

ऋग्वेद-संहिता

: सम्पादक :

पद्मभूषण पं. श्रीपाद दामोदर सातवलेकर
साहित्यवाचस्पति, गीताकङ्कार

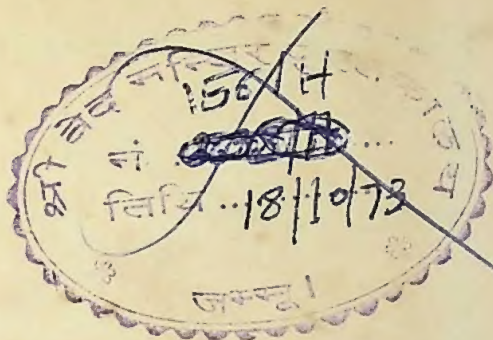

प्रांती (जि. बठराद)

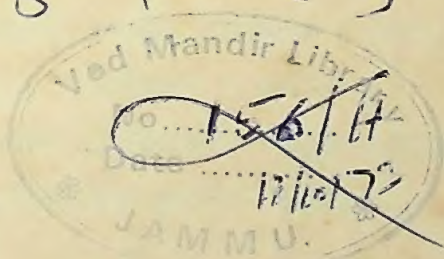

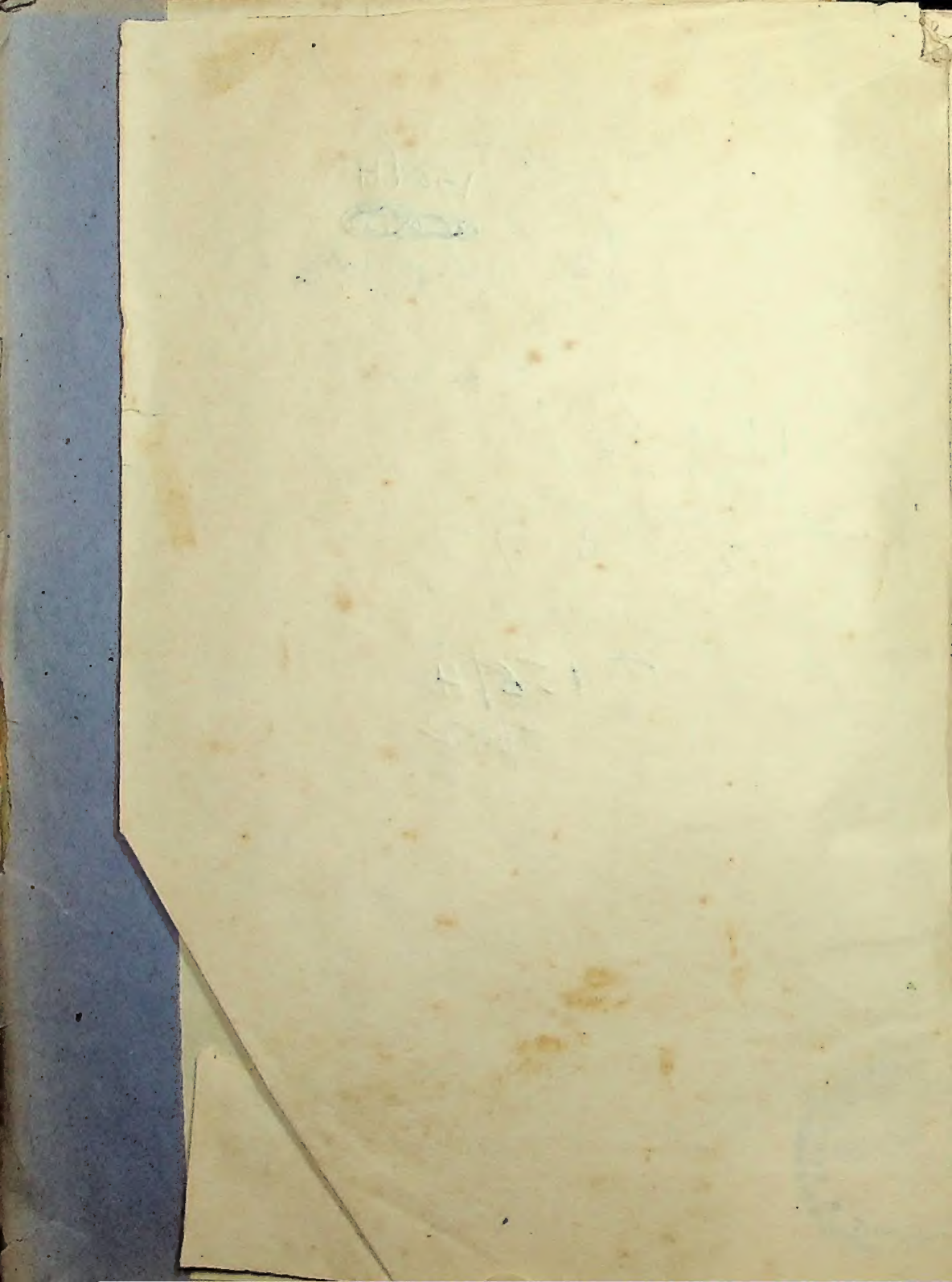
10/- 2/4

141/H

18.10.73

ॐ

लिपि

238/H
18/10/73

जन्तु।

ऋग्वेद-संहिता

न० १०८२

अनेकवैदिकानां साहाय्येन विविधप्राचीनलिखितपुस्तक-
पाठानुसारेण च संशोध्य
भट्टाचार्येण श्रीपादशर्मणा दामोदरभट्टसूनुना
सातवलेकरकुलजेन संपादिता ।

स्वाध्याय-मण्डल, पारदी

जि, बलसाह

प्रकाशक :

वसंत श्रीपाद सातवळेकर, बी. ए.,

स्वाध्याय-मंडळ,

पोस्ट- ' स्वाध्याय-मंडळ (पारडी) . '

पारडी [जि. बलसाड]

★

मुद्रक :

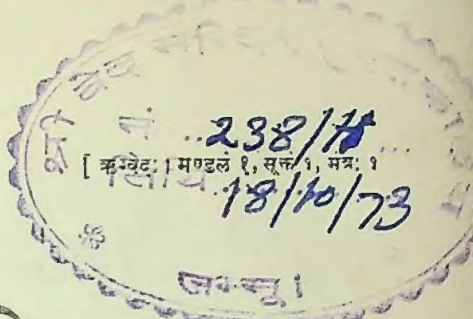
वासुदेव मगनलाल परीक्ष

प्रीमियर ऑफसेट वर्क्स,

२ टाटारोड, गिरगांव, मुंबई ४

ऋग्वेदः । अष्टकः १, अध्यायः १, वर्गः १]

ऋग्वेद-संहिता ।

प्रथमं मण्डलम् ।

॥ प्रथमोऽष्टकः ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ वर्गाः १-३७]

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सूक्तानि १-३]

(१)

१. मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

॥३॥ अग्निर्मिलि पुरोहितं यज्ञस्य वेवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् १
अग्निः पूर्वैर्मिकृषिभि रीडयो नूतनैरुत । स देवाँ एह वक्षति २
अग्निना रयिभ्रश्चवत् पोषमेव द्विवेदिवे । यशसं वीरवत्तमम् ३
अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिमूरसि । स इदं देवेषु गच्छति ४
अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः । देवो देवेभिरा गमत् ५ [१]

यदुङ्क्त वागुषे त्वमग्ने भृदं कश्चिषसि । तवेत् तत् सत्यमङ्गिरः ६
उषं त्वाग्ने द्विवेदिवे दोषावस्तर्षिया वयम् । नमो भरन्त एमसि ७
राजन्तमध्वराणां गोणामृतस्य दीर्घिविम् । वर्धमानं स्वे दमे ८
स नः पितेर्व सुनवे ऽग्ने सृपायनो भव । सचस्वा नः स्वस्तये ९ [२] (२)

(२)

१. मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ वायुः; ४-६ इन्द्र-वायु;

७-९ मित्रा-वरुणौ । गायत्री ।

वायवा याहि दशति मे सोमा अरंकृताः । तेषां पाहि ध्रुधी हवम् १
वायं उक्थेर्मिजरन्ते त्वामच्छां जरितारः । सुतसोमा अहर्विदः २
वायो तव प्रपृच्छती धेनां जिगाति वाद्युषं । उरुची सोमपीतये ३
इन्द्रवायू इमे सुता उप प्रयोभिरा गतम् । इन्द्रवो वामुशन्ति हि ४
वायविन्द्रश्च चेतथः सुतानां वाजिनीवसू । तावा यातमुपं ब्रवत् ५ [३]
वायविन्द्रश्च सुन्वत आ यातमुपं निष्कृतम् । मक्षिवि॑त्था धिया नरा ६ (१५)

मित्रं हुवे पूतदक्षं वरुणं च रिशादसम् ।	धियं घृताचीं सार्धन्ता ७
कृतेन मित्रावरुणा वृतावृधावृतस्पृशा ।	क्रतुं बृहन्तमाशाथे ८
कवी नो मित्रावरुणा तुविज्ञाता उरुक्षयां ।	दक्षं दधाते अपसम् ९ [४] (१८)

(३)

१२ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ अश्विनौ; ४-६ इन्द्रः ७-९ विश्वे देवाः, १०-१२ सरस्वती । गायत्री ।

अश्विना यज्वरीरिषो द्रवत्पाणी शुभस्पती ।	पुरुभुजा चनस्यतम् १
अश्विना पुरुदंससा नरा शवीरयां धिया ।	धिष्ण्या वनतं गिरः २
दसा युवाकवः सुता नासन्त्या वृक्तबर्हिषः ।	आ यातं रुद्रवर्तनी ३
इन्द्रा याहि चित्रमानो सुता इमे त्वायवः ।	अण्दीभिस्तनां पूतासः ४
इन्द्रा याहि धियोषितो विप्रजूतः सुतावतः ।	उप ब्रह्माणि वाघतः ५
इन्द्रा याहि तूतुजान उप ब्रह्माणि हरिवः ।	सुते दधिष्व नश्चनः ६ [५]
ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आ गत ।	वाश्वांसो दाशुषः सुतम् ७
विश्वे देवासो अप्तुरः सुतमा गन्त तूर्णयः ।	उसा इव स्वसराणि ८
विश्वे देवासो अस्मिध एहिमायासो अद्रुहः ।	मेधं जुषन्त बह्वयः ९
पावका नः सरस्वती वार्जेभिर्वाजिनीवती ।	यज्ञं वटु धियावसुः १०
चोदयित्री सूनृतांनां चेतन्ती सुमतीनाम् ।	यज्ञं दधे सरस्वती ११
महो अणः सरस्वती प्र चेतयति केतुना ।	धियो विश्वा वि राजति १२ [६] (३०)

(४)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ४-७]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

सुरूपकृतुमृतये सुदुघामिव गोदुहे ।	जुहूमसि द्यविद्यावि १
उप नः सवना गंहि सोमस्य सोमपाः पिव ।	गोदा इद रेवतो मदः २
अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम् ।	मा नो अतिरूप आ गंहि ३
परेहि विद्युमस्तृत मिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम् ।	यस्ते सखिभ्य आ वरम् ४
उत भुवन्तु नो निदो निरन्यतश्चिदासत ।	दर्शाना इन्द्र इद दुवः ५ [७]
उत नः सुभगाँ अरिर्वोचयुर्दस्म कृष्टयः ।	स्यामेदिन्द्रस्य शर्माणि ६
एमाशुमाशवे भर यज्ञश्रियं नृमादनम् ।	पतयन् मन्वयत्सखम् ७
अस्य प्रीत्वा शतक्रतां धनो वृत्राणामभवः ।	प्रावो वाजेषु वाजिनम् ८

(३८)

तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयांभः शतक्रतो । धनानामिन्द्र सातये ९
यो रायोऽथर्निर्महान् सुपारः सुन्वतः सखा । तस्मा इन्द्राय गायत १० [८] (४०)

(५)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ त्वेता नि बीदते—न्द्रमभि प्र गायत । सखायः स्तोमवाहसः १
पुरुतमं पुरुषा—मीशानं वार्याणाम् । इन्द्रं सोमे सखा सुते २
स खा नो योग आ भुवत् स राये स पुरंध्याम् । गमद्वाजेषि स नः ३
यस्य संस्थे न वृण्वते हरीं सुमत्सु शत्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत ४
सुतपार्श्वे सुता इमे शुचयो यन्ति वीतये । सोमांसो दध्याशिरः ५ [९]
त्वं सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो ६
आ त्वा विशन्वाशवः सोमांस इन्द्र गिर्वणः । शं ते सन्तु प्रचेतसे ७
त्वां स्तोमा अवीवृधन् त्वामुक्था शतक्रतो । त्वां वर्धन्तु नो गिरः ८
अक्षितोतिः सनेदिमं वाजमिन्द्रः सद्यःशिराम् । यस्मिन् विश्वानि पौस्या ९
मा नो मर्ता अभि मुहन् तनूनामिन्द्र गिर्वणः । ईशानो यवया वधम् १० [१०] (५०)

(६)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ इन्द्रः, ४, ६, ८, ९ मरुतः,

५, ७ मरुत इन्द्रश्च, १० इन्द्रः । गायत्री ।

युञ्जन्ति ब्रह्मरूपं चरन्तं परि तस्थुषः । रोचन्ते रोचना दिवि १
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धृष्णू नृवाहसा २
केतुं कृण्वन्केतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषन्दि रजायथाः ३
आदह स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमेरिरे । दधाना नाम यज्ञियम् ४
वीळु चिद्वारजत्नुभि—गृहां चिदिन्द्र वह्निभिः । अर्विन्द उमिया अनु ५ [११]
देवयन्तो यथा मति—मच्छा विवद्वंसु गिरः । महामनूषत श्रुतम् ६
इन्द्रेण सं हि दक्षसे संजग्मानो अर्विभ्युषा । मन्दू संमानवर्चसा ७
अनवद्यौरभिद्युभि—मखः सहस्ववर्चति । गणैरिन्द्रस्य काम्यैः ८
अतः परिज्मन्ना गहि विवो वा रोचनादधि । समस्मिन्वृजते गिरः ९
इतो वा सातिमीमहे विवो वा पार्थिवादधि । इन्द्रं महो वा रजसः १० [१२] (६०)

(७)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रमिद्वानि नो बृह	दिन्द्रमर्केभिरर्किणः ।	इन्द्रं वाणीरनुषत	१
इन्द्र इन्द्रयोः सत्वा	संमिश्र आ वचोयुजा ।	इन्द्रो वृज्री हिरण्ययः	२
इन्द्रो वीर्याय चक्षस	आ सूर्य रोहयद् विवि ।	वि गोभिरदिभिरयत्	३
इन्द्र वाजेषु नोऽव	सहस्रप्रधनेषु च ।	उग्र उग्रामिहृतिभिः	४
इन्द्र वयं महाधन	इन्द्रमर्भे हवामहे ।	युजं वृजेषु वृजिणम्	५ [१३]
स नो वृषन्नमुं वरुं	सत्रादावन्नपा वृधि ।	अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः	६
तुञ्जेतुञ्जे य उचरि	स्तोषा इन्द्रस्य वृजिणः ।	न विन्दे अस्य पुष्टुतिम्	७
वृषा युधेद् वंसगः	कृटीरियत्योजसा ।	ईशानो अप्रतिष्कृतः	८
य एकश्चर्षणीनां	वसूनामिरज्यति ।	इन्द्रः पञ्च क्षितीनाम्	९
इन्द्र वो विश्वतस्परि	हवामहे जनेभ्यः ।	अस्माकमस्तु केवलः	१० [१४] (७०)

(८)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ८-११]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

एन्द्र सानुसिं रयिं	सजित्वानं सदासहम् ।	वर्षिष्ठसूतये भर	१
नि येन मुष्टिहत्यया	नि वृत्रा रुणधामहे ।	त्वोतासो न्यधेता	२
इन्द्र त्वोतासु आ वयं	वज्रं धना ददीमहि ।	जयेन्न स युधि स्पृधः	३
वयं शूरैभिरस्तुभि	रिन्द्र त्वया युजा वयम् ।	सासह्यार्म पृतन्यतः	४
महौ इन्द्रः परश्च नु	महित्वमस्तु वृजिणं ।	द्यौर्न प्रथिना शवः	५ [१५]
समोहे वा य आशत	नरस्तोकस्य सनिती ।	विप्रांसो वा धिषायवः	६
यः कुक्षिः सोमपातमः	समुद्र इव पिन्वते ।	उर्वीरापो न काकुदः	७
एवा ह्यस्य सुनुता	विरुद्री गोमती मही ।	एका शास्त्रा न वृशुधे	८
एवा हि ते विमृतय	ऊतय इन्द्र मावते ।	सद्यश्चित् सन्ति दाशुधे	९
एवा ह्यस्य काम्या	स्तोम उक्थं च शंस्या ।	इन्द्राय सोमपीतये	१० [१६] (८०)

(९)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो	विश्वेभिः सोमपर्वभिः ।	महौ अमिष्टिरोजसा	१
एमेनं सृजता सुते	मन्दिमिन्द्राय मन्दिने ।	चक्रिं विश्वानि चक्रये	२ (८२)

मत्स्वा सुशिप्र मन्धिभिः स्तोमैर्विष्वचर्षणे । सचेषु सवनेष्वा ३
 अरुमभिन्नु ते गिरः प्रति त्वामुदहासत । अजोषा वृषभं पतिम् ४
 सं चोदय चित्रयवाग्ं राधं इन्द्र वरेण्यम् । अमदित तं विभु प्रभु ५ [१७]
 अस्मान्सु तन्न चोदयेन्द्र राधं रभस्वतः । तुर्विद्युस्स यशस्वतः ६
 सं गोमदिन्द्र वाजव वृस्मे पृथु श्रवो बृहव । विश्वायुर्वेहाक्षितम् ७
 अस्मे धेहि श्रवो बृहद द्युस्सं सहस्रसातमम् । इन्द्र ता रुथिनीरिषः ८
 यत्तो रिन्द्रं वरुपतिं गीर्भिर्गुणन्तं क्रमिचंम् । रोम गन्तारमृतये ९
 सुते सुते न्योकसे बृहद वृहत् एवुरिः । इन्द्राय शूषमंचति १० [१८] (९०)

(१०)

१२ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

गारयन्ति त्वा गायत्रिणो ऽर्चन्त्यर्कमर्णिणः । जज्ञाणस्त्वा शतक्रत उद वंशमिव येमिरे १
 यत् सानोः सानुमारुहद भूर्यस्यैह कर्तव्यम् । तदिन्द्रो अर्थं चेतति युथेनं वृष्णिरेजति २
 युक्त्वा हि केशिना हरी वृषणा कक्ष्यमा । अथा न इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ३
 एहि स्तोमो अमि स्वरा ऽमि गृणीह्य रव । क्रहं च नो वसो सचेन्द्र यज्ञं च वर्धय ४
 उक्थमिन्द्राय शंस्यं वर्धनं पुरालिषिधे । शक्रो यथा सुतेषु णो सरणात् सख्येषु च ५
 तमित सखित्व ईमहे तं राधे तं सुवीर्ये । स शक्र उत नः शक्र दिन्द्रो वसु दयमानः ६ [१९]

सुविश्रुतं सुनिरजमिन्द्र त्वादांतमिद्यशः । गवामपं वृजं वृधि कृणुष्व राधो अद्रिवः ७
 नहि त्वा रोदसी उमे कंधायमाणमिन्वतः । जेषुः स्वर्वतीरपः सं गा अस्मभ्यं धूनुहि ८
 आश्रुत्कर्ण श्रुधी हवं नू चिद्वधिष्व मे गिरः । इन्द्र स्तोममिमं मर्म कृष्वा युजश्चिदन्तरम् ९
 विश्वा हि त्वा वृषन्तमं वाजेषु हवनश्रुतम् । वृषन्तमस्य हूमह ऊतिं सहस्रसातमाम् १०
 आ तू न इन्द्र कौशिक मन्दसानः सुतं पिब । नव्यमायुः प्र सूतिर कृधी सहस्रसामृषिम् ११
 परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः । वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः १२ [२०]
 (१०२)

(११)

८ जेता माधुच्छन्दसः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्त समुद्रव्यचंसं गिरः । रथीतमं रथीनां वाजानां सत्पतिं पतिम् १
 सख्ये तं इन्द्र वाजिनो मा भेम शवसस्पते । त्वामभि प्र णोनुमो जेतारुमपराजितम् २
 रथीरिन्द्रस्य रातपो न वि दस्यन्त्युतयः । यदी वाजस्य गोमंतः स्तोतृभ्यो मंहते मघम् ३
 (१०५)

पुरां भिन्दुर्युवां कवि—रमितौजा अजायत । इन्द्रो विश्वस्य कर्मणो धृता वज्री पुंरुद्रतः ४
 त्वं वलस्य गोमतो ऽपावद्विवो धिलम् । त्वां देवा अविभ्युषसं तुज्यमानास आबिषुः ५
 तवाहं शूर रातिमिः प्रत्यायं सिन्धुमावर्तन । उपातिष्ठन्त गिर्वणो विदुष्टे तस्य कारवः ६
 मायाभिरिन्द्र मायिनं त्वं शुष्णमवातिरः । विदुष्टे तस्य वेधिराम् तेषां श्रवांसुसिर ७
 इन्द्रमीशानमोजसा—भि स्तोमा अनूषत । सहस्रं यस्य रातय उत वा सन्ति भूयसीः ८ [२१]
 (११०)

(१२)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ सू० १२-१७]

१२ मेधातिथिः काण्वः । अग्निः, ६ प्रथमपादस्य [निर्मेध्याहवनीयौ] अग्नीः । गायत्री ।

अग्निं द्रुतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य यज्ञस्य सुकृतम् १
 अग्निमग्निं हवीमग्निः सर्वा हवन्त विश्वपतिम् । हव्यवाहं पुरुषियम् २
 अग्ने देवा इहा वह जज्ञानो वृक्तवर्हिषे । असि होता न ईड्यः ३
 तां उज्ञातो वि बोधय यदग्ने यासि दूत्यम् । देवैरा संस्ति बर्हिषि ४
 घृताहवन दीदिवः पतिं यम रिषतो वह । अग्ने त्वं रक्षस्विनः ५
 अग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा । हव्यवाह जुहास्यः ६ [२२]
 कविमग्निमुप स्तुहि सत्यधर्माणमध्वरे । देवममीव चार्तनम् ७
 यस्वामग्ने हविर्पति—द्रुतं देव सपर्यति । तस्य स्म प्राविता भव ८
 यो अग्निं देववीतये हविष्मो आविवांसति । तस्य पावक मृळय ९
 स नः पावक दीदिवो अग्ने देवा इहा वह । उप यज्ञं हविश्वं नः १०
 स नः स्तवान् आ भर् गायत्रेण नवीयसा । रयिं वीरवतीमिषम् ११
 अग्ने शुक्रेण शोचिषा विश्वाभिर्देवहूतिभिः । इमं स्तोमं जुषस्व नः १२ [२३] (१२२)

(१३)

१२ मेधातिथिः काण्वः । (आग्नीसूक्तं, अग्निरूपा देवताः=) १ इध्मः समिधोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशंसः,
 ४ इळः, ५ बर्हिः, ६ देवीर्गारः, ७ उपासानका, ८ वैव्यौ होतारी प्रचेतसौ, ९ तिस्रो
 देव्यः सरस्वतीष्ठाभारत्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्याहाकृतयः । गायत्री ।

सुसमिन्द्रो न आ वह देवा अग्ने हविष्मते । होतः पावक यक्षि च १
 मधुमन्तं तनूनपाद् यज्ञं देवेषु नः कवे । अद्या कृणुहि वीतये २
 नराशंसमिह प्रिय—मस्मिन् यज्ञ उप ह्वये । मधुजिह्वं हविष्कृतम् ३
 अग्ने सुखतमे रथे देवा ईळित आ वह । असि होता मनुहितः ४
 स्तूणीत बर्हिरानुषग् घृतपृष्ठं मनीषिणः । यज्ञामृतस्य चक्षणम् ५ (१२७)

वि श्रयन्तामृतावृधो	द्वारो देवीरसश्चतः	।	अद्या नूनं च यद्वं	६ [२४]
नक्तोपासां सुपेशां	ऽस्मिन् यज्ञ उर्प ह्वये	।	इदं नो बहिःसमदं	७
ता सुजिह्वा उर्प ह्वये	होताग् देव्यां कवी	।	यज्ञं नो यक्षतामिमम्	८
इच्छा सरस्वती मही	तिस्रो देवीर्मयोभुवः	।	बहिः सदिन्त्वस्मिधः	९
इह त्वष्टारमग्रियं	विश्वरूपमुप ह्वये	।	अस्माकमस्तु केवलः	१०
अबं सृजा वनस्पते	देवं देवेभ्यो हविः	।	प्र दातुरस्तु चेतनम्	११
स्वाहा यज्ञं कृणोतने	न्द्राय यज्वनो गृहे	।	तत्र देवा उर्प ह्वये	१२ [२५] (१३४)

(१४)

१२ मेधातिथिः काण्वः । विश्वे देवाः (विश्वेदेवैः सहितोऽग्निः), ३ इन्द्रवायुबृहस्पतिमित्रा-
सिधूषभगादित्यमरुतानां, १० विश्वदेवाग्नीन्द्रवायुमित्रधामानि, ११ अग्निः । गायत्री ।

ऐभिर्गन्ते दुजो गिगे	विश्वेभिः सोमपीतये	।	देवेभिर्याहि यक्षि च	१
आ त्वा कण्वा अहूपत	गृणन्ति विप्र ते धियः	।	देवेभिर्गन्त आ गंहि	२
इन्द्रवायु बृहस्पति	मित्राग्निं पुषणं भगम्	।	आवित्यान् मारुतं गृणम्	३
प्र वो भ्रियन्त इन्द्रो	मत्सरा मादधिष्णवः	।	द्वप्ता मध्वश्चमृषदः	४
ईळते त्वामवस्यवः	कण्वासो वृक्षवाहिवः	।	हविष्मन्तो अंकृतः	५
घृतपृष्ठा मनोयुजो	ये त्वा वहन्ति वह्नयः	।	आ देवान्त्वोमपीतये	६ [२६]
तान् यजत्रो कृतावृधो	ऽग्ने पत्नीवतस्कृधि	।	मध्वः मुजिह्व पायय	७
ये यजत्रा य इड्यास्	ते ते पिबन्तु जिह्वया	।	मधोर्गन्ते वपदृति	८
आकीं सूर्यस्य रोचनाद्	विश्वान्देवा उर्पबुधः	।	विप्रो होतेह वक्षति	९
विश्वेभिः सोम्यं मध्व	ऽग्ने इन्द्रेण वायुना	।	पिबा मित्रस्य धामभिः	१०
त्वं होता मनुहिती	ऽग्ने यज्ञेषु सीदसि	।	समं नो अध्वरं यज	११
युक्त्वा हारुपी रथे	हरितां देव रोहितः	।	ताभिर्देवा इहा वह	१२ [२७] (१४६)

(१५)

१२ मेधातिथिः काण्वः । [प्रतिदैवतं क्रतुसहितम् =] १ इन्द्रः, २ मरुतः, ३ त्वष्टा, ४ अग्निः,

५ इन्द्रः, ६ मित्रावरुणौ, ७-१० द्रविणोदाः, ११ अश्विनौ, १२ अग्निः । गायत्री ।

इन्द्र सोमं पिबं क्रतुना	ऽऽ त्वां विशन्तिवन्दवः	।	मत्सरासस्तदाकसः	१
मारुतः पिबन्त क्रतुना	पोत्राद् यज्ञं पुनीतन	।	ययं हि षा सुदानवः	२
अभि यज्ञं गृणीहि नो	ग्नावो नेष्टुः पिबं क्रतुना	।	त्वं हि रत्नधा असि	३
अग्ने देवा इहा वह	सादया योनिषु त्रिषु	।	परि भूय पिबं क्रतुना	४ (१५०)

बाह्यणादिन्द्र राधसः पित्रा सोममृतूरनु	। तवेद्धि सस्यमस्तुतम्	५
युवं दक्षं धृतवत मित्रावरुण दृळभम्	। क्रतुना यज्ञमांशाथे	६ [२८]
द्रविणोदा द्रविणसो ग्रावहस्तासो अध्वरे	। यज्ञेषु देवमीळते	७
द्रविणोदा ददातु नो वसूनि यानि शृण्विरे	। देवेषु ता वनामाहे	८
द्रविणोदाः पिपीपति जुहोत प्र च तिष्ठत	। नेष्ट्राहुभिर्विष्यत	९
यत् त्वा तुरीयमृतुभिर्द्रविणोदो यजामहे	। अर्धं स्मा नो वृदिर्भव	१०
अश्विना पिबतं मधु दीर्घग्नी शुचिवता	। क्रतुना यज्ञवाहसा	११
गार्हपत्येन सन्त्य क्रतुना यज्ञनीरसि	। देवान् देवयुते यज	१२ [२९] (१५८)

(१६)

९ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ त्वा वहन्तु हरयो वृषणं सोमपीतये	। इन्द्रं त्वा सूरचक्षसः	१
इमा धाना घृतस्तुवो हरी इहोषं वक्षतः	। इन्द्रं सुखतमे रथे	२
इन्द्रं प्रातर्हवामह इन्द्रं प्रयत्यध्वरे	। इन्द्रं सोमस्य पीतये	३
उप नः सुतमा गहि हरिभिरिन्द्र केशिभिः	। सुते हि त्वा हवामहे	४
सेमं नः स्तोममा ग ह्युपेदं सर्वनं सुतम्	। गौरो न तृषितः पिब	५ [३०]
इमे सोमांस इन्दवः सुतासो अधि बर्हिषि	। ताँ इन्द्र सहसे पिब	६
अयं ते स्तोमो अग्रियो हविस्पृगस्तु शतंमः	। अथा सोमं सुते पिब	७
विश्वमित्सर्वनं सुतमिन्द्रो मदाय गच्छति	। धृत्रहा सोमपीतये	८
सेमं नः काममा पृण गोमिरश्वैः शतक्रतो	। स्तवाम त्वा स्वाध्यः	९ [३१] (१६७)

(१७)

९ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रावरुणौ । गायत्री, ४-५ पादनिवृत्त (५ हसीयसी वा) गायत्री ।

इन्द्रावरुणयोरहं सम्राजोख आ वृणे	। ता नो मूलात ईदशे	१
गन्तारा हि स्थोऽर्वसे हवं विप्रस्य मावतः	। धर्तारा चर्षणीनाम्	२
अनुकामं तर्पयेथा मिन्द्रावरुण राय आ	। ता वा नेदिष्ठमीमहे	३
युवाकु हि शचीनां युवाकु सुमतीनाम्	। भूयाम वाजदात्राम्	४
इन्द्रः सहस्रदात्रां वरुणः शस्यानाम्	। क्रतुर्भवत्युक्थयः	५ [३२]
तयोदिदंसा वयं सुनेम नि च धीमहि	। स्यादुत प्ररेचनम्	६ (१७३)

इन्द्रावरुण वामहं हुवे चित्राय राधसे	। अस्मान्सु जिग्युषस्कृतम् ७
इन्द्रावरुण नू नु वां सिर्षासन्तीषु धीष्वा	। अस्मभ्यं शर्म यच्छतम् ८
प्र वामभ्रोतु सुष्टुति-रिन्द्रावरुण यां हुवे	। यामृधायै सधस्तुतिम् ९ [३३] (१७६)

(१८)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० १८-२३]

९ मेधातिथिः काण्वः । १-३ ब्रह्मणस्पतिः, ४ इन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः सोमश्च, ५ ब्रह्मणस्पतिः सोम इन्द्रो दक्षिणा च, ६-८ सदसस्पतिः, ९ सदसस्पतिर्नराशंसो वा । गायत्री ।

सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते	। कक्षीर्वन्तं य औशिजः १
यो रेवान् यो अमीवहा वसुवित् पुष्टिवर्धनः	। स नः सिपकु यस्तुरः २
मा नः शंसो अररूपो धूर्तिः प्रणङ् मर्त्यस्य	। रक्षा णो ब्रह्मणस्पते ३
स घा वीरो न रिष्यति यमिन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः	। सोमो हिनोति मर्त्यम् ४
त्वं तं ब्रह्मणस्पते सोम इन्द्रश्च मर्त्यम्	। दक्षिणा पातवंहसः ५ [३४]
सदसस्पतिमज्जुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम्	। सन्नि मेधामयासिपम् ६
यस्माहुते न सिध्यति युजो विपश्चितश्चुन	। स धीनां योगसिन्वति ७
आहभोति हविष्कृतिं प्राश्नं कृणोत्यध्वरम्	। होत्रां देवेषु गच्छति ८
नराशंसं सुधृष्टम् मपश्यं सप्रथस्तमम्	। दिवो न सद्यमखसम् ९ [३५] (१८५)

(१९)

९ मेधातिथिः काण्वः । अग्निर्मरुतश्च । गायत्री ।

प्रति त्वं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे	। मरुद्भिरग्न आ गंहि १
नहि देवो न मर्त्यो महस्तव कर्तुं पुरः	। मरुद्भिरग्न आ गंहि २
ये महो रजसो विदुर्विश्वे देवासो अद्भुहः	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ३
य युया अर्कमानुचु रनाधृष्टास ओजसा	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ४
ये शुभ्रा घोरवर्षसः सुक्षत्रासो रिशादसः	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ५ [३६]
ये नाकस्याधि रोचने द्विवि देवास आसंते	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ६
य ईङ्घयन्ति पर्वतान् तिरः समुद्रमण्विम	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ७
आ ये तन्वन्ति रुद्रिमिस् तिरः समुद्रमोजसा	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ८
अमि त्वा पूर्वपीतये सृजामि सोम्यं मधुं	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ९ [३७] (१९४)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-३८]

(२०)

८ मेधातिथिः काण्वः । ऋभवः । गायत्री ।

अयं देवाय जन्मने	स्तोमो विभेभिरासया	।	अकारि रत्नधातमः	१
य इन्द्राय वचोयुजा	ततक्षुर्मनसा हरी	।	शमीभिर्यज्ञमांशत	२
तक्षन् नासत्याभ्यां	परिज्यान् सुखं रथम्	।	तक्षन् धेनुं सर्वर्धुधाम	३
युवाना पितरा पुनः	सत्यमन्त्रा ऋजूयवः	।	ऋभवो विध्यकृत	४
स वो मदासो अग्रते	न्द्रेण च मरुत्वता	।	आदित्येभिश्च राजभिः	५ [१]
उत त्यं चमसं नवं	त्वष्टुर्वेवस्य निष्कृतम्	।	अकर्त चतुरः पुनः	६
ते नो रत्नानि धत्तन्	त्रिरा सात्तानि सुन्वते	।	एकमेकं सुशस्तिभिः	७
अधारयन्त वह्नयो	ऽभजन्त सुकृत्या	।	भागं देवेषु यज्ञियम्	८ [२] (२०२)

(२१)

६ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

इहेन्द्राग्नी उप ह्वये	तयोरित् स्तोममुश्मसि	।	ता सोमं सोमपातभा	१
ता यज्ञेषु प्र शंसते	न्द्राग्नी शुम्भता नरः	।	ता गायत्रेषु गायत	२
ता मित्रस्य प्रशस्तय	इन्द्राग्नी ता हवामहे	।	सोमपा सोमपीतये	३
उग्रा सन्ता हवामह	उपेदं सर्वनं सुतम्	।	इन्द्राग्नी एह गच्छताम्	४
ता महान्ता सदस्पती	इन्द्राग्नी रक्षं उज्जतम्	।	अप्रजाः सन्वत्रिणः	५
तेन सत्येन जागृत	मर्धि प्रचेतुने पदे	।	इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम्	६ [३] (२०८)

(२२)

२१ मेधातिथिः काण्वः । १-४ अश्विनौ; ५-८ सविता; ९-१० अग्निः; ११ देव्यः; १२ इन्द्राग्नी-वरुणान्यग्नाद्यः; १३-१४ यावापृथिव्यौ; १५ पृथिवी; १६ विष्णुर्देवा वा; १७-२१ विष्णुः । गायत्री ।

प्रातर्युजा वि बोधया	श्विनावेह गच्छताम्	।	अस्य सोमस्य पीतये	१
या सुरथा रथीतमो	भा देवा दिविस्पृशा	।	अश्विना ता हवामहे	२
या वां कशा मधुमत्य	श्विना सूनृतावती	।	तया यज्ञं मिमिक्षतम्	३
नहि वामस्ति दूरके	यत्रा रथेन गच्छथः	।	अश्विना सोमिनो गृहम्	४
हिरण्यपाणिमूतये	सवितारमुप ह्वये	।	स चेत्ता देवता पदम्	५ [४]
अपां नपातमवसे	सवितारमुप स्तुहि	।	तस्य व्रतान्युश्मसि	६ (२१४)

विभक्तारं हवामहे वसोश्चित्रस्य राधंसः ।	सवितारं नृचक्षसम्	७
सखा आ नि धीदत सविता स्तोम्यो नु नः ।	दाता राधांसि शुभमिति	८
अग्ने पत्नीरिहा बह देवानामुद्गातीरुप ।	त्वष्टारं सोमपीतये	९
आ ग्ना अग्न इहावसे होत्रां यविषु भारतीम् ।	वरुणीं ध्रियणां बह	१० [५]
अग्नि नो देवीरक्षसा सहः शर्मणा नृपत्नीः ।	अच्छिन्नपत्राः सचन्ताम्	११
इहेन्द्राणीमुप ह्वये वरुणानीं स्वस्तये ।	अग्नायीं सोमपीतये	१२
मही द्यौः पृथिवी च न इमं युजं मिमिक्षताम् ।	पिपृतां नो भरिभभिः	१३
तयो रिद्ध घृतवत् पयो विषा रिदन्ति घीतिभिः ।	गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे	१४
स्योना पृथिवि भवा नृक्षरा निवेदानी ।	यच्छा नः शर्म सप्रथः	१५ [६]
अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे ।	पृथिव्याः सत धामभिः	१६
इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम् ।	समूहस्य पांसुरे	१७
त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः ।	अतो धर्माणि धारयन्	१८
विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पश्यते ।	इन्द्रस्य युज्यः सखा	१९
तद् विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ।	विर्विव चक्षुराततम्	२०
तद् विषांसो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते ।	विष्णोर्यत् परमं पदम्	२१ [७] (२२९)

(२३)

२४ मेधातिथिः काण्वः । १ वायुः, २-३ इन्द्रवायुः, ४-६ मित्रावरुणौ, ७-९ इन्द्रो मरुत्वान्, १०-१२ विश्वे देवाः, १३-१५ पूषा, १६-२२, २३ (पूर्वार्धस्य) आपः, २३ (उत्तरार्धस्य), २४ अग्निः ।
१-१८ गायत्री, १९ पुरउष्णिक्, २१ प्रतिष्ठा, २०, २२-२४ अनुष्टुप् ।

तीन्नाः सोमांस आ गच्छा शीर्वन्तः सुता इमे ।	वायो तान् प्रस्थितान् पिव	१
उभा देवा दिविस्पृशेन्द्रवायू हवामहे ।	अस्य सोमस्य पीतये	२
इन्द्रवायू मलोजुवा विषा हवन्त ऊतये ।	सहस्राक्षा ध्रियस्पती	३
मित्रं वयं हवामहे वरुणं सोमपीतये ।	जज्ञाना पूतदक्षसा	४
ऊतेन यावृतावृधा वृतस्य ज्योतिर्वस्पती ।	ता मित्रावरुणा हुवे	५ [८]
वरुणः प्राविता भुवन् मित्रो विश्वाभिरुतिभिः ।	करतां नः सुरार्धसः	६
मरुत्वन्तं हवामहे इन्द्रमा सोमपीतये ।	सज्जगणेन तृष्पतु	७
इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवांसः पूषरातयः ।	विश्वे मम भृता हवाम	८
हत वृत्रं सुदानव इन्द्रेण सहसा युजा ।	मा नो दुःशंस ईशत	९
विश्वान् देवान् हवामहे मरुतः सोमपीतये ।	उया हि पृश्निमातः	१० [९] (२३९)

जयतामिव तन्यतु मरुतामेति धृष्णुया । यच्छुभं याथना नरः ११
हस्काराद् विद्युत्स्पर्शः स्तो जाता अवन्तु नः । मरुतो मृळयन्तु नः १२
आ पूषश्चित्रबर्हिष माघृणे धरुणं द्विवः । आजा नष्टं यथा पशुम् १३
पूषा राजानमाघृणि रपंगूहं गुहा हितम् । अविन्दच्चित्रबर्हिषम् १४
उतो स मह्यमिन्दुभिः षड् युक्तो अनुसेषिधत् । गोमिर्यवं न चर्कृषत् १५[१०]

अम्बयो युन्त्यध्वमि जामयो अध्वरीयताम् । पृश्नतीमधुना पयः १६
अमूर्या उप सूर्ये यामिर्वा सूर्यः सह । ता नो हिन्वन्त्वध्वरम् १७
अपो देवीरुप ह्वये यत्र गावः पिबन्ति नः । सिन्धुभ्यः कर्त्तव्यं हविः १८
अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजं सपामुत प्रज्ञस्तये । देवा भवत वाजिनः १९
अप्सु मे सोमो अब्रवी वृन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशोभुव मापश्च विश्वभेषजीः २०[११]

आपः पूणीत भेषजं वरूथं तन्वेइ मम । ज्योक् च सूर्यं दृशे २१
इदमापः प्र वहत यत् किं च दुरितं मयि । यद् बाहमभिदुद्रोह यद् वा शेष उतानृतम् २२
आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि । पर्यस्वानग्न आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा २३
सं माग्ने वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा । विद्युर्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात् सह ऋषिभिः २४[१२]

(२४)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० २४-३०]

१५ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृतिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १ कः (प्रजापतिः); २ अग्निः, ३-५ सविता,
५ भगो वा, ६-१५ वरुणः । १, २, ६-१५ त्रिष्टुप्, ३-५ गायत्री ।

कस्य नूनं केतमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
को नो मह्या अदितये पुनर्दात् पितरं च हृशेयं मातरं च १
अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
स नो मह्या अदितये पुनर्दात् पितरं च हृशेयं मातरं च २
अभि त्वा देव सवित रीशानं वार्याणाम् । सदावन् मागमीमहे ३
यश्चिच्छि त इत्था भगः शशमानः पुरा निदः । अहृषो हस्तयोर्वधे ४
भगभक्तस्य ते वय मुदशेम तवावसा । मूर्धानं राय आरभे ५[१३]

नहि ते क्षत्रं न सहो न मय्यु वयश्चुनामी पतयन्त आपुः ।
नेमा आपो अनिमिषं चरन्ती न ये वातस्य प्रमिनन्त्यभ्वम् ६
अबुध्ने राजा वरुणो वनस्यो ध्वं स्तूपं ददते पूतदक्षः ।
नीचीनाः रथुरुपरि बुध्न एषा मरुमे अन्तर्निहिताः केतवः स्युः ७ (२१०)

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ ।
 अपदे पावु प्रतिधातवेऽक-रुतापवक्ता हृदयाविधश्चिव
 ज्ञातं ते राजन् भिषजः सहस्र-मुर्वी गभीरा सुमतिरे अस्तु ।
 बार्धस्व दूरे निर्कीर्तिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत्
 अमी य ऋक्षा निहितास उवा नक्तं ददंश्च कुहं चिद विवेयुः ।
 अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि विवाकशच्चन्द्रमा नक्तमेति १० [१४]

तत् त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस् तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
 अहेलमानो वरुणेह बोध्यु-रुशंस मा न आयुः प्र मोषीः ११
 तदिन्नक्तं तद् दिवा महामाहुस् तवयं केतो हृद आ वि चंटे ।
 शुनःशेषो यमहृद् गृभीतः सो अस्मान् राजा वरुणो मुमोक्तु १२
 शुनःशेषो ह्यहृद् गृभीतस् त्रिष्वाकित्यं हृपदेषु बद्धः ।
 अवेनं राजा वरुणः ससृज्याद् विद्राँ अदब्धो वि मुमोक्तु पाशान् १३
 अवं ते हेळो वरुण नमोमि-रवं यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः ।
 क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि १४
 उदुत्तमं वरुण पाशमस्म दवाधुमं वि मध्यमं अथाय ।
 अथा वयमादित्य व्रते तवा नागसो अदितये स्याम १५ [१५] (२६८)

(२५)

२१ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । वरुणः । गायत्री ।

यच्चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम् । मिनीमसि द्यविद्यवि १
 मा नो वधाय हृत्तवे जिहील्लानस्य रीरधः । मा हृणानस्य मन्यवे २
 वि मृळीकार्यं ते मनो रथीरश्वं न संदितम् । गीर्भिवरुण सीमहि ३
 परा हि मे विमन्यवः पतन्ति वस्यइष्टये । वयो न वसतीरुप ४
 क्वा क्षत्रभियं नर-मा वरुणं करामहे । मृळीकार्येरुचक्षसम् ५ [१६]
 तदित् संमानमांशाते वेनन्ता न प्र युच्छतः । धृतवताय व्राशुषे ६
 वेवा यो वीनां पद-मन्तरिक्षेण पतताम् । वेद नावः समुद्रियः ७
 वेद मासो धृतवतो द्वादश प्रजावतः । वेवा य उपजार्यते ८
 वेद वातस्य वर्तनि-मुरोर्ऋष्यस्य बृहतः । वेवा ये अध्यासते ९
 नि पसाद् धृतवतो वरुणः प्रत्याईस्वा । साम्राज्याय सुक्तुः १० [१७] (२७८)

अतो विश्वान्यद्भुता चिकित्वाँ अभि पश्यति । कुतावि या च कर्त्वा ११
 स नो विश्वाहा सुकृतु—राधित्यः सुपथा करत् । प्र ण आरूषि तारिषत् १२
 बिभ्रद् द्रापिं हिरण्ययं वरुणो वस्त निषिजिम् । परि स्पशो नि धेहिरे १३
 न यं दिप्सन्ति दिप्सवो न द्रुह्वाणो जनानाम् । न देवमभिमातवः १४
 उत यो मानुषेष्वा यशश्चक्रे असांम्या । अस्माकमुदेष्वा १५ [१८]

परा मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरु । द्रुच्छन्तीरुचक्षसम् १६
 सं नु वोचावहै पुन—र्यतो मे मध्वामृतम् । होतैव क्षर्वसे प्रियम् १७
 दर्श नु विश्वदर्शतं दर्श रथमधि क्षमि । एता जुषत मे गिरः १८
 इमं मे वरुण शुधी हवमद्या च वृळय । त्वार्यवस्युरा चकि १९
 त्वं विश्वस्य मेधिर दिवश्च गमश्च राजसि । स यामनि प्रति शुधि २०
 उदुत्तमं मुमुग्धि नो वि पाशं मध्यमं चृत । अवाधगानि जीवसे २१ [१९] (२८९)

(२६)

१० आजीगर्तिः शुनःशेपः स रुत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । अग्निः, । गायत्री ।

वसिष्ठा हि मियेध्य वस्त्राण्यूर्जा पते । सेमं नो अध्वरं यज १
 नि नो होता वरेण्यः सदा यविष्ठ मन्मभिः । अग्ने दिवित्यता वचः २
 आ हि ष्मा सुनवे पिता—पिर्यजत्यापये । सखा सख्ये वरेण्यः ३
 आ नो बर्ही रिशादसो वरुणो मित्रो अर्यमा । सीदन्तु मनुषो यथा ४
 पूर्य होतास्य नो मन्दस्व सस्यस्य च । इमा उ पु शुधी गिरः ५ [२०]
 यच्चिद्धि शश्वता तना देवदेवं यजामहे । त्वे इद्धयते हविः ६
 प्रियो नो अस्तु विशपति—होता मुन्द्रो वरेण्यः । प्रियाः स्वग्नयो वयम् ७
 स्वग्नयो हि वार्य देवासो दधिरे च नः । स्वग्नयो मनामहे ८
 अथा न उभयेषा—ममृत मर्यानाम् । मिथः संन्तु प्रशस्तयः ९
 विश्वेभिरग्ने अग्निभि—रिमं यजमिदं वचः । चनो धाः सहसो यहो १० [२१] (२९९)

(२७)

१३ आजीगर्तिः शुनःशेपः स रुत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-१२ अग्निः १३ देवाः । १-१२ गायत्री, १३ त्रिष्टुप् ।

अश्वं न त्वा वारवन्तं वन्दध्या अग्निं नमोभिः । सम्राजन्तमध्वराणाम् १
 स पां नः सूनुः शर्वसा पृथुप्रगामा सुशेवः । मीढाँ अस्माकं बभूयात् २ (३०१)

स नो दुराच्चासाच्च नि मर्यादवायोः । पाहि सवृमिद् विश्वायुः ३
 हुमम् षु त्वमस्माकं सनि गांयत्रं नव्यांसम् । अग्ने देवेषु प्र वोचः ४
 आ नो भज परमेष्वा वाजेषु मध्यमेषु । शिक्षा वरुवो अन्तमस्य ५ [२२]

विश्रुतासि चित्रभानो सिन्धोरुर्मा उपाक आः । सद्यो द्वाशुषे क्षरसि ६
 यत्नेने पृतु मर्यादवा वाजेषु यं जुनाः । स यन्ता शश्वतीरिषः ७
 नर्किरस्य सहन्य पर्येता कयस्य चित्र । वाजो अस्ति श्रवाय्यः ८
 स वाजो विश्वचर्षणि रवीन्द्रिस्तु तर्हता । विधेमिरस्तु सनिता ९
 जराबोध तद् विविद्धि विशेविशे यज्ञियाय । स्तोमं रुद्राय दृशीकम् १० [२३]

स नो गृहो अनिमानो धूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः । धिये वाजाय हिन्वतु ११
 स रेवो इव विश्रपतिर्देव्यः केतुः शृणोतु नः । उक्थैरग्निर्वहन्द्रानुः १२

नमो महद्भ्यो नमो अर्भकेभ्यो नमो युर्वभ्यो नम आशिनेभ्यः ।

यजाम देवान् यदि शक्रवाम मा ज्यायसः शंसमा वृक्षि देवाः १३ [२४] (३१२)

(२८)

९ आजीगर्तिः शुनःशेषः स रुत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-४ इन्द्रः, ५-६ उलूखलं, ७-८ उलूखलमुसले,
 ९ प्रजापतिर्हरिश्चन्द्रः, (अधिषवण-) चर्म लोमो वा । १-६ अनुष्टुप्, ७-९ गायत्री ।

यत्र ग्रावा पृथुवृक्ष ऊर्ध्वो भवति सोतवे । उलूखलसुताना मवेद्विन्द्र जलगुलः १
 यत्र द्वाविंश जघनाधिषवण्या कृता । उलूखलसुताना मवेद्विन्द्र जलगुलः २
 यत्र नार्थपच्यवमुपच्यवं च शिक्षते । उलूखलसुताना मवेद्विन्द्र जलगुलः ३
 यत्र मन्थो विवधते रश्मीन् यमित्वा इव । उलूखलसुताना मवेद्विन्द्र जलगुलः ४
 यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह उलूखलक युज्यसे । इह द्युमत्तं वद् जयतामिव दुन्दुभिः ५ [२५]

उत स्म ते वनस्पते वातो वि वात्यग्रमित् । अथो इन्द्राय पातवे सुनु सोममुलूखल ६
 आयजी वाजसातमा ता ह्युच्चा विजर्भतः । हरी इवान्धांसि बसता ७
 ता नो अद्य वनस्पती ऋष्ववृष्वेभिः सोतृभिः । इन्द्राय मधुमत सुनम् ८
 उच्छिष्टं चम्बोर्भर सोमं पवित्र आ सृज । नि धेहि गोरधि त्वचि ९ [२६] (३२१)

(२९)

७ आजीगर्तिः शुनःशेषः स रुत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । इन्द्रः । पंक्तिः ।

यच्चिद्धि संत्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मसि ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ

१

(३२२)

शिभिन् वाजानां पते	शचीं वस्तव वंसना ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ २
निष्वापया मिथुदृशा	सस्तामबुध्यमाने ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ३
ससन्तु त्या अरातयो	बोधन्तु शूर रातयः ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ४
समिन्द्र गर्वमं मृण	नुवन्तं पापयामुया ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ५
पताति कुण्डुणाच्या	दूरं वातो वनादधि ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ६
सर्वं परिक्रोशं जहि	जम्भया कृकदाश्वम् ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ७ [२७] (३२८)

(३०)

२२ आजीगर्तिः शुनःशेषः स रुत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-१६ इन्द्रः, १७-१९ अश्विनौ, २०-२२ उषाः । १-१०, १२-१५, १७-२२ गायत्री, ११ पादनिचृदायत्री, १६ त्रिष्टुप् ।

आ व इन्द्रं किर्वि यथा	वाजयन्तः शतक्रतुम् ।	मंहिषं सिञ्च इन्दुभिः १
शतं वा यः शुचीनां	सहस्रं वा समाशिराम् ।	एदुं निञ्च न रीयते २
सं यन्मदाय शुष्मिणं	एना हंस्योदरे ।	समुदो न व्यचो वृधे ३
अयमुं ते समतसि	कपोत इव गर्भधिम् ।	वचस्तच्चिन्न ओहसे ४
स्तोत्रं राधानां पते	गिर्वीहो धीर यस्य ते ।	विभ्रूतिरस्तु सनुता ५ [२८]
ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतये	ऽस्मिन् वाजे शतक्रतो ।	समन्येषु ब्रवावहै ६
योगेयोगे तवस्तरं	वाजेवाजे हवामहे ।	सखाय इन्द्रमृतये ७
आ घां गमद्यादि श्ववत्	सहस्रिणीं भिरूतिभिः ।	वाजेभिरुप नो हवम् ८
अनु प्रतस्यैकसो	द्वे तुविप्रति नरम् ।	यं ते पूर्वं पिता द्वे ९
तं त्वा वयं विश्ववारा	ऽऽ शास्महे पुरुहूत ।	सखे वसो जरितृभ्यः १० [२९]

अस्माकं शिभिर्णिनां	सोमपाः सोमपात्राय ।	सखे वज्रिन्सखीनाम् ११
तथा तदस्तु सोमपाः	सखे वज्रिन् तथा कृणु ।	यथा त उदमसीद्वये १२
रेवतीर्नः सधमाव	इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः ।	क्षुमन्तो याभिर्मदेम १३

आ घ त्वावान् त्मनातः स्तोतृभ्यो धृष्णाविद्यानः । ऋगोरक्षं न चक्रयोः १४
आ यद् दुर्वः शतक्रतुर्वा कामं जरितृणाम् । ऋगोरक्षं न शचीभिः १५ [३०]

शश्वदिन्द्रः पोषुधन्निर्जिगाय नानदन्निः शाश्वसन्निर्धनानि ।
स नो हिरण्यरथं वृंसनावान् त्स नः सनिता सनये स नोऽदात् १६
आश्विनावश्वावत्ये पा यातुं शवीरया । गोमद् दत्ता हिरण्यवत् १७
समानयोजनो हि वां रथो दत्तावमर्त्यः । समुद्रे अश्विनेर्यते १८
न्युध्न्यस्य मूर्धनि चक्रं रथस्य येमधुः । परि द्यामन्यदीयते १९
कस्तं उपः कधप्रिये भुजे मर्तो अमर्त्ये । कं नक्षसे विभावरी २०
वयं हि ते अमन्महाऽऽन्तादा पराकात् । अश्वे न चित्रे अरुषि २१
त्वं त्येमिरा गहि वाजेभिर्दुहितर्दिवः । अस्मे रयि नि धारय २२ [३१] (३५०)

(३१)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० ३१-३५]

१८ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । अग्निः । जगती; ८, १६, १८ त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा ऋषिर्वैवो देवानामभवः शिवः सखा ।
तव व्रते कुवयो विद्मनापसो ऽजायन्त मरुतो भ्राजदृष्टयः १
त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरस्तमः कविर्देवानां परि भूषसि व्रतम् ।
विभुर्विश्वस्मै भुवनाय मेधिशो द्विमाता शयुः कतिधा चिदायवे २
त्वमग्ने प्रथमो मातरिष्वन आविर्भव सुकतूया विवस्वते ।
अरेजितां रोदसी होतृवूर्ये ऽसंघोभ्राजमर्यजो महो वसो ३
त्वमग्ने मनवे द्यामवाशयः पुरुरवसे सुकृते सुकृतरः ।
श्वात्रेण यत् पित्रोर्मुच्यसे पर्या ऽऽ त्वा पूर्वमनयन्नापरं पुनः ४
त्वमग्ने वृषभः पुष्टिवर्धन उद्यतसुचे भवसि भ्रवाय्यः ।
य आहुतिं परि वेदा वषट्कृति मेकापुरग्रे विश आविवांसि ५ [३२]

त्वमग्ने वृजिनवर्तनि नरं सवमन् पिपारि विदथे विचर्षणे ।
यः शूरसाता परितक्थ्ये धने वृध्रेभिश्चित् समृता हंसि भूर्यसः ६
त्वं तमग्ने अमृतत्व उत्तमे मर्तं दधासि श्रवसे विवेदिवे ।
यस्तातृषाण उभयाय जन्मने मयः कृणोषि प्रय आ च सुरये ७ (३५७)

त्वं नो अग्ने सनये धनानां यशसं कारं कृणुहि स्तवानः ।
 अध्याम कर्मापसा नवेन देवैर्घीवापृथिवी प्रार्थित नः ८
 त्वं नो अग्ने पित्रोरुपस्थ आ देवो देवेष्वनवद्य जागृविः ।
 तन्नूकृद् बोधि प्रमत्तिश्च कारवे त्वं कल्याण वसु विश्वमोषिषे ९
 त्वमग्ने प्रमत्तिस्त्वं पितासि नसु त्वं वयस्कृत् तव जामयो वयम् ।
 सं त्वा रायः शतितनः सं सहस्रिणः सुवीरं यन्ति वतपामदाभ्य १० [३३]

त्वमग्ने प्रथममायुमायवे देवा अकृण्वन् नहुषस्य विरपतिम् ।
 इलामकृण्वन् मनुषस्य शशानीं पितुर्यत् पुत्रो ममकस्य जायते ११
 त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च वन्द्य ।
 ज्ञाता लोकस्य तनये गवामस्यनिमेषं रक्षमाणस्तव व्रते १२
 त्वमग्ने यज्यवे पायुरन्तरोऽनिषङ्गाय चतुरक्ष ईध्यसे ।
 यो रातहव्योऽवृकाय धार्यसे कीरिश्चिन् मन्त्रं मनसा वनोषि तम् १३
 त्वमग्ने उरुशंसाय वाघते स्पार्हं यद् रेक्णः परमं वनोषि तत् ।
 आध्रस्य चित् प्रमतिरुच्यसे पिता प्र पाकं शास्सि प्र दिशो विदुधरः १४
 त्वमग्ने प्रयतदक्षिणं नरं वमेव स्यूतं परि पासि विश्वतः ।
 स्वावुक्षद्वा यो वसतौ स्योनकृज् जीवयाजं यजते सोपमा विवः १५ [३४]

हुमामग्ने शरणिं मीमृषो न हुममध्वानं यमगाम दूरात् ।
 आपिः पिता प्रमतिः सोम्यानां भूमिरस्यृषिकृन् मर्त्यानाम् १६
 मनुष्वदग्ने अङ्गिरस्वदङ्गिरो ययातिवत् सदेने पूर्ववच्छुचे ।
 अच्छ याह्या वहा दैव्यं जनमा सादय बर्हिषि यक्षि च म्रियम् १७
 एतेनाग्ने बह्वणा वावृधस्व शक्ती वा यत् ते चकृमा विदा वा ।
 उत प्र णेष्यभि वस्यो अस्मान् त्सं नः सृज सुमत्या वार्जवत्या १८ [३५] (३६८)

(३२)

१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि वज्री ।
 अह्नहिमन्वपस्ततर्द्धं प्र वक्षणा अभिनत् पर्वतानाम्

१

(३६९)

- अहन्नहिं पर्वते शिथियाणं त्वदास्मि वज्रं स्वयं ततक्ष ।
 बाधा इव धेनवः स्यन्दमाना अश्वः समुद्रमव जग्गुरापः २
- वृषायमाणोऽवृणति सोमं त्रिकन्दुकेष्वपिवत् सुतस्य ।
 आ सार्यकं मघवांस्त वज्रमहन्नेन प्रथमजामहीनाम् ३
- यदिन्द्राहन् प्रथमजामहीनामान्मायिनामर्मिनाः प्रोत मायाः ।
 आत् सूर्यं जनयन् द्याष्वासां तादीत्वा शत्रुं न किला विविस्ते ४
- अहन् वृत्रं वृत्रतरं व्यसं मिन्द्रो वज्रेण महता बुधेन ।
 स्कन्धांसीव कुलिशेना विवृक्ताऽहिः शयत उपपृक् पृथिव्याः ५ [३६]
- अयोद्धेव दुर्गद् आहि जुह्वे महावीरं तुविवाधमृजीवम् ।
 नातारीदस्य शश्वतिं वृधानां सं रुजानाः पिपिषु इन्द्रशत्रुः ६
- अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रमास्य वज्रमधि सानौ जघान ।
 वृष्णो वधिः प्रतिभानं बुधुषन् पुरुत्रा वृत्रो अशयद् व्यस्तः ७
- नदं न भिन्नमयुया शयानं मनो रुहाणा अतिं युन्त्यापः ।
 याश्चिद् वृत्रो महिना पर्यतिष्ठत् तासामहिः पत्सुतः शीर्षभूव ८
- नीचावया अभवद् वृत्रपुत्रेन्द्रो अस्या अव वर्धर्जभार ।
 उत्तरा सूरधरः पुत्र आसीद् दानुः शये सहवत्सा न धेनुः ९
- अतिष्ठन्तीनामनिवेशानानां कार्थानां मध्ये निहितं शरीरम् ।
 वृत्रस्य निष्यं वि चरन्त्यापो दीर्घं तम् आशयदिन्द्रशत्रुः १० [३७]
- व्रासपत्नीरहिगोपा अतिष्ठन् निर्हृत्वा आपः पुणिनेव गावः ।
 अपां बिलमपिहितं यदासीद् वृत्रं जघुन्वा अप तद् ववार ११
- अश्व्यो वारो अभवस्तदिन्द्र सूके यत् त्वा प्रत्यहन् देव एकः ।
 अजंयो गा अजयः शूर सोममवांसृजः सर्तवे सप्त सिन्धून् १२
- नास्मै विद्युन्न तन्यतुः सिंघे न यां मिहमकिरद् धातुर्नि च ।
 इन्द्रश्च यद् पुंयुधाते अहिश्चोतापरीम्यो मघवा वि जिग्ये १३
- अहेयितारं कर्मपश्य इन्द्र हृदि यत् ते जघ्नुषो भीरगच्छत् ।
 नव च यन् नवतिं च सर्वन्तीः श्येनो न भीतो अतरो रजांसि १४ (३८२)

इन्द्रो यातो ऽवसितस्य राजा शर्मस्य च शुद्धिणो वज्रबाहुः ।
सेदु राजा क्षयति चर्षणीना मरान न नेमिः परि ता बभूव

१५ [३८] (३८३)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३५]

(३३)

१५ हिरण्यस्तूप आहिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

एतायामोषं गव्यन्त इन्द्र मस्माकं सु प्रमतिं वावृधाति ।

अनामृणः कुविदादस्य रायो गवां केतं परमावर्जते नः १

उपेदुहं धनदामप्रतीतं जुष्टां न इयेनो वसतिं पतामि ।

इन्द्रं नमस्यन्नुपमेभिरकैर्यः स्तोतृभ्यो हव्यो अस्ति यामन् २

नि सर्वसेन इषुधीरसक्त समर्यो गा अजति यस्य वष्टि ।

चोष्क्यमाण इन्द्र भूरि वामं मा पणिभूरस्मदधि प्रवृद्ध ३

वधीर्हि दस्युं धनिर्न घनेनै एकश्चरन्नुपशाकेभिरिन्द्र ।

धनोरधि विषुणक् ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः ४

परां चिच्छीषां ववृजुस्त इन्द्रा ऽयज्वानो यज्वमिः स्पर्धमानाः ।

प्र यद् दिवो हरिबः स्थातरुज निरवतां अधमो रोदस्योः ५ [१]

अयुयुत्सन्ननवद्यस्य सेना मयातयन्त क्षितयो नवग्वाः ।

वृषायुधो न वध्रयो निरष्टाः प्रवज्जिरिन्द्राच्चितर्यन्त आयन् ६

त्वमेतान रुवृतो जक्षतश्चायोधयो रजस इन्द्र परे ।

अवाद्दहो दिव आ दस्युमुञ्चा प्र सुन्वतः स्तुवतः शंसमावः ७

चक्राणासः परीणहं पृथिव्या हिरण्येन मणिना शुम्भमानाः ।

न हिन्वानासस्तिरुस्त इन्द्रं परि स्पशो अदधात् सूर्येण ८

परि यदिन्द्र रोदसी उभे अबुभोजीर्महिना विश्वतः सीम ।

अमन्यमानौ अभि मन्यमानौ निर्बिह्मभिरधमो दस्युमिन्द्र ९

न ये दिवः पृथिव्या अन्तमायुर्न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् ।

युजं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निज्योतिषा तमसो गा अदुक्षत् १० [२]

अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्या ऽवर्धत मध्य आ नाव्यानाम् ।

सधीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन हन्मनाहन्नमि द्यून् ११

(३९४)

न्याविध्यदिलीविशस्य दृह्वा वि शृङ्गिणमभिनच्छुष्मामिन्द्रः ।	
यावत्तरो मघवन् यावदोजो वज्रेण शत्रुमवधीः पृतन्युम्	१२
अमि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून् वि तिग्मेन वृषमेणा पुरोऽभेत ।	
सं वज्रेणासृजद् वृत्रमिन्द्रः प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः	१३
आवः कुत्समिन्द्र यस्मिश्चाकन् प्रावो युध्यन्तं वृषभं दर्शद्युम् ।	
शफच्युतो रेणुर्नक्षत द्यामुच्छैत्रेयो नृषाह्याय तस्यौ	१४
आवः शर्म वृषभं तुग्न्यासु क्षेत्रज्ञेषे मघवन्निष्ठं गाम् ।	
ज्योक् चिदन्नं तस्थिवांसो अक्रञ्चन्नूयतामघरा वेदनाकः	१५ [३] (३९८)

(३४)

१२ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । अश्विनौ । जगतीः ९, १२ त्रिष्टुप् ।

त्रिभिर्नो अद्या भवतं नवेदसा विभुर्वा याम उत रातिरश्विना ।	
युवोर्हि यन्त्रं हिम्येव वासंसो ऽभ्यायंसेन्या भवतं मनीषिभिः	१
त्रयः पवयो मधुवाहने रथे सोमस्य वेनामनु विश्व इद् विदुः ।	
त्रयः स्कम्भासः स्कमितास आरमे त्रिनक्तं याथस्त्रिर्वश्विना दिवा	२
समाने अहन् त्रिरवद्यगोहना त्रिर्य यज्ञं मधुना मिमिक्षतम् ।	
त्रिर्वाजवतीरिषो अश्विना युवं दोषा अस्मभ्यमुषसश्च पिन्वतम्	३
त्रिर्वतिर्यीतं त्रिरनुवते जने त्रिः सुप्रान्व्ये त्रेधेव शिक्षतम् ।	
त्रिनान्द्यं वहतमश्विना युवं त्रिः पृक्षो अस्मे अक्षरेव पिन्वतम्	४
त्रिर्नो रयिं वहतमश्विना युवं त्रिर्देवतातां त्रिरुतावतं धियः ।	
त्रिः सौभगत्वं त्रिरुत श्रवांसि नस् त्रिष्ठं वां सूरै दुहिता रुहद् रथम्	५
त्रिर्नो अश्विना दिव्यानि भेषजा त्रिः पार्थिवानि त्रिर् दत्तमन्यः ।	
ओमानं शंपोर्ममकाय सूनवे त्रिधातु शर्म वहतं शुभस्पती	६ [४]
त्रिर्नो अश्विना यजता दिवेदिवे परि त्रिधातु पृथिवीर्मशायतम् ।	
तिस्रो नासत्या रथ्या परावर्त आत्मेव वातः स्वसराणि गच्छतम्	७
त्रिरश्विना सिन्धुभिः सप्तमातृभिस् त्रयं आहावास्त्रेधा हविष्कृतम् ।	
तिस्रः पृथिवीरुपरि प्रवा दिवो नाकं रक्षेथे द्युर्मिरक्तुर्मिहितम्	८ (४०६)

क१ त्री चुका त्रिवृतो रथस्य	क१ त्रयो वन्धुरो ये सनीलाः ।	
कदा योगो वाजिनो रासमस्य	येन यज्ञं नासत्योपयाथः	९
आ नासत्या गच्छतं हूयते हविर्मध्वः	पिबतं मधुपेभिरासभिः ।	
युवोर्हि पूर्वं सवितोपसो रथं—मृताय चित्रं घृतवन्तुमिष्यति		१०
आ नासत्या त्रिभिरेकावुशैरिह	देवेभिर्यातं मधुपेयमश्विना ।	
प्रायुस्तारिहि नी रपांसि मृक्षतं	सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा	११
आ नो अश्विना त्रिवृता रथेना—ऽर्वाश्च रथिं वहतं सुवीरम् ।		
शृण्वन्ता वामवसे जोहवीमि	वृधे च नो भवतं वाजसातौ	१२ [५] (४१०)

(३५)

११ हिरण्यस्तूप आक्षिरसः । १ (पादानां क्रमेण) अग्निः, मित्रावरुणौ, रात्रिः, सविता च ।
२-११ सविता । त्रिष्टुप्, १, ९ जगती, ।

हवाम्यग्निं प्रथमं स्वस्तये	हवामि मित्रावरुणाविहावसे ।	
हवामि रात्रीं जगतो निवेशिनीं	हवामि देवं सवितारमुतये	१
आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो	निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च ।	
हिरण्ययेन सविता रथेना—ऽऽ देवो याति भुवनानि पश्यन्		२
याति देवः प्रवता यात्युद्रता	याति शुभ्राभ्यां यजतो हरिभ्याम् ।	
आ देवो याति सविता परावतो	ऽपु विश्वा दुरिता बाधमानः	३
अभीवृतं कृशनिर्विश्वरूपं	हिरण्यशभ्यं यजतो बृहन्तम् ।	
आस्थाद् रथं सविता चित्रभानुः	कृष्णा रजांसि तर्विषीं दधानः	४
वि जनाञ्छयावाः शितिपादो अख्यन्	रथं हिरण्यप्रउगं वहन्तः ।	
शश्वद् विशः सवितुर्देवस्यो—पस्थे विश्वा	भुवनानि तस्थुः	५
तिस्रो द्यावः सवितुर्द्वा उपस्थां	एकां यमस्य भुवने विराणाद् ।	
आणि न रथयममृतार्थि तस्थु—रिह	बन्वीतु य उ तच्चिकेतत्	६ [६]
वि सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यख्यद्	गमीरवेणा असुरः सुनीथः ।	
कुञ्जदानीं सूर्यः कश्चिकेत	कतमां द्यां रश्मिरस्या ततान	७
अष्टौ व्यख्यत कुकुम्भः पृथिव्याम्	त्री धन्व योजना सप्त सिन्धून् ।	
हिरण्याक्षः सविता देव आगाद्	दधद्रता द्वाशुषे वार्याणि	८ (४१८)

हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणि—रुमे द्यावापृथिवी अन्तरिक्षे ।

अपामीवां बाधते वेति सूर्य—मभि कृष्णेन रजसा द्यामृणोति

९

हिरण्यहस्तो असुरः सुनीथः सुमृळीकः स्वर्वां यात्वर्वाङ् ।

अपसेधन् रक्षसो यातुधाना—नस्थाद् देवः प्रतिदोषं गृणानः

१०

ये ते पन्थाः सवितः पूर्यासो ऽरेणवः सुकृता अन्तरिक्षे ।

तेभिर्नो अद्य पृथिभिः सुगेभी रक्षा च नो अधि च ब्रूहि देव

११ [७] (४२१)

(३६)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥ ८ ॥ सू० ३६-४३]

२० कण्वो घौरः । अग्निः, १३-१४ यूयो वा । प्रगाथः= विषमा बृहत्यः,

समाः सतोबृहत्यः (१३ उपरिष्ठाद्बृहती । दे० ब्रा० २।२ चरणच्छेदः)

प्र वो यद्दं पुंरूणां विशां देवयतीनाम् ।

अग्निं सूक्तेभिर्वचोभिरीमहे यं सीमिदुन्य ईळते

१

जनासो अग्निं दधिरे सहोवृधं हविष्मन्तो विधेम ते ।

स त्वं नो अद्य सुमना इहाविता भवा वाजेषु सन्त्य

२

प्र त्वा द्रुतं वृणीमहे होतारं विश्वेवेदसम् ।

महस्ते सतो वि चरन्त्युर्वयो द्विवि स्पृशन्ति भानवः

३

देवासंस्त्वा वरुणो मित्रो अर्यमा सं द्रुतं प्रत्नमिन्धते ।

विश्वं सो अग्ने जयति त्वया धनं यस्ते द्वादश मर्त्यः

४

मुन्द्रो होता गृहपति—रग्ने द्रुतो विशामसि ।

त्वे विश्वा संगतानि व्रता ध्रुवा यानि देवा अकृण्वत

५ [८]

त्वे इदमे सुभगे यविष्ठ्य विश्वमा हूयते हविः ।

स त्वं नो अद्य सुमना उतापरं यक्षिं देवान्सुवीर्या

६

तं घेमित्था नमस्विन उप स्वराजमासते ।

होत्राभिरग्निं मनुषः समिन्धते तितिर्वासो अति सिधः

७

घ्नन्तो वृत्रमतरन् रोदसी अप उरु क्षयाय चक्रिरे ।

मुवत् कण्वे वृषा द्युमन्याहुतः क्रन्दुदश्वो गर्विष्टिषु

८

सं सीदस्व महौ असि शोचस्व देववीतमः ।

वि धूममग्ने अरुषं मियेध्य सृज प्रशस्त दर्शतम्

९

यं त्वा देवासो मनवे दधुरिह यजिष्ठं हव्यवाहन ।

यं कण्वो मेध्यातिथिर्धनस्पृतं यं वृषा यमुपस्तुतः

१० [९] (४३१)

- यमग्निं मेध्यातिथिः कण्व ईध कृतादधि ।
 तस्य प्रेषो दीदियुस्तमिमा ऋचस् तमग्निं वर्धयामसि ११
 रायस्पृधिं स्वधाबोऽस्ति हि ते ऽग्ने देवेष्वाप्यम् ।
 त्वं वाजस्य श्रुत्यस्य राजसि स नो मृळ महाँ असि १२
 ऊर्ध्व ऊ बु ण ऊतये तिष्ठ देवो न संविता ।
 ऊर्ध्वो वाजस्य सनिता यवृञ्जिभिर्वाघन्दिर्विह्वयामहे १३
 ऊर्ध्वो नः पाह्यंहसो नि केतुना विश्वं समन्त्रिणं दह ।
 कृधी न ऊर्ध्वोश्चरथाय जीवसे विदा देवेषु नो दुवः १४
 पाहि नो अग्ने रक्षसः पाहि धूर्तराव्णः ।
 पाहि रीषत उत वा जिघांसतो बृहद्भानो यविष्ठय १५ [१०]
 घनेव विष्वग्वि जह्यराव्णस् तर्पुर्जम्भ यो अस्मधुक् ।
 यो मर्त्यः शिशीति अत्यकुम्भि मां नः स रिपुरीशत १६
 अग्निर्वैत्रे सुवीर्यं मग्निः कण्वाय सौभगम् ।
 अग्निः पावन् मित्रोत मेध्यातिथि मग्निः साता उपस्तुतम् १७
 अग्निनां तुर्वशं यदु परावत उग्रादेवं हवामहे ।
 अग्निर्नयन्नवास्त्वं बृहदथं तुर्वीतिं दस्यवे सहः १८
 नि त्वामग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय शश्वते ।
 वृदिथ कण्व ऊतजात उक्षितो यं नमस्यन्ति कूटयः १९
 त्वेषासो अग्नेर्मवन्तो अर्चयो भीमासो न प्रतीतये ।
 रक्षस्विनः सवमिद् यातुमावन्तो विश्वं समन्त्रिणं दह २० [११] (४४१)

(३७)

१५ कण्वो धौरः । मरुतः । गायत्री ।

- क्रीळं वः शार्धो मारुत मनवाणं रथेशुर्मम् । कण्वा अमि प्र गायत १
 ये पृषतीभिर्कृष्टिभिः साकं वाशीभिरञ्जिभिः । अजोयन्त स्वमानवः २
 इहेव शृण्व एषां कशा हस्तेषु यद् वदान् । नि यामञ्चित्रमृजते ३
 प्र वः शार्धाय घृष्वये त्वेषद्युम्नाय शुष्मिणे । देवतं ब्रह्म गायत ४
 प्र शीसा गोष्वाग्र्यं क्रीळं यच्छर्धो मारुतम् । जम्भे रसस्य वावृधे ५ [१२] (४४६)

को वो वर्षिष्ठ आ नरो	द्विवश्च गमश्च धृतयः ।	यत् सीमन्तं न धूनुथ	६
नि वो यामाय मानुषो	दृध उग्राय मन्यवे	जिहीतुं पर्वतो गिरिः	७
येषामज्मेषु पृथिवी	जुजुवाँ इव विस्पतिः	मिया यामेषु रेजते	८
स्थिरं हि जानमेषां	वर्यो मातुर्निरंतवे	यत् सीमन्तु द्विता शवः	९
उदु त्ये सूनवो गिरः	काष्ठा अज्मेष्वत्नत	वाभा अभिजु यातवे	१० [१३]
त्यं चिद् घा दीर्घं पृथुं	मिहो नपातममृध्रम्	प्र च्यावयन्ति यामभिः	११
मरुतो यद्ध वो बलं	जनाँ अबुच्यवीतन	गिरिरंचुच्यवीतन	१२
यद्ध यान्ति मरुतः	सं ह वुवतेऽध्वन्ना	शृणोति कश्चिदेषाम्	१३
प्र यातु शीर्षमाशुभिः	सन्ति कण्वेषु वो दुवः	तत्रो षु मांदयाध्वै	१४
अस्ति हि ष्मा मदाय वः	स्मसिं ष्मा व्यमेषाम्	विश्वं चिदायुर्जीवसे	१५ [१४] (

(३८)

१५ कण्वो घौरः । मरुतः । गायत्री ।

कद्ध नूनं कंधमियः	पिता पुत्रं न हस्तयोः	वृधिध्वे वृक्तवर्हिषः	१
कं नूनं कद् वो अर्थ	गन्तां दिवो न पृथिव्याः	कं वो गावो न रणयन्ति	२
कं वः सुम्ना नव्यांसि	मरुतः कं सुविता	कोऽं विश्वानि सौमगा	३
यद् यूयं पृश्निमातरो	मर्तांसः स्यातन	स्तोता वो अमृतः स्यात्	४
मा वो मृगो न यवसे	जस्ता भूदजोष्यः	पथा यमस्य गादुप	५ [१५]
मो षु णः परापरा	निर्ऋतिर्दुर्हणा वधीत्	पदीष्ट तृष्ण्या सह	६
सत्यं त्वेषा अमवन्तो	धन्वाश्चिदा रुद्रियांसः	मिहं कृण्वन्त्यवाताम्	७
वाश्वेवं विद्युन्मिमाति	वत्सं न माता सिषक्ति	यदेषां वृष्टिरसर्जि	८
दिवा चित् तमः कृण्वन्ति	पर्जन्येनोदवाहेन	यत् पृथिवीं व्युन्दन्ति	९
अधं स्वनान्मरुतां	विदवमा सन्न पार्थिवम्	अरेजन्तु प्र मानुषाः	१० [१६]
मरुतो वीळुपाणिभिश्च	चित्रा रोधस्वतीरनु	यातेमसिंदयामभिः	११
स्थिरा वः सन्तु नेमयो	रथा अश्वास एषाम्	सुसंस्कृता अभीशवः	१२
अच्छा वद्वा तना गिरा	जरायै ब्रह्मणस्पतिम्	अग्निं मित्रं न दर्शतम्	१३
मिमीहि श्लोकमस्यै	पर्जन्य इव ततनः	गायं गायत्रमुक्थयम्	१४
वन्दस्व मारुतं गणं	त्वेषं पनस्युमर्किणम्	अस्मे वृद्धा असन्निह	१५ [

(३९)

८ कण्वो घौरः । मरुतः । प्रगाथः= विषमा बृहत्याः, सभाः सतोबृहत्याः ।

प्र यद्विन्धा पसावतः शोचिर्न मानुषस्यथ ।

कस्य कत्वा मरुतः कस्य वर्षसा कं याथ धूसः १

परा वः सन्त्वायुधा पराणुदेः कल्लो उत प्रतिष्कसे

युष्मार्कमस्तु तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य सायिनः २

परा ह्येत स्थिरं ह्यथ तरो युतयथा गुरु ।

वि याथन वृद्धिः पृथिव्या व्यतीः पर्वतानाम् ३

नहि वः शत्रुर्विदिदे अधि द्यवि न भूम्यां रिशादसः ।

युष्मार्कमस्तु तविषी तनां युजा रुद्रासो नू चिक्वाधृषे ४

प्र वेपयन्ति पर्वतान् वि विश्वन्ति वनस्पतीन् ।

प्रो आरत मरुतो दुर्मदा इव देवासः सर्वथा बिशा ५ [१८]

उपो रथेषु पृथंतीरयुग्ध्वं प्रतिर्वहति रोहितः ।

आ वो यामाय पृथिवी चिदधो दधीमयन्त मानुषाः ६

आ वो मक्षू तनाय कं रुद्रा अवो वृणीमहे ।

गन्तां नूनं नोऽवसा यथा पुरे तथा कणांय विश्रुषे ७

युष्मेषितो मरुतो मर्त्येषित आ यो नो अभ्व ईषते ।

वि तं युयोत शर्वसा व्योजसा वि युष्माकाभिरुतिभिः ८

असामि हि प्रयज्यवः कण्वं वृद प्रचेतसः ।

असामिभिर्मरुत आ न ऊतिभिर्गन्ता वृष्टिं न विद्युतः ९

असाम्योजो विभृथा सुदानवो असामि धूतयः शर्वः ।

ऋषिद्विषे मरुतः परिमन्यव इषुं न सृजत द्विषम् १० [१९] (४८१)

(४०)

८ कण्वो घौरः । ब्रह्मणस्पतिः । प्रगाथः= विषमा बृहत्याः, सभाः सतोबृहत्याः ।

उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे ।

उप प्र यन्तु मरुतः सुदानव इन्द्रं प्राशूर्मेवा सत्वा १

त्वामिन्द्रि संहसस्पुत्र मर्त्य उपब्रूते धने हिते ।

सुवीर्यं मरुत आ स्वइव्यं दधीत यो व आचुके २ (४८२)

प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्र देव्येनु सुनृता ।

अच्छा वीरं नयं पुङ्गवसं देवा यज्ञं नय

यो वाघते ददाति सुनरं वसु स धत्ते अक्षिति श्रवः ।

तस्मा इळां सुवीर्या यजामहे सुप्रवृत्तिमने ।

प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिं मन्त्रं पदत्युक्थ्यम्

यस्मिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओक्तासि चक्रिरे

तयिद् वोचेमा विदथेनु हांशुं मन्त्रं देवा अनेहसम् ।

दुर्गां च वाचं प्रतिहर्यथा करो विश्वेद् वामा वो अश्रवत्

को देवयन्तमश्रवज् जज्ञं को वृक्तबर्हिषम् ।

प्रप दाश्वान् पुस्त्याभिरस्थिताऽन्तर्वावत् क्षयं दधे

उप क्षत्रं पृथ्वीत हन्ति राजभिर्धये चित सुक्षितिं दधे ।

नास्य वर्ता न तरुता महाधुने नार्भे अस्ति वज्रिणः

(४१)

९ कण्वो घौरः । वरुणमित्रार्यमणः, ४-६ आदित्याः । गायत्री ।

यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा । नू चित स दभ्यते जनः १

यं बाहुतेव पिप्रेति पान्ति धर्त्यं रिषः । अरिष्टः सर्व एधते २

वि दुर्गां वि द्विषः पुरो घ्नन्ति राजान एषाम् । नयन्ति दुरिता तिरः ३

सुगः पन्थां अनुक्षर आदित्यास कृतं यते । नात्रावखादो अस्ति वः ४

यं यज्ञं नयथा नर आदित्या कजुना पथा । प्र वः स धीतये नशत् ५ [२२]

स रत्नं मर्त्यो वसु विश्वं लोकयुत त्मना । अच्छा गच्छत्यस्तुतः ६

कृथा राधाम सखायः स्तोमं मित्रस्यार्यम्णाः । महि प्सरो वरुणस्य ७

मा वो घ्नन्तं मा शपन्तं प्रति वोचे देवयन्तम् । सुक्षैरिद् व आ विवासे ८

चतुररिचिद् ददमानाद् विभीषादा निधातोः । न दुरुक्ताय स्पृहयेत् ९ [२३] (४२)

(४२)

१० कण्वो घौरः । पूषा । गायत्री ।

सं पूषन्नध्वनस्तिर न्यहो विमुचो नपात् । सक्ष्वा देव प्र णस्पुः १

यो नः पूषन्नधो वृको दुःशेव आदिदेशति । अपं स्म तं पथो जहि २

(५००)

अप त्वं परिपुन्थिनं मुषीवाणं हुरश्चितम् । दूरमधि सुतेरज ३
 त्वं तस्य द्र्याविनो ऽघशंसस्य कस्य चित् । पदामि तित्ठ तपुषिम् ४
 आ तत् ते दक्ष मन्तुमः पूषन्नवो वृणीमहे । येन पितृनचोदयः ५ [२४]

अधा नो विश्वसौमग हिरण्यवाशीमत्तम । धनानि सुषणा कृधि ६
 अति नः सुश्रुतो नय सुगा नः सुपथा कृणु । पूर्षन्निह क्रतुं विदः ७
 अभि सूर्यवसं नय न नवज्वारो अध्वने । पूर्षन्निह क्रतुं विदः ८
 शग्धि पूधि प्र यंसि च शिशिहि प्रास्युदरम् । पूर्षन्निह क्रतुं विदः ९
 न पूषणं मेधामसि सूक्तैरभि गृणीमसि । वसूनि दुस्ममीमहे १० [२५] (५०८)

(४३)

९ कण्वो घोरः । रुद्रः, ३ रुद्रः, मित्रावरुणौ च, ७-९ सोमः ।
 गायत्री, ९ अनुष्टुप् ।

कद रुद्राय प्रचेतसे मीढुहमाय तव्यसे । वोचेम शतमं हृदे १
 यथा नो अदितिः कर्तु पश्ये नृभ्यो यथा गवे । यथा तोकाय रुद्रियम् २
 यथा नो मित्रो वरुणो यथा रुद्रश्चिकेतति । यथा विश्वे सजोषसः ३
 गाथपति मेघपति रुद्रं जलापमेषजम् । तच्छ्रयोः सुस्रमीमहे ४
 यः शुक्र इव सूर्यो हिरण्यमिव रोचते । श्रेष्ठो देवानां वसुः ५ [२६]

शं नः कर्त्यर्वेते सुगं मेषाय मेघ्ये । नृभ्यो नारिभ्यो गवे ६
 अस्मे सोम भियमधि नि वैहि शतस्य नृणाम् । महि श्रवस्तुविनुष्णम् ७
 मा नः सोमपरिबाधो मारातयो जुहुरन्त । आ न इन्द्रो वाजे भज ८
 यास्ते प्रजा अमृतस्य परस्मिन् धामन्वृतस्य ।
 मूर्धा नामां सोम वेन आभूषन्तीः सोम वेदः ९ [२७] (५१७)

(४४)

(नवमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० ४४-५०)

१४ प्रस्कण्वः काण्वः । अग्निः, १-२ अग्निः, अभिन्नौ, उषाश्च ।
 प्रगाथः= विषमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः ।

अग्ने विदस्वदुषसंश् चित्रं राधो अमर्त्य ।
 आ दाशुषे जातवेदो वह्ना त्वमद्या देवा उर्बुधः

१

(५१८)

जुष्टो हि द्रुतो असिं हव्यवाहनो ऽग्नें रथीरध्वराणाम् ।
सजूरश्विभ्यामुषसां सुवीर्यं—मस्मे धेहि श्रवो बृहत्

२

अद्या द्रुतं वृणीमहे वसुमग्निं पुरुप्रियम् ।
धूमकेतुं भाक्रजीकं व्युष्टिषु यज्ञानामध्वरश्रियम्
श्रेष्ठं यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनाय दाशुषे ।
देवाँ अच्छा यातवे जातवेदसं—मग्निमीळे व्युष्टिषु

३

४

स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृत भोजन ।
अग्नें त्रातारममृतं मियेध्य यजिष्ठं हव्यवाहन

५ [२८]

सुशंसो बोधि गृणते यविष्ठय मधुजिह्वः स्वाहुतः ।
प्रस्कण्वस्य प्रतिरन्नायुर्जिवसे नमस्या दैव्यं जनम्

६

होतारं विश्ववेदसं सं हि त्वा विश इन्धते ।

स आ वह पुरुहूत प्रचेतसो ऽग्नें देवाँ इह द्रवत्

७

सवितारमुषसमश्विना भगं—मग्निं व्युष्टिषु क्षपः ।

कण्वासस्त्वा सुतसोमास इन्धते हव्यवाहं स्वध्वर

८

पतिह्यध्वराणां—मग्नें द्रुतो विशामसि ।

उषर्बुध आ वह सोमपीतये देवाँ अद्य स्वर्दशः

९

अग्ने पूर्वा अनूषसो विभावसो दीदेथ विश्वदर्शतः ।

असि ग्रामेष्वविता पुरोहितो ऽसिं यज्ञेषु मानुषः

१० [२९]

नि त्वा यज्ञस्य साधनं—मग्नें होतारमृत्विजम् ।

मनुष्वद् देव धीमहि प्रचेतसं जीरं द्रुतममर्त्यम्

११

यद् देवानां मित्रमहः पुरोहितो ऽन्तरो यासि द्रुत्यम् ।

सिन्धोरिव प्रस्वनितास ऊर्मयो ऽग्नेर्भोजन्ते अर्चयः

१२

शुधि श्रुत्कर्णं वह्निभिर्देवैरग्ने सयावभिः ।

आ सीदन्तु बर्हिषि मित्रो अर्यमा प्रातर्यावाणो अध्वरम्

१३

शृण्वन्तु स्तोमं मरुतः सुदानवो ऽग्निजिह्वा क्रतावृधः ।

पिबन्तु सोमं वरुणो धृतव्रतो ऽश्विभ्यामपसां सजूरः

१४ [३०] (५३१)

(४५)

१० प्रस्कण्वः काण्वः । अग्निः, १० (उत्तरार्धस्य) देवाः । अनुष्टुप् ।

त्वमग्ने वसूँरिह रुद्राँ आदित्याँ उत । यजाँ स्वध्वरं जनं मनुजातं घृतप्रुषम् १
 भुष्टीवानो हि दाशुषे देवा अग्ने विचेतसः । तान् रोहिदश्व गिर्वणस् त्रयस्त्रिंशत्तमा वह २
 प्रियमेधवदन्निवज् जातवेदो विरूपवत् । अङ्गिरस्वन्महिमत प्रस्कण्वस्य भुष्टी हर्षम् ३
 महिकेरव उतये प्रियमेधा अहूषत । राजन्तमध्वराणां मग्निं शुक्लेण शोचिषा ४
 घृताहवन सन्त्येमा उ पु भुष्टी गिरः । याभिः कण्वस्य सूनवो हवन्तेऽवसे त्वा ५

[३१]

त्वां चित्रश्रवस्तम् हवन्ते विक्षु जन्तवः । शोचिष्केशं पुरुप्रिया—ऽग्ने हव्याय वोह्वे ६
 नि त्वा होतारमृत्विजं दधिरे वसुवित्तमम् । शुत्कर्णं सप्रथस्तमं विष्वा अग्ने दिविष्टिषु ७
 आ त्वा विष्वा अचुच्यवुः सुतसोमा अभि प्रयः । बृहद् मा विध्नतो हवि—रग्ने मर्ताय दाशुषे ८
 प्रातर्याणः सहस्रकृत सोमपेयाय सन्त्य । इहाद्य दैव्यं जनं बहिरा सादया वसो ९
 अर्वाञ्च दैव्यं जनमग्ने यक्ष्व संहतिभिः । अयं सोमः सुदानवस् तं पात तिरोअह्वयम् १०

[३२] (५४१)

(४६)

१५ प्रस्कण्वः काण्वः । अश्विनौ । गायत्री ।

एषो उषा अपूव्या व्युच्छति प्रिया दिवः । स्तुषे वामश्विना बृहत् १
 या दुस्मा सिन्धुमातरा मनोतरा रयीणाम् । धिया देवा वसुविदा २
 वच्यन्ते वां ककुहासो जूर्णायामधि विष्टिषि । यद् वां रथो विमिष्यतात ३
 हविषा जारो अपां पिपिर्ति पपुर्निरा । पिता कुटंस्य चर्षणिः ४
 आद्वारो वां मतीनां नासत्या मतवचसा । पातं सोमस्य धृष्णुया ५ [३३]

या नः पीपरदश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः । तामस्मे रासाथामिषम् ६
 आ नो नावा मतीनां यातं पाराय गन्तवे । युआथामश्विना रथम् ७
 अरित्रं वां दिवस्पृथु तीर्थे सिन्धूनां रथः । धिया युयुञ्ज इन्दवः ८
 दिवस्कण्वास इन्दवो वसु सिन्धूनां पदे । स्वं वविं कुहं धित्सथः ९
 अमूदु मा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्यः । व्यख्यज्जिह्वासांसितः १० [३४]

अमूदु पारमेतवे पन्था क्रतस्य साधुया । अदर्शि वि सुतिर्दिवः ११
 तत्तदिदश्विनोरवो जरिता प्रति भूषति । मदे सोमस्य पिपतोः १२

(५५३)

दावसाना विवस्वति	सोमस्य पीत्या गिरा । मनुष्वच्छंमू आ गतम्	१३
युवोरुषा अनु श्रियं	परिज्जनोरुपाचरत् । कृता वनथो अकुर्मिः	१४
तुभ्या पिबतमश्विनो	मा नः शर्मा यच्छतम् । अदिश्रियाभिर्दितिभिः	१५ [३५] (५५६)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४॥ व० १-२९]

(४७)

१० प्रस्कण्वः कण्वः । अश्विनौ । प्रगाथः=विषमा बृहत्पः, सभाः सतोयूहत्यः ।

अयं वां मधुमत्तमः	सुतः सोमं कृतावृधा ।	
तमश्विना विवतं तिरोअह्वयं	धत्तं रत्नानि व्राशुषे	१
निबन्धुरेण निवृता सुपेक्षासा	रथेना यातमश्विना ।	
कण्वांसो वां ब्रह्मा कृण्वन्त्यध्वरे	तेषां सु वृणुतं हवम्	२
अश्विना मधुमत्तमं	पातं सोममृतावृधा ।	
अथाद्य दसा वसु बिभ्रता रथे	व्राश्वासमुप गच्छतम्	३
त्रिषधस्थे बर्हिषि विश्ववेदसा	मध्वा यज्ञं मिमिक्षतम् ।	
कण्वांसो वां सुतसोमा अभिद्यवो	युवां हवन्ते अश्विना	४
याभिः कण्वमभिर्दितिभिः	प्रावतं युवमश्विना ।	
ताभिः ष्वस्त्राँ अवतं शुभस्पती	पातं सोममृतावृधा	५ [१]
सुदासे दसा वसु बिभ्रता रथे	पृक्षो वहतमश्विना ।	
रयिं समुद्राद्गतं वा विवस्पर्यस्मे	धत्तं पुरुस्पृहम्	६
यज्ञासत्या पशवति	यद् वा स्थो अघिं तुर्वशे ।	
अतो रथेन सुवृता न आ गतं	साकं सूर्यस्य रश्मिभिः	७
अर्वाश्वा वां सप्तयोऽध्वरभिषो	वहन्तु सवनेदुषं ।	
इषं पृश्नन्ता सुकृते सुदानव	आ बर्हिः सीदतं नरा	८
तेन नासत्या गतं	रथेन सूर्यत्वचा ।	
येन शश्वदूहथुर्वाशुषे वसु	मध्वः सोमस्य पीतये	९
उक्थेमिर्वागवसे पुरुवसू	अर्केश्च नि ह्वयामहे ।	
शश्वत् कण्वानां सदैसि प्रिये हि कं	सोमं पुपथुरश्विना	१० [२] (५६६)

(४८)

१६ प्रस्कण्वः काण्वः । उषाः । प्रगाथः = विषमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः ।

सह वामेन न उषो व्युच्छा दुहितर्दिवः ।

सह द्युम्नेन बृहता विभावरी राया देवि दास्वती १
अश्वान्वतीर्गोमतीर्विश्वसुविदो भूरि च्यवन्त वस्तवे ।

उदीरयु प्रति मा सूनता उपश चोद राधो मघोनाम् २

उवासोषा उच्छाच्च नु देवी जीरा रथानाम् ।

ये अस्या आचरणेषु दधिरे समुद्रे न श्रवस्यवः ३

उषो ये ते प्र यामेषु युञ्जते मनो दानाय सुरयः ।

अत्राह तत् कण्व एषां कण्वतमो नाम गृणाति नृणाम् ४

आ घा योषेव सूनर्युषा याति प्रमुञ्जती ।

जरयन्ती वृजनं पद्वदीयत् उत्पातयति प्रक्षिणः ५ [३]

वि या सृजति समनं व्युत्थिनः पदं न वेत्योदती ।

वयो नर्किष्टे पत्निवासं आसते व्युष्टौ वाजिनीवति ६

एषायुक्त परावतः सूर्यस्योदयनादधि ।

शतं रथेभिः सुभगोषा ह्यं वि यात्यभि मानुषान् ७

विश्वमस्या नानाम चक्षसे जगज् ज्योतिष्कृणोति सूनरी ।

अप द्वेषो मघोनीं दुहिता दिव उषा उच्छदप सिधः ८

उष आ भाहि भानुना चन्द्रेण दुहितर्दिवः ।

आवहन्ती भूर्यस्मभ्यं सौभगं व्युच्छन्ती दिर्विश्वेषु ९

विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं त्वे वि यदुच्छसिं सूनरि ।

सा नो रथेन बृहता विभावरि ध्रुवि चित्रामघं हवम् १० [४]

उषो वाजं हि वंसु यश्चित्रो मानुषे जनं ।

तेना वहं सूकृतो अध्वरा उप ये त्वा गृणन्ति वह्नयः ११

विश्वान् देवां आ वहं सौमपीतयेऽन्तरिक्षादुपस्त्वम् ।

सास्मासु धा गोमदश्वावदुक्थ्यमुषो वाजं सुवीर्यम् १२

यस्या रुशन्तो अर्चयुः प्रति मद्रा अहक्षत ।

सा नो रयिं विश्ववारं सुपेशाममुषा दंदात् सुगम्यम् १३ (५७९)

ये चिच्छि त्वामृचयः पूर्वं ऊतये जुहुरेऽर्वसे महि ।
 सा नः स्तोमो अभि गृणीहि राधुसो - चः शुकेण शोचिषा १४
 उषो यदद्य मानुना वि द्वारावृणवो द्विवः ।
 प्र नो यच्छतादपुर्कं पृथु च्छर्दिः प्र देवि गोमतीरिषः १५
 सं नो राया वृहता विश्वेषंशसा मिमिक्षा समिळाभिरा ।
 सं द्युमेन विश्वतुरोषो महि सं वाजैर्वाजिनीवति १६ [५] (५८२)

(४९)

४ प्रस्कण्यः काण्वः । उपाः । अनुष्टुप् ।

उषो मदेभिरा गहि द्विवश्विद् रोचनादधि । वहन्त्वरुणस्त्व उषं त्वा सोमिनो गृहम् १
 सुपेशंसं सुखं रथं यमध्यस्था उपस्त्वम् । तेना सुश्वसं जनं प्रावाद्य दुहितर्दिवः २
 वयश्चित् ते पतत्रिणो द्विपञ्चतुष्पदनुनि । उषः प्रारभतूरनु दिवो अन्तेभ्यस्परि ३
 व्युच्छन्तीहि रश्मिभिर्द्विष्वमाभासि रोचनम् । तां त्वामृषर्वसुयवो गोभिः कण्वा अद्वेषत ४ [६]
 (५८६)

(५०)

१३ प्रस्कण्यः काण्वः । सूर्यः (११-१३ रोगघ्न्य उपनिषदः, १३ अन्त्योऽर्धर्चः द्विपद्मश्च) ।
 गायत्री, १०-१३ अनुष्टुप् ।

उदु त्वं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । हृशे विश्वाय सूर्यम् १
 अप त्वे तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यकुभिः । सूराय विश्वर्चक्षसे २
 अहृश्रमस्य केतवो वि रश्मयो जना अनु । भ्राजन्तो अग्रयो यथा ३
 त्रणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमा मासि रोचनम् ४
 प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ्कुदेषि मानुषान् । प्रत्यङ् विश्वं स्वहंश ५ [७]

येना पावक चक्षसा मुरण्यन्तं जना अनु । त्वं वरुण पर्यासि ६
 वि द्यामेषि रजस्पृथ्वहा मिमानो अकुभिः । पश्यञ्जन्मानि सूर्य ७
 सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं विचक्षण ८
 अयुक्त सप्त गुन्ध्युवः सूरौ रथस्य नृपयः । तारिण्याति स्वयुक्तिभिः ९

उद वयं तमसस्पति ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम् । देवं देवत्रा सूर्य-मगन्तु ज्योतिरुत्तमम् १०
 उद्यन्नय मित्रमह आरोहन्नुत्तरां दिवम् । हृद्गो मम सूर्य हरिमाणं च नाशय ११

(५९७)

शुकैषु मे हरिमाणं रोपणाकांसु दध्मसि । अथो हारिद्वेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि १२
उदगाव्यमावित्यो विश्वेन सहसा सह । द्विषन्तं मह्यं रन्धयन् मो अहं द्विषते रथम् १३
[८] (५९९)

(५१)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० ५१-५७]

१५ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १४-१५ त्रिष्टुप् ।

अमि त्वं मेघं पुरुहूतमुग्मिय-मिन्द्रं गीर्भिर्मदता वस्वो अर्णवम् ।
यस्य द्यावो न विचरन्ति मानुषा भुजे मंहिष्ठममि विप्रमर्चत १
अमीमवन्वन्त्स्वमिष्टिमृतयोऽन्तरिक्षप्रां तर्विषीमिरावृतम् ।
इन्द्रं दक्षास क्रभवो मदच्युतं शतक्रतुं जर्वनी सूनृतारुहत् २
त्वं गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरपो-तात्रये शतदुरेषु गातुवित् ।
ससेनं चिद् विमदायावहो वस्वा-जावर्द्धि वावसानस्य नर्तयन् ३
त्वमपामपिधानावृणोरपा-ऽधारयः पर्वते दानुमद् वसु ।
वृत्रं यदिन्द्र शवसावधीरहि-मावित् सूर्यं विव्यारोहयो हृशे ४
त्वं मायाभिरप मायिनोऽधमः स्वधामिर्ये अधि शुप्तावजुह्वत ।
त्वं पिप्रोर्नृमणः प्रारुजः पुरः प्र क्रजिश्वांनं दस्युहृत्येष्वाविथ ५ [९]

त्वं कुत्सं शुष्णाहृत्येष्वाविथा-ऽरन्धयोऽतिथिग्वाय शम्बरम् ।
महान्तं चिद्वृषं नि क्रमीः एषा सनाक्वेव दस्युहृत्याय जज्ञिषे ६
त्वे विश्वा तर्विषी सध्याग्धिता तव राधः सोमणीधाय हर्षते ।
तव वज्रश्रिकिते बाह्योद्धितो वृश्वा शत्रोरव विश्वानि वृष्ण्या ७
वि जानीष्यायान् ये च दस्यवो बर्हिष्मते रन्धया शासद्वतान् ।
शाकी मध यजमानस्य चोविता विश्वेत् ता ते सधमावेषु चाकन ८
अनुव्रताय रन्धयन्नपवता-नाभूमिरिन्द्रः अथयन्ननाभुवः ।
वृद्धस्य चिद् वर्धते द्यामिर्नक्षतः स्तवानो वृश्वा वि जघान संदिहः ९
तक्षद् यत् तं उशाना सहसा सहो वि रोदसी मज्मना बाधते शवः ।
आ त्वा वार्तस्य नृमणो मनोयुज आ पूर्यमाणमवहन्नमि अयः १० [१०]

मन्विह युशने काव्ये सचा इन्द्रो वङ्क वङ्कतराधि तिष्ठति ।
उग्रो ययि निरपः स्रोतंसासृजद् वि शुष्णास्य दंष्टिता ऐरयत् पुरः ११

(११०)

आ स्मा रथं वृषपाणेषु तिष्ठसि शार्यातस्य प्रभृता येषु मन्दसे ।	
इन्द्र यथा सुतसोमेषु चाकनोऽनर्वाणं श्लोकमा रोहसे द्विवि	१२
अददा अर्भो महते वचस्पवे कक्षीर्वते वृचयामिन्द्र मुन्वते ।	
मेनामवो वृषणश्वस्य सुकतो विश्वेत् ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या	१३
इन्द्रो अथायि सुधो निरेके पजेषु स्तोमो दुर्यो न यूपः ।	
अश्वयुग्व्यू रथयुर्वसुयु रिन्द्र इद्रायः क्षयति प्रयन्ता	१४
इदं नमो वृषभार्य स्वराजे सत्यशुष्माय तवसेऽवाचि ।	
अस्मिन्निन्द्र वृजने सर्ववीराः स्मत् सूरिमिस्तव शर्मन्त्स्याम	१५ [११] (६१४)

(५२)

१५ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; १३, १५ त्रिष्टुप् ।

त्वं सु मेवं महया स्वर्विदं शतं यस्य सुम्बः साकमीरते ।	
अत्वं न वाजं हवनस्यदं रथ-मेन्द्रं ववृत्यामवसे सुवृक्तिमिः	१
स पर्वतो न धरुणेष्वच्युतः सहस्रमूतिस्तविषीषु वावृधे ।	
इन्द्रो यद् वृत्रमवधीन्नवृत्तं-मृजन्नर्णोसि जहृषाणो अन्धसा	२
स हि द्रो द्विरिषु वम ऊर्धनि चन्द्रबुधो मद्वृद्धो मनीषिभिः ।	
इन्द्रं तमहे स्वपस्या धिया महिष्ठारातिं स हि पमिगन्धसः	३
आ यं पूणन्ति विवि सन्नवर्हिषः समुद्रं न सुम्बः स्वा अभिष्टयः ।	
तं वृत्रहत्ये अनु तस्थुरुतयः शुष्मा इन्द्रमवाता अहुतप्सवः	४
अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यतो रघ्वीरिव प्रवणे संसुक्रुतयः ।	
इन्द्रो यद् वज्री धुषमाणो अन्धसा मिनद् वलस्य परिधीरिव त्रितः	५ [१२]

परीं घृणा चरति तित्विषे शवो ऽपो वृत्वी रजसो बुधमाशायत् ।	
वृत्रस्य यत् प्रवणे वुर्गमिष्वनो निजघन्थ हन्वोरिन्द्र तन्युतुम्	६
हृदं न हि त्वा न्युषन्त्युर्मयो ब्रह्माणीन्द्र तव यानि वर्धना ।	
त्वष्टा चित् ते युज्यं वावृधे शव-स्ततक्ष वज्रमभिभूत्योजसम्	७
जघन्वाँ उ हरिभिः संभृतकत-चिन्द्रं वृत्रं मनुषे गातुयज्ञपः ।	
अयच्छथा ब्राह्मोर्वज्रमायस-मधारयो विद्या सूर्यं हृशे	८ (६२२)

बृहत स्वर्ध्वेन्द्रममवद यदुक्थ्यः—मकृण्वत मियसा रोहणं दिवः ।

यन्मानुषप्रधना इन्द्रमूतयः स्वर्नृषाचो मरुतोऽमवृन्ननु ९

द्यौश्चिदुस्यामवाँ अहेः स्वना—दयोयवीद् मियसा वज्रं इन्द्र ते ।

वृत्रस्य यद् बद्धधानस्य रोदसी मदे सुतस्य शवसाभिन्च्छिरः १० [१३]

यदिन्विन्द्र पृथिवी दशभुजि—रहानि विश्वा ततनन्त कूटयः ।

अत्राह ते मघवन् विश्रुतं सहो द्यामनु शवसा बृहणा भुवत् ११

त्वमस्य पारे रजसो व्योमनः स्वभूत्योजा अवसे धृषन्मनः ।

चकृषे भूमिं प्रतिमानमोजसो ऽपः स्वः परिभूरेष्या दिवम् १२

त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋष्ववीरस्य बृहतः पतिभूः ।

विश्वमाप्रा अन्तरिक्षं महित्वा सत्यमन्द्रा नकिरन्यस्त्वावान् १३

न यस्य द्यावापृथिवी अनु व्यचो न सिन्धवो रजसो अन्तमानशुः ।

नोत स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यन्त एको अन्यच्चकृषे विश्वमानुषक् १४

आर्चन्नत्र मरुतः सरिमेन्नाजौ विश्वे देवासोऽमवृन्ननु त्वा ।

वृत्रस्य यद् भृष्टिमता वधेन नि त्वमिन्द्र प्रत्यानं जघन्थ १५ [१४] (६२९)

(५३)

११ सव्य आक्रिरसः । इन्द्रः । जगती, १०-११ त्रिष्टुप् ।

न्यूः पु वाचं प्र महे भंगमहे गिर इन्द्राय सदेने विवस्वतः ।

नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविदु—न्न दुष्टतिर्देविणोवेषु शस्यते १

दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः ।

शिक्षानरः प्रदिवो अकामकर्शनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि २

शचीव इन्द्र पुरुकृद् द्युमत्तम् तवेदिवमभितश्चेकिते वसु ।

अतः संगृभ्याभिभूत आ भर मा त्वायतो जरितुः काममूनयीः ३

एभिद्युभिः सुमना एभिरिन्दुभि—निरुन्धानो अमर्ति गोभिर्श्विना ।

इन्द्रेण दस्युं वरयन्त इन्दुभि—युतद्वेषसः समिषा रभेमहि ४

समिन्द्र राया समिषा रभेमहि सं वाजेभिः पुरुश्चन्द्रैरभिद्युभिः ।

सं देव्या प्रमेत्या वीरशुष्मया गोअग्रयाश्वावत्या रभेमहि ५ [१५] (६३५)

ते त्वा मदा अमवन् तानि वृष्ण्या ते सोमासो वृत्रहत्येषु सत्यते ।

यत् कारवे दशं वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः ६

युधा युष्मेषु घेदैषि धृष्ण्या पुरा पुरं समिदं हंस्योजसा ।

नम्या यदिन्द्र सख्या परावति निबर्हयो नमुचिं नाम मायिनम् ७

त्वं करंमुत पूर्णयं वधी स्तेजिठयातिथिग्वस्य वर्तनी ।

त्वं शता वद्वस्यामिन्न पुरोऽनानुदः परिधूता कजिर्वना ८

त्वमेताअनराजो द्विर्दशाऽबन्धुना सुश्रवसोपजग्मुषः ।

षटि सहस्रा नवति नव श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ९

त्वमाविथ सुश्रवसं तवोतिमि स्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।

त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राज्ञे यूने अरन्धनायः १०

य उहर्चीन्द्र वेयगोपाः सखायस्ते शिवतमा असौम ।

त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ११ [१६] (६४०)

(५४)

११ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगतीः ६, ८-९, ११ त्रिष्टुप् ।

मा नो अस्मिन् मघवन् पृत्स्वंहसि नहि ते अन्तः शर्वसः परीणशं ।

अक्रन्त्यो नद्योऽं रोर्वुद वना कथा न क्षोणीर्मियसा समारत १

अर्चा शक्राय शाकिने शचीवते शृण्वन्तमिन्द्रं महयज्ञमि षुहि ।

यो धृष्णुना शर्वसा रोदसी उमे वृषा वृषत्वा वृषभो न्युञ्जते २

अर्चा विधे बृहते शृण्वं वचः स्वक्षत्रं यस्य धृषतो धृषन्मनः ।

बृहच्छ्रवा असुरो बर्हणा कृतः पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो हि षः ३

त्वं विवो बृहतः सानु कोपयोऽव त्मना धृषता शम्बरं मिनत् ।

यन्त्रायिनो मन्दिनो मन्दिना धूषच्छिता गभस्तिमशानि पृतन्यसि ४

नि यद् वृणक्षि श्वसनस्य मूर्धनि शृष्णस्य चिद् मन्दिनो रोर्वुद वना ।

प्राचीनेन मनसा बर्हणावता यद्वा चित् कृणवः कस्ता परि ५ [१७]

त्वमाविथ नयं तूर्वज्ञं यदु त्वं तूर्वातिं वृष्यं शतक्रतो ।

त्वं रथमेतंशं कृत्वये धने त्वं पुरो नवति दम्भयो नव ६ (६४६)

स घा राजा सत्यतिः शूशुवज्जनो रातहंव्यः प्रति यः शासमिन्वति ।

उक्था वा यो अभिगृणाति राधंसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते द्विवः

७

असमं क्षत्रमसमा मनीषा प्र सोमपा अपसा सन्तु नेमे ।

ये त इन्द्र वृषो वर्धयन्ति महिं क्षत्रं स्थविरं वृष्ण्यं च

८

तुम्येवेते बहुला अद्रिदुग्धाश्चमृषदश्चमसा इन्द्रपानाः ।

व्यश्रुहि तर्पया काममेषामथा मनो वसुदेयाय कृष्व

९

अपामतिष्ठद्वरुणह्वरं तमोऽन्तवृत्रस्य जठरेषु पर्वतः ।

अभीमिन्द्रो नद्यो वविणा हिता विश्वा अनुठाः प्रवणेषु जिघ्रते

१०

स शेवृधमधि धा द्युस्रमस्मे महिं क्षत्रं जनाषाळिन्द्रं तव्यम् ।

रक्षां च नो मघोनः पाहि सूरिन् राये च नः स्वपत्या इषे धाः

११ [१८] (६५१)

(५५)

८ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

त्रिविंशदस्य वरिमा वि पप्रथ इन्द्रं न मृहा पृथिवी च न प्रति ।

भीमस्तुर्विष्माश्चर्षणिभ्य आतपः शिशीति वज्रं तेजसे न वंसगः

१

सो अणवो न नद्यः समुद्रियः प्रति गृभ्णाति विथ्रिता वरीमभिः ।

इन्द्रः सोमस्य पीतये वृषायते सनात् स युध्म ओजसा पनस्यते

२

त्वं तमिन्द्र पर्वतं न भोजसे महो नृम्णस्य धर्मणाभिरज्यसि ।

प्र वीर्येण देवतार्ति चेकिते विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः

३

स इद् वने नमस्युभिर्वचस्यते चारु जनेषु प्रब्रुवाण इन्द्रियम् ।

वृषा छन्दुर्भवति हर्यतो वृषा क्षमेण धेनां मघवा यदिन्वति

४

स इन्द्रमहानि समिथानि मुज्मना कृणोति युध्म ओजसा जनेभ्यः ।

अधा च न भद दधति त्विषामिन्द्राय वज्रं निषानिघ्नत वधम्

५ [१९]

स हि भवस्युः सर्वनानि कृत्रिमा क्षमया वृधान ओजसा विनाशयन् ।

ज्योतीषि कृण्वन्नपुकाणि यज्यवेऽव सुकतुः सतवा अपः सृजत

६

वानास्य मरुः सोमपावन्नस्तु तेऽवाञ्छा हरीं वन्दनभुवा कृधि ।

यमिठासः सारथयो य इन्द्र ते न त्वा केता आ दम्नुवन्ति भूर्ययः

७ (६५८)

अप्रक्षितं वसुं विमर्षिं हस्तयो-रषाह्णं सहस्तन्वि श्रुतो वधे ।
आवृतासोऽवृतासो न कर्तृभि-स्तनूषु ते क्रतव इन्द्र शूरयः

८ [२०] (६५९)

(५६)

६ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

एष प्र पूर्वीरिव तस्य च्छत्रिषो ऽत्यो न योषामुदयस्त भुवर्णिः ।
दक्षं महे पाययते हिरण्ययं रथमावृत्या हरियोगमुभ्वसम्
तं गूर्तयो नेमन्निषः परीणसः समुद्रं न संचरणे सन्निष्यवः ।
पतिं दक्षस्य विदथस्य नू सहो गिरिं न वेना अधि रोह तेजसा
स तुवर्णिर्महो अरेणु पौंस्ये गिरेर्मृष्टिर्न भ्राजते तुजा शवः ।
येन शुष्णो मायिनमायसो मदं दध आमुषु रामयन्नि दामनि
देवी यदि तविषी त्वावृधोतय इन्द्रं सिपक्त्त्युषसं न सूर्यः ।
यो धृष्णुना शर्वसा बाधते तम् इयति रेणु बृहदहर्हिष्वणिः
वि यत् तिरो धरुणमच्युतं रजो ऽतिषिपो द्विव आतांसु बर्हणा ।
स्वर्माहिं यन्मदं इन्द्र हर्ष्याहन् वृत्रं निरुपामौजो अर्णवम्
त्वं द्विवो धरुणं धिष ओजसा पृथिव्या इन्द्र सदेनेषु माहिनः ।
त्वं सुतस्य मदं अरिणा अपो वि वृत्रस्य समया पाष्यारुजः

१

२

३

४

५

६ [२१] (६६५)

(५७)

६ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

प्र महिषाय बृहते बृहद्वये सत्यशुष्माय तवसे मतिं मेरे ।
अपामिव प्रवणे यस्य दुर्धरं राधो विश्वायु शर्वसे अपावृतम्
अधं ते विश्वमनु हासवित्य आपो निम्नेव सर्वना हविष्मतः ।
यत् पर्वते न समशीत हर्यत इन्द्रस्य वज्रः श्रथिता हिरण्ययः
अस्मै भीमाय नर्मसा समध्वर उषो न शुभ्र आ मेरा पनीयसे ।
यस्य धाम शर्वसे नामेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नार्यसे
इमे तं इन्द्र ते वयं पुरुहुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवसो ।
नहि त्ववन्द्यो गिर्वज्रो गिरः सर्वत क्षोणीरिव पति नो हर्य तद् वषः

१

२

३

४

(६६९)

मूरिं त इन्द्र वीर्यं । तव स्मस्य—स्य स्तोतुर्मघवन् काममा पृण ।

अनु ते द्यौर्वृहती वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नैम ओजसे ५

त्वं तमिन् पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन् पर्वशश्र्वकतिथ ।

अवांसृजो निवृताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं दधिषे केवलं सहः ६ [२२] (६७१)

[एकादशोऽनुवाकः ॥११॥ सू० ५८-६४]

(५८)

९ नोघा गौतमः । अग्निः । जगती, ६-९ त्रिष्टुप् ।

नू चिंत सद्गोजा अमृतो नि तुन्वते होता यद् दृतो अभवद् विवस्वतः ।

वि साधिष्ठेभिः पृथिभी रजो मम आ वेवताता हविषा विवासति १

आ स्वमघं पुषमानो अजरं—स्तृष्वविष्यन्नतसेषु तिष्ठति ।

अत्यो न पृष्ठं मुषितस्य रोचते विवो न सानुं स्तनयन्नचिकदत् २

क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः पुरोहितो होता निषसो रयिषाळमर्त्यः ।

रथो न विद्वद्वृत्तान आयुषु ध्यानुषग्वार्यां वेव कण्वति ३

वि वार्तजूतो अतसेषु तिष्ठते वृथा जुहूमिः सृण्यां तुविष्वणिः ।

तृषु यवमे वनिनो वृषायसे कृष्णं त एम रुशद्रुमे अजर ४

तपुर्जम्भो वन आ वार्तचोदितो यूथे न सद्गौ अव वाति वंसंगः ।

अभिर्जन्मक्षितं पाजसा रजः स्थातुश्चरथं भयते पतत्रिणः ५ [२३]

वृधुद्वा मृगवो मानुषेष्वा रयिं न चारुं सुहवं जनेभ्यः ।

होतारमग्ने अतिथिं वरेण्यं मित्रं न शैवं त्रिव्याय जन्मने ६

होतारं सप्त जुहोई यजिष्ठं यं वाधतो वृणते अध्वरेषु ।

अग्निं विश्वेषामरतिं वसूनां सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम् ७

अच्छिद्रा सूनो सहसो नो अद्य स्तोतृभ्यो मित्रमहः शर्म यच्छ ।

अग्ने गुणन्तमंहस उरुष्यो—जो नपात पुर्मिरायसीमिः ८

मवा वरूथं गृणते विभावो मवा मधवन् मधवस्त्र्यः शर्म ।

उरुष्याग्ने अहंसो गृणन्तं प्रातर्मक्षु धियावसुर्जगम्यात् ९ [२४] (६८०)

(५९)

७ नोधा गौतमः । अग्निर्वैश्वानरः । त्रिष्टुप् ।

वया इदं अग्रयस्ते अन्ये त्वे विश्वे अमृता मादयन्ते ।	
वैश्वानर नाभिरसि क्षितीनां स्थूणेव जनां उपमिद ययन्ध	१
मूर्धा विवो नाभिरग्निः पृथिव्या अथाभवदरती रोदस्योः ।	
तं त्वा देवासोऽजनयन्त देवं वैश्वानर ज्योतिरिदारीय	२
आ सूर्ये न रश्मयो ध्रुवासो वैश्वानरे दधिरेऽग्रा वसूनि ।	
या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु या मानुषेष्वसि तस्य राजा	३
बृहती इव सूनवे रोदसी गिरो होता मनुष्योऽन दक्षः ।	
स्वर्गते सत्यशुष्माय पूर्वा-वैश्वानराय नृतमाय यद्भीः	४
विवश्चित् ते बृहतो जातवेदो वैश्वानर प्र रिरिचे महित्वम् ।	
राजा कृष्टीनामसि मानुषीणां युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथं	५
प्र नू महित्वं वृषभस्य वोचं यं पुरवो वृत्रहणं सचन्ते ।	
वैश्वानरो दस्युमग्निर्जघन्वा अर्धुनोत् काष्ठा अव शम्बरं मेत्	६
वैश्वानरो महिष्ना विश्वकृष्टि-मरुदाजेषु यजतो विभावा ।	
शातवनेये ज्ञातिर्नाभिरग्निः पुरुणीथे जरते सूनृतावान्	७ [२५] (६८७)

(६०)

५ नोधा गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

वहिं यशसं विदथस्य केतुं सुपाव्यं द्रुतं सद्योऽर्थम् ।	
द्विजन्मानं रयिमिव प्रशस्तं रातिं मरुद् भुगवि मातरिश्वा	१
अस्य शासुरुभयांसः सचन्ते हविष्मन्त उशिजो ये च मर्ताः ।	
विवश्चित् पूर्वो न्यसावि होता ऽऽपृच्छ्यो विशपतिर्विक्षु वेधाः	२
तं नव्यसी हृद् आ जायमान-मस्मत् सुकीर्तिर्मधुजिह्वमश्याः ।	
यमृत्विजो वृजने मानुषासः प्रयस्वन्त आयवो जीजनन्त	३
उशिक् पावको वसुमानुषेषु वरेण्यो होताधायि विक्षु ।	
वसूना गृहपतिर्दम आँ अग्निर्भुवद् रयिपती रयीणाम्	४ (६९१)

तं त्वा वयं पतिमग्ने रयीणां प्र ईसासो मतिभिर्गोतभासः ।
आशुं न वाजंभुरं मर्जयन्तः प्रातर्मक्षु धियावसुर्जगम्यात्

५ [२६] (६९२)

(६१)

१६ नोधा गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हर्मि स्तोमं माहिनाय ।

ऋचीषमायाभिगव ओह—मिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा

१

अस्मा इदु प्रयं इव प्र यंसि भराभ्याङ्गुषं बाधे सुवृक्ति ।

इन्द्राय हृदा मनसा मनीषा प्रत्नाय पत्ये धियो मर्जयन्त

२

अस्मा इदु त्यमुपमं स्वर्षा भराभ्याङ्गुषमाख्येन ।

महिष्ठमच्छोक्तिभिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरिं वावृधध्वै

३

अस्मा इदु स्तोमं सं हिनोमि रथं न तष्टेव तत्तिनाय ।

गिरिश्चु गिर्वीहसे सुवृक्ती—न्द्राय विश्वमिन्वं मेधिराय

४

अस्मा इदु सतिमिव श्रवस्ये—न्द्रायार्कं जुह्वाद् समञ्जे ।

वीरं वानार्कसं वन्दध्वै पुरां गतश्रवसं कुर्याणम

५ [२७]

अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद् वज्रं स्वपस्तमं स्वयं रणाय ।

वृत्रस्य चिद् विदद् येन मम तुजन्नीशानस्तुजता क्रियेधाः

६

अस्येदु मातुः सर्वनेषु सद्यो महः पितुं पंपिवाश्चावन्ना ।

मुषायद् विष्णुः पचतं सहीयान् विध्यद् वराहं तिरौ अद्रिमस्ता

७

अस्मा इदु आदिचिद् देवपत्नी—रिन्द्रायार्कमहिहत्य ऊबुः ।

परि द्यावापृथिवी जभ उर्वी नास्य ते महिमानं परि दः

८

अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं द्विवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।

स्वरालिन्द्रो दम आ विश्वगूतः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय

९

अस्येदेव शर्वसा शुषन्तं वि वृश्चद् वज्रेण वृत्रमिन्द्रः ।

गा न वाणा अवनीरमुश्च—वृभि श्रवां वावने सचेताः

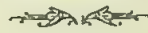
१० [२८]

अस्येदु त्वेषसा रन्त सिन्धवः परि यद् वज्रेण सीमयच्छत् ।

ईशानकृद् वाशुषे दशस्यन् • तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः क्रः

११ (७०३)

अस्मा इदु प्र भरा तूतुजानो वृत्राय वज्रमीशानः कियेधाः ।	
गोर्न पर्व चि रंदा तिरश्चे—व्यन्नणीस्यपां चरधै	१२
अस्येदु प्र बृहि पूर्व्याणि तुरस्य कर्माणि नव्य उदधैः ।	
युधे यदिष्णान आयुधा—नृद्यायमाणो निरिणाति शत्रून्	१३
अस्येदु भिया गिरयश्च दृष्ट्वा द्यावा च भूमा जनुषस्तुजेते ।	
उपो वेनस्य जोगुवान ओणि सद्यो भुवद् दीर्याय नोधाः	१४
अस्मा इदु त्यदनु दाम्येषा—मेको यद वृत्रे भूरीशानः ।	
भैतंशं सूर्ये पस्पृधानं सौवश्ये सुष्विमावदिन्द्रः	१५
एवा ते हारियोजना सुवृक्ती—न्द्र ब्रह्मणि गोतमासो अकन् ।	
येषु विश्वपेशसं धियं धाः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्	१६ [२९] (७०८)

पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३१]

(६२)

१३ नोधा गौतमः । इन्द्रः । विष्टुप ।

प्र जन्महे शवसानाय शूष—माङ्गुषं गिर्वणसे अङ्गिरस्वत् ।	
सुवृक्तिभिः स्तुवत क्रग्नयाया—ऽर्चामाकं नरे विश्रुताय	१
प्र वो महे महि नमो भरध्व—माङ्गुष्यं शवसानाय साम ।	
येना नः पूर्वे पितरः पवृज्ञा अर्चन्तो अङ्गिरसो गा अविन्दन्	२
इन्द्रस्याङ्गिरसां चेष्टौ विदत् सरमा तर्नयाय धासिम ।	
वृहस्पतिर्मिनदद्वि विदद् गाः समुस्त्रियाधिर्वावशन्त नरः	३
स सुवृष्ठा स स्तुभा सप्त विप्रैः स्वरेणाद्वि स्वर्योद नवग्वैः ।	
सरण्युभिः फलिगमिन्द्र शक्र वलं रवेण दरयो दशग्वैः	४
गृणानो अङ्गिरोभिर्वस्म वि व—रुषसा सूर्येण गोभिरन्धः ।	
वि भूम्या अपथय इन्द्र सानु दिवो रज उपरमस्तभायः	५ [१]

तदु प्रयक्षतममस्य कर्म वृस्मस्य चारुतममस्ति दंसः ।

उपहरे यदुपरा अपिन्वन् मध्वर्णसो नद्यश्चतस्रः

द्विता वि वंशे सनजा सनीले अयास्यः स्तवमानेभिरकैः ।

मगो न मेने परमे व्योम—जर्धारयद् रोदसी सुदंसाः

(७१५)

सनाद् दिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा युवती स्वेभिरेवैः ।	
कृष्णेभिरक्तोषा रुशद्भिर्वर्षुर्मिरा चरतो अन्यान्या	८
सनेमि सूर्यं स्वपस्यमानः सनुर्दाधार शवसा सुदंसाः ।	
आमासु चिद् दधिषे पक्वमन्तः पर्यः कृष्णासु रुशद् रोहिणीषु	९
सनात् सनीळा अवनीरवाता वता रक्षन्ते अमृताः सहोभिः ।	
पुरु सहस्रा जनयो न पत्नीर्दुवस्यन्ति स्वसारो अहूषाणम्	१० [२]
सनायुवो नमसा नव्यो अर्कैर्वसूयवो मतर्यो दस्म ददुः ।	
पतिं न पत्नीरुशतीरुशन्तं स्पृशन्ति त्वा शवसावन् मनीषाः	११
सनादेव तव रायो गर्भस्तौ न क्षीयन्ते नोप दस्यन्ति दस्म ।	
द्युमाँ असि कर्तुमाँ इन्द्र धीरः शिक्षां शचीवस्तवं नः शचीभिः	१२
सनायते गोतम इन्द्र नव्यमर्तक्षद् ब्रह्म हरियोजनाय ।	
सुनीथाय नः शवसान नोधाः प्रातर्मक्षु धियावसुर्जगम्यात्	१३ [३] (७२१)

(६३)

९ नोधा गोतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

त्वं महां इन्द्र यो ह शुष्यैर्द्यावा जज्ञानः पृथिवी अमे धाः ।	
यद्ध ते विश्वा गिरयश्चिदध्वा भिया हृह्वासः किरणा नैजन्	१
आ यद्धरी इन्द्र विवता वेरा ते वज्रं जरिता बाह्वोर्धात् ।	
येनाविहर्यतक्रतो अमित्रान् पुरं दृष्णासि पुरुहूत पूर्वाः	२
त्वं सत्य इन्द्र धृष्णुरेतान् त्वमृभुक्षा नयस्त्वं वाट् ।	
त्वं शुष्णं वृजने पृक्ष आणौ यूने कुत्साय द्युमते सबाहन्	३
त्वं ह त्यदिन्द्र चोवीः सखा वृत्रं यद् वज्रिन् वृषकर्मब्रुह्माः ।	
यद्ध शूर वृषमणः परावैर्वि दस्यूर्योनावकृतो वृथावाट्	४
त्वं ह त्यदिन्द्रारिषण्यन् हृह्मस्य चिन्मर्तानामजुष्टौ ।	
व्यस्मदा कात्रा अर्धते वधेनेव वज्रिउद्धथिह्यमित्रान्	५ [४]
त्वां ह त्यदिन्द्राणीसातौ स्वर्मह्नि नरं आज्ञा हवन्ते ।	
तवं स्वधाव इयमा समर्य ऊतिर्वाजेष्वतसाय्या भूत्	६
त्वं ह त्यदिन्द्र सप्त युध्यन् पुरो वज्रिन् पुरुकुत्साय ददः ।	
बर्हिर्न यत् सुदासे वृथा वगहो राजन् वरिवः पूर्वैः कः	७ (७२८)

त्वं त्वां नं इन्द्र देव चित्रा-मिषमापो न पीपयः परिजम् ।
 यया शूर प्रत्यस्मभ्यं यंसि त्मनःपूर्जं न विश्वघ क्षरं धै
 अकारि त इन्द्र गौतमेभि-र्वह्नाण्योक्ता नमसा हरिभ्याम् ।
 सुपेशंसं वाजमा भरा नः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

१ [५] (७३०)

(६४)

१५ नोधा गौतमः । मरुतः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

वृष्णे शर्धाय सुमसाय वेधसे नोथः सुवृक्तिं प्र भरा मरुद्भयः ।
 अपो न धीरो मनसा सुहस्त्यो गिरः समञ्चे विदथेष्वाभुवः
 ते जज्ञिरे विव ऋध्वासं उक्ष्णो रुद्रस्य मर्या असुरा अरेपसः ।
 पावकासः शुचयः सूर्या इव सत्वानो न द्रप्सिनो घोरवर्पसः
 युवानो रुद्रा अजरा अमोघनो ववक्षुराग्निगावः पर्वता इव ।
 हृह्वा चिद् विश्वा भुवनानि पार्थिवा प्र च्यावयन्ति विव्यानि मज्जमा
 चित्रैराग्निमिवपुषे व्यञ्जते वक्षःसु रुक्मां अधि येतिरे शुभे ।
 असेष्वेषां नि मिमृक्षुर्कृष्टयः साकं जज्ञिरे स्वधया विवो नरः
 ईशानकृतो धुनयो रिशादसो वातान् विद्युतस्ताविषीभिरकत ।
 बृहन्पूरधर्विव्यानि धूतयो भूमिं पिन्वन्ति पर्यसा परिजयः

१

२

३

४

५ [६]

पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पर्यो घृतवद् विदथेष्वाभुवः ।
 अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिन-मुत्सं बृहन्ति स्तनयन्तमक्षितम्
 महिषासो मायिनश्चित्रभानवो गिरयो न स्वतवसो रघुष्यदः ।
 मृगा इव हस्तिनः खादथा वना यदारुणीषु तविषीर्युग्ध्वम्
 सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशो विश्ववेदसः ।
 क्षपो जिन्वन्तः पृषतीभिर्क्रुष्टिभिः समित् सबाधः शवसाहिमन्यवः
 रोदसी आ वदता गणभियो नृषांचः शूराः शवसाहिमन्यवः ।
 आ वन्धुरेष्वाभतिर्न दर्शता विद्युन्न तस्थौ मरुतो रथेषु वः
 विश्ववेदसो रयिभिः समोक्तसः संमिश्लासस्तविषीभिर्विराजिनः ।
 अस्तार इषुं दधिरे गर्भस्त्यो-रनन्तशुष्मा वृषसादयो नरः

६

७

८

९

१० [७] (७४०)

हिरण्ययेभिः पविभिः पयोवृध उज्जिघ्नन्त आपथ्योऽ न पर्वतान् ।

मखा अयासः स्वमृतो ध्रुवच्युतो दुधकृतो मरुतो भ्राजद्वयः ११

पृष्ठं पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सूरुं हवसा गृणीमसि ।

रजस्तुरं तवसं मारुतं गण—मृजीषिणं वृषणं सश्वत श्रिये १२

प्र नू स मर्तः शर्वसा जना अति तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत ।

अर्वाङ्गिर्वाजं भरते धना नृभि—रापृच्छयं क्रतुमा क्षेति पुष्यति १३

चक्रत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टं द्युमन्तं शुष्मं मघवत्सु धत्तन ।

धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं हिमाः १४

नू विरं मरुतो वीरवन्त—मृतीषाहं रयिमस्मासु धत्त ।

सहस्रिणं शतिनं शूशुवासं प्रातर्मधू धियावसुजगम्यात् १५ [८] (७४५)

(६५)

[द्वादशोऽनुवाकः ॥१२॥ सू० ६५-७३]

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

पश्वा न तायुं, गुहा चतन्तं नमो युजानं, नमो वहन्तम् १

सजोषा धीराः, पदैरनु गम—क्षुपं त्वा सीवन्, विश्वे यजत्राः ॥१॥ २

ऋतस्य वेवा, अनु वता गु—र्भुवत् परिद्विद्यौर्न भूम ३

वर्धन्तीमापः, पुन्वा सुशिश्वि—मृतस्य योना, गर्भे सुजातम् ॥२॥ ४

पुष्टिर्न रण्वा, क्षितिर्न पृथ्वी गिरिर्न भुजम्, क्षोद्रो न शंभु ५

अत्यो नाज्मन्, त्सर्गप्रतऋः सिन्धुर्न क्षोवः, क ई वराते ॥३॥ ६

जामिः सिन्धूनां, भ्रातेव स्वस्त्रा—मिभ्यान्न राजा, वनान्यति ७

यद् वातज्जतो, वना व्यस्था—वृग्निर्हं दाति, रोमा पृथिव्याः ॥४॥ ८

श्वसित्यप्सु, हंसो न सीवन् कत्वा चेतिष्ठो, विशामुषर्भुत् ९

सोमो न वेधा, ऋतप्रजातः पशुर्न शिश्वा, विभुर्दूरेभाः ॥५॥ १० [९] (७५५)

(६६)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

रयिर्न चित्रा, सूरु न संद—गायुर्न प्राणो, नित्यो न सूनुः १

तक्वा न भृणीर्वना सिषक्ति पयो न धेनुः, शुचिर्विभावा ॥१॥ २

वाधार् क्षेममोको न रणवो यवो न पको, जेता जनानाम् ३ (७५८)

कथिर्न स्तुभ्वा, विक्षु प्रशस्तो वाजी न प्रीतो, वयो दधाति ॥२॥	४
दुरोर्कशोचिः, क्रतुर्न नित्यो जायेव योनावरं विश्वस्मै	५
चित्रो यदभ्राद्, ह्येतो न विक्षु रथो न रुक्मी, त्वेषः समत्सु ॥३॥	६
सेनेव सुष्टामं दधात्य-स्तुर्न विद्युत्, त्वेषप्रतीका	७
यमो ह जातो, यमो जनिर्त्वं जारः कनीनां, पतिर्जनीनाम् ॥४॥	८
तं वश्वरार्था, वयं वसत्या-स्तं न गावो, नक्षन्त हृद्धम्	९
सिन्धुर्न क्षोवः, प्र नीचैरिन्नो-न्नवन्त गावः, स्वर्हशीके ॥५॥	१०[१०](७६५)

(६७)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

वनेषु जायुर्मतेषु मित्रो वृणीते श्रुष्टिं, राजेवानुयम	१
क्षेपो न साधुः, क्रतुर्न भद्रो भुवत् स्वाधी, हर्ता हव्यवाद् ॥१॥	२
हस्ते दर्धानो, नृष्णा विश्वा-न्यमे वेवान् धाद, गुहा निषीदन्	३
विदन्तीमत्र, नरो धियं धा हृदा यत् तृष्टान्, मन्त्रा अशंसन् ॥२॥	४
अजो न क्षां, वाधारं पृथिवीं तस्तम्भ द्यां, मन्त्रेभिः सत्यैः	५
प्रिया पदानि, पश्वो नि पाहि विश्वायुरग्ने, गुहा गुहं गाः ॥३॥	६
य ई चिकेत, गुहा भवन्त-मा यः ससावु, धारामृतस्य	७
वि ये चुतन्त्युता सपन्त आदिद् वसूनि, प्र ववाचास्मै ॥४॥	८
वि यो वीरुत्सु, रोधन्महित्वो-त प्रजा, उत प्रसूष्यन्तः	९
चित्तिरपां, दमे विश्वायुः सन्नेव धीराः, संमार्य चक्रुः ॥५॥	१०[११](७७५)

(६८)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

श्रीणन्नपुं स्थाद, दिवं भुरण्युः स्थातुश्चरथमकून् व्यूषोन्	१
परि यद्व्यामेको विश्वेषां भुवद् वेवो, वेवानां महित्वा ॥१॥	२
आदित ते विश्वे, क्रतुं जुषन्त शुष्काद् यद् देव, जीवो जनिष्ठाः	३
भजन्त विश्वे, देवत्वं नाम क्रतं सपन्तो, अमृतमेवैः ॥२॥	४
क्रतस्य प्रेषा, क्रतस्य धीति-विश्वायुर्विश्वे, अपोसि चक्रुः	५
यस्तुभ्यं दाशाद्, यो वा ते शिक्षात तस्मै चिकित्वान्, रयिं दयस्व ॥३॥	६ (७८१)

होता निषत्तो, मनोरपत्ये स चित्रवासां, पतीं रयीणाम्
इच्छन्त रेतो, मिथस्तनूषु सं जानत स्वैर्दक्षैर्मूराः ॥४॥
पितुर्न पुत्राः, कर्तुं जुषन्त भोषन् ये अस्य, शासं तुरासः
वि राय और्णोद, दुरः पुरुक्षुः पिपेक्ष नाकं, स्तृभिर्दमूनाः ॥५॥

७
८
९
१० [१२] (७८५)

(६९)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

शुकः शुशुकाँ, उषो न जारः पृथा संमीची, विवो न ज्योतिः
परि प्रजातः, कृत्वा बभूध सुवो देवानां, पिता पुत्रः सन् ॥१॥
वेधा अहसो, अग्निर्विजान-ब्रध्न गोनां, स्वाद्यां पितृनाम्
जने न शेव, आहूयः सन् मध्ये निषत्तो, रण्वो दुरोणे ॥२॥
पुत्रो न जातो, रण्वो दुरोणे वाजी न प्रीतो, विशो वि तारीत
विशो यदहे, नृमिः सनीळा अग्निर्देवत्वा, विश्वान्यश्याः ॥३॥
नकिंष्ट एता, व्रता भिनन्ति नृभ्यो यदेभ्यः, श्रुष्टिं चक्रथ
तत् तु ते वंसो, यदहन्तस्माने-नृभिर्यद् युक्तो, विवे रपांसि ॥४॥
उषो न जारो, विभावोसः संज्ञातरुपश्चिकेतदस्मै
त्मना वहन्तो, वुरो व्यृण्वन् नवन्त विश्वे, स्वाहृंशीके ॥५॥

१
२
३
४
५
६
७
८
९
१० [१३] (७९५)

(७०)

११ पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

वनेम पूर्वोरयो मनीषा अग्निः सुशोको, विश्वान्यश्याः
आ देव्यानि, व्रता चिकित्वा-ना मानुषस्य, जनस्य जन्म ॥१॥
गर्भो यो अर्पा, गर्भो वनानां गर्भश्च स्थातां, गर्भश्च रथाम्
अद्वीं चिदस्मा, अन्तदुरोणे विशां न विश्वो, अमृतः स्वाधीः ॥२॥
स हि क्षपावो, अग्नी रयीणां दाशद यो अस्मा, अरं सूक्तैः
एता चिकित्वो, भूमा नि पाहि देवानां जन्म, मर्ताश्च विद्वान् ॥३॥
वर्धान्यं पूर्वीः, क्षपो विरूपाः स्थातुश्च रथमृतप्रवीतम्
अराधि होता, स्वर्निर्पत्तः कृण्वन् विश्वान्यपांसि सत्या ॥४॥
गोषु प्रशस्तिं, वनेषु धिषे भरन्त विश्वे, बलिं स्वर्णः

१
२
३
४
५
६
७
८
९
(८०४)

वि त्वा नरः पुरुत्रा संपर्यन् पितुर्न जित्वेवि वेदो भरन्त ॥ ५ ॥

१०

साधुर्न गृध्नुरस्तेव शूरो यातव भीमस्त्वेषः समन्तु ॥ ६ ॥

११ [१४] (८०६)

(७१)

१० पराशरः शाकन्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

उप प्र जिन्वन्नृशतीरुशन्तं पतिं न नित्यं जनयः मनीषाः ।

स्वसारुः श्यावीमरुषीमजुष्यन् चित्रमुच्छन्तीमुषसं न गावः

१

वीक्षु चिद दृक् पितरो न उक्थे रद्वि रुजन्नाङ्गिरसो रयेण ।

चक्रुर्विवा बृहतो गातुमग्ने अहः स्वविबिदुः केतुमुखाः

२

दधन्त धनयज्ञस्य धीति मादिकुर्यो दिधिष्वोऽ विभृत्राः ।

अतृष्यन्तीरुपसो यन्त्यच्छा देवाऽन्म प्रयमा वर्धयन्तीः

३

मथीद् यदी विभृता मातृगिवा गृहेगृहे ज्येतो जेन्यो भून् ।

आवीं राजे न सहीयसे सत्वा सत्त्वा दूत्यं मृगवाणो विवाय

४

महे यन् पित्र ईं रसं दिवे क रवं त्सरन् पृशन्त्यश्चिक्त्वान् ।

सृजदस्ता धृषता दिद्युमस्मै स्वायां देवो दुहितरि न्विषि धान्

५ [१५]

स्व आ यस्तुभ्यं दम् आ विभाति नमो वा दागादुशतो अनु द्यून् ।

वधो अग्रे वयो अस्य द्विवर्हा यासद् राया सरथं यं जुनामि

६

अग्निं विश्वा अभि पृक्षः सचन्ते समुद्रं न स्रवतः मम युहीः ।

न जामिभिर्वि चिकिते वयो नो विदा देवेषु प्रमतिं चिकित्वान्

७

आ यद्विषे नृपति तेज आनद् द्युनि रेतो निषिक्तं द्यौरभीकं ।

अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाध्यं जनयन् सूदयच्च

८

मनो न योऽध्वनः सद्य एत्ये कः सत्त्वा सूरौ वस्व ईशे ।

राजाना मित्रावरुणा सृपाणी गोषु प्रियममृतं रक्षमाणा

९

मा नो अग्रे सख्या पित्र्याणि प्र मर्षिष्ठा अग्नि विदुष्कविः सन् ।

नभो न रूपं जरिमा मिनाति पुरा तस्या अभिशस्तेरधीहि

१० [१६] (८१६)

(७२)

१० पराशरः शाकन्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

नि काव्या वेधसः शश्वतस्कृ हस्ते दधानो नर्या पुरुणि ।

अग्निर्भुवद् रायिपती रयीणां सत्त्वा चक्राणो अमृतानि विश्वा

१

(८१७)

अस्मे वत्सं परि षन्तं न विन्दन्निच्छन्तो विश्वे अमृता अमूराः ।

श्रमयुवः पद्व्यो धियं धास्तस्थुः पदे परमे चार्धमेः

२

तिस्रो यदग्ने शरकृत्वाभिच्छुचिं घृतेन शुचयः सपर्यान् ।

नामानि चिद् दधिरे यज्ञियान्यसूदयन्त तन्वः सुजाताः

३

आ रोदसी बृहती वेविदानाः प्र रुद्रिया जधिरे यज्ञियासः ।

विदन्मतो नेमधिता चिकित्वा नग्निं पदे परमे तस्थिवांसम्

४

संजानाना उपं सीदन्नभिजु पत्नीवन्तो नमस्यं नमस्यन् ।

रिरिक्तांसस्तन्वः कृण्वत स्वाः सखा सस्युर्निमिषि रक्षमाणाः

५ [१७]

त्रिः सप्त यद् गुह्यानि त्वे इत् पदाविबृन्निहिता यज्ञियासः ।

तेभी रक्षन्ते अमृतं सजोषाः पशूश्च स्थातृश्चरथं च पाहि

६

विद्वान् अग्ने वयुनानि क्षितीनां व्यानुषक् दुरुधो जीवसे धाः ।

अन्तर्विद्वान् अध्वनो देवयाना नतन्दो दृतो अमवो हविर्वाद्

७

स्वाध्यां विव आ सप्त यही रायो दुरो व्युत्तज्ञा अजानन् ।

विदद् गव्यं सरमा हृह्वमूर्ध येना नु कं मानुषी भोजते विद्

८

आ ये विश्वा स्वपत्यानि तरथुः कृण्वानासो अमृतत्वार्य गातुम् ।

महा महद्भिः पृथिवी वि तस्थे माता पुत्रैरदितिर्धार्यसे वेः

९

अधि श्रियं नि दधुश्चारुमस्मिन् विवो यवक्षी अमृता अकृण्वन् ।

अर्ध क्षरन्ति सिन्धवो न सृष्टाः प्र नीचीरग्ने अरुषीरजानन्

१० [१८] (८२६)

(७३)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

रयिनं यः पितृवित्तो वयोधाः सुप्रणीतिश्चिकितुषो न शासुः ।

स्योनशीरतिधिर्न प्रीणानो होतेव सद्यं विधृतो वि तारीत्

१

वेवो न यः संविता सत्यमन्मा कत्वा निपातिं वृजनांनि विश्वा ।

पुरुप्रज्ञस्तो अमतिर्न सत्य आत्मेव शेवो दिधिषायो भूत्

२

वेवो न यः पृथिवीं विश्वधाया उपक्षेति हितमित्रो न राजा ।

पुःसदः शर्मसवो न वीरा अनवद्या पतिजुष्टेव नारी

३

(८२७)

तं त्वा नरो दम आ नित्यमिन्द्र—मग्ने सचन्त क्षितिषु ध्रुवासु ।
 अधि द्युमं नि दधुर्भूर्यस्मिन् भवा विश्वायुर्धरुणो रर्याणाम् ४
 वि पृक्षां अग्ने मयवानो अश्व्यु—वि सूरयो ददता विश्वमायुः ।
 सनेम वाजं ससिथेष्वर्यो भागं देवेषु श्रवमे दधानाः ५ [१९]

ऋतस्य हि धेनवो वावशाः स्मद्वृक्षीः पीपयन्त द्युभक्ताः ।
 परावर्तः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिन्धवः समया ससुरदिम् ६
 त्वे अग्ने सुमतिं भिक्षमाणा द्विवि श्रवो दधिरे यज्ञियासः ।
 नक्ता च चक्षुरुषसा विरुपे कृष्णं च वर्णमरुणं च सं धुः ७
 यान् राये मर्तान्तुर्षदो अग्ने ते स्याम मयवानो वयं च ।
 छायेषु विश्वं भुवनं सिसक्या—पप्रिवान् रोदसी अन्तरिक्षम् ८
 अर्धन्द्रिग्ने अर्दतो नृभिर्नृन् वीरैर्वीरान् वनुयामा त्वोताः ।
 ईशानासः पितृवित्सस्य रायो वि सूरयः शतहिमा नो अश्व्युः ९
 एता ते अग्न उचथानि वेधो जुष्टानि सन्तु मनसे हृदं च ।
 शक्रेम रायः सुधुरो यमं ते ऽधि श्रवां देवमक्तं दधानाः १० [२०] (८३६)

(७४) [त्रयोदशोऽनुवाकः ॥१३॥ सू० ७४-८४]

९, गोतमो राहुगणः । अग्निः । गायत्री ।

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्रये । आरे अस्मे च शृण्वते १
 यः स्नीहितीषु पूर्यः सजग्मानासु कृष्टिषु । अरक्षद दाशुषे गयम् २
 उत ब्रुवन्तु जन्तव उदुग्निर्वृत्रहाजनि । धनं जयो रणोरणे ३
 यस्य दूतो असि क्षये वेधिं हव्यानि वीतये । वृस्मत् कृणोष्यध्वरम् ४
 तमित सुहव्यमाङ्गिरः सुदेवं सहसो यहो । जना आहुः सुवर्हिषम् ५ [२१]
 आ च वहासि तां इह देवां उप प्रशस्तये । हव्या सुश्वन् द वीतये ६
 न योरुपव्दिशव्यः शृण्वे रथस्य कच्चन । यदग्ने यासि दूत्यम् ७
 त्वोतो वाज्यह्वयो ऽभि पूर्वसादपरः । प्र दाश्वो अग्ने अस्थान् ८
 उत द्युमत् सुवीर्यं बृहदग्न विवाससि । देवभ्यो देव दाशुषे ९ [२२] (८४५)

(७५)

५ गीतमो राहूगणः । अग्निः । गायत्री ।

जुषस्व सप्रथस्तमं वचो देवप्सरस्तमम् । हव्या जुह्वान आसनि	१
अथा ते अङ्गिरस्तुमाग्रं वेधस्तम प्रियम् । वोचेम ब्रह्म सानसि	२
कस्ते जामिर्जनाना मग्नं को दाश्वध्वरः । को ह कस्मिन्नसि श्रितः	३
त्वं जामिर्जनाना मग्नं मित्रो असि प्रियः । सखा सखिभ्य इड्यः	४
यजा नो मित्रावरुणा यजा दुवाँ कृतं बृहत । अग्ने यक्षि स्वं दमम	५ [२३] (८५०)

(७६)

५ गीतमो राहूगणः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

का त उपेतिर्मनसो वराय भुवदग्ने शंतमा का मनीषा ।	
का वा यज्ञैः परि दक्षं त आप केन वा त मनसा दाशेम	१
एह्यग्र इह होता नि षीदा दंध्यः सु पुंगुता भवा नः ।	
अवतां त्वा रोदसी विश्वमिन्वे यजा महे सौमनुसाय देवान	२
प्र सु विश्वान् रक्षसो धक्ष्यग्नं भवा यजानामभिगन्तिपावा ।	
अथा वह सोमपतिं हरिभ्या मातिथ्यमस्मै चक्रमा मुदात्रे	३
प्रजावता वचसा वह्निगसा ऽऽ च हुवं नि च सन्मीह देवैः ।	
वेषि होत्रमुन पात्रं यजत्र बोधि प्रयन्तर्जनितुर्वसूनाम्	४
यथा विप्रस्य मनुषो हविर्भिर्दुवाँ अयजः कविभिः कविः सन् ।	
पुवा होतः सत्यतर त्वमुद्याग्रं मन्द्रया जुहा यजस्व	५ [२४] (८५१)

(७७)

५ गीतमो राहूगणः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

कथा दाशमाग्रये कार्स्मै देवजुष्टोच्यते भामिने गीः ।	
यो मर्येष्वामृतं कृतावा होता यजिष्ठ इत कृणोति देवान्	१
यो अश्वरेषु शंतम कृतावा होता तम नमोभिग कृणुध्वम् ।	
अग्निर्यद वेर्मतीय देवा न्स चा बोधाति मनसा यजाति	२
स हि कतुः स मर्येः स साधु मित्रो न भूदद्भुतस्य रथीः ।	
तं मेधेषु प्रथमं देवयन्ती विंश उप ब्रुवते दुस्ममारीः	३ (८५८)

स नो नृणां नृत्तमो रिशादा अग्निगिगिऽवसा वेतु धीतिम् ।

तनां च ये मघवानः शर्विष्ठा वाजप्रमृता दृषयन्त मन्म

४

एवाग्निर्गोतमेभिर्कृतावा विप्रैश्चिरस्तां ज्ञातवेदाः ।

स एष द्युम्न पीपयत् स वाजं स पुष्टिं याति जोषमा चिकित्वान्

५ [२५] (८६०)

(७८)

५ गोतमो राहगणः । अग्निः । गायत्री ।

अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदो विचर्षणे । द्युम्नैरभि णोनुमः १

तयु त्वा गोतमो गिरा गयस्कांमो दुवस्यति । द्युम्नैरभि णोनुमः २

तयु त्वा वाजसातम मङ्गिरस्वद्ध्वामहं । द्युम्नैरभि णोनुमः ३

तयु त्वा वृत्रहन्तमं यो दस्यैरवधूनुषे । द्युम्नैरभि णोनुमः ४

अवोचाम रहुगणा अग्रयं मधुसद् वचः । द्युम्नैरभि णोनुमः ५ [२६] (८६५)

(७९)

१२ गोतमो राहगणः । १-३ अग्निः मध्यमोऽग्निर्वा; ४-१२ अग्निः । १-३ त्रिष्टुप्;

४-६ उष्णिक्; ७-१२ गायत्री ।

हिरण्यकेशो रजसो विसारे ऽहिर्धुनिवांत इव धर्जीमान् ।

शुचिभ्राजा उषसो नवेव्वा यशस्वतीरपम्युवो न सत्याः १

आ ते सुपर्णा अभिनन्त एवैः कृष्णो नोनाव वृषभो यद्विदम् ।

शिवाभिर्न स्मर्यमानाभिरागात् पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा २

यदीमृतस्य पर्यसा पियानो नयन्नृतस्य पथिभी रजिष्ठैः ।

अर्यमा मित्रो वरुणः परिजमा त्वचं पृञ्चन्त्युपरस्य योनौ ३

अग्ने वाजस्य गोमत ईशानः सहसो यहो । अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवः ४

स ईधानो वसुष्कवि रग्निरिष्टेन्यो गिरा । रवद्रुम्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ५

क्षपो राजन्वत त्वनाग्ने वस्तोरुतोषसः । स तिमजम्भ रक्षसो दह प्रति ६ [२७]

अवा नो अग्न ऊतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि । विश्वासु धीषु वन्द्य ७

आ नो अग्ने रयिं भर सत्रासाहं वरंणम् । विश्वासु पृत्सु दुष्टरम् ८

आ नो अग्न सुचेतुना रयिं विश्वायुंपोषसम् । माईकं धेहि जीवसे ९

(८७४)

प्र पूतास्तिग्मशोचिषे वाचां गोतमाग्रयं । भर्गस्व सुमन्युर्गिरिः १०
यो नो अग्रेऽभिदासन्त्यन्ति दूरे पदीष्ट सः । अस्माकमिदं वृधे भव ११
सहस्राक्षो विचर्यणि रघ्री रक्षांसि संधति । होता गृणीत उक्थयः १२ [२८] (८७७)

(८०)

१६ गोतमो राहगणः । इन्द्रः, १६ इन्द्रः, (अथर्वा, मनुः दध्यङ् न) । पंक्तिः ।

इन्धा हि सोम इन्मदं नृणां चकार वर्धनम् ।
शर्विष्ठ वज्रिन्नोजसा पृथिव्या निः शशा अहि-मर्चन्ननु स्वराज्यम् १
म त्वामदुद् वृषा मदुः सोमः श्येनाभृतः सुतः ।
येनां वृत्रं निरुद्धयो जघन्थ वज्रिन्नोजसा — चर्चन्ननु स्वराज्यम् २
प्रेह्यभीहि धृष्णुहि न ते वज्रो नि यंसते ।
इन्द्रं नृम्णां हि तं शवो हनो वृत्रं जया अपो ऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ३
निरिन्द्रं भूम्या अधि वृत्रं जघन्थ निर्विवः ।
सृजा मरुत्वतीरव जीवधन्यो इमा अपो ऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ४
इन्द्रो वृत्रस्य दोधतः सानुं वज्रेण हीळितः ।
अभिक्रम्याव जिघ्रते ऽपः समीय चोदय — चर्चन्ननु स्वराज्यम् ५ [२९]
अधि सानो नि जिघ्रते वज्रेण शतपर्वणा ।
मन्दान इन्द्रो अन्धसः सखिभ्यो गातुमिच्छ — त्वर्चन्ननु स्वराज्यम् ६
इन्द्रं तुभ्यमिदं दिवो ऽनुत्तं वज्रिन् वीर्यम् ।
यद्द त्वं मायिनं मृगं तमू त्वं माययावधी — रर्चन्ननु स्वराज्यम् ७
वि तं वज्रासो अस्थिर — न्नवति नान्याऽनु ।
महत् तं इन्द्र वीर्यं ब्राह्मस्ते बलं हित — मर्चन्ननु स्वराज्यम् ८
महसं माकर्मचतु परि होमत विंशतिः ।
शतेनुमन्वनेनवु — रिन्द्राय ब्रह्मोद्यत — मर्चन्ननु स्वराज्यम् ९
इन्द्रो वृत्रस्य तविषीं निरहन्त्सहसा सहः ।
महत् तदस्य पौर्यं वृत्रं जघन्वाँ अमृज — दर्चन्ननु स्वराज्यम् १० [३०]
इमे चित् तव मन्यव वेपंत भियसा मही ।
यदिन्द्रं वज्रिन्नोजसा वृत्रं मरुत्वाँ अवधी — रर्चन्ननु स्वराज्यम् ११ (८८८)

न वेपसा न तन्यते—न्द्रं वृत्रो वि वीमयत ।	
अभ्येनं वज्रं आयसः सहस्रभृष्टिरायता—र्वन्नं स्वराज्यम्	१२
यद् वृत्रं तव चाशानि वज्रेण समयोधयः ।	
अहिमिन्द्र जिघांसतो द्विवि ते वदधे शवं ऽर्वन्नं स्वराज्यम्	१३
अमिदने ते अद्विवो यत स्था जगच्च रजते ।	
त्वष्टा चित तव मन्यव इन्द्रं वेविज्यते मिया—र्वन्नं स्वराज्यम्	१४
नहि नु यादधीमसी—न्द्रं को वीर्यं परः ।	
तस्मिन्मृगणसुतं क्रतुं वेवा ओजांसि सं दधुर—र्वन्नं स्वराज्यम्	१५
यामथर्वी मनुष्यिता वृष्यद् धियमहत् ।	
तस्मिन् ब्रह्माणि पूर्वथे—न्द्रं उक्था समग्मता—र्वन्नं स्वराज्यम्	१६ [३१] (८९३)

— १०६ —

(८१)

षष्ठाऽध्यायः ॥६॥ व० १-३२]

९ गानमा राहणः । इन्द्रः । पंक्तिः ।

इन्द्रो मदाय वावृधे शवंसे वृत्रहा नृभिः ।	
तामिन्महत्स्वाजिषु—तेदमे हवामहे	स वाजेषु प्र नोऽविषत् १
असि हि वीर सेन्यो ऽसि भूरि परावृदिः ।	
असि दध्रस्य चिद् दधो यजमानाय शिक्षासि सुन्वते भूरि ते वसु	२
यदुदीरत आजयो धृष्णवे धीयते धना ।	
युक्त्वा मनुच्युता हरी कं हनः कं वसौ दधो ऽस्माँ इन्द्र वसौ दधः	३
क्रत्वा मुहो अनुष्वधं भीम आ वावृधे शवं ।	
भिय ऋष्व उपाकयो नि शिप्री हरिवान् दधे हस्तयोर्वज्रमायसम्	४
आ पप्रौ पार्थिवं रजो बहूधे रोचना द्विवि ।	
न त्वावाँ इन्द्र कश्चन न जातो न जनिष्यते ऽति विश्वं ववक्षिथ	५ [१]
यो अर्यो मर्तभोजनं पराददाति वृशुषे ।	
इन्द्रो अस्मभ्यं शिक्षतु वि भजा भूरि ते वसु मक्षीय तव गर्धसः	६
मदेमवे हि नो वृदि—यूथा गवामृजुक्रतुः ।	
सं गृमाय पुरु शतो—भयाहस्त्या वसु शिशीहि राय आ मर	७ (१०)

मादयस्व सुते सन्ना शर्वसे शूर राधसे ।
विष्मा हि त्वा पुरुवसु मुप कामान्त्समृज्महे ५था नोऽविता भव ८
एते त इन्द्र जन्तवो विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।
अन्तर्हि ख्यो जनाना मर्यो वेदो अदाशुषां तेषां नो वेद आ भर ९ [२] (१०२)

(८२)

६ गोतमो राहगणः । इन्द्रः । पंक्तिः ६ जगती ।

उपो षु गृणुही गिगे मघवन् मातथा इव ।
यदा नः सूनृतावतः कर आदुर्थयास इद योजा न्विन्द्र ते हरी १
अक्षन्नमीमदन्त ह्य व प्रिया अधूषत ।
अस्तोषत स्वमानवो विप्रा नविष्ठया मती योजा न्विन्द्र ते हरी २
सुसंहशं त्वा वयं मघवन वन्दिषीमहि ।
प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो याहि वशो अनु योजा न्विन्द्र ते हरी ३
स घा तं वृषणं म्य मधि तिष्ठति गोविदम्
यः पात्रं हारियोजनं पूर्णमिन्द्र चिकेतति योजा न्विन्द्र ते हरी ४
युक्तस्ते अस्तु दक्षिण उत सुच्यः शतक्रतो ।
तेन जायामुष प्रियां मन्वानो याह्यन्धसो योजा न्विन्द्र ते हरी ५
युनजिमे ते बह्वणा केशिना हरी उप प्र याहि दधिषे गर्भस्म्योः ।
उत त्वा सुतासो रभसा अमन्दिषुः पूषण्वान वञ्जिन्त्समु पत्न्यामदः ६ [३] (१०८)

(८३)

६ गोतमो राहगणः । इन्द्रः । जगती ।

अश्वावति प्रथमो गोषु गच्छति सुप्रावीरिन्द्र मर्त्यस्तवोतिभिः ।
तमित पृणक्षि वसुना मवीयसा सिन्धुमापो यथाभितो विर्वेतमः १
आपो न देवीरुपं यन्ति होत्रिय मवः पश्यन्ति विततं यथा रजः ।
शचेवैवासः प्र णयन्ति देवयुं बह्वप्रियं जोषयन्ते वरा इव २
अधि द्वयोरदधा उकथ्यं वचो यतसुचा मिथुना या संपर्यतः ।
असंयतो वृते ते क्षेति पुष्यति भद्रा शक्तिर्यजमानाय सुन्वते ३ (१११)

आदक्षिणाः प्रथमं दधिरे वयं इन्द्राग्रयः शम्या ये सुकृत्यया ।
 सर्वं एषेः समविन्दन्त भोजनं मश्वावन्तं गोमन्तमा पशुं नरः
 यज्ञैरथर्षां प्रथमः पथस्तन्ते ततः सूर्यो वत्पात्रेन आर्जनि ।
 आ गा आजगृह्णानां काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे
 वृत्तिर्षा यत् स्वपुत्र्याय वृज्यते ऽर्को वा श्लोकमाघोषते दिवि ।
 गावा यज्ञं वदति कारुरुक्ष्यः स्तस्येदिन्द्रो अभिपित्वेषु रणयति

४

५

६ [४] (११४)

(८४)

२० गीतयो राहणः । इन्द्रः । १-६ अनुष्टुप् : ७-९ उष्णिक् : १०-१२ पंक्तिः ;
 १३-१५ गायत्री ; १६-१८ त्रिष्टुप् : (प्रगायः=) १९ बृहती ; २० सतोबृहती ।

असावि सोमं इन्द्र ते शर्विष्ठं पृष्णवा गृहि ।
 आ त्वां पृणक्तित्वन्द्भियं रजः सूर्यो न रश्मिभिः
 इन्द्रमिन्द्रां वहतो ऽप्रतिधृदशवसम् ।
 ऋषीणां च स्तुतीरुपं यज्ञं च मानुषाणाम्
 आ तिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हर्षी ।
 अवाचीनं सु ते मनो गावां कृणोतु वग्नुनां
 इममिन्द्र सुतं पिब ज्येष्ठममर्ष्यं मदम् ।
 शुक्रस्य त्वाभ्यक्षरन् धारां ऋतस्य सादने
 इन्द्राय नूनमचतो कथानि च ब्रवीतन ।
 सुता अमत्सुरिन्दवो ज्येष्ठं नमस्यता सहः

१

२

३

४

५ [५]

नकिष्ट्वद रथीतरो हरी यदिन्द्रं यच्छंसे ।

नकिष्ट्वानु मज्जना नकिः स्वश्वं आनशे

६

य एक इदं विदयते वसु मर्तीयं द्वागुषे ।

ईशानो अप्रतिष्कृत इन्द्रो अङ्गः

७

कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्पामिव स्फुरत ।

कदा नः शुश्रवद गिर इन्द्रो अङ्गः

८

(१२२)

यश्चिच्छि त्वा बहुभ्य आ सुतावाँ आविवांसति ।
 उग्रं तत पत्यते शव इन्द्रो अङ्ग ९
 स्वादोस्तिथा विषूवतो मध्वः पिवन्ति गौर्यः ।
 या इन्द्रेण सयावरी वृष्णा मदन्ति शोभसे वस्वीरनु स्वराज्यम् १० [६]
 ता अस्य पशनायुवः सोमं श्रीणन्ति पृथ्वयः ।
 प्रिया इन्द्रस्य धेनयो वज्रं हिन्वन्ति सायकं वस्वीरनु स्वराज्यम् ११
 ता अस्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रचेतसः ।
 वतान्यस्य सश्वरे पुरुणि पूर्वचित्तये वस्वीरनु स्वराज्यम् १२
 इन्द्रो दधीचो अस्थभिर्वृत्राण्यप्रतिष्कृतः । जघान नवतीर्जव १३
 इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्वपश्रितम् । तद विदच्छर्युणावति १४
 अत्राह गोरमन्वत नाम त्वष्टरपीच्यम् । इत्था चन्द्रमसो गृहे १५ [७]

को अद्य युङ्क्ते धुरि गा कृतस्य शिमीवतो भामिनो दुर्हणायुन ।
 आसन्निषून् ह्रस्वसो मयोभून् य एषां भृत्यामृणधत् स जीवात् १६
 क ईषते तुज्यते को विभाय को मंसते सन्तमिन्द्रं को अन्ति ।
 कस्तोकाय क इभायोत राये ऽधि व्रवत तन्वेष्ट को जनाय १७
 को अग्निमीष्टे हविषा घृतेन सुचा यजाता क्रतुभिर्धुवेभिः ।
 कर्म वेवा आ वहानागु होम को मंसते दीतिहोत्रः सुधुवः १८

त्वमङ्ग प्र शंसिषो देवः शविष्ठ मर्त्यम् ।
 न त्वदन्यो मघवन्नस्ति मर्तिनन्द ब्रवीमि ते वचः १९
 मा ते राधांसि मा तं कृतयो वमो ऽस्मान् कदा चना दभन् ।
 विश्वा च न उपमिमीहि मानुष वसूनि चर्यणिभ्य आ २० [८] (९३४)

(८५)

[चतुर्विंशोऽनुवाकः ॥१४॥ सू० ८५-९३]

१२ गीतमो राहगणः । मरुतः । जगतीः ५, १२ त्रिष्टुप् ।

प्र ये शम्भन्ते जनयो न समयो यामन् रुद्रस्य सुनवः सुदंससः ।
 रादसी हि मरुतश्चक्रिरे वृधे मदन्ति वीरा विदधेष्णु वृध्वयः १
 त उक्षितासो महिमानमाशत विवि रुद्रासो अधि चक्रिरे सदः ।
 अर्चन्तो अर्कं जनयन्त इन्द्रियमधि धियो दधिरे पृथिमातरः २ (९३६)

गोमातरो यच्छ्रभयन्ते अस्त्रिभिस्तनूषु शुभ्रा दधिरे विरुक्मतः ।

धाधन्ते विश्वमभिसातिनमप कर्त्ताग्न्येषासनु रीयते घृतम् ३

वि ये भ्राजन्ते सुमंस्वासः कृद्धिभिः प्रच्युतवयन्तो अच्युता चिदोजसा ।

मनोजुषो यन्मरुतो रथेष्ववा वृषमातासुः पृषतीर्युग्धम् ४

प्र यद् रथेषु पृषतीर्युग्धं वाजे अर्द्धं मरुतो रंहयन्तः ।

उतारुषस्य वि ष्यन्ति धारा श्रमेवोदभिर्व्युन्दन्ति भूमं ५

आ वो बहन्तु सप्तवो रघुण्यदो रघुपत्नानः प्र जिगात वाहुभिः ।

सीदता बहिर्लु वः सदर्शुतं मादयध्वं मरुतो मध्वो अन्धसः ६ [९]

तेऽवधन्तु स्वतवसो महित्वना नाकं तस्थुरुक चाकिरे सदाः ।

विष्णुर्यद्वावद् वृषणं मवच्युतं वयो न सीदन्नाधि बर्हिषि म्रिये ७

क्षरा हवेद् गुयुधयो न जग्मेयः श्रवस्यदो न घृतनासु येतिरे ।

भयन्ते विश्वा भुवना मरुज्यो राजान हव त्वेषसंहो नरः ८

त्वहा यद् वषं सुकृतं हिरण्ययं सहस्रमृष्टिं स्वपा अवर्तयत् ।

धत्त इन्द्रो नर्यपांसि कर्तवे ऽहन् वृत्रं निरपासौजदर्णवम् ९

ऊर्ध्वं नुनुद्रेऽवतं त ओजसा दाहहाणं चिद् शिभिर्दुर्वि पर्वतम् ।

धमन्तो वाणं मरुतः सुदानवो मदे सोमस्य रणयानि चक्रिरे १०

जिह्वां नुनुद्रेऽवतं तया विश्वा सिञ्चन्तुस्तं गोतमाय तृणजै ।

आ गच्छन्तीमवसा चित्रभानवः कामं विप्रस्य तर्पयन्त धामभिः ११

या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि वृशुषं यच्छताधि ।

अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयि नो धत्त वृषणः सुवीरम् १२ [१०] (९४६)

(८६)

१० गोतमो राष्ट्रगणः । मरुतः । गायत्री ।

मरुतो यस्य हि क्षये पाथा विवो विमहसः । स सुगोपातमो जनः १

यज्ञेवा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम् । मरुतः शृणुता हवम् २

उत वा यस्य वाजिनो ऽनु विप्रमतक्षत । स गन्ता गोमति व्रजे ३

अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमो दिविटिषु । उक्थं मर्दश शम्यते ४

अस्य शोषन्त्वा भुवो विश्वा यश्र्षणीरामि । सूरं चित्त समुषीरिषः ५ [११] (९५१)

पूर्वाभिर्ह ददाशिम	शरद्भिर्मरुतो वयम् । अवौभिश्चर्षणीनाम्	६
सुभगः स प्रयज्यवो	मरुतो अस्तु मर्त्यः । यस्य प्रयांसि पर्षथ	७
शशमानस्य वा नरः	स्वेदस्य सत्यशवसः । विद्वां कामस्य वेनतः	८
यूयं तत् सत्यशवस	आविष्कर्त महित्वना । विध्यंता विद्युता रक्षः	९
गूहता गूह्यं तयो	वि यात विश्वसन्निभम् । ज्योतिष्कर्ता यदुज्जसि	१० [१२] (९५६)

(८७)

६ गोतमो राहगणः । मरुतः । जगती ।

प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरिणिनो	ऽनानता अविथुरा ऋजीविणः ।	
जुष्टमासो नृतमासो अजिभि	—व्यानभे के चिदुत्ता इव स्तुभिः	१
उपहरेषु यवचिध्वं ययिं	वयं इव मरुतः केन चित पथा ।	
श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्वा	धृतमुक्षता मधुवर्णमर्चते	२
प्रेषामज्मेषु विथुरेवं रेजते	मूर्धिर्यामेषु यद्ध युञ्जते शुभे ।	
ते क्रीळयो धुनयो भ्राजद्वयः	स्वयं प्रहित्व पनयन्त धृतयः	३
स हि स्वसृत पृषदश्चो युषां गणोऽ	ऽया ईशानस्तविषीभिरावृतः ।	
असिं सत्य ऋणयावानेष्टो	ऽस्या धियः प्रादिताथा वृषां गणः	४
पितुः प्रवस्य जन्मना वदामसि	सोमस्य जिह्वा प्र जिगाति चक्षसा ।	
यदीमिन्द्रं शम्भृकाण आशता	—दिज्ञामानि यज्ञियानि दधिरे	५
भ्रियसे कं मानुभिः सं मिमिक्षिरे	ते रश्मिभिस्त ऋकाभिः सुखादयः ।	
ते वार्शमिन्त इष्मिणो अर्भीरवो	विद्रे प्रियस्य मरुतम्य धाम्नः	६ [१३] (९६२)

(८८)

६ गोतमो राहगणः । मरुतः । त्रिष्टुप्, १, ६ मस्तरपंक्तिः, ५ विराड्छा ।

आ विशुन्मन्दिर्मरुतः स्वर्के	रथेभिर्यात ऋहिमद्भिरश्वपैः ।	
आ वर्षिष्ठया न हुषा	वयो न पतता सुमायाः	१
तेऽरुणोभिर्वरमा पिशङ्गैः	शुभे कं यान्ति रथतूभिर्रथैः ।	
रुक्मो न चित्रः स्वर्धितीवान्	पृथ्या रथस्य जङ्घनन्त भूम	२ (९६४)

मिये कं वो आध तनुषु वाशीं—मेधा वना न कृणवन्त ऊर्ध्वा ।

युष्मभ्यं कं मरुतः सुजाता—स्तुविद्युन्नासो धनयन्ते अद्रिम् ३

अहानि गृध्राः पर्या व आगु—रिमां धियं वार्क्यार्या च देवीम् ।

महा कृण्वन्तो गोतमसो अर्के—रुध्वं नुनुद्र उत्सधिं पिबध्वे ४

एतत् त्यन्न योजममयेति सस्वर्ह यन्मरुतो गोतमो वः ।

पश्यन् हिण्यच्चक्षानयेदंष्ट्रान् विधावतो वराहून् ५

एषा स्या वो मरुतोऽनुज्वरां प्रति द्योभति वायतो न वाणीं

अस्तोमयद् वृथासा—मनुं स्वधां गर्भस्थोः ६ [१४] (९६८)

(८९)

१० गोतमो राहूगणः । विश्वेदेवाः (१-२, ८-९ देवाः, १० अदितिः) । जगती;

६ विराट्-स्थानाः ८-१० भिष्णुषु ।

आ नो भद्राः कर्तवो यन्तु विश्वतोऽवंधासो अपरीतास उज्जिदः ।

देवा नो यथा सवमिद् वृधे अस—न्नम्रायुवो रक्षितारो विवेदिवे १

देवानां भद्रा सुप्रतिर्ज्जुयतां देवानां रातिरभि नो नि वर्तताम् ।

देवानां सस्वमुप सेदिमा वयं देवा न आयुः प्र तिरन्तु जीवसे २

तान् पूर्वया निविदां हूमहे वयं भगं मित्रमदितिं दक्षप्रसिधम् ।

अर्यमणं वरुणं सोममश्विना सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् ३

तन्नो वातो मयोभु वातु भेषजं तन्माता पृथिवी तत् पिता द्यौः ।

तद् ग्रावाणः सोमसुतो मयोभुव—स्तदश्विना गृणुतं धिष्ण्या युधम् ४

तमीशानं जगतस्तस्थुषस्पतिं धियंजिन्वमवसे हूमहे वयम् ।

पूषा नो यथा वेदसामसद् वृधे रक्षिता पायुरद्वधः स्वस्तये ५ [१५]

स्वस्ति न हन्द्रो बृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ६

पृषदश्वा मरुतः पृथिमातरः शुभ्यावानो विदधेषु जग्मयः ।

अग्निजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवा अवसा गमन्निह ७

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभि—र्यशेम देवहितं यदायुः ८ (९७६)

शतमिन्नु शंरुवो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।
पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः ।
अदितिर्द्यौरदितिर्न्तरिक्षं मदितिर्माता स पिता स पुत्रः ।
विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्

९

१० [१६] (९७८)

(९०)

९ गोतमो राह्वगणः । विश्वेदेवाः । गायत्री; ९ अनुष्टुप् ।

ऋजुनीती नो वरुणो मित्रो नयतु विद्वान् । अर्दमा वृचैः सजोषाः १
ते हि वस्वो वसवानास्ते अप्रमूरा महोभिः । व्रता रक्षन्ते विश्वाहा २
ते अस्मभ्यं शर्म यंसन्नमृता मर्त्येभ्यः । बार्धमाना अप द्विषः ३
वि नः पथः सुविताय चियन्तिवन्दो मरुतः । पूषा भगो वन्द्यासः ४
उत नो धियो गोअग्राः पूषन् विष्णुवेवयावः । कर्ता नः स्वस्तिमतः ५ [१७]

मधु वाता कृतायुते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः ६
मधु नक्तमुतोषसो मधुमत् पार्थिवं रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता ७
मधुमात्रो वनस्पति मधुमाँ अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावाँ भवन्तु नः ८
शं नो मित्रः शं वरुणः शं नो भवत्वर्कमा ।

शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो विष्णुरुक्कमः

९ [१८] (९८७)

(९१)

२३ गोतमो राह्वगणः । सोमः । ऋष्टुप्; ५-१६ गायत्री; १७ उष्णिक् ।

त्वं सोम म चिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम् ।

तव प्रणीती पितरो न इन्द्रो देवेषु गन्तमभजन्त धीराः १

त्वं सोम कर्तुमिः सुकर्तुभूस्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्वेदेवाः ।

त्वं वृषा वृषत्वेमिमं हित्वा शुभ्रेमिधुम्यभवो नुचक्षाः २

राज्ञो नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहद् गभीरं तव सोम धाम ।

शुचिष्ठमसि प्रियो न मित्रो वृक्षार्यो अर्यमेवांसि सोम ३

या ते धामानि किवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।

तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेळन् राजन्तोम प्रति हव्या गृभाय ४

(९९१)

त्वं सोमासि सत्यति—स्त्वं राजोत वृत्रहा । त्वं भद्रो असि क्रतुः ५ [१९]

त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे । प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ६
 त्वं सोम ग्रहे भगं त्वं यूने क्रतायते । दक्षं दधासि जीवसे ७
 त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा राजन्नघायतः । न रिप्येत त्वावतुः सर्वा ८
 सोम यास्ते मयोभुव ऊतयः सन्ति वृशुपं । तार्भिर्नोऽधिता भव ९
 इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपगर्हि । सोम त्वं नो वृधे भव १० [२०]

सोम गीर्भिर्वा वयं वर्धयामो वचोविदः । समूळीको न आ विश ११
 गयस्फानो अवीवहा वसुवित् पुष्टिवर्धनः । सुमित्रः सोम नो भव १२
 सोम रात्रिं नो हृदि गावो न यवसेष्वा । मयं इव स्व ओक्वे १३
 यः सोम सख्ये तव रात्रां देव मर्त्यः । तं दक्षः सचते क्रुविः १४
 उरुण्या णो अभिशस्तेः सोम नि पाह्यंहसः । सर्वा सुशेवं एधि नः १५ [२१]

आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णयम् । भवा वाजस्य संग्रहे १६
 आ प्यायस्व मदन्तम् सोम विश्वेभिर्गुभिः । भवानः सुश्रवस्तमः सर्वा वृधे १७
 सं ते पर्यासि समु यन्तु वाजाः सं वृष्णयान्यभिमोतिबाहः ।
 आप्यायमानो अमृताय सोम विवि श्रवांस्युत्तमानि धिष्व १८
 या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञम्
 गयस्फानः प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्र चरा सोम दुर्यान् १९
 सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुं सोमो वीरं कर्मण्यं ददाति ।
 सावृन्त्यं दिदृश्यं सुभेयं पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै २० [२२]

अबाहं युत्सु पृतनासु परि स्वर्षामृप्सां वृजनस्य गोपाम् ।
 भरेषुजां सुक्षितिं सुश्रवसं जयन्तं त्वामनु मदम सोम २१
 त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वा—स्त्वमपो अजनयस्त्वं गाः ।
 त्वमा तंतन्योर्वन्तरिक्षं त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थ २२
 देवेन नो मनसा देव सोम रायो भागं सहसावन्नभि युध्य ।
 मा त्वा तनूदीशिधि वीर्यस्यो—भयेभ्यः प्र चिकित्सा गविष्टौ २३ [२३] (१०१०)

(९२)

१८ गोतमो राहुगणः । उषाः, १६-१८ अश्विनौ । १-४ जगती;
५-१२ त्रिष्टुप्; १३-१८ उष्णिक् ।

एता उ त्या उषसः केतुमकत पूर्वे अर्धे रजसो भानुमञ्जते ।
निष्कृण्वाना आयुधानीव धूष्णवः प्रति गावोऽरुषीर्यन्ति मातरः १
उदपत्तन्नरूणा मानवो वृथा स्वायुजो अरुषीर्गा अयुक्षत ।
अकन्नुषासो वयुनानि पूर्वथा रुशन्तं भानुमरुषीरशिश्युः २
अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः समानेन योजनेना परावतः ।
हृषं वहन्तीः सुकृते सुदानवे विश्वेदह यजमानाय सुन्वते ३
अधि पेशींसि वपते नूतुरिवा-पोर्णुते वक्ष उसेव बर्जहम् ।
ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वती गावो न व्रजं व्युषा आव्रतमः ४
प्रत्यर्ची रुशद्स्या अदर्शि वि तिष्ठते बाधते कृष्णमश्वम् ।
स्वरु न पेशो विदथेऽश्वञ्च चित्रं द्विवो दुहिता भानुमश्वे ५ [२४]

अतारिष्म तमसस्पांरमन्यो-षा उच्छन्ती वयुना कृणोति ।
श्रिये छन्वो न स्मर्यते विभाती सुप्रतीका सौमनसायाजीगः ६
भास्वती नेत्री सनृतानां दिवः स्तवे दुहिता गोतमेभिः ।
प्रजावतो नूवतो अश्वबुध्या-नुषो गोअर्गो उप मासि वाजान् ७
उषस्तमङ्गां यशसं सुवीरं दासप्रवर्गं रयिमश्वबुध्यम् ।
सुदंससा श्रवसा या विभासि वाजप्रसूता सुभंगं ब्रह्मन्तम् ८
विश्वानि देवी भुवनामिचक्ष्यां प्रतीची चक्षुर्विषया वि भाति ।
विश्वं जीवं चरसे बोधयन्ती विश्वस्य वार्चमविदन्मनायोः ९
पुनःपुनर्जयमाना पुराणी समानं वर्णमभि शुभ्रमाना ।
श्वघ्नीव कृत्नुर्विज आमिनाना मर्तस्य देवी जरयन्त्यायुः १० [२५]

व्यूष्वती त्रिवो अन्ता अबो-ध्यप स्वसारं सनुतयुंषोति ।
प्रमिनती मनुष्या युगानि योषां जारस्य चक्षसा वि भाति ११
पशून् चित्रा सुभगा प्रथाना सिन्धुन क्षोद उर्विया व्यश्वेत ।
अमिनती दैव्यानि व्रतानि सूर्यस्य चेति रुग्मिभिर्दृष्टाना १२

उपस्तच्चित्रसा भरा—स्मभ्यं वाजिनीवति । येन तोकं च तनयं च धामहे १३
 उपो अचेह गोम—त्यश्वावति विभावरि । रेवदस्मे व्युच्छ मनुतावति १४
 पुक्ष्वा हि वाजिनीव—त्यश्वा अद्यारुणां उपः । अथा नो विश्वा सोमगान्या वह १५[२६]

अश्विना वर्तिरस्मदा गोमद दत्ता हिरण्यवन । अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतम् १६
 यावित्था श्लोकभाक्षिवो ज्योतिर्जनाय चक्रथुः । आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवम् १७
 एह तेवा मयोमुवा दत्ता हिरण्यवर्तनी । उपवृधो वहन्तु सोमपीतये १८[२७](१०२८)

(९३)

१२ गेतमो राहगणः । अग्नीषोमौ । १-३ अनुष्टुप् ; ४ ७, १२ त्रिष्टुप् ; ८ जगती त्रिष्टुप्वा ;

९-११ गायत्री ।

अग्नीषोमाविमं सु भे शृणुतं वृषणा हवम् ।
 प्रति सूक्तानि हर्यतं भवतं वृत्रुषे मयः १
 अग्नीषोमा यो अद्य वा—मिदं वचः सपर्यति ।
 तस्मै धत्तं सुवीर्यं गवां पोषं स्वश्वर्यम् २
 अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाद्विष्कृतिम् ।
 स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्रवत ३
 अग्नीषोमा चेति तद् वीर्यं वां यदमुष्णीतमवसं पुणिं गाः ।
 अवातिरतं वृत्तयस्य शेषो ऽविन्वतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः ४
 युषस्तेतानि विवि रोचना—न्यग्निश्च सोम सकृत् अधत्तम् ।
 युवं सिन्धूरभिर्वास्तेरवद्या—दग्नीषोमावमुश्चतं गृहीतान् ५
 आन्यं विवो मातरिश्वा जमारा—मश्नाद्वन्यं परि श्येजो अद्रेः ।
 अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानो—रं यज्ञाय चक्रधुरु लोकम् ६[२८]
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यतं वृषणा जुषेथाम् ।
 सुशर्माणा स्ववसा हि भूत—मथा धत्तं यजमानाय शो योः ७
 यो अग्नीषोमा हविषा सपर्याद् देवद्रीक्षा मनसा यो घृतेन ।
 तस्य व्रतं रक्षतं पातमहंसो विशे जनाप महि शर्म यच्छतम् ८
 अग्नीषोमा सेवदसा सवृती वनतं गिरः । सं देवत्रा बभूवथुः ९
 अग्नीषोमावनेन वां यो वां घृतेन दाशति । तस्मै दीदयतं ब्रूह १० (१०३८)

अग्नीषोमाग्निमानि नो युवं हव्या जुजोषतम् । आ यातमुप नः सच ११
अग्नीषोमा पिपृतमर्वतो न आ प्यायन्तामुस्त्रियां हव्यसृदः ।
अस्मे बलानि मधवन्तु धत्तं कृणुत नो अध्वरं श्रुष्टिभन्तम् १२[२९](१०४०)

(९४) [पञ्चदशोऽनुवाकः ॥१५॥ सू० ९४-१०५]

१६ कुत्स आहिरसः । अग्निः (जातवेदाः) ; ८ (त्रयः पादाः) देवाः, १६ उत्तरार्धस्य अग्निः,
मित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावो वा । जगती, १५-१६ त्रिष्टुप् ।

इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।
मद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १
यस्मै त्वमायजसे स साधत्यनर्वा क्षेति दधते सुवीर्यम् ।
स तूताव नैनमश्रोत्यंहति रग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव २
शुक्लं त्वा समिधं साधया धियस्त्वे देवा हविरवुन्याहुतम् ।
त्वमादित्याँ आ वह तान ह्युदमस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ३
मगमेधमं कृणवांमा हवीषि ते चितयन्तः पर्वणापर्वणा वयम् ।
जीवातवे प्रतरं साधया धियो ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ४
विशां गोपा अस्य चरन्ति जन्तवो द्विपच्च यदुत चतुष्पदकुभिः ।
चित्रः प्रकेत उपसो महां अस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ५ [३०]

त्वमध्वर्युरुत होतासि पूर्यः प्रशाम्ना पोतां जुनुषां पुरोहितः ।
विश्वा विद्वाँ आर्तिव्रज्या धीर पुष्यस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ६
यो विश्वतः सुप्रतीकः सदङ्गुमि दूरे चित् सन्तळिजिवानि रोचसे ।
रात्र्यान्विचुदग्ने अति देव पश्यस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ७
पूर्वो देवा भवतु सुन्वनो रथो ऽस्माकं शंसो अभ्यस्तु दूह्यः ।
तदा जानीतोत पुष्पता वचो ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ८
वधेर्दुःशामा अप दूह्यो जहि दूरे वा ये अन्ति वा के चिदुत्रिणः ।
अथा यज्ञाय गृणते सुगं कृध्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ९
यदयुक्था अरुमा रोहिता रथे वातजूता वृषभस्येव ते रवः ।
आदिन्वमि वनिनो धूमकेतुना ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १० [३१](१०५०)

अर्धं स्वनावुत बिभ्युः पतत्रिणो द्रप्सा यत् ते यवसावो व्यस्थिरन् ।	
सुगं तत् ते तावकोभ्यो रथेभ्यो ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	११
अयं मित्रस्य वरुणस्य धारसे ऽवयातां मरुतां हेळो अद्भुतः ।	
मृळा सु नो भूत्वेषां मनः पुनरग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	१२
वेवो वेवानामसि मित्रो अद्भुतो वसुर्वसूनामसि चारुरध्वरे ।	
शर्मन्त्याम तव सप्रथस्तये ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	१३
तत् ते भद्रं यत् समिद्धः स्वे दमे सोमाहुतो जरसे मृळ्यत्तमः ।	
दधासि रत्नं द्रविणं च वाशुवे ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	१४
यस्मै त्वं सुद्रविणो ददाशो ऽनागास्त्वमदिते सर्वताता ।	
यं भद्रेण शर्वसा चोदयासि प्रजावता राधसा ते स्याम	१५
स त्वमग्ने सौभगत्वस्य विद्वानस्माकमायुः प्र तिरेहे देव ।	
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	१६ [३२] (१०५६)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३२]

(९५)

११ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, औषतोऽग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

हे विरूपे चरतः स्वर्थे अन्यान्या वत्समुप धापयेते ।	
हरिरन्यस्यां भवति स्वधावाञ्च क्षुक्रो अन्यस्यां ददशे सुवर्चाः	१
दशेमं त्वष्टुर्जनयन्त गर्भे मर्तन्दासो युवतयो विमृत्रम् ।	
तिग्मानीकं स्वयंशसं जनेषु विरोचमानं परि षी नयन्ति	२
त्रीणि जाना परि भूषन्त्यस्य समुद्र एकं त्रिव्येकस्यु	
पूर्वामनु प्र विशं पार्थिवाना मृतून् प्रशासद् वि दधावनुष्टु	३
क इमं वो निष्यमा चिकेत वत्सो मातृर्जनयत स्वधाभिः ।	
वृद्धीनां गर्भो अपसांमुपस्था न्महान् कविनिश्चरति स्वधावाञ्च	४
आविष्टो वर्धते चारुरासु जिह्वानामूर्ध्वः स्वयंशा उपस्थे ।	
उमे त्वष्टुर्बिभ्यतुर्जयमानात् प्रतीची सिंहं प्रति जोषयेते	५ [१]
उभे भद्रे जोषयेते न मेने गावो न वाशा उप तस्थुरेवैः ।	
स दक्षाणां दक्षपतिर्बभूवा अन्ति यं दक्षिणतो हविर्भिः	६ (१०१२)

उद् यंयमीति सवितेव बाहू उभे सिचौ यतते भीम ऊज्जन् ।
 उच्छुक्कमत्कमजते सिमस्मा - त्रवा मातृभ्यो वसना जहाति
 त्वेष रूपं कृणुत उत्तरं यत् संपृश्नानः सदनं गोभिर्हृदिः ।
 कविर्बुध्नं परि मर्मज्यते धीः सा देवताता समितिर्बभूव
 उरु ते अयः पर्येति बुध्नं विरोचमानं महिषस्य धाम ।
 विश्वेभिरग्रे स्वयंशोभिर्हिन्दोः सन्धेभिः पायुभिः पाह्यस्मान्
 धन्वन्तोतः कृणुते मातृमूर्तिं शुक्लैर्मिर्मिरभि नक्षति क्षाम् ।
 विश्वा सनानि जठरं धत्तेः सन्तर्नवासु चरति प्रसृपुं
 एवा नो अग्रे समिधा वृधानो रेवत पावक श्रवसे वि माहि ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता - मादितिः सिन्धुः पृथिवी उत ह्यैः

७

८

९

१०

११[२] (१०६७)

(९६)

९ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, द्रविणोदा अग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

स प्रतथा सहसा जायमानः सद्यः काव्यानि बलधत्त विश्वा ।
 आपश्च मित्रं धिपणां च साधन् देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 स पूर्वया द्विविदां कव्यतायो - रिमाः प्रजा अजनयन्मनूनाम् ।
 विवस्वतश्चक्षसाद्यामपश्च देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 तमीळत प्रथमं यज्ञसाद्यं विश आरीराहुतमृत्प्रसानम् ।
 ऊर्जः पुत्रं भरतं सुप्रदानुं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 स मातरिश्वा पुरुवारपुष्टि - विदद् गातुं तनयाय स्ववित् ।
 विशां गोपा जनिता रोदस्यो - देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 नक्तोपासा वणीमामेभ्यानि धापयेत् शिशुमेकं समीची ।
 द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ।

१

२

३

४

५ [३]

रायो बुध्नः संगमनो वसूनां यज्ञस्य केतुर्मन्मसाधनो वेः ।
 अमृतत्वं रक्षमाणस एनं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 नू च पुरा च सदनं रयीणां जातस्य च जायमानस्य च क्षाम् ।
 सतश्च गोपां भवतश्च मूरे - देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 द्रविणोदा द्रविणसन्तुगस्य द्रविणोदाः सनरस्य प्र यंसत ।
 द्रविणोदा वीरवतीमिषं नो द्रविणोदा रासते वीर्यमायुः

६

७

८

(१०७५)

इषा नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत् पावक भवसे वि माहि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

१ [४] (१०७६)

(९७)

८ कुत्स आह्निरसः । अग्निः, शुचिर्गन्निर्वा । गायत्री ।

अप नः शोशुचवृध—मग्ने शोशुध्या रयिम् । अप नः शोशुचवृधम् १

सुधेन्द्रिया सुगात्रया वसुया च यजामहे । अप नः शोशुचवृधम् २

प्र यद् भन्विष्ट एषां मारुताकांसश्च सूर्यः । अप नः शोशुचवृधम् ३

प्र यत् ते अग्ने सूरयो जायेमहि प्र ते वयम् । अप नः शोशुचवृधम् ४

प्र यद्येः सहस्वतो विश्वतो यन्ति भानवः । अप नः शोशुचवृधम् ५

त्वं हि विश्वतोमुखा विश्वतः परिभूरसि । अप नः शोशुचवृधम् ६

द्विषो नो विश्वतोमुखा—ति न्नावेव पारय । अप नः शोशुचवृधम् ७

स नः सिन्धुमिव न्नावश्—ति पर्वा स्वस्तये । अप नः शोशुचवृधम् ८ [५] (१०८४)

(९८)

३ कुत्स आह्निरसः । अग्निः, वैश्वानरोऽग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

वैश्वानरस्य सुमती स्याम राजा हि कं भुवनानामग्निः ।

इतो जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण १

पृष्टो विवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश ।

वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा स त्रिषः पातु नक्तम् २

वैश्वानर तव तव सत्यम्—स्त्वस्मान् रायो मघवानः सचन्ताम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ३ [६] (१०८७)

(९९)

१ कश्यपो मारीचः । अग्निः, जातवेदा अग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

जातवेदसे सुनवाम सोमं—मरातीयतो नि दहाति वेदः ।

स नः पर्वति दुर्गाणि विश्वा न्नावेव सिन्धुं कुरितात्यग्निः

१ [७] (१०८८)

(१००)

१९. वार्षागिराः ऋज्जाश्वाऽम्बरीष-सहदेव-भयमान-सुराधत्तः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

स यो वृषा वृष्ण्येभिः समोका महो विवः पृथिव्याश्च सन्नाद्र ।
सतीनसत्त्वा हव्यो भरंषु मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १
यस्यानान्तः सूर्यस्येव यामो भरंभरे वृत्रहा शुष्मो अस्ति ।
वृषन्तमः सखिभिः स्वेभिरेवै-मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती २
विबो न यस्य रेतसो दुर्धानाः पन्थासो यन्ति शवसापरीताः ।
तरह्वेषाः सासहिः पौंस्येभि-मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ३
सो अङ्गिरोभिरङ्गिरस्तमो भूद् वृषा वृषभिः सखिभिः सखा सन् ।
ऋग्भिर्मिर्ऋग्मी गातुभिर्ज्येष्ठो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ४
स सुनुभिर्न रुद्रेभिर्कम्बा नृषाह्यं सासह्यं अमित्रान् ।
सनीळेभिः श्वस्यानि तूषन् मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ५ [८]

स मनुष्मीः समर्वनस्य कर्ता ऽस्माकैभिर्नृभिः सूर्यं सनत् ।
अस्मिन्नहन्तसर्पतिः पुरुहूतो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ६
तमृतयो रणयञ्छ्वरसातौ तं क्षेमस्य क्षितयः कृण्वत त्राम् ।
स विश्वस्य करुणस्येश एको मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ७
तमप्सन्त शवस उत्सवेषु नरो नरमवसे तं धनाय ।
सो अन्धे चित् तमसि ज्योतिर्विदन् मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ८
स सुव्येन यमति वाघतश्चित् स दक्षिणे संगृभीता कृतानि ।
स कीरिणा चित् सनिता धनानि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ९
स ग्रामेभिः सनिता स रथेभि-विदे विश्वाभिः कृदिभिर्नृ-य ।
स पौंस्येभिरमिभूरशस्ती-मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १० [९]

स जामिमियत् समजाति मीळे ऽजामिभिर्वा पुरुहूत एवैः ।
अपां तोकस्य तनयस्य जेषे मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ११
स वज्रभूद् वस्युहा भीम उग्रः सहस्रचेताः शतनीथ कम्बा ।
चञ्च्रीषो न शवसा पाश्र्वजन्यो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १२ (११००)

तस्य वज्रः कन्दति स्मत् स्वर्पा द्विवो न त्वेषो र्वथः शिमीवान् ।
 तं संचले सनयस्तं धनानि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १३
 यस्याजस्रं शर्वसा मानमुक्थं परिभुजद् रोदसी विश्वतः सीम् ।
 स पारिपुत्र क्रतुभिर्मन्दसानो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १४
 न यस्य देवा देवता न मता आपश्चन शर्वसो अन्तमापुः ।
 स प्ररिक्वा त्वक्षसा क्षमो द्विषश्च मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १५ [१०]

रोहिच्छयावा सुमर्दंशुर्लामी द्युक्षा राय ऋज्राश्वस्य ।
 वृषण्वन्तं बिभ्रती धूर्षु रथं मन्द्रा चिकेत नाहुषीषु विश्व १६
 एतत् त्यत त इन्द्र वृष्ण उक्थं वर्षागिरा अभि गृणन्ति राधः ।
 ऋज्राश्वः प्रष्टिभिरम्बरीषः सहदेवो भयमानः सुराधाः १७
 दस्यूच्छिष्यश्च पुरुहूत एवैर्हृत्वा पृथिव्यां शर्वा नि वर्हीत् ।
 सनत् क्षेत्रं सखिभिः श्विल्येभिः सनत् सूर्यं सनद्रूपः सुवज्रः १८
 विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्वपरिहिताः सनुयाम् वाजम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १९ [११] (११०७)

(१०१)

११ कुत्स आहिरसः । इन्द्रः (१ गर्गसाधिपुत्रनिषद्) । जगतीः ८-११ त्रिष्टुप् ।

प्र मन्विने पितुमर्दं चता वचो यः कृष्णगर्भा निरहं ब्रूजिष्वना ।
 अवस्यवो वृषणं वज्रदक्षिणं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे १
 यो व्यसं जाह्नवाणेन मनुना यः शम्बरं यो अहन् पिप्रुमव्रतम् ।
 इन्द्रो यः शुष्णमशुषं न्यावृणङ् मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे २
 यस्य द्यावापृथिवी पौर्यं महद् यस्य व्रते वरुणो यस्य सूर्यः ।
 यस्येन्द्रस्य सिन्धुवः सश्वति व्रतं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ३
 यो अश्वानां यो गवां गोपातिर्वशी य आरितः कर्मणिकर्मणि स्थिरः ।
 वीळोश्चिदिन्द्रो यो अमुन्वतो वधो मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ४
 यो विश्वस्य जगतः प्राणतस्पतिर्यो ब्रह्मणे प्रथमो गा अविन्दत् ।
 इन्द्रो यो दस्युरधरो अवातिरन् मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ५ (१११२)

यः शुर्गेभिर्हव्यो यश्च भीरुभि—र्यो धावद्भिर्हव्यते यश्च जिग्युभिः ।
इन्द्रं यं विश्वा भुवनाभि संवृधु—मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे

६ [१२]

रुद्राणामेति प्रदिशा विचक्षणो रुद्रेभिर्योषा तनुते पृथु जयः ।
इन्द्रं मनीषा अभ्यचति श्रुतं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे

७

यद् वा मरुत्वः परमे सधस्थे यद् वावमे वृजने मादयासि ।

अत आ याह्यध्वरं नो अच्छा त्वाया हविश्चक्रमा सत्यराधः

८

त्वायेन्द्र सोमं सुषुमा सुदक्ष त्वाया हविश्चक्रमा ब्रह्मवाहः ।

अथा नियुत्वः सगणो मरुद्भि—रस्मिन् युजे बर्हिषि सादयस्व

९

मादयस्व हरिभिर्ये त इन्द्र विष्यस्व शिप्रे वि सृजस्व धेने ।

आ त्वा सुशिप्र हांयो वहन्तू—शान् हव्यानि प्रति नो जुषस्व

१०

मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य गोपा वयमिन्द्रेण सनुयाम वार्जम् ।

तत्रां मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

११ [१३] (१११८)

(१०२)

११ कुन्त आहिरसः । इन्द्रः । जगती; ११ शिष्टपृ ।

इमां ते धियं प्र भरे महो मही—मस्य स्तोत्रे धिषणा यत् त आनजे ।

तमुत्सवे च प्रसवे च सासहि—मिन्द्रं देवासः शर्वसामवृजन्तु

१

अस्य श्रवो नद्यः सप्त बिभ्रति द्यावाक्षामां पृथिवी दर्शतं वपुः ।

अस्मे सूर्याचन्द्रमसाभिचक्षे भन्द्रे कर्मिन्द्र चरतो वितर्तुस्म

२

तं स्मा रथं मघवन् प्राव सातये जैत्रं यं ते अनुमदां संगमे ।

आजा स इन्द्र मनसा पुरुदुत त्वायद्भ्यो मघवच्छर्म यच्छ नः

३

वयं जयेम त्वया युजा वृत—मस्माकमंशमुदवा भरेभरे ।

अस्मभ्यमिन्द्र वगिवः सुगं कृधि प्र शत्रूणां मघवन् वृष्ण्यां रुज

४

नाना हि त्वा हवमाना जना इमे धनानां धर्तृवसा विपन्यवः ।

अस्माकं स्मा रथमा तिष्ठ सातये जैत्रं हीन्द्र निर्भृतं मनस्तव

५ [१४]

गोजिता बाहू अमितक्रतुः सिमः कर्मकर्मच्छतमूर्तिः सजंकुरः ।

अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसा था जना वि हव्यन्ते सिषासवः

६

(११२४)

उत ते शतान्मघवस्तुच्च भूर्यस उत सहस्राद् रिरिचे कृष्टिषु भवः ।

अमात्रं त्वा धिषणां तित्विषे म—एषां वृत्राणि जिघ्रसे पुरंदर

क्षिविष्टिधातुं मतिमान्मोजस—स्तिष्ठो भूमौर्नृपते त्रीणि रोचना ।

अतीवं विश्वं भुवनं दक्षिधा—शत्रुरिन्द्र जनुषां सनादसि

त्वां वृषेषु प्रथमं हवामहे त्वं बभूथ पृतनासु सासहिः ।

सेमं नः कारुमुपमन्पुमुन्द्रिबु—मिन्द्रः कृणोतु प्रसवे रथं पुरः

त्वं जिगिथ न धनां करोधिधा—मेषांजा मघवन महत्सु च ।

त्वामुग्रमवसे सं शिंशीम—स्यथा न इन्द्र हवेषु चोदय

विश्वोहेन्द्रो अधिवक्ता नो अ—स्वपरिहृताः सनुयाम वाजम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मवितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

(१०३)

८ कुत्स आक्षिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तत् तं इन्द्रियं परमं पराचै—रधारयन्त कुवर्यः पुरेदम् ।

क्षमेदमन्यद् विव्यन्त्यदस्य समीं पृच्यते समनेव केतुः

स धारयत् पृथिवीं प्रमथच्च वज्रेण हृत्वा निरपः संसर्ज ।

अहहृष्टिममिनद्रौहिणं व्यहन् व्यसं मघवा शचीभिः

स जातूर्मर्मा भद्रधान ओजः पुरो विमिन्द्रञ्चरद् वि दासीः ।

पिद्वान् वज्रिन् दस्यवे हेतिमृग्य—ऽऽयं सहो वधया धुममिन्द्र

तद्वृचुषे मानुषेमा युगानि कीर्तेन्यं मघवा नाम विश्रत ।

उपप्रयन् दस्युहत्याय वज्री यद्ध सनुः अवसे नाम वृधे

तदस्येवं पश्यता भूरि पुष्टं भविन्द्रस्य धत्तन वीर्याय ।

स गा अविन्द्वत् सो अविन्द्वदश्वान् त्स ओषधीः सो अपः स वनानि

भूरिकर्मणे वृषभाय वृष्णे सत्यशुष्माय सुनवाम सोमम् ।

य आहत्यां परिपन्थीय शूरो ऽयञ्जनो विभज्जनेति वेदः

तर्विन्द्र प्रेवं वीर्यं चकथ यत् ससन्तं वज्रेणावोधयोऽहिम् ।

अनुं त्वा पत्नीर्हृषितं दयश्च विश्वे वेवासीं अमवृञ्चनुं त्वा

शुष्पं पिपुं कुर्यां वृत्रमिन्द्र यदावधीर्वि पुरः शम्बरस्य ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मवितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

७

८

९

१०

११[१५](११२२)

१

२

३

४

५[१६]

६

७

८[१७](११३७)

यदिन्द्राग्नी विवि हो यत् पृथिव्यां यत् पर्वतिष्वोर्वाधीष्वप्सु ।

अतः परि वृषणावा हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य

११

यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य मध्ये विवः स्वधया मावयेथे ।

अतः परि वृषणावा हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य

१२

एवेन्द्राग्नी पपिवासां सुतस्य विश्वास्मभ्यं सं जयतं धनानि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

१३ [२७] (११८८)

(१०९)

८ कृतस मांगिरसः । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप् ।

वि ह्यरुणं मनसा वस्य इच्छ—मिन्द्राग्नी ज्ञास उत वां सजातान् ।

नान्या युषत प्रमतिरस्ति मह्यं स वां धियं वाजयन्तीमतक्षम्

१

अभवं हि मूरियावत्तरा वां विजामातुरुत वां चा स्यालात ।

अथा सोमस्य प्रयती युवभ्या—मिन्द्राग्नी स्तोमं जनयामि नवयम्

२

मा च्छेष रश्मिरिति नाधमानाः पितृणां शक्तीरनुपच्छमानाः ।

इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति ता ह्यदी धिषणाया उपस्थे

३

युवाभ्यां देवी धिषणा मवाये—न्द्राग्नी सोममृशती मुनोति ।

तावत्विना भद्रहस्ता सुपाणी आ धावतं मधुना पूरुमप्सु

४

युवामिन्द्राग्नी वसुनो विभागे तवस्तमा शुश्रव वृत्रहत्ये ।

तावासाद्या बर्हिषि यज्ञे अग्निम् प्र चर्षणी मावयेथां सुतस्य

५ [२८]

प्र चर्षणिभ्यः पृतनाहवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाये विवश्च ।

प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा मेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्युन्या

६

आ भरतं शिक्षतं वज्रबाहू अस्मौ इन्द्राग्नी अवतं शर्षाभिः ।

इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य येभिः सपित्वं पितरो न आसन्

७

पुर्वदरा शिक्षतं वज्रहस्ता—स्मौ इन्द्राग्नी अवतं मरेषु ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

८ [२९] (११९५)

(११०)

१ कुत्स आङ्गिरसः । ऋभवः । जगती; ५, ९, त्रिष्टुप् ।

तुतं मे अपस्तुतुं तायते पुनः स्वादिष्टा धीतिरुचथाय शस्यते ।
 अयं समुद्र इह विश्ववेणुः स्वाहाकृतस्य समुं तृष्णुत ऋभवः १
 आशोगयं प्र यवच्छन्त एतना—पांकाः प्राञ्चो मम के चिवापर्यः ।
 सौधन्वनासश्चरितस्य भूयना—गच्छत सवितुर्वाशुषो गृहम् २
 तत् सञ्चिता द्यौःसुतत्वमासुव—वर्गोऽहं यच्छ्रवयन्त एतन ।
 त्वं चिच्छ्रमत्तमसुरस्य भक्षणा—मेकं सन्तमकृणुता चतुर्वयम् ३
 सिद्धी शमीं तरणित्वेन वाधतो मर्तासः सन्तो अमृतत्वमानशुः ।
 सौधन्वना ऋभवः सूरचक्षसः संवत्सरे समपृच्यन्त धीतिभिः ४
 क्षेत्रमिव वि मसुस्तेजनेनै एतं पात्रंभुभयो जेहमानम् ।
 उपस्तुता उपमं नार्धमाना अमर्त्येषु श्रवं इच्छमानाः ५ [३०]

आ मनीषामन्तरिक्षस्य नृभ्यः सुचेवं घृतं जुह्वाम विद्वान् ।
 तृणित्वा ये पितुरस्य सदितर ऋभवो वाजमरुहन् विवो रजः ६
 क्रमुर्न इन्द्रः शर्वसा नदीया—नृभुर्वाजेभिर्वसुभिर्वसुर्दुषिः ।
 युष्माकं देवा अवसाहने प्रियेइ ऽमि तिष्ठम पृत्सुतीरसुन्वताम् ७
 निश्चर्मण ऋभवो गामपिशत सं वत्सेनासृजता मातरं पुनः ।
 सौधन्वनासः स्वपृस्थया नरो जिह्वी युवाना पितराकृणोतन ८
 वाजेमिनो वाजसातावविहृष्ट—भुमाँ इन्द्र चित्रगा वर्षि राधः ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ९ [३१] (१२०५)

(१११)

५ कुत्स आङ्गिरसः । ऋभवः । जगती; ५ त्रिष्टुप् ।

तक्षन् रथं सुवृत्तं विद्वानापरं—स्तक्षन् हरीं इन्द्रवाहा वृषणवसू ।
 तक्षन् पितृभ्यामुभयो युवद् वयं—स्तक्षन् वत्साय मातरं सत्त्वामुर्वम् १
 आ नो यज्ञाय तक्षत ऋभुमद्वयः क्रत्वे दक्षाय सुप्रजावतीमिर्वम् ।
 यथा क्षयाम सर्ववीरया विशा तन्नः शर्धाय धासथा स्वैन्द्रियम् २ (१२०७)

त्रितः कूपेऽवाहितो देवान् हवत ऊतये ।

तच्छुभावा बृहस्पतिः कृण्वन्नष्ट्रणावुरु विसं मे अस्य रोदसी १७

अरुणो मां सकृद वृकः पथा यन्तं वृदर्श हि ।

उज्जिहीते निचाप्या तदैव पृष्ट्यामयी विसं मे अस्य रोदसी १८

एनाद्भुषेण व्यमिन्द्रवन्तो ऽमि प्याम वृजने सर्वधीराः ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १९ [२३] (११५)

(१०६)

[षोडशोऽनुयाकः ॥ १६ ॥ सू० १०६-११५]

७ कुत्स आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । जगतीः ७ त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमृतये मारुतं शर्यो अर्दितिं हवामहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपतन १

त आदित्या आ गता सर्वतातये भूत देवा वृत्रतुर्येषु शंभुवः ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपतन २

अवन्तु नः पितरः सुप्रवाचना उत देवी देवपुत्रे कृतावृषा ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपतन ३

नराशंसं वाजिनं वाजर्यस्निह क्षयद्दीरं पूषणं सुस्त्रैरिमहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपतन ४

बृहस्पते सवमिन्नः सुगं कृधि शं योर्यत् ते मनुहितं तदीमहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपतन ५

इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं शशीपतिं काटे निबाह्नं ऋषिरह्णतये ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपतन ६

देवैर्नो देव्यर्दितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ७ [२४] (११७)

(१०७)

३ कुत्स आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

यज्ञा देवानां प्रत्येति सुन्न मर्दित्यासो भवता मृल्यन्तः ।

आ वोऽर्वाचीं सुमतिर्वृत्त्या वृंहोश्चिद्या वरिवोचितरासंत

१ (११७)

उप॑ नो वृ॒द्धा अव॑सा ग॒मन् न्वद्वि॑रसां॒ साम॑भिः स्तूय॑मानाः ।
 इन्द्र॑ इन्द्रि॒यैर्मरु॑तो मरु॒द्भि॑रादित्ये॒र्नो अदि॑तिः शर्म॑ यंसत् २
 तन्न॑ इन्द्र॒स्तद् वरु॑णस्तद्वृ॒द्धिस्तद॑र्यमा तत् सञ्जि॒ता चनो॑ धाव ।
 तन्नो॑ सि॒न्नो वरु॑णो मामहन्ता॒ यदिति॑ सिन्धुः पृथि॒वी उत॑ ज्यौः ३ [२५] (११७५)

(१०८)

१३ कुन्स आंगिरसः । इन्द्राग्नी । मिष्टुप ।

य इन्द्रा॑ग्नी चि॒त्रत॑भो रथो॑ वा मु॒भि विश्वा॑नि भु॒व॑नानि च॒ष्टे ।
 तेना॑ यातं स॒रथं तस्मि॑न्वासा॒था सोम॑स्य पि॒बतं॑ सु॒तस्य॑ १
 याव॑दिदं भु॒व॑नं विश्व॑म॒स्युरु॑च्य॒चा वरि॑मता॑ गभीर॑म् ।
 तावो॑ अ॒यं पात॑वे सोमो॑ अ॒स्त्वर॑मिन्द्रा॒ग्नी मन॑से यु॒वभ्या॑म् २
 चक्रा॑थे हि स॒ध्यः॑ङ्गामं॒ भद्रं स॑धी॒वीना वृ॑त्रह॒णा उत॑ स्थः ।
 तादिन्द्रा॑ग्नी स॒ध्यश्चा निष॑द्या वृ॒ह्यः सोम॑स्य वृ॒षणा वृ॑षेधाम् ३
 समि॑द्धेष्वा॒ग्निष्वा॑न॒जाना॑ यु॒तस्य॑चा वृ॒हिरु॑ ति॒स्तिरा॑णा ।
 तीव्रैः सोमैः॑ परि॒षिक्तो॑भि॒र्यागेन्द्रा॑ग्नी सौम॑न॒साय॑ यातम् ४
 या॒नीन्द्रा॑ग्नी चक्र॑धु॒र्वीपा॑णि या॒नि रूपा॑यु॒त वृ॑ष्या॒नि ।
 या वां प्र॒त्नानि॑ सु॒ख्या शि॒वानि॑ तेभिः॒ सोम॑स्य पि॒बतं॑ सु॒तस्य॑ ५ [२६]

यदब्र॑वं प्रथ॒मं वां वृ॒णानो॑डे॒ ऽयं सोमो॑ असुरै॒र्नो वि॒हव्यः॑ ।
 तां सु॒त्यां श्र॑द्धाम॒भ्या हि या॑त॒मथा॑ सोम॑स्य पि॒बतं॑ सु॒तस्य॑ ६
 यदिन्द्रा॑ग्नी म॒दथः॑ स्वे दुरो॑णे॒ यद ब्र॑ह्मणि॒ राज॑नि वा यज॒त्रा ।
 अतः॑ परि॒ वृष॑णा॒वा हि या॑त॒मथा॑ सोम॑स्य पि॒बतं॑ सु॒तस्य॑ ७
 यदिन्द्रा॑ग्नी यदु॑षु तु॒र्वशेषु॑ यद॒ ब्रह्म॑ज्व॒नुषु॑ पूरुषु॒ स्थः ।
 अतः॑ परि॒ वृष॑णा॒वा हि या॑त॒मथा॑ सोम॑स्य पि॒बतं॑ सु॒तस्य॑ ८
 यदिन्द्रा॑ग्नी अ॒वम॑स्यां पृथि॒व्यां म॑ध्य॒मस्यां पर॑मस्या॒मुत॑ स्थः ।
 अतः॑ परि॒ वृष॑णा॒वा हि या॑त॒मथा॑ सोम॑स्य पि॒बतं॑ सु॒तस्य॑ ९
 यदिन्द्रा॑ग्नी पर॑मस्यां पृथि॒व्यां म॑ध्य॒मस्याम॑वमस्या॒मुत॑ स्थः ।
 अतः॑ परि॒ वृष॑णा॒वा हि या॑त॒मथा॑ सोम॑स्य पि॒बतं॑ सु॒तस्य॑ १० (११८५)

(१०४)

९ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

योनिं ह इन्द्र निषेदे अकारि तमा नि षीद स्वानो नार्या ।
 विमुच्या वयोऽवसायाश्चान् वेषा वस्तोर्वहीयसः प्रपित्वे १
 ओ त्वे नर इन्द्रमृतये गु-नू जित् तान् त्वद्यो अध्वनो जगम्यात् ।
 वेवासो मृत्युं दासस्य श्रमन्न् ते न आ वक्षन् त्वुविताय वर्णम् २
 अव त्मना भरते केतवेवा अव त्मना भरते फेनमुदन् ।
 क्षीरेण स्नातः कुर्यवस्य घोषे हुते ते स्यातां प्रवणे क्षिफायाः ३
 युयोप नाभिरुपरस्यायोः प्र पूर्वाभिस्तिरते राहि शूरः ।
 अञ्जसी कुलिशी वीरपत्नी पर्यो हिन्यानो उदभिर्भरन्ते ४
 प्रति यत् स्या नीधादर्शि दस्यो-रोको नाच्छा सदनं जानती गात् ।
 अर्धं स्मा नो मघवञ्चकृतादि-न्मा नो मघेव निष्पयी परा दाः ५ [१८]

स त्वं न इन्द्र सूर्ये सो अप्सव-नागास्त्व आ मंज जीवशंसे ।
 भ्रान्तरां भुजमा रीरिषो नः श्रद्धितं ते महत इन्द्रियाय ६
 अधा मन्ये श्रुतं ते अस्मा अधायि वृषा चोदस्व महते धनाय ।
 मा नो अकृते पुरुहूत योना-विन्द क्षुध्यन्त्यो वयं आसुति दाः ७
 मा नो वधीरिन्द्र मा परा वा मा नः प्रिया भोजनानि प्र मोषीः ।
 आण्डा मा नो मघवञ्छकृ निर्मे-न्मा नः पात्रां भेत सहजानुषाणि ८
 अर्वाङ्गिहि सोमकामं त्वाहु-रयं सुतस्तस्य पिबा मर्दाय ।
 उरुव्यचा जठर आ वृषस्व पितेव नः शृणुहि ह्यमानः ९ [१९] (११४५)

(१०५)

१९ त्रित आप्त्यः, कुत्स आङ्गिरसो वा । विश्वे देवाः । पंक्तिः ।

८ यवमस्या महावृद्धता १९ त्रिष्टुप् ।

चन्द्रमा अप्सवन्तरा, क्षुण्णो धावते विवि ।
 न वो हिरण्यनेमयः पदं विन्दन्ति विद्युतो विसं मे अस्य रोदसी १
 अर्धमिदं वा उ अर्थिन आ जाया युवते पतिम् ।
 नुआते वृष्ण्यं पर्यः परिदाय रसं कुहे विसं मे अस्य रोदसी २ (११४८)

मो पु देवा अदः स्वः—रवं पावि विवस्परि ।
 मा सोम्यस्य शंभुवः शुनं भूम कर्षा चन वित्तं मे अस्य रोदसी ३
 युजं पृच्छान्ययमं स तद् वृत्तो वि वौचति ।
 कं क्रतुं पुष्यं गतं कस्तद् बिभर्ति नृतेनो वित्तं मे अस्य रोदसी ४
 अमी ये देवाः स्थनं त्रिप्या रौचने विवः ।
 कद् वं क्रतुं कवदुतं कं प्रता व आहुति—वित्तं मे अस्य रोदसी ५[२०]

कद् वं क्रतुस्य धर्णासि कद् वरुणस्य चक्षणां ।
 कर्वर्यप्पो महस्पथा—तिं कामेम वृद्ध्यां वित्तं मे अस्य रोदसी ६
 अहं सो अस्मि यः पुरा सुते वदामि कानि चित् ।
 तं मा व्यन्त्याध्पोऽहं वृको न तृष्णजं मृगं वित्तं मे अस्य रोदसी ७
 तं मा तपन्त्यभितः सपत्नीरिव पशवः ।

भूपो न शिक्षा व्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो वित्तं मे अस्य रोदसी ८
 अमी ये सप्त रश्मय—स्तत्रा मे नाभिरातता ।
 जितस्तद् देवाप्यः स जामित्वाय रेभति वित्तं मे अस्य रोदसी ९
 अमी ये पञ्चोक्षणा मध्ये तस्थुर्गृहो विवः ।
 वृषत्रा नु प्रवाच्यं समीचीना नि वावृतु—वित्तं मे अस्य रोदसी १०[२१]

सुपर्णा एत आसते मध्य आरोधने विवः ।
 ते संधन्ति पृथो वृकं तरन्तं युहतीरपो वित्तं मे अस्य रोदसी ११

नक्ष्यं तदुक्थ्यं हितं देवासः सुप्रवाचनम् ।
 क्रतुमर्षन्ति सिन्धयः सत्यं तातान् सूर्यो वित्तं मे अस्य रोदसी १२

अग्ने तव त्यदुक्थ्यं क्वेष्वस्त्याप्यम् ।
 त नः सत्तो मनुष्वदा क्वेवान् यक्षि विवुष्टो वित्तं मे अस्य रोदसी १३

सत्तो होता मनुष्वदा क्वेवा अच्छा विवुष्टरः ।
 अग्निर्हव्या सुप्रवति क्वेवो क्वेषु मेधिरौ वित्तं मे अस्य रोदसी १४

ब्रह्मा कृणोति वरुणो गात्रविषं तमीमहे ।
 ध्युर्णोति हृदा मतिं नक्ष्यो जायतामुतं वित्तं मे अस्य रोदसी १५[२२]

असौ यः पन्था आवित्यो विवि प्रवाच्यं कृतः ।
 न स देवा अतिक्रमे तं मतांसा न पश्यथ वित्तं मे अस्य रोदसी १६ (१११२)

आ तक्षत सातिमस्मम्यमृभवः सातिं रथाय सातिमर्धते नरः ।
 सातिं नो जेत्रीं सं महेत विश्वहां जामिमर्जामि पृतनासु सक्षणिम् ३
 क्रमुक्षणमिन्द्रमा हुंष ऊतयं क्रमुन् वाजान् मरुतः सोमपीतये ।
 उभा मित्रावरुणा नूनमश्विना ते नो हिन्वन्तु सातये धिये जिबे ४
 क्रमुभराय सं शिशातु सातिं समर्यजिद्वाजो अस्माँ अविदु ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ५ [३२] (१११०)

(११२)

२५ कुत्स आदिगरसः । १ (आरापावस्य) घावापृथिव्यौ, १ (द्वितीयपावस्य) अग्निः,
 १ (उत्तरार्धस्य) अभिनौ; २-२५ अश्विनौ । जगती; २४-२५ जिष्णुः ।

इल्ले घावापृथिवी पूर्वचित्तये ऽग्निं घृमं सुरुचं यामग्निदये ।
 यामिमेरं कारमंशाय जिन्वथ—स्तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गंतम् १
 युवोवृनिाय सुभरा असुश्रतो रथमा तस्थुर्वचसं न मन्तवे ।
 यामिर्धियोऽवथः कर्मभिदये तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गंतम् २
 युवं तासां विडयस्य प्रशासने विशां क्षयथो अमृतस्य मज्जना ।
 यामिर्धेनुमस्वः पिन्वथो नरा तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गंतम् ३
 यामिः परिज्मा तनयस्य मज्जना द्विमाता तूर्धु तरणिर्धिभूषति ।
 यामिस्त्रिमन्तुरभवद् विचक्षण—स्तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गंतम् ४
 यामी रेभं निवृतं सितमद्भ्य उद वन्यनमैरयतं स्वहृशे ।
 यामिः कण्वं प्र सिषासन्तुमावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गंतम् ५ [३३]

यामिरन्तं कुं जसमानमारणे मुज्यं याभेरश्वधिभिर्जिजिन्वथुः ।
 यामिः कर्केणुं वप्यं च जिन्वथ—स्तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गंतम् ६
 यामिः गुचन्ति धनसां सुषंसदं तप्तं घर्ममोम्यावन्तमत्रये ।
 यामिः पृथिगं पुरुकुत्समावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गंतम् ७
 यामिः शचीमिर्वृषणा परावुजं प्रान्धं श्रोणं चक्षंस एतवे कूथः ।
 यामिर्वर्तिकां घसिताममुञ्चतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गंतम् ८
 यामिः सिन्धुं मधुमन्तमसंश्रतं वसिष्ठं याभिरजरावजिन्वतम् ।
 यामिः कुत्सं श्रुतयं नयमावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गंतम् ९

(१२१५)

याभिर्विश्वपलां धनसामथ्र्वं सहस्रमीहि आजावजिन्वतम् ।
याभिर्विश्वस्र्वं प्रेणिमावतं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् १० [३४]

याभिः सुदानू औशिजाय वणिजे वृषध्रुवसे मधु कोशो अक्षरन् ।
कक्षीवन्तं स्तोतारं याभिरावतं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् ११

याभीं रुसां क्षोदंसोदः पिपिन्वथुं—रनुश्वं याभी रथमावतं जिषे ।
याभिस्त्रिशोकं उस्त्रिया उदाजतं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् १२

याभिः सूर्यं परियाथः परावति मन्धानारं क्षैत्रपत्येष्वावतम् ।
याभिर्विभं प्र भरद्वाजमावतं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् १३

याभिर्ब्रह्ममतिश्रिवं कशोजुवं दिवोदासं शम्बरुहत्य आवतम् ।
याभिः पूभिद्ये ब्रसदस्युमावतं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् १४

याभिर्विभं विपिपानमुपस्तुतं कलिं याभिर्वित्तजानिं दुवस्यथः ।
याभिर्व्यश्वमुत पृथिमावतं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् १५ [३५]

याभिर्नरा शयवे याभिरत्रये याभिः पुरा मनवे गातुमीषधुः ।
याभिः शारीराजतं स्युमररमयं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् १६

याभिः पठर्वा जठरस्य मज्जना—ग्रिनीदिद्विचि त इन्द्रो अज्मन्ना ।
याभिः शर्यातमवथो महाधने ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् १७

याभिरङ्गिरो मनसा निरण्यथो ऽग्रं गच्छथो विवरे गोअर्णसः ।
याभिर्भन्तु शूरमिषा समावतं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् १८

याभिः पत्नीर्विमदाय न्यूहथु—रा घं वा याभिररुणीरशिक्षतम् ।
याभिः सुदासं ऊहथुः सुद्वयं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् १९

याभिः शतांती भवथो द्वागुपे भुज्यं याभिरवथो याभिरग्रिगुम् ।
ओम्यावतीं सुभरामृतस्तुभं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् २० [३६]

याभिः कृशानुमसने दुवस्यथो जवे याभिर्युनो अर्वन्तमावतम् ।
मधुं प्रियं भरथो यत सरड्भ्य—स्ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् २१

याभिर्नरं गोषुयुधं नृपाह्यं क्षत्रस्य साता तनयस्य जिन्वथः ।
याभी रथां अवथो याभिरवतं—स्ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् २२

याभिः कुत्संमार्जुनेयं शतक्रतुं प्र तुर्वीतिं प्र चं दुभीतिमावतम् ।
याभिर्ध्वसन्ति पुरुषन्तिमावतं ताभिर्ऋषु ऊतिभिर्ऋश्विना गतम् २३ (१२३३)

अप्रस्वसीमश्विना वाचमस्मे कृतं नो दत्ता वृषणा मनीषाम् ।
अद्युत्येऽवसे नि ह्वये वां वृधे च नो भवतं वाजसातौ
द्युभिरक्तुभिः परि पातमस्मान् नरिष्टेभिरश्विना सौमगेभिः ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

२४

२५ [३७] (१२३५)

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८॥ व० १-२६]

(१११)

२० कुत्स आङ्गिरसः । १ उषाः (उत्तरार्धस्य) रात्रिश्च; २-२० उषाः । त्रिष्टुप् ।

इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागां चित्रः प्रकेतो अजनिष्ट विश्वा ।

यथा प्रसूता सवितुः सवार्यै एवा रात्र्युषसे योनिमरैक् १

रुशद्वत्सा रुशती श्वेत्यागा दारैर्गु कृष्णा सदनान्यस्याः ।

समानबन्धू अमृतं अनुची द्यावा वर्णं चरत आमिनाने २

समानो अध्वा स्वसोरनन्त स्तमन्यान्या चरतो देवशिष्टे ।

न मेथेते न तस्थतुः सुमेके नक्तोषासा समनसा विरूपे ३

भास्वती नेत्री सूनृतांना मचेति चित्रा वि दुरो न आवः ।

प्राप्या जगद्व्युं नो रायो अस्त्य दुषा अजीगर्भुवनानि विश्वा ४

जिह्मस्येडे चरितवे मधो न्याभोगय इष्टये राय उ त्पम् ।

वृधं पश्यद्भ्य उर्विया विचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा ५ [१]

क्षत्राय त्वं श्रवसे त्वं महीया इष्टये त्वमर्थमिव त्वमित्यै ।

विसदृशा जीविताभिप्रचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा ६

एषा विवो दुहिता प्रत्यदर्शि व्युच्छन्ती युवतिः शुक्रवासाः ।

विश्वस्वशेष्टाना पार्थिवस्य वस्व उषो अद्येह सुभगे व्युच्छ ७

परायतीनामन्वेति पार्थ आयतीनां प्रथमा शश्वतीनाम् ।

व्युच्छन्ती जीवमुदीरयन्त्युषा मृतं कं चन बोधयन्ती ८

उषो यदग्निं समिधे चकर्थ वि यदावश्चक्षसा सूर्यस्य ।

यन्मानुषान् यक्ष्यमाणौ अजीग स्तद देवेषु चकृषे भद्रमप्रः ९

क्रियात्या यत् समया मवाति या व्युष्याश्च नूनं व्युच्छान् ।

अनु पूर्वाः कृपते वावशाना प्रदीध्याना जोषमन्याभिरिति १० [२] (१२४५)

ईयुष्टे ये पूर्वतरामर्षयन् व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः ।	
अस्माभिस्तु नु प्रतिचक्ष्याभू-दो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान्	११
यावयद् द्वेषा क्रतुषा क्रतेजाः सुम्नावरीं सुनुतां ईरयन्ती ।	
सुमङ्गलीर्विश्रती देवधीति - मिहाद्योषः श्रेष्ठतमा व्युच्छ	१२
शश्वत् पुरोषा व्युवास देव्य - थो अद्येदं व्यावो मधोनी ।	
अथो व्युच्छादुत्तरां अनु द्यू - तजराभृतां चरति स्वधामिः	१३
व्युश्चिभिर्विव आतास्वद्यौ - दपं कृष्णां निर्णिजं देव्यावः ।	
मधोधर्यन्त्यरुणेभिरश्वै - रोषा याति सुयुजा रथेन	१४
आवहन्ती पोष्या वार्याणि चित्रं केतुं कृणुते चेकिताना ।	
ईयुषीणामुपमा शश्वतीनां विभातीनां प्रथमोषा व्यश्वेत	१५ [३]

उदीर्ध्वं जीषो असुनं आगा - दप पागात् तम् आ ज्योतिरेति ।	
आरैक् पन्थां यातवे सूर्याया - गन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः	१६
स्पूर्यना वाच उदीयति वह्निः स्तवानो रेभ उपसो विभातीः ।	
अद्या तदुच्छ गृणते मधो - न्यस्मे आयुर्नि दिदीहि प्रजावत्	१७
या गोमतरुषसः सर्ववीरा व्युच्छन्ति वाशुषे मर्त्याय ।	
वायोर्विव सुनुतानामुदुर्के ता अश्वदा अश्ववत् सोमसुत्वा	१८
माता देवानामदितेर्नीकं यज्ञस्य केतुवृहती वि भाहि ।	
प्रशस्तिरुद् ब्रह्मणे नो व्युच्छा नो जने जनय विश्ववारे	१९
यच्चित्रमम उपसो वहन्ती - जानाय शशमानाय मद्रम् ।	
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता - मर्वितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	२० [४] (१२५५)

(११४)

११ कुत्स आङ्गिरसः । रुद्रः । जगतीः १०-११ त्रिष्टुप् ।

इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्र भरामहे मतीः ।	
यथा शमसद् द्विपवे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम्	१
मृळा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते ।	
यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता तदस्याम् तव रुद्र प्रणीतिषु	२ (१२५७)

- अश्यामं ते सुमतिं देवयज्यया क्षयद्वीरस्य तव रुद्र मीढः ।
सुम्नायन्निदं विशो अस्माकमा चरा रिष्टवीरा जुह्वाम ते हविः ३
- त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञसाधं वहुं कविमवसे नि ह्वयामहे ।
आरे अस्मद् देव्यं हेळो अस्यतु सुमतिमिदं वयमस्या वृणीजहे ४
- दिवो वराहमरुषं कपर्दिनं त्वेषं रूपं नमसा नि ह्वयामहे ।
हस्ते बिभ्रद् भेषजा वार्याणि शर्म वर्मं च्छर्द्दिरस्मभ्यं यंसत् ५ [५]
- इदं पित्रे मरुतामुच्यते वचः स्यादोः स्वादीयो रुद्राय वर्धनम् ।
राग्वा च नो अशृत मर्तभोजनं त्वनं तोकाय तनयाय मृळ ६
- मा नो भ्रहान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम् ।
मा नो वधीः पितरं भोत मातरं मा नः प्रियास्तन्वो रुद्र रीरिषः ७
- मा नस्तोके तनये मा न आयो मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः ।
वीरान् मा नो रुद्र भामितो वधी हविष्मन्तः सवृमित त्वा हवामहे ८
- उप ते स्तोमान् पशुपा इवाकरं रास्या पितर्मरुतां सुक्षमस्मे ।
भद्रा हि ते सुमतिमृळयत्तमा था वयमव इत ते वृणीमहे ९
- आरे ते गोघ्नमुत पूरुषघ्नं क्षयद्वीर सुक्षमस्मे ते अस्तु ।
मृळा च नो अधि च ब्रूहि देवा धा च नः शर्म यच्छ द्विर्वाः १०
- अवोचाम नमो अस्मा अवस्यवः शृणोतु नो हवं रुद्रो मरुत्वान् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्वितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ११ [६] (११६)

(११५)

६ कुत्स आङ्गिरसः । सूर्यः । त्रिबुप् ।

- चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।
आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगत्स्तस्थुषश्च १
- सूर्यो देवीमुपसं रोचमानां मर्यो न योषामभ्येति पश्चात् ।
यत्रा नरो देव्यन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्राय भद्रम् २
- भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य चित्रा एतग्वा अनुमाद्यासः ।
नमस्यन्तो दिव आ पृष्ठमस्थुः परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः ३ (११६)

तत् सूर्यस्य देवत्वं तन्माहित्वं मध्या कर्तोर्विततं सं जभाग् ।
 यदेदयुक्त हरितः सुधस्था दादात्री वासस्तनुते सिमस्मै ४
 तन्निन्नरूप वरुणस्याधिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते द्यौरुपस्थे ।
 अनन्तमन्यद् रुद्रादस्य पार्जः कृष्णमन्यद्भरितः सं भरन्ति ५
 अद्या देवा उर्विता सूर्यस्य निरहंसः पिपृता निरवध्यात् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मयिन्तिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ६ [७] (१२७२)

(११६) [समग्रशोऽनुवाकः ॥१७॥ सू० ११६-१२०]

२५ कश्चीवान् देर्घतमस आशिजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

नासत्याभ्यां वर्हिर्विष प्र वृञ्जे स्तोमो द्यमर्पभ्रियेव वातः ।
 यावर्भगाय विमदाय जायां सेनाजुवा न्युहतू रथेन १
 धीळुपत्माभिराशुहेमभिर्वा देवानां वा जूतिभिः शाशदाना ।
 तद् रासंभो नासत्या सहस्रमाजा यमस्य प्रधने जिगाय २
 तुष्टो ह भुज्युमश्विनोदशेषे रयिं न कश्चिन्ममूवा अवधाः ।
 तमूहधुर्नोभिरात्मन्वर्तामि रन्तरिक्षमुद्भिरपोदकाभिः ३
 तिस्रः क्षपस्त्रिरहातिवर्जद्भिर्नासत्या भुज्युमूहधुः पतङ्गैः ।
 समुद्रस्य धन्वन्नाद्रस्य पारे त्रिभी रथैः शतपद्भिः षळश्वैः ४
 अनारम्भणे तदवीरयेथा मनास्थाने अग्रमणे समुद्रे ।
 यदश्विना ऊहधुर्भुज्युमस्तं शतारिन्नां नावमातस्थिवांसम् ५ [८]

यमश्विना वृद्धुः श्वेतमश्वं मघाश्वाय शश्वदित स्वस्ति ।
 तद् वां वृत्रं महि कीर्तेन्यं भूत पैद्वो वाजी सवुमिद्धव्यो अर्यः ६
 युवं नरा स्तुवते पञ्चियाय कक्षीवते अरदतं पुरंधिम ।
 कारोतराच्छफादश्वस्य वृष्णाः शतं कुम्भो असिञ्चतं मुरायाः ७
 हिमेनाग्निं प्रंसमवारयेथा पितुमतीमूर्जमस्मा अधत्तम् ।
 ऋचीसे अत्रिमश्विनावनीत मुत्रिन्यथुः सर्वगणं स्वस्ति ८
 परावृतं नासत्यानुदेथा मुच्चावुधं चक्रयुर्जिह्मवारम् ।
 क्षरन्नापो न पायनाय राये सहस्राय तृष्यते गोतमस्य ९ (१२८१)

- जुजुरुषो नासत्योत वामिं प्रामुञ्चतं द्वापिमिव च्यवानात् ।
 प्रातिरतं जहितस्यायुर्वृक्षा - दित् पतिमकृणुतं कनीनाम् १० [९]
- तद् वां नरा शंस्यं राध्वं चा - भिटिमन्नासत्या वरूधम् ।
 यद् विद्वांसां निधिमिवापंगूह - मुद् दशतादुपथुर्वन्दनाय ११
- तद् वां नरा सनये दंसं उग्र - माविष्कुणोमि तन्यतुर्न वृष्टिम् ।
 वृध्यद् ह यन्मध्वाध्वर्णो वा - मश्वस्य शीष्णां प्र यदीमुदाच १२
- अजोहवीन्नासत्या कुरा वां महे यामेन पुरुधुजा पुरंधिः ।
 धुतं तच्छासुरिव वधिमत्या हिरण्यहस्तमश्विनावदत्तम् १३
- आस्यो वृकस्य वर्तिकामभीके युवं नरा नासत्यामुमुक्तम् ।
 उतो कविं पुरुधुजा युवं ह कृपमाणमकृणुतं विचक्षे १४
- चरित्रं हि वेरिवाच्छेदि पूर्ण - माजा खेलस्य परितक्म्यायाम् ।
 सद्यो जङ्गमायसीं विस्पलायै धने हिते सतंवे प्रत्यधत्तम् १५ [१०]
- शतं मेवान् वृकये चक्षवान् - मृज्जाश्वं तं पितान्धं चकार ।
 तस्मा अक्षी नासत्या विचक्ष आधत्तं दत्ता मिषजावनर्वन् १६
- आ दां रथं दुहिता सूर्यस्य कार्ष्णेवातिवृद्धता जयन्ती ।
 विश्वे वेवा अन्वमन्यन्त वृद्धिः समुं श्रिया नासत्या सचेथे १७
- यदयातं दिवोवासाय वर्ति - मरुद्वाजायाश्विना हयन्ता ।
 रेवदुवाह सचनो रथो वां वृषभश्च शिंशुमारश्च युक्ता १८
- रयिं सुक्षत्रं स्वपत्यमारुः सुवीर्यं नासत्या बहन्ता ।
 आ जङ्गावीं समनसोप वाजे - छिरहो भ्रागं दधतीमयानम् १९
- परिविटं जाहुषं विश्वतः सीं सुगेभिर्नक्तमूहथू रजोभिः ।
 विभिन्दुना नासत्या रथेन वि पर्वतां अजरयू अयातम् २० [११]
- एकस्या वस्तोरावतं रणाद् वशमश्विना सनये सहस्रां ।
 निरहतं दुच्छुना इन्द्रवन्ता पृथुश्रवसो वृषणावरातीः २१
- शरस्यं चिदार्चत्कस्यावतादा नीचादुचा चक्रयुः पातंवे वाः ।
 शयवे चित्रासत्या शचीभि - रजसुरये स्तयै पिप्यथुर्नाम् २२
- अवस्यते स्तुवते कृष्णिपायं क्रजूयते नासत्या शचीभिः ।
 पृष्ठं न नष्टमिव दर्शनाय विष्णाप्यं वदथुर्विश्वकाय २३ (१२९५)

दश राज्ञिरश्विना नव द्यू-नर्वनद्धं शयितमप्स्व१न्तः ।

विप्रुतं रेभमुदन्ति प्रवृत्त-मुन्नित्यथुः सोममिव सुवेणं २४

प्र वां वंसांस्यश्विनाववोच-मस्य पतिः स्यां सुगवः सुवीरः ।

उत पश्यन्नश्वुवन् वीर्यमायु-रस्त्विवेज्जरिमाणं जगभ्याम् २५ [१२] (१२९७)

(११७)

२५ कक्षीयान् दैर्घतमस् औशिरजः । अश्विनौ । निष्टुप ।

मध्वः सोमस्याश्विना यदाय प्रलो होता धिवासते वाम् ।

बर्हिष्मती रातिविश्रिता गी-रिषा यातं नासत्योप वाजैः १

यो यामश्विना मनसो जवीयान् रथः स्वश्वो विशं आजिगाति ।

येन गच्छेथः सुवृत्तो दुरोणं तेन नरा वर्तिरस्मभ्यं यातम् २

ऋषिं नरावहंसः पाञ्चजन्य-मृषीसावर्त्रिं मुञ्चथो गुणेन ।

मिनन्ता दस्योरश्विदस्य माया अनुपूर्वं वृषणा चोदयन्ता ३

अश्वं न गृह्णमश्विना कुरेवे-ऋषिं नरा वृषणा रेभसुप्सु ।

सं तं रिणीथो विप्रुतं वंसेभि-न वां जूर्यन्ति पूर्व्या कृतानि ४

सुषुप्सांसं न निर्रितेरुपस्थे सूर्यं न दक्षा तमसि क्षियन्तम् ।

शुभे रुक्मं न वर्जतं निस्तात-मुवृपथुरश्विना वन्दनाय ५ [१६]

तद् वां नरा शंस्यं पञ्जियेणं कक्षीवता नासत्या परिजम् ।

क्षपादश्वस्य वाजिनो जनाय शतं कुम्भां असिञ्चतं मधूनाम् ६

युवं नरा स्तुवते कृष्णियाय विष्णाप्वं वदथुर्धिश्वकाय ।

घोषायै चित् पितृषवे दुरोणे पतिं जूर्यन्त्या अश्विनावदत्तम् ७

युवं श्यावाय रुशतीमदत्तं महः क्षोणस्याश्विना कण्वाय ।

प्रधाव्यं तद् वृषणा कृतं वां यस्माद्विदाय श्रवो अभ्यर्धतम् ८

पुरु वर्षीस्यश्विना वर्षाना नि पेदवं ऊहथुराशुमश्वम् ।

सहस्रसां वाजिनमर्षतीत-महिहन्तं श्रवस्यं तं तरेत्रम् ९

एतानि वां श्रवस्यां सुवान् ब्रह्माङ्ग्यं सर्वन्नं रोदस्योः ।

यद् वां प्रजासो अश्विना हवन्ते यातमिषा च विदुषे च वाजम् १० [१४] (१३०७)

सू० नोर्मनेनाश्विना गृणाना वाजं विप्राय भुरणा रदन्ता ।
 अग्रस्ये ब्रह्मणा वावृधाना सं विश्पलां नासत्यारिणीतम् ११
 कुह यान्तां सृष्टिं काव्यस्य दिवो नपाता वृषणा शयुत्रा ।
 हिरण्यस्येव कलशं निखातं—मुदूपथुर्दशमे अश्विनाहन् १२
 युवं च्यवानमश्विना जरन्तं पुनर्युवानं चक्रथुः शचीभिः ।
 युवो रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया नासत्यावृणीत १३
 युवं तुग्राय पूर्व्येभिरेवैः पुनर्मन्यावभवतं युवाना ।
 युवं भुज्युमर्णतो निः समुद्राद् विभिर्बृहथुर्कजेभिरश्वैः १४
 अजोहवीदश्विना तौष्ट्यो वां प्रोह्लः समुद्रमव्यथिर्जगन्वान् ।
 निष्टमूहथुः सुयुजा रथेन मनोजवसा वृषणा स्वस्ति १५ [१५]

अजोहवीदश्विना वर्तिका वा—मास्नो यत् सीयमुञ्चतं वृकस्य ।
 वि जयुषां ययथुः सान्वद्रे—जातं विष्वाचो अहतं विषेणं १६
 शतं मेषान् वृक्ये मामहानं तमः प्रणीतमश्विनि पित्रा ।
 आक्षी क्रज्राश्वे अश्विनावधत्तं ज्योतिरन्धाय चक्रथुर्विचक्षे १७
 शुनमन्धाय भरमह्वयन् सा वृकीरश्विना वृषणा नरेति ।
 जागः कनीन इव चक्षवान क्रज्राश्वः शतमेकं च मेषान् १८
 मही वामूतिरश्विना मयोभू—रुत सामं धिण्यया सं रिणीथः ।
 अथा युवामिदह्वयत् पुरंधि—रागच्छतं सीं वृषणावबोभिः १९
 अर्धेनुं दत्ता स्तर्यं विषक्ता—मपिन्वतं शयवे अश्विना गाम् ।
 युवं शचीभिर्विमदाय जायां न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषाम् २० [१६]

यवं वृकेणाश्विना वपन्ते—वं दुहन्ता मनुषाय दत्ता ।
 अभि दस्युं बकुरेणा धमन्तो—रु ज्योतिश्चक्रथुरार्याय २१
 आथर्वणायाश्विना दधीचे ऽश्व्यं शिरः प्रत्यैरयतम् ।
 स वां मधु प्र वोचहतायन् त्वाष्ट्रं यद् दत्तावपिकृष्यं वाम् २२
 सदा कवी सुमतिमा चके वां विश्वा धियो अश्विना प्रावतं मे ।
 अस्मे रयिं नासत्या बृहन्तं—मपत्यसान् श्रुत्यै रराथाम् २३
 हिरण्यहन्तमश्विना रराणा पुत्रं नरा वधिमत्या अदत्तम् ।
 त्रिधा ह श्यावमश्विना विकस्त—मुज्जीवस एरयतं सुवान् २४ (१३२१)

एतानि वामश्विना वीर्याणि प्र पून्याण्यायवोऽवोचन ।
मह्यं कृण्वन्तो वृषणा युवभ्यां सुवीरांसो विवधुमा वदेम

२५ [१७] (१३२२)

(११८)

११ कशीवान् देवतमस औशिजः । अभिनौ । शिष्टुः ।

आ वां रथो अश्विना श्येनपत्वा सुमृच्छीकः स्ववौ यात्वर्वाङ् ।

यो मर्त्यस्य मनसो जर्वायान् त्रिवन्धुरो वृषणा वारतरहाः

१

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन त्रिचक्रेण सुवृता यातमर्वाङ् ।

पिन्वतं गा जिन्वतमर्धतो नो वर्धयतमश्विना वीरमस्मे

२

प्रवद्यामना सुवृता रथेन दत्ताविमं शृणुतं श्लोकमवेः ।

किमद्भ्यः वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठा—हुर्विर्मांसो अश्विना पुराजाः

३

आ वां श्येनासो अश्विना वहन्तु रथे युक्तासं आशवः पतङ्गनाः ।

ये अप्फुरो विव्यासो न गृध्रा अभि प्रयो नासत्या वहन्ति

४

आ वां रथं युवतिस्तिष्ठदन्नं जुङ्घी नरा दुहिता सूर्यस्य ।

परि वामश्वा वपुषः पतङ्गना वयो वहन्त्वरुपा अमीके

५ [१८]

उद् वन्दनमैरतं कुंसनामि—रुद्रेभं दत्ता वृषणा शचीमिः ।

निष्टौट्यं पारयथः समुद्रात् पुनश्च्यवानं चक्रथुयुवानम

६

युवमन्नयेऽवनीताय तप्त—मूर्जस्रोमानमश्विनावधत्तम् ।

युवं कण्वायापिरिताय चक्षुः प्रत्यधत्तं सुदृतिं जुनुषाणा

७

युवं धेनुं शयवे नाधिताया—पिन्वतमश्विना पूर्यार्य ।

असुञ्जतं वार्तिकामहंसो निः प्रति जङ्घां विरपलाया अधत्तम्

८

युवं इवेतं पेदव हन्त्रजुत—महिहन्मश्विनादत्तमश्वम् ।

जोहूत्रमयो अभिभूतिपुत्रं सहस्रसां वृषणं वीङ्गङ्गम्

९

ता वां नरा स्ववंसे सुजाता हवामहे अश्विना नार्धमानाः ।

आ न उप वसुमता रथेन गिरो जुषाणा सुविताय यातम्

१०

आ श्येनस्य जवसा नूतनेना—स्मे यातं नासत्या सजोषाः ।

हवे हि वामश्विना रातहभ्यः शश्वत्तमाया उषसो ध्युष्टौ

११ [१९] (१३३३)

(११९)

१० कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ । जगती ।

आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं जीराश्वं युजियं जीवसें हुवे ।

सहस्रकेतुं वनिनं शतहंसं श्रुष्टीवान् वरिवोधामभि प्रयः १

ऊर्ध्वा धीतिः प्रत्यस्य प्रयासं न्यधायि शस्त्रन्तसमयन्त आ दिशः ।

स्वदामि घर्मं प्रति यन्त्युतय आ वामूर्जानी रथमश्विनारुहत २

सं यन्मिथः पस्पृधानासो अगमंत शुभे मुखे अयिता जायन्तो रणे ।

युवोरहं प्रवणे चैकिते रथो यदश्विना वहथः सूरिसा वरभ्र ३

युवं भुज्युं भुरमाणं विभिर्गितं स्वयुक्तिमिनिवहन्ता पितृभ्य आ ।

यासिष्टं वर्तिवृषणा विजेन्यं दिवोदासाय महि चेति वामवः ४

युवोरश्विना वपुषे युवायुजं रथं वाणीं येमतुरस्य शार्धर्म ।

आ वां पतित्वं सख्याय जग्गुषी योवावृणीत जेन्या युवां पती ५ [२०]

युवं रेभं परिषूतेरुष्यथे हिमेन घर्मं परितप्तमव्रये ।

युवं शयोरवसं पिप्ययुगवि म कीर्धेण वन्दनस्तार्यायुषा ६

युवं वन्दनं निर्रतं जरणयया रथं न दसा करणा समिन्वथः ।

क्षेत्रादा विमं जनथो विपुन्यया म वामत्र विधते वंसनां मुखत् ७

अगच्छतं कृपमाणं परावति पितुः स्वस्य त्यजसा निदाधितम् ।

स्ववर्तीरित ऊतीपुवोरहं चित्रा अश्रीके अमवभूमिधयः ८

उत स्या वां मधुमन्मक्षिकारप न्मवे सोमस्यौशिजो हुधन्याति ।

युवं दधीचो मन आ विवासथो ऽथा शिरः प्रति वामश्यं ववत् ९

युवं पेदवे पुरुवारमश्विना स्पृधां श्वेतं तरुतारं दुवस्यथः ।

शर्यैरभिद्यं पृतनासु दुष्टरं चकृत्यभिन्द्रमिव चर्षणीसहम् १० [२१] (१३४३)

(१२०)

१२ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ (१२ दुःस्वप्ननाशनम्) । १ गायत्री,

२ ककुप, ३ का-विराट्, ४ नष्टरूपी, ५ तनुशिरा, ६ उष्णिक्, ७ विष्टार-बृहती,

८ रुतिः, ९ विराट्, १०-१२ गायत्री ।

का राघुद्धोत्राश्विना वां को वां जोषं उभयोः । कथा विधात्यप्रचेताः १

(१३४४)

विद्वांसो विदुः कुरः पृच्छे -- दर्विद्वान्मिथापरो अचेताः । नू चिन्तु मर्ते अक्रां २
 ता विद्वांसो हवामहे वां ता नो विद्वांसो अन्म बोचेतमद्य । भार्चद् द्यमानो युष्वाकुः ३
 वि पृच्छामि शुक्रया ३ न देवान् वर्षद्भुतस्याद्भुतस्य दत्ता । पातं च सहस्रो युवं च रभ्यसो नः ४
 म या घोषे भृगवाणे न गोमे यसां वाचा यजति पञ्जियो वांस । प्रैप्युर्न विद्वान् ५ [२२]

श्रुतं गायत्रं तर्कवानस्या -- हं चिद्धि विग्रेमाश्विना वाम । आक्षी शुभस्पती दन् ६
 युवं ह्यास्तं मृते रन् युवं वा यद्विगतं सतम् । ता नो वन्दु सुगोपा रथातं पातं नो वृकादधायोः ७
 मा कस्मै धातमभ्यमित्रिणे नो माकुत्रा नो गृहेभ्यां घनवो गुः । स्तनाभुजो अशिश्वीः ८
 दुहीयन् मित्रधितये युष्वाकुं राये च नो मिमीतं वाजवत्यै । ह्ये च नो मिमीतं धेनुमन्यै ९
 अश्विनोरसन् रथ -- मन्त्रं वाजिनीयतोः । तेनाहं भूरि चाकन १०
 अयं समह या तनू ह्याते जनां अनु । सोमपेयं सुखो रथः ११
 अध स्वप्नस्य निर्दिदेः सुभुञ्जतश्च रेवतः । उभा ता वसिं नश्यतः १२ [२३] (१३५५)

(१२१) [अष्टादशोऽनुवाकः ॥ १८ ॥ सू० १२१-१२६]

१५ कर्शवान् दैर्घतमस औशिजः । इन्द्रो विश्वे देवा वा । त्रिष्टुप् ।

कथित्वा नूः पात्रं देवयतां श्रवद् गिरो अङ्गिरसां तुरुण्यन् ।
 प्र यदानङ्गिश आ हृष्यस्यो -- रु क्रंसते अध्वरे यजत्रः १
 स्तभ्मीन्द्र द्यां स धरुणं प्रुषाय -- ह्रमुर्वाजाय द्रविणं नरो गोः ।
 अनु स्वजां गहिषश्चक्षत वां येनामश्वस्य परि मातरं गोः २
 नक्षन्द्रधमरुणीः पूर्व्यं राद् तुरो विशामङ्गिरसामनु द्यून् ।
 तक्षद् वज्रं नियुतं तस्तम्भद् द्यां चतुष्पदे नर्याय द्विपादे ३
 अस्य मदे स्वयं दा क्रताया -- पीवृतमुसियाणाभनीकम् ।
 यद्ध प्रसर्गे त्रिककुम्भिवर्त -- द्य दुहो मानुषस्य तुरो वः ४
 तुभ्यं पयो यत् पितरावनीतां राधः सुरेतस्तुरणे भुरण्यू ।
 कुचि यत् ते रेवण आयजन्त सर्वर्द्धवायाः पर्य उभियायाः ५ [२४]

अध प्र जज्ञे तरणिर्ममतु प्र रोच्यस्या उषसो न सूरः ।
 हन्त्युयभिराष्ट स्वेर्दुहव्यैः सुदेणं सिश्रश्चरणाभि धाम ६
 स्विध्मा यद् वनधितिरपस्यात् सूरौ अध्वरे परि रोधन्ता गोः ।
 यद्ध प्रभासि कृत्वा अनु द्यू -- ननर्विशे पश्विषे तुराय ७ (१३६२)

अटा महो विव आवो हरीं इह युम्नासाहमभि योधान उत्सम् ।

हरिं यत् ते मन्दिनं वृक्षन् वृधे गोरभसमद्रिभिर्वाताप्यम्

त्वमायसं प्रति वर्तयो गो-विवो अश्मानमुपनीतमृध्वा ।

कुत्साय यत्र पुरुहूत वृन्व-च्छुष्णमननैः परियासि वृधेः

पुरा यत् सूरस्तमसो अपीति-स्तमद्रिवः फलिगं हेतिमस्य ।

शुष्णास्य चित्र परिहितं यदोजो विवस्परि सुग्रथितं तदादः

अनु त्वा मही पार्जसी अचुके द्यावाक्षामा मदतामिन्द्र कर्मन् ।

त्वं वृत्रमाशयानि सिरासु महो वज्रेण सिष्वपो ब्राह्मम्

त्वमिन्द्र नयो यौ अवो नृन् तिष्ठा वातस्य सुयुजो वहिष्ठान् ।

यं ते काव्य उशाना मन्दिनं दाद वृत्रहणं पार्थ ततश्च वज्रम्

त्वं सूर्यो हरितो रामयो नृन् भरच्चक्रमेतज्ञो नायमिन्द्र ।

प्रास्य पारं नवृतिं नाव्याना-मपि कृतमवर्तयोऽयज्यन्

त्वं नो अस्या इन्द्र दुहणायाः पाहि वज्रिवो दुष्टितावुभिके ।

प्र नो वाजान् रथयोऽ अश्ववृध्या-निषे यन्धि श्रवसे सूनृतायै

मा सा ते अस्मत् सुमतिर्वि दसद् वाजप्रमहः समिषो वरन्त ।

आ नो भज मघवन् गोध्वयो मंहिष्ठास्ते सधुमादः स्याम

१५ [२६] (१३७०)

॥ इति प्रथमोऽष्टकः ॥ १ ॥

~*~*~*~

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-२६]

(१२२)

१५ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । यिष्वे वेयाः । त्रिष्टुप्, ५-६ विराड् रुपा ।

प्र वः पान्तं रघुमन्यवोऽन्धो यज्ञं रुद्राय मीढ्विषे भरध्वम् ।

द्विवो अस्तोष्यसुरस्य वीरै-रिषुध्येव मरुतो रोदस्योः

पत्नैव पूर्वहृतिं वावृध्या उपासान्ता पुरुषा विदानी ।

स्तर्गीनात्कं व्युतं वसाना सूर्यस्य भ्रिया सुहृती हिरण्यैः

ममचु नः परिजमा वसर्हा ममचु वातो अपां वृषण्वान् ।

शिशीतमिन्द्रापर्वता युवं न-स्तज्ञो विद्वे वरिवस्यन्तु वेवाः

उत त्या मे यशसा श्वेतनायै व्यन्ता पान्तोऽग्निजो हवध्यै ।

प्र वो नपातमपां कृणुध्वं प्र मातरा रास्मिन्स्यायोः

४

(१३७४)

आ वो रुक्म्युमौशिजो हवच्यै घोषेव शंसमर्जुनस्य नशे ।
म वः पूष्णे वृवन आ अच्छा वोचेय वसुतातिमश्रेः

५ [१]

श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमो - त श्रुतं सदेने विश्वतः सीम ।
श्रोतु नः श्रोतुरातिः सुश्रोतुः सुक्षत्रा सिन्धुरग्निः
स्तुपे सा वा वरुण मित्र राति - र्गवां शता पृक्षयामेषु पजे ।
श्रुतरथे प्रियरथे दधानाः सद्यः पुष्टिं निरुन्धानासो अगमन
अस्य स्तुपे महिमघस्य राधः सचां सनेम नहुषः सुवीराः ।
जनो यः पजेभ्यो वाजिनीश - तश्चावतो रथिनो मह्यं सुगिः
जनो यो मित्रावरुणावभिधु - शपो न वां सुनोत्येकयाधुक ।
स्वयं स यक्षं हवये नि धत्त आप यदीं होत्राभिर्कृतावा
स बाधतो नहुषो दंष्ट्रजुतः शर्धस्तरो नरां गृतश्रवाः ।
विसृष्टरातिर्याति बाल्लसुत्वा विश्वांसु पुत्सु सवमिच्छरः

६

७

८

९

१० [२]

अध गमन्ता नहुषो हवं सुरैः श्रोतां राजानो अमुतस्य मन्द्राः ।
नभोजुवो यज्ञिरवस्य राधः प्रशस्तये महिना रथवते
एतं शर्धं धाम यस्य सुरै - रित्यवोचन् दशतयस्य नशे ।
द्युस्त्रानि येषु वसुताती रागन् विश्वे सन्वन्तु प्रभृथेषु वाजम्
मन्दांमहे दशतयस्य धासे - द्विर्यत् पञ्च विभ्रतो यन्त्यत्रा ।
किमिष्टाश्व इष्टरश्मिरेत ईशानासुस्तरुष ऋजते नृन्
हिरण्यकर्णं मणिग्रीवमर्णं - स्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु वेवाः ।
अर्यो गिरः सद्य आ जग्मुषीरो - साश्वाकन्तुभयेष्वस्मे
चत्वारो मा मशशारस्य शिख - लयो राज्ञ आर्यवसस्य जिष्णोः ।
रथो वां मित्रावरुणा दीर्घाप्साः स्यूमर्गभस्तिः सूरौ नाद्यौत

११

१२

१३

१४

१५ [३] (११८५)

(१२३)

१३ कक्षीवान् वैद्यतमस औशिजः । उपाः । त्रिष्टुप् ।

पृथु रथो दक्षिणाया अयेज्यै - न वेवासो अमुतासो अस्युः ।
कृष्णाद्युवस्थावृषा विहाया - श्रिक्रित्सन्ती मानुषाय क्षयाय

१

(११८६)

पूर्वा विश्वस्माद् भुवनादबोधि जयन्ती वाजं बृहती सनुती ।

उवा व्यस्यद् युवतिः पुनर्धू-रोषा अंगन् प्रथमा पूर्वहन्ती

यदुद्य भागं विभजोसि नृभ्य उषो देवि मर्त्यज्ञा सुजाते ।

देवो नो अत्र सविता द्यूना अनागसो योचति सूर्याय

गृहंगृहमहना यात्यच्छा विवेदिते अधि नामा दधाना ।

सिषासन्ती द्योतना शश्वदागा-द्वयमग्रिद् भजते वसूताम्

भगस्य स्वसा वरुणस्य जायि-रुषः सूनृते प्रथमा जरम्ब ।

पश्चा स दद्या यो अघस्य धाता जयेम तं दक्षिणया रथेन

उदीरतां सूनृता उत् पुरन्धी-रुदुग्रयः शुशुचानासो अस्थुः ।

स्पर्हा वसूनि तमसापगूह्ला-विष्कृण्वन्त्युषसो विभ्रातीः

अपान्यदेत्यभ्यन्यदेति विष्कृण्वे अहन्ती सं चरेते ।

एतिक्षितोस्तमो अन्या गुहाक-रद्यौदुषाः शोशुचना रथेन

सहशीरुद्य सहशीरिदु श्वो दीर्य सचन्ते वरुणस्य धाम् ।

अनवद्यास्त्रिशतं योजना-न्यकैका क्रतुं परि यन्ति सद्यः

जानत्यहः प्रथमस्य नाम शुका कृष्णादजनिष्ट श्वितीची ।

क्रतस्य योषा न मिनाति धामा-हरहनिष्कृतमाचरन्ती

कन्येव तन्वाइ शार्शानो एषि देवि देवमियक्षमाणम् ।

संस्मर्यमाना युवतिः पुरस्ता-वृषिर्वक्षांसि कृणुषे विभ्राती

सुसंकाशा मातृमृष्टेय योषा-विस्तन्वं कृणुषे हृशे कम ।

भद्रा त्वमुषो वितरं व्युच्छ न तत् ते अन्या उषसो नशन्त

अश्ववतीगौमतीर्विश्ववाग यत्माना रश्मिभिः सूर्यस्य ।

परा च यन्ति पुनरा च यन्ति भद्रा नाम वहमाना उषासः

क्रतस्य रश्मिभ्यनुयच्छमाना भद्रं धेद्वं क्रतुमस्मासु धेहि ।

उषो नो अद्य सुहवा व्युच्छा-स्मासु रायां मघवत्सु च स्युः

(१२४)

१३ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

उषा उच्छन्ती समिधाने अग्रा उद्यन्तसूर्य उर्विया ज्योतिरभेत् ।

देवो नो अत्र सविता न्वर्थं प्रासावीद द्विपत्र म चतुष्पवित्वे

१ (१३९९)

अभिजन्ती देव्यानि वृत्तानि प्रभिजन्ती मनुष्या युगानि ।
 ईशुर्वीणसुपुत्रा शश्वतीना कश्यपीना प्रथमोपा व्यञ्जीन् २
 एवा द्विषो दुहिता प्रत्यक्षि ज्योतिर्वसाना सप्तना पुरस्तात् ।
 अतस्य पन्थासन्वेति लाघु प्रजामतीष न दिशो भिनाति ३
 उपो अदशि गुन्धुणो न वधो नोधा इवमविरक्त प्रियाणी ।
 अत्रास ससो बोधयन्ती शश्वतीना पुनर्वसुर्वाणाम् ४
 पूर्वो अर्धो रजसो अपत्यस्य गवां जनिष्यकृत म केतुम् ।
 व्यु मथते चित्तरं वरीय ओ—आ पृणन्ती पित्रोत्पस्था ५ [७]

एवेनेषा पुरस्ताद् हुशे कं ताजांशि न परि वृषाकि जामिम् ।
 अत्रेपसा तन्नाह शारादासा नार्थस्त्रीवते न सहो विभान्ती ६
 अत्रातेव पुंस एति मतीषी गतांशमिव सन्ने धनानाम् ।
 जायेव पर्य उग्रती सुवासा उवा हस्तेष नि रिणीते अप्सः ७
 स्वसा स्वसे जवारस्यै बोधिमार्तै मर्षित्यस्याः प्रतिचक्ष्येव ।
 व्युच्छन्ती हरिमणिः सूर्यस्या ऊर्ज्यङ्गे सयनगा इव माः ८
 आसां पूर्वोत्तमहसु स्वसृणा मर्षा पूर्वोत्तम्येति पश्चात् ।
 ताः प्रतन्त्रव्यसोर्नूनसुमे रेवकुच्छन्तु सुदिना उवासः ९
 म बोधयोपः पुणतो मघो न्यबुध्यमानाः पुणयः ससन्तु ।
 रेवकुच्छ मघदक्ष्यो मघोनि रेवन् स्तोत्रे सृन्ते जारयन्ती १० [८]

अवेयमश्वेद् युजतिः पुरस्ताद् सुङ्गे गवामरुणानामर्षिकम् ।
 वि नूलकुच्छावसति प्र केतु—गृहंगृहमुप तिष्ठते अग्निः ११
 उन्न ते वषाश्चिद् वसन्तेरेपन्तन् नररश्च ये पितुभाजो व्युष्टौ ।
 अमा सुते वहासि धूरि वास—मुषो देवि काष्ठुषे मर्षीय १२
 अस्तोहं स्तोभ्या मह्यणा मे ऽवीवृध्वमुशतीरुपासः ।
 पुष्पाकं देवीरवसा सनेज सहसिर्णि च श्रुतिर्न च वाजम् १३ [९] (१४१९)

(१२५)

७ कक्षीवान् वैधतमस औशिजः । स्वनयस्य दानस्तुतिः । श्रिष्टुप्, ४-५ जगती ।

प्राता रत्नं प्रातरित्वा दधाति तं चिकित्वान् प्रतिगृह्णा नि धत्ते ।
 तेन प्रजां वर्धयमान आयुं रायस्योर्धेण सचते सुवीरः १ (१४१९)

- सुगुरसत् सुहिरण्यः स्वश्वो बृहदस्मै वय इन्द्रो दधाति ।
यस्त्वायन्तं वसुना प्रातरित्वो मुक्षीजयेव पदिमुत्तिनाति २
- आर्यमद्य सुकृतं प्रातरिच्छ-त्रिष्टेः पुत्रं वसुमता रथेन ।
अंशोः सुतं पायय मत्सरस्य क्षयर्द्धीरं वर्धय सुनृताभिः ३
- उप क्षरन्ति सिन्धवो मयोभुव ईजानं च युक्षयमाणं च धेनवः ।
पृणन्तं च पपुर्णि च श्रवस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः ४
- नाकस्य पृष्ठे अधि तिष्ठति श्रितो यः पृणाति स हं देवेषु गच्छति ।
तस्मा आपो घृतमर्षन्ति सिन्धव-स्तस्मा ह्यं दक्षिणा पिन्वते सदा ५
- दक्षिणावतामिदृमानि चित्रा दक्षिणावतां विवि सूर्यासः ।
दक्षिणावन्तो अमुतं भजन्ते दक्षिणावन्तः प्र तिरन्त आयुः ६
- मा पृणन्तो दुरितमेन आरन् मा जारिषुः सूरयः सुव्रतासः ।
अन्यस्तेषां परिधिरस्तु कश्चि-दपृणन्तमग्निं सं यन्तु शोकाः ७ [१०] (१४१८)

(१२६)

७ (१-५) कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः, (६) स्वनयो भावयव्यः, (७) रोमशा । १-५ स्वनयो भावयव्यः ।
६ रोमशा, ७ स्वनयो भावयव्यः । त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप् ।

- अमन्वान् त्तोमान् प्र भरे मनीषा सिन्धावधि क्षियतो भाव्यस्य ।
यो मे सहस्रमग्निमीत स्या-नतूतो राजा श्रवं इच्छमानः १
- ज्ञातं राज्ञो नार्धमानस्य निष्कात्र छतमश्वान् प्रयतान् तस्य आवाम् ।
ज्ञातं कक्षीवां असुरस्य गोनां विवि श्रवोऽजरमा ततान २
- उप मा श्यावाः स्वनयेन वृत्ता वधूमन्तो दश रथांसो अस्थुः ।
पृष्टिः सहस्रमनु गव्यमागात् सनन् कक्षीवां अभिषित्वे अह्नाम् ३
- चत्वारिंशद् दशरथस्य शोणाः सहस्रस्याग्ने श्रेणिं नयन्ति ।
मव्युच्युतः कृशनावतो अत्यान् कक्षीवन्त उदमृक्षन्त पञ्जाः ४
- पूर्वामनु प्रयतिमा ददे व-ल्लीन् युक्तो अटारिधांसो गाः ।
सुबन्धवो ये विश्वा इव वा अनस्वन्तः श्रव ऐषन्त पञ्जाः ५
- आगंधिता परिगंधिता या कंशीकेव जङ्गहे ।
वदति मह्यं यादुरी यार्श्नानां भोज्या ज्ञता ६ (१४२४)

उपोष मे परां मृश मा मे दूध्राणि मन्यथाः ।

सर्वाहमस्मि रोमुशा गन्धारीणामिवाविका

७ [११] (१४२५)

(१२७) [एकोनविंशोऽनुवाकः ॥१९॥ सू० १२७-१३३]

११ परच्छेपो देवोवासिः । अग्निः । अत्यष्टिः, ६ अतिधृतिः ।

अग्निं होतारं मन्ये दास्वन्तं वसुं सुनुं सहसो जातवेदसं विप्रं न जातवेदसम् ।

य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या कृपा ।

घृतस्य विश्राहिमनु वष्टि शोचिषा ऽऽजुह्वानस्य सर्पिषः १

यजिष्ठं त्वा यजमाना हुवेम ज्येष्ठमङ्गिरसां विप्रं मन्मभिर्विप्रेभिः शुक्रं मन्मभिः ।

परिज्मानमिव द्यां होतारं वर्षणीनाम् ।

शोचिष्केशं वृषणं यमिषा विशः प्रावन्तु जूतये विशः २

स हि पुरु चिदोर्जसा विरुक्मता दीद्यानो भवति दुहन्तरः परशुर्न दुहन्तरः ।

वीळु चिद् यस्य समृतौ श्रुवद् वनेव यत् स्थिरम् ।

निष्वहमाणो यमते नार्यते धन्वासाहा नार्यते ३

हृह्ला चिदस्मा अनु दुर्यथा विदे तेजिष्ठाभिरराणिभिर्द्रीष्ट्यवसे ऽग्नये द्राष्ट्यवसे ।

प्र यः पुरुणे गाहते तक्षद् वनेव शोचिषा ।

स्थिरा विदज्ञा नि रिणात्योर्जसा नि स्थिराणि चिदोर्जसा ४

तमस्य पृक्षमुपरासु धीमहि नक्तं यः सुदर्शितरो दिवातरा दप्रायुषे दिवातरात् ।

आदृस्यायुर्ग्रभणवद् वीळु शर्म न सूनवे ।

भक्तमभक्तमवो व्यन्तो अजरा अग्रयो व्यन्तो अजराः ५ [१२]

स हि शर्धो न मारुतं तुविष्वणि रसस्वतीषूर्वरास्विष्टनिरार्तनास्विष्टनिः ।

आदृष्ट्वान्यादृदि र्यज्ञस्य केतुर्हणा ।

अधं स्मास्य हर्षतो हर्षीवतो विश्वे जुषन्त पन्थां नरः शुभे न पन्थाम् ६

हिता यदीं कीस्तासो अभिद्यवो नमस्यन्त उपवोचन्त भृगवो मभन्तो द्वाशा भृगवः ।

अग्निरीशे वसूनां शुचिर्यो धूर्णिरेषाम् ।

प्रियां अपिर्धैर्विनिषीष्ट मेधिर आ वनिषीष्ट मेधिरः

७ (१४३२)

विश्वासां त्वा विशां पतिं हवामहे सर्वासां समानं दंपतिं भुजे सत्यगिर्विहसं भुजे ।

अतिथिं मानुषाणां पितुर्न यस्यासुया ।

अमी च विश्वे अमृतासु आ वयौ हव्या देवेष्वा वयः ८

त्वमग्ने सहसा सहन्तमः शुष्मिन्तमो जायसे देवतातये इयिर्न देवतातये ।

शुष्मिन्तमो हि ते मदो द्युम्निन्तम उत कर्तुः ।

अथ स्मा ते परिं चरन्त्यजर श्रुष्टीवानो नाजर ९

प्र वो महे सहसा सहस्वत उपबुधे पशुषे नाग्रये स्तोमो बभूवृष्ये ।

पति यदी हविष्मान् विश्वासु क्षासु जोगुवि ।

अग्रे रेभो न जरत ऋषूणां जूणिर्होत ऋषूणाम् १०

स नो नेदिष्ठं ददृशान आ भ्रात्रे देवेभिः सचनाः सुचेतुना महो रायः सुचेतुना ।

महिं शविष्ठ नस्कृधि संचक्षे भुजे अरूये ।

महिं स्तोतृभ्यो मघवन् त्सुवीर्यं मथीरुग्रो न शर्वसा ११ [१३] (१४३६)

(१२८)

८ परुच्छेपो वैवोदासिः । अग्निः । अत्यष्टिः ।

अयं जायत मनुषो धरीमणि होता यजिष्ठ उशिजामनु व्रतमाग्निः स्वमनु व्रतम् ।

विश्वश्रुष्टिः सखीयते रयिरिव श्रवस्यते ।

अदब्धो होता नि पदद्विळस्पदे परिवीत इळस्पदे १

तं यज्ञसाधमपि वातयामस्यूतस्य पथा नमसा हविष्मता देवताता हविष्मता ।

स न ऊर्जामुपाभृत्य कृपा न जूर्यति ।

यं मातरिश्वा मनवे परावतो देवं भाः परावतः २

एवेन सद्यः पर्येति पार्थिवं मुहुर्गी रेतो वृषमः कर्निकवृद्ध वृषद रेतः कर्निकवृद्ध ।

शतं चक्षाणो अक्षभिर्वैवो वनेषु तुर्वणिः ।

सदो दर्धान उपरेषु सानुष्वग्निः परेषु सानुषु । ३

स सुकर्तुः पुरोहितो दमेदमे ऽग्निर्यज्ञस्याध्वरस्य चेतति कृत्वा यज्ञस्य चेतति ।

कृत्वा वेधा इष्यते विश्वा जातानि पस्पशे ।

यतो घृतश्रीरतिथिरजायत वह्निर्वेधा अजायत ४

(१४४०)

कृत्वा यदस्य तविधीषु पृथक्ते ऽग्नेरवेण मरुतां न भोज्ये विराय न भोज्या ।

स हि ष्या दानमिन्वति वसूनां च मज्जना ।

स नञ्चासते दुरितादभिहृतः शंसादुघादभिहृतः

५ [१४]

विश्वो विहाया अरतिर्वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे तरणिर्न शिभथ च्छवस्याया न शिभथ ।

विश्वस्मा इदिषुध्यते देवत्रा हव्यमाहिषे ।

विश्वस्मा इत् सुकृते वारमुण्वत्यमिर्द्वा रा व्यृण्वति

६

स मानुषे वृजने शंतमो हितोऽग्निर्गन्तु जेन्यो न विशपतिः प्रियो यज्ञेषु विशपतिः ।

स हव्या मानुषाणा मिळा कृतानि पत्यते ।

स नञ्चासते वरुणस्य धूर्ते मृहो देवस्य धूर्तेः

७

अग्निं होतारलीलते वसुधितिं प्रियं चेतिष्ठमरतिं न्येरिरे हव्यवाहं न्येरिरे ।

विश्वार्युं विश्ववेदसं होतारं यजतं कृविम् ।

देवासो रण्वमवसे वसूयवो गीर्भी रण्वं वसूयवः

८ [१५] (१४४४)

(१२९)

११ परुच्छेपो देवोदासिः । इन्द्रः, ६ इन्दुः । अत्यष्टिः, ८-९ अतिशक्योः, ११ अष्टिः ।

यं त्वं रथमिन्द्र मेधसातये ऽपाका सन्तमिषिर प्रणयसि भानवश्च नयसि ।

सुद्यध्विचमभिष्टये करो वशश्च वाजिनम् ।

सास्माकमनवद्य तूतुजान वेधसा मिषां वाचं न वेधसाम्

१

स भुधि यः स्मा पृतनासु कासु चिद् दृक्षार्य इन्द्र भरहूतये नृभि रसि प्रतृतये नृभिः ।

यः शूरः स्वः सनिता यो विप्रैर्वाजं तरेता ।

तमीशानास इरधन्त वाजिनं पृक्षमत्यं न वाजिनम्

२

वृस्मो हि ष्मा वृषणं पिन्वसि त्वचं कं चिद् यावीररुं शूर मर्त्यं परिवृणाक्षि मर्त्यम् ।

इन्द्रोत तुभ्यं तद् विवे तद् रुद्राय स्वयंशसे ।

मित्रार्यं शोचं वरुणाय सुप्रथः सुमृलीकाय सुप्रथः

३

अस्माकं व इन्द्रमुश्मसीष्टये सखायं विश्वार्युं प्रासहं युजं वाजेषु प्रासहं युजम् ।

अस्माकं बल्लोतये ऽवा पृतसुषु कासु चित् ।

नहि त्वा शत्रुः स्तरते स्तृणोषि यं विश्वं शत्रुं स्तृणोषि यम्

४

नि पू नृयातिमतिं कयस्य चित् तेजिष्ठाभिररणिभिर्नोतिभि रूग्राभिरुग्रोतिभिः ।

नेपि णो यथा पुरा ऽनेनाः शूर मन्यसे ।

विश्वानि पूरोरप पपि वहि रासा वहिर्नो अच्छं

५ [१६] (१४४९)

प्र तद् वोच्यं भव्यायेन्वे हव्यो न य इषवान् मन्म रेजति रक्षोहा मन्म रेजति ।

स्वयं सो अस्मदा निदो वधैरजेत दुर्मतिम् ।

अव सवेवृषशंसोऽनतरमव क्षुद्रमिव सवेत् ६

वनेम तद्भोत्रया चितन्त्या वनेम रयिं रयिवः सुवीर्यं इणवं सन्तं सुवीर्यम् ।

दुर्मन्मानं सुमन्तुभिरेमिषा पृचीमहि ।

आ सत्याभिरिन्द्रं द्युमहृतिभिर्वज्रं द्युमहृतिभिः ७

प्रभा वो अस्मे स्वयंशोभिरुती परिवर्ग इन्द्रो दुर्मतीनां दरीमन् दुर्मतीनाम् ।

स्वयं सा रिष्यध्वै या न उपेषे अत्रैः ।

हतेमसन्न वक्षति क्षिता जूर्णिनं वक्षति ८

त्वं न इन्द्र गुया परीणसा ग्राहि पृथौ अनेहसा पुरो याह्यरक्षसा ।

सचस्व नः पराक आ सचस्वास्तमीक आ ।

पाहि नो दूरावारादुभिर्दिभिः सदा पाह्यभिर्दिभिः ९

त्वं न इन्द्र गुया तरूषसो ग्रं चित् त्वा महिमा संक्षदवसे महे मित्रं नावसे ।

ओजिष्ठ त्रातरविता रथं कं चिदमर्त्य ।

अन्यमस्मद् रिंरिषेः कं चिदद्रिवो रिरिक्षन्तं चिदद्रिवः १०

पाहि न इन्द्र सुष्ठु सिधोऽवयाता सवृमिद् दुर्मतीनां देवः सन् दुर्मतीनाम् ।

हन्ता पापस्य रक्षसां ह्नाता विप्रस्यु मावतः ।

अथा हि त्वा जनिता जीजनद् वसो रक्षोहणं त्वा जीजनद् वसो ११[१७](१४५५)

(१३०)

१० परच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । अन्यदिभिः १० त्रिष्टुप् ।

एन्द्रं याह्युषं नः परावतो नायमच्छा विदथानीव सत्यति रस्तं राजेव सत्यतिः ।

हवामहे त्वा वयं प्रयस्वन्तः सुते सचा ।

पुत्रासो न पितरं वाजसातये मेहिष्ठं वाजसातये १

पिबा सोममिन्द्र सुवानमद्रिभिः कोशेन सिक्तमवतं न वंसंगं स्तातुषाणो न वंसंगः ।

मदाय हर्यताय ते तुविष्टमाय धायसे ।

आ त्वा यच्छन्तु हरितो न सूर्यमहा विश्वेव सूर्यम् २ (१४५७)

अविन्दद् द्विवो निहितं गुहा निधिं वेनं गर्भं परिवीतमश्मन्त्यनन्ते अन्तरश्मनि ।

वृजं वृज्या गवामिव सिषासन्नङ्गिरस्तमः ।

अपावृणोदेषु इन्द्रः परीवृता द्वार इषः परीवृताः ३

वृहद्गुहाणो वज्रमिन्द्रो गर्भस्त्योः क्षदोव तिग्ममसनाय सं श्यं दहिहत्याय सं श्यत् ।

संविष्यान ओजसा शर्वोभिरिन्द्र मज्मना ।

तष्टेव वृक्षं वनिनो नि वृश्वासि परश्वेव नि वृश्वासि ४

त्वं वृथा नद्यं इन्द्र सतवे ऽच्छा समुद्रमसृजो रथो इव वाजयतो रथो इव ।

इत ऊतीरयुञ्जत समानमर्थमक्षितम् ।

धेनूरिव मनवे विश्वदोहसो जनाय विश्वदोहसः ५ [१८]

इमां ते वाचं वसूयन्त आयवो रथं न धीरः स्वपा अतक्षिषुः सुज्ञाय त्वामतक्षिषुः ।

शुभ्रभन्तो जेन्यं यथा वाजेषु विप्र वाजिनम् ।

अत्यमिव शर्वसे सातये धना विश्वा धनानि सातये ६

भिनत् पुरो नवतिमिन्द्र पूवे दिवोदासाय महि वाशुषे नृतो वज्रेण वाशुषे नृतो ।

अतिथिगवाय शम्बरं गिरुग्रो अवाभरत् ।

महो धनानि दयमान ओजसा विश्वा धनान्योजसा ७

इन्द्रः समत्सु यजमानमार्यं प्रावद् विश्वेषु शतभूतिराजिषु स्वर्मीह्वेष्वाजिषु ।

मनवे शासद्वतान् त्वचं कृष्णामरन्धयत् ।

वृक्षन् विश्वं तनुषाणमोषति न्यर्शसानमोषति ८

सूरश्चक्रं प्र वृहज्जात ओजसा प्रपित्वे वाचमरुणो मुषायती शान आ मुषायति ।

उशाना यत् परावतो ऽजगन्नृतये कवे ।

सुज्ञानि विश्वा मनुषेव तुर्वणि रहा विश्वेव तुर्वणिः ९

स नो नव्येभिवृषकर्मन्वकथैः पुरां दतः प्रायुभिः पाहि शग्मैः ।

द्विवोवासेभिरिन्द्र स्तवानो वावृथीथा अहोभिरिव द्यौः १० [१९] (१४६५)

(१३१)

७ परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । अत्यष्टिः ।

इन्द्राय हि द्यौरसुरो अनमन्ते न्द्राय मही पृथिवी वरीमभि द्युम्नसाता वरीमभिः ।

इन्द्रं विश्वे सजोषसो देवासो दधिरे पुरः ।

इन्द्राय विश्वा सर्वानि मानुषा रातानि सन्तु मानुषा १

(१४६६)

विश्वेषु हि त्वा सर्वनेषु तुअते समानमेकं वृषमण्यवः पृथक् स्वः सन्निष्यवः पृथक् ।

तं त्वा नावं न पर्षणिं शूषस्य धुरि धीमहि ।

इन्द्रं न यज्ञैश्चितयन्त आयवः स्तोभेभिरिन्द्रमायवः

२

वि त्वा ततस्त्रे मिथुना अवस्यवो वृजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त इन्द्र निःसृजः ।

यद् गव्यन्ता द्वा जना स्वयन्ता समूहसि ।

आविष्करिकृद वृषणं सचाभुवं वज्रमिन्द्र सचाभुवम्

३

विदुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र शारदीरवातिरः सासहानो अवातिरः ।

शासस्तमिन्द्र मर्त्यमयज्युं शवसस्पते ।

महीममुष्णाः पृथिवीमिमा अपो मन्दसान इमा अपः

४

आदित ते अस्य वीर्यस्य चर्किरन् मर्देषु वृषन्नृशिजो यदाविथ सखीयतो यदाविथ ।

चकर्थे कारमेभ्यः पृतनासु प्रवन्तवे ।

ते अन्यामन्यां नृद्यं सनिष्णत श्रवस्यन्तः सनिष्णत

५

उतो नो अस्या उषसो जुपेत ह्यर्कस्य बोधि हविषो हवीमभिः स्वर्षाता हवीमभिः ।

यदिन्द्र हन्तवे मृधो वृषा वज्रिञ्चिकेतसि ।

आ मे अस्य वेधसो नवीयसो मन्म श्रुधि नवीयसः

६

त्वं तमिन्द्र वावृधानो अस्मयु रमित्रयन्तं तुविजात मर्त्यं वज्रेण शूर मर्त्यम् ।

जहि यो नो अघायति शृणुष्व सुश्रवस्तमः ।

रिटं न यामन्नप भूतु दुर्मतिर्विश्वाप भूतु दुर्मतिः

७ [२०] (१४७२)

(१३२)

६ परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः ६ (१ अर्घर्चस्य) इन्द्रापर्वतो । अत्यष्टिः ।

त्वया वयं मघवन् पूर्व्ये धनु इन्द्रत्वोताः सासह्याम पृतन्यतो वनुयाम वनुष्यतः ।
नेदिष्ठे अस्मिन्नहं न्यधि वोचा नु सुन्वते ।

अस्मिन् यज्ञे वि चयेमा भरे कृतं वाजयन्तो भरे कृतम्

१

स्वर्जेष भरे आपस्य वक्त्रं न्युष्वधः स्वस्मिन्नजसि क्राणस्य स्वस्मिन्नजसि ।

अहन्निन्द्रो यथा विदे शीर्ष्णाशीर्ष्णोपवाच्यः ।

अस्मन्ना ते सधयक् सन्तु रातयो भद्रा भद्रस्य रातयः

२

(१४७४)

तत् तु प्रयः प्रलथा ते शुशुक्वन्तं यस्मिन् यज्ञे वारमकृण्वत् क्षयं—मृतस्य वारसि क्षयम् ।

चि तद् वोचैरथं द्विता—ऽन्तः पश्यन्ति रश्मिभिः ।

स धा विवे अन्विन्द्रो गुवेषणो बन्धुक्षिन्द्रो गुवेषणः ३

नू इत्था ते पूर्वथा च प्रवाच्यं यदङ्गिरोभ्योऽवृणोरपं व्रज—मिन्द्र शिक्षन्नपं व्रजम् ।

ऐभ्यः समान्या दिशा ऽस्मभ्यं जेपि योत्सिं च ।

सुन्वद्भ्यो रन्धया कं चिद्व्रतं हृणायन्तं चिद्व्रतम् ४

सं यजनान् कर्तुभिः शूर ईक्ष्य—द्धने हिते तरुणन्त श्रवस्यवः प्र यक्षन्त श्रवस्यवः ।

तस्मा आयुः प्रजावदिद् बाधे अर्चन्त्योर्जसा ।

इन्द्र ओक्थं दिधिपन्त धीतयो देवाँ अच्छा न धीतयः ५

युवं तमिन्द्रापर्वता पुरोयुधा यो नः पृतन्यादप तंतमिन्द्रतं वज्रेण तंतमिन्द्रतम् ।

दूरे चत्तार्य च्छन्सद् गहनं यदिनक्षत ।

अस्माकं शत्रून् परि शूर विश्वतो दुर्मा दर्पाटि विश्वतः ६ [२१] (१४७८)

(१३३)

७ परच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । १ शिष्टुप्, २-४ अनुष्टुप्, ५ गायत्री, ६ धृतिः, ७ अष्टिः ।

उभे पुनामि रोदसी ऋतेन द्रुहो दहामि सं महीरनिन्द्राः ।

अभिक्लग्नं यत्र हता अमित्रा वैलस्थानं परि तृह्णा अशेरन् १

अभिक्लग्नां चिदद्विवः शीर्षा यातुमतीनाम् ।

छिन्धि बहुरिणां प्रदा महावदूरिणा प्रदा २

अवासां मघवञ्जहि शर्धो यातुमतीनाम् ।

वैलस्थानके अर्मके महवैलस्थे अर्मके ३

यासां तिस्रः पञ्चाशतो ऽभिक्लङ्गैरुपावपः ।

तत् सु ते मनायति तक्त् सु ते मनायति ४

पिशङ्गभृदिभम्भृणं पिशाचिमिन्द्र सं मृण ।

सर्वं रक्षो नि बर्हय ५

अयमंह इन्द्र दाहहि भुधी नः शुशोच हि द्यौः क्षा न भीषाँ अद्विवो घृणाञ्च भीषाँ अद्विवः ।

शुष्मिन्तमो हि शुष्मिभि—र्वधैरुपेभिरियसि ।

अपूरुषघ्नो अपतीत शूर सत्वभि—स्त्रिसप्तैः शूर सत्वभिः ६ (१४८४)

वनोति हि सुन्वन् क्षयं परीणसः सुन्वानो हि ष्मा यजत्यव द्विषो देवानामव द्विषः ।

सुन्वान इत् सिंषासति सहस्रा वाज्यवृतः ।

सुन्वानायेन्द्रो ददात्याभुवं रयिं ददात्याभुवं

७ [२२] (१४८५)

(१३४)

[विंशोऽनुवाकः ॥२०॥ सू० १३४-१३९]

६ परुच्छेपो दैवोदासिः । वायुः । अत्यष्टिः, ६ अष्टिः ।

आ त्वा जुवो रारहाणा अभि प्रयो वायो वहन्विह पूर्वपीतये सोमस्य पूर्वपीतये ।

ऊर्ध्वा ते अनु सूनृता मनस्तिष्ठतु जानती ।

नियुत्वता रथेना याहि द्रावने वायो मुखस्य द्रावने

१

मन्दन्तु त्वा मन्दिनो वायुविन्दवो ऽस्मत् क्राणासः सुकृता अभिद्यवो गोभिः क्राणा अभिद्यवः ।

यद्ध क्राणा इरघ्यै दक्षं सचन्त ऊतयः ।

सधीचीना नियुतो द्रावने धिय उषं ब्रुवत ई धियः

२

वायुर्युक्ते रोहिता वायुररुणा वायू रथे अजिरा धुरि वोह्वे वहिष्ठा धुरि वोह्वे ।

प्र बोधया पुरंधिं जार आ संसतीमिव ।

प्र चक्षय रोदसी वासयोषसः श्रवसे वासयोषसः

३

तुभ्यमुषासः शुचयः परावति मद्रा वस्त्रा तन्वते दंसु रश्मिषु चित्रा नव्येषु रश्मिषु ।

तुभ्यं धेनुः संवर्द्धया विश्वा वसूनि दोहते ।

अर्जनयो मरुतो वक्षणाभ्यो दिव आ वक्षणाभ्यः

४

तुभ्यं शुक्रासः शुचयस्तुरण्यवो मदेषुमा इषणन्त भुर्वण्यपामिषन्त भुर्वणि ।

त्वां त्सारी दसमानो मर्गमीदृ तक्नुवीर्ये ।

त्वं विश्वस्माद् भुवनात् पासि धर्मणा ऽसुर्यात् पासि धर्मणा

५

त्वं नो वायवेष्णामपूर्व्यः सोमानां प्रथमः पीतिर्महसि सुतानां पीतिर्महसि ।

उतो विहुर्मतीनां विशां ववर्जुषीणाम् ।

विश्वा इत् ते धेनवो दुह आशिरं घृतं दुहन्त आशिरम्

६ [२३] (१४९१)

(१३५)

९ परुच्छेपो दैवोदासिः । १-३, ९ वायुः; ४-८ इन्द्रवायू । अत्यष्टिः; ७-८ अष्टिः ।

स्तीर्णं बहिरूपं नो याहि वीतये सहस्रेण नियुता नियुत्वते शतिनीभिर्नियुत्वते ।

तुभ्यं हि पूर्वपीतये देवा देवाय येमिरे ।

प्र ते सुतासो मधुमन्तो अस्थिरन् मदाय कत्वे अस्थिरन् ।

१

(१४९२)

तुभ्याय सोमः परिपूतो अद्रिभिः स्पर्हा वसानः परि कोशमर्षति शुक्रा वसानो अर्षति ।

तवायं भाग आयुषु सोमो देवेषु हूयते ।

वह वायो नियुतो याह्यस्मयु—जुषाणो याह्यस्मयुः

२

आ नो नियुद्भिः श्रुतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरुप याहि वीतये वायो हव्यानि वीतये ।

तवायं भाग ऋत्वियः सरश्मिः सूर्ये सचा ।

अध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वायो शुक्रा अयंसत

३

आ वां रथो नियुत्वान् वक्षदवसे ऽभि प्रयांसि सुधितानि वीतये वायो हव्यानि वीतये ।

पिवतं मध्वो अन्धसः पूर्वपेयं हि वा हितम् ।

वायवा चन्द्रेण राधसा गत—मिन्द्रश्च राधसा गतम्

४

आ वां धियो ववृत्युरध्वरो उपे—मसिन्दुं मर्मृजन्त वाजिनं—माशुमत्यं न वाजिनम् ।

तेषां पिवतमस्मयू आ नो गन्तमिहोत्या ।

इन्द्रवायू सुतानामद्रिभिर्युवं मदाय वाजदा युवम्

५ [२४]

इमे वां सोमो अप्स्वा सुता इहा—ध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वायो शुक्रा अयंसत ।

एते वामभ्यसृक्षत तिरः पवित्रमाशवः ।

युवायवोऽति रोमाण्यव्यया सोमांसो अत्यव्यया

६

अति वायो ससृतो याहि शश्वतो यत्र गावा वर्दति तत्र गच्छतं गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् ।

वि सूनृता ददृशे रीर्यते घृत—मा पूर्णया नियुता याथो अध्वर—मिन्द्रश्च याथो अध्वरम् ७

अत्राह तद् वहेथे मध्व आहुतिं यमश्वत्थमुपतिष्ठन्त जायवो ऽस्मे ते सन्तु जायवः ।

साकं गावः सुवते पच्यते यवो न ते वाय उप दस्यन्ति धेनवो नाप दस्यन्ति धेनवः ८

इमे ये ते सु वायो बाह्वौजसो ऽन्तर्नदी ते पतयन्त्युक्षणो महि बाधन्त उक्षणः ।

धन्वाञ्चिद् ये अनाशवो जीराश्चिदगिरौकसः ।

सूर्यस्येव रश्मयो दुर्नियन्तवो हस्तयोर्दुर्नियन्तवः

९ [२५] (१५००)

(१३६)

७ पृच्छेपो दैवोदासिः । १-५ मित्रावरुणौ, ६-७ लिङ्गोक्ताः । अत्यष्टिः, ७ त्रिष्टुप् ।

प्र सु ज्येष्ठं निचिराभ्यां बृहन्नमो हव्यं मुतिं भरता मृळयद्भ्यां स्वादिष्टं मृळयद्भ्याम् ।

ता सुभ्राजा घृतासुती यज्ञेयज्ञ उपस्तुता ।

अथैनोः क्षत्रं न कुतश्चनाधृषे देवत्वं न चिदाधृषे

१ (१५०१)

अदशिं गातुरुखे वरीयसी पन्थां कृतस्य समयंस्त रश्मिभिः—श्वक्षुर्मयस्य रश्मिभिः ।
द्युक्षं मित्रस्य सादनं—मर्यम्णो वरुणस्य च ।

अथा दधाते बृहदुक्थ्यं वयं उपस्तुत्यं बृहद् वयः २
ज्योतिष्मतीमदिति धारयत्क्षितिं स्वर्वतीमा सञ्जेते त्रिवेदिवे जागृयांसां त्रिवेदिवे ।
ज्योतिष्मत् क्षत्रमांशाते आदित्या दानुनस्पती ।

मित्रस्तयोर्वरुणो यातयज्जनो ऽर्यमा यातयज्जनः ३
अयं मित्राय वरुणाय शतंभः सोमो भूत्ववृषपानेष्वामगो वेवो वेवेष्वामगः ।
तं वेवासो जुषेरत् विश्वे अद्य सजोषसः ।

तथा राजाना करथो यदीमहे ऋतावाना यदीमहे ४
यो मित्राय वरुणाय विधुज्जनो ऽनुवाणं तं परि पातो अहंसो वाम्भ्रांसं मर्तमहंसः ।
तमर्यमाभि रक्ष—त्यजुयन्तमनु व्रतम् ।

उक्थैर्य एनोः परिभूषति व्रतं स्तोमैराभूषति व्रतम् ५
नमो विवे बृहते रोदसीभ्यां मित्राय वोचं वरुणाय मीळुषे सुमृळीकाय मीळुषे ।
इन्द्रमग्निमुपं स्तुहि द्युक्षमर्यमणं भगम् ।

ज्योग्जीर्वन्तः प्रजयां सचेमहि सोमस्योती सचेमहि ६
ऊती वेवानां वयमिन्द्रवन्तो मंसीमहि स्वयंशसो मरुद्भिः ।
अग्निमित्रो वरुणः शर्म यंसन् तदश्याम मघवानो वयं च ७ [२६] (१५०७)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ वर्गाः १-२७] (१३७)

३ परुच्छेपो दैवोदासिः । मित्रावरुणौ । अतिशक्ती ।

सुपुमा यातमद्रिमि—गोश्रीता मत्सरा इमे सोमांसो मत्सरा इमे ।
आ राजाना दिविस्पृशा ऽस्मन्ना गन्तुमुपं नः ।

इमे वा मित्रावरुणा गवांशिरः सोमाः शुक्रा गवांशिरः १
इम आ यातमिन्द्रवः सोमांसो दध्यांशिरः सुतांसो दध्यांशिरः ।
उत वामुपसो बुधि साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ।

सुतो मित्राय वरुणाय पीतये चारुर्ऋताय पीतये २
तां वा धेनुं न वांसरी—मंशुं दुहन्त्यद्रिमिः सोमं दुहन्त्यद्रिमिः ।
अस्मन्ना गन्तुमुपं नो ऽवाञ्छा सोमपीतये ।

अयं वा मित्रावरुणा नृभिः सुतः सोम आ पीतये सुतः ३ [१] (१५१०)

(१३८)

४ परच्छेपो दैवोदासिः । पूषा । अत्यष्टिः ।

ग्रं पूषास्तुविजातस्य शस्यते महित्वमस्य तवसो न तन्दते स्तोत्रमस्य न तन्दते ।

अर्चायि सुप्तयज्ञह-मन्त्युति मयोभुवम् ।

विश्वस्य यो मन आयुयुवे मस्तो देव आयुयुवे मस्तः १

प्र हि त्वा पूषन्नजिरं न यामनि स्तोमैभिः कृण्व ऋणवो यथा मृध उष्ट्रो न पीपरो मृधः ।

ब्रुवे यत् त्वा मयोभुवं देवं सख्याय मर्त्यः ।

अस्पाकमाद्भुषान् द्युमिनिस्क्रुधि वाजेपु द्युमिनिस्क्रुधि २

यस्य ते पूषन् तस्ये विपुन्यवः कृत्वा चित् सन्तोऽवसा बुभुजिर इति कृत्वा बुभुजिरे ।

तामनु त्वा नवीयसीं नियुतं राय ईमहे ।

अहेळमान उरुशंस सरी भव वाजेवाजे सरी भव ३

अस्वा ऊ पु ण उपं सातये म्रुवो ऽहेळमानो रविवाँ अजाश्व श्रवस्यतामजाश्व ।

ओ पु त्वा धवृतीमहि स्तोमैभिर्दस्म साधुभिः ।

नहि त्वा पूषन्नतिमन्य आधृणे न ते मुख्यमपह्वे ४ [२] (१५१४)

(१३९)

११ परच्छेपो दैवोदासिः । १ विश्वे देवाः, २ मित्रावरुणौ, ३-५ अश्विनौ, ६ इन्द्रः, ७ अग्निः, ८ मरुतः,

९ इन्द्राग्नी, १० बृहस्पतिः, ११ विश्वे देवाः । अत्यष्टिः, ५ घृहती, ११ त्रिष्टुप् ।

अस्तु श्रौषद् पुरो अग्निं धिया दध आ नु तच्छर्धौ त्रिव्यं वृणीमह इन्द्रवायू वृणीमहे ।

यद्ध क्वाणा विवस्वति नाभां सुदायि नव्यसी ।

अध प्र सू न उपं यन्तु धीतयो देवाँ अच्छा न धीतयः १

यद्ध त्यन्मित्रावरुणावृताद-ध्यावृदाथे अनृतं स्वेन मन्युना दक्षस्य स्वेन मन्युना ।

युवोरित्थाधि सन्न-स्वपश्याम हिरण्ययम् ।

धीमिश्चन मनसा स्वेभिर्दक्षभिः सोमस्य स्वेभिर्दक्षभिः २

युवां स्तोमैभिर्देव्यन्तो अश्विना ऽऽश्रावयन्त इव श्लोकमायवो युवां हव्याभ्याहृयवः ।

युवोर्विश्वा अधि भियः पृक्षश्च विश्ववेदसा ।

पुषायन्ते वां प्रवयो हिरण्यये रथे दसा हिरण्यये ३ (१५१७)

अर्चेति दत्ता व्युत्नाकमृण्वथो युञ्जते वां रथयुजो दिविष्टि—वध्वस्मानो दिविष्टिषु ।
अधि वां स्थाम वन्धुरे रथे दत्ता हिरण्यये ।

पथेव यन्तावनुशासता रजो ऽऽज्ञसा शासता रजः

४

शचीभिर्नः शचिवसु दिवा नक्तं दशस्यतम् ।

मा वां रातिरुप दसत् कदा चना—स्मद् रातिः कदा चन

५ [३]

वृषान्निन्द्र वृषपाणासु इन्द्रव इमे सुता अद्रिषुतास उद्भिदु—स्तुभ्य सुतास उद्भिदः ।

ते त्वा मन्दन्तु दावने महे चित्राय राधसे ।

गीर्भिर्गिर्वाहः स्तवंमान आ गंहि सुमृळीको न आ गंहि

६

ओ षू णो अग्ने शृणुहि त्वमीळितो देवेभ्यो ब्रवासि यज्ञियेभ्यो राजभ्यो यज्ञियेभ्यः ।

यद्ध त्यामङ्गिरोभ्यो धेनुं देवा अदत्तन ।

वि तां दुहे अर्यमा कर्तरी सचा एष तां वेद मे सचा

७

मो षु वो अस्मद्भि तानि पौस्या सना भूवन् द्युन्नानि मोत जारिषु—रस्मत् पुरोत जारिषु ।

यद् वरिचित्रं युगेयुगे नव्यं घोषादमर्त्यम् ।

अस्मासु तन्मरुतो यच्च दुष्टरं दिधृता यच्च दुष्टरम्

८

दुध्यद् ह मे जनुषं पूर्वं अङ्गिरा प्रियमेधः कण्वो अत्रिमनुर्विदु—स्ते मे पूर्वं मनुर्विदुः ।

तेषां देवेष्वायति—रस्माकं तेषु नाभयः ।

तेषां पदेन मह्या नमे गिरे—न्दाग्री आ नमे गिरा

९

होता यक्षद् वनिनो वन्त वार्य बृहस्पतिर्यजति वेन उक्षभिः पुरुवारोभिरुक्षभिः ।

जगृभ्मा दूरआदिशं श्लोकमद्वेध त्सना ।

अधारयदरिन्दानि सुक्तुः पुरु सद्मानि सुक्तुः

१०

ये देवासो दिव्येकादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थ ।

अप्सुक्षितो महिनैकादश स्थ ते देवासो यज्ञमिमं जुषध्वम्

११ [४] (१५२५)

(१४०) [एकविंशोऽनुवाकः॥२१॥ सू० १४०-१५६]

१३ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती, १० त्रिष्टुप्वा, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

वेदेषु दे प्रियघामाय सुद्युते धासिमिव प्र भरा योनिमग्नये ।

वस्त्रेणैव वासया मन्मना शुचि ज्योतीरथं शुकवर्णं तमोहनम्

१

(१५२६)

अभि द्विजन्मा त्रिवृदन्नमृज्यते संवत्सरे वावृधे जग्धमी पुनः ।
 अन्यस्यासा जिह्वया जेन्यो वृषा न्यन्येन वनिनो मृष्ट वारुणः २
 कृष्णघृतौ वेविजे अस्य सक्षिता उभा तरेते अभि मातरा शिशुम् ।
 प्राचारिह्वं ध्वसयन्तं तृषुच्युतमा साच्यं कुपयं वर्धनं पितुः ३
 मुमुक्ष्वोऽमनवे मानवस्यते रघुद्रुवः कृष्णसीतास ऊ जुवः ।
 असमना अजिरासो रघुष्यद्वो वार्तजूता उप युज्यन्त आशवः ४
 आदस्य ते ध्वसयन्तो वृथेरते कृष्णमध्वं महि वर्षः करिकतः ।
 यत् सीं महीमवनिं प्राभि मध्वैश दभिश्वसन् त्स्तनयन्नेति नानंदत् ५ [५]

भूषन् न योऽधि ब्रूषु नम्रते वृषेव पतीरभ्येति रोहवत् ।
 ओजायमानस्तन्वश्च शुभते भीमो न शृङ्गा दविधाव दुर्गृभिः ६
 स संस्तिरो विष्टिः सं गृभायति जानन्नेव जानतीमित्य आ श्ये ।
 पुनर्वर्धन्ते अपि यन्ति देव्यं मन्यद् वर्षः पित्रोः कृण्वते सचा ७
 तमघुवः केशिनीः सं हि रेभिर ऊर्ध्वास्तस्थुर्मृषीः प्रायवे पुनः ।
 तासां जरां प्रमुञ्चन्तेति नानंदत्सु परं जनयञ्जीवमस्तुतम् ८
 अधीवासं परि मातू रिहन्नहं तुविग्रेभिः सत्त्वभिर्याति वि ज्रयः ।
 वयो दधत् पृहते रोहिन् सदाऽनु श्येनीं सचते वर्तनीरहं ९
 अस्माकमग्रे मघवत्सु दीद्वि ह्यध श्वसीवान् वृषभो दूमनाः ।
 अवास्या शिशुमतीरदीदेर्वर्धेव युत्सु परिजर्भुराणः १० [६]

इदमग्रे सुधितं दुर्धितादधि प्रियादु चिन्मन्मनः प्रयो अस्तु ते ।
 यत् ते शुक्रं तन्वोऽरोचते शुचि तेनास्मभ्यं वनसे रत्नमा त्वम् ११
 रथाय नावमुत नो गृहाय नित्यारित्रां पृहतीं रास्यग्रे ।
 अस्माकं वीरौ उत नो मघोनो जनौश्च या पारयाच्छर्म या च १२
 अभी नो अग्र उक्थमिज्जुगुर्या द्यावाक्षामा सिन्धवश्च स्वर्गताः ।
 गव्यं यव्यं यन्तो दीघाहेषं वरमरुण्यो वरन्त १३ [७] (१५३८)

(१४१)

१३ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

बल्लिस्था तद् वपुषे धायि दर्शतं देवस्य भर्गः सहस्रो यतो जनि ।
 यदीमुप ह्वरति साधते मति-कृतस्य धेना अनयन्त ससुतः १ (१५३९)

पृक्षो वपुः पितुमान् नित्य आ शये द्वितीयमा सप्तशिवास्तु मातृषु ।
तृतीयमस्य वृषभस्य वृहसे दशप्रमतिं जनयन्त योषणः २

निर्यदीं बुधान्महिषस्य वर्षस ईशानास्तु शर्वसा क्रन्तं सुरयः ।
यद्वीमनु प्रदिवो मध्व आधवे गुहा सन्तं मातरिश्वा भक्षायति ३

प्र यत् पितुः परमास्त्रीयते प-यां पृक्षुधो वीरुधो दंसु रोहति ।
उभा यदस्य जनुषं यदिन्वत आदिद् यविष्ठो अभवद् घृणा शुचिः ४

आदिन्मातृराविशद् यास्वा शुचि-रहिंस्यमान उर्विया वि बावृधे ।
अनु यत् पूर्वा अरुहत् सनाजुवो नि नव्यंसीष्ववरासु धावते ५ [८]

आदिन्द्रोतारं वृणते दिविष्ठिषु भगमिव पपृचानासं क्रञ्चते ।
वृवान् यत् कृत्वा मज्मना पुरुदुतो मर्तं शंसं विश्वधा वेति धार्यसे ६

वि यदस्थाद् यजतो वार्तचोदितो ह्यारो न वक्त्रा जरणा अनाकृतः ।
तस्य पत्नम् दुक्षुषः कृष्णजंहसः शुचिजन्मनो रज आ व्यध्वनः ७

रथो न यातः शिकभिः कृतो द्यामङ्गैर्भिररुषेर्भिरियते ।
आदस्य ते कृष्णासो दक्षि सुरयः शूरस्येव त्वेषथादीवते वयः ८

त्वया ह्यग्ने वरुणो धृतवतो मित्रः शाश्वदे अयमा सुदानवः ।
यत् सीमन् क्रतुना विश्वथा विभु-र्रात्र नेमिः परिभूरजायथाः ९

त्वमग्ने शशमानाय सुन्वते रत्नं यविष्ठ देवतातिमिन्वसि ।
तं त्वा नु नव्यं सहसो युवन् वयं भगं न करे महिरत्न धीमाहि १०

अस्मे रथि न स्वर्थं दमूनसं भगं दक्षं न पपृचासि धर्णसिम् ।
इमीरिव यो यमति जन्मनी उभे देवानां शंसंमृत आ च सुक्रतुः ११

उत नः सुद्योत्मा जीराश्चो होता मन्द्रः शृणवच्चन्द्ररथः ।
स नो नेषन्नेषतमैग्मूरो ऽग्निर्वाग्निं सुवितं वस्यो अच्छ १२

अस्ताव्यग्निः शिमीवद्भिरकैः साम्राज्याय प्रतरं दधानः ।
अमी च ये मघवानो वयं च मिहं न स्यो अति निष्टतन्युः १३ [९] (१५५१)

(१४२)

१३ दीर्घतमा औचथ्यः । (आग्रासूक्तं) = १ इध्मः समिधोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशंसः, ४ इच्छः,
५ बर्हिः, ६ देवीः शारः, ७ उषासानका ८ देव्यो होतारौ प्रचेतसौ, ९ तिस्रो देव्यः सरस्वतीला-
मात्त्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्वाहाकृतयः, १३ इन्द्रः । अटुष्टुप ।

समिद्धो अग्न आ बह देवाँ अद्य यतस्तुचे । तन्तुं तनुष्व पूर्वं सुतसोमाय द्वाशुपे १
घृतर्धन्तमुषं मासि मधुमन्तं तनूनपात् । यज्ञं विप्रस्य मावतः शशमानस्य द्वाशुपः २
शुचिः पावको अद्भुतो मध्वा यज्ञं मिमिक्षति । नराशंसश्चिरा विवो देवो देवेषु यज्ञियः ३
ईक्षितो अग्न आ बहे-न्यं चित्रमिह प्रियम् । इयं हि त्वां मतिर्ममाच्छां सुजिह्व वच्यते ४
स्तृणानासो यतस्तुचो बर्हियज्ञे स्वध्वरे । वृक्षे देवव्यचस्तम-मिन्द्राय शर्म सप्रयः ५
वि श्रयन्तामृतावृधः प्रथे देवेभ्यो महीः । पावकासः पुरुस्पृही द्वारो देवीरसश्चतः ६ [१०]

आ भन्दमाने उपाके नक्षोपासां सुपेशसा । यही कृतस्य मातरा सीदतां बर्हि रा सुमत ७
मन्द्रजिह्वा जुगुर्वणी होतारा देव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमं सिधमद्य दिविस्पृशम् ८
शुचिर्वेदेव्वर्षिता होत्रा मरुत्सु भारती । इच्छा सरस्वती मही बर्हिः सीदन्तु यज्ञियाः ९
तत्तस्तुरीपमद्भुतं पुरु वारं पुरु त्मना । त्वष्टा पोषाय विष्यन्तु राये नाभां नो अस्मयुः १०
अवसृजस्तुप त्मना देवान् यक्षि वनस्पते । अग्निर्हव्या सुपूदति देवो देवेषु मेधिरः ११
पूषण्वते मरुत्वते विश्वदेवाय वायवे । स्वाहा गायत्रवेपसे हव्यमिन्द्राय कर्तन १२
स्वाहाकृतान्या ग-हृषं हव्यानि वीतये । इन्द्रा गहि भुधी हवं त्वां हवन्ते अध्वरे १३ [११]
(१४४)

८ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप ।

प्र तव्यसीं नव्यसीं धीतिमग्रये वाचो मतिं सहसः सूनवे भरे ।
अपां नपाद् यो वसुभिः सह प्रियो होता पृथिव्यां न्यसीदहृत्वियः १
स जायमानः परमे व्योम-न्याविशग्निर्भवन्मातुरिष्वने ।
अस्य कृत्वा समिधानस्य मज्मना प्र द्यावा शोचिः पृथिवी अरोचयत् २
अस्य त्वेषा अजरा अस्य भानवः सुसंहशः सुप्रतीकस्य सुद्युतः ।
मात्वक्षसो अत्यकुर्न सिन्धवो ऽग्ने रजन्ते असंसन्तो अजराः ३ (१४५७)

यमेरिरे भृगवो विश्ववेदसं नाभां पृथिव्या भुवनस्य मज्जना ।
 अग्निं तं गीर्भिर्हिनुहि स्व आ दमे य एको वस्वो वरुणो न राजति ४
 न यो वराय मरुतामिव स्वनः सेनेव सृष्टा दिव्या यथाशनिः ।
 अग्निर्जम्भैस्तिगितैरति भवति योधो न शत्रून् त्स वना न्यृञ्जते ५
 कुविन्नो अग्निरुच्यस्य वीरसद् वसुष्कुविद् वसुभिः काममावरत् ।
 चौदः कुविद् तुतुज्यात् सातये धियः शुचिप्रतीकं तमया धिया गुणे ६
 घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूर्षद्—मग्निं मित्रं न संमिधान ऋञ्जते ।
 इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्य—च्छुक्रवर्णामुदु नो यंसते धियम् ७
 अप्रयुच्छन्प्रयुच्छद्भिरेग्रे शिवेभिर्नः पायुभिः पाहि शुगैः ।
 अदब्धेभिरदपितेभिरिष्टे ऽनिमिषद्भिः परि पाहि नो जाः ८ [१२] (१५७२)

(१४४)

७ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती ।

एति प्र होतो व्रतमस्य माययो—ध्वं दर्धानः शुचिपेशसं धियम् ।
 अभि सुचः क्रमते दक्षिणावृतो या अस्य धामं प्रथमं हृ निंसते १
 अभीमृतस्य दोहना अनूषत योनौ देवस्य सद्ने परीवृताः ।
 अपामुपस्थे विभृतो यदावस—दध स्वधा अधयद् याभिरीयते २
 युयूषतः सर्वयसा तदिद् वपुः समानमर्थं वितरिञ्जता मिथः ।
 आदीं भगो न हव्यः समस्मदा वोह्नुर्न रुग्मीन् त्समयस्त सारथिः ३
 यमीं द्वा सर्वयसा सपर्यतः समाने योना मिथुना समोकसा ।
 दिवा न नक्तं पलितो युवाजनि पुरु चरन्नजरो मानुषा युगा ४
 तमीं हिन्वन्ति धीतयो दश विशो देवं मतींस ऊतये हवामहे ।
 धनोरधि प्रवत आ स ऋणव—त्यमिबजद्भिर्वयुना नवाधित ५
 त्वं ह्यग्रे दिव्यस्य राजसि त्वं पार्थिवस्य पशुपा इव त्मना ।
 एमी त एते बृहती अभिभ्रिया हिरण्ययी वकरी बहिराशाते ६
 अग्रे जुषस्व प्रति हर्य तद् वचो मन्द्र स्वधाव ऋतजात् सुकृतो ।
 यो विश्वतः प्रत्यङ्मुसि दर्शतो रणवः संदृष्टौ पितुमां इव क्षयः ७ [१३] (१५७९)

(१४५)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

- तं पृच्छता स जगामा स वेदु स चिकित्वा ईयते सा न्वीयते ।
 तस्मिन् त्सन्ति प्रशिषस्तस्मिन्निष्टयः स वाजस्य शर्वसः शुष्मिणस्पतिः १
 तमित् पृच्छन्ति न सिमो वि पृच्छति स्वेमेव धीरो मनसा यदग्रभीत् ।
 न मृष्यते प्रथमं नापर्ष वचो ऽस्य कर्त्ता सचते अप्रदृषितः २
 तमिद् गच्छन्ति जुह्वस्तमर्वती—विश्वान्येकः शृणुद् वचांसि मे ।
 पुरुषैषस्ततुरिर्यज्ञसाधनो ऽच्छिद्रोतिः शिशुरादत्त सं रभः ३
 उपस्थाय चरति यत् समारत सद्यो जातस्तत्सार युज्येभिः ।
 अभि श्वान्तं मृशते नान्द्ये सुदे यदीं गच्छन्त्युशतीरपिष्ठितम् ४
 स ई मृगो अप्यो वनर्गु—रुप त्वच्युपमस्यां नि धायि ।
 व्यव्रीद् वयुना मर्त्येभ्यो ऽग्निर्विद्वो ऋतचिद्वि सत्यः ५ [१४](१५८४)

(१४६)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- त्रिमूर्धनं सतरश्मिं गृणीषे ऽनूनमग्निं पित्रोरुपस्थे ।
 लिषत्तमस्य चरतो ध्रुवस्य विश्वा दिवो रौचुनापप्रिवांसम् १
 उक्षा मृहो अभि ववक्ष एने अजरस्तथावितऊतिर्ऋष्वः ।
 उर्ध्वाः पदो नि दधाति सानो रिहन्त्यूधो अरुषासो अस्य २
 समानं वत्समभि संचरन्ती विश्वग्धेनू वि चरतः सुमेके ।
 अनपवृज्यां अध्वनो मिमानि विश्वान् केतो अधि महो दधाने ३
 धीरासः पदं क्वयो नयन्ति नाना हृदा रक्षमाणा अजुयम् ।
 सिषासन्तः पर्यपश्यन्त सिन्धुं—माविरेभ्यो अभवत् सूर्यो नून ४
 दिदृक्षेण्यः परि काष्ठासु जेन्य ईळेन्यो महो अभीय जीवसे ।
 पुरुत्रा यदभवत् सूरह्येभ्यो गर्भेभ्यो मधवा विश्वदर्शितः ५ [१५](१५८९)

(१४७)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- कथा ते अग्ने शुचयन्त आयो—र्ददाशुर्वाजैभिराशुषाणाः ।
 उमे यत् तोके तनये दधाना ऋतस्य सामन् उणयन्त देवाः १ (१५९०)

बोधा मे अस्य वचसो यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः ।
 पीयति त्वो अनु त्वो गृणाति वन्दारुस्ते तन्वं वन्दे अग्ने
 ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन् ।
 ररक्ष तान् त्सुकृतो विश्ववेवा दिप्सन्त इद रिपवो नाहं देभुः
 यो नो अग्ने अररिवो अघायु-ररातीवा मर्चयति हृयेन ।
 मन्त्रो गुरुः पुनरस्तु सो अस्मा अनु मृक्षीष्ट तन्वं दुरुक्तैः
 उत वा यः संहस्य प्रविद्वान् मतो मर्त मर्चयति हृयेन ।
 अतः पाहि स्तवमान स्तुवन्त-मग्ने मार्किनो दुरिताय धायीः

२

३

४

५ [१६] (१५९४)

(१४८)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

मथीद् यदी विष्टो मातरिश्वा होतारं विश्वाप्सुं विश्वदेव्यम् ।
 नि यं वृधुर्मनुष्यासु विक्षु स्वर्णं चित्रं वपुषे विभार्वम्
 वृदानमिन्न ददभन्त मन्मा-शिवरुथं मम तस्य चाकन् ।
 जुषन्त विश्वान्यस्य कर्मो-पस्तुतिं भरमाणस्य कारोः
 नित्ये चिन्तु यं सदेने जगृभ्रे प्रशस्तिभिर्दधिरे यज्ञियांसः ।
 प्र सू नयन्त गृमयन्त इष्टा-वश्वांसो न रथ्यो रारहाणाः
 पुरुषि वृस्मो नि रिणाति जम्भै-राद् रोचते वन आ विभावा ।
 आर्दस्य वातो अनु वाति शोचि-रस्तुर्न शर्यामसनामनु द्यून्
 न यं रिपवो न रिषण्यवो गर्मे सन्त रेपुणा रेपयन्ति ।
 अन्धा अपृश्या न दभन्नमिख्या नित्यांस ई प्रेतारो अरक्षन्

१

२

३

४

५ [१७] (१५९५)

(१४९)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । विराद् ।

महः स राय एषते पतिर्द-न्निन इनस्य वसुनः पद आ ।
 उप धर्जन्तमर्दयो विधन्ति
 स यो वृषा नरां न रोदस्योः श्रवोभिरस्ति जीवपीतसर्गः ।
 प्र यः संस्राणः शिश्रीत योनौ

१

२

(१६०१)

आ यः पुरं नाभिणीमदीदृ-दत्यः कविर्नभ्न्यो३ नार्वा ।

सुरो न रुरुकाञ्छताम्ना

३

अभि द्विजन्मा त्री रौचनानि विश्वा रजांसि शुशुचानो अस्थात ।

होता यजिष्ठो अपां सुधस्थे

४

अयं स होता यो द्विजन्मा विश्वा दधे वार्याणि अवस्या ।

मर्तो यो अस्मै सुतुको ददाश

५ [१८] (१६०४)

(१५०)

३ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । उष्णिक् ।

पुरु त्वां द्वाश्वान् वेंचे ऽरिरग्निं तव स्विदा । तोदस्येव शरण आ महस्य

१

व्यनिनस्य धनिनः प्रहोषे चिदररूपः । कदा च न प्रजिगतो अदेवयोः

२

स चन्द्रो विप्र मर्त्यो महो द्राधन्तसो द्विवि । प्रप्रेत् ते अग्ने वनुषः स्याम

३ [१९] (१६०७)

(१५१)

९ दीर्घतमा औचध्यः । १ मित्रः, २-९ मित्रावरुणौ । जगती ।

मित्रं न यं शिष्या गोषु गव्यवः स्वाध्या विदथे अप्सु जीजनन् ।

अरेजेतां रोदसी पाजसा गिरा प्रति प्रियं यजतं जनुषामवः

१

यद्ध त्यद् वां पुरुमीळहस्य सोमिनः प्र मित्रासो न दधिरे स्वाभुवः ।

अध क्रतुं चिदतं गातुमर्चत उत श्रुतं वृषणा पुस्त्यावतः

२

आ वां भूषन् क्षितयो जन्म रोदस्योः प्रवाच्यं वृषणा दक्षसे महे ।

यदीमृताय भरथो यदवते प्र होत्रया शिष्या वीथो अध्वरम्

३

प्र सा क्षितिरसुर या महि प्रिय कतावानावृतमा घोषथो बृहत् ।

युवं द्विवो बृहतो दक्षमाभुवं गां न धुर्युषं युञ्जाथे अपः

४

मही अत्र महिना वारमृण्वथो ऽरेणवस्तुज आ सन्नन् धेनवः ।

स्वरन्ति ता उपरताति सूर्य मा निभुच उषसस्तकवीरिव

५ [२०]

आ वामृताय केशिनीरनुषत् मित्र यत्र वरुण गातुमर्चथः ।

अव त्मना सृजतं पिन्वतं धियो युवं विप्रस्य मन्मनामिरज्यथः

६

यो वां यज्ञैः शशमानो ह ददाशति कविर्होता यजति मन्मसाधनः ।

उपाह तं गच्छथो वीथो अध्वर मच्छा गिरः सुमतिं गन्तमस्मू

७ (१६१४)

युवां युज्ञैः प्रथमा गोभिरेञ्जत ऋतावाना मनसो न प्रयुक्तिषु ।
भरन्ति वां मन्मना संयता गिरो ऽहेप्यता मनसा रेवदाशाथे
रेवद् वयो दधाथे रेवदाशाथे नरा मायाभिरितऊति माहिन्ध्र ।
न वां द्यावोऽहभिर्नोति सिन्धवो न देवत्वं पणयो नान्गुर्मघम्

८

१[२१](१६१६)

(१५२)

७ दीर्घतमा औचध्यः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे युवोरच्छिद्रा मन्तवो ह सर्गाः ।
अवातिरतमनृतानि विश्वं ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे
एतच्चून त्वो वि चिकेतदेषां सत्यो मन्त्रः कविशस्त ऋधावान् ।
त्रिरश्विं हन्ति चतुरशिरुग्रो देवनिदो ह प्रथमा अजूर्यन्
अपादेति प्रथमा पद्धतीनां कस्तद् वां मित्रावरुणा चिकेत ।
गर्भो भारं भरत्या चिदस्य ऋतं पिपत्यनृतं नि तारित
प्रयन्तमित परिं जारं कनीनां पश्यामसि नोर्पनिपद्यमानम् ।
अनवपृग्णा वितता वसानं मिथं मित्रस्य वरुणस्य धाम
अनश्वो जातो अनमीशुरवा कनिक्कदत् पतयदूर्ध्वसानुः ।
अचितं ब्रह्म जुजुष्युवानः प्र मित्रे धाम वरुणे गृणन्तः
आ धेनवो मामतेयमवन्ती - ब्रह्माप्रियं पीपयन् तस्मिन्नूधन् ।
पित्वो भिक्षेत वयुनानि विद्वा - न्नासाविवांस्रदिति मुरुग्येत्
आ वां मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं नमसा देवावर्वासा ववृत्याम् ।
अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सहा अस्माकं वृष्टिर्दिव्या सुपारा

१

२

३

४

५

६

७[२२](१६१३)

(१५३)

४ दीर्घतमा औचध्यः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यजामहे वां महः सजोषां हव्येभिर्मित्रावरुणा नमोभिः ।
घृतैर्घृतस्नू अध यद् वामस्मे अघ्वर्यवो न धीतिभिर्मरन्ति
प्रस्तुतिर्वा धाम न प्रयुक्ति - रयामि मित्रावरुणा सुवृक्तिः ।
अनक्ति यद् वां विदथेषु होता सुन्नं वां सुरिर्वृषणाविरक्षन्

१

२

(१६२५)

पीपाय धेनुरदितिर्जुताय जनाय मित्रावरुणा हविर्दे ।
 हिनोति यद् वा विदथे सपर्यन् त्स रातहव्यो मानुषो न होता ३
 उत वा विश्व मद्यास्वन्धो गाव आपश्च पीपयन्त वेवीः ।
 उतो नो अस्य पूर्यः पतिर्दन् वीतं पातं पर्यस उस्मियायाः ४ [२३] (१६२७)

(१५४)

६ दीर्घतमा औचध्यः । विष्णुः । त्रिष्टुप् ।

विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्र वोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि ।
 यो अस्कभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमणस्त्रेधोरुगायः १
 प्र तद् विष्णुः स्तवते वीर्येण भृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ।
 यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणे-ध्वधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा २
 प्र विष्णवे रूपमेतु मन्म गिरिक्षितं उरुगायाय वृष्णे ।
 य इदं वीर्यं प्रयतं सधस्थ-मेको विममे त्रिमिरित् पदेभिः ३
 यस्य त्री पूर्णा मधुना पदा-न्यक्षीयमाणा स्वधया मदन्ति ।
 य उ त्रिधातुं पृथिवीमुत द्या-मेको वृधार भुवनानि विश्वा ४
 तदस्य प्रियमभि पाथो अश्यां नरो यत्र देवयवो मदन्ति ।
 उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः ५
 ता वा वास्तून्नुदमसि गर्मध्वै यत्र गावो भूरिशृङ्गा अयासः ।
 अत्राह तदुरुगायस्य वृष्णः परमं पदमव भाति भूरि ६ [२४] (१६३३)

(१५५)

६ दीर्घतमा औचध्यः । विष्णुः, १-३ इन्द्राविष्णू । जगती ।

प्र वः पान्तमन्धसो धियायते महे शूराय विष्णवे चार्चत ।
 या सानुनि पर्वतानामदाभ्या महस्तस्थतुरर्वतेव साधुना १
 त्वेपमित्था समरणं शिर्षवतो-रिन्द्राविष्णू सुतपा वामुरुष्यति ।
 या मर्त्याय प्रतिधीयमानमित कृशानोरस्तुस्तनाभुंरुष्यथः २
 ता ई वर्धन्ति मह्यस्य पौंस्यं नि मातरा नयति रेतसे भुजे ।
 दधाति पुत्रोऽवरं परं पितु-नामं तृतीयमधि रोचने विवः ३ (१६३६)

तत्तदितदिदस्य पौंस्यं गृणीमसी नस्य त्रातुरवृकस्य मीळ्वहृषः ।

यः पार्थिवानि त्रिभिरिद विगामाभिरुरु कर्मिष्टोरुगायाय जीवसे ४

द्वे इदस्य क्रमणे स्वर्हृशो ऽभिरुयाय मर्त्यो भुरण्यति ।

तृतीयमस्य नकिरा दधर्षति वयश्चन पतर्यन्तः पतत्रिणः ५

चतुर्भिः साकं नवति च नामभिश्चक्रं न वृत्तं व्यतीरवीविपत् ।

बृहच्छरीरो विमिमान् कक्रभिर्धुवाकुमारः प्रत्येत्याहवम् ६ [२५] (१६१९)

(१५६)

५ दीर्घतमा औचध्यः । विष्णुः । जगती ।

भवा मित्रो न शेव्यो घृतासुति विभूतद्युम्न एवया उ सुप्रथाः ।

अधा ते विष्णो विदुषा चिदध्यः स्तोमो यज्ञश्च राधयो हविष्मता १

यः पूज्यार्य वेधसे नवीयसे सुमज्जानये विष्णवे ददाशति ।

यो जातमस्य महतो महि ब्रवत् सेदु श्रवोभिर्युज्यं चिदभ्यसत् २

तर्मु स्तोतारः पूर्य यथा विद क्रतस्य गर्भं जनुषा पिपर्तन ।

आस्य जानन्तो नाम चिद विवक्तन महस्ते विष्णो सुमति भंजामहे ३

तमस्य राजा वरुणस्तमश्विना क्रतुं सचन्त मारुतस्य वेधसः ।

वृधार दक्षमुत्तममहर्विदं त्रजं च विष्णुः सखिवा अपोर्णुते ४

आ यो विवाय सचथाय दैव्य इन्द्राय विष्णुः सुकृते सुकृत्तरः ।

वेधा अजिन्वत् त्रिषधस्थ आर्य मृतस्य भागे यजमानमाभजत् ५ [२६] (१६४४)

(१५७) [द्वाविंशोऽनुवाकः ॥२२॥ सू० १५७-१६४]

६ दीर्घतमा औचध्यः । अभिनौ । जगता, ५-६ त्रिष्टुप् ।

अबोध्यग्रिर्म उदेति सूर्यो व्युषाश्चन्द्रा मह्यावो अर्चिषा ।

आयुक्षातामश्विना यातवे रथं प्रासावीद देवः संविता जगत् पृथक् १

यद् युञ्जाथे वृषणमश्विना रथं घृतेन नो मधुना क्षत्रमुक्षतम् ।

अस्माकं ब्रह्म पृतनासु जिन्वत वयं धना शूरसाता भजेमहि २ (१६४६)

अर्वाङ् त्रिचक्रो मधुवाह्नो रथो जीराश्वो अश्विनो र्यातु सुष्टुतः ।	
जिह्वान्तुरो मधवा विश्वसौमगः शं न जा वक्षद् द्विपदे चतुष्पदे	३
आ न ऊर्जं बहूतमश्विना युवं मधुमत्या नः कशंया मिमिक्षतम् ।	
प्रायस्तारिष्टं नी रपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा	४
युवं ह गर्मं जगतीषु धत्थो युवं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।	
युवमग्निं च वृषणावपश्च वनस्पतीरश्विनाविरयेथाम्	५
युवं ह स्थो मिषजां मेघजेमि रथो ह स्थो रथ्या इ रथ्येभिः ।	
अथो ह क्षत्रमधि धत्थ उग्रा यो वां हविष्मान् मनसा वृदाश	६ [२७] (१६५०)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२६]

(१५८)

६ दीर्घतमा औचध्यः । अश्विनौ । त्रिष्टुप्, ६ अनुष्टुप् ।

वधूं रुमा पुंमन्तू वृधन्ता दशस्यतं नो वृषणावभिष्टौ ।	
दक्षः ह यद् रेवण औचध्यो वां प्र यत् सप्तथे अकवामिरुती	१
को वां दाशत् सुमतये चिदस्यै वसू यद् धेये नमसा एवे गोः ।	
जिगृतमस्मे रेवतीः पुरंधीः कामपेणेव मनसा चरन्ता	२
युक्तो ह यद् वां तौट्यायं पेरु वि मध्ये अर्णसो धारि पृजः ।	
उप वामवः शरणं गमेयं शूरो नाज्म पतर्यद्विरेवैः	३
उपस्तुतिरौच्यपमुंरुष्ये न्मा मामिमे पंतत्रिणी वि दुग्धाम् ।	
मा मामेधो दशतयश्चितो धाक् प्र यद् वां बद्धस्मनि स्वावति क्षाम्	४
न मां गरन् नद्यो मातृतमा वासा यवीं सुसंमुध्यमवाधुः ।	
शिरो यदस्य त्रैतनो वितक्षत् स्वयं वास उरो अंसावपि गध	५
दीर्घतमा मामतेयो जुजुर्वान् दशमे युगे ।	
अपामर्थं युतीनां ब्रह्मा भवति सारथिः ।	६ [१] (१६५६)

(१५९)

५ दीर्घतमा औचध्यः । द्यावापृथिवी । जगती ।

प्र द्यावां यज्ञैः पृथिवी क्रतावृधां मही स्तुपि विवथेषु प्रचेतसा ।	
कुवेमिरेयं देवपुत्रे सुवंसंसे त्था धिया वार्याणि प्रभूषतः	१ (१६५७)

उत मन्ये पितुरदुहो मनो मातुर्महि स्वतवस्तद्वीमभिः ।
 सुरेतसा पितरा भूमं चक्रतु रुरु प्रजाया अमृतं वरीमभिः २
 ते सूनवः स्वपसः सुदंससो मही जंजुमतरा पूर्वचित्तये ।
 स्थातुश्च सत्यं जगतश्च धर्मणि पुत्रस्य पाथः एदमद्वयाविनः ३
 ते मायिनो ममिरे सुप्रचेतसो जामी सयोनौ मिथुना समोकसा ।
 नव्यैनव्यं तन्तुमा तन्वते दिवि संमुद्रे अन्तः कवयः सुदीतरयः ४
 तद् राधो अद्य सवितुर्वरेण्यं वयं देवस्य प्रसवे मनामहे ।
 अस्मभ्यं द्यावापृथिवी सुचेतुना रयि धत्तं वसुमन्तं शतग्विनम् ५ [२] (१६६१)

(१६०)

५ दीर्घतमा औचध्यः । द्यावापृथिवी । जगती ।

ते हि द्यावापृथिवी विश्वशंभुव ऋतावरी रजसो धारयत्कवी ।
 सुजन्मनी धिषणे अन्तरीयते देवो देवी धर्मणा सूर्यः शुचिः १
 उरुव्यचसा महिनी असुश्रता पिता माता च भुवनानि रक्षतः ।
 सुधृष्टमे वपुष्ये न रोदसी पिता यत् सीमभि रूपैरवासयत् २
 स वह्निः पुत्रः पित्रोः पवित्रवान् पुनाति धीरो भुवनानि मायया ।
 धेनुं च पृश्नि वृषभं सुरेतसं विश्वाहा शुक्रं पयो अस्य दुक्षत ३
 अयं देवानामपसामपस्तमो यो जजान रोदसी विश्वशंभुवा ।
 वि यो ममे रजसी सुकतुयया ऽजरैभिः स्कम्भनेभिः समानृचे ४
 ते नो गृणाने महिनी महि श्रवः क्षत्रं द्यावापृथिवी धासथो बृहत् ।
 येनाभि कृष्टीस्ततनां विश्वहा पनाप्यमोजो अस्मे समिन्वतम् ५ [३] (१६६६)

(१६१)

१४ दीर्घतमा औचध्यः । क्रमवः । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आर्जगन् किमीयते दूत्यं कद् यद्विचिम् ।
 न निन्दिम चमसं यो महाकुलो ऽग्रे भ्रातृदृण इद् भूतिमूदिम १
 एकं चमसं चतुरं कृणोतन् तद् वो देवा अब्रुवन् तद् व आगमम् ।
 सौधन्वना यद्येवा कटिव्यथ साकं देवैर्यज्ञियासो भविष्यथ २ (१६६८)

- अग्निं द्रुतं प्रति यदब्रवीतना - श्वः कर्त्वा रथं उतेह कर्त्वः ।
 धेनुः कर्त्वा युवशा कर्त्वा द्वा तानि भ्रातरनु वः कृत्वयेमसि ३
- चकृवांसं क्रभवस्तदपृच्छत केदभूद यः स्य द्रुतो न आजगन् ।
 यदावार्यचगसाश्चतुरः कृता नादित् त्वष्टा प्रास्वन्तन्यान्जे ४
- हनामैतां इति त्वष्टा यदब्रवी - चमसं ये देवपानमनिन्दिषुः ।
 अन्या नामानि कृण्वते सुते सचां अन्यैरेनान् कन्याः नामभिः स्परत् । ५ [४]
- इन्द्रो हरीं युयुजे अश्विना रथं बृहस्पतिर्विश्वरूपामुपाजत ।
 क्रभुर्विश्वा वाजो देवा अगच्छत स्वर्पसो यज्ञियं भागमैतन ६
- निश्चर्मणो गामरिणीत धीतिभि - र्या जरन्ता युवशा ताकृणोतन ।
 सौधन्वना अश्वादश्वमतक्षत युक्त्वा रथमुप देवा अयातन ७
- इवमुवृकं पिबतेत्यब्रवीतने - दं वा घा पिबता मुञ्चनेर्जनम् ।
 सौधन्वना यन्ति तत्रेव हर्यथ तृतीयं घा सर्वने मादयाध्वै ८
- आपो भूयिष्ठा इत्येको अब्रवी - दृग्निर्भूयिष्ठ इत्यन्यो अब्रवीत् ।
 वधर्यन्ती बहुभ्यः प्रैको अब्रवी - हता वदन्तश्चमसां अपिशत ९
- श्रोणामेकं उवृकं गामवाजति मांसमेकं पिशति सूनयामृतम् ।
 आ निष्ठुचः शकृदेको अपाभरत् किं स्वित् पुत्रेभ्यः पितरा उपावतुः १० [५]
- उद्रस्त्वस्मा अकृणोतना तृणं निवत्स्वपः स्वपस्यया नरः ।
 अगोह्यस्य यदसंस्तना गृहे तवृद्येदमृभवो नानु गच्छथ ११
- संमील्य यद भुवना पर्यसर्पत कं स्वित् तात्या पितरा व आसतुः ।
 अशपत यः कुरसं व आददे यः प्राब्रवीत् प्रो तरसा अब्रवीतन १२
- सुषुप्वांसं क्रभवस्तदपृच्छता - गोह्य क इदं नो अब्रुधत ।
 श्वानं वस्तो बोधयितारमब्रवीत् संवत्सर इदमद्या ज्यरूपत १३
- विवा यान्ति मरुतो भूम्याऽग्नि - रयं वातो अन्तरिक्षेण याति ।
 अद्रिर्याति वरुणः समुद्रे - र्युष्मा इच्छन्तः शवसो नपातः १४ [६] (१६८०)

(१६२)

२२ दीर्घतमा औचश्यः । अक्षः । त्रिष्टुप् : ३, ६ जगती ।

मा नो मित्रो वरुणो अर्यमायु—रिन्द्रं क्रमुक्षा मरुतः परि ख्यन् ।

यद् वाजिनो देवजातस्य सतेः प्रक्षयामो विवर्धे वीर्याणि १

यक्षिणिजा रेकर्णा प्रावृतस्य रातिं गृभीतां मुखतो नयन्ति ।

सुप्राङ्गो मेभ्यद् विश्वरूप इन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पाथः २

एष छागः पुरां अश्वेन वाजिनां पूष्णो भागो नीयते विश्वदेव्यः ।

अभिप्रियं यत् पुरोळाशमर्वता त्वष्टेदेनं सौश्रवसाय जिन्वति ३

यन्द्रविष्यमृतुशो देवयानं त्रिर्मानुषाः पर्यश्वं नयन्ति ।

अत्रा पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयन्नजः ४

होताध्वर्युरावया अग्निमिन्धो ग्रावग्राभ उत शंस्ता सुविमः ।

तेन यज्ञेन स्वरंकृतेन स्विष्टेन वक्षणा आ पूणध्वम् ५ [७]

यूपवस्का उत ये यूपवाहा—श्चषालं ये अश्वयुपाय तक्षति ।

ये चार्वते पचनं संभरन्त्युतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु ६

उप प्रागात् सुमन्मेऽधायि मन्म देवानामाशा उप वतिपृष्ठः ।

अन्वेनं विप्रा कर्पयो मदन्ति देवानां पुष्टे चक्रमा सुबन्धुम् ७

यद् वाजिनो दामं संदानमर्वतो या शीर्षिण्यां रक्षाना रज्जुरस्य ।

यद् वा घास्य प्रमृतमास्येदे तृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ८

यदश्वस्य क्रविषो मक्षिकाश यद् वा स्वरौ स्वर्धितौ रितमस्ति ।

यन्द्रस्तयोः शमितुर्यन्नखेषु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ९

यदूर्वाध्वमुदरस्यापवाति य आमस्य क्रविषो गुन्धो अस्ति ।

सकृता तच्छमितारः कृण्वन्तु—त मेघं शृतपाकं पचन्तु १० [८]

यत् ते गात्रावभिनां प्रच्यमाना—वृभि शूलं निहतस्यावधावति ।

मा तद् भूम्यामा श्रिपुन्मा तृणेषु देवेभ्यस्तदुशद्भयो रतमस्तु ११

ये वाजिनं परिपश्यन्ति पक्वं य ईमाहुः सुरभिर्निहरेति ।

ये चार्वतो मांसमिक्षामुपासत उतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु १२ (१६२२)

यज्ञीक्ष्णं मांसपचन्या उखाया या पात्राणि यूष्ण आसेचनानि ।

ऊष्मण्यापिधानां चरुणा - मङ्गाः सूनाः परि भूषन्त्यश्वम् १३

निक्षलेण नियदं विवर्तनं यच्च पङ्क्तिश्चमवर्तः ।

यच्च पपी यच्च घासिं जघास सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु १४

मा त्वाग्निर्धनयाद् धमर्गन्धि - मोखा भ्राजन्त्यभि विंक्त जघिः ।

इष्टं वीतमभिगूतं वपङ्कृतं तं देवासः प्रति गृभ्णन्त्यश्वम् १५ [९]

यदश्वाय वासं उपस्तूण - न्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मै ।

संदानमवर्तन्तं पङ्क्तिं प्रिया देवेष्वा यामयन्ति । १६

यत् ते सादे महसा शूकृतस्य पाष्यीं वा कशया वा तुतोदं ।

सुचेव ता हविषो अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा सृदयामि १७

चतुर्ध्रिंशद् वाजिनो देदबन्धो - र्वङ्गीरश्वस्य स्वर्धितिः समेति ।

अच्छिद्वा गात्रां वयुनां कृणोत परुष्परुरुनुषुष्या वि शस्त १८

एकस्त्वदुरश्वस्या विशस्ता द्वा युन्तारां भवतस्तथं क्रुतः ।

या ते गात्राणामृतुथा कृणोहि ताता पिण्डानां प्र जुहोम्यग्नौ १९

मा त्वा तपत् प्रिय आत्मापियन्तं मा स्वर्धितिस्तन्वः आ तिष्ठिपत् ते ।

मा ते गृध्नुरविशस्तातिहार्यं छिद्वा गात्राण्यसिना मिथुं कः २०

न वा उ एतन्मियसे न रिप्यसि देवा इदं पि पृथिभिः सुगेभिः ।

ह्रीं ते युञ्जा पृषती अभूता - मुपास्थाद् वाजी धुरि रासंभस्य २१

सुगव्यं नो वाजी स्वश्व्यं पुंसः पुत्रो उत विश्वापुषं रयिम् ।

अनागास्त्वं नो अर्धितिः कृणोत क्षत्रं नो अश्वो वनतां हविष्मान् २२ [१०] (१७०२)

(१६३)

१३ दीर्घतमा औचदयः । अदयः । त्रिष्टुप् ।

यवर्कन्दः प्रथमं जायमान उद्यन् त्समुद्रावुत वा पुरीषात् ।

इयेनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपसृत्य महिं जातं ते अर्वन् १ (१७०३)

- यमेन वृत्तं त्रित एनमायुत-गिन्द्र एणं प्रथमो अध्यतिष्ठत् ।
गन्धर्वो अस्य रज्ञानामगृभ्णात् सूरदश्वं वसवो निरतट २
- असिं यमो अस्यादित्यो अर्व-असिं त्रितो गुह्येन व्रतेन ।
असि सोमेन समया विपुक्त आहुस्ते त्रीणि विवि बन्धनानि ३
- त्रीणि त आहुर्विवि बन्धनानि त्रीण्यप्सु त्रीण्यन्तः समुद्रे ।
उतेव मे वरुणश्छन्त्स्यर्वन् यत्रा त आहुः परमं जनित्रम् ४
- इमा ते वाजिन्नवमार्जनानी-मा शफानां सनितुर्निधानां ।
अत्रा ते भद्रा रज्ञाना अपश्य-मृतस्य या अभिरक्षन्ति गोपाः ५ [११]

- आत्मानं ते मनसारादजाना-मवो विवा पतयन्तं पतङ्गम् ।
शिरो अपश्यं पृथिभिः सुगोभि-रेणुभिर्जेहमानं पतत्रि ६
- अत्रा ते रूपमुत्तममपश्यं जिगीषमाणमिष आ पुदे गोः ।
यदा ते मर्तो अनु भोगमान-ळादिद् ग्रसिष्ठ ओषधीरजीगः ७
- अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्व-अनु गावोऽनु भगः कनीनाम् ।
अनु वातांसस्तव सख्यमीपु-रनु देवा ममिरे वीर्यं ते ८
- हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य पात्रा मनोजवा अवर् इन्द्र आसीत् ।
देवा इदस्य हविरद्यमायन् यो अर्वन्तं प्रथमो अध्यतिष्ठत् ९
- ईमन्तांसः सिलिकमध्यमासः सं शूरणासो विव्यासो अत्याः ।
हंसा इव श्रेणिशो यतन्ते यदाक्षिपुर्विव्यमज्ममश्वाः १० [१२]

- तव शरीरं पतयिष्यर्वन् तव चित्तं वात इव धर्जीमान् ।
तव शृङ्गाणि विष्ठिता पुरुत्रा-रणेषु जर्भुराणा चरन्ति ११
- उप प्रागाच्छसनं राज्यर्वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः ।
अजः पुरो नीयते नाभिरस्या-नु पश्चात् कवयो यन्ति रेभाः १२
- उप प्रागात् परमं यत् सधस्थ-मवाँ अच्छा पितरं मातरं च ।
अद्या देवाश्चुधतमो हि गम्या अथा शास्ते द्वाशुषे वार्याणि १३ [१३] (१७१५)

(१६४)

५२ दीर्घतमा औचध्यः । १-४१ विश्वे देवाः; ४२ आद्यर्धर्चस्य वाक्, द्वितीयस्य आपः; ४३
आद्यर्धर्चस्य शकधूमः, द्वितीयस्य सोमः; ४४ केशिनः (अग्निः सूर्यो वायुश्च;) ४५
वाक्; ४६-४७ सूर्यः; ४८ संवत्सरकालचक्रम्; ४९ सरस्वती; ५० साध्याः;
५१ सूर्यः; पर्जन्याग्नयो वा; ५२ सरस्वान्, सूर्यो वा । त्रिष्टुप्; १२,
१५, २३, २९, ३६, ४१ जगती; ४२ प्रस्तारपंक्तिः; ५१ अनुष्टुप् ।

अस्य वामस्य पलितस्य होतुस्तस्य भ्राता मध्यमो अस्त्यश्वः ।

तृतीयो भ्राता घृतपृष्ठो अस्यात्रापश्यं विशपतिं सप्तपुत्रम् १

सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।

त्रिनामिं चक्रमजरमनर्वं यज्ञेमा विश्वा भुवनाधि तस्थुः २

इमं रथयधि ये सप्त तस्थुः सप्तचक्रं सप्त वहन्त्यशवाः ।

सप्त स्वसारो अमि सं नवन्ते यत्र गवां निहिता सप्त नाम ३

को वृद्धं ग्रथं जायमानमस्थन्वन्तं यदनुस्था विभर्ति ।

भूम्या असुरसृगात्मा कं स्थित को विद्वांसमुप गात्र प्रष्टुमेतत् ४

पाकः पृच्छामि मनसाविजानन् देवानामिना निहिता पवर्णि ।

वत्से वृष्कयेऽधि सप्त तन्तून् वि तगिरे कवय ओतवा उ ५ [१४]

अचिकित्वाश्चिकितुषश्चित्रं कवीन् पृच्छामि विश्वे न विद्वान् ।

वि यस्तस्तम्भ षष्ठिमा रजोस्यजस्यं रूपे किमपि स्थिवेकम् ६

इह ब्रवीतु य ईमङ्ग वेदास्य वामस्य निहितं पदं वेः ।

शीर्ष्णः क्षीरं वृद्धते गावो अस्य वसिं वसाना उदकं पदापुः ७

माता पितरमृत आ बभाज धीत्यग्ने मनसा सं हि जग्मे ।

सा बीभत्सुर्गर्भरसा निविद्धा नमस्वन्त इवुपवाकमीषुः ८

युक्ता मातासीद् धुरि वक्षिणाया अतिष्ठद् गर्भो वृजनीप्सुन्तः ।

अभीमेद् वत्सो अनु गामपश्यद् विश्वरूप्यं त्रिषु योजनेषु ९

तिष्ठो मातृस्त्रीन् पितृन् विभ्रदेकं ऊर्ध्वस्तस्थौ नेमवं ग्लापयन्ति ।

मन्त्रयन्ते दिवो अमुष्यं पृष्ठे विश्वविदं वाचमविश्वमिन्वाम् १० [१५]

द्वादशारं नहि तज्जराय ववर्ति चक्रं परि द्यामृतस्यं ।

आ पुत्रा अग्ने मिथुनासो अत्र सप्त ज्ञानानि विज्ञातिश्च तस्थुः ११ (१७२६)

- पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं विव आहुः परे अर्धे पुरीषिणम् ।
 अथेमे अन्य उपरे विचक्षणं सप्तचक्रे षळर आहुरर्धैतम् १२
- पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने तस्मिन्ना तस्थुर्भुवनानि दिश्वा ।
 तस्य नाक्षस्तप्यते भूरिभारः सनादेव न शीर्यते सनाभिः १३
- सनेमि चक्रमजरं वि वावृत उत्तानायां दशं युक्ता वहन्ति ।
 सूर्यस्य चक्षू रजसैत्यावृतं तस्मिन्नापिता भुवनानि विश्वा १४
- साकंजानां सप्तथमाहुरेकजं षळिद् यमा ऋषयो देवजा इति ।
 तेषामिष्टानि विहितानि धामशः स्थात्रे रजन्ते विकृतानि रूपशः १५ [१६]
- खिर्यः सुतीस्तां उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षणात्र वि चेतवन्धः ।
 कविर्यः पुत्रः स ईमा चिकेत यस्ता विजानात् स पितृष्पितासत् १६
- अवः परेण पर एनावरेण पदा वत्सं बिभ्रती गौरुदस्थात् ।
 सा कदीची कं स्विदर्थं परागात् कं स्चित् सूते नहि यूथे अन्तः १७
- अवः परेण पितरं यो अस्या-नुवेदं पर एनावरेण ।
 कवीयमानः क इह म वोचद् केवं मनः कुतो अघि प्रजातम् १८
- ये अवाञ्चस्तां उ परांच आहु-र्ये पराञ्चस्तां उ अवांच आहुः ।
 इन्द्रश्च या चक्रथुः सोम तानि धुरा न युक्ता रजसो वहन्ति १९
- द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परि षस्वजाते ।
 तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्व-त्पनभ्रन्नन्यो अमि चाकशीति २० [१७]
- यत्रा सुपर्णा अमृतस्य भाग-मनिमेषं विदथाभिस्वरन्ति ।
 इनो विश्वस्य भुवनस्य गोपाः स मा धीरः पाकमत्रा विवेश २१
- यस्मिन् वृक्षे मध्वदः सुपर्णा निविशन्ते सुवते चाधि विश्वे ।
 तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वये तन्नोन्नशद्यः पितरं न वेद २२
- यद् गांयत्रे अधि गायत्रमाहितं त्रैष्टुमाक् वा त्रैष्टुमं निरतक्षत ।
 यद् वा जगज्जगत्याहितं पदं य इत् तद् विदुस्ते अमृतत्वमानशुः २३
- गायत्रेण प्रति मिमीते अर्क-मर्केण साम त्रैष्टुभेन वाकम् ।
 वाकेन वाकं द्विपक्वा चतुष्पक्वा ऽक्षरेण मिमते सप्त वाणीः २४
- जगता सिन्धुं दिव्यस्तभायद् रथंतरे सूर्यं पर्यपश्यत् ।
 गायत्रस्य समिधस्त्रिष आहु-स्ततो मद्वा म रिंरिचे महित्वा २५ [१८] (१७४०)

- उप ह्वये सुदुर्षां धेनुमेतां सुहस्तो गोधुमुत दोहवेनाम् ।
 श्रेष्ठं स्रवं सविता सविषहो ऽभीन्द्रो धर्मस्तदु पु प्र वोचम् २६
- हिङ्गुण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसाभ्यागात् ।
 बुधामश्विभ्यां पर्यो अच्येयं सा वर्धतां महते सौमगाय २७
- गौरमीलेवतु वृत्तं मिषन्तं गृध्रानं हिङ्गुणोन्मातवा उ ।
 सृक्राणं धर्ममभि वावजाना मिमाति मायुं पर्यते पर्योभिः २८
- अयं स शिङ्गे येन गौरमीवृता मिमाति मायुं ध्वसनावधि श्रिता ।
 सा चितिशिभि हि चकार मर्त्यं विष्टुद् मवन्ती प्रति वविमौहत २९
- अनच्छये तुरगातु जीव-मेजद ध्रुवं मध्य आ पस्त्यानाम् ।
 जीवो मृतस्य चरति स्वधाम्नि-र्मर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ३० [१९]
- अपश्यं गोपामनिपद्यमान-मा च परां च पृथिभिश्चरन्तम् ।
 स सप्रचीः स विपूचीर्षसान आ वरीवति मुवनेऽन्तः ३१
- य ई चकार न सो अस्य वैव य ई वृक्षं हिरगिदु-वसु-त्स्मात् ।
 स मातुर्योना परिवीतो अन्त-वैदुप्रजा निर्रतिमा विवेश ३२
- द्यौर्म पिता जनिता नाभिरत्र बन्धुर्ये माता पृथिवी महीयम् ।
 उत्तानयोश्चस्वोर्द्योनिरन्त-रत्रा पिता दुहितुर्ग-माधात् ३३
- पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि यत्र मुवनेस्य नाभिः ।
 पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम ३४
- इयं वेदिः परो अन्तः पृथिव्या अयं यज्ञो मुवनेस्य नाभिः ।
 अयं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम ३५ [२०]
- सप्तार्धगुर्भ मुवनेस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रविशा विधर्मणि ।
 ते धीतिभिर्मनसा ते विपश्चितः परिभुवः परि भवन्ति विश्वतः ३६
- न वि जानामि यद्विवेकमस्मि निष्यः संनद्धो मनसा चरामि ।
 यदा मार्गान् प्रथमजा क्रतुस्या-विद् वाचो अश्रुवे भागमस्याः ३७
- अप्राद् पाडेत स्वधया गृभीतो ऽमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ।
 ता शब्न्ता विपूचीनां वियन्ता न्य-न्यं चिक्युर्न नि चिक्युरन्यम् ३८
- अक्षो अक्षरे परमे व्योमन् यस्मिन् देवा अधि विश्वे निषेवुः ।
 यस्तत्र वेदु किमुचा करिष्यति य इत् तद् विदुस्त इमे समासते ३९ (१७५४)

सूयवसाद् भगवती हि भूया अथो वयं भगवन्तः स्याम ।

अद्वि तृणमघ्न्ये विश्वदानीं पिबं शुद्धमुक्कमाचरन्ती

४० [२१]

गौरीर्मिमाय सलिलानि तक्ष—त्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।

अष्टापदी नवपदी बभ्रुवृषीं सहस्राक्षरा परमे व्योमन्

४१

तस्याः समुद्रा अधि वि क्षरन्ति तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः ।

ततः क्षरत्यक्षरं तद् विश्वसुपं जीवति

४२

शक्रमयं धूममारादपश्यं विषुवतां पर एनावरेण ।

उक्षाणं पृश्निमयचन्त वीरा—स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्

४३

त्रयः केशिनं ऋतुथा वि चक्षते संवत्सरे वपत् एकं एवाम् ।

विश्वमेको अभि चष्टे शचीमि—र्भ्राजिरेकस्य वदशे न रूपम्

४४

चत्वारि वाक् परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः ।

गुहा त्रीणि निहिता नेङ्गयन्ति तुरीयं वाक्—मनुष्या वदन्ति

४५

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहु—रथो दिव्यः स सुपर्णो गुरुत्मान् ।

एकं सद विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वानमाहुः

४६ [२२]

कृष्णं नियानं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतन्ति ।

त आववृत्रन् त्सदनादृतस्या—दिद् धृतेन पृथिवी व्युद्यते

४७

द्वादश प्रथयश्चक्रमेकं त्रीणि नभ्यानि क उ तर्षिकेत ।

तस्मिन् त्साकं त्रिंशता न शङ्कवोऽर्पिताः पृष्टिर्न चलाचलासः

४८

यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभू—र्येन विश्वा पुष्यांसि वार्याणि ।

यो रत्नधा वंसुविद् यः सुद्वजः सरस्वति तमिह धातवे कः

४९

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवा—स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः

५०

समानमेतदुक्क—मुञ्चेत्यव चाहमिः ।

भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति दिवं जिन्वन्त्यग्नयः

५१

दिव्यं सुपर्णं वायसं बृहन्त—मपां गर्भं दर्शतमोषधीनाम् ।

अग्नीपतो वृष्टिभिस्तर्पयन्तं सरस्वन्तमवसे जोहवीमि

५२ [२३] (१७१७)

(१६५) [त्रयोविंशोऽनुवाकः ॥ २३ ॥ सू० १६५-१७९]

(१५) १, २, ४, ६, ८, १०-१२ इन्द्रः । ३, ५, ७, ९, मरुतः । १३-१५ अगस्त्यो
मेत्रावरुणिः । मरुत्वानिन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- कया शुभा सर्वयसः सनीळाः समान्या मरुतः सं मिमिक्षुः ।
 कया मुती कुत एतांस एते ऽर्चन्ति शुष्मं वृषणो वसूया १
 कस्य ब्रह्माणि जुजुषुर्युवानः को अध्वरे मरुत आ ववर्त ।
 श्येनो इव धजतो अन्तरिक्षे केन महा मनसा रीरमाम २
 कुतस्त्वमिन्द्र माहिनः सन्नेको यासि सत्पते किं त इत्था ।
 सं घृच्छसे समराणः शुभानि वोचेस्तन्नो हरित्रो यत् ते अस्मे ३
 ब्रह्माणि मे मतयः शं सुतासः शुष्मं इयति प्रभृतो मे अद्रिः ।
 आ शासते प्रति हर्यन्युक्थे मा हरी वहतस्ता नो अच्छ ४
 अतो वयमेन्तमेभिर्युजानाः स्वक्षत्रेभिस्तन्वः शुभमानाः ।
 महोभिरतो उप युजमहे न्विन्द्र स्वधामनु हि नो बभूथ ५ [२४]
- कः स्या वो मरुतः स्वधासीद् यन्मामेकं समधत्ताहिहव्यं ।
 अहं ह्युग्रस्तविषस्तुविष्मान् विश्वस्य शत्रोरनमं वधस्नेः ६
 भूरि चक्रथ युज्येभिरस्मे समानेभिरुषभ पौर्येभिः ।
 भूरीणि हि कृणवामा शविष्ठेन्द्र कत्वा मरुतो यद् वशाम ७
 वर्धो वृत्रं मरुत इन्द्रियेण स्वेन भामेन तविषो बभूवान् ।
 अहमेता मनेव विश्वश्चन्द्राः सुगा अपश्र्वक वज्रबाहुः ८
 अनुत्तमा ते मघवन्नकिनुं न त्वावो अस्ति वेवता विदानः ।
 न जायमानो नशते न जातो यानि करिष्या कृणुहि प्रवृद्ध ९
 एकस्य चिन्मे बिभ्वस्त्वोजो या नु दधृष्वान् कृण्वे मनीषा ।
 अहं ह्युग्रो मरुतो विदानो यानि च्यवमिन्द्र इदीश एषाम् १० [२५]
- अमन्दन्मा मरुतः स्तोमो अन्न यन्मे नरः श्रुत्यं ब्रह्म चक्र ।
 इन्द्राय वृष्णे सुमखाय मद्यां सख्ये सखायस्तन्वे तनूभिः ११
 एवेवेते प्रति मा रोचमाना अनेद्युः श्रव एषो दधानाः ।
 संचक्ष्या मरुतश्चन्द्रवर्णा अच्छान्त मे छुद्याथा च नूनम् १२
 को न्वत्र मरुतो मामहे वः प्र यातन् सखीरच्छा सखायः ।
 मन्मानि चित्रा अपिवातर्यन्त एषां भूत नवेदा म क्रतानाम् १३ (१७८०)

आ यद् दुवस्याद् दुवसे न कारु-रस्माश्चके मान्यस्य मेधा ।

ओ षु वर्त मरुतो विप्रमच्छे-मा ब्रह्माणि जगिता वो अर्चत

१४

एष वः स्तोमो मरुत इयं गी-मोन्वार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे व्यां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

१५ [२६] (१७८२)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२९]

(१६६)

१५ अगस्त्यो मैत्राघरुणिः । मरुतः । जगती; १४-१५ त्रिष्टुप् ।

तन्नु वोचाम रभसाय जन्मनि पूर्वं महित्वं वृषभस्य केतवे ।

ऐधेव यामन् मरुतस्तुविष्वणो युधेवं शक्रास्तविषाणि कर्तन

१

नित्यं न सुनुं मधु विभ्रत उप क्रीळन्ति क्रीळा दिदथेषु घृष्वयः ।

नक्षन्ति रुद्रा अवंसा नमस्विनं न मर्धन्ति स्वतवसो हविष्कृतम्

२

यस्मा ऊमासो अमृता अरांसत रायस्पोषं च हविषा ददाशुषे ।

उक्षन्त्यस्मै मरुतो हिता इव पुरु रजांसि पर्यसा मयोयुवः

३

आ ये रजांसि तविषीभिरव्यत प्र व एवासः स्वर्यतासो अधजन ।

भयन्ते विश्वा भुवनानि हर्म्या चित्रो वो यामः प्रयतास्वृष्टिषु

४

यत् त्वेपयामा नदयन्त पर्वतान् विवो वां पृष्ठं नर्या अचुंचयवुः ।

विश्वो वो अजमन् भयते वनस्पती रथीयन्तीव प्र जिहीत ओषधिः

५ [१]

यूयं न उग्रा मरुतः सुचेतुना ऽरिष्टग्रामाः सुमतिं पिपर्तन ।

यत्रा वो वृद्युद् रदति किर्विदती रिणाति पृथ्वः सुधितेव बर्हणा

६

प्र स्क्रुभदेण्णा अनवभ्रराधसो ऽलातृणासो विदथेषु सुहुताः ।

अर्चन्त्यर्कं मविरस्य पीतये विदुर्विरस्य प्रथमानि पौस्या

७

ऽतभुजिमिस्तममिहुतेरघात् पूर्मी रक्षता मरुतो यमावत ।

जनं यमुग्रास्तवसो विरप्तिनः पाथना शंसात् तनयस्य पुष्टिषु

८

विश्वानि भद्रा मरुतो रथेषु वो मिथस्पृध्येव तविषाण्याहिता ।

अंसेष्वा वः प्रपथेषु खादयो ऽक्षो वश्चक्रा समया वि वावृते

९

भूरीणि भद्रा नर्येषु बाहुषु वक्षःसु रुक्मा रभसासो अक्षयः ।

अंसेष्वेताः पविषु क्षुरा अधि वयो न पक्षान् व्यनु श्रियो धिरे

१० [२] (१७९१)

महान्तो महा विभ्वोऽ विभ्रतयो दूरेदृशो ये विव्या इव स्तुभिः ।	
मन्द्राः सुजिह्वाः स्वरितार आसभिः संमिश्रा इन्द्रं मरुतः परिदुभः	११
तद् वोः सुजाता मरुतो महित्वनं वीर्यं वो वात्रमर्दितोरिव व्रतम् ।	
इन्द्रश्चन त्यजसा वि हुणाति त-ज्जनाय यस्मै सुकृते अराध्वम्	१२
तद् वो जाषित्वं मरुतः परं युगे पुरु यच्छंसममृतासु आवत ।	
अया धिया मनवे ध्रुष्टिमाव्या साकं नरो वंसनैरा चिकित्रिरे	१३
येन वीर्यं मरुतः शूशदाश्च युष्माकेन परीणसा तुरासः ।	
आ यत् ततनन् वृजने जनास एभिर्यज्ञेऽस्तवभीष्टमश्याम्	१४
एष वः स्तोमो मरुत इयं गी-मोन्वार्यस्य मान्यस्य कारोः ।	
एषा यासीष्ट तन्वं वया विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम्	१५[३](१५९७)

(१६७)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । १ इन्द्रः, २-११ मरुतः । त्रिष्टुप्, (१० पुरस्ताज्ज्योतिः ।)

सहस्रं त इन्द्रोतयो नः सहस्रमिषो हरिवो गूर्ततमाः ।	
सहस्रं रायो मादुचध्यै सहस्रिण उप नो यन्तु वाजाः	१
आ नोऽवोभिर्मरुतो यान्वच्छा ज्येष्ठेभिर्वा बृहद् दिवैः सुमायाः ।	
अथ यदेपां नियुतः परमाः समुद्रस्य चिद् धनयन्त पारे	२
मिम्यक्ष येषु सुधिता घृताची हिरण्यनिर्णिगुपरा न क्रुष्टिः ।	
गुहा चरन्ती मनुषो न योषा समावती विदुष्येव सं वाक्	३
परां शूभ्रा अयासो यव्या साधारण्येव मरुतो मिमिक्षुः ।	
न रोवृसी अप नुदन्त घोरा जुषन्त वृधं सख्याय वेवाः	४
जोषुद् यदीमसुर्या सुचध्यै विषितस्तुका रोवृसी नृमणाः ।	
आ सूर्येव विधृतो रथं गाव त्वेषप्रतीका नभसो नेत्या	५[४]
आस्थापयन्त युवातिं युवानः शूभ्रे निर्मिश्रां विदुषेषु पञ्चाम् ।	
अर्की यद् वो मरुतो हविष्मान् गायद् गाथं सुतसोमो दुवस्यन्	६
अ तं दिवक्मि वक्म्यो य एषां मरुतां महिमा सत्यो अस्ति ।	
सत्वा यदीं वृषमणा अहंयुः स्थिरा विज्जनीर्वहते सुमागाः	७ (१८०४)

पान्ति मित्रावरुणाववद्या — चयंत ईमर्यमो अप्रशस्तान् ।
 उत च्यवन्हे अच्युता ध्रुवाणि वावृध ई मरुतो दातिवारः
 नही नु वो मरुतो अन्यस्मे आरात्ताच्चिच्छर्वसो अन्तमापुः ।
 ते धृणुना शर्वसा शूशुवांसो ऽर्णो न द्वेषो धृषता परि शुः
 वृबमद्येन्द्रस्य प्रेष्ठा वयं श्वो वोचेमहि समर्ये ।
 वयं पुरा महि च नो अनु द्यून् तन्न क्रभुक्षा नरामनु ष्यात्
 एष वः स्तोमो मरुत इयं गी — मीन्द्रार्यस्य मान्यस्य कारोः ।
 एषा यासीष्ट तन्वे वया विद्यामेष वृजनं जीरदानुम्

८

९

१०

११ [५] (१८०८)

(१६८)

१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । जगती; ८-१० त्रिष्टुप् ।

यज्ञार्यज्ञा वः समना तुतुर्वणि — धिर्यधिं वो देव्या उ दधिध्वे ।
 आ वोऽर्वाचः सुविताय रोदस्यो — महे ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः
 ववासो न ये स्वजाः स्वतवस इषं स्वरभिजायन्त धूतयः ।
 सहस्रियांसो अपां नोर्मय आसा गावो वन्द्यासो नोक्षणः
 सोमांसो न ये सुतास्तृसांशवो हत्सु पीतासो दुवसो नासते ।
 ऐषामसेषु रग्भिणीव रारभे हस्तेषु खादिश्च कृतिश्च सं दधि
 अव स्वयुक्ता विव आ वृथा ययु — रमत्याः कशया चोदत् त्मना ।
 अरेणवस्तुविजाता अवुच्यवु — हृळ्हानि चिन्मरुतो भ्राजहृष्टयः
 को वोऽन्तर्मरुत ऋष्टिविद्युतो र्जंति त्मना हन्वेव जिह्वा ।
 धन्वच्युत इषां न यामनि पुरुषैषा अह्नयोऽ नैतशः

१

२

३

४

५ [६]

क्व स्विदस्य रजसो महस्परं कावरं मरुतो यस्मिन्नायय ।
 यच्छ्यावयथ विधुरेव संहितं व्यद्रिणा पतथ त्वेषमर्णवम्
 सातिर्न वोऽमवती स्वर्वती त्वेषा विपाका मरुतः पिपिष्वती ।
 भद्रा वो रातिः पृणतो न दक्षिणा पृथुजयी असुर्येव जञ्जती
 प्रति होमन्ति सिन्धवः पविभ्यो यत्रभियां वाचमुदीरयन्ति ।
 अव स्मयन्त विद्युतः पृथिन्या यदी घृतं मरुतः प्रुष्णुवन्ति

६

७

८

(१८१६)

असूत पृथिव्यहते रणाय त्वेषमयासां मरुतामनीकम् ।

ते सप्तरासोऽजनयन्ताभ्य-मादित् स्वधामिषिरां पर्यपश्यन्

९

एष वः स्तोमो मरुत इयं गी-मान्द्वार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

१० [७] (१८१८)

(१६९)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, २ चतुष्पदा विराद् ।

महश्चित् त्वमिन्द्र यत् एतान् महश्चिदसि त्यजसो वरुता ।

स नो वेधो मरुतां चिकित्वान् त्सुम्ना वनुष्व तव हि प्रेष्ठा

१

अयुञ्जन्त इन्द्र विश्वकृदी-विद्वानासो निष्पिधो मर्त्यत्रा ।

मरुतां पृत्सुतिर्हासमाना स्वर्षाव्हस्य प्रधनस्य सातौ

२

अभ्यक् सा त इन्द्र ऋटिरस्मे सनेम्यभ्वं मरुतो जुनन्ति ।

अग्निश्चिद्धि प्मातसे शुशुक्ता-नापो न द्वीपं दधति प्रयांसि

३

त्वं तू न इन्द्र तं रयिं दा ओजिष्ठया दक्षिणयेव रातिम् ।

स्तुतश्च यास्ते चकनन्त वायोः स्तनं न मध्वः पीपयन्त वाजैः

४

त्वे राय इन्द्र तोशर्तमाः प्रणेतारः कस्य चिहतायोः ।

ते षु णो मरुतो मृळयन्तु ये स्मा पुरा गातृयन्तीव वेवाः

५ [८]

प्रति प्र याहीन्द्र मीळहुषो नृन् महः पार्थिवे सदर्ने यतस्व ।

अध यदैषां पृथुबुधास् एता-स्तीर्थे नार्यः पौर्यानि तस्थुः

६

प्रति घोराणामेतानामयासां मरुतां शृण्व आयतामुपब्धिः ।

ये मर्त्यं पृतनायन्तमूर्धै-र्ऋणावानं न पृतयन्त सर्गैः

७

त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्त्या रदा मरुद्भिः शुरुषो गोअंश्राः ।

स्तवानेभिः स्तवसे देव देवै-र्विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

८ [९] (१८२६)

(१७०)

(५) १, ३, ४ इन्द्रः; ४ अगस्त्यो वाः) २, ५ अगस्त्यो मैत्रावरुणः । इन्द्रः । १ वृहती, २-४ अनुष्टुप्, ५ त्रिष्टुप् ।

न नूनमस्ति नो श्वः कस्तद् वेव यदद्भुतम् ।

अन्यस्य चित्तमभि संचरेण्य-मुताधीतं वि नश्यति

१

(१८२७)

किं न इन्द्र जिघांससि भ्रातरौ मरुतस्तव ।	
तेभिः कल्पस्व साधुर्या मा नः समरणे वधीः	२
किं नो भ्रातरगस्त्य सखा सन्नतिं मन्यसे ।	
विद्या हि ते यथा मनो ऽस्मभ्युमिन्न दित्ससि	३
अरं कृण्वन्तु वेदिं समग्निर्मिन्धतां पुरः ।	
तत्रामृतस्य चेतनं यजं तं तनवावहै	४
त्वमीशिषे वसुपते वसूनां त्वं मित्राणां मित्रपते धेष्ठः ।	
इन्द्र त्वं मरुद्भिः सं वदस्वा - ध प्राशान क्रतुथा हवींषि	५ [१०] (१८३१)
(१७१)	

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः, ३-६ मरुत्वामिन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्रति व एना नमसाहमेमि सूक्तेन भिक्षे सुमतिं तुराणाम् ।	
रराणतां मरुतो वेद्याभि - र्नि हेळो धत्त दि मुचध्वमश्वान्	१
एष वः स्तोमो मरुतो नमस्वान् हृषा तद्यो मनसा धायि देवाः ।	
उपेमा यातु मनसा जुषाणा यूयं हि वा नमस इद वृधासः	२
स्तुतासो नो मरुतो मृळयन्तु - न स्तुतो मघवा शंभयिष्ठः ।	
ऊर्ध्वा नः सन्तु कोम्या वना - न्यहानि विश्वा मरुतो जिगीषा	३
अस्माकंहं त्रिषादीषमाण इन्द्राव भिया मरुतो रेजमानः ।	
युष्मभ्यं हव्या निशितान्यासन् तान्यारे चक्रुमा मृळतां नः	४
येन मानांसश्चितयन्त उद्या व्युष्टिषु शर्वसा शश्वतीनाम् ।	
स नो मरुद्भिर्वृषभ श्वो धा उग्र उग्रेभिः स्थविरः सहोदाः	५
त्वं पाहीन्द्र सहीयसो नृन् भवा मरुद्भिरव्यातहेळाः ।	
सुप्रकेतेभिः सासहिर्वधानो विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्	६ [११] (१८३७)
(१७२)	

३ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । गायत्री ।

चित्रो वोऽस्तु याम - श्चित्र ऊती सुदानवः । मरुतो अहिभानवः	१
आरे सा वः सुदानवो मरुत क्रञ्जती शरुः । आरे अश्मा यमस्यथ	२
तृणस्कन्दस्य नु विशः परि वृद्ध सुदानवः । ऊर्ध्वान् नः कर्त जीवसे	३ [१२] (१८४०)

(१७३)

१३ भगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । शिष्टदुष्टः ४ विराटस्याना, विषमपदा वा ।

- गायत्र सामं नमन्यन् । यथा वे-रर्चाम तद् वावृधानं स्वर्वत् ।
 गावो धेनवो बर्हिष्यद्वन्धा आ यत् सद्भानं दिव्यं विवासान् १
 अर्चद् वृषा वृषंभिः स्वेतुहव्यै-सृगो नाश्रो अति यज्जुगुर्यात् ।
 प्र मन्वयुर्मनां गूर्तं होता भरते मयो मिथुना यजन्नः २
 नक्षद्भोता परि सद्यं मिता यन् भरद् गर्भमा शरदः पृथिव्याः ।
 क्रन्वुवन्धो नयमानो कुवद् गौ-रन्तर्द्वतो न रोदसी चरद् वाक् ३
 ता कुर्यापतरास्मै प्र च्यौतानि देवयन्तो भरन्ते ।
 जुजोषदिन्द्रो वृस्मर्बर्चा नासत्येव सुगम्यो रथेष्वाः ४
 तस्य पुहीन्ध्रं यो ह सत्वा यः शरो मघवा यो रथेष्वाः ।
 प्रतीचश्चिद् योधीयान् वृषण्वान् ववमुषश्चित्तमसो विहन्ता ५ [१३]

- प्र यदित्था मंहिना नृभ्यो अ-स्त्यरं रोदसी कक्षयेत् नार्षम् ।
 सं विव्य इन्द्रो वृजनं न भूमा भर्ति स्वधावो ओपशमिन् द्याम् ६
 समत्तु त्वा शूर सतामूराणं प्रपृथिन्तमं परितंस्यधै ।
 सुजोषस इन्द्रं मर्दे क्षोणीः सूरिं चिद् ये अनुमदन्ति वाजैः ७
 एवा हि ते शं सर्वना समुद्र आपो यत् तं आसु मर्दन्ति कुर्वाः ।
 विम्वा ते अनु जोष्या भुद् गौः सूरिश्चिद् यदि धिवा वेषि जनान् ८
 असाम् यथा सुषस्तार्य एन स्वमिदयो नरां न शंसैः ।
 असद् यथा न इन्द्रो वन्दतेषा-स्तुरो न कर्म नयमान उक्त्वा ९
 विष्पर्धसो नरां न शंसै-रस्माकसुदिन्द्रो वषहस्तः ।
 मित्रायुवो न पूर्पति सुशिष्टो मध्यायुव उप शिक्षन्ति यज्ञैः १० [१४]

- यज्ञो हि ज्येष्ठं कश्चिद्वन्ध-स्तुहुराणश्चिन्मनसा परियन् ।
 तीर्थे नाच्छां तातृषाणमोको वीर्यो न सिध्मा कृणोत्यध्वा ११
 मो घृ णं इन्द्रात्र पुत्सु वेष्टै-रस्ति हि ज्वा ते शुभिमन्नवयाः ।
 महश्चिद् यस्य मीळ्वृषो युन्या हविष्मतो मरुतो वन्दते गीः १२
 एष स्तोमं इन्द्र तुभ्यमस्मे एतेन गातुं हरिवो विदो नः ।
 आ नो ववृत्वाः सुविताय देव विद्यामेधं वृजनं जीरदानुम् १३ [१५] (१८५३)

(१७४)

१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- त्वं राजेन्द्र ये च वेवा रक्षा नृन् पाह्यसुर त्वमस्मान् ।
 त्वं सत्यतिर्मघवा नस्तरुत्र—स्त्वं सत्यो वसवानः सहोदाः १
- दनो विश इन्द्र मुधवाचः सप्त यत् पुरः शर्म शार्वदीर्दत् ।
 ऋणोरपो अनवघ्यार्णा यूने वृत्रं पुरुकुत्साय रन्धीः २
- अजा वृत इन्द्र शूरपत्नी—द्या च येभिः पुरुहूत नूनम् ।
 रक्षो अभिमशुषं तूर्वयाणं सिंहो न दमे अपांसि वस्तोः ३
- शेषन नु त इन्द्र सस्मिन् योनौ प्रशस्तये पर्वीरवस्य म्हा ।
 सृजदणास्यव यद् युधा गा—स्तिष्ठन्द्रीं धृषता मृष्ट वाजान् ४
- वह कुत्समिन्द्र यस्मिन्श्चाकन् त्सूमन्यू ऋज्जा वातस्याश्वा ।
 प्र सूरश्चक्रं वृहतावृभीके ऽभि स्पृधो यासिषद् वज्रबाहुः ५ [१६]
- जघन्वाँ इन्द्र मित्रेरु—श्रोदप्रवृद्धो हरिवो अदाश्न ।
 प्र ये पर्यन्त्र्यमणं सत्तायो—स्त्वया शूर्ता वहमाना अपत्यम् ६
- रपत् कविरिन्द्रार्कसातौ क्षां वासायोपवर्हणीं कः ।
 करत् तिस्रो मघवा दानुचित्रा नि दुंयोणे कुर्यवाचं मृधि अंत ७
- सना ता त इन्द्र नव्या आगुः सहो नभोऽविरणाय पूर्वीः
 भिनत् पुरो न भिदो अदेवी—ननमो वधरदेवस्य पीयोः ८
- त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमती—ऋणोरपः सीरा न स्रवन्तीः ।
 प्र यत् समुद्रमति शूर पथिं पारया तुर्वशं यदुं स्वस्ति ९
- त्वमस्माकमिन्द्र विश्वध स्या अवृकतमो नरां नृपाता ।
 स नो विश्वासां स्पृधां सहोदा विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम् १० [१७] (१८६३)

(१७५)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । १ स्कंधोऽग्नीवी बृहती; २-५ अनुष्टुप्; ६ त्रिष्टुप् ।

मत्स्यपायि ते महः पात्रस्येव हरिवो मत्सरो मदः ।

वृषां ते वृष्ण इन्दु—वाजी सहस्रसातमः

१

आ नस्ते गन्तु मत्सरो वृषा मवो वरेण्यः । सहावाँ इन्द्र सानसिः पृतनाषाळमर्त्यः २
 (१८६५)

त्यं हि शूरः सनिता चोदयो मनुषो रथम् । सहावान् दस्युमवत-मोषः पात्रं न शोचिषां ३
 मुषाय सूर्यं कवे चक्रमीशान् ओजसा । वह शुष्णाय वृधं कुत्सं वातस्याश्वैः ४
 शुष्मिन्तमो हि ते मदेनं शुष्मिन्तम उत क्रतुः । वृत्रघ्ना वरिवोविदां मंसिष्ठा अश्वसारतमः ५
 यथा पूर्वभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मयं इवापो न तृष्यते बभूथ ।
 तामनु त्वा निविदं जोहवीमि विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ६ [१८] (१८६९)

(१७६)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । अनुष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् ।

मत्सिं नो वस्य इदय इन्द्रमिन्द्रो वृषा विश ।

ऋचायमाण इन्वासि शत्रुमन्ति न विन्दसि १

तास्त्रिज्जा वेशया गिरो य एकश्चर्षणीनाम् ।

अनु स्वधा यमुष्यते यवं न चर्क्षषद् वृषा २

यस्य विश्वानि हस्तयोः पञ्च क्षितीनां वसु ।

रुपाशर्यस्व यो अस्मधु-ग्विद्येवाशनर्जहि ३

असुन्वन्तं समं जहि वृणाशं यो न ते मयः ।

अस्मभ्यमस्य वेदनं वृद्धि सुरिश्चिदोहते ४

आधो यस्य द्विवर्हसो ऽर्केषु सानुषगसत् ।

आजाविन्द्रस्येन्द्रो प्रावो वाजेषु वाजिनम् ५

यथा पूर्वभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मयं इवापो न तृष्यते बभूथ ।

तामनु त्वा निविदं जोहवीमि विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ६ [१९] (१८७५)

(१७७)

५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ चर्षणिप्रा वृषभो जनानां राजां कृष्टीनां पुरुद्वत इन्द्रः ।

स्तुतः श्वस्यन्नवसोप मद्रि-ग्युक्त्वा हरी वृषणा याह्यर्वाङ् १

ये ते वृषणो वृषभास इन्द्र मत्तयुजो वृषरथासो अत्याः ।

तां आ तिष्ठ तेमिरा याह्यर्वाङ् हवामहे त्वा सुत इन्द्र सोमे २

आ तिष्ठ रथं वृषणं वृषां ते सुतः सोमः परिषिक्ता मधूनि ।

युक्त्वा वृषभ्यां वृषभ क्षितीनां हरिभ्यां याहि प्रवतोप मद्रिक् ३

(१८७८)

अयं यज्ञो देवया अयं मिषेधं इमा ब्रह्माण्ययस्मिन् सोमः ।
स्तीर्णं बर्हिषा तु शङ्क प्र याहि पिबां निषद्य वि मुञ्चा हरीं इह
ओ सुदुत इन्द्र याह्यर्वा रूप ब्रह्माणि मान्यस्य कारोः ।
विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो विद्यामेषं वृजनं जीरवांशुम्

४

५[२०](१८८०)

(१७८)

५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यद्वा स्या तं इन्द्र धृष्टिस्ति यया बसूथं जज्ञितुभ्यं ऊती ।
मा नः कामं महयन्तमा धु-विश्वां ते अश्यां पर्यापं आधोः
न या राजेन्द्र आ दमज्ञो या नु स्वसारा कुणवन्त योनीं ।
आपश्चिदस्मै सुतुकां अवेपन् गमन्त इन्द्रः सख्या वयंश्च
जेता नृमिरिन्द्रः पुत्सु शूरः श्रोता हजं नार्धमानस्य कारोः ।
प्रभर्ता रथं वृशुषं उपाक उद्यन्ता गिरो यदि च त्वना भूत्
एवा नृमिरिन्द्रः सुश्रवस्या प्रत्नादः पूक्षो अमि मित्रिणो भूत् ।
समर्थ इषः स्तवते विवांचि सत्राकरो यजमानस्य शंसः
त्वया वयं मघवास्मिन् शत्रू-नमि प्याय महतो मन्यमानान् ।
त्वं ज्ञाता त्वयं नो वृधे भू-विद्यामेषं वृजनं जीरवांशुम्

१

२

३

४

५[२१](१८८५)

(१७९)

(६) १-२ लोपामुद्रा; ३-४ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः; ५-६ अगस्त्यशिष्यो महाचारी । रतिः । त्रिष्टुप्; ५ वृद्धी ।

पूर्वीरहं शरदः शशमाणा शोषा वस्तोरुषसो जुरयन्तीः ।
मिनाति श्रियं जरिमा तनूना-मप्य नु पत्नीवृषणो जगम्युः
ये चिद्धि पूर्वं क्रतुसाप आसन् त्साकं देवेमिरवदन्तानि ।
ते चिदवासुर्नद्यन्तमापुः समू नु पत्नीवृषभिर्जगम्युः
न मृषां श्रान्तं यदवन्ति देवा विश्वा इत् स्पृधो अभ्यंशवाव ।
जयावेदत्र शतनीधमाजि यत् सम्यश्वा मिथुनावम्यजाव
नृदस्य मा रुधतः काम आग-हित आजान्तो अमुतः कुतश्चित् ।
लोपामुद्रा वृषणं नी रिणानि धीरमधीरा धयति श्वसन्तम्

१

२

३

४

(१८८९)

इमं तु सोममन्तितो हृत्सु पीतमुपं ब्रुवे ।

यत् सीमागंश्चकृमा तत् सु मृळतु पुलुकामो हि मर्त्यः

५

अगस्त्यः स्वर्गमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमिच्छमानः ।

उभौ वर्णावृषिरुग्रः पुंपोष सत्या वृषेष्वाशिषो अगाम

६ [२२] (१८९१)

(१८०)

[चतुर्विंशोऽनुवाकः ॥२४॥ सू० १८०-१९१]

१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

युवो रजांसि सुयमांसो अश्वा रथो यद् वां पर्यणीसि दीर्यतः ।

हिरण्ययां वां पवयः प्रुषाणन् मध्वः पिबन्ता उषसः सचेथे

१

युवमत्सस्याव नक्षथो यद् विपत्तमनो नर्यस्य प्रयज्योः ।

स्वसा यद् वां विश्वभूती भराति वाजायेद्वे मधुपाविषे च

२

गुवं पर्य उलियायामधत्तं पक्रमामायानव पूर्व्य गोः ।

अन्तर्यद् वनिनो वासूतध्व ह्वारो न शुचिर्यजते हविष्मान्

३

युवं ह धर्मं मधुमन्तमव्रजे ऽपो न क्षोदोऽवृणीतमेवे ।

तद् वां नरावश्विना पश्वं वृष्टी रथयेव चक्रा प्रति यन्ति मध्वः

४

आ वां वानायं ददृतीय दत्ता गोरोहेण तौय्यो न जिभिः ।

अपः क्षोणी संचते माहिना वां जूर्णो वायक्षुरहंसो यजत्रा

५ [२३]

नि यद् युवेथे नियुतः सुषान् उपं स्वधार्भिः सृजथः पुरंधिम् ।

मेष्ट्व वेष्ट्व वातो न सुरि-रा महे देवे सुव्रतो न वाजम्

६

वयं चिद्धि वां जगितारः सत्या विपन्यामहे वि णिहितावान् ।

अधा चिद्धि ष्माश्विनावनिन्या पाथो हि ष्मा वृषणावन्तिदेवम्

७

युवां चिद्धि ष्माश्विनावनु द्यून् विरुद्रस्य प्रसवणस्य सातो ।

अगस्त्यो नरां नृषु प्रशस्तः काराधुनीव चितयत सहस्रैः

८

प्र यद् वहेथे महिना रथस्य प्र स्पन्त्रा याथो मनुष्यो न होता ।

धत्तं सुरिभ्य उत वा स्वश्व्यं नासत्या रयिवाचः स्याम

९

त वां रथं वयमग्रा हुवेम स्तोमैरश्विना सुविताय नव्यम् ।

अरिष्टनेमिं परि धामियानं विद्यामेधं वृजजं जीरवानुम्

१० [२४] (१९०१)

(१८१)

९ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

कदु प्रेठाविषां रयीणा - मध्वर्यन्ता यदुन्निनीथो अपाम् ।

अयं वां यज्ञो अकृत प्रशस्तिं वसुधित्ती अवितारा जनानाम्

१

आ वामश्वान्सः शुचयः पयस्या वातरंहसो विव्यासो अत्याः ।

मनोजुवो वृषणो वीतपृष्ठा एह स्वराजो अश्विना वहन्तु

२

आ वां रथोऽवानिनं प्रवत्वान् त्सुप्रवन्धुरः सुविताय गम्याः ।

वृष्णाः स्थातारा मनसो जवीया - नहंपूर्वो यजतो धिष्ण्या यः

३

इहेह जाता समवावशीता - मरेपसां तन्वा उ नामभिः स्वैः ।

जिष्णुर्वीमन्यः सुमन्त्रस्य सूरि - दिवो अन्यः सुभगः पुत्र ऊहे

४

प्र वां निचेरुः कंकूहो वशां अनु पिशङ्गरूपः सदनानि गम्याः ।

हरी अन्यस्य पीपयन्त वाजै - मन्था रजोस्यश्विना वि घोषैः

५ [२५]

प्र वां शरद्वान् वृषभो न निष्पाद् पूर्वोरिषश्चरति मध्वं इष्णन् ।

एवैरन्यस्य पीपयन्त वाजै - वेंपन्तीरुध्वा नद्यो न आगुः

६

असर्जि वां स्थविरा वेधसा गी - बाळ्हे अश्विना त्रेधा क्षरन्ती ।

उपस्तुताववतं नार्धमानं यामन्नयामञ्छृणुतं हव मे

७

उत स्या वां रुशतो वप्ससो गी - खिबर्हिषि सदासि पिन्वते नृन् ।

वृषां वां मेघो वृषणा पीपाय गोर्न सेके मनुषो दशस्यन्

८

युवां पूपेवाश्विना पुरंधि - रग्निमुषां न जरते हविष्मान् ।

हवे यद् वां वरिवस्या गृणानो विद्यामेयं वृजनं जीरदानुम्

९ [२६] (१९१०)

(१८२)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । जगतीः ६, ८ त्रिष्टुप् ।

अभूविदं वयुनमो पु मूषता रथो वृषण्वान् मर्दता मनीषिणः ।

धियंजिन्वा धिष्ण्या विरपलावसू दिवो नपाता सुकृते शुचिभता

१

इन्द्रतमा हि धिष्ण्या मरुतमा वृक्षा दंसिष्ठा रथ्या रथीतमा ।

पूर्णं रथं वहथे मध्व आचितं तेन वृश्वान्समुप याथो अश्विना

२

(१९१२)

किमत्र दद्या कृणुथः किमासाथे जनो यः कश्चिदहविर्महीयते ।

आर्तिं श्रामिष्टं जुरतं एणेरसुं ज्योतिर्विप्राय कृणुतं वचस्यवे ३

जम्भयतमभितो रायतः श्रुनो हतं मृधो विदथुस्तान्यश्विना ।

वाचंवाचं जरितुं रुत्तिनीं कृत-मुभा शंसं नासत्यावतं मम ४

युधमेतं चक्रथुः सिन्धुपु प्लव-मात्मन्वन्तं पक्षिणं तौद्रयाय कम ।

येन देवना मनसा निरुहथुः सुपप्तनी पेतथुः क्षोदसो महः ५ [२७]

अवविद्धं तौद्रयमपस्वन्त-रनारम्भणे तमसि प्रविद्धम् ।

चतस्रो नावो जठलस्य जुष्टा अनुश्विभ्यामिपिताः पारयन्ति ६

कः स्विद् वृक्षो निष्ठितो मध्ये अर्णसो यं तौद्रयो नाधितः पर्यपस्वजत् ।

पर्णा मृगस्य पतरोरिवारभ उदश्विना ऊहथुः श्रोमताय कम ७

तद् वां नरा नासत्यावतुं प्याद् यद् वां मानास उचथमवौचन् ।

अस्मादृद्य सदसः सोम्यादा विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ८ [२८] (१९१८)

(१८३)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

तं युञ्जार्था मनसो यो जवीयान् त्रिवन्धुरो वृषणा यश्चिचक्रः ।

येनोपयाथः सुकृतो दुरोणं त्रिधातुना पतथो विर्न पर्णेः १

सुवृद् रथो वर्तते यज्ञमि क्षां यत् तिष्ठथः क्रतुमन्तानुं पृक्षे ।

वपुर्वपुण्या सचतामियं गी-र्विवो दुहित्रोपसां सचेथे २

आ तिष्ठतं सुवृतं यो रथो वा-मनुं व्रतानि वर्तते हविष्मान् ।

येन नरा नासत्येष्यथ्यै वर्तिर्याथस्तनयाय त्मने च ३

मा वां वृको मा वृकोरा दधर्षी-न्मा परिं वर्क्तमुत मातिं धक्तम् ।

अयं वां भागो निहितं इयं गी-र्दद्याविमे वां निधयो मधूनाम् ४

युवां गोतमः पुरुमीळ्हो अत्रि-र्वस्त्रा हवतेऽवसे हविष्मान् ।

दिशं न विद्यामृजूयेव यन्ता मे हवँ नासत्योर्प यातम् ५

अतारिप्सु तमसस्पारमुस्य प्रति वां स्तोमो अश्विनावधायि ।

एह यातं पृथिभिर्देवयानि-र्विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ६ [२९] (१९२४)

[पञ्चमोऽध्यायः । ॥५॥ व० १-२९]

(१८४)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

ता वा॑मद्य ताव॑परं हु॒वेमो॑-च्छन्त्या॑भुष॒सि वह्नि॑रु॒कथैः ।

नास॑त्या कुहं चि॒त् सन्ता॑वुर्यो दि॒वो नपा॑ता सु॒दास्त॑राय

१

अ॒स्मे ऊ पु वृष॑णा मादयेथा-भु॒त् पु॒णीर्ह॑तमु॒र्या म॑व॒न्ता ।

ध्रु॒तं मे अ॒च्छो॑क्तिभिर्म॒तीना॑-मे॒ष्टां नरा॑ नि॒क्षेता॒रा च॒ कर्णेः॑

२

श्रिये॑ पूष॒न्निषु॑कृतेव दे॒वा नास॑त्या व॒हतुं सूर्या॑याः ।

व॒च्यन्ते॑ वां ककुहा अ॒प्सु जा॒ता यु॒गा जू॒र्येव॑ वरु॒णस्य॑ भूरैः

३

अ॒स्मे सा वा॑ माध्वी रा॒तिर॑स्तु स्तोमं॑ हि॒नोतं॑ मा॒न्यस्य॑ का॒रोः ।

अनु॑ यद् वां भव॒स्या सु॒दानू सु॒वीर्या॑य च॒र्षण॑यो म॒दन्ति॑

४

एष॑ वां स्तोमो॑ अश्वि॒नावका॑रि मा॒नेभिर्म॑घ॒वाना॑ सुवृ॒क्ति ।

या॒तं वृ॒त्तिस्त॑न॒याय॑ त्मने॑ चा-ग॒स्थे नास॑त्या म॒व॒न्ता

५

अ॒ता॒रिष्म॑ तम॒सस्पा॑रम॒स्य प्र॒ति वां स्तोमो॑ अश्वि॒नावधा॑यि ।

एह॑ या॒तं प॒थिभि॑र्वे॒वयानि॑-वि॒द्यामे॒घं वृ॒जं जी॒रदा॑नुम्

६

[१] (१९१०)

(१८५)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । द्यावापृथिव्यौ । त्रिष्टुप् ।

क॒तरा॑ पूर्वी क॒तरा॑परायोः क॒था जा॒ते क॑वयः को वि वे॒द ।

वि॒श्वं त्मना॑ बिभृ॒तो य॒द्ध नाम॑ वि॒र्वीते॑ अह॒नी च॒क्रिये॑व

१

भूरि॑ द्वे अ॒चर॑न्ती चर॒न्तं प॒द्वन्तं॑ गर्भे॒मप॑दी दधाते ।

नि॒त्यं न सूनुं॑ पि॒त्रोरु॑प॒स्थे द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॑ अ॒भ्वात्

२

अ॒नेहो॑ वा॒त्रम॑दि॒तेर॑न॒व हु॒वे त्व॑र्व॒वधं॑ नम॒स्वत् ।

तद् रो॑दसी जनय॑तं ज॒रित्रे॑ द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॑ अ॒भ्वात्

३

अ॒त॒प्यमा॑ने अवसा॒र्वन्ती॑ अनु॑ प्याम॒ रोद॑सी वृ॒वपु॑त्रे ।

उ॒भे वे॒वाना॑मु॒भये॑भिर॒ह्ना द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॑ अ॒भ्वात्

४

सं॒गच्छ॑माने यु॒वती॑ स॒मन्ते॑ स्वसा॒रा जा॒मी पि॒त्रोरु॑प॒स्थे ।

अ॒भि॒जिघ्र॑न्ती भु॒व॒नस्य॑ ना॒मि द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॑ अ॒भ्वात्

५

[२] (१९३५)

उर्वी सजनी वृहती कृतेन	दुषे देवानामवसां जनित्री ।	
वृधाते ये अमृतं सुमतीके	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	६
उर्वी पृथ्वी बह्वले दूरेअन्ते	उपे सुदे नर्मसा यज्ञे अस्मिन् ।	
वृधाते ये सुमगे सुमहती	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	७
देवान् वा यजकृमा कञ्चिदामः	सखायं वा सवृभिजास्पतिं वा ।	
इयं धीर्मूया अवयानमेवां	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	८
उमा शंसा नर्पा नार्दविष्टा	मुभे मामूती अवसा रुचेताम् ।	
मूरिं चिदुर्यः सुवास्ताराये	घा मदन्त इपयेम देवाः	९
कृतं विवे तद्वोचं पृथिव्या	अमिश्राचार्य प्रथमं सुवेधाः ।	
पातामवद्याद् दुरितापृथीके	पिता माता च रक्षतामवोभिः	१०
इवं द्यावापृथिवी सत्यमस्तु	पितृमर्त्यविहोपमुवे वाम् ।	
सूतं देवानामवसे अवोभि	विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्	११ [३] (१९४१)

(१८६)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ न इळाभिर्विदथे सुशस्ति	विश्वानरः सविता देव एतु ।	
अपि यथा युवानो मत्सथा नो	विश्वं जगदमिषित्वे मनीषा	१
आ नो विश्व आत्का गगन्तु देवा	मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः ।	
भुवन् यथा नो विश्वे वृषासः	करन्तुसुषाहा विथुरं न शवः	२
मेढ्रं वो अतिथिं गृणीषे	ऽग्निं शस्तिभिस्तुर्वणिः सजोषाः ।	
असुद् यथा नो वरुणः सुकीर्ति	रिषश्च पर्यदरिगूतः सूरिः	३
उपे व एषे नर्मसा जिगीषो	पासानक्ता सुदुधेव धेनुः ।	
समाने अहन् विमिनो अर्क	विपुरुषे पर्यसि सस्मिन्नुधन्	४
उत नोऽहिर्बुध्न्योऽमर्यस्कः	शिशुं न पिप्पुषीव वेति सिन्धुः ।	
येन नपातमपां जुनाम	मनोजुवो वृषणो यं वहन्ति	५ [४]

उत न इ त्वष्टा गन्तव्यच्छा स्मत् सूरिभिरमिषित्वे सजोषाः ।
 आ वृत्रहेन्द्रश्चरषणिषा स्तुविष्टमो नरां न इह गम्याः

६

(१९४७)

उत न ई मृतयोऽश्वयोगाः शिशुं न गावस्तरुणं रिहन्ति ।
 तमीं गिरो जनयो न पतीः सुरभिर्दमं नरां नंसन्त
 उत न ई मरुतो वृद्धसेनाः स्मद् रोदसी समंजसः सदन्तु ।
 पृषदश्वासोऽवनयो न रथा रिशादसो मित्रयुजो न वेवाः
 प्र नु यदेषां महिना चिकित्रे प्र युञ्जते प्रयुजस्ते सुवृत्ति ।
 अध यदेषां सुदिने न शरु-विश्वमेरिणं युषायन्त सेनाः
 प्रो अश्विनाववसे कृणुध्वं प्र पुषणं स्वर्तवसो हि सन्ति ।
 अद्वेषो विष्णुवर्ति ऋमुक्षा अच्छा सुम्नाय ववृतीय वेवान्
 इयं सा वो अस्मे दीधितिर्यजत्रा अपिप्राणी च सदनी च भूयाः ।
 नि या वेवेषु यतते वसूयु-विद्यामेधं वृजनं जीरदानम्

७

८

९

१०

११ [५] (१९५२)

(१८७)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अक्षं । १ अनुष्टुप्गर्भा उष्णिक्; २, ५-७, ११ अनुष्टुप्; ११ बृहती वा;
 १, ४, ८-१० गायत्री ।

पितुं नु स्तोषं महो धर्माणं तर्विषीम् । यस्य त्रितो व्योर्जसा वृत्रं विपर्वमर्दयत् १
 स्वादो पितो मधो पितो वयं त्वा ववृमहे । अस्माकमविता भव २
 उप नः पितवा चर शिवः शिवामिरुतिभिः । मयोभुरद्विषेण्यः सखा सुशेवो अद्वेयाः ३
 तव त्वे पितो रसा रजांस्यनु विरिताः । विवि वाता इव श्रिताः ४
 तव त्वे पितो वरत-स्तव स्वादिष्ट ते पितो । प्र स्वाद्यानो रसानां तुविश्रीवा इवेरते ५ [६]
 त्वे पितो महानां वेवानां मनो हितम् । अकारि चारुं केतुना तवाहिमवसावधीत् ६
 यवदो पितो अजगन् विवस्व पर्वतानाम् । अत्रां चिक्षो मधो पितो ऽरं भुक्षायं गम्याः ७
 यवपामोषधीनां परिशामांरिशामहे । वातापि पीव इद् भव ८
 यत् ते सोम गवांशिरो यवांशिरो भजामहे । वातापि पीव इद् भव ९
 क्रुम्भ ओषधे भव पीवो वृक् उदारयिः । वातापि पीव इद् भव १०
 तं त्वा वयं पितो वचोमि-गानो न हन्या सुषुदिम ।
 वेवेभ्यस्त्वा सधमाद-मस्मभ्यं त्वा सधमादम्

११ [७] (१९६३)

(१८८)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । आग्नीसूक्तं = [१ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा, १ तनूनपात्, ३ इळाः, ४ बर्हिः, ५ देवीद्वारः, ६ उषासानका, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । गायत्री ।

समिद्धो अद्य राजसि देवो देवैः सहस्रजित् । द्रुतो हव्या कविर्वह १
तनूनपादृतं यते मध्वा यज्ञः समज्यते । दधत् सहस्रिणीरियः २
आजुह्वानो न ईड्यो देवा आ वक्षि यज्ञियान् । अग्नें सहस्रसा अंसि ३
माचीनं बर्हिरोजसा सहस्रवीरमस्तृणान् । यत्रादित्या विराजथ ४
विराट् सग्राहिभ्वीः प्रभ्वीर्वह्वीश्च भूर्यसीश्च याः । दुरो घृतान्यक्षरन् ५ [८]

सुरुक्मे हि सुपेशसा ऽधि प्रिया विराजतः । उषासावेह सीदताम् ६
प्रथमा हि सुवाचसा होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमम् ७
भारतीळे सरस्वति या वः सर्वा उपब्रुवे । ता नश्चोदयत अग्रे ८
त्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः पृथ्वी विश्वान् त्समानजे । तेषां नः स्फातिमा यज ९
उप त्मन्या वनस्पते पाथो देवेभ्यः सृज । अग्निर्हव्यानि सिष्वदत् १०
पुरोगा अग्निर्देवानां गायत्रेण समज्यते । स्वाहाकृतीषु रोचते ११ [९] (१९७४)

(१८९)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अग्निः । निष्पु ।

अग्ने नयं सुपथां राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।
युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूरिष्ठां ते नमउक्ति विधेम १
अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान् त्वस्तिभिरिति दुर्गाणि विश्वा ।
पूर्वं पृथ्वी बहुला न उर्वी भवां तोकाय तनयाय शं योः २
अग्ने त्वमस्मद् युयोध्यमीवा अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः ।
पुनरुस्मभ्यं सुविताय देव क्षां विश्वेभिरमृतेभिर्यजत्र ३
प्राहि नो अग्ने पायुभिरजस्रैरुत प्रिये सदन आ शुशुकान् ।
मा ते भयं जतिरारं यविष्ठ नूनं चिक्नुमापुरं सहस्वः ४
मा नो अग्नेऽव सृजो अघाया ऽविध्यवे रिपवे दुच्छुनाये ।
मा वृत्वते वशते मादते नो मा रीषते सहसावन् परा दाः ५ [१०] (१९७५)

वि च त्वावाँ ऋतजात यंसद् गृणानो अग्ने तन्वेद् वरुथम् ।

विश्वाद् रिश्वोरुत वा निनित्सो-रभिद्रुतामसि हि देव विष्पद्

६

त्वं ताँ अग्न उभयान् वि विद्वान् वेषिं प्रपित्वे मनुषो यजत्र ।

अभिपित्वे मनवे शास्यो भू-र्मर्दृजेन्य उशिग्भिर्नाक्रः

७

अवोचाम निवचनान्यस्मिन् मानस्य स्रुतः सहसाने अग्नौ ।

त्रयं सहस्रमृषिभिः सनेम विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

८ [११] (१९८)

(१९०)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

अनर्वाणं वृषभं मन्द्रजिह्वं बृहस्पतिं वर्धया नव्यमर्कैः ।

गाथान्यः सुरुचो यस्य देवा आशूषवन्ति नवमानस्य मर्ताः

१

तमृत्विष्यो उप वाचः सचन्ते सगो न यो देवयतामसर्जि ।

बृहस्पतिः स ह्यश्वो वरांसि विश्वाभवत् समृते मातरिश्वा

२

उपस्तुतिं नमस उद्यतिं च श्लोकं यंसत् सवितेव प्र बाहू ।

अस्य कृत्वाह्न्योऽ यो अस्ति मृगो न मीमो अरक्षसस्तुर्विष्मान्

३

अस्य श्लोको द्विवीर्यते पृथिव्या-मत्यो न यंसद् यक्षभृद् विचेताः ।

मृगाणां न हेतयो यन्ति चेमा बृहस्पतेरहिमायां अभि द्यून्

४

ये त्वा देवोन्निकं मन्यमानाः पापा मद्रमुपजीवन्ति पञ्चाः ।

न दृढयेऽ अनु ददासि वामं बृहस्पते चर्यस इत् पियारुम्

५ [१२]

सुप्रेतुः सुयवसो न पन्था दुर्नियन्तुः परिप्रीतो न मित्रः ।

अनर्वाणो अभि ये चक्षते नो ऽपीवृता अपोर्णवन्तो अस्थुः

६

सं यं स्तुभोऽवनयो न यन्ति समुद्रं न स्रवतो रोधचक्राः ।

स विद्रा उभयं चष्टे अन्त-बृहस्पतिस्तर आपश्च गृध्रः

७

एवा महस्तुविजातस्तुर्विष्मान् बृहस्पतिर्वृषभो धायि देवः ।

स नः स्तुतो वीरवद् धातु गोमद् विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

८ [१३] (१९९०)

(१९१)

१६ अगस्त्यो भैत्रावरुणिः । अपृणसूर्याः (विषमोपनिषद्) । अनुष्टुप् : १०-११ महापंक्तिः, १३ महावृहती ।

कङ्कतो न कङ्कतो ऽथो सतीनकङ्कतः ।

द्वाविति प्लुषी इति न्य१दृष्टा अलिप्सत

१

अदृष्टान् हन्त्याय—त्यथो हन्ति परायती ।

अथो अवघ्नती ह—त्यथो पिनष्टि पिपती

२

शरासः कुशरासो वृर्भासः सैर्या उत ।

मौश्रा अदृष्टा बैरिणाः सर्वे साकं न्यलिप्सत

३

नि गार्धो गोष्ठे अंसदन् नि मृगासो अविक्षत ।

नि केतवो जनानां न्य१दृष्टा अलिप्सत

४

एत उ ते प्रत्यहश्चन् प्रवोषं तस्करा इव ।

अदृष्टा विश्वदृष्टाः प्रतिबुद्धा अभूतन

५ [१४]

द्यौर्वैः पिता पृथिवी माता सोमो भ्रातादितिः स्वसा ।

अदृष्टा विश्वदृष्टा—स्तिष्ठतेत्यता सु कम्

६

ये अस्या ये अङ्ग्याः सूचीका ये प्रकङ्कताः ।

अदृष्टाः किं चनेह वः सर्वे साकं नि जस्यत

७

उत् पुरस्तात् सूर्ये एति विश्वदृष्टो अदृष्टहा ।

अदृष्टान् त्सर्वा अभ्ययन् त्सर्वाश्च यातुधान्यः

८

उदपतवुसौ सूर्यः पुरु विश्वानि जूषन् ।

आवित्यः पर्वतेभ्यो विश्वदृष्टो अदृष्टहा

९

सूर्ये विषमा संजामि दृतिं सुरावतो गृहे ।

सो चिन्नु न मराति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १० [१५]

इयत्तिका शकुन्तिका सका जघास ते विषम् ।

सो चिन्नु न मराति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ११ (२००१)

त्रिः सप्त विष्णुलिङ्गका विषस्य पुष्पमक्षन् ।

ताश्चिन्नु न मरन्ति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चंकार १२

नवानां नवतीनां विषस्य रोपुषीणाम् ।

सर्वासामग्रमं नामा—ऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चंकार १३

त्रिः सप्त मयूर्यः सप्त स्वसारो अग्रुवः ।

तास्ते विषं वि जंघ्रि उदुकं कुम्भिनीरिव १४

इयत्तकः कुपुम्भक—स्तकं भिन्दयश्मना ।

ततो विषं प्र वावृते पराचीरनु संवतः १५

कुपुम्भकस्तद्वद्वीद् गिरेः प्रवर्तमानकः ।

वृश्चिकस्यारसं विष—मरसं वृश्चिक ते विषम् १६ [१६] (२००१)

॥ इति प्रथमं मण्डलं समाप्तम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीयं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-११]

१६ गृत्समद (भाङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । जगती ।

- त्वमग्ने ह्यमिस्त्वमामिह्यशुक्षणि - स्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मन्स्परि ।
 त्वं वनेष्वस्त्वमोषधीभ्य - स्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः १
- त्वमग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्विद्यं तव नेष्टं त्वमग्निहंतायतः ।
 तव प्रशाखं त्वमध्वरीयासि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे २
- त्वमग्ने इन्द्रो वृषभः सतामसि त्वं विष्णुरुगगायो नमस्यः ।
 त्वं ब्रह्मा रयिविद् ब्रह्मणस्पते त्वं विधर्तः सचसे पुरन्ध्या ३
- त्वमग्ने राजा वरुणो धृतरत - स्त्वं मित्रो भवसि वृष्म ईड्यः ।
 त्वमर्यमा सत्यतिर्यस्य संभुजं त्वमंशो विवर्धे देव भाजयुः ४
- त्वमग्ने त्वष्टा विधते सुवीर्यं तव भावो मित्रमहः सजात्यम् ।
 त्वमांशुहेमा रयि स्वश्क्यं त्वं नरां शर्धो आसि पुरुवसुः ५ [१७]
- त्वमग्ने रुद्रो असुरो मुहो निव - स्त्वं शर्धो मारुतं पूक्ष ईशिषे ।
 त्वं वीतरुणैर्यासि शंगय - स्त्वं पूषा विधृतः पांसि नु त्वना ६
- त्वमग्ने द्रविणोवा अरंकृते त्वं देवः सविता रत्नधा असि ।
 त्वं भगो नृपते वस्व ईशिषे त्वं प्रायुर्दमे यस्तेऽविधत् ७
- त्वमग्ने वम आ विष्पतिं विश - स्त्वां राजानं सुविवर्त्रमृजते ।
 त्वं विश्वानि स्वनीक पत्यसे त्वं सहस्राणि शता दश प्रति ८
- त्वमग्ने पितरमिष्टिभिर्नर - स्त्वां भ्रात्राय शम्यां तनूरुचम् ।
 त्वं पुत्रो भवसि यस्तेऽविधत् त्वं सखा सुशेवः पास्याधृषः ९

(९)

त्वमग्निं क्रभुराके नमस्यः ।—स्त्वं वाजस्य क्षुमतो राय ईशिषे ।
त्वं वि भास्यनु दक्षि वावने त्वं विशिक्षुरसि यज्ञसातनिः

१० [१८]

त्वमग्ने अदिदिदेव वागुषे त्वं होत्रा भारती वर्धसे गिरा ।
त्वमिळा शतहिमासि दक्षसे त्वं वृत्रहा वसुपते सरस्वती
त्वमग्ने सुभृत उत्तमं वय—स्तव स्पर्हे वर्णं आ संहशि श्रियः ।

११

त्वं वाजः प्रतरणो बृहन्नसि त्वं रयिर्वहुलो विश्वतस्पृथुः

१२

त्वमग्निं आवित्यास आस्यः । त्वां जिह्वां शुचयश्चक्रिरे कवे ।

त्वां रातिषाचो अध्वरेषु सश्चिरे त्वे देवा हविरवृन्त्याहुतम्

१३

त्वे अग्ने विश्वे अमृतांसो अदृह आसा देवा हविरवृन्त्याहुतम् ।

त्वया मतींसः स्वदन्त आसुति त्वं गर्भो वीरुधां जज्ञिषे शुचिः

१४

त्वं तान् त्सं च प्रति चासि मज्जना अग्ने सुजात प्र च देव रिच्यसे ।

पृक्षो यदन्नं महिना वि ते मुव—दनु द्यावापृथिवी रोदसी उभे

१५

ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशस—मग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः ।

अस्माश्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

१६ [१९] (१६)

(२)

१३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । जगती ।

यज्ञेन वर्धत जातवेदस—मग्निं यजध्वं हविषा तना गिरा ।

समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरं द्युक्षं होतारं वृजनेषु धूर्षदम्

१

अभि त्वा नर्त्तीरुषसो ववाशिरे अग्ने वत्सं न स्वसरेषु धेनवः ।

विष इवेदरतिमानुषा युगा क्षणो भासि पुरुवार संयतः

२

तं देवा बुधे रजसः सुवसंसं विवस्पृथिव्योरंरतिं न्येरिरे ।

रथमिव वेद्यं शुक्रशोचिष—मग्निं मित्रं न क्षितिषु प्रशंस्यम्

३

तमुक्षमाणं रजसि स्व आ वमे चन्द्रमिव सुरुचं ह्यार आ दधुः ।

पृथ्याः पतरं चितयन्तमुक्षभिः पाथो न पायुं जनसी उभे अनु

४

स होता विश्वं परि मूत्वध्वरं तमु हव्यैर्मनुष कञ्जते गिरा ।

हिरिणिप्रो वृधसानासु जर्मुर्द द्यौ—न स्तुमिश्चितयद् रोदसी अनु

५ [२०] (२१)

स नो देव त्वं समिधानः स्वस्तये सन्दवस्वान् रयिमस्मासु दीदिहि ।	
आ नः कृणुष्व सुविताय रोदसी अग्ने हव्या मनुषो देव वीतये	६
वा नो अग्ने बृहतो दाः सहस्रिणो दुरो न वाजं श्रुत्या अपा वृधि ।	
प्राची धावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि स्वर्णं शुक्रमुपसो वि दिद्युतः	७
स इधान उषसो राम्या अनु स्वर्णं दीदेदरूपेण भानुना ।	
होत्राभिरग्निर्मनुषः स्वध्वरो राजा विशामतिथिश्चारुणयवे	८
एवा नो अग्ने अमृतेषु पूर्य धीष्णीपाय बृहद् दिवेषु मानुषा ।	
बुहाना धेनुर्वृजनेषु कारवे त्वनां शतिर्न पुरुरूपमिषणि	९
वयस्ये अर्वाता वा सुवीर्यं ब्रह्मणा वा चितयेमा जनां अति ।	
अस्माकं ह्यन्नमधि पश्वं कृष्टिषूञ्जा स्वर्णं शुशुचीत दुदरम्	१०
स नो बोधि सहस्य प्रशंस्यो यस्मिन् त्सुजाता उषयन्त सूरयः ।	
यस्ये यज्ञमुपयन्ति वाजिनो नित्यं तोके दीन्निवासं स्वे दमे	११
उभयांसो जातवेदः स्याम ते स्तोतारो अग्ने सूरयश्च शर्मणि ।	
वस्वो रायः पुरुश्चन्द्रस्य भूयसः प्रजावतः स्वपत्यस्य शग्धि नः	१२
ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशस-मग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः ।	
अस्माश्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१३ [२१] (२९)

(३)

११ युत्समब् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । आप्रीसूक्तं = [१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा,
२ नराशंसः, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उपासानका, ७ वैव्यौ होतारौ
प्रचेतसौ, ८ तिष्ठो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा,
१० वनस्पतिः, ११ स्वादाकृतयः] । विष्टुप्, ७ जगती ।

समिद्धो अग्निर्निहितः पृथिव्यां प्रत्यङ् विश्वानि भुवनांश्चस्थात ।	
होता पावकः प्रदिवः सुमेधा देवो देवान् यजत्वग्निर्हन्	१
नराशंसः प्रति धामान्यश्नन् तिष्ठो दिवः प्रति मृहा स्वर्चिः ।	
घृतमुषा मर्नसा हव्यमुन्दन् मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु देवान्	२
ईक्षितो अग्ने मर्नसा नो अर्हन् देवान् यक्षि मानुषात् पूर्वी अद्य ।	
स आ वह मरुतां शर्धो अच्युत-मिन्द्रं नरो बर्हिषद् यजध्वम्	३ (३२)

देवं बर्हिर्वधमानं सुवीरं स्तीर्णं राये सुभरं वेद्यस्याम् ।
घृतेनाक्तं वंसवः सीदतेदं विश्वे देवा आदित्या यज्ञियांसः
वि श्रयन्तामुर्विया ह्ययमाना द्वारो वृषीः सुप्रायणा नमोभिः ।
व्यचस्वतीर्वि प्रथन्तामजुया वर्णं पुनाना यशसं सुवीरम्

४

५ [२२]

साध्वपांसि सनता न उक्षिते उपासानक्ता व्ययेव रण्विते ।
तन्तुं ततं संवर्यन्ती समीची यज्ञस्य पेशः सुदुष्टे पर्यस्वती
वेव्या होतारा प्रथमा विदुष्टर ऋजु यक्षतः समृचा वृषुष्टरा ।

६

वेवान् यजन्तावृतुथा समश्नतो नाभा पृथिव्या अधि सानुषु त्रिषु
सरस्वती साधयन्ती धियं न इळा वेवी भारती विश्वतूर्तिः ।

७

तिष्ठो वेवीः स्वधया बर्हिरेव-मच्छिद्रं पान्तु शरणं निषद्यं
पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते वेवकांसः ।

८

प्रजां त्वष्टा वि ष्यंतु नाभिर्मस्मे अथा वेवानामप्येतु पाथः
वनस्पतिरवसृजन्नुपं स्था-वृग्निर्हविः सृदयाति प्र धीभिः ।

९

त्रिधा समक्तं नयतु प्रजानन् वेवेभ्यो दैव्यः शमितोप हव्यम्
घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनि-धृते भित्तो घृतम्बस्य धाम ।

१०

अनुष्वधमा वह मादयस्व स्वाहाकृतं धृषम वक्षि हव्यम्

११ [२३] (४०)

(४)

१ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

हवे वः सुद्योत्मानं सुवृक्तिं विशामग्निमतिथिं सुप्रयसम् ।

मित्र इव यो विधिपाप्यो भूद वेव आदेवे जने जातवेदाः

१

इमं विधन्तो अपां सधस्थे द्वितावधुर्मृगवो विक्ष्वादेयोः ।

एष विश्वान्यम्यस्तु भूमा वेवानामग्निररतिर्जीराश्वः

२

अग्निं देवासो मानुषीषु विक्षु मियं धुः क्षेप्यन्तो न मित्रम् ।

स दीदयदुशतीरुम्या आ वृक्षाप्यो यो दास्वते वम आ

३

अस्य रण्वा स्वस्येव पुष्टिः संदृष्टिरस्य हियानस्य दक्षोः ।

वि यो भरिभ्रदोषधीषु जिह्वा-मत्यो न रथ्यो दोधवीति वारान्

४

(४४)

आ यन्मे अर्ध्वं वनदुः पनन्तो - शिरभ्यो नामिमीतु वर्णम् ।
स चित्रेण चिकिते रंसु भासा जुजुवी यो मुहुरा युवा भूत

५ [२४]

आ यो वनां तातृपाणो न भाति वार्षं पृथा रथ्येव स्वानीत् ।
कृष्णाध्वा तपू रणवक्षिकेत द्यौरिव स्मर्यमानो नभोभिः
स यो व्यस्थावुभि दक्षदुर्वी पशुर्नैति स्वयुरगोपाः ।
अग्निः शोचिष्मा अतसानयुष्णन् कृष्णव्यधिरस्वदयुज्ज भूमं
नू ते पूर्वस्यावसो अर्धातौ तृतीयं विदथे मन्मं शंसि ।
अस्मे अग्ने संयद्वीरं बृहन्तं क्षुमन्तं वाजं स्वपत्यं रयिं दाः
त्वया यथा गृत्समदासो अग्ने गुहां वन्वन्त उपरौ अभि प्युः ।
सुवीरांसो अभिमातिषाहः स्मत् सुरिभ्यो गृणते तद् वयो धाः

६

७

८

९ [२५] (४९)

(५)

८ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

होताजनिष्ट चेतनः पिता पितृभ्य ऊतये ।
प्रयक्षश्चेन्यं वसु शकेम वाजिनो यमम्
आ यस्मिन् त्सत् रश्मयं - स्तता यज्ञस्य नेतरि ।
मनुष्वद् दैव्यमष्टमं पोता विश्वं तदिन्वति
दुधन्वे वा यद्वीमनु वोचद् ब्रह्माणि वेरु तत् ।
परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत्
साकं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि ।
विद्वौ अस्य व्रता ध्रुवा वया इवानु रोहते
ता अरस्य वर्णमायुवो नेदुः सचन्त धेनवः ।
कुवित तिसृभ्य आ वरं स्वसारो या इदं युयुः
यदी मातुरुप स्वसा घृतं भरन्त्यस्थित ।
तासामध्वयुरागतौ यवो वृटीव मोदते
स्वः स्वाय धायसे कृणुतामृत्विगृत्विजम् ।
स्तोमं यज्ञं चादरं वनेमा रणिमा वयम्
यथा विद्वौ अरं करद् विश्वेभ्यो यजतेभ्यः ।
अयमग्ने त्वे अपि यं यज्ञं चकृमा वयम्

१

२

४

५

६

७

८ [२६] (५७)

(६)

८ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । गायत्री ।

इमां मे अग्ने समिधं—मिमामुपसदं वनेः	। इमा उ षु श्रुधी गिरः	१
अया ते अग्ने विधेमो—जो नपादश्वमिष्टे	। एला सूक्तेन सुजात	२
तं त्वा गीर्मिर्गिवणसं द्रविणस्युं द्रविणोदः	। सपुर्वेभ सपुर्ववः	३
स बोधि सूरिर्मघवा वसुपते वसुदावन्	। युयोध्यस्मद् द्वेषांसि	४
स नो वृष्टिं द्विस्परि स नो वाजमनुर्वाणम्	। स नः सहस्रिणीरिषः	५
ईळानायावस्यवे यविष्ठ दूत नो गिरा	। यजिष्ठ होतरा गंहि	६
अन्तर्ह्यग्र ईयसे विद्वान् जन्मोभयां कवे	। दूतो जन्येव मित्र्यः	७
स विद्वो आ च पिप्रयो यक्षिं चिकित्व आनुषक् । आ चास्मिन् त्सत्सि बर्हिषि	८ [२७] (६५)	

(७)

६ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । गायत्री ।

श्रेष्ठं यविष्ठ भारता—ऽग्ने द्युमन्तमा भर	। वसो पुरुस्पृहं रयिम्	१
मा नो अरातिरीशत देवस्य मर्त्यस्य च	। पर्षि तस्या उत द्विषः	२
विश्वा उत त्वया वयं धारा उदुन्या इव	। अतिं गाहेमहि द्विषः	३
शुचिं पावक वन्द्यो ऽग्ने बृहद् वि रोचसे	। त्वं घृतेभिराहुतः	४
त्वं नो असि भारता—ऽग्ने वशाभिरुक्षभिः	। अष्टापदीभिराहुतः	५
द्वन्नः सर्पिरासुतिः प्रतो होता वरेण्यः	। सहसस्पुत्रो अद्भुतः	६ [२८] (७१)

(८)

६ द्युत्समद् (आह्निरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । गायत्री; ६ अनुष्टुप् ।

वाजयन्त्रिब नू रथान् योगां अग्रेरुपं स्तुहि	। यशस्तमस्य म्रिळहुषः	१
यः सुनीथो देवाशुषे ऽजुर्यो जरयन्नरिं	। चारुप्रतीक आहुतः	२
य उ श्रिया दमेष्वा वृषोषसि प्रशस्यते	। यस्य वृते न मीयते	३
आ यः स्वर्णं भानुना चित्रो विभात्यर्चिषा	। अश्त्रानो अजरैरभि	४
अत्रिमनु स्वराज्यं—मग्निमुक्थानि वावृधुः	। विश्वा अधि श्रियो दधे	५
अग्नेरिन्द्रस्य सोमस्य देवानामूतिभिर्वयम् । अरिं प्यन्तः सचेमह्य—भि ज्याम पृतन्यतः	६ [२९] (७७)	

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२२]

(९)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

नि होता होतावृषदने विदान-स्वेषो दीद्विवाँ असदत् सुदक्षः ।

अदवध्वतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रभरः शुचिजिह्वो अग्निः

१

त्वं दूतस्त्वमु नः परस्पा-स्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता ।

अग्ने तोकस्य नस्तने तनूना-मप्रयुच्छन् दीद्यद् बोधि गोपाः

२

विधेम ते परमे जन्मन्नग्ने विधेम स्तोमैरवरे सधस्थे ।

यस्माद् योनेरुदारिथा यजे तं प्र त्वे हवीर्षि जुहुरे समिद्धे

३

अग्ने यजस्व हविषा यजीया-ऋष्टी वृष्णमभि गृणीहि राधः ।

त्वं ह्यसि रयिपती रयीणां त्वं शुक्रस्य वचसो मनोता

४

उभयं ते न क्षीयते वसव्यं विवेदिवे जायमानस्य दस्म ।

कुधि क्षुमन्तं जरितारमग्ने कुधि पतिं स्वपत्यस्य रायः

५

सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा वेवाँ आयजिष्ठः स्वस्ति ।

अदव्यो गोपा उत नः परस्पा अग्ने द्युमदुत रेवद दिदीहि

६ [१] (८३)

(१०)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

जोह्वत्रो अग्निः प्रथमः पितेवे-ऋस्पदे मनुषा यत् समिद्धः ।

श्रियं वसानो अमृतो विचेता मर्मजेन्यः श्रवस्यः स वाजी

१

भूया अग्निश्चित्रभानुर्हव मे विश्वाभिर्गीर्भिरमृतो विचेताः ।

श्यावा रथं बहतो रोहिता वो-तारुपाहं चक्रे विभ्रुत्रः

२

उत्तानायामजनयन् त्सुपूतं भुवन्मिः पुरुपेशासु गर्भः ।

शिरिणायां चिक्कुना महोभि-रपरीवृतो वसति प्रचेताः

३

जिघर्ष्यग्निं हविषा घृतेन प्रतिक्षियन्तं भुवनानि विश्वा ।

पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्टमग्ने रभसं दृशानं

४

आ विश्वतः प्रत्यञ्चं जिघर्ष्य-रक्षसा मनसा तज्जुषेत ।

मयश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्नि-नाभिमुशं तन्वाइ जर्मुगाणः

५

(८८)

जेया भागं सहसानो वरेण त्वाद्रतासो मनुवद् वदेम ।
अन्नमग्निं जुह्वा वचस्या मधुपृचं धनसा जोहवीमि

६ [२] (२)

(११)

१२ गृत्समद (आगिरसः शौनहोत्रः पञ्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । शिरादृश्यामा, ११ त्रिष्टुप् ।

श्रुधी हवामिन्द्र मा रिषण्युः स्याम ते दावने वरुनाय ।
इमा हि त्वामूर्जो वर्धयन्ति वसूयवः सिन्धवो न क्षरन्तः
सृजो महीरिन्द्र या अर्पिन्वः परिठिता अहिना शूर पूर्वीः ।
अमर्त्यं चिद् दासं मन्यमानं - मवाभिनुकथैर्वावृधानः

१

२

उक्थेष्विन्नु शूर येषु चाकन् त्तोमेष्विन्द्र रुद्रीयेषु च ।
तुभ्येवेता यासु मन्दसानः प्र वायवे सिंस्रते न शुभ्राः

३

शुभ्रं नु ते शुष्मं वर्धयन्तः शुभ्रं वज्रं बाह्वोर्दधानाः ।
शुभ्रस्त्वमिन्द्र वावृधानो अस्मे दासीर्विज्ञः सूयेण सद्याः

४

गुहा हितं गुह्यं गूळहमप्स्व - पीधृतं मायिनं क्षियन्तम्
उतो अपो द्यां तस्तम्बांस - महन्नाहि शूर वीर्येण

५ [३]

स्तवा नु ते इन्द्र पूर्वा महा - न्युत स्तवाम नूतना कृतानि ।

स्तवा वज्रं बाह्वोरुशन्तं स्तवा हरी सूर्यस्य केतु

६

हरी नु ते इन्द्र वाजयन्ता घृतश्चुतं स्वारमस्वार्धाम् ।

वि समना मूर्धिरप्रथिष्टा - ऽरंस्त पर्वतश्चित् सप्रिष्यन्

७

नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन् त्सं मातृभिर्वावृशानो अंकान् ।

दूरे पारे वाणीं वर्धयन्त इन्द्रैषितां धमनिं पप्रथन् नि

८

इन्द्रो महं सिन्धुमाशयानं मायाविनं वृत्रमस्फुरन्निः ।

अरेजेतां रोदसी भियाने कनिकवतो वृष्णो अस्य वज्रात्

९

अरोरवीद वृष्णो अस्य वज्रो ऽमानुषं यन्मानुषो निजूर्वात् ।

नि मायिनो दानवस्य माया अपादयत् पपिवान् त्सुतस्य

१० [४]

पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मन्दन्तु त्वा मन्दिनः सुतासः ।

पृणन्तस्ते कुक्षी वर्धयन्ति - तथा सुतः पौर इन्द्रमाव

११ (१००)

त्वे इन्द्रापर्यभूम विप्रा धियं वनेम क्रतया सर्पन्तः ।	
अवस्यवो धीमहि प्रशस्तिं सद्यस्तं रायो वावने स्याम	१२
स्याम ते तं इन्द्र ये तं ऊती अवस्यव ऊर्जं वर्धयन्तः ।	
शुष्मिन्तमं यं चाकनाम देवा -ऽस्मे रयिं रासि वीरवन्तम्	१३
रासि क्षयं रासि मित्रयस्मे रासि शर्धं इन्द्र मारुतं नः ।	
सजोषसो ये च मन्दसानाः प्र दायवः पान्त्यग्रणीतिम्	१४
व्यन्विष्यु येषु मन्वसाना -स्तूपत सोमं पाहि वृहदिन्द्र ।	
अस्मान् त्सु पृत्स्वा तरुना -ऽवधयो द्यां बृहद्विरर्कैः	१५ [५]
बृहन्त इन्द्र ये ते तरुन्नो -लथेभिर्वा सुस्रमाविवासान् ।	
स्तृणानासो बृहिः पस्त्यावत् त्वोता इदिन्द्र वाजस्रमन्	१६
उग्रेष्विषु शूर मन्दसान -श्चिकन्तुकेषु पाहि सोममिन्द्र ।	
प्रदोधुवच्छशुषु प्रीणानो राहि हरिभ्यां सुतस्य पीतिम्	१७
षिष्वा शर्वः शूर येन वृत्र -मवाभिन्द दानुमौर्णवाभम् ।	
अपावृणोज्योतिरायौ नि संव्यतः सावि दस्युरिन्द्र	१८
सनेम ये तं ऊतिभिस्तरन्तो विश्वाः स्पृध आर्येण दस्यून् ।	
अस्मभ्यं तत् त्वाहं विश्वरूप -मरन्धयः साख्यस्यं त्रितायं	१९
अस्य सुवानस्य मन्दिनस्त्रितस्य न्यबुधं वावृधानो अस्तः ।	
अवर्तयत् सूर्यो न चक्रं मिनद् वलमिन्द्रो अङ्गिरस्वान्	२०
नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनीं ।	
शिक्षां स्तोतृभ्यो मार्तिं ध्रुमगो नो बृहद वदेम विदथे सुवीराः	२१ [६] (११०)

(१२)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १२-२२]

१५ गृत्समद् (आदिगरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यो जात एव प्रथमो मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना पर्यभूषत् ।	
यस्य शुष्माद् रोदसी अग्न्यसेतां नृम्णस्य मद्वा स जनासु इन्द्रः	१
यः पृथिवीं व्यथमानामदहद् यः पर्वतान् प्रकुपितो अरम्णात् ।	
यो अन्तरिक्षं विममे वरीयो यो यामस्तभ्नात् स जनासु इन्द्रः	२ (११२)

यो हत्वाहिमरिणात् सप्त सिन्धून् यो गा उवाजदपधा वलस्य ।

यो अश्मनोरन्तरग्निं जजान संवृक् समत्सु स जनास इन्द्रः

येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः ।

श्वग्रीव यो जिगीवाँ लक्षमादं-वुर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः

यं स्मां पृच्छन्ति कुह सेति घोर-मुतेमाहुर्नेपो अस्तीत्येनम् ।

सो अर्यः पृष्टीर्विज इवा मिनाति श्रदस्मै धत्त स जनास इन्द्रः

यो रभस्यं चोविता यः कृशस्य यो ब्रह्मणो नार्धमानस्य कीरिः ।

युक्तग्राव्णो योऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः

यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः ।

यः सूर्यं य उपसं जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः

यं क्रन्दसी संयती विह्वयेते परेऽवर उभया अमित्राः ।

समानं चिद् रथमातस्थिवांसा नाना हवेते स जनास इन्द्रः

यस्मान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते ।

यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत् स जनास इन्द्रः

यः शश्वतो महेनो दधाना-नमन्यमानाञ्छर्वा जघान ।

यः शर्धते नानुददाति शूच्यां यो दस्योर्हन्ता स जनास इन्द्रः

यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविन्दत् ।

ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयातं स जनास इन्द्रः

यः सप्तर्शिमवृषभस्तुर्विष्मा-नुवासुजत् सतेवे सप्त सिन्धून् ।

यो रौहिणमस्फुरद वज्रबाहु-द्यामारोहन्तं स जनास इन्द्रः

द्यावां चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माञ्चिदस्य पर्वता भयन्ते ।

यः सोमपा निचितो वज्रबाहु-यो वज्रहस्तः स जनास इन्द्रः

यः सुन्वन्तमवन्ति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमूती ।

यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्येदं राधः स जनास इन्द्रः

यः सुन्वते पचते दुध आ चिद् वाजं दर्दधि स किलासि सत्यः ।

वयं त इन्द्र विश्वह मिथासः सुवीरांसो विदथमा वंदेम

३

४

५ [७]

६

७

८

९

१० [८]

११

१२

१३

१४

१५ [९] (११५)

(१३)

१३ गृत्समव (आङ्गिरसः शौनहोमः पञ्चाद् भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती; १३ त्रिष्टुप् ।

ऋतुर्जनिनी तस्या अपस्परि मधू जात आविशद् यासु वर्धते ।
 तदाहना अभवत् पिप्पुषी पयो — उशोः पीयूषं प्रथमं तदुक्थ्यम् १
 सध्रीमा यन्ति परि विभ्रतीः पयो विश्वप्स्याय प्र भरन्त भोजनम् ।
 समानो अध्वा प्रवतामनुष्यदे यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युकथ्यः २
 अन्वेको वदति यद् वदाति तद् रूपा मिनन्तदपा एक ईयते ।
 विश्वा एकस्य विनुदस्तितीक्षते यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युकथ्यः ३
 प्रजाभ्यः पुष्टिं विभजन्त आसते श्विमिव पृष्ठं प्रभवन्तमायते ।
 असिन्वन् दद्रेः पितुरसि भोजनं यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युकथ्यः ४
 अथाकृणोः पृथिवीं संहर्षे विवे यो धौतीनामहिहन्नारिणक् पथः ।
 तं त्वा स्तोमोभिरुदभिर्न वाजिनं देवं देवा अजनन् त्सास्युकथ्यः ५ [१०]

यो भोजनं च दयसे च वर्धन — माद्रादा शुष्कं मधुमदं बुद्धोहिथ ।
 स शोर्वधिं नि दधिषे विवस्वति विश्वस्वैक ईशिषे सास्युकथ्यः ६
 यः पुष्पिणींश्च प्रस्वंश्च धर्मणा ऽधि दाने व्युवनीरधारयः ।
 यश्चासमा अजनो विद्युतो विव उरुर्वी अमितः सास्युकथ्यः ७
 यो नार्भर सहवसुं निहन्तवे पृक्षाय च वासर्वेणाय चार्वहः ।
 ऊर्जर्यन्त्या अपरिविष्टमास्य — मुतैवाद्य पुरुकृत् सास्युकथ्यः ८
 शतं वा यस्य दशं साकमाद्य एकस्य भुष्टो यद्धं चोदमाविथ ।
 अरुजौ वस्यन् त्समुनब्धभीतये सुप्रग्व्यो अभवः सास्युकथ्यः ९
 विश्वेदन्तु रोधना अस्य पौंस्यं वदुरस्मै दधिरे कृत्तवे धनम् ।
 षळस्तभा विष्टिः पश्चं संहडाः परि परो अभवः सास्युकथ्यः १० [११]

सुप्रवाचनं तव वीर वीर्यं यदेकेन क्रतुना विन्दसे वसु ।
 जातुधिरस्य प्र वयः सहस्वतो या चकथं सेन्द्र विश्वासायुकथ्यः ११
 अरमयः सरपसस्तराय कं त्वीतये च वय्याय च सुतिम् ।
 नीचा सन्तमुदनयः परावृजं प्रान्धं श्रोणं श्रवयन् त्सास्युकथ्यः १२

अस्मर्यं तद् वसो वानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् ।

इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून् बृहद् ववेम विदथे सुवीराः १३ [१२] (१३८)

(१४)

१२ गृत्समद (आक्षिप्तः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोम — मामन्त्रेभिः सिञ्चता मद्यमन्धः ।
 कामी हि वीरः सदमस्य पीतिं जुहोत वृष्णे तदिदेष वष्टि १
- अध्वर्यवो यो अपो वन्निवासं वृत्रं जघानाशन्येव वृक्षम् ।
 तस्मा एतं भरत तद्वशाय एष इन्द्रो अर्हति पीतिमस्य २
- अध्वर्यवो यो दृभीकं जघान यो गा उवाजदप हि वलं वः ।
 तस्मा एतमन्तरिक्षे न वात — मिन्द्रं सोमैरोर्णुत जूर्न वस्त्रैः ३
- अध्वर्यवो य उरणं जघान नवं चख्वासं नवतिं च बाहून् ।
 यो अर्बुदमवं नीचा बन्धाधे तमिन्द्रं सोमस्य भूथे हिनीत ४
- अध्वर्यवो यः स्वश्वं जघान यः शुष्णमशुषं यो व्यंसम् ।
 यः पिपुं नयुचिं यो रुधिकां तस्मा इन्द्रायान्धसो जुहोत ५
- अध्वर्यवो यः शतं शम्बरस्य पुरो बिभेदाश्मनेव पूर्वीः ।
 यो वर्चिनः शतमिन्द्रः सहस्रं — मपावपद भरता सोममस्मै ६ [१३]
- अध्वर्यवो यः शतमा सहस्रं भूम्या उपस्थेऽवपजघन्वान् ।
 कुत्सस्यायोरतिथिगवस्य वीरान् न्यावृणग् भरता सोममस्मै ७
- अध्वर्यवो यन्नरः कामयाध्वे श्रुटी बहन्तो नशथा तदिन्द्रे ।
 गभस्तिपूतं भरत श्रुताये — न्द्राय सोमं यज्यवो जुहोत ८
- अध्वर्यवः कर्तेना श्रुष्टिमस्मै वने निपूतं वन उन्नयध्वम् ।
 जुषाणो हस्त्यमभि वावशे व इन्द्राय सोमं मदिरं जुहोत ९
- अध्वर्यवः पयसोध्वर्यथा गोः सोमैर्भिरि पृणता भोजमिन्द्रम् ।
 वेवाहमस्य निमृतं न एतद् दित्सन्तं भूयो यजतश्चिकेत १०
- अध्वर्यवो यो दिव्यस्य वस्त्रो यः पार्थिवस्य क्षम्यस्य राजा ।
 तमूर्दं न पृणता यवेने — न्द्रं सोमैर्मिस्तदपो वो अस्तु ११
- अस्मभ्यं तद् वसो वृनाय राघः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् ।
 इन्द्र यन्त्रिंश्रवस्या अनु द्यून् बृहद् वदेम विदधे सुवीराः १२ [१४] (१५०)

(१५)

१० गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र वा न्वस्य महतो महानि सत्या सत्यस्य करणानि वाचम् ।	
त्रिकटुकेश्वपिवत् सुतस्यास्य मवृ अहिमिन्द्रो जघान	१
अवशे द्यामस्तभायद् बृहन्तमा रोदसी अपृणदन्तरिक्षम् ।	
स धारयत् पृथिवीं प्रपथच्च सोमस्य ता मवृ इन्द्रश्चकार	२
समेव प्राचो वि मिमाय मानेर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम् ।	
वृथासृजत पथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मवृ इन्द्रश्चकार	३
स प्रबोल्लहृन् परिगत्या वृभीतिर्विश्वमधागायुधमिन्द्रे अग्रौ ।	
सं गोभिरश्वैरसृजद् रथेभिः सोमस्य ता मवृ इन्द्रश्चकार	४
स ईं महीं धुनिभेतोररम्णात् सो अस्नातृत्नपारयत् स्वस्ति ।	
त उत्त्राय रथिसभि प्र तस्थुः सोमस्य ता मवृ इन्द्रश्चकार	५ [१५]

सोद्वं सिन्धुमरिणान्महित्वा वज्रेणान् उषसः सं पिपेष ।	
अजवसो जविनीभिर्विवृश्वन् त्सोमस्य ता मवृ इन्द्रश्चकार	६
स विद्वौ अपगोहं कनीनामाविर्भवन्नुदतिष्ठत् परावृक् ।	
प्रति श्रोणः स्थाद् व्यर्तनर्गचष्ट सोमस्य ता मवृ इन्द्रश्चकार	७
मिनद् वलमङ्गिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य हंहितान्यैरत् ।	
रिणग्रोर्धांसि कृत्रिमाण्येषां सोमस्य ता मवृ इन्द्रश्चकार	८
स्वप्नेनाभ्युप्या चुमुरिं धुनिं च जघन्थ दस्युं प्र वृभीतिमावः ।	
रश्मी चिदत्र विविदे हिरण्यं सोमस्य ता मवृ इन्द्रश्चकार	९
नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।	
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति ध्रुमगो नो बृहद् वेदम विदथे सुवीराः	१० [१६] (१६०)

(१६)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगतीः । ९ त्रिष्टुप् ।

प्र वः सुतां ज्येष्ठतमाय सुद्युतिमग्नाविव समिधाने हविर्भरे ।	
इन्द्रमजुयं जरयन्तमुक्षितं सनाद् युवानमवसे हवामहे	१
यस्मादिन्द्राद् बृहतः किं चनेमृते विश्वान्यस्मिन् त्संभुताधि वीर्यौ ।	
जठरे सोमं तन्वीद् सहो महो हस्ते वज्रं भरति शीर्षणि क्रतुम्	२ (१६२)

न क्षोणीभ्यां परिभ्ये त इन्विष्यं न समुद्रैः पर्वतैरिन्द्र ते रथः ।

न ते वज्रमन्त्रोति कश्चन यवाशुभिः पतंसि योजना पुरु

३

विश्वे ह्यस्मै यजताय धृष्णवे कर्तुं भरन्ति वृषभाय सश्र्वते ।

वृषा यजस्व हविषा विकुर्हः पिबेन्नु सोमं वृषभेण भानुना

४

वृष्णः कोशः पवते मध्व ऊर्मिर्वृषभान्नाय वृषभाय पातवे ।

वृषणाध्वर्यु वृषभासो अद्रयो वृषणं सोमं वृषभाय सुव्रति

५ [१७]

वृषा ते वज्र उत ते वृषा रथो वृषणा हरीं वृषभाण्यायुधा ।

वृष्णो मरुस्य वृषम त्वमींशिष इन्द्र सोमस्य वृषभस्य तृष्णुहि

६

प्र ते नावं न समने वचस्पुवं ब्रह्मणा यामि सर्वनेषु दाधृषिः ।

कुविन्नो अस्य वचसो निबोधिष दिन्द्रमुत्सं न वसुनः सिचामहे

७

पुरा सबाधावृभ्या ववृत्स्व नो धेनुर्न वत्सं यवसस्य पिप्युषी ।

सक्रुत्सु ते सुमतिभिः शतक्रतो सं पत्नीभिर्न वृषणो नसीग्रहि

८

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं धग्मगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

९ [१८] (१६९)

(१७)

१ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) मार्गधः शौनकः । इन्द्रः । जगतीः ८-९ त्रिष्टुप् ।

तदस्मै नव्यमङ्गिरस्वर्धन्त शुष्मा यवस्य प्रतथोदीरिते ।

विश्वा यद् गोत्रा सहसा परीवृता मदे सोमस्य हंहितान्यैरयत्

१

स मृतु यो ह प्रथमाय धायस ओजो मिर्मानो महिमान्मातिरत् ।

शूरो यो युत्सु तन्यं परिष्यत् शीर्षणि द्यां महिना प्रत्यमुश्रत्

२

अर्धाकृणोः प्रथमं वीर्यं महद् यवस्याग्रे ब्रह्मणा शुष्ममैरयः ।

रथेठेन हर्यश्वेन विच्युताः प्र जीरयः सिघ्रते सध्यर्क पृथक्

३

अथा यो विश्वा भुवनामि मज्जने शानकृत् प्रवया अभ्यवर्धन्त ।

आद् रोदसी ज्योतिषा वङ्गिरातनोत् सीव्यन् तमींसि दुधिता समव्ययत्

४

स प्राचीनान् पर्वतान् हंहोर्जसा ऽधराचीनमकृणोवृषामपः ।

अधारयत् पृथिवीं विश्वधायास मस्तभान्मायया द्यामवस्रसः

५ [१९] (१७४)

सास्मा अरं ब्राह्म्यां यं पिताकृणोद् विश्वस्मादा जनुषो वेदसस्परि ।	
येना पृथिव्यां नि क्रिविं शयध्वे वज्रेण हव्यवृणक् तुविष्वाणिः	६
अमाजूरिव पित्रोः सचा सती समानादा सवसस्त्वामिये भगम् ।	
कृधि प्रकैतमुप मास्या भर वृद्धि भागं तन्वोऽं येन मामहः	७
भोजं त्वामिन्द्र वयं हुवेम वृद्धिभिन्द्रापांसि वाजान् ।	
अविर्द्धिन्द्र चित्रयां न ऊती कृधि वृषान्निन्द्र वस्यसो नः	८
नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।	
शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	९ [२०] (१७८)

(१८)

१ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्राता रथो नवो योजि सस्ति—श्चतुर्युगस्त्रिकशः सप्तर्शिमः ।	
दशारित्रो मनुष्यः स्वर्षाः स इष्टिभिर्मतिभी रथो भूत्	१
सास्मा अरं प्रथमं स द्वितीयं सुतो तृतीयं मनुषुः स होता ।	
अन्यस्या गर्भमन्य ऊं जनन्त सो अन्येभिः सचते जेन्यो वृषा	२
हरी नु कं रथ इन्द्रस्य योजमायै सूक्तेन वचसा नवेन ।	
मो पु त्वामत्र ब्रह्मो हि विप्रा नि रीरमन् यजमानासो अन्ये	३
आ द्वाभ्यां हरिभ्यामिन्द्र या ह्या चतुर्भिरा षड्विह्यमानः ।	
आद्याभिर्वृशभिः सोमपेयं मयं सुतः सुमस्व मा मृधस्कः	४
आ विंशत्या त्रिंशता याद्यर्वा—डा चत्वारिंशता हरिभिर्बुजानः ।	
आ पञ्चाशतां सुरथेभिरिन्द्रा ऽऽ षष्ट्या सप्तत्या सोमपेयम्	५ [२१]
आशीत्या नवत्या याद्यर्वा—डा शतेन हरिभिरुह्यमानः ।	
अयं हि ते शुनहोत्रेषु सोम इन्द्र त्वाया परिषिक्तो मदाय	६
मम बभ्रेन्द्र याद्यच्छा विश्वा हरी धुरि धिष्वा रथस्य ।	
पुरुत्रा हि विहव्यो बभूथा स्मिच्छ्वर सवने मादयस्व	७
न म इन्द्रेण सुख्यं वि योष—वृस्मभ्यमस्य दक्षिणा दुहीत ।	
उप ज्येष्ठे वरुथे गर्भस्तौ प्रायेप्रयि जिगीवांसः स्याम	८
नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।	
शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	९ [२२] (१८७)

(१९)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- अपाप्यस्यान्धसो मदाय मनीषिणः सुवानस्य प्रयसः ।
यस्मिन्निन्द्रः प्रदिवि वावृधान ओको वृधे ब्रह्मण्यन्तश्च नरः १
अस्य मन्वानो मध्ये वज्रहस्तो ऽहिमिन्द्रो अर्णोवृतं वि वृश्चत् ।
प्र यद् वयो न स्वस्तराण्यच्छा प्रयांसि च नदीनां चक्रमन्त २
स माहिन इन्द्रो अर्णो अपां प्रैर्यदहिहाच्छा समुद्रम् ।
अजनयत् सूर्यं विदद् गा अक्तुनाह्वां वयुनानि साधत् ३
सो अप्रतीनि मनवे पुरुणीन्द्रो दाशद् वाशुषे हन्ति वृत्रम् ।
सद्यो यो नृभ्यो अतसाप्यो मूत् पस्पृधानेभ्यः सूर्यस्य सातो ४
स सुन्वत इन्द्रः सूर्यमा ऽऽ वेवो रिण्ड्यर्त्याय स्तवान् ।
आ यद् रुषिं गुहद्वद्यमस्मै भरदंशं नैतशो दशस्यन् ५ [२३]
स रन्धयत् सविदः सारथ्ये शुष्णमशुषं कुर्यवं कुत्साय ।
दिवोदासाय नवति च नवेन्द्रः पुरो वयैरच्छम्बरस्य ६
एवा ते इन्द्रोचथेमहेम श्वस्या न त्मना वाजयन्तः ।
अश्याम तत् सारत्माशुषाणा ननमो वधरवेवस्य पीयोः ७
एवा ते गृत्समदाः शूर मन्मावस्यवो न वयुनानि तक्षुः ।
ब्रह्मण्यन्त इन्द्र ते नवीय इषमूर्जं सुक्षितिं सुभ्रमंश्युः ८
नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहिपदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षां स्तोतृभ्यो माति ध्रुमगो नो बृहद् वेगे विदथे सुवीराः ९ [२४] (१९६)

(२०)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ३ विराड् रूपा ।

- वयं ते वयं इन्द्र विद्धि पु णः प्र भ्रामहे वाजयुर्न रथम् ।
विपन्यवो दीध्यतो मनीषा सुभ्रमियक्षन्तस्त्वार्वतो नृन् १
त्वं न इन्द्र त्वामिरुती त्वायतो अभिष्टिपासि जनान् ।
त्वमिनो वाशुषो वरूते—त्थार्थीरमि यो नक्षति त्वा २ (१९८)

स नो युवेन्द्रो जोहून्नः सखा शिवो नरामस्तु पाता ।	
यः शंसन्तं यः शशिमानमृती पचन्तं च स्तुवन्तं च गुणेषन्तं	३
तमु स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन् पुरा वावृधुः शान्तुश्च ।	
स वस्वः कामं पीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः	४
सो अङ्गिरसामुचथा जुजुष्वान् ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णन् ।	
गुष्णान्नुषसः सूर्येण स्तवान्—अस्य चिच्छिन्नश्चत पूर्वाणि	५ [२५]
स ह श्रुत इन्द्रो नार्य वेव ऊर्ध्वो सुवन्मनुषे वृषमतमः ।	
अथ प्रियमर्शसानस्य साहा—च्छित्तो भरद् वासस्य स्वधावान्	६
स वृत्रहन्द्रः कृष्णयोनीः पुरंवुरो दासीरैरयद् वि ।	
अर्जनयन् मनवे क्षामपश्च सत्रा शंसं यर्जमानस्य तूतोत्	७
तस्मै तवस्यमनु दापि सत्रे—न्द्राय वेवेभिरर्णसातौ ।	
प्रति यदस्य वज्रं बाह्वोर्धु—हन्वी दस्युन् पुर आर्यसीर्मि तारीत्	८
नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।	
शिक्षां स्तोतृभ्यो मार्ति धरभगो नो बृहद् वंदेम विदथे सुवीराः	९ [२६] (२०५)

(२१)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती । ६ त्रिष्टुप् ।

विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजिते उर्वराजिते ।	
अश्वजिते गोजिते अजिते भरे—न्द्राय सोमं यजताय हर्षतम्	१
अभिभुवेऽभिभृद्भ्रातृ वन्वते ऽषाढहाय सहमानाय वेधसे ।	
तुविग्रये वद्वये दुष्टरीतवे सत्रासाहे नम इन्द्राय वोचत	२
सत्रासाहो जनमृक्षो जर्नसह—इच्यवर्नो युध्मो अनु जोषमुक्षितः ।	
वृत्तचयः सहुरिर्विश्वारित इन्द्रस्य वोचं प्र कृतानि वीर्या	३
अनानुदो वृषभो दोधतो बुधो गम्भीर क्रुष्वो असमष्टकाव्यः	
रधचोदः श्रथनो वीळितस्पृथु—रिन्द्रः सुयज्ञ उषसः स्वर्जनत्	४
यज्ञेन गातुमप्तुरो विविद्रे धियो हिन्वाना उशिजो मनीषिणः ।	
अमिस्वरा निषू गा अंबस्यव इन्द्रे हिन्वाना द्रविणान्याशत	५ (२१०)

इन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्तिं दक्षस्य सुभगत्वमस्मे ।

पोषं रयीणामरिष्टिं तनूनां स्वाद्यानं वाचः सुदिनत्वमहाम्

६ [२७] (२११)

(२२)

४ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः ।

१ अष्टिः; २-३ अतिशक्री; ४ अष्टिः अतिशक्री वा ।

त्रिकटुकेषु महिषो यवांशिरं तुविशुष्मं—स्तुपत सोममपिबद् विष्णुना सुतं यथावशत् ।

स इँ ममावु महि कर्म कर्तवे महामुरुं सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः १

अध त्विपीमाँ अभ्योजसां क्रिविं युधाभव—दा रोद्रसि अपृणदस्य मज्जना प्र वावृधे ।

अधत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत् सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः २

साकं जातः क्रतुना साकमोजसा ववक्षिथ साकं वृद्धो वीर्यैः सासहिर्मृधो विचर्षणिः ।

दाता राधंः स्तुवते काम्यं वसु सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ३

तव त्यन्नयं नूतोऽप इन्द्र प्रथमं पूर्यं विवि प्रवाच्यं कृतम् ।

यद् देवस्य शवसा प्रारिणा असुं रिणन्नपः ।

भुवद् विश्वमभ्यादेवमोजसा विदादूर्जं शतक्रतुर्विदादिषम्

४ [२८] (२१५)

(२३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० १३-३१]

१९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । बृहस्पतिः; १, ५, ९, ११, १७, १९,

ब्रह्मणस्पतिः । जगती, १५, १९ त्रिष्टुप् ।

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे क्विं कवीनामुपमश्रवस्तमम् ।

ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिमिः सीवु सार्दनम् १

देवाश्रितं ते असुर्यं प्रचेतसो बृहस्पते यज्ञियं भागमानशुः ।

उसा इव सूर्यो ज्योतिषा महो विश्वेषामिज्जनिता ब्रह्मणामसि २

आ विबाध्यां पतिरापस्तमांसि च ज्योतिष्मन्तं रथमृतस्य तिष्ठसि ।

बृहस्पते भीमममिन्नदम्भनं रक्षोहर्णं गोत्रमिदं स्वर्विदम् ३

सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे जन् यस्तुभ्यं दाशान्न तमहो अश्रवत ।

ब्रह्मद्विषस्तपनो मन्युमीरसि बृहस्पते महि तत् ते महित्वनम् ४

न तमहो न दूरितं कुतश्चन नारातयन्तितिरुर्न ह्ययाविनः ।

विश्वा इवस्माद् ध्वरसो वि बाधसे यं सुगोपा रक्षसि ब्रह्मणस्पते

५ [२९] (२२०)

त्वं नो गोपाः पथिकृद् विचक्षणस्तत्र व्रतार्थं मतिभिर्जरागहे ।	
बृहस्पते यो नो अभि हरो वृधे स्वा तं मर्मर्तुं दुच्छुना हरस्वती	६
उत वा यो नो मर्च्यादनागसो ऽरातीवा मर्तः सानुको वृकः ।	
बृहस्पते अप तं वर्तया पृथः सुगं नो अस्यै देववीतये कृधि	७
त्रातारं त्वा तनूनां हवामहे ऽवस्पतरधिवक्तारमस्मयुम् ।	
बृहस्पते वेधनिदो नि बर्हय मा कुरेवा उत्तरं सुध्रमुन्नशन्	८
त्वया वयं सुवृधा ब्रह्मणस्पते स्पाहा वसु मनुष्या ददीमहि ।	
या नो कुरे तल्लितो या अरातयो ऽभि सन्ति जम्भया ता अनग्रसः	९
त्वया द्यमुत्तमं धीमहे वयो बृहस्पते पत्रिणा सन्निना युजा ।	
मा नो दुःशंसो अभिविप्सुरीशत् प्र सुशंसा मतिभिस्तारिषीमहि	१० [३०]
अनानुदो वृषभो जग्मिराहवं निष्टप्ता शत्रुं पृतनासु सासहिः ।	
असि सत्यं कणया ब्रह्मणस्पत उग्रस्य चिद् दमिता वीर्यहर्षिणः	११
अद्वेधेन धनसा यो रिपुण्यति शासामुग्रो मन्यमानो जिघांसति ।	
बृहस्पते मा प्रणक् तस्य नो वृधो नि कर्म मय्युं दुरेवस्य शधंतः	१२
भरेषु हव्यो नमसोपसद्यो गन्ता वाजेषु सन्ति धनधनम् ।	
विश्वा इव्यो अभिविप्सोऽ मृधो बृहस्पतिर्वि ववर्हा रथो इव	१३
तेजिष्ठया तपनी रक्षसस्तप ये त्वा निदे दधिरे हृष्टवीर्यम् ।	
आविस्तत् कृष्व यदसत् त उक्थ्यं बृहस्पते वि परिारपो अर्दय	१४
बृहस्पते अति यदुर्यो अहीद् शुमद् विभाति कर्तुमज्जनेषु ।	
यद् वीव्यच्छर्वस कृतप्रजात् तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्	१५ [३१]
मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि बृहस्पदे निरामिणो रिपवोऽश्रेषु जागृधुः ।	
आ देवानामोर्हते वि वयो हृवि बृहस्पते न परः साम्नो विदुः	१६
विश्वेभ्यो हि त्वा भुवनेभ्यस्परि त्वद्यार्जनत् साम्नःसाम्नः कविः ।	
स कणचिह्णया ब्रह्मणस्पतिर्दुहो हुन्ता मह कृतस्य धर्तरे	१७
तव श्रिये व्यजिहीत् पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः ।	
इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौजो अर्णवम्	१८
ब्रह्मणस्पते त्वमस्य युन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।	
विश्वं तद् भवं यद्वन्ति देवा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१९ [३२] (१३४)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-२५]

(२४)

१६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः १, १० बृहस्पतिः
१२ इन्द्राब्रह्मणस्पती । जगती; १२, १६ त्रिष्टुप् ।

सेमामविद्धि प्रभृतिं य ईशिषि ऽया विधेम नवया म्हा गिरा ।
यथा नो मीढ्वान् तस्तवते सखा तव बृहस्पते सीर्षधुः सोत नो मतिम् १
यो नन्वान्यनमृज्योजसोता ददर्भन्युना शम्बराणि वि ।
प्राच्यावयवच्युता ब्रह्मणस्पति रा चार्विशद् वसुमन्तं वि पर्वतम् २
तद् देवानां देवतमाय कर्त्तुं मश्रमन् हृच्छात्रदन्त वीळिता ।
उद् गा आजवर्भिनद् ब्रह्मणा वल मगूहत् तमो व्यचक्षयत् स्वः ३
अश्मास्यमवतं ब्रह्मणस्पति मधुधारमभि यमोजसातृणत् ।
तमेव विश्वे पपिरे स्वर्देशो बहु साकं सिसिचुरुत्समुद्रिणम् ४
सना ता का चिद् भुर्वना भवीत्वा माद्भिः शरद्भिर्दुरो वरन्त वः ।
अयतन्ता चरतो अन्यदन्यदिद् या चकार वयुना ब्रह्मणस्पतिः ५ [१]

अभिनक्षन्तो अभि ये तमानशु निधिं पणीनां परं गुहा हितम् ।
ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्यानृता पुनर्यत उ आयन् तदुदीयुराविशम् ६
क्रतावानः प्रतिचक्ष्यानृता पुनरात् आ तस्थुः कवयो महस्पथः ।
ते बाहुभ्या धमितमग्निमश्मनि नक्तिः यो अस्त्यरणो जहुर्हि तम् ७
कृतज्येन क्षिप्रेण ब्रह्मणस्पतिर्यत्र वहि प्र तदर्शोति धन्वना ।
तस्य साध्वीरिषवो यामिरस्यति नृचक्षसो हृशये कर्णयोनयः ८
स सनयः स विनयः पुरोहितः स सुहृतः स युधि ब्रह्मणस्पतिः ।
चाक्षमो यद् वाजं भरते मती धना ऽऽदित् सूर्यस्तपति तप्यतुर्वृथा ९
विभु प्रभु प्रथमं मेहनावतो बृहस्पतेः सुविदत्राणि राध्या ।
इमा सातानि वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुञ्जते विशः १० [२]

योऽधरे वृजने विश्वथा विभुर्महामु रणवः शर्वसा ववर्क्षिथ ।
स देवो देवान् प्रति पपथे पृथु विश्वेदु ता परिभूर्ब्रह्मणस्पतिः ११
विश्वं सत्यं मघवाना युवोरिदा पश्चन प्र भिनन्ति व्रतं वाम् ।
अच्छेन्द्राब्रह्मणस्पती हविर्नो ऽहं युजैव वाजिना जिगातम् १२ (२४६)

उताशिष्टा अनु गृण्वन्ति वह्नयः सुभेयो विप्रो भरते मती धना ।
 वीळ्वेष्टा अनु वशं ऋणम्रादुदिः स ह वाजी संमिथे ब्रह्मणस्पतिः १३
 ब्रह्मणस्पतेरभवद् यथावशं सत्यो मनुयुर्महि कर्मा करिष्यतः ।
 यो गा उदाजुत् स विवे वि चाभजन् महीव रीतिः शर्वसासत् पृथक् १४
 ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहा रायः स्याम रथ्योऽवयस्वतः ।
 वीरेषु वीराँ उप पृङ्क्ति नस्त्वं यदीशानो ब्रह्मणा वेपि मे हवम् १५
 ब्रह्मणस्पते त्वमस्य युन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।
 विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति देवा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः १६ [३] (१५०)

(२५)

५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः । जगती ।

इन्धानो अग्निं वनवद् वनुष्यतः कृतब्रह्मा शशुवद् रातहव्य इत् ।
 जातेन जातमति स प्र संसृते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः १
 वीरेभिर्वीरान् वनवद् वनुष्यतो गोभी रयिं पप्रथद् बोधति त्मना ।
 तोकं च तस्य तनयं च वर्धते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः २
 सिन्धुर्न क्षेदुः शिमीवाँ ऋघायतो वृषेव वग्राँरभि वृष्टयोजसा ।
 अग्नेरिव प्रसितिर्नाह वर्तवे ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ३
 तस्मा अर्षन्ति विव्या असश्चतः स सत्वभिः प्रथमो गोषु गच्छति ।
 अनिमृष्टविषिर्हन्त्योजसा ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ४
 तस्मा इद् विश्वे धुनयन्त सिन्धुवो ऽच्छिद्वा शर्म दधिरे पुरूणि ।
 देवानाँ सुम्ने सुमगः स एधते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ५ [४] (१५५)

(१६)

४ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः । जगती ।

ऋजुरिच्छसो वनवद् वनुष्यतो देवयन्निवदेवयन्तमभ्यसत् ।
 सुप्तावीरिद् वनवत् पुत्सु वुष्टं यज्वेदयज्योर्वि भजाति भोजनम् १
 यजस्व वीर प्र विहि मनायतो भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्यै ।
 हविष्कृणुष्व सुमगो यथासंसि ब्रह्मणस्पतेरव आ वृणीमहे २ (१५७)

स इज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वीजं भरते धना नृभिः ।
 देवानां यः पितरमाविवांसति श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्
 यो अस्मै हव्यैर्घृतवद्भिरविधत् प्र तं प्राचा नयति ब्रह्मणस्पतिः ।
 उरुघ्यतीमंहसो रक्षती रिषोऽहोऽश्विदस्मा उरुचक्रिरुद्धतः

३

४ [५] (२५९)

(२७)

१७ क्रमो गात्समदो, गृत्समदो वा । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

इमा गिरा आवित्येभ्यो वृतस्नूः सुनाद् राजभ्यो जुह्वा जुहोमि ।
 शृणोतु मित्रो अर्यमा भगो नस्तुविजातो वरुणो दक्षो अंशः
 इमं स्तोमं सक्रतवो मे अद्य मित्रो अर्यमा वरुणो जुषन्त ।
 आदित्यासः शुचयो धारपूता अवृजिना अनवद्या अरिंदाः
 त आदित्यास उरवो गभीरा अदव्धासो दिप्सन्तो भूर्यक्षाः ।
 अन्तः पश्यन्ति वृजिनोत साधु सर्वं राजभ्यः परमा चिदन्ति
 धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा विश्वस्य भुवन्स्य गोपाः ।
 वीर्धाधिषो रक्षमाणा असुर्यमृतावान्श्चर्यमाना क्रणानि
 विद्यामादित्या अवसो वो अस्य यदर्यमन् भय आ चिन्मयोभु ।
 युष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतौ परि श्वध्रेव दुरितानि वृज्याम्

१

२

३

४

५ [६]

६

७

८

९

१० [७] (२६९)

सुगो हि वो अर्यमन् मित्र पन्था अनृक्षरो वरुण साधुरस्ति ।
 तेनादित्या अर्धि वोचता नो यच्छता नो दुष्परिहन्तु शर्म
 पिपेतु नो अर्दिती राजपुत्रा इति द्वेषांस्यर्यमा सुगेभिः ।
 बृहन्मित्रस्य वरुणस्य शर्मोप स्याम पुरुवीरा अरिंदाः
 तिस्रो भूर्मीर्धारयन् त्रीरुत द्यून् त्रीणि वृता विदथे अन्तरेषाम् ।
 ऋतेनादित्या महि वो महित्वं तदर्यमन् वरुण मित्र चारु
 त्री रौचुना क्विया धारयन्त हिरण्ययाः शुचयो धारपूताः ।
 अस्वप्नजो अनिमिषा अदव्धा उरुशंसा क्रजवे मर्त्याय
 त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ये च देवा असुर ये च मर्ताः ।
 शतं नो रास्व शरदो विचक्षे इश्यामार्युषि सुधितानि पूर्वा

न दक्षिणा वि चिकिते न सुव्या न प्राचीनमादित्या नोत पुश्वा ।	
पाक्या चिद् वसवो धीर्या चिद् युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम्	११
यो राजभ्य कृतनिभ्यो वृदाश यं वर्धयन्ति पुष्टयश्च नित्याः ।	
स रेवान् याति प्रथमो रथेन वसुदावा विदथेपु प्रज्ञस्तः	१२
शुचिरपः सुयवसा अदब्ध उर्प क्षेति वृद्धवयाः सुवीरः ।	
नकिटं घनन्यन्ति तो न वृराद् य आदित्यानां भवति प्रणीतो	१३
अदिते मित्र वरुणोत मुल्ल यद् वो वयं चंकुमा कच्चिदागः ।	
उर्यश्यामभयं ज्योतिरिन्द्र मा नो दीर्घा अभि नशन्तमिषाः	१४
उभे अस्मै पीपयतः समीची द्विवो वृष्टिं सुभगो नाम पुष्यन् ।	
उभा क्षयाद्वाजयन् याति पुत्सू भावधौ भवतः साधू अस्मै	१५
या वो मया अभिदुहे यजत्राः पाशा आदित्या रिपवे विवृताः ।	
अश्वीव तां अति येष रथेना रिष्टा उरावा शर्मन् त्स्याम	१६
माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदाह आ विवुं शूनमापेः ।	
मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद् वदिम विदथे सुवीराः	१७ [८] (२७६)

(२८)

११ कूर्मो गात्समदो, गृत्समदो वा । वरुणः (१० दुःस्वप्नाशिनी ।) । त्रिष्टुप् ।

इदं कवेरादित्यस्य स्वराजो विश्वानि सान्त्यभ्यस्तु मृहा ।	
अति यो मन्द्रो यजथाय देवः सुकीर्तिं मिक्षे वरुणस्य भूरः	१
तव व्रते सुभगासः स्याम स्वाध्यां वरुण तुष्टुवांसः ।	
उपायन उषसां गोमतीना मग्नयो न जरमाणा अनु द्यून्	२
तव स्याम पुरुवीरस्य शर्म ह्युरुशंसस्य वरुण प्रणेतः ।	
यूयं नः पुत्रा अदितेरदब्धा अभि क्षमध्वं युज्याय देवाः	३
प्र सीमादित्यो असृजद् विधुतां कृतं सिन्धवो वरुणस्य यन्ति ।	
न श्राम्यन्ति न वि मुचन्त्येते वयो न पप्नू रघुया परिजम्न	४
वि मच्छ्रथाय रशनामिवागं क्रुध्याम ते वरुण खामुतस्य ।	
मा तन्तुर्छेदि वयतो धिर्य मे मा मात्रा शार्यपसः पुर क्रतोः	५ [९] (२८१)

अपो सु म्यक्ष वरुण भियसं मत् सन्नाळुतावोऽनु मा गृभाय ।
 दामेव वत्साद् वि मुमुग्ध्यंहे नहि त्वदुरे निमिषश्चेनेशे
 मा नो वधैर्वरुण ये त इष्टा-चेनः कृण्वन्तमसुर भीणन्ति ।
 मा ज्योतिषः प्रवसथानि गन्म वि षू मृधः शिश्रथो जीवसे नः
 नमः पुरा ते वरुणोत नून मुतापरं तुविजात ब्रवाम ।
 त्वे हि कं पर्वते न श्रिता-न्यप्रच्युतानि दूळभ व्रतानि
 परं ऋणा सावीरध मत्कृतानि माहं राजश्चन्यकृतेन भोजम् ।
 अव्युष्टा इक्षु भूयसीरुपास आ नो जीवान् वरुण तामुं शाधि
 यो मे राजन् युज्यो वा सर्वा वा स्वप्ने भयं भीरवे मह्यमाहं ।
 स्तेनो वा यो दिप्सति नो वृको वा त्वं तस्माद् वरुण पाह्यस्मान्
 माहं मघोनो वरुण भियस्य भूरिदात्र आ विवुं शूनमापेः ।
 मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

६

७

८

९

१०

११ [१०] (१८७)

(२९)

७ कूर्मो गार्त्समदो, गृत्समदो वा । विश्वेदेवाः । त्रिष्टुप् ।

धृतवता आदित्या इषिरा आरे मत् कर्त रहसूरिवार्गः ।
 शृण्वतो वो वरुण मित्र देवा भद्रस्य विद्वो अवसे हुवे वः
 यूयं देवाः प्रमतिर्युयमोजो यूयं द्वेषांसि सनुतयुष्योत ।
 अमिक्षत्तारो अभि च क्षमध्व-मद्या च नो मृळयतापरं च
 किमू नु वः कृणवामापरेण किं सनेन वसव आप्येन ।
 यूयं नो मित्रावरुणादिते च स्वस्तिमिन्द्रामरुतो दधात
 ह्ये देवा यूयमिवापयः स्थ ते मृळत् नाधमानाय मह्यम् ।
 मा वो रथो मध्यमवाळूते भून्मा युष्मावत्स्वापिषु अमिष्य
 प्र व एको मिमय भूर्यागो यन्मा पितेव कितवं शशास ।
 आरे पाशा आरे अचानि देवा मा मार्धि पुत्रे विमिव ग्रमीष्ट
 अर्वाञ्चो अद्या मवता यजत्रा आ वो हार्कि भयमानो व्ययेयम् ।
 त्राध्वं नो देवा निजुरो वृकस्य त्राध्वं कर्तादवपदो यजत्राः
 माहं मघोनो वरुण भियस्य भूरिदात्र आ विवुं शूनमापेः ।
 मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

१

२

३

४

५

६

७ [११] (२९४)

(३०)

११ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः, ६ इन्द्रासोमौ, ८ (पूर्वाऽर्ध्वस्य)

सगस्वती, ९ गृहस्पतिः, ११ मरुतः । त्रिष्टुप् ११ जगती ।

- कृतं वृत्राय कृण्वते सवित्र इन्द्रायाहिध्रे न रमन्त आपः ।
अहरहर्यात्यक्तुरपां कियान्त्वा प्रथमः सर्ग आसाम् १
- यो वृत्राय सितमत्राभरिष्यत् प्र तं जनित्री विदुष उवाच ।
पथो रवन्तीरनु जोषमस्मै विवेदिवे धुनयो यन्त्यर्थम् २
- ऊर्ध्वो ह्यस्थावध्यन्तरिक्षे ऽधा वृत्राय प्र वधं जभार ।
मिहं वसान उप हीमदुद्वेत् तिग्मायुधो अजयच्छत्रुमिन्द्रः ३
- बृहस्पते तपुषाश्वेव विध्य वृकद्वरसो असुरस्य वीरान् ।
यथा जघन्थ धृषता पुरा चि वृत्रेवा जहि शत्रुमस्माकमिन्द्र ४
- अव क्षिप द्विवो अश्मानमुच्चा येन शत्रुं मन्दसानो निजूवीः ।
तोकर्य सातो तनयस्य भूरैरस्माँ अर्धं कृणुतादिन्द्र गोनाम् ५ [१२]
- प्र हि कर्तुं वृहथो यं वनुथो रधस्य स्थो यजमानस्य चोदौ ।
इन्द्रासोमा युवमस्माँ अविष्टमस्मिन् भयस्थे कृणुतमु लोकम् ६
- न मा तमन्न श्रमन्नोत तन्वन्न वोचाम मा सुनोतेति सोमम् ।
यो मे पूणाद् यो वृद् यो निबोधाद् यो मा सुन्वन्तमुप गोभिरार्यत् ७
- सरस्वति त्वमस्माँ अविद्धि मरुत्वती धृषती जेषि शत्रून् ।
त्यं चिच्छर्धन्तं तविषीयमाणमिन्द्रो हन्ति वृषभं शण्डिकानाम् ८
- यो नः सनुत्य उत वा जिघृक्षु रभिरुयाय तं तिगितेन विध्य ।
बृहस्पत आयुधैर्जेषि शत्रून् बृहे रीषन्तं परि धेहि राजन् ९
- अस्माकैभिः सत्वाभिः शूर शूरैर्वीर्या कृधि यानि ते कर्त्तव्यानि ।
ज्योगम्बूवन्ननुधूपितासो हत्वी तेषामा भरा नो वरुनि १०
- तं वः शर्षं मारुतं सुम्नयुर्गिरो प बुवे नमसा देव्यं जनम् ।
यथा रथि सर्ववीरं नशांमहा अपत्यसाचं भुत्यं विवेदिवे ११ [१३] (३०५)

(३१)

७ गृत्समव (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । विश्वे देवाः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

- अस्माकं मित्रावरुणावतं रथं—मावित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवां ।
 प्र यद् वयो न पतन्वस्मर्नस्परिं श्रवस्यवो हर्षावन्तो वनर्षदः १
 अर्धं स्मा न उर्ववता सजोषसो रथं देवासो अभि विश्वु वाजयुम् ।
 यवाशवः पद्यामिस्तित्रतो रजः पृथिव्याः सानो जङ्घनन्त पाणिभिः २
 उत स्य न इन्द्रो विश्वर्चर्षणि—र्विवः शर्धेन मारुतेन सुकतुः ।
 अनु नु स्थात्यवृकामिरूतिमी रथं महे सनये वाजसातये ३
 उत स्य देवो मुर्वनस्य सक्षणि—स्त्वष्टा ग्रामिः सजोषा जूजुवद् रथम् ।
 इल्ला भगो बृहद्विवोत रोदसी पूषा पुरंधिरश्विनावधा पर्ती ४
 उत त्ये देवी सुभगे मिथूदृशो—वासानक्ता जगतामपीजुवां ।
 स्तुषे यद् वा पृथिवि नर्व्यसा वचः स्थातुश्च वयस्त्रिवया उपस्तिरे ५
 उत वः शंसमुशिजामिव इम—स्यर्हिर्बुध्न्योर्दृज एकपादुत ।
 त्रित क्रमुक्षाः सविता चनो दधे ऽपं नपादाशुहेमा धिया शमि ६
 एता वो वदम्युद्यता यजत्रा अतक्षन्नायवो नर्व्यसे सम् ।
 श्रवस्यवो वाजं चकानाः सप्तिनं रथ्यो अहं धीतिमंशयाः ७ [१४] (३१)

(३२)

८ गृत्समव (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । १ द्यावापृथिवी, २-३ इन्द्रस्त्वष्टा वा, ४-५ राका, ६-७ सिनीवाली, ८ लिङ्गोकाः । जगती, ६-८ अनुष्टुप् ।

- अस्य मे द्यावापृथिवी क्रतायतो भूतमवित्री वचंसः सिर्षासतः ।
 ययोरारुः प्रतरं ते इव पुर उपस्तुते वसूयुवां महो दधे १
 मा नो गुह्या रिपं आयोरहं दधन् मा न आभ्यो रीरधो वृच्छुनाभ्यः ।
 मा नो वि योः सुख्या विद्धि तस्य नः सुन्नायता मनसा तत् त्वेमहे २
 अहेळता मनसा श्रुष्टिमा वह दुर्हानां धेनुं पिप्युषीमसश्चतम् ।
 पद्याभिराशुं वचसा च वाजिनं त्वां हिंनोमि पुरुहूत विश्वहां ३
 राकामहं सुहवां सुदृती दुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्वनां
 सीव्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया वदातु वीरं शतदायमुक्थयम् ४ (३२)

यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददांसि द्वाशुषे वसूनि ।
ताभिर्नो अद्य सुमना उपागमहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा

५

सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा ।

जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिद्धि नः

६

या सुवाहुः स्वङ्गुरिः सुपूमा बहुसूवरी ।

तस्यै विश्वत्स्यै हविः सिनीवाल्यै जुहोतन

७

या गुङ्गुर्या सिनीवाली या राका या सरस्वती ।

इन्द्राणीमह ऊतये वरुणानीं स्वस्तये

८ [१५] (३२०)

(३३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३३-४३]

१५ गृत्समव (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । रुद्रः । त्रिष्टुप् ।

आ ते पितर्मरुतां सुन्नमेतु मा नः सूर्यस्य संहशो युयोथाः ।

अभि नो वीरो अर्वति क्षमेत प्र जायेमहि रुद्र प्रजाभिः

१

त्वादत्तेभी रुद्र शंतमेभिः शतं हिमा अशीय भेषजेभिः ।

व्यस्मद् द्वेषो वितरं व्यहो व्यमीवाश्चातयस्वा विषूचीः

२

श्रेष्ठो जातस्य रुद्र श्रियासि तवस्तमस्तवसां वज्रबाहो ।

पथिं णः पारमंहसः स्वस्ति विश्वा अभीती रपसो युयोधि

३

मा त्वा रुद्र चुक्रुधामा नमोभिर्मा दुष्टुती वृषभ मा सहती ।

उन्नो वीरो अर्पय भेषजेभिर्भिषक्तं त्वा भिषजां शृणोमि

४

हवीमभिर्हवते यो हविर्भिरव स्तोमेभी रुद्रं दिपीय ।

ऋद्वरः सुहवो मा नो अस्यै बभुः सुशिरो रीरधन्मनायै

५ [१६]

उन्मा ममन्द वृषभो मरुत्वान् त्वक्षीयसा वयसा नाधमानम् ।

घृणीव च्छायामरुपा अंगीयाऽऽ विवासेयं रुद्रस्य सुन्नम्

६

क्रस्य ते रुद्र मृळयाकुहस्तो यो अस्ति भेषजो जलापः ।

अपभती रपसो दैव्यस्याभी नु मा वृषभ चक्षमीथाः

७

प्र बभ्रवे वृषभाय श्वितीचि महो महीं सुदुतिमीरयामि ।

नमस्या कल्मलीकिनं नमोभिर्गृणीमसि त्वेषं रुद्रस्य नाम

८

(३२८)

स्थिरेभिरङ्गैः पुरुरूप उग्रो बभ्रुः शुक्रेभिः पिपिशे हिरण्यैः ।
ईशानावस्य भुवनस्य भूरे न वा उ योषद् रुद्रादसुर्यम्
अहं न विभर्षि सार्यकानि धन्वा हं न निष्कं यजतं विश्वरूपम् ।
अहं निदं दयसे विश्वमभवं न वा ओर्जीयो रुद्र त्वदस्ति

९

१० [१७]

स्तुहि ध्रुतं गर्तसद्वं युवानं मृगं न भीममुपहन्तुमुग्रम् ।
मृळा जरित्रे रुद्र स्तवानो ऽन्यं ते अस्मन्नि वपन्तु सेनाः

११

कुमारश्चित् पितरं वन्दमानं प्रति नानाम रुद्रोपयन्तम् ।

१२

भूरेवृतात् सत्पतिं गृणीषे स्तुतस्त्वं भेषजा रास्यस्मे
या वो भेषजा मरुतः शुचीनि या शतमा वृषणो या मयोभु ।

१३

यानि मनुर्वृणीता पिता न स्ता शं च योश्च रुद्रस्य वरिम
परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः परि त्वेषस्य दुर्मतिर्मही गात् ।

१४

अव स्थिरा मयवद्भ्यस्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय मृळ
एवा बभ्रो वृषभ चेकितान यथा देव न हृणीषे न हंसि ।

१५ [१८] (३३५)

हवनभुक्तो रुद्रेह बोधि बृहद् वेदमे विदथे सुवीराः

(३४)

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । मरुत् । जगती; १५ त्रिष्टुप् ।

धारावरा मरुतो धृष्णवो जसो मृगा न भीमास्तर्विषीभिरर्चिनः ।

१

अग्रयो न शुशुवाना कञ्जीषिणो भूमिं धर्मन्तो अप गा अवृणवत

२

द्योवो न स्तुमिश्चितयन्त स्वादिनो व्यध्रिया न द्युतयन्त वृहयः ।

रुद्रो यद् वो मरुतो रुक्मवक्षसो वृषार्जनि पृश्न्याः शुक्र ऊर्ध्वनि

उक्षन्ते अश्वौ अत्याँ इवाजिपु नदस्य कर्णैस्तुरयन्त आशुभिः ।

३

हिरण्यशिप्रा मरुतो दर्विध्वतः पृक्षं याथ पृषतीभिः समन्यवः

पृक्षे ता विश्वा भुवना ववक्षिरे मित्राय वा सवृमा जीरवानवः

४

पृषदश्वसो अनवभ्राधस कजिप्यासो न वयुनेषु धृषदः

इन्धन्वमिधेनुमी रण्डाधमि रध्वस्मभिः पृथिभिर्भ्राजहृदयः ।

आ हंसासो न स्वसराणि गन्तन मधोर्मदाय मरुतः समन्यवः

५ [१९] (३४०)

आ नो ब्रह्माणि मरुतः समन्यवो नरां न शंसुः सर्वनानि गन्तन ।	
अश्वामिव पिप्यत धेनुमूर्धनि कर्ता धियं जनित्रे वाजपेशसम्	६
तं नो दात मरुतां वाजिनं रथं आपानं ब्रह्म चितयद् विधेदिवे ।	
हवं स्तोतृभ्यो वृजनं पु कारवे सुनि मेधामरिष्टं दुष्टं सहः	७
यद् युञ्जते मरुतो रुक्मवक्षसो ऽश्वान् रथेषु भग आ सुदानवः ।	
धेनुर्न शिञ्चे स्वसरिषु पिबन्ते जनाय रातहविषे महीमिषम्	८
यो नो मरुतो वृकताति मर्त्यो रिपुर्दधे वसवो रक्षता रिपः ।	
वर्तयन्त तपुषा चक्षिष्यामि तमव रुद्रा अशसो हन्तना वधः	९
चित्रं तद् वो मरुतो यामं चेक्षिते पृथ्व्या यद्वधुरप्यापयो दुहुः ।	
यद् वा निदे नवमानस्य रुद्रिया स्त्रितं जराय जुरतामदाभ्याः	१० [२०]
तान् वो महो मरुत एवयात्रो विष्णोरेषस्य प्रभुथे हवामहे ।	
हिरण्यवर्णान् ककुहान् यतर्धुवो ब्रह्मण्यन्तः शंस्यं राधं ईमहे	११
ते दशंगवाः प्रथमा यज्ञमृहिरि ते नो हिन्धन्तूपसो व्युष्टिषु ।	
उवा न राक्षीरुणैरपोर्णुते महो ज्योतिषा शुचता गोअर्णसा	१२
ते क्षोणीभिररुणेभिर्नास्त्रिभी रुद्रा क्रतस्य सर्वनेषु वावृधुः ।	
निमेघधाम्ना अत्येन पाजसा सुरचन्द्रं वर्णं दधिरि सुपेशसम्	१३
तां इयानो महि वरूथमतय उप धेद्वेना नमसा गृणीमसि ।	
त्रितो न यान् पञ्च होतृनुभिष्टय आववर्तदवराश्चक्रियावसे	१४
ययां रधं पारयथात्यहो यया निदो मुञ्चथ वन्वितारम् ।	
अर्वाची सा मरुतो या व ऊतिरो षु वाश्वेव सुमतिर्जिगातु	१५ [२१] (३५०)

(३५)

१५ गृत्समद (आक्षिरसः शौनहोत्रः पशुचातु) भार्गवः शौनकः । अपांतपाम् । त्रिष्टुप् ।

उपेमसृक्षि वाजयुर्वचसयां चनो वधीत नाद्यो गिरो मे ।	
अपां नपादाशुहेमा कुवित् स सुपेशसस्करति जोषिषुद्धि	१
इमं स्वस्मै हव आ सुतष्टं मन्त्रं वोचेम कुविर्वस्य वेदत् ।	
अपां नपावसुर्यस्य मृह्ना विश्वान्युर्यो मुर्वना जजान	२ (३५२)

समन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति ।
तमू शुचिं शुचयो दीक्षिवांसं—मपां नपातं परि तस्थुरापः ३
तमस्मेश युवतयो युवानं मर्मज्यमानाः परि यन्त्यापः ।
स शुक्रेभिः शिक्वभी रेवदस्मे कीदायानिध्मो घृतनिणिंशप्सु ४
अस्मे तिस्रो अयथ्याय नारी—कुंवाय कुंवीदिधिपन्त्यन्नम् ।
कृता इवोप हि प्रसुर्मे अप्सु स पीयूषं धयति पूर्वसूनाम् ५ [२२]

अश्वस्यात्र जनिमास्य च स्व—द्वेहो रिपः संपृचः पाहि सूरिन् ।
आमासु पुरुषं प्रगे अप्रमृष्यं नारातयो वि नश्चान्नानृतानि ६
स्व आ दमे सुदुर्वा यस्य धेनुः स्वधां पीपाय सुभ्रन्नमति ।
सो अपां नपादूर्जयन्नस्व—न्तर्वसुदेयाय विधत्ते वि भाति ७
यो अप्स्वा शुचिना दैव्येन कृतावाजस्र उर्विया विभाति ।
वया इवुन्या भुवनान्यस्य प्र जायन्ते वीरुधश्च प्रजाभिः ८
अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्मानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः ।
तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्ती हिरण्यवर्णाः परि यन्ति यहीः ९
हिरण्यरूपः स हिरण्यसंह—गपां नपात सेदु हिरण्यवर्णाः ।
हिरण्ययात परि योनिनिषद्या हिरण्यदा दंत्यन्नमस्मै १० [२३]

तदस्यानीकमुत चारु नामा—पीच्यं वर्धते नप्तुरपाम् ।
यमिन्धते युवतयः समित्था हिरण्यवर्णं घृतमन्नमस्य ११
अस्मे बहूनामव्रमाय सख्ये युजैर्विधेम नमसा हविभिः ।
सं सानु माज्भि दिधियामि विल्लै—र्दधाम्यन्नेः परि वन्द कृग्भिः १२
स इ वृषाजनयत तासु गर्भं स इ शिशुर्धयति तं रिहन्ति ।
सो अपां नपादूर्नभिस्लातवर्णां अन्यस्येवैह तन्वा विवेष १३
अस्मिन् पदे परमे तस्थिवांसं—मध्वस्मभिर्विश्वहा दीक्षिवांसम् ।
आपो नप्त्रे घृतमन्नं वहन्तीः स्वयमत्कैः परि दीयन्ति यहीः १४
अयांसमग्रे सुक्षितिं जनाया—यांसमु मघवन्द्यः सुवृक्तिम् ।
विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति वेवा बृहद वदेम विदथे सुवीराः १५ [२४] (३६५)

(३६)

६ गुत्समव (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ऋतुदेवताः- १ इन्द्रो मधुश्च, २ मरुतो माधवश्च, ३ त्वष्टा शुक्रश्च, ४ अग्निः शुचिश्च, ५ इन्द्रो नभश्च, ६ मित्रावरुणौ नभस्यश्च । जगती ।

तुभ्यं हिन्वानो वसिष्ठ गा अपो ऽधुक्षन् त्सीमर्षिभिराद्रिभिर्नरः ।

पिबेन्नु स्वाहा प्रहुतं वर्षदूतं होत्रावा सोमं प्रथमो य ईक्षिषे ?

यज्ञैः सीमिश्लाः पृषतीभिर्ऋष्टिभिर्यामञ्जुभ्रासो अश्विषु मिया उत ।

आसद्या बर्हिर्भरतस्य सूनवः पोत्रावा सोमं पिबता दिवो नरः २

अमेव नः सुहवा आ हि गन्तव्यं नि बर्हिषि सदतना रणिष्टन ।

अथा मन्दस्व जुजुषाणो अन्धसु स्त्वष्टेर्वेभिर्जनिभिः सुमर्दणः ३

आ वक्षि देवां इह विप्र यक्षि चो-शन् होतारिं बवा योनिषु त्रिषु ।

प्रतिं वीहि प्रस्थितं सोम्यं मधु पिवाग्नीधात् तवं मागस्यं तृष्णुहि ४

एष स्य ते तन्वो नृम्यावर्धनः सह ओजः प्रविषि वाहोर्हितः ।

तुभ्यं सुतो मघवन् तुभ्यमाभृत-स्त्वमस्य ब्राह्मणादा तूपत् पिब ५

जुषेथां युजं बोधतं हवस्य मे सन्नो होता निविदः पूर्ण्यो अनु ।

अच्छा राजाना नम एत्यावृतं प्रज्ञास्त्रादा पिबतं सोम्यं मधुं ६ [२५] (३७१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ अ० १-२७]

(३७)

६ गुत्समव (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ऋतुदेवताः- १-४ द्रविणोदा ऋतवश्च, ५ अश्विनौ ऋतवश्च, ६ अग्निः ऋतुश्च । जगती ।

मन्दस्व होत्रावनु जोषमन्धसो ऽध्वर्यवः स पूर्णां वष्टयासिचम् ।

तस्मा एतं भरत तद्वशो वृदि-होत्रात् सोमं द्रविणोदः पिबं ऋतुभिः १

यमु पूर्वमर्हुवे तमिवं हुवे सेवु हव्यो वृदिर्यो नाम पत्यते ।

अध्वर्युभिः प्रस्थितं सोम्यं मधु पोत्रात् सोमं द्रविणोदः पिबं ऋतुभिः २

मेघन्तु ते वह्नयो येमिरीयसे ऽरिषण्यन् वीळयस्वा वनस्पते ।

आयूया धृष्णो अमिगूर्यो त्वं नेद्रात् सोमं द्रविणोदः पिबं ऋतुभिः ३

अर्पास्त्रोत्रावुत पोत्रावमस्तो-त नेद्रावजुषत प्रयो हितम् ।

तुरीयं पात्रममृक्तममत्यं द्रविणोदाः पिबतु द्राविणोदसः ४ (३७५)

अवाञ्छे'मद्य यय्य' नृवाहणं रथं युआथामिह वां विमोचनम् ।
 पूङ्गं हवींषि मधुना हि कं गत—मथा सोमं पिबतं वाजिनीवसू
 जोष्यंमे समिधं जोष्याहुतिं जोषि ब्रह्म जन्यं जोषि सुष्टुतिम् ।
 विश्वेभिर्विश्वां ऋतुना वसो मह उशन देवां उशतः पायया हविः

५

६ [१] (३७७)

(३८)

११ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । सविता । विष्णुः ।

उदु व्य देवः सविता सवायं शश्वत्तमं तदपा वह्निरस्थात् ।
 नूनं देवेभ्यो वि हि धाति रत्न—मथामजद वीतिहोत्रं स्वस्तौ
 विश्वस्य हि भ्रुष्टये देव ऊर्ध्वः प्र बाहवां पृथुपाणिः सिसर्ति ।
 आपश्चिदस्य व्रत आ निमृष्टा अयं चिद् वातो रभते परिज्मन्
 आशुभिर्दिचिद्यान् वि मुचाति नून—मरीरमदतमानं चिदेतोः ।
 अह्यषूणां चिन्त्ययां अविष्या—मनु व्रतं सवितुर्मोक्यागात्
 पुनः समव्यद् विततं वयन्ती मध्या कर्तोन्यधाच्छक्म धीरः ।
 उत सहायास्थाद् व्यूतैर्दधर—रमतिः सविता देव आगात्
 नानौकांसि दुर्यो विश्वमायु—र्वि तिष्ठते प्रभवः शोको अग्रे ।
 ज्येष्ठं माता सुनवे भागमाधा—दन्वस्य केतमिधितं सवित्रा

१

२

३

४

५ [२]

समावर्तति विहितो जिगीषु—विश्वेषां कामश्चरताममाभूत् ।
 शश्वौ अपो विकृतं हित्यागा—दनु व्रतं सवितुर्देव्यस्य
 त्वया हितमप्यमप्यु भागं धन्वान्वा मृगयसो वि तस्थुः ।
 वनानि विभ्यो नकिरस्य तानि व्रता देवस्य सवितुर्मिनन्ति
 याद्राध्यं वरुणो योनिमप्यु—मनिशितं निमिषि जमुंराणः ।
 विश्वो मार्ताण्डो व्रजमा पशुगात् स्थशो जन्मानि सविता व्याकः
 न यस्येन्द्रो वरुणो न मित्रो व्रतमयमा न मिनन्ति रुद्रः ।
 नारातयस्तमिदं स्वस्ति हुवे देवं सवितारं नमोभिः
 भगं धियं वाजयन्तः पुरीधि नराशंसो ग्रास्पतिर्नो अब्याः ।
 आये वामस्य संगथे रयीणां मिया देवस्य सवितुः स्याम

६

७

८

९

१० (३८०)

अस्मभ्यं तद् द्विवो अद्भ्यः पृथिव्यास्त्वया कृतं काम्यं राध आ गात् ।
 शं यत् स्तोतुभ्यं आपये भवात्युरुशंसाय सवितर्जित्रे

११ [३] (३८८)

(३९)

८ गृत्समद (आश्रिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

घ्राघाणेव तद्विदथं जरेथे गृध्रेव वृक्षं निधिमन्तमच्छ ।

ब्रह्मघ्राणेव विदथं उक्थशासा कूतेव हव्या जन्या पुरुत्रा

१

प्रातर्यावाणा रथ्येव वीरा ऽजेवं यमा वरमा संचेथे ।

मेने इव तन्वाइ शुभ्रमाने दंपतीव क्रतुविवा जनेषु

२

शृङ्गेय नः प्रथमा गन्तमर्वाक् छुफाविं जर्मुराणा तरोभिः ।

चक्रवाकेषु प्रति वस्तोरुसा ऽर्वाश्वा यातं रथ्येव शका

३

नावेयं नः पारयतं युगेव नभ्येव न उपधीव प्रधीव ।

श्वानेव नो अरिषण्या तन्नूना खगलिव विस्रसः पातम्रमान्

४

पातेवाजुर्या नद्येव गिति रक्षी इव चक्षुषा यातमर्वाक् ।

हस्ताविव तन्वेइ शंभवित्रा पादेव नो नयतं वस्यो अच्छ

५ [४]

ओष्ठाविव मध्वास्त्रे वर्धन्ता स्तनाविव पिप्यतं जीवसे नः ।

नासेव नस्तन्वो रक्षितारा कर्णाविव सुभ्रुता भूतमस्त्रे

६

हस्तेव शक्तिमभि संवृवी नः क्षामेव नः समजतं रजांसि ।

इमा गिरो अश्विना युष्मयन्तीः क्षणोत्रेणेव स्वर्धितिं सं शिशीतम्

७

एतानि वामश्विना वर्धनानि ब्रह्म स्तोमं गृत्सप्रदासो अकन् ।

तानि नरा जुजुषाणोप यातं बृहद् वदम विदथे सुवीराः

८ [५] (३९६)

(४०)

६ गृत्समद (आश्रिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । सोमापूर्वणौ,

६ (अन्यार्धवस्य) अदितिः । त्रिष्टुप् ।

सोमापूर्वणा जनना रयीणां जनना द्विवो जनना पृथिव्याः ।

जातौ विश्वस्य भुवनस्य गोपी देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्

१

इमौ देवौ जायमानौ जुषन्ते—मौ तमोसि गूहतामजुष्टा ।

आभ्यामिन्द्रः एकवसामास्वन्तः सोमापुषभ्यां जनबुध्निर्यासु

२

(३९८)

सोमपूषणा रजसो विमानं सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम् ।
विष्वूतं मनसा युज्यमानं तं जित्वथो वृषणा पश्वरश्मिम् ।
विष्वान्यः सर्वं चक्र उवा पृथिव्यामन्यो अध्यन्तरिक्षे ।
तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षं रायस्पोषं विष्यतां नाभिर्मन्मे ।
विश्वान्यन्यो भुवना जजान विश्वमन्यो अभिचक्षाण एति ।
सोमपूषणावर्तत धियं मे युवाभ्यां विश्वाः पृतना जयेम ।
धियं पूषा जित्यतु विश्वमिन्वो रश्मिं सोमो रश्मिपतिर्वधातु ।
अवतु वैश्ववितिरन्वा बृहद वदेम विश्वे सुवीराः ।

३

४

५

६ [६] (४०९)

(४१)

२१ गुत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) मार्गवः शौनकः । १-२ वायुः, ३ इन्द्रवायू, ४-६ मित्रावरुणौ,
७ ९ अश्विनौ, १०-१२ इन्द्रः, १३-१५ विश्वे देवाः, १६-१८ सरस्वती, १९-२१ द्यावापृथिव्यौ
हविर्धाने वा । (१९ तृतीयपादस्य अग्निर्वा) । गायत्री; १६-१७ अनुष्टुप्; १८ वृद्धती ।

वायो ये तं सहस्रिणो रथासस्तोमिरा गहि ।
नियुत्वान् त्सोमपीतये ।
नियुत्वान् वायवा गह्ययं शुक्रो अयामि ते ।
गन्तासि सुन्वतो गृहम् ।
शुक्रस्याद्य गवांशिर इन्द्रवायू नियुत्वतः ।
आ यातं पिबतं नरा ।
अयं वा मित्रावरुणा सुतः सोमं क्रतावृधा ।
ममेद्विह भुतं हवम् ।
राजानावनभिद्रुहा ध्रुवे सवस्युत्तमे ।
सहस्रस्थूण आसाते ।

१

२

३

४

५ [७]

६

७ (४०९)

ता सभ्राजा धृतासुती आश्रित्या वानुनस्पती ।
सचेति अनेवह्वरम् ।
गोमं वृ पु नासत्याऽश्वावद् यातमश्विना ।
वर्ती रुद्रा नृपाय्यम् ।

न यत् परो नान्तर आकुर्धर्पद् वृषण्वसू ।

दुःशंसो मर्त्यो रिपुः

८

ता न आ वोळ्हमाश्विना रयिं पिशङ्गसंहशम् ।

धिष्ण्या वरिवोविर्वम्

९

इन्द्रो अङ्ग महद् भय मभी पदप चुच्यवत् ।

स हि स्थिरो विचर्षणिः

१० [८]

इन्द्रश्च मुळयाति नो न नः पश्चावृषं नशत् ।

भद्रं भवाति नः पुरः

११

इन्द्र आशाभ्युस्पति सर्वाभ्यो अभयं करत् ।

जेता शत्रून् विचर्षणिः

१२

विश्वे देवास आ गत शृणुता म इमं हवम् ।

एदं बर्हिर्नि पीदत

१३

तीव्रो वो मधुर्मा अयं शुनहोत्रेषु मत्सरः ।

एतं पिबत् काम्यम्

१४

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः ।

विश्वे मम श्रुता हवम्

१५ [९]

अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति ।

अप्रज्ञस्ता इव स्मसि प्रज्ञास्तिमम्ब नस्कृषि

१६

त्वे विश्वा सरस्वति श्रितार्युषि वेदयाम् ।

शुनहोत्रेषु मत्स्व प्रजां देवि दिदिङ्मि नः

१७

इमा ब्रह्म सरस्वति जुषस्व वाजिनीवति ।

या ते मन्म गृत्समदा कृतावरि प्रिया देवेषु जुह्वति

१८

प्रेतां यज्ञस्य शंभुवा युवामिदा वृणीमहे ।

अग्निं च हव्यवाहनम्

१९

द्यावा नः पृथिवी इमं सिधमद्य दिविस्पृशाम् ।

यज्ञं देवेषु यच्छताम्

२०

आ वामुपस्थमब्रुहा देवाः सीदन्तु यज्ञियाः ।

इहाद्य सोमपीतये

२१ [१०] (४११)

(४२)

३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । शकुन्तः (= कपिशलरूपीन्द्रः) । त्रिष्टुप् ।

कर्निकदज्जनुषं प्रब्रुवाण इयति वाचमरितेव नार्वम् ।

सुमङ्गलश्च शकुने भर्वासि मा त्वा का चिदभिभा विश्व्या विदुत १

मा त्वा इयेन उद् वधीन्मा सुपर्णो मा त्वा विदुषिमान वीरो अस्ता ।

पित्र्यामनु प्रविशं कर्निकदत्त सुमङ्गलो भद्रवादी वदेह २

अवं कन्द वक्षिणतो गृहाणां सुमङ्गलो भद्रवादी शकुन्ते ।

मा नः स्तेन ईशत माघशंसो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ३ [११] (४२६)

(४३)

३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । शकुन्तः (= कपिशलरूपीन्द्रः) ।

जगती; २ अतिशक्ती अप्रिवा ।

प्रवृक्षिणिवमि गृणन्ति कारवो वयो वर्दन्त क्रतुथा शकुन्तयः ।

उमे वाचो वदति सामगा इव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानु राजति १

उद्गातेव शकुने सामं गायसि ब्रह्मपुत्र इव सर्वनेषु शंससि ।

वृषेव वाजी शिशुमतीरपीत्यां सर्वतो नः शकुने भद्रमा वद

विश्वतो नः शकुने पुण्यमा वद २

आववृस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिन्द्रि नः ।

यदुत्पतन् वर्दसि कर्करियथा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ३ [१२] (४२९)

॥ इति द्वितीयं मण्डलं समाप्तम् ॥२॥

मंत्रसंख्या—

प्रथममण्डलस्य मंत्रसंख्या २००६

द्वितीयमण्डलस्य मंत्रसंख्या ४२९

सर्वयोगः २४३५

अथ तृतीयं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥३॥ सू० १-१२]

२३ गायिनो विश्वामित्रः । अग्निः । विष्णुः ।

- सोमस्य मा तवत्सं वक्ष्यमे वहिं चकार्थं विदधे यजर्ध्र्ये ।
 देवाँ अच्छा दीछाद् युञ्जे अग्निं शमाये अग्ने तन्वं जुषस्व १
- प्राश्नं यज्ञं चकृस्व वर्धतां योः सुमिन्द्रिग्निं नमसा दुवस्यन् ।
 द्विवः शान्तासुविदधा कवीनां गृत्साय चित् तवसे गातुवीषुः २
- मयो दधे मेधिरः पूतर्दक्षो द्विवः सुबन्धुर्जनुषा पृथिव्याः ।
 अविन्दन्तु दर्शतमृत्स्वन्तर्देवासो अग्निमपसि स्वसृणाम् ३
- अवर्धयन् त्सुभर्गं सप्त गृहीः श्वेतं जज्ञानमरुषं महित्वा ।
 शिशुं न जातमभ्यारुरश्वा देवासो अग्निं जनिमन् वपुष्यन् ४
- गृक्षेमिरद्वै रजं आततन्वान् क्रतुं पुनानः कविभिः पवित्रैः ।
 गोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो मिमीते बृहतीरनूनाः ५ [१३]
- ब्रमाजा सीमनवतीरदब्ध्या द्विवो यहीरवसाना अनगाः ।
 सना अत्र युवतयः सयोनी रेकं गर्भं दधिरे सप्त वाणीः ६
- स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य योनौ सुवधे मधूनाम् ।
 अस्थुरत्र धेनवः पिन्वमाना मही कुस्मस्य मातरा समीची ७
- बभ्राणः सूनो सहस्रो व्यद्यौद दधानः शुक्रा रभसा वपूषि ।
 श्रोतन्ति धारा मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावृधे काव्येन ८
- पितुश्चिदूर्ध्वजनुषा विवेद व्यस्य धारा असृजद् वि धेनाः
 गुहा चरन्तं सखिभिः शिविभिर्विवो यहीमिनं गुहां बभूव ९

(९)

पितुश्च गर्भं जनितुश्च बभ्रे पूर्वरिको अधयत् पीप्यानाः ।
वृष्णे सपत्नी शुचये सर्वन्धू उभे अस्मै मनुष्येभ्य नि पाहि

१० [१४]

उरो महाँ अनिबाधे ववर्धा—ऽऽपो अग्निं यशसः सं हि पूर्वीः ।
ऋतस्य योनावशयद् दमूना जामीनामग्निरपसि स्वसृणाम्
अको न बभ्रिः समिथे महीनां दिदृक्षेयः सूनवे भार्गजीकः ।
उदुम्रिया जनिता यो जजाना—ऽपां गर्भो नृतसो यद्वो अग्निः
अपां गर्भं दर्शतमोषधीनां वना जजान सुभगा विरूपम् ।
देवासश्चिन्मनसा सं हि जग्मुः पनिष्ठं जातं तवसं दुवस्यन्
बृहन्त इद् भानवो भार्गजीक—मग्निं सचन्त विद्युतो न शुक्राः ।
गुह्यं वृद्धं सदसि स्वे अन्त—रपार ऊर्वे अमृतं दुहानाः
ईळे च त्वा यजमानो हविर्भि—रीळे सखित्वं सुमतिं निकामः ।
देवैरवो मिमीहि सं जग्ने रक्षां च नो दम्येभिरनीकैः

११

१२

१३

१४

१५ [१५]

उपक्षेतास्तव सुप्रणीते ऽग्ने विश्वानि धन्या दधानाः ।
सुरेतां श्रवसा तुञ्जमाना अभि प्याम पृतनायूरदेवान्
आ देवानामभवः केतुरग्ने मन्द्रो विश्वानि काव्यानि विद्वान् ।
प्रति मतीं अवासयो दमूना अनु देवान् रथिरो यांसि साधन् ।
नि दुरोणे अमृतो मर्त्यानां राजा ससाद विदधानि साधन् ।
वृत्प्रतीक उर्विया व्यद्यौ—वृग्निर्विश्वानि काव्यानि विद्वान्
आ नो गहि सख्येभिः शिवेभि—महान् महीभिरुतिभिः सरण्यन् ।
अस्मे रथिं बहुलं संतरुत्रं सुवाचं भागं यशसं कृधी नः
एता ते अग्ने जनिमा सनानि प्र पूर्याय नूतनानि वोचम् ।
महान्ति वृष्णे सर्वना कृतेमा जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदाः
जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदा विश्वामित्रेभिरिष्यते अजस्रः ।
तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्या—ऽपि भद्रे सौमनसे स्थांम
इमं यज्ञं सहसावन् त्वं नो देवत्रा धेहि सुकतो रराणः ।
प्र यांसि होतवृहतीरिषो नो ऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व
इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वभ्ये

१६

१७

१८

१९

२०

२१

२२

२३ [१६] (११)

(२)

१५. गाथिनो विदवामिन्नः । वैदवानरोऽग्निः । जगती ।

- वैश्वानरायं धियणांमृतावृधे घृतं न पूतमग्नये जनामसि ।
 द्विता होतारं मनुषश्च वाघतो धिया रथं न कुलिशः समुष्वति १
- स रोचयज्जनुषा रोदसी उभे स मात्रोरभवत् पुत्र ईड्यः ।
 हव्यवाळशिरजरश्चनोहितो दूळभो विशामतिथिर्विभार्वसुः २
- क्रत्वा दक्षस्य तरुषो विधर्माणि वेवासो अग्निं जनयन्त चित्तिभिः ।
 रुरुचानं भानुना ज्योतिषा महा-मत्यं न वाजं सनिष्यन्तुषं नुवे ३
- आ मन्द्रस्यं सनिष्यन्तो वरेण्यं वृणीमहे अह्वयं वाजमृग्मिर्यम् ।
 रातिं भृगूणासुशिजं कविकर्तु-मग्निं राजन्तं क्रिद्वेन शोचिषा ४
- अग्निं सुज्ञाय दधिरे पुरो जना वाजश्रवसमिह वृक्तवर्हिणः ।
 यतवृचः सुरुचं विश्वदेव्यं रुद्रं यज्ञानां साधदिष्टिमपसाम् ५ [१७]
- पार्वकशोचे तव हि क्षयं परि होतर्धज्ञेषु वृक्तवर्हिषो नरः ।
 अग्रे तुवं हृच्छमानासु आप्य-मुपासते द्रविणं धेहि तेभ्यः ६
- आ रोदसी अपृणदा स्वर्मह-ज्जातं यदेनमपसो अधारयन् ।
 सो अध्वराय परि पीयते कवि-रत्यो न वाजसातये चनोहितः ७
- नमस्यत हव्यदातिं स्वध्वरं दुवस्यत दम्यं जातवेदसम् ।
 रथीर्कृतस्यं बृहतो विचर्षणि-रग्निर्वैवानामभवत् पुरोहितः ८
- तिष्ठो यत्नस्य समिधः परिज्मनो ऽग्नेरपुनन्नशिशो अमृत्यवः ।
 तासामिकामदधुर्मत्ये भुज-मु लोकमु द्वे उपं जामिमीयतुः ९
- विशां कविं विश्पतिं मानुषीरिषः सं सीमकृण्वन् त्ववर्धितं न तेजसे ।
 स उद्वतो निवतो याति वेविषत् स गर्भमेषु भुवनेषु दीधरत् १० [१८]
- स जिन्वते जठरेषु प्रजजिवान् वृषां चित्रेषु नानवृक्ष सिंहः ।
 वैश्वानरः पृथुपाजा अमर्त्यो वसु रत्ना वर्यमानो वि व्राशुषे ११
- वैश्वानरः प्रलथा नाकमारुहद् क्रिवस्पृष्ठं भन्दमानः सुमन्मभिः ।
 स पूर्ववज्जनयश्चन्तवे धनं समानमज्मं पर्येति जागृविः १२
- क्रतावानं यजियं विप्रमुच्य-मा यं वृधे मातरिश्वा विवि क्षर्यम् ।
 तं चित्रयामं हरिकेशमीमहे सुवीतिमग्निं सुविताय नव्यसे १३

(३६)

शुचिं न यामिन्निषिरं स्वर्हंशं केतुं विवो रोचनस्थामुष्वर्धम् ।
अग्निं मूर्धानं विवो अग्रतिष्ठकुतं तमीमहे नमसा वाजिनं बृहत्
मन्द्रं होतारं शुचिमद्वयाविनं दमनसमुक्थ्यं विश्वचर्षणिम् ।
रथं न चित्रं वपुषाय दर्शतं मनुर्हितं सदुभिद् राय ईमहे

१४

१५ [१९] (३८)

(३)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती ।

वैश्वानराय पृथुपाजसे विपो रत्ना विधन्त ध्रुवेषु गातवे ।
अग्निर्हि देवां अमृतो दुवस्य—त्यथा धर्माणि सनता न दूदुषत्
अन्तर्दूतो रोदसी वृसा ईयते होता निषतो मनुषः पुरोहितः ।
क्षयं बृहन्तं परि भूषति द्युमि—देवेभिरग्निरिषितो धियावसुः
केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं विप्रासो अग्निं महयन्त चित्तिभिः ।
अपांसि यस्मिन्नाधि संदधुर्गिर—स्तस्मिन्तसुघ्नानि गजमान आ चक्रे
पिता यज्ञानामसुरो विपश्चितां विमानमग्निर्वयुनं च वाघताम् ।
आ विवेश रोदसी भूरिवर्षसा पुरुप्रियो भन्दते धामभिः कविः
चन्द्रमग्निं चन्द्ररथं हरिव्रतं वैश्वानरमप्सुषदं स्वविदम् ।
विगाहं तूष्णिं तविषीभिरावृतं भूर्णिं देवास इह सुश्रियं दधुः

१

२

३

४

५ [२०]

अग्निर्वेवेमिमनुषश्च जन्तुभि—स्तन्वानो यज्ञं पुरुपेशंसं धिया ।
रथीरन्तरीयते साधदिष्टिभि—र्जीरो दमूना अभिशस्तिचातनः
अग्रे जरस्व स्वपत्य आयु—न्यूजां पिन्वस्व समिषो दिदीहि नः ।
वयांसि जिन्व बृहतश्च जागृव उशिग्वेवानामसिं सुक्रतुर्विषाम्
विश्वपतिं युहमतिथिं नरः सदा यन्तारं धीनामुशिजं च वाघताम् ।
अध्वराणां चेतनं जातवेदसं प्र शंसन्ति नमसा जूतिमिवृधे
विभावां देवः सुरणः परि क्षिती—रग्निर्वैभूव शवसा सुमद्वथः ।
तस्य व्रतानि भूरिपोपिणो वय—मुप भूषेम दम आ सुवृक्तिभिः
वैश्वानर तव धामान्या चक्रे येभिः स्वविदमवो विचक्षण ।
जात आपृणो भुवनानि रोदसी अग्रे ता विश्वा परिभूरसि त्मना
वैश्वानरस्य वंसनाभ्यो बृह—दर्णिणादेकैः स्वपस्यया कविः ।
उभा पितरा महयन्नजायता—शिर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा

६

७

८

९

१०

११ [२१] (९४)

(४)

११ ग्राथिनो विद्वामिन्द्रः । आप्रीसूक्तं [= १ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः,
४ यर्हिः, ५ देवीर्द्धारः, ६ उपासानका, ७ देव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः
सरस्वतीऽभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । मिष्टुप् ।

सुमित्समिद्र सुमना बोध्यस्मे शुचाशुचा सुसति रासि वस्वः ।
आ देव देवान् यजथाय वक्षि सखा सखीन् त्सुमना यक्षयमे १
यं देवासन्निरहन्नायजन्ते विवेदिवे वरुणो मित्रो अग्निः ।
सेमं यज्ञं मधुमन्तं कृधी न स्तनूनपाद् घृतघोनिं विधन्तम् २
प्र वीधितिर्विध्ववांरा जिगति होतारमिळः प्रथमं यजध्वे ।
अच्छा नमोभिर्वृषभं वन्दध्वे स देवान् यक्षद्विपितो यजीयान् ३
ऊर्ध्वो वा गानुरध्वरे अकायूर्ध्वो शोचीषि प्रस्थिता रजांसि ।
विवो वा नामा न्यसावि होता स्तृणीमहि देवव्यचा वि ब्रहिः ४
सप्त होत्राणि मनसा वृणाना इन्वन्तो विश्वं प्रति यन्नूतेन ।
नृपेशसो विद्वेषु प्र जाता अग्नीर्धमं यज्ञं वि चरन्त पूर्वाः ५ [२२]
आ भन्दमाने उवसा उपकि उत स्मयते तन्वाइ विरूपे ।
यथा नो मित्रो वरुणो जुजोष दिन्द्रो मरुत्वा उत वा महोभि ६
दैव्या होतारा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति ।
ऋतं शंसन्त ऋतमित त आहु रनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ७
आ भारती भारतीभिः सजोषा इळा देवैर्मनुष्यैर्भिरग्निः ।
सरस्वती सारस्वतेभिर्वाक् तिस्रो देवीर्बहिरेवं सन्दन्तु ८
तन्नस्तुरीपमधं पोषयितु देव त्वष्टावि रराणः स्यस्व ।
यतो वीरः कर्मण्यः सुवक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः ९
वनस्पतेऽव सजोषं देवा नग्निर्हविः शमिता सूदयाति ।
सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेदं १०
आ याह्यमे समिधानो अवा डिन्वेण देवैः सरथं तुरोभिः ।
बहिर्न आस्तामर्दितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ११ [२३] (६०)

(५)

११ गार्थिनो विष्णामित्रः । अग्निः । मिष्टुप् ।

प्रत्यग्रिषसश्चेकितानो ऽबोधि विप्रः पद्वीः कवीनाम् ।
 पृथुपाजं देवयज्ञिः समिद्धो ऽप द्वारा तर्मसो वह्निरावः १
 प्रेद्विर्वावृधे स्तोमेभिर्गीभिः स्तोतृणां नमस्य उक्थैः ।
 पूर्वीकृतस्य संहशश्चकानः सं दूतो अद्यौदुषसो विशेके २
 अधायग्रिर्मानुषीषु विक्ष्वः पां गर्भो मित्र ऋतेन साधन् ।
 आ हर्षतो यजतः सान्वस्था दभूदु विप्रो हव्यो मतीनाम् ३
 मित्रो अग्रिर्भवति यत् समिद्धो मित्रो होता वरुणो जातवेदाः ।
 मित्रो अध्वर्युरिषिरो दभूना मित्रः सिन्धूनामुत पर्वतानाम् ४
 पार्ति मियं रिपो अग्रं पदं वेः पार्ति यद्वश्वरं सूर्यस्य ।
 पाति नाभा सप्तशीर्षाणमग्निः पार्ति कृवानामुपमादंमृष्वः ५ [२४]

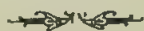
ऋभुश्चक्र ईडयं चारु नाम विश्वानि देवो वयुनानि विद्वान् ।
 ससस्य चर्म घृतवत् पदं वेस्तद्विद्वशी रक्षत्यप्रयुच्छन् ६
 आ योनिमग्निर्घृतवन्तमस्थात् पृथुप्रमाणमुशन्तमुशानः ।
 दीद्यान्ः शुचिर्ऋष्वः पावकः पुनः पुनमीतरा नव्यसी कः ७
 सद्यो जात ओषधीर्भिव्वक्षे यवी वर्धन्ति प्रस्वो घृतेन ।
 आप इव प्रवता शुभ्रमाना उरुष्यदग्निः पित्रोरुपस्थे ८
 उदु ष्ठुतः समिधा यद्वो अद्यौद वर्धन्तु दिवो अधि नाभा पृथिव्याः ।
 मित्रो अग्रिरीड्यो मातरिश्वा ऽऽ दूतो वक्षद् यजथाय कृवान् ९
 उदस्तम्भीत् समिधा नार्कमृष्वोऽग्निर्भवन्नृत्तमो रत्ननानाम् ।
 यवी भृगुभ्यः परि मातरिश्वा गुहा सन्तं हव्यवाहं समीधे १०
 इळांमग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ११ [२५] (७१)

(६)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र कारवो मनुना वच्यमाना देवद्रीचीं नयत देवयन्तः ।	
वृक्षिणावाद् वाजिनी प्राच्येति हविर्भरन्त्यग्रये घृताचीं	१
आ रोदसी अपृणा जायमान उत प्र रिक्था अधःनु प्रयज्यो ।	
विवश्चिक्वे महिना पृथिव्या वच्यन्तां ते वह्नयः सप्तजिह्वाः	२
द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियासो नि होतारं सादयन्ते दमाय ।	
यवी विशो मानुषीर्देवयन्तीः प्रयस्वतीरीळते शुक्रमचिः	३
महान् त्सधस्थे ध्रुव आ निर्पत्तो ऽन्तर्यावा माहिन्ते हर्यमाणः ।	
आरक्ते सपत्नी अजरे अमृक्ते सबर्हुधे उरुगायस्य धेनू	४
मृता ते अग्रे महतो महानि तव कृत्वा रोदसी आ तंतन्थ ।	
त्वं दूतो अभवो जायमानस्त्वं नेता वृषभ चर्षणीनाम्	५ [२६]
ऋतस्य वा केशिना योग्याभिर्घृतस्नुवा रोहिता धुरि धिष्व ।	
अथा वह देवान् देव विश्वान् त्वध्वरा कृणुहि जातवेदः	६
विवश्चिक्वा ते रुचयन्त रोका उपो विभातीरनु भासि पूर्वीः ।	
अपो यदग्र उशध्रवनेषु होतुर्मन्द्रस्य पनयन्त देवाः	७
उरौ वा ये अन्तरिक्षे मर्दन्ति द्विवो वा ये रोचने सन्ति देवाः ।	
ऊमा वा ये सुहवांसो यजत्रा आयेमिरे रथ्यो अग्रे अश्वाः	८
ऐभिरग्रे सरथं याह्यावाद् नानारथं वा विभवो ह्यश्वाः ।	
पत्नीवतस्त्रिंशतं त्रींश्च देवाननुष्वधमा वह मादयस्व ।	९
स होता यस्य रोदसी चिदुर्वी यज्ञयज्ञमभि वृधे गृणीतः ।	
प्राचीं अध्वरेव तस्थतुः सुमेके ऋतावरी ऋतजातस्य सत्ये	१०
इळामग्रे पुरुवंसं सन्नि गोः शंश्वत्तमं हवमानाय साध ।	
स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्रे सा ते सुमतिभूत्वस्मे	११ [२७] (८२)

[इति द्वितीयोऽष्टकः ॥ २ ॥]

॥ अथ तृतीयोऽष्टकः ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ व० १-३४ ॥]

(७)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य धासे रा मातरां विविशुः सप्त वाणीः ।	
परिक्षितां पितरां स चरेते प्र सन्नाते व्रीधेमार्युः प्रयक्षे	१ (८१)

दिवक्षसो धेनवो वृष्णो अश्वा देवीरा तस्थौ मधुमद् वहन्तीः ।
 ऋतस्य त्वा सर्दसि क्षेमयन्तं पर्येकां चरति वर्तनिं गौः २
 आ सीमरोहत् सुयमा भवन्तीः पतिश्चिकित्वान् रथिचिद् रथीणां ।
 प्र नीलपृष्ठो अतसस्य धासे—स्ता अवात्तथत् पुरुधप्रतीकः ३
 महिं त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजुयं स्तभूयमानं ब्रह्मो वहन्ति ।
 व्यङ्गेभिर्दिद्युतानः सधस्थ एकांमिव रोदसी आ विवेश ४
 जानन्ति वृष्णो अरुवस्य शेव—भुत अन्नस्य शासने रणान्ति ।
 विबोरुचः सुरुचो रोचमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः ५ [१]

उतो पितृभ्यां प्रविदानु घोषं महो महन्द्र्यामनयन्त शूषम् ।
 उक्षा ह यन्न परि धानमक्तो—रनु स्वं धाम जरितुर्वक्ष ६
 अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विप्राः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं देः ।
 प्राञ्चो मदन्त्युक्षणो अजुर्या देवा देवानामनु हि वृता गुः ७
 देव्या होतारा प्रथमा न्युत्से सप्त पुक्षासः स्वधया मदान्ति ।
 ऋतं शंसन्तं ऋताभित् त आहु—रनु व्रतं व्रतपा दीर्घ्यानाः ८
 वृषायन्ते महे अत्याय पूर्वी—वृष्णे चित्राय रश्मयः सुयामाः ।
 देवं होतमन्द्रतरश्चिकित्वान् महो देवान् रोदसी एह वक्षि ९
 पुक्षप्रयजो द्रविणः सुवाचः सुकोतव उषसो रेवदूषुः ।
 उतो चिदग्रे महिना पृथिव्याः कुतं चिदेनः सं महे दशस्य १०
 इळामग्रे पुरुदसं सनिं गौः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्रे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ११ [२] (९३)

(८)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । यूषः, ६-१० यूषाः, ८ विश्वे देवा वा, ११ मरुचनः । त्रिष्टुप्, ३, ७ अनुष्टुप् ।

अञ्जान्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना देव्येन ।
 यदूर्ध्वेस्तिष्ठा द्रविणेह धत्ताद् यद् वा क्षयो मातुरस्या उपस्थे १
 समिद्धस्य श्रयमाणः पुरस्ताद् ब्रह्म वन्वानो अजरं सुवीर्यम् ।
 आरे अस्मदमतिं वार्धमान उच्छ्रयस्व महते सीमगाय - २ (९५)

उच्छ्रयस्व वनस्पते वर्धन् पृथिव्या अधि ।	
सुमिती मीयमानो वर्चो धा यज्ञवाहसे	३
युवा सुवासाः परिवीत आगत स उ श्रेयान् भवति जायमानः ।	
तं धीरांसः क्वचय उन्नयन्ति स्वाध्वोऽ मर्नसा देवयन्तः	४
जातो जायते सुदिनत्वे अह्ना समय आ विदथे वर्धमानः ।	
पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा देव्या विप्र उर्दिषति वाचम्	५ [३]
यान् वो नरो देवयन्तो निमिष्युर्वनस्पते स्वर्धितिर्वा ततक्ष ।	
ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः प्रजावदस्मे दिधिषन्तु रत्नम्	६
ये वृक्षणासो अधि क्षमि निमितासो यतश्चुचः ।	
ते नो व्यन्तु वार्य देवज्ञा क्षेत्रसाधसः	७
आवृत्त्या रुद्रा वसवः सुनीथा द्यावाक्षामा पृथिवी अन्तरिक्षम् ।	
सजोषसो यज्ञयवन्तु देवा ऊर्ध्वं कृण्वन्त्वध्वरस्य केतुम्	८
हंसा इव श्रेणिशो यतानाः शुका वसानाः स्वरवो न आगुः ।	
उन्नीयमानाः कविभिः पुरस्ताद् देवा देवानामपि यन्ति पार्थः	९
शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां स ददधे चपालवन्तः स्वरवः पृथिव्याम् ।	
वाघद्विर्वा विहवे श्रोपमाणा अस्मां अवन्तु पृतनाज्येषु	१०
वनस्पते शतवल्गो वि रोह सहस्रवल्गो वि वयं रुहेम ।	
यं त्वामयं स्वर्धितिस्तेजमानः प्रणिनाय महते सौभगाय	११ [४] (१०४)

(९)

९ गायिनो विश्वामित्रः । अग्निः । बृहती, ९ त्रिष्टुप् ।

सखायस्त्वा ववृमहे देवं मर्तास ऊतये ।	
अपां नपातं सुभगं सुदीदिति सुप्रतूर्तिमनेहसम्	१
कार्यमानो वृना त्वं यन्मातृरजगन्नपः ।	
न तत् ते अग्ने प्रमुषे निवर्तनं यद् दूरे सन्निहाभवः	२
अतिं तुष्टं ववक्षिथा—थैव सुमना अस्मि ।	
प्रप्राण्ये यन्ति पर्यन्य आसते येषां सख्ये अस्मि श्रितः	३
ईषिषांसमति क्षिप्रः शश्वतीरति सश्वतः ।	
अन्वीमविन्दन् निचिरासो अद्भुहो ऽप्सु सिंहर्मिव श्रितम्	४ (१०८)

ससृवांसमिव त्मना ऽग्निमिथा तिरोहितम् ।

ऐनं नयन्मातरिश्वा परावतो देवेभ्यो मथितं परि

५ [५]

तं त्वा मर्ता अगृभ्णत देवेभ्यो हव्यवाहन ।

विश्वान् यद् यज्ञाँ अमिपासिं मानुष तव कर्त्वा यविष्ठ्य

६

तद् भद्रं तव दुंसना पाकाय चिच्छदयति ।

त्वां यदग्ने पशवः समासते समिन्द्रमपिश्वरे

७

आ जुहोता स्वध्वरं गीरं पावकशोचिषम् ।

आशुं दूतमजिरं प्रत्नमीड्यं श्रुष्टी देवं संपर्यत

८

त्रीणि जाता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नव चासपर्यन् ।

औक्षन् धृतैरस्तृणन् ब्रह्मिरेस्मा आदिन्द्रोतारं न्यंसादयन्त

९ [६] (११३)

(१०)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । उष्णिक् ।

त्वामग्ने मनीषिणः सम्राजं चर्षणीनाम् । देवं मर्तास इन्धते समध्वरे १

त्वां यज्ञेष्वृत्विजमग्ने होतारमीळते । गोपा क्रतुर्य दीदिहि स्वे वमे २

स घा यस्ते ददाशति समिधा जातवेदसे । सो अग्ने धत्ते सुवीर्यं स पुष्यति ३

स केतुरध्वराणां मग्निर्वेभिरा गमत् । अञ्जानः सप्त होतृमिहविष्मते ४

प्र होत्रे पूर्य वचो ऽग्नये भरता बृहत् । विषां ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे ५ [७]

अग्निं वर्धन्तु नो गिरो यतो जायत उक्थयः । महे वाजाय द्रविणाय वर्जितः ६

अग्ने यजिष्ठो अध्वरे देवान् देवयते यज । होता मन्द्रो वि राजस्यति सिधः ७

स नः पावक दीदिहि द्युमवुस्मे सुवीर्यम् । भवां स्तोतृभ्यो अन्तमः स्वस्तये ८

तं त्वा विषां विपुन्यवो जागृवांसः समिन्धते । हव्यवाहममर्त्य सहोवुधम् ९ [८] (११३)

(११)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निर्होता पुरोहिता ऽध्वरस्य विचर्षणिः । स वेद यज्ञमानुषक् १

स हव्यवाळमर्त्य उशिग्वृतश्चनोहितः । अग्निर्धिया समृण्वति २

अग्निर्धिया स चेतति केतुर्यज्ञस्य पूर्यः । अर्थं हांस्य तरणिं ३

अग्निं सनुं सनश्रुतं सहसो जातवेदसम् । वक्षिं देवा अकृण्वत ४

(११६)

अदाभ्यः पुरस्ता विशामग्निमानुषीणाम् । तूर्णी रथः सवा नवः ५ [९]	
साह्वान् विश्वा अभियुजः क्रतुर्वैवानाममृतः । अग्निस्तुविश्वस्तमः ६	
अभि प्रयांसि वाहसा वृश्वौ अंश्रोति मर्त्यः । क्षयं पावकशौचिपः ७	
परि विश्वानि सुधिता ऽग्नेरश्याम मन्मभिः । विप्रांसो जातवेदसः ८	
अग्ने विश्वानि वार्या वाजेषु सनिषामहे । त्वे देवास एरिरे ९ [१०] (१३१)	

(१२)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीभिर्नभो वरेण्यम् । अस्य पातं धियेपिता १	
इन्द्राग्नी जरितुः सचा यज्ञो जिगाति चेतनः । अया पातमिमं सुतम् २	
इन्द्रमग्निं कविच्छदा यज्ञस्य जूत्या वृणे । ता सोमस्येह तृप्पताम् ३	
तोशा वृत्रहणा हुवे सजित्वानापराजिता । इन्द्राग्नी वाजसातमा ४	
प्र वामर्चन्त्युक्थिनो नीथाविदो जरितारः । इन्द्राग्नी इष आ वृणे ५ [११]	

इन्द्राग्नी नवति पुरो वासपत्नीरधूनुतम् । साकमेकेन कर्मणा ६	
इन्द्राग्नी अपसरूपयुं प्र यन्ति धीतर्यः । ऋतस्य पथ्याडे अनुं ७	
इन्द्राग्नी तविषाणि वां सधस्थानि प्रयांसि च । युवोरप्नूयं हितम् ८	
इन्द्राग्नी रोचना विवः परि वाजेषु भूषथः । तद् वां चेति प्र वीर्यम् ९ [१२] (१४०)	

(१३)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १३-१९]

७ ऋषभो वैश्वामित्रः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

प्र वो देवाग्रये बर्हिष्ठमर्चास्मै ।	
गमद् देवेभिरा स नो यजिष्ठो बर्हिरा संवत् १	
ऋतावा यस्य रोदसी वक्षं सचन्त ऊतयः ।	
हविष्मन्तस्तमीळ्ते तं सनिष्यन्तोऽवसे २	
स युन्ता विप्र एषां स यज्ञानामथा हि षः ।	
अग्निं तं वो सुवस्यत दाता यो वनिता मघम् ३	
स नः शर्माणि वीतये ऽग्निर्यच्छतु शंतमा ।	
यतो नः पुष्पावद् वसु विवि क्षितिभ्यो अप्सवा ४ (१४४)	

वीद्विवांसमपूव्यं वस्वीभिरस्य धीतिभिः ।
 ऋकाणो अग्निर्मिन्धते होतारं विश्पतिं विशाम्
 उत नो ब्रह्मन्नविष उक्थेषु देवहूतमः ।
 शं नः शोचा मरुद्बुधो ऽग्ने सहस्रसातमः
 नू नो रास्व सहस्रवत् लोकवत् पुष्टिमद् वसु ।
 द्युमदग्ने सुवीर्यं वर्षिष्ठमनुपक्षितम्

५

६

७ [१३] (१४७)

(१४)

७ ऋषभो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

आ होता मन्द्रो विदधान्यस्थात् सत्यो यज्वां कवितमः स वेधाः ।
 विद्युद्रथः सहसस्पुत्रो अग्निः शोचिष्केशः पृथिव्यां पाजो अश्वेत्
 अयामि ते नर्मउक्तिं जुषस्व कर्तावस्तुभ्यं चेतते सहस्वः ।
 विद्रां आ वक्षि विदुषो नि षत्सि मध्य आ बर्हिर्रुतये यजत्र
 द्रवतां त उपसां वाजयन्ती अग्ने वार्तस्य पथ्याभिरच्छ ।
 यत् सीमञ्जन्ति पूव्यं हविर्भि—रा वन्धुरेव तस्थतुर्दुरोणे
 मित्रश्च तुभ्यं वरुणः सहस्वो ऽग्ने विश्वे मरुतः सुन्नमचन् ।
 यच्छोचिषां सहसस्पुत्र तिषा अग्नि क्षितीः प्रथयन् त्सूर्यो नृन्
 वयं ते अद्य ररिमा हि काम—मुत्तानहस्ता नर्मसोपसद्य ।
 यजिष्ठेन मनसा यक्षि देवा नस्त्रेधता मन्मना विभो अग्ने
 त्वद्वि पुत्र सहसो वि पूर्वा देवस्य यन्त्यूतयो वि वाजाः ।
 त्वं वैहि सहस्रिणं रयि नो ऽद्वोषेण वचसा सत्यमग्ने
 तुभ्यं दक्ष कविकतो यानीमा देव मर्तासो अध्वरे अकर्म ।
 त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधि सर्वं तदग्ने अमृत स्ववेह

१

२

३

४

५

६

७ [१४] (१५४)

(१५)

७ कात्य उत्कीलः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो नार्धस्व द्विषो रक्षसो अमीवाः ।
 सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्या मग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतो

१

(१५५)

त्वं नो अस्या उषसो व्युष्टौ त्वं सूर उदिते बोधि गोपाः । जन्मेव नित्यं तनयं जुषस्व स्तोमं मे अग्रे तन्वा सुजात	२
त्वं कृच्छा वृषभानु पूर्वीः कृष्णास्वग्ने अरुषो धि माहि । वल्लो नोर्वि च पर्धि चात्वंहः कृधी नो राय उशिजो यविष्ठ	३
अषाळ्हो अग्ने वृषभो दिदीहि पुरो विश्वाः सौभगा संजिगीवान् । यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायो जतवेदो बृहत् सुप्रणीते	४
अच्छिद्वा शर्म जरितः पुरुणि देवाँ अच्छा दीद्यानः सुमेधाः । रथो न सन्निरभि वक्षि वाज मग्ने त्वं रोदसी नः सुमेके	५
प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजा मग्ने त्वं रोदसी नः सुदोवे । देवेभिर्देव सुरुचां रुचानो मा नो भर्तस्य दुर्मतिः परि ठात्	६
इळांमग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिभूत्वस्मे	७ [१५] (१६१)

(१६)

६ कात्य उत्कीलः । अग्निः । प्रगाथः (= १, ३, ५ बृहती; २, ४, ६ सतोबृहती) ।

अयमाग्निः सुवीर्यस्य शे महः सौभगस्य । राय ईशे स्वपत्यस्य गोमत् ईशे वृत्रहथानाम्	१
ह्रमं नरो मरुतः सश्वता वृधं यस्मिन् रायः शेषुधासः । अभि ये सन्ति पृतनासु दूह्यो विश्वाहा शत्रुमावृष्टः	२
स त्वं नो रायः शिंशीहि मीढ्वो अग्ने सुवीर्यस्य । तुविद्युम्न वर्षिष्ठस्य प्रजावतो ऽनमीवस्य शुष्मिणः	३
चक्रियो विश्वा भुवनाभि सासहि श्रक्तिर्विश्वा दुवः । आ देवेषु यतंत आ सुवीर्य आ शंसं उत नृणाम्	४
मा नो अग्नेऽमंतये मावीरताये रीरधः । मागोताये सहसस्पुत्र मा निदे ऽप द्वेपांस्या कृधि	५
शान्धि वार्जस्य सुभग प्रजावतो ऽग्ने बृहतो अध्वरे । सं राया भूर्यसा सृज मयोमुना तुविद्युम्न यशस्वता	६ [१६] (१६७)

(१७)

५ कतो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

समिध्यमानः प्रथमानु धर्मा समक्तुर्भिरज्यते विश्ववारः ।
 शोचिष्केशो घृतनिर्णिक पावकः सुयज्ञो अग्निर्यजथाय वेवान् १
 यथार्यजो होत्रमग्ने पृथिव्या यथा विवो जातवेदश्चिकित्वान् ।
 एवानेन हविषा यक्षि वेवान् मनुष्वद् यज्ञं प्र तिरेममद्य २
 त्रीण्यायूषि तव जातवेदस्ति स आजानीरुषसंस्ते अग्ने ।
 तामिर्वेवानामवो यक्षि विद्वा—नथा भव यजमानाय शं योः ३
 अग्निं सुवीतिं सुदृशं गृणन्तो नमस्यामस्त्वेड्यं जातवेदः ।
 त्वां दूतमरतिं हव्यवाहं वेवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम् ४
 यस्त्वद्दोता पूर्वो अग्ने यजीयान् द्विता च सत्ता स्वधया च शंभुः ।
 तस्यानु धर्मं प्र यजा चिकित्वो ऽथा नो धा अध्वरं वेववीती ५ [१७] (१७९)

(१८)

५ कतो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

भवा नो अग्ने सुमना उपेतौ सखेव सख्ये पितरेव साधुः ।
 पुरुबुहो हि क्षितयो जनानां प्रति प्रतीचीर्दहतादरातिः १
 तपो ध्वग्ने अन्तरां अमित्रान् तपा शंसमररुषः परस्य ।
 तपो बसो चिकितानो अचित्तान् वि ते तिष्ठन्तामजरां अयासः २
 इध्मेनाग्नं इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तस्मे बलाय ।
 यावदीशे ब्रह्मणा वन्दमान इमां धियं शतसेयाय वेवीम् ३
 उच्छ्रोचिषा सहसस्पुत्र स्तुतो बृहद् वर्यः शशमानेषु धेहि ।
 रेवदग्ने विश्वामित्रेषु शं यो मर्मज्ज्मा ते तन्वं १ भूरि कृत्वः ४
 कृधि रत्नं सुसन्नितुर्धनानां स वेदग्ने भवसि यत् समिद्धः ।
 स्तोतुर्दुरोणे सुभगस्य रेवत् सुप्ता क्रस्ना दधिषे वपूषि ५ [१८] (१७७)

(१९)

५ गाथी कौशिकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निं होतारं प्र वृणे मियेधे गृत्स्नं कविं विश्वविक्रममूरम् ।
 स नो यक्षद् वेवताता यजीयान् राये वाजाय वनते मघानि । १ (१७८)

- प्र ते अग्ने हविर्मतीमिय—र्यच्छा सुद्युद्धां रातिनीं घृताचीम् ।
 प्रदक्षिणिद् देवतातिमुराणः सं रातिभिर्वसुभिर्यज्ञमश्रेत् २
 स तेजीयसा मनसा त्वोत उत शिक्ष स्वपत्यस्य शिक्षोः ।
 अग्ने रायो नृतमस्य प्रभूतौ भूयाम ते सुहृतयश्च वस्वः ३
 भूरीणि हि त्वे दधिरे अनीका ऽग्ने देवस्य यज्यवो जनांसः ।
 स आ वह देवतातिं यविष्ठ शर्धो यदृष्ट विव्यं यजासि ४
 यत् त्वा होतारमनजन् मियेधे निषादयन्तो यजथाय देवाः ।
 स त्वं नो अग्नेऽवितेह बोध्य—धि श्रवांसि धेहि नस्तनूधु ५ [१९] (१८२)

(२०)

५ गाथी कौशिकः । अग्निः, १, ५ विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

- अग्निमुषसमश्विना दधिकां व्युष्टिषु हवते वह्निरुक्थैः ।
 सुज्योतिषो नः गृण्वन्तु देवाः सजोषसो अध्वरं वावशानाः १
 अग्ने त्री ते वार्जिना त्री षुधस्था तिस्रस्ते जिह्वा कृतजात पूर्वीः ।
 तिस्र उ ते तन्वो देववाता—स्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन् २
 अग्ने भूरीणि तवं जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य नाम ।
 याध्वं माया मायिनां विश्वमिन्द्र त्वे पूर्वीः संवधुः पृष्टबन्धो ३
 अग्निर्नेता मगं इव क्षितीनां दैवीनां देव कृतुपा कृतावा ।
 स धृन्नहा सनयो विश्ववैवाः पर्षद् विश्वार्तिं कुरिता गृणन्तम् ४
 वृधिकामाग्निमुषसं च देवीं बृहस्पतिं सवितारं च देवम् ।
 अश्विना मित्रावरुणा मगं च वसून् रुद्राँ आकृत्याँ इह हुवे ५ [२०] (१८७)

(२१)

५ गाथी कौशिकः । अग्निः । १ त्रिष्टुप्, २-३ अनुष्टुप्, ४ विराष्ट्ररूपा, ५ सतोबृहती ।

- इमं नो यज्ञममृतैषु धेही—मा हव्या जातवेदो जुषस्व ।
 स्तोकानामग्ने मेदसो घृतस्य होतः प्राशान प्रथमो निषद्य १
 घृतवन्तः पावक ते स्तोकाः श्रोतन्ति मेदसः ।
 स्वधर्मन् देववीतये श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम् २ (१८९)

- तुभ्यं स्तोका घृतश्चुतो अग्ने विप्राय सन्त्य ।
 क्रषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव ३
 तुभ्यं श्रोतन्यग्निगो शचीवः स्तोकासो अग्ने मेदसो घृतस्य ।
 कविगस्तो बृहता भानुनागा हव्या जुषस्व मेधिर ४
 ओजिष्ठं ते मध्यतो मेव उज्जुतं प्र ते वयं ददामहे ।
 श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधि त्वचि प्रति तान् देवशो विहि ५ [२१] (१९९)
 (२२)

५ गार्गी कौशिकः । अग्निः, ४ पुरीष्या अग्नयः । त्रिष्टुप्, ४ अनुष्टुप् ।

- अयं सो अग्निर्यस्मिन् त्सोममिन्द्रः सुतं वधे जठरे वावज्ञानः ।
 सहस्रिणं वाजमत्यं न सतिं सस्रवान् त्सन् त्सूयसे जातवेदः १
 अग्ने यत् ते द्विवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीष्वप्स्वा यजत्र ।
 येनान्तरिक्षमुर्वीततन् त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षाः २
 अग्ने द्विवो अर्णमच्छा जिगास्यच्छा क्वा ऊचिषे धिण्या ये ।
 या रोचने परस्तात् सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आपः ३
 पुरीष्यासो अग्रयः प्रावणेभिः सजोपसः ।
 जुषन्तां यज्ञमुदुहोऽनमीवा हर्षो महीः ४
 इळामग्ने पुरुदंसं सुनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा अग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ५ [२२] (१९७)
 (२३)

५ देवश्रवा देववातश्च भारती । अग्निः । त्रिष्टुप्, ३ सतोबृहती ।

- निर्मथितः सुधित आ सुधस्ये युवा कविरध्वरस्य प्रणेता ।
 जूर्यत्स्वग्निरजरो वनेष्वत्रा वधे अमृतं जातवेदाः १
 अमन्थिष्ठां भारता देवर्णिं देवश्रवा देववातः सुवक्षम् ।
 अग्ने वि पदय बृहतामि रायेषां नो नेता मघतादनु द्यून् २
 दश क्षिपः पूर्य सीमजीजनन् त्सुजातं मातृषु प्रियम् ।
 अग्निं स्तुहि देववातं देवश्रवो यो जनानामसद् वशी ३ (२००)

नि त्वा दधे वर आ पृथिव्या इळायास्पदे सुदित्वे अहाम् ।
इषद्वैत्यां मानुष आपयायां सरस्वत्यां रेवदग्ने दिदीहि

४

इळायाग्ने पुरुदसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
स्यान्नः सनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिभूत्वस्मे

५ [२३] (२०२)

(२४)

५ गायिनो विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्रीः १ अनुष्टुप् ।

अग्ने सहस्व पृतना अभिमातीरपास्य । वुटरस्तरन्नरांती-र्वचो धा यज्ञवाहसे ?

अग्ने इळा समिध्यसे वीतिहोत्रो अमर्त्यः । जुपस्व सू नो अध्वरम् २

अग्ने व्युक्षेन जागृवे सहसः सूनवाहुत । एदं बर्हिः संवो मम ३

अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्वैवेभिर्महया गिरः । यज्ञेषु य उ चायवः ४

अग्ने वा दाशुषे रायि वीरवन्तं परीणसम् । शिशिहि नः सनुमतः ५ [२४]
(२०७)

(२५)

५ गायिनो विश्वामित्रः । अग्निः; ४ अग्नीन्द्रो । विराट् ।

अग्ने विवः सनुरासि प्रचेता-स्तना पृथिव्या उत विश्ववेदाः ।

ऋधग्देवाँ इह यजा चिकित्वः १

अग्निः संनोति वीर्याणि विद्वान् त्सनोति वाजस्रमृताय भूषन् ।

स नो देवाँ एह बहा पुरुक्षो २

अग्निर्द्यावापृथिवी विश्वजन्ये आ भाति देवी अमृते अमूरः ।

क्षयन् वाजैः पुरुश्चन्द्रो नमोभिः ३

अग्न इन्द्रश्च व्राशुषो वुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोप यातम् ।

अमर्धन्ता सोमपेयाय देवा ४

अग्ने अपां समिध्यसे वुरोणे नित्यः सूनो सहसो जातवेदः ।

सुधस्थानि महर्ष्यमान ऊती ५ [२५] (२१२)

(२६)

१ गायिनो विश्वामित्रः, ७ आत्मा । १-३ वैश्वानरोऽग्निः, ४-६ मरुतः, ७-८ आत्मा (अग्निर्वा),
९ विश्वामित्रोपाध्यायः । १-६ जगती, ७-९ त्रिष्टुप् ।

वैश्वानरं मनसाग्निं निचाप्या हविष्मन्तो अनुपत्यं स्वविदम् ।

सुदानुं देवं रथिरं वसूयवो गीर्भी रण्वं कुशिकासो हवामहे

तं शुभ्रमग्निमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वा नमुकथ्यम् ।

बृहस्पतिं मनुषो देवतातये विप्रं श्रोतारमतिथिं रघुप्यदम्

अश्वो न क्रन्दुञ्जनिभिः समिधये वैश्वानरः कुशिकेभिर्धुगेयुगे ।

स नो अग्निः सुवीर्यं स्वश्च दधातु रत्नममृतेषु जागृविः

प्र यन्तु वाजास्तविषीभिरग्रयः शुभे समिश्लाः पृषतीरयुक्षत ।

बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्र वेपयन्ति पर्वतां अदाभ्याः

अग्निभ्रियो मरुतो विश्वकृष्टय आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम् ।

ते स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः सिहा न हेषकतवः सुदानवः

वातैवातं गुणंगणं सुशस्तिभि रग्रेभर्म मरुतामोज ईमहे ।

पृषदश्वासो अनवभ्र्राधसो गन्तारो यज्ञं विदथेषु धीराः

अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् ।

अर्कस्त्रिधातू रजसो विमानो ऽजस्रो यमो हविरस्मि नाम

त्रिभिः पवित्रैरपुषोद्भ्यर्कं हृदा मतिं ज्योतिरनु प्रजानन् ।

वर्षिष्ठं रत्नमकृत स्वधाभि रादिद् द्यावापृथिवी पर्यपश्यत्

अतधारमुत्सुमक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्वानाम् ।

मेळिं मदन्तं पित्रोरुपस्थे तं रोदसी पिपृतं सत्यवाचम्

(२७)

१५ गायिनो विश्वामित्रः । अग्निः, १ कतवो वा । गायत्री ।

प्र वो वाजा अमिह्यवो हविष्मन्तो घृताच्या । देवास्त्रिगाति सुमन्युः

ईळे अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य साधनम् । शुष्टीवानं धितावानम्

अग्ने शक्रेम ते वयं यमं देवस्य वाजिनः । अति द्वेषांसि तरेम

समिध्यमानो अध्वरे ई अग्निः पावक ईड्यः । शोचिष्केऽस्तमीमहे

पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिर्णिक स्वाहुतः । अग्रिर्यज्ञस्य हव्यवाद्	५ [२८]
तं सवाधो यतसुच इत्था धिया यज्ञवन्तः । आ चक्रुरग्रिमूतये	६
होता वृषो अमर्त्यः पुरस्तादिति मायया । विदधानि प्रचोदयन्	७
वाजी वाजेषु धीयते ऽध्वरेषु प्र णीयते । विप्रो यज्ञस्य साधनः	८
धिया चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमा दधे । दक्षस्य पितरं तना	९
नि त्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येळा सहस्कृत । अग्रे सुदीतिमुशिर्जम्	१० [२९]
अग्निं यन्तुरमपतुर-मूतस्य योगे वनुषः । विप्रा वाजैः समिन्धते	११
ऊर्जो नपातमध्वरे दीद्विवासमुप द्यावि । अग्रिमिळि कविक्रतुम्	१२
ईळैन्यो नमस्य-स्तिरस्तमांसि दर्शतः । समग्रिर्धियते वृषा	१३
वृषो अग्निः समिध्यते ऽश्वो न देववाहनः । तं हविष्मन्त ईळते	१४
वृषणं त्वा वयं वृषन् वृषणः समिधीमहि । अग्रे दीद्यतं बृहत्	१५ [३०] (२३६)

(२८)

६ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । १-२, ६ गायत्री, ३ उष्णिक्, ४ त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

अग्रे जुषस्व नो हविः पुरोळाशं जातवेदः । प्रातःसावे धियावसो	१
पुरोळा अग्रे पचत-स्तुभ्यं वा घा परिष्कृतः । तं जुषस्व यविष्ठ्य	२
अग्रे व्रीहि पुरोळाश-माहुतं तिरोअह्यम् । सहसः सूनुरस्यध्वरे हितः	३
मार्धयविने सवने जातवेदः पुरोळाशमिह कवे जुषस्व ।	
अग्रे यज्ञस्य तव भागधेयं न प्र मिनन्ति विदथेषु धीराः	४
अग्रे तृतीये सवने हि कानिषः पुरोळाशं सहसः सूनवाहुतम् ।	
अथा वृषेष्वध्वरं विपन्यथा धा रत्नवन्तममुतेषु जागृविम्	५
अग्रे वृधान आहुतिं पुरोळाशं जातवेदः । जुषस्व तिरोअह्यम्	६ [३१] (२४२)

(२९)

१६ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः, ५ कत्विको वा । त्रिष्टुप्;

१, ४, १०, १२ अनुष्टुप्; ६, १६, १४, १५ जगती ।

अस्तीदमधिमन्थन-मास्ति प्रजननं कृतम् ।	
एतां विदपत्नीमा भरा-ग्निं मन्थाम पूर्वथा	१
अरण्योर्निहितो जातवेदा गर्भं इव सुधितो गर्भिणीषु ।	
दिवोदेव ईड्यो जागृवाग्निं हविष्मद्भिर्मनुष्योभिरग्निः	२ (२४४)

उत्तानायामव भरा चिकित्वान् तस्यः प्रवीता वृषणं जजान ।

अरुषस्तूपो रुशंस्य पाज इळायास्पुत्रो वृषुनेऽजनिष्ट

इळायास्त्वा पुदे वृषं नाभां पृथिन्या अधि ।

जातवेदो नि धीम—ह्यग्ने हव्याय वोळ्हेवे

मन्यता नरः कविमद्वयन्तं प्रचेतससमुतं सुप्रतीकम् ।

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्ता—वृष्टिं नरो जनयता सुशेवम्

यवी मन्यन्ति बाहुभिर्वि रोचते ऽश्वो न वाज्यरूपो वनेष्वा ।

चित्रो न यामन्नाश्विनोरनिवृतः परि वृणक्त्यश्मन्स्तृणा दहनं

जातो अग्नी रोचते चेकितानो वाजी विप्रः कविज्ञस्तः सुदानुः ।

यं देवास ईड्यं विश्वविदं हव्यवाहमदधुरध्वरेषु

सीदं होतः स्व उं लोके चिकित्वान् त्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ ।

देवावीर्जवान् हविषां यजा—स्यग्ने बृहद् यजमाने वयो धाः

कुणोत धूमं वृषणं सखायो ऽस्त्रेधन्त इतन् वाजमच्छ ।

अयमग्निः पृतनाषाद् सुवीरो येन देवासो असहन्त दस्यून्

अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः ।

तं जानन्नग्ने आ सीदा—था नो वर्धया गिरः

तनूनपादुच्यते गर्भे आसुरो नराशंसो भवति यद् विजायते ।

मातरिश्वा यदमिमीत मातरि वारस्य सर्गो अभवत् सरीमणि

सुनिर्मथा निर्माथितः सुनिधा निहितः कविः ।

अग्ने स्वध्वरा कृणु देवान् देवयते यज

अजीजनन्नमृतं मर्त्यासो ऽस्त्रेमाणं तरणिं वीळुजग्भम् ।

दश स्वसारो अगुवः समीचीः पुमांसं जातमग्निं सं रभन्ते

प्र सप्तहोता सनकादरोचत मातुरुपस्थे यदशोचदूधनि ।

न नि मिषति सुरणो विवेदि वि यदसुरस्य जठरादजायत

अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा ब्रह्मणो विश्वमिदं विदुः ।

द्युन्नवद् ब्रह्म कुशिकास एरिर् एकपको दमे अग्निं समीधरे

यकुद्य त्वां प्रयति यज्ञे अस्मिन् होतश्चिकित्वोऽवृणीमहीह ।

ध्रुवमया ध्रुवमुताशमिठाः प्रजानन् विद्वान् उप याहि सोमम्

३

४

५ [३२]

६

७

८

९

१० [३३]

११

१२

१३

१४

१५

१६ [३४] (१५८)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥ २॥ व० १-२६]

(३०)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥ ३॥ सू० ३०-३८]

२२ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इच्छन्ति त्वा शोभ्यासः सखायः सुन्वन्ति सोमं दधति प्रयासि ।

तितीक्षन्ते अभिशस्तिं जनानां—मिन्द्र त्वदा कश्चन हि प्रकृतः १

न ते दूरे परमा चिद् रजां—स्या तु प्र याहि हरिवो हरिभ्याम् ।

स्थिराय वृष्णे सर्वना कृतेमा युक्ता ग्रावाणः समिधाने अग्रौ २

इन्द्रः सुशिपो मघवा तरुत्रो महाव्रातस्तुविकूर्मिक्रधावान् ।

यदुग्रो धा नाधितो मर्त्येषु कर्त्त॑ त्या ते वृषभ वीर्याणि ३

त्वं हि ध्यां व्यावयुक्ष्युता—न्येको वृत्रा चरसि जिघ्रमानः ।

तव व्यावापृथिवी पर्वतासोऽनु व्रताय निमित्तेव तस्थुः ४

उताभये पुरुहूत श्रवोभि—रेको ह्यहमवदो वृत्रहा सन् ।

इमे चिदिन्द्र रोदसी अपारे यत् संगृभ्णा मघवन् काशिरित् ते ५ [१]

प्र सू त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमृणन्ते तु शत्रून् ।

जहि प्रतीचो अनूचः पराचो विश्वं सत्यं कृणुहि विटमस्तु ६

यस्मै धायुरदधा मर्त्याया भक्तं चिद् भजते गेह्यं॑ सः ।

भद्रा त इन्द्र सुमतिर्वृताचीं सहस्रदाना पुरुहूत रातिः ७

सहदानं पुरुहूत क्षियन्त महस्तमिन्द्र सं पिणक् कुणारुम् ।

अभि वृत्रं वर्धमानं पियारु मपादमिन्द्र तवसा जघन्थ ८

नि सांसनार्मिषिरामिन्द्र भूमिं महीमपारां सर्दने ससत्य ।

अस्तंभ्नाद् द्यां वृषभो अन्तरिक्ष मर्षन्त्वापुस्त्वयेह प्रसूताः ९

अलातृणो वल इन्द्र वृजो गोः पुरा हन्तोभयमानो व्याः ।

सुगान् पथो अकृणोन्निरजे गाः प्रावन् वाणीः पुरुहूतं धमन्तीः १० [२]

एको द्वे वसुमती समीची इन्द्र आ पंप्री पृथिवीमुत द्याम् ।

उतान्तरिक्षादुभि नः समीक इषो रथीः सुयुजः शूर वाजान् ११

विशः सूर्यो न मिनाति प्रदिष्टा विवेदिवे हर्यश्वप्रसूताः ।

सं यदानलध्वन आदिदध्वं विमोचनं कृणुते तत् त्वस्य १२

विद्वक्षन्त उपसो यामन्नक्तो विवस्वत्या महि चित्रमतीकम् ।

विश्वे जानन्ति महिना यदागा दिन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुषि १३ (२७१)

महि ज्योतिर्निर्हितं वक्षणां स्वामा एकं चरति विभ्रती गौः ।
विश्वं स्वाद्य सभृतमुस्त्रियायां यत् सीमिन्द्रो अदधाद् भोजनाय
इन्द्र दृष्टं यामकोशा अभूवन् यज्ञाय शिक्ष गृणते सखिभ्यः ।
वुर्मायवो दुरेवा मन्यासो निषङ्गिणो रिपवो हन्त्वांसः

१४

१५ [३]

सं घोषः शृण्वेऽवमैरमित्रैर्जंही न्यैश्वशानिं तर्पिष्ठाम् ।
वृश्चेमधस्ताद् वि रुजा सहस्व जहि रक्षो मघवन् रन्धयस्व
उद् बृह रक्षः सहमूलमिन्द्र वृश्वा मध्यं प्रत्यग्रं शृणीहि ।
आ क्रीवतः सल्लूकं चकर्थ ब्रह्मद्विषे तपुषि हेतिमस्य
स्वस्तये वाजिमिश्र प्रणेतः सं यन्महीरिष आसत्सि पूर्वीः ।
रायो वन्तारो बृहतः स्यामाऽस्मे अस्तु भग इन्द्र प्रजावान्
आ नो भर भर्गमिन्द्र द्युमन्तं नि ते देष्णस्य धीमहि प्रेके ।
ऊर्व इव पप्रथे कामो अस्मे तमा पृण वसुपते वसूनाम्
इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च ।
स्वर्यवो मतिभिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन्
आ नो गोत्रा दृष्टहि गोपते गाः समस्मभ्यं सनयो यन्तु वाजाः ।
द्विवक्षा असि वृषभ सत्यशुष्मोऽस्मभ्यं सु मघवन् बोधि गोदाः
शूनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृत्तमं वाजसातौ ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

१६

१७

१८

१९

२०

२१

२२ [४] (१८०)

(३१)

२२ कुशिक ऐषीरथिः, गाथिनो विश्वामित्रो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

शासद् वह्निर्दुहितुर्नप्यं गाद् विद्रां ऋतस्य दीधितिं सपर्यन् ।
पिता यत्र दुहितुः सेकमृश्न त्सं शग्म्येन मनसा दधन्वे
न जामये तान्वां रिक्थमरैक् चकार गर्भं सनितुर्निधानम् ।
यदी मातरो जनयन्त वह्निं मन्यः कृतां सुकृतोरन्य ऋन्धन्
अग्निर्जज्ञे जुह्वा रेजमानो महस्पुत्रां अरुषस्यं प्रयक्षे ।
महान् गर्भो मह्या जातमेषां मही प्रवृद्धयैश्वस्य यज्ञैः

१

२

३

(१८१)

अभि जैत्रीरसचन्त स्पृधानं महि ज्योतिस्तमसो निर्जानन् ।
 तं जानतीः प्रत्युदायन्नपासः पतिर्गवामभवदेक इन्द्रः ४
 वीळौ सतीरभि धीरा अतृन्दन् प्राचाहिन्वन् मनसा सप्त विप्राः ।
 विश्वामविन्दन् पृथ्यामृतस्य प्रजानन्नित्ता नमसा विवेश ५ [५]

विदद् यदी सुरमा रुग्णमन्त्रे महि पार्थः पूर्णं सध्वंशः ।
 अग्रं नयत् सुपद्यक्षराणां मच्छा खं प्रथमा जानती गात् ६
 अगच्छद् विप्रतमः सखीयन्नसृदयत् सुकृते गर्भमार्द्रिः ।
 ससान मर्यो युवभिर्मखस्यन्नार्थमवदङ्गिराः मद्यो अर्चन् ७
 सतःसतः प्रतिमानं पुरोभू विश्वा वेदु जनिमा हन्ति शुष्णाम् ।
 प्र णो द्विवः पव्वीर्गव्युरर्चन् तस्मा सखीरमुञ्चन्निरवद्यात् ८
 नि गव्यता मनसा सेदुरर्कैः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।
 इदं चिन्तु सदनं भूर्येषां येन मासौ अर्शिपासन्नृतेन ९
 संपर्ययाना अमदक्षभि स्वं पर्यः प्रत्नस्य रेतसो दुधानाः ।
 वि रोदसी अतपद् घोष एषां जाते निःशामदधुर्गोपु वीरान् १० [६]

स जातेभिर्वृत्रहा सेदु हव्यै रुदुसिया असृजदिन्द्रो अर्कैः ।
 उरुच्यस्यै घृतवद् मरन्ती मधु स्वाद्म दुदुहे जेन्या गौः ११
 पित्रे चिच्छक्रुः सदनं समस्मै महि त्विपीमत सुकृतो वि हि ख्यन् ।
 विष्कभ्रन्तः स्कम्भन्तिना जनित्री आसीना ऊर्ध्वं रभसं वि भिन्वन् १२
 गृही यदि धिषणा जिज्ञथे धात् संद्योवृधं बिभ्वं रोदस्योः ।
 गिरो यस्मिन्ननवद्याः समीची विश्वा इन्द्राय तविपीरनुत्ताः १३
 मद्या ते सुख्यं वंश्मि शक्तीरा वृत्रे निपुतो यन्ति पूर्वाः ।
 महि स्तोत्रमव आगन्म सुरैरस्माकं सु मघवन् बोधि गोपाः १४
 महि क्षेत्रं पुरु इचन्द्रं विविद्वा नादित् सखिभ्यश्चरथं समैरत् ।
 इन्द्रो नृभिर्जनद दीद्यानः साकं सूर्यमुपसं गातुमग्निम् १५ [७]

अपश्चिद्वेष बिभ्वो न दमूनाः प्र सध्वीचीरसृजद् विश्वश्चन्द्राः ।
 मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रै र्युभिर्हिन्वन्त्यक्तुभिर्धनुत्रीः १६
 अनु कृष्णे वसुधिते जिहाते उमे सूर्यस्य मंहना यजत्रे ।
 परि यत् ते महिमानं वृजध्यै सखाय इन्द्र काम्या ऋजिप्याः १७ (२९७)

पार्तिर्भव वृत्रहन् त्सूनृतानां गिरां विश्वायुर्वृषभो बबोधा ।
 आ नो गहि सरथेभिः शिवेभिर्भहान् महीभिरुतिभिः सरण्यन्
 तमङ्गिरस्वन्नमसा सपर्यन् नव्यं कृणोमि सन्यसे पुराजाय ।
 दुहो वि याहि बहुला अदेवीः स्वश्व तो मघवन् त्सातये धाः
 मिहः पावकाः प्रतता अभूवन् त्वस्ति नः पिपृहि पारमासाय ।
 इन्द्र त्वं रथिरः पाहि नो रियो मक्षमक्ष कृणुहि गोजितो नः
 अदेदिष्ट वृत्रहा गोपतिर्गा अन्तः कृष्णां अरुषैर्भामभिर्गान् ।
 प्र सूनृतां त्रिशमानं कृतेन दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः
 शुनं हुवेम मघवान्मिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
 शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

१८

१९

२०

२१

२२ [८] (३०२)

(३२)

१७ गाधिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र सोमं सोमपते पिबेम माध्यंदिनं सर्वं चारु यत् ते ।
 प्रमुष्या शिप्रे मघवन्नृजीषिन् विमुच्या हरीं इह मादयस्व
 गवांशिरं मन्थिर्नामिन्द्र शुक्रं पिबा सोमं ररिमा ते मदाय ।
 ब्रह्मकृता मारुतेना गणेन सजोषा रुद्रैस्तृपदा वृषस्व
 ये ते शुष्मं ये तविषीमवर्धं नचन्त इन्द्र मरुतस्तु ओजः ।
 माध्यंदिने सर्वे वज्रहस्त पिबा रुद्रेभिः सगणः सुशिप्र
 त इन्वस्व मधुमदं विविप्र इन्द्रस्य शर्धो मरुतो य आसन् ।
 येभिर्वृत्रस्येषितो विवेदां मर्मणो मन्यमानस्य मर्म
 मनुष्वदिन्द्र सर्वं जुषाणः पिबा सोमं शश्वते वीर्याय ।
 स आ ववृत्स्व हर्यश्व यज्ञैः सरण्युभिर्पो अर्णां सिसर्षि
 त्वमपो यद्धं वृत्रं जघन्वाँ अत्याँ इव प्रासृजः सतवाजौ ।
 शयानमिन्द्र चरता वधेन वस्रिवांसं परि देवीरदेवम्
 यजाम इन्नमसा वृद्धमिन्द्रं बृहन्तमुष्वमजरं युवानम् ।
 यस्य प्रिये ममतरुं जियस्य न रोदसी महिमानं ममाते

१

२

३

४

५ [९]

६

७ (१०९)

इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुषि	मृतानि देवा न भिनन्ति विश्वे ।	
वाधार यः पृथिवीं द्यामुतेमां	जजान सूर्यमुपसं सुदंसाः	८
अद्वौघ सत्यं तव तन्महित्वं	सद्यो यज्जातो अपिबो ह सोमम् ।	
न द्याव इन्द्र तवसस्तु ओजो	नाहा न मासाः शरदौ वरन्त	९
त्वं सद्यो अपिबो जात इन्द्र	मदाय सोमं परमे व्योमन् ।	
यद्वा द्यावापृथिवी आविविशी	रथाभवः पूर्यः कारुधायाः	१० [१०]
अहन्नाहिं परिशयानमर्षे	ओजायमानं तुविजात तव्यान् ।	
न ते महित्वमनु भूदध द्यौ	र्यवुन्यया स्फिग्याः क्षामवस्थाः	११
यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो भू	दुत म्रियः सुतसोमो म्रियेधः ।	
यज्ञेन यज्ञमेव यज्ञियः सन्	यज्ञस्तो यज्ञमहित्वं आचत	१२
यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अर्वा	गैर्न सुह्राय नव्यसे ववृत्याम् ।	
यः स्तोमैर्भिर्वावुधे पूर्येमि	र्यो मध्यमेभिरुत नूतनेभिः	१३
दिवेष यन्मा धिपर्णा जजान	स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमहः ।	
अंहसो यत्र पीपरद् यथा नो	नावेव यान्तमुभये हवन्ते	१४
आपूर्णे अस्य कलशः स्वाहा	सेक्तेव कोशं सिसिचे पित्रधै ।	
समु म्रिया आववृत्रन् मदाय	प्रदक्षिणिदुभि सोमांस इन्द्रम्	१५
न त्वां गभीरः पुरुहूत सिन्धु	नार्द्रियः परि घन्तो वरन्त ।	
इत्या सखिभ्य इषितो यविन्द्रा	ऽऽहृच्छं चिदरुजो गव्यंभूर्वम्	१६
शूनं हुवेम मघवानमिन्द्र	मस्मिन् भरे नृतेमं वाजंसातौ ।	
गुणवन्तमुग्रभूतये समस्तु	घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	१७ [११] (३१९)

(३३)

११ गायिनो विश्वामित्रः, ४, ६, ८, १० नद्यः ऋषिकाः । नद्यः, ४, ८, १० विश्वामित्रः;
६, ७ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १३ अनुष्टुप् ।

प्र पर्वतानामुशती उपस्था	द्वश्वे इव विषिते हासमाने ।	
गावेष शुभे मातरां रिहाणे	विषादस्तुतुद्री पर्यसा जवते	१
इन्द्रेपिते प्रसवं भिक्षमाणे	अच्छां समुद्रं रथ्येव याथः ।	
समाराणे कूर्मिभिः पिन्वमाने	अन्या वामन्यामप्येति शुभे	२ (३१९)

अच्छा सिन्धुं मातृतामयासं विपाशमुर्वी सुभगासगन्म ।
 वत्समिव मातरां संरिहाणे समानं योनिमनु संचरन्ती ३
 एना वयं पर्यसा पिन्वमाना अनु योनिं देवकृतं चरन्तीः ।
 न वर्तवे प्रसवः सर्गतक्तः किंयुर्विप्रो नद्यो जोहवीति ४
 रमध्वं मे वचसे सोम्याय कतावरीरुप मुहूर्तमेवैः ।
 प्र सिन्धुमच्छा बृहती मनीषा ऽवस्युरहे कुशिकस्य सूनः ५ [१२]

इन्द्रो अस्माँ अरदद् वज्रंवाहु रपाहन् वृत्रं परिधिं नदीनाम् ।
 देवोऽनयत् सविता सुपाणिस्तस्य वयं प्रसवे याम उर्वीः ६
 प्रवाच्यं शश्वधा वीर्यं त दिन्द्रस्य कर्म यदहिं विवृश्वत् ।
 वि वज्रेण परिषदो जघाना ऽऽयन्नापोऽयनमिच्छमानाः ७
 एतद् वचो जरितमपि मृष्टा आ यत् ते घोषानुत्तरा युगानि ।
 उक्थेषु कारो प्रति नो जुषस्व मा नो नि कः पुरुषत्रा नमस्ते ८
 ओ षु स्वसारः कारवे शृणोत ययौ वो दूरादनसा रथेन ।
 नि षु नमध्वं भवता सुपारा अंधोअक्षाः सिन्धवः स्रोत्याभिः ९
 आ ते कारो शृणवामा वचांसि ययार्थ दूरादनसा रथेन ।
 नि ते नंसै पीप्यानेव योषा मयायेव कन्या शश्वचै ते १० [१३]

यदुङ्क् त्वा भरताः संतरेयुर्गव्यन् ग्राम इषित इन्द्रजुतः ।
 अर्षादहं प्रसवः सर्गतक्त आ वो वृणे सुमतिं यज्ञियानाम् ११
 अतारिषुर्भरता गव्यवः सममक्त विप्रः सुमतिं नदीनाम् ।
 प्र पिन्वध्वमिषयन्तीः सुराधा आ वक्षणाः पूणध्वं यात शीर्मम् १२
 उद् व ऊर्मिः शम्पा हन्त्वापो योक्त्राणि मुश्वत् ।
 मादुष्कृतौ व्येनसा ऽघ्न्यौ शूनमारताम् १३ [१४] (१११)

(३४)

११ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः पूर्भिदातिरद दासमर्कैर्विदद् वंसुर्दयमानो वि शत्रून् ।
 ब्रह्मजुतस्तन्वा वावृधानो भूरिदान् आपृणद् रोदसी उभे १
 मखस्यं ते तविषस्य प्र जूतिमिर्यमि वाचममृताय भूषन् ।
 इन्द्र क्षितीनामसि मानुषीणां विशां दैवीनामुत पूर्व्यावा २ (३३४)

इन्द्रो वृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः । प्र मायिनाममिनाद् वर्षणीतिः ।	
अहन् व्यसमुद्राधुग्वने प्लाविधेना अकृणोद् राम्याणाम्	३
इन्द्रः स्वर्पा जनयन्नहानि जिगायोशिग्भिः पृतना अभिटिः ।	
प्रारोचयन्मनवे केतुमहा मविन्वृज्ज्योतिर्वृहते रणांय	४
इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ विवेश नृवद् दधानो नयां पुरुणि ।	
अचैतयद् धिय इमा जरित्रे प्रेभं वर्णमतिरच्छुक्रमासाम्	५ [१५]
महो महानि पनयन्त्यस्येन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ।	
वृजनेन वृजिनान् त्स पिपेय मायाभिर्दस्यैरभिभूत्योजाः	६
युधेन्द्रो महा वरिवश्चकार देवेभ्यः सत्पतिश्चर्षणिप्राः ।	
विधस्वतः सदेन अस्य तानि विप्रा उक्थेभिः कवयो गृणन्ति	७
सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां संसवांसं स्वरपश्च देवीः ।	
ससान यः पृथिवीं द्यामुतेमा मिन्द्रं मकुन्त्यन् धीरणासः	८
ससानायाँ उत सूर्यं ससानेन्द्रः ससान पुरुभोजसं गाम् ।	
हिरण्ययम्भूत भोगी ससान हत्वी दुस्यून प्रार्य वर्णमावन्	९
इन्द्र ओरंधीरसनोदहानि वनस्पतीरसनोदन्तारिक्षम् ।	
विभेदं बलं तुनुवे विवाचो ऽथाभवद् दमिताभिकृतूनाम्	१०
शुनं हुवेम मघदानमिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
गृणवन्तमुग्रमुतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	११ [१६] (३४३)

(३५)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । विष्णुः ।

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि वायुर्न नियतो नो अच्छ ।	
पिबाम्यन्धो अभिसृष्टो अस्मे इन्द्र स्वाहा ररिमा ते मदाय	१
उपाजिरा पुरुहूताय सप्ती हरी रथस्य धूर्वा युनजिम ।	
हवद् यथा संमृतं विश्वतरिचि बुपेमं यज्ञमा वहात् इन्द्रम्	२
उपो नयस्व वृषणा तपुषो तेमव त्वं वृषभ स्वधावः ।	
ग्रसेतामश्वा वि मुचेह शोणा विवेदिवे सदशीरद्धि धानाः	३
ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनजिम हरी सखाया सधुमाद आशू ।	
स्थिरं रथं सुखमिन्द्राधितिष्ठन् प्रजानन् विद्वान् उप याहि सोमम्	४ (३४७)

मा ते हरी वृषणा वीतपृष्ठा नि रीरमन् यजमानासो अन्ये ।

अत्यायाहि शश्वतो वयं ते ऽरं सुतेभिः कृणवाम सोमैः

५ [१७]

तवायं सोमस्त्वमेह्यर्वाङ् शश्वत्तमं सुमना अस्य पाहि ।

अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्या दधिष्वेमं जठर इन्दुमिन्द्र

स्तीर्णं ते बर्हिः सुत इन्द्र सोमः कृता धाना अत्तवे ते हरिभ्याम् ।

तदोकसे पुरुशाकाय वृष्णे मरुत्वति तुभ्यं राता हवीर्वि

इमं नरः पर्वतास्तुभ्यमापः समिन्द्र गोभिर्मधुमन्तमकन् ।

तस्यागत्या सुमना ऋष्व पाहि प्रजानन् विद्वान् पथ्याऽ अनु स्वाः

यौ आभञ्जो मरुत इन्द्र सोमे ये त्वामवर्धन्मवन् गुणस्ते ।

तेभिरेतं सजोषा यावशानोऽ ऽग्नेः पिब जिह्वया सोममिन्द्र

इन्द्र पिब स्वधया चित् सुतस्या ऽग्नेर्वी पाहि जिह्वया यजत्र ।

अध्वर्योर्वा प्रयतं शक्र हस्ता द्योतुर्वा यज्ञं हविषो जुषस्व

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु भ्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

११ [१८] (३५४)

(३६)

११ गाथिनो विश्वामित्रः, १० घोर आक्षिप्तः । इन्द्रः । विश्वदुष ।

इमाम् पु प्रमृतिं सातये धाः शश्वच्छश्वदूतिभिर्यादमानः ।

सुतेसुति वावृधे वर्धनेमि र्यः कर्मभिर्महद्भिः सुश्रुतो मूत

१

इन्द्राय सोमाः प्रवित्रो विद्वान् क्रभुर्येभिर्येषां विहायाः ।

प्रयम्यमानान् प्रति पू गृभ्रायेन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णः

२

पिबा वर्धस्व तव चा सुतास इन्द्र सोमांसः प्रथमा उतेमे ।

यथापिबः पूर्व्यां इन्द्र सोमौ एवा पाहि पन्यो अद्या नवीयान्

३

महाँ अमन्त्रो वृजने विरप्स्युः शवः पत्यते धृष्णवोजः ।

नाहं विव्याच पृथिवी चनेन यत् सोमांसो हर्यश्वममन्दन्

४

महाँ उग्रो वावृधे वीर्यीय समाचक्रे वृषमः काव्येन ।

इन्द्रो भगो वाज्रदा अस्य गावः प्र जायन्ते दक्षिणा अस्य पूर्वीः

५ [१९] (३५९)

प्र यत् सिन्धवः प्रसवं यथायज्ञापः समुद्रं रथ्येव जग्मुः । अतश्चिदिन्द्रः सदैसो वरीयान् यदीं सोमः पूणति दुग्धो अंशुः	६
समुद्रेण सिन्धवो यदमाना इन्द्राय सोमं सुपुतं भरन्तः । अंशुं दुहन्ति हस्तिनो भरित्रैर्मध्वः पुनन्ति धारया पवित्रैः	७
वृदा इव कुक्षयः सोमधानाः समीं विव्याच सर्वना पुरुषि । अज्ञा यदिन्द्रः प्रथमा व्याशं वृत्रं जघुन्वाँ अवृणीत सोमम्	८
आ तू भर माकिरेतत् परि वाद् विद्वा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम् । इन्द्र यत् ते माहितं दत्तम् स्यस्मभ्यं तद्धर्यंश्च प्र यन्धि	९
अस्मे प्र यन्धि मघवन्नृजीषिन्निन्द्र रायो विश्वारस्य भूरेः । अस्मे शतं शरदो जीवसे धा अस्मे वीराञ्छश्वत इन्द्र शिपिन्	१०
शूनं हुवेम मघवानिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ । शूषवन्तमुग्रभूतये समत्सु भ्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	११ [२०] (३६५)

(३७)

११ गायिनो विद्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री, ११ अनुष्टुप् ।

वार्चहत्याय शवसे पृतनापाह्याय च । इन्द्र त्वा वर्तयामसि	१
अर्वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतक्रतो । इन्द्रं कृण्वन्तु वाघतः	२
नामानि ते शतक्रतो विश्वाभिर्गीर्भिरीमहे । इन्द्राभिमातिषाहो	३
पुरुहूतस्य धामाभिः शतेन महयामसि । इन्द्रस्य चर्षणीधृतः	४
इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुहूतमुपं ब्रुवे । भरेषु वाजसातये	५ [२१]
वाजेषु सालहिर्भेव त्वामीमहे शतक्रतो । इन्द्रं वृत्राय हन्तवे	६
द्युक्षेपु पृतनाज्ये पृतसुतर्पु श्रवःसु च । इन्द्र साक्षामिमातिषु	७
शुष्मिन्तमं न ऊतये द्युम्निनं पाहि जागृविम् । इन्द्र सोमं शतक्रतो	८
इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तानि त आ वृणे	९
अगन्निन्द्र श्रवो बृहद् द्युम्नं दधिष्व दुष्टरम् । उत ते शुष्मं तिरामसि	१०

अर्वावतो न आ गृह्यथो शक्र परावतः ।

उ लोको यस्ते अविब इन्वेह तत् आ गंहि

११ [२२] (३७६)

(३८)

१० प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा, तावुभावपि वा गाथिनो विद्वामित्रो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अभि तण्डेव दीधया मनीषा मृत्यो न वाजी सुधुरो जिहानः ।
 अभि प्रियाणि मर्मशत पराणि कवीरिच्छामि संहर्शे सुमेधाः १
 इनोत पृच्छ जनिमा कवीनां मनोधृतः सुकृतस्तक्षत ग्राम् ।
 इमा उ ते प्रणयोर्धे वर्धमाना मनोवाता अध नु धर्माणि गमन् २
 नि पीमिदन्न गुह्या दधाना उत क्षत्राय रोदसी समञ्जन् ।
 सं मात्राभिर्ममिरे येमुरुर्वी अन्तर्मही समृते धार्यसे धुः ३
 आतिष्ठन्तं परि विश्वे अमूष छिद्यो वसानश्चरति स्वरोचिः ।
 महत् तद् वृष्णो असुरस्य नामाऽऽ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ ४
 असूत पूर्वो वृषभो ज्याया निमा अस्य शुरुधः सन्ति पूर्वीः ।
 दिवो नपाता विदथस्य धीमिः क्षत्रं राजाना प्रदिवो दधाथे ५ [२३]

त्रीणि राजाना विदथे पुरुणि परि विश्वानि भूषथः सदांसि ।
 अपश्यमन्न मनसा जगन्वान् व्रते गन्धर्वा अपि वायुकेशान् ६
 तदिहर्वस्य वृषभस्य धेनो रा नामभिर्ममिरे सक्म्यं गोः ।
 अन्यदन्यदसुर्यं वसाना नि मायिनो ममिरे रूपमस्मिन् ७
 तदिहर्वस्य सवितुर्नकिर्मे हिरण्ययीममर्ति यामशिञ्जित् ।
 आ सुहुती रोदसी विश्वमिन्वे अपीव योषा जनिमानि वव्रे ८
 युवं प्रत्नस्य साधथो महो यद् दैवी स्वस्तिः परि णः स्यातम् ।
 गोपाजिह्वस्य तस्थुणो विरूपा विश्वे पश्यन्ति मायिनः कृतानि ९
 शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नूतमं वाजसातौ ।
 शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् १० [२४] (३८६)

(३९)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३९-५३]

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं मतिर्हृद् आ वृच्यमाना ऽच्छा पतिं स्तोमंतटा जिगाति ।
 या जागृविर्विदथे शस्यमानेन्द्र यत् ते जायते विन्द्रि तस्य १

(३८७)

द्विचिददा पूर्वा जार्यमाना वि जागृविर्विदथे शस्यमाना ।	
भद्रा वस्त्राण्यर्जुना वसना सेयमस्मे सन्तजा पित्र्या धीः	२
यमा चिदत्र यमसूरसूत जिह्वाया अग्रं पतदा ह्यस्थात् ।	
वपूषि जाता मिथुना संचेते तमोहना तपुषो बुध एता	३
नकिरेपां निन्दिता मर्त्येषु ये अस्माकं पितरो गोषु योधाः ।	
इन्द्र एषां हंहिता माहिनावा नुद गोत्राणि समृजे कुंसनावान्	४
सखा ह यत्र सखिभिर्नवगैरभिश्वा सत्त्वभिर्गा अनुगमन् ।	
सत्यं तदिन्द्रो वृशभिर्दशगैः सूर्यं विवेदु तमसि क्षियन्तम्	५ [२५]
इन्द्रो मधु संभृतमुत्तिचायां पद्वद विवेदु शफवृद्धमे गोः ।	
गुहा हितं गुह्यं गूळहमप्सु हस्ते दधे दक्षिणे दक्षिणावान्	६
ज्योतिर्वृणीत तमसो विज्ञान शारे स्याम दुरिताकुभीकं ।	
इमा गिरः सोमपाः सोमवृद्ध जुषस्वेन्द्र पुरुतमस्य कारोः	७
ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनु ज्या दूरे स्याम दुरितस्य भूरः ।	
भूरि चिद्धि तुजतो मर्त्यस्य सुपारासो वसवो बर्हणावत्	८
शुनं हुवेम मघवानभिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं धार्जसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्त वृत्राणि संजितं धनानाम्	९ [२६] (३९५)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३१ ॥]

(४०)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्र त्वा वृषभं वयं सुते सोमं हवामहे । स पाहि मध्वो अन्धसः	१
इन्द्र क्रतुर्विदं सुतं सोमं हर्य पुरुषुत । पिबा वृषस्व तातृपिम्	२
इन्द्र प्र णो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्दुवेभिः । तिर स्तवान विरपते	३
इन्द्र सोमाः सुता इमे तव प्र यन्ति सत्यते । क्षयं चन्द्रास इन्द्रवः	४
वृधिष्वा जठरे सुतं सोममिन्द्र वरेण्यम् । तव द्युक्षास इन्द्रवः	५ [१]
गिर्वणः पाहि नः सुतं मधोर्धाराभिरज्यसे । इन्द्र त्वादातमिदं यशः	६
अभि द्युष्मानि वनिन इन्द्र सचन्ते अक्षिता । पीत्वी सोमस्य वावृधे	७
अर्वावतो न आ गाहे परावतश्च वृत्रहन् । इमा जुषस्व नो गिरः	८
यदन्तरा परावतं मर्वावतं च हूयसे । इन्द्रेह तत् आ गाहि	९ [२] (४०४)

(४१)

९ गायित्रो दिव्यामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र मर्त्यं गृह्णानः सोमपीतये	हरिभ्यां याहाद्विवः	१
सुतो होता न क्रवियं स्तिस्तिरे बर्हिःसंयुक्	अयुञ्जन् प्रातरदयः	२
इसा माहा ब्रह्मवाहः क्रियन्त आ बर्हिः सीद	वीहि शूर पुरोळाशम्	३
रासि सवनेषु ण एषु स्तोमेषु वृत्रहन्	उक्थेब्विन्द्र गिर्वणः	४
मतर्यः सोमपाशुर्ह विहन्ति शर्वसरपतिम्	इन्द्रं वत्सं न मातरः	५ [३]
स मन्दस्वा हान्धसो राधसे तन्वां गृहे	न स्तोतारं निवे करः	६
वयमिन्द्र त्वायवो हविष्मन्तो जरागहे	उत त्वमस्मयुर्वसो	७
मारे अरुमद वि मुमुचो हरिमियादाद् याहि	इन्द्रं स्वधावो मत्स्वेह	८
अवाञ्चं त्वा सुते रथे वहतामिन्द्र केशिनां	घृतस्नू बर्हिःसर्वे	९ [४] (४१)

(४२)

९ गायित्रो दिव्यामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

उप नः सुतमा गहि सोममिन्द्र गवांशिरम्	हरिभ्यां यस्ते अरुपुः	१
तमिन्द्र मकुमा गहि बर्हिःषां ग्राश्वभिः सुतम्	कुवित्र्वस्य तूष्णवः	२
इन्द्रमित्था गिरो ममा च्छागुरिषिता इतः	आवृते सोमपीतये	३
इन्द्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे	उक्थेभिः कुविकृगमत्	४
इन्द्र सोमाः सुता इमे तान् दधिञ्च शतक्रतो	जठरं वाजिनीवसो	५ [५]
विन्ना हि त्वा धनंजयं वाजेषु दधूषं कधे	अधा ते सुस्रमीमहे	६
इममिन्द्र गवांशिरं यवांशिरं च नः पिब	आगत्या वृषभिः सुतम्	७
तुम्येदिन्द्र स्व ओक्थेद् सोमं चोदामि पीतये	एष रारन्तु ते हवि	८
त्वां सुतर्यं पीतये प्रक्रमिन्द्र हवामहे	कुशिकासो अवस्यवः	९ [६] (४२)

(४३)

८ गायित्रो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ याहावाद्दुषं वन्धुरेष्ठा स्तवेदनु प्रविधः सोमपेयम् ।
प्रिया सखाया वि मुचोर्षं बर्हिःस्त्वामिमे हव्यवाहो हवन्ते

१

(४३)

आ याहि पूर्विरतिं चर्यणीरौ अर्य आशिष उप नो हरिभ्याम् ।

इया हि त्वा मृतयः स्तोमंतदा इन्द्र हवन्ते सख्यं जुषाणाः ।

आ नो यज्ञं नमोवृधं सजोषा इन्द्र देष हरिभिर्याहि तूर्यम् ।

अहं हि त्वा मतिभिर्जोहवीमि घृतप्रयाः सधमाद्वे गधूनाम् ।

आ च त्वामेता वृषणा वहतो हरी सखाया सुधुरा त्यङ्गा ।

धानाद्विन्द्रः सर्वं जुषाणः सखा सख्युः शृणुवद् वन्दन्तानि ।

कुविन्मा गोपां करसे जनस्य कुविद् राजानं मघदहृजिषिन् ।

कुविन्म ऋषिं पपिवांसं सुतस्य कुविन्मे वस्वो अरुतस्य शिक्षाः ।

आ त्वा ब्रुहन्तो हरयो जुजाना अर्वागिन्द्र सधमादो दहन्तु ।

प्र ये द्विता द्विव ऋक्सन्त्याताः सुसंमृष्टासो वृषधरस्य मूराः ।

इन्द्र पिब वृषधृतस्य वृष्ण आ यं ते श्येन उज्जते जम्भारं ।

यस्य भवे व्यावयति प्र कृष्टीर्यस्य मवे अप गोत्रा वृष्यं ।

शुनं हुषेम मघवानिन्द्र मस्मिन् भरे नृत्तं वज्रसत्तौ ।

शृण्वन्तगुग्युतये समत्सु भन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ।

(४४)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । वृहती ।

अयं ते अस्तु हर्यतः सोम आ हरिभिः सुतः ।

जुषाण इन्द्र हरिभिर्न आ गृह्या तिम्र हरितं रयम् ।

हर्यवृषसमर्चयः सूर्यं हर्यक्षरोचयः ।

विद्वार्श्चिकित्वान् हर्यश्व वर्धस इन्द्र विश्वा अभि श्रियः ।

द्यामिन्द्रो हरिधायसं पृथिवीं हरिवर्षसम् ।

अधारयन्धुरितोर्मूरी भोजनं ययोरन्तर्हरिश्चरत् ।

जज्ञानो हरितो वृषा विश्वमा भाति रोचनम् ।

हर्यश्वो हरितं घत्त आयुधमा वज्रं बाह्वोहरिम ।

इन्द्रो हर्यन्तमर्जुनं वज्रं शुक्रैर्भीवृतम् ।

अपावृणोद्धरिर्मिरक्षिभिः सुत सुक् गा हरिभिराजत ।

२

३

४

५

६

७

८ [७] (४३०)

१

२

३

४

५ [८] (४३५)

(४५)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । बृहती ।

आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिर्—र्याहि मयूररोमभिः ।

मा त्वा के चिन्नि यमन्विं न पाशिनो ऽति धन्वेव ताँ इहि

१

वृत्रखादो वलंरुजः पुरां कर्मो अपामजः ।

स्थाता रथस्य हयैरभिस्वग् इन्द्रो हव्वा चिदारुजः

२

गम्भीराँ उदुधौरिव क्रतुं पुण्यसि गा इव ।

प्र सुगोपा यवसं धेनवो यथा हृदं कुल्या इवाशत

३

आ नस्तुजं रयिं भ्रातां शं न प्रतिजानते ।

बुक्षं एकं फलमद्वीव धूनुहीन्द्र संपारणं वसु

४

स्वयुरिन्द्र स्वराळसि स्मद्दिष्टिः स्वयंशस्तरः ।

स वावृधान ओजसा पुरुदुत भवां नः सुश्रवस्तमः

५ [९] (४४०)

(४६)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । बिष्टुप् ।

युध्मस्य ते वृषभस्य स्वराज उग्रस्य यूनः स्थविरस्य घृष्वेः ।

अजूर्यतो वज्रिणो वीर्याइणीन्द्र श्रुतस्य महतो महानि

१

महाँ असि महिष वृष्ण्येभिर्धनस्पृदुग्ग्र सहमानो अन्यान् ।

एको विश्वस्य मुवनस्य राजा स योधया च क्षयया च जनान्

२

प्र मात्राभी रिरिचे रोचमानः प्र वेवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः ।

प्र मज्जनां विव इन्द्रः पृथिव्याः प्रोरोर्महो अन्तरिक्षादजीषी

३

उरुं गम्भीरं जनुषाम्युग्रं विश्वव्यचसमवतं मतीनाम् ।

इन्द्रं सोमांसः प्रदिर्वि सुतासः समुद्रं न स्रवत आ विशन्ति

४

यं सोममिन्द्र पृथिवीद्यावा गर्भं न माता विभूतस्त्वाया ।

तं ते हिन्वन्ति तमु ते मृजन्त्यध्वर्यवो वृषम् पातवा उ

५ [१०] (४४५)

(४७)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- मरुत्वौ इन्द्र वृषभो रणाय पिबा सोममनुष्वधं मर्दाय ।
 आ सिञ्चस्व जठरे मध्व ऊर्मि त्वं राजासि प्रदिवः सुतानाम् १
- सजोषा इन्द्र सर्गणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान् ।
 जहि शत्रूरप मृधो नुवुस्वाऽधामयं कृणुहि विश्वतो नः २
- उत क्रतुभिर्क्रतुपाः पाहि सोम मिन्द्र देवेभिः सखिभिः सुतं नः ।
 यौ आभजो मरुतो ये त्वाऽन्वहेन् वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजः ३
- ये त्वाहिहृत्वे मघवन्नवर्धन् ये शम्भ्वे हरिवो ये गविष्टौ ।
 ये त्वा नूनमनुमदन्ति विष्ठाः पिबेन्द्र सोमं सर्गणो मरुद्भिः ४
- मरुत्वन्तं वृषभं वावृधान मर्कवारिं विष्ट्यं शासमिन्द्रम् ।
 विश्वासाहमवसे नूतनायो ग्रं सहोदामिह तं हुवेम ५ [११] (४५०)

(४८)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- सद्यो ह जातो वृषभः कृत्नीनः प्रभर्तुमावदन्धसः सुतस्य ।
 साधोः पिब प्रतिक्रामं यथा ते रसाशिरः प्रथमं सोम्यस्य १
- यज्यायथास्तदहरस्य कामेऽशोः प्रीयुषमपिबो गिरिष्ठाम् ।
 तं ते माता परि योषा जनित्री महः पितुर्दम आसिञ्चदग्ने २
- उपस्थाय मातरमन्नमैष्ट तिग्ममण्डयकुभि सोममूधः ।
 प्रयावयन्नचरद् गृत्सो अन्यान् महानि चके पुरुधप्रतीकः ३
- उग्रस्तुराषाळभिभूत्योजा यथावशं तन्वं चक्र एषः ।
 त्वष्टारमिन्द्रो जनुषाभिभूयाऽऽमुष्या सोममपिबच्चमूधु ४
- शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
 शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ५ [१२] (४५५)

(४९)

५ गाथिनो विद्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

शंसा महामिन्द्रं यस्मिन् विश्वा आ कृष्टयः सोमपाः कासमर्ष्यन् ।

यं सुकर्तुं धिषणे विश्वतष्टं घनं वृत्राणां जनयन्त वेदाः

१

यं नु नक्तिः पृतनासु स्वराजं द्विता तरति नृतमं हरिष्ठाय ।

इततमः सत्त्वभिर्यो ह शूषेः पृथुजया अमिनादायुर्दस्योः

२

सहावा पृतसु तरणिर्नावा व्यानशी रोदसी मेहर्नावान् ।

भगो न कारे हव्यो मतीनां पितेव चारुः सुहवो वयोधाः

३

धर्ता विवो रजसस्पृष्ट ऊर्ध्वो रथो न दायुर्वसुभिर्नियुत्वान् ।

क्षपां वस्ता जनिता सूर्यस्य विभक्ता भागं धिषणेव वाजम्

४

शुनं हुवेम मघवान्मिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं घनानाम्

५ [१३] (४९०)

(५०)

५ गाथिनो विद्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः स्वाहा पिवतु यस्य सोम आगत्या तुघ्नो वृषभो मरुत्वान् ।

ओरुव्यचाः पुणतामेभिरञ्जै रास्य हविस्तन्वः काममुध्याः

१

आ ते सपर्यु जवसे युनज्म ययोरनु प्रदिवः श्रुष्टिमावः ।

इह त्वां धेयुर्हरयः सुशिप्र पिबा त्वस्य सुपुतस्य चारोः

२

गोभिर्मिमिक्षुं दधिरे सुपारमिन्द्रं ज्यैष्ठ्याय धायसे गृणानाः ।

मन्वानः सोमं पपिवां ऋजीधिन् त्समस्मभ्यं पुरुधा गा इषण्य

३

इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवन्ता राधसा पप्रथश्च ।

स्वर्यवो मतिमिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रान्

४

शुनं हुवेम मघवान्मिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं घनानाम्

५ [१४] (४६५)

(५१)

१२ गायिनो विद्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-३ जगती, १०-१२ गायत्री ।

चर्षणीधृतं मघवानमुदध्य ।—मिन्द्रं गिरो बृहतीरभ्यनूयत ।
 वायुधानं पुरुहूतं सुवृक्षिभि रमर्त्य जरमाणं विवेदिवे १
 शतकृतुमर्णवं शाकिनं नरं गिरो म इन्द्रमुप यन्ति विश्वतः ।
 वाजसनिं पुर्मिवं तूष्णिमपुनरं धामसाचमभिपाचं स्वर्दिदम् २
 आकरे वसोर्जरिता पेनस्यते ऽनेहसः स्तुम इन्द्रो दुवस्यति ।
 विवस्वतः सदन आ हि पिप्रिये सन्नासाहमभिमातिहनं स्तुहि ३
 नृणामु त्वा नृतमं गीर्भिरुदधै रभि प्र वीरमर्चता सुबाधः ।
 सं सहसे पुरुमायो जिहीति नमो अस्य प्रदिव एक ईशे ४
 पुर्वीरस्य निष्पिधो मर्त्येषु पुरु वसूनि पृथिवी विभर्ति ।
 इन्द्राय द्याव ओषधीरुतापो रयि रक्षन्ति जीरयो वनानि ५ [१५]

तुभ्यं ब्रह्माणि गिर इन्द्र तुभ्यं सन्ना दधिरे हरिवो जुषस्व ।
 बोध्याऽपिरवसो नृतनस्य सखे वसो जरितुभ्यो वयो धाः ६
 इन्द्रं मरुत्व ब्रह् पाहि सोमं यथा शार्यते अपिबः सुतस्य ।
 तव प्रणीती तव शूर शर्मन्ना विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः ७
 स वावज्ञान ब्रह् पाहि सोमं मरुद्भिरिन्द्र सखिभिः सुतं नः ।
 जातं यत् त्वा परि वेवा अमूषन् ग्रहे भराय पुरुहूत विश्वे ८
 अप्तूर्ये मरुत आपिरेपो ऽमन्वुञ्जिन्द्रमनु दार्तिवाराः ।
 तेभिः साकं पिबतु वृत्रखादः सुतं सोमं वाशुषः स्वे सधस्थे ९
 इदं ह्यन्वोजसा सुतं राधानां पते । पिबा त्वस्य गिर्विणः १०
 यस्ते अनु स्वधामसत् सुते नि रच्छ तन्वम् । स त्वा ममनु सोम्यम् ११
 म ते अश्रोतु कुक्ष्योः मेन्द्र ब्रह्माणा शिरः । प्र बाहू शूर राधसे १२ [१६] (४७७)

(५२)

८ गायिनो विद्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-४ गायत्री, ६ जगती ।

धानावन्तं करम्भिणं मपूपवन्तमुक्थिनम् । इन्द्रं प्रातर्जुषस्व नः १
 पुरोळाशं पचत्यं जुषस्वेन्द्रा गुरस्व च । तुभ्यं हव्यानि सित्वते २ (४७९)

पुरोळाशं च नो घसो जोषयासि गिरंश्च नः । वधूयुरिव योषणाम्
पुरोळाशं सनभृत प्रातःसावे जुषस्व नः । इन्द्र क्रतुर्हि ते बृहन्
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य धानाः पुरोळाशमिन्द्र कृष्येह चारुम् ।
प्र यत् स्तोता जरिता तूष्यर्थी वृषायमाण उप गीर्भिरिहै

३

४

५ [१७]

तृतीयै धानाः सर्वने पुरुष्टुत पुरोळाशमाहुतं मामहस्व नः ।
क्रमुमन्तं वाजवन्तं त्वा कवे प्रयस्वन्त उप शिक्षेम धीतिभिः
पूषण्वते ते चक्रमा करम्भं हरिवते हर्यश्वाय धानाः ।
अपूपमद्भिः सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान्
प्रति धाना भरत तूर्यमस्मै पुरोळाशं धीरतमाय नृणाम् ।
दिवेदिवे सदृशीरिन्द्र तुभ्यं वर्धन्तु त्वा सोमपेयाय धृष्णो

६

७

८ [१८] (४८५)

(५३)

२४ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः; १ इन्द्रापर्वतौ; १५, १६ वाक्, (सप्तर्षी); १७-२० रथाह्वानि;
२१-२४ अभिशापः । त्रिष्टुप्; १०, १६ जगती; १३ गायत्री;
१२, २०, २२ अनुष्टुप्; १८ बृहती ।

इन्द्रापर्वता बृहता रथेन वामीरिष आ वहतं सुवीराः ।
वीतं हव्यान्यध्वरेषु देवा वर्धेथां गीर्भिरिळ्या मदन्ता
तिष्ठा सु कै मघवन् मा परा गाः सोमस्य नु त्वा सुषुतस्य यक्षि ।
पितुर्न पुत्रः सिचमा रभे त इन्द्र स्वादिष्ठया गिरा शचीवः
शंसावाध्वर्यो प्रति मे गृणीहीन्द्राय वाहः कृणवाव जुष्टम् ।
एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदाऽथा च भूदुक्थमिन्द्राय शस्तम्
जायेदस्तं मघवन् त्सेदु योनिस्तदित् त्वा युक्ता हरयो वहन्तु ।
यदा कदा च सुनवाम सोमं मग्निद्वा दूतो धन्वात्यच्छ
परा याहि मघवन्ना च याहीन्द्र धातरुमयत्रा ते अर्थम् ।
यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो रासभस्य

१

२

३

४

५ [१९]

अपाः सोममस्तमिन्द्र प्र याहि कल्याणीर्जाया सुरणं गृहे ते ।
यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो दक्षिणावत्

६

(४९१)

हमे भोजा अङ्गिरसो विरूपा विवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।

विश्वामित्राय ददतो मघानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः

७

रूपंरूपं मघवा बोभवीति मायाः कृण्वानस्तन्वं परि स्वाम् ।

त्रिर्यद् विवः परि मुहुर्तमागात् स्वैर्मन्त्रैरनृतुपा कृतावा

८

महौ ऋषिर्द्वजा देवजूतो ऽस्तभ्नात् सिन्धुमर्णवं नृचक्षाः ।

विश्वामित्रो यदवहत् सुदास—मर्षियायत कुशिकेमिरिन्द्रः

९

हंसा इव कृणुध श्लोकमर्दिभिर्मदन्तो गीर्भिरध्वरे सुते सचा ।

देवैर्भिर्विप्रा ऋपयो नृचक्षसो वि पिबध्वं कुशिकाः सोम्यं मधुं

१० [२०]

उपु प्रेत कुशिकारचेतयध्वमश्वं राये प्र मुञ्चता सुदासः ।

राजा वृत्रं जङ्घनत् प्रागपागुवृ—गथा यजाते वर आ पृथिव्याः

११

य हमे रोदसी उभे अहमिन्द्रमतुष्टवम् ।

विश्वामित्रस्य रक्षति बह्वेदं मारुतं जनम्

१२

विश्वामित्रा अरासत् ब्रह्मेन्द्राय वृजिणे । करद्विजः सुरार्धसः

१३

किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावो नाशिरं दुह्रे न तपन्ति घर्मम् ।

आ नो भर प्रमंगन्दस्य वेदो नैचाशाखं मघवन् रन्धया नः

१४

सस्रर्परिरमतिं बाधमाना बृहन्निमाय जमदग्निदत्ता ।

आ सूर्यस्य दुहिता तंतान श्रवो देवेष्वमृतमजुर्यम्

१५ [२१]

सस्रर्परिरभरत् तूर्यमेभ्यो ऽधि श्रवः पाञ्चजन्यासु कूटिषु ।

सा पक्ष्या इ नव्यमायुर्दधाना यां मे पलस्तिजमदुग्रयो वृदुः

१६

स्थिरौ गावौ भवतां वीळुरक्षो मेघा वि वह्निं मा युगं वि शारि ।

इन्द्रः पातत्ये ददतां शरीतो—ररिदनेमे अमि नः सचस्व

१७

बलं धेहि तनूषु नो बलमिन्द्रानल्लुप्तु नः ।

बलं तोकाय तनयाय जीवसे त्वं हि बलदा असिं

१८

अभि व्ययस्व खविरस्य सार—मोजो धेहि स्पन्वने शिंशपायाम् ।

अक्षं वीळो वीळित वीळयस्व मा यामावुस्मादयं जीहिपो नः

१९

अयमस्मान् धनस्पतिर्मा च हा मा च रीरिषत् ।

स्वस्त्या गृहेभ्य आवसा आ विमोचनात्

२० [२२] (५०५)

- इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो अद्य याच्छ्रेष्ठाभिर्मघवच्छूर जिव्व ।
 यो नो द्वेष्ट्यधरः सस्पर्दीष्ट यमु द्विष्मस्तमु प्राणो जंहातु २१
- पुण्ड्रं चिद् वि तपति शिम्बुलं चिद् वि वृश्चति ।
 उखा चिदिन्द्र येपन्ती प्रयस्ता फेनमस्यति २२
- न सार्यकस्य चिकिते जनासो लोधं नयन्ति पशु ग्रन्यमानाः ।
 नावाजिनं वाजिना हासयन्ति न गर्वुभं पुरो अश्वाङ्गयन्ति २३
- इम इन्द्र भरतस्य पुत्रा अपपित्वं चिकितुर्न प्रपित्वम् ।
 हिन्यन्त्यश्वमरणं न नित्यं ज्यावाजं परिं णयन्त्याजौ २४ [२३] (५०९)

(५४)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५४-६२]

२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

- इमं महे विवृथाय शृषं शश्वत् कृत्व ईड्याय प्र जभुः ।
 शृणोतु नो दम्भेभिरनीकैः शृणोत्वग्निर्दिव्यैरजसः १
- महिं महे दिवे अर्चा पृथिव्यै कामो म इच्छश्चरति प्रजानन् ।
 ययोर्हं स्तोमं विदथेषु देवाः संपर्यवो मादयन्ते सचायोः २
- युवोक्तं रोदसी सत्यमस्तु महे षु णः सुविताय प्र भूतम् ।
 इवं दिवे नमो अग्ने पृथिव्यै संपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम् ३
- उतो हि वां पूर्वा आविविद्र कृतावरी रोदसी सत्यवाचः ।
 नरंश्चिद् वा समिथे शूरसातौ ववन्तिरे पृथिवि वेविदानाः ४
- को अद्धा वेव क इह प्र वोचद् देवो अच्छा पथ्या इ का समेति ।
 ददंश्च एषामवमा सदांसि परेषु या गुह्येषु ब्रूतेषु ५ [२४]
- कुर्विन्चक्षा अभि पीमचष्ट क्रतस्य योना विधृते मर्वन्ती ।
 नाना चक्राते सदनं यथा वेः समानेन कर्तुना संविक्राने ६
- समान्या विपुते दूरेअन्ते ध्रुवे पदे तस्थतुर्जागरुके ।
 उत स्वसारा युवती मर्वन्ती आदु ब्रुवाते मिथुनानि नाम ७
- विश्वेदेते जनिमा सं विविक्तो महो देवान् बिभ्रती न व्यथेते ।
 एजद ध्रुवं पत्यते विश्वमेकं चरत् पतन्नि विपुणं वि जातम् ८ (५१७)

सनां पुराणमर्धेभ्याराम्यहः पितुर्जामितुर्जामि तद्भः ।

वेवांसो यत्र पनितार एवैरुरौ पथि वृते तस्थुरन्तः

३

भुवं स्तोमं रोदसी प्र वसी भ्युत्पराः शृणुपञ्चभिः ।

मित्रः सभ्राजो वरुणो युवान आवित्यासः कवयः पथथानाः

१० [२५]

शिरण्यपाणिः सविता रुजिह्व खिरा विवो विवथे कर्त्यमानः ।

वेवेषु च सवितुः श्लोकजमे रावृस्मभ्युवा सुव स्र्वतांतिव

११

सुकृत सुपाणिः स्वयीं कृतावा वेवस्वदावसे तानि नो धातु ।

पुवृण्वन्त ऋभवो मावयध्व मूर्धग्रावाणो अध्वरसंतट

१२

विशुद्रथा मरुतं ऋष्टिभ्रन्तो विवो मयीं कृतजाता अवासः ।

सरस्वती शृणवन् युक्षियांसो धाता रुधिं सहवीरं सुरासः

१३

विष्णुं स्तोमासः पुरुवृस्मन्नर्का यगस्थेव कारिणो यामनि ग्मन् ।

उरुफगः कंकुहो यस्य पूर्वीर्न गर्धन्ति युजतयो जग्मिभीः

१४

हन्त्रो विश्वेर्वीर्यैः पत्यमान भुमे आ पत्रो रोदसी जहिवा ।

पुर्वुरो वृत्रहा धृष्णुषेणः संगृभ्या न आ मरा भूरिं गुश्वः

१५ [२६]

नासत्या मे पितरा बन्धुपृच्छा सजात्यमृगिनोश्चातु नात्र ।

युवं हि स्थो रयिषौ नो रयीणां वानं रक्षेथे अकवैरदंवा

१६

महत तद् वः कवयश्चारु नाम यद्ध देवा मवथ विश्व इन्द्रे ।

सर्वं ऋभुभिः पुरुहूत मियेभिर्विमां धियं सातये तक्षता नः

१७

अर्यमा णो अदितिर्धक्षियासो उदंधानि वरुणस्य व्रतानि ।

युयोत नो अनपत्यानि गन्तोः प्रजावान् नः पशुमां अस्तु गातुः

१८

वेवानां व्रतः पुरुध प्रसूतो जनागान् नो वोचतु स्र्वतांता ।

शृणोतु नः पृथिवी द्यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैर्वृन्तरिक्षम्

१९

शृण्वन्तु नो वृषणः पर्वतासो भुवक्षेमास हळ्या मवन्तः ।

आवित्वैर्नो अदितिः शृणोतु यच्छन्तु नो मरुतः शर्म भद्रम्

२०

सदा सुगः पितुमां अस्तु पन्था मध्वा देवा ओषधीः सं पिपुक्त ।

भगो मे अग्ने सख्ये न मृध्या उद रायो अर्यां सर्वं पुरुक्षोः

२१

स्वदंस्व हव्या समिषो विदी ह्यस्मद्युक् सं मिमीहि अवीसि ।

विश्वो अग्ने पूतु तास्तेषि शत्रू नहा विश्वा सुमना दीविही नः

२२ [२७] (५३१)

(५५)

२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विद्ये देवाः । त्रिष्टुप् ।

उषसा पूर्वा अध यद् व्युपु मंहद् वि जज्ञे अक्षरं पदे गोः ।

व्रता देवानामुप नु प्रभूषन् महद् देवानामसुरत्वमेकम्

१

सो षु णो अत्र जुहुरन्त देवा मा पूर्वे अग्ने पितरः पवृक्षाः ।

पुराण्योः सन्ननोः केतुरन्त मंहद् देवानामसुरत्वमेकम्

२

वि मे पुरुत्रा पतयन्ति कामाः शम्यच्छां दीद्ये पून्याणि ।

समिन्द्रे अभावृतमिद् वैवम महद् देवानामसुरत्वमेकम्

३

समानो राजा विभृतः पुरुत्रा शये शयासु प्रयुतो वनानु ।

अन्या वृत्सं भरति क्षेति माता महद् देवानामसुरत्वमेकम्

४

आक्षित पूर्वास्वर्परा अनूरुत् सद्यो जातासु तरुणीवृन्तः ।

अन्तर्वतीः सुवते अप्रवीता महद् देवानामसुरत्वमेकम्

५ [२८]

शयुः परस्तादध नु द्विमाता ऽबन्धनश्चरति वृत्स एकः ।

मित्रस्य ता वरुणस्य व्रतानि महद् देवानामसुरत्वमेकम्

६

द्विमाता होता विद्येषु सन्ना लन्वयं चरति क्षेति बुधः ।

प्र रण्यानि रण्यवाचो भरन्ते महद् देवानामसुरत्वमेकम्

७

शूरस्येव युध्यन्तो अन्तमस्य प्रतीचीर्न दृष्टो विश्वमायत ।

अन्तर्मतिश्चरति निषिधुं गो मंहद् देवानामसुरत्वमेकम्

८

नि वैवेति पलितो वृत आ स्वन्तर्महांश्चरति रोचनेन ।

वपूषि बिभ्रवृभि नो वि चंष्टे महद् देवानामसुरत्वमेकम्

९

विष्णुर्गोपाः परमं पाति पार्थः प्रिया धामान्यमृता दधानः ।

अग्निद्या विश्वा भुवन्नानि वेद महद् देवानामसुरत्वमेकम्

१० [२९]

नानां चक्राते यम्याइ वपूषि तयोरन्यद् रोचन्ते कृष्णमन्यत ।

श्यावीं च यदरुणी च स्वसारौ महद् देवानामसुरत्वमेकम्

११

माता च यत्र कुहिता च धेनु संबुधे धापयेते समीची ।

ऋतस्य त सदर्सीले अन्त मंहद् देवानामसुरत्वमेकम्

१२

अन्यस्यां वृत्सं रिहती मिमाय कयां मुवा नि वधे धेनुबुधः ।

ऋतस्य सा पर्यसापिन्वतेळा महद् देवानामसुरत्वमेकम्

१३

(५४४)

पथा वस्ते पुरुषा वपुर्व्यूध्वा तस्थौ ज्यवि रेरिहाणा ।
 ज्ञतस्य सद्य वि चरामि विद्वान् महद् देवानामसुरत्वमेकम् १४
 पदे ह्य निहिते वस्मे अन्तस्तयोरन्यद् गुह्यमाविन्यत् ।
 सधीचीना पृथ्याई सा विबूची महद् देवानामसुरत्वमेकम् १५ [३०]

आ धेनवो धुनयन्तामशिंश्वीः सवर्बुधाः शशया अप्रदुग्धाः ।
 नव्यानव्या युवतयो भवन्ती महद् देवानामसुरत्वमेकम् १६

यवून्यासु वृषभो रोरवीति सो अन्यस्मिन् युधे नि दधाति रेतः ।
 स हि क्षपावान् त्स भगः स राजा महद् देवानामसुरत्वमेकम् १७

वीरस्य नु स्वर्ध्वं जनासः प्र नु वोचाम विदुरस्य देवाः ।
 षोळा युक्ताः पञ्चपञ्चा वहन्ति महद् देवानामसुरत्वमेकम् १८

देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः पुषोष प्रजाः पुरुधा जजान ।
 इमा च विश्वा भुवनान्दस्य महद् देवानामसुरत्वमेकम् १९

मही समैरचम्या समीची उभे ते अस्य वसुना न्यूटे ।
 शृण्वे वीरो विन्दमानो वसूनि महद् देवानामसुरत्वमेकम् २०

इमां च नः पृथिवीं विश्वधाया उप क्षेति हितमित्रो न राजा ।
 पूरःसदः शर्मसवो न वीरा महद् देवानामसुरत्वमेकम् २१

निषिध्वरीस्त ओषधीरुतापो रयिं त इन्द्र पृथिवी विभर्ति ।
 ससायस्ते वामभाजः स्याम महद् देवानामसुरत्वमेकम् २२ [३१] (५५३)

[ऋग्वेदः । अ० ३, सू० १-२५]

(५६)

८ प्रजापतिर्यैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

न ता भिनन्ति मायिनो न धीरां मृता देवानां प्रथमा ध्रुवाणि ।
 न रोदसी अद्भुता वेद्यामि न पर्वता निनभे तस्थिवांसः १

षड् मारो एको अचरन् बिभर्त्युतं वर्षिष्ठमुप गाव आगुः ।
 तिम्रो महीरुपरास्तस्थुरत्या गुहा द्वे निहिते दश्येका २ (५५५)

त्रिपाजस्यो वृषभो विश्वरूप उत त्र्युधा पुरुध प्रजावान् ।
 त्र्यनीकः पत्यते माहिनावान् तस रेतोधा वृषभः शश्वतीनाम्
 अभीकं आसां पवुवीरवो ध्याप्रित्यानामहे चारु नाम ।
 आपश्चिदस्मा अरमन्त देवीः पृथग् वर्जन्तीः परि पीमपुञ्जम्
 त्री वधस्था सिन्धवस्त्रिः कवीना मुत त्रिसाता विदथेषु सज्जाद् ।
 कृतावरीर्योपणास्त्रिस्तो अप्या खिरा विवो विदथे पत्यमानाः
 त्रिरा विवः सवितर्वार्याणि विवेदिव आ सुव त्रिर्नो अहः ।
 त्रिधातु राय आ सुवा वसूनि भग त्रातर्षिषणे सातये धाः
 त्रिरा विवः सविता सोषवीति राजाना मित्रावरुणा सुपाणी ।
 आपश्चिदस्य रोदसी चिबुधी रत्नं भिक्षन्त सवितुः सवार्य
 त्रिरुत्तमा दूणशा रोचनानि त्रयो राजन्त्यसुरस्य वीराः ।
 कृतावान इषिरा दूळभास खिरा विवो विदथे सन्तु देवाः

३

४

५

६

७

८ [१] (५६१)

(५७)

६ गाथिनो विश्वामित्रः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र मे विविक्काँ अविदन्मनीषां धेनुं चरन्तीं प्रयुतामगोपाम् ।
 सद्यश्चिद् या दुदुहे भूरि धासे रिन्दुस्तवुग्निः पनितारो अस्याः
 इन्दुः सु पूषा वृषणा सुहस्ता विवो न प्रीताः शशयं दुदुहे ।
 विश्वे यदस्या रणयन्त देवाः प्र वोऽत्र वसवः सुस्रमश्याम्
 या जामयो वृष्ण इच्छन्ति शक्तिं नमस्यन्तीर्जानते गर्भमस्मिन् ।
 अच्छां पुत्रं धेनवो वावशाना महश्चरन्ति विभ्रतं वर्षषि
 अच्छां विवक्मि रोदसी सुमेके प्राव्णो युजानो अध्वरे मनीषा ।
 इमा उ ते मनवे भूरिवारा ऊर्ध्वा मवन्ति दर्शता यजत्राः
 या ते जिह्वा मधुमती सुमेधा अग्ने देवेषूच्यत उरुची ।
 तयेह विश्वो अर्वसे यजत्रा ना सादय पायया चा मधूनि
 या ते अग्ने पर्वतस्येव धारा संश्रन्ती पीपयद् देव चित्रा ।
 तामस्मभ्यं प्रमतिं जातवेदो वसो रास्व सुमतिं विश्वजन्त्याम्

१

२

३

४

५

६ [२] (५६७)

(५८)

९ गायिनो विश्वामित्रः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

धेनुः प्रतप्त्य काम्यं दुर्हाना ऽन्तः पुत्रश्चरति दक्षिणायाः ।
 आ द्यौर्नि बहति शुश्रूषामोषसः स्तोमो अश्विनावजीगः १
 सुपुग् बहन्ति प्रति वामृतेनो ध्वा भवन्ति पितरेषु मेधाः ।
 जरेथाम्रस्मद् वि प्रणेयेनीषां युवोरवश्चकृमा यातमर्वाक् २
 सुयुग्मिरश्वैः सुवृत्ता रथेन दत्ताहिमं शृणुतं श्लोकमर्धः ।
 क्षियङ्ग वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठा ऽऽहुर्विपासो अश्विना पुराजाः ३
 आ मन्येथासा गतं कच्चिदेवैर्विध्वे जनासो अश्विना हवन्ते ।
 इया हि वां गोक्षजीका मधून्ति प्र मित्रासो न वृदुरुस्रो अर्धे ४
 तिरः पुरु चिदश्विना रजांस्याङ्गपो वां मघवाना जनेषु ।
 एह यातं पृथिभिर्विव्यान् दत्ताविमे वां निधयो मधूनाम् ५ [३]

पुण्यमोक्षः सख्यं शिवं वां युवोर्नरा द्रविणं जहाव्याम् ।
 पुनः कृण्वानाः सख्या शिवाति मध्वा मदेम सह नू संगानाः ६
 अश्विना वायुना युवं सुवक्षा नियुद्धिश्च सजोषसा युवाना ।
 नासत्या त्रिरोअह्नयं जुषाणा सोमं पिबतमग्निधा सुदानू ७
 अश्विना परि वामिषः पुरुची रीयुर्गर्भिर्यतमाना अर्बुधाः ।
 रथो ह वामृतजा अद्रिजूतः परि द्यावापृथिवी याति सद्यः ८
 अश्विना मधुपुत्तमो युवाकुः सोमस्तं पातमा गतं दुरोणे ।
 रथो ह वां भूरि वर्षः करिर्धत् सुतावतो निष्कृतमार्गमिधः ९ [४] (५७६)

(५९)

९ गायिनो विश्वामित्रः । मित्रः । त्रिष्टुप्, ६-९ गायत्री ।

मित्रो जनान् यातयति बुवाणो मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।
 मित्रः कुक्षीरनिमिषामि चष्टे मित्राय हव्यं घृतवज्रमुहोत १
 प्र स मित्र मतो अस्तु प्रयस्वान् यस्त आदित्य शिक्षति मतेन ।
 न हन्यते न जीयते त्वोतो नैनमर्हो अश्रोत्यन्तितो न वृरात् २ (५७८)

अनमीवास इळया मवन्तो मितज्ञवो वरिअज्ञा पृथिव्याः ।
 आवृत्यस्य व्रतमुपक्षिपन्तो वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम ३
 अयं मित्रो नमस्यः सुशेवो राजा सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः ।
 तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्याऽपि भवे सौमनसे स्याम ४
 महाँ आवृत्यो नमसोपसद्यो यातयज्जनो गृणते सुशेवः ।
 तस्मा एतत् पन्यतमाय जुष्टं मग्नौ मित्राय हविरा जुहोत ५ [५]

मित्रस्य चर्षणीधृतो ऽवो देवस्य सानसि । द्युन्नं चित्रश्रवस्तमम् ६
 अमि यो महिना दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः । अमि श्रवोमिः पृथिवीम् ७
 मित्राय पञ्च येमिरे जना अभिर्दिशवसे । स देवान् विश्वान् बिभर्ति ८
 मित्रो देवेभ्यायुषु जनाय वृक्तबर्हिषे । इष इष्टव्रता अकः ९ [६] (५८५)

(६०)

७ गाथिनो विश्वामित्रः । ऋभवः, ५-७ इन्द्र ऋभवश्च । जगती ।

इहेह वो मनसा बन्धुतां नर उशिजो जग्मुगमि तानि वेदसा ।
 याभिर्मायामिः प्रतिजुतिवर्षसः सौधन्वना यज्ञियं भागमानश १
 यामिः शचीमिश्रमसां अपिंशत यया धिया गामरिणीत चर्मणः ।
 येन हरी मनसा निरतक्षत तेन देवत्वमृभवः समानश २
 इन्द्रस्य सख्यमुभवः समानगु मनोर्नपातो अपसो वृधन्विरे ।
 सौधन्वनासो अमृतत्वमेरिरे विद्वी शर्मीमिः सुकृतः सुकृत्यया ३
 इन्द्रेण याथ सूर्यं सुते सखा अथो वशानां भवथा सह श्रिया ।
 न वः प्रतिमै सुकृतानि वाचतः सौधन्वना क्रमयो वीर्याणि च ४
 इन्द्रं क्रमुमिर्वाजवद्भिः समुक्षितं सुतं सोममा वृषस्वा गमस्त्योः ।
 धियेषितो मघवन् वृशुषो गृहे सौधन्वनेभिः सह मत्स्वा नृभिः ५
 इन्द्रं क्रभुमान् वाजवान् मत्स्वेह नो ऽस्मिन् त्सर्वने शक्या पुरुषत ।
 इमानि तुभ्यं स्वसराणि येमिरे व्रता देवानां मनुषश्च धर्मीभिः ६
 इन्द्रं क्रमुमिर्वाजिर्भिर्वाजयस्त्रिह स्तोमं जरितुरुप याहि यज्ञियम् ।
 शतं केतैमिधिरेभिर्वायवे सहस्रणीथो अध्वरस्य होमनि ७ [७] (५९२)

(६१)

७ गायिनो विश्वामित्रः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

उषो वाजेन वाजिनि प्रचेताः स्तोमं जुषस्व गृणतो मघोनि ।	
पुत्राणी वैवि युवतिः पुरंधि-रनु व्रतं चरसि विश्ववारे	१
उषो वेन्यमर्त्या वि माहि चन्द्ररथा सूनृता ईरयन्ती ।	
आ त्वा वहन्तु ह्ययमांसो अश्वा हिरण्यवणां पृथुपाजसो ये	२
उषः प्रतीची भुवन्नानि विश्वो-र्ध्वा तिष्ठस्यमृतस्य केतुः ।	
समानमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या ववृत्त्व	३
अव स्युमेव चिन्वती मघो-न्युषा याति स्वसारस्य पत्नी ।	
स्वर्जनेन्ती सुभगा सुवसा आन्ताद् विवः पप्रथ आ पृथिव्याः	४
अच्छा वो वेवीमुषसं विमातीं प्र वो भरध्वं नमसा सुवृक्तिम् ।	
ऊर्ध्वं मधुधा दिवि पाजो अश्रेत् प्र रोचना रुरुचे रुपवसंहक्	५
ऋतावरी विवो अर्कैरबो-ध्या रेवती रोदसी चित्रमस्थात् ।	
आयतीमग्न उषसं विमातीं वाममेषि द्रविणं मिक्षमाणाः	६
ऋतस्यं बुध्न उषसांमिषण्यन् वृषां मही रोदसी आ विवेश ।	
मही मित्रस्य वरुणस्य माया चन्द्रेवं मानुं वि वधे पुरुत्रा	७ [८] (५९९)

(६२)

१८ गायिनो विश्वामित्रः, १६-१८ जमवसिर्षा । १-३ इन्द्रावरुणौ, ४-६ वृद्धस्पतिः, ७-९ पूषा,
१०-१२ सविता, १३-१५ सोमः, १६-१८ मित्रावरुणौ । गायत्री, १-३ त्रिष्टुप् ।

इमा उ वां मूमयो मन्यमाना युवावति न तुज्यां अभुवन् ।	
कर्त्यद्विन्द्रावरुणा यज्ञो वां येन स्मा सिनं भरथः ससिन्ध्यः	१
अयम् वां पुरुतमो रयीय ऊर्ध्वस्वत्तममवसे जोहवीति ।	
सजोषाविन्द्रावरुणा मरुद्भिर् विवा पृथिव्या गृणतुं हव्यं मे	२
अस्मे तद्विन्द्रावरुणा वसु ष्या वृस्मे रयिर्मरुतः सर्ववीरः ।	
अस्मान् वरुन्नीः शरणैरेव न्वस्मान् होत्रा भारती दक्षिणाभिः	३ (६०९)

वृहत्स्यो ज्वरस्य नो हृव्याभिं विम्बरेण्य	। रास्व रत्ताजि वृहत्स्ये	४
वृहत्स्यैर्वृहत्स्यति मध्वरेण नमस्यत	। अनाभ्योज आ चक्षे	५ [९]
वृहत्स्यं चर्षणीनां विम्बरेण्यर्षाभ्यम्	। वृहत्स्यतिं वरेण्यम् ।	६
इयं ते पूषदाधृणे सुवृत्तिर्देव नव्यसी	। अस्मादिरनुव्यं शास्वते	७
तां जुषस्व तिरं मयं वाजयन्तींवा दियम्	। वधूरुषि योषणां	८
यो विष्णामि विपश्यति सुवन्ता रं च पश्यति । स नः पूषाहिता युवन्त		९
तत् सवितुर्देवेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि	। धियो यो नः प्रचोदयात्	१० [१०]
देवस्य सवितुर्दयं वाजयन्ताः पूषथा	। भर्गस्य रातिमीमहे	११
देवं नरः सवितारं विप्रा यज्ञैः सुवृत्तिभिः	। नमस्यन्ति धिदेहिताः	१२
सोमो जिगाति गातुविद् देवानांवेति निष्कृतम् । कृतस्य योनिमासदम्		१३
सोमो अस्माभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पशवे	। अनमीवा हर्षस्कारत्	१४
अस्माकमापुर्द्धयं ह्यमिमांतीः सहधानः	। सोमः सधस्थमासदत्	१५
आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गव्यैतिमुक्षतम्	। मध्या रजांसि सुक्षतू	१६
उरुशांसा नमोवृधा मन्वा दक्षस्य राजधः	। द्वाधिष्ठाभिः शुचिप्रता	१७
गुणाना जमर्दग्निना योनावृतस्य सीदतम्	। पातं सोममृतावृधा	१८ [११] (११०)

॥ इति तृतीयं मण्डलं समाप्तम् ॥

—३७९६—

मंत्र-संख्या

द्वितीयमंडलस्यान्तपर्यन्तं २४३५

तृतीय-मण्डलस्य ६१७

सर्वयोगः- ३०५२

अथ चतुर्थं मण्डलम् ।

[प्रथमोऽनुपाकः ॥१॥ सू० १-१०]

(१)

२० वारवेवो गौतमः । अग्निः, १-५ अग्नीवरुणौ वा । त्रिष्टुप्, १ अग्निः, २ अतिजगती, ३ धृतिः ।

त्वां हृदि सवृमित्र सयन्यवो वृदातो वृदमृती न्येरि हृदि तात्वा न्येरि ।

अयं यजत मर्त्येष्वा वृदयादेवं जनत प्रचेतसं विश्वयादेवं जनत प्रचेतसम् ।

स भ्रातरं वरुणस्य आ ववृत्सव वृवो अच्छा सुगती यज्ञवन्तं ज्येष्ठं यज्ञवन्तसम् ।

ज्ञातावानमादित्यं चर्षणीधृतं राजानं चर्षणीधृतम् २

सखे सखायगृभ्या ववृत्स्यागं न चक्रं रथ्येयं रथ्यास्यभ्यं दस्म रंहा ।

अग्रे मृळीकं वरुणे सचा दिवो मरुत्सु विश्वभात्रुषु ।

तोकार्यं तुजे गुग्गुचानं शं कृष्य स्मर्यं दस्म शं कृषि ३

त्वं नो अग्रे वरुणस्य विद्वान् वृदस्य हेळोऽव यासिरीषः ।

यजिष्ठो वरिष्ठतमः शोशुचानो विश्वा द्वेर्षांसि प्र मुमुग्धुस्मत् ४

स त्वं नो अग्रेऽवमो मवोती नेदिष्ठो अस्या उषतो वृष्टौ ।

अव यक्ष्य नो वरुणं रराणो वीहि मृळीकं सुहवो न एधि ५ [१२]

अस्य धेष्ठा सुमगस्य संहय वृदस्य चित्रतमा मर्त्येषु ।

शुचि धृतं न तप्तमघ्नयायाः स्पाहा वृदस्य मंहनेव धेनो ६

त्रिरस्य ता परमा सन्ति सत्या स्पाहा वृदस्य जनिमान्यग्नेः ।

अनन्ते अन्तः परिधीत आगा च्छुचिः शुक्रो अर्यो रोरुचानः ७

स वृतो विश्वेवृभि वृष्टि सखा होता हिरण्यरथो रंष्टुजिह्वः ।

रोहिर्ध्वो वपुष्यो विमावा सदा रणवः पितृमतीव संसत् ८

स चेतयन्मनुषो यज्ञवन्धुः प्र तं मृषा रंजनया नयन्ति ।

स क्षेत्रस्य सुयीसु सार्धन् वृवो मर्तस्य सधनित्वमाप ९

(१)

स तू नो अग्निर्नयतु प्रजान् ब्रह्म रत्नं देवभक्तं यदस्य ।
धिया यद् विश्वे अमृता अकृण्वन् द्यौष्पिता जनिता सत्यमुक्षन्

१० [१३]

स जायत प्रथमः प्रस्थासु महो बुधे रजसो अस्य योनौ ।

अपादशीषां गृहमानो अन्ता ऽऽयोयुवानो वृषभस्य नीळे

११

प्र शर्ध आर्तं प्रथमं विपन्यां क्रतस्य योनां वृषभस्य नीळे ।

स्पाहो यवा वपुष्यो विभावा सप्त म्रियासोऽजनयन्त वृष्णे

१२

अस्माकमत्र पितरो मनुष्या अभि प्र सेदुर्कृतमाशुषाणाः ।

अशमवजाः सुदुषा ववे अन्त रुदुसा आजन्मपसो हुवानाः

१३

ते मर्मजत दह्वांसो अहिं तदेषामन्ये अभितो वि वोचन् ।

पृथ्व्यन्त्रासो अभि कारमर्चन् विदन्त ज्योतिश्चकृपन्त धीभिः

१४

ते गव्यता मनसा हृध्रमुब्धं गा र्यमानं परि षन्तमर्द्रिम् ।

हृळ्हं नरो वचसा वैव्येन ब्रजं गोमन्तमुशिजो वि ववुः

१५ [१४]

ते मन्वत प्रथमं नाम धेनो छिः सप्त मातुः परमाणि विन्दन् ।

तज्जानतीरभ्यनूषत वा आविर्भुवदरुणीर्यशसा गोः

१६

नेशत तमो बुधितं रोचत द्यौ रूद वेवा उषसो भानुरतं ।

आ सूर्यो बृहतस्तिष्ठदग्रौ क्रजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्

१७

आदित् पश्चा बुबुधाना व्यख्यन्नादिद् रत्नं धारयन्त द्युभक्तम् ।

विश्वे विश्वासु दुर्यासु वेवा मित्रं धिये वरुण सत्यमस्तु

१८

अच्छा वोचेय शुशुचानमग्निं होतारं विश्वभरत्सं यजिष्ठम् ।

शुच्यूधो अतृणन्न गवा मन्धो न पूतं परिपिक्तमंशोः

१९

विश्वेषामर्दितिर्यजियानां विश्वेषामर्तिथिर्मानुषाणाम् ।

अग्निर्वैवानामव आवृणानः सुमृच्छीको भवतु जातवेदाः

२० [१५] (१०)

(२)

२० वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यो मर्त्येष्वमृतं क्रतावा देवो देवेष्वरतिर्निधायि ।

होता यजिष्ठो महा शुचध्वै हव्यैरग्निर्मनुष ईर्यध्वै

१

(११)

इह त्वं सूनो सहस्रो नो अद्य जातो जातौ उभयौ अन्तरंगे ।
 द्रुत ईयसे युयुजान् ऋष्व ऋजुमुष्कान् वृषणः शुक्रांश्च २
 अत्या वृधस्नू रोहिता घृतस्नू ऋतस्य मन्ये मनसा जविष्ठा ।
 अन्तरीयसे अरुषा युजानो युष्मांश्च वेवान् विशा आ च मर्तान् ३
 अर्यमणं वरुणं मित्रमैषां मिन्द्राविष्णू मरुतो अश्विनोत ।
 स्वश्वो अग्ने सुरथः सुराधा एदु वह सुहविषे जनाय ४
 गोमौ अग्नेऽविमौ अश्वी यज्ञो नृवत्सखा सदुमिदं प्रमुष्यः ।
 इळावाँ एषो असुर प्रजावान् वीर्यो रयिः पृथुबुधः सभावान् ५ [१६]

यस्तं इधमं जभरत् सिष्विद्वानो मूर्धानं वा ततपते त्वाया ।
 भुवस्तस्य स्वतवाँः पायुरग्ने विश्वस्मात् सीमयायत उरुष्य ६
 यस्ते भरादन्नियते चिदन्नं निशिषन्मन्द्रमतिथिमुदीरत् ।
 आ देवयुरिन्धते दुरोणे तस्मिन् रयिध्रुवो अस्तु दास्वान् ७
 यस्दा व्रोषा य उपसिं प्रशंसात् प्रियं वा त्वा कृण्वते हविष्मान् ।
 अश्वो न स्वे दम आ हेम्यावान् तमंहसः पीपरो वाश्वांसम् ८
 यस्तुभ्यमग्ने अमृताय दाज्ञद् भुवस्त्वे कृण्वते यतर्षुक ।
 न स राया शशमानो वि येषु नैनमंहः परि धरदघायोः ९
 यस्य त्वमग्ने अध्वरं जुजोषो देवो मर्तस्य सुधितं रराणः ।
 प्रीतेर्वसद्धोत्रा सा यविष्ठाऽसाम् यस्य विधतो वृधासः १० [१७]

चित्तिमचित्तिं चिनवद् वि विद्वान् पृथेवं वीता वृजिना च मर्तान् ।
 राये च नः स्वपत्यार्यं देव दितिं च रास्वादितिमुरुष्य ११
 कविं शंशासुः कवयोऽद्वधा निधारयन्तो दुर्यास्वायोः ।
 अतुस्त्वं दृश्यौ अग्न एतान् पङ्क्तिः पश्येरद्धतां अर्य एवैः १२
 त्वमग्ने वाघते सुप्रणीतिः सुतसोमाय विधुते यविष्ठ ।
 रत्नं भर शशमानार्यं घृष्वे पृथु इचन्द्रमर्वसे चर्यणिप्राः १३
 अधा ह यद् वयमग्ने त्वाया पङ्क्तिर्हस्तेभिश्चक्रुमा तनूमिः ।
 रथं न क्रन्तो अपसा मुरिजो कृतं येमुः सुध्य आशुषाणाः १४
 अधा मातुरुषसः सप्त विशा जायेमहि प्रथमा वेधसो नृन् ।
 विवस्पुत्रा अङ्गिरसो भवेमाऽद्विं रुजेम घनिर्न शुचन्तः १५ [१८] (३५)

अथा यथा नः पितरः परासः प्रतासो अग्न क्रतुमांशुषाणाः ।
 शुचीदयन् दीधितिमुक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो अरुणरिपं ब्रह्म
 सुकर्माणः सुरुचो देवयन्तो ऽयो न देवा जनिंश्वा धमन्तः ।
 शुचन्तो अग्निं वधुधन्त इन्द्रं मूर्धं गव्यं परिषदन्तो अगमन्
 आ युधेव क्षुमतिं पृथ्वी अख्यद् देवानां यज्जतिशान्त्युग्र ।
 मर्तानां चिदुर्वशीरकृमन् वृधे चिदुयं उपरस्यायोः
 अकर्म ते स्वर्पसो अभूम क्रतुमवसन्नपसो विभ्रातीः ।
 अनूनमग्निं पुरुधा सुख्यन्द् देवस्य मर्मजतश्चारु चक्षुः
 एता ते अग्न उचथानि वेधो ऽवोचाम कवये ता जुपस्व ।
 उच्छोचस्व कृणुहि वस्यसो नो महो रायः पुरुदार प्र यन्धि

१६

१७

१८

१९

२० [१९] (४०)

(३)

१६ वामदेवो गीतमः । अग्निः, १ रुद्रः । निष्कृष्टः ।

आ वो राजानमध्वरस्यं रुद्रं होतारं सत्ययज्ञं रोदस्योः ।
 अग्निं पुरा तनयिलोरचिन्ना द्विरण्यरूपमवसे कृणुध्वम्
 अयं योनिश्चक्रुमा यं वयं ते जायेव पत्यं उज्जनी सुवासाः ।
 अर्वाचीनः परिधीतो नि धीवे मा उ ते स्वपाक प्रतीचीः
 आशृण्वते अहंपिताय मन्म नृचक्षसे सुमृच्छीकार्यं वेधः ।
 देवार्यं शस्तिमसृताय शंसु प्रावेव सोता मधुपुद् यमीळे
 त्वं चिन्नः शम्या अग्रे अस्या क्रतस्य बोध्यताचित् स्वाधीः ।
 कदा तं उक्था संधमाद्यानि कदा भवन्ति सरुया गृहे ते
 कथा ह तद् वरुणाय त्वमग्ने कथा द्विवे गहंसे कन्न आगः ।
 कथा मित्राय मीळ्ळुधे पृथिव्ये ब्रह्मः कर्कर्यग्ने कद् भगाय

१

२

३

४

५ [२०]

६

७

कद् धिष्ण्यासु वृधसानो अग्ने कद् वाताय प्रतवसे शुभ्रये ।
 परिजग्ने नासत्याय क्षे ब्रह्मः कर्कर्ये रुद्राय नृग्ने
 कथा महे पुष्टिमराय पूज्णे कद् रुद्राय सुमंसाय हविर्वे ।
 कद् विष्णवे उरुगायाय रेतो ब्रह्मः कर्कर्ये शरवे बृहत्ये

(४७)

कृथा शर्थाय यरुतायुताय कृथा सुरे बृहते पुच्छयमानः ।
 प्रति ब्रवोऽदितये तुराशु साधा भ्रिवो जतवेदश्चिकित्वान्
 ऋतेन ऋतं निर्यतवील आ जो राभा सचा मधुमत् एकमग्ने ।
 कृष्णा सती रुशता भ्रासिनैवा जामर्येण पर्यसा पीपाय
 ऋतेन हि ष्या पृथमश्चिकुः पुशौ अग्निः पर्यसा पृण्येन ।
 अरुणन्मानो अचरद् ब्रवोधा वृषा शुक्रं हुहुहे पृश्निरूधः १० [२१]

ऋतेनमहिं व्यसन् भिद्यन्तः सजङ्गिरसो नवन्त गोभिः ।
 शुनं नरः परि वदन्तुपाल माविः स्वरभवज्जाते अग्नौ ११
 ऋतेन देवीरमृता अमृता अर्णोमिरापो मधुमद्भिरग्ने ।
 वाजी न सर्गेषु प्रस्तुभानः प्र सवमित् सवितवे दधन्तुः १२
 मा कस्य एक्षं सवमिन्द्रो गा मा वेशस्य प्रमिन्नतो मापे ।
 मा आतुरग्ने अनुजोर्हणं वे मा सख्युर्दक्षं रिपोर्भुजेम १३
 रक्षा णो अग्ने तव रक्षणेभी रारक्षाणः सुमस प्रीणान् ।
 प्रति प्फुर वि रुज वीडुंरौ जहि रक्षो महि चिद् वावृधानम् १४
 एभिर्धेव सुमना अग्ने अर्कं रियान् तर्पुषा मन्मभिः शूर वाजान् ।
 उत ब्रह्माण्यङ्गिरो जुषस्व सं ते शस्तिर्व्ववाता जरेत १५
 एता विश्वा विवृषे तुभ्यं देवो नीथान्यग्ने निण्या वचांसि ।
 निवर्चना कवये काव्या न्यशंसिषं मतिभिर्विप्र उक्थैः १६ [२२] (५६)

(४)

१५ वामदेवो गौतमः । रक्षोहाऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामर्षा इभेन ।
 तृष्वीमनु प्रसितिं दूणानो ऽस्तासि विध्यं रक्षसस्तपिष्ठैः १
 तव क्षमास आश्रया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः ।
 तर्प्यग्ने जुहा पतङ्गानसंवितो वि सृज विष्वगुल्काः २
 प्रति स्पृशो वि सृज तूर्णितमो मवा प्रायुर्विशो अस्या अवब्धः ।
 यो नो दूरे अघशंसो यो अ न्यग्ने माकिष्टे व्यथिरा वधर्षीत् ३ (५९)

उर्वग्रे तिष्ठ प्रत्या तनुष्व न्यर्षमित्रौ ओषतात् तिग्महेते ।
यो नो अरातिं समिधान चके नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम्
ऊर्ध्वो भव प्रति विध्याध्यस्म वाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्रे ।
अव स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामि प्र मृणीहि शत्रून्

४

५ [२३]

स ते जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत् ।
विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युम्नान्यर्यो वि दुरो अभि द्यौत्
सेदग्ने अस्तु सुमगः सुदानु र्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः ।
पिप्रीषति स्व आपुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना सासर्विष्टिः
अर्चामि ते सुमतिं घोष्यर्वाक् सं ते वावाता जरतामियं गीः ।
स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमा ऽस्मे क्षत्राणि धारयेरु द्यून्
इह त्वा मूर्या चरेदुप त्मन् दोषावस्तर्दीविवांसमनु द्यून् ।
क्रीळन्तस्त्वा सुमनसः सपेमा ऽभि द्युम्ना तस्थिवांसो जनानाम्
यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्र उपयाति वसुमता रथेन ।
तस्य ज्ञाता भवसि तस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुष्य जुजोषत्

६

७

८

९

१० [२४]

महो रुजामि बन्धुता वचोभि स्तन्मा पितुर्गोतमादन्विषाय ।
त्वं नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतर्यविष्ठ सुकतो दमूनाः
अस्वप्रजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्वासोऽवृका अश्रमिष्ठाः ।
ते पायवः सध्व्यञ्चो निषद्या ऽग्रे तव नः णन्त्वमूर
ये पायवो मामतेयं ते अग्रे पर्यन्तो अन्धं दृष्टितादरक्षन् ।
ररक्ष तान् त्सुकृतो विश्वेवृका दिप्सन्त इद रिपवो नाहं देभुः
त्वया वयं सध्वन्यस्त्वोता स्तव प्रणीत्यश्याम् वाजान् ।
उमा शंसा सुदय सत्यताते ऽनुप्नुया कृणुह्यहयाण
अया ते अग्रे सुमिधा विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय ।
वृहाशसो रक्षसः पाह्यस्मान् इहो निदो मित्रमहो अवद्यात्

११

१२

१३

१४

१५ [२५] (७१)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-२६]

(५)

१५ वामदेवो गौतमः । वैश्वानरोऽग्निः । शिष्टद्विपू ।

- वैश्वानरायं मीळहुषे सजोषाः कथा दाशेमाग्रये बृहद् भाः ।
 अन्ननेन बृहता वक्षथेनोप स्तमायदुपमिन्न रोधः १
- मा निन्दत य इमां मह्यं रातिं देवो वृदौ मर्त्याय स्वधावान् ।
 पाकाय गुत्सो अमृतो विचेता वैश्वानरो नृत्तमो यज्ञो अग्निः २
- सामं द्विवर्हा महि तिग्मभृष्टिः सहस्ररेता वृषभस्तुविष्मान् ।
 पदं न गोरपगूळहं विविद्धा नृशर्मह्यं प्रेदु वोचन्मनीषाम् ३
- प्र ताँ अग्निर्वैभसत् तिग्मजम्भस्तपिष्ठेन शोचिषा यः सुरार्धाः ।
 प्र ये मिनन्ति वरुणस्य धाम प्रिया मित्रस्य चेततो ध्रुवाणि ४
- अभ्रातरो न योषणो व्यन्तः पतिरिपो न जनयो दुरेवाः ।
 पापासुः सन्तो अनुता असत्या इदं पदमजनता गभीरम् ५ [१]
- इदं मे अग्ने किर्यते पावकाऽमिनते गुरुं भारं न मन्म ।
 बृहद् दधाथ धूषता गभीरं यज्ञं पृष्ठं प्रयसा सप्तधातु ६
- तमिह्वेडुव समुना समानमभि कत्वा पुनती धीतिरेश्याः ।
 ससस्य चर्मन्नाधि चारु पृश्ने रथे रूप आरुषितं जवार ७
- प्रवाच्यं वर्चसः किं मे अस्य गुहा हितमुप निणिग् वदन्ति ।
 यदुन्निराणामप वारिव वन पाति प्रियं रूपो अथै पदं वेः ८
- इदमु त्यन्महि महामनीकं यदुन्निरा सचत पूष्यं गौः ।
 ऋतस्य पदे अधि दीद्यानं गुहा रघुष्यद् रघुयद् विवेद ९
- अधं द्युतानः पित्रोः सचासाऽमनुत गुह्यं चारु पृश्नेः ।
 मातुष्यदे परमे अन्ति पद गो वृष्णाः शोचिषः प्रयतस्य जिह्वा १० [२]
- ऋतं वोचे नमसा पृच्छ्यमानस्तवाशसा जातवेदो यवीदम् ।
 त्वमस्य क्षयसि यद्ध विश्वं क्विवि यदु द्रविणं यत् पृथिव्याम् ११
- किं नो अस्य द्रविणं कद्ध रत्नं वि नो वोचो जातवेदश्चिकित्वान् ।
 गुहाध्वनः परमं यज्ञो अस्य रेकु पदं न निवृत्ता अगन्म १२ (८३)

का मर्यादा वयुना कन्ध्वं याम मच्छा गमेव रघवो न पार्जन् ।

कदा नो देवीरमृतस्य पत्नीः सूर्यो वर्णेन ततनक्षत्रासः ।

१३

अनिरेण वचसा फल्ग्वेन गृतीत्येन कृधुनातृपासः ।

अधा ते अग्ने किमिहा वदन्त्यनायुधास आसता सचन्ताम् ।

१४

अस्य श्रिये समिधानस्य वृष्णो वसोर्नीलं द्यु आ हरोच ।

रुद्रा वसानः सुदृशीकरूपः क्षितिर्न गवा पुरुवारो अद्यौत् ।

१५ [३] (८)

(६)

११ वायुदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

ऊर्ध्व ऊ षु णो अध्वरस्य होतॄण्ये तिष्ठ देवताता रजीयान् ।

त्वं हि विश्वमभ्यसि मन्त्रं प्र वेधसाश्रित तिरसि मनीषाम् ।

१

अमूरो होता न्यसादि विद्वद्भिर्गन्धो विद्वेषु प्रवेताः ।

ऊर्ध्व मानुं सवितेवाग्ने न्येतैव धुमं स्तभायवुप याम् ।

२

यता सुजुषीं गतिनीं घृताचीं प्रवक्षिणिद् देवतातिभुराणः ।

उषु स्वरुर्नवजा नाकः पश्वो अजक्ति सुधितः सुमेकः ।

३

स्तीर्णे बहिषि समिधाने अग्ना ऊर्ध्वो अध्वर्युर्जुगुषाणो अस्थात् ।

पर्यग्निः पशुपा न होता विविष्येति प्रविष्य उराणः ।

४

परि त्मना मितहुरेति होता अग्निर्गन्धो मधुवचा क्रतावा ।

द्रवन्त्यस्य वाजिनो न शोका मयन्ते विश्वा भुवना यदध्राद् ।

५ [४]

मद्रा ते अग्ने स्वनीकं संहृग् घोरस्व सतो विषुणस्य चारुः ।

न यत् ते शोचिस्तमसा वरन्त न ध्वस्मानस्तन्वीड रेण आ धुः ।

६

न यस्य सातुर्जनितोरवारि न मातरापितरा न चिद्विद्यौ ।

अधा मित्रो न सुधितः पावकोड अग्निर्वीदाय मानुषीषु विश्व ।

७

द्विर्यं पञ्च जीजनन् त्संवसानाः स्वसारो अग्निं मानुषीषु विश्व ।

उषर्बुधमथर्योड न वन्त शुक्रं स्वासं परशुं न तिममम् ।

८

तव त्वे अग्ने हरितो घृतघ्ना रोहितास क्रज्वञ्चः स्वञ्चः ।

अरुषासो वृषण क्रजुमुष्का आ देवतातिमहन्त वृस्माः ।

९

(१५)

ये ह त्वे ते सहस्राना अयासं स्तृवेवासो अग्रे अर्चयश्चरन्ति ।

इथेनासो न हृषसनासो अर्थं तुविष्यणसो मारुतं न शर्धः

१०

अकारि ब्रह्मा समिधानं तुभ्यं शंसोत्युदयं यजति ब्रू धाः ।

होतारमग्निं मनुषो नि षेदु नमस्वन्तं उशिजः शंसन्नायोः

११ [५] (९७)

(७)

११ कामदेवो गौतमः । अग्निः । शिष्टपू, १ जगती, २-६ अनुष्टुप् ।

अयसिह प्रथमो धाचि धातुमि होता यजिष्ठो अध्वरेज्वीज्यः ।

यमग्रावाजो मृगवो विरुचु धनेषु चित्रं विश्वं विशेविशे

१

अग्ने कदा तं आनुपय युवद् देवस्य चेतनम् ।

अधा हि त्वा जगृक्षिरे मतीसो विद्वधीज्यम्

२

कृताद्यानं विथेतसं पश्यन्तो घामिष स्तुभिः ।

दिग्देवामध्वराणां हस्कातीरं दमेदमे

३

आशु कृतं विदस्वतो विश्वा यश्चर्षणीरभि ।

आ जम्भुः केतुग्रायवो भृगवाणं विशेविशे

४

तरीं होतारमानुषक् चिकित्वांसं नि षेदिरे ।

रुणं पावकशोचिषं यजिष्ठं सप्त धामभिः

५ [६]

तं शम्भंतीषु मातृषु वन आ सीतमशिताम् ।

चित्रं सन्तं गुहां हितं सुपेवं कूचिकूर्थिनम्

६

ससस्य यद् विर्युता सस्त्रिह्वं कृतस्य धामन् रुणयन्त देवाः ।

महौं अग्निर्नमसा रातहृष्यो वेरंध्यराय सवृमिहृतावां

७

वेरंध्यरस्य कृत्यानि विद्वा नुमे अन्ता रोषसी संचिकित्वान् ।

कृत ईयसे मदिषं उराजो दिवुष्टरो विष आरोधनानि

८

कृष्णं त एम रुशतः पुरो मा श्रिण्वन् चिर्विषुसाग्निदेकम् ।

यदमधीता दधते ह गभं सद्यधिज्जातो मयसीधु कृतः

९

सद्यो जातस्य वृहशान्नगोजो यस्य वातो अनुयति शोचिः ।

कृणक्ति तिग्मामस्तरेषु जिह्वां स्थिरा दिक्कां दपते वि जग्मैः

१०

(१०७)

तृषु यदक्षां तृषुणां वक्षः तृषु वृतं कृणुते यद्वो अग्निः ।
वातस्य मेळिं संचते निजूर्ध्वं छाशुं न वाजयते हिन्वे अवां

११ [७] (१०८)

(८)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । गायत्री ।

वृतं वो विश्वेवदसं हव्यवाहममर्त्यम् । यजिष्ठमुशसे गिरा	१
स हि वेदा वसुंधितिं महौ आरोधनं विवः । स वेवाँ एह वक्षति	२
स वेद वेव आनमं वेवाँ कृतायते वमे । वार्ति प्रियाणि चिद् वसुं	३
स होता सेदुं वृत्यं चिकित्वाँ अन्तरीयते । विद्वौ आरोधनं विवः	४
ते स्याम ये अग्नये वषागृह्व्यदातिभिः । य ई पुष्यन्त इन्धते	५
ते राया ते सुधीर्यः ससर्वांसो वि गृणिवरे । ये अग्ना वधिरे वुवः	६
अस्मे रायो विवेदिवे स चरन्तु पुरुस्पृहः । अस्मे वाजांस ईरताम्	७
स विप्रश्चर्षणीनां शर्वसा मानुषाणाम् । अतिं क्षिपेव विध्यति	८ [८] (११६)

(९)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । गायत्री ।

अग्ने मूळ महौ असि य ईमा वैवयुं जनम् । इयेयं बहिःरासवम्	१
स मानुषीषु वूळमो विष्णु प्रावीरमर्त्यः । वृतो विश्वेषां भुवत्	२
स सध्र परि णीयते होता मन्त्रो विविष्टिषु । उत पोता नि र्षीदति	३
उत मा अग्निरध्वर उतो गृहपतिर्वमे । उत मूला नि र्षीदति	४
वेषि हध्वरीयता मुपवक्ता जनानाम् । हव्या च मानुषाणाम्	५
वेपीह्वस्य वृत्यं यस्य जुजोषो अध्वरम् । हव्यं मर्तस्य वोळ्हवे	६
अस्माकं जोष्यध्वर मुस्माकं यज्ञमङ्गिरः । अस्माकं गृणुधी हवम्	७
प्ररि ते वूळमो रथो उस्मो अंभोतु विश्वतः । येन रक्षंसि वाशुवः	८ [९] (११७)

(१०)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । पदपंक्तिः, ४, ६, ७, उज्जिष्वा, ५ महापदपंक्तिः, ८ उज्जिष्वा ।

अग्ने तमद्याऽश्वं न स्तोमेः कपुं न मयं हविस्पृशम् । ऋध्यामां तु ओहेः १
अद्या हाग्ने कर्तोर्भद्रस्य वक्षस्य साधोः । रथीकृतस्य वृहतो वभूथ २ (११८)

एभिर्नो^१ अर्कैर्मवा नो अर्वाङ् स्वर्णं ज्योतिः । अग्रे विश्वेभिः सुमना अनीकैः ३
 आभिष्टे^२ अद्य गीर्भिर्गुणन्तो अग्रे दाशेम । प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शुष्माः ४
 तव स्वादिष्टा अग्रे संदृष्टि-रिदा चिदहं इदा चिदुक्तोः । श्रिये रुक्मो न रोचत उपाके ५
 घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम् । तव ते रुक्मो न रोचत स्वधावः ६
 कृतं चिद्धि^३ ष्मा सनेमि द्वेषो अग्रं इनोपि मर्तात । इत्था यजमानादृतावः ७
 शिवा नः सख्या सन्तु धात्रा अग्रे देवेषु युष्मे । सा नो नामिः सदनै सस्मिन्नूर्ध्वं ८ [१०] (१३२)

(११)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ११-२१]

६ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

भद्रं ते अग्रे सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य ।
 रुशद् दुरो दृष्टशे नक्तया चिदक्षितं दृश आ रूपे अन्नम् १
 वि पाह्यग्रे गुणते मनीषां खं वेपसा तुविजातु स्तवानः ।
 विश्वेभिर्भ्यद् वावनः शुक्र देवैस्तन्नो रास्व सुमहो भूरि मनम् २
 त्वदग्रे कान्या त्वन्मनीषा स्त्वदुक्था जायन्ते राध्यानि ।
 त्वदेति द्रविणं वीरपेशा इत्थाधिपे वाशुपे मर्त्याय ३
 त्वद् वाजी वाजंभरो विहाया अभिट्टिकृज्जायते सत्यशुष्मः
 त्वद् रयिर्वैवजूतो मयोभु स्त्ववाशुर्जुवाँ अग्रे अर्वा ४
 त्वामग्रे प्रथमं देवयन्तो देवं मर्ता अमृत मन्त्रजिह्वम् ।
 द्वेषोयुतमा विवासन्ति धीमिदमूनसं गृहपतिममूरम् ५
 आरे अस्मदमतिमारे अहं आरे विश्वां दुर्मतिं यन्निपासि ।
 क्रोधा शिवः सहसः सुनो अग्रे यं देव आ चित सचसे स्वस्ति ६ [११] (१३८)

(११)

६ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यस्त्वामग्रं इनर्धते यतसुक् त्रिस्ते अन्नं कृणवत् सस्मिन्नहं
 स सु द्युक्षैर्भ्यस्तु प्रसक्षत् तव कत्वा जातवेदश्चिकित्वा १
 इध्मं यस्ते जभरच्छश्रमाणो महो अग्रे अनीकुमा संपर्यन् ।
 स इधानः प्रति क्रोषामुषासं पुष्यन् रयिं संचते प्रभूमित्रान् २ (१४०)

अग्निरीशि बृहतः क्षत्रियस्याऽऽशिर्वाजस्य परमस्य रायः ।

दधाति रत्नं विधुते यविष्ठो व्यानुपहृत्यार्यं स्तुधावाद् ३

यच्चिद्धि ते पुरुषत्रा यविष्ठाऽऽस्तिमिश्रकृमा कच्छिदागः ।

कृधी ष्वस्माँ अदितेरनागान् व्येनाँसि शिशथो दिष्वग्रे ४

महश्चिदग्र एनसो अभीक ऊर्वाद् देवानामुत मर्त्यानाम् ।

मा ते सखायः सङ्मिद रिषाम यच्छां तोकाय तनयाय शं योः ५

यथा ह त्यद् वंसवो गौर्यं चित् पदि पितामसुञ्जता यजत्राः ।

एवो ष्वस्मन्मुञ्जता व्यहः प्र तार्यन्ते प्रतरं न आयुः ६ [१२] (१४४)

(१२)

५ वामदेवो गौतमः । अग्निः (लिङ्गोक्तदेवता इति एके) । शिष्टपृ ।

प्रत्यग्निरुपसामग्रमख्यद् विमातीनां सुमना रत्नधेयम् ।

यातमश्विना सुकृतो दुरोणमुत् सूर्यो ज्योतिषा देव एति १

ऊर्ध्वं मानुं सविता देवो अश्रेद् इप्सं दर्विध्वद् गविषो न सत्वा ।

अनु व्रतं वरुणो यन्ति मित्रो यत् सूर्यं दिव्यारोहयन्ति २

यं सीमकृण्वन् तमसे विपृचे ध्रुवक्षेमा अनवस्यन्तो अर्थम् ।

तं सूर्यं हरितः सप्त यज्ञीः स्पशं विश्वस्य जगतो वहन्ति ३

वहिष्ठेमिर्विहरन्त्यासि तन्तु मव्यययज्ञसितं देव वस्म ।

दर्विध्वतो रुमयः सूर्यस्य चर्मैवावाधुस्तमो अप्स्वान्तः ४

अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्कुत्तानोऽव पद्यते न ।

कया याति स्वधया को ददर्श विवः स्कम्भः समृतः पाति नाकम् ५ [१३] (१४५)

(१४)

५ वामदेवो गौतमः । अग्निः (लिङ्गोक्तदेवता इति एके) । शिष्टपृ ।

प्रत्यग्निरुपसो जातवेवा अख्यद् देवो रोचमाना महोभिः ।

आ नासत्योरुगाया रथेने मं यज्ञमुप नो यातमच्छ १

ऊर्ध्वं केतुं सविता देवो अश्रे ज्योतिर्विश्वस्ये भुवनाय कृण्वन् ।

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं वि सूर्यो रश्मिभिश्चेकितानः २ (१५१)

आवहन्त्यरुणीर्ज्योतिषाणां न्याही चित्रा रश्मिभिश्चेकिताना ।
 प्रबोधयन्ती सुविताय देव्यु । णा ईयते सुयुजा रथेन ३
 आ वां वहिंता इह ते वहन्तु रथा अश्वास उपसो व्युद्यौ ।
 इमे हि वां मधुपेयाय सोमा अस्मिन् यज्ञे वृषणा प्रादयेधाम् ४
 अनायतो अनिबद्धः कथाय न्यकुत्तानोऽव पदाते न ।
 कया याति स्वधया को ददर्श विवः स्कम्भः सञ्ज्ञतः पाति नार्कम् ५ [१४] (१५४)

(१५)

१० वामदेवो गौतमः । अग्निः, ७-८ स्तोमकः साहदेव्यः, ९-१० अश्विनौ । गायत्री ।

अग्निर्हीता नो अध्वरे वाजी सन् परिणीयते । देवो देवेषु यज्ञियः १
 परि त्रिविष्ट्वध्वरं यात्यग्नी रथीरिव । आ देवेषु प्रयो दधत् २
 परि वार्जपतिः कवि रग्निर्हव्यान्ध्रकाभीत । दधद् रत्नानि वाशुषे ३
 अयं यः सृष्टये पुरो दैववाते रोग्निध्यते । द्युषाँ अमित्रदम्भनः ४
 अरूपं वा वीर ईवतोऽग्नेरीक्षितु मर्त्यैः । तिम्रजर्मभस्य मीळहुषः ५ [१५]
 तमर्षन्तं न सानसि गुरुं न विवः शिशुम् । मर्मज्यन्ते विवेदिवे ६
 वोधयन्ता हरिभ्यां कुमारः साहदेव्यः । अच्छा न हूत उदरम् ७
 उत त्या यज्ञता हरीं कुमारात् साहदेव्यात् । प्रयता सुद्य आ दवे ८
 एष वां देवावश्विना कुमारः साहदेव्यः । वीर्ययुरस्तु सोमकः ९
 तं युवं देवावश्विना कुमारं साहदेव्यम् । वीर्ययुषं कृणोतन १० [१६] (१६४)

(१६)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ सत्यो यातु मघवाँ ऋजीपी दर्वन्त्वस्य हरय उप नः ।
 तस्मा इदन्धः सुषुमा सुदक्ष मिहाभिषित्वं करते गृणानः १
 अव स्य शूराध्वनो नान्तेऽस्मिन् नो अद्य सर्वे न्मन्दध्वै ।
 शंसात्युक्थमुशनेव वेधा श्रिकितुषे असुर्याय मन्म २
 कविर्न निण्यं विदथानि साधन् वृषा यत् सेकं विपिणानो अचीत ।
 विव इत्था जीजनत् सप्त कारू नत्वा चिच्चकुर्वयुता गृणन्तः ३ (१६७)

स्वर्ग्यं वेदिं सुहृशीकमुक्ते महि ज्योतीं रुरुचुर्यद्भु वस्तोः ।

अन्धा तमांसि दुर्धिता विचक्षे नृभ्यश्चकार नृतमो अभिद्यौ

ववक्ष इन्द्रो अमितमृजी ष्युभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा ।

अतोश्चिदस्य महिमा वि रे च्यभि यो विश्वा भुवना बभूव

विश्वानि शक्रो नर्याणि विद्वा नपो रिरेच सखिमिर्निकाभिः ।

अश्मानं चिद् ये विभिर्दुर्वचोभि र्वजं गोमन्तमुशिजो वि ववुः

अपो वृत्रं वव्रिवांसं पराहन् प्रावत् ते वज्रं पृथिवी सचेताः ।

प्राणांसि समुद्रियाण्यैनोः पतिर्भवञ्छवसा शूर धृष्णो

अपो यदग्निं पुरुहूत दर्व राविर्भुवत् सरमा पूर्वं ते ।

स नो नेता वाजमा दर्पि भूरि गोत्रा रुजन्नङ्गिरोभिर्गृणानः

अच्छा कवि नृमणो गा अमिद्यौ स्वर्षाता मघवन्नाथमानम् ।

ऊतिभिस्तमिषणो द्युम्रहृता नि मायावानब्रह्मा दस्युरतं

आ दस्युग्रा मनसा याह्यस्तं भुवत् ते कुत्सः सख्ये निकाभः ।

स्वे योनौ नि षदतं सरुषा वि वां चिकित्सहतचिद्भ नारी

यासि कुत्सेन सरथयवस्यु स्तोदो वातस्य हयोरीशानः ।

ऋञ्जा वाजं न गध्यं युयूषन् कविर्यदहन् पार्याय भूपात्

कुत्साय शुष्णमशुषं नि बर्हीः प्रपित्वे अहः कुर्यवं सहसा ।

सद्यो दस्युन् प्र मृण कुत्स्येन प्र सूरश्चक्रं वृहतादुभीके ।

त्वं पिमृं मृगयं शूशुवांसं मृजिष्वने वैदथिनाय रन्धीः ।

पञ्चाशत् कृष्णा नि वपः सहस्रा ऽत्कं न पुरो जरिमा वि दर्दः

सूर उपाके तन्वं दधानो वि यत् ते चेत्यमृतस्य वर्षः ।

मृगो न हस्ती तर्विपीमुषाणः सिंहो न भीम आयुधानि बिभ्रत्

इन्द्रं कामा वसुयन्तो अगमन् त्वर्मोळ्हे न सर्वने चकानाः ।

श्वस्यवः शशमानास उक्थै रोको न रणवा सुहृशीव पुष्टिः

तमिद् व इन्द्रं सुहव्यं हुवेम यस्ता चकार नर्यां पुरुणि ।

यो मावते जरित्रे गध्यं चिन्मक्ष वाजं भरति स्पर्हराधाः

तिग्मा यवन्तरशनिः पताति कस्मिञ्चिच्छूर मुहुके जनानाम् ।

शोरा यदयं समृतिर्भवा त्यथ स्मा नस्तन्वो बोधि गोपाः

४

५ [१७]

६

७

८

९

१० [१८]

११

१२

१३

१४

१५ [१९]

१६

१७

(१८१)

मुवोऽविता वामदेवस्य धीनां भुवः सखावृको वाजसतौ ।	
त्वामनु प्रमतिमा जगन्मो रुशंसो जरित्रे विश्वधं स्याः	१८
एभिर्नृमिरिन्द्र त्वायुमिद्धा मघवांद्भिर्मघवन् विश्वं आजौ ।	
द्यावो न द्युक्षैरमि सन्तो अर्यः क्षपो मदेम शरदश्च पूर्वीः	१९
एवेदिन्द्राय वृषभाय वृष्णे ब्रह्माकर्म भृगवो न रथम् ।	
नू चिद् यथा नः सख्या वियोष वसन्न उग्रोऽविता तनूपाः	२०
नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इयं जरित्रे नद्योऽं न पीपिः ।	
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुध्यः सदासाः	२१ [२०] (१८५)

(१७)

२१ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १५ एकपदा विराट् ।

त्वं महौ इन्द्र तुभ्यं ह क्षा अनु क्षत्रं मंहनां मन्यत द्यौः ।	
त्वं वृत्रं शर्वसा जघन्वान् त्सुजः सिन्धूरहिना जघसानान्	१
तर्ष त्विषो जनिमन् रेजत द्यौ रेजद् भूमिर्मियसा स्वस्य मन्योः ।	
ब्रह्मायन्तं सुभ्वर्तुः पर्यतास आर्वन् धन्वानि सरयन्त आपः	२
भिनद् गिरि शर्वसा वज्रमिष्ण ज्ञाविष्कृण्वानः सहसान ओजः ।	
वर्धाद् वृत्रं वज्रेण मन्दसानः सरस्नापो जर्वसा हतवृष्णीः	३
सुधीरस्ते जनिता मन्यत द्यौ रिन्द्रस्य कर्ता स्वपस्तमो भूत ।	
य इ जजान स्वयं सुवज्र मनपच्युतं सदसो न भूमं	४
य एक इच्छयावयति प्र भूमा राजा कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः ।	
सत्यमेनमनु विश्वे मदन्ति राति देवस्य गृणतो मघोनः	५ [२१]
सत्रा सोमा अमवन्नस्य विश्वे सत्रा मदांसो बृहतो मविधाः ।	
सत्राभयो वसुपतिर्वसूनां दत्ते विश्वा अधिया इन्द्र कृष्टीः	६
त्वमधं प्रथमं जायमानो ऽमे विश्वा अधिया इन्द्र कृष्टीः ।	
त्वं प्रति प्रवत आशयान् महि वज्रेण मघवन् वि वृश्चः	७
सत्राहणं दाधृषि तुभ्रमिन्द्र महामपारं वृषमं सुवज्रम् ।	
हन्ता यो वृत्रं सन्नितोत वाजं दाता मघानि मघवां सुराधाः	८ (१९३)

- अयं वृत्तश्चातयते समीचीनं आजिषु मधवां कृष्ण एकः ।
 अयं वाजं भरति यं सनोत्यस्य प्रियासः सुखे स्याम १
- अयं कृष्णे अध जयंभुत म जयभुत म कृष्णते युधा गाः ।
 यदा सत्यं कृष्णते मन्युमिन्द्रो विश्वं वृद्धं भयत एजंस्त्वात् १० [२२]
- समिन्द्रो गा अजयत् सं हिरण्मया सगम्विया मधवा यो हं पुरीः ।
 एभिर्नृभिर्वृत्तमो अस्य ज्ञाकै रायो विभ्रता संभरस्य वस्वः ११
- कियत् स्वदिन्द्रो अधेति मानुः कियत् पितुर्जन्तुर्व्यो जजान ।
 यो अस्य शुष्मं मुहुकैरियति वातो न जूतः स्तनयंद्भिः १२
- क्षियन्तं त्यमक्षियन्तं कृणोतीर्यति रेणुं मधवां समोहम् ।
 विमञ्जुनृशनिमौ इव द्यौ रूत स्तोतारं मधवा वसो धात १३
- अयं वक्रमिषणत् सूर्यस्य न्येतशं रीरमत ससृमाणम् ।
 आ कृष्ण ह जुहुराणो जिघर्ति त्यचो बुधे रजसो अस्य योनौ १४
- असिक्न्पां यजमानो न होता १५ [२३]
- गव्यन्त इन्द्रं सुख्याय विषां अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ।
 जनीयन्तो जनिवामक्षितोति मा च्यादयामोऽवृते न कोशम् १६
- आता नो बोधि वृहजान आपि रंभिख्याता मर्दिता सोम्यानाम् ।
 सखा पिता पितुतमः पितृणां कर्तेषु लोकमुंशते वयोधाः १७
- सखीयतामविता बोधि सखा गृणान इन्द्र स्तुवते वयो धाः ।
 वयं ह्य ते चकुमा सुबाधं आभिः शमीभिर्महयन्त इन्द्र १८
- स्तुत इन्द्रो मधवा यन्त्र वृत्रा मूरीण्येको अप्रतीर्नि हन्ति ।
 अस्य प्रियो जरिता यस्य शर्म नकिर्वृवा वारयन्ते न भर्ताः १९
- एवा न इन्द्रो मधवां विरुप्ती करत सत्या चर्षणीधुवन्वा ।
 त्वं राजा जनुषां धेष्टस्मे अधि भवो माहिंनं यजतित्रे २०
- नू हत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योष्ठं न रीपेः ।
 अकारि ते हरिवो मद्र नव्यं धिया स्याम रुच्यः सदासाः २१ [२४] (१०६)

(१८)

१३ वामदेवो गौतमः, १ इन्द्रः ४ (उत्तरार्धर्चस्य), ७ अदितिः ।

१ वामदेवः, २-४ (पूर्वार्धर्चस्य), ८-१३ इन्द्रः, ४ (उत्तरार्धर्चस्य),

७ वामदेवः । निद्रुप् ।

अयं पन्था अनुविताः पुत्राणो यतो देवा उद्जायन्त विश्वे ।

आताश्चिदा जनिषीष्ट प्रपुत्रो मा मातरममुया पत्तवे कः १

माह्वतो निरया दुर्गहेतव तिरश्चता पार्श्वाग्निर्गमाणि ।

वृहानि मे अकृता कर्त्तव्यं युधे त्वेन सं त्वेन पृच्छे २

परावती मातरमन्वचष्ट न तावु गान्यनु नू गंसानि ।

त्वदुर्गहे अपिवत् सोममिन्द्रः शतधन्यं चम्बोः सुतस्य ३

किं स न्यक् कृणवद् यं सुहर्म मासो जभारं शरदश्च पूर्वाः ।

नही न्वस्य प्रतिगान्यस्तु न्तर्जातिषुत ये जनित्वाः ४

अवद्यामिव मन्यमाना गुहाक रिन्द्रं माता वीर्येणा नृष्टम् ।

अथोदस्थात् स्वयमत्कं वसान आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ५ [२५]

एता अर्षन्त्यललाभवन्ती कृतावरीरिव संकोशमानाः ।

एता वि पुच्छ किमिदं भजन्ति कमाणो अद्रिं परिधिं रुजन्ति ६

किमुं चिदस्मै निविद्यो भजन्ते न्द्रस्यावद्यं दिधिपन्त आपः ।

ममैतान् पुत्रो महता वधेन वृजं जघन्वा असृजद् वि सिन्धून् ७

ममच्छन त्वां युवतिः परास ममच्छन त्वां कुपवां जगार ।

ममच्छिदापः शिशवे ममृड्यु ममच्छिदिन्द्रः सहसोदतिष्ठत् ८

ममच्छन ते मघवन् व्यसो निविदिध्वौ अप हनू जघान ।

अथा निर्विन्द्र उत्तरो बभूवा छिरो वासस्य सं पिणगवधेन ९

गृष्टिः संस्रुव स्थविरे तवागा मनाधृष्यं वृषमं तुग्रमिन्द्रम् ।

अरीळ्हं प्रत्सं चरथाय माता स्वयं गातुं तन्व इच्छमानम् १०

उत माता महिषमन्यवेन वृमी त्वां जहति पुत्र देवाः ।

अथाव्रवीत् वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन् त्सरे विष्णो वितरं वि क्रमस्व ११ (२१७)

कस्ते मातरं निधवामचक्रच्छयुं कस्त्वामजिघांसञ्चरन्तम् ।
कस्ते देवो अधि माड्डीक आसीद् यत् प्राक्षिणाः पितरं पाकुगृह्यं
अवत्यां शुनं आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मडितारम् ।
अपश्यं जायाममहीयमाना—मधा मे श्येनो मध्वा जभार

१२

१३[२६](२११)

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३०]

(१९)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिधुप् ।

एवा त्वामिन्द्र वज्रिन्नत्र विश्वे देवासः सुहवास ऊमाः ।
महामुमे रोदसी वृद्धमृष्वं निरेकमिदं वृणते वृत्रहत्यं
अवांसृजन्तु जिवयो न देवा भुवः सम्राळिन्द्र सत्ययोनिः ।
अहुन्नहिं परिशयानमर्णः प्र वर्तनीररदो विश्वधेनाः
अनृप्णुवन्तं वियतमबुध्य—मबुध्यमानं सुषुपाणमिन्द्र ।
सप्त प्रति प्रवत आशयान्—महिं वज्रेण वि रिणा अपर्वन्
अक्षोदयच्छवसा क्षामं बुध्नं वार्ष वातस्तविषीभिरिन्द्रः ।
हृळहान्यौभ्रादुशमान् ओजो ऽवाभिनत् कुकुभः पर्वतानाम्
आभि प्र दं वृज्जनयो न गर्भं रथा इव प्र ययुः साकमद्रयः ।
अतर्पयो विसृत उज ऊर्मीन् त्वं वृताँ अरिणा इन्द्र सिन्धून्

१

२

३

४

५ [१]

त्वं महीमवनिं विश्वधेनां तुर्वीतये वृष्याय क्षरन्तीम् ।
अरमयो नमसैजदणः सुतरणाँ अकृणोरिन्द्र सिन्धून्
प्रायुवो नमन्वोऽं न वक्ता ध्वन्ना अपिन्वद् युवतीकृतज्ञाः ।
धन्वान्यज्जोँ अपृणक् तृषाणोँ अधोगिन्द्रः स्तर्योँ दंसुपतीः
पूर्वारुषसः शरदश्च गृता वृत्रं जघन्वाँ असृजद् वि सिन्धून् ।
परिष्ठिता अतृणद् बद्धधानाः सीरा इन्द्रः अविंतवे पृथिव्या
वज्रीभिः पुत्रमयुवोँ अवानं निवेशनाद्धरिव आ जभर्थ ।
व्ययन्धो अरुयवहिमाववानो निर्भूदुखच्छित् समरन्त पर्वं
प्र ते पूर्वाणि करणानि विप्रा—ऽऽविद्धाँ आह विदुषे करांसि ।
यथायथा वृष्ण्यानि स्वगृताँ ऽपांसि राजन् नयाँविषीः
नू हुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽं न पीपिः ।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं श्रिया स्याम रुध्यः सकासाः

६

७

८

९

१०

११[२](२३०)

(२०)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ न इन्द्रो हुरादा न आसा - दग्धिद्विद्वसे यासदुग्रः ।
 ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्रबाहुः संगे समत्सु त्वर्षिणिः पृतन्यून १
 आ न इन्द्रो हरिर्भियां त्वच्छा - ऽर्वाचीनोऽवसे राधसे च ।
 तिष्ठाति वज्री मघवा विरुप्शी - मं यज्ञमनु नो वाजसातौ २
 इमं यज्ञं त्वमस्माकमिन्द्र पुरो दधत् सनिष्यसि क्रतुं नः ।
 श्वशीर्षं वाजिन् त्सनये धनानां त्वया वयमर्थं आजिं जयेम ३
 उशच्छु षु णाः सुमना उपाके सोमस्य नु सुषुतस्य स्वधावः ।
 पा इन्द्र प्रतिभृतस्य मध्वः समन्धसा ममदः पृष्ठयेन ४
 वि यो ररुप्श ऋषिभिर्नवेभि - र्वृक्षो न पक्वः सृण्यो न जेतान् ।
 मर्यो न योषामभि मन्यमानो ऽच्छा विवक्त्रि पुरुहूतमिन्द्रम् ५ [३]

गिरिर्न यः स्वतर्वां क्रुज्व इन्द्रः सुनादेव सहसे जात उग्रः ।
 आवर्ता वज्रं स्थविर् न भीम उद्रेव कोशं वसुना न्युष्टम् ६
 न यस्य वृतां जनुषा न्वस्ति न राधस आमरीता मघस्य ।
 उद्वावृषाणस्तविषीव उग्रा - ऽस्मभ्यं दद्वि पुरुहूत रायः ७
 ईक्षे रायः क्षयस्य चर्षणीना - मुत व्रजमपवर्तासि गोनाम् ।
 शिक्षानरः समिथेषु महावान् वस्वो राशिर्भग्नितासि भूरिम् ८
 कया तच्छृण्वे शच्या शचिष्ठो यया कुणोति मुहु का चिहृज्वः ।
 पुरु वाशुषे विचयिष्ठो अहो ऽथा दधाति द्रविणं जरित्रे ९
 मा नो मर्षीरा भरा वृद्धि तन्नः प्र वाशुषे दातवे भूरि यत् ते ।
 नव्यं वेष्णे शस्ते अस्मिन् तं उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः १०
 नू द्युत इन्द्र नू गृणान हर्षं जरित्रे नद्योडे न पीपिः ।
 अकारि ते हरित्रो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुध्यः सङ्गासाः ११ [४] (१४१)

(२१)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ यात्विन्द्रोऽवस उप न इह स्तुतः सध्मादस्तु शूरः ।
 वावृषानस्तविषीर्यस्य पूर्वी - र्यीर्न क्षत्रमभिभूति पुण्यात् १ (२४२)

तस्येविह स्तवथ वृण्वानि तुविद्युत्तस्य तुविशार्थसो वृत् ।
यस्य कतुर्विद्युत्तस्ये न सन्नाद् साहान् तरुन्नो अभ्यस्ति कृष्टीः
आ याविन्द्रो विव आ प्रुथिग्या मक्ष् सयुद्धादुत वा पुर्विवात् ।
स्वर्णरादवसे नो मरुत्वान् परावतो वा सद्माहृतस्य
स्थूरस्य रायो वृहतो य ईशे तगु एवाम विद्येभ्विन्द्रम् ।
यो वायुना जयति गोर्मतीषु प्र धृष्णुया नयति वरयो अच्छ
उप यो नमो नमसि स्तभाय - त्रियर्ति वाचं जनयन् यजध्वे ।
ऋजसानः पुरुवार उरुथै - रेन्द्रं कृण्वीत सद्नेषु होता

२
३
४
५ [५]

धिषा यदि धिषण्यन्तः सरण्यान् तसदन्तो अद्रिमौशिजस्य गोहे ।
आ दुरोषाः पास्त्यस्य होता यो नो महान् त्वावरणेषु वह्निः
सत्रा यदी भार्वरस्य वृष्णः सिपक्ति शुष्मः स्तुवते भराय ।
गुहा यदीमौशिजस्य गोहे प्र यद् धिये प्रायसे मदाय
वि यद् वरांसि पर्वतस्य वृष्णे पयोभिर्जिन्वे अपां जवांसि ।
विद्व गौरस्य गव्यस्य गोहे यकी वाजाय सुध्यो ई वहन्ति
मद्रा ते हस्ता सुकृतोत पाणी प्रयन्तारा स्तुवते राध इन्द्र ।
का ते निर्यत्तिः किमु नो ममस्ति किं नोदुदु हर्षसे दातुवा उ
एवा वस्व इन्द्रः सत्यः सन्ना - हुन्ता वृत्रं वरिवः पूरवे कः ।
पुरुष्टुत कत्वा नः शग्धि रायो मक्षीय तेऽवसो वैव्यस्य
नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो ई न पीये ।
अकारि ते हरिचो बह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सवासाः

६
७
८
९
१०
११ [६] (२५२)

(२२)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥ सू० २२-३२]

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यज्ञ इन्द्रो जुजुषे यच्च वहि तन्नो महान् करति शुष्म्या चित् ।
बह्म स्तोमं मधवा सोममुक्था यो अश्मानं शर्वसा बिभ्रदेति
वृषा वृषन्धि चतुरश्रिमस्य - न्युगो बाहुभ्यां नृतमः शर्चीवान् ।
श्रिये परुष्णीमुपमाण ऊर्णा यस्याः पर्वाणि सख्याय विव्वे
यो देवो देवतमो जायमानो महो वार्जोभिर्महाद्भिश्च शुष्मैः ।
वधानो वज्रं बाहोरुशन्तं द्यामर्मेन रेजयत् प्र भूमं

१
२
३ (२५५)

विश्वा रोधांसि भवतश्च पूर्वी-द्यौर्वाज्जनिमन् रोजत क्षाः ।
 आ यातरा भरति शुष्मया गो-नृवत् पारिजम् नोनुचन्त दाताः
 ता तू त इन्द्र महतो महानि विश्वेष्ट्वित् सर्वेनेषु प्रवाच्या ।
 यच्छूर धृष्णो धृषता दधृष्वा-नहिं वज्रेण शत्रुसाविदेयीः

४

५ [७]

ता तू ते सत्या तुविनुष्ण विश्वा प्र धेनवः सिन्धते वृष्ण उर्ध्वः ।
 अर्षा ह त्वद् वृषमणो भियानाः य सिन्धवो जदसा चक्षमन्त
 अजाहं ते हरितस्ता उं देवी-रवोभिरिन्द्र स्तघन्त स्वसारः ।
 यत् सयितु प्र मुचो बद्धयाना वीर्यामनु प्रसितिं स्यन्कृष्टै-
 पिपीळे अंशुर्मद्यो न सिन्धु-रा त्वा शर्मा शशमानस्य क्षतिः ।
 अस्मद्यक् शुशुचानस्य यस्या आशुर्न रश्मिं तुच्योर्जहं गोः
 अस्ते वर्षिष्ठा कृणुहि ज्येष्ठा नृम्णानि सुत्रा संहरे सहसि ।
 अस्माभ्यं वृत्रा सुहृत्तानि रन्धि जहि वर्धवृषो मर्त्यस्य
 अस्माकृषित् सु गृणुहि त्वमिन्द्रा-ऽस्मभ्यं चित्रौ उपं मति वाजान ।
 अस्मभ्यं विश्वा इषणः पुरंधी-रस्माकं सु मघवन् वोधि गोदाः
 नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवां ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सवासाः

६

७

८

९

१०

११ [८] (२६३)

(१३)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रा, ८-१० कृतं वा । त्रिष्टुप् ।

कथा महामवृधत् कस्य होतुं-यज्ञं जुषाणो अभि सोममूधः ।
 पिबन्तुगानो जुषमाणो अन्धो ववक्ष क्रुष्वः शुचते धनाय
 को अस्य वीरः संध्रमादमाप समानंश सुमतिभिः को अस्य ।
 कदस्य चित्रं चिकित्ते कदूती वृधे मुवच्छशमानस्य यज्योः
 कथा गृणोति हृषमानमिन्द्रः कथा शृण्वन्नवसामस्य वेद ।
 का अस्य पूर्वीरुपमातयो ह कथैनमाहूः पशुरिं जरित्रे
 कथा सवाधः शशमानो अस्य नश्वभि द्विषणं दीध्यानः ।
 देवो मुवन्नवेवा म क्रतानां नमो जगृभ्वां अभि यज्जुगोषत्
 कथा कदस्या उपसो व्युदो देवो मर्त्यस्य सख्यं जुगोष ।
 कथा कदस्य सख्यं सखिम्यो ये अस्थिन् कामं सुयुजं ततमे

१

२

३

४

५ [९] (१९८)

किमावमत्रं सख्यं सखिन्यः कदा नु ते भ्रात्रं प्र ब्रवाम ।
 भिये सुहृगो वपुर्स्य सर्गाः स्वर्णं चित्रतममिष आ गोः
 मुहुं जिघांसन् ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते तिग्मा तुजसे अर्नीका ।
 ऋणा चिद् यत्र ऋणया न उग्रो दूरे अज्ञाता उषसो ब्रवाधे
 ऋतस्य हि शुरुधः सन्ति पूर्वी - ऋतस्य धीतिर्वीजिनानि हन्ति ।
 ऋतस्य श्लोको बधिरा ततर्व कर्णा बुधानः शुचिमान् आयोः
 ऋतस्य हृव्हा धरुणानि सन्ति पुरुणि चन्द्रा वपुषे वपुषि ।
 ऋतेन वीर्धमिषणन्त पृक्षं ऋतेन गावं ऋतमा धिवेशुः
 ऋतं येमान ऋतमिद् वनोत्पु - तस्य शुष्मस्तुरया उं गव्युः ।
 ऋताय पृथ्वी बहुले गभीरे ऋताय धेनू परमे दुहाते
 न हत इन्द्र न गृणान इषं जरित्रे नद्यो दु न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नयं धिया स्याम रथ्यः सदासाः

६

७

८

९

१०

११ [१०] (२५४)

(२४)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १० अनुष्टुप् ।

का सुदुतिः शर्वसः सुनुमिन्द्र - मर्वाचीनं राधस आ ववर्तत् ।
 बुदिर्हि वीरो गृणते वसुनि स गोपतिर्निष्विधां नो जनासः
 स वृत्रहत्ये हव्यः स ईड्यः स सुहृत इन्द्रः सत्यराधाः ।
 स यामक्षा मघवा मत्याय ब्रह्मण्यते सुष्वये वरिवो धात
 तमिन्नरो वि ह्वयन्ते समीके रिंरिकांसस्तन्वः कृण्वत त्राम् ।
 मिथो यत् त्यागमुभयांसो अगमन् नरस्तोकस्य तनयस्य सातौ
 क्रतूयन्ति क्षितयो योग उग्रा - ऽऽशुषाणासो मिथो अर्णीसातौ ।
 सं यद् विशोऽववृत्रन्त युष्मा आदिश्वेभं इन्द्रयन्ते अभीके
 आदिन्द्र नेमं इन्द्रियं यजन्त आदित् पुक्तिः पुरोळाशं रिरिच्यात् ।
 आदित सोमो वि पृथ्यावधुष्वी - नादिज्जुजोष वृषमं यजध्वे

१

२

३

४

५ [११]

कृणोत्यस्मै वरिवो य इत्ये - न्द्राय सोममुज्ञते सुनोति ।
 सध्रीचीनेन मनसाविवेनेन तमित सखायं कृणुते समत्सु

६

(२८०)

य इन्द्राय सुनवत् सोममद्य पचात् प्रकीरुत भुजाति धानाः ।

प्रति मनायोरुचथानि हर्यन् तस्मिन् दधद् वृषणं शुष्ममिन्द्रः ७

यदा समयं व्यचेहर्षावा क्रीर्षं यवाजिमभ्यस्यवुर्यः ।

अर्चिकवद् वृषणं पत्न्यच्छा दुरोण आ निशितं सोमसुद्धिः ८

भूर्यसा वस्नमचरत् कनीयो ऽर्विक्रीतो अकानिषं पुनर्यन् ।

स भूर्यसा कनीयो नारिरेचीद् क्रीना दक्षा वि दुहन्ति प्र वाणम् ९

क इमं वृशभिर्ममेन्द्रं क्रीणाति धेनुभिः ।

यदा वृत्राणि जह्वन् दधेनं मे पुनर्ददत् १०

नू द्रुत इन्द्र नू गृणान हर्षं जरित्रे नद्योऽहे न पीपिः ।

अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुध्यः सवासाः ११ [१२] (२८५)

(१५)

८ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । मिष्टुप् ।

को अद्य नर्यो वेवकाम उशान्निन्द्रस्य सख्यं जुजोष ।

को वा महेऽर्वसे पायय सर्मिन्ने अग्नौ सुतसोम ईडे १

को नानाम वचसा सोम्याय मनायुर्वो भवति वस्तं उक्षाः ।

क इन्द्रस्य युज्यं कः सखित्वं को भ्रात्रं वष्टि कवये क ऊती २

को वेवानामवो अद्या वृणीति क आद्रित्याँ अर्दिति ज्योतिरीष्टे ।

कस्याश्विनाविन्द्रो अग्निः सुतस्यां ऽशोः पिबन्ति मनसाविवेनम् ३

तस्मा अग्निर्भरतः शर्मं यंस ज्योक् पर्यात् सूर्यमृचरन्तम् ।

य इन्द्राय सुनवामेत्याहु नरे नर्याय नृतमाय नृणाम् ४

न तं जिन्वन्ति बहवो न वृश्ना उर्वस्मा अर्दितिः शर्मं यंसत् ।

प्रियः सुकृत् प्रिय इन्द्रे मनायुः प्रियः सुपावीः प्रियो अस्य सोमी ५ [१३]

सुप्राव्यः प्राशुषाळेष् वीरः सुध्वेः पक्तिं कृणुते केवलेन्द्रः ।

नासुध्वेरापिर्न सखा न जामि कुष्माण्डोऽवहन्तेववाचः ६

न रेवतां पणिनां सख्यमिन्द्रो ऽसुन्वता सुतपाः सं गृणीति ।

आस्य वेदः खिदति हन्ति नृगं वि सुध्वये पक्तये केवलो भूत् ७

इन्द्रं परेऽवरे मध्यमास इन्द्रं यान्तोऽवसितास इन्द्रम् ।

इन्द्रं क्षियन्तं उत युध्यमाना इन्द्रं नरो वाजयन्तो हवन्ते ८ [१४] (२९१)

(२६)

७ काम्येवो गौतमः । १-२ इन्द्रो वा । १-२ इन्द्रः, आत्मा वा, ४-७ इत्येवः । श्रिष्टुः ।

- अहं मनुर्महं सूर्यश्चा-५हं कक्षीवां कर्षिरस्मि विभः ।
 अहं कुत्समार्जुनेयं नृञ्जे ५हं कविरुशना पर्यता मा १
 अहं भूमिगवामार्याया-५हं वृष्टिं द्वाशुषे मर्त्याय ।
 अहणपो अनयं वावशाना मम देवासो अनु केतमायन् २
 अहं पुरो मन्दसानो न्यैह नवं साकं नवतीः शम्बरस्य ।
 शततमं वेदयं सर्वताता विवोदासमतिशिखं यदावम् ३
 म सु ष विम्यो मरुतो विरस्तु म इयेनः इयेनेभ्य आशुपत्या ।
 अचक्रया यत् स्वधया सुपर्णो हव्यं भरन्मनवे देवजुष्टम् ४
 मरुद् यादु विरतो देविजानः पथोरुणा मनोजवा अस्मर्जि ।
 तूयं ययौ मधुना सोम्येनो-त श्रवो विविदे इयेनो अन्नं ५
 कजीपी इयेनो दर्वमानो अंशुं पराव्रतः शकुनो मन्द्रं मदम् ।
 सोमं मरुद् दाहहाणो देवादान् विवो अमुष्मादुत्तरावादाय ६
 आदाय इयेनो अमरत् सोमं सहस्रं सवां अयुतं च साकम् ।
 अत्रा पुरंधिरजहावराती-मवे सोमस्य मूरा अमूरः ७ [१५] (१००)

(२७)

५ काम्येवो गौतमः । इयेनः, ५ इन्द्रो वा । श्रिष्टुः, ५ शप्स्वरी ।

- गर्मे नु सन्नन्वेपामवेद-महं देवानां जर्निमानि विश्वा ।
 शतं मा पुर आर्यसीरक्ष-न्नधं इयेनो जवसा निरंदीयम् १
 न चा स मामप जोषं जमारा-५मीमांस त्वक्षंसा वीर्येण ।
 ईर्मा पुरंधिरजहावराती-रुत वातो अतरच्छूशुवानः २
 अब यच्छयेनो अस्वन्दीवध यो-र्वि यद् यादु वातं ऊहुः पुरंधिश्च ।
 सृजद् यदस्मा अव ह क्षिपज्यां कृशानुरस्ता मनसा मुरण्यन् ३
 क्रजिप्य ईशिन्र्वावतो न मुज्युं इयेनो जमार बृहतो अधि णोः ।
 अन्तः पतत् पतव्यस्य पूर्णं-मधु यामनि प्रसितस्य तद् वेः ४ (१०४)

अथ श्वेतं कलशं गोभिर्त्तमापिप्यान् मधवां शुक्रमन्धः ।

अध्वर्युभिः प्रयतं मध्वो अग्रमिन्द्रो मदाय प्रति धत् पिबध्वे ५
[१६] (३०५)

(२८)

५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, इन्द्रासोमौ वा । जिह्दुप् ।

त्वा युजा तव तत् सोम सरूप इन्द्रो अपो मनवे सुसुतस्कः ।

अहन्नहिमरिणात् सप्त सिन्धू नपावृणोदपिहितेव स्थानि १

त्वा युजा नि खिद्वत् सूर्यस्येन्द्रश्चक्रं सहसा सद्य इन्दो ।

अधि ष्युनां बृहता वर्तमानं महो ब्रुहो अपं विश्वार्युं धायि २

अहन्निन्द्रो अर्द्धहृग्निरिन्दो पुरा दस्यून् मध्यदिनादभीकं ।

कुर्वे वुरोणे कत्वा न यातां पुरू सहस्रा शर्वा नि बर्हीत् ३

विश्वस्मात् सीमधुमौ इन्द्र दस्युन् विशो दासीरकृणोरपशस्ताः ।

अबाधेथाममृणतं नि शत्रू नविन्देथामपचितिं वधत्रैः ४

एवा सत्यं मधवाना युवं तदिन्द्रश्च सोमोर्वमश्व्यं गोः ।

आर्द्धैतमपिहितान्यश्वा रिरिचथुः क्षाश्चित् ततृवना ५ [१७] (३१०)

(२९)

५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । जिह्दुप् ।

आ नः स्तुत उप वाजोभिरूती इन्द्र याहि हरिभिर्मन्यसानः ।

तिरश्चिबूर्यः सर्वना पुरूण्यां दूषेभिर्मृणानः सत्यराधाः १

आ हिष्मा याति नर्यश्चिकित्वान् ह्वयमानः सोतुभिरुप यज्ञम् ।

स्वध्वो यो अभीरुर्मन्यमानः सुष्वाणेभिर्मदति सं हं वीरैः २

धावयेवस्य कर्णां वाजयध्वे जुष्टामनु प्र दिशं मन्वयध्वे ।

जुष्टावृषाणो राधसे तुर्विष्मान् करन्न इन्द्रः सुतीथामयं च ३

अच्छा यो गन्ता नार्धमानमूती इत्था विप्रं हवमानं गृणन्तम् ।

उप त्मनि दधानो धुर्याडंशून् त्सहस्राणि शतानि वज्रबाहुः ४

त्वोतासो मधवस्त्रिन्धु विप्रा वयं ते स्याम सूरयो गृणन्तः ।

मेजानासो बृहद्विषस्य राय आकाव्यस्य वावने पुरुक्षोः ५ [१८] (३१५)

(१०)

२४ वामदेवो गीतमः । इन्द्रः, १-११ इन्द्रोपसौ । गायत्रीः ८, २४ अनुष्टुप् ।

नकिरिन्द्र त्वदुत्तरो न ज्यायौ अस्ति वृत्रहन् । नकिरेवा यथा त्वम् १
सत्रा ते अनु कृष्टयो विश्वा चक्रेवं वावृतुः । सत्रा महां असि श्रुतः २
विश्वे चनेवुना त्वा देवास इन्द्र युयुधुः । यदहा नक्तमातिरः ३
यत्रोत बाधितेभ्यश्चक्रं कुत्साय युध्यते । मुषाय इन्द्र सूर्यम् ४
यत्र देवा कंघायतो विश्वा अयुध्य एक इत् । त्वमिन्द्र वनूरहन् ५ [१९]

यत्रोत मर्त्याय क मरिणा इन्द्र सूर्यम् । प्रावः शचीभिरेतंशम् ६
किमादुतासि वृत्रहन् मघं वन् मन्युमत्तमः । अत्राह दानुमातिरः ७
एतद् घेदुत वीर्यं मिन्द्र चकर्थ पौंस्यम् । स्त्रियं यद् दुर्हणायुवं वधीर्दुहितरं दिवः ८
दिवाश्चिद् घा दुहितरं महान् महीयमानाम् । उपासमिन्द्र सं पिणक् ९
अपोषा अनसः सरत् संपिष्टादहं बिभ्युषी । नि यत् सीं शिश्रथद् वृषां १० [२०]

एतदस्या अनः शये सुसंपिष्टं विपाश्या । सुसारं सीं परावतः ११
उत सिन्धुं विबाल्यं वितस्थानामधि क्षमि । परिं ष्टा इन्द्र मायया १२
उत शुष्णस्य धृष्णुया प्र मृक्षो अभिवेवंनम् । पुरो यदस्य संपिणक् १३
उत वासं कौलितरं बृहतः पर्वतादधि । अवाहन्निन्द्र शम्बरम् १४
उत क्रुसस्य वचिनः सहस्राणि गतावधीः । अधि पञ्च प्रधीरिव १५ [२१]

उत त्वं पुत्रमयुवः परावृत्तं गतक्रतुः । उक्थेष्विन्द्र आभजत् १६
उत त्या तुर्वगायद्रू अस्नातारा शचीपतिः । इन्द्रो विद्रो अंपारयत् १७
उत त्या सद्य आर्यो सरयोरिन्द्र पारतः । अर्णांचित्रंथावधीः १८
अनु द्वा जहिता नयो ऽन्धं श्रोणं च वृत्रहन् । न तत् ते सुस्रमष्टवे १९
गतमंशमन्यमानां पुरामिन्द्रो व्यास्यत् । विवोदासाय वृशुषे २० [२२]

अस्वापयद् वृमीतये सहस्रां त्रिंशत् हथैः । वासानामिन्द्रो मायया २१
स घेदुतासि वृत्रहन् त्समान इन्द्र गोपतिः । यस्ता विश्वानि चिच्युषे २२
उत नूनं यद्विन्द्रियं करिण्या इन्द्र पौंस्यम् । अद्या नकिष्टदा मिनत् २३

वामं वामं त आकुरे देवो वंदात्वर्थमा । वामं पूषा वामं मरुतो वामं देवः कर्कळती २४

(३१)

१५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । गायत्री, ३ पादनिचृत् ।

कया नशिषन्न आ भुव वृती सदावृधः सर्वा	। कया शचिद्वया वृता	१
कस्त्वा सुत्यो मवांनां महिष्ठो मत्सवन्धसः	। हुक्का चिद्वारुजे वसु	२
अभी पु णः सर्सीना मविता जंरितूणाम्	। ज्ञातं मवांस्युतिभिः	३
अधी न आ ववृत्स्य चकं न वृत्तमवतः	। नियुद्धिश्चर्वणीनाम्	४
प्रवता हि कर्तूना मा हां पदेव गच्छसि	। अमक्षि सूर्ये सचा	५ [२४]

रां यत् तं इन्द्र मन्यवः सं चक्राणि दधन्विरे	। अध त्वे अध सूर्ये	६
उत स्मा हि त्वामाहुरि न्मघवानं शचीपते	। दातारुमविदीधयुम्	७
उत स्मा सद्य इत् परिं शशामानायं सुन्वते	। पुरु चिन्महसे वसु	८
नहि प्मा ते ज्ञातं चन राधो वरन्त आमुरः	। न च्यौत्रानि करिष्यतः	९
अस्मा अवन्यु ते ज्ञातं मस्मान् त्सहस्रमृतयः	। अस्मान् विश्वा अभिष्टयः	१० [२५]

अस्मा इहा वृणीष्य सुखाय स्वस्तये	। महो राये विवित्मते	११
अस्मा अविद्धि विश्वहे न्द्र राया परीणसा	। अस्मान् विश्वाभिरुतिभिः	१२
अस्मभ्यं तां अपां वृधि वृजौ अस्तेव गोमतः	। नवाभिरिन्द्रोतिभिः	१३
अस्माकं धृष्णुया रथो युमौ इन्द्रानपच्युतः	। गव्युरश्वयुरीयते	१४
अस्माकमुत्तमं कृधि भवो वेवेषु सूर्य	। वर्षिष्ठं द्यामिवोपरि	१५ [२६] (३५४)

(३२)

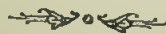
१४ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, २३-२४ इन्द्राश्वौ । गायत्री ।

आ तु न इन्द्र वृत्रह सस्माकमर्धमा गंहि	। महान् महीभिरुतिभिः	१
मृमिभिद् घासि तूतुजि रा चिन्न चित्रिणीष्व	। चिन्नं कृणोष्युतये	२
वृत्रेभिशिष्यच्छशीयांसं हंसि वार्धन्तमोजसा	। सखिभिर्ये त्वे सचा	३
प्रथमिन्द्र त्वे सचा वयं त्वामि नोनुमः	। अस्मा अस्मा इषुवव	४
न मंश्चित्राभिरद्विबो ऽनवद्याभिरुतिभिः	। अनाधृष्टाभिरा गंहि	५ [२७]

मूरुभो पु त्वारतः सखाय इन्द्र गोमतः	। युजो वाजाय घृष्वये	६
ह इंशिष इन्द्र वाजस्य गोमतः	। स नो यन्धि महीमिषम्	७

(३६१)

न त्वा वरन्ते अन्यथा यद् दित्सांसि स्तुतो मघम् ।	स्तोतृभ्य इन्द्र गिर्वजः	८
अभि त्वा गोतमा गिराऽनुषत् प्र वृावने ।	इन्द्र वाजाय घृण्वये	९
प्र ते वोचाम वीर्यांश्च या मन्दसान आरुजः ।	पुरो दासीरभीत्य	१० [२८]
ता ते गृणन्ति वेधसो यानि चकथ पौर्या ।	सुतेष्विन्द्र गिर्वजः	११
अवीवृधन्त गोतमा इन्द्र त्वे स्तोमवाहसः ।	एषु धा वीरवद् यशः	१२
यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र साधारणस्त्वम् ।	तं त्वा वयं हवामहे	१३
अवाचीनो वंसो भवाऽस्मे सु मत्स्थानधसः ।	सोमानामिन्द्र सोमपाः	१४
अस्माकं त्वा मतीनामा स्तोम इन्द्र यच्छतु ।	अवागा वर्तया हरी	१५
पुरोळाशं च नो घसो जोषयांसि गिरश्च नः ।	बभ्रुरिव योषणाम्	१६ [२९]
सहस्रं व्यतीनां युक्तानामिन्द्रमीमहे ।	शतं सोमस्य स्वार्थः	१७
सहधा ते शता वयं गवामा च्यावयामसि ।	अस्मन्ना राध एतु ते	१८
वशं ते कलशानां हिरण्यानामधीमहि ।	मूरिदा असि वृत्रहन्	१९
भूरिवृ भूरि देहि नो मा वृधं भूर्या भर ।	भूरि वेदिन्द्र दित्ससि	२०
भूरिदा ह्यसि श्रुतः पुरुत्रा शूर वृत्रहन् ।	आ नो भजस्व राधांसि	२१
प्र ते बभ्रु विचक्षणं शंसामि गोषणो नपात् ।	माभ्यां गा अनु शिश्रथः	२२
कनीनकेवं विदधे नवे ह्रुपदे अर्धके ।	बभ्रु यामेषु शोभेते	२३
अरं म उग्रयाम्णो ऽरमनुमयाम्णो ।	बभ्रु यामेष्वग्निधा	२४ [३०] (१७८)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-२७]

(३३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३३-४५]

११ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

प्र ऋभुभ्यो वृत्तमिव वाचमिष्य उपस्तिरे श्वेतरि धेनुमीळे ।	
ये वार्तृतास्तरणिभिरेवैः परि द्यां सद्यो अपसो बभ्रुवः ।	१
यदारमकन्नुभवः पितृभ्यां परिबिद्यी वेषणा वंसनाभिः ।	
आदिद् देवानामुप सख्यमापन् धीरांसः पुष्टिमवहन् मनार्ये	२
पुनर्ये चक्रुः पितरा युवाना सना यूपेव जरणा शयाना ।	
ते वाजो विभ्रवां ऋमुरिन्द्रवन्तो मधुप्सरसो नोऽवन्तु यज्ञम्	३
यत् संवत्समृभवो गामरक्षन् यत् संवत्समृभवो मा अपिशन् ।	
यत् संवत्समृभवन् मासो अस्या स्ताभिः शमीभिरमृतत्वमाशुः	४

(१८९)

ज्येष्ठ आह चमसा द्वा करेति कर्नीयान् त्रीन् कृण्वामेत्याह ।

कलिष्ठ आह चतुरस्करेति त्वष्टं ऋभवस्तत् पनयद् वचो वः

५ [१]

सत्यश्चतुर्नर एवा हि चक्रुः स्तुं स्वधामृभवो जग्मुरेताम् ।

विभ्राजमानाश्चमसाँ अहेवाऽवेनत् त्वष्टा चतुरो ददृश्वान्

६

ह्यार्षां धृन् यदगोहस्याऽऽतिष्ठे रणञ्चुभवः ससन्तः ।

सूक्ष्मेजां हृष्यन् यन्तु सिन्धून् धन्वातिष्ठजोर्ध्वीर्निक्षपापः

७

स्थं ये चक्रुः सुवृत्तं नरेष्ठां ये धेनुं विश्वजुषं विश्वरूपाम् ।

त आ तद्वन्तुभवो रुयि नः स्वर्वाः स्वर्षसः सुहस्ताः

८

अग्रे ऐषामजुयन्त देवा अभि कृत्वा मर्षसा वीध्यानाः ।

वार्जो देवानामभवत् सुकर्मेन्द्रस्य ऋभुक्षा वरुणस्य विभ्वा

९

ये हरीं श्रेधयोक्था मदन्त इन्द्राय चक्रुः सुयुजा ये अश्वा ।

ते रायस्पोषं व्रविणान्यस्ये धत्त ऋभवः क्षेमयन्तो न मित्रम्

१०

इयार्क्षः पीतिमुत् वो मदं धुर्न क्रते श्रान्तस्य सखाय्य देवाः ।

ते नूनमस्ये ऋभयो वरुनि तृतीये अस्मिन् त्वर्धने वधात्

११ [२] (३८९)

(३४)

११ ऋग्वेदो गीतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

ऋभुभिश्चा वाज इन्द्रो नो अच्छे मं युज्ञं रत्नधेयोप यात ।

इवा हि वो विषणा देव्यह्ना मघात् पीतिं स मवा अगमता वः

१

विधानालो जन्मनो वाजरजा उत ऋभुभिर्ऋभवो मादयध्वम् ।

सं वो मद्रा अगमत् सं पुरंधिः सुवीरामस्ये रुयिमेरयध्वम्

२

अयं वो युज्ञं ऋभवोऽकारि यमा मनुष्यत् प्रदिवो दधिध्वे ।

अ वोऽच्छां जुजुषाणासो अस्थु रमत् विश्वे अग्नियोत् वाजाः

३

अजुहु वो विधत्ते रत्नधेयं सिदा नरो वाशुषे मर्त्याय ।

पिदत्त वाजा ऋभवो वृधे वो महिं तृतीयं सर्वनं मदाय

४

आ वाजा यातोर्षं न ऋभुक्षा महो नरो व्रविणसो गृणानाः ।

आ वः पीतयोऽभिषित्वे अह्ना मिमा अस्तं नवस्व इव गमन्

५ [३]

आ नपातः शवसो यातनोपे मं युज्ञं नमसा ह्यमानाः ।

स्रजोर्षसः सूरयो यस्य च स्थ मभ्यः पात रत्नधा इन्द्रवन्तः

६

(३९५)

सजोषा इन्द्र वरुणेन सोमं सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः ।
 अग्नेषामिर्ऋतुपाभिः सजोषा ग्नास्पतीभी रत्नधाभिः सजोषाः
 सजोषस आदित्यैर्मादयध्वं सजोषस ऋभवः पर्वतेभिः ।
 सजोषसो दैत्येना सवित्रा सजोषसः सिन्धुभी रत्नधेभिः
 ये अश्विना ये पितरा य ऊती धेनुं तंतक्षुर्ऋभवो ये अश्वा ।
 ये असंत्रा य ऋध्रोदसी ये विभ्वो नरः स्वपत्यानि चक्रुः
 ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं रयिं धृत्य वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।
 ते अग्नेषा ऋभवो मन्दसाना अस्मे धत्त ये च रातिं गृणन्ति
 नापाभूत न वोऽतीतृषामाऽनिःशस्ता ऋभवो यज्ञे अस्मिन् ।
 समिन्द्रेण मरुध सं मरुद्भिः सं राजभी रत्नधेयांय देवाः

७

८

९

१०

११ [४] (४००)

(३५)

१ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिन्दुषु ।

इहोषं यात शवसो नपातः सौधन्वना ऋभवो मापं भूत ।
 अस्मिन् हि वः सर्वे रत्नधेयं गमन्तिवन्मनु वो मदांसः
 आर्गष्टृभूणामिह रत्नधेयं मभूत् सोमस्य सुधृतस्य पीतिः ।
 सुकृत्या यत् स्वपस्यया च एकं विचक्र चमसं चतुर्धा
 व्यकृणोत् चमसं चतुर्धा सखे वि शिक्षेत्यब्रवीत् ।
 अथैतं वाजा अमृतस्य पन्थां गणं देवानामृभवः सुहस्ताः
 किमयः स्विस्रमस एष आस यं काव्येन चतुरो विचक्र ।
 अथां सुनुध्वं सर्वं न मदाय पात ऋभवो मधुनः सोम्यस्य
 शच्याकर्त पितरा युवाना शच्याकर्त चमसं देवपानम् ।
 शच्या हरी धनुतरावतटे न्द्रवाहावृभवो वाजरजाः
 यो वः सुनोत्यभिपित्वे अह्ना तीव्रं वाजासः सर्वं न मदाय ।
 तस्मै रयिमृभवः सर्ववीर मा तक्षत वृषणो मन्दसानाः
 प्रातः सुतमपिबो हर्यश्च माध्यंदिनं सर्वं केवलं ते ।
 समुभुभिः पिबस्व रत्नधेभिः सखीया इन्द्र चकृव सुकृत्या

१

२

३

४

५ [५]

६

७

(४००)

ये देवासो अभवता सुकृत्या इयेना इवेदधि विवि निषेव ।

ते रत्नं धात शवसो नपातः सौधन्वना अभवतामृतांसः

८

यत् तृतीयं सर्वनं रत्नधेयं मकृणुध्वं स्वपस्या सुहस्ताः ।

तद्भवः परिषिक्तं व एतत् सं मदेभिरिन्द्रियेभिः पिबध्वम्

९ [६] (४०९)

(३६)

१. वामदेवो गौतमः । ऋभवः । जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

अनुश्वो जातो अनभीशुरुक्थ्योऽर्थस्त्रिचक्रः परि वतंते रजः ।

महत् तद् वो देवस्य प्रवाचनं द्यामृभवः पृथिवीं यच्च पुष्यथ

१

रथं ये चक्रुः सुवृतं सुचेतसो ऽविह्वरन्तं मनसस्परि ध्याय ।

तां ऊ न्वस्य सर्वनस्य पीतय आ वो वाजा ऋभवो वेदयामसि

२

तद् वो वाजा ऋभवः सुप्रवाचनं देवेषु विभ्वो अभवन्महित्वनम् ।

जिसी यत् सन्ता पितरा सनाजुरा पुनर्युवाना चरथाय तक्षथ

३

एकं वि चक्रं चमसं चतुर्वयं निश्चर्मणो गामरिणीत धीतिभिः ।

अथा देवेष्वमृतत्वमानश श्रुष्टी वाजा ऋभवस्तद् व उक्थयम्

४

क्रमुतो रयिः प्रथमश्वस्तमो वाजश्रुतासो यमर्जीजनन् नरः ।

विभ्वतदो विदथेषु प्रवाच्यो यं देवासोऽवथा स विचर्षणिः

५ [७]

स वाज्यर्वा स ऋर्विचस्यया स शूरो अस्ता पृतनासु दुष्टरः ।

स रायस्पोषं स सुवीर्यं दधे यं वाजो विभ्वो ऋभवो यमाविपुः

६

श्रेष्ठं वः पेक्षो अधि धायि दर्शतं स्तोमो वाजा ऋभवस्तं जुजुष्टन ।

धीरांसो हि छा कवयो विप्रश्चित् स्तान् व एना ब्रह्मणा वेदयामसि

७

युयमस्मभ्यं धिषणाभ्यस्पर्ति विद्रांसो विश्वा नर्याणि भोजना ।

द्युमन्तं वाजं वृषंशुष्ममुत्तम मा नो रयिमृभवस्तक्षता वयः

८

इह प्रजामिह रयिं रराणा इह श्रवो वीरवत् तक्षता नः ।

येन वयं चितयेमात्यन्यान् तं वाजं चित्रमृभवो ददा नः

९ [८] (४१८)

(३७)

८ वामदेवो गौतमः । क्रमवः । धिष्णुः, ५-८ अनुष्टुप् ।

उप नो वाजा अध्वरमृभुक्षा देवां यात पथिभिर्विद्यमानैः ।
यथा यज्ञं मनुषो विक्ष्वासेषु दधिध्वे रण्वाः सुदिनेष्वह्नाम् १
ते वो हृदे मनसे सन्तु यज्ञा जुष्टासो अद्य घृतनिर्णिजो गुः ।
प्र वः सुतासो हरयन्त पूर्णाः क्रत्वे दक्षाय हर्षयन्त पीताः २
त्र्युवायं देवहितं यथा वः स्तोमो वाजा क्रभुक्षणो वृदे वः ।
जुह्वे मनुष्वदुपरासु विश्व युष्मे सचा बृहद्विषे सुमम् ३
पीवोअश्वाः शुचव्रथा हि भूताऽयःशिप्रा वाजिनः सुनिष्काः ।
इन्द्रस्य सूनो शवसो नपातोऽनुं वश्चेत्यग्रियं मदाय ४
क्रभुमृभुक्षणो रयिं वाजं वाजिन्तमं युजम् ।
इन्द्रस्वन्तं हवामहे सदासातममश्विनम् ५ [९]

सेदंभवो यमवथ यूयमिन्द्रश्च मर्त्यम् ।
स भीमिरस्तु सन्तिता मेघसाता सो अर्धता ६
वि नो वाजा क्रभुक्षणः पथश्चित्तु यद्वे ।
अस्मभ्यं सूरयः स्तुता विश्वा आशास्तरीपाणि ७
तं नो वाजा क्रभुक्षण इन्द्र नासत्या रयिम् ।
समश्वं चर्षणिभ्य आ पुरु शस्त मघत्तये ८ [१०] (४११)

(३८)

१० वामदेवो गौतमः । दधिक्राः १ वावापृथिवी । धिष्णुः ।

उतो हि वां वात्रा सन्ति पूर्वा या पुरुभ्यस्तसर्वस्युर्नितोशे ।
क्षेत्रासां वदधुरुर्वरासां घनं वस्युभ्यो अभिमूर्तिमुग्रम् १
उत वाजिनं पुरुनिष्विध्वानं दधिक्रामुं वदधुर्विष्वकृष्टिम् ।
क्रजिप्यं श्येनं पुषितप्सुमाशुं चर्कृत्यमर्यो नृपतिं न शूरम् २
यं सीमनुं प्रवतेव द्रवन्तं विश्वः पुरुर्मवति हर्षमाणः ।
पद्भिर्गृध्यन्तं मेघयुं न शूरं रथतुरं वार्तामिव ध्रजन्तम् ३ (४११)

यः स्यात्तुष्टानो गध्यां समस्तु सन्तुतश्चरन्ति गोषु गच्छन् ।
 आविर्जजीको विदधां लिचिक्यन्ति तिरो अरन्ति पर्याप आयोः
 उत स्मैर्न वक्ष्यन्ति न तापु सन्तु कोशन्ति क्षितयो भेरपु ।
 नीचायमानं जसुरिं न ह्येनं श्वश्चाच्छां पशुमच्च यथम्

४

५ [११]

उत स्यात्सु प्रथमः सरिण्यन् नि वेवेति श्रेणिभी रथानाम् ।
 सजं कृष्णानो जन्त्यो न शुभ्वा रेणुं रेहिहत् किरणं ददुश्चान्
 उत स्य बाजी सहुरिर्हितावा शुश्रूषमाणस्तन्वां समर्थे ।
 तुरं यतीपुं तुर्यञ्चिप्यो ऽधिं भुवाः किरते रेणुमृञ्चन्
 उत स्मांस्य तन्यतोर्वि द्यो र्क्षयावतो अंभियुजो भयन्ते ।
 यदा सहस्रमभि पीमयोधीद् दुर्वर्तुः स्मा भवति सीम क्रञ्चन्
 उत स्मांस्य पनयन्ति जनां जूतिं कृष्टिप्रो अभिभूतिमाशोः ।
 उतैनमाहुः समिधे वियन्तुः परां दधिका अंसरत् सहस्रैः
 आ दधिकाः शवसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततान् ।
 सहस्रलाः शतसा वाज्यर्था पुणक्तु मध्वा समिमा वचांसि

६

७

८

९

१० [१२] (४२६)

(३९)

६ वामदेवो गौतमः । दधिकाः । त्रिष्टुप्, ६ अनुष्टुप् ।

आशुं दधिकां तमु नृ ववाम विवस्वदधिग्या उत चर्किराम ।
 उच्छन्तीर्मासुषसः सूक्ष्मन्वति विश्वानि दुरितानि पर्षन्
 महश्चर्कन्त्यर्षतः क्रतुमा दधिकाव्णः पुरुवारस्य वृष्णः ।
 यं पुरुभ्यो वीज्जिवांसं नाभिं वृद्धुर्भिन्नावरुणा ततुरिम्
 यो अश्वस्य दधिकाव्णो अकारित् समिन्द्रे अग्रा उषसो व्युष्टौ ।
 अनांगसं तमादितिः कृणोतु स मित्रेण वरुणेना सजोपाः
 वृधिकाव्ण इप ऊर्जो महो य दमन्महि मरुतां नाम मद्रम् ।
 स्वस्तये वरुणं मित्रमग्निं हवामह इन्द्रं वज्रं चाहुम्
 इन्द्रमिवेवुमये वि ह्वयन्त उदीराणा यज्ञमुपमयन्तः ।
 वृधिकासु सृदन्तं मर्त्याय वृद्धुर्भिन्नावरुणा नो अश्वम्
 वृधिकाव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ।
 सुरभि नो मुखां करत् प्र ण आशूँपि तारिषत्

१

२

३

४

५

६ [१३] (४४१)

(४०)

५ वामदेवो गौतमः । दधिकाः, ५ सूर्यः । जगती, १ जिह्वुप् ।

वृधिकाष्ठा इव नु चर्किराम विश्वा इन्मामुषसः सूदयन्तु ।	
अपामग्रेरुषसः सूर्यस्य बृहस्पतेराङ्गिरसस्य जिष्णोः	१
सत्वा भरियो गवियो दुवन्यस च्छ्वस्याविष उषसस्तुरण्यसत्	
सत्यो द्वो दंवरः पंतङ्गरो दधिकावेपमूर्ज स्वर्जनत्	२
उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पुणं न वेरनु वाति प्रगर्धिनः ।	
श्येनस्येव ध्रजतो अङ्कुसं परि दधिकाष्ठाः सहोर्जा तरित्रतः	३
उत स्य वाजी क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिकक्ष आसनि ।	
कर्तुं दधिका अनु संतर्वात्वत् पथामङ्कुस्यन्वापनीफणत्	४
हंसः शुचिषद् वसुरन्तरिक्षस ह्योता वेविषदतिथिर्दुरोणसत्	
नृषद् वरुसहंतसद् व्योमस वृज्जा गोजा क्रतजा अङ्गिजा क्रतम्	५ [१४] (४००)

(४१)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रावरुणौ । जिह्वुप् ।

इन्द्रा को वां वरुणा सुममाप स्तोमो हविष्मो अमृतो न होता ।	
यो वां हृदि कर्तुमां अस्मदुक्तः पस्पशीदिन्द्रावरुणा नमस्वान्	१
इन्द्रा ह यो वरुणा चक्र आपी देवौ मर्तः सख्याय प्रयस्वान् ।	
स हन्ति वृत्रा समिधेषु शत्रू नवोभिर्वा महाद्भिः स प्र शृण्वे	२
इन्द्रा ह रत्नं वरुणा धेष्टे तथा नृभ्यः शशमानेभ्यस्ता ।	
यवी सखाया सख्याय सोमैः सुतेभिः सुप्रयसां मादयैते	३
इन्द्रा युवं वरुणा विद्युर्मस्मि भोजिष्ठमुग्धा नि वधिष्टं वज्रम् ।	
यो नो दुरेवो वृकतिर्वृमीति स्तस्मिन् मिमाथामभिमृत्योजः	४
इन्द्रा युवं वरुणा भूतमस्या धियः प्रेतारां वृषमेवं धेनोः ।	
सा नो दुहीयत् यवसेव गत्वी सहस्रधारा पयसा मही गौः	५ [१५]
तोके हिते तनय उर्वरासु सूरौ दृशीके वृषणश्च पौंस्थे ।	
इन्द्रा नो अत्र वरुणा स्याता नवोभिर्वस्मा परितक्म्यायाम्	६ (४५९)

युवाभिर्द्वयवसे पूर्वाय परि प्रमृती गविषः स्वापी ।	
युजीमहे सत्याय मियाय शूरा मंहिष्ठा पितरेव शंसू	७
ता वां धियोऽवसे वाजयन्तीं राजिं न जग्मुर्धुवयूः सुदानू ।	
धिये न गाव उप सोममस्थु रिन्धुं गिरो वरुणं मे मनीषाः	८
इमा इन्धुं वरुणं मे मनीषा अग्मन्नुप द्रविणमिच्छमानाः ।	
उपेमस्थुर्जोष्टार इव वसेवं रघ्वीरिव श्रवसो भिक्षामाणाः	९
अश्वस्य त्मना रथस्य पुष्टे नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।	
ता चक्राणा ऊतिमिर्नव्यसीमि रस्मन्ना रायो नियुतः सचन्ताम्	१०
आ नो बृहन्ता बृहतीभिरुती इन्द्र यात वरुण वाजंसातौ ।	
यद् विद्यवः पुर्तनासु प्रकील्यन् तस्य वां स्याम सन्तितार आजेः	११ [१६] (४५८)

(४९)

१० त्रसवस्युः पौरकुत्स्यः । त्रसवस्युः, ७-१० इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

मम हिता राष्ट्रं क्षत्रियस्य विश्वायोर्विश्वे अमृता यथा नः ।	
क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य वनेः	१
अहं राजा वरुणो मह्यं तान्यसुर्याणि प्रथमा धारयन्त ।	
क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य वनेः	२
अहमिन्द्रो वरुणस्ते महित्वो वीं गमीरे रजसी सुमेके ।	
त्वष्टेव विश्वा भुवनानि विद्वान् त्समैरयं रोदसी धारयं च	३
अहमपो अपिन्वमुक्षमाणा धारयं विवं सर्वं क्रतस्य ।	
क्रतेन पुत्रो अर्धितैर्क्रतावो त त्रिधातुं प्रथयद् वि भूमं	४
मां नरः स्वश्वा वाजयन्तो मां वृताः समरणे हवन्ते ।	
कृणोम्यारिं मघवाहमिन्द्र इयमि रेणुमभिमृत्योजाः	५ [१७]

अहं ता विश्वा चक्रं नकिर्मा वैद्यं सहो वरते अप्रतीतम् ।	
यन्ता सोमांसो ममवून्यवुक्थो मे मयेते रजसी अपारे	६
विदुष्टे विश्वा भुवनानि तस्य ता प्र बवीषि वरुणाय वेधः ।	
त्वं वृत्राणि शृण्विषे जघन्वान् त्वं वृतां अरिणा इन्द्र सिन्धून्	७ (४६५)

अस्माकमत्र पितरस्त आसिन् त्सत कर्षयो दीर्घो वक्ष्यन्ति ।
 त आयजन्त त्रसदस्युमस्या इन्द्रं न पुत्रतुर्यर्धदेवम्
 पुरुकुत्सानी हि वामदाश हृद्येर्गिरिन्द्रावरुणा नवोभिः ।
 अथा राजानं त्रसदस्युमस्या वृत्रहणं ददधुरर्धदेवम्
 राया वयं ससवांसो महेम हृद्येन देवा यवसेन गावः ।
 तां धेनुर्मिन्द्रावरुणा युवं नो विश्वाहा धत्तमनसस्फुरन्तीम्

८

९

१० [१८] (४६८)

(४६)

७ पुरुमीळाजमीळहो सौहोत्रौ । अश्विनौ । धिष्टुप् ।

क उ श्रवत् कतमो यज्ञियांनां वन्दारु देवः कतमो जुषाते ।
 कस्येमां देवीममृतेषु प्रेष्ठां हुदि प्रेषाम सुधुति सुहृन्त्याम्
 को मृळाति कतम आगमिष्ठो देवानांमु कतमः शंभंविष्ठः ।
 रथं कमाहुर्वदश्वमाधुं यं सूर्यस्य हुहिताधुणीत
 मक्षू हिष्मा गच्छंथ ईषतो धू निन्दो न शक्तिं परितक्स्यायाम् ।
 विव आजाना विव्या सुपर्णा कया शचीनां भवथः शचिंछा
 का वां भूदुपमातिः कया न आश्विना गमथो हूयमाना ।
 को वां महश्चित् त्यजसो अमीर्क्ष उरुच्यतं माध्वी वृक्षा न ऊती
 उरु वां रथः परि नक्षति द्यामा यत् समुद्रावमि वर्तते वाम् ।
 मध्वा माध्वी मधुं वां पुषायन् यत् सीं वां पृक्षो मुरजन्त प्रक्षाः
 सिन्धुर्ह वां रसया सिञ्चदश्वान् घृणा वयोऽरुषासः परि ग्यन् ।
 तद्रूषु वामजिरं चेति यानं येन पती भवथः सूर्यायाः
 इहेह यद् वां समना पंपुक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरता ।
 उरुच्यतं जरितारं युवं ह धितः कामो नासत्या युवद्विष्

१

२

३

४

५

६

७ [१९] (४७५)

(४७)

७ पुरुमीळाजमीळहो सौहोत्रौ । अश्विनौ । धिष्टुप् ।

ते वां रथं वयमया हुवेम पृथुजयमश्विना संगतिं गोः ।
 यः सूर्या वहति वन्दुरायुर्गिर्वीहसं पुरुतमं वसुयम्

१

(४७६)

युवं धिर्यमश्विना देवता तां दिवो नपाता वनथः शचीभिः ।	
युवोर्वपुर्गमि पुक्षः सचन्ते वहन्ति यत् ककुहासो रथे वाम्	२
को वासुधा करते रातहव्य ऊतये वा सुतपेयाय वार्किः ।	
ऊतस्य वा वपुर्गे पूर्याः नमो येषानो अश्विना ववर्तत	३
हिरण्ययेन पुरुभू रथेनेमं यज्ञं नासत्योप यातम् ।	
पिवाथ इन्मधुनः सोम्यस्य दधयो रत्नं विधते जनाय	४
आ नो यातं दिवो अच्छा पृथिव्या हिरण्ययेन सुवृता रथेन ।	
मा वासुधे नि यमन् देवयन्तः सं यद् वृदे नार्मिः पूर्या वाम्	५
नू नो रथि पुरुवीरं ब्रूहन्तं दक्षा मिमांथामुग्रयेष्वस्मे ।	
नरो यद् वामश्विना स्तोममावन् त्पुधस्तुतिमाजसीव्हासो अगमन्	६
ब्रूहेह यद् वा समना पपुक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरता ।	
उरुज्यतं जरितारं युवं ह भितः कामो नासत्या युवद्विक्	७ [२०] (४८९)

(४५)

७ वामदेवो गौतमः । अश्विनौ । जगती, ७ मिष्टुप् ।

एष स्य भानुरुदियति युज्यते रथः परिज्मा दिवो अस्य सानवि ।	
पुक्षासो अस्मिन् मिथुना अधि त्रयो दृतिस्तुरीयो मधुनो वि रण्शते	१
उद् वा पुक्षासो मधुमन्त ईरते रथा अश्वास उषसो व्युष्टिषु ।	
अपोर्णवन्तस्तम आ परीवृतं स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः	२
मध्वः पिबतं मधुपेमिरासमि रूत म्रियं मधुने युञ्जथां रथम् ।	
आ वर्तनि मधुना जिव्वथस्पथो दृतिं वहथे मधुमन्तमश्विना	३
हंसासो ये वा मधुमन्तो अग्निधो हिरण्यपर्णा उहुव उषर्धुधः ।	
उवृमृतो मन्दिनो मन्दिनिस्पृशो मध्वो न मक्षः सर्वानानि गच्छथः	४
स्वध्वरासो मधुमन्तो अग्रय उवा जरन्ते प्रति वस्तोरश्विना ।	
यज्ञिक्तहस्तस्तरणिर्विचक्षणः सोमं सुषाव मधुमन्तमग्निभिः	५
आकेनिपासो अहमिर्दधिधवतः स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः ।	
सूरश्चिदश्वान युयुजान ईयते विश्वो अनु स्वधया चेतथस्पथः	६
प्र वामवोचमश्विना धियंश रथः स्वध्वो अजरो यो अस्ति ।	
येन सद्यः परि रजांसि याथो हविष्मन्तं तरणिं भोजमच्छ	७ [२१] (४८९)

(४६)

[पञ्चमोऽनुष्ठाकः ॥५॥ सू० ४६-५८]

७ वामदेवो गौतमः । इन्द्रवायू, १ वायुः । गायत्री ।

अग्रं पिबा मेधूनां सुतं वायो दिविष्टिषु ।	त्वं हि पूर्वपा असिं	१
शतेनां नो अभिष्टिभिर्नियुत्वा इन्द्रसाराधिः ।	वायों सुतस्य तृष्पतम्	२
आ वां सहस्रं हरय इन्द्रवायू अभि प्रयः ।	वहेन्तु सोमपीतये	३
रथं हिरण्यवन्धुरमिन्द्रवायू स्वध्वरम् ।	आ हि स्थार्थो दिविस्पृशम्	४
रथेन पृथुपाजंसा क्वाश्वासमुप गच्छतम् ।	इन्द्रवायू इहा गंतम्	५
इन्द्रवायू अयं सुतस्तं देवेभिः सजोषसा ।	पिवंतं वाशुषो गृहे	६
इह प्रयाणमस्तु वा मिन्द्रवायू विमोचनम् ।	इह वां सोमपीतये	७ [२२] (४११)

(४७)

४ वामदेवो गौतमः । इन्द्रवायू, १ वायुः । अनुष्टुप् ।

वायों शुक्रो अयामि ते मध्वो अग्रं दिविष्टिषु ।	
आ याहि सोमपीतये स्पाहो देव नियुत्वंता	१
इन्द्रश्च वायवेषां सोमानां पीतिर्महथः ।	
युवां हि यन्तीन्द्रवो निजमापो न सध्यक्	२
वायुविन्द्रश्च शुष्मिणां सुरथं शवसस्पती ।	
नियुत्वंता न ऊतय आ यातं सोमपीतये	३
या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो वाशुषे नरा ।	
अस्मे ता यज्ञावाहसेन्द्रवायू नि यच्छतम्	४ [२३] (५००)

(४८)

५ वामदेवो गौतमः । वायुः । अनुष्टुप् ।

विहि होत्रा अवीता विपो न रायों अर्यः ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये	१
निर्युवाणो अशस्ती नियुत्वा इन्द्रसाराधिः ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये	२ (५०१)

अनुं कृष्णे वसुंधिती	येमाते विश्वपेशसा ।	
वायुवा चन्द्रेण रथेन	याहि सुतस्य पीतये	३
बहन्तु त्वा मनोयुजो	युक्तासो नवतिर्नव ।	
वायुवा चन्द्रेण रथेन	याहि सुतस्य पीतये	४
वायो ज्ञातं हरीणां	युदस्व पोर्ण्याणाम् ।	
उत वा ते सहस्रिणो	रथ आ यांतु पाजसा	५ [२४] (५०५)

(४९)

६ वामदेवो गौतमः । इन्द्राबृहस्पती । गायत्री ।

इदं वामास्ये हविः	प्रियमिन्द्राबृहस्पती । उक्थं मर्दश्च शस्यते	१
अयं वां परि पिच्यते	सोमं इन्द्राबृहस्पती । चारुर्मदाय पीतये	२
आ न इन्द्राबृहस्पती	गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् । सोमपा सोमपीतये	३
अस्मे इन्द्राबृहस्पती	रयिं धत्तं शतग्विनम् । अश्वावन्तं सहस्रिणाम्	४
इन्द्राबृहस्पती वयं	सुते गीर्भिर्हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये	५
सोममिन्द्राबृहस्पती	पिबंतं वाशुषो गृहे । मादयेथां तदोक्ता	६ [२५] (५११)

(५०)

११ वामदेवो गौतमः । बृहस्पतिः, १०-११ इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप्, १० जगती ।

यस्तस्तम्भं सहसा वि ज्मो अन्तान्	बृहस्पतिस्त्रिषधुस्थो रवेण ।	
तं प्रलास ऊर्ध्वो दीध्यानाः	पुरो विमां दधिरे मन्द्रजिह्वम्	१
धुनेतयः सुप्रकेतं मर्दन्तो	बृहस्पते अमि ये नस्ततमे ।	
पृषन्तं सुप्रमर्दधमूर्ध्वं	बृहस्पते रक्षतादस्य योनिम्	२
बृहस्पते या परमा परावदत	आ तं क्रतुस्पृशो नि वेदुः ।	
तुभ्यं स्वाता अवता अद्रिगुग्धा	मध्वः श्रोतन्त्यभितो विरप्शम्	३
बृहस्पतिः प्रथमं जार्यमानो	महो ज्योतिषः परमे व्योमन् ।	
सप्तार्थस्तुषिजातो रवेण	वि सप्तर्शिमिरधमत् तर्मांसि	४
स सुदुग्धा स ऊर्ध्वता गुणेन	वृत्तं रुरोज फलिगं रवेण ।	
बृहस्पतिरुस्रियां हव्यसूतः	कर्निकवृद् वावशतीरुदाजत्	५ [२६] (५१६)

एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।
 बृहस्पते सुप्रजा धीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् ६
 स इव राजा प्रतिजन्यानि विश्वा शुष्मेण तस्थावभि वीर्येण ।
 बृहस्पतिं यः सुभृतं विभर्ति वल्गुयति वन्दते पूर्वभाजम् ७
 स इव क्षेति सुधित ओकसि स्वे तस्मा इळां पिन्वते विश्वदानीम् ।
 तस्मै विशः स्वयमेवा नमन्ते यस्मिन् ब्रह्मा राजानि पूर्व एति ८
 अप्रतीतो जयति सं धनानि प्रतिजन्यान्युत या सजंन्या ।
 अवस्यवे यो वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवन्ति देवाः ९

इन्द्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पते ऽस्मिन् यज्ञे मन्दसाना वृषण्वसू ।
 आ वां विशन्तिवन्ददः स्वामुवो ऽस्मे शयि सर्ववीरं नि यच्छतम् १०
 बृहस्पत इन्द्र वर्धतं नः सचा सा वां सुमतिर्भूत्वस्मे ।
 अविदं धियो जिगृतं पुरंधी र्जजस्तमर्यो वनुषामरातीः ११ [२७] (५१९)

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ अ० १-२६]

(५१)

११ वामदेवो गौतमः । उपाः । त्रिष्टुप् ।

इदम् त्यत पुरुतमं पुरस्ता ज्योतिस्तमसो व्युनावदस्थात् ।
 नूनं विवो कुहितरो विभाती गातुं कृणवन्नृषसो जनाय १
 अस्थुर चित्रा उषसः पुरस्ता न्मिता इव स्वरवोऽध्वरेषु
 व्युं वजस्य तमसो द्वारो च्छन्तीरन्नुच्ययः पावकाः २
 उच्छन्तीरद्य चितयन्त भोजान् रांधोदेयायोषसो मधोनीः ।
 अचित्रे अन्तः पुणयः ससन्त्वबुध्यमानास्तमसो विमध्ये ३
 कुवित स देवीः सनयो नवो वा यामो बभूयावृषसो वो अद्य ।
 येना नवगवे अङ्गिरे वशगवे सुसास्ये रेवती रेवद्वृष ४
 यूयं हि देवीर्कतयुग्मिरश्वैः परिप्रणय मुवनानि सद्यः ।
 प्रबोधयन्तीरुषसः ससन्तं द्विपाच्चतुष्पाच्चरथाय जीवम् ५ [१]

क्व स्विदासां कतमा पुराणी यया विधाना विवधुर्कमूणाम् ।
 शुभं यच्छुभ्रा उषसश्चरन्ति न वि ज्ञायन्ते सहशीरजुर्याः ६

ता वा ता भद्रा उपसः पुरासु रमिष्टिद्युम्ना कृतजातसत्याः ।	
यास्वीजानः शशमान उक्थेः स्तुवञ्छंसन् द्रविणं सद्य आप	७
ता आ चरन्ति समना पुरस्तात् समानतः समना पप्रथानाः ।	
कृतस्य देवीः सदर्शो बुधाना गवां न सर्गा उपसो जरन्ते	८
ता इरुवेडेव समना समानी रमीतवर्णा उपसश्चरन्ति ।	
गूहन्तीरम्भमसितं रुशद्भिः शुक्रास्तनूभिः शुचयो रुचानाः	९
श्विं दिवो दुहितरो विभातीः प्रजावन्तं यच्छतास्मासु देवीः ।	
स्योनादा वः प्रतिबुध्यमानाः सुवीर्यस्य पतयः स्याम	१०
तद् बो दिवो दुहितरो विभाती रूपं ब्रुव उपसो यज्ञकेतुः ।	
वयं स्याम यज्ञसो जनेषु तद् द्यौश्च धत्तां पृथिवी च देवी	११ [२] (५३३)
(५२)	

७ वामदेवो गौतमः । उपाः । गायत्री ।

प्रति ष्या सुनरी जनी व्युच्छन्ती परि स्वसुः ।	
दिवो अदर्शि दुहिता	१
अश्वेव चित्रारूपी माता गवामृतावरी ।	
सखाभूषुश्विनोरुषाः	२
उत सखास्यश्विनोरुत माता गवामसि ।	
उतोषो वस्व ईशिषे	३
यावयद्द्वेषं त्वा चिकित्वित सृनुतावरि ।	
प्रति स्तोमैरभुत्स्महि	४
प्रति भद्रा अदृक्षत गवां सर्गा न रश्मयः ।	
ओषा अप्रा उरु अयः	५
आपप्रुषी विमावरि व्यावज्योतिषा तमः ।	
उषो अनु स्वधामव	६
आ द्यां तनोषि रश्मिभि रान्तरिक्षमुरु प्रियम् ।	
उषः शुकेण शोचिषा	७ [३] (५४०)

(५३)

७ वामदेवो गौतमः । सविता । जगती ।

- तद् देवस्य सवितुर्वार्यं महद् वृणीमहे असुरस्य प्रचेतसः ।
 छर्दिर्येन दाशुषे यच्छति त्मना तन्नो महौ उदयान् देवो अक्षुभिः १
- दिवो धृता भुवनस्य प्रजापतिः पिशङ्गं द्वापिं प्रति मुञ्चते कविः ।
 विचक्षणः प्रथयन्नापूणन्नूर्वजीजनत् सविता सुन्नमुक्थ्यम् २
- आमा रजांसि दिव्यानि पार्थिवा श्लोकं देवः कृणुते स्वाय धर्मणे ।
 प्र ब्राह्म अस्माक् सविता सर्वामानि निवेशयन् प्रसुवन्नक्तुभिर्जगत् ३
- अदाभ्यो भुवनानि प्रचाकशद् व्रतानि देवः सविताभि रक्षते ।
 प्रासाग्ब्राह्म भुवनस्य प्रजाभ्यो धृतम्रतो महो अजमस्य राजति ४
- त्रिरन्तरिक्षं सविता महित्वना त्री रजांसि परिभूस्त्रीणि रोचुना ।
 तिस्रो दिवः पृथिवीस्तिष्ठ ईन्वति त्रिभिर्वैतरभि नो रक्षति त्मना ५
- बृहत्सुन्नः प्रसवीता निवेशनो जगत्तः स्थातुरुभयस्य यो वृशी ।
 स नो देवः सविता शर्म यच्छत्वस्मे क्षयाय त्रिवरुथमंहसः ६
- आगन् देव क्रतुभिर्वर्धतु क्षयं दधातु नः सविता सुप्रजामिषम् ।
 स नः क्षपाभिर्हभिश्च जिन्वतु प्रजावन्तं रयिमस्मे समिन्वतु ७ [४] (५४७)

(५४)

६ वामदेवो गौतमः । सविता । जगती, ६ विष्णुप् ।

- अभूद् देवः सविता वन्द्यो नु न इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः ।
 वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत् १
- देवेभ्यो हि प्रथमं यज्ञियेभ्यो ऽमृतत्वं सुवासं भागमुत्तमम् ।
 आदिद् दामानं सवितुर्व्यूषे ऽनूचीना जीविता मानुषेभ्यः २
- अर्विती यच्चकूमा दैव्ये जने वीनैर्दक्षैः प्रभूती पूरुषत्वता ।
 देवेषु च सवितुर्मनुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनागसः ३
- न प्रमिये सवितुर्दैव्यस्य तद् यथा विश्वं भुवनं धारयिष्यति ।
 यत् पृथिव्या वरिमन्ना स्वङ्गुरि वर्धमन् दिवः सुवति सत्यमस्य तत् ४

(५५१)

इन्द्रज्येष्ठान् बृहज्ज्यः पर्वतेभ्यः क्षयौ एभ्यः सुवासि पुस्त्योवतः ।

यथायथा प्रत्यन्तो वियेग्रि एवैव तस्थुः सवितः सुवायं ते

५

ये ते त्रिरहन् त्सवितः सुवासो द्विर्वादिवे सौभगमासुवन्ति ।

इन्द्रो द्यावापृथिवी सिन्धुरग्नि रादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत

६ [५] (५५३)

(५५)

१० वामदेवो गीतमः । विश्वे देवाः । जिष्णुप्, ८-१० गायत्री ।

को वज्राता वंसवः को वरुता द्यावाभूमी अदिते त्रासीथां नः ।

सहीयसो वरुण मित्र मतात् को वोऽध्वरे वरिदो धाति देवाः

१

प्र ये धामानि पूर्व्याण्यर्चान् वि यदुच्छान् विप्रोतारो अमूगः ।

विधातारो वि ते दधुरजसा ऋतधीतयो रुचन्त दुस्माः

२

प्र पुस्त्याऽदितिं सिन्धुर्मर्कः स्वस्तिमालि सुखाय देदीम ।

उभे यथा नो अहनी निपात उषासानकां करतामदधे

३

व्ययमा वरुणश्चेति पन्था मिषस्पतिः सुवितं शानुमग्निः ।

इन्द्राविष्णू नृवदु पु स्तवाना शर्म नो यन्तममवद वरुधम्

४

आ पर्वतस्य मरुतामवांसि देवस्य त्रातुरग्नि भगस्य ।

पात पतिर्जन्यादहंसो नो मित्रो मित्रियादुत न उरुप्येत्

५ [६]

नू रोदसी अहिना बुध्न्येन स्तुवीत देवी अप्येभिरिष्टैः ।

समुद्रं न संचरणे सनिष्यवो घर्मस्वरसो नद्योऽर्प वन

६

देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।

नहि मित्रस्य वरुणस्य धासि मर्हामसि प्रमियं सान्वग्नेः

७

अग्निरीशे वसव्यस्याऽग्निर्महः सौभगस्य ।

तान्युस्मभ्यं रासते

८

उषो मघोन्या वह सूनृते वार्यी पुरु ।

अस्मभ्यं वाजिनीवति

९

तत् सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा ।

इन्द्रो नो राधसा गमत्

१० [७] (५६३)

(५६)

७ वामदेवो गौतमः । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप्, ५-७ गायत्री ।

मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां शुचयद्भिरकैः ।	
यत् सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन् रुचद्भोक्षा पप्रथानेभिरैवैः	१
देवी देवेभिर्यजते यजत्रै रभिनती तस्थतुरुक्षमाणे ।	
ऋतावरी अनुहा देवपुत्रे यज्ञस्य नेत्री शुचयद्भिरकैः	२
स इत् स्वपा भुवनेष्वास य इमे द्यावापृथिवी जजान ।	
उर्वी गभीरे रजसी सुमेके अवंशे धीरः शच्या समैरत्	३
नू रोदसी बृहद्भिर्नो वरुथैः पत्नीवद्भिरिषयन्ती सजोषाः ।	
उरूची विश्वे यजते नि पातं धिया स्याम रथ्यः सवृसाः	४
प्र वां महि द्यवीं अभ्युपस्तुतिं भरामहे ।	
शुची उप प्रशस्तये	५
पुनाने तन्वा मिथः स्वेन दक्षेण राजथः ।	
ऊह्यार्थे सुनाहृतम्	६
मही मित्रस्य साधथ स्तरन्ती पिप्रीती ऋतम् ।	
परि यज्ञं नि वेदथुः	७ [८] (५७)

(५७)

८ वामदेवो गौतमः । १-३ क्षेत्रपतिः; ४ शुनः; ५, ८ शुनासीरौ; ६-७ सीता ।
अनुष्टुप्; ५ पुर उष्णिक्; २, ३, ८ त्रिष्टुप् ।

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि ।	
गामश्वं पोषयित्वा स नो मृळातीदृशे	१
क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मि धेनुर्वि पयो अस्मासु धुक्ष्व ।	
मधुश्चुतं घृतमिव सूपत मृतस्य नः पतयो मृळयन्तु	२
मधुमतीरोषधीद्याव आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम् ।	
क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान् नो अस्त्व रिष्यन्तो अन्वेनं चरेम	३
शुनं वाहाः शुनं नरः शुनं कृषतु लाङ्गलम् ।	
शुनं वरत्रा बन्धन्तां शुनमह्नामुर्विह्वय	४ (५७)

शुनासीराविमां वाचं जुषेथां यद् विवि चक्रथुः पर्यः ।

तेनेमामुषं सिञ्चतम्

५

अर्वाचीं सुभगे भव सीति वन्दामहे त्वा ।

यथा नः सुभगासीसि यथा नः सुफलासीसि

६

इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पुषानु यच्छतु ।

सा नः पर्यस्वती कुहा—मुत्तरामुत्तरां समां

७

शुनं नः फाला वि कृपन्तु भूमिं शुनं कीनाशां अभि यन्तु वाहेः ।

शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम्

८ [९] (५७८)

(५८)

११ वामदेवो गौतमः । अग्निः, सूर्यो वाऽऽपो वा गावो वा घृतस्तुतिर्वा । त्रिष्टुप्, ११ जगती ।

समुद्राद्भूमिर्मधुमाँ उदारि—दुपांशुना सममृतत्वमानद् ।

घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नामभिः

१

वयं नाम प्र ब्रवामा घृतस्या—ऽस्मिन् युक्ते धारयामा नमोभिः ।

उषं ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृङ्गोऽवमीद् गौर एतत्

२

उत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य ।

त्रिधा बद्धो वृषमो रोरवीति महो देवो मर्त्यो आ विवेश

३

त्रिधा द्वितं पुणिर्मिर्गुह्यमानं गर्वि देवासो घृतमन्वाविन्दन् ।

इन्द्र एकं सूर्यं एकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्ठतक्षुः

४

एता अर्षन्ति हृद्यात् समुद्रा—च्छतवजा रिपुणा नावचक्षे ।

घृतस्य धारां अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम्

५ [१०]

सुम्यक् स्रवन्ति सरितो न धेना अन्तर्द्विदा मनसा पूयमानाः ।

एते अर्षन्त्युर्मयो घृतस्य मुगा इव क्षिपणोरीषमाणाः

६

सिन्धोरिव प्राध्वने ब्रूयनासो वातप्रमियः पतयन्ति युह्याः ।

घृतस्य धारां अरुषो न व्राजी काष्ठां मिन्दन्मिभिः पिन्वमानः

७

(५८५)

अभि प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मयमानासो अग्निम् ।

घृतस्य धाराः समिधो नरन्त ता जुवाणो हर्यति जातवेदाः

८

कृणां हव वहतुमेतवा उ अश्वयज्ञाना अभि चाकशीमि ।

यज्ञ सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अभि तत् पवन्ते

९

अभ्यर्पत सुदुतिं गव्यमाजि मस्मासु भद्रा द्विणानि धत्त ।

इमं यज्ञं नयत वेवता नो घृतस्य धारा मधुमत् पवन्ते

१०

धामन् ते विश्वं भुवन्मधि भित मन्तः समृद्धे हृद्यन्तरायुषि ।

अपामनीके समिधे य आभृत स्तमश्वास मधुमन्तं त ऊर्मिष

११ [११] (५८९)

॥ इति चतुर्थ मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

तृतीयमंडलस्यान्तपर्यन्तं ३०५२

चतुर्थमंडलस्य ५८९

सर्वयोगः- ३६४१

अथ पञ्चमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१४]

१२ बुधगविष्टिरावात्रेयौ । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अवोध्यग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुमिवायतीमुपासम् ।
 यद्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिंस्रते नाकुमच्छं १
 अवोधि होता यजथाय देवा नृध्वो अग्निः सुमनाः प्रातरस्थान् ।
 समिद्धस्य रुशददग्निं पाजो महान् देवस्तमसो निरमोचि २
 यदीं गुणस्य रक्षनामजीगः शुचिरङ्गे शुचिभिर्गोभिर्भग्निः ।
 आद् दक्षिणा युज्यते वाजय न्युत्तानामुध्वो अंधयज्जुह्वभिः ३
 अग्निमच्छा देवयतां मनांसि चक्षुषीव सूर्ये सं चरन्ति ।
 यदीं सुवाते उपसा विरूपे श्वेतो वाजी जायते अग्रे अह्नाम् ४
 जनिष्ट हि जेन्यो अग्रे अह्नां हितो हितेष्वरूपो वनेषु ।
 दमेदमे सप्त रत्ना दधानो अग्निर्होता नि पसादा यजीयान् ५
 अग्निर्होता न्यसीदुद् यजीया नृपस्थे मातुः सुरभा उ लोके ।
 युवा कविः पुरुनिष्ठ क्रतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्य इन्द्रः ६ [१२]

प्र णु त्वं विप्रमध्वेषु साधु मग्निं होतारमीळते नमोभिः ।
 आ यस्ततान् रोदसी क्रतेन नित्यं मृजन्ति वाजिनं घृतेन ७
 मार्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः ।
 सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वा अग्रे सहसा प्रास्यन्यान् ८
 प्र सद्यो अग्रे अत्येव्यन्या नाविर्यस्मै चारुतमो बभूथ ।
 इत्येन्यो वपुष्यो विभावा प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम् ९
 तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ बलिर्मग्रे अन्तित ओत दुरात् ।
 आ भन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्धि बृहत् तै अग्रे महि शर्म भद्रम् १० (१०)

आद्य रथं भानुमो भानुमन्तमग्ने तिष्ठ यजतेभिः समन्तम् ।

विद्वान् पथीनामूर्ध्वान्तरिक्षमेह देवान् हविरध्याय वक्षि

११

अवोचाम कवये मेधयाय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे ।

गविष्ठिरो नमस्ता स्तोममग्नौ द्विवीथ रुक्ममुख्यश्चमभेत

१२ [१३] (११)

(२)

११ कुमार आग्नेयः, वृशो वा जानः, उभौ वा; १, ९ वृशो जानः । अग्निः । त्रिष्टुप्, ११ सप्तमयी ।

कुमारं माता युवतिः समुब्धं गुह्यं चिमर्ति न ददाति पित्रे ।

अनीकमस्य न मिनज्जनासः पुरः पश्यन्ति निहितमरुतौ

१

कमेतं त्वं युवते कुमारं पेषीं चिमर्षि महिषी जजान ।

पूर्वाहिं गर्भः शरदो ववर्धा उपश्यं जातं यदसूत माता

२

हिरण्यदन्तं शुचिर्वर्णमारात् क्षेत्रादपश्यमायुधा मिमानम् ।

वृकानो अस्मा अमृतं विपृक्वत् किं मामनिन्द्राः कृणवन्ननुक्थाः

३

क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरन्तं सुमद् यूथं न पुरु शोभमानम् ।

न ता अगृध्नन्नजनिहृ हि षः पलिक्नीरिद युवतयो भवन्ति

४

के मे मर्यकं वि यवन्त गोमिर्न येषां गोपा अरणश्चिदास ।

य ई जग्मुर्गु ते सृजन्त्वाजाति पृथ्व उप नश्चिकित्वान्

५

वसां राजानं वसतिं जनानां मरातयो नि दधुर्मर्त्येषु ।

ब्रह्माण्यत्रैव तं सृजन्तु निन्वितारो निन्द्यासो भवन्तु

६ [१४]

शुनश्चिच्छेपे निर्वितं सहस्राद् यूपादमुञ्चो अशमिहृ हि षः ।

एवास्मवग्ने वि मुमुग्धि पाशान् होतश्चिकित्व इह तू निषद्य

७

दृणीयमानो अप हि मदेयः प्र मे देवानां वतपा उवाच ।

इन्द्रो विद्वौ अनु हि त्वा चक्ष तेनाहमग्ने अनुशिहृ आगाम्

८

वि ज्योतिषा बृहता मात्यग्नि राविर्विश्वानि कृणुते महित्वा ।

प्रोदेवीर्मायाः संहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसि विनिक्षे

९

उत स्वानासो विवि वन्तवग्ने स्तिग्मायुधा रक्षसि हन्तवा उ ।

मदे चिदस्य प्र रुजन्ति मामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः

१०

(२२)

एतं ते स्तोमं तुविजात विभो रथं न धीरः स्वर्पा अतक्षम् ।

यदीक्षे प्रति त्वं देवं हर्षाः स्वर्वतीरप एना जयेम

११

तुविग्रिवो वृषभो वावृधानो ऽशत्र्वर्यः समंजाति वेदः ।

इतीममग्निममृता अवोचन् बहिष्मते मनवे शर्म यंस ऋविष्मते मनवे शर्म यंसत १२ [१५] (१४)

(३)

१२ वसुधुत आत्रेयः । अग्निः, ३ मरुद्भुविष्णवः । त्रिष्टुप्, १ विराट्

त्वमग्ने वरुणो जायसे यत् त्वं मित्रो भवसि यत् समिन्द्रः ।

त्वे विश्वे सहसस्पुत्र देवा स्वमिन्द्रो वृशुषे मर्त्याय

१

त्वमर्यमा भवसि यत् कनीनां नाम स्वधावन् गुह्यं बिभर्षि ।

अञ्जन्ति मित्रं सुधितं न गोमि र्यद् दंपती समनसा कृणोषि

२

तव श्रिये मरुतो मर्जयन्त रुद्र यत् ते जनिम् चारु चित्रम् ।

पुदं यद् विष्णोरुपमं निधाय तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम्

३

तव श्रिया सुहृशो देव देवाः पुरु दधाना अमृतं सपन्त ।

होतारमग्निं मनुषो नि षेत्तु दंशस्यन्त उशिजः शंसमायोः

४

न त्वद्धोता पूर्वो अग्ने यर्जयान् न कार्व्यैः परो अस्ति स्वधावः ।

विशदच्च यस्या अतिथिर्मवांसि स एजेन वनवद् देव मर्तान्

५

वयमग्ने वनुयाम त्वोता वसूयवो हविषा बुध्यमानाः ।

वयं समर्ये विदधेष्वाह्वं वयं राया सहसस्पुत्र मर्तान्

६ [१६]

यो न आगो अभ्येनो भरा त्यधीदृघमघशंसे दधात ।

जही चिकित्वो अभिशस्तिमेता मग्ने यो नो मर्चयति द्वयेन

७

त्वामस्या व्युषि देव पूर्वे वृतं कृण्वाना अयजन्त हव्यैः ।

संस्ये यक्ष्म ईर्यसे रयीणां देवो मर्तेर्वहुमिदिध्यमानः

८

अवं स्पृधि पितरं योषिं विद्वान् पुत्रो यस्तं सहसः स्रन ऊहे ।

कदा चिकित्वो अभि चक्षसे नो ऽग्ने कदा कतचित् यातयासे

९

भूरि नाम बन्वमानो दधाति पिता वंसो यद्वि तज्जोषयासे ।

कुविद् देवस्य सहसा चकानः सुश्रमग्निर्वनते वावृधानः

१०

(१४)

त्वमङ्ग ज॑रितारं यविष्ठ विश्वा॑न्यग्ने दुरिता॑तिं प॑र्षि ।
स्तेना अ॑दृशन् रि॒पवो जना॑सो ऽज्ञा॑तकेता वृ॒जिना अ॑भूवन्
इमे यामा॑सस्त्वद्दिग॑भूवन् वस॑वे वा तदि॑दागो॑ अवाचि ।
नाहाय॑मग्नि॒रभि॑शस्तथे नो न री॑वते वावृ॒धानः परा॑ दाव्

११

१२ [१७] (११)

(४)

११ वसु॑श्रुत आग्नेयः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

त्वाम॑ग्ने वसु॑पातिं वसू॑ना म॒मि प्र म॑न्दे अध्व॑रेषु॑ राजन् ।
त्वया॑ वाजं वाज॑यन्तो जये॑मा ऽमि॒ ज्याम॑ पृ॒त्सुती॑र्षत्या॒नाम्
हव्य॑वाळ॒मिर॑जरः पि॒ता नो बिभु॑र्हिमा॒था सु॒दृशी॑को अ॒स्मे ।
सु॒गा॒र्ह॒प॒त्याः समि॑पो दि॒दी ह्य॒स्म॒द्य॒क् सं मि॑मीहि श्रवा॑सि
वि॒शां क॒वि बि॒रप॑तिं मानु॑षीणां शुचिं॑ पाव॑कं घृ॒तघृ॑ष्ठम॒ग्निम् ।
नि हो॑तारं विश्व॑विदं दधि॑ध्वे स दे॒वेषु॑ वन॑ते वार्या॑णि
जुष॑स्वाम् इळ॑या स॒जोषा यत॑मानो र॒श्मिभिः॑ सूर्य॑स्य ।
जुष॑स्व नः स॒मिधं॑ जातवे॒द आ च॑ दे॒वान् ह॑वि॒रद्या॑य वक्षि
जुष्टो॑ दमू॒ना अ॑ति॒थिर्दु॑रोण इमं॑ नो य॒ज्ञमु॑प॒ याहि वि॒द्वान् ।
वि॒श्वा अ॑ग्ने अ॒मि॒युजो॑ वि॒हत्या॑ शन्नू॒यता॑मा भ॑रा मोज॑नानि

१

२

३

४

५ [१८]

वधेन॑ दस्युं प्र हि चा॒तय॑स्व वयं॑ कृ॒ण्वान॑स्तन्वे॒तु स्वा॑र्यै ।
पि॒प॒र्षि यत् स॑हस॒स्पुत्र॑ दे॒वान् त्सो अ॑ग्ने पाहि नृ॒तम् वाजं॑ अ॒स्मान्
वयं॑ ते॒ अग्न॑ उ॒क्थेर्वि॑धेम ॒यं हव्यैः॑ पा॒वक॑ मद्र॒शोचे॑ ।
अ॒स्मे र॒थि वि॒श्ववा॑रं स॒मिन्वा॒स्मे वि॒श्वानि॑ द्रवि॒णानि॑ धेहि
अ॒स्माक॑म॒ग्ने अध्व॑रं जुष॑स्व स॒हसः॑ सू॒नो त्रि॑षध॒स्थ हव्य॑म् ।
वयं॑ दे॒वेषु॑ सु॒कृतः॑ स्याम॒ शर्म॑णा न॒खिरु॑थेन पाहि
वि॒श्वानि॑ नो दु॒र्गहा॑ जातवे॒दुः सिन्धुं॑ न ना॒वा दुरि॑तातिं प॑र्षि ।
अ॒ग्ने अ॒त्रि॒व॒न्नम॑सा गृ॒णानो॑ ऽस्माकं॑ बो॒ध्यवि॑ता त॒नूना॑म्
यस्त्वा॑ हृ॒दा की॑रिणा म॒न्यमा॑नो ऽम॑र्त्य म॒र्त्यो जो॑ह॒मीमि॑ ।
जात॑वे॒दो यशो॑ अ॒स्मासु॑ चेहि प्र॒जाभि॑र॒ग्ने अ॒मृत॑त्वम॒श्याम्

६

७

८

९

१०

(४५)

यस्यै त्वं सुहृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम् ।

अग्निं स पुत्रिणं वीर्यन्तं गोमन्तं रयिं नशते स्वस्ति

११ [१९] (४७)

(५)

११ वसुधृत आग्नेयः । आग्नीसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशांसः, ३ इळः, ४ वह्निः, ५ देवीर्ह्यारः

६ उपासान्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीलाभारण्यः,

९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । गायत्री ।

सुराग्निद्वयाय शोचिषे	घृतं तीक्ष्णं जुहोतन	। अग्नये जातवेदसे	१
नराशांसः सुपूदती	मं यज्ञमदाभ्यः	। कृदिहि मधुहस्त्यः	२
इच्छितो अग्न आ वृहे	न्द्रं चित्रमिह प्रियम्	। सुखै रथेभिरुतये	३
ऊर्णमृदा वि प्रथस्वा	ऽभ्यर्कान् अनूपत	। भवा नः शुभ्र सातये	४
देवीर्ह्यारो वि श्रयध्वं	सुप्रायणा न ऊतये	। प्रप्र यज्ञं पृणीतन	५ [२०]

सुमतीके वयोवृधा	युही कृतस्य मातरा	। कृषायुषासमीमहे	६
वार्तास्य पत्न्यङ्गीलिता	दैव्या होतारु मनुषः	। इमं नो यज्ञया गतम्	७
इच्छा सरस्वती मही	तिस्रो देवीर्गोभ्योभुवः	। वह्निः सीदन्त्यग्निधः	८
शिवास्वर्गप्रहि गहि	विभुः पोष उत त्वना	। यज्ञेयं न उदव	९
यज्ञ देत्य वनस्पते	देवानां गुह्या नायानि	। तत्र हव्यानि गामय	१०
स्वाह्याग्नये वरुणाय	स्वाहेन्द्राय मरुद्भ्यः	। स्वाहा देवेभ्यो हविः	११ [२१] (५८)

(६)

१० वसुधृत आग्नेयः । अग्निः । पङ्क्तिः ।

अग्निं तं मन्ये यो वसु-रस्तं यं यन्ति धेनवः ।

अस्तामर्षन्त आशवो ऽस्तं नित्यासो वाजिन इषं स्तोतृभ्य आ भर १

स्तो अग्निर्यो वसुर्गृ- सं यमायन्ति धेनवः ।

समर्षन्तो रघुवृधः सं सुजातासः सूरय इषं स्तोतृभ्य आ भर २

अग्निर्हि वाजिनं विशे वदाति दिश्वर्चर्षणिः ।

अग्नी राये स्वाभुवं स प्रीतो याति वार्य-मिषं स्तोतृभ्य आ भर ३

आ तं अग्न इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् ।

यज्ञ स्य पर्नीयसी समिद्ध वीक्षयति द्यवी-षं स्तोतृभ्य आ भर ४ (६२)

आ ते अग्नं कृचा हविः शुक्रस्य शोचिचस्पते ।

सुश्र्वन्द्र दस्म विश्पते हव्यंवाद् तुभ्यं हूयत इषं स्तोतुम्य आ भर

५ [२२]

प्रो त्वे अग्नयोऽग्निषु विभ्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।

ते हिंन्विदे त इन्विदे त इषन्वन्त्यानुष गिषं स्तोतुम्य आ भर

६

तव त्वे अग्ने अर्चयो महिं वाधन्त वाजिनः ।

ये पत्वंभिः शफानां व्रजा मुरन्त गोना मिषं स्तोतुम्य आ भर

७

नवां नो अग्न आ भर स्तोतुम्यः सुक्षितीरिषः ।

ते स्याम य आनुचु स्त्वायूतासो दमेवम इषं स्तोतुम्य आ भर

८

उभे सुश्र्वन्द्र सर्पिषो र्वीं श्रीणीष आसनि ।

उतो न उत पुपूर्या उक्थेषु शक्वसस्पत इषं स्तोतुम्य आ भर

९

एवाँ अग्निमजुर्यमु गीर्मिथ्यज्ञेभिरानुषक् ।

दधंनुस्मे सुवीर्यं मुत त्यवाश्चक्ष्य मिषं स्तोतुम्य आ भर

१० [२३] (१८)

(७)

१० इष जात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, १० पङ्क्तिः ।

सखायः सं वः सम्यञ्च मिषं स्तोमं चाग्रये ।

वर्षिठाय क्षितीना मूर्जो नष्ट्रे सहस्वते

१

कुत्रा चिद् यस्य समृती उष्वा नरो नृषर्दने ।

अर्हन्तश्चिद् यमिन्धते सँजनयन्ति जन्तवः

२

सं यद्विषो वनामहे सं हव्या मानुषाणाम् ।

उत द्युमस्य शर्वस क्रतस्य उश्मिमा वरे

३

सः स्मा कृणोति केतुमा नक्तं चिद् दूर आ सते ।

पावको यद् वनस्पतीन् प्र स्मा मिनात्यजरः

४

अव स्म यस्य वेर्षजे स्वेवं पथिषु जुहति ।

अमीमद् स्वजेन्यं भूमां पुष्टेवं रुरुदुः

५ [२४]

यं मर्त्यः पुरुस्पृहं विवद् विश्वस्य धार्यसे ।

प्र स्वादनं पितृना मस्तंतातिं चिदायवे

६ (७४)

स हि ष्मा धन्वाक्षितं दाता न दात्या पशुः ।

हिरिश्मभुः शुचिदं ब्रूमुरनिभृष्टतविषिः

शुचिः ष्म यस्मां अद्विवत् प्र स्वर्धितीव रीयते ।

सुधूरसूत माता क्राणा यदानशे भगम्

आ यस्ते सर्पिरासुते ऽग्ने इमस्ति धार्यसे ।

ऐषु धुममुत भव आ चित्तं मर्त्येषु धाः

इति चिन्मन्युमधिज स्वादात्मा पशुं वदे ।

आदग्ने अपृणतो ऽग्निः सासद्याद् वस्यू निवः सासद्याच्चन

७

८

९

१० [२५] (७८)

(८)

७ इय आत्रेयः । अग्निः । जगती ।

त्वामग्ने कृतायवः समीधिरे प्रब्रं प्रत्नासं ऊतये सहस्कृत ।

पुरुश्चन्द्रं यजतं विश्वधापसं दनुनसं गृहपतिं वरेण्यम्

त्वामग्ने अतिथिं पूर्व्यं विशः शोचिष्केशं गृहपतिं नि वैदरे ।

गृहत्केतुं पुरुरूपं धनस्पृतं सुशर्माणं स्ववसं जरद्विषम्

त्वामग्ने मानुषीरीळते विशो होत्राविवं विविचिं रत्नधातमम् ।

गृहा सन्तं सुयग विश्वदर्शतं तुविष्णुणसं सुयजं घृतभिर्यम्

त्वामग्ने धर्णसिं विश्वधां व्यं गीर्मिर्गुप्सन्तो नमसोपं सेदिम ।

स नो जुषस्व समिधानो अङ्गिरो देवो मर्तस्य यशसां सुवीतिभिः

त्वामग्ने पुरुरूपो विशेर्विशे वयो दधासि प्रतथां पुरुदुत ।

पुरुरूप्यन्ना सहसा वि राजसि त्विषिः सा ते तत्विषाणस्प नाधूयं

त्वामग्ने समिधानं यविठय देवा वृतं चक्रिरे हव्यवाहनम् ।

उरुध्रयसं घृतयोनिमाहुतं त्वेषं चक्षुर्वधिरे चोदयन्मति

त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतैः सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे ।

स वावृधान ओषधीभिरुक्षितोऽग्निं जयांसि पाथिवा वि तिष्ठसे

[इति तृतीयोऽष्टकः ॥१॥]

७ [२६] (८५)

॥ अथ चतुर्थोऽष्टकः ॥४॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३३]

(९)

७ गय आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५, ७ पङ्क्तिः ।

त्वामग्ने हविष्मन्तो देवं मर्तास ईळते ।
मन्ये त्वा जातवेदसं स हव्या वक्ष्यानुषक् १
अग्निर्होता दास्वतः क्षयस्य वृक्तवर्हिषः ।
सं यज्ञासश्चरन्ति यं सं वाजासः श्वस्यवः २
उत स्म यं शिशुं यथा नवं जग्मिष्टारजीं ।
धर्तारं मानुषीणां विशामग्निं स्वध्वरम् ३
उत स्म दुर्गृभीयसे पुत्रो न ह्यार्याणाम् ।
पुरु यो दग्धासि वना उग्रं पशुर्न यवसे ४
अधं स्म यस्यार्वयः सम्यक् संयन्ति धूमितः ।
यवीमहं जितो विव्युप ध्मातेव धर्मति शिशीति ध्मातरीं यथा ५
तवाहमग्ने ऊतिभिर्मित्रस्य च मशस्तिभिः ।
द्वेपोयुतो न दुरिता तुर्याम मर्त्यानाम् ६
तं नो अग्ने अभी नरो रयिं सहस्र आ मर ।
स क्षेपयत् स पोषयद् भुवद् वाजस्य स्नातयं उत्तैधिं पृत्सु नो वृधे ७ [१] (११)

(२०)

७ गय आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४, ७ पङ्क्तिः ।

अग्न ओजिष्ठमा मर द्युम्नमस्मभ्यमग्निगो ।
प्र नो राया परीणसा रत्ति वाजाय पन्थाम् १
त्वं नो अग्ने अद्भुत कत्वा दक्षस्य मंहना ।
त्वे असुर्यमारुहत् क्राणा मित्रो न यज्ञिर्यः २
त्व नो अग्न एषां गयं पुष्टिं च वधेय ।
ये स्तोमेभिः प्र सूरयो नरो मघान्यान्शुः ३
ये अग्ने चन्द्र ते गिरः शुम्भन्त्यश्वराधसः ।
शुष्मेभिः शुष्मिणो नरो विवश्चिद् येषां बृहत् सुकीर्तिर्वोधति त्मना ४ (१६)

तव त्वे अग्ने अर्चयो भ्राजन्तो यन्ति धृष्णुया ।

परिज्मानो न विद्युतः स्वानो रथो न याज्युः

नू नो अग ऊतये सवार्धसश्च रातये ।

अस्माकांसश्च सुरयो विश्वा आशास्तरीषणि

त्वं नो अग्ने अङ्गिरः स्तुतः स्तवान् आ मर ।

होतृर्धिव्वांसह रयिं स्तोतृभ्यः स्तवंसे च न उतैधि पृतसु नो वृधे

५

६

७ [२] (१९)

(११)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । जगती ।

जनस्य गोपा अंजनिष्ट जायृवि रग्निः सुदक्षः सुविताय नव्यसे ।

घृतप्रतीको बृहता विविस्वृशां शुभद वि माति मरुतेभ्यः शुचिः

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं मग्निं नरस्त्रिषधस्ये समीधरे ।

इन्द्रेण देवैः सुरथं स वर्हिषि सीवृन्नि होता यजथाय सुक्रतुः

असंमृष्टो जायसे मात्रोः शुचिं भ्रन्वः कविरुदतिष्ठो निवस्वतः ।

घृतेन त्वावर्धयन्नग आहुत धूमस्ते केतुरभवद विवि भितः

अग्निर्नो यज्ञमुप वेतु साधुया ऽग्निं नरो वि भरन्ते गृहेगृहे ।

अग्निर्वृतो अंभवद्भव्यवाहनो ऽग्निं वृणाना वृणते कविकेतुम्

तुभ्येदमग्ने मधुमत्तमं वच स्तुग्यं मनीषा इयमस्तु शं हृदे ।

त्वां गिरः सिन्धुमिवावनीर्ग्रही रा पृणान्ति शवसा वर्धयन्ति च

त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहां हित मन्वाविन्दन्तिष्ठश्रियाणं वनेवने ।

स जायसे मथ्यमानः सहो महत् त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः

१

२

३

४

५

६ [३] (१०५)

(१२)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्रये बृहते यज्ञियाय क्रतस्य वृष्णे अक्षराय मन्म ।

घृतं न यज्ञ आस्येऽ सुपतं गिरं भरे वृषभाय प्रतीचीम्

क्रतं चिकित्वा क्रतमिच्चिकिद्वा तस्य धारा अनु तृन्धि पूर्वीः ।

नाहं यातुं सहसा न हृयेन क्रतं संपाम्यरुषस्य वृष्णाः

१

२

(१०७)

कषां नो अग्र ऋतयञ्जतेन	मुवो नवेदा उच्यर्थस्य नव्यः ।	
वेदा मे वेव ऋतुपा ऋतूनां	नाहं पर्ति सनितुरस्य रायः	३
के ते अग्रे रिपवे बन्धनासः	के पायवः सनिवन्त द्युमन्तः ।	
के धासिमग्ने अनृतस्य पान्ति	क आसंतो वचसः सन्ति गोपाः	४
तत्सायस्ते विपुणा अग्र एते	शिवासः सन्तो अशिवा अभूवन् ।	
अधूर्षत स्वयमेते वचोभि	ऋजूयते वृजिनानि ब्रुवन्तः	५
यस्ते अग्रे नमसा यज्ञमीदृ	ऋतं स पात्यरुषस्य वृष्णः ।	
तस्य क्षयः पृथुरा साधुरेतु	प्रसर्माणस्य नहुषस्य क्षेपः	६ [४] (१११)

(१३)

६ सुतंभर मात्रेयः । अग्निः । गायत्री ।

अर्चन्तस्त्वा हवामहे	ऽर्चन्तः समिधीमहि	। अग्रे अर्चन्त ऊतये	१
अग्नेः स्तोमं मनामहे	सिधमद्य दिविस्पृशः	। वेवस्य द्रविजस्यवः	२
अग्निर्जुषत नो गिरो	होता यो मानुषेष्वा	। स यक्षद् दैव्यं जनम्	३
त्वमग्ने सप्रथा असि	जुष्टो होता वरेण्यः	। त्वया यज्ञं वि तन्वते	४
त्वामग्ने वाजसातमं	विषां वर्धन्ति सुहुतम्	। स नो रास्व सुवीर्यम्	५
अग्ने नेमिरा इव	वेवाँस्त्वं परिभूरासि	। आ राधश्चित्रमृञ्जसे	६ [५] (११०)

(१४)

६ सुतंभर मात्रेयः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निं स्तोमेन बोधय	समिधानो अमर्त्यम्	। हव्या वेवेषु नो दधत्	१
तमध्वरेष्वीळते	वेवं मता अमर्त्यम्	। यजिष्ठं मानुषे जने	२
तं हि शम्बन्त ईळते	सुवा वेवं घृतश्चुता	। अग्निं हव्याय वोळ्हवे	३
अग्निर्जातो अरोचत	प्रन् दस्युः अयोतिषा तमः	। अविन्दुद् गा अपः स्वः	४
अग्निमीलेन्यं कवि	घृतपुष्टं सपर्यत	। वेतु मे मृजवद्भवम्	५
अग्निं घृतेन वापृषुः	स्तोमैर्मिर्विश्ववर्धयिम्	। स्वाधीर्मिर्विश्वसुमिः	६ [६] (१११)

(१५)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १५-३२]

५ धरुण जातिरसः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वेधसे कवये वेद्याय गिरं भरे यशसे पूर्व्याय ।	
घृतमसतो अतुरः सुशेवो रायो धर्ता धरुणो दस्वो अग्निः	१
ऋतेन ऋतं धरुणं धारयन्त यज्ञस्य ज्ञाके परमे व्योमन् ।	
विषो धर्मेन धरुणे सेवयो नृ आतैरजातां अभि ये ननुक्षुः	२
अंहोयुर्वस्तुन्वस्तन्यते वि वयो महद् दुदरं पूर्व्याय ।	
स संवतो नर्वजातस्तुतुर्यात् सिंहं न क्रुद्धममृतः परि द्युः	३
मातेव यद् भर्से पप्रथानो जनेजनं धार्यसे चक्षसे च ।	
वयोवयो जरसे यद् दधानः परि त्वना विषुरुषो जिगासि	४
वाजो नु ते शर्वसस्यात्वनं मुहुं दोर्वं धरुणं देव रायः ।	
प्रइ न तायुर्मुहा दधानो मुहो राये चितयुक्तत्रिमरूपः	५ [७] (१२८)

(१६)

५ पूररात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

बृहद् वयो हि भानवे ऽर्चां वेवायामये ।	
यं मित्रं न प्रज्ञास्तिभिर्मतीसो दधिरे पुरः	१
स हि शुभिर्जनां होता वक्षस्य बाह्वोः ।	
वि हव्यमभिर्ननुपग्मगो न वारमृण्वति	२
अस्य स्तोमे मघोनः सख्ये वृद्धशोचिषः ।	
विश्वा यस्मिन् तुषिष्वणि समये शुष्ममावृधुः	३
अथा द्यम एषां सुवीर्यस्य ग्रहता ।	
तमिद् यद्धं न रोक्सी परि श्रवो बभूवतुः	४
न न एहि वार्यमग्ने गृणान आ मर ।	
वे वर्य वे च सूरयः स्वस्ति धामदे सजो तैधि पृत्सु नो वृधे	५ [८] (११३)

(१७)

५ पूरुराग्नेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

आ यज्ञैर्वैव मर्त्यं इत्था तव्यांसभूतये ।

अग्निं कृते स्वध्वरे पूरुरीळीतार्चसे

१

अस्य हि स्वयंशस्तर आसा विधर्मन् मन्यसे ।

तं नाकं चित्रशोचिषं मन्द्रं परो मनीषया

२

अस्य वासा उ अर्चिषा य आर्युक्त तुजा गिरा ।

विषो न यस्य रेतसा बृहच्छोचन्त्यर्चयः

३

अस्य क्रत्वा विचेतसो वृस्मस्य वसु रथ आ ।

अधा विश्वांसु हव्यो ऽग्निर्विक्षु प्र शस्यते

४

नू न इद्धि वार्यं—मासा संचन्त सूरयः ।

ऊर्जो नपादुभिष्टये पाहि शुग्धि स्वस्तयं जुतैधिं पूत्सु नो बृधे

५ [९] (१३८)

(१८)

५ द्वितो मृक्तवाहा आग्नेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

प्रातरग्निः पुरुप्रियो विशः स्तवेतातिथिः ।

विश्वानि यो अमर्त्यो हव्या मर्तेषु रण्यति

१

द्वितार्यं मृक्तवाहसे स्वस्य दक्षस्य मंहना ।

इन्द्रं स धत्त आनुषक् स्तोता चित् ते अमर्त्यं

२

तं वो वीर्यायुशोचिषं गिरा हुवे मघोनाम् ।

अरिष्टो येषां रथो व्यंश्वदावन्नीयते

३

चित्रा वा येषु वीधिति—रासन्नुक्था पान्ति ये ।

स्तीर्णं बार्हिः स्वर्णरे श्रवांसि दधिरे परि

४

ये मे पञ्चाशतं वृदु—रश्वानां सधस्तुति ।

द्युमर्द्रे महि श्रवो बृहत् कृधि मघोनां नुवर्बमृत नृणाम्

५ [१०] (१४१)

(१९)

५ वमिरात्रेयः । अग्निः । गायत्री, ३-४ अनुष्टुप्, ५ विराड्‌रूपा ।

अभ्यवस्थाः प्र जायन्ते प्र वधेर्धमिश्चिकेत । उपरथे मातुर्वि चेटे १

जुहुरे धि चितयन्तो ऽनिमिपं नृम्यं पान्ति । आ हृळ्हां पुरं विविशुः २

आ ध्वेज्यस्य जन्तवो द्युमद् वर्धन्त कृष्टयः ।

निष्करीवो बृहदुक्थ एना मध्वा न वाजयुः ३

मियं कुधं न काम्यमजामि जाम्योः सचा ।

धर्मो न वाजजतरो ऽदब्धुः शश्वतो दर्भः ४

क्रीळन् नो रश्म आ ध्रुवः सं भस्मना वायुना वेर्विदानः ।

ता अस्य सन् धूपजो न तिग्माः सुसंशिता वक्ष्यो वक्षणेस्थाः ५ [११] (१४८)

(२०)

४ प्रयस्वन्त आत्रेयाः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

यमंशे वाजसातम् त्वं चिन् मन्यसे रयिम् ।

तं नो गीभिः श्रुवाय्यं देवत्रा पनया युजम् १

ये अग्नि नेरयन्ति ते वृद्धा उग्रस्य शर्वसः ।

अप द्वेषो अप हरो ऽन्यवतस्य सश्विरे २

होतारं त्वा वृणीमहे ऽग्ने दक्षस्य सार्धनम् ।

यज्ञेषु पूर्वं गिरा प्रयस्वन्तो हवामहे ३

इत्था यथा त ऊतये सहसावन् विवेदिवे ।

राय ऊताय सुकतो गोभिः प्याम सधमादो वीरैः स्याम सधमादः ४ [१२] (१५२)

(२१)

४ सस आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

मनुष्वत् त्वा नि धीमहि मनुष्वत् समिधीमहि । अग्ने मनुष्वदङ्गिरो देवान् देवयुते यज १

त्वं हि मानुषे जने ऽग्ने सुप्रीत इध्यसे । सुचस्त्वा यन्त्यानुषक् सुजातं सर्पिरासुते २

त्वां विश्वे सुजोपसो देवासो दूतमकृत । सपर्यन्तस्था कवे यज्ञेषु देवमीळते ३

देवं वो देवयज्यथा ऽग्निमीळीत मर्त्यः ।

समिद्धः शुक्र दीदित्वा तस्य योनिमासदः ससस्य योनिमासदः ४ [१३] (१५६)

(२१)

४ विश्वसामा आग्नेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

प्र विश्वसामन्नत्रिव - द्वा पावकशोचिवे । यो अघ्नुरेष्वीक्यो होता मन्त्रतमो विद्मि १
न्यः ११िं जातवेदसं दधाता देवमुत्विजम् । प्र यज्ञ एतानुष - गृह्या देवव्यवस्तमः २
चिकित्विन्मनसं त्वा देवं मर्तासं ऊतये । वरेण्यस्य तेऽवस इयानासो अमन्माहि ३
अग्ने चिकित्वायस्य न कुदं वरः सहस्य ।
तं त्वां सुशिप्र वपते स्तोमैर्वधन्त्यत्रयो गीर्भिः शुम्भन्त्यत्रयः ४ [१४] (१५०)

(२२)

४ धुन्नो विश्वचर्षणिराग्नेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

अग्ने सहन्तमा भर धुन्नस्य प्रासहा रयिम् । विश्वा यश्चर्षणीरम्याडे - सा वार्जेषु सासह्य १
तमग्ने पृतनापहं रयिं सहस्व आ भर । त्वं हि सत्यो अर्जुतो दाता वार्जस्य गोमतः २
विश्वे हि त्वां सजोषसो जनांसो वृक्तर्वाहिषः । होतारं सन्नसु प्रियं व्यन्ति वार्यां पुरु ३
स हि ष्मां विश्वचर्षणि - रमिमांति सहो वृधे ।
अग्नं एषु क्षयेष्वा रेवन्नः शुक्र कीदिहि धूमत् पावक कीदिहि ४ [१५] (१५४)

(२४)

४ गोपायना लीपायना वा वन्धुः सुवन्धुः भुतवन्धुर्विप्रवन्धुश्च । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

अग्ने त्वं नो अन्तम उत त्राता जिवो मवा वरुध्यः १
वसुरगिर्वसुभवा अच्छां नक्षि धूमत्तमं रयिं दाः ॥१॥ २
स नो बोधि शुधी हव - मुरुष्या णो अघायतः संमस्मात् ३
तं त्वां शोचिष्ठ कीदिवः सुज्ञाय नूनमीमहे सखिन्यः ॥२॥ ४ [१६] (१५८)

(२५)

१ वसुयव आग्नेया । अग्निः । अनुष्टुप् ।

अच्छा वो अग्निमवसे देवं गांसि स नो वसुः ।
रासन्त पुत्र कृष्णा - मृतावां पर्वति द्विषः १
स हि सत्यो यं पूर्वं चिद् देवासंश्चिद् यमीधिरे ।
होतारं मन्द्रजिह्मिव सुवीतिभिर्विमावसुम् २

(१७०)

स नो धीती वर्धिष्या श्रेष्ठया च सुमृत्या ।

अग्ने रायो विधीहि नः सुवृत्तिर्मिदरेण्य

३

अग्निर्देवेषु राजत्यग्निर्मेतेष्वामिषान् ।

अग्निर्नो हव्यवाहनो अग्निं धीमिः संपर्यत

४

अग्निस्तुविध्वंसस्तमं तुविज्रं ह्यणमुत्तमम् ।

अतूर्तं आवयत्यति पुत्रं ददाति व्राह्मणे

५ [१७]

अग्निर्वदाति सत्यं सासाह यो युधा नृमिः ।

अग्निरत्यं रघुष्यवं जेता रमपराजितम्

६

यद् वाहिष्ठं तदृश्यं बृहद्वर्चं विभावसो ।

महिषीषु त्वद् रयिस्त्वद् वाजा उदीरते

७

तव द्युमन्तो अर्चयो ग्रावेवोच्यते बृहत् ।

उतो ते तन्मृतुर्यथा स्थानो अर्तं त्मना विवः

८

एषां अग्निं वसूयवः सहस्रानं ववन्दिम ।

स नो विश्वा अति द्विपः पर्वणावेयं सुकतुः

९ [१८] (१७)

(२६)

१ वसूयव आत्रेयाः । अग्निः, १ बिभवे देवाः । गायत्री ।

अग्ने पावक रोचिया मन्द्रयां देव जिह्वया । आ देवान् वह्नि यक्षि च १

तं त्वा घृतघवीमहे चित्रमानो स्वर्हशम् । देवाँ आ वीतये वह २

धीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि । अग्ने बृहन्तमध्वरे ३

अग्ने विश्वेमिरा गंहि देवेमिह्व्यदातये । होतारं त्वा वृणीमहे ४

यजमानाय सुन्वत आग्ने सुवीर्यं वह । देवैरा सन्ति बर्हिषि ५ [१९]

समिधन्नः सहस्रजि—क्रे धर्माणि पुष्यसि । देवानां ब्रूत उक्थ्यः ६

न्यग्निं जातवेदसं होत्रवाहं यविष्क्यम् । दधाता देवमुत्विजम् ७

प्र यज्ञ एतानुव—गथा देवव्यवस्तमः । स्तूणीत बर्हिरासदे ८

एवं मरुतो अग्निना मित्रः सीदन्तु वरुणः । देवासः सर्वया विशा ९ [२०] (१८६)

(२७)

६ त्रैवृष्णस्वरुणः, पौरुकुत्सस्त्रसदस्युः, भारतोऽश्वमेधश्च राजानः; (अग्निर्भौम इति केचित्) । अग्निः ६ इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप्, ४-६ अनुष्टुप् ।

अनेस्वन्ता सत्पतिर्मांहे मे गावा चेतिष्ठो असुरो मघोनः ।

त्रैवृष्णो अग्ने वृशभिः सहस्रैर्वैश्वानर उर्यरुणाश्चिकेत १

यो मे शता च विंशति च गोनां हरीं च पुक्ता सुधुरा ददाति ।

वैश्वानर सुदुतो वावृधानो अग्ने यच्छ उर्यरुणाय शर्म २

एवा ते अग्ने सुमतिं चकानो नविषाय नवमं त्रसदस्युः ।

यो मे गिरस्तुविजातरस्य पूर्वीर्युक्तेनाभि उर्यरुणो गृणाति ३

यो म इति प्रवोच त्वश्वमेधाय सूरये ।

ददहृचा सनि यते ददन्मेधामृतायते ४

यस्य मा परुषाः शत मुद्गर्धयन्त्युक्षणः ।

अश्वमेधस्य दानाः सोमा इव उयाशिरः ५

इन्द्राग्नी शतदाह्यश्वमेधे सुवीर्यम् ।

क्षत्रं धारयत बृहद् विवि सूर्यमिवाजरम् ६ [२१] (१९२)

(२८)

६ विश्ववाराग्नेयी । अग्निः । १, २ त्रिष्टुप्, २ जगती, ४ अनुष्टुप्, ५-६ गायत्री ।

समिन्द्रो अग्निर्विवि शोचिरंशेत् प्रत्यङ्मुपसंमुखिया वि माति ।

एति प्राचीं विश्ववारा नमोभिर्वैवा ईळाना हविषा घृताचीं १

समिध्यमानो अमृतस्य राजसि हविष्कृण्वन्त सचसे स्वस्तये ।

विश्वं स धत्ते द्रविणं यमिन्व स्यातिथ्यमग्ने नि च धत्त इत् पुरः २

अग्ने शर्थं महते सौमगाय तव द्युमन्युत्तमानि सन्तु ।

सं जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व शत्रूयतामभि तिष्ठा महौसि ३

समिन्द्रस्य प्रमहसो अग्ने वन्ते तव श्रियम् ।

वृषमो द्युमन्यो असि समध्वरोष्विध्यसे ४

समिन्द्रो अग्न आहुत वेवान् यक्षि स्वध्वर । त्वं हि हव्यवाळसि ५

आ जुहोता दुवस्यता अग्निं प्रयत्यध्वरे । वृणीध्वं हव्यवाहनम् ६ [२२] (१९८)

(२१)

१५ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः, ९ (प्रथमपादस्य) उशना वा । त्रिष्टुप् ।

- अर्चयामा मनुषो देवताता त्री रोचना दिव्या धारयन्त ।
 अर्चन्ति त्वा मरुतः पूतदक्षा स्वमेयावृषिर्निद्रासि धीरः १
 अनु यदी मरुतो मन्दसान मार्चन्निन्द्रं पपिवांसं सुतस्य ।
 आर्चन्त वज्रमभि यदहिं ह भूपो यद्वीरसुजत सत्तवा उ २
 उत ब्रह्माणो मरुतो मे अस्येन्द्रः सोमस्य सुयुतस्य पेयाः ।
 तद्धि हव्यं मनुषे गा अविन्दु दहन्ति पपिवां इन्द्रो अस्य ३
 आद् रोदसी बितुरं वि ष्कभायत् संविन्यान्श्चिद् भियसें मुगं कः ।
 जिगर्तिमिन्द्रो अपजर्गुराणः प्रति श्वसन्तमव दानवं हन् ४
 अध क्त्वा मघवन् तुभ्ये देवा अनु विश्वे अवदुः सोमपेयम् ।
 यत् सूर्यस्य हरितः पतन्तीः पुरः सतीरुपा एतशे कः ५ [२३]
 नव यदस्य नवतिं च भोगान् त्साकं वजेण मघवा विवुश्रत् ।
 अर्चन्तीन्द्रं मरुतः सुधस्थे त्रैदृभेन वचसा बाधत धाम् ६
 सखा सख्ये अपचत् तूपमग्नि रस्य क्त्वा महिषा त्री शतानि ।
 त्री साकमिन्द्रो मनुषः सरांसि सुतं पिबद् वृत्रहत्याय सोमम् ७
 त्री यच्छता महिषाणामघो माञ्छी सरांसि मघवा सोम्यापाः ।
 कारं न विश्वे अहन्त देवा भरमिन्द्राय यदहिं जुघान ८
 उशना यत् सहस्येडर्यातं गृहमिन्द्र जुजुवानेभिरश्वैः ।
 दन्वानो अत्र सरथं ययाध कुत्सेन देवैरवनीह शुष्णम् ९
 प्राण्यन्वक्रमवुहः सूर्यस्य कुत्सायान्यद् वरिवो यातवेऽकः ।
 अनासो दस्यूरमृणो वधेन नि दुर्वोण आवृणङ् मधवाचः १० [२४]
 स्तोमांसस्त्वा गौरिवीतेरवर्धन्नरन्धयो वैदथिनाय पिप्रुम् ।
 आ त्वामृजिश्वा सख्याय चक्रे पचन् पत्तीरपिबः सोमस्य ११
 नवगवासः सुतसोमास इन्द्रं दशगवासो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।
 गव्यं चिद्वर्धमपिधानवन्तं तं चित्ररः शशमाना अपं वन् १२
 कथो नु ते परि चराणि विद्वान् वीर्या मघवन् या चकथं ।
 या चो नु नव्या कृणवः शविह प्रेदु ता ते विदथेषु ब्रवाम १३ (१११)

एता विश्वा चकूवौ इन्द्र भूर्यपरीतो जनुषा वीर्येण ।

या चिच्छु वज्रिन् कृणवौ दधुघ्वान् न ते इती तविष्या अस्ति तस्वाः १४

इन्द्र ब्रह्म क्रियमाणा जुषस्व या ते शविष्ठ नव्या अकर्म ।

वक्षेव मद्रा सुकृता वसूय रथं न धीरः स्वर्षा अतक्षम् १५ [२५] (११३)

(३०)

१५ वसुराधेयः । इन्द्रः, १२-१५ ऋणं खयेन्द्रो । ऋण्डुप् ।

कस्य वीरः को अपश्यदिन्द्रं सुस्वरथसीर्यमानं हरिभ्याम् ।

यो राया वज्री सुतसोममिच्छन् तदोक्तो गन्ता पुरुषूत जती १

अयाचक्षं प्रदमस्य सुस्व रुग्रं निष्ठातुरन्वापमिच्छन् ।

अपृच्छमन्याँ उत ते म आहु-रिन्द्र नरो बुधधाना अशेम २

प्र नु वयं सुते या ते कृतानीन्द्र ब्रवांम यानि नो जुगोषः ।

वेवृदविद्वान्छृणवञ्च विद्वान् वहतेऽयं मघवा सर्वसेनः ३

स्थिरं मनश्चकृषे जात इन्द्र वेपीदेको युधये भूर्यसश्वित् ।

अश्मानं चिच्छवसा विद्युतो वि विदो गर्वागूर्वमुस्त्रियाणाम् ४

पुरो यत् त्वं परम आजनिष्ठाः परावति श्रुत्यं नाम विभ्रत् ।

अतश्चिदिन्द्रादभयन्त देवा विश्वा अपो अजयद् वासपत्नीः ५ [२६]

तुभ्येवुते मरुतः सुशेवा अर्चन्त्यर्कं सुन्वन्त्यन्धः ।

अहिमोहानमप आशयानं प्र मायाभिर्मायिनं सक्षदिन्द्रः ६

वि पू मृधो जनुषा दानमिन्व-न्नहन् गर्वा मघवन् त्संचकानः ।

अत्रा वासस्य नमुचेः शिरो य-दवर्तयो मनवे गातुमिच्छन् ७

युजं हि मामकृथा आदिदिन्द्र शिरो वासस्य नमुचेर्मथायन् ।

अश्मानं चित् स्वर्षा वतमानं प्र चक्रियेव रोदसी मरुद्भवं ८

स्त्रियो हि वास आयुधानि चके किं मां करन्नबला अस्य सेनाः ।

अन्तर्ह्यर्ष्यदुभे अस्य धेने अथोप प्रैद् युधये दस्युमिन्द्रः ९

समन्न गावोऽभितोऽनवन्ते हेह वत्सैर्वियुता यदासन् ।

सं ता इन्द्रो असृजदस्य शार्कै-र्यवीं सोमासः सुपुता अमन्दन् १० [२७]

यवीं सोमा बुधधूता अमन्द-न्नरोरवीद् वृषभः सादनेषु ।

पुनर्वरः पपिवाँ इन्द्रो अस्य पुनर्गवानवदादुस्त्रियाणाम् ११ (२२५)

मघश्चिदं रुशमा अग्ने अकृन् गवां चत्वारि ददतः सहस्रा ।	
कृणंचयस्य प्रयता मुवानि प्रत्यग्रभीष्म नृतमस्य नृणाम्	१२
सुपेशंसं याव सृजन्त्यस्तं गवां सहस्रं रुशमासो अग्ने ।	
तीमा हव्यमममन्तुः सुतासो ऽक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाः	१३
औष्ण्य सा राज्ञी परितक्म्या यौ कृणंचये राजनि रुशमानाम् ।	
अत्यो न वाजी रघुरज्यमानो बभ्रुश्चत्वार्यसनत् सहस्रा	१४
चतुःसहस्रं गव्यस्य पृथ्वः प्रत्यग्रभीष्म रुशमेवग्ने ।	
धर्मश्चित् तप्तः प्रवृजे य आसीं द्युस्मयस्तम्बादाम् विप्राः	१५ [२८] [२९८]

(३१)

१३ मघस्युरात्रेयः । इन्द्रः, ८ तृतीयपादस्य कुत्सो वा, चतुर्थपादस्य उशना वा, ९ इन्द्राकुत्सौ । त्रिष्टुप् ।

हन्तो रथाय प्रयतं कृणोति यमध्यस्थान्मुघवां वाजयन्तम् ।	
यूथेव पृथ्वो व्युनोति गोपा अरिंदो याति प्रथमः सिपासन्	१
आ प्र ब्रूव हरिवो मा वि वैनः पिशङ्गराते अभि नः सचस्व ।	
नहि त्वदिन्द्र वस्यो अन्यदस्य मेनोऽक्षिजनिवतश्चकथ	२
उद्यत् सहः सहस्र आजनिह वेदिह इन्द्र इन्द्रियाणि विश्वा ।	
प्राचोदयत् सुदुवां ववे अन्तं वि ज्योतिषा संववृत्वत् तमोऽवः	३
अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन् त्वहा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम् ।	
ब्रह्माण इन्द्रं महयन्तो अकै रवर्धयन्नहये हन्त्वा उ	४
वृष्णे यत् ते वृषणो अर्कमर्चा निन्द्रावाणो अदिंतिः सजोषाः ।	
अन्तश्वासो ये पवचोऽुधा इन्द्रोपिता अभ्यवर्तन्त वस्यून्	५ [२९]

प्र ते पूर्वाणि करणानि वोचं प्र नूतना मघवन् या चकथ ।	
शक्तीवो यद् विमरा रोदसी उमे जयन्नपो मनवे दातुंचित्राः	६
तदिह ते करणं दस्म विप्राऽहिं यद् भन्नोजो अत्रामिमीथाः ।	
शृण्णस्प चित् परि माया अगृह्णाः प्रपित्वं यन्नप दस्यूरसेधः	७
त्वन्नपो यदवे तुर्वशायाऽरमयः सुदुवाः पार इन्द्र ।	
उग्रमयातमवहो ह कुत्सं सं ह यद् वामुशानारन्त देवाः	८ (२३५)

इन्द्राकुत्सा वहमाना रथेनाऽऽ वामत्या अपि कर्णे वहन्तु ।
निः पीमन्त्र्यो धर्मधो निः पृथस्थान् मृधोनो हृदो वरश्चस्तमोसि
वार्तस्य युक्तान् त्सुयुजश्चिदश्वान् कविश्चिद्वेषो अंजगन्तवस्त्युः ।
विश्वे ते अत्र मरुतः सखाय इन्द्र महाणि तर्धिपीमवर्धन्

९

१० [३०]

सुरश्चिद् रथं परितक्म्यायां पूर्वं करदुपरं जूजुवांसम् ।
भरच्चक्रमेतः सं रिणाति पुरो दधत् सनिष्यति क्रतुं नः
आयं जना अभिचक्षे जगामेन्द्रः सखायं सुतसोमभिच्छन् ।
ववुन् प्रावाव वेदिं प्रियाते यस्य जीरमध्वर्यवश्चरन्ति ।
ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते मतीं अमृत मो ते अंह आरन् ।
वावन्धि यज्यूरुत तेषु धेह्यो जो जनेषु येषु ते स्याम

११

१२

१३ [३१] (१४१)

(३१)

११ गानुराधेयः । इन्द्रः । विष्टुप् ।

अर्दर्वुरुत्समसृजो वि खानि त्वमर्णवान् बद्धधानां अरम्णाः ।
महान्तमिन्द्र पर्वतं वि यद् वः सृजो वि धारा अव दानवं हन्
त्वमुत्सां क्रतुमिर्बद्धधानां अरंह ऊधः पर्वतस्य वज्रिन् ।
अहिं चिदुग्र प्रयुतं शयानं जघन्वाँ इन्द्र तविपीमधत्थाः
त्यस्य चिन्महतो निर्मृगस्य वर्धर्जघान तविपीभिनिन्द्रः ।
य एक इदप्रतिर्मन्यमान आदस्मावुन्यो अंजनिष्ट तव्यान्
त्यं चिदेषां स्वधया मदन्तं मिहो नपातं सुवृधं तमोगाम् ।
वृषप्रभर्मा दानवस्य भामं वज्रेण वज्री नि जघान शुष्णाम्
त्यं चिदस्य क्रतुमिर्निषत्तम मर्मणो विददिदस्य मर्मं ।
यदीं सुक्षत्र प्रभृता मदस्य युयुत्सन्तं तमसि हृदये धाः
त्यं चिद्वित्था कल्पयं शयानं मसुर्ये तमसि वावृधानम्
तं चिन्मन्वानो वृषभः सुतस्यो चैरिन्द्रो अपगूर्यां जघान

१

२

३

४

५

६ [३२]

उद् यदिन्द्रो महते दानवाय वधुर्यमिष्ट सहो अप्रतीतम् ।
यदीं वज्रस्य प्रभृती वृद्धाश्च विश्वस्य जन्तोरधमं चकार

७

(१४८)

त्यं चिदूर्णं मधुपं शयानं मक्षिन्वं वृवं मद्यावदुग्रः ।	
अपादसन्नं महुता वधेन नि दुर्योगेण आवृणङ्क मृधवाचम्	८
को अस्य शुष्मं तविषीं वसत एको धनां भरते अग्रतीतः ।	९
इमे चिवस्य प्रयसो नु देवी इन्द्रस्यैजसो मियसां जिहाते	१०
न्यस्मै देवी स्वर्धितिर्जिहीत इन्द्राय मातुरुग्रतीर्ष येमे ।	११
सं यवोर्जो युवते विश्वमाभि रनु स्वधात्रे क्षितयो नमन्त	१२
एकं नु त्वा सत्पतिं पार्श्वजन्यं जातं गृणोमि यशसं जनेषु ।	१३
तं मे जगृध्र आशशो नविठं कृपा वस्तोर्हवमानास इन्द्रम्	१४
एवा हि त्वाद्युतथा प्राप्तवन्तं सुधा विप्रेभ्यो ददतं गृणोमि ।	१५
किं ते ब्रह्माणो गृहते सखायो ये त्वाया निवृधुः काममिन्द्र	१६

— ३३९ —

[द्वितीयोऽध्यायः ॥१॥ प० १-२८]

(३३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३३-४४]

१० प्राजापत्यः संवरणः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

महिं महे तवसे वीध्ये नृ निन्द्रयिस्था तवसे अतन्यान् ।	
यो अस्मै सुमतिं वार्जसातौ स्तुतो जने समर्थश्चिकेत	१
स त्वं न इन्द्र धियसानो अर्के हरीणां वृषन् योक्त्रमथेः ।	२
या इत्था मघवन्ननु जोषं वक्षो अभि प्रार्यः संक्षि जनान्	३
न ते त इन्द्राभ्यस्मदृष्याऽयुक्तासो अब्रह्मता यदसन् ।	४
तिष्ठा रथमधि तं वज्रहस्ताऽऽ रश्मि देव यमसे स्वश्वः	५
पुरु यत् त इन्द्र सन्त्युक्था गवे चकर्थैर्वरासु युध्यन् ।	६
तत्तक्षे सूर्याय चिदोकेसि स्वे वृषां समस्तु तासस्य नाम चित्	७
वयं ते त इन्द्र ये च नरः शर्धो जजाना याताश्च रथाः ।	८
आस्माञ्जगम्यादहिशुष्म सत्वा भगो न हव्यः प्रभूथेषु चारुः	९
पुष्टोऽप्यमिन्द्र त्वे ह्योर्जो नृमणानि च नृतमानो अमर्तः ।	१०
स न एनीं वसवानो रयि वृः प्रार्यः स्तुपे तुविमघस्य दानम्	११
एवा न इन्द्रोतिभिरेव पाहि गृणतः शूर कारुन् ।	१२
जुत त्वचं ददते वार्जसातौ पिप्रीहि मध्वः सुपुतस्य चारोः	१३

(२६०)

उत त्वे मा पौरुकुत्स्यस्य सुरे स्रसदस्योर्हिरणिनो रराणाः ।
 वहन्तु मा दश श्येतासो अस्य गैरिक्षितस्य क्रतुभिर्नु संश्वे
 उत त्वे मा मारुताश्वस्य शोणाः कर्त्तामघासो विदथस्य रातौ ।
 सहस्रा मे च्यवतानो ददान आनूकमर्यो वर्षेषु नार्चत
 उत त्वे मा ध्वन्यस्य जुष्टा लक्ष्मण्यस्य सुरुचो यतानाः ।
 महा रायः संवरणस्य कर्षेर्वजं न गावः प्रयता अपि रमन्

१० [२] (२६३)

(३४)

९ प्राजापत्यः संवरणः । इन्द्रः । जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

अजातशत्रुमजरा स्वर्व-त्यनु स्वधामिता दुस्ममीयते ।
 सुनोतन पचत ब्रह्मवाहसे पुरुष्टुतार्य प्रतरं दधातन
 आ यः सोमेन जठरमापिप्रताऽमन्दत मधवा मध्वो अन्धसः ।
 यदीं सुगाय हन्तवे महावधः सहस्रभृष्टिशुशाना वधं यमत
 यो अस्मै घ्नस उत वा य ऊर्धनि सोमं सुनोति भवति द्युमौ अहं ।
 अपाप शकस्ततनुष्टिमूहति तनूशुभ्रं मधवा यः कवासखः
 यस्यावधीत पितरं यस्य मातरं यस्य शक्रो भ्रातरं नातं ईषते ।
 वेतीद्वस्य प्रयता यतंक्रो न किल्बिषादीषते वस्व आक्रः
 न पञ्चभिर्दशभिर्वक्ष्यारभं नासुन्वता सचते पुण्यता चन ।
 जिनाति वेदमुया हन्ति वा धुनि-रा देवयुं भजति गोमति वजे

५ [३]

वित्वक्षणः समृती चक्रमासजोऽसुन्वतो विषुणः सुन्वतो वृधः ।
 इन्द्रो विश्वस्य दमिता विभीषणो यथावशं नयति दासमार्यः
 समीं पुणेरंजति भोजनं मुखे वि द्वाशुपे भजति सुनरं वसुं ।
 दुर्गे चन धियते विश्व आ पुरु जनो यो अस्य तविषीमचुक्रुधत
 सं यजनौ सुधनौ विश्वशर्धसा ववेदिन्द्रो मधवा गोषु शुभ्रिषु ।
 युजं ह्यन्यमकृत प्रवेप-न्युदीं गव्यं सृजते सत्त्वभिर्धुनिः
 सहस्रसामाग्निवेशिं गृणीषे शत्रिमग्न उपमां केतुमर्यः ।
 तस्मा आपः संयतः पीपयन्त तस्मिन् क्षत्रममवत त्वेषमस्तु

९ [४] (२७९)

(३५)

८ प्रभूवसुराग्निरसः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ८ पङ्क्तिः ।

यस्ते साधिष्ठोऽवसु इन्द्र क्रतुष्टमा भर ।
 अस्मभ्यं चर्षणीसहं सस्मिन् वाजेषु दुष्टरम् १
 यद्विन्द्र ते चतस्रो यच्छूर सन्ति तिस्रः ।
 यद् वा पञ्च क्षितीनामवस्तत् सु न आ भर २
 आ तेऽवो वरेण्यं वृषन्तमस्य हूमहे ।
 वृषजूतिर्हि जज्ञिष आभूभिर्निन्द्र तुर्वणिः ३
 वृषा ह्यसि राधसे जज्ञिषे वृणि ते शवः ।
 स्वक्षत्रं ते धूपन्मनः सन्नाहमिन्द्र पौंस्यम् ४
 त्वं तमिन्द्र मर्त्यममित्रयन्तमद्रिवः ।
 सर्वथा शतक्रतो नि याहि शवसस्पते ५ [५]

त्वामिद् वृत्रहन्तम् जनसो वृक्तबर्हिषः ।
 त्र्यं पूर्वीषु पून्यं हवन्ते वाजसातये ६
 अस्माकमिन्द्र दुष्टरं पुरोयावानभाजिषु ।
 सयावानं धनेधने वाजयन्तमवा रथम् ७
 अस्माकमिन्द्रेहि नो रथमवा पुरंध्या ।
 वयं शविष्ठ वार्यं द्विवि श्रवो दधीमहि द्विवि स्तोमं मनामहे ८ [६] (५००)

(३६)

६ प्रभूवसुराग्निरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ३ जगती ।

स आ गमविन्दो यो वसूनां चिकेतद् दातुं दामनो रणीणाम् ।
 धन्वचरो न वंसगस्तृषाणश्चक्रमानः पिबतु दुग्धमंशुम् १
 आ ते हनू हरिवः शूः शिमे रुहत् सोमो न पर्वतस्य पृष्ठे ।
 अनु त्वा राजन्नर्वतो न हिन्वन् गीर्भिमं देम पुरुहूत विश्वं २
 चक्रं न वृत्तं पुरुहूत वेपते मनो भिया मे अमतेरिदद्रिवः ।
 रथादधि त्वा जरिता संदावृध कुविन्न स्तोषन्मघवन् पुरुवसुः ३ (२८३)

एष ग्रावेव जरिता त इन्द्रे यतिं वाचं ब्रह्मदाशुषाणः ।
 प्र सव्येन भघवन् यंसि रायः प्र दक्षिणिः सवित्रो मा वि देवः
 वृषा त्वा वृषणं वर्धतु द्यौः वृषा वृषभ्यां वहसे हरिभ्याम् ।
 स नो वृषा वृषरथः सुदिप्र वृषकतो वृषा वज्रिन् भेरं धाः
 यो रोहितौ वाजिनौ वाजिनीवान् त्रिभिः ज्ञतैः सचमानाददिते ।
 यूने समस्यै क्षितयौ नमन्तां श्रुतरथाय मरुतो दुजोया

४

५

६ [७] (२८५)

(३७)

५ भौमोऽग्निः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सं भानुना यतते सूर्यस्याऽऽजुह्वानो घृतपृष्ठः स्वश्वाः ।
 तस्मा अमृधा उषसो व्युच्छान् य इन्द्राय सुनवामेत्याह
 समिन्ध्राग्निर्धनवत् स्तीर्णबर्हिर्गुक्तग्रावा सुतसोमो जराते ।
 ग्रावाणो यस्येष्टिरं वतुन्य यदध्वर्युर्हविषाव सिन्धुम्
 यधूरियं पतिमिच्छन्त्येति य इन्द्रो वहति महिषीमिषिराम् ।
 आस्यं भवस्याद् रथ आ च घोषात् पुरु सहस्रा परि वर्तयाते
 न स राजा व्यथते यस्मिन्निन्द्र स्तीर्णं सोमं पिबति गोसखायम् ।
 आ सत्वनैरजति हन्ति वृत्रं क्षेति क्षितीः सुभगो नाम पुष्यन्
 पुष्यात् क्षेमं अभि योगे भवात्युमे वृत्तौ संयती सं जयाति ।
 प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा भवाति य इन्द्राय सुतसोमो ददाशत

१

२

३

४

५ [८] (२९१)

(३८)

५ भौमोऽग्निः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

उरोष्ट इन्द्र राधसो विश्वी रातिः शतकतो ।
 अथा नो विश्वचर्षणे युष्मा सुक्षत्र मंहय
 यदीमिन्द्र भवाप्यमिषं शविष्ठ दधिषे ।
 पप्रथे दीर्घश्रुतमं हिरण्यवर्णं दुदरम्
 शुष्मासो ये ते अद्रिवो मेहना केतसापः ।
 उभा देवावमिदये त्रिवश्च ममश्च राजथः

१

२

३

(२९४)

उतो नो अस्य कस्य चिद् दक्षस्य तव वृत्रहन् ।

अस्यभ्यं नृमणमा भराः—ऽस्यभ्यं नृमणस्यसे

४

नू तं आभिरभिष्टिभिस्तव शर्मच्छतक्रतो ।

इन्द्र स्याम सुगोपाः शूर स्याम सुगोपाः

५ [९] (१९६)

(३९)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

यदिन्द्र चित्र मेहना ऽस्ति त्वादातमाद्रिवः ।

राधुस्तद्धो विदद्वस उभयाहस्या भर

१

यन्मन्यसे वरेण्य—मिन्द्रं द्युक्षं तदा भर ।

विद्याम तस्य ते वय—मकूपारस्य वावने

२

यत् ते वित्सु प्रार्थ्य मनो अस्ति श्रुतं बृहत् ।

तेन हृळ्हा चिदद्रिव आ वाजं दधि सातये

३

यदिष्टं वो मुधोना राजानं चर्षणीनाम् ।

इन्द्रमुप प्रशस्तये पूर्वाभिर्जुगुपे गिरः

४

अस्मा इत् कार्यं वच उक्थमिन्द्राय शंस्यम् ।

तस्मा उ ब्रह्मवाहसे गिरो वधुन्त्यत्रयो गिरः शुम्भन्त्यत्रयः

५ [१०] (३०२)

(४०)

९ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः, ५ सूर्यः, ६-९ अत्रिः । १-३ उष्णिहः

५, ९ अनुष्टुप् ; ४, ६-८ त्रिष्टुप्,

आ याद्याद्रिभिः सुतं सोमं सोमपते पिब । वृषन्निन्द्र वृषमिर्वृत्रहन्तम्

१

वृषा याद्या वृषा मवो वृषा सोमो अयं सुतः । वृषन्निन्द्र वृषमिर्वृत्रहन्तम्

२

वृषा त्या वृषणं हुवे वज्रिश्चित्रामिरुतिभिः । वृषन्निन्द्र वृषमिर्वृत्रहन्तम्

३

क्रजिषी वज्री वृषभस्तुरापाद् दुष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा ।

युक्त्वा हरिम्यामुप यासवुर्वाङ् माध्यंदिने सवने मत्सदिन्द्रः

४

यत् त्वा सूर्यं स्वर्मानु स्तमसार्विध्यदासुरः ।

अक्षेत्रविद् यथा मुग्धो मुवनान्यदीधयुः

५ [११] (३०६)

स्वर्भानोरध यद्विन्द्र माया अचो विचो वर्तमाना अवाहन् ।	
गुल्हं सूर्यं तमसापर्वतेन तुरीयेण ब्रह्मणाविन्दुध्विः	६
मा मामिमं तव सन्तमत्र हरस्या तुरधो मियसा नि गीरीत् ।	७
त्वं मित्रो असि सत्यराधा स्तौ मेहावतं वरुणश्च राजा	८
ग्राव्यो ब्रह्मा युयुजानः सपर्यन् कीरिणा देवान् नमस्तोषशिक्षन् ।	
अग्निः सूर्यस्य विवि चक्षुराधात् स्वर्भानोरप माया अचुक्षत्	९
य वै सूर्यं स्वर्मानु स्तमसाविध्यदासुरः ।	
अत्रयस्तमन्विन्दन् नह्यन्ये अशक्नुवन्	१ [१२] (११०)

(४१)

२० भौमोऽग्निः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १६-१७ अतिजगती, २० एकपदा विराद् ।

को नु वा मित्रावरुणावृतायन् विचो वा महः पार्थिवस्य वा दे ।	
ऋतस्य वा सर्वसि त्रासीथां नो यज्ञायते वा पशुषो न वाजान्	१
ते नो मित्रो वरुणो अर्यमायु-रिन्द्रं क्रमुक्षा मरुतो जुषन्त ।	
नमोभिर्वा ये दधते सुवृक्तिं स्तोमं रुद्राय मीळहुषे सजोषाः	२
आ वां येठाश्विना हुवध्वै वातस्य पत्नम् रथस्य पुटौ ।	
उत वा विचो असुराय मन्म प्रान्धांसीषु यज्यवे भरध्वम्	३
प्र सक्षणां विव्यः कण्वहोता मित्रो विवः सजोषा वातो अग्निः ।	
पूषा भगः प्रमूथे विश्वभोजा आजिं न जग्मुराश्वंश्वतमाः	४
प्र वो रयि युक्ताश्वं भरध्वं राय एषेऽवसे दधीत धीः ।	
सुशेव एवैरीश्विजस्य होता ये व एवा मरुतस्तुराणाम्	५ [१३]
प्र वो वायुं रथयुजं कृणुध्वं प्र देवं विप्रं पलितारमकैः ।	
इषुध्वं ऋतसापः पुरंधी-र्वस्वीर्नो अत्र पत्नीरा धिये धुः	६
उप व एषे वन्द्येभिः शूषेः प्र युक्ती विवश्चितयन्निर्कैः ।	
उपासानक्ता विदुषीव विश्व-मा हा वहतो मर्त्याय यज्ञम्	७
अभि वो अर्चं पोष्यावतो नृन् वास्तोष्पतिं त्वष्टारं रराणः ।	
धन्या सजोषा धियणा नमोमि-र्वनस्पतीरोषधी राय एषे	८
तुजे नस्तने पर्वताः सन्तु स्वैतवो ये वसवो न वीराः ।	
पलित आप्त्यो यजतः सदा नो वर्धन्तः शंसं नयो अमिदां	९ (१११)

वृष्णो अस्तोषि भूयस्य गर्भं त्रितो नपातमृषां सुवृत्ति ।
गृणति अग्निरेतरी न शृषेः शोचिष्केशो नि रिणाति वना १० [१४]

कथा ग्रहे रुद्रियाय ब्रवाम् कद् राये चिकितुषे भगाय ।
आपु ओपंधीरुत नोऽवन्तु द्यौर्बना गिरयो वृक्षकेशाः ११
शृणोतु न ऊर्जा पतिगिरिः स नभस्तरीयां इषिरः परिज्मा ।
शृण्वन्त्वापः पुरो न शुभ्राः परि सुचो बब्रुहणस्याद्रेः १२
विद्वा चिच्छु महान्तो ये व एवा ब्रवाम दस्मा वार्यं दर्शानाः ।
वर्यश्चन सुस्वः आबं यन्ति क्षुभा मर्तुगनुयतं वध्वः १३
आ वैष्णानि पार्थिवानि जन्मा—ऽपश्चाच्छा सुमखाय वोचम् ।
वर्धन्तां द्यावो गिरिश्चन्द्राया उदा वर्धन्तामभिषाता अर्णाः १४
पदेपदे मे जरिमा नि धायि वरून्त्री वा शक्रा या प्रायुमिश्च ।
सिपंकु माता गृही रसा नः स्मत् सूरिमिर्क्रजुहस्तं क्रजुवनिः १५ [१५]

कथा दाशेष्ट नमसा सुदानू—नेवया मरुतो अच्छोक्ता प्रश्रवसो मरुतो अच्छोक्ता ।
मा नोऽहिर्बुध्न्यां पिबे धा—वृस्माकं भूदुपमातिवनिः १६
इति चिच्छु प्रजायै पशुमत्यै देवासो वनन्ते मर्त्यो व आ देवासो वनन्ते मर्त्यो वः ।
अत्रां शिवां तन्दो धासिमस्या जरां चिन्मे निर्कतिर्जग्रसीत १७
तां वो देवाः सुमतिमूर्जयन्ती—मिषमश्याम वसवः शसा गोः ।
सा नः सुदानुर्भूळयन्ती देवी प्रति द्रवन्ती सुविताय गम्याः १८
अग्नि न इळा यूथस्य माता स्मन्नदीभिर्वर्शा वा गृणानु ।
उर्वर्शा वा बृहद्दिवा गृणाना—ऽभ्यूर्णवाना प्रमृथस्यायोः १९
सिपंकु न ऊर्ज्वस्य पुष्टेः २० [१६] (३३०)

(४२)

१८ भौमोऽग्निः । विश्वे देवाः, १९ रुद्रः । त्रिष्टुप्, १७ एकपदा विराट् ।

प्र शंतमा वरुणं दीर्घिती गी—मित्रं भगभर्दिति नूनमश्याः ।
पूर्वद्योनिः पञ्चहोता शृणोत्व—तूर्तपन्था असुरो मयोभुः १
पतिं मे स्तोममर्दितिर्जगृम्यात् सूनुं न माता हृद्यं सुशेवम् ।
ब्रह्म मिषं देवर्हितं यदस्त्य—हं मित्रे वरुणे यन्मयोभु २ (३३२)

उदीरय कवितमं कवीना—मुनसैनमभि मध्वा घृतेन ।
 स नो वसूनि प्रयता हितानि चन्द्राणि देवः सविता सुवाति ३
 समिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः सं सूरिभिर्हरिवः सं स्वस्ति ।
 सं ब्रह्मणा देवहितं यदस्ति सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम् ४
 देवो भगः सविता रायो अंश इन्द्रो वृत्रस्य संजितो धनानाम् ।
 ऋमुक्षा वाज उत वा पुरंधि—रवन्तु नो अमृतासस्तुरासः ५ [१७]

मरुत्वतो अप्रतीतस्य जिष्णो—रजूर्यतः प्र ब्रवामा कृतानि ।
 न ते पूर्वे मघवन् नापरासो न वीर्यं नूतनः कश्चनाप ६
 उप स्तुहि प्रथमं रत्नधेयं बृहस्पतिं सनितारं धनानाम् ।
 यः शंसते स्तुवते शंमविष्ठः पुरुवसुरागमज्जोहुवानम् ७
 तवोतिभिः सचमाना अरिहा बृहस्पते मघवानः सुवीराः ।
 ये अश्वदा उत वा सन्ति गोदा ये वस्त्रदाः सुभगास्तेषु रायः ८
 विसर्माणं कृणुहि वित्तमेषां ये भुञ्जते अपृणन्तो न उक्थैः ।
 अप्रतान् प्रसवे वावृधानान् ब्रह्मद्विषः सूर्याद् यावयस्व ९
 य ओहेते रक्षसो देववीता वचक्रेमिस्तं मरुतो नि यात ।
 यो वः शमीं शशमानस्य निन्दात् तुच्छ्यान् कामान् करते सिष्विद्वानः १० [१८]

तमु हुहि यः स्विषुः सुधन्वा यो विश्वस्य क्षयति भेषजस्य ।
 यक्ष्वा महे सौमनसाय रुद्रं नमोभिर्दुवमसुरं दुवस्य ११
 दमूनसो अपसो ये सुहस्ता वृष्णः पत्नीर्नद्यो विभ्वतृष्टाः ।
 सरस्वती बृहद्विषोत राका दशस्यन्तीर्विरिवस्यन्तु शुभ्राः १२
 प्र सू महे सुशरणाय मेधां गिरं भरे नव्यसीं जायमानाम् ।
 य आहना दुहितुर्वक्षणासु रूपा मिनानो अक्कुणोविदं नः १३
 प्र सुदुतिः स्तनयन्तं रुवन्तं—मिळस्पतिं जरितनूनमश्याः ।
 यो अन्विमाँ उदनिमाँ इर्यति प्र विद्युता रोदसी उक्षमाणः १४
 एषः स्तोमो मारुतं शशौ अच्छा रुद्रस्य सूनूर्युवन्यूरुदश्याः ।
 कामो राये हवते मा स्वस्त्यु—प स्तुहि पृषदश्वो अयासः १५
 प्रैयः स्तोमः पृथिवीमन्तरिक्षं वनस्पतीरोषधी राये अश्याः ।
 देवोदेवः सुहवो भूतु मह्यं मा नो माता पृथिवी दुर्मती धात १६ (३४६)

उरौ देवा अनिवाधे स्याम
समन्विनोरवसा नूतनेन मयोमुवा सुप्रणीती गमेम ।
आ नो रयि बहन्मोत वीरा ना विश्वान्यमृता सौमगानि

१७

१८ [१९] (३४८)

(४३)

१७ भौमोऽग्निः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १६ एकपदा विराद ।

आ धेनवः पर्यसा तूर्यथा अमर्धन्तीरुप नो यन्तु मध्वा ।
महो राये बृहतीः सप्त विप्रो मयोमुवो जरिता जोहवीति
आ सुष्टुती नमसा वर्तयध्वे द्यावा वाजाय पृथिवी अमृधे ।
पिता माता मधुवचाः सुहस्ता भरेभरे नो यज्ञसावविष्टाम्
अध्वर्यवश्चक्रुवांसो मधूनि प्र वायवे भरत चारु शुक्रम् ।
होतेव नः प्रथमः पाह्यस्य देव मध्वो ररिमा ते मदाय
वज्ञ क्षिपो युञ्जते बाहू अङ्घ्रिं सोमस्य या शमितारा सुहस्ता ।
मध्वो रसं सुगमस्तिर्गिरिषां चर्निश्चदद् बुद्धे शुक्रमङ्गुः
असावि ते जुजुषाणाय सोमः कृत्वे वक्षाय बृहते मदाय ।
हरी रथे सुधुरा योगे अवा गिन्द्र प्रिया कृणुहि ह्यमानः

१

२

३

४

५ [२०]

आ नो महीमरमतिं सजोषा ग्रं देवीं नमसा रातहव्याम् ।
मधोर्मवाय बृहतीमृतज्ञा माग्ने वह पृथिभिर्देवयानैः
अञ्जन्ति यं प्रथयन्तो न विप्रो वृषावन्तं नाग्निना तपन्तः ।
पितुर्न पुत्र उपसि प्रेष्ट आ घर्मो अग्निमृतयज्ञसादि
अच्छा मही बृहती शन्तमा गी रूतो न गन्तुम्विना हवध्वे ।
मयोमुवा सुरथा यातमर्वा गन्तं निधिं धुरमाणिनं नाभिम्
प्र तव्यसो नमउक्तिं तुरस्याऽहं पूष्ण उत वायोरविक्षि ।
या राधसा चोदितारा मतीनां या वाजस्य द्रविणोदा उत तमन्
आ नामभिर्मरुतो वक्षि विश्वा ना रूपेभिर्जातवेदो ब्रुवानः ।
यज्ञं गिरो जरितुः सुष्टुतिं च विश्वे गन्त मरुतो विश्वं ऊती

६

७

८

९

१० [२१]

आ नो विवो बृहतः पर्वतादा सरस्वती यज्ञता गन्तु यज्ञम् ।
हव देवी जुजुषाणा घृताची जग्मां नो वाचमुज्ञाती शृणोतु

११ (३५९)

आ वेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तं बृहस्पतिं सवने सादयध्वम् ।	
सादद्योतिं दम् आ दीक्विंसं हिरण्यवर्णमरुणं सपेयम्	१२
आ धर्णीसिर्बृहर्हिबो रराणो विश्वेभिर्गन्त्वोर्मभिर्हुवानः ।	
ग्रा वसानं ओषधीरमृध्न—छिधातुशृङ्गो वृषभो वयोधाः	१३
मातुष्पदे परमे शुक्र आयो—विपुन्यवो रास्पिरासो अगमन् ।	
सुशेव्यं नमसा रातहव्याः शिशुं मृजन्त्यायवो न वासे	१४
बृहद् वयो बृहते तुभ्यमग्ने धियाजुरो मिथुनासः सचन्त ।	
देवोदेवः सुहवो भूतु मह्यं मा नो माता पृथिवी दुर्मतौ धात	१५
उरौ देवा अनिन्नाधे स्याम	१६
समश्विनोरवसा नूतनेन मयोमुवा सुप्रणीती गमेम ।	
आ नो रयि बंहतमोत वीरा—ना विश्वान्यमृता सौमंगानि	१७ [२२] (३६५)

(४४)

१५ काश्यपोऽवत्सराः (१० क्षत्र-मनस-पद्मावद-यजत-सन्नि-अवत्साराः; ११ क्षिप्रवार-यजत-मायी-अवत्साराः; १२ अवत्सारेण सह सदापृण-यजत-बाहुवृक्ष-श्रुतचित्-तयोः; १३ सुतंभरश्च) । विश्वे देवाः । जगती, १४-१५ त्रिष्टुप् ।

तं प्रत्नथां पूर्वथां विश्वथेमथां ज्येष्ठतांति बर्हिषदं स्वर्विदम् ।	
प्रतीचीनं वृजनं दोहसे गिरा ऽऽशुं जयन्तुमनु यासु वर्धसे	१
भ्रिये सुहृशीरुपरस्य याः स्व—विरोचमानः ककुभामचोदते ।	
सुगोपा असि न दभाय सुकतो पुरो मायाभिर्कृत आस न्यायं ते	२
अत्यं हविः संचते सच्च धातु चा—ऽरिष्टगातुः स होता सहोमरिः ।	
प्रसर्माणो अनुं बर्हिर्वृषा शिशु—मध्ये युवाजरो विस्नुहा हितः	३
प्र व एते सुयुजो यामन्निष्टये नीचीरमुष्मै यय्यं कतावृधः ।	
सुयन्तुभिः सर्वशासैरभीशुभिः क्रिबिर्नामानि प्रवणे मुषायति	४
संजभुराणस्तर्कभिः सुतेगृध्रं वयाकिनं चित्तगर्भासु सुस्वरुः ।	
धारवाकेष्वृजुगाथ शोभसे वर्धस्व पत्नीरमि जीवो अध्वरे	५ [२३]
याद्वगेव ददंशे ताद्वगुच्यते सं छायायां दधिरे सिध्याप्स्वा ।	
महीमृत्स्यभ्यंमुरुषामुरु ज्यो बृहत सुवीरमनपच्युतं सहः	६
वेत्ययुर्जनिवान् वा अति स्पृधः समर्यता मनसा सूर्यः कविः ।	
घ्नंसं रक्षन्तं परि विश्वतो गयं—मस्माकं शर्म वनवत् स्वावसुः	७ (३७२)

- ज्यायांसस्य यनुनस्य केतुनं कषिस्वरं चरति यासु जाम ते ।
 यादृश्मिन् धायि तमपस्यया बिभुद् य उ स्वयं वहति सो अरं करत ८
- सुमुद्रमांसासव तस्थे अग्निमा न रिष्यति सर्वनं यस्मिन्नायता ।
 अत्रा न हार्दि कवृणस्य रजेते यत्रा मतिर्विद्यते पूतवन्धनी ९
- स हि भ्रत्रस्य मनसस्य चित्तिभि रेवावृक्ष्यं यजतस्य सभेः ।
 अवत्सारस्य स्पृणवाम रणवभिः शर्विष्ठं वाजं विदुषा चिदर्थम् १० [२४]
- श्येन आंसामर्वितिः कक्ष्योऽे मद्यो विश्वधारस्य यजतस्य मायिनः ।
 समन्यमेन्यमर्थयन्त्येतेवे बिभुर्विषाणं परिपानमन्ति ते ११
- सुवापूणो यजतो वि द्विषो वधीद् बाहुवृक्तः श्रूतवित् तयो वः सचा ।
 उभा स वरा प्रत्येति भाति च यदी गुणं भजते सुप्रयावभिः १२
- सुतंभरो यजमानस्य सत्यति-विश्वांसामूधः स धियामुदञ्चनः ।
 गरद् धेनू रसवच्छिथ्रिये पयोऽनुब्रुवाणो अध्येति न स्वपन् १३
- यो जागार तमृचः कामयन्ते यो जागार तमु सामानि यन्ति ।
 यो जागार तमयं सोमं आह तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः १४
- अग्निर्जागार तमृचः कामयन्ते ऽग्निर्जागार तमु सामानि यन्ति ।
 अग्निर्जागार तमयं सोमं आह तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः १५ [२५] (३८०)

(४५)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४५-५६]

११ सदापूण आत्रेयः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ९ पुरस्ताज्ज्योतिः ।

- विवा दिवो विष्यन्नद्रिमुक्थे-रायत्या उषसो अर्चिनो गुः ।
 अपावृत वजिनीरुत् स्वर्गाद् वि दुरो मानुषीर्वेव आवः १
- वि सूर्यो अमतिं न भिर्यं सादो-वाद् गवां माता जानती गात ।
 धन्वर्णसो नद्यः स्वादोऽर्णाः स्थूणेव सुमिता हंहत द्यौः २
- अस्मा उक्थाय पर्वतस्य गर्भो महीनां जनुषे पुर्याय ।
 वि पर्वतो जिहीत साधत द्यौ-राविवांसन्तो दसयन्त भूमं ३
- सूक्तेभिर्वा वचोभिर्वेवजुष्टै-रिन्द्रा न्वः श्री अवसे हुवर्धय ।
 उक्थेभिर्हि प्सा कवयः सुयज्ञा आविवांसन्तो मरुतो यजान्ति ४ (१८४)

एतो न्वद्य सुध्योऽमवाम् प्र दुच्छुना मिनवाम् वरीयः ।

अरे द्वेषांसि सनुतर्दधामाऽयाम् प्राञ्चो यजमानमच्छ

५ [२६]

एता धियं कृणवामा सखायो ऽप या मातां कृणूत ब्रजं गोः ।

यया मनुर्विशिशिप्रं जिगाय यया वणिग्वक्त्रापा पुरीषम्

६

अनूनोषत्र हस्तयतो अद्विरार्चन् येन दश मासो नवग्वाः ।

ऋतं यती सरमा गा अविन्दुद् विश्वानि सत्याङ्गिराश्चकार

७

विश्वे अस्या व्युषि माहिनायाः सं यद् गोभिराङ्गिरसो नवन्त ।

उत्स आसां परमे सधस्थं ऋतस्य पथा सरमा विदुद् गाः

८

आ सूर्यो यातु सप्ताश्वः क्षेत्रं यदस्योर्विया दीर्घयाये ।

रघुः श्येनः पतयदन्धो अच्छा युवां कविर्दीदयद् गोषु गच्छन्

९

आ सूर्यो अरुहच्छुकमर्णो ऽयुक्त यद्धरितो वीतपृष्ठाः ।

उद्रा न नावमनयन्त धीरा आशृण्वतीरापो अर्वागतिष्ठन्

१०

धियं वो अप्सु दधिषे स्वर्षा ययातरन् दश मासो नवग्वाः ।

अया धिया स्याम देवगोपा अया धिया तुतुयामात्यहः

११ [२७] [३११]

(४६)

८ प्रतिक्षत्र आत्रेयः । विश्वे देवाः, ७-८ देवपत्न्यः । जगती; २, ८ विष्णुः ।

हयो न विद्वौ अयुजि स्वयं धुरि तां वहामि प्रतरणीमवस्युवम् ।

नास्यां वरिम विमुचं नावृतं पुनर्विद्वान् पथः पुरएत ऋजु नैषति

१

अग्न इन्द्र वरुण मित्र देवाः शर्धः प्र यन्त मारुतोत विष्णो ।

उमा नासत्या रुद्रो अधु शाः पूषा भगः सरस्वती जुषन्त

२

इन्द्राग्नी मित्रावरुणार्धिति स्वः पृथिवी द्यां मरुतः पर्वता अपः ।

ह्रवे विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं भगं नु शंसं सवितारमृतये

३

उत नो विष्णुंरुत वातो अग्निधो ब्रविणोदा उत सोमो मयस्करत् ।

उत ऋभव उत राये नो अश्विनो त त्वष्टो विश्वानुमंसते

४

उत त्यज्ञो मारुतं शर्ध आ गमद् दिविक्षयं यजत बर्हिषसदे ।

बृहस्पतिः शर्म पूषोत नो यमद् वरूथ्यं वरुणो मित्रो अर्यमा

५

(३१६)

उत त्वे नः पर्वतासः सुशस्तयः सुदीतयो नद्यः स्नामणे भुवन् ।	
मर्गो विभक्ता शवसावसा गम-दुरुच्यचा अर्दितिः श्रोतु मे हवम्	६
देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु नः प्रारवन्तु नस्तुजये वार्जसातये ।	
याः पार्थिवासो या अपामर्षि वृते ता नो देवीः सुहवाः शर्म यच्छत	७
उत ग्रा व्यन्तु देवपत्नी-रिन्द्राण्यग्निं प्राप्यश्विनी राट् ।	
आ रोदसी वरुणानी गृणोतु व्यन्तु देवीर्य ऋतुर्जनीनाम्	८ [२८] (३९९)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३१]

(४७)

७ प्रतिरथ आत्रेयः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्रयुञ्जती विव एति वृवाणा मही माता दुहितुर्बोधयन्ती ।	
आविवांसन्ती युवतिर्मनीषा पितृभ्य आ सदेने जोहुवाना	१
अजिरासस्तदपु ईयमाना आतस्थिवांसो अमृतस्य नाभिम् ।	
अनन्तासं उरवो विश्वतः सीं परि द्यावापृथिवी यन्ति पन्थाः	२
उक्षा समुद्रो अरूपः सुपर्णः पूर्वस्य योनिं पितुरा विवेश ।	
मध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मा वि चक्रमे रजसस्पात्यन्तौ	३
चत्वार ई बिभ्रति क्षेमयन्तो दश गर्भं चरसे धापयन्ते ।	
त्रिधातवः परमा अस्य गावो विवश्चरन्ति परि सुद्यो अन्तान्	४
इवं वपुर्निवचनं जनास-श्चरन्ति यज्ञस्यस्तस्थुरापः ।	
द्वे यदीं बिभृतो मातुरन्ये इहेह जाते यम्याई सवन्धू	५
वि तन्वते धियो अस्मा अपांसि वस्त्रा पुत्राय मातरौ वयन्ति ।	
उपप्रक्षे वृषणो मोदमाना विवस्पथा वध्वो यन्त्यच्छ	६
तद्वस्तु मित्रावरुणा तदग्ने शं योरस्मभ्यमिदमस्तु शस्तम् ।	
अग्नीमहिं गाधमुत प्रतिष्ठां नमो विवे बृहते सादनाय	७ [१] (४०६)

(४८)

५ प्रतिमानुरात्रेयः । विश्वे देवाः । जगती ।

कदु प्रियाय धाम्ने मनामहे स्वक्षत्राय स्वयंशसे महे वयम् ।	
आमेन्यस्य रजसो यद्वभ्र आ अपो वृणाना वितनोति मायिनीं	१
ता अन्तत वयुर्न वीरवक्ष्णं समान्या वृतया विश्वमा रजः ।	
अपो अपाञ्जीरपरा अपेजते प्र पूर्वाभिस्तिष्ठते देवयुर्जनः	२ (४०८)

आ ग्रावाभिरह्न्येभिरक्तमि-र्वरिं वज्रमा जिघर्ति मायिनि ।

शतं वा यस्य प्रचरन् त्वे दमे संवर्तयन्तो वि च वर्तयन्तहा ३

तामस्य रीतिं परशोरिव प्रत्य-नीकमस्य भुजे अस्य वर्षसः ।

सचा यदि पितुमन्तमिव क्षयं रत्नं दधाति भरहृतये विशे ४

स जिह्वया चतुरनीक ऋज्वते चारु वसानो वरुणो यतञ्जरिम् ।

न तस्य विक्र पुरुषत्वता वयं यतो भगः सविता दाति वार्यम् ५ [२] (४११)

(४९)

५ प्रतिप्रभ आत्रेयः, (५ तृणपाणिः) । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

देवं वो अद्य सवितारमेये भगं च रत्नं विभर्जन्तमायोः ।

आ वां नरा पुरुमुजा ववृत्वां द्विवेदिवे चिदश्विना सखोयन् १

प्रति प्रयाणमसुरस्य विद्वान् त्सूक्तैर्देवं सवितारं दुवस्य ।

उप ब्रवीत नमसा विज्ञान-अयेष्ठं च रत्नं विभर्जन्तमायोः २

अदुन्नया द्युते वार्याणि पूषा भगो अदितिर्वस्तं उन्नः ।

इन्द्रो विष्णुर्वरुणो मित्रो अग्नि-रहानि भद्रा जनयन्त वृष्माः ३

तन्नो अनुवा सविता वरुणं तत् सिन्धव इषयन्तो अनु रमन् ।

उप यद् बोचं अध्वरस्य होता रायः स्याम पतयो वाजरत्नाः ४

प्र ये वसुभ्य इवदा नमो दु-र्ये मित्रे वरुणे सूक्तवाचः ।

अवैत्वम्यं कृणुता वरीयो द्विवस्पृथिन्योरवसा मदेम ५ [३] (४१२)

(५०)

५ सस्यात्रेयः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप्, ५ पदकः ।

विश्वो देवस्य नेतु-मर्तो बुरीत सख्यम् ।

विश्वो राय इषुध्यति युष्मं वृणीत पूष्यसे १

ते ते देव नेत-र्ये चेमां अनुशसे ।

ते राया ते ह्याइपृचे सचेमहि सचष्ट्यैः २

अतो न आ नूनतिथी-नतः पत्नीर्दिशस्यत ।

आरे विश्वं पथंठां द्विषो युयोतु यूयुविः ३ (४१३)

यत्र यद्विरभिर्हितो दुद्वयः द्रोण्यः पशुः ।

नृमणा वीरपस्त्यो ऽर्णा धीरेव सन्तिता

४

एव ते देव नेता रथरूपतिः शं रयिः ।

शं राये शं स्वस्त्य इयःस्तुतो मनामहे देवस्तुतो मनामहे

५ [४] (४२१)

(५१)

१५ स्वस्त्यात्रेयः । विश्वे देवाः ४, ६-७ इन्द्रवायुः ५ वायुः । १-४ गायत्रीः

५-१० उष्णिक् ११-१३ जगती त्रिष्टुप् १४-१५ अनुष्टुप् ।

अग्ने सुतस्य पीतये विश्वैरुमैभिरा गहि । देवेभिर्हव्यदातये १

ऋतधीतय आ गत सत्यधर्माणि अध्वरम् । अग्नेः पिबत जिह्वा २

विभेभिर्विष सन्त्य प्रातर्यावभिरा गहि । देवेभिः सोमपीतये ३

अयं सोमश्चमू सुतो ऽग्ने परि पिच्यते । प्रिय इन्द्राय वायवे ४

वायवा याहि वीतये जुषाणो हव्यदातये । पिबा सुतस्यान्धसो अभि प्रयः ५ [५]

इन्द्रश्च वायवेपां सुतानां पीतिर्महथः । ताञ्क्षुपेथामरेपसावभि प्रयः ६

सुता इन्द्राय वायवे सोमांसो दध्यांशिरः । निघ्नं न यन्ति सिन्धवोऽभि प्रयः ७

सजूर्विश्वेभिर्देवेभि रश्विभ्यामुपसां सजूः । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण ८

सजूर्मित्रावरुणाभ्यां सजूः सोमेन विष्णुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण ९

सजूरान्वितैर्वसुभिः सजूरिन्द्रेण वायुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण १० [६]

स्वस्ति नो मिमीतामश्विना भगः स्वस्ति देव्यदितिरनर्वणः ।

स्वस्ति पूषा असुरो दधातु नः स्वस्ति द्यावापृथिवी सुचेतुनां ११

स्वस्तये वायुमुप ब्रवामहे सोमं स्वस्ति भुवन्नस्य यस्पतिः

बृहस्पतिं सर्वगणं स्वस्तये स्वस्त्य आदित्यासो भवन्तु नः १२

विश्वे देवा नो अद्या स्वस्तये वैश्वानरो वसुरग्निः स्वस्तये ।

देवा अवन्वृभवः स्वस्तये स्वस्ति नो रुद्रः पात्वंहसः १३

स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पथ्ये रेवति ।

स्वस्ति न इन्द्रश्चाग्निश्च स्वस्ति नो अदिते कृधि १४

स्वस्ति पन्थामनु चरेम सूर्याचन्द्रमसाविव ।

पुनर्व्वृताग्रता जानता सं गमेमहि १५ [७] (४३६)

(५२)

१७ इयावाश्च आत्रेयः । मरुतः । अनुष्टुप्: ६, १६-१७ पङ्क्तिः ।

प्र इयावाश्च धृष्णुया ऽर्चां मरुद्भिर्ऋकभिः ।	
ये अद्भ्यो यमनुष्वधं श्रवो मदन्ति यज्ञियाः ।	१
ते हि स्थिरस्य शर्वसः सखायः सन्ति धृष्णुया ।	
ते यामन्त्रा धृषद्विन्-स्मना पान्ति शश्वतः ।	२
ते स्पन्द्रासो नोक्षणो ऽतिं ष्कन्दन्ति शर्वरीः ।	
मरुतामधा महो विवि क्षमा च मन्महे	३
मरुत्सु वो दधीमहि स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया ।	
विश्वे ये मानुषा युगा पान्ति मर्त्यं रिषः ।	४
अहन्तो ये सुदानवो नरो असामिश्रवसः ।	
प्र यज्ञं यज्ञियेभ्यो द्विवो अर्चां मरुद्भ्यः	५ [८]

आ रुक्मैरा युधा नरं कृष्वा ऋष्टीरसृक्षत ।	
अन्वेनां अहं विद्युतो मरुतो जज्झातीरिव मानुरतं त्वनां द्विवः ।	६
ये वावृधन्त पार्थिवा य उरावन्तरिक्ष आ ।	
वृजने वा नदीनां सधस्ये वा महो द्विवः ।	७
शर्धो मारुतमुच्छेस सत्यश्रवसमृभ्वसम् ।	
उत स्म ते शुभे नरः प्र स्पन्द्रा युजत त्वनां	८
उत स्म ते परुष्ण्या-मूर्णां वसत शुन्ध्यवः ।	
उत पृष्या रथानां मर्दिं भिन्वन्त्यो जसा	९
आपथयो विपथयो ऽन्तस्पथा अनुपथाः ।	
एतेभिर्महां नामभि-र्यज्ञं विहार ओहते	१० [९]
अधा नरो न्योहते ऽधा नियुत ओहते ।	
अधा पारावता इति चित्रा रूपाणि द्रव्यां	११
छन्दुःस्तुमः कुमन्त्यव उत्समा कीरिणो नृतुः	
ते मे के चित्र तप्यव ऊमा आसन् दृशि त्विषे	१२
य कृष्वा ऋष्टिर्विद्युतः कवयः सन्ति वेधसः ।	
तस्मै मारुतं व्रणं नमस्या रमया गिरा	१३

अच्छं कषे मरुतं गुणं वाना मित्रं न योषणा ।	
दिवो वा धृष्णव ओजसा स्तुता धीमिरिषण्यत	१४
नू मन्वान एषां देवाँ अच्छा न वक्षणा ।	
वाना संवित सूरिमि र्यामभुतेभिरस्त्रिमिः	१५
प्र ये में बन्ध्वेषे गां वोचन्त सूरयः पृथिं वोचन्त मातरम् ।	
अधा पितरमिष्मिणं रुद्रं वोचन्त शिकसः	१६
सप्त में सप्त शाकिन एकमेका जाता वदुः ।	
यमुनायामधि श्रुत मुद राधो गव्यं मृजे नि राधो अश्व्यं मृजे	१७ [१०] (४५३)

(५३)

१६ इयावाश्च आग्नेयः । मरुतः । १, ५, १०-११, १५ ऋक्पुः २ रुद्रर्तः ३ अनुष्टुप्, ४ पुराणिक, ६-७, ९, १३-१४, १६ सतोवृहतां; ८, १२ गायत्री ।

को वैव जानमेषां को वा पुरा सुभेष्वास मरुताम् ।	
यद् युयुजे किलस्यः	१
ऐतान् स्थेषु तस्थुषः कः शुश्राव कथा ययुः ।	
कस्मै ससुः सुदासे अन्वापय इळाभिर्वष्टयः सह	२
ते म आहुर्य आययु रूप द्युमिर्विमिर्दे ।	
नरो मर्या अरेपस इमान् पश्यन्ति प्लुहि	३
ये अस्त्रिषु ये वार्शीषु स्वभानवः सक्षु रुक्मेषु स्वादिपु ।	
भ्राया स्थेषु धन्वसु	४
युष्माकं स्मा रथाँ अनु मुदे दधे मरुतो जीरयानवः ।	
वृष्टी द्यावो यतीरिव	५ [११]

आ यं नरः सुदानवो वृत्राशुषे विवः कोष्मचुच्यवुः ।	
वि पर्जन्यं सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति वृष्टयः	६
ततृवानाः सिन्धवः क्षोदसा रजः प्र संसुधेनवो यथा ।	
स्यन्ता अश्वा इवा ध्वनो विमोचने वि यद् कर्तन्त एन्यः	७
आ यात मरुतो विव आन्तस्त्रिस्त्रावृमावुत ।	
मार्गं स्थात परावतः	८ (४६१)

- मा वो रसानितभा कुभा कुमुमा वः सिन्धुनि शिरयात् ।
 मा वः परिष्ठात् सुरपुः पुरीषिण्यस्मे इत् सुहृदस्तु वः ९
- तं वः शर्धं रथानां त्वेषं गुणं मारुतं नव्यसीनाम् ।
 अनु प्र यन्ति वृष्टयः १० [१२]
- शर्धंशर्धं व एषां वातंवातं गुणंगुणं सुशस्तिभिः ।
 अनु क्रामेम धीतिभिः ११
- कस्मा अद्य सुजाताय रातर्हव्याय प्र ययुः ।
 एना यामेन मरुतः १२
- येन तोकाय तनयाय धान्यं वीजं वहध्वे अक्षितम् ।
 अस्मभ्यं तद् धत्तन्न यद् व ईमहे राधो विश्वायु सौमगम् १३
- अतीयाम निवस्तिरः स्वस्तिभिर्हिंत्वावद्यमरातीः ।
 वृद्धी शं योराप उस्मि भेषजं स्याम मरुतः सह १४
- सुवेवः संमहासति सुवीरो नरो मरुतः स मर्त्यः ।
 यं त्रायध्वे स्याम ते १५
- स्तुहि भोजान् त्स्तुवतो अस्य यामनि रणन् गावो न यवसे ।
 यतः पूर्वा इव सखीरनु ह्य गिरा गृणीहि कामिनः १६ [१३] (४९९)
- (५४)
- १५ इयावाश्च आत्रेयः । मरुतः । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।
- प्र शर्धीय मारुताय स्वमानव इमां वान्नमनजा पर्वतच्युते ।
 घर्मस्तुमे विव आ पृष्ठयज्वने द्युन्नध्रवसे महि नुम्पमर्चत १
- प्र वो मरुतस्तविषा उवून्यवो वयोवृधो अश्वयुजः परिज्रयः ।
 सं विद्युता दधति वाशति त्रितः स्वरन्त्यापोऽधना परिज्रयः २
- विद्युन्महसो नरो अश्मविद्यवो वातत्विषो मरुतः पर्वतच्युतः ।
 अब्ज्या चिन्मुद्रा हादुनीवृतः स्तनयदमा रभसा उदोजसः ३
- व्यक्तून् रुद्रा व्यहानि शिक्वो व्यन्तरिक्षं वि रजांसि धूतयः ।
 वि यदज्जो अजंथ नाव इ यथा वि दुर्गाणि मरुतो नाहं रिण्यथ ४ (४७३)

तद् वीर्यं वो मरुतो महित्वनं वृषीं तताल सूर्यो न योजन्तः । एता न यामि अर्गुमीतशोचिषो ऽनश्वदां यरुययातना गिरिम्	५ [१४]
अभ्राजि शार्धो मरुतो यदर्णसं मोपथा वृक्षं कपनेव वेधसः । अर्ध स्मा नो अरर्भति सजोपरा—श्चक्षुरिव यन्तमनु नेपथा सुगम्	६
न स जीयते मरुतो न हन्यते न स्नेधति न व्यथते न रिण्यति । नास्य राय उप दस्यन्ति नोतय कार्षीं वा यं राजानं वा सुप्रुदथ	७
नियुत्वंनो ग्रामजितो यथा नरो ऽर्यमणो न मरुतः कवन्धिनः । पिन्वन्त्युत्सं यविनासो अस्वर्न व्युन्दन्ति पृथिवीं मध्वो अन्धसा	८
प्रवत्वंतीयं पृथिवी मरुद्भ्यः प्रवत्वंती द्यौर्मवति प्रयज्ञाः । प्रवत्वंतीः पृथ्या अन्तारिक्ष्याः प्रवत्वंतः पर्वता जीरद्वाजदः	९
यन्मरुतः सभरसः स्वर्णरुः सूर्य उर्विंते मर्दथा दिवो नरः । न वोऽश्वाः श्रथयन्ताह सिध्रतः सद्यो अस्याध्वनः पारसध्रुथ	१० [१५]
अंसेषु व क्रष्टयः पत्सु खादयो वक्षःसु रुक्मा मरुतो रथे शुभः । अग्निभ्राजसो विद्युतो गर्भस्त्योः शिप्राः शीर्षसु वितंता हिरण्ययीः	११
तं नार्कसूर्यो अर्गुमीतशोचिषं रुशत पिप्पलं मरुतो धि ध्रुनुथ । समच्यन्त वृजनातिं त्विपन्त यत् स्वरन्ति घोषं वितंतष्टायावः	१२
युष्यावृतास्य मरुतो विचेतसो रायः स्याम रथ्योऽं दयस्वतः । न यो युच्छति तिप्योऽं यथा द्विवोऽं ऽस्मे रारन्त मरुतः सहस्रिणाम् ।	१३
यूयं रचिं मरुतः स्पाहवीरं यूयमृषिमवधु सामविप्रम् । यूयमर्धन्तं भरताय वाजं यूयं धत्थ राजानं श्रुष्टिमन्तम्	१४
तद् वो यामि द्रविणं सद्यऊतयो येना स्वर्णं ततनाम दूँभिः । इदं सु मे मरुतो हर्यता वचो यस्य तरेम तरसा ज्ञातं हिमाः	१५ [१६] (४८४)

(५५)

१० इयावाश्च आत्रेयः । मरुतः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

प्रयज्यवो मरुतो भ्राजहृष्टयो बृहद् वयो दधिरे रुक्मवक्षसः । ईरन्ते अश्वैः सुयमेभिराशुभिः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	१
स्वयं दधिध्वे तर्विणीं यथा विद बृहन्महान्त उर्विंसा वि राजथ । उतान्तारिक्षं ममिरे व्योर्जसा शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	२ (४८६)

साकं जाताः सुभ्वः साकमुक्षिताः श्रिये चिदा प्रतरं वावृधुर्नरः ।

विरोकिणः सूर्यस्येव रश्मयः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

३

आभूषेण्यं वो मरुतो महित्वनं दिदृक्षेण्यं सूर्यस्येव चक्षेणम् ।

उतो अस्माँ अमृतत्वे दधातन शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

४

उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः ।

न वो दद्या उप दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

५ [१७]

यदश्वान् धूर्षु पृषतीरयुग्ध्वं हिरण्ययान् प्रत्यत्काँ अमुग्ध्वम् ।

विश्वान् इत् स्पृधौ मरुतो व्यस्यथ शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

६

न पर्वता न नद्यो वरन्त वो यत्राचिध्वं मरुतो गच्छथेदु तत् ।

उत द्यावापृथिवी याथना परि शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

७

यत् पूर्व्यं मरुतो यच्च नूतनं यदुद्यते वसवो यच्च ज्ञस्यते ।

विश्वस्य तस्य भवथा नवेदसः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

८

मृळत नो मरुतो मा वधिष्टनाऽस्मभ्यं शर्म बहुलं वि यन्तन ।

अधि स्तोत्रस्य स्रस्यस्य गातन शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

९

यूयमस्मान् नयत वस्यो अच्छा निरंहतिभ्यो मरुतो गृणानाः ।

जुषध्वं नो हव्यदाति यजत्रा वयं स्याम पतयो रयीणाम्

१० [१८] (४१९)

(५६)

१ श्यावाश्च आत्रेयः । मरुतः १ बृहतीः ३, ७ सतोबृहती ।

अग्रे शर्धन्तमा गुणं पिष्टं रुक्मेभिर्स्त्रिमिः ।

विशो अद्य मरुतामव ह्वये क्रिवश्चिद् रोचनादधि

१

यथा चिन्मन्यसे हृदा तदिन्मै जग्मुराशसः ।

ये ते नेदिष्टं हव्नान्यागमन् तान् वर्ध भीमसंहशः

२

मीळहुष्मतीव पृथिवी पराहता मदन्त्येत्यस्मदा ।

क्रक्षो न वो मरुतः शिमीवाँ अगो दुधो गौरिव भीमयुः

३

नि ये रिणन्त्योर्जसा वृथा गावो न दुधुरः ।

अश्मान् चित् स्वर्षाँ पर्वतं गिरिं प्र च्यावयन्ति यामभिः

४

(४९८)

उत् तिष्ठ नूनमेषां स्तोमैः समुक्षितानाम् ।

मरुतां पुरुतममपूर्व्यं गवां सर्गमिव ह्वये

५ [१९]

युद्धन्ध्वं ह्यरुपी रथे युद्धन्ध्वं रथेषु रोहितः ।

युद्धन्ध्वं हरी अजिरा धुरि वोळ्हवे वहिष्ठा धुरि वोळ्हवे

६

उत स्य वाज्यरूपस्तुविष्वणि—रिह स्म धायि दर्शतः ।

मा वो यामेषु मरुतश्चिरं करत् प्र तं रथेषु चोदत

७

रथं नु मारुतं वयं श्रवस्युमा हुवामहे ।

आ यस्मिन् तस्थौ सुरणानि बिभ्रती सचा मरुत्सु रोदसी

८

तं वः शर्धं रथेशुभं त्वेषं पनस्युमा हुवे ।

यस्मिन् त्सुजाता सुभगा महीयते सचा मरुत्सु मीळहुपी

९ [२०] (५०३)

(५७)

[यश्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५७-७२]

८ श्यावाश्व आत्रेयः । मरुतः । जगती, ७-८ विष्टुप् ।

आ रुद्रास इन्द्रवन्तः सजोपसो हिरण्यरथाः सुवितार्य गन्तन ।

इयं वो अस्मत् प्रति हयते मति—स्तृण्णजे न द्वि उत्सा उद्वन्यवे

१

वाशीमन्त ऋद्धिमन्तो मनीषिणः सुधन्वान इपुमन्तो निपुङ्गिणः ।

स्वश्वाः स्थ सुरथाः पृश्निमातरः स्वायुधा मरुतो याथना शुभम्

२

धुनुथ द्यां पर्वतान् काशुपे वसु नि वो वना जिहते यामनो म्रिया ।

कोपयथ पृथिवीं पृश्निमातरः शुभे यदुग्राः पृषतीरयुग्ध्वम्

३

बार्तस्विपो मरुतो वर्षनिणिजो यमा इव सुसंहशः सुपेशसः ।

पिशङ्गान्श्वा अरुणाश्वा अरेपसः प्रत्वक्षसो महिना द्यौरिवोरवः

४

पुरुद्वप्ता अस्त्रिमन्तः सुदानव—स्त्वेषसंहशो अनवभ्रराधसः ।

सुजातासो जनुपा रुक्मवक्षसो द्विवो अको अमृतं नाम मेजिरे

५ [२१]

ऋष्टयो वो मरुतो असंयोरधि सह ओजो ब्राह्मोर्वो बलं हितम् ।

नृम्णा शीर्षस्वायुधा रथेषु वो विश्वा वः श्रीरधि तनूप पिपिशे

६

गोमदश्वावद् रथवत् सुवीरं चन्द्रवद् राधो मरुतो ददा नः ।

प्रशस्ति नः कृणुत रुद्रियासो भक्षीय वोऽर्वसो दैव्यस्य

७

ह्वये नरो मरुतो मूळता न—स्तुवीमघासो अमृता ऋतज्ञाः ।

स्स्यभुतः कवयो युवानो बृहद्विरयो बृहदुक्षमाणाः

८ [२२] (५११)

(५८)

८ इयावाश्च आग्नेयः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

- तमुं नूनं तदिषीमन्तमेयां स्तुषे गणं मरुतं नव्यसीनाम् ।
य आश्वश्चा अमवद् वहन्त उतेशिरि अमृतस्य स्वराजः १
- त्वेषं गणं तवसं स्वादिहस्तं धुनिव्रतं मायिनं दातिवारम् ।
मयोयुवो ये अयिता महित्वा वन्दस्व विप्र तुविरार्घसो नृन् २
- आ वो यनूक्वाहासो अद्य वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति ।
अयं यो अग्निर्मरुतः समिद्ध एतं जुषध्वं कवयो युवानः ३
- यूयं राजानमिषुं जनाय विश्वतष्टं जनयथा यजत्राः ।
युष्मदेति मुष्टिहा बाहुजूतो युष्मत् सदश्वो मरुतः सुवीरः ४
- अरा इवेदचरमा अहेव प्रप्र जायन्ते अकवा महोभिः ।
पृश्नेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः स्वया मृत्या मरुतः सं मिमिक्षुः ५
- यत् प्रायसिष्ट पृषतीभिरश्वैर्वीळुपविभिर्मरुतो रथेभिः ।
क्षोर्दन्त आपो रिणते वना न्यवोसिर्यो वृषभः क्रन्दतु द्यौः ६
- प्रथिह यामन् पृथिवी चिदेयां भर्तेव गर्भं स्वमिच्छवो धुः ।
वातान् हाश्वान् धुर्यायुयुजे वर्षं स्वेदं चक्रिरे रुद्रियांसः ७
- हृये नरो मरुतो मूळता न स्तुवीमघासो अमृता कर्तज्ञाः ।
सत्यश्रुतः कवयो युवानो बृहद्भिरयो बृहदुक्षमाणाः ८ [२३] (५९)

(५९)

८ इयावाश्च आग्नेयः । मरुतः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

- प्र वुः स्पळकन् त्सुविताय वावने ऽर्चा द्विवे प्र पृथिव्या कृतं भरे ।
उक्षन्ते अश्वान् तरुणन्त आ रजो ऽनु स्वं भानुं श्रथयन्ते अण्वैः १
- अमादिषां मियसा मूर्धिरजति नौर्न पूर्णा क्षरति व्यथिर्यती ।
दूरेदृशो ये चितयन्त एमभि रन्तमिहे विदथे येतिरे नरः २
- गवांमिव श्रियसे गृद्धमुत्तमं सूर्यो न चक्षू रजसो विसर्जने ।
अत्या इव सुभ्यश्च्यारवः स्थन मर्या इव श्रियसे चेतथा नरः ३

(५९२)

को वो महान्ति महतामुदंश्वत कस्काव्या मरुतः को ह पौर्या ।	
यूयं ह भूमिं किरणं न रजथ प्र यद् भरध्वे सुविताय वावने	४
अश्वा इवेदरूपासः सबन्धवः शूरा इव प्रयुधः प्रोत युयुधुः ।	
मर्या इव सुवृधो वावृधुर्नरः सूर्यस्य चक्षुः प्र मिनन्ति वृष्टिभिः	५
ते अज्येष्ठा अकनिष्ठास उज्जिदो ऽमध्यमासो महसा वि वावृधुः ।	
सुजातासो जनुषा पृश्निमातरो द्विवो मर्या आ नो अच्छा जिगातन	६
वयो न ये श्रेणीः पप्तुरोजसा ऽन्तान् द्विवो बृहतः सानुनस्परि ।	
अश्वंस एषामुमये यथा विदुः प्र पर्वतस्य नभनूरचुच्यवुः	७
मिमातु द्यौरदितिर्वीतये नः सं दानुचित्रा उषसो यतन्ताम् ।	
आचुच्यवुर्विव्यं कोशमेत क्रथे रुद्रस्य मरुतो गृणानाः	८ [२४] (५२७)

(६०)

८ इयावाद्य आश्वेयः । मरुतोऽग्नमरुतौ वा । त्रिष्टुप् : ७-८ जगती ।

इळे अग्निं स्ववसं नमोभि-रिह प्रसक्तो वि चयत् कृतं नः ।	
रथैरिव प्र भरे वाजयद्भिः प्रदक्षिणिन्मरुतां स्तोममृध्याम	१
आ ये तस्थुः पृषतीषु श्रुतासु सुखेषु रुदा मरुतो रथेषु ।	
वनां चिदुषा जिहते नि वो भिया पृथिवी चिद् रेजते पर्वतश्चित्	२
पर्वतश्चित् नमहि वृद्धो बिभाय विवश्चित् सानु रेजत स्वने वः ।	
यत् क्रीळथ मरुत कष्टिमन्त आप इव सध्वश्चो धवध्वे	३
वरा इवेद् रैवतासो हिरण्यै-रभि स्वधामिस्तुन्वः पिपिशे ।	
भिये श्रेयांसस्तवसो रथेषु सत्रा महांसि चकिरे तनूषु	४
अज्येष्ठासो अकनिष्ठास एते सं भ्रातरो वावृधुः सौभगाय ।	
युवा पिता स्वर्णा रुद्र एषां सुदुषा पृश्निः सुदिना मरुद्वाः	५
यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा यद् वावमे सुभगासो विवि ४ ।	
अतो नो रुदा उत वा न्वस्या-ऽग्ने वितान्दविषो यद् यजाम	६
अग्निश्च यन्मरुतो विश्ववेदसो द्विवो वहध्व उत्तरादधि ण्णुभिः ।	
ते मन्दसाना धुनयो रिशादसो वामं धत्त यजमानाय सुन्वते	७
अग्ने मरुद्भिः शुभर्याद्भिर्कैकभिः सोमं पिब मन्दसानो गणाभिभिः ।	
पावकैभिर्विश्वमिन्वेमिरायुभि-र्वैश्वानर प्रदिवा केतुना सज्रुः	८ [२५] (५३५)

(६१)

१९ इयावाश्व आत्रेयः । १-४, ११-१६ मरुतः, ५-८ तरन्तमहिषी शशीयसी; ९ वैददश्विः
पुरुमीलहः, १० वैददश्विस्तरन्तः, १७-१९ दाम्यो रथवीतिः । गायत्री,
३ निचुत्, ५ अनुष्टुप्, ९ सतोबृहती ।

के ठा नरः श्रेष्ठतमा य एकैक आयय । परमस्याः परावतः १
क्ववोऽश्वाः क्वाभीशवः कथं शोक कथा यय । पुष्टे सदा नसोर्यमः २
जघने चोद एषां वि सुकथानि नरो यमुः । पुत्रकुथे न जनयः ३
परा वीरास एतन मर्यासो भद्रजानयः । अग्नितापो यथासंथ ४
सनत् साश्व्यं पशु—मुत गव्यं ज्ञातावयम् । इयावाश्वस्तुताय या दोर्वीरायोपबृंहत ५ [२६]

उत त्वा स्त्री शशीयसी पुंसो भवति वस्यसी । अदेवत्रादराधसः ६
वि या जानाति जसुरिं वि तृप्यन्तं वि कामिनम् । कुवत्रा कृणुते मनः ७
उत या नेमो अस्तुतः पुमाँ इति ब्रुवे पुणिः । स वैरिदय इत् समः ८

उत मेऽरपद युवतिर्ममन्कुषी प्रति इयावायं वर्तनिम् ।

वि रोहिता पुरुमीलहाय येमतु—विप्राय द्विर्धयशसे ९
यो मे धेनूनां ज्ञातं वैददश्विर्यथा ददत् । तरन्त इव मंहना १० [२७]

य ई वहन्त आशुभिः पिबन्तो मकिरं मधु । अत्र श्रवांसि दधिरे ११
येषां श्रियाधि रोदसी विभ्राजन्ते रथेष्ववा । द्विवि रुक्म इवोपरिं १२
युवा स मारुतो गुण—स्त्वपरथो अनेद्यः । शुभंयावाप्रतिष्कृतः १३
को वेद नूनमेषां यत्रा मदन्ति धूतयः । ऋतजाता अरेपसः १४
यूयं मरुतिं विपन्यवः प्रणेतार इत्या धिया । श्रोतारो यामहूतिषु १५ [२८]

ते नो वसूनि काम्या पुरुश्चन्द्रा रिशादसः । आ यज्ञियासो ववृत्तन १६
एतं मे स्तोममूयं दाम्यो परा वह । गिरों देवि रथीरिव १७
उत मे वोचतादिति सुतसेमि रथवीती । न कामो अप वेति मे १८
एष क्षेति रथवीति—मघवा गोमतीरनु । पर्वतेष्वपभितः १९ [२९] (५५४)

(६२)

१ श्रुतविदात्रेयः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

ऋतेन ऋतमपिहितं ध्रुवं वा सूर्यस्य यत्र विमुञ्चन्त्यश्वान् ।

दश ज्ञाता सह तस्थुस्तदेकं देवानां श्रेष्ठं वर्षणामपश्यम् १ (५५५)

तत् सु वां मित्रावरुणा महिषा मीमां तस्युपीरहंभिर्बुद्धे ।
 विश्वाः पिन्वथः स्वसंरस्य घेना अनु वामेकः प्रबिरा वर्धत २
 अधारयतं पृथिवीमुत द्यां मित्रराजाना वरुणा महोभिः ।
 वर्धयंतमोषधीः पिन्वतं गा अव वृष्टिं सृजतं जीरद्वानू ३
 आ वामश्वासः सुयुजो वहन्तु यतरश्मय उप यन्त्वर्वाक् ।
 धृतस्य निर्णिगनु वर्तते वा मुष सिन्धवः प्रविधि क्षरन्ति ४
 अनु मुताममति वर्धदुर्वी बर्हिर्वि यजुषा रक्षमाणा ।
 नमस्वन्ता धृतवृक्षाधि गते मित्रासांघे वरुणेळांस्वन्तः ५ [३०]

अक्रविहस्ता सुकृते परस्या यं त्रासांघे वरुणेळांस्वन्तः ।
 राजाना क्षत्रमहणीयमाना सहस्रस्थूणं विभृथः सह द्वौ ६
 हिरण्यनिर्णिगयो अस्य स्थूणा वि भ्राजते विव्यश्वाजनीव ।
 भ्ये क्षेत्रे निर्मिता तिल्विले वा सनेम मध्यो अधिगत्यस्य ७
 हिरण्यरूपमुपसो व्युष्टा वर्यःस्थूणमुर्विता सूर्यस्य ।
 आ रोह्यो वरुण मित्र गर्तं मतश्चक्षाये अर्दितिं दिर्तिं च ८
 यद् बर्हिर्दं नातिविधे सुवानू अर्च्छिर्दं शर्म भुवनस्य गोषा ।
 तेन नो मित्रावरुणावविष्टं सिवांसन्तो जिगीवांसः स्याम ९ [३१] (५६३)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३६]

(६३)

७ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणौ । जगती ।

ऋतस्य गोषावधि तिष्ठथो रथं सत्यधर्माणा परमे व्योमनि ।
 यमत्र मित्रावरुणावयो युवं तस्मै वृष्टिर्धुमत् पिन्वते विवः १
 सभ्राजांस्य भुवनस्य राजघो मित्रावरुणा विदथे स्वर्हशा ।
 वृष्टिं वां राघो अमृतत्वर्मीमहे द्यावापृथिवी वि चरन्ति तन्यवः २
 सभ्राजा उभ्रा वृषभा विवस्पतीं पृथिव्या मित्रावरुणा विचर्षणी ।
 चित्रेभिर्घ्नैरुषं तिष्ठथो रवं द्यां वर्धयथो असुरस्य मायया ३
 माया वां मित्रावरुणा विवि भिता सूर्यो ज्योतिश्चरति चित्रमायुधम् ।
 तमभ्येजं वृष्ट्या गृह्यथो विधि पर्जन्य इप्ता मधुमन्त ईरते ४ (५६७)

रथं युञ्जते मरुतः शुभे सुखं शूरो न मित्रावरुणा गविंष्टिषु ।
 रजांसि चित्रा वि चरन्ति तन्यवो विवः संप्राजा पर्यसा न उक्षतम् ५
 वाचं सु मित्रावरुणाविरावतीं पर्जन्यश्चित्रां वंदति त्विषीमतीम् ।
 अग्रा वसत मरुतः सु मायया द्यां वर्षयतमरुणामरेपसम् ६
 धर्मेणा मित्रावरुणा विपश्चिता वता रक्षेथे असुरस्य मायया ।
 ऋतेन विश्वं भुवन्नं वि राजयथः सूर्यमा धत्थो द्विवि चिद्व्यं रथम् ७ [१] (५७०)

(६४)

७ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ७ पङ्क्तिः ।

वरुणं वो रिशादस—मुचा मित्रं हवामहे । परि व्रजेव बाह्वो—जगन्वासा स्वर्णरम् १
 ता बाहवां सुचेतुना प्र यन्तमस्मा अर्चते । शेवं हि जार्यं वां विश्वांसु क्षासु जोगुवि २
 यञ्जनमश्यां गतिं मित्रस्य यायां पथा । अस्य प्रियस्य शर्मण्य—हिंसानस्य सश्विरे ३
 युवाभ्यां मित्रावरुणो—पमं धेयामुचा । यद्भू क्षये मघोनां स्तोतृणां च स्पृधसे ४
 आ नो मित्र सुवीतिमि—वरुणश्च सधस्थ आ । स्वे क्षये मघोनां सखीनां च वृधसे ५
 युवं नो येषु वरुण क्षत्रं बृहच्च बिभृथः । उरु णो वाजसातये कृतं राये स्वस्तये ६

उच्छन्त्यां मे यजता ब्रुवक्षत्रे रुशद्रवि ।

सुतं सोमं न हस्तिमि—रा पङ्क्तिर्धावतं नरा बिभ्रतावर्चनानसम् ७ [२] (५७०)

(६५)

६ रानहव्य आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ६ पङ्क्तिः ।

यश्चिकेत स सुक्रतु—देवत्रा स ब्रवीतु नः । वरुणो यस्य दर्शतो मित्रो वा वनते गिरः १
 ता हि श्रेष्ठवर्चसा राजाना दीर्घध्रुतमा । ता सत्पती ऋतावृधं ऋतावाना जनेजने २
 ता वामिया नोऽवसे पूर्वा उप ब्रुवे सवा । स्वश्वासः सु चेतुना वाजो अभि प्र वृवने ३
 मित्रो अंहोश्चिदादुरु क्षयाय गातुं वनते । मित्रस्य हि प्रतूर्वतः सुमतिरस्ति विधतः ४
 वयं मित्रस्यावसि स्याम सप्रथस्तमे । अनेहसस्त्वोतयः सत्रा वरुणशेषसः ५

युवं मित्रेभं जने यतथः सं च नयथः ।

मा मघोनः परि ख्यतं मो अस्माकमृषीणां गोपीथे न उरुण्यतम् ६ [३] (५८१)

(६६)

६ रातहृदय आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

आ चिकितान सुकृतं देवौ मंतं रिशादसा । वरुणाय कृतपेशसे दधीत प्रयसे महे १
 ता हि क्षत्रमविहृतं सम्यगसुर्यमाशति । अर्धं व्रतेव मानुषं स्वर्णं धायि दर्शतम् २
 ता वामेषे स्थाना—मूर्ध्नि गव्यूतिमेषाम् । रातहृदयस्य सुहृतिं वृधृक् स्तोमैर्मनामहे ३
 अधा हि काष्ठौ युधं दक्षस्य पुर्मिरजुता । नि केतुना जनानां चिकेथे पूतदक्षसा ४
 तहृतं पृथिवि बृह—च्छ्रवण कधीणाम् । जयसानावरं पृथ्व—ति क्षरन्ति यामभिः ५
 आ यद् वामीयचक्षसा मित्रं वयं च सूर्यः । व्यचिंते बहुपाय्ये यतेमहि स्वराज्ये ६ [४] (५८९)

(६७)

५ यजत आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

बल्लिथा देवं निष्कृत—मार्दित्या यजतं बृहत् । वरुण मित्रार्थमन् वर्षिष्ठं क्षत्रमाशाथे १
 आ यद् योनिं हिरण्यं वरुण मित्र सद्यः । धर्तारां चर्षणीनां युन्तं सुघ्नं रिशादसा २
 विश्वे हि विश्वेधंसो वरुणो मित्रो अर्यमा । व्रता एदेवं सश्चरे पान्ति मत्यै रिषः ३
 ते हि सत्या कृतस्पृशं क्रुतावानो जनेजने । सुनीथासः सुदानवो—ऽहोश्चिदुरुचक्रयः ४
 को नु वो मित्रास्तुतो वरुणो वा तनूनाम् । तत् सु वामेषते मति—रत्रिभ्य एषते मतिः ५ [५] (५९४)

(६८)

५ यजत आत्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

प्र वो मित्राय गायत वरुणाय विषा गिरा । महिक्षत्रावृतं बृहत् १
 सत्राज्ञा या घुतयोनी मित्रश्चोभा वरुणश्च । देवा देवेषु प्रशस्ता २
 ता नः शक्तं पार्थिवस्य महो रायो विव्यस्य । महिं वां क्षत्रं देवेषु ३
 कृतमृतेन सर्पन्ते—षिरं वक्षमाशाते । अनुद्वा देवौ वर्धते ४
 वृष्टिद्याध रीत्यपि—षस्पती दानुमत्याः । बृहन्तं गर्तमाशाते ५ [६] (५९९)

(६९)

४ उरुचक्रिरात्रेयः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

त्री रोचना वरुण त्रीरुत चून त्रीणि मित्र धारयथो रजांसि ।

वावृधानावमर्ति क्षत्रियस्या—ऽनु व्रतं रक्षमाणावजुर्यम्

१ (६००)

इरावतीर्वरुण वेनवो वां मधुमद वां सिन्धवो मित्र बृहे ।
 त्रयस्तस्थुर्धुवभासस्तिमृणां विषर्णानां रेतोधा वि द्युमन्तः २
 प्रातर्वृषीमार्दितिं जोह्वीमि मध्यर्विन् उर्विता सूर्यस्य ।
 राये मित्रावरुणा सर्वताते छे तोकाय तनयाय शं योः ३
 या धृतरा रजसो रोचनस्यो तावित्या वृष्या पार्थिवस्य ।
 न वां वेवा अमृता आ मिनन्ति व्रतानि मित्रावरुणा भुवानि ४ [७] (६०१)

(७०)

४ उरुचकिरात्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

पुरुषां चिन्त्यस्त्यवो नूनं वां वरुण । मित्र वंसि वां सुमतिम् १
 ता वां सप्रगन्धुह्वाणे वमश्याम धार्यसे । वयं ते रुद्रा स्याम २
 पातं नो रुद्रा पायुभि रूत त्रयेथां सुत्रात्रा । तुर्याम दस्पून् तनूभिः ३
 मा कस्यास्तुतकतृ यक्षं भुजेमा तनूभिः । मा शेषसा मा तनसा ४ [८] (६००)

(७१)

३ बाहुवृक्त आत्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

आ नो गन्तं रिशादसा वरुण मित्रं बर्हणा । उपेमं चारुमध्वरम् १
 विश्वस्य हि प्रचेतसा वरुण मित्रं राजथः । ईजाना पिप्यतं धियः २
 उपं नः सुतमा गंतं वरुण मित्रं काशुषः । अस्य सोमस्य पीतये ३ [९] (६१०)

(७२)

३ बाहुवृक्त आत्रेयः । मित्रावरुणौ । उष्णिक् ।

आ मित्रे वरुणे वयं गीर्भिर्जुहुमो अत्रिवत् । नि बर्हिषि सवतं सोमपीतये १
 वृतेन स्थो ध्रुवक्षेमा धर्मणा यातयज्जना । नि बर्हिषि सवतं सोमपीतये २
 मित्रश्च नो वरुणश्च जुषेतां यज्ञमिदये । नि बर्हिषि सवतां सोमपीतये ३ [१०] (६११)

(७३)

[षष्ठोऽनुवाकः १६॥ सू० ७१-८०]

१० पौर आत्रेयः । अग्निनो । अनुष्टुप् ।

यदृद्य स्थः परावति यदवावत्याम्बिना । यद् वां पुरु पुरुमुजा यदुन्तरिक्ष आ गतम् १
 इह त्या पुरुभूतमा पुरु वंसांसि विव्रता । वरस्वा याम्पाधिगू ह्ये तुषिटंजा वृजे २ (६१५)

कुर्मन्यद् वपुषे वपुश्चकं रथस्य यमथुः । पर्यन्या नाहुषा युगा मद्वा रजांसि दीयथः ३
तद् पु वामिना कृतं विश्वा यद् वामन् हवे । नानां जातावरेणसा समस्मे बन्धुमेयथुः ४
आ यद् वां सूर्या रथं तिष्ठद् रघुष्यद् सदा । परि वामरुषा वयो वृणा वरन्त आतपः ५ [११]

युवोरत्रिंशिकेतति नरा सुमेन चेतसा । धर्मं यद् वामरेपसं नासत्यान्ना भुरण्यति ६
उग्रो वां ककुहो युयिः शृण्वे यामेषु संतानिः । यद् वां दंसोभिरश्विनाऽत्रिर्नराववर्तति ७
मध्व ऊ पु मधूयुवा रुद्रा सिपक्ति पिप्युपी । यत् समुद्राति पर्यथः पक्वाः पृक्षो भरन्त वाम ८
सत्यामिद् वा उ अश्विना युवामाहुर्मयोभुवा । ता यामन् यामहूतमा यामन्ना मृळयत्तमा ९
इमा ब्रह्माणि वर्धनाऽश्विभ्यां सन्तु शंतमा । या तक्षाम रथो इवाऽवोचाम बृहन्नमः १० [१२]

(६२३)

(७४)

१० पौर आत्रेयः । अश्विनौ । अनुष्टुप्, ८ निवृत् ।

कूर्ध्वो देवावश्विनाऽद्या दिवो मनावसू । तच्छ्रवथो वृषण्वसू अत्रिर्वामा विवासति १
कुह त्या कुह नु श्रुता दिवि देवा नासत्या । कस्मिन्ना यंतथो जने को वां नदीनां सचा २
कं याथः कं ह गच्छथः कमच्छा युश्राथे रथम् । कस्य ब्रह्माणि रण्यथो वयं वामुश्मसीदये ३
पौर चिन्द्रयुदप्रुतं पौर पौराय जिन्वथः । यदी गृभीततांतये सिंहमिव दुहस्पदे ४
प्र च्यवानाज्जुजुरणो वत्रिमत्कं न मुञ्चथः । युवा यदी कृथः पुनरा काममृण्वे बध्वः ५ [१३]

अस्ति हि वामिह स्तोता स्मसि वां संहृतिं श्रिये । न श्रुतं म आ गतं मवांभिर्वाजिनीवसू ६
को वामद्य पुंरुणा मा वक्षे मर्यानाम । को विप्रो विप्रवाहसा को युज्ञेर्वाजिनीवसू ७
आ वां रथो रथातां येषो याव्वाश्विना । पुरु चिदस्मयुम्निर अङ्गुपो मर्येषवा ८
शमू पु वां मधूयुवाऽस्माकमस्तु चकृतिः । अवाचीना विचेतसा विभिः श्येनेव दीयतम ९
अश्विना यद्वा कर्हि चिच्छ्रुथायार्तमिमं हवम । वस्वीरु पु वां भुजः पृञ्चन्ति सु वां पृचः १० [१४]

(६३३)

(७५)

१ अवस्युरात्रेयः । अश्विनौ । पङ्क्तिः ।

प्रति प्रियतमं रथं वृषणं वसुवाहनम् ।
स्तोता वामश्विनावृषिः स्तोमेन प्रति मूपति माध्वी मम श्रुतं हवम १
अत्यायातमश्विना तिरो विश्वा अहं सना ।
वस्वा हिरण्यवर्तनी सुपुम्ना सिन्धुवाहसा माध्वी मम श्रुतं हवम २ [६३५]

- आ नो रत्नानि बिभ्रता—वश्विना गच्छतं युवम् ।
 रुद्रा हिरण्यवर्तनी जुषाणा वाजिनीवसू माध्वी मम श्रुतं हवम् ३
 सुहृमो वां वृषण्वसू रथे वाणीच्याहिता ।
 उत वां ककुहो मृगः पृक्षः कृणोति वापुषो माध्वी मम श्रुतं हवम् ४
 बोधिन्मनसा इथ्ये—षिरा हवन्श्रुता ।
 विमिश्रयवानमश्विना नि याथो अद्वयाबिनं माध्वी मम श्रुतं हवम् ५ [१५]
 आ वां नरा मनोयुजो ऽश्वासः प्रुषितप्सवः ।
 वयो वहन्तु पीतये सह सुन्नेभिरश्विना माध्वी मम श्रुतं हवम् ६
 अश्विनावेह गच्छन्तं नासत्या मा वि वेनतम् ।
 तिरश्चिदर्षया परि वर्तिर्यातमदाभ्या माध्वी मम श्रुतं हवम् ७
 अस्मिन् यज्ञे अंदाभ्या जरितारं शुभस्पती ।
 अवस्युमश्विना युवं गूणन्तमुप भूषथो माध्वी मम श्रुतं हवम् ८
 अमूदुषा रुशत्पशु—राग्रिरधायृत्विर्यः ।
 अयोजि वां वृषण्वसू रथो दसावमर्त्यो माध्वी मम श्रुतं हवम् ९ [१६] (६४२)

(७६)

५ भौमोऽग्निः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

- आ भात्यग्निरुषसामनीक—मुद् विषाणां देव्या वाचो अस्थुः ।
 अवीञ्चा नूनं रथ्येह यातं पीपिवांसमश्विना धर्ममच्छ १
 न संस्कृतं प्र मिमीतो गमिष्ठा ऽन्ति नूनमश्विनोपस्तुतेह ।
 दिवाभिपित्वेऽवसागमिष्ठा प्रत्यवर्ति वाशुषे शंमविष्ठा २
 उता यातं संगवे प्रातरह्वो मध्यर्दिन उर्विता सूर्यस्य ।
 दिवा नक्तमवसा शतमेन नेदानीं पीतिश्विना ततान ३
 इदं हि वां प्रदिवि स्थानमोके इमे गृहा अश्विनेदं दुरोणम् ।
 आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा ऽच्यो यातमिषमूर्जं वहन्ता ४
 समश्विनोरवसा नृत्नेन मयोमुवां सुप्रणीती गमेम ।
 आ नो इथि बृहतमोत वीरा—ना विश्वान्यमृता सौमगाग्नि ५ [१७] (६४७)

(७७)

५ भौमोऽग्निः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

प्रातर्यावाणा प्रथमा रयजध्वं	पुरा गृध्रादररूपः पिबातः ।	
प्रातर्हि यज्ञमश्विनां कृधाते	प्र शंसन्ति कवयः पूर्वभाजः	१
प्रातर्यजध्वमश्विनां हिनोत	न सायमस्ति देवया अजुष्टम् ।	
उतान्यो अस्मद् रयजेते वि चावः	पूर्वःपूर्वो यजमानो वर्नीयान्	२
हिरण्यत्वक्प्रधुवर्णो घृतस्नुः	पृष्ठो वहन्ना रथो वर्तते वाम् ।	
मनोजवा अश्विना वार्तरहा	येनातिग्राथो दुरितानि विश्वा	३
यो भूर्यिष्ठं नासत्याभ्यां विवेष	चनिष्ठं पित्वो ररते विभागे ।	
स लोकमस्य पीपच्छमीभि	रनूर्ध्वभासः सवमित तुतुर्यात्	४
समश्विनोरवसा नूतनेन	मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।	
आ नो रयिं वहतमोत वीरा	ना विश्वान्यमृता सौमंगानि	५ [१८] (६५२)

(७८)

९ सप्तवधिरात्रेयः । अश्विनौ (५-९ गर्भस्त्रायण्युपनिषद्) ।

अनुष्टुप्, १-३ उष्णिक्, ४ त्रिष्टुप् ।

अश्विनावेह गच्छतं	नासत्या मा वि वेनतम् । हंसारिव पततुमा सुताँ उप	१
अश्विना हरिणारिव	गौराविवानु यवसम् । हंसारिव पततुमा सुताँ उप	२
अश्विना वाजिनीषसू	जुषेथाँ यज्ञमिष्टये । हंसारिव पततुमा सुताँ उप	३

अत्रिर्यद् वामवरोहं ब्रूवीस मजोहवीन्नाथमानेव योषा ।

इयेनस्य चिज्जवसा नूतनेना ऽऽगच्छतमश्विना शंतमेन ४ [१९]

वि जिहीष्व वनस्पते	योनिः सूर्यन्त्या हव । श्रुतं मे अश्विना हव सप्तवधिं च मुञ्चतम् ५	
भीताय नार्धमानाय	ऋषये सप्तवधये । मायामिरश्विना युवं बुक्षं सं च वि चाचथः ६	
यथा वार्तः पुष्करिणीं	समिङ्गन्यति सर्वतः । एवा ते गर्भं एजतु निरैतु दशमास्यः ७	
यथा वातो यथा वनं	यथा समुद्र एजति । एवा त्वं दशमास्य सहावेहि जरायुणा ८	
वश मासाञ्छशयानः	कुमारो अधि मातरि । निरैतु जीवो अक्षतो जीवो जीवन्त्या अधि ९	

[२०] (६६१)

(७९)

१० सत्यश्रवा आत्रेयः उपाः । पशुकिः ।

- महे नो अद्य बोधयो बो राये किवित्मती ।
यथा चित्रो अबोधयः सत्यश्रवसि वाप्ये सुजाति अश्वसूनुते १
या सुनीथे शौचद्वये व्यौच्छो दुहितर्दिवः ।
सा व्युच्छ सहीयसि सत्यश्रवसि वाप्ये सुजाति अश्वसूनुते २
सा नो अद्याभरद्गु व्युच्छा दुहितर्दिवः ।
यो व्यौच्छः सहीयसि सत्यश्रवसि वाप्ये सुजाति अश्वसूनुते ३
अमि ये त्वा विभावरि स्तोमैर्गुणन्ति वह्नयः ।
मधेमघोनि सुभियो दामन्वन्तः सुरातयः सुजाति अश्वसूनुते ४
यच्चिद्धि ते गुणा इमे छदयन्ति मघत्तये ।
परि चिद् वटयो दधुर्वदतो राधो अह्नयं सुजाति अश्वसूनुते ५ [२१]
ऐषु धा वीरवद यज्ञ उषो मघोनि सूरिषु ।
ये नो राधांस्यह्नया मघवानो अरासत सुजाति अश्वसूनुते ६
तेभ्यो द्युम्नं बृहद यज्ञ उषो मघोन्या वह ।
ये नो राधांस्यह्नया गन्या भजन्त सूरयः सुजाति अश्वसूनुते ७
उत नो गोमतीरिषि आ वह्ना दुहितर्दिवः ।
साकं सूर्यस्य रश्मिभिः शुक्रैः शोचद्भिरर्चिभिः सुजाति अश्वसूनुते ८
व्युच्छा दुहितर्दिवो मा चिरं तनुथा अपः ।
नेत् त्वा स्तेनं यथा रिपुं तपाति सूरौ अर्चिषा सुजाति अश्वसूनुते ९
एतावद वेदुषस्त्वं भूयो वा दातुमर्हसि ।
या स्तोतृभ्यो विभावर्युच्छन्ती न प्रमीयसे सुजाति अश्वसूनुते १० [२२] (१०१)

(८०)

६ सत्यश्रवा आत्रेयः । उपाः । त्रिष्टुप् ।

- द्युतद्यामानं बृहतीमूतेन ऋतावरीमरूणप्सुं विभातीम्
देवीमुषसं स्वरावहन्तीं प्रति विप्रांसो मतिमिर्जरन्ते १
एषा जनं दर्शता बोधयन्ती सुगान् पृथः कृण्वती यात्यग्रैः ।
बृहद्वथा बृहती विश्वमिन्दोषा ज्योतिर्यच्छत्यग्रे अह्नाम् २ (१०१)

एषा गोमिरुणेभिर्धुजाना	ऽर्धेधन्ती रयिमप्राप्तु चक्रे ।	
पृथो रदन्ती सुदिताय देवी	पुरुषदुता विश्ववारा वि मांति	३
एषा व्येनी भवति ह्रिवर्ही	आविष्कृष्याना तन्वं पुरस्तात् ।	
श्रुतस्य पन्थामन्वेति साधु	प्रजानतीव न दिशो मिनानि	४
एषा शुषा न तन्वो विद्वानो	ध्वेर्व स्नाती दृशये नो अस्यात् ।	
अप द्वेवो बार्धमाना तमांस्यु	वा विवो दुहिता ज्योतिषागात्	५
एषा प्रतीची दुहिता विवो नृन्	योयैव मद्रा नि रिणीति अप्तः ।	
व्युष्वर्चती वाशुषे वार्याणि	पुनर्ज्योतिर्धुवतिः पूर्वथांकः	६ [२३] (६७७)

(८१)

५ श्यावाश्च आत्रेयः । सविता । जगती ।

युञ्जते मनं उत युञ्जते धियो	विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः ।	
वि होत्रां देवे वयुनाविदेक इ	न्मही देवस्य सवितुः परिष्पुतिः	१
विश्वां रुपाणि प्रति मुञ्चते कविः	प्रासावीद् मद्रं द्विपक्षे चतुष्पदे ।	
वि नाकमस्यत् सविता वरेण्यो	ऽनु प्रयार्णमुषसो वि राजति	२
यस्य प्रयाणमन्वन्य इद् ययु	र्धुवा देवस्य महिमानमोजंता ।	
यः पार्थिवानि विमुमे स एतंशो	रजांसि देवः सविता महित्वना	३
उत यांसि सवितस्त्रीणि रोचनो	त सूर्यस्य रुश्मिभिः समुच्यसि ।	
उत रात्रीमुमयतः परीयस	उत मित्रो भवसि देव धर्मीभिः	४
उतेशिषि प्रसवस्य त्वमेक इ	दुत पूषा भवसि देव यामभिः ।	
उतेधं विश्वं मुवन्नं वि राजसि	श्यावाश्वस्ते सवितः स्तोममानशे	५ [२४] (६८२)

(८२)

९ श्यावाश्च आत्रेयः । सविता । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

तत् सवितुर्दुष्णीमहे	वपं देवस्य मोजनम् । श्रेष्ठं सर्वधातुं तुरं मगस्य धीमहि १	
अस्य हि स्वयंशस्तरं	सवितुः कच्चन प्रियम् । न भिनन्ति स्वराज्यम्	२
स हि रत्नानि वाशुषे	सुवार्ति सविता मगः । तं मागं चित्रमीमहे	३
अद्या नो देव सवितः	मजावत् सावीः सौमगम् । परां कुःश्वर्यं सुव	४
विश्वानि देव सवित	दुहितानि परां सुव । यद् मद्रं तन्न आ सुव	५ [२५]
अनागसो अर्धितये	देवस्य सवितुः सुवे । विश्वां वामानि धीमहि	६ (६८८)

आ विश्वेदेवं सत्पतिं सुकैरद्या वृणीमहे । सत्यसवं सधितारम् ७
य इमे उभे अहनी पुर एत्यप्रयुच्छन् । स्वाधीर्विवः सधिता ८
य इमा विश्वा जाता न्याभ्रावयति श्लोकेन । प्र च भुवति सधिता ९ [२६] (१११)

(८३)

१० भौमोऽत्रिः । पर्जन्यः । बिष्टुप्, २-४ जगती, ९ अनुष्टुप् ।

अच्छा वद तवसं गीर्भिराभिः स्तुहि पर्जन्यं नमसा विवास ।
कनिकदद् वृषभो जीरवान् रेतो दधात्योषधीषु गर्भम् १
वि वृक्षान् हन्त्युत हन्ति रक्षसो विश्वं विभाय भुवनं महावधात् ।
उतानागा ईषते वृष्ण्यावतो यत् पर्जन्यः स्तनयन् हन्ति दुष्कृतः २
रथीव कशयाश्वो अभिक्षिपन्नाविर्वृतान् कृणुते वर्ष्याँ इह अहं ।
दूरात् सिंहस्य स्तनथा उदीरते यत् पर्जन्यः कृणुते वर्ष्याँ नमः ३
प्र वाता वान्ति पतरन्ति विद्युत उदोषधीर्जिहते पिन्वते स्वः ।
इरा विश्वस्मै भुवनाय जायते यत् पर्जन्यः पृथिवीं रेतसार्वति ४
यस्य व्रते पृथिवी ननमीति यस्य व्रते शफवज्जर्भुरीति ।
यस्य व्रत ओषधीर्विस्वरूपाः स नः पर्जन्य महि शर्म यच्छ ५ [२७]
दिवो नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः ।
अवाङ्मतेन स्तनयितुनेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः ६
अभि क्रन्द स्तनय गर्भमा धा उवृन्वता परि दीया रथेन ।
हतिं सु कर्ष विषितं न्यञ्चं समा भवन्तूद्वतो निपादाः ७
महान्तं कोशमुदवा नि षिञ्च स्पन्दन्तां कुल्या विषिताः पुरस्तात् ।
वृतेन द्यावापृथिवी व्युन्धि सुप्रपाणं भवत्वघ्राभ्यः ८
यत् पर्जन्य कनिकदत् स्तनयन् हंसि दुष्कृतः ।
प्रतीदं विश्वं मोदते यत् किं च पृथिव्यामधि ९
अवर्षावर्षमुदुषू गृभ्रायाऽकुर्ध्वान्यत्येतवा उ ।
अजीजन ओषधीर्भोजनाय कमुत प्रजाभ्योऽविदो मनीषां १० [२८] (७०१)

(८४)

३ भौमोऽत्रिः । पृथिवी । अनुष्टुप् ।

बह्विधा पर्वतानां सिद्धं विभर्षि पृथिवि । प्र या भूमिं प्रवत्वति मद्वा जिनोर्षि महिनि ? (७०२)

स्तोमासस्त्वा विचारिणि प्रति द्योमन्त्युक्तुमिः । प्र या वाजं न हेर्षन्तं पेरुमस्यस्यर्जुनि २
 हृक्त्वा चित् या वनस्पतीन् क्षमया दर्शज्योतिषा । यत् ते अभ्रस्य विद्युतो विवो वर्षन्ति वृष्टयः ३
 [२९] (७०४)

(८५)

८ भौमोऽग्निः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

प्र सम्राजे बृहदर्चा गभीरं ब्रह्म मियं वरुणाय श्रुताय ।
 वि यो जघान शमितेव चमीं पस्तिरे पृथिवीं सूर्याय १
 वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान वाजमर्वत्सु पर्य उन्निर्यासु ।
 ह्रत्सु कर्तुं वरुणो अप्सवग्निं विवि सूर्यमदधात् सोममद्रौ २
 नीचीनवारं वरुणः कर्वन्धं प्र संसर्ज रोदसी अन्तरिक्षम् ।
 तेन विश्वस्य भुवनस्य राजा यवं न वृष्टिर्व्युनक्ति भूमं ३
 उन्नति भूमिं पृथिवीमुत द्यां यदा दुग्धं वरुणो वष्ट्यादित् ।
 समश्रेण वसत् पर्वतासस्तविषीयन्तः श्रथयन्त वीराः ४
 इमाम् ष्वासुरस्य श्रुतस्य महीं मायां वरुणस्य प्र वोचम् ।
 माननेव तस्थिवाँ अन्तरिक्षे वि यो ममे पृथिवीं सूर्येण ५ [३०]
 इमाम् नु कवितमस्य मायां महीं देवस्य नकिरा दधर्ष ।
 एकं यदुद्रा न पुणन्येनीं रासिश्चन्तीरवनयः समुद्रम् ६
 अर्यस्य वरुण मित्र्यं वा सखायं वा सक्मिद् भ्रातरं वा ।
 वेशं वा नित्यं वरुणारणं वा यत् सीमार्गश्चकुमा शिश्रथस्तत् ७
 कितवासो यद् रिरिपुर्न वीवि यद् वा घा सत्यमुत यन्न विद्म ।
 सर्वा ता वि व्यं शिथिरेव देवाऽधा ते स्याम वरुण प्रियासः ८ [३१] (७१२)

(८६)

६ भौमोऽग्निः । इन्द्राग्नी । अनुष्टुप्, ६ विराट्पूर्वा ।

इन्द्राग्नी यमवथ उभा वाजेषु मर्त्यम् । हृक्त्वा चित् स प्र भेदति द्युम्ना वाणीरिव जितः १
 या पृतनासु वृष्टा या वाजेषु श्रवाय्या । या पश्च चर्षणीरभीन्द्राग्नी ता हवामहे २
 तयोरिदमवच्छर्वस्तिग्मा विद्युन्मघोनोः । प्रति द्रुणा गर्भस्योर्गवाँ वृत्रघ्न एषते ३
 ता वामेषे रथानां मिन्द्राग्नी हवामहे । पती तुरस्य राधंसो विद्रांसा गिर्वेणस्तमा ४
 ता वृधन्तावनु यून् मतीय देवावद्भामा । अर्हन्ता चित् पुरो कुधेऽश्वेव देवावर्षते ५ (७१७)

एवेन्द्राग्निम्यामहावि कृष्यं शुष्यं धृतं न पूतमर्दिभिः ।

ता सुषिषु श्रवो बृहद् रविं गुणस्तु विधृतमिबं गुणस्तु विधृतम्

६ [१२] (७१८)

(८७)

१ एवयामरुदग्नेयः । मरुतः । अतिजगती ।

प्र वो महे मतयो यन्तु विष्णवे मरुत्वते गिरिजा एवयामरुत् ।

प्र शर्धाय प्रयज्यवे सुखादये तवसे मन्दर्विष्टये धुर्मिताय शर्वसे १

प्र ये आता महिना ये च नु स्वयं प्र विष्णनां ब्रुवत एवयामरुत् ।

कत्या तद् वो मरुतो नाधृषे शवो वाना मद्वा तदेवा मघृष्टासो नाग्रयः २

प्र ये विषो बृहत्तः शृण्वरे गिरा सुशुक्रानः सुष्यं एवयामरुत् ।

न येषामिरीं सधस्थ ईष्ट आ अग्नयो न स्वर्विद्युतः प्र स्पन्दासो धुर्नीनाम् ३

स चक्रमे मरुतो निरुक्कमः समानस्मात् सर्वस एवयामरुत् ।

यवायुक्त त्वना स्वावधि ण्णुमि विष्पंधसो विमहसो जिगाति शेवृधो नृमिः ४

स्वनो न वोऽमवान् रेजयद् वृषां त्वेषो ययिस्तविष एवयामरुत् ।

येना सहन्त क्रुतात् स्वरोचिषः स्थातश्मानो हिरण्ययाः स्वायुधास इष्मिणः ५ [१३]

अपातो वो महिमा बृहदशवस स्त्वेषं शवोऽवत्वेवयामरुत् ।

स्वातातो हि पर्सितो संहञि स्थन ते न उरुष्यता निदः शुक्रुकांसो नाग्रयः ६

ते रुद्रासः सुमत्ता अग्नयो यया तुविद्युक्ता अवन्त्वेवयामरुत् ।

वीर्यं पुषु पमये सध पार्थिवं येषामज्जेष्वा महः शर्धास्यद्वुतेनसाम् ७

अक्षेषो नो मरुतो गातुमेतन् ओता हव्यं जरितुरेवयामरुत् ।

विष्णोर्बृहः समन्यवो युयोतन् स्मद् रघ्योऽं न वृत्तना ऽप द्वेषांसि सनुतः ८

गन्तां नो यज्ञं यज्ञियाः सुशामि ओता हव्यमरुक्ष एवयामरुत् ।

ज्येष्ठासो न पर्वथासो व्योमनि युयं तस्यं प्रचेतसः स्वातं वृधर्तवो निदः ९ [१४] (७२०)

॥ इति पञ्चमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र—संख्या

चतुर्थ—मण्डलस्यान्तर्पर्यन्तं ११४१

पञ्चम—मण्डलस्य ७२७

सर्वयोगः— ४३६८

अथ षष्ठं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१५]

१३ वाईस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । मिष्टुप् ।

त्वं ह्यग्निं प्रथमो मनोता ऽस्या धियो अमवो दस्म होता ।
 त्वं सीं वृषन्नकृणोर्बुद्धरीतु सहो विश्वस्मै सहसि सहध्वै १
 अथा होता न्यसीदो यजीया निळस्पद इषयन्नीडयः सन् ।
 तं त्वा नरः प्रथमं देवयन्तो महो रघ्ये चितयन्तो अनु गमन् २
 घृतेव यन्तं बुधुर्मिर्वसव्यैः स्त्वे रयिं जागृवांसो अनु गमन् ।
 रुशन्तमग्निं वृशन्तं बृहन्तं वृषावन्तं विश्वहा दीक्षिवांसम् ३
 एवं देवस्य नमसा व्यन्तः अयस्यवः श्रव आपन्नमृक्तम् ।
 नामानि चिद् दधिरे यज्ञियाणि भद्रायां ते रणयन्त संहृदौ ४
 त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्यां त्वां राय उभयांसो जनानाम् ।
 त्वं ज्ञाता तरणे चेत्यो भूः पिता माता सवृमिन्मानुषाणाम् ५ [३५]

सप्तयेण्युः स धियो विश्वसि ह्योता मन्द्रो नि पसावु यजीयान् ।
 तं त्वा वयं वम आ दीक्षिवांसं मुप जुवाधो नमसा सदेम ६
 तं त्वा वयं सुधयो नव्यमग्ने सुम्नायव ईमहे देवयन्तः ।
 त्वं विशो अनयो दीधानो ध्रुवो अग्ने बृहता रौचनेन ७
 विशां कधि विशपतिं शश्वतीनां नितोशनं वृषमं वर्षणीनाम् ।
 प्रेतीवणिमिचयन्तं पावकं सजन्तमग्निं यजतं रयीणाम् ८
 तो अग्न ईजे शशमे च मर्तो यस्त आनद समिधां हव्यवातिम् ।
 य आहुतिं परि वेवा नमोमि विश्वेत् स वामा वर्धते त्वोतः ९
 अस्मा उ ते महिं महे विषेम नमोमिरे समिधोत हव्यैः ।
 वेदीं सुनो सहसो गीर्मिरुव्ये रा तं भद्रायां सुमतो यतिम १० (१०

आ यस्तुतन्त्र रोदसी वि भासा श्रवोभिश्च श्रवस्य स्तरुत्रः ।

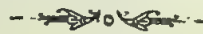
बृहन्निवाजैः स्थावैरेमिरस्मे रेवन्दिस्मे वितुरं वि भाहि ११

नुवद् वसो सवमिन्द्रेद्यस्मे भूरिं तोकाय तनयाय पृथ्वः ।

पूर्वोरिषो बृहतीरारेअधा अस्मे भद्रा सौश्रवसानिं सन्तु १२

पुरुष्यग्रे पुरुधा त्वाया वसूनि राजन् वसुता ते अश्याम् ।

पुरुणि हि त्वे पुरुवार स न्यग्रे वसु विधते राजन् त्वे १३ [३६] (११)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३०]

(१)

११ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अनुष्टुप्, ११ शकरी ।

त्वं हि क्षैतवद् यशो ऽग्ने मित्रो न पत्यसे । त्वं विचर्षणे श्रवो वसो पुष्टिं न पुण्यसि १

त्वां हि प्मा चर्षणयो यज्ञेभिर्गीभिरीळंते । त्वां वाजी यौत्यवृको रजस्तुर्विश्वचर्षणिः २

सजोषत्वा द्विवो नरो यज्ञस्य केतुभिन्धते । यन्द्र स्य मानुषो जनः सुम्नायुर्जुह्वे अध्वरे ३

ऋधद् यस्तं सुदानवे धिया मर्तः शशमते । ऊती ष बृहतो द्विवो द्विपो अंहो न तर्तति ४

समिधा यस्त आहुतिं निशितिं मर्त्यो नशत । वयावन्तं स पुण्यति क्षयमग्ने शतापुषम् ५ [१]

त्वेषस्ते धूम कण्वति द्विवि षच्छ्रुक आर्ततः । सूर्यो न हि द्युता त्वं कृपा पावक रोचसे ६

अधा हि विश्वीड्यो ऽसिं प्रियो नो अतिथिः । रण्वः पुरीव जूर्यः सुनुर्न त्रययाप्यः ७

कत्वा हि द्रोणे अज्यसे ऽग्ने वाजी न कृत्यः । परिजमेव स्वधा गयो ऽत्यो न ह्यार्यः शिशुः ८

त्वं त्या चिदच्युता ऽग्ने पशुर्न यवसे । धामा ह यत् ते अजर वना वृश्चन्ति शिकसः ९

वेषि ह्यध्वरीयता मग्ने होता दमे विशां । समृधो विशपते कृणु जुषस्व हव्यमङ्गिरः १०

अच्छा नो मित्रमहो देव देवा नग्ने वोचः सुमतिं रोदस्योः ।

वीहि स्वस्ति सुक्षितिं द्विवो नृन् द्विपो अहांसि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ११ [२] (११)

(३)

८ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्ने स क्षेपहतपा कतेजा उरु ज्योतिर्नशते देवयुष्टे ।

यं त्वं मित्रेण वरुणः सजोपा देव पासि त्यजसा मर्तमंहः १

ईजे यज्ञेभिः शशमे शमीभिः ऋधद्वांरायाग्रये द्वाश ।

एवा चुन तं यशसामर्जुहि नंहो मर्तं नशते न प्रहसिः २ (१६)

सूरो न यस्य हृतिरिषा मीमा यदेति शुचतस्त आ धीः । हेयस्वतः शुखो नायमक्तोः कुत्रा चिद् रण्वो वसतिर्विजेजाः	३
तिग्मं चिदेम महि वर्षो अस्य मसव्ध्वो न यमसान आसा । विजेहमानः परशुर्न जिह्वां वृविर्न द्रावयति दारु धक्षत्	४
स इवस्तेषु प्रति धावसिष्य जिह्वाते तेजोऽयसो न धारां । चित्रध्रजतिररतिर्यो अक्तो वेनं वृषद्वा रघुपत्नर्जहाः	५ [३]
स ई रेभो न प्रति वस्त उन्नाः शोचिषा रारपीति मित्रमहाः । नक्तं य ईमरुषो यो दिवा नृ नमर्त्यो अरुषो यो दिवा नृन्	६
द्विवो न यस्य विधुतो नवीनोद् वृषा रुक्ष ओषधीषु नूनोत् । घृणा न यो धर्जता पत्नना यज्ञा रोदसी वसुना दं सुपर्वा	७
धापोमिषा यो युज्येभिर्कैर्विद्युत्त वविद्योत् स्वेभिः शुचैः । शर्धो वा यो मरुतां ततक्ष क्रमुर्न त्वेषो रमसानो अघोत्	८ [४] (३५)

(४)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यथा होतमनुषो वेवताता यज्ञेभिः सूनो सहसो यजासि । एवा नो अद्य समना समाना नृशक्नम उशतो यक्षि वेवान्	१
स नो विभावा चक्षणिर्न वस्ते रग्निर्वन्दारु वेद्यश्चनो धात् । विश्वायुर्यो अमृतो मर्त्येषू षभुद् भूवतिथिर्जातवेदाः	२
द्यावो न यस्य पुनयन्त्यभ्वं भासीसि वस्ते सूर्यो न शुक्रः । वि य हुनोत्यजरः पावको ऽभ्रस्य चिच्छिभ्रथत् पूष्याणि	३
वृषा हि सूनो अस्यञ्जसद्वा चक्रे अग्निर्जनुषाज्माक्नम् । स त्वं न ऊर्जसन् ऊर्जं धा राजेव जेवद्वेक्षेभ्यन्तः	४
नितिक्ति यो वारणमज्ञमसि वायुर्न राष्ट्र्यत्येत्त्यक्तून् । तुर्याम यस्त आदिशामराती रत्यो न हतः पततः परिहृत	५ [५]
आ सूर्यो न भानुमग्निर्कै रग्ने ततन्थ रोदसी वि भासा । चित्रो नयत् परि तमांस्यक्तः शोचिषा पत्ननौशिजो न वीर्यन्	६ (३८)

त्वां हि मन्द्रतममर्कशोकैर्वैवृमहे माहि नः श्रोष्यमे ।
 इन्द्रं न त्वा शर्वसा देवता वायुं पृणन्ति राधंसा नृत्तमाः
 नू नो अग्नेऽवृकेभिः स्वस्ति वेपि रायः पृथिभिः पर्ष्यहः ।
 ता सूरियो गृणते रासि सुभं मयेम शतहिमाः सुवीराः

७

८ [६] (४०)

(५)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

ह्वे वः सूनुं सहस्रो युवान् मद्रोधवाचं मतिभिर्यविष्ठम् ।
 य इन्द्रंति द्रविणानि प्रचेता विश्ववाराणि पुरुवारो अभुक्
 त्वे वसूनि पुर्वणीक होत वृषा वस्तोरोरिरे यज्ञियांसः ।
 क्षामेव विश्वा भुवनानि यस्मिन् त्सं सौमंगानि वधिरे पावुके
 त्वं विश्व प्रदिवः सीद आसु कृत्वा रथीरभक्ते वार्याणाम् ।
 अत इनोषि विधते चिकित्वा ध्यानुषज्जातवेदो वसूनि
 यो नः सनुत्यो अभिवातवृष्टे यो अन्तरो मित्रमहो वनुष्यात् ।
 तमजरेभिर्वृषमिस्तव स्वे स्तपां तपिष्ठ तपसा तपस्वान्
 यस्ते यज्ञेन समिधा य उक्थै रर्केभिः सूनो सहस्रो दवांशत् ।
 स मर्त्येष्वसुत प्रचेता राया युज्ञेन भवसा वि भाति
 स तत् कृषीषितस्तूर्यमग्ने स्पृधो बाधस्व सहसा सहस्वान् ।
 यच्छस्यसे युमिरक्तो वचोमि स्तज्जुषस्व जरितुघोषि मन्म
 अश्याम् तं काममग्ने तवोती अश्याम् रयि रयिवः सुवीरम् ।
 अश्याम् वाजमभि वाजयन्तो अश्याम् युष्ममजराजरं ते

१

२

३

४

५

६

७ [७] (४१)

(६)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र नव्यसा सहसः सूनुमच्छां यज्ञेन गातुमव इच्छमानः ।
 वृश्चद्वनं कृष्णयामं रुशन्तं वीती होतारं विष्य जिगाति
 स विवितानस्तन्यतु रोचनस्था अजरेभिर्नानवज्जिर्यविष्ठः ।
 यः पावुकः पुरुतमः पुरुणि पृथून्यामिरनुयाति भवन्

१

२

(४२)

वि ते चिष्म्वार्तजूतासो अग्ने भामासः शुचे शुचयश्चरन्ति ।	
तुविब्रक्षासो विष्म्या नवग्वा वना वनन्ति धृषता रुजन्तः	३
ये ते शुक्लासः शुचयः शुचिष्मः क्षां वपन्ति विषितासो अश्वाः ।	
अर्धं भ्रमस्तं उर्विषा वि माति यातयमानो अधि सानु पृभेः	४
अर्धं जिह्वा पापतीति प्र वृष्णो गोषुयुधो नाशनिः सृजाना ।	
शूरस्येष्ट प्रसितिः क्षातिरग्ने दुर्धतुर्मो दयते वनानि	५
आ मानुना पार्थिवानि जयांसि महस्तोदस्य धृषता ततन्ध ।	
स बाधस्वार्य भ्रया सहोभिः स्पृघो वनुष्यन् वनुषो नि जूर्ध्व	६
स चित्र वित्रं चितयन्तमस्मे चित्रक्षत्र चित्रतमं वयोधाम् ।	
चन्द्रं रथिं पुरुवीरं ब्रूहन्तं चन्द्रं चन्द्रार्मिगृणते युषस्व	७ [८] (५४)

(७)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप्, ६-७ जगती ।

मूर्धानं विवो अरुतिं पुंथिव्या वैश्वानरमुत आ जातमग्निम् ।	
कविं स्रज्जमतिथिं जनानां मासज्ञा पात्रं जनयन्त देवाः	१
नार्भे यज्ञानां सवर्दं रयीणां महामाहावमभि सं नवन्त ।	
वैश्वानरं रथ्यमध्वराणां यज्ञस्य केतुं जनयन्त देवाः	२
त्वद् विमो जायते वाज्यं त्वद् वीरासो अभिमातिबाहः ।	
वैश्वानर त्वमस्मास्तु धेहि वसूनि राजन् तस्पृहयाप्याणि	३
त्वां विश्वे अमृतं जायमानं शिशुं न देवा अभि सं नवन्ते ।	
तव क्रतुमिरमुतत्वमायन् वैश्वानर यत् पित्रोर्वीदेः	४
वैश्वानर तव तानि व्रतानि महान्यग्ने नकिरा वर्धय ।	
यजार्थमानः पित्रोरुपस्थे ऽर्विन्दः केतुं वयुनेष्वहाम्	५
वैश्वानरस्य विमितानि चक्षसा सानूनि विवो अमृतस्य केतुनां ।	
तस्येव विश्वा भुवनार्थि मूर्धानं वया इव रुरुहुः सप्त विमुहः	६
वि यो रज्जस्यभिमीत सुक्रतुं वैश्वानरो वि विवो रोज्जना कविः ।	
परि यो विश्वा भुवनानि पश्ये ऽर्द्धो गोषा अमृतस्य रक्षिता	७ [९] (६१)

(८)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

- पूक्षस्य वृष्णो अरुषस्य नू सवः प्र नु वोचं विदथा जातवेदसः ।
 वैश्वानराय मतिर्नव्यसी शुचिः सोम इव पवते चारुरग्नये १
- स जायमानः परमे व्योमनि व्रतान्यग्निर्व्रतपा अंरक्षत ।
 व्यन्तरिक्षममिमीत् सुकृतु वैश्वानरो महिना नाकमस्पृशत् २
- व्यस्तभ्नाद् रोदसी मित्रो अद्भुतो ऽन्तर्वावदकृणोज्ज्योतिषा तमः
 बि चर्मणीव धिषणे अवर्तयद् वैश्वानरो विश्वमधत्त वृष्ण्यम् ३
- अपामुपस्थे महिषा अगृभ्णत् विशो राजानमुप तस्थुर्कृग्निर्यम् ।
 आ कृतो अग्निममरद् विवस्वतो वैश्वानरं मातरिश्वा परावतः ४
- युगेयुगे विदुष्यं गृणन्नो ऽग्ने रधिं यशसं धेहि नव्यसीम् ।
 पव्येव राजन्नघशंसमजर नीचा नि वृश्च वनिनं न तेजसा ५
- अस्माकमग्ने मघवत्सु धारया ऽनामि क्षत्रमजरं सुवीर्यम् ।
 वयं जयेम शतिनं सहस्रिणं वैश्वानरं वाजमग्ने तवोतिभिः ६
- अदग्धेभिस्तव गोपाभिरिष्टे ऽस्माकं पाहि त्रिषधस्थ सुरीन् ।
 रक्षां च नो दृदुषां शर्षो अग्ने वैश्वानर प्र च तारीः स्तवानः ७ [१०] (६८)

(९)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप्, (७ प्रस्तारपंक्तिर्वा) ।

- अहश्च कृष्णमहर्जुनं च वि वर्तते रजसी वेद्याभिः ।
 वैश्वानरो जायमानो न राजा ऽवातिरज्ज्योतिषाग्निस्तमांसि १
- नाहं तन्तुं न वि जानाभ्योतुं न यं वयन्ति समरेऽतमानाः ।
 कस्य स्वित् पुत्र इह वक्त्वानि पुरो ववात्यवरेण पित्रा २
- स इह तन्तुं स वि जानाभ्योतुं स वक्त्वान्युतथा ववाति ।
 स ह वै विकेतवृमृतस्य गोपा अवश्चरन् पुरो अन्येन पवन् ३
- अयं होता प्रथमः पश्यतेम मिदं ज्योतिरमृतं मर्त्येषु ।
 अयं स जज्ञे ध्रुव आ निषुतो ऽमर्त्यस्तन्वा उ बर्धमानः ४

(७९)

भुवं ज्योतिर्निहितं दृश्ये कं मनो जर्विहं पतयत्स्वन्तः ।	
यिष्वे वेवाः समनसः सकेता एकं क्रतुमभि वि यन्ति साधु	५
वि मे कर्णा पतयतो वि चक्षुर्वीर्यं ज्योतिर्हव्य आहितं यत् ।	
वि मे मनश्चरति दूरआधीः किं स्विद् वक्ष्यामि किमु नू मनिष्ये	६
यिष्वे वेवा अनमस्यन् भियाना स्वामग्ने तमसि तस्थिवांसम् ।	
वैश्वानरोऽवतृतये नो ऽमर्त्योऽवतृतये नः	७ [११] (७५)

(१०)

७ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । विष्टुप्; ७ द्विपदा विराट् ।

पुरो धो मन्त्रं विच्यं सुवृक्तिं प्रयति युजे अग्निर्मध्वरे दधिध्वम् ।	
पुर उक्थेभिः स हि नो विभावा स्वध्वरा करति जातवेदाः	१
तमुं क्षुमः पुर्वणीक होतॄग्ने अग्निभिर्नुष हधानः ।	
स्तोमं यमस्यै ममतेव शूयं धृतं न शुचिं मतर्यः पवन्ते	२
पीपाय स भवसा मर्येषु यो अग्रये वृषाग्रा विप्र उक्थैः ।	
यिन्नाभिस्तमूतिभिश्चित्रशोचिर्ब्रजस्य साता गोमतेो वधाति	३
आ यः पुगौ जायमान उर्वी वृरेहशा भासा कृष्णाध्वा ।	
अर्धं बहु चित् तम् ऊर्म्यापा स्तिरः शोचिषा वृहशे पावकः	४
नू नश्चित्रं पुष्याजाभिहृती अग्ने रयिं मघवन्न्यश्च धेहि ।	
ये राधसा भवसा चात्यन्यान् त्सुवीर्यैभिश्चामि सन्ति जनान्	५
वृषं युज्ञं चनो धा अग्न उशन् यं तं आस्रानो जुहुते हविष्मान् ।	
भरद्वाजेषु पथिषे सुवृक्तिमवीर्वाजस्य गध्वस्य सातौ	६
वि द्वेषासीनुहि वर्धयेळां मदेव शतहिमाः सुवीराः	७ [१२] (८९)

(११)

६ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । विष्टुप् ।

यजस्व होतरिषितो यजीया नग्ने बाधो मरुतां न प्रयुक्ति ।	
आ नो मिन्नावरुणा नासत्या द्यावा होत्राय पृथिवी ववृत्याः	१ (८९)

त्वं होता॑ मन्द्रतमो नो अधु॑ गन्तुर्वे॒वो वि॒दथा॑ मर्त्येषु ।	
पाव॑कया जुह्वा॑ व॒हिरा॑सा ऽग्ने यज॑स्व तन्वं॑ । तव॑ स्वाम्	२
धन्या॑ चिद्धि॒ त्वे धिष॑णा वहि॒ प्र दे॒वाः स॒न्मं गृ॑णते यज॑ध्वे ।	
वेपि॑ष्ठो अ॒ग्नि॒नसां॑ यद्ध॒ विमो॑ मधु॑ च्छन्वो म॒नति॑ रेम॒ इदो॑	३
अ॒दि॒ष्टुत॑ स्वपा॑को वि॒भावा॑ ऽग्ने यज॑स्व रो॒दसी॑ उ॒रुची॑ ।	
आ॒पुं न यं॑ नम॑सा रा॒तह॑व्या अ॒श्नन्ति॑ सु॒प्रय॑सं प॒ञ्च जनाः॑	४
वृ॒क्षे ह॒ यन्न॑मसा॒ ब॒र्हि॒रमा॑ वया॑मि सु॒गृ॒तव॑ती सु॒वृ॒क्तिः ।	
अ॒म्य॒ग्निं स॒न्तु स॒दने॑ पृथि॒व्या अ॒भायि॑ य॒ज्ञः सूर्ये॑ न च॒क्षुः	५
वृ॒क्षस्या॑ नः पु॒र्वणी॑क होत॒ र्वे॒वेभि॑र॒ग्ने अ॒ग्निभि॑रि॒धानः॑ ।	
रा॒यः सूनो॑ सह॒सो वा॒वसा॑ना अ॒ति स॒सेम॑ वृ॒जनं॑ ना॒हः	६ [१३] (८८)

(१२)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् (६ पुरस्ताज्ज्योतिर्वा) ।

मध्ये॑ होता॑ दुरो॒णे ब॒र्हियो॑ रा॒ष्ट्रमि॑स्तो॒दस्य॑ रो॒दसी॑ यज॑ध्वे ।	
अ॒यं स॒ सूनुः॑ सह॒सं कृ॒तावा॑ दू॒रात् सूर्यो॑ न शो॒चिवा॑ ततान्	१
आ यस्मिन् त्वे स्वपा॑के यज॒त्र यक्ष॑द् राजन् त्सर्व॑तातिष॒ नु द्यौः ।	
त्रि॒षध॑स्थंस्त॒तुरुषो॑ न ज॒हो ह॒व्या म॒द्यानि॑ मानु॒षा यज॑ध्वे	२
तेजि॑ष्ठा यस्या॒रतिर्वि॑ने॒राद् तो॒षो अ॒ध्वन् न वृ॑ध॒सानो॑ अ॒द्यौत् ।	
अ॒द्यो यो न व्र॑तिता चे॒तति॑ त्म॒न्नम॑र्त्योऽव॒वर्त्र॑ ओ॒षधीषु॑	३
सा॒स्माके॑मि॒रेत॑री न शू॒चै र॒ग्निः दृ॒ष्टे द॒म आ जा॑तवे॒दाः ।	
हू॒ञ्जो वृ॒न्वन् क॒त्या ना॒वो सः॑ पि॒तेव॑ जा॒र्यायि॑ य॒ज्ञैः	४
अध॑ं स्मास्य प॒नय॑न्ति भा॒सो वृ॒था यत् तक्ष॑व॒नुया॑ति पृथ्वीम् ।	
स॒द्यो यः स्प॒न्द्रो वि॑षि॒तो ध॒र्वीया॑ नृ॒णो न ता॑पु॒रति॑ ध॒न्यां रा॒ट्	५
स त्वं नो॑ अ॒र्वन् नि॒दाया॑ वि॒श्वेभि॑र॒ग्ने अ॒ग्निभि॑रि॒धानः॑ ।	
वे॒पि रा॒यो वि या॑मि वृ॒क्ष्णु॒ना म॒वेम॑ श॒तहि॑माः सु॒वीराः॑	६ [१४] (१४)

(१३)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । मिष्टुष ।

त्वत् विश्वा सुमग सौभगा न्यसे वि यन्ति वनिनो न वयाः ।	
भुवी रयिर्वाजो वृत्रसूर्ये द्विवो वृष्टिरीज्यो रीतिरपाम्	१
त्वं मगो न आ हि रत्नमिषे परिज्मेव क्षयसि वृस्मवर्चाः ।	
अग्ने मित्रो न वृद्धत ऋतस्या ऽसि क्षता वामस्य देव भूरेः	२
स सत्यतिः शर्वसा हन्ति वृत्र मग्ने विप्रो वि पण्येर्मतिं वाजम् ।	
यं त्वं प्रचेत ऋतजात राया सजोषा नप्रापां हिनोषिं	३
यस्ते सूनो सहसो गीर्भिरुक्थै र्यज्ञैर्मतो निक्षितिं देष्टानद्र ।	
विश्वं स देव प्रति वारमग्ने धत्ते धान्यं पत्यन्ते वसव्यैः	४
ता नुस्य आ सौभवसा सुवीरा ऽग्ने सूनो सहसः पुण्यसे धाः ।	
कृणोषि यच्छर्वसा भूरि पश्वो वयो वृकायारये जसुरये	५
वृषा सूनो सहसो नो विहाया अग्ने तोकं तनयं वाजि नो दाः ।	
विश्वाभिर्गीर्भिरभि पूतिमंरयां मदम शतहिमाः सुवीराः	६ [१५] (१००)

(१४)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अनुष्टुप्, ६ शकरी ।

अग्ना यो मर्त्यो वुवो धियं जुजोष धीतिमिः । मसन्तु ष प पूज्य इषं वुरीतावसे	१
अग्निरिद्धि प्रचेता अग्निर्वधस्तम ऋषिः । अग्निं होतारमीळते यज्ञेषु मनुषो विशः	२
नाना ह्यग्नेऽवसे स्पर्धन्तो रायो अर्यः । तूर्धन्तो वसुमायवो ब्रतैः सीक्षन्तो अमृतम्	३
अग्निरप्सामृतीषहं वीरं वंदाति सत्यतिम् । यस्य त्रसन्ति शर्वसः संचक्षि शत्रवो भिया	४
अग्निर्हि विघ्नानां निवो देवो मर्तयुरुच्यति । सहावा यस्यावृतो रयिर्वाजेष्ववृतः	५
अच्छा नो मित्रमहो देव देवा नग्ने वोचः सुमतिं रोषस्योः ।	
वीहि स्वस्ति सुक्षितिं विवो नृन् द्विवो अहांसि कुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम	६
	[१६] (१०१)

(१५)

१९ नार्हस्पत्यो भरद्वाजो, वीतहव्य आहिरखो वा । अग्निः । जगती; ३, १५ शक्वरी;
६ अतिशक्वरी; १०-१४, १६, १९ मिष्टुप, १७ अन्नष्टुप; १८ वृहती ।

इमं पु वो अतिथिमुष्वधुं विश्वासां विशां पतिष्वृक्षसे गिरा ।
वेतीद्व द्विवो जनुषा कच्चिदा शुचिर्ज्योक् चिदस्ति गर्भो यदच्युतम् १
मित्रं न य सुधितं भृगवो वृधुर्वनस्पतावीड्यमृध्वर्होचिपम् ।
स त्वं सुप्रीतो वीतहव्ये अश्रुत प्रशस्तिभिर्गहयसे द्वियेद्विषे २
स त्वं दक्षस्यावृको वृधो मूर्खः परस्यान्तरस्य तर्हवः ।
रायः सूनो सहसो मर्त्येष्वामृह्यिच्छ वीतहव्याय सप्रथो भ्रष्टाजाय सप्रथः ३
युतानं वो अतिथिं स्वर्णरसमिं होतारं मनुषः स्वध्वरम् ।
विप्रं न द्युक्षवचसं सुवृक्षितभिर्हव्यवाहमरतिं देवमृक्षसे ४
पावकया यश्चितयन्त्या कृपा क्षामन् रुच उषसो न भानुना ।
तर्वन् न यामृजेतशस्य नू रण आ यो घृणे न ततृणानो अजरः ५ [१७]

अग्निमग्निं वः सुमिधां दुवस्यत गिरांमिधं वो अतिथिं गृणीषणि ।
उप वो गीभिरमृतं विवासत द्वेवो द्वेवेषु वनन्ते हि वार्यं द्वेवो द्वेवेषु वनन्ते हि नो दुवः ६
समिन्द्रमग्निं सुमिधां गिरा गृणे शुचिं पावकं पुरो अंध्वरे ध्रुवम् ।
विप्रं होतारं पुरुवारमृहं कधि सुक्षैरीमहे जातवेदसम् ७
त्वां वृतमग्ने अमृतं युगेयुगे हव्यवाहं दधिरे पायुमीड्यम् ।
देवासश्च मर्तासश्च जागृवि धिभुं विरपतिं नर्मसा नि वेदिरे ८
विभूर्यज्ञाय उमर्यो अनु वृता वृतो देवानां रजसी समीपसे ।
यत् ते धीतिं सुमतिमावृणीमहे ऽधं स्या नस्त्रिवरुधः शिवो मव ९
तं सुप्रतीकं सुहशं स्वञ्च मविह्रांसो विदुदरं सपेम ।
स यक्षाद्व विश्वा वयुनानि विद्वान् प्र हव्यमग्निमृतेषु वोचत १० [१८]
तमग्ने पास्युत तं पिपथिं यस्त आनन्द कवये शूर धीतिम् ।
यज्ञस्य वा निशितिं वोदिति वा तमित पृणक्षि शर्वसोत राया ११
त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वमुं नः सहसावन्नवद्यात् ।
सं त्वा ध्वस्मन्वदुम्येतु पाथः सं रयिः स्पृह्याप्यः सहस्री १२ (११८)

अग्निर्होता गृहपतिः स राजा विश्वा देव जानिमा जातवेदाः ।

देवानामुत यो मर्त्यानां यजिष्ठः स प्र यजतामुतावा १३

अग्रे यदुद्य विशो अध्वरस्य होतुः पार्वकशोचं वेष्टं हि यज्वा ।

कृता यजासि महिना वि यद् भू-हृन्वा वहं यविष्ठ या तं अद्य १४

अनि प्रयांसि सुधितानि हि ख्यो नि त्वा दधीत रोदसी यजध्वै ।

अवा नो मघवन् वारजसाता-वग्ने विश्वानि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम १५ [१९]

अग्रे विश्वेभिः स्वनीक देवै-रूर्णावन्तं प्रधुमः सीवु योनिम् ।

कृत्याचिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु १६

इत्यसु त्यमथर्षव-दुहिं मन्थन्ति वेधसः ।

यमदु-यन्तुवानस-सायूरं रुपाव्याम्यः १७

जनिष्या देववीतये सर्वताता स्वस्तये ।

आ देवान् वक्ष्यन्तु कृतामृधो यज्ञं देवेषु पिस्पृशः १८

वपसु त्वा गृहपते जगता-मसु अकर्म सुविधा बृहन्तम् ।

अस्पृशिर नो गार्हपत्यानि सन्तु क्षिप्तेन वृत्तेजसा सं शिक्षाधि १९ [२०] (१२५)

(१६)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १६-२३]

४८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । गायत्री । १, ६ वर्धमाना,

१७, ४७-४८ अनुष्टुप् ; ४६ त्रिष्टुप् ।

त्वमग्रे यज्ञानां होता विश्वेषां हितः । देवेभिरानुपि जने १

स तौ भन्वाभिरध्वरे जिह्वामिर्वजा मृधः । आ देवान् वक्षि यक्षि च २

वेत्या हि वेधो अध्वनः पथश्च देवाञ्जसा । अग्रे यज्ञेषु सुक्रतो ३

त्वावीळि अध द्विता भरतो वागिभिः शुनम् । ईजे यज्ञेषु यज्ञिरम् ४

त्वमिषा वार्यां पुरु विवोदासाय सुन्वते । भरद्वाजाय वासुधे ५ [२१]

त्वं दूतो अमर्त्य आ वहा वैव्यं जनम् । शृण्वन् विप्रस्य सुदुतिम् ६

त्वावधे स्वाध्वोहं मतांसो देववीतये । यज्ञेषु देवमाळते ७

तव प्र यक्षि मंहश-मृत कर्तुं सुदानयः । विश्वे जुषन्त कामिनः ८

त्वं होत्रा मनुर्हितो वह्निरासा विद्वष्टरः । अग्रे यक्षि विवो विज्ञः ९ (१३४)

अग्र आ याहि वीतर्ये	गृणानो हव्यदातये	। मि होता सस्ति बर्हिषि	१० [२१]
तं त्वा समिद्धिरङ्गिरो	धृतेन वर्धयामसि	। बृहच्छोचा यविष्ठ्य	११
स नः पृथु श्रवाय्य—मच्छा देव विवाससि		। घृहर्दगे सुवीर्यम्	१२
त्वामग्रे पुष्करादध्य—थर्वा निरमन्थत		। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः	१३
तमु त्वा वृध्यङ्गयिः	पुत्र ईधे अथर्वणः	। वृत्रहर्णं पुरंदुरम्	१४
तमु त्वा पाथ्यो वृषा	समीधे दस्युहन्तमम्	। धनंजयं रणोरणे	१५ [२३]
एह्य पु ब्रवाणि ते	ऽग्र इत्येतरा गिरः	। एभिर्धर्मास इन्दुमिः	१६
यत्र कं च ते मनो	दक्षं दधस् उत्तरम्	। तत्रा सद्ः कृणवसे	१७
नहि ते पुर्तमक्षिपद्	भुवन्नेमानां वसो	। अथा दुवो वनवसे	१८
आग्रिरेगामि भारतो	वृत्रहा पुरुचेतनः	। दिवोदासस्य सत्पतिः	१९
स हि विश्वाति पार्थिवा	रयिं दाशन्महिष्वना	। वन्यन्नयातो अस्तृतः	२० [२४]
स प्रत्नवन्नवीयसा	ऽग्रे द्युन्नेन संयता	। बृहत ततन्थ भानुना	२१
प्र वः सखायो अग्रये	स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया	। अर्चं गायं च वेधसे	२२
स हि यो मानुषा युगा	सीदृद्धोता कविक्रतुः	। कृतश्च हव्यवाहनः	२३
ता राजाना शुचिबता	ऽऽदित्यान् मारुतं गुणम्	। वसो यक्षीह रोदसी	२४
वस्वी ते अग्रे संदृष्टि—रिषयते मर्त्याय		। ऊर्जो नपाकुमुतस्य	२५ [२५]
क्रत्वा दा अस्तु श्रेष्ठो	ऽद्य त्वा वन्वन् त्सुरेक्षणाः	। मर्तं आनाश सुवृक्तिम्	२६
ते ते अग्रे त्वोता	इषयन्तो विश्वमायुः	। तरन्तो अर्यो अराती—वन्वन्तो अर्यो अरातीः २७	
अग्निस्तिग्मेन शोचिषा	यासद् विश्वं न्यत्रिणम्	। अग्निर्नो वनते रयिम्	२८
सुवीरं रयिमा भर	जातवेदो विचर्षणे	। जहि रक्षांसि सुकतो	२९
त्वं नः पाह्यंहसो	जातवेदो अघायतः	। रक्षा णो ब्रह्मणस्कवे	३० [२६]
यो नो अग्रे दुरेव आ	मर्तो वधाय दाशति	। तस्मान्नः पाह्यंहसः	३१
त्वं तं देव जिह्वाया	परि बाधस्व दुष्कृतम्	। मर्तो यो नो जिघांसति	३२
भरद्वाजाय सप्रथः	शर्म यच्छ सहन्त्य	। अग्रे वरेण्यं वसु	३३
अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद्	व्रविणस्युर्विपन्यया	। समिन्द्रः शुक्र आहुतः	३४
गर्भे मातुः पितृष्पिता	विदिद्युतानी अक्षरे	। सीदृद्धतस्य योनिमा	३५ [२७]
ब्रह्म प्रजावदा भर	जातवेदो विचर्षणे	। अग्रे यद् वीर्यं द् विवि	३६
उप त्वा रण्वसंहृशं	प्रयस्वन्तः सहस्कृत	। अग्रे ससुज्जो गिरः	३७ (१६३)

उप० च्छायामिव धृणे रगन्म शर्म ते वयम् । अग्ने हिरण्यसंहशः	३८
य उग्र इव शर्यहा तिम्रमृद्गो न वंसगः । अग्ने पुरो रुरोजिध	३९
आ यं हस्ते न खादिनं शिशुं जातं न बिभ्रति । विशामग्निं स्वध्वरं	४० [२८]
प्र वेवं वेववीतये भरता वसुवित्तमम् । आ स्वे योनौ नि पीदतु	४१
आ जातं जातवेदसि प्रियं शिशीतातिथिम् । स्योन आ गृहपतिम्	४२
अग्ने युश्वा हि ये तवाऽश्वासो देव साधवः । अरं वहन्ति मन्यवे	४३
अच्छा नो याह्या वहाऽभि प्रयांसि वीतये । आ वेवान् त्सोमपीतये	४४
उदग्ने भारत धूम दजसेण दविद्युतत् । शोचा वि भाह्यर	४५ [२९]

वीती यो वेवं मर्तो दुवस्ये वृश्निमीळीताध्वरे हविष्मान् ।

होतारं सत्ययज्ञं रोदस्यो रुत्तानहस्तो नमसा विवासेत् ४६

आ ते अग्र ऊचा हविर्हृदा तष्टं भरामसि । ते ते भवन्तूक्ष्णं ऋषभासो वृशा उत ४७

अग्निं वेवासो अग्रियं मिन्धते वृत्रहन्तमम् । येना वसून्याभृता तृक्का रक्षांसि वाजिना ४८ [३०]

(१७३)

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२५]

(१७)

१५ बार्हस्पत्यो भगद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ; १५ द्विपदा त्रिष्टुप् ।

पिषा सोममभि यमुग्र तर्द ऊर्वं गव्यं महि गृणान इन्द्र ।

वि यो धृष्णो वर्धयो वज्रहस्त विश्वा वृत्रमग्नित्रिया शवोभिः १

स ई पाहि य क्रेजीषी तरुत्रो यः शिप्रवान् वृषभो यो मर्तीनाम् ।

यो गोज्रभिद् वज्रभृद् यो हरिष्ठाः स इन्द्र चित्राँ अभि तृन्धि वाजान् २

एवा पाहि प्रतथा मन्दतु त्वा श्रुधि ब्रह्म वावुधस्वोत ग्रीभिः ।

आविः सूर्यं कृणुहि पीपिहीषो जहि शत्रूँरभि गा इन्द्र तुन्धि ३

ते त्वा नदा वृहदिन्द्र स्वधाव इमे पीता उक्षयन्त धूमन्तम् ।

महामनून् तवसं विभूर्ति मत्सरासो जहपन्त प्रसाहम् ४

येभिः सूर्यमुपसं मन्दसानो स्वांसयोऽप हृक्कानि दद्रेत् ।

महामग्निं परि गा इन्द्र सन्तं नुत्था अच्युतं सदर्शस्परि स्वात् ५ [१]

तव क्रत्वा तव तद् वंसनाभि रामासु एक्वं शच्या नि वीधः ।

औशीर्दुर उन्निराम्यो वि हृक्को दूर्वाद गा असृजो अन्निरस्वान् ६

(१७९)

पमाथ क्षां महि वंसो व्युर्वी—मुप द्यामृष्वो बृहदिन्द्र स्तभायः ।

अधारसो रोवसी देवपुत्रे प्रत्ने मातरां यही कृतस्य ७

अर्धं त्वा विश्वे पुर इन्द्र देवा एकं तवसं दधिरे भराय ।

अदेवो यदभ्यौहिद देवान् त्वर्पाता वृणत इन्द्रमत्र ८

अध द्यौश्चित् ते अप सा नु वज्राद् द्वितानमद् मियसा स्वस्य मन्योः ।

अहिं यविन्दो अभ्योहसानं नि चिद् विश्वायुः शयथे जवान् ९

अध त्वदा ते मह उग्र वज्रं सहस्रभृष्टिं ववृतच्छताश्रिम ।

निकाममरमणसं येन नर्वन्तमहिं सं पिणगृजीषिन् १० [२]

वर्धान् यं विश्वे मरुतः सजोषाः पचच्छतं महिषां इन्द्र तुभ्यम् ।

पूषा विष्णुस्त्रीणि सरांसि धावन् वृत्रहणं मविरमं शुभ्रस्मै ११

आ क्षोवो महिं घृतं नदीनां परिष्ठितमसृज ऊर्मिग्रामम् ।

तासामनु प्रयत इन्द्र पन्थां प्रादयो नीचीरुपसः सशुद्धम् १२

एवा ता विश्वा चक्रवांसगिन्द्रं महामुग्रमजुर्यं सहीदाम् ।

सुवीरं त्वा स्वायुधं सुवज्रमा ब्रह्म नव्यमवसे ववृत्यात् १३

स नो वार्जाय अर्वस इवे च राये धेहि द्युमत इन्द्र विमान् ।

भरद्वाजे नूवत इन्द्र सूरीन् विवि च स्मैषि पार्यं न इन्द्र १४

अया वार्जं देवहितं सनेम मदेम शतहिमाः सुवीराः १५ [१] (१८८)

(१८)

१५ बार्हस्पत्ये भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तमुं दुहि यो अभिमृत्योजा वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः ।

अषाब्धमुग्रं सहमानमाभिर्गीर्मिर्विधं वृषभं चर्यणीनाम् १

स युध्मः सत्वां सजकृत् समद्रां तुविष्टक्षो नदनुमां क्रज्जीयी ।

बृहद्रेणुश्चयवलो मानुषीणां मेकः कृष्टीनामभवत् सहावा २

त्वं ह नु त्वर्षवमायो वस्युं रेकः कृष्टीरवनोरायाय ।

अस्ति स्विष्टु शीर्यं तत् त इन्द्र न स्विदस्ति तदतुथा वि वोचः ३

सविन्द्रि ते तुविज्ञातस्य मन्ये सहः सहिष्ठ तुरातसुरस्य ।

उग्रमुग्रस्य तवसस्तवीयो ऽरधस्य रभुरो बभूव ४ (१९२)

तन्नः प्रत्नं सख्यमस्तु युष्मे इत्था वदद्भिर्वलमङ्गिरोभिः ।
हन्तव्युतच्युद् दस्मेपर्यन्त—मृणोः पुरो वि दुरो अस्य विश्वाः ५ [४]

स हि धीभिर्हव्यो अस्त्युग्र ईशानकृन्महति वृत्रतूर्ये ।

स तोकसाता तनयि स वज्री वितन्तसाव्यो अभवत् समत्सु ६

स मज्मना जनिम् मानुषाणां मर्मत्येन नाम्नाति प्र सर्से ।

स द्युमेन स शयसोत राया स वीर्येण नृतमः समोकाः ७

स यो न मुहे न मिथू जनो भूत् समन्तनामा चुमुर्नि धुनिं च ।

वृणक् पिप्पु शम्बरं शुष्णगिन्द्रः पुरां च्योताय शयथाय नू चित् ८

उदावता त्वक्षसा पन्यसा च वृत्रहत्याय रथमिन्द्र तिष्ठ ।

धिष्व वज्रं हस्त आ दक्षिणत्रा ऽभि प्र मन्द पुरुदन्न मायाः ९

अग्निर्न शुष्कं वनमिन्द्र हेती रक्षो नि धक्ष्यशनिर्न भीमा ।

गम्भीरयं क्रुष्वया यो रुरोजा—ध्वानयद् दुरिता वृम्भयञ्च १० [५]

आ सहस्रं पृथिभिर्गिन्द्र राया तुविद्युन्न तुविवाजेभिरवाक् ।

याहि सूनो सहस्रो यस्य नू चि—ददेव ईशं पुरुहूत योतोः ११

प्र तुविद्युन्नस्य स्थविरस्य घृष्वे—र्विवो ररप्शो महिमा पृथिव्याः ।

नास्य शत्रुर्न प्रतिमानमस्ति न प्रतिष्ठिः पुरुमायस्य सह्योः १२

प्र तत् ते अद्या करणं कृतं भूत् कुत्सं यद्रायुमतिथिग्वमस्मै ।

पुरु सहसा नि शिशा अभि क्षा—मुत् तूर्वयाणं धृषता निनेथ १३

अनु त्वाहिध्ने अर्धं देव देवा मवन् विश्वे कवितमं कवीनाम् ।

करो यत्र वरिवो बाधिताय विवे जनाय तन्वे गृणानः १४

अनु द्यावापृथिवी तत् त ओजो ऽमर्त्या जिहत् इन्द्र देवाः ।

कृष्वा कृत्नो अकृतं यत् ते अस्त्यु—कथं नवीयो जनयस्व यज्ञैः १५ [६] (२०३)

(१९)

१३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

महाँ इन्द्रो नृवदा चर्षणिमा उत द्विबर्ही अग्निः सहोभिः ।

अस्मद्गवधवृधे वीर्यायो—रुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत् १

इन्द्रमेव धिषणां ज्ञातये धाद् ब्रह्मन्तमूष्यमजरं युवानम् ।

अपा—न शबसा शृगुवांसं सद्योद्विद् यो बावृधे अस्मि २ (१०५)

पृथु कुरन्ना बहुला गर्भस्ती अस्मद्यक् सं मिमीहि श्रवांसि ।

यूथेव पश्वः पशुपा दमूना अस्माँ इन्द्राभ्या ववृत्स्वाजौ

३

तं व इन्द्रं चतिनमस्य शाकैरिह नूनं वाजयन्तो हुवेम ।

यथा चित् पूर्वे जरितार आसु रनेद्या अनवद्या अरिष्टाः

४

धृतवतो धनदाः सोमवृद्धः स हि वामस्य वसुनः पुरुक्षुः ।

सं जग्मिरे पथ्याऽ रायौ अस्मिन् त्समुद्रे न सिन्धवो यादमानाः

५ [७]

शविष्ठं न आ भर शूर शव ओजिष्ठमोजो अभिभूत उग्रम् ।

विश्वा द्युम्ना वृष्ण्या मानुषाणा मस्मभ्यं दा हरिवो मावयध्वं

६

यस्ते मदः पृतनाषाळमृध इन्द्र तं न आ भर शूश्रुवांसम् ।

येन तोकस्य तनयस्य सातौ मसीमहि जिगीवांसस्त्वोताः

७

आ नो भर वृषणं शुष्ममिन्द्र धनस्पृतं शूश्रुवांसं सुदर्शम् ।

येन वंसां पृतनासु शत्रून् तवोतिभिस्त जामौरजामीन्

८

आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्वा दोत्तरादधरादा पुरस्तात् ।

आ विश्वतो अभि समेत्वर्वा इन्द्र द्युम्नं स्वर्वद्वेह्यस्मे

९

नूवत् तं इन्द्र नूतमाभिरूती वंसीमहि वामं श्रोमतेमिः ।

ईक्षे हि वस्वं उभयस्य राजन् धा रत्नं महि स्थूरं बृहन्तम्

१०

मरुत्वन्तं वृषभं वावृधान मकवारिं विव्यं शासमिन्द्रम् ।

विश्वासाहमवसे नूतनायो ग्रं संहोदामिह तं हुवेम

११

जनं वज्रिन् महि चिन्मन्यमान मेभ्यो नृभ्यो रन्धया येष्वस्मि ।

अधा हि त्वां पृथिव्यां शूरसातौ हवामहे तनये गोष्वप्सु

१२

वयं तं एभिः पुरुहूत सख्यैः शत्रोः शत्रोरुत्तर इत् स्याम ।

भन्तो वृत्राण्युभयानि शूर राया मदेम बृहता त्वोताः

१३ [८] (११६)

(२०)

१३ यार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । जिष्णुः, ७ विराट् ।

द्यौरनं य इन्द्राभि भूमार्यस्तस्थौ रुयिः शर्वसा पुत्सु जनान् ।

तं नः सहस्रभरमुर्वरासां वृद्धिं सूनो सहसो वृत्रतुरम्

१ (११७)

द्विषो न तुभ्यमन्विन्द्र सत्राऽसुर्यं देवेभिर्धायि विश्वम् ।
 अहिं यद् वृद्धमपो बभ्रिवांसं हन्तृजीविन् विष्णुना सचानः २
 तूर्वज्ञोर्जीयान् तवसस्तवीयान् कृतज्ञेन्द्रो वृद्धमहाः ।
 राजाभवन्मधुनः सोम्यस्य विश्वासां यत् पुरां वृत्तुमावत् ३
 शतैरपद्रन् पुण्यं इन्द्रात्र दशोणये कवयेऽर्कसातौ ।
 वधेः शुष्णास्याशुषस्य मायाः पित्वो नारिरेचीत् किं चन प्र ४
 महो बुधो अप विश्वायु धायि वज्रस्य यत् पतने पावि शुष्णाः ।
 उरु ष सरथं सारथये क—रिन्द्रः कुत्साय सूर्यस्य सातौ ५ [९]

प्र श्येनो न मविरमंशुमस्मे शिरो वासस्य नमुचेर्मथायन् ।
 प्रावृक्षमीं साप्यं ससन्त पुणगाया समिया सं स्वस्ति ६
 वि पिप्रोर्हिमायस्य हृव्हाः पुरो वज्रिच्छवसा न वर्यः ।
 सुदामन् तद् रेक्णो अप्रमुष्य—मृजिष्वने वृत्रं वाशुषे दाः ७
 स वेतुसु दशमायं दशोणिं तूर्तुजिमिन्द्रः स्वमिष्टिसुभः ।
 आ तुष्टं शश्वदिमं द्योतनाय मातुर्न सीमुप सृजा इयद्यै ८
 स ई स्पृधो वनते अप्रतीतो बिभ्रद् वज्रं वृत्रहणं गमस्तौ ।
 तिष्ठद्वरी अध्यस्तेव गते वचोयुजा वहत इन्द्रमृष्वम् ९
 सुनेम तेऽवसा नव्यं इन्द्र प्र पूरवः स्तवन्त एमा यज्ञैः
 सप्त यत् पुरः शर्म शार्वीर्द—र्द्धन् दासीः पुरुकुत्साय शिक्षन् १०
 त्वं वृध ईन्द्र पूव्यो मू—वरिवस्यन्नुशने काव्याय ।
 परा नववास्त्वमनुदेयं महे पित्रे वंदाथ स्वं नपातम् ११
 त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमती—क्रणोरुपः सीरा न स्रवन्तीः ।
 प्र यत् समुद्रमतिं शूर पथि पारया तुष्यं यष्टुं स्वस्ति १२
 तव ह त्यादिन्द्र विश्वमाजौ सस्तो धुनीचुमुरी या ह सिष्यप् ।
 वृषियवित तुभ्यं सोमेभिः सुन्वन् वृमीतिरिधमृतिः पृथ्व्यः कैः १३ [१०] (१२९)

(२१)

११ वाईस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः ९, ११ विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इमा उ त्वा पुरुतमस्य कारो—हव्यं वीर हव्यां हवन्ते ।

धिषो रथेठामजरुं नवीयो रयिषिर्मृतिरीयते वज्रस्था

१ (२१०)

- तमु स्तुष इन्द्रं यो विदानीं गिर्वाहसं गीर्भिर्यज्ञवृद्धम् ।
यस्य दिवमर्तिं मृहा पृथिव्याः पुरुमायस्य रिरिचे महित्वम् २
स इत् तमोऽवयुनं ततन्वत् सूर्येण वयुनवच्चकार ।
कदा ते मतीं अमृतस्य धामे—यक्षन्तो न मिनन्ति स्वधावः ३
यस्ता चकार स कुहं स्विदिन्द्रः कमा जनं चरति कासु विश्व ।
कर्त्ते यज्ञो मनसि शं वराय को अर्क इन्द्र कतमः स होता ४
इदा हि ते वेविषतः पुराजाः प्रतासं आसुः पुरुकृत सखायः ।
ये मध्यमासं उत नूतनास उतावमस्य पुरुहूत बोधि ५ [११]
तं पृच्छन्तोऽवरासः पराणि प्रता तं इन्द्र श्रुत्यानु येमुः ।
अचीमसि वीर ब्रह्मवाहो यावेव विद्म तात् त्वा महान्तम् ६
अभि त्वा पाजो रक्षसो वि तस्थे महिं जज्ञानमभि तत् सु तिष्ठ ।
तव प्रत्नेन युज्येन सख्या वज्रेण धृष्णो अप ता नुदस्व ७
स तु श्रुधीन्द्र नूतनस्य ब्रह्मण्यतो वीर कारुधायः ।
त्वं ह्याऽपिः प्रदिवि पितृणां शश्वद् बभूथ सुहव एष्टी ८
प्रोतये वरुणं मित्रमिन्द्रं मरुतः कृष्णवसे नो अद्य ।
प्र पूषणं विष्णुमग्निं पुरंधिं सवितारमोषधीः पर्वतांश्च ९
इम उ त्वा पुरुशाक प्रयज्यो जरितारो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।
श्रुधी हवमा हुवतो हुवानो न त्वावां अन्यो अमृत त्वदस्ति १०
नू म आ वाचमुषं याहि विद्वान् विश्वेभिः सूनो सहसो यजत्रैः ।
ये अग्निजिह्वा क्रतुसाप आसु—र्यं मनुं चकुरुर्पुं दसाय ११
स नो बोधि पुरेता सुगेष्—त दुर्गेषु पथिकृद् विद्वानः ।
ये अश्रमास उरवो वहिष्ठा—स्तेभिर्न इन्द्राभि वभि वाजम् १२ [१२] (१४१)

(१२)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- य एक इन्द्रव्यश्वर्यणीना मिन्द्रं तं गीर्भिरभ्यर्च आभिः ।
यः पत्यते वृषभो वृष्ण्यावान् तस्यः सत्वा पुरुमायः सहस्वान् १
तमु नः पूर्वे पितरो नवग्वाः सप्त विप्रासो अभि वाजयन्तः ।
नक्षद्वाभं ततुरिं पर्वतेष्ठा—मद्रोघवाचं मतिभिः शविष्ठम् २ (२४३)

तमीमिह इन्द्रमस्य रायः पुरुवीरस्य नृपतः पुरुक्षोः ।
 यो अस्कृधोयुरजः स्वर्वान् तमा भर हरिवो मावृयध्वै ३
 तद्यो वि वोचो यदि ते पुरा चिं जास्तितार आनशुः सुभ्रमिन्द्र ।
 कस्ते भागः किं वयो दुध खिहः पुरुहूत पुरुवसोऽसुरदः ४
 तं पृच्छन्ती वज्रहस्तं रथेष्ठा भिन्नु वेपी वक्वरी यस्य नू गीः ।
 तुविष्ठाभं तुविकूर्मि रंओदां गातुमिषे नक्षते तुभ्रमच्छ ५ [१३]

अया ह त्वं मायया वावृषानं मनोजुवा स्वतवः पर्वतेन ।
 अच्युता चिद् वीक्षिता स्वोजो रुजो पि हुब्हा धृपता विराग्निरु ६
 तं वो धिया नग्यस्या शधिष्ठं प्रतं प्रत्नवत् परितंसयध्वै ।
 स नो वक्षदनिमानः सुवहो न्द्रो विश्वान्यति दुर्गहाणि ७
 आ जनाय दुहणे पार्थिवानि विव्यानि दीपयोऽन्तरिक्षा ।
 तपा वृषन् विश्वतः शोचिषा तान् ब्रह्मद्विषे शोचय क्षामपथ्यं ८
 भुवो जनस्य विव्यस्य राजा पार्थिवस्य जगत्स्त्वेषसंहृक् ।
 धिष्व वज्रं वक्षिण इन्द्र हस्ते विश्वा अजुयं दयसे वि मायाः ९
 आ संयतमिन्द्र णः स्वस्ति शंनुतुर्योय वृहतीमधुधाम् ।
 यया दासान्यार्याणि वृजा करो वज्रिन् सुतुका नाहुपाणि १०
 स नो नियुद्धिः पुरुहूत वेधो विश्ववारागिरा गंहि प्रवज्यो ।
 न या अवेवो वरते न देव आभिर्याहि तूयमा मद्रयद्रिक् ११ [१४] (१५)

(२३)

१० नार्हस्यत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सुत इव त्वं निर्मिश्र इन्द्र सोमे स्तोमे ब्रह्माणि शस्यमान उक्थे ।
 यद् वा युक्ताभ्यां मघवन् हरिभ्यां बिभ्रद् वज्रं बाह्वोरिन्द्र यासि १
 यद् वा विवि पार्ये सुधिमिन्द्र वृत्रहत्येऽवसि शूरंसातौ ।
 यद् वा वक्षस्य बिभ्युवो अबिभ्य वरन्धयः शर्धत इन्द्र वस्यून् २
 पातां सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीरुद्रो जस्तितामृती ।
 कर्ता वीराय सुध्वय उ लोकं दाता वसुं स्तुषते कीरये चित ३ (२५)

गन्तेयान्ति सर्वना हरिभ्यां बभ्रिर्वज्रं पपिः सोमं वृदिर्गाः ।
कर्ता वीरं नर्यं सर्ववीरं श्रोता हवँ गृणतः स्तोमवाहाः ।
अस्मै वयं यद् वावान तद् विविष्म इन्द्राय यो नः प्रदिवो अपस्कः ।
सुते सोमं स्तुमसि शंसद्वक्त्रेन्द्राय ब्रह्म वर्धनं यथासत्

४

५ [१५]

ब्रह्माणि हि चकूषे वर्धनानि तावत् त इन्द्र मतिभिर्विविष्मः ।
सुते सोमं सुतपाः शंतमानि रान्द्र्या क्रियास्म वक्षणाणि यज्ञैः
स नो बोधि पुरोळाशं रराणः पिबा तु सोमं गोक्रंजीकमिन्द्र ।
एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदो रं कृधि त्वायत् उं लोकम्
स मन्दस्वा ह्यनु जोषमुग्र प्र त्वा यज्ञासं इमे अश्रुवन्तु ।
प्रेमे हवासः पुरुहूतमस्मे आ त्वेयं धीरवस इन्द्र यम्याः
तं वः सखायः सं यथा सुतेषु सोमैभिरीं पृणता भोजमिन्द्रम् ।
कुवित् तस्मा अस्ति नो भराय न सुष्विमिन्द्रोऽवसे मृधाति
एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि सोमै भ्रद्राजेषु क्षयदिन्मघोनः ।
असद् यथा जरित्र उत सूरि रिन्द्रो रायो विश्ववारस्य वृता

६

७

८

९

१० [१६] (१६१)

(२४)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० २४-४१]

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वृषा मवु इन्ध्रे श्लोक उक्था सचा सोमेषु सुतपा क्रंजीषी ।
अर्चत्र्यो मघवा नृभ्य उक्थैर्द्युक्षो राजा गिरामक्षितोतिः
ततुरिर्वीरो नर्यो विचेत्ताः श्रोता हवँ गृणत उर्व्यूतिः ।
वसुः शंसो नरां कारुधाया वाजी स्तुतो विदथे दाति वार्जम्
अक्षो न चक्रयोः शूर ब्रह्म प्र ते मृह्ना रिंरिचे रोदस्योः ।
वृक्षस्य नु ते पुरुहूत वया व्यूतयौ रुरुहुरिन्द्र पूर्वीः
शचीवतस्ते पुरुशाक शाका गवामिव सुतयः संचरणीः ।
वत्सानां न तन्तयस्त इन्द्र दामन्वन्तो अकृमानः सुदामन्
अन्यदृद्य कर्वरमन्यदु श्वो ऽसंच सन्मुहुंराचक्रिन्द्रः ।
मित्रो नो अत्र वरुणश्च पूषा ऽर्यो वशस्य पर्येतास्ति

१

२

३

४

५ [१७] (२६७)

वि त्वदापो न पर्वतस्य पृष्ठा—द्वक्थेभिर्निन्दानयन्त यज्ञैः ।	
तं त्वाभिः सुष्टुतिभिर्वाजयन्त आजिं न जग्मुर्गिर्वाहो अश्वाः	६
न यं जरन्ति शरवो न मासा न द्याव इन्द्रमवकर्शयन्ति ।	
वृद्धस्य चिद् वर्धतामस्य तनूः स्तोमैभिरुक्थैश्च अस्यमाना	७
न वीळ्वे नर्मते न स्थिराय न शर्धते दस्युज्जाय स्तवान् ।	
अत्रा इन्द्रस्य गिरयश्चिह्वा गम्भीरे चिद् भवति गाधर्मस्मै	८
गम्भीरेण न उरुणामत्रिन् प्रेषो यन्धि सुतपावन् वाजान् ।	
स्था ऊ पु ऊर्ध्व ऊती अरिपण्य—नृक्तोर्व्युष्टौ परितकम्पायाम्	९
सचस्व नायमवसे अभीक इतो वा तमिन्द्र पाहि रिषः ।	
अमा चैनमरण्ये पाहि रिषो मदेम शतहिमाः सुवीराः	१० [१८] (२७२)

(२५)

९ वाहस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । ऋष्टिप् ।

या त ऊतिरवमा या परमा या मध्यमेन्द्र शुभिन्नस्ति ।	
ताभिरू पु वृत्रहृत्येऽवीन एभिश्च वाजैर्महान् न उग्र	१
आभिः स्पृधो मिथतीररिपण्य—भूमित्रस्य व्यथया मनुमिन्द्र ।	
आमिर्विश्वा अभियुजो विषूची—रायांय विशोऽव तारीर्दासीः	२
इन्द्र जामय उत येऽजामयो ऽवाचीनासो वनुषो युयुजे ।	
त्वमेषां विधुरा शर्वासि जहि वृष्ण्यानि कृष्णही पराचः	३
शूरो वा शूरं वनते शरीरे—स्तनुरुचा तरुणि यत् कृण्वैते ।	
तोके वा गोषु तनये यदुप्सु वि कन्दसी उर्वरासु ब्रवैते	४
नहि त्वा शूरो न तुरो न धृष्णु—न त्वा योधो मन्यमानो युयोध ।	
इन्द्र नर्किष्ठा प्रत्यस्त्येषां विश्वा जातान्यभ्यसि तानि	५ [१९]

स पत्यत उभयोर्नुम्णमयो—र्यदा वेधसः समिधे हवन्ते ।	
वृत्रे वा महो नुवति क्षये वा व्यचस्वन्ता यदि वितन्तसैते	६
अथ स्मा ते चर्षणयो यदेजा—निन्द्र त्रातोत मवा वरुता ।	
अस्माकांसो ये नृतमासो अयं इन्द्र सूरयो दधिरे पुरो नः	७
अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहृत्ये ।	
अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रे—न्द्र देवेभिरनु ते नृपहो	८ (१८०)

एवा नः स्पृधः समजा सम—त्स्विन्द्र रारन्धि मिथुतरिदेवीः ।
विद्याम वस्तोरवसा गुणन्तो भरद्वाजा उत त इन्द्र नूनम्

१ [२०] (१८१)

(२६)

८ बाहस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

बुधी न इन्द्र ह्यामासि त्वा महो वाजस्य सातौ वाङ्मुषाणाः ।
सं यद् विशोऽयन्त गूरसाता उग्रं नोऽवः पार्ये अहन् वाः
त्वां वाजी हवते वाजिनेयो महो वाजस्य गध्यस्य सातौ ।
त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं तरुत्रं त्वां चंटे मुष्टिहा गोषु युध्यन्
त्वं क्विं चोदयोऽर्कसातौ त्वं कुत्साय गुण्यं वाशुपे वक् ।
त्वं शिरो अमर्मणः पराह भ्रतिथिग्वाय शंस्यं कश्चिन्
त्वं स्थं प्र मरो योधमुष्व मावो युध्यन्तं वृषभं वशयुम् ।
त्वं तुग्रं वेतसवे सचाहन् त्वं तुजिं गुणन्तमिन्द्र तूतोः
त्वं तदुत्थमिन्द्र बर्हणा कः प्र यच्छता सहस्रां शूरं दर्विं ।
अथ गिरिदांसं शम्बरं हन् प्रावो विवोदासं चित्राभिर्कृती

१

२

३

४

५ [२१]

त्वं भृङ्गाभिर्मन्वसानः सोमैर्वृमीतये चुमुरिमिन्द्र सिष्वप् ।
त्वं रजिं पिठीनसे दशस्यन् षष्टिं सहस्रां शच्या सचाहन्
अहं चन तत् सुरिभिरानश्यां तप ज्याय इन्द्र सुज्ञमोजः ।
त्वया यत् स्तवन्ते सधवीर वीरा खिवकथेन नहुषा शविष्ठ
वयं ते अस्यामिन्द्र द्युमहूतौ सत्वायः स्याम महिन प्रेक्षाः ।
प्रातर्दनिः क्षत्रधीरस्तु श्रेष्ठो वने वृत्राणां सनये धनानाम्

६

७

८ [२२] (१८१)

(२७)

८ बाहस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः, ८ अभ्यावर्ती वायमानः (दानं) । त्रिष्टुप् ।

किमस्य मधु किमस्य पीता—विन्द्रः किमस्य सख्ये चकार ।
रणां वा ये निबधि किं ते अस्य पुरा विविधे किमु नूतनासः
सर्वस्य मधु सर्वस्य पीता—विन्द्रः सर्वस्य सख्ये चकार ।
रणां वा ये निबधि सत् ते अस्य पुरा विविधे सवु नूतनासः

१

२

(२९१)

नहि नु ते महिमनः समस्य न मघवन् मघदत्त्वस्य विप्र ।
 न राधसोराधसो नूतनस्येन्द्र नकिर्द्धश इन्द्रियं ते ३
 एतत् त्यत् ते इन्द्रियमचेति येनावधीर्धरशिखस्य शेषः ।
 वज्रस्य यत् ते निहतस्य श्रुप्मात् स्वनाधिदिन्द्र परमो वृद्धरं ४
 वधीदिन्द्रो वरशिखस्य शेषो ऽभ्यावर्तिने चायमानाय शिक्षन् ।
 वृचीवतो यद्धरियूपीयां हन् पूर्वं अर्धे भियसापरो दत्त ५ [२३]

त्रिंशच्छतं वार्मिण इन्द्र साकं यव्यावत्यां पुरुहूत श्रवस्या ।
 वृचीवन्तः शरवि पत्यमानाः पात्रा भिन्दुना न्यथान्यायन् ६
 यस्य गावावरूपा सूर्यवस्यू अन्तरु पु चरतो रेरिहाणा ।
 स सृज्जयाय तुर्वशं परावाद् वृचीवतो वैववाताय शिक्षन् ७
 द्वयाँ अग्नि रथिनो विंशतिं गा वधूर्मतो मघवा मह्यं सम्राट् ।
 अभ्यावर्ती चायमानो ददाति दूणाशेयं दक्षिणा पार्थवानाम् ८ [२४] (२९७)

(२८)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । गावः, २, ८ इन्द्रो गावो वा । त्रिष्टुप्, २-४ अगती, ८ अनुष्टुप् ।

आ गावो अगमन्नुत भद्रमक्रन् त्सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे ।
 प्रजावतीः पुरुरूपा इह स्यु-रिन्द्राय पूर्वोरूपसो दुहानाः १
 इन्द्रो यज्वने पृणते च शिक्ष-त्युपेद् ददाति न स्वं भुषायति ।
 सूर्योभूयो रयिमिर्दस्य वर्धय-न्नभिन्ने खिल्ये नि दधाति वेष्टयुम् २
 न ता नशन्ति न दमाति तस्करो नासामाग्नित्रो व्यथिरा वर्धयति ।
 वैर्वोऽष्ट पाभिर्यजते ददाति च ज्योगित् तामिः सचते गोपतिः सह ३
 न ता अर्वा रेणुककाटो अश्रुते न संस्कृतत्रमुप यन्ति ता अमि ।
 उरुगायममयं तस्य ता अनु गावो मर्तस्य वि चरन्ति यज्वनः ४
 गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छान् गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षः ।
 इमा या गावः स जनास इन्द्र इच्छामीन्द्रवा मनसा चिदिन्द्रम् ५
 युयं गावो मेवयथा कृशं चि-दग्नीरं चित् कृणुथा सुप्रतीकम् ।
 भद्रं गृहं कृणुथ भद्रवाचो बृहद् वो वयं उच्यते समामु ६ (१०१)

प्रजावतीः सुयवसं रिशन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः ।

मा वः स्तेन ईशत माघशंसः परि वो हेती रुद्रस्य वृज्याः

उपेदमुपपचन मासु गोषूप पृच्यताम् ।

उप ऋषभस्य रेत स्युपेन्द्र तव वीर्ये

७

८ [२५] (१०५)

[सप्तमोऽध्यायः ॥ ७॥ व० १-३५]

(२९)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं वो नरः सख्याय सेपुर्महो यन्तः सुमतये चकानाः ।

महो हि वृता वज्रहस्तो अस्ति महामु रणवमवसे यजध्वम्

आ यस्मिन् हस्ते नर्या मिमिक्षु रा रथे हिरण्यये रथेष्ठाः ।

आ रश्मयो गर्भस्योः स्थूरयो राध्वन्नश्वांसो वृषणो युजानाः

श्रिये ते पावा दुव आ मिमिक्षु धृष्णुर्वज्री शर्वसा दक्षिणावान् ।

वसानो अत्कं सुरभिं हृशे कं स्वर्णं नृतविपिरो बभूध

स सोम आमिश्रतमः सुतो भूद् यस्मिन् प्रकितः पच्यते सन्ति धानाः ।

इन्द्रं नरः स्तुवन्तो ब्रह्मकारा उक्था शंसन्तो देववाततमाः

न ते अन्तः शर्वसो धाप्यस्य वि तु बाबधे रोदसी महित्वा ।

आ ता सूरिः पृणति तूतुजानो यूथेवाप्सु समीजमान ऊती

एवेदिन्द्रः सुहव ऋष्वो अस्तूती अनूती हिरिशिप्रः सत्वा ।

एवा हि जातो असमात्योजाः पुरु च वृत्रा हनति नि दस्यून्

१

२

३

४

५

६ [१] (१११)

(३०)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

भूय इद् वावृधे वीर्यीधं एको अजुर्यो दयते वसन्ति ।

प्र रिरिचे क्वि इन्द्रः पृथिव्या अर्धमिदस्य प्रति रोदसी उभे

अधा मन्ये बृहदसुर्यमस्य यानि वाधार नकिरा मिनाति ।

क्विदेदिदे सूर्यो दर्शतो भूद् वि सक्त्रान्युर्विया सुकतुर्धात्

अद्या चिचू चित् तदपो नदीनां यदाम्यो अरदो गातुमिन्द्र ।

नि पर्वता अवाप्तो न सेदु स्वया हव्हानि सुकतो रजांसि

१

२

३

(११४)

सत्यमित् तन्न त्वावाँ अन्यो अस्तीन्द्र देवो न मर्त्यो ज्यायान् ।

अहन्नाहिं परिशयानमर्णो ऽवांसृजो अपो अच्छा समुद्रम् ४

त्वमपो वि दुरो विषूचीरिन्द्र हृव्हर्मरुजः पर्वतस्य ।

राजामवो जगतश्चर्षणीनां साकं सूर्यं जनयन् द्यामुपासम् ५ [२] (३१६)

(३१)

५ सुहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् । ४ शकरी ।

अभूरेकौ रयिपते रयीणा मा हस्तयोरधिथा इन्द्र कृष्टीः ।

वि तोके अप्सु तनये च सूरे ऽवोचन्त चर्षणयो विवाचः १

त्वद् मियेन्द्र पार्थिवानि विश्वा ऽच्युता चिच्छयावयन्ते रजांसि ।

द्यावाक्षामा पर्वतासो वनानि विश्वं हृव्हं भयते अज्मन्ना ते २

त्वं कुत्सेनाभि शुष्णाभिन्द्रा ऽशुषं युध्य कुर्यवं गविष्टी ।

दर्शं प्रपित्वे अध सूर्यस्य मुपायश्चक्रमविवे रपांसि ३

त्वं ज्ञातान्यव शम्बरस्य पुरो जघन्थाप्रतीनि दस्योः ।

अशिक्षो यत्र शच्या शचीवो दिवोदासाय सुन्वते सुतके भरद्वाजाय गृणते वसूनि ४

स सत्यसत्वन महते रणाय स्थमा तिष्ठ तुविन्मृण भीमम् ।

याहि प्रपथिन्नवसोप मद्विक् प्र च श्रुत आवय चर्षणिभ्यः ५ [३] (३११)

(३२)

५ सुहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपूर्व्या पुरुतमान्यस्मै महे वीराय तवसे तुराय ।

विरिञ्चिने वज्रिणे शंतमानि वचांस्यत्सा स्थविराय तक्षम् १

स मातरा सूर्येणा कवीना मवासयद् रुजदद्रिं गृणानः ।

स्वाधीभिर्क्रकभिर्वावशान उदुस्त्रियाणामसृजन्निदानम् २

स वह्निभिर्क्रकभिर्गोषु शश्वन् मितक्षुभिः पुरुकृत्वा जिगाय ।

पुरः पुरोहा सखिभिः सखीयन् हृव्हा रुरोज कविभिः कविः सन् ३

स नीव्याभिर्जरितारमच्छा महो वार्जेभिर्महाद्भिश्च शुष्मैः ।

पुरुवीराभिर्वृषम क्षितीना मा गिर्वजः सुविताय प्र याहि ४ (३१५)

स सर्वेण शवंसा तत्तो अत्यै—एष इन्द्रो दक्षिणतस्तुगुणाद् ।

इत्या सृजाना अनपावृद्धं विवेदि विविपुरप्रमृण्यम्

५ [४] (१२६)

(३३)

५ शुनहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प ओजिष्ठ इन्द्र तं सु नो वृ । मर्वो वृषन् त्वमिष्टिदस्वान् ।

सौर्वश्यं यो वनवत स्वध्वो वृत्रा समन्तु सासहवृमित्रान्

१

त्वां हीन्द्रावसे विवाचो हवन्ते चर्षणयः शूरसातौ ।

त्वं वित्रैर्वि पुणीरंशाय स्योत इत् सन्निता वाजमर्वा

२

त्वं तां इन्द्रोभयां अमित्रान् दासा वृत्राण्यायां च शूर ।

वधीर्वनेव सुधितेभिरत्कै रा पृतुसु दं पि नृणां नृतम

३

स त्वं न इन्द्राकवाभिरुती सखा विश्वायुरक्षिता वृधे भूः ।

स्वर्धाता यद्धवर्धामसि त्वा युध्वन्तो नेमधिता पृतुसु शूर

४

नूनं न इन्द्रापातय च स्या भयां मृत्लीक उत नो अभिन्दौ ।

इत्या गुणन्तो मुहिनस्य शर्मन् विवि प्वांस पायै गोषतयाः

५ [५] (१११)

(३४)

५ शुनहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सं च त्वे जग्मुर्गिरं इन्द्र पूर्वी वि च त्वद् यन्ति विध्वो मनीषाः ।

पुरा नूनं च स्तुतय कर्षीणां पस्पृध इन्द्रे अध्युदथार्का

१

पुरुहूतो यः पुरुगूर्तं क्रभ्वाँ एकः पुरुमशस्तो अस्ति यज्ञैः ।

रथो न महे शयसे युजानोई ऽस्माभिरिन्द्रो अनुमाद्यो भूत्

२

न यं हिसन्ति धीतयो न वाणी रिन्धुं नक्षन्तीदृमि वृध्वन्तीः ।

यदि स्तोतारः शतं यत् सहस्रं गुणान्ति गिर्वणसं शं तदस्मै

३

अस्मा एतद् विव्य चैव मासा मिमिक्षा इन्द्रे न्ययामि सोमः

जनं न धन्वन्नमि सं यदापः सत्रा वावृषुर्हवनानि यज्ञैः

४

अस्मा एतन्मह्याङ्गुपमेस्मा इन्द्राय स्तोत्रं मतिभिरवाचि ।

असद् यथा महति वृत्रतूर्य इन्द्रो विश्वायुरक्षिता वृधश्च

५ [६] (११६)

(३५)

५ नरो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

कदा युवन् रथक्षयाणि ब्रह्म	कदा स्तोत्रे सहस्रपोष्यं वाः ।	
कदा स्तोमं वासयोऽस्य राया	कदा धियः करसि वाजरत्नाः	१
कर्हि स्वित्र तदिन्द्र यच्च भिर्नृन्	वीरैर्वीरान् नीळयासे जयाजीन् ।	
त्रिधातु गा अधि जयासि गोष्विन्द्र	द्युम्नं सर्व्वद धेह्यस्मे	२
कर्हि स्वित्र तदिन्द्र यज्जग्नित्रे	विश्वप्सु ब्रह्म कृणवः शविष्ट ।	
कदा धियो न नियुतो युवासे	कदा गोमघा हव्नानि गच्छाः	३
स गोमघा जग्नित्रे अश्वंश्चन्द्रा	वाजंश्चवसो अधि धेहि पृक्षः ।	
पीपिहीषः सुदुषामिन्द्र धेनुं	भरद्वाजेषु सुरुचो रुरुच्याः	४
तमा नूनं वृजन्मन्यथा चिच्छरो	यच्छक्र वि वुरो गृणीषे ।	
मा निरंरं शुक्रदुधस्य धेनो	राङ्गिरसान् ब्रह्मणा विप्र जिन्व	५ [७] (३४१)

(३६)

५ नरो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सन्ना मदासस्तव विश्वजन्याः	सन्ना रायोऽध ये पार्थिवासः ।	
सन्ना वाजानामभवो विभक्ता	यद् देवेषु धारयथा असुर्यम्	१
अनु प्र येजे जन ओजो अस्य	सन्ना दधिरे अनु वीर्याय ।	
स्यूमगृभे दुधयेऽर्वते च	कर्तुं वृञ्जन्त्यपि वृञ्जहत्ये	२
तं सधीचीरुतयो वृष्ण्यानि	पौस्यानि नियुतः सहचुरिन्द्रम् ।	
समुद्रं न सिन्धव उक्थशृष्णा	उरुव्यचंसं गिर आ विशन्ति	३
स रायस्वामुषं सृजा गृणानः	पुरुश्चन्द्रस्य त्वमिन्द्र वस्वः ।	
पतिर्वभूथासंभो जनानां भेको	विश्वस्य भुवन्स्य राजा	४
स तु श्रुधि श्रुत्या यो दुवोयु	द्यौर्न भूमाभि रायो अर्यः ।	
असो यथा नः शवसा चक्रानो	युगेयुगे वयसा चेकितानः	५ [८] (३४६)

(३७)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अर्वाग्रथं विश्ववारं त उग्रेन्द्र	युक्तासो हरयो वहन्तु ।	
कीरिश्चिद्धि त्वा हवति सर्वा	नृधीमहि सधुमावस्ते अद्य	१ (३४७)

प्रो द्रोणे हरयः कर्माग्मन् पुनानास ऋज्यन्तो अभूवन् ।	
इन्द्रो नो अस्य पूर्यः पपीयाद् द्युक्षो मदस्य सोम्यस्य राजा	२
आसस्राणासः शवसानमच्छेन्द्रं सुचके रथ्यासो अश्वाः ।	
अभि श्रव ऋज्यन्तो वहेयुर्नू चिन्तु वायोरमृतं वि दस्येत्	३
वरिष्ठो अस्य दक्षिणामियतीन्द्रो मघोनां तुविकूर्मितमः ।	
यया वज्रिवः परियास्यंहो मघा च धृष्णो दयसे वि सूरीन्	४
इन्द्रो वाजस्य स्थविरस्य दातेन्द्रो गीर्भिवर्धतां वृद्धमहाः ।	
इन्द्रो वृत्रं हनिष्ठो अस्तु सत्त्वा ऽऽ ता सूरिः पृणति तूतृजानः	५ [९] (३५१)

(३८)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपांदिता उदु नश्चित्रतमो महीं भर्षद् द्युमतीमिन्द्रं हूतिम् ।	
पन्यसीं धीतिं दैव्यस्य याम अन्नस्य रातिं वनते सुदानुः	१
दूराच्चिदा वसतो अस्य कर्णा घोषादिन्द्रस्य तन्यति ब्रुवाणः ।	
एयमेनं देवहूतिर्ववृत्वा न्मद्वा गिन्द्रमियमुच्यमाना	२
तं वो धिया परमया पुराजा मजरमिन्द्रमभ्यनूष्यकैः ।	
ब्रह्मा च गिरों दधिरे समस्मिन् महाश्च स्तोमो अर्धं वर्धदिन्द्रं	३
वर्धाद् यं यज्ञ उत सोम इन्द्रं वर्धाद् ब्रह्म गिरं उक्था च मन्म ।	
वर्धाहेनमुषसो यामन्नक्तो वर्धान् मासाः शरदो द्याव इन्द्रम्	४
एवा जज्ञानं सहसे असांमि वावृधानं राधसे च श्रुताय ।	
महामुग्रमवसे विप्र नून मा विवासेम वृत्रतुर्येषु	५ [१०] (३५६)

(३९)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मन्द्रस्य कवेर्विव्यस्य वहे विप्रमन्मनो वचनस्य मध्वः ।	
अपां नस्तस्य सचनस्य क्वे षो युवस्व गृणते गोअंघ्राः	१
अयमुंशानः पर्यद्रिमुष्मा कृतधीतिमिर्कतयुग्युंजानः ।	
रुजदरुगणं वि वलस्य सानुं पूर्णोर्वचोभिरामि योधदिन्द्रः	२ (३५८)

अयं द्योतयवृद्युतो व्योक्तून् द्योषा वस्तोः शरद्व इन्दुरिन्द्र ।

इमं केतुमदधुनूँ चिदह्नां शुचिजन्मन उषसश्चकार

३

अयं रोचयवृरुचो रूचानोऽयं वासयद् व्युतेन पूर्वीः ।

अयमीयत क्रतुयुग्मिरश्वैः स्वविद्या नाभिना चर्षणिप्राः

४

नू गृणानो गृणते प्रत राजन्निषः पिन्व वसुदेयाय पूर्वीः ।

अप ओषधीरविषा वनानि गा अर्वतो नूनृचसे रिरिहि

५ [११] (३६१)

(४०)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र पिब तुभ्यं सुतो मवाया—ऽवं स्य हरी वि मुचा सखाया ।

उत प्र गांय गृण आ निषद्या—ऽथा यज्ञाय गृणते वयो धाः

१

अस्यं पिब यस्यं जज्ञान इन्द्र मदाय कल्पे अपिबो विरप्तिन् ।

तमु ते गावो नर आपो अद्रि—रिन्दु समह्यन् पीतये समस्मे

२

समिन्द्रे अग्नौ सुत इन्द्र सोम आ त्वा वहन्तु हरयो वहिष्ठाः ।

त्वायता मनसा जोहवीमीन्द्रा याहि सुविताय महे नः

३

आ याहि शश्वदुशता ययाथेन्द्र महा मनसा सोमपेयम् ।

उप बभ्राणि गृणव इमा नो—ऽथा ते यज्ञस्तन्वेऽवयो धात्

४

यविन्द्र विवि पार्ये यदध ग्यद् वा स्वे सदेने यत्र वासि ।

अतो नो यज्ञमवसे नियुत्वान् त्सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः

५ [१२] (३६६)

(४१)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अहेळमान उप याहि यज्ञं तुभ्यं पवन्त इन्दवः सुतासः ।

गावो न बञ्जिन् त्वमोको अण्डेन्द्रा गहि प्रथमो यज्ञियानाम्

१

या ते काकुत् सुकृता या वरिष्ठा यया शश्वत् पिबसि मध्वं ऊर्मिम् ।

तया पाहि प्र ते अध्वर्युरस्थान् सं ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गत्युः

२

एष वृप्सो वृषमो विश्वरूप इन्द्राय वृष्णे समकारि सोमः ।

एतं पिब हरिवः स्थातरुग् यस्येशिषि प्रदिवि यस्ते अन्नम्

३

(३६९)

सुतः सोमो असुतादिन्द्र वस्या नयं श्रेयाश्चिकितुषे रणांय ।

एतं तितित्वं उप याहि यज्ञं तेन विश्वास्तविषीरा पूर्णस्व

४

ह्ययामसि त्वेन्द्र याह्यर्वा इरं ते सोमस्तन्वे भवाति ।

शतक्रतो मावयस्वा सुतेषु प्रास्माँ अथ पृतनासु प्र विक्षु

५ [१३] (३७)

(४२)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ४ इदती ।

प्रत्यस्मै पिपीषिते विश्वानि विदुषे भर । अरंगमाय जग्मये ऽपश्चादध्वने नरे

१

एमेनं प्रत्येतन्न सोमैभिः सोमपातमम् । अमत्रिभिर्जजीषिण मिन्द्रं सुतेभिरिन्द्रुभिः

२

यदीं सुतेभिरिन्द्रुभिः सोमैभिः प्रतिभूषथ । देवा विश्वस्य मेधिरो धूपत तंतमिदेषते

३

अस्माअस्माहवन्धसो ऽध्वर्यो प्र भरा सुतम् । कुवित् संमस्य जेन्यस्य शर्धतो ऽभिर्नास्तेरवस्पात

[१४] (१७)

(४३)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

यस्य त्यच्छम्बरं मवे विवोदासाय रुन्धयः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिबं

१

यस्य तीव्रसुतं मवुं मध्यमन्तं च रक्षसे । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिबं

२

यस्य गा अन्तरश्मनो मदे हृच्छा अवासृजः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिबं

३

यस्य मन्वानो अन्धसो मार्घोनं दधिषे शवः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिबं ४ [१५] (१७)

(४४)

| चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४४-४९

२४ शंयुर्बार्हस्पत्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-६ अनुष्टुप्, ७-९ (८ वा) बिराद् ।

यो रियवो रयितमो यो द्युक्षैर्द्युम्वत्तमः ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मवः

१

यः शग्मस्तुविशग्म ते रायो वामा मतीनाम् ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मवः

२

येन वृद्धो न शर्वसा वुरो न स्वामिऋतिभिः ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मवः

३

त्यमुं वो अग्रहणं गुणीषे शर्वसस्पतिम् ।

इन्द्रं विश्वासाहं नरं महिष्ठं विश्ववर्षीणिम्

४

(१८१)

यं वर्धयन्तीद् गिरः पर्ति तुरस्य राधंसः ।

तमिर्वस्य रोदसी देवी शुष्मं स्पर्यतः

५ [१६]

तद् व उक्थस्य बर्हणे न्नायोपस्तृणीषणि ।

विपो न यस्योतयो वि यद् रोहन्ति सक्षितः

६

अविक्वृक्षं मित्रो नवीघान् पणानो देवेभ्यो वस्यो अचैत् ।

ससवान् स्तौलाभिर्वीतराभि रुरुष्या पापुरंभवत् सखिम्यः

७

कृतस्यं प्राधि वेधा अपायि ध्रिये मनांसि देवासो अकन् ।

दधानो नाम महो वचोभि र्वर्षुहृशये वेन्यो व्यावः

८

द्युमत्तं दक्षं धेह्यस्मे सेधा जनानां पूर्विररातीः ।

वर्षीयो वयः कृणुहि शर्चीमि र्धनस्य सातावस्मौ अविद्धि

९

इन्द्र तुभ्यमिन्मघवन्नभूम वयं वृत्रे हरिषो मा वि वेनः ।

नकिरापिर्दृष्टे मर्त्यन्ना किमङ्ग रंभचोदनं त्वाहुः

१० [१७]

मा जस्वने वृषभ नो ररीथा मा ते रेवतः सख्ये रिषाम ।

पूर्वीष्टं इन्द्र निष्पियो जनेषु जल्यसुप्वीन् प्र ब्रुहापृणतः

११

उबुभ्राणीव स्तनयन्निपतीन्द्रो राधांस्यश्व्यानि गव्याः ।

त्वमांसि प्रदिवः कारुधाया मा त्वावामान् आ दमन् मघोनः

१२

अध्वर्यो वीर प्र ग्रहे सुताना मिन्द्राय भर स ह्यस्य राजा ।

यः पूर्व्यामिरुत नूतनाभि र्गीर्भिर्वीर्युधे गृणताभुपीणाम्

१३

अस्य मवे पुरु वपीसि विद्धा निन्द्रो वृत्राण्यपती जघान

तम् प्र होषि मधुमन्तमस्मे सोमं वीराय जिप्रिणे पिबध्वे

१४

पातां सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्तां वृत्रं वज्रेण मन्दसानः ।

गन्तां युज्ञं परावतश्चिदच्छा वसुधीनामविता कारुधायाः

१५ [१८]

इदं त्यत् पात्रमिन्द्रपान मिन्द्रस्य प्रियममृतमपायि ।

मत्सुद् यथा सोमनसाय देवं व्यस्मद् द्वेयो युयवद् व्यहः

१६

एना मन्वानो जहि शूर शत्रू आमिमजामि मघवन्नमित्रान् ।

अभिषेणो अभ्यादेवेदिशानान् पराच इन्द्र प्र मृणा जही च

१७

आसु प्मा णो मघवन्निन्द्र पु त्स्वस्मभ्यं महि वरिवः सुगं कः ।

अपां तोकस्य तनयस्य जेव इन्द्र सूरिन् कृणुहि स्मा नो अर्धम्

१८

(३९७)

आ त्वा हरयो वृषणो युजाना वृषरथासो वृषरश्मयोऽत्याः ।	
अस्मन्नाञ्चो वृषणो वज्रवाहो वृष्णे मदाय सुयुजो वहन्तु	१९
आ ते वृषन् वृषणो द्रोणमस्थु धृतप्रुषो नोर्मयो मदन्तः ।	
इन्द्र प्र तुभ्यं वृषभिः सुतानां वृष्णे भरन्ति वृषभाय सोमम्	२० [१९]
वृषांसि द्विवो वृषभः पृथिव्या वृषा सिन्धूनां वृषभः स्तियानाम् ।	
वृष्णे त इन्द्रवृषभ पीपाय स्वादू रसो मधुपेयो वराय	२१
अयं देवः सहसा जायमान इन्द्रेण युजा पणिमस्तभायत् ।	
अयं स्वस्य पितुरायुधानी इन्द्रमुष्णादशिवस्य मायाः	२२
अयमकृणोदुषसः सुपत्नी रयं सूर्ये अदधाज्ज्योतिरन्तः ।	
अयं त्रिधातुं द्विवि रोज्ज्वलेषु त्रितेषु विन्दकुमृतं निर्गूळम्	२३
अयं द्यावापृथिवी विष्कमाय वयं रथमयुनक् सप्तरश्मिम् ।	
अयं गोषु शच्या पक्वमन्तः सोमो दाधार दशयन्त्रमुत्सम्	२४ [२०] (४०३)

(४५)

३३ शंयुर्बाह्रस्पत्यः । इन्द्रः, ३१-३३ वृषुस्तक्षा । गायत्री, २९ अतिनिवृत्तः

३१ पादनिवृत्तः, ३३ अनुष्टुप् ।

य आनयत् परावतः सुनीती तुर्वशं यदुम । इन्द्रः स नो युवा सखा ।	१
अविप्रे चिद वयो दघं दनाशुनां चिदर्वता । इन्द्रो जेता हितं धनम्	२
महीरस्य प्रणीतयः पूर्वोरुत प्रशस्तयः । नास्य क्षीयन्त ऊतयः	३
सखायो ब्रह्मवाहसे ऽर्चत प्र च गायत । स हि नः प्रमतिर्मही	४
त्वमेकस्य वृत्रह त्रविता द्वयोरसि । उतेहशे यथा वयम्	५ [२१]
नयसीद्वति द्विषः कृणोष्युक्थशंसिनः । नृभिः सुवीर उच्यसे	६
ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं गीर्भिः सखायमृग्मियम् । गां न क्रोहसे हुवे	७
यस्य विश्वानि हस्तयो रुरुर्वसूनि नि द्विता । वीरस्य पृतनाषहः	८
वि हृह्वानि चिद्विशो जनानां शचीपते । बृह माया अनानत	९
तमु त्वा सत्य सोमपा इन्द्रं वाजानां पते । अहंमहि श्वस्यवः	१० [२२]
तमु त्वा यः पुरासिथ यो वा नूनं हिते धने । हव्यः स श्रुधी हवम्	११ (४१७)

धीमिरर्वद्विरर्धतो वाजो इन्द्र अवाप्यान् । त्वया जेष्म हितं धनम् १२
अमूरु वीर गिर्वणो मुहो इन्द्र धने हिते । भरे वितन्तुसाय्यः १३
या तं ऊतिरमित्रहन् मक्षुजवस्तुमासति । तया नो हितुही रथम् १४
स रथेन रथीतमो ऽस्माकेनाभियुग्वना । जेयि जिष्णो हितं धनम् १५ [२३]

य एक इत् तमुं ष्णुहि कृष्टीनां विचरषणिः । पतिर्जज्ञे वृषक्रतुः १६
यो गृणतामिदासिंथा ऽऽपिहृती शिवः सखा । स त्वं न इन्द्र मृळय १७
धिष्व वज्रं गमस्त्यो रक्षोहत्याय वाज्रिवः । सासहीष्ठा अभि स्पृशः १८
प्रतं रयीणां युजं सखायं कीरिचोदनम् । ब्रह्मवाहस्तमं हुवे १९
स हि विश्वानि पार्थिवा एको वसुनि पत्यते । गिर्वणस्तमो अविंगुः २० [२४]

स नो नियुद्धिरा पृण कामं वाजैभिराश्विभिः । गोमन्दिर्गोपते ध्रुवत् २१
तद् वो गाय सुते सचा पुरुहूताय सत्वेन । शं यद् गवे न शाकिने २२
न घा वसुनि यमते वानं वाजस्य गोमतः । यत् सीमूप श्रवद् गिरः २३
कुवित्सस्य प्र हि व्रजं गोमन्तं दस्युहा गमत् । शचीभिरप नो वरत् २४
इमा उं त्वा शतक्रतो ऽभि प्र णोतुवुगिरः । इन्द्र वत्सं न मातरः २५ [२५]

वृणाशं सुख्यं तव गौरसि वीर गव्यते । अश्वो अश्वायते भव २६
स मन्दस्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वा महे । न स्तोतारं निदे करः २७
इमा उं त्वा सुतेसुते नक्षन्ते गिर्वणो गिरः । वत्सं गावो न धेनवः २८
पुरुतमं पुरुणां स्तोतृणां विवाचि । वाजैर्भिर्वाजयताम् २९
अस्माकमिन्द्र भूतु ते स्तोमो वाहिंष्ठो अन्तमः । अस्मान् राये महे हिनु ३०
अधि वुवुः पणीनां वधिष्ठे मूर्धन्नस्थात् । उरुः कक्षो न गाङ्गन्यः ३१
यस्य वायोरिव वृवद् भद्रा रातिः संहविर्णा । सद्यो वानाय महेति ३२
तत् सु नो विश्वे अर्य आ सदा गृणन्ति कारवः । वृबुं संहस्रवतमं सूरिं संहस्रसातमम् ३३ [२६] (४३६)

(४६)

१४ शंयुर्बाहस्पत्यः । इन्द्रः । प्रगाथाः (=विषमा वृहती, समा सतोवृहती)

त्वामिन्द्रि हवामहे साता वाजस्य कारवः ।
त्वां वृत्रेभ्यिन्द्र सत्यंति नरस्त्वां काष्ठास्वर्धतः

?

(४३७)

- स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त धृष्णुया महः स्तवानो अश्विवः ।
 गामश्वं रुध्यमिन्द्र सं किंर सत्रा वाजं न जिग्युषे २
- यः सत्राहा विचर्षणि-रिन्द्रं तं हूमहे वयम् ।
 सहस्रमुष्क तुर्विनृम्ण सत्यते भवा समत्सु नो वुधे ३
 बार्धसे जनान् वृषभेव मन्युना वृषौ मीळ्ह कंचीषम ।
 अस्माकं बोध्यविता महाधने तन्नृष्वप्सु सूर्ये ४
- इन्द्र ज्येष्ठं न आ भरं ओजिष्ठं पपुंरि अवः ।
 येनेमे चित्र वज्रहस्त रोदसी ओमे सुशिप्र प्राः ५ [२७]
- त्वामुग्रमवसे चर्पणीसहं राजन् देवेषु हूमहे ।
 विश्वा सु नो विथुरा पिब्वना वसो ऽमित्रान् त्सुपहान् कृधि ६
 यविन्द्र नाहुषीष्वाँ ओजो नृम्णं च कृष्टिषु ।
 यद् वा पश्वं क्षितीनां द्युममा भर सत्रा विश्वानि पौर्या ७
 यद् वा तुक्षौ मघवन् दुह्यावा जने यत् पुरौ कच्छ वृष्णयम् ।
 अस्मभ्यं तद् रिरीहि सं नृषाह्ये ऽमित्रान् पुत्सु तुर्वणे ८
- इन्द्र त्रिधातुं शरणं त्रिवरुथं स्वस्तिमत ।
 छर्दिर्यच्छ मघवज्यश्च मह्यं च यावया द्विद्युमेभ्यः ९
 ये गन्यता मनसा शत्रुमावृभु-रमिप्रघ्नन्ति धृष्णुया ।
 अथ स्मा नो मघवसिन्द्र गिर्वण-स्तनूपा अन्तमो भव १० [२८]
- अथ स्मा नो वुधे भवेन्द्र नायमवा युधि ।
 यवन्तरिक्षे पतर्यन्ति पर्णिनो विद्यवस्तिग्ममर्ध्रधानः ११
 यन्न दूरासस्तन्वो वितन्वते प्रिया शर्म पितृणाम् ।
 अथ स्मा यच्छ तन्वेडं तने च छर्दि-रचितं यावय द्वेषः १२
- यविन्द्र सर्गे अर्धत-श्चोदयसि महाधने ।
 असमने अर्ध्वनि वृजिने पृथि श्येनो हव अवस्यतः १३
 सिन्धूरिव प्रवृण आश्रुया यतो यद्वि क्रोशमनु ध्वणि ।
 आ ये वयो न वर्धतत्यामिधि गृमीता बाह्वोर्गधि १४ [२९] (४५०)

(४७)

३१ गगौ भारद्वाजः । इन्द्रः, १-५ सोमः, २० देव-भूमि-बृहस्पतीन्द्राः, २२-२५ सार्जयाः प्रस्तोकः
(वानस्तुतिः), २६-२८ रथः, २९-३० तुङ्गुभिः, ३१ तुङ्गुभीन्द्रौ । ऋष्टुपः १९ बृहती, २३ अनुष्टुपः,
२४ गायत्री, २५ द्विपदा ऋष्टुपः, २७ जगती ।

स्वादुष्किलायं मधुमाँ उतायं तीव्रः किलायं रसवाँ उतायम् ।
उतो न्वस्य पपिवांसमिन्द्रं न कश्चन संहत आहवेषु १
अयं स्वादुरिह मर्विष्ठ आस यस्येन्द्रो वृत्रहत्ये ममाद ।
पुरुणि यश्चयौना शम्बरस्य वि नवति नव च वेद्योऽहं हन् २
अयं मे पीत उदियति वाचम्यं मनीषामुशतीर्मजीगः ।
अयं षड्वीरमिमीत धीरो न याम्यो मुर्वनं कच्चनारे ३
अयं स यो वरिमाणं पृथिव्या वर्ष्माणं विवो अकृणोष्यं सः
अयं प्रीयुषं तिसृषु प्रवत्सु सोमो दाधारोर्दन्तरिक्षम् ४
अयं विवच्चित्रहशीकमर्णः शुक्रसंज्ञनामुषसामनीके ।
अयं महान् महता स्कम्भनि नोद् द्यामस्तभ्राद् वृषभो मरुत्वान् ५ [३०]

धुपत् पिब कलशे सोममिन्द्र वृत्रहा शूर समरे वसूनाम् ।
माध्यंदिने सर्वन आ वृषस्व रयिस्थानो रयिमस्मासु धेहि ६
इन्द्र प्र णः पुरएतेव पश्य प्र नो नय प्रतरं वस्यो अच्छ ।
भवा सुपापो अतिपाप्यो नो भवा सुनीतिरुत वामनीतिः ७
उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वान् त्वर्वज्ज्योतिरभयं स्वस्ति ।
कम्बा त इन्द्र स्थविरस्य बाहू उप स्थेयाम शरणा ब्रहन्ता ८
वरिष्ठे न इन्द्र वन्धुरे धा वहिष्ठयोः शतावस्रध्वयोरा ।
इषमा वक्षीषां वरिष्ठान् मा नस्तारीन्मघवन् रायो अयः ९
इन्द्रं मूढ मघां जीवातुमिच्छ चोदय धियमयसो न धाराम् ।
यत् किं चाहं त्वापुरिदं वदामि तज्जुषस्व कृधि मा वेववन्तम् १० [३१]

त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवेहवे सुहवं शूरमिन्द्रम् ।
हवामि शक्रं पुरुहूतमिन्द्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ११
इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोमिः समुच्छीको मवतु विश्ववेदाः ।
वार्षतां द्वेषो अमयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम १२ (४६१)

- तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ।
 स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद् द्वेवः सनुतयुयोतु १३
 अव त्वे इन्द्र प्रवतो नोमि गिरो ब्रह्माणि नियुतो धवन्ते ।
 उरू न राधः सर्वना पुरुण्यपो गा वज्रिन् युवसे समिन्दन् १४
 क ई स्तवत् कः पृणात् को यजाते यदुग्रमिन्मघवा विश्वहावेत् ।
 पादाविव प्रहरन्नन्यमन्यं कृणोति पूर्वमपरं शचीभिः १५ [३२]
- शृण्वे वीर उग्रमुग्रं दमायन्नन्यमन्यमतिनेनीयमानः ।
 एधमानद्विभुभयस्य राजा चोष्कूयते विज्ञा इन्द्रो मनुष्यान् १६
 परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति वितर्तुराणो अपरेभिरेति ।
 अनानुभूतीरवधून्वानः पूर्वीरिन्द्रः शरदस्तर्तरीति १७
 रूपंरूपं प्रतिरूपो बभूव तदस्य रूपं प्रतिचक्षणाय ।
 इन्द्रो मायाभिः पुरुरूप ईयते युक्ता ह्यस्य हरयः ज्ञाता दश १८
 युजानो हरिता रथे भूरि त्वष्टेह राजति ।
 को विश्वाहा द्विषतः पक्ष आसत उतासीनेषु सुरिषु १९
 अगव्युति क्षेत्रमागन्म देवा उर्वी सती भूमिरंहृणामूत ।
 वृहस्पते प्र चिकित्सा गर्विष्टा वित्था सते जरित्र इन्द्र पन्थाम् २० [३३]
- दिवेदिवे सहशीरन्यमर्थं कृष्णा असेधदपु सद्यनो जाः ।
 अहन् दासा वृषभो वस्नयन्तो दवजे वर्चिनं शम्बरं च २१
 प्रस्तोक इन्नु राधसस्त इन्द्र दश कोशपीर्दश वाजिनोऽदात् ।
 दिवोदासादतिथिग्वस्य राधः शम्बरं वसु प्रत्यग्रभीष्म २२
 दशाश्वान् दश कोशान् दश वस्त्रार्थभोजना ।
 दशो हिरण्यपिण्डान् दिवोदासादसानिषम् २३
 दश रथान् प्रष्टिमतः ज्ञातं गा अथर्वभ्याः । अश्वथः पायवेऽदात् २४
 महि राधो विश्वजन्यं दर्धानान् भरद्वाजान् त्साज्यो अर्घ्यपष्ट २५ [३४]
- वनस्पते वीरुङ्को हि भूया अस्मत्सासा प्रतरणः सुवीरः ।
 गोभिः सन्नन्दो असि वीळ्यस्वाऽऽस्थाता ते जयतु जेत्वानि २६
 विवस्पृथिव्याः पर्योज उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः ।
 अपामोज्मानं परि गोभिरावृतं मिन्द्रस्य वज्रं हविषा रथं यज २७ (४७०)

इन्द्रस्य वज्रो मरुतामनीकं मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नार्भिः ।	
सेमां नो हव्यदाति जुषाणो देवं रथं प्रति हव्या गृभाय	२८
उप श्वासय पृथिवीसुत द्यां पुरुत्रा ते मनुतां विष्टितं जगत् ।	
स दुन्वुभे सजूरिन्द्रेण देवैर्दूराद् दवीयो अप सेध शङ्खन्	२९
आ क्रन्दय बलमोजो न आ धा निः ष्टनिहि दुरिता बार्धमानः ।	
अप प्रोथ दुन्वुभे दुच्छुनां इत इन्द्रस्य मुष्टिरसि वीळ्यस्व	३०
आसूरस्य प्रत्यावर्तिष्यमाः केतुमद् दुन्वुभिर्वीवदिति ।	
समश्वपर्णाश्वरन्ति नो नरो ऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु	३१ [३५] (४८१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३९]

(४८)

११ शंयुर्बार्हस्पत्यः (तृणपाणिः) । १-१० अग्निः; ११-१५, २०-२१ मरुतः (१३-१५ लिङ्गोक्ता वा), १६-१९ पूषा, २१ द्यावाभूमौ वा पृथिवी । प्रगाथाः= (१, ३ वृहती; २, ४ सतोवृहती; ५ बृहती, ६ महासतोवृहती; ७ महावृहती, ८ महासतोवृहती; ९ बृहती, १० सतोवृहती; ११ ककुप्, १२ सतोवृहती), १३ पुरजङ्घिक्, १४ वृहती, १५ अतिजगती, १६ ककुप्, १७ सतोवृहती, १८ पुरजङ्घिक्, १९-२० वृहती, २१ महावृहती यवमध्या, २२ अनुष्टुप् ।

यज्ञार्यज्ञा वो अग्रये गिरागिरा च दर्शसे । प्रपं वयममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं न शंसिषम् १

ऊजो नपातं स हिनायमस्मयुर्वाशेम हव्यदातये ।

भुवद् वाजेष्वविता भुवद् वृध उत ज्ञाता तनूनाम्

२

वृषा हग्निं अजरो महान् बिभास्पथिषा ।

अजसेण शोचिषा शोशुचच्छुचे सुवीतिभिः सु दीदिहि

३

महो देवान् यजसि यक्ष्यानुषक् तव कत्वोत कुंसना ।

अर्वाचः सीं कृणुष्वग्नेऽवसे रास्व वाजोत वँस्व

४

यमापो अद्रयो वना गर्भमृतस्य पिप्रति ।

सहस्रा यो मथितो जायते नृभिः पृथिव्या अधि सानवि

५ [१]

आ यः प्रपौ भानुना रोदसी उभे धुमेन धावते विवि ।

तिरस्तमो वदश ऊर्ध्वास्वा श्यावास्वरूपो वृषा श्यावा अरुषो वृषा ६

बृहद्भिरग्ने अर्चिभिः शुक्रेण देव शोचिषा ।

भरद्वाजि समिधानो यविष्य रेवन्नः शुक्र दीदिहि शुमत पावक कीदिहि ७

विश्वासां गृहपतिविशामसि त्वमग्ने भानुपीणाम् ।

शतं पूर्वैर्यविष्ठ पाहंहंसः समेद्धारं शतं हिगाः स्तोतृभ्यो ये च वदन्ति ८

(४८९)

त्वं नश्चित्र ऊत्या वसो राधांसि चोदय ।

अस्य रायस्त्वमग्ने रथीरसि विदा गाधं तुचे तु नः

परिं तोकं तनयं पृतंभिर्हृमदधैरप्रयुत्वभिः ।

अग्ने हेळांसि दैव्या युयोधि नो देवानि ह्वरांसि च

९

१० [२]

आ संवायः सर्वदुष्यां धेनुमजध्वमुप नव्यसा वचः । सूजध्वमनपस्फुराम् ११

या शर्धाय मारुताय स्वभानवे श्रवोऽमृत्यु धुक्षत । या मृळीके मरुतां तुराणां या सुन्नेरेव्यावरी १२

भ्रगद्वाजायाव धुक्षत द्विता । धेनुं च विश्वदौहस मिषं च विश्वभोजसम् १३

तं व इन्द्रं न सुकृतुं वरुणमिव मायिनम् । अर्यमणं न मन्द्रं सुप्रभोजसं विष्णुं न स्तुष आविशे १४

त्वेपं शर्धो न मारुतं तुविष्व ण्यनर्वाणं पूषणं सं यथा ज्ञता ।

सं सहस्रा कारिषच्चर्षणिभ्य आं आविर्गूळ्हा वसू करत् सुवेदां नो वसू करत् १५

आ मा पूषन्तुर्प द्रव शंसिषं नु ते अपिकर्ण आघृणे । अघा अर्यो अरातयः १६ [३]

मा काकुम्भीरमुद वृहो वनस्पति मशस्तीर्वि हि नीनशः ।

मोत सूरौ अह एवा च न ग्रीवा आदधते वेः

१७

दृतेरिव तेऽवुकमस्तु सख्यम् । अच्छिद्रस्य दधन्वतः सुपूर्णस्य दधन्वतः १८

परो हि मर्त्यैरसि समो देवैरुत श्रिया । अभि स्यः पूषन् पृतनासु नस्त्व मवा नूनं यथा पुरा १९

वामी वामस्य धूतयः प्रणीतिरस्तु सूनृता । देवस्य वा मरुतो मर्त्यस्य वे जानस्य प्रयज्यवः २०

सद्यश्चिद् यस्य चर्कृतिः परि द्यां देवो नैति सूर्यः ।

त्वेपं शवो दधिरे नाम यज्ञियं मरुतो वृत्रहं शवो ज्येष्ठं वृत्रहं शवः २१

सकृद् द्यौरजायत सकृद् भूमिरजायत । पृथ्वा द्रुगं सकृत् पथ स्तवृन्वो नानु जायते २२ [४]

(४९)

(५०१)

१५ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १५ शकरी ।

स्तुपे जनं सुवतं नव्यसीमि गीभिर्मित्रावरुणा सुमन्यन्ता ।

त आ गमन्तु त इह श्रुवन्तु सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्निः

१

विशोर्विश इड्यमध्वरे ज्वहस्तक्रतुमरतिं युवत्योः ।

विचः शिशुं सहसः सूनुमग्निं यज्ञस्य केतुमरुधं यजध्वे

२

अरुणस्य दुहितरा विरूपे स्तुभिरन्या पिपिशे सूरौ अन्या ।

मिथस्तुरा विचरन्ती पावके मन्म श्रुतं नक्षत ऊच्यमाने

३

(५०६)

प्र जायुमच्छा बृहती मनीषा बृहद्रथिं विश्ववारं रथप्राप्तम् ।
 द्युतद्यामा नियुतः पत्यमानः कविः कविर्मियक्षासि प्रयज्यो ४
 स मे वपुश्छदयवृश्विनोर्यो रथो विरुक्मान् मनसा युजानः ।
 येन नरा नासत्येषयध्वै वर्तिर्यथस्तनयाय तमे च ५ [५]

पर्जन्यवाता वृषभा पृथिव्याः पुरीषाणि जिन्वतुमर्प्यानि ।
 सत्यश्रुतः कवयो यस्य गीर्भिर्जगतः स्थातर्जगदा कृणुध्वम् । ६
 पार्वीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं धातु ।
 आभिरच्छिद्रं शरणं सजोषा दुराधर्षं गुणते शर्म यंसत् ७
 पृथस्पथः परिपतिं वचस्या कामेन कृतो अभ्यानल्लोकम् ।
 स नो रासच्छ्रुध्वंश्चन्द्राग्रा धियं धियं सीषधाति प्र पूषा ८
 प्रथमभार्जं यशसं वयोधां सुपाणिं देवं सुगर्भस्तिमृध्वम् ।
 होता यक्षद् यजतं पस्त्याना मग्निस्त्वष्टारं सुहव्यं विभावा ९
 सुवर्नस्य पितरं गीर्भिराभी रुद्रं विवा वर्धया रुद्रमकौ ।
 बृहन्तमृध्वमजरं सुपुष्टं मृधग्धुवेम कविर्नषितासः १० [६]

आ युवानः कवयो यज्ञियासो मरुतो गन्त गुणतो वरस्याम् ।
 अचित्रं चिद्धि जिन्वथा वृधन्त इत्था नक्षन्तो नरो अङ्गिरस्वत् ११
 प्र वीराय प्र तुवसे तुरायाऽजा युथेवं पशुरक्षिरस्तम् ।
 स पिस्पृशति तन्वि श्रुतस्य स्तुमिर्न नाकं वचनस्य विपः १२
 यो रजांसि विममे पार्थिवानि त्रिश्चिद् विष्णुर्मनवे बाधिताय ।
 तस्य ते शर्मभुपवृधमाने राया मदेम तन्वातं तनां च १३
 तन्नोऽहिर्बुध्न्यो अङ्गिरकैस्तत् पर्वतस्तत् सविता चनो धातु ।
 तक्षोर्ध्वीभिर्भि रतिषाचो भगः पुरंधिर्जिन्वतु प्र राये १४
 नू नो रथिं रथ्यं चर्षणिषां पुरुवीरं मह ऋतस्य गोपाम् ।
 क्षयं दाताजरं येन जनान् त्पृथो अर्धवीरभि च क्रमां विशा आर्धवीरभ्यः श्रवां १५ [७] (५१८)

(५०)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५०-६१]

१५ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

द्वे वो वृषीमर्षितिं नमोभिर्मृच्छीकाय वरुणं मित्रमग्निम् ।
 अग्निदासमर्षणं सुशेवं ज्ञातृन् देवान् त्सवितां भगं च १ (५१९)

सुज्योतिषः सूर्यं दक्षपितृ ननागास्त्वे सुमहो वीहि देवान् ।
 द्विजन्मानो य ऋतुसार्पः सत्याः स्वर्वन्तो यजता अग्निजिह्वाः २
 उत द्यावापृथिवी क्षत्रमुरु बृहद् रोदसी शरणं सुषुम्ने ।
 महस्करथो वरिवो यथा नो ऽस्मे क्षयाय धिषणे अनेहः ३
 आ नो रुद्रस्य सूनवो नमन्ता मद्या हृतासो वसवोऽधृष्टाः ।
 ययूमर्भे महति वा हितासो बाधे मरुतो अह्वाम् देवान् ४
 मिम्यक्ष येषु रोदसी नु देवी सिषक्ति पूषा अभ्यर्धयज्वा ।
 मृत्वा हवं मरुतो यद्ध याथ भूमा रेजन्ते अध्वनि प्रवित्ते ५ [८]

अभि त्वं वीरं गर्विणसमर्चं नृं ब्रह्मणा जरितनर्वेन ।
 भवधिद्ववमुप च स्तवानो रासद् वाजो उर्य महो गृणानः ६
 ओमानमापो मानुषीरमृक्तं धातं तोकाय तनयाय शं योः ।
 पूर्य हि ष्ठा मिषजो मातृतमा विश्वस्य स्थातुर्जगतो जनित्रीः ७
 आ नो देवः संविता त्रायमाणो हिरण्यपाणिर्यजतो जगम्यात् ।
 यो दक्षर्षो उषसो न प्रतीकं व्यूर्णते दाशुषे वार्याणि ८
 उत त्वं सूनो सहसो नो अद्या देवाँ अस्मिन्नध्वरे बवृत्याः ।
 स्यामहं ते सवमिद् रातौ तव स्यामग्नेऽवसा सुवीरः ९
 उत त्वा मे हवमा जगम्यातं नासत्या धीभिर्युवमङ्ग विप्रा ।
 अग्निं न महस्तमसोऽमुमुक्तं तूर्वतं नरा दुरितादुभीकं १० [९]

ते नो शयो शुमतो वाजवतो वृता न भूत नूवतः पुरुक्षोः ।
 वृशस्पन्तो विव्याः पार्थिवासो गोजाता अप्या मृळता च देवाः ११
 ते नो रुद्रः सरस्वती सजोषा मीळ्हुष्मन्तो विष्णुर्मृळन्तु वायुः ।
 क्रमुक्षा वाजो दैव्यो विधाता पर्जन्यावाता पिप्यतामिषं नः १२
 उत स्य देवः संविता भर्गो नो ऽपां नपादवतु दानु पापिः ।
 त्वष्टा देवेभिर्जनिमिः सजोषा द्यौर्वेवभिः पृथिवी संसुद्रैः १३
 उत नोऽहिर्बुध्न्यः वृणो त्वज एकपात् पृथिवी संसुद्रः ।
 विश्वे देवा ऋतावृधो हुवानाः स्तुता मन्त्राः कविशस्ता अवन्तु १४
 एवा नपातो मम तस्य धीभिर्मरुद्वाजा अग्यर्चन्त्यर्कैः ।
 मा हृतासो वसवोऽधृष्टा विश्वे स्तुतासो भूता यजत्राः १५ [१०] (५११)

(५१)

१६ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १३-१५ उष्णिक्, १६ अनुष्टुप् ।

उदु त्यच्चक्षुर्गर्हि मित्रयोरौ एति प्रियं वरुणयोरदब्धम् ।
 ऋतस्य शुचिं दर्शतमनीकं रुक्मो न दिव उदिता व्यद्यौत १
 वेदु यक्षीणि विदथान्येषां देवानां जन्म सनुतरा च विप्रः ।
 ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्नामि चण्डे सूरौ अर्य एवान् २
 स्तुष उ वो मह ऋतस्य गोपा नर्दिति मित्रं वरुणं सुजातान् ।
 अर्यमणं भगमर्दब्धधीती नच्छा वोचे सधन्यः पावकान् ३
 रिशादसः सत्पतीरदब्धान् महो राज्ञः सुवसनस्य व्रातृन् ।
 यूनः सुक्षत्रान् क्षयतो दिवो नृ नादित्यान् ग्राम्यर्दिति दुवोयु ४
 यौश्षितः पृथिवि मातरभ्यु गम्ये भ्रातर्वसवो मूळता नः ।
 विश्वं आदित्या अदिते सजोषा अस्मभ्यं शर्म बहुलं वि यन्त ५ [११]

मा नो वृकाय वृक्ये समस्मा अघायते रीरिधता यजत्राः ।
 यूयं हि ष्ठा रथ्यो नस्तनुना यूयं दक्षस्य वचसो बभूव ६
 मा व एनो अन्यकृतं भुजेम मा तत् कर्म वसवो यज्ञयध्वे ।
 विश्वस्य हि क्षयथ विश्वदेवाः स्वयं त्रिपुस्तन्वं रीरिषीष्ट ७
 नम इतुमं नम आ विवासे नमो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।
 नमो देवेभ्यो नम ईश एषां कृतं विदेनो नमसा विवासे ८
 ऋतस्य वो रथ्यः पुतदक्षा ऋतस्य पस्त्यसदो अदब्धान् ।
 तौ आ नमोमिरुचक्षसो नृन् विश्वान्व आ नमि महो यजत्राः ९
 ते हि श्रेष्ठवर्चस्त उ न स्तिरो विश्वानि वुरिता नयन्ति ।
 सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्निर्ऋतधीतयो वक्मराजसत्याः १० [१२]

ते न इन्द्रः पृथिवी क्षामं वर्धन् पूषा भग्नो अर्दितिः पञ्च जनाः ।
 सुशमीणः स्वर्वसः सुनीथा भवन्तु नः सुत्रात्रासः सुगोपाः ११
 नू सुह्रानं विव्यं नंशि देवा भारद्वाजः सुमतिं याति होता ।
 आसानेभिर्यजमानो मियेधैर्देवानां जन्म वसूयुवैवन्द १२
 अप त्य वृजिनं रिपुं स्तेनमग्निं दुराध्यम् । द्रविष्ठमस्य सत्पते कृधी सुगम् १३ (५४६)

ग्रावाणः सोम नो हि कं सस्वित्वनार्यवावशुः । जही न्यत्रिणं एणि वृको हि वः १४
युयं हि ष्ठा सुदानव इन्द्रज्येष्ठा अभिरवः । कर्ता नो अध्वन्ना सुगं गोपा अमा १५
अपि पन्थागमगन्महि स्वस्तिगामनेहसम् । येन विश्वाः परि द्विषो वृणक्ति विन्दते वसु १६ [१३]
(५२) (५४१)

१७ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ७-१२ गायत्री, १४ जगती ।

न तद् विवा न पृथिव्यानु मन्ये न यज्ञेन नोत शर्मीभिरामिः ।
उजान्तु तं सुभ्वः पर्वतासो नि हीयतामतिराजस्य यष्टा १
अति वा यो मरुतो मन्यते नो ब्रह्म वा यः क्रियमाणं निनित्सात् ।
तपुषि तस्मै वृजिनानि सन्तु ब्रह्मद्विषममि तं शौचतु द्यौः २
किमुङ्ग त्वा ब्रह्माणः सोम गोपां किमुङ्ग त्वाहुरभिः शस्तिपां नः ।
किमुङ्ग नः पश्यसि निद्यमानान् ब्रह्मद्विषे तपुषि हेतिमस्य ३
अवन्तु मामुषसो जायमाना अवन्तु मा सिन्धुवः पिन्वमानाः ।
अवन्तु मा पर्वतासो भुवासो ऽवन्तु मा पितरो वृवहृतौ ४
विश्वदानीं सुमनसः स्याम पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् ।
तथा करद् वसुपतिर्वसूनां वेवां ओहानोऽवसागमिष्ठः ५ [१४]

इन्द्रो नेदिष्ठमवसागमिष्ठः सरस्वती सिन्धुभिः पिन्वमाना ।
पर्जन्यो न ओषधीभिर्मयोमु राग्निः सुशंसः सुहवः पितेव ६
विश्वे देवास आ गंत गृणुता म इमं हवम् । एदं बर्हिर्नि धीदत ७
यो वो देवा धृतस्नुना हव्येन प्रतिभूषति । तं विश्व उषं गच्छथ ८
उषं नः सुनवो गिरः शृण्वन्वमृतस्य ये । सुमूळीका भवन्तु नः ९
विश्वे देवा क्रतावध क्रतुभिर्हवनश्रुतः । जुषन्तां युज्यं पर्यः १० [१५]

स्तोत्रमिन्द्रो मरुद्रण स्त्वष्टमान् मित्रो अर्यमा । इमा हव्या जुषन्त नः ११
इमं नो अग्ने अध्वरं होतव्युनशो यज । चिकित्वान् दैव्यं जन्म १२
विश्वे देवाः शृणुतेमं हवं मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठ ।
ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वम् १३
विश्वे देवा मम शृण्वन्तु यज्ञिया उमे रोदसी अपां नपाच्च मन्म ।
मा वो वचांसि परिचक्ष्याणि वोचं सुप्तेष्विद वो अन्तमा मदेम १४ (५६१)

ये के च जमा महिनो अहिमाया विवो जजिरे अपां सधस्थे ।	
ते अस्मभ्यमिपये विश्वमायुः क्षप उक्षा वरिवस्यन्तु देवाः ।	१५
अग्नीपर्जन्याववतं धियं मे ऽस्मिन् हवे सुहवा सुष्टुतिं नः ।	
इळांमन्यो जनयद् गर्भमन्यः प्रजावतीरिष आ धत्तमस्मे	१६
स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्नौ सुक्तेन महा नमसा विवासे ।	
अस्मिन् नो अद्य विदथे यजत्रा विश्वे देवा हविषि मादयध्वम्	१७ [१६] (५६६)
(५३)	

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री, ८ अनुष्टुप् ।

वयमु त्वा पथस्पते रथं न वाजसातये । धिये पूषन्नयुजमहि	१
अभि नो नयं वसु वीरं प्रयतदक्षिणम् । वामं गृहपतिं नय	२
अदित्सन्तं चिदाघृणे पूषन् दानाय चोदय । एणेश्चिद् वि ब्रूवा मनः	३
धि एथो वाजसातये चिनुहि विमृधो जहि । सार्धन्तामुद्य नो धियः	४
परि तृन्धि पणीना मारया हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय	५ [१७]
वि पूषन्नारया तुद् एणेरिच्छ हृदि प्रियम् । अथेमस्मभ्यं रन्धय	६
आ रिख किकिरा कृणु पणीनां हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय	७
यां पूषन् ब्रह्मचोदनी मारां बिमर्ष्याघृणे । तया समस्य हृदय मा रिख किकिरा कृणु ८	
या ते अष्टा गोओपशा ऽऽघृणे पशुसार्धनी । तस्यास्ते सुस्रमीमहे	९
उत नो गोषणिं धियं मश्वसां वाजसामुत । नृवत कृणुहि वीतये	१० [१८] (४७६)
(५४)	

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री ।

सं पूषन् विदुषां नय यो अञ्जसानुशासति । य एवेदमिति ब्रवत्	१
समु पूष्णा गमेमहि यो गृह्णां अभिशासति । इम एवेति च ब्रवत्	२
पूष्णाश्चक्रं न रिष्यति न कोशोऽव पद्यते । नो अस्य व्यथते पविः	३
यो अस्मै हविषाविधन्न तं पूषार्पे मृष्यते । प्रथमो विन्दते वसु	४
पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रश्मत्वर्वतः । पूषा वाजं सनोतु नः	५ [१९]
पूषन्न प्र गा इहि यजमानस्य सुन्वतः । अस्माकं स्तुवतामुत	६ (५८९)

माकिर्नेशन्माकीं रिषन्माकीं सं शारि केवटे । अथारिंदाधिरा गहि	७
शृण्वन्तं पूषणं वयं मिर्यमनंष्टवेदसम् । ईशानं राय ईगहे	८
पूषन् तव व्रते वयं न रिष्येम कदा चन । स्तोतारंस्त इह स्मसि	९
परि पूषा परस्तां न्द्वस्तं दधातु दक्षिणम् । पुनर्नो नष्टमार्जतु	१० [२०] (५८६)

(५५)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री ।

एहि वां विंसुचो नपा दाघृणे सं सचावहे । रथीर्कृतस्य नो भव	१
रथीतमं कपर्दिनं मीशानं राधसो महः । रायः सखायमीमहे	२
रायो धारास्याघृणे वसो राशिरजाश्व । धीवतोधीवतः सखा	३
पूषणं न्वजाश्वं मुषं स्तोषाम वाजिनम् । स्वसुर्यो जार उच्यते	४
मातुर्दिधिषुमबवं स्वसुर्जारः शृणोतु नः । आतेन्द्रस्य सखा मम	५
आजासः पूषणं रथे निशुम्भास्ते जैनश्रियम् । देवं वहन्तु बिभ्रतः	६ [२१] (५९२)

(५६)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री, ६ अनुष्टुप् ।

य एनगादिदेशति करम्भादिति पूषणम् । न तेन देव आदिशे	१
उत घा स रथीतमः सख्या सत्पतिर्युजा । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्रते	२
उतादः परुषे गवि सूरश्चक्रं हिरण्यम् । न्यैरयद् रथीतमः	३
यद्य त्वा पुरुष्टुत ब्रवाम दस मन्तुमः । तत् सु नो मन्म साधय	४
इमं च नो गवेषणं सातये सीषधो गणम् । आरात् पूषन्नसि श्रुतः	५
आ ते स्वस्तिमीमह आरेअघामुपावसुम् । अद्या च सर्वतातये श्वश्वं सर्वतातये ६	[२२] (५९८)

(५७)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रापूषणौ । गायत्री ।

इन्द्रा नु पूषणा वयं सख्यायं स्वस्तये । हुवेम वाजसातये	१
सोममन्य उपासवत् पातवे चम्वोः सुतम् । करम्भमन्य ईच्छति	२
अजा अन्यस्य वह्नयो हरीं अन्यस्य संभृता । ताभ्यां वृत्राणि जिघ्रते	३
यदिन्द्रो अर्नयद् रितो महीरुपो वृषन्तमः । तत्र पूषामवत् सचा	४ (६०२)

तां पूष्णाः सुमतिं वयं वृक्षस्य प्र वयामिदं । इन्द्रस्य चा रभामहे ५
उत् प्रपणं युवामहे ऽभीशूँरिव साराथिः । मया इन्द्रं स्वस्तये ६ [२३] (६०४)

(५८)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । विष्टुप्, २ जगती ।

शुक्रं ते अन्यद् यजतं ते अन्यद् विष्टुरूपे अहनी द्यौरिवासि ।
विश्वा हि माया अर्षसि स्वधावो भद्रा ते पूषस्त्रिह रतिरस्तु १
अजाश्वः पशुपा वाजपस्त्यो धियंजिन्वो भुवने विश्वे अर्पितः
अश्वौ पूषा शिथिरासुद्धरीवुजत् संचक्षाणो भुवना देव ईयते २
यास्तं पूषन्नावो अन्तः समुद्रे हिरण्ययीरन्तरिक्षे चरन्ति ।
ताभिर्षासि कृत्यां सूर्यस्य कामेन कृतं भवं वृच्छमानः ३
पूषा सुवन्धुर्दिव आ पृथिव्या इळस्पतिर्मघवा दुस्मवर्चाः ।
यं देवासो अर्द्धुः सूर्यायि कामेन कृतं तवसं स्वश्रम ४ [२४] (६०८)

(५९)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राग्नी । वृहती, ७-१० अनुष्टुप् ।

प्र नु वोचा सुतेषु वां वीर्याइ यानि चक्रथुः ।
हतासो वां पितरो देवशत्रव इन्द्राग्नी जीवथो युवम् १
बल्लिस्था महिमा वा भिन्द्राग्नी पर्निष्ठ आ ।
समानो वां जनिता भ्रातरा युवं युमाविहेहमातरा २
ओकिवासा सुते सचां अश्वा ससी इवादने ।
इन्द्रा न्वग्नी अयसेह वज्रिणां वयं देवा हवामहे ३
य इन्द्राग्नी सुतेषु वां स्तवत् तेष्टृतावृधा ।
जोषवाकं वदतः पन्नहोषिणा न देवा भुसर्थश्चन ४
इन्द्राग्नी को अस्य वां देवौ मर्तेश्विकेतति ।
विष्ट्वो अश्वान् पुयुजान ईयत् एकः समान आ रथे ५ [२५]

इन्द्राग्नी अपादियं पूर्वागात् पद्धतीभ्यः । हित्वी शिरो जिह्वा वावदृच्चरत् त्रिंशत् पदा न्यकमीत् ६
इन्द्राग्नी आ हि तन्वते नरो धन्वानि बाह्वोः । मा नो अस्मिन् महाधने परा वकर्तुं गर्विष्णिषु

इन्द्राग्नी तर्पन्ति मा ऽघा अर्यो अरातयः । अप द्वेषास्या कृतं युयुतं सूर्यादधि ८
 इन्द्राग्नी युवोरपि वसु विव्यानि पार्थिवा । आ न इह प्र यच्छतं रयिं विश्वायुपोषसम् ९
 इन्द्राग्नी उक्थवाहसा स्तोमोभिर्हवनश्रुता । विश्वाभिर्गीर्भिरा गंत मस्य सोमस्य पीतये १०
 [२६] (६१८)

(६०)

१५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राग्नी । गायत्री; १-३, १३ विष्टुप्, १४ बृहती, १५ अनुष्टुप् ।

श्रथद वृत्रमुत संनोति वाज मिन्द्रा यो अग्नी सहुरी सपर्यात् ।
 इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता १
 ता योधिष्ठमभि गा इन्द्र नून मयः स्वरुषसो अग्र ऊळहाः ।
 दिशः स्वरुषस इन्द्र चित्रा अपो गा अग्ने युवसे नियुत्वान् २
 आ वृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मै रन्द्र यातं नमोभिरग्ने अर्वाक् ।
 पुवं राधोभिरकवेभिरिन्द्रा अग्ने अस्मे भवतमुतमेभिः ३
 ता हुवे ययोनिदं पुमे विश्वं पुरा कृतम् । इन्द्राग्नी न मर्धतः ४
 उग्रा विघनिना मृध इन्द्राग्नी हवामहे । ता नो मृळत ईदृशे ५ [२७]
 हतो वृत्राण्यार्यो हतो दासानि सत्पती । हतो विश्वा अप द्विषः ६
 इन्द्राग्नी पुवामिमेडे अग्नि स्तोमा अनूषत । पिबतं शंभुवा सुतम् ७
 या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो व्राशुपे नरा । इन्द्राग्नी तामिरा गंतम् ८
 तामिरा गच्छतं नरो पेदं सर्वनं सुतम् । इन्द्राग्नी सोमपीतये ९
 तमीळिष्व यो अर्चिषा वना विश्वा परिष्वजन्त । कृष्णा कृणोति जिह्वा १० [२८]

य इन्द्र आविवांसति सुभ्रमिन्द्रस्य मर्त्यः । शुभ्रायं सुतरां अपः ११
 ता नो वाजवतीरिष आशुन् पिष्टुतमर्वतः । इन्द्रमग्निं च वोळ्हेव १२
 उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उभा राधंसः सह मावुयध्वै ।
 उभा व्राताराविषां रयीणा मुभा वाजस्य सातये हुवे वाम् १३
 आ नो गव्येमिरश्वैर्वसव्यैरुप गच्छतम् ।

सखायौ देवौ सुखाय शंभुर्वेन्द्राग्नी ता हवामहे १४
 इन्द्राग्नी शृणुतं हवं यजमानस्य सुन्वतः । वीतं हव्यान्या गंतं पिबतं सोम्यं मधु १५
 [२९] (६३३)

(६१)

१४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सरस्वती । गायत्री, १-३, १३ जगती; १४ त्रिष्टुप् ।

इयमवदाद् रभसमृणच्युतं दिवोदासं वध्यश्वायं वाशुषं ।

या शश्वन्तमाचखादावसं पणिं ता ते द्वात्राणि तविषा सरस्वती १

इयं द्युष्मेभिर्विसखा इवारुजत् सानुं गिरीणां तविषेभिरुर्मिभिः ।

पारावतग्रीमवसे सुवृक्षितामिः सरस्वतीमा विंवासेम धीतिभिः २

सरस्वति देवनिवो नि बर्हय प्रजां विश्वस्य वृसंयस्य मायिनः ।

उत क्षितिभ्योऽवनीरविन्दो विषमेभ्यो अस्रवो वाजिनीवति ३

प्र णो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनामविज्यवतु ४

यस्त्वा देवि सरस्वत्युपमूते धने हिते । इन्द्रं न वृत्रतूर्ये ५ [३०]

त्वं देवि सरस्वत्यवा वाजेषु वाजिनि । रदां पूषेवं नः सनिम् ६

उत स्या नः सरस्वती घोरा हिरण्यवर्तनिः । वृत्रग्री वष्टि सुष्टुतिम् ७

यस्यां अनन्तो अहृत स्त्वेषश्चरिष्णुरर्णवः । अमश्चरति रोरुवत् ८

सा नो विश्वा अति द्विषः स्वसृरन्या कृतावरी । अतन्नहेव सूर्यः ९

उत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्वसा सुजुष्टा । सरस्वती स्तोम्यां भूत् १० [३१]

आप्रुषी पार्थिवा न्युरु रजो अन्तारिक्षम् । सरस्वती निदस्पातु ११

त्रिषधस्थां सप्तधातुः पञ्च जाता वर्धयन्ती । वाजेवाजे हव्यां भूत् १२

प्र या महिम्ना महिनासु चेकिते द्युम्नेभिरन्या अपसामपस्तमा ।

रथं इव बृहती बिभ्वने कृतो पुस्तुत्यां चिकितुषा सरस्वती १३

सरस्वत्यमि नो नेषि वस्यो माप स्फरीः पर्यसा मा न आ धक् ।

जुषस्व नः सख्या वेश्या च मा त्वत् क्षेत्राण्यरणानि गन्म १४ [३२] (६४७)

॥ इति चतुर्थोऽष्टकः ॥ ३ ॥

॥ अथ पञ्चमोऽष्टकः ॥ ५ ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-२७]

(६२)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ६१-७५]

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

स्तुषे नरां विवो अस्य प्रसन्ताः श्विना हुवे जरमाणो अर्केः ।

या सद्य उक्षा व्युषि ज्यो अन्तान् युयूषतः पर्युक्त वरांसि १

ता यज्ञमा शुचिभिश्चक्रमाणा रथस्य भ्रान् रुचू रजोभिः ।

पुरु वरांस्यमिता मिमाना ऽपो धन्वान्यति याथो अजान् २

(६४९)

ता ह त्यद् वर्तिर्यदरध्रमुग्ने	त्या धिय' ऊहथुः शश्वदश्वैः ।	
मनोजवेभिरिधिरैः शयध्वै	परि व्यथिर्दाशुषो मर्त्यस्य	३
ता नव्यसो जरमाणस्य मन्मो	प' भूषतो युयुजानसंसी ।	
शुभं पृक्षमिषमूर्ज वहन्ता	होता यक्षत् प्रत्नो अधुग्युवाना	४
ता वल्गू वृक्षा पुरुशाकतमा	प्रत्ना नव्यसा वचसा विवासे ।	
या शंसते स्तुवते शर्मविष्टा	बभूवतुर्गृणते चित्ररांती	५ [१]
ता भुज्युं विभिरज्यः संमुद्रात्	तुग्रस्य सूनूमहथु रजोभिः ।	
अरेणुभिर्योजनेभिर्मुजन्ता	पतन्निभिरणसो निरुपस्थात्	६
वि जयुषा रथ्या यातमाद्रिं	श्रुतं हवं वृषणा वधिमत्याः ।	
दृशस्पन्ता शयध्वै पिप्यथुर्गा	मिति च्यवाना सुमतिं भुरण्य	७
यद् रोदसी प्रदिवो अस्ति भूमा	हेळो केवानामुत मर्त्यत्रा ।	
तदादित्या वसवो रुद्रियासो	रक्षोयुजे तपूरधं दधात	८
य ई राजानावृत्तुथा विवधद्	रजसो मित्रो वरुणश्चिकेतत् ।	
गम्भीराय रक्षसे हेतिमस्य	द्रोघाय चिद् वचंस आनवाय	९
अन्तरैश्चकैस्तनयाय वर्ति	द्युमता यातं नृवता रथेन ।	
सनुत्येन त्यजसा मर्त्यस्य	वनुष्यतामपि शीर्षा ववृक्तम्	१०
आ परमाभिरुत मध्यमामि	नियुद्भिर्यातमवमामिर्वाक् ।	
हृह्वस्य चिद् गोमंतो वि ब्रजस्य	बुरो वर्त गृणते चित्ररांती	११ [२] (६५८)

(६३)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप्, १ विराट्, ११ एकपदा त्रिष्टुप् ।

क१ त्या वल्गू पुरुहूताद्य	वृतो न स्तोमोऽविदुन्नमस्वान् ।	
आ यो अर्वाङ्गास्तथा चवर्त	प्रेष्टा ह्यसंथो अस्य मन्मन्	१
अरं मे गन्तं हवंनायास्मै	गृणाना यथा पिबांथो अन्धः ।	
परि ह त्यद् वर्तिर्याथो रिषो	न यत् परो नान्तरस्तुत्यात्	२
अकारि वामन्धसो वरीम	न्नस्तारि बर्हिः सुप्रायणतमम् ।	
उत्तानहस्तो युवयुर्ववन्दा	ऽऽ वां नक्षन्तो अद्र्य आञ्ज	३ (६६१)

ऊर्ध्वो वांमग्निरेध्वरेष्वस्थात् प्र रातिरेति जुर्णिनीं घृताचीं । प्र होतां गुर्तमना उराणो ऽयुक्तं यो नासत्या हवीमन्	४
अधि श्रिये दुहिता सूर्यस्य रथं तस्थौ पुरुभुजा ज्ञातोर्तिम् । प्र मायामिर्मायिना भूतमत्र नरां नृत् जनिमन् यज्ञियानाम्	५ [३]
युवं श्रीमिर्दृशतामिरामिः शुभे पुष्टिमूहथुः सूर्यायाः । प्र वां वयो वपुषेऽनुं पप्तन् नक्षद् वाणी सुदृता धिष्यता वाम्	६
आ वां वयोऽश्वासो वहिष्ठा अमि प्रयो नासत्या वहन्तु । प्र वां रथो मनोजवा असर्जीषः प्रक्ष इषिघ्नो अनुं पूर्वीः	७
पुरु हि वां पुरुभुजा वृष्णं धेनुं न इषं पिन्वतमसक्राम् । स्तुतश्च वां माध्वी सुदृतिश्च रसाश्च ये वामनुं रातिमग्मन्	८
उत मं क्रजे पुरयस्य रध्वी सुमीळहे ज्ञातं पेरुके चं पका । शाण्डो द्वाद्धिरणिनः स्मर्दिष्टीन् दशं वशासो अभिषाचं क्रुष्वान्	९
सं वां ज्ञाता नासत्या सहस्रा ऽश्वानां पुरुपन्थां गिरे दात् । भरद्वाजाय वीर नू गिरे दां—द्धता रक्षांसि पुरुदंससा स्युः	१०
आ वां सुप्ते वरिमन्सुरिभिः प्याम्	११ [४] (६६९)

(६४)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । उवाच । त्रिष्टुप् ।

उदुं श्रिय उपसो रोचमाना अस्थुरपां नोर्मयो रुशन्तः । कृणोति विश्वां सुपथां सुगा—न्यमूदु वस्वी दक्षिणा मघोनीं	१
भद्रा ददृक्ष उर्विया वि भा—स्युत ते शोचिर्मानवो घामपसन् । आविर्वक्षः कृणुषे शुम्भमानो—षो देवि रोचमाना महोभिः	२
वहन्ति सीमरुणासो रुशन्तो गावः सुभगांमुखिया प्रधानाम् । अपेजते शूरो अस्तेव शत्रून् वार्धते तमो अजिरो न वोळ्हा	३
सुगोत ते सुपथा पर्वते—ष्ववाते अपस्तरसि स्वभानो । सा नू आ बह पृथुयाममृष्वे रयिं दिवो दुहितरिष्यध्वे	४
सा बह योक्षमिरवातो—यो वरं वहसि जोषमनुं । त्वं दिवो दुहितर्या हं देवी पूर्वहूतौ मंहना दशता भूः	५

(६७४)

उत् ते वर्याश्चिद् वसतेरपत्तन् नरश्च ये पितृभाजो व्युष्टौ ।
अमा सते वहसि भूरि वाममुपो देवि द्वाशुषे मर्त्याय

६ [५] (६७५)

(६५)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । उपाः । त्रिष्टुप् ।

एषा स्या नो दुहिता दिवोजाः क्षितिरुच्छन्ती मानुधीरजीगः ।

या भानुना रुशता राम्या स्वज्ञायि तिरस्तमसश्चिवृक्तून्

१

वि तद् ययुररुणयुगिभरश्चैश्चित्रं भान्ययुषसश्चन्द्ररथाः ।

अग्रं यज्ञस्य बृहतो नयन्तीर्वि ता बाधन्ते तम् ऊर्म्यायाः

२

श्रवो वाजमिधमूर्जं वहन्तीर्नि द्वाशुषं उपसो मर्त्याय ।

मघोनीर्विरिवत् पत्यमाना अवो धात विधते रत्नमद्य

३

इदा हि वो विधते रत्नमस्तीदा वीराय द्वाशुषं उपासः ।

इदा विप्राय जरते यदुक्था नि ष्म मावते वहथा पुरा चित्

४

इदा हि त उपो अद्रिसानो गोत्रा गवामङ्गिरसो गृणन्ति ।

व्यर्केण बिभिकुर्बहाणा च सत्या नृणामभवद् देवहूतिः

५

उच्छा दिवो दुहितः प्रत्नवन्नो भरद्वाजवद् विधते मघोनि ।

सुवीर रयि गृणते रीरीह्यु रगायमधि धेहि श्रवो नः

६ [६] (६८१)

(६६)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

वपुर्नु तर्चिकितुषे चिदस्तु समानं नाम धेनु पत्यमानम् ।

मर्तेष्वन्यद् ब्राह्मे पीपाय सकृच्छक्रं दुदुहे पृश्निर्धः

१

ये अग्रयो न शोशुचन्निधाना द्विर्यत् त्रिर्मरुतो वावृधन्त ।

अरेणवो हिरण्ययास एषां साकं नृम्णैः पौंस्यैमिश्च भूवन्

२

रुद्रस्य ये मीळहुषः सन्ति पुत्रा यांश्चो नु दाधृविर्भरधै ।

विदे हि माता महो मही या सेत् पृश्निः सुम्वेड गर्ममाधात्

३

न य ईर्यन्ते जनुषोऽथा न्वर्ऽन्तः सन्तोऽवृद्यानि पुनानाः ।

निर्यद् ब्रुहे शुचयोऽनु जोषमनु श्रिया तन्वमुक्षमाणाः

४

(६८५)

मक्ष न येषु वोहसे चिद्वया आ नाम धृष्णु मारुतं दधानाः ।

न ये स्तौना अयासो मद्वा नू चित् सुदानुरव यासदुग्रान्

५ [७]

त द्रुग्याः शर्वसा धृष्णुषेणा उभे युजन्त रोदसी सुमेके ।

अर्ध स्मैपु रोदसी स्वशोचि रामवत्सु तस्थौ न रोकः

६

अनेनो वो मरुतो यामो अस्त्व नृश्वश्चिद यमजत्यरथीः ।

अनवसो अनधीश्च रजस्तु वि रोदसी पृथ्या याति साधन्

७

नास्य वर्ता न तरुता न्वस्ति मरुतो यमवथ वार्जसातौ ।

तोके वा गोषु तनये यमप्सु स व्रजं दर्ता पार्थे अध द्योः

८

प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे भरध्वम् ।

ये सहसि सहसा सहन्ते रेजति अग्ने पृथिवी मुखेभ्यः

९

विधीमन्तो अध्वरस्येव विद्युत् तृपुच्यवसो जुहोः नाग्नेः ।

अर्चत्रयो धुनयो न वीरा भ्राजजन्मानो मरुतो अपृष्टाः

१०

तं ब्रूधन्तं मारुतं भ्राजद्वष्टि रुद्रस्य सूनुं हवसा विवासे ।

विवः शर्धीयु शुचयो मनीषा गिरयो नार्प उग्रा अस्पृधन्

११ [८] (६९२)

(६७)

११ वार्हरूपत्यो भरद्वाजः । मित्रावरुणौ । ऋष्टुम् ।

विश्वेषां वा सुतां ज्येष्ठतमा गीर्भिर्मित्रावरुणा वावृधध्वै ।

सं या रुमेव यमतुर्यमिष्ठा द्वा जना असमा बाहुभिः स्वैः

१

इयं मद वा प्र स्तुणीति मनीषोप प्रिया नमसा वहिरच्छ ।

यन्तं नो मित्रावरुणावधृष्टं छदिर्यद् वा वरुथ्यं सुदानू

२

आ यातं मित्रावरुणा सुशस्त्युप प्रिया नमसा हूयमाना ।

सं यावज्जःस्थो अपसेव जना ऋधुधीयतश्चिद यतथो महित्वा

३

अश्वा न या वाजिना पुतबन्धू ऋता यद् गर्भमदितिर्मरध्वै ।

प्र या महि महान्ता जार्यमाना घोरा मर्तीय रिपवे नि दीधः

४

विश्वे यद् वा मंहना मन्दमानाः क्षत्रं वेवासो अदधुः सजोषाः ।

परि यद् भूथो रोदसी चिदुर्वी सन्ति स्पशो अङ्गधासो अमूराः

५ [९]

ता हि क्षत्रं धारयेथे अनु द्यूम् ह्वेथे सानुमुपमादिव द्योः ।

हृव्हो नक्षत्र उत विश्वदेवो भूमिमातान् द्यां धासिनायोः

६

(६९८)

ता विप्रं धैये जठरं पुण्यथा आ यत् सद्यः समुत्तयः पुजन्ति ।	
न मृग्यन्ते युवतयोऽवाता वि यत् पर्यो विश्वजिन्ना भरन्ते	७
ता जिह्वायाः सक्मेदं सुमेधा आ यद् वां सत्यो अतिर्कृते भूत ।	
तद् वां महित्वं घृताभ्रावस्तु युवं वृक्षुषे वि चयिष्टुग्रहः	८
प्र यद् वां मित्रावरुणा स्पर्धन् प्रिया धाम युवर्धिता मिनन्ति ।	
न ये वेवास ओहसा न मर्ता अयज्ञसाचो अप्यो न पुत्राः	९
वि यद् वाचं कीस्तासो भरन्ते शंसन्ति के चिन्निविदो मनानाः ।	
आद् वां ब्रवाम सत्यान्युक्था नर्किर्वेभिर्पतथो महित्वा	१०
अवोरिथा वां छर्दिषो अभिष्टौ युवोर्मित्रावरुणावस्कृधोयु ।	
अनु यद् गावः स्फुरानृजिप्यं धृष्णुं यद् रणे वृषं युनर्जन	११ [१०] (७०१)

(६८)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रावरुणौ । विष्टुप्, ९-१० जगती ।

मुष्टी वां यज्ञ उद्यतः सजोषा मनुष्वद् वृक्षतर्हिषो यजधै ।	
आ य इन्द्रावरुणाविषे अद्य महे सुसायं मह आनुवर्तन्	१
ता हि भ्रेष्ठा वेवताता तुजा शूराणां शर्विष्ठा ता हि भूतम् ।	
मथोनां महिष्ठा नृविशुम्भं ऋतेन वृत्रतुरा सर्वसेना	२
ता गृणीहि नमस्येभिः शूचैः सुभेभिरिन्द्रावरुणा चकाना ।	
वज्रेणान्यः शवसा हन्ति वृत्रं सिधेक्यन्यो वृजनेषु विप्रः	३
ग्राश्च यज्ञरश्च वावृधन्त विश्वे वेवासो नरां स्वगूर्ताः ।	
प्रेभ्य इन्द्रावरुणा महित्वा द्यौश्च पृथिवि भूतसुर्वी	४
स इत् सुदानुः स्वर्वां ऋतावेन्द्रा यो वां वरुण दाशति त्वन् ।	
इषा स द्विपस्तेरिद् वास्वान् वंसद् रुयि रयिर्वर्तश्च जनान्	५ [११]
यं युवं वृश्चध्वराय देवा रुयिं धृत्यो वहुमन्तं पुरुक्षुम् ।	
अस्मे स इन्द्रावरुणवर्षि प्यात् प्र यो मनक्ति वनुषामशस्तीः	६
उत नः सुजात्रो वेवगोपाः सुरिन्य इन्द्रावरुणा रुयिः प्यात् ।	
येनां शुभः पृतनासु साह्वान् प्र सद्यो युष्मा तिरते तनुरिः	७ (७१०)

नू न इन्द्रावरुणा गुणाना पूरुं रयि सौभवसाय देवा ।

इत्था गुणन्तो महिर्नस्य शर्धो ऽपो न नाचा हुहिता तरेम

८

प्र सुग्राजे वृष्टते मग्म नु प्रियमर्थं देवाय वरुणाय सुप्रथः ।

अयं य उर्वी महिना महिर्नतः कृत्वा विमात्यजरो न होषिषा

९

इन्द्रावरुणा सुतपायिमं सुतं सोमं पिबतं मद्यं धृतमती ।

युवो रथो अध्वरं देववीतये प्रति स्वस्तरुप याति धीतये

१०

इन्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य वृष्णः सोमस्य वृषणा वृषिधाम् ।

इदं वामन्धः परिपिक्तमस्मे आसद्यास्मिन् वार्हिर्वि मादयेधाम्

११ [१२] (७१४)

(६९)

८ वाईस्पत्यो मरद्वाजः । इन्द्राविष्णू । निष्कृप ।

सं प्रां कर्मणा सन्निपा हिंनोमीन्द्राविष्णू अपंसस्पारे अस्य ।

जुवेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः प्रथिभिः पारयन्ता

१

या विश्वासां जनिता मतीनामिन्द्राविष्णू कलशः सोमधाना ।

प्र प्रां गिरः शस्यमाना अवन्तु प्र स्तोमांसो गीयमानासो अर्कैः

२

इन्द्राविष्णू मदपती मदानामा सोमं यातं द्रविणो वर्धना ।

सं वामञ्जन्तुक्तुभिर्मतीनां सं स्तोमांसः शस्यमानास उक्थैः

३

आ वामश्वांसो अभिमातिपाह इन्द्राविष्णू सधमादो वहन्तु ।

जुवेथां विश्वा हवना मतीनामुप बह्मणि शृणुतं गिरो मे

४

इन्द्राविष्णू तत् पनयार्थं वां सोमस्य मदं उरु चक्रमाथे ।

अकृणुतमन्तारिक्षं वरीयो ऽप्रथतं जीवसे नो रजांसि

५

इन्द्राविष्णू हविषां वावृधाना ऽग्राधाना नमसा रातहव्या ।

घृतासुती द्रविणं धत्तमस्मे संमुद्रः स्थः कलशः सोमधानः

६

इन्द्राविष्णू पिबतं मध्वो अस्य सोमस्य दत्ता जुठरं पृणोधाम् ।

आ वामन्धांसि मक्षिराण्यग्ममुप बह्मणि शृणुतं हवै मे

७

उमा जिग्यधुर्न परा जयेथे न परा जिग्ये कतरश्चनैर्नोः ।

इन्द्राविष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेधाम्

८ [१३] (७१५)

(७०)

६ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । द्यावापृथिवी । जगती ।

घृतवतीं सुवतानामभिधियोर्वी पृथ्वी मधुदुधे सुपेशसा । द्यावापृथिवी वरुणस्य धर्मणा विष्कभिते अजरे भूरिरेतसा	१
असंश्रन्ती भूरिधारे परस्वती घृतं दुहाते सुकृते शुचिर्वते । राजन्ती अस्य भुवनस्य रोदसी अस्मे रेतः सिञ्चतं यन्मदुर्हितम्	२
यो वामुजये कर्मणाय रोदसी मतीं दुदाशं धिपणे स साधति । प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्परि युवोः सिक्ता विष्टुरूपाणि सर्वता	३
घृतेन द्यावापृथिवी अभीवृते घृतश्रिया घृतपृचा वृतावृधा । उर्वी पृथ्वी होतृवृषे पुरोहिते ते इदं विष्टा ईळते सुन्नसिष्टये	४
मधु नो द्यावापृथिवी मिमिक्षतां मधुश्रुतां मधुदुधे मधुव्रते । दधाने यज्ञं द्रविणं च वेवता महि श्वो वाजंमस्मे सुवीर्यम्	५
ऊर्जं नो द्यौश्च पृथिवी च पिन्वतां पिता माता विश्वविदा सुदंससा । संराणे रोदसी विश्वशम्भुवा सनिं वाजं रयिमस्मे समिन्वताम्	६ [१४] (७२८)

(७१)

६ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सविता । जगती, ४-६ त्रिष्टुप् ।

उदु ण्य वेवः सविता हिरण्यया बाहू अयंस्तु सर्वनाय सुकृतुः । घृतेन पाणी अभि पुण्णते मखो युवा सुदक्षो रजसो विधर्मणि	१
वेवस्य वयं सवितुः सर्वमनि श्रेष्ठे स्याम वसुनश्च दानवे । यो विश्वस्य द्विपदो यश्चतुष्पदो निवेशने प्रसवे चासि भूमनः	२
अर्द्धधोभिः सवितः प्रायुभिर्द्वं शिवेभिर्य परि पाहि नो गयम् । हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यसे रक्षा मार्किनो अघशंस ईशत	३
उदु ण्य वेवः सविता दमूना हिरण्यपाणिः प्रतिक्रियमस्थात् । अयोहनुयंजतो मन्द्रजिह्व आ दाशुपे सुवति भूरि वामम्	४ (७३१)

उर्वं अयौ उपवृक्तेव ब्राह्म हिरण्यया सविता सुप्रतीका ।
 द्विवो रोहोस्यरुहत् पृथिव्या अरीरमतु पृतयत् कच्छिदध्वम्
 ब्राममुद्य सवितर्वामसु श्वो विवेदिवे ब्राममस्मभ्यं सावीः ।
 ब्रामस्य हि क्षयस्य देव भूरैर्या धिया ब्रामभाजः स्याम

५

६ [१५] (७३४)

(७१)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रासोमौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रासोमा महि तद् वां महित्वं युवं महानि प्रथमानि चक्रथुः ।

युवं सूर्यं विविदथुर्युवं स्वः । विश्वा तमोस्यहतं निदध्व

१

इन्द्रासोमा वासयथ उपासु—मुत् सूर्यं नयथो ज्योतिषा सह ।

उप द्यां स्कम्भथुः स्कम्भतेना—प्रथतं पृथिवीं मातरं वि

२

इन्द्रासोमावहिमपः परिष्ठां हथो वृत्रमनु वां द्यौरमन्यत ।

प्रार्णास्यैरयतं नदीना—मा संमुद्राणि पप्रथुः पुरुणि

३

इन्द्रासोमा एकमासास्वन्त—नि गवामिद् दधथुर्वक्षणासु ।

जगुभथुरनपिनद्धमासु रुक्षाच्चित्रासु जगतीष्वन्तः

४

इन्द्रासोमा युवमङ्ग तरुत्र—मपत्यसाचं श्रुत्यै रराथे ।

युवं शुष्मं नयै चर्पणिभ्यः सं विव्यथुः पृतनापाहमुया

५

[१६] (७३५)

(७२)

३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

यो अद्विमित प्रथमजा क्रतावा बृहस्पतिराङ्गिरसो हविष्मान् ।

द्विर्बर्हज्मा प्राधर्मसत् पिता न आ रोदसी वृषभो रोरवीति

१

जनाय चिद् य ईर्वत उ लोकं बृहस्पतिर्वैवहृतौ चकार ।

अन् वृत्राणि वि पुरो दर्दरीति जयच्छत्रैरमित्रान् प्लुत्स साहन्

२

बृहस्पतिः समजयद् वसूनि महो वृत्रान् गोमतो देव एषः ।

अपः सिपांसन् त्स्वः रप्रतीतो बृहस्पतिर्हन्यमित्रमकैः

३

[१७] (७३६)

(७४)

४ पार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सोमार्कद्वौ । त्रिष्टुप् ।

- सोमार्कद्वौ धारयेथामसुर्यं । प्र वासिष्टयोऽरमश्रुवन्तु ।
 धमेधमे सप्त रत्ना वर्धना शं नो मूतं द्विषे शं चतुष्पदे १
- सोमार्कद्वौ वि वृहत्तं विषूची मधीवा या नो गर्यमाविवेशं ।
 आरे वधिथां निर्व्रतिं पराचै रस्मे मद्रा सौश्रवसानि सन्तु २
- सोमार्कद्वौ युवमेतान्यस्मे विश्वा तनूषु भेषजानि धत्तम् ।
 अर्धं स्यतं मुञ्चतं यज्ञो अस्ति तनूषु बन्धं कृतमेनो अस्मत् ३
- तिग्मायुधौ तिग्महेती सुशेवौ सोमार्कद्वौ विह सु मृळतं नः ।
 प्र नो मुञ्चतं वरुणस्य पाशाद् गोपायतं नः सुमनस्यर्माना ४ [१८] (७४५)

(७५)

- १९ पायुर्मारुद्वाजः । (संग्रामाशियः) १ वर्मे, २ घनुः, ३ ज्या, ४ आर्ली, ५ इषुधिः, ६ (पूर्वाधः)
 सारयिः, ६ (उत्तरार्धः) रश्मयः, ७ अश्वाः, ८ रथः, ९ रथगोपाः, १० ब्राह्मण-पितृ-सोम-पावा-
 पुयिषी-पूषाजः, ११-१२, १५-१६ इषवः, १३ प्रसोदः, १४ इस्तमः,
 १७ युयुभूमि-कवच-ब्रह्मणस्पत्यादयः, १८ वर्मे-सोम-वक्रणाः,
 १९ देवब्रह्माणि । त्रिष्टुप्, ६, १० जगती, १२, १३, १५, १६, १९
 अनुष्टुप्, १७ पङ्क्तिः ।

- जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद् वर्मी याति समवांमुपस्थे ।
 अनाविद्धया तन्वा जय त्वं स त्वा वर्मेणो महिमा पिपतुं १
- धन्वना गा धन्वनाजिं जयेम धन्वना तीवाः समदो जयेम ।
 घनुः शत्रोरपकामं कृणोति धन्वना सर्वाः प्रदिशो जयेम २
- वृक्षयन्तीवेदा गनीगन्ति कर्णं म्रियं सत्तायं परिपस्वजाना ।
 चोर्षेव शिक्ने वितताधि धन्व रुया इयं समने पारयन्ती ३ (७४६)

ते आचरन्ती समनेव योषां मातेर्ष पुत्रं त्रिभृतामुपस्थे ।
 अपु शत्रून् विध्यतां संविद्वाने आभीं इमे विष्णुरन्तीं अमित्रान् ४
 वृद्धीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्वा कृणोति समनावगत्य ।
 इषुधिः सङ्गाः पृतनाश्च सर्वाः पुण्डे निनद्धो जयति प्रसूतः ५ [१९]

रथे तिष्ठन् नयति वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयति सुपारथिः ।
 अमीशूनां माहिमानं पनायत मनः पश्चादनु यच्छन्ति रश्मयः ६
 तीमान् घोषान् कृण्वते वृषपाणयो ऽश्वा रथेभिः सह वाजयन्तः ।
 अवक्रामन्तः प्रपदैरमित्रान् क्षिणन्ति शत्रूरनपव्ययन्तः ७
 रथबाह्वेन हविरेस्य नाम यत्रापुष्टं निहितमस्य वर्म ।
 तत्रा रथमुप शर्मं संदिम विश्वाहा वयं सुमनस्यमानाः ८
 स्वावुष्टसदः पितरौ वयोधाः कृच्छ्रेभितः शक्तीवन्तो गम्भीराः ।
 चिच्छसेना इषुबला अमृधाः सतोवीरा उरवो व्रातसाहाः ९
 बाह्वणासः पितरः सोम्यासः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसा ।
 पुषा नः पातु दुरिताहतावृषो रक्षा मार्किनो अघशंस ईशत १० [२०]

सुपर्णं वस्ते मृगो अस्या दन्तो गोमिः संनद्धा पतति ब्रह्मता ।
 यत्रा नरः सं च वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्यमिषवः शर्मं वंसन् ११
 ऋजीति परि वृद्धि नो ऽश्मां भवतु नस्तनूः ।
 सोमो अर्धिं ब्रवीतु नो ऽदितिः शर्मं यच्छतु १२
 आ जहन्ति सान्वेषां जघनौ उप जिघ्रते ।
 अम्बाजनि प्रथेतसो ऽश्वान् त्समत्सु चोदय १३

अहिंरिष भोगैः पर्येति बाहुं ज्यायां हेति परिबार्धमानः ।
 हस्ताग्नो विश्वा वयुनानि विद्वान् पुमान् पुमांसं परि पातु विश्वतः १४

आलाक्ता या रुहशीर्ण्यथो यस्या अयो मुलम् ।

इदं पर्जन्यरितस इष्वै वेव्यै बृहन्नमः

१५ [२१] (७६१)

अवसृष्टा परा पतु शरंये महसंशिते ।	
गच्छामित्रान् प्र पद्यस्व मामीषां कं पुनोच्छिवः	१६
यत्र बाणाः संपतन्ति कुमारा विशिखा इव ।	
तत्रा नो ब्रह्मणस्पतिरदितिः शर्म यच्छतु विश्वाहा शर्म यच्छतु	१७
ममीणि ते वर्मणा छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनानु वस्ताम् ।	
तुरोधरीयो वरुणस्ते कृणोतु जयन्तं त्वानु देवा मदन्तु	१८
यो नः स्वो अरणो यश्च निष्ट्यो जिघीसति ।	
देवास्तं सर्वे धूयन्तु ब्रह्म वर्म ममान्तरम्	१९ [२२] (७६५)

॥ इति षष्ठं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

पञ्चममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ४३६८

षष्ठमण्डलस्य ७६५

सर्वयोगः- ५१३३

अथ सप्तमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ सू० १-१७]

२५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अग्निः । विराट्, १९-२५ त्रिष्टुप् ।

- अग्निं नरो दीर्घितिभिरण्यो हस्तं च्युती जनयन्त प्रज्ञस्तम् । दूरेदृशं गृहपतिमथर्युम् १
तमग्निमस्ते वसवो न्युण्वन् त्वमतिचक्षमवसे कुतश्चित् । वृक्षाण्यो यो दम आसु नित्यः २
मेन्द्रो अग्रे दीदिहि पुरो नो ऽजंसया सुम्यो यविष्ठ । त्वां शश्वन्त उप यन्ति वाजाः ३
प्र ते अग्नयोऽग्निभ्यो वरं निः सुवीरांसः शोशुचन्त द्युमन्तः । यत्रा नरः समासते सुजाताः ४
दा नो अग्रे धिया शर्वं सुवीरं स्वपत्यं सहस्य प्रज्ञस्तम् । न यं यावा तर्ति यातुमावान् ५ [२३]
- उप यमेति युवतिः सुदक्षं कृषा वस्तोर्हविष्मती घृताची । उप स्वैनमरमतिर्वसुयुः ६
विश्वा अग्रेऽप वृहाराती र्वेभिस्तपोभिरदहो जरुधम् । प्र निस्वरं चातयस्वामीवाम् ७
आ यस्ते अग्न इधते अनीकं वसिष्ठ शुक्र दीदिवः पावक । उतो न एभिः स्तवथैरिह स्याः ८
वि ये ते अग्रे मेजिरे अजीकं मतां नरः पित्र्यासः पुरुत्रा । उतो न एभिः सुमना इह स्याः ९
इमे नरो वृत्रहत्येषु शूरा विश्वा अदेवीरमि सन्तु मायाः । ये मे धियं पुनयन्त प्रज्ञस्ताम् १० [२४]
- मा शूने अग्रे नि वदाम नृणां माशेषसोऽवीरता परि त्वा । प्रजावतीषु दुष्योसु दुष्यं ११
यमग्नी नित्यमुपयाति युज्ञं प्रजावन्तं स्वपत्यं क्षयं नः । स्वजन्मना शेषसा वावृधानम् १२
पाहि नो अग्रे रक्षसो अजुष्टात् पाहि धूर्तरंरुपो अघ्रायोः । त्वा युजा पृतनायूरमि ष्याम् १३
सेवृग्निरग्नीरत्यस्वन्त्यान् यत्र वाजी तनयो वीळुपाणिः । सहस्रपाथा अक्षरां समेति १४
सेवृग्रियो वनुष्यतो निपाति समेन्द्रारमहंस उरुण्यात् । सुजातासः परि चरन्ति वीराः १५ [२५]
- अयं सो अग्निराहुतः पुरुत्रा यमीशानः समिदिन्धे हविष्मान् । परि यमेत्यध्वरेषु होता १६
त्वे अग्न आहवनानि मूरी शानासु आ जुहुयाम नित्या । उथा कृण्वन्तो बहू मिथेषे १७
इमो अग्रे धीततमानि हव्या ऽजंसो वक्षि वेवतातिमच्छ । प्रति न ई सुरमीणि व्यन्तु १८
- मा नो अग्रेऽवीरि परा दा दुर्वाससेऽमृतये मा नो अस्यै ।
मा नः क्षुधे मा रक्षसं क्रतावो मा नो वसे मा वन आ जुह्वथीः १९ (१९)

नू मे ब्रह्माण्यम् उच्छशाधि त्वं देव मघवञ्च्यः सुपूदः । रातौ स्यामोभयास आ तै यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	२० [२६]
त्वमग्ने सुहवो ण्वसंहक सुवीती सूनो सहसो दिदीहि । मा त्वे सचा तनये नित्य आ धृष्ट्या वीरो अस्मन्नयौ वि दासीत मा नो अग्ने दुर्मृतये सचैषु देवेन्द्रेष्वग्निषु प्र वोचः । मा ते अस्मान् दुर्मृतयो भूमाश्चिद् देवस्य सूनो सहसो नशन्त स मतो अग्ने स्वनीक रेवा नमर्त्ये य आजुहोति हव्यम् । स देवता वसुवर्नि दधाति यं सूरिरर्थो पृच्छमान एति महो नो अग्ने सुवितस्य विद्वान् रयिं सूरिभ्य आ वहा बृहन्तम् । येन वयं सहसावन् मवेमा ऽविक्षितास आयुषा सुवीराः नू मे ब्रह्माण्यम् उच्छशाधि त्वं देव मघवञ्च्यः सुपूदः । रातौ स्यामोभयास आ तै यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	२१ २२ २३ २४ २५ [२७] (२५)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-३०]

(१)

११ मैत्रावरुणिर्यसिष्ठः । आमीसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इन्द्रः, ४ बर्हिः,
५ देवीर्द्वारः, ६ उपासानक्ता, ७ देव्यो होतारौ प्रचेतसो, ८ तिष्ठो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः,
९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । त्रिष्टुप् ।

जुषस्व नः समिधमग्ने अद्य शोचा बृहद् यजत धूममृण्वन् । उप स्पृश विव्यं सानु स्तूपैः सं रश्मिभिस्ततनः सूर्यस्य नराशंसस्य महिमानमेषा मुप स्तोषाम यजतस्य यज्ञैः । ये सुकतवः शुचयो धियंधाः स्वदन्ति देवा उभयानि हव्या ईन्द्रेण्यं वो असुरं सुवक्ष मन्तदूतं रोदसी सत्यवाचम् । मनुष्वदृशि मनुना समिद्धं समध्वराय सवृमिन्महेम सपर्यवो भरमाणा अभिजु प्र वृजते नमसा बर्हिरग्नौ । आजुहाना घृतपृष्ठं पृषट् दध्वयवो हविषा मर्जयध्वम् स्वाध्याई वि दुरो देवयन्तो ऽग्निश्चरु रथयुर्वैवताता । पूर्वी शिशु न मातरां रिहाणे समयुवो न समनेष्वञ्चन् उत योषणे विव्ये मही न उपासानक्ता सुदुधेव धेनुः । बर्हिपदा पुरुहूते मघोनी आ यज्ञियं सुवितार्य श्रयेताम्	१ २ ३ ४ ५ [१] ६
--	--------------------------------

विशं यज्ञेषु मानुषेषु कारु मन्वे वां जातवेदसा यजध्वै ।	
ऊर्ध्वं नो अध्वरं कृतं हवेषु ता देवेषु वनथो वार्याणि	७
आ धारंती भारंतीभिः सजोषा इळां देवैर्मनुष्यैर्भिरग्निः ।	
सरस्वती सारस्वतेभिर्वाक् तिस्रो देवीर्वहिरेदं सन्दन्तु	८
तज्ञस्तुरीपमधं पोषयित्तु देवं त्वष्टार्वि रराणः स्यस्व ।	
यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः	९
वनस्पतेऽर्वा सृजोषं देवा नग्निर्हविः शमिता सृदयाति ।	
सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेदं	१०
आ योह्यग्ने सयिधानो अर्वा छिन्द्रेण देवैः सुरथं तुरेभिः ।	
वर्हिर्न आस्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम	११ [२] (३६)

(३)

१० मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अग्निः । चिष्टुप् ।

अग्निं वो देवमग्निभिः सजोषा यजिष्ठं दूतमध्वरे कृणुध्वम् ।	
यो मर्त्येषु निष्ठुर्विहतावा तर्पुर्मर्धा घृतान्नः पावकः	१
प्रोथदध्वो न यवसेऽविष्यन् यदा मुहः संवरणाद् व्यस्थात् ।	
आर्दस्य वातो अनुं वाति शोचि रधं स्म ते व्रजनं कृष्णमस्ति	२
उद यस्य ते नवजातस्य वृष्णो ऽग्रे चरन्त्यजरां इधानाः ।	
अच्छा धामरूपो धूम एति सं दूतो अग्र इयंसे हि देवान्	३
वि यस्य ते पृथिव्यां पाजो अश्वेत् तृषु यदन्ना समवृत्त जम्मैः ।	
सेनेव सृष्टा प्रसितिष्ट एति यवं न दस्म जुहा विवेक्षि	४
तमिदं वृषा तमुषसि यविष्ठ मग्निमत्यं न मर्जयन्त नरः ।	
निशिदाना अतिथिमस्य योनौ वृदाय शोचिराहुतस्य वृष्णः	५ [३]

सुसंहकृ ते स्यनीक प्रतीकं वि यद रुक्मो न रोचंस उपाके ।
 द्विवो न ते तन्यतुरेति शुष्मश्चित्रो न सूरः प्रति चक्षि भानुम्
 यथा वः स्वाहाग्नये वाशेम् परीळाभिर्घृतवद्भिश्च हव्यैः ।
 तेभिर्नो अग्रे अर्मितैर्महोभिः शतं पूर्भिरायसीभिर्नि पाहि

या वा ते सन्ति दाशुपे अधृष्टा गिरो वा याभिर्नृवतीरुज्याः ।
ताभिर्नः सूनो सहसो नि पाहि स्मत् सूरिश्चरितृश्चातवेदः
निर्यत् पूतेव स्वर्धितिः शुचिर्गात् स्वयां कृपा तन्वाइ रोचमानः ।
आ यो मात्रोरुशेन्यो जर्निष्ट देवयज्याय सुकतुः पावकः
एता नो अग्रे सौभगा दिवीह्यपि क्रतुं सुचेतसं वतेम ।
विश्वा स्तोतृभ्यो गृणते च सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८

९

१० [४] (४५)

(४)

१० सैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । जिष्णुः ।

प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वं हव्यं मतिं चाग्नये सुपूतम् ।
यो दैव्यानि मानुषा जून्यन्तार्विश्वानि विद्वाना जिगाति
स गृत्सो अग्निस्तरुणाश्चिदस्तु यतो यविष्ठो अर्जनिष्ट मातुः ।
सं यो वना युवते शुचिर्वुन भूरि चिदज्ञा समिदति सद्यः
अस्य देवस्य संसद्यनीके यं मतीसः श्येतं जगृध्रे ।
नि यो गृभं पौरुषेयीमुवोच दुरोकमग्निरायवे शुशोच
अयं कविरकविषु प्रचेता मर्तेवग्निर्मृतो नि धायि ।
स मा जो अत्र जुहुरः सहस्त्रः सदा त्वे सुमनसः स्याम
आ यो योनिं देवकृतं ससाव कत्वा ह्यग्निर्मृतो अतारीत् ।
तमोपधीश्च वनिनश्च गर्भं भूमिश्च विश्वधायसं विभर्ति

१

२

३

४

५ [५]

ईशे ह्यग्निर्मृतस्य भूरे—रीशे रायः सुवीर्यस्य दातोः ।
मा त्वा वयं सहसावन्नवीरा माप्सवः परि पदाम मादुवः
परिपद्यं ह्यरणस्य रेक्णो नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।
न शोपो अग्ने अन्यजातम्—स्यचेतानस्य मा पथो वि दुक्षः
नहि ग्रमायारणः सुशेवो ऽन्योदर्यो मनसा मन्तवा उ ।
अधा चिदोकः पुनस्ति स एत्या ऽऽ नो वाज्यंभीषाळेत्तु नव्यः
त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वमुं नः सहसावन्नवद्यात् ।
सं त्वा ध्वस्मन्वदुभ्येतु पाथः सं रायिः स्पृहयाय्यः सहस्री

६

७

८

९

(५५)

एता नो अग्ने सौमगा दिवीह्य पि क्रतुं सुचेतसं वतेम ।

विश्वो स्तोतृभ्यो गृणते च सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१० [६] (५६)

(५)

१ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्रये तवसे भरध्वं गिरं विवो अरुतये पृथिव्याः ।

यो विश्वेषामृतानामुपस्थं वैश्वानरो वावुधे जागृवन्निः

१

पृष्ठो विवि धार्युग्निः पृथिव्यां नेता सिन्धूनां वृषभः स्तिर्यानाम् ।

स सानुषीरभि विशो वि भाति वैश्वानरो वावृधानो वरेण

२

त्वद् भिया विश आग्रुक्षसिंक्षी रसमना जहतीर्मौजनानि ।

वैश्वानर पूरवे शोशुचानः पुरो यदग्ने वृषपुनर्दीदेः

३

तव त्रिधातु पृथिवी उत द्यौ वैश्वानर व्रतमग्ने सचन्त ।

त्वं यासा रोदसी आ ततन्था ऽजक्षेण शोचिषा शोशुचानः

४

त्वामग्ने हरितो वावृक्षाना गिरः सचन्ते धुनयो घृताचीः ।

पतिं कृष्णीनां रथ्यं रयीणां वैश्वानरमुपसां केतुमहाम्

५ [७]

त्वे असुर्यं वसवो न्युण्वन् क्रतुं हि ते मित्रमहो जुषन्त ।

त्वं दस्युरोकेसो अग्न आज उरु ज्योतिर्जनयुध्नार्याय

६

स जार्यमानः परमे व्योमन् वायुर्न पाथः परि पासि सद्यः ।

त्वं भुवना जनयज्ञभि कन्नपत्याय जातवेदो दशस्यन्

७

तामग्ने अस्मे इषमेरयस्व वैश्वानर द्युमतीं जातवेदः ।

यथा राधः पिन्वांसि विश्ववार पृथु श्रवो द्वाशुषे मर्त्याय

८

तं नो अग्ने मघवन्धः पुरुक्षुं रयिं नि वाजं श्रुत्यं युवस्व ।

वैश्वानर महि नः शर्म यच्छ रुद्रेभिरेष्टे वसुभिः सजोषाः

९ [८] (६५)

(६)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र सध्राजो असुरस्य प्रशस्तिं पुंसः कृष्णीनामनुमाद्यस्य ।

इन्द्रस्येव प्र तवसंस्कृतानि वन्दे वारं वन्दमानो विचक्मि

१

(६६)

कविं केतुं धासिं भानुमद्रे हिन्वन्ति शं राज्यं रोदस्योः ।

पुरुरस्य गीर्भिरा विवासे ऽग्नेर्वृत्तानि पुर्व्या मृहानि २

न्यक्रतून ग्रथिनो मृधवाचः पूर्णैरश्रद्धाँ अंबुधौ अंबुज्ञान् ।

प्रप्र तान् दस्यूरग्निर्विवाय पूर्वश्चकारापरौ अयज्यून ३

यो अपाचीने तमसि मदन्तीः प्राचीश्चकार नृतमः शचीभिः ।

तमीशानं वम्बो अग्निं गृणीषे ऽनानतं दुमयन्तं पृतन्यून ४

यो वेह्योऽनेनमयद वधस्तेर्यो अर्यपत्नीरुपसश्चकार ।

म निरुध्या नहुपो यह्यो अग्निं विशश्चक्रे बलिहृतः सहोभिः ५

यस्य शर्मन्नुप विश्वे जनास एवैस्तस्थुः सुमतिं भिक्षमाणाः ।

वैश्वानरो वर्मा रोदस्यो राग्निः संसाद पित्रोरुपस्थम् ६

आ देवो ददे बुध्याऽवसूनि वैश्वानर उदिता सूर्यस्य ।

आ समुद्रादवरादा परम्मा दाग्निर्ददे दिव आ पृथिव्याः ७ [९] (७१)

(७)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वो देवं चित् सहसानमाग्निं मश्वं न वाजिनं हिवे नमोभिः ।

भवां नो दूतो अध्वरस्य विद्वान् त्मनां देवेषु विविदे मितदुः १

आ याह्यग्ने पथ्याऽनु स्वा मन्द्रो देवानां सख्यं जुघाणः ।

आ सानु शुष्मैर्नदयन् पृथिव्या जग्मेभिर्विश्वमुशध्रवनानि २

प्राचीनो यज्ञः सुधितं हि बर्हिः प्रीणीते अग्निरीक्षितो न होता ।

आ मातरां विश्ववारि हुवानो यतो यविष्ठ जज्ञिषे सुशेवः ३

सद्यो अध्वरे रथिरं जनन्त मानुषासो विचेतसो य एषाम् ।

विशामधायि विशपतिर्वुरोणेऽग्निर्मन्द्रो मधुवचा कृतावा ४

असादि वृतो वह्निराजगन्वा नमिर्ब्रह्मा नृपदने विधर्ता ।

द्यौश्च यं पृथिवी वावृधाते आ यं होता यजति विश्ववारम् ५

एते द्युमेभिर्विश्वमातिरन्त मन्त्रं ये वारं नर्या अतक्षन् ।

प्र ये विशस्तिरन्त श्रोषमाणा आ ये मे अस्य दीर्घयच्चतस्य ६ (७८)

नू त्वामग्र ईमहे वसिष्ठा ईशानं सूनो सहस्रो वसूनाम् ।
इषं स्तोतृभ्यो मधर्वन्द्वा आनद्ध यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

७ [१०] (७९)

(८)

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

इन्धे राजा समर्यो नमोधि—र्यस्य प्रतीकमाहुतं घृतेन ।
नरो हव्येभिरीळते सुबाधु आग्निग्रं उपसामशोचि १
अयमु प्य सुमहौ अवेदि होता मन्द्रो मनुषो यद्वा अग्निः ।
वि मा अंकः ससृजानः पृथिव्यां कृष्णपविरोपधीभिर्ववक्षे २
कया नो अग्ने वि वसः सुवृत्तिं कामु स्वधामृणवः ग्रस्यमानः ।
कषा भवेम पतयः सुवन्न रायो वन्तारो दुष्टरस्य साधोः ३
प्रभायमग्निर्भरतस्य वृष्णे वि यत् सूर्यो न रोचते बृहद् भाः ।
अभि यः पूरुं पृतनासु तस्थौ द्युतानो दैव्यो अतिथिः गुशोच ४
असृजित त्वे आहवन्तानि भूरि भुवो विश्वेभिः सुमना अनीकैः ।
स्तुतश्चिदग्ने वृण्विदे गृणानः स्वयं वर्धस्व तन्म्यं सुजात ५
इदं वर्चः शतसाः संतहस्रं सुवृग्रये जनिपीष्ट द्विबर्हीः ।
शं यत् स्तोतृभ्य आपये भवाति द्युमदमीवचातनं रक्षोहा ६
नू त्वामग्र ईमहे वसिष्ठा ईशानं सूनो सहस्रो वसूनाम् ।
इषं स्तोतृभ्यो मधर्वन्द्वा आनद्ध यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

७ [११] (८६)

(९)

६ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अवोधि जार उपसामुपस्था—द्धोता मन्द्रः कवितमः पावकः ।
वधाति केतुमुभयस्य जन्तो हव्या वेवेषु द्रविणं सुकृत्सु १
स सुकृतुर्यो वि वरः पणीनां पुनानो अकं पुरुभोजसं नः ।
होता मन्द्रो विशां दमृता—स्तिरस्तमो वृहदो राम्याणाम् २
अमूरः कविरदितिधिवस्वान् त्सुसंसन्मित्रो अतिथिः शिवो नः ।
चित्रमानुरुपसां मात्यग्रे ऽपां गर्भः प्रस्व आ विवेश ३
इल्लेन्यो वो मनुषो युगेषु समनगा अशुचेज्जातवेदाः ।
सुसंहशा मानुषा यो विभाति प्रति गावः समिधानं बुधन्त ४

(९०)

अग्नें याहि कृत्यं मा रिषण्यो देवाँ अच्छां ब्रह्मकृतां गुणेन ।
सरस्वतीं मरुतो अश्विनापो यक्षिं देवान् रत्नधेयां विश्वान्
त्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो जलं हन् यक्षिं राये पुरंधिर ।
पुरुणीथा जातवेदो जरस्व यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६ [१२] (११)

(१०)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । जिह्दुष ।

उषो न जारः पृथु पाजो अश्वेद दर्विद्युतद दीद्यच्छोशुचानः ।
वृषा हरिः शुचिरा भाति भासा धियो हिन्वान उग्रतीरजीगः
स्वर्णं वस्तोरुषसांमरोचि यज्ञं तन्वाना उशिजो न मन्म ।
अग्निर्जन्मानि देव आ वि विद्वान् ब्रुवद् वृतो वैव्याना वनिष्ठः
अच्छा गिरौ मतयो देवयन्तीं रुग्निं यन्ति द्रविणं भिक्षमाणाः ।
सुसंदर्शं सुप्रतीकं स्वच्छं हव्यवाहंमरातिं मानुषाणाम्
इन्द्रं नो अग्ने यसुभिः सजोषा रुद्रं रुद्रेभिरा वहा बृहन्तम् ।
आवित्येभिरदितिं विश्वजन्यां बृहस्पतिमुकमिर्विश्ववारम्
मन्द्रं होतारमुशिजो यविष्ठं रुग्निं विश ईळते अध्वरेषु ।
स हि क्षपावाँ अमषद रयीणा मतन्वो वृतो यजथाय देवान्

१

२

३

४

५ [१३] (१०)

(११)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । जिह्दुष ।

महौ अस्यध्वरस्य प्रकृतो न कृत त्वमुभतां मादयन्ते ।
आ विश्वेभिः सूरथं याहि देवे न्ये होता प्रथमः सनुह
त्वामीळते अजिरं कृत्याय हविर्भन्तः सद्रुग्निमानुषासः ।
यस्य देवैरासंजो बहिरग्ने ऽहान्यस्यै सुदिनां भवन्ति
त्रिभिरुक्तोऽपि चिकितुर्वसुंति त्वे अन्तर्वाशुषे मर्त्याय ।
मनुष्वर्गन इह यक्षि देवान् मया नो वृतो अमिहास्तिपाव
अग्निरीशे बृहते अध्वरस्या ऽग्निर्विश्वस्य हविषः कृतस्य ।
क्रतुं हास्य वसवो जुषन्ता ऽथा देवा दधिरे हव्यवाहम्

१

२

३

४

(१०१)

आग्नें वह ह॒खिर॒क्षांय॑ वे॒वा—निन्द्र॑ज्ये॒ष्ठास॑ इ॒ह मा॑द॒यन्ता॑म् ।
इ॒मं य॒ज्ञं वि॒वि वे॒वेषु॑ धेहि॒ यूयं॑ पा॒त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः

५ [१४] (१०२)

(११)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अ॒गन्म॑ म॒हा न॑म॒सा य॒विषुं॑ यो वृ॒दाय॑ स॒मिद्धः॑ स्वे दुरो॒णे ।

चि॒त्रमा॑नुं रोद॒सी अ॒न्तरु॑र्वी स्वा॒हुतं॑ वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यश्च॑म् १

स म॒हा वि॒श्वा दुरि॑तानि सा॒ह्या—न॒ग्निः ष्ट॑वे द॒म आ॑ जा॒तवे॑दाः ।

स नो॑ रक्षि॒पद् दुरि॑ताद॒वद्या—द॒स्मान् गृ॑णत उ॒त नो॑ म॒घोनः॑ २

त्वं व॒रुण॑ उ॒त मि॒त्रो अ॒ग्ने त्वां॑ व॒र्धन्ति॑ म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः ।

त्वे व॒सु सु॑षण॒नानि॑ सन्तु॒ यूयं॑ पा॒त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः

३ [१५] (१०५)

(१२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्रा॒ग्रये॑ वि॒श्वशु॑चै॒ धिय॑धे॒ ऽसुर॑घ्ने म॒न्म धी॑तिं म॒रध्व॑म् ।

म॒रं ह॒विर्न॑ ब॒र्हिषि॑ प्री॒णानो॑ वै॒श्वान॑राय॒ यत॑ये म॒तीना॑म् १

त्व॒मग्ने॑ शो॒चिषा॑ शो॒शुचान्॑ आ रोद॒सी अ॒पृणा॑ जा॒यमानः॑ ।

त्वं वे॒वाँ अ॒भिर्श॑स्तेर॒मुञ्चो॑ वै॒श्वान॑र जा॒तवे॑दो म॒हित्वा॑ २

जा॒तो यद॑ग्ने भु॒वना॑ व्य॒ख्यः॑ ए॒शुन् न॑ गो॒पा इ॒र्यः॑ प॒रिज्मा॑ ।

वै॒श्वान॑र ब्र॒ह्मणे॑ वि॒न्द गा॑तुं॒ यूयं॑ पा॒त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः

३ [१६] (१०८)

(१४)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् । १ वृद्धती ।

स॒मिधा॑ जा॒तवे॑द॒से वे॒वाय॑ वे॒वह॑तिभिः ।

ह॒विर्भिः॑ शु॒क्रशो॑चि॒पे न॑म॒स्विनां॑ व॒यं दा॑शे॒म्राग्र॑ये १

व॒यं ते॑ अ॒ग्ने स॒मिधा॑ वि॒धेम॑ व॒यं दा॑शे॒म सु॑ष्ठु॒ती य॑ज॒त्र ।

व॒यं घृ॑तेना॒ध्वर॑स्य होत—व॒यं दे॒व ह॒विषा॑ भ॒द्रशो॑चे २

आ नो॑ वे॒वेमि॑रु॒प वे॒वह॑ति—म॒ग्ने या॒हि व॒र्यदृ॑तिं जु॒षाणः॑ ।

तुभ्य॑ वे॒वाय॑ दा॒शतः॑ स्या॒म यूयं॑ पा॒त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः

३ [१७] (१११)

(१५)

१५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अग्निः । गायत्री ।

उपसर्थाय मीळहुषं आस्ये जुहुता हविः । यो नो नेदिष्ठुमाप्यम् १
यः पञ्च चर्षणीरामि निषसावु दमेदमे । कविर्गृहपतिर्युवा २
स नो वेदो अमात्यं—मग्नी रक्षतु विश्वतः । उतास्मान् पात्वंहसः ३
नव नु स्तोममग्रये दिवः श्येनाय जीजनम् । वस्वः कुविद् वनाति नः ४
स्पर्हा यस्य भियो हृशे रयिर्वीरवतो यथा । अग्रे यज्ञस्य शोचतः ५ [१८]

सेमां वेतु वर्षदृति—मग्निर्जुषत नो गिरः । यजिष्ठो हव्यवाहनः ६
नि त्वा नक्षय विशपते द्युमन्तं देव धीमहि । सुवीरमग्र आहुत ७
क्षप उल्लभ्य दीदिहि स्वग्नयस्त्वया वयम् । सुवीरस्त्वमस्मयुः ८
उप त्वा सातये नरो विप्रासो यन्ति धीतिभिः । उपाक्षरा सहस्रिणी ९
अग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः । शुचिः पावक ईड्यः १० [१९]

स नो राधांस्था भुरे—शानः सहसो यहो । भगश्च दातु वार्यम् ११
त्वमग्ने वीरवद् यशो देवश्च सविता भगः । दितिश्च दाति वार्यम् १२
अग्रे रक्षां णो अंहसः प्रति ण्म देव रीपतः । तपिष्ठैरजरो वह १३
अथा मही न आयस्य—नाधृष्टो नृपीतये । पूर्वैवा शतमुजिः १४
त्वं नः पाह्यंहसो दोषावस्तरवायतः । दिवा नक्तमदाभ्य १५ [२०] (११७)

(१६)

१६ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अग्निः । प्रगाथः (= विषमा बृहती, समा सतो बृहती) ।

एना वो अग्निं नमसो—जो नपातमा हुवे ।
प्रियं चेतिष्ठमरतिं स्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतम् १
स योजते अरुपा विश्वभोजसा स दुद्रवत् स्वाहुतः ।
सुब्रह्मा यज्ञः सुशमी वसूनां देवं राधो जनानाम् २
उर्वस्य शोचिरस्था—वाजुह्वानस्य मीळहुषः ।
उद् धूमासो अरुपासो दिविस्पृशः समग्निर्मिन्धते नरः ३
तं त्वा दूतं कृण्महे यशस्तमं देवाँ आ धीतये वह ।
विश्वा सुनो सहसो मर्तमोजना रास्व तद् यत् त्वेमहे ४ (११०)

त्वमग्ने गृहपति—स्त्वं होता नो अध्वरे ।

त्वं पोता विश्ववार प्रचेता यक्षि वेषि च वार्यम्

५

कृधि रत्नं यजमानाय सुकतो त्वं हि रत्नधा असि ।

आ न क्रते शिशीहि विश्ववृत्विजं सुशंसो यश्च दक्षते

६ [२१]

त्वे अग्ने स्वाहुत मियासः सन्तु सूरयः ।

यन्तारो ये मधवानो जनाना—मूर्वान् दयन्त गोनाम्

७

येषामिळा वृतहस्ता दुरोण औ अपि प्राता निषीदति ।

ताँछायस्य सहस्य ब्रह्मो निदो यच्छा नः शर्म दीर्घश्रुत्

८

स ब्रह्मया च जिह्या वह्निरासा विदुष्टरः ।

अग्ने इषि मधवन्मो न आ वह हव्यदाति च सद्य

९

ये राधांसि कुत्पश्या मया कामेन अर्वसो मूहः ।

ताँ अहंसः पिपृहि पृथुभिर्द्वं शतं पूमिर्यविष्ठय

१०

वेवो वो द्रविणोदाः पूर्णा विवष्ट्यासिचम् ।

उद् वा सिञ्चध्वमुप वा पृणध्वमादिद् वो वेव ओहेते

११

तं होतारमध्वरस्य प्रचेतसं वह्निं वेवा अकृण्वत ।

दधाति रत्नं विधते सुवीर्यं मग्निर्जनाय वामुपै

१२ [२२] (१३८)

(१७)

७ मेधावरुणिवसिष्ठः । अग्निः । द्विपदा त्रिष्टुप् ।

अग्ने भवं सुपमिथा समिन्द्र उत बर्हिर्हविया वि स्तुणीताम्

१

उत द्वार उशतीर्वि श्रयन्ता—मुत वेवाँ उशत आ वहहेह

॥१॥

२

अग्ने वीहि हविषा यक्षि वेवान् त्वध्वरा कृणुहि जातवेदः

३

स्वध्वरा करति जातवेवा यक्षद् वेवाँ अमृतान् पिप्रयञ्च

॥२॥

४

वंस्य विश्वा वार्याणि प्रचेतः सत्या भवन्त्वाशिषो नो अष्ट

५

त्वामु ते वधिरे हव्यवाहं वेवासो अग्न ऊर्ज आ नपातम्

॥३॥

६

ते ते वेवाय दाशतः स्याम महो नो रत्ना वि वध इयानः

॥४॥

७ [२३] (१४५)

(१८)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १८-३३]

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः, २२-२५ सुदाः पैजवनः । विष्टुः ।

- त्वे ह यत् पितरंश्चिन्न इन्द्र विश्वां वामा जरितारो असन्वन् ।
 त्वे गावः सुदुधास्त्वे ह्यश्वास्त्वं वसुं देवयते वनिष्ठः १
- राजैव हि जनिभिः क्षेप्येवाऽव द्युभिर्भि विदुष्कविः सन् ।
 पिशा गिरो मघवन् गोभिरश्वैस्त्वायतः शिशीहि राये अस्मान् २
- इमा उ त्वा पस्पृधानासो अत्र मन्द्रा गिरो देवयन्तीरुप स्थुः ।
 अर्वाचीं ते पथ्या राय एतु स्याम ते सुमताविन्द्र शर्मन् ३
- धेनुं न त्वां सुयवसे दुदुक्षन्नुप ब्रह्माणि ससृजे वसिष्ठः ।
 त्वामिन्मे गोपतिं विश्व आहा ऽऽ न इन्द्रः सुमतिं गन्त्वच्छ ४
- अर्णांसि चित् पप्रथाना सुदास इन्द्रो गाधान्यकृणोत् सुपारा ।
 शर्धन्तं शिम्पुमुच्यस्य नव्यः शापं सिन्धूनामकृणोदशस्तीः ५ [२४]
- पुरोळा इत् तुर्वशो यक्षुरासीद् राये मत्स्यांसो निशिंता अपीव ।
 श्रुष्टिं चक्रुर्भृगवो दुह्यवश्च सखा सखायमतरद् विषूचोः ६
- आ पक्थासो भलानसो भनन्ता ऽलिनासो विषाणिनः शिवासः ।
 आ योऽनयत् सधमा आर्यस्य गव्या तृत्सुभ्यो अजगन् युधा नृन् ७
- दुराध्योऽं अर्दिंति सेवयन्तो ऽचेतसो वि जगृध्रे परुष्णीम् ।
 महाविष्यक् पृथिवीं पत्यमानः पशुष्कविरशयच्चार्यमानः ८
- ईयुरथं न न्यथं परुष्णीमाशुश्चनेदभिषित्वं जंगाम ।
 सुदास इन्द्रः सुतुकोऽमित्रा नरन्धयन्मानुषे वधिवाचः ९
- ईयुर्गावो न यवसादगोपा यथाकृतमभि मित्रं चितासः ।
 पृश्निगावः पृश्निनिषेवितासः श्रुष्टिं चक्रुर्नियुतो रन्तयश्च १० [२५]
- एकं च यो विशतिं च श्रवस्या वैकुण्योर्जनान् राजा न्यस्तः ।
 द्रुस्मो न सद्यन् नि शिंशाति बर्हिः शूरः सर्गमकृणोदिन्द्र एषाम् ११
- अथ श्रुतं कवथं वृद्धमप्स्वन्तुं द्रुह्यं नि वृणग्वज्रबाहुः ।
 वृणाना अत्र सख्यायं सरुयं त्वायन्तो ये अमवृजन्तु त्वा १२ (१५७)

- वि सद्यो विश्वा हंहितान्येषां—मिन्द्रः पुरः सहसा सप्त ददः ।
 व्यानवस्य तृत्सवे गयं भाग्जेष्मं पुरुं विदथे मध्रवाचम् १३
- नि गन्ववोऽनवो द्रुहवश्च पण्डिः शता सुपुपुः पद् सहस्रा ।
 पण्डिर्वीरासो अधि पद् दुवोयु विश्वेदिन्द्रस्य वीर्यां कृतानि १४
- इन्द्रेणैते तृत्सवो वेर्विपाणा आपो न सृष्टा अधवन्त नीचीः ।
 दुर्मित्रासः प्रकलुविन्मिमांसा जहुर्विश्वांनि भोजनां सुदासे १५ [२६]
- अर्थ वीरस्य शतपामनिन्द्रं परा शर्धन्तं नुनुदे अभि क्षाम् ।
 इन्द्रो मनुं मनुष्यो मिसाय भेजे पथो वर्तन्ति पत्यमानः १६
- आध्रेण चित् तद्वेकं चकार सिंहं चित् पेत्वेना जघान ।
 अव सक्तीर्विद्यावृश्चदिन्द्रः प्रार्यच्छद् विश्वा भोजनां सुदासे १७
- शश्वन्तो हि शत्रवो रारधुष्टे भेदस्य चिच्छर्धतो विन् रन्धिम् ।
 मतो एनः स्तुवतो यः कृणोति तिग्मं तस्मिन् नि जहि वज्रमिन्द्र १८
- आवदिन्द्रं यमुना तृत्सवश्च प्रात्रं भेदं सर्वताता मुपायत् ।
 अजासश्च शिग्रवो यक्षवश्च बलिं शीर्षाणि जभ्रुश्चयानि १९
- न त इन्द्र सुमतयो न रायः संचक्षे पूर्वां उषसो न नूताः ।
 देवकं चिन्मान्यमानं जघन्थाऽव त्मना बृहतः शश्वरं भेत् २० [२७]
- प्र ये गुहादर्ममदुस्त्वाया पराशरः शतयातुर्वसिष्ठः ।
 न ते भोजस्यं सख्यं मृपन्ताऽधा सूरिभ्यः सुदिना व्युच्छान् २१
- द्वे नपतुर्विवर्तः शते गोर्द्वा रथा वधूमन्ता सुदासः ।
 अर्हन्नग्रे पैजवनस्य दानं होतैव सद्य पर्यमि रेभन् २२
- चत्वारो मा पैजवनस्य दानाः स्मद्विष्टयः कृशनिनो निरेके ।
 कृश्रासो मा पृथिविष्ठाः सुदासस्तोकं तोकाय श्रवसे वहन्ति २३
- यस्य श्रवो रोदसी अन्तरुर्वी शीर्णोशीर्णो विबभाज विभक्ता ।
 सतेदिन्द्रं न स्रवतो गृणान्ति नि युध्यामधिर्मशिशाकुभीकै २४
- इमं नरो मरुतः सश्चतानु दिवोदामं न पितरं सुदासः ।
 अविष्टना पैजवनस्य केतं दूणाशं क्षत्रमजरं दुवोयु २५ [२८] (१७०)

(१९)

११ मैत्रावरुणिर्यसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम एकः कृष्टीश्र्यावयति प्र विश्वाः ।
यः शश्वतो अदाशुषो गर्यस्य प्रयन्तासि सुष्वितराय वेदः १
त्वं ह त्यविन्द्र कुत्समावः शुश्रूषमाणस्तन्वा समर्थे ।
दासं यच्छुष्णं कुर्यवं न्यस्मा अरन्धय आर्जुनेयाय शिक्षन् २
त्वं धृष्णो धृषता वीतहव्यं प्रावो विश्वाभिरुतिभिः सुदासम् ।
प्र पौरुकुत्सि त्रसदस्युमावः क्षेत्रसाता वृत्रहत्येषु पूरुम् ३
त्वं नृभिर्नृमणो देववीतौ भूरीणि वृत्रा हर्यश्व हंसि ।
त्वं नि वस्यं चुभुर्नि धुनि चाऽस्वापयो वृभीतये सुहन्तु ४
तव च्योतानि वज्रहस्त तानि नव यत् पुरो नवतिं च सद्यः ।
निवेशने शततमाविवेपी रहश्च वृत्रं नमुचिमुताहन् ५ [२९]

सना ता तं इन्द्र भोजनानि रातहव्याय दाशुषे सुदासे ।
वृष्णे ते हरी वृषणा युनाजि व्यन्तु ब्रह्माणि पुरुशाक वाजम् ६
मा ते अस्यां सहसावन् परिष्ठा वृषाय भूम हरिवः परादै ।
त्रायस्व नोऽवृकेभिर्वरुथैस्तव प्रियासः सुरिषु स्याम ७
प्रियास इत् ते मघवल्लभिष्चै नरो मदेम शरणे सखायः ।
नि तुर्वशं नि याद्वं शिशी ह्यतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन् ८
सद्यश्चिन्तु ते मघवल्लभिष्चै नरः शंसन्त्युक्थशासं उक्था ।
ये ते हवेभिर्वि पर्णीरदाश त्रस्मान् वृणीष्व युज्याय तस्मै ९
एते स्तोमा नरा नृतम तुभ्यं मस्मद्यश्चो वदतो मयानि ।
तेषामिन्द्र वृत्रहत्ये शिवो भूः सखा च शूरोऽविता च नृणाम् १०
नू इन्द्र शूर स्तवमान ऊती ब्रह्मजुतस्तन्वा वावृधस्व ।
उप नो वाजान् मिमीक्षुप स्तीन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ११ [३०] (१८१)

[छतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३०]

(२०)

१० मैत्रायणवर्णिसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- उग्रो जज्ञे वीर्याय स्वधावा—अक्रिरपो नर्यो यत् करिष्यन् ।
 जग्मिर्युवां नृपर्वनमवोभि—स्नाता न इन्द्र एनसो महश्चित् १
 हन्ता वृत्रमिन्द्रः ग्राशुवानः प्रावीक्षु वीरो जरितारमूती ।
 कर्ता सुदासे अह वा उं लोकं दाता वसु मुहुरा वाशुषे भूत २
 युध्मो अंनर्वा खंजकृत् समह्रा शूरः सत्रापाद् जनुपेमर्षाळहः ।
 व्यास इन्द्रः पुतनाः स्वोजा अधा विश्वं शत्रूयन्तं जघान ३
 उमे चिदिन्द्र रोदसी महित्वा ऽऽ पंप्राथ तविषीभिस्तुविष्मः ।
 नि वज्रमिन्द्रो हरिवान् मिमिक्षन् त्समन्धसा मवेपु वा उंवोच ४
 वृषा जजान् वृषणं रणांय तमु चिन्नारी नर्यं समुव ।
 प्र यः सैनालीरध नृभ्यो अस्ती—नः सत्या गवेपणः स धुष्णुः ५ [१]

- नू चित् स ध्रैवते जनो न रेषन् मनो यो अस्य घोरमपिवासात् ।
 यज्ञैर्य इन्द्रे दधते वृवांसि क्षयत् स राय क्रतुपा क्रतेजाः ६
 यद्विन्द्र पूर्वा अपराय शिक्ष—न्नयज्ज्यायान् कर्नीयसो वेष्णाम् ।
 अग्रुत् इत् पर्यासीत हूर—मा चित्र चित्र्यं भरा रथि नः ७
 यस्त इन्द्र मियो जनो ददाश—दसन्निके अद्रिवः सर्वा ते ।
 वयं ते अस्यां सुमती चरिष्ठाः स्याम वरुथे अग्रतो नृपीती ८
 एष स्तोमो अचिक्रवुद् वृषा त उत स्तामुर्मधवन्नक्रपिष्ट ।
 रायस्कामो जरितारं त आगन् त्वमङ्ग शक्र वस्व आ शको नः ९
 स न इन्द्र त्वर्यताया इषे धा—स्मना च ये मघवानो जुनन्ति ।
 वस्वी पु ते जरित्रे अस्तु शक्ति—र्यं पात स्वस्तिमिः सर्वा नः १० [२] (१११)

(११)

१० मैत्रायणवर्णिसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- असावि देवं गोक्रजीक्रमन्धो न्यस्मिन्निन्द्रो जनुपेमुवोच ।
 वोर्धामसि त्वा हर्यश्व यज्ञे—वोर्धा नः स्तोममन्धसो मवेपु १
 प्र वन्ति यज्ञं विपर्यन्ति बर्हिः सोममावो विदथे दुधवाचः ।
 न्यु ध्रियन्ते यज्ञसो गुमावा दूरउपवृद्धो वृषणो नृषाचः २ (११३)

त्वमिन्द्र सवितृवा अपस्कः परिष्ठिता अहिना शूर पूर्वीः ।
 त्वद् वाक्के रथ्योऽ न धेना रेजन्ते विश्वा कृत्रिमाणि मीषा ३
 भीमो विवेषायुधेभिरेषा मपांसि विश्वा नर्याणि विद्वान् ।
 इन्द्रः पुरो जहृषाणो वि दूधोत् वि वर्जहस्तो महिना जघान ४
 न यातर्व इन्द्र जूजुवुर्नो न वन्दना शविष्ठ वेद्याभिः ।
 स शर्धेदुर्यो विपुणस्य जन्तो मां शिश्रदेवा अपि गुर्कतं नः ५ [३]

अभि कर्त्वेन्द्र भूरध जम्न न ते विव्यङ् महिमानं रजांसि ।
 स्वेना हि वृत्रं शर्वसा जघन्थ न शत्रुरन्तं विविदद् युधा ते ६
 देवाश्चित् ते असुर्याय पूर्वे ऽनु क्षत्राय ममिरे सहांसि ।
 इन्द्रो मघानि दयते विषह्येन्द्रं वाजस्य जोहुवन्त सातौ ७
 कीरिश्रिद्धि त्वामवसे जुहावे शानमिन्द्र सौभगस्य भूरः ।
 अवी बभूथ शतमूते अस्मे अभिक्षनुस्त्वावर्तो वरूता ८
 सखायस्त इन्द्र विश्वहं स्याम नमोवृधासो महिना तरुत्र ।
 वृन्वन्तु स्मा तेऽर्वसा समीकेऽ ऽभीतिमर्यो वनुषां शवांसि ९
 स न इन्द्र त्वर्यताया इषे धास्मनां च ये मघवानो जुनन्ति ।
 वस्वी पु ते जगित्रे अस्तु शक्तिर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [४] (१०१)

(२९)

९ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । इन्द्रः । विराट्, ९ त्रिष्टुप् ।

पिबा सोममिन्द्र मन्वतु त्वा यं ते सुषाव हयश्वाद्रिः ।
 सोतुर्बाहुभ्यां सुर्यतो नारी १
 यस्ते मद्रो युज्यश्चारुरास्ति येन वृत्राणि हयश्च हंसि ।
 स त्वामिन्द्र प्रभूवसो ममत् २
 बोधा सु मे मघवन् वाचमेमां यां ते वसिष्ठो अर्चन्ति प्रशस्तिम् ।
 इमा ब्रह्म सधुमादे जुपस्व ३
 श्रुधी हवं विपिपानस्याद्वे-बोधा विप्रस्यार्चतो मनीषाम् ।
 कृष्वा दुवांस्यन्तमा सचेमा ४
 न ते गिरो अपि मृष्ये तुरस्य न सुष्टुतिमसुर्यस्य विद्वान् ।
 सदा ते नाम स्वयशो विवक्मि ५ [५] (१०६)

भूरि हि ते सर्वना मानुषेषु भूरि मनीषी हवते त्वामित् ।

मारे अस्मन्मघवश्चयोक् कः

६

तुभ्येष्टिमा सर्वना शूर विश्वा तुभ्यं ब्रह्माणि वर्धना कृणोमि ।

त्वं नृमिहव्यो विश्वधांसि

७

नू चिद्भु ते मन्यमानस्य वृस्मो—दंश्रुवन्ति महिमानमुग्र ।

न वीर्यमिन्द्र ते न राधः

८

ये च पूर्वं ऋषयो ये च नूत्ना इन्द्र ब्रह्माणि जनयन्त विप्राः ।

अस्यो ते सन्तु सख्या शिवानि यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

९ [६] (२१०)

(२३)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

उतु ब्रह्माण्यैरत श्रवस्ये—न्द्रं समर्थं महया वसिष्ठ ।

आ यो विश्वानि शवसा ततानो—पश्रोता म ईवंतो वचांसि

१

अयामि घोषं इन्द्र देवजामि—रिरज्यन्त यच्छ्रुधो विवाचि ।

नहि स्वमायुश्चिकिते जनेषु तानीदंहांस्यति पण्यस्मान्

२

युजे रथं गवेपणं हरिभ्या—मुप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः ।

वि बाधिष्टु स्य रोदसी महित्वे—न्द्रो वृत्राण्यप्रती जघन्वान्

३

आर्षश्चित् पिण्युः स्तुर्यो—इ न गावो नक्षत्रुतं जरितारस्त इन्द्र ।

याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छा त्वं हि धीमिदयसे वि वाजान्

४

ते त्वा मदा इन्द्र मादयन्तु शुष्मिणं तुविरार्धसं जरित्रे ।

एको देवत्रा दयसे हि मती—नस्मिन्द्रूर सर्वने मादयस्व

५

एवेदिन्द्रं वृषणं वज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्यर्चन्त्यर्केः ।

स नः स्तुतो वीरवद् धातु गोमद यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [७] (२१६)

(२४)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

योनिष्ट इन्द्र सदने अकारि तमा नृभिः पुरुहूत प्र याहि ।

असो यथा नोऽविता वृधे च द्यौ वसूनि ममदश्च सोमैः

१

(२१७)

गूभीतं ते मन इन्द्र विवर्हाः सुतः सोमः परिपिक्ता मधूनि ।	
विसृष्टघेना भरते सुवृक्तिरियमिन्द्रं जोहुवती मनीषा	२
आ नो विव आ पृथिव्या ऋजीषि—निदं बर्हिः सोमयेयाय याहि ।	
वहेन्तु त्वा हरयो मयश्च—माङ्गयमच्छा तवसं मदाय	३
आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषा ब्रह्म जुषाणो हर्यश्व याहि ।	
वरीवृजत् स्थविरभिः सुशिप्रा—ऽस्मे दधद् वृषणं शुष्ममिन्द्र	४
एष स्तोमो मह उग्राय बर्हे धुरीष्टवात्यो न वाजयन्नाभयि ।	
इन्द्र त्वायमर्क ईष्टे वसनां विवीव द्यामधि नः श्रोमतं धाः	५
एवा न इन्द्र वार्यस्य पूधिं प्र ते महीं सुमतिं वैविदाम ।	
इयं पिन्व मघवन्त्यः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [८] (१११)

(१५)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । मिष्टुप ।

आ ते मह इन्द्रोत्युग्र समन्यवो यत् समरन्तु सेनाः ।	
पताति विद्युन्नयस्य ब्राह्मो—र्मा ते मनो विष्वश्च—ग्वि चारीत्	१
नि दुर्ग इन्द्र श्रथिह्यमित्रा—नभि ये नो मतींसो अमन्ति ।	
आरे तं शंसं कृणुहि निनिस्सो—रा नो भर संभरणं वसूनाम्	२
शतं ते शिप्रिभूतयः सुदासे सहस्रं शंसा उत रातिरस्तु ।	
जहि वधर्वनुयो मर्यस्या—ऽस्मे द्युस्रमधि रत्नं च धेहि	३
त्वावतो हीन्द्र कत्वे अस्मि त्वावतोऽवितुः शूर रातो ।	
विश्वेदहानि तविषीव उग्र ओकः कृणुष्व हरिवो न मर्षीः	४
कुत्सा एते हर्यश्वाय शूष—मिन्द्रे सहो वृवजूतमिगानाः ।	
सत्रा कृधि सुहना शूर वृत्रा वयं तरुत्राः सनुयाम वार्यम्	५
एवा न इन्द्र वार्यस्य पूधिं प्र ते महीं सुमतिं वैविदाम ।	
इयं पिन्व मघवन्त्यः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [९] (१२८)

(२६)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । शिष्टुः ।

- न सोम इन्द्रमसुतो ममाद् नार्जहाणो मघवानं सुतासः ।
 तस्मा उक्थं जनये यज्जुजोष भुवन्नवीयः शृणुवद् यथा नः १
- उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद् नीथेनीथे मघवानं सुतासः ।
 यदी सवार्यः पितरं न पुत्राः समानदक्षा अवसे हवन्ते २
- चकार ता कृणवन्नूनमन्या यानि भुवन्ति वेधसः सुतेषु ।
 जनीरिव पतिरेकः समानो नि मामृजे पुर इन्द्रः सु सर्वाः ३
- एवा तमाहुस्तु शृणुव इन्द्र एको विभक्ता तरणिर्मघानाम् ।
 मिथस्तुर ऊतयो यस्य पूर्वी रस्मे भद्राणि सश्वत प्रियाणि ४
- एवा वसिष्ठ इन्द्रमुतये नृन् कृष्टीनां वृषभं सुते गृणाति ।
 सहस्रिण उषं नो माहि वाजान् युषं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१०] (२३३)

(२७)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । शिष्टुः ।

- इन्द्रं नरो नेमर्षिता हवन्ते यत् पार्या युनजते धियस्ताः ।
 क्षरो नृषाता शर्वसश्चक्रान आ गोमति व्रजे भजा त्वं नः १
- य इन्द्र शुष्मो मघवन् ते अस्ति शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः
 त्वं हि हृज्ज्वा मघवन् विचेता अपा वृधि परिवृतं न राधः २
- इन्द्रो राजा जगतश्चर्यणीनामधि क्षमि विषुक्तं यदस्ति ।
 ततो ददाति वागुषे वसूनि चोवद् राध उपस्तुतश्चिद्वर्वाक् ३
- नू चिक्ष इन्द्रो मघवा सहृती वानो वाजं नि यमते न ऊती ।
 अनूना यस्य दक्षिणा पीपाय वामं नृभ्यो अभिर्वीता सखिभ्यः ४
- नू इन्द्र राये वरिवस्कृधी न आ ते मनो ववृत्याम मघार्य ।
 गोमदश्वावद् रथवद् व्यन्तो युषं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [११] (२३८)

(१८)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

ब्रह्मा ण इन्द्रोप याहि विद्वा—नर्वाश्चस्ते हरयः सन्तु युक्ताः ।
विश्वे चिद्धि त्वा विहवन्त मर्ता अस्मकमिच्छन्तुहि विश्वमिन्व १

हवं त इन्द्र महिमा व्यानङ् ब्रह्म यत् पासि शवसिन्नृषीणाम् ।
आ यद् वज्रं दधिषे हस्त उग्र घोरः सन् क्रत्वा जनिष्ठा अपाळ्हः २

तव प्रणीतीन्द्र जोहुवानान् त्वं यन्नृन् न रोदसी निनेथ ।
महे क्षत्राय शवसे हि जज्ञे ऽतूतुजि चित् तूतुजिरशिश्नत् ३

एभिर्न इन्द्राहभिर्दशस्य दुर्मित्रासो हि क्षितयः पर्वन्ते ।
प्रति यच्चष्टे अनृतमनेना अव द्विता वरुणो मायी नः सात् ४

वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः
यो अर्चतो ब्रह्मकृत्तिमविष्णो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१२] (१४१)

(२९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्व आ तु प्र याहि हरिवस्तवोकाः ।
पिब त्वस्य सुषुतस्य चारो—र्वदो मघानि मघधन्नियानः १

ब्रह्मन् वीर ब्रह्मकृति जुषाणो ऽवाचीनो हरिमियाहि तूर्यम् ।
अस्मिन्नू पु सर्वने मादयस्वो—५ ब्रह्माणि शृणव इमा नः २

का ते अस्त्यरंकृतिः सूक्तैः कदा नूनं ते मघवन् दाशेम ।
विश्वा मतीरा रतने त्वाया ऽधा म इन्द्र शृणवो हवेमा ३

उतो धा ते पुरुष्या इवासन् येषां पूर्वेषामशृणोःर्षीणाम् ।
अधाहं त्वा मघवओहवीमि त्वं न इन्द्रासि प्रमतिः पितेव ४

वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः ।
यो अर्चतो ब्रह्मकृत्तिमविष्णो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१३] (१४८)

(३०)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ नो देव शर्वसा याहि शुष्मिन् भवा बृध इन्द्र रायो अस्य ।	
महे नृगणाय नृपते सुवज्र महि क्षत्राय पौर्याय शूर	१
हवन्त उ त्वा हव्यं विवाचि तनूपु शूराः सूर्यस्य सातो ।	
त्वं विश्वेषु सेन्यो जनेषु त्वं वृत्राणि रन्धया ग्रहन्तु ।	२
अहा यदिन्द्र सुदिना व्युच्छान् दधो यत् केतुमुपमं समत्सु ।	
न्यः शिः सीवृवसुरो न होता हुवानो अत्र सुभगाय देवान्	३
वयं ते त इन्द्र ये च देव स्तवन्त शूर ददतो मघानि ।	
यच्छां सूरिभ्य उपमं वरूथं स्वाभुवो जरणामश्रवन्त	४
वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः ।	
यो अचंतो ब्रह्मकृतिमविष्टो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [१४] (२५३)

(३१)

११ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । गायत्री, १०-१२ विराट् ।

प्र च इन्द्राय मार्दन्नं हयैश्वाय गायत । सखायः सोमपात्रे	१
शंसेदुक्थं सुदानव उत द्युक्षं यथा नरः । चक्रुमा सत्यराधसे	२
त्वं न इन्द्र वाजयु—स्त्वं गव्युः शतक्रतो । त्वं हिरण्ययुर्वसो	३
वयमिन्द्र त्वायवो ऽभि प्र णोनुमो वृषन् । विन्द्री त्वः स्य नो वसो	४
मा नो निदे च वक्तव्ये ऽर्यो रन्धीररावणे । त्वे अपि क्रतुर्मम	५
त्वं वर्मांसि सप्रथः पुरोयोधश्च वृत्रहन् । त्वया प्रति ब्रुवे युजा	६ [१५]

महाँ उतासि यस्य ते ऽनु स्वधावरी सहः । मन्नाते इन्द्र रोदसी	७
तं त्वा मरुत्वती परि भुवद् वाणीं सयावरी । नक्षमाणा सह द्युभिः	८
ऊर्ध्वासस्त्वान्विन्द्वो भुवन् वृस्ममुप द्यवि । सं ते नमन्त कृष्टयः	९

प्र वो महे महिवृधे भरध्वं प्रचेतसे प्र सुमतिं कृणुध्वम् ।

विशः पूर्वीः प्र चरा चर्षणिप्राः

१०

(१६३)

उरुव्यर्चसे महिने सुवृक्ति मिन्याय ब्रह्म जनयन्त विप्राः ।

तस्य व्रतानि न भिनन्ति धीराः

११

इन्द्रं वाणीरुत्तमन्युमेव सत्रा राजानं वधिरे सहध्वै ।

हर्यश्वाय बर्हया समापीन्

१२ [१६] (१६५)

(३२)

२७ (१-२५) मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः, २६ पूर्वार्धर्चस्य शक्तिर्वसिष्ठो वा (शाठ्यायने ब्राह्मणे),
२६-२७ शक्तिर्वसिष्ठो वा (ताण्डके ब्राह्मणे) । इन्द्रः । प्रगाथः- (वृद्धती,
सतोष्टृती), ३ द्विपदा विराट् ।

मो पु त्वा वाघतश्चनः ऽऽरे अस्मन्नि रीरमन् ।

आरात्ताखित सधमादं न आ गही ह वा सजुर्ष वृधि

१

इमे हि ते ब्रह्मकृतः सुते सचा मधौ न मक्ष आसते ।

इन्द्रे कामं जरितारो वसूयवो रथे न पावुमा दधुः

२

रायस्कामो वज्रहस्तं सुदक्षिणं पुत्रो न पितरं हुवे

३

इम इन्द्राय सुन्विरे सोमांसो दध्याक्षिरः ।

तां आ मदाय वज्रहस्त पीतये हरिभ्यां याद्योक्त आ

४

भवच्छुर्कर्ण ईयते वसूतां न चिन्नो मधिषुद् गिरः ।

सद्यश्चिद् यः सहस्राणि शता वक्त्रकिर्वित्सन्तमा भिनन्त

५ [१७]

स वीरो अप्रतिष्कृत इन्द्रेण वृशुवे नृभिः ।

यस्ते गभीरा सर्वनानि वृत्रहन् त्सुनोत्या च धावति

६

मवा वरुथं मघवन् मघोनां यत् समजासि शर्थतः ।

वि त्वाहृतस्य वेदनं मजेम ह्या दूणाशो भरा गयम्

७

सुनोता सोमपात्रे सोममिन्द्राय वज्रिणे ।

पचंता पक्तीरवसे कृणुध्वमित् पूणञ्जित् पृणते मयः

८

मा श्रेधत सोमिनो वक्षता महे कृणुध्वं राय आतुजे ।

तुरगिरिजयति क्षेति पुष्यति न वेवास्तः कवत्वै

९

भर्किः सुवासो रथं पर्यास न रीरमत् ।

इन्द्रो यस्याक्षिता यस्य मरुतो गमत् स गोमति ब्रजे

१० [१८] (१७५)

गमद् वाजं वाजयन्निन्द्र मर्त्यो यस्य त्वमविता भुवः ।	
अस्माकं बोध्यविता रथानां मस्माकं शूर नृणाम्	११
उद्विष्यस्य रिच्यते—ऽशो धनं न जिग्युषः ।	
य इन्द्रो हरिश्चान् न दभन्ति तं रिपो दक्षं दधाति सोमिनि	१२
मन्त्रमखर्वं सुधितं सुपेशंसं दधात यज्ञियेष्व ।	
पूर्वांश्चन प्रक्षितयस्तरन्ति तं य इन्द्रे कर्मणा भुवत्	१३
कस्तमिन्द्र त्वावसु मा मर्त्यो दधर्षति ।	
अन्द्रा इत् ते मघवन् पार्ये विवि वाजी वाजं सिपासति	१४
मघोनः स्म वृन्तहर्त्येषु चोदय ये ददति प्रिया वसु ।	
तव प्रणीती हर्यश्च सूरिभिर्विश्वां तरेम दुरिता	१५ [१९]

तवेदिन्द्रावमं वसु त्वं पुण्यासि मध्यमम् ।	
सुत्रा विश्वस्य परमस्य राजसि नकिंङ्का गोषु वृण्वते	१६
त्वं विश्वस्य धनदा असि श्रुतो य इ भवन्त्याजयः ।	
तवायं विश्वः पुरुहूत पार्थिवो ऽवस्युर्नाम भिक्षते	१७
यदिन्द्र यावत्स्व मेतावद्वहमीशीय ।	
स्तोतारमिदं दिधिषेय रदावसो न पापत्वार्यं रासीय	१८
शिक्षेयमिन्महयुते विवेदिवे राय आ कुहचिद्विदे ।	
नहि त्वदुन्यन्मघवन् न आप्यं वस्यो अस्ति पिता चन	१९
तरप्तिरित् सिषासति वाजं पुरंध्या युजा ।	
आ व इन्द्रं पुरुहूतं नमे गिरा नेमि तण्डेव सुद्धम्	२० [२०]

न बुध्नुती मर्त्यो विन्दते वसु न खेधन्तं इयिर्नशत् ।	
सुशक्तिरिन्मघवन् तुभ्यं मावते वेष्णं यत् पार्ये विवि	२१
अमि त्वा शूर नोनुमो ऽतुग्धा इव धेनवः ।	
ईशानमस्य जगतः स्वर्हेशमीशानमिन्द्र तस्थुषः	२२
न त्वावो अन्यो विव्यो न पार्थिवो न जातो न जनिष्यते ।	
अश्वानन्तो मघवन्निन्द्र वाजिनो गव्यन्तस्त्वा हवामहे	२३
अमी घतस्तदा भरेन्द्र ज्यायः कनीयसः ।	
पुरुवसुर्हि मघवन् त्सनादसि भरेभरे च हव्यः	२४ (१८९)

परां पुदस्व मघवन्नमित्रान् त्सुवेदां नो वस् कृधि ।

अस्माकं बोध्यविता महाधने भवां वृधः सखीनाम्

२५

इन्द्र कर्तुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।

शिक्षा णो अस्मिन् पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहि

२६

मा नो अज्ञाता वृजनां दुराध्यो माशिवासो अव क्रमुः ।

त्वया वयं प्रवतः शश्वतीरपो ऽति शूर तरामसि

२७ [२१] (१११)

(३३)

१४ (१-९) मैत्रावरुणिवसिष्ठः, १०-१४ वसिष्ठपुत्राः । १-९ वसिष्ठपुत्राः इन्द्रो वा,
१०-१४ वसिष्ठः । त्रिष्टुप् ।

श्वित्यश्रौ मा दक्षिणतस्कपर्दा धियंजिन्वासो अभि हि प्रमन्दुः ।

उत्तिष्ठन् वोचे परि बर्हिषो नृन् न मे दुरादर्वितवे वसिष्ठाः

१

दुराविन्द्रमनयन्ना सुतेन तिरो वैशन्तमति पान्तमुग्रम् ।

पाशद्युधस्य वायतस्य सोमात् सुतादिन्द्रोऽवृणीता वसिष्ठान्

२

एवेन्नु कं सिन्धुमेभिस्ततरे वेन्नु कं भेदमेभिर्जघान ।

एवेन्नु कं दाशराज्ञे सुदासं प्रावदिन्द्रो ब्रह्मणा वो वसिष्ठाः

३

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितृणा मक्षमव्ययं न किला रिषाथ ।

यच्छक्रीषु वृहता रवेणे न्दे शुष्ममर्दधाता वसिष्ठाः

४

उद् द्यामिवेत् तृष्णाजो नाथितासो ऽदीधुदाशराज्ञे वृतासः ।

वसिष्ठस्य स्तुवत इन्द्रो अथो दुरं तृत्सुभ्यो अकृणोदु लोकम्

५ [२२]

वृण्डा इवेद् गोअजनास आसन् परिच्छिन्ना भरता अर्मकासः ।

अमवच्च पुरेता वसिष्ठ आदितृत्सूनां विशो अपथन्त

६

त्रयः कृण्वन्ति भुवनेषु रेतस्तिष्ठः प्रजा आर्या ज्योतिरग्राः ।

त्रयो घर्मास उपसं सचन्ते सर्वा इत् तां अनु विदुर्वसिष्ठाः

७

सूर्यस्येव वक्षथो ज्योतिरिषां समुद्रस्येव महिमा गर्भीरः ।

वार्तस्येव प्रजवो नायेन स्तोमो वसिष्ठा अन्यैतवे वः

८

त इन्निष्यं हृदयस्य प्रकेतैः सहस्रवल्शामभि सं चरन्ति ।

एमेन ततं परिधिं वयन्तो ऽप्सरस उप सेदुर्वसिष्ठाः

९

(१०१)

विद्युतो ज्योतिः परि संजिहानं मित्रावरुणा यदपश्यतां त्वा ।
तत् ते जन्मैतैकं वसिष्ठो ऽगस्त्यो यत् त्वा विश आजुभार

१० [२३]

उतासिं मैत्रावरुणो वसिष्ठो वर्या ब्रह्मन् मनसोऽधि जातः ।

वृषसं स्कृन्नं ब्रह्मणा दैव्येन विश्वे देवाः पुष्करे त्वादन्त

११

स प्रकेत उभयस्य प्रविद्वान् त्सहस्रदान उत वा सर्दानः ।

यगेन तत् परिधिं वयिष्यन्नस्यरसः परि जज्ञे वसिष्ठः

१२

सुत्रे ह जातारिषिता नमोभिः कुम्भे रेतः सिपिचतुः समानम् ।

ततो हु मान उर्दियाय मध्यात् ततो जातमृषिमाहुर्वसिष्ठम्

१३

उक्थभृतं सामभृतं बिभर्ति ग्रावाणं बिभ्रत् प्र वृदात्यग्रे ।

उपैवमाध्वं सुमनस्यमाना आ वो गच्छाति प्रतृको वसिष्ठः

१४ [२४] (३०६)

(३४)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३४-५५]

२५ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः, १६ अहिः, १७ अहिर्बुध्न्यः । द्विपदा विराट्, २२-२५ त्रिष्टुप् ।

प्र शुक्रैर्देवी मनीषा अस्मत् सुतंष्टो रथो न वृज्जी

१

विदुः पृथिव्या दिवो जनित्रं शृण्वन्त्यापो अध क्षरन्तीः

२

आपश्चिदस्मै पिबन्त पृथ्वी-वृत्रेषु गूरा मंसन्त उग्राः

३

आ धूर्ध्वस्मै दधाताश्वा-निन्द्रो न वृज्जी हिरण्यबाहुः

४

अभि प्र स्थाताहेव यज्ञं यातेव पत्नन् त्मनां हिनोत

५

त्मनां समत्सु हिनोत यज्ञं दधात केतुं जनाय वीरम्

६

उर्वस्य शुष्माद् भानुनर्त बिभर्ति भारं पृथिवी न भूम

७

हवामि देवा अयातुग्रे सार्धंभृतेन धियं दधामि

८

अभि वो देवीं धियं दधिध्वं प्र वो देवत्रा वाचं कृणुध्वम्

९

आ चष्ट आसां पार्थो नदीनां वरुण उग्रः सहस्रचक्षाः

१० [२५]

राजा राष्ट्रानां पेशो नदीना-मनुत्तमस्मै क्षत्रं विश्वायु

११

अविष्टो अस्मान् विश्वासु विक्व-द्युं कृणोत शंसं निनिस्तोः

१२

व्येतु विद्युद् द्विपामशेवा युयोत विष्वग्रपस्तनूनाम्

१३

अवीन्नो अग्निर्हव्यान्नमोभिः प्रेष्ठो अस्मा अधायि स्तोमः

१४

सृजुर्देवैर्मर्या नपातं सखायं कृध्वं शिवो नो अस्तु

१५

(३११)

अजामुकधैराहिं गृणीषे बुधे नवीनां रजःसु पीदन् १६
 मा नोऽहिर्बुधयो विषे धान्मा यज्ञो अस्य स्निग्धतायोः १७
 उत न एषु नृषु भवो धुः प्र शये यन्तु शर्धन्तो अर्यः १८
 तपन्ति शत्रुं स्वर्णं भूमां महासेनासो अमेभिरेषाम् १९
 आ यज्ञः पत्नीर्गमन्त्यच्छा त्वष्टा सुपाणिर्दधातु वीरान् २० [२६]

प्रति नः स्तोमं त्वष्टा जुषेत स्यावृस्मे अरमतिर्वसूयुः २१
 ता नो रासन् रातिषाचो वसून्त्या रोदसी वरुणानी शृणोतु ।
 वरुन्नीभिः सुशरणो नो अस्तु त्वष्टा सुदत्रो वि दधातु रायः २२
 तन्नो रायः पर्वतास्तन्न आपस्तद् रातिषाच ओषधीरुत द्यौः ।
 वनस्पतिभिः पृथिवी सजोषा उभे रोदसी परि पासतो नः २३
 अनु तदुर्वी रोदसी जिहाता मनु द्युक्षो वरुण इन्द्रसखा ।
 अनु विश्वे मरुतो ये सहासो रायः स्याम धरुणं धियध्वै २४
 तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्निराप ओषधीर्वनिनो जुषन्त ।
 शर्भन् तस्याम मरुतामुपस्थे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः २५ [२७] (१११)

(३५)

१५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

शं न इन्द्राग्नी भवतामवोभिः शं न इन्द्रावरुणा रातर्हव्या ।
 शमिन्द्रासोमा सुविताय शं योः शं न इन्द्रापूषणा वाजसती १
 शं नो भगः शम्भु नः शंसो अस्तु शं नः पुरंधिः शम्भु सन्तु रायः ।
 शं नः सत्यस्य सुयमस्य शंसुः शं नो अर्यमा पुरुजातो अस्तु २
 शं नो धाता शम्भु धर्ता नो अस्तु शं न उरुची भवतु स्वधार्मिः ।
 शं रोदसी ब्रूही शं नो अग्निः शं नो देवानां सुहृद्वानि सन्तु ३
 शं नो अग्निर्ज्योतिरनीको अस्तु शं नो मित्रावरुणावश्विना शम्भु ।
 शं नः सुकृता सुकृतानि सन्तु शं न इषिरो अभि धातु वार्तः ४
 शं नो द्यावापृथिवी पूर्वहृतौ शमन्तरिक्षं दृशये नो अस्तु ।
 शं न ओषधीर्वनिनो भवन्तु शं नो रजसस्पतिरस्तु जिष्णुः ५ [२८] (३३६)

शं न इन्द्रो वसुभिर्बुधो अस्तु	शमामित्येभिर्वरुणः सुशंसः ।	
शं नो रुद्रो रुद्रेभिर्जलांघः	शं नस्वष्टा ग्रामिर्निह शृणोतु	६
शं न सोमो भवतु ब्रह्म	शं नः शं नो ग्रावाणः शम्भुं सन्तु यज्ञाः ।	
शं नः स्वरूपां मितर्यो भवन्तु	शं नः प्रस्वः । शम्भ्वस्तु वेदिः	७
शं नः सूर्य उरुचक्षा उदेतु	शं नश्चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ।	
शं नः पर्वता ध्रुवयो भवन्तु	शं नः सिन्धवः शम्भुं सन्त्वापः	८
शं नो अदितिर्भवतु व्रतेभिः	शं नो भवन्तु मरुतः स्वर्काः ।	
शं नो विष्णुः शम्भुं पूषा नो अस्तु	शं नो भवित्रं शम्भ्वस्तु वायुः	९
शं नो देवः सखिता त्रायमाणः	शं नो भवन्तूपसो विभातीः ।	
शं नः पर्जन्यो भवतु प्रजाप्यः	शं नः क्षेत्रस्य पतिरस्तु शंभुः	१० [२९]
शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु	शं सरस्वती सह धीमिरस्तु ।	
शमभिपाचः शम्भुं रातिपाचः	शं नो विव्याः पार्थिवाः शं नो अप्याः	११
शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु	शं नो अर्वन्तः शम्भुं सन्तु गावः ।	
शं नः ऋभयः सुकृतः सुहस्ताः	शं नो भवन्तु पितरो हवेषु	१२
शं नो अज एकपाद् देवो अस्तु	शं नोऽहिर्बुध्न्यः । शं संमुद्रः ।	
शं नो अपां नपां पेरुरस्तु	शं नः पुक्षिर्भवतु देवगोपा	१३
आवित्या रुद्रा वसवो जुषन्ते	दं ब्रह्म क्रियमाणं नवीयः ।	
शृण्वन्तु नो दिव्याः पार्थिवासो	गोजाता उत ये यज्ञियांसः	१४
ये देवानां यज्ञियां यज्ञियांनां	मनोर्यजत्रा अमृतां ऋतज्ञाः ।	
ते नो रासन्तामुरुगायमद्य	यूयं पात स्वस्तिभिः सर्वा नः	१५ [३०] (३४६)

[अतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ अ० १-३०]

(३६)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । भिष्टुः ।

प्र ब्रह्मैतु सर्वनाहुतस्य	वि रश्मिभिः समृजे सूर्यो गाः ।	
वि सानुना पृथिवी संभ उर्वी	पृथु प्रतीकमध्येधे अग्निः	१
इमां वां मित्रावरुणा सुवृक्ति-	मिष्टं न कृण्वे असुरा नवीयः ।	
इनो वामन्यः पद्वीरवन्धो	जनं च मित्रो यंतति ब्रवाणः	२
आ वातस्य ध्रजतो रन्त इत्या	अपीपयन्त धेनवो न सूदाः ।	
महो द्विवः सर्वने जायमानो	ऽचिक्रवद् वृषभः सस्मिन्नूर्ध्व	३ (३४९)

गिरा य एता युनजद्धरीं त इन्द्र प्रिया सुरथां शूर धाय ।
 प्र यो मन्थुं रिरिक्षतो मिनात्या सुक्रतुर्मर्यमर्णं ववृत्याम् ४
 यजन्ते अस्य सुख्यं वर्यश्च नमस्विनः स्व क्रतस्य धामन ।
 वि पृक्षो बाबधे नृभिः स्तवान इदं नमो रुद्राय प्रेष्ठम् ५ [१]

आ यत् साकं यशसो वावशानाः सरस्वती सप्तथी सिन्धुमाता ।
 याः सुध्वयन्त सुदुघाः सुधारा अभि स्वेन पर्यसा पीप्यानाः ६
 उत त्ये नो मरुतो मन्दसाना धियं लोकं च वाजिनोऽवन्तु ।
 मा नः परि ह्यदक्षरा चरन्त्यवीवृधन् युज्यं ते शयं नः ७
 प्र वो महीमरमतिं कृणुध्वं प्र पूषणं विवृध्वं न वीरम् ।
 भगं धियोऽवितारं नो अस्याः सातौ वाजं रातिपाचं पुरंधिम् ८
 अच्छाद्यं वो मरुतः श्लोकं एत्वच्छा विष्णुं निषिक्तपागवोभिः ।
 उत प्रजायै गृणते वयो धुर्य्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ९ [२] (३५५)

(३७)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ वो बार्हिष्ठो वहतु स्तवध्वै रथो वाजा क्रभुक्षणो अमृक्तः ।
 अभि त्रिपृष्ठैः सर्वनेषु सोमैर्मदे सुशिपा महभिः पूषध्वम् १
 यूयं ह रत्नं मघवत्सु धत्थ स्वर्हशं क्रभुक्षणो अमृक्तम् ।
 सं यज्ञेषु स्वधावन्तः पिबध्वं वि नो राधांसि मतिभिर्दयध्वम् २
 उवोर्चिध हि मघवन् वृष्णं महो अर्भस्य वसुनो विभागे ।
 उमा ते पूर्णा वसुना गर्भस्ती न सुनुता नि यमते वसव्या ३
 त्वमिन्द्र स्वयंशा क्रभुक्षा वाजो न साधुरस्तमेष्वृक्वा ।
 वयं नु ते वृश्वांसः स्याम ब्रह्म कृण्वन्तो हरिवो वसिष्ठाः ४
 सनितासि प्रवतो वृशुषे चिद् यामिर्विवेषो हर्यश्च धीमिः ।
 ववन्मा नु ते युज्यामिरुती कदा न इन्द्र राय आ दशस्येः ५ [३]

वासयंसीध वेधस्तस्त्वं नः कदा न इन्द्र वर्चसो बुबोधः ।
 अस्तं तात्या धिया रयि सुवीरं पृक्षो नो अवा न्युहीत वाजी

अभि यं देवी निर्वृतिश्चिदीशे नक्षन्त इन्द्रं शरदः सुपृक्षः ।

उर्षं त्रिबन्धुर्जरदंष्ट्रिभे—त्यस्वविशं यं कृणवन्त मर्ताः ७

आ नो राधांसि सवितः स्तवध्या आ रायो यन्तु पर्वतस्य रातौ ।

सदा नो विव्यः पायुः सिषक्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ८ [४] (३३३)

(३८)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-६ सविता, ६ उत्तरार्धस्य भगो वा, ७-८ वाजिनः । त्रिष्टुप् ।

उदुष्य देवः सविता ययाम हिरण्ययीममतिं यामर्शिश्नेत् ।

नूनं भगो हव्यो मानुषेभिर्वि यो रत्नां पुरुवसुर्दधाति १

उदु तिष्ठ सवितः श्रुध्यस्य हिरण्यपाणे प्रभृतावृतस्य ।

व्युर्वीं पृथ्वीममर्तिं सृजान आ नृभ्यो मर्तमोजनं सुवानः २

अपि प्लुतः सविता देवो अस्तु यमा चिद् विश्वे वसवो गृणन्ति ।

स नः स्तोमान् नमस्यश्चनो धाद् विश्वेभिः पातु पायुभिर्नि सूरिन् ३

अभि यं देव्यदितिर्गुणातिं सवं देवस्य सवितुर्जुषाणा ।

अभि स्रग्राजो वरुणा गृणन्त्यभि मित्रासो अयमा सृजोपाः ४

अभि ये मिथो वनुषः सपन्ते रातिं विवो रातिपाचः प्रथिव्याः ।

अहिर्बुध्न्य उत नः शृणोतु वरुज्येकधेनुभिर्नि पातु ५

अनु तन्नो जास्पतिर्मसीष्ट रत्नं देवस्य सवितुरियानः ।

भगमृगोऽवसे जोहवीति भगमनुगो अर्धं याति रत्नम् ६

शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु देवताता मितर्द्रवः स्वर्काः ।

जम्भयन्तोऽहिं वृकं रक्षांसि सनेभ्यस्मद् युयवन्नर्मावाः ७

वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता कतज्ञाः ।

अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात प्रथिभिर्देवयानैः ८ [५] (३७१)

(३९)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

ऊर्ध्वो अग्निः सुमतिं वस्वो अभेत् प्रतीचीं जूणिर्व्वतातिमेति ।

भेजति अद्वीं रथ्येव पन्थां मृतं होता न इषितो यजाति १

प्र वावृजे सुप्रया बर्हिषेण मा विशर्पतीव वीरिष्ट इयाते ।

विशामक्तोरुपसः पूर्वहूतौ वायुः पूषा स्वस्तये नियुत्वान् २ (३७३)

जमया अन्नं वसवो रन्त देवा तुरावन्तरिक्षे मर्जयन्त शुभ्राः ।
 अर्वाक् पथ उरुजयः कृणुध्वं श्रोता दूतस्य जग्मुषो नो अस्य ३
 ते हि यजेषु यजियांस ऊमाः सधस्थं विश्वे अभि सन्ति देवाः ।
 तां अध्वर उग्रतो यक्ष्ये भृष्टी भगं नासत्या पुरंधिम् ४
 आग्ने गिरो विव आ पृथिव्या मित्रं वह वरुणमिन्द्रमग्निम् ।
 आर्यमणमिति विष्णुमेषां सरस्वती मरुतो मादयन्ताम् ५
 ररे ह्ययं मतिर्भिर्यजियानां नक्षत्र कामं मर्त्यानामसिन्वन् ।
 धाता रयिमविवृस्यं सवृसां संक्षीमहि युज्येभिर्नु देवैः ६
 नू रोदसी अमिष्टुते वसिष्ठे कृतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।
 यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अकं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [६] (३७८)

(४०)

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

ओ भृष्टीर्विवृथ्याऽं समेतु प्रति स्तोमं दधीमहि तुराणाम् ।
 यवद्य देवः सविता सुवाति स्यामांस्य रत्तिनो विभागे १
 मित्रस्तज्ञो वरुणो रोदसी च द्युमंक्तमिन्द्रो अर्यमा ददातु ।
 विवेधु देव्यदिती रेक्णो वायुश्च यन्नियुवैते भगश्च २
 सेषुभो अस्तु मरुतः स जुष्मी यं मर्त्यं पृषदश्वा अवाथ ।
 उतेमग्निः सरस्वती जुनन्ति न तस्य रायः पर्यितास्ति ३
 अयं हि नेता वरुण क्रतस्य मित्रो राजानो अर्यमापो धुः ।
 सुहवा देव्यदितिरनर्वा ते नो अंहो अति पर्षन्नरिष्टान् ४
 अस्य देवस्य मीळुषो वया विष्णोरिवस्यं प्रभूथे हविर्भिः ।
 विवे हि रुद्रो रुद्रियं महित्वं यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ५
 मात्रं पूषन्नाधृण इरस्यो वरुन्त्री यद रातिपाचंश्च रासन् ।
 मयोभुषो नो अर्वन्तो नि पान्तु वृष्टिं परिज्मा वातो ददातु ६
 नू रोदसी अमिष्टुते वसिष्ठे कृतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।
 यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अकं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [७] (३८५)

(४१)

७ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । १ अग्नीन्द्रमित्रावरुणाश्विमगपूयब्रह्मणस्पतिसोमरुद्राः, १-६ भगः,
७ उपसः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना ।	
प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्रं हुवेम	१
प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम वयं पुत्रमर्दितेर्यो विधृता ।	
आध्रश्चिद् यं मन्यमानस्तुराश्चिद् राजा चिद् यं भगं भक्षीत्याहं	२
भग प्रणेत्तर्भग सत्वरारधो भगेमां धियमुदवा ददन्नः ।	
भग प्र णो जनय गोमिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम	३
उतेदानीं भगवन्तः स्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अह्नाम् ।	
उतोर्विता मघवन् त्सूर्यस्य वयं देवानां सुमती स्याम	४
भग एव भगवो अस्तु देवास्तेन वयं भगवन्तः स्याम ।	
तं त्वा भग सर्वं हज्जोहवीति स नो भग पुरएता भवेह	५
समध्वरायोपसो नमन्त दधिक्रावेव शुचये पदार्थ ।	
अर्वाचीनं वसुविदं भगं नो रथमिवाश्वो वाजिन आ वहन्तु	६
अश्वोवतीर्गोमतीने उवासो वीरवतीः सर्वमुच्छन्तु मद्राः ।	
पूतं कुर्हामा विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः	७ [८] (३१९)

(४२)

६ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र ब्रह्माणो अङ्गिरसो नक्षन्त प्र केन्नुनुर्नभन्यस्य वेतु ।	
प्र धेनव उवृपुतो नवन्त युज्यातामर्वा अध्वरस्य पेशः	१
सुगस्ते अग्ने सनवित्तो अध्वा युक्ष्वा सुते हरितो रोहितश्च ।	
ये वा सप्रन्नरुमा वीरवाहो हुवे देवानां जनिमानि सत्तः	२
समृ वो यज्ञं महयन् नमोमिः प्र होता मन्द्रो रिरिच उपाके ।	
यजस्व सु पुर्वणीक देवा ना यज्ञियामरमतिं ववृत्याः	३
यदा वीरस्य रेवतो दुरोणे स्योनशीरतिथिराचिकेतत ।	
सुपीतो अग्निः सुधितो वम आ स विशे दाति वार्यमियत्तै	४ (३२०)

इमं नो अग्ने अध्वरं जुषस्व मरुत्स्विन्द्रे यशसं कृधी नः ।
आ नक्ता बर्हिः सदातामुषासो शन्ता मित्रावरुणा यजेह
एवाग्निं सहस्यं वसिष्ठो रायस्कामो विश्वप्स्न्यस्य स्तौत ।
इषं रायि पप्रथद् वाजमस्मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६ [९] (३९८)

(४३)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र वो यजेषु देवयन्तो अर्चन् द्यावा नमोभिः पृथिवी इपध्वै ।
येषां ब्रह्माण्यसमानि विप्रा विश्वं ग्वियन्ति वनिनो न शाखाः
प्र यज्ञ एतु हेत्वो न सप्ति रुद्यच्छध्वं समनसो घृताचीः ।
स्तृणीत बर्हिरध्वराय साधू ध्वा शोचींषि देवयून्यस्थुः
आ पुत्रासो न मातरं विभृजाः सानो देवासो बर्हिषः सदन्तु ।
आ विश्वार्ची विबुध्यामनक्त्वग्ने मा नो देवताता मृधस्कः
ते सीपपन्त जोषमा यजत्रा क्रतस्य धाराः सुदुधा दुहानाः ।
ज्येष्ठं वो अद्य मह आ वसूनामा गन्तन समनसो यति ष्ठ
एवा नो अग्ने विक्षा दशस्य त्वया वयं सहसावन्नास्काः ।
राया युजा सधमावो अरिष्ठा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५ [१०] (४०३)

(४४)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । दधिकाः, १ दधिकाद्वयुषोऽग्निभोगेन्द्रविष्णुपूषन्नहणस्पत्यादित्यद्यावापृथिव्याप ।
त्रिष्टुप्, १ जगती ।

दधिकां वः प्रथममश्विनोपसंमग्निं समिद्धं भगमूतये हुवे ।
इन्द्रं विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं मादित्यान् द्यावापृथिवी अपः स्वः
दधिकामु नमसा बोधयन्त उदीराणा यज्ञमुपप्रयन्तः ।
इळां देवीं बर्हिषि सादयन्तोऽश्विना विप्रा सुहवा हुवेम
दधिकावाणं बुबुधानो अग्निमुप बुव उपसं सूर्यं गाम् ।
बभ्रं मंश्चतोर्वरेणस्य बभ्रुं ते विश्वास्मद् दुहिता यावयन्तु
दधिकावा प्रथमो वाज्यर्वाऽग्ने रथानां भवति प्रजानन् ।
संविदान उपसा सूर्येणाऽऽदित्येभिर्वसुभिरङ्गिर्नोभिः

१

२

३

४

(४०७)

आ नो दधिक्ताः पृथ्यामनक्त्वु—तस्य पन्थामन्वेतवा उ ।

शृणोतुं नो दैन्यं शर्धो अग्निः शृण्वन्तु विश्वे महिषा अमूराः

५ [११] (४०८)

(४५)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सविता । त्रिष्टुप् ।

आ वेवो यातु सविता सुरतो ऽन्तरिक्षप्रा वहमानो अश्वैः ।

हस्ते दधानो नयां पुरुणि निवेशयश्च प्रसुवश्च भूम १

उदस्य बाहू शिथिरा बृहन्ता हिरण्यया दिवो अन्तौ अनन्ताम् ।

नूनं सो अस्य महिमा पणिष्ट सूरश्चिदस्मा अनु दादपस्याम् २

स या नो वेवः सखिता सहावा ऽऽ साविपद् वसुपतिर्वसूनि ।

विश्वयसाणो अमर्तिसुरुचीं मर्तभोजनमध रासते नः ३

इमा गिरः सवितारं सुजिह्वं पूर्णगमस्तिमीलते सुषाणिम् ।

चित्रं वयो बृहवुस्मे दधातु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ४ [१२] (४१२)

(४६)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । रुद्रः । जगती, ४ त्रिष्टुप् ।

इमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः क्षिप्रेपवे देवाय स्वधात्रे ।

अषाळहाय सहमानाय वेधसे तिग्मायुधाय भरता शृणोतुं नः १

स हि क्षयेण क्षम्यस्य जन्मनः साप्राज्येन विव्यस्य चेतति ।

अब्रवन्तीरुप नो दुरश्चरा ऽनमीवो रुद्र जासुं नो भव २

या ते विद्युदवसृष्टा विवस्परि क्षमया चरति परि सा वृणक्तु नः ।

सहसं ते स्वपिवात मेपजा मा नस्तोकेषु तनयेषु रीरिषः ३

मा नो वधी रुद्र मा परां वा मा ते भूम प्रसितौ हीलितस्य ।

आ नो भज ब्रहिर्णि जीवशंसे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ४ [१३] (४१६)

(४७)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आपः । त्रिष्टुप् ।

आपो यं वः प्रथमं देवयन्तं इन्द्रपानमूर्धिमकृण्वतेलः ।

तं वो वयं शुचिमसिप्रमद्य घृतप्रुधं मधुमन्तं वनेम १

(४१७)

तमूर्मिमापो मधुमत्तमं वो ऽपां नपादवत्वाशुहेमा ।
 यस्मिन्निन्द्रो वसुभिर्मादयाति तमश्याम देवयन्तो वो अद्य
 शतपवित्राः स्वधया मर्दन्ती कुर्वीकुर्वानामपि यन्ति पार्थः ।
 ता इन्द्रस्य न भिनन्ति व्रतानि सिन्धुभ्यो हव्यं घृतवज्जुहोत
 याः सूर्यो रश्मिभिराततान याभ्य इन्द्रो अरदद् गातुमूर्मिम ।
 ते सिन्धवो वरिवो धातना नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२

३

४ [१४] (४२०)

(४८)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । ऋभवः, २ विश्वे देवा वा । त्रिष्टुप् ।

ऋभुक्षणो वाजा मादयध्वमस्मे नरो मघवानः सुतस्य ।
 आ वोऽर्वाचः कर्तवो न यातां विश्वो रथं नयं वर्तयन्तु
 ऋभुर्ऋभुभिर्भुवि वः स्याम विश्वो विभुभिः शवसा शवांसि ।
 वाजो अस्माँ अवतु वाजसाता विन्द्रेण युजा तरुषेम वृत्रम्
 ते चिद्धि पूर्वीरभि सन्ति ज्ञासा विश्वो अयं उपरताति ववन् ।
 इन्द्रो विश्वो ऋभुक्षा वाजो अयः शत्रोर्मिथत्या कृणवन् वि नृमणम्
 नू देवासो वरिवः कर्तना नो भूत नो विश्वेऽवसे सजोषाः ।
 समस्मे इषं वसवो ददीरन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४ [१५] (४२४)

(४९)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आपः । त्रिष्टुप् ।

समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात् पुनाना यन्त्यनिविशमानाः ।
 इन्द्रो या वज्री वृषभो रराद् ता आपो देवीरिह मामवन्तु
 या आपो विव्या उत वा स्रवन्ति खनित्रिमा उत वा याः स्वयंजाः ।
 समुद्रार्था याः शुचयः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु
 यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानूते अवपश्यञ्जनानाम् ।
 मधुश्रुतः शुचयो याः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु
 यासु राजा वरुणो यासु सोमो विश्वे देवा यासूर्जं मवन्ति ।
 वैश्वानरो यास्वभिः प्रविष्टस्ता आपो देवीरिह मामवन्तु

१

२

३

४ [१६] (४२८)

(५०)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ मित्रावरुणौ, २ अग्निः, ३ विश्वे देवाः, ४ नद्यः ।

जगती, ४ अतिजगती शकरी वा ।

आ मां मित्रावरुणोह रक्षतं कुलाययद् विश्वयन्मा न आ गन् ।
 अजलावं दुर्दशीकं तिरो दधे मा मां पद्येन रपसा विवृत् त्सरः १
 यद् विजामन् परुषि वन्दनं भुवँदप्तीवन्तौ परि कुल्फौ च देहन् ।
 अग्निष्ठच्छोचन्नप बाधतामितो मा मां पद्येन रपसा विवृत् त्सरः २
 यच्छल्मलौ भवति यज्ञदीपु यदोपधीभ्यः परि जायते विपम् ।
 विश्वे देवा निरितस्तत् सुवन्तु मा मां पद्येन रपसा विवृत् त्सरः ३

याः प्रवतो निवतं उद्धतं उकुन्वतीरनुवृकाश्च याः ।

ता अस्मभ्यं पर्यसा पिन्वमानाः शिवा देवीरशिपदा भवन्तु सर्वा नद्यो अशिमिदा भवन्तु ४

[१७] (४३२)

(५१)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

आदित्यानामवसा नूतनेन सक्षीमहि शर्मणा शंतमेन ।
 अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इमं यज्ञं दधतु श्रोषमाणाः १
 आदित्यासो अदितिर्मावयन्तां मित्रो अयमा वरुणो रजिष्ठाः ।
 अस्माकं सन्तु भुवनस्य गोपाः पिबन्तु सोममवसे नो अद्य २
 आदित्या विश्वे भरुतश्च विश्वे देवाश्च विश्वे ऋभवश्च विश्वे ।
 इन्द्रो अग्निरश्विना तुष्टुवाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [१८] (४३५)

(५२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

आदित्यासो अदितयः स्याम पूर्वैवत्रा वसवो मर्त्यत्रा ।
 सनेम मित्रावरुणा सनन्तो भवेम द्यावापृथिवी भवन्तः १
 मित्रस्तन्नो वरुणो मामहन्त शर्मं तोकाय तनयाय गोपाः ।
 मा वो भुजेमान्यजातमेनो मा तत् कर्म वसवो यच्चर्यध्वे २
 तुरण्यवोऽङ्गिरसो नक्षन्त रत्नं देवस्य सवितुरियाणाः ।
 सिता च तन्नो महान् यज्ञो विश्वे देवाः समनसो जुषन्त ३ [१९] (४३८)

(५३)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आवापृथिवी । भिष्टुप् ।

- प्र आवा यज्ञैः पृथिवी नमोभिः सबार्धं ईळे बृहती यजत्रे ।
 ते चिद्धि पूर्वे कवयो गुणन्तः पुरो मही दधिरे देवपुत्रे १
 प्र पूर्वजे पितरा नव्यसीमि—गीर्भिः कृणुध्वं सदाने कृतस्य ।
 आ नो आवापृथिवी दैव्येन जनेन यातं महिं वां वरूथम् २
 उतो हि वां रत्नधेयानि सन्ति पूरुणि आवापृथिवी सुदासे ।
 अस्मे धत्तं यदसदस्कृधोयु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [२०] (४४१)

(५४)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वास्तोष्पतिः । भिष्टुप् ।

- वास्तोष्पते प्रतिं जानीह्यस्मान् त्स्वावेशो अनमीवो भवा नः ।
 यत् त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं नो भव द्विषदे शं चतुष्पदे १
 वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्द्रो ।
 अजरांसस्ते सख्ये स्याम पितेर्व पुत्रान् प्रति नो जुषस्व २
 वास्तोष्पते शग्मया संसदा ते सक्षीमहिं रण्वया गातुमत्या ।
 पाहि क्षेम उत योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [२१] (४४४)

(५५)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वास्तोष्पतिः, २-८ इन्द्रः (२-८ प्रस्वाकिर्न उपनिषद्) ।

१ गायत्री, २-४ उपरिष्टादबृहती, ५-८ अनुष्टुप् ।

- अभीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् । सखां सुशेवं एधि नः १
 यदर्जुन सारमेय वृतः पिशङ्गु यच्छसे ।
 वीव भ्राजन्त क्रष्टय उप स्रकेषु बप्सतो नि षु स्वप २
 स्तेनं राय सारमेय तस्करं वा पुनःसर ।
 स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान् दुच्छुनायसे नि षु स्वप ३
 त्वं सूकरस्य दर्दहि तव दर्दतु सूकरः ।
 स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान् दुच्छुनायसे नि षु स्वप ४ (४४८)

सस्तु ग्राता सस्तु पिता सस्तु श्वा सस्तु विश्वपतिः ।

ससन्तु सर्वे ज्ञानयः सस्त्वयमभितो जनः

५

य आस्ते यश्च चरति यश्च पश्यति नो जनः ।

तेषां सं हन्मो अक्षाणि यथेदं हर्म्यं तथा

६

सहस्रशृङ्गो वृषभो यः समुद्राबुदाचरत् ।

तेना सहस्येना वयं नि जनान् त्वापयामसि

७

प्रोप्सेश्या बह्येश्या नारीर्यास्तत्पशीवरीः

स्त्रियो याः पुण्यगन्धास्ताः सर्वाः त्वापयामसि

८ [२२] (४५२)

(५६)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ५६-७०]

२५ मैत्रावरुणिर्वशिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप्, १-११ छिपदा विराट् ।

क ई व्यक्ता नरः सर्नीळा रुद्रस्य मर्या अधा स्वश्वाः

१

नक्षिर्होपां जनुषि वेदु ते अङ्ग विद्रे मिथो जनित्रम्

॥१॥ २

अभि स्वपूभिर्मिथो वपन्त वातस्वनसः इयेना अस्पृधन्

३

एतानि धीरो निण्या चिकेत पृश्निर्यदूधो मही जभारं

॥२॥ ४

सा विट् सुवीरा मरुद्भिरस्तु सनात् सहन्ती पुण्यन्ती नृम्णम्

५

यामं येष्ठाः शुभा शोमेष्ठाः श्रिया संमिदला ओजोभिरुग्राः

॥३॥ ६

उग्रं व ओजः स्थिरा शवांस्यधा मरुद्भिर्गणस्तुर्विष्मान्

७

शुभ्रो वः शुष्मः कुष्मी मनांसि धुनिर्मुनिरिव शर्धस्य धृष्णोः

॥४॥ ८

सर्नेभ्यस्मद् द्युयोतं दिद्युं मा वो दुर्मतिरिह प्रणङ्कः

९

प्रिया वो नाम हुवे तुराणा मा यत् तृपन्मरुतो वावशानाः

॥५॥ १० [२३]

स्वायुधासं इष्मिणः सुनिष्का उत स्वयं तन्वः शुभ्रमानाः

॥६॥ ११

शुचीं वो हव्या मरुतः शुचीनां शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचिभ्यः ।

ऋतेन सत्यमृतसाप आय ऊरुचिजन्मानः शुचयः पावकाः

१२

असेष्वा मरुतः स्वाद्यो वो वक्षःसु रुक्मा उपशिश्रियाणाः ।

वि विद्युतो न वृष्टिर्भी रुचाना अनु स्वधामायुर्धिर्यच्छमानाः

१३

प्र बुध्या व ईरते महींसि प्र नामानि प्रयज्यवस्तिरध्वम् ।

सहस्रियं दम्यं भागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्वम्

१४

(४६६)

यदि स्तुतस्य मरुतो अधीथे—तथा विप्रस्य वाजिनो हवींश्च ।

मक्ष्ण रायः सुवीर्यस्य दात नू चिद् यमन्य आदमदरावा

१५ [२४]

अत्यासो न ये मरुतः स्वश्चो यक्षहशो न शुभयन्त मयीः ।

ते हर्ष्येष्ठाः शिशवो न शुभ्रा वत्सासो न प्रक्रीळिनः पयोधाः

१६

वृशस्यन्तो नो मरुतो मृळन्तु वरिवस्यन्तो रोदसी सुमेके ।

आरे गोहा नृहा वधो वो अस्तु सुद्वेभिरस्मे वसवो नमध्वम्

१७

आ वो होता जोहवीति सत्तः सत्राचीं राति मरुतो गृणानः ।

य ईवतो वृषणो अस्ति गोपाः सो अर्हयावी हवते व उक्थैः

१८

इमे तुरं मरुतो रामयन्ती—मे सहः सहस आ नमन्ति ।

इमे शंस वनुष्यतो नि पान्ति गुरु द्वेषो अररुषे दधानि

१९

इमे रधं चिन्मरुतो जुनन्ति भूमिं चिद् यथा वसवो जुषन्त ।

अप बाधध्वं वृषणस्तर्मांसि धत्त विश्वं तनयं तोकमस्मे

२० [२५]

मा वो वृत्रान्भरुतो निरराम मा पश्चाद् वध्म रथ्यो विभागे ।

आ नः स्पर्हं भजतना वसव्येऽ यदीं सुजातं वृषणो वो अस्ति

२१

सं यद्धनन्त मनुभिर्जनांसः शूरा यद्दीप्वोषधीषु विश्व ।

अधं स्मा नो मरुतो रुद्रियास—छातारो भूत पृतनास्त्रयः

२२

भूरिं चक्र मरुतः पित्र्याण्यु—कथानि या वः शस्यन्ते पुरा चित् ।

मरुद्भिरुग्रः पृतनासु सा—मृता मरुद्भिरित सनिता वाजमवी

२३

अस्मे वीरो मरुतः शुष्यस्तु जनानां यो असुरो विधृता ।

अपो येन सुक्षितये तरेमा—ऽधु स्वमोको अभि वः स्वाम

२४

तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्नि—राप् ओषधीर्वनिनो जुषन्त ।

शर्मन् तस्याम मरुतामुपस्थे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२५ [२६] (४७७)

(५७)

७ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

मध्वो वो नाम मरुतं यजत्राः प्र यज्ञेषु शर्वसा मदन्ति ।

ये रेजयन्ति रोदसी चिदुवीं पिबन्त्युत्सं यदयासुरुग्राः

१

(४७८)

निचेतारो हि मरुतो गृणन्तं प्रणेतारो यजमानस्य मन्त्रं ।	
अस्माकमद्य विद्वेषु वहिंरा वीतये सदत पिप्रियाणाः	२
नैतावद्वन्द्ये मरुतो यथेमे भ्राजन्ते रुक्मैरायुधैस्तनुमिः ।	
आ रोदसी विश्वपिशाः पिशानाः समानमश्रयन्ते शुभे कम्	३
कधक् सा वो मरुतो दिद्युवस्तु यद् व आगः पुरुषता कराम ।	
मा वस्तस्यामपि भूमा यजन्ता अस्मे वो अस्तु सुमतिश्चनिष्ठा	४
कृते चिदत्र मरुतो रणन्ताऽनवद्यासः शुचयः पावकाः ।	
प्र णोऽवत सुमतिर्मयजन्ताः प्र वाजैभिस्तिरत पुण्यसे नः	५
उत स्तुतासो मरुतो व्यन्तु विश्वेभिर्नामभिर्नरो हवीर्यि ।	
वदात नो अमृतस्य प्रजाये जिगृत रायः सूनृता मघानि	६
आ स्तुतासो मरुतो विश्वं ऊती अच्छा सूरिन् त्वर्वताता जिगात ।	
ये नस्तमना गतिनो वर्धयन्ति यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२७] (४८४)

(५८)

६ भेत्तावरुणर्वसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

प्र साक्युक्षे अर्चता गणाय यो दैव्यस्य धाम्नस्तुर्विभान् ।	
उत क्षोदन्ति रोदसी महित्वा नक्षन्ते नाकं निक्षेतेखंशात्	१
जूनृश्चिद् वो मरुतस्त्वेध्वेण भीमास्तुर्विमन्यवोऽयासः ।	
प्र ये महोभिरोजस्रोत सन्ति विश्वो वो यामन् भयते स्वर्हक्	२
बृहद् वयो मघवन्द्यो दधात जुजोषन्निम्रुतः सुष्टुतिं नः ।	
गुतो नाष्वा पि तिराति जन्तुं प्र णः स्पार्हामि कृतिभिस्तिरेत	३
युष्मोतो विभो मरुतः शतस्वी युष्मोतो अवा सहुरिः सहस्री ।	
युष्मोतः सभ्राद्धत हन्ति वृत्रं प्र तद् वो अस्तु धूतयो वृष्णम्	४
तां आ रुद्रस्य मीळदुषो विवासे कुविन्नसन्ते मरुतः पुनर्नः ।	
यत् सस्यतां जिहीद्विरे यदावि रव तदेन इमहे तुराणांम्	५
प्र सा वाचि सुष्टुतिर्मघोना मिदं सुक्तं मरुतो जुषन्त ।	
आराञ्चिद् द्वेषो वृषणो युयोत यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [२८] (४९०)

(५९)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-११ मरुतः; १२ रुद्रः (मृत्युविमोचनी ऋक्) ।

प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती); ७-८ त्रिष्टुप्, ९-११ गायत्री, १२ अनुष्टुप् ।

यं त्रायध्व इदमिदं देवासो यं च नयथ ।

तस्मा अग्ने वरुण मित्रार्यमन् मरुतः शर्म यच्छत १

युष्माकं देवा अवसाहनि प्रिय ईजानस्तरति द्विषः ।

प्र स क्षयं तिरते वि महीरिपो यो वो वराय दाशति २

नहि वंश्चरमं चन वसिष्ठः परिमंसति ।

अस्माकमद्य मरुतः सुते सचा विश्वे पिबत कामिनः ३

नहि व ऊतिः पृतनासु मर्धति यस्मा अराध्वं नरः ।

अभि व आवर्तं सुमतिर्नवीयसी तूयं यात पिपीषवः ४

ओ षु घृष्टिराधसो यातनान्धांसि पीतये ।

इमा वो हव्या मरुतो रुरे हि कं मो ष्वन्यत्र गन्तन ५

आ च नो बर्हिः सदताविता च नः स्पर्हाणि दातवे वसु ।

अग्नेधन्तो मरुतः सोम्ये मधौ स्वाहेह मादयाध्वे ६ [२९]

सस्वाश्चिद्धि तन्वः शुभ्रमना आ हंसासो नीलपृष्ठा अपतन् ।

विश्वं शर्धो अभितो मा नि षेवु नरो न रण्वाः सर्वने मर्दन्तः ७

यो नो मरुतो अभि दुर्हेणायुस्तिरश्चित्तानि वसवो जिघांसति ।

दुहः पाशान् प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन हन्मना हन्तना तम् ८

सातपना इदं हवि मरुतस्तज्जुष्टन । युष्माकोती रिंशादसः ९

गृहमेधासु आ गत मरुतो मापं भूतन । युष्माकोती सुदानवः १०

इहेह वः स्वतवसः कवेयः सूर्यत्वचः । यज्ञं मरुत आ वृणे ११

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।

उर्वारुकमिव बन्धना न्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् १२ [३०] (५०)

-३०९-

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १- २७]

(६०)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ सूर्यः, २-१२ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यद्यद्य सूर्य ब्रवोऽनागा उद्यन् मित्राय वरुणाय सत्यम् ।

वयं देवत्रादिते स्याम तव प्रियासो अर्यमन् गृणन्तः १ (५०)

एष स्य मित्रावरुणा नृचक्षां उभे उदेति सूर्यो अभि ज्मन् ।
 विम्बस्य स्थातुर्जगतश्च गोपा क्रजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन् २
 अयुक्त सप्त हरितः सधस्थाद् या ई वरहन्ति सूर्यं घृताचीः ।
 धार्मानि मित्रावरुणा युवाकुः सं यो यूथेव जनिमानि चष्टे ३
 उद् वां पुक्षासो मधुमन्तो अस्थुरा सूर्यो अरुहच्छुक्रमणः ।
 यस्मा आदित्या अध्वनो रदन्ति मित्रो अर्यमा वरुणः सजोपाः ४
 इमे चेतारो अनृतस्य भूरे मित्रो अर्यमा वरुणो हि सन्ति ।
 इम ऋतस्य वावृधुर्दुरोणे शग्मासः पुत्रा अदितेरद्वधाः ५
 इमे मित्रो वरुणो वृळमासो ऽचेतसं चिञ्चितयन्ति दक्षैः ।
 अपि क्रतुं सुचेतसं वतन्तस्तिरश्चिदंहः सुपथां नयन्ति ६ [१]

इमे द्विषो अग्निमिषा पृथिव्याश्चिकित्वांसां अचेतसं नयन्ति ।
 प्रभाजे चिञ्चर्यो गाधमस्ति पारं नो अस्य विष्पितस्य पथन् ७
 यद् गोपावददितिः शर्म मद्रं मित्रो यच्छन्ति वरुणः सुदासं ।
 तस्मिन्ना तोकं तनयं दधाना मा कर्म देवहेळनं तुरासः ८
 अव देवि होत्रामिर्यजेत रिपः काश्चिद् वरुणधृतः सः ।
 परि द्वेषोमिर्यमा वृणक्तू रं सुदासं वृषणा उ लोकम् ९
 सस्वश्चिद्धि सधृतिस्त्वेष्येषा मपीच्येन सहसा सहन्ते ।
 युष्मद् भिया वृषणो रेजमाना दक्षस्य चिन्महिना मुळता नः १०
 यो ब्रह्मणे सुमतिमायजति वाजस्य सातौ परमस्य रायः ।
 सीक्षन्त मन्युं मघवानो अर्य उरु क्षयाय चक्रिरे सुधातुं ११
 इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि ।
 विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १२ [२] (५१४)

(६१)

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उद् वां चक्षुर्यरुण सुप्रतीकं देवयोरिति सूर्यस्तत्त्वान् ।
 अभि यो विश्वा भुवनानि चष्टे स मन्युं मर्त्येष्ववा चिकेत १ (५१५)

प्र वां स मित्रावरुणावृतावा विप्रो मन्मानि दीर्घधुदित्यति ।	
सस्य ब्रह्माणि सुकृतु अवाथ आ यत् क्रत्वा न शरदः पुण्ये	२
प्रोरोमित्रावरुणा पृथिव्याः प्र द्विव ऋष्याद् दृढतः सुदानू ।	
रप्रां दधाथे ओषधीषु विश्वृधग्यतो अनिमिषं रक्षमाणा	३
हंता मित्रस्य वरुणस्य धाम शुष्मो रोदसी बद्धधे महित्वा ।	
अयन् मासा अयज्वनामवीराः प्र यज्ञमन्मा वृजनं तिराते	४
अयूँ विश्वा वृषणाविमा वां न यासुं चित्रं ददृशे न यक्षम् ।	
दृष्टं सचन्ते अनृता जनानां न वां निष्यान्यचिते अभूयन्	५
रतु वां यज्ञं मह्यं नमोभिर्हृवे वां मित्रावरुणा स्वाधः ।	
प्र वां मन्मान्युचसे नवानि कृतानि ब्रह्म जुजुषश्चिमानि	६
इह वैद पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेपु मित्रावरुणावकारि	
विद्यानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [३] (५२१)

(६९)

६ मित्रावरुणर्वसिष्ठः । १-३ सूर्यः, ४-६ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उत्त सूर्यो बृहदुचीप्यश्रेत् पुरु विश्वा जनिम मानुषाणाम् ।	
रुजो दिवा ददृशे रोचमानः क्रत्वा कृतः सुकृतः कर्तुभिर्भूत्	१
स सूर्यं प्रति पुरो न उद गा एभिः स्तोमेभिरेतशेभिरेवैः ।	
प्र नो मित्राय वरुणाय वोचो ऽनागसो अयम्णे अग्रये च	२
वि नः सहस्रं शुरुधो रदन्वृतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।	
वच्छन्तु चन्द्रा उषयं नो अकमा नः कामं पूपुरन्तु स्वतानाः	३
द्यावाभूमी अदिते त्रासीथां नो ये वां जुजुः सुजनिमान ऋषे ।	
या हेतै भूम वरुणस्य वायोर्मा मित्रस्य प्रियतमस्य नृणाम्	४
प्र बाहवां सिमृतं जीवसे न आ नो गव्यं तिसुक्षतं धृतेन ।	
आ नो जने श्रवयत युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा	५
नू मित्रो वरुणो अर्यमा न स्मने तोकाय वरिवो दधन्तु ।	
सुजा नो विश्वा सुपथानि सन्तु युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [४] (५२७)

(६३)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-४ सूर्यः, ५ सूर्य-मित्रावरुणाः, ६ मित्रावरुणौ अर्यमा च । त्रिष्टुप् ।

उद्वेति सुभगो विश्वचक्षः साधारणः सूर्यो मानुषाणाम् ।	
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्य देव-श्चर्मैव यः समविष्यत् तमांसि	१
उद्वेति प्रसवीता जनानां महान् केतुरर्णवः सूर्यस्य ।	
समानं चक्रं पर्याविवृत्सन् यदेतशो वहति धूपुं युक्तः	२
विभ्राजमान उपसामुपस्थाद् रैभैरुदेत्यनुमद्यमानः ।	
एष मे देवः सविता चच्छन्दः यः समानं न प्रमिनाति धाम	३
विबो रुक्म उरुचक्षा उदेति दूरे अर्थस्तरणिभ्राजमानः ।	
नूनं जनाः सूर्येण प्रसृता अयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि	४
यत्रा चक्रुर्मृता गातुमस्मै श्येनो न दीयन्नन्वेति पार्थः ।	
प्रति वां सूर उदिते विधेम नमोभिर्मित्रावरुणोत हव्यैः	५
नू मित्रो वरुणो अर्यमा न-स्मनेन लोकाय वरिवो दधन्तु ।	
सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [५] (५३३)

(६४)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

द्विवि क्षयन्ता रजसः पृथिव्यां प्र वां धृतस्य निणिजो ददीरन् ।	
हव्यं नो मित्रो अर्यमा सुजातो राजा सुक्षत्रो वरुणो जुपन्त	१
आ राजाना मह क्रतस्य गोपा सिन्धुपती क्षत्रिया यातमर्वाक् ।	
इळां नो मित्रावरुणोत वृष्टि-मव द्विव इन्वतं जीरदानू	२
मित्रस्तज्ञो वरुणो देवो अर्यः प्र साधिष्ठेभिः पृथिभिर्नयन्तु ।	
ब्रवद् यथा न आदुरिः सुदास इवा मदेम सह देवगोपाः	३
यो वां गतं मनसा तक्ष्वेत-मूर्ध्वा धीतिं कृणवद् धारयन्च ।	
उक्षेथां मित्रावरुणा धृतेन ता राजाना सुक्षितीस्तर्पयेथाम्	४
एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि ।	
अविष्टं धियो जिगृतं पुण्धी-यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [६] (५३८)

(६५)

५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । मित्रावरुणौ । विष्णुप् ।

प्रति वां सूर उदिते सुक्ते मित्रं हवे वरुणं पूतदक्षम् ।	
ययोरसुर्यं मक्षितं ज्येष्ठं विश्वस्य यामज्ञाचिता जिगत्सु	१
ता हि देवानामसुरा तावया ता नः क्षितीः करतमूर्जर्यन्तीः ।	
अश्याम मित्रावरुणा वयं वां द्यावा च यत्र पीपयन्नहा च	२
ता भूरिपाशावतृतस्य सेतू दुरत्येतू रिपवे मर्त्याय ।	
ऋतस्य मित्रावरुणा पथा वा मपो न नावा दुरिता तरेम	३
आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं द्यूतैर्गव्यूतिमुक्षतमिच्छाभिः ।	
प्रति वामत्र वरमा जनाय पृणीतमुद्रो दिव्यस्य चारोः	४
एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि ।	
अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधी र्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [७] (५४१)

(६६)

१९ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । मित्रावरुणौ, ४-१३ आदित्याः, १४-१६ सूर्यः ।

गायत्रीः १०-१५ प्रगाथः = (समा बृहती, विपमा सतोद्बृहती,)

१६ पुर उष्णिक् ।

प्र मित्रयोर्वरुणयोः स्तोमो न एतु शुष्यः । नमस्वान् तुविजातयोः	१
या धारयन्त देवाः सुदक्षा दक्षपितरा । असुर्याय प्रमहसा	२
ता नः स्तिपा तनूपा वरुण जरितृणाम् । मित्रं साधयतं धियः	३
यवद्य सूर उदिते ऽनांगा मित्रो अर्यमा । सुवातिं सविता भगः	४
सुप्रावीरस्तु स क्षयः प्र नु यामन् त्सुदानवः । ये नो अंहोऽतिपिप्रति	५ [८]

उत स्वराजो अदिति रदब्धस्य व्रतस्य ये । महो राजान ईशते	६
प्रति वां सूर उदिते मित्रं गृणीषे वरुणम् । अर्यमणं रिशादसम्	७
राया हिरण्यया मति रियमवुकाय शवसे । इयं विप्रा मेधसातये	८
ते स्याम देव वरुण ते मित्र सूरिभिः सह । इषं स्वश्च धीमहि	९

बृहवः सूरचक्षसो ऽग्निजिह्वा कंतावृषः ।

त्रीणि ये येमुर्विदधानि धीतिमि दिश्वानि परिभूतिभिः

१० [९] (५४२)

वि ये दूधुः शरदं मासमादहं यज्ञमकुर्वन् चाह चम् ।

अनाप्यं वरुणो मित्रो अर्यमा क्षत्रं राजान आशत ११

तद् वां अद्य मनामहे सूक्तैः सूर उदिते ।

यदोहति वरुणो मित्रो अर्यमा यूयमतस्य रथ्यः १२

कृतावान् कृतजाता कृतवृधो घोरासो अनृतद्विषः ।

तेषां वः सुधे सुच्छदिष्टमि नरः स्याम ये च सूरयः १३

उदु त्यद् दर्शतं वपुर्विव एति प्रतिहरे ।

यदीमाशुर्वहति वेव एतं गो विश्वरसे चक्षसे अरम् १४

शीर्ष्वाःशीर्ष्वा जगत्स्तस्थुस्पतिं समया विश्वमा रजः ।

सप्त स्वसारः सुविताय सूर्यं वहन्ति हरितो रथे १५ [१०]

तश्चक्षुर्वहति श्वाशुचरत् । पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् १६

काप्येधिरष्टाभ्या ऽऽ यातं वरुण द्युमत । मित्रश्च सोमपीतये १७

वित्रो धार्मभिर्वरुण मित्रश्चा यातमकुहा । पिबतं सोममातुजी १८

आ यातं मित्रावरुणा जुषाणावाहुतिं नरा । पातं सोममृतावृधा १९ [११] (५६९)

(६७)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । विष्टुण् ।

प्रतिं वां रथं नृपती जरधै हविष्मता मनसा यज्ञियेन ।

यो वां दूतो न धिष्यावाजीगं रच्छां सूनुरं पितरा विवक्षि १

अज्ञोच्यग्निः समिधानो अस्मे उपो अहश्च न तमसश्चिदन्ताः ।

अचेति केतुरुषसः पुरस्ताच्छ्रिये विवो दुहितुर्जयमानः २

अग्नि वां नूनमश्विना सुहोता स्तोमैः सिपक्ति नासत्या विवक्षान् ।

पूर्वीभिर्यतिं पृथ्याभिरर्वाक् स्वर्विषा वसुमता रथेन ३

अवोवां नूनमश्विना युवाकुर्वे यद् वां सुते माध्वी वसूयुः ।

आ वां वहन्तु स्थाविंरासो अश्वाः पिबाधो अस्मे सुषुता मधूनि ४

प्राचींयु देवाश्विना धियं मे ऽमृधां सातये कृतं वसूयुम् ।

विक्ता अविष्टं बाज आ पुरंधीस्ता नः शक्तं शचीपती शचीभिः ५ [१२] (५७०)

अविष्टं धीर्ध्वश्विना न आसु प्रजावद् रेतो अह्वयं नो अस्तु ।

आ वां तोके तनये तूतुजानाः सुरत्नांसो देववीतिं गमेम

एष स्य वां पूर्वगत्वेव सख्ये निधिर्हितो माध्वी रातो अस्मे ।

अहेळता मनसा यातमवां गश्नन्ता हव्यं मानुषीषु विश्व

एकस्मिन् योगे भुरणा समाने परिं वां सप्त स्रवतो रथो गात् ।

न वायन्ति सुभ्वो देवयुक्ता ये वां धूर्षु तरणयो बहन्ति

असश्चता मघवद्भ्यो हि भूतं ये राया मघदेयं जुनन्ति ।

प्र ये बन्धुं सुनुतामिस्तिरन्ते गव्यां पृश्नन्तो अश्व्यां मघानि

न मे हवमा गृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ।

धत्तं रत्नानि जरतं च सूरीन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

७

८

९

१० [१३] (५७९)

(६८)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । विराट्, ८-९ त्रिष्टुप् ।

आ शुभ्रा यातमश्विना स्वश्वा गिरो दत्ता जुजुषाणा युवाकोः ।

हव्यानि च प्रतिभृता वीतं नः

प्र वामन्धांसि मद्यान्यस्थुररं गन्तं हविषो वीतये मे ।

तिरो अर्यो हवनानि श्रुतं नः

प्र वां रथो मनोजवा इयति तिरो रजांस्यश्विना गतोतिः ।

अस्मभ्यं सूर्यावसू हयानः

अयं ह यद् वां देवया उ अद्रिं रूध्वो विवक्ति सोमसुद् युवभ्याम् ।

आ बल्गू विषो ववृतीत हव्यैः

चित्रं ह यद् वां भोजनं न्वस्ति न्यत्रये महिष्वन्तं युयोतम् ।

यो वामोमानं दधते प्रियः सन्

उत त्यद् वां जुरते अश्विना भूच्यवानाय प्रतीत्यं हविर्दे ।

अधि यद् वर्षं इतकृति धृत्यः

उत त्यं भुज्युमश्विना सखायो मध्ये जहुर्देवांसः समुद्रे ।

निरीं पधदरावा यो युवाकुः

१

२

३

४

५ [१४]

६

७

(५७९)

वृकाय चिज्जसमानाय शक्तमुत श्रुतं शयवे ह्यमाना ।
 यावद्वयामपिन्वतमपो न स्तथे चिच्छक्त्यश्विना शचीभिः
 एष स्य कारुर्जरेते सूक्तैरथे बुधान उपसां सुमन्मा ।
 इषा तं वर्धदुघ्न्या पयोभिर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८

९ [१५] (५८१)

(६९)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां रथो रोदसी बद्धधानो हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः ।
 घृतवर्तनिः पविर्भी रुचान इषां वोक्त्वा नृपतिर्वाजिनीवान्
 स पप्रथानो अभि पञ्च भूमा त्रिवन्धुरो मनसा यातु युक्तः ।
 विशो येन गच्छथो देवयन्तीः कुत्रा चिद् याममश्विना दधाना
 स्वश्वा यज्ञसा यातमर्वाग् दद्यां निधिं मधुमन्तं पिबाथः ।
 चि वां रथो बध्वाडं यावमानो ऽन्तान् द्विवो बाधते वर्तनिभ्याम्
 युवोः श्रियं परि योषावृणीत मूरो दुहिता परितक्म्यायाम् ।
 यद् देवयन्तमवथः शचीभिः परि घ्नंसमोमनां वां वयो गात्
 यो ह स्य वां रथिरा वस्त उस्मा रथो युजानः परियाति वर्तिः ।
 तेन नः शं योरुपसो व्युष्टौ न्यश्विना वहतं यज्ञे अस्मिन्
 नरा गौरिव बिद्युतं तृणाणा ऽस्मार्कमद्य सवनोषं यातम् ।
 पुरुत्रा हि वां मतिमिहवन्ते मा वामन्ये नि यमन् देवयन्तः
 युवं मुज्युमवाविद्धं समुद्र उद्वहथुरणंसो अग्निधानैः ।
 पतत्रिमिरश्ममैरव्यथिभिर्दुसनाभिरश्विना पारयन्ता
 नू मे हवसा गृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ।
 धत्तं रत्नानि जरतं च सूरीन् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५

६

७

८

[१६] (५८२)

(७०)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ विश्ववाराश्विना गतं नः प्र तत् स्थानमवाचि वां पृथिव्याम् ।
 अश्वो न वाजी शूनपृष्ठो अस्थादा यत् सेदथुर्धुवसे न योनिम्

१

(५९०)

सिषक्तिं सा वां सुमतिश्च निष्ठा	ऽतापि ग्रामो मनुषो दुष्टेणे ।	
यो वां समुदान् त्सरितः पिपत्ये	तं ग्वा चित्रं सुयुजां युजानः	२
यानि स्थानान्यश्विना कुधाथे	दिवो यद्वीष्वोषधीषु विश्वु ।	
नि पर्वतस्य मूर्धनि सवुन्ते	यं जनाय काशुषे वहन्ता	३
च निष्टं देवा ओषधीष्वप्सु	यद् योग्या अश्वैथे ऋषीणाम् ।	
पुरुणि रत्ना वर्धतौ न्यस्मे	अनु पूर्वाणि चख्यथ्युगानि	४
शुश्रुवांसां चिदश्विना पुरुण्य	भि ब्रह्माणि चक्षाथे ऋषीणाम् ।	
प्रति प्र यातं वरमा जनाया	ऽस्मे वामस्तु सुमतिश्च निष्ठा	५
यो वां युजो नासत्या हविष्मान्	कृतब्रह्मा समयोऽै भवाति ।	
उप प्र यातं वरमा वसिष्ठ	भिमा ब्रह्माण्युच्यन्ते युवभ्याम्	६
इयं मनीषा इयमश्विना गी	रिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
इमा ब्रह्माणि युवयूयंगमन्	युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [१७] (५९९)

(७१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ७१-८१]

६ मैत्रावरुणिवृत्तिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

अप स्वसुरुषसो नग्जिहीते	रिणक्तिं कृष्णीरूषाय पन्थाम् ।	
अश्वामघा गोमघा वां हुवेम	दिवा नक्तं शरुमस्मद् युंयोतम्	१
उपायातं काशुषे मर्त्याय	रथेन वाममश्विना वहन्ता ।	
युयुतमस्मदनिराममीवां	दिवा नक्तं माध्वी त्रासीथां नः	२
आ वां रथं भवमस्यां व्युष्टौ	सुम्नायवो वृषणो वर्तयन्तु ।	
स्यूमंगभस्तिमृतयुग्मिभश्चै	राश्विना वसुमन्तं वहेथाम्	३
यो वां रथो नृपती अस्ति वोळ्हा	त्रिवन्धुरो वसुमाँ उन्नयामा ।	
आ न एना नासत्योप यात	मभि यद् वां विश्वप्स्यो जिगाति	४
युवं च्यवानं जरसोऽमुमुक्तं	नि पेदव ऊहथुराशुमश्वम् ।	
निरंहस्स्तमसः स्पर्तमत्रि	नि जाहुष शिथिरे धातमन्तः	५
इयं मनीषा इयमश्विना गी	रिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
इमा ब्रह्माणि युवयूयंगमन्	युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [१८] (५०९)

(७२)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ गोमता नासत्या रथेना—ऽश्वावता पुरुश्चन्द्रेण यातम् ।	
अभि वां विश्वा नियुतः सचन्ते स्पर्हया श्रिया तन्वां शुभाना	१
आ नो देवेभिरुप यातमर्वाक् सजोपसा नासत्या रथेन ।	
युवोर्हि नः सख्या पित्र्याणि समानो बन्धुरुत तस्य वित्तम्	२
उदु स्तोमांसो अश्विनोरबुध—आमि ब्रह्माण्युपसंश्च देवीः ।	
आविवासन् रोदसी धिण्येमे अच्छा विप्रो नासत्या विद्विन्ति	३
वि चेदुच्छन्त्यश्विना उषासः प्र वां ब्रह्माणि कारवो भरन्ते ।	
ऊर्ध्वं भानुं संविता देवो अश्वेद् बृहदुग्रयः समिधा जरन्ते	४
आ पश्वातां नासत्या पुरस्ता—दाश्विना यातमधरादुदक्तात् ।	
आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [१९] (६०७)

(७३)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

अतारिष्म तमसस्पांरमस्य प्रति स्तोमं देवयन्तो दधानाः ।	
पुरुदंसा पुरुतमा पुराजा ऽमत्या हवते अश्विना गीः	१
न्यु म्रियो मनुषः सावि होता नासत्या यो यजते वन्दते च ।	
अश्वीतं मध्वो अश्विना उषाक आ वां वोचे विद्वथेषु प्रयस्वान	२
अहेम यज्ञं पथामुराणा इमां संवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
श्रुष्टीवेव प्रेषितो वामवोधि प्रति स्तोमैर्जरमाणो वसिष्ठः	३
उप त्या वह्नीं गमतो विशं नो रक्षोहणा संभृता वीळुपाणि ।	
समन्धांस्यग्मत मत्सराणि मा नो मधिष्टमा गतं शिवेन	४
आ पश्वातां नासत्या पुरस्ता—दाश्विना यातमधरादुदक्तात् ।	
आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [२०] (६१२)

(७४)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । प्रगाथः=(विषमा वृहती, समा सतोवृहती) ।

इमा उ वां दिविष्टय उसा हवन्ते अश्विना ।

असं वामहेऽवसे शचीवसू विशीविशं हि गच्छथः १

युवं चित्रं ददथुर्भोजनं नरा चोदथां सुनृतावते ।

अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतं पिबतं सोम्यं मधु २

आ यातमुपं भूषतं मध्वः पितृतमश्विना ।

दुग्धं पयो वृषणा जेन्यावसू मा नो मर्षिष्टमा गतम् । ३

अश्वसो ये वामुपं दाशुषो गृहं युवां दीर्यन्ति बिभ्रतः ।

मक्षयुभिर्नरा हर्येभिरश्विना ऽऽ देवा यातमस्मयू ४

अथा ह यन्तो अश्विना पृक्षः सचन्त सूरयः ।

ता यंसतो मघर्वज्यो ध्रुवं यशं श्छर्दिस्मभ्यं नासत्या ५

प्र ये ययुरवृकासो रथा इव नृपातारो जनानाम् ।

उत स्वेन शर्वसा शूशुवुरं उत क्षियन्ति सुक्षितिम् ६ [२१] (६१०)

(७५)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

व्युषा आवो दिविजा कृतेनां ऽऽविष्कृण्वाना महिमानमागात् ।

अप दुहस्तम आवरजुष्टं—मङ्गिरस्तमा पृथ्या अजीगः १

महे नो अद्य सुविताय बो—ध्युषो महे सौभगाय प्र यन्धि ।

चित्रं रथि यशसं धेह्यस्मे देवि मर्तेषु मानुपि श्रवस्युम् २

एते त्वे भानवो दर्शतायो—श्चित्रा उषसो अमृतांस आगुः ।

जनयन्तो दैव्यानि व्रतान्या—पुणन्तो अन्तरिक्षा व्यस्थुः ३

एषा स्या युजाना पराकात् पञ्च क्षितीः परि सद्यो जिगाति ।

अभिपश्यन्ती वयुना जनानां द्विवो दुहिता भुवनस्य पत्नी ४

वाजिनीवती सूर्यस्य योषा चित्रामघा राय ईशे वसूनाम् ।

ऋषिष्टुता जरयन्ती मघो—न्युषा उच्छति वह्निर्भिर्गुणाना ५ (६११)

प्रति द्युतानामरूपासो अश्वा—श्चित्रा अहश्चक्षुषसं वहन्तः ।
 गार्ति शुभ्रा विश्वपिशा रथेन दधाति रत्नं विधत्ते जनाय ६
 सत्या सत्येभिर्महती महद्भिर्वैवी देवेभिर्मयजता यजत्रेः ।
 रुजद् दृळ्हानि ददद्भुसियाणां प्रति गाव उषसं वावशन्त ७
 नू नो गोमद् वीरवद् धेहि रत्नमुपो अश्वावत् पुरुभोजो अस्मे ।
 मा नो बर्हिः पुरुषतां निदे क—र्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ८ [२२] (६२६)

(७६)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

उदु ज्योतिरमृतं विश्वजन्मं विश्वानरः सविता देवो अभित ।
 कत्वा देवानामजनिष्ट चक्षु—राविरकुर्भुवनं विश्वमुषाः १
 प्र मे पन्थां देवयानां अहश्चक्षुषमर्धन्तो वसुभिरिष्कृतासः ।
 अभूद् केतुरुषसः पुरस्तात् प्रतीच्यागादधि हर्म्येभ्यः २
 तानीदहानि बहुलान्यासन् या प्राचीनमुदिता सूर्यस्य ।
 यतः परि जार ईवाचरन्त्युपो दहृक्षे न पुनर्यतीव ३
 त इद् देवानां सधमाद् आस—ञ्जतावानः कवयः पूर्यासः ।
 गूळ्हं ज्योतिः पितरो अन्वविन्दन् तस्यमन्त्रा अजनयन्मुषासम् ४
 समान ऊर्वे अधि संगतासः सं जानते न यतन्ते मिथस्ते ।
 ते देवानां न भिनन्ति व्रता—न्यमर्धन्तो वसुभिर्यादमानाः ५
 प्रति त्वा स्तोमैरीळते वसिष्ठा उषर्बुधः सुमगे तुष्टुवांसः ।
 गवां नेत्री वाजपत्नी न उच्छ्रो—यः सुजाते प्रथमा जरस्व ६
 एषा नेत्री राधसः सुनृताना मुषा उच्छन्ती रिभ्यते वसिष्ठेः ।
 वीर्यभुतं रयिमस्मे दधाना युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [२३] (६२३)

(७७)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

उपो रुरुचे युवतिर्न योषा विश्वं जीवं प्रसुवन्ती चरायै ।
 अभूदग्निः समिधे मानुषाणा—मकज्योतिर्बाधमाना तर्मासि १ (६२४)

विश्वं प्रतीची सप्रथा उदस्थाद् रुद्राद् वासो विभ्रती शुक्रमश्वैत् ।

हिरण्यवर्णा सुहृशीकसंहृग् गवां माता नेत्र्यहामरोचि २

देवानां चक्षुः सुभगा वहन्ती श्वेतं नयन्ती सुहृशीकमश्वम् ।

उषा अदर्शि रश्मिभिर्व्यक्ता चित्रामघा विश्वमनु प्रभूता ३

अन्तिवामा दूरे अमित्रमुच्छो—र्वीं गव्यंतिमभयं कृषी नः ।

यावय द्वेष आ भरा वसूनि चोदय राधो गृणते मघोनि ४

अस्मे श्रेष्ठैर्भिर्मानुभिर्वि भाह्यु—षो देवि प्रतिरन्ती न आयुः ।

इयं च नो दर्धती विश्ववारे गोमदश्वावद् रथवच्च राधः ५

यां त्वा दिवो दुहितवर्धय—न्त्युषः सुजाते मतिभिर्वसिष्ठाः ।

सास्मासु धा रयिमृष्वं बृहन्तं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ६ [२४] (६१९)

(७८)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

प्रति केतवः प्रथमा अहश्च—न्नुर्ध्वा अस्या अश्रयो वि श्रयन्ते ।

उषो अर्वाचा बृहता रथेन ज्योतिष्मता वाममस्मभ्यं वक्षि १

प्रति धीमग्निर्जरते समिद्धः प्रति विप्रासो मतिभिर्गृणन्तः ।

उषा योति ज्योतिषा बाधमाना विश्वा तमांसि दुरितापं देवी २

एता उ त्याः प्रत्यहश्चन् पुरस्ता—ज्ज्योतिर्यच्छन्तीरुषसो विभातीः ।

अजीजनन् त्सूर्यं यज्ञमग्नि—मपाचीनं तमो अगादजुष्टम् ३

अर्चन्ति दिवो दुहिता मघोनी विश्वे पश्यन्त्युषसं विभातीम् ।

आस्थाद् रथं स्वधया युज्यमान—मा यमश्वासः सुयुजो वहन्ति ४

प्रति त्वाद्य सुमनसो बुधन्ता—ऽस्माकांसो मघवानो वयं च ।

तिल्विलायध्वमुपसो विभाती—युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [२५] (६४४)

(७९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

द्युर्वा आवः पथ्या उ जनानां पञ्च क्षितीर्मानुषीर्बोधयन्ती ।

सुसंहग्भिर्रुक्षभिर्मानुमश्रेद् वि सूर्यो रोदसी चक्षसावः १ (६४५)

वयञ्जते विवो अन्तेष्वक्तुन् विशो न युक्ता उषसो यतन्ते ।	
सं ते गावस्तम आ वर्तयन्ति ज्योतिर्यच्छन्ति सवितेव ब्रह्म	२
अभूदुपा इन्द्रतमा मघो—न्यजीजनत् सुविताय श्रवांसि ।	
वि विवो देवी दुहिता देवा—त्यङ्गिरस्तमा सुकृते वसूनि	३
तावदुषो राधो अस्मभ्यं रास्व यावत् स्तोतृभ्यो अरंदो मृणाना ।	
यां त्वा जजुर्वृषभस्या रवेण वि हृळ्हस्य दुरो अद्रेरीणोः	४
वेदं देवं राधसे सोदयन्त्य—स्मश्रक् सूनृता ईदर्यन्ती ।	
व्युच्छन्ती नः सनये धियो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [२६] (६४९)

(८०)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

प्रति स्तोमैभिरुपसं वसिष्ठा गीर्भिर्विप्रासः प्रथमा अनुधन् ।	
विवर्तयेन्तीं रजसी समन्ते आविष्कृण्वतीं भुवनानि विश्वा	१
एषा स्या नव्यमायुर्दधाना गृही तमो ज्योतिषोपा अबोधि ।	
अग्र एति युवतिरह्वयाणा पार्चिकितत् सूर्यं यज्ञमग्निम्	२
अश्वावतीर्गोमतीर्न उपासो वीरवतीः सवमुच्छन्तु भद्राः ।	
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	३ [२७] (६५०)

[अथ ऋग्वेदः । ॥६॥ व० १-२९]

(८१)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

प्रत्यु अदश्यायत्यु—च्छन्तीं दुहिता विवः ।	
अपो महि व्ययति चक्षसे तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी	१
उदुम्रियाः सृजते सूर्यः सचो उद्यन्नक्षत्रमर्चिवत् ।	
तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च सं भुक्तेन गमेमहि	२
पतिं त्वा दुहितर्दिव उपो जीरा अभुत्स्महि ।	
या वर्हासि पुरु स्पाहं वनन्वति रत्नं न दाशुषे मयः	३
उच्छन्ती या कृणोषि मंहना महि प्रह्ये देवि स्वर्दृशे ।	
तस्यास्ते रत्नभाज ईमहे वयं म्याम मातुर्न सूनवः	४ (६५६)

तच्चित्रं राध आ भरोपो यद् दीर्घश्रुतमम् ।

यत् ते दिवो दुहितर्मर्तभोजनं तद् रास्व भुनजांमहे

श्रवः सूरिभ्यो अमृतं वसुत्वनं वाजाँ अस्मभ्यं गोमृतः ।

चोदयित्री मघोनः सूनृतावत्युषा उच्छदय सिधः

५

६ [१] (६५८)

(८९)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणी । जगती ।

इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ।

वीर्यप्रयज्यमति यो वनुष्यति वयं जयेम पृतनासु दूढयः

सम्राळन्यः स्वराळन्य उच्यते वा महान्ताविन्द्रावरुणा महावसू ।

विश्वे देवासः परमे व्योमनि सं वामोजो वृषणा सं बलं दधुः

अन्वपां खान्यतृन्तमोजसा सूर्यमैरयतं द्विवि प्रभुम् ।

इन्द्रावरुणा मदे अस्य मायिनो ऽपिन्वतमपितः पिन्वतं धियः

युवामिद् युत्सु पृतनासु बह्वयो युवां क्षेमस्य प्रसवे मितज्ञवः ।

ईशाना वस्वं उभयस्य कारव इन्द्रावरुणा सुहवां हवामहे

इन्द्रावरुणा यजिमनिं चक्रथुर्विश्वां जातानि भुवनस्य मज्मनां ।

क्षेमणे मित्रो वरुणं दुवस्थति मरुद्भिर्गुः शुभमन्य ईयते

१

२

३

४

५ [२]

६

७

८

९

१० [३] (६६८)

महे शुल्काय वरुणस्य नु त्विष ओजो मिमाते ध्रुवमस्य यत् स्वम् ।

अजामिमन्यः श्रथयन्तमार्तिरद् दूध्रेभिर्न्यः प्र वृणोति भूयसः

न तमहो न दुरितानि मर्त्यमिन्द्रावरुणा न तपः कुतश्चन ।

यस्य देवा गच्छथो वीथो अध्वरं न तं मर्तस्य नशते परिह्वतिः

अर्वाङ्गना दैव्येनावसा गतं शृणुतं हवं यदि मे जुजोषथः ।

युवोहिं सस्यमुत वा यदाप्यं मर्द्धीकमिन्द्रावरुणा नि यच्छतम्

अस्माकमिन्द्रावरुणा भरेभरे पुरोयोधा भवतं कृण्व्योजसा ।

यद् वां हवन्त उभये अधं स्पृधि नरस्तोकस्य तनयस्य सातिपुं

अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा द्युम्नं यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः

अवधं ज्योतिर्गदितेर्कतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे

(८३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

युवां नरा पश्यमानासु आप्त्यं प्राचा गन्धन्तः पृथुपर्शवो ययुः ।
 दासां च वृत्रा हतमार्याणि च सुदासमिन्द्रावरुणावसावतम् १
 यज्ञा नरः समर्थन्ते कृतध्वजो यस्मिन्नाजा भवति किं च न प्रियम् ।
 यज्ञा भयन्ते भुवना स्वर्होस्तत्रा न इन्द्रावरुणाधिं वोचतम् २
 सं भूम्या अन्ता ध्वंसिरा अहक्षते इन्द्रावरुणा द्विवि घोष आरुहत् ।
 अस्थुर्जनानामुप मामरातयो ऽर्वागवसा हवनश्रुता गतम् ३
 इन्द्रावरुणा वधनाभिरप्रति भेदं वन्वन्ता प्र सुदासमावतम् ।
 ब्रह्माण्येषां शृणुतं हवीमनि सत्या तृत्सुनामभवत् पुरोहिंतिः ४
 इन्द्रावरुणावभ्या तपन्ति माघान्यथो वनुषामरातयः ।
 युवं हि वस्व उभयस्य राजथो ऽधं स्मा नोऽवतं पार्ये द्विवि ५ [४]

युवां हवन्त उभयांस आजिष्विन्द्रं च वस्त्रो वरुणं च सातर्ये ।
 यत्र राजभिर्वृशभिर्निबाधितं प्र सुदासमावतं तृत्सुभिः सह ६
 दश राजानः समिता अयज्यवः सुदासमिन्द्रावरुणा न युयुधुः ।
 सत्या नृणामञ्जसवामुपस्तुतिर्वैवा एषामभवन् देवहूतिषु ७
 वृत्राणां परित्यक्ताय विश्वतः सुदास इन्द्रावरुणावशिक्षतम् ।
 श्वित्यञ्चो यत्र नमसा कपर्दिनो धिया धीवन्तो असंपन्त तृत्सवः ८
 वृत्राण्यन्यः समिथेषु जिघ्रते व्रतान्यन्यो अभि रक्षते सदा ।
 हवामहे वां वृषणा सुवृक्तिभिर्ऋस्मे इन्द्रावरुणा शर्म यच्छतम् ९
 अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा द्युम्ने यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः ।
 अवधं ज्योतिरादिनेर्कतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे १० [५] (६७८)

(८४)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां राजानावध्वरे ववृत्यां हव्येमिन्द्रावरुणा नमोभिः ।
 प्र वां घृताचीं ब्राह्मोर्दधाना परि त्मना विषरूपा जिगाति १ (६७९)

युवो गृष्टं बृहदिन्वति द्यौर्यौ सेतुभिररज्जुभिः सिनीथः ।
 परि नो हेळो वरुणस्य वृज्या उरुं न इन्द्रः कृणवदु लोकम् २
 कृतं नो यज्ञं विदथेषु चारुं कृतं ब्रह्माणि सूरिषु प्रशस्ता ।
 उपो रयिर्वेवजूतो न एतु प्र णः स्पर्हाभिः कृतिभिस्तिरेतम् ३
 अस्मे इन्द्रावरुणा विश्ववारं रयिं धत्तं वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।
 प्र य आदित्यो अनृता मिनात्यमिता शूरो दयते वसूनि ४
 इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत् तोके तनये तूतुजाना ।
 सुरत्नासो देववीतिं गमेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [६] (६८३)

(८५)

५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

पुनीथे वामरक्षसं मनीषां सोममिन्द्राय वरुणाय जुह्वत् ।
 वृत्प्रतीकामुपसं न देवीं ता नो यामन्नुरुष्यतामभीके १
 स्पधन्ते वा उ देवहूये अत्र येषु ध्वजेषु विद्यवः पतन्ति ।
 युवं तौ इन्द्रावरुणावमित्रान् हतं पराचः शर्वा विपूचः २
 आपश्चिद्वि स्वयंशसः सदःसु देवीरिन्द्रं वरुणं देवता धुः ।
 कृष्ठीरन्यो धारयति प्रविक्ता वृत्राण्यन्यो अप्रतीनि हन्ति ३
 स सुकर्तुर्कृतचिदस्तु होता य आदित्य शवसा वां नमस्वान् ।
 आववर्तदवसे वां हविष्मा नसदित स सुविताय प्रयस्वान् ४
 इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत् तोके तनये तूतुजाना ।
 सुरत्नासो देववीतिं गमेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [७] (६८८)

(८६)

८ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

धीरा त्वस्य महिना जनुंषि वि यस्तस्तम्भ रोदसी चिदुर्वी ।
 प्र नाकमुष्वं नुनुदे बृहन्ते द्विता नक्षत्रं पप्रथच्च भूमं १
 उत स्वया तन्वाइ सं वदे तत् कदा न्वन्तर्वरुणे भुवानि ।
 किं मे हव्यमहणानो जुषेत कदा मृत्लीकं सुमना अभि ख्यम् २ (६९०)

पृच्छे तदेनो वरुण विहक्षू—पो एमि चिकितुषो विपृच्छम् ।	
समानमिन्मे कवयश्चिदाहु—रयं ह तुभ्यं वरुणो हणीते	३
किमार्ग आस वरुण ज्येष्ठं यत् स्तोतारं जिवांससि सखायम् ।	
प्र तन्मे वोचो दूळभ स्वधावो ऽव त्वानेना नमसा तुर इयाम्	४
अव दुग्धानि पित्र्या सृजा नो ऽव या वयं चकुमा तनूभिः ।	
अव राजन् पशुतृपं न तायुं सृजा वत्सं न दाम्नो वसिष्ठम्	५
न स स्वो दक्षो वरुण ध्रुतिः सा सुरा मन्युर्विभीदेको अचित्तिः ।	
अस्ति ज्यायान् कर्नयस उपारे स्वप्रश्नेदनृतस्य प्रयोता	६
अरं वासो न मीळहुषे कराण्यहं देवाय भूर्णयेऽनागाः ।	
अचेतयवृचितो देवो अर्यां गृत्सं राये कवितरो जुनाति	७
अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावो हृदि स्तोम उर्ध्वशितश्चिदस्तु ।	
शं नः क्षेमे शम्भु योगे नो अस्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	८ [८] (६९६)

(८७)

७ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । वरुणः । विष्णुप् ।

रदत् पथो वरुणः सूर्याय प्राणींसि समुद्रिया नदीनाम् ।	
सर्गो न सुष्टो अर्वतीकृताय—श्चकार महीरवनीरहभ्यः	१
आत्मा ते वातो रज आ नवीनोत् पशुर्न भूर्णिर्यवसे ससवान् ।	
अन्तर्मही बृहती रोदसीमे विश्वा ते धाम वरुण प्रियाणि	२
परि स्पशो वरुणस्य स्मदिष्टा उभे पश्यन्ति रोदसी सुमेके ।	
ऋतावानः कवयो यज्ञधरिणः प्रचेतसो य इपयन्त मनम्	३
उवाच मे वरुणो मेधिंराय त्रिः सप्त नामाद्र्या बिभर्ति ।	
विद्वान् पदस्य गुह्या न वोचद् युगाय विप्र उर्धराय शिक्षन्	४
तिस्रो द्यावो निर्हिता अन्तरस्मिन् तिस्रो भूमिरुपराः पङ्क्तिधानाः ।	
गृत्सो राजा वरुणश्चक्र एतं द्विवि प्रेङ्गं हिरण्ययं शुभे कम	५
अव सिन्धुं वरुणो द्यौरिव स्थाद् वृत्सो न श्वेतो मृगस्तुर्विष्मान् ।	
गम्भीरईसो रजसो विमानः सुपारक्षत्रः सतो अस्य राजा	६ (७०२)

यो मृळ्याति चक्रुषे विदागो वयं स्याम वरुणे अनागाः ।
अनु व्रतान्यदितेऋधन्तो युयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

७ [९] (७०३)

(८८)

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । वरुणः, (७ पाशाविमोचनी) । त्रिष्टुप् ।

प्र शुन्ध्युवं वरुणाय प्रेष्ठां मातिं वसिष्ठ मीळहुषे भरस्व ।

१

य ईमर्वाश्चं करते यजत्रं सहस्रामघं वृषणं बृहन्तम्

अथा न्वस्य संदृशं जगन्वा—नग्नेरनीकं वरुणस्य मंसि ।

२

स्व१यदश्मन्नधिपा उ अन्धो ऽभि मा वपुर्दृश्ये निनीयात्

आ यद् रुहाव वरुणश्च नावं प्र यत् समुद्रमीरयाव मध्यम् ।

३

अधि यवुपां स्नुमिश्चराव प्र मेह्ण ईह्यावहै शुभे कम्

वसिष्ठं ह वरुणो नाव्याधा—दृषिं चकार स्वपा महोभिः ।

४

स्तोतारं विप्रः सुदिनत्वे अह्नां याचु द्यावस्ततनन् यावुपासः

क१त्यानि नौ सख्या बभूवुः सचावहे यद्वृकं पुरा चित् ।

५

बृहन्तं मानं वरुण स्वधावः सहस्रद्वारं जगमा गृहं ते

य आपिर्नित्यो वरुण प्रियः सन् त्वामागांसि कृणवत् सखा ते ।

६

मा त एनस्वन्तो यक्षिन् भुजेम यन्धिष्मा विप्रः स्तुवते कुरुथम्

भुवासु त्वासु क्षितिषु क्षियन्तो व्य१स्मत् पाशं वरुणो मुमोचत् ।

अवो वन्वाना अदितेरुपस्थाद् युयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

७ [१०] (७१०)

(८९)

५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । वरुणः । गायत्री, ५ जगती ।

मो पु वरुण मुन्मयं गृहं राजज्ञहं गमम् । मृळा सुक्षत्र मृळयं

१

यदेमि प्रस्फुरन्निव हतिर्न ध्मातो अद्रिवः । मृळा सुक्षत्र मृळयं

२

क्रत्वं समह वीनतां प्रतीपं जगमा शुचे । मृळा सुक्षत्र मृळयं

३

अपां मध्ये तस्थिवासं तृष्णाविदज्जितारम् । मृळा सुक्षत्र मृळयं

४

यत् किं चेदं वरुण देव्ये जने ऽभिद्वोहं मनुष्याश्चरामसि ।

अचिन्ती यत् तव धर्मा युयोपिम मा नुस्तस्मादेनसो देव रीरिषः

५ [११] (७१५)

(१०)

[पञ्चोऽनुवाकः ॥६॥ सू० १०-१०४]

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वायुः, ५-७ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

प्र वीरया शुचयो दद्विरे वा—मध्वर्युभिर्मधुमन्तः सुतासः ।	
वह वायो नियुतो याह्यच्छा पिबा सुतस्यान्धसो मदाय	१
ईशानाय प्रहृतिं यस्त आनद्र शुचिं सोमं शुचिपास्तुभ्यं वायो ।	
कृणोषि तं मर्त्येषु प्रशस्तं जातोजातो जायते वाज्यस्य	२
राये नु यं जज्ञत रोवसमि राये देवी धिषणा धाति देवम् ।	
अध वायुं नियुतः सश्रत स्वा उत श्वेतं वसुधितिं निरेके	३
उच्छन्नपसः सुदिनां अरिप्रा उरु ज्योतिर्विविदुर्दीध्यानाः ।	
गव्यं चिद्वर्मुशिजो वि वव्रु—स्तेषामनुं प्रदिवः समुरापः	४
ते सत्येन मनसा दीध्यानाः स्वेन युक्तासुः क्रतुना वहन्ति ।	
इन्द्रवायू वीरवाहं रथं वा—मीशानयोरमि पृक्षः सचन्ते	५
ईशानासो ये दधते स्वर्णो गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्हिरण्यैः ।	
इन्द्रवायू सूरयो विश्वमायु—रवोद्भिर्वीरैः पृतनासु सद्युः	६
अर्वन्तो न श्रवसो भिक्षमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः ।	
वाजयन्तः स्ववसे हवेम यूयं पात स्वास्तिभिः सदा नः	७ [१२] (७२२)

(११)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १, ३ वायुः, २, ४-७ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

कुविवृङ्ग नमसा ये वृधासः पुरा देवा अनवद्यास आसन् ।	
ते वायवे मनवे बाधिताया—ऽवासयन्नुषसं सूर्येण	१
उशन्ता वृता न दमाय गोपा मासश्च पाथः शरदश्च पूर्वाः ।	
इन्द्रवायू सुष्टुतिर्वामियाना माङ्गीकमीद्वे सुवितं च नव्यम्	२
पीवोअन्नो रयिवृधः सुमेधाः श्वेतः सिषक्ति नियुतामभिथ्रीः ।	
ते वायवे समनसो वि तस्थु—र्विश्वेन्नरः स्वपत्यानि चक्रुः	३
यावत् तरस्तन्वोऽ यावदोजो यावन्नरश्चक्षसा दीध्यानाः ।	
शुचिं सोमं शुचिपा पातमस्मे इन्द्रवायू सदेतं बहिरदम्	४ (७२६)

नियुवाना नियुतः स्पर्हवीरा इन्द्रवायू सरथं यातमर्वाक् ।
 इदं हि वां प्रभृतं मध्वो अग्रमधं प्रीणाना वि मुमुक्षतमस्मे
 या वां शतं नियुतो याः सहस्रमिन्द्रवायू विश्ववाराः सचन्ते ।
 आभिर्यातं सुविद्व्राभिरर्वाक् पातं नरा प्रतिभृतस्य मध्वः
 अर्वन्तो न श्रवसो भिक्षमाणा इन्द्रवायू सुप्तुतिभिर्वसिष्ठाः ।
 वाजयन्तः स्ववसे हुवेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६

७ [१३] (७१९)

(९२)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वायुः, २, ४ इन्द्रवायू । ऋष्टुप् ।

आ वायो भूष शुचिपा उप नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार ।
 उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्
 प्र सोता जीरो अध्वरेष्वस्थात् सोममिन्द्राय वायवे पिबध्वै ।
 प्र यद् वां मध्वो अग्रियं भरन्त्यध्वर्यवो देवयन्तः शचीभिः
 प्र याभिर्यासं द्वाश्वासमच्छा नियुद्धिर्वायविष्टये दुरोणे ।
 नि नो रयिं सुभोजसं युवस्व नि वीरं गव्यमश्व्यं च राधः
 ये वायवं इन्द्रमादनास आदेवासो नितोऽज्ञासो अर्यः ।
 घ्नन्तो वृत्राणि सूरिभिः प्याम सासह्रांसो युधा नृभिरमित्रान्
 आ नो नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरुप याहि यज्ञम् ।
 वायो अस्मिन् त्ववने मादयस्व यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५ [१४] (७२४)

(९३)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्राग्नी । ऋष्टुप् ।

शुचिं नु स्तोमं नवजातमद्येन्द्राग्नी वृत्रहणा जुषेथाम् ।
 उभा हि वां सुहवा जोहवीमि ता वाजं सद्य उशते धेष्ठा
 ता सांनसी शवसाना हि भूतं साकंवृधा शवसा शूशुवांसा ।
 क्षयन्तौ रायो यवसस्य भूरः पूङ्गं वाजस्य स्थविरस्य धृष्वेः
 उपो ह यद् विदथं वाजिनो गुर्धीमिर्विषाः प्रमतिमिच्छमानाः ।
 अर्वन्तो न काष्ठां नक्षमाणा इन्द्राग्नी जोहुवतो नस्ते

१

२

३

(७१७)

गीर्भिर्विप्रः प्रमत्तिमिच्छमान इदं रयिं यशसं पूर्वभाजम् ।

इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा प्र नो नर्व्येभिस्तिरतं देष्णैः

सं यन्मही मिथ्यती स्पर्धमाने तनूरुचा शूरसाता यतंते ।

अदेवयुं विदथे देवयुभिः सत्रा हतं सोमसुता जनेन

४

५ [१५]

इमाम् पु सोमसुतिमुप न एन्द्राग्नी सौमनसाय यातम् ।

नू चिद्धि परिमन्त्रार्थे अस्माना वां शश्वद्विर्ववृतीय वाजैः

सो अग्र एना नमसा समिन्द्रो ऽच्छा मित्रं वरुणमिन्द्रं वोचेः ।

यत् सीमार्गश्चक्रमा तत् सु मृळ तदर्यमादितिः शिश्रथन्तु

एता अग्र आशुपाणासं इष्टीर्युवोः सचाभ्यश्याम् वाजान् ।

मेन्द्रो नो विष्णुर्मरुतः परि रयन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

७

८ [१६] (७४२)

(९४)

१२ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । इन्द्राग्नी । गायत्री, १२ अनुष्टुप् ।

इयं वामस्य मन्मन इन्द्राग्नी पूर्व्यस्तुतिः

शृणुतं जरितुर्हव मिन्द्राग्नी वनतं गिरः

मा पापत्वार्य नो नरेन्द्राग्नी माभिर्शस्तये

इन्द्रे अग्रा नमो बृहत् सुवृक्तिमेरयामहे

ता हि शश्वन्त ईळत इत्था विप्रांस ऊतये

ता वां गीर्भिर्विपन्यवः प्रयस्वन्तो हवामहे

। अभ्राद् वृष्टिर्वाजनि

। ईशाना पिप्यतं धियः

। मा नो रीरधतं निदे

। धिया धेना अवस्यवः

। सवाधो वाजसातये

। मेधसाता सनिष्यवः

१

२

३

४

५

६ [१७]

इन्द्राग्नी अवसा गत मस्मभ्यं चर्षणीसहा

मा कस्य नो अररुपो धूर्तिः प्रणव्यार्थस्य

गोमद्भिरणयवद् वसु यद् वामश्वावदीमहे

यत् सोम आ सुते नर इन्द्राग्नी अजोहवुः

उक्थेभिर्वृत्रहन्तमा या मन्वाना चिदा गिरा

ताविद् दुःशंसं मर्त्यं दुर्विद्वांसं रक्षास्विनम्

। मा नो दुःशंसं ईशत

। इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम्

। इन्द्राग्नी तद् वनेमहि

। सतीवन्ता सपुर्ववः

। आद्रूपैराविवांसतः

। आमोगं हन्मना हत मुदधि हन्मना हतम् १२

७

८

९

१०

११

[१८] (७५४)

(९५)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सरस्वती, ३ सरस्वान् । त्रिष्टुप् ।

- प्र क्षोर्वसा धार्यसा सप्त एषा सरस्वती धरुणमार्यसी पूः ।
 प्रवाबधाना रथ्येव याति विश्वा अपो महिना सिन्धुरन्याः १
 एकाचेतत् सरस्वती नदीनां शुचिर्यती गिरिभ्य आ संमुद्रात् ।
 रायश्चेतन्ती भुवनस्य भूरे—धृतं पयो दुदुहे नाहुषाय २
 स वावृधे नर्यो योषणासु वृषा शिशुर्वृषभो यज्ञियासु ।
 स वाजिनं मधवज्यो दधाति वि सातर्ये तन्वं मामृजीत ३
 उत स्या नः सरस्वती जुषाणो—पं श्रवत् सुभगा यज्ञे अस्मिन् ।
 मितजुभिर्नमस्यैरियाना राया युजा चिदुर्तरा सखिभ्यः ४
 इमा जुह्वाना युष्मदा नमोभिः प्रति स्तोमं सरस्वति जुषस्व ।
 तव शर्मन् प्रियतमे दधाना उषं स्थेयाम शरणं न वृक्षम् ५
 अयमु ते सरस्वति वसिष्ठो द्वा रावृतस्य सुभगे व्यावः ।
 वर्धं शुभ्रे स्तुवते रसि वाजान् यूयं पात स्वास्तिभिः सदा नः ६ [१९] (७६०)

(९६)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सरस्वती, ४-६ सरस्वान् । १-२ प्रगाथः = (१ वृहती,
 २ सतो वृहती), ३ प्रस्तारपङ्क्तिः, ४-६ गायत्री ।

- बृहदु गायिषे वचो ऽसुर्यां नदीनाम् ।
 सरस्वतीमिन्महया सुवृत्तिभिः स्तोमैर्वसिष्ठ रोदसी १
 उभे यत् ते महिना शुभ्रे अन्धसी अधिक्षियन्ति पूरवः ।
 सा नो बोध्यवित्री मरुत्सखा चोदु राधो मघोनाम् २
 भद्रमिदं भद्रा कृणवत् सरस्वत्यर्कवारी चेतति वाजिनीवती ।
 गृणाना जेमदग्निवत् स्तुवाना च वसिष्ठवत् ३
 जनीयन्तो न्वग्रवः पुत्रीयन्तः सुदानवः । सरस्वन्तं हवामहे ४
 ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्रुतः । तेभिर्नोऽविता मव ५
 पीपिवासं सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः । मक्षीमहि प्रजामिषम् ६ [२०] (७६६)

(२७)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ इन्द्रः, २, ४-८ बृहस्पतिः, ३, ९ इन्द्राब्रह्मणस्पती.
१० इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप् ।

यज्ञो विवो नृपदेने पृथिव्या नरो यत्र देवयवो मर्दन्ति ।
इन्द्राय यत्र सर्वनानि सुन्वे गमन्मदाय प्रथमं वयश्च १
आ देव्या वृणीमहेऽवांसि बृहस्पतिर्नो मह आ संखायः ।
यथा भवेम मीळ्ळुषे अनागा यो नो वाता परावतः पितेव २
तमु ज्येष्ठं नमसा हविर्भिः सुशेवं ब्रह्मणस्पतिं गृणीये ।
इन्द्रं श्लोको महि देव्यः सिपकु यो ब्रह्मणो देवकृतस्य राजा ३
स आ नो योनिं सदतु प्रेष्ठो बृहस्पतिर्विश्ववारी यो अस्ति ।
कामो रायः सुवीर्यस्य तं वात् पर्यन्तो अतिं सुश्रुतो अरिष्टान् ४
तमा नो अकममृताय जुष्टमिमे धासुरमृतांसः पुराजाः ।
शुचिक्रन्दं यजतं प्रस्त्यानां बृहस्पतिमनवाणं हुवेम ५ [२१]
तं शुगमासो अरुपालो अश्वा बृहस्पतिं सहवाहो वहन्ति ।
सहश्चिद् यस्य नीलवत् सधस्थं नमो न रूपमरुणं वसानाः ६
स हि शुचिः ज्ञतपन्नः स शुन्ध्युर्हिरण्यवाशीरिषिः स्वर्षाः ।
बृहस्पतिः स स्वाविश क्रध्वः पुरु सखिभ्य आसुतिं करिष्ठः ७
केवी देवस्य रोदसी जनित्री बृहस्पतिं वावृधतुर्महित्वा ।
वृक्षाय्याय वक्षता सखायः कर्द ब्रह्मणे सुतरां सुगाथा ८
इयं वां ब्रह्मणस्पते सुवृक्तिर्ब्रह्मेन्द्राय वृजिणे अकारि ।
अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्जजस्तमर्यो वनुषामरातीः ९
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो विव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।
धत्तं रयिं स्तुवते कीर्ये चिद् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [२२] (७७६)

(१८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः, ७ इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप् ।

अध्वर्यवोऽरुणं दुग्धमंशु जुहोतन वृषमायं क्षितीनाम् ।
गौराद् वेदीर्यो अवपानमिन्द्रो विवाहेद् याति सुतसोममिच्छन् १ (७७७)

यद् दधिषे प्रदिवि चार्वन्नं द्विवेदिवे पीतिमिदस्य वक्षि ।	
उत हृदेत मनसा जुषाण उशन्निन्द्र प्रस्थितान् पाहि सोमान्	२
जज्ञानः सोमं सहसे पपाथ प्र ते माता महिमानमुवाच ।	
एन्द्र पप्रार्थोर्वन्तरिक्षं युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथं	३
यद् योधया महतो मन्यमानान् त्साक्षाम् तान् ब्राहुभिः शाशदानान् ।	
यद् वा नृभिवृत इन्द्राभियुध्यास्तं त्वयाजिं सौश्रवसं जयेम	४
प्रेन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि प्र नूतना मघवा या चकारं ।	
यदेददेवीरसाहिष्ट माया अथाभवत् केवलः सोमो अस्य	५
तवेदं विश्वमभितः पशव्यं यत् पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य ।	
गवामसि गोपतिरेकं इन्द्र भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः	६
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।	
धुतं रयिं स्तुवते कीरये चिद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२३] (७८१)

(९९)

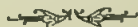
७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विष्णुः, ४-६ इन्द्राविष्णू । त्रिष्टुप् ।

परो मात्रया तन्वा वृधान् न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति ।	
उभे ते विन्न रजसी पृथिव्या विष्णो देव त्वं परमस्य वित्से	१
न ते विष्णो जायमानो न जातो देवं महिम्नः परमन्तमाप ।	
उदस्तन्ना नाकमुष्वं बृहन्तं दाधर्थं प्राचीं ककुभं पृथिव्याः	२
इरावती धेनुमती हि भूतं सूर्यवासिनी मनुषे दशस्या ।	
व्यस्तन्ना रोदसी विष्णवेते दाधर्थं पृथिवीमभितो मयूखैः	३
उरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकं जनयन्ता सूर्यमुपासमग्निम् ।	
दासस्य चिद् वृप्रशिप्रस्य माया जघ्नर्थुर्नरा पूतनाज्येषु	४
इन्द्राविष्णू हंतिताः शम्बरस्य नव पुरो नवति च श्रथिष्टम् ।	
शतं वचिनः सहस्रं च साकं हथो अप्रत्यसुरस्य वीरान्	५
इयं मनीषा बृहती बृहन्तो रुक्मा तवसा वर्धयन्ती ।	
ररे वां स्तोमं विदथेषु विष्णो पिन्वतमियो वृजनेविन्द्र	६
वषट् ते विष्णवाः आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।	
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२४] (७९०)

(१००)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विष्णुः । त्रिष्टुप् ।

नू मर्तो दयते सन्निष्यन् यो विष्णव उरुगायाय दाशत ।	
प्र यः सुत्राच्चा मनसा यजात एतावन्तं नयमाविवासात्	१
त्वं विष्णो सुमतिं विश्वजन्त्या मप्रयुतामेवयावो मतिं दाः	
पचो यथा नः सुवितस्य भूरे रश्वावतः पुरुश्चन्द्रस्य रायः	२
त्रिर्ध्रुवः पृथिवीमेव एतां वि चक्रमे शतर्चसं महित्वा ।	
प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान् त्वेषं ह्यस्य स्थविरस्य नाम	३
वि चक्रमे पृथिवीमेव एतां क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन् ।	
ध्रुवासां अस्य कीरयो जनास उरुक्षितिं सुजनिमा चकार	४
प्र तद् ते अद्य शिपिविष्ट नाम्ना ऽयं शंसामि वयुनानि विद्वान् ।	
तं त्वा गृणामि तवसमतं द्यान् क्षयन्तमस्य रजसः पराके	५
किमित् ते विष्णो परिचक्ष्यं भूत् प्र यद् ववक्षे शिपिविष्टो अस्मि ।	
मा वपो अस्मदपं गूह एतद् यदन्यरूपः समिधे बभूथ	६
वपद् ते विष्णवासा आ कृणोमि तन्मे जुपस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।	
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरौ मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२५] (७९७)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३३]

(१०१)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः (वृष्टिकामः), कुमार आग्नेयो वा । पर्जन्यः । त्रिष्टुप् ।

तिस्रो वाचः प्र वदु ज्योतिरग्रा या एतद् दुह्ने मधुदोवमूर्धः ।	
स वत्सं कुण्वन् गर्भमोषधीनां सुद्यो जातो वृषभो रोरवीति	१
यो वर्धन् ओषधीनां यो अपां यो विश्वस्य जगता वेव ईशे ।	
स त्रिधातु शरणं शर्म यंसत् त्रिवर्तु ज्योतिः स्वभिष्टव्यस्मे	२
स्तरीरं त्वद् भवति सूत उ त्वद् यथावशं तन्वं चक्र एषः ।	
पितुः पयः प्रति गृभ्णाति माता तेन पिता वर्धते तेन पुत्रः	३
यस्मिन् विश्वानि भुव्नानि तस्थु स्तिसो द्यावर्द्धेधा ससुरापः ।	४
त्रयः कोशास उपसेचनासो मध्वः श्रोतन्त्यभितो विरप्शम्	
इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे हृदो अस्त्वन्तरं तज्जुजोषत् ।	५
मयोभुवो वृष्टयः सन्वस्मे सुपिप्पला ओषधीर्वृगोपाः	(८०१)

स रेतोधा वृषभः शश्वतीनां तस्मिन्नात्मा जगत्तस्तस्थुर्पथश्च ।

तन्म कृतं पातु शतशारदाय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [१] (८०१)

(१०२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः (वृष्टिकामः), कुमार आनेयो वा । पर्जन्यः । गायत्री, २ पादनिष्पत् ।

पर्जन्याय प्र गायत विवस्पुत्राय मीळहुषे । स नो यवसमिच्छतु १

यो गर्भमोषधीनां गवां कृणोत्यर्वताम् । पर्जन्यः पुरुषीणाम् २

तस्मा इदुस्ये हविर्जुहोता प्रधुमन्तमम् । इळां नः संयतं कर्तु ३ [२] (८०१)

(१०३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मण्डूकाः (पर्जन्यः) । त्रिष्टुप्, १ अनुष्टुप् ।

संवत्सरं शशयाना ब्राह्मणा व्रतचारिणः ।

वाचं पर्जन्यजिन्वितां प्र मण्डूकां अवाविषुः १

विष्या आपो अभि यदेनमायन् इति न शुष्कं सरसी शर्यान्म् ।

गवामह न मायुर्वत्सिनीनां मण्डूकानां वग्नुरत्रा समेति २

यदीमेनो उशतो अभ्यवर्षति तुष्यावतः प्रावृष्यार्गतायाम् ।

अकखलीकृत्या पितरं न पुत्रो अन्यो अन्यमुप वर्दन्तमेति ३

अन्यो अन्यमनु गृभ्णात्येनो र्पां प्रसर्गे यदर्मन्दिपाताम् ।

मण्डूको यदृभिवृष्टः कनिष्कन् पृश्निः संपृङ्गे हरितेन वाचम् ४

यदेषामन्यो अन्यस्य वाचं शाक्तस्येव वर्दति शिक्षमाणः ।

सर्वं तदेपां समृधेव पर्व यत् सुवाचो वर्दथनाध्यप्सु ५ [१]

गोमायुरेको अजमायुरेकः पृश्निरेको हरितं एकं एषाम् ।

समानं नाम बिभ्रतो विरूपाः पुरुत्रा वाचं पिपिशुर्वर्दन्तः ६

ब्राह्मणासो अतिरात्रे न सोमे सरो न पूर्णमभितो वर्दन्तः ।

संवत्सरस्य तदहः परि ष्ट यन्मण्डूकाः प्रावृषीणं बभूव ७

ब्राह्मणासः सोमिनो वाचमकृत ब्रह्म कृण्वन्तः परिवत्सरीणम् ।

अध्वर्यवे घर्मिणः सिष्विद्वाना आविर्भवन्ति गुह्या न के चित् ८

देवाहितं जुगुपुर्द्रावृषस्य कृतं नरो न प्र मिनन्त्येते ।

संवत्सरे प्रावृष्यार्गतायां तसा घर्मा अश्रुवते विसर्गम् ९

गोमायुरदावृजमायुरवात् पृश्निरान्दरितो नो वसूनि ।

गवां मण्डूका ददतः शतानि सहस्रावे प्र तिरन्त आयुः १० [४] (८११)

(१०४)

२५ मैत्रावरुणिर्यसिष्ठः । (राक्षोघ्नं) इन्द्रासोमौ; ८, १६, १९-२२ इन्द्रः; ९, १२-१३ सोमः;
१०, १४ अग्निः, ११ देवाः, १७ प्रावाणाः, १८ मरुतः, २३ (पुरवार्यस्य) वासिष्ठाशीः, (उक्तरार्यस्य)
पृथिव्यन्तरिक्षे । त्रिष्टुप्; १-६, १८, २१, २३ जगती; ७ जगती त्रिष्टुप्वा; २५ अनुष्टुप् ।

- इन्द्रासोमा तर्पतं रक्षं उज्जतं न्यर्पयतं वृषणा तमोवृधः ।
परां शृणीतमचितो न्योपतं हतं नुदथां नि शिशीतमत्रिणः १
- इन्द्रासोमा समघशंसमभ्युधं तर्पयस्तु चरुरभिर्वा इव ।
ब्रह्मद्विषे कृत्वादे घोरचक्षसे द्वेपो धत्तमनवापं किमीदिने २
- इन्द्रासोमा बुष्कृतो वने अन्तर्नारम्भणे तमसि प्र विध्यतम् ।
यथा नातः पुनरेकश्चनोदयत् तद् वामस्तु सहसे मन्युमच्छवः ३
- इन्द्रासोमा वर्तयतं विवो वृधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्हणम् ।
उत् तक्षतं स्वयं पर्वतेभ्यो येन रक्षो वावृधानं निजूर्वधः ४
- इन्द्रासोमा वर्तयतं विवस्पर्यं श्रितसेमिर्युवमश्महन्मभिः ।
तपुर्वधेभिरजरेभिरत्रिणो नि पशानि विध्यतं यन्तु निस्वरम् ५ [५]
- इन्द्रासोमा परि वां भूतु विश्वतं इयं मतिः कक्ष्याश्वेव वाजिना ।
यां वां होत्रां परिहिनोमि मेधयेमा ब्रह्माणि नृपतीव जिन्वतम् ६
- मतिं स्मरेथां तुजयन्दिरेवै हतं ब्रह्मो रक्षसो भङ्गुरावतः ।
इन्द्रासोमा दुष्कृते मा सुगं भूद् यो नः कदा चिदभिदासति ब्रह्म ७
- यो मा पाकेन मनसा चरन्तमभिचष्टे अनृतेभिर्वचोभिः ।
आप इव काशिना संगृभीता असंश्रस्वास्त इन्द्र वक्ता ८
- ये पाकशंसं विहरन्त एवैर्यं वा भद्रं दूषयन्ति स्वधामिः ।
अहये वा तान् प्रवदातु सोम आ वां दधातु निर्रतेरुपस्थे ९
- यो नो रसं दिप्सति पित्वो अग्ने यो अश्वानां यो गवां यस्तनूनाम् ।
रिपुः स्तेनः स्तेयकृद् वृभ्रमेतु नि ष हीयतां तन्वाऽ तनां च १० [६]
- परः सो अस्तु तन्वाऽ तनां च तिस्रः पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः ।
मतिं शुष्यतु यशो अरुष देवा यो नो दिवा दिप्सन्ति यश्च नक्तम् ११
- सुविज्ञानं चिकितुषे जनाय सच्चासञ्च वचसी पस्पृधाते ।
तयोर्पत् सत्यं यतरहजीयस्तद्वि सोमोऽवति हन्त्यासत् १२ (८९८)

न वा उ सोमो वृजिनं हिनोति न क्षत्रियं मिथुना धारयन्तम् ।
 हन्ति रक्षो हन्त्यासद् वदन्त—मुभाविन्द्रस्य प्रसितौ शयाते १३
 यदि बाहमनृतदेव आस मोघं वा देवाँ अप्यूहे अग्ने ।
 किमस्मभ्यं जातवेदो हृणीषि द्रोघवाचस्ते निर्ऋतं संचन्ताम् १४
 अद्या मुगीय यदि यातुधानो अस्मि यद्वि वायुस्ततप पूरुषस्य ।
 अधा स वीरैर्दशभिर्वि यूया यो मा मोघं यातुधानेत्याह १५ [७]

यो मायातुं यातुधानेत्याह यो वा रक्षाः शुचिरस्मीत्याह ।
 इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेन विश्वस्य जन्तोर्धमस्पदीष्ट १६
 प्र या जिगाति खर्गलेव नक्त—मपं द्रुहा तन्वं गूहमाना ।
 वृवाँ अनन्ताँ अव सा पदीष्ट ग्रावाणो घ्नन्तु रक्षसं उपन्दैः १७

वि तिष्ठध्वं मरुतो विक्ष्विच्छतं गृभायतं रक्षसः सं पिनष्टन ।
 वयां ये भूत्वी प्रतयन्ति नक्तभि—र्यं वा रिपो दधिरे कुवे अध्वरे १८
 प्र वर्तय द्विवो अश्मानमिन्द्र सोमंशितं मघवन् त्सं शिशाधि ।
 प्राक्तादपांक्तादधरादुदक्ता—कुभि जहि रक्षसः पर्वतेन १९
 एत उ त्वे पतयन्ति श्वयातव इन्द्रं दिप्सन्ति दिप्सवोऽदाभ्यम् ।
 शिशिती शक्रः पिशुनिभ्यो वधं नूनं सृजदृशनिं यातुमज्यः २० [८]

इन्द्रो यातूनामभवत् पराशरो हविर्मथीनामभ्याध्विवांसाताम् ।
 अभीर्दु शक्रः परशुर्यथा वनं पात्रेव भिन्दन् त्सत एति रक्षसः २१
 उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।
 सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं हृषदेव प्र मृण रक्षं इन्द्र २२

मा नो रक्षो अभि नड्यातुमावता—मपोच्छतु मिथुना या किमीदिना ।
 पृथिवी नः प्रार्थिवात् पात्वंहसो ऽन्तरिक्षं विव्यात् पात्वस्मान् २३
 इन्द्र जहि पुमांसं यातुधानं—मुत स्त्रियं मायया शाशदानाम् ।
 विघ्नीवासो मूरदेवा ऋदन्तु मा ते हंग्रन् त्सूर्यमुच्चरन्तम् २४

प्राति चक्ष्व वि चक्ष्वे—न्द्रश्च सोम जागृतम् । रक्षोभ्यो वधमस्यत—मशानि यातुमज्यः २५ [९] (८४१)

॥ इति सप्तमं मण्डलं समाप्तम् ॥ मंत्र--संख्या

पद्यमण्डलस्यान्तपर्यन्तं ५१३३
 सप्तममण्डलस्य ८४१
 सर्वयोगः- ५९७४

अथाष्टमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-५]

(३४) १-२ प्रगाथो (घोरः) काण्वः, ३-२९ मेधातिथि-मेधातिथी काण्वः, ३०-३३ प्लायोगि-
रासङ्गः, ३४ आङ्गिरसी शद्वती ऋषिका । इन्द्रः, ३०-३४ आसङ्गः । १-४ प्रगाथः=
(विपमा वृहती, समा सतोवृहती), ५-३२ वृहती, ३३-३४ त्रिष्टुप् ।

मा चि॒वुन्यद् वि शंस॑त॒ सखा॑यो मा रि॒पण्य॑त ।
इन्द्र॑मित् स्तो॒ता वृ॑ष॒णं स॒चा सु॑ते मुहु॒रुक्था च॑ शंस॑त १

अ॒व॒क्र॒क्षि॒णं वृ॑ष॒भं यथा॑जु॒रं गां न च॑र्षणीसहम् ।
विद्वे॑ष॒णं सं॒वर्त्त॑नोभय॒ङ्करं॑ म॒हि॒ष्ठमु॒भया॑विनेम् २

यच्चि॒न्द्रि॒त्वा जना॑ इमे ना॒ना ह॑वन्त ऊ॒तये॑ ।
अ॒स्माकं॑ ब॒ह्वेद॑मिन्द्र भूतु ते ऽहा वि॒श्वा च॑ वर्ध॒नम् ३

वि त॑र्तूर्यन्ते मघवन् विप॒श्चितो॑ ऽर्यो वि॒पो जना॑नाम् ।
उ॒पं क्र॑मस्व पुरु॒रूप॑मा भ॒र वाजं॑ नेदि॒ष्ठमू॒तये॑ ४

म॒हे च॑न त्वा॒मद्रि॒षुः परा॑ शु॒ल्काय॑ देयाम् ।

न स॒हस्रा॑य॒ नायु॑ताय॒ वज्रि॒वो न श॑ताय॒ शता॑मघ ५ [१०]

व॒स्यो इन्द्रा॑सि मे पि॒तु-रु॒त भ्रा॑तुरभु॒ञ्जतः॑ ।

मा॒ता च॑ मे छ॒दय॑थः स॒मा व॑सो वसु॒त्वना॑य राध॒से ६

कै॒यथ॑ के॒दसि॑ पुरु॒त्रा चि॒द्वि ते॒ मनः॑ ।

अ॒ल॒पि यु॒ध्म ख॑जकृ॒त पुरं॑द॒र प्र गा॑य॒त्रा अ॑ंगासि॒पुः ७

प्रा॒स्मै गा॑य॒त्रम॑र्च॒त वा॒वातु॑र्यः पु॒रं व॑रः ।

याभिः॑ का॒ण्वस्वो॑प॒र्बहि॑रास॒वं या॑स॒द् वज्री॑ भि॒नत् पुरः॑ ८

ये ते॒ सन्ति॑ द॒श॒ग्विन्ः श॑ति॒नो ये स॒हासि॑णः ।

अ॒श्वा॒सो ये ते॒ वृष॑णो रघु॒दुव-स्तेभि॑र्न॒स्तूय॑मा ग॒हि ९

(९)

- आ त्व॑द्य॒ स॒ब॒र्द्ध॒षां हु॒वे गा॒य॒त्र॒वे॒प॒सम् ।
इन्द्रं॑ धेनुं सुदु॒घा॒म॒न्या॒मिष॑ म॒रु॒धा॒रा॒म॒रं॒कृत॑म् १० [११]
- यत् तु॒दत् सूर॑ ए॒त॒शं व॒ङ्क॒ वा॒त॒स्य॒ प॒णि॒र्ना ।
व॒ह॒त् कु॒त्स॑मा॒र्जु॒ने॒यं श॒त॒क्र॒तुः त्स॒र॒द् ग॒न्ध॒र्व॒म॒स्तृ॒तम् ११
- य॒ ऋ॒ते चि॒द॒भि॒भि॒षः पु॒रा ज॒नु॒भ्य॑ आ॒त॒दः ।
सं॒धा॒ता सं॒धिं म॒घ॒वा पुरु॑व॒सु—रि॒ष्क॒र्ता वि॒हृ॒तं पु॒नः १२
- मा भू॑म॒ नि॒ष्ट॒या इ॒वे—न्द्र॒ त्व॒द॒र॒णा इ॒व ।
व॒ना॒नि न प्र॑ज॒हि॒ता॒न्य॒द्रि॒वो व॒रो॒पा॒सो अ॒म॒न्म॒हि १३
- अ॒म॒न्म॒ही॒द॒ना॒श॒वो ऽनु॒या॒स॒श्च वृ॒त्र॒ह॒न् ।
स॒कृ॒त॒ सु ते॑ म॒ह॒ता शू॒र रा॒ध॒सा ऽनु॒ स्तोमं॑ मु॒दी॒म॒हि १४
- य॒क्वि स्तोमं॑ म॒म श्र॒व॒ व॒स्मा॒क॒मिन्द्र॑मिन्द्र॒वः ।
ति॒रः प॒वि॒त्रं स॒म॒वांसं आ॒श॒वो म॒न्द॒न्तु तु॒ष्ट॒या॒वृ॒धः १५ [१२]
- आ त्व॑द्य॒ स॒ध॒स्तु॒तिं वा॒वा॒तुः स॒र॒यु॒रा ग॒हि ।
उ॒प॒स्तु॒ति॒र्म॒घो॒नां प्र॒ त्वा॒व॒—त्व॒धा ते॒ व॒श्मि॒ सु॒ष्टु॒ति॒म् १६
- सो॒ता हि सो॒म॒म॒द्रि॒भि॒रे॒मे॒न॒म॒प्सु धा॒वत॑ ।
ग॒व्या व॒ज्रे॒व वा॒स॒य॒न्त॒ इ॒न्द्रो नि॒धु॒क्षन् व॒क्ष॒णा॒भ्यः १७
- अ॒ध॒ ज॒मो अ॒ध॒ वा वि॒वो बृ॒ह॒तो रो॒च॒ना॒द॒धि॑ ।
अ॒या वर्ध॑स्व॒ त॒न्वां गि॒रा म॒मा ऽऽ जा॒ता सु॒क॒तो पृ॒ण १८
- इन्द्रा॑य॒ सु मु॒दि॒न्त॒मं सोमं॑ सो॒ता व॒रे॒ण्य॒म् ।
श॒क्र ए॒णं पी॒प॒य॒द् वि॒श्व॒या धि॒या हि॒न्वा॒नं न वा॒ज॒यु॒म् १९
- मा त्वा॑ सोम॒स्य॒ ग॒ल्द॒या स॒वा या॒च॒न्न॒हं गि॒रा ।
भू॒णिं मृ॒गं न स॒र्व॒ने॒षु चु॒कु॒धं क ई॒शानं॑ न या॒चि॒प॒त् २० [१३]
- म॒दे॒ने॒षि॒तं म॒दं मु॒ग्र॒मु॒द्ये॒ण श॒व॒सा ।
वि॒श्वे॒षां त॒रु॒ता॒रं म॒वृ॒च्यु॒तं म॒वे हि प॒षा द॒दा॒ति नः २१
- शे॒वा॒रे वा॒यी पुरु॑ वे॒वो म॒ती॒य वा॒शु॒षे ।
स सु॒न्व॒ते च॑ स्तु॒वते च॑ रा॒स॒ते वि॒श्व॒गू॒र्तो अ॒रि॒ष्टु॒तः २२
- ए॒न्द्र॒ या॒हि म॒त्स्व॒ चि॒त्रे॒ण दे॒व रा॒ध॒सा ।
स॒रो न प्रा॑स्यु॒दरं॑ स॒पी॒ति॒भि॒रा सो॒मे॒भि॒रु॒रु स्फि॒र॒म् २३ (११)

आ त्वा सहस्रमा शतं युक्ता रथे हिरण्यये ।	
ब्रह्मयुजो हरय इन्द्र केशिनो बहन्तु सोमपीतये	२४
आ त्वा रथे हिरण्यये हरीं मयूरशेप्या ।	
शितिपूष्ठा वहतां मध्वो अन्धसो विवक्षेणस्य पीतये	२५ [१४]
पिबा त्वस्य गिर्वणः सुतस्य पूर्वपा इव ।	
परिष्कृतस्य रसिन इयमासुति—श्चारुर्मदाय पत्यते	२६
य एको अस्ति वृंसना महौ उग्रो अभि व्रतैः ।	
गमत् स शिश्री न स येषुदा गम—द्धवं न परि वर्जति	२७
त्वं पुरं चरिष्ण्वं वधेः शुष्णस्य सं पिणक् ।	
त्वं भा अनु चरो अर्ध द्विता यद्विन्द्र हव्यो मुवः	२८
मम त्वा सूर उर्विते मम मध्यर्दिने विवः ।	
मम प्रपित्वे अपिशर्विरे वंस—वा स्तोमासो अवृत्सत	२९
स्तुहि स्तुहीवृते घा ते महिष्ठासो मयोनाम् ।	
निन्विताश्वः प्रपथी परमज्या मघस्य मेघातिथे	३० [१५]
आ यदश्वान् वनन्वतः श्रद्धयाहं रथे रुहम् ।	
उत वामस्य वसुनश्चिकेतति यो अस्ति याद्वः पशुः	३१
य ऋज्वा मह्यं मामहे सह त्वचा हिरण्यया ।	
एष विश्वान्यभ्यस्तु सौभगा ऽऽ संगस्य स्वनव्रथः	३२
अध प्लायोगिरतिं वासवून्या नासंगो अग्ने वृशभिः सहस्रैः ।	
अधोक्ष्णो वज्र मह्यं रुशन्तो नळा इव सरसो निरतिष्ठन्	३३
अन्वस्य स्थूरं वृहशे पुरस्ता—वनस्य ऊरुवरम्बमाणः ।	
शश्वती नार्यमिचक्ष्याह सुभद्रमयं भोजनं विभर्षि	३४ [१६] (३४)

(१)

(४९) १-४० मेघातिथिः काण्वः, आङ्गिरसः प्रियमेधश्च, ४१-४९ मेघातिथिः काण्वः ।

इन्द्रः, ४१-४९ विमिन्द्रः । गायत्री, २८ अनुष्टुप् ।

इवं वंसो सुतमन्धः पिबा सुपूर्णमुदरम् , । अनामयिन् ररिमा ते १	
नृमिधूतः सुतो अश्वै—रव्यो वारैः परिपूतः । अश्वो न निक्तो नदीपुं २	
तं ते यवं यथा गोभिः स्वातुमकर्म श्रीणन्तः । इन्द्र त्वास्मिन् त्सधमादे ३	(३७)

इन्द्र इत् सोमपा एक इन्द्रः सुतपा विश्वायुः । अन्तर्कुवान् मर्त्यीश्च	४
न यं शुक्रो न दुराशीर्न तृषा उरुव्यचंसम् । अपस्पृण्वते सुहार्दम्	५ [१७]
गोभिर्द्यदीमन्ये अस्मन् मृगं न वा मृगर्यन्ते । अभित्सरन्ति धेनुभिः	६
त्रय इन्द्रस्य सोमाः सुतासः सन्तु देवस्य । स्वे क्षये सुतपात्रः	७
त्रयः कोशासः श्रोतन्ति तिस्रश्चम्बुः सुपूर्णाः । समाने अधि भार्मन्	८
शुचिरसि पुरुनिःप्लाः क्षीरैर्मध्युत आशीर्तः । वृष्णा मन्दिष्टः शूरस्य	९
इमे त इन्द्र सोमा स्तीवा अस्मे सुतासः । शुक्रा आशिरं याचन्ते	१० [१८]
ताँ आशिरं पुरोळाश मिन्द्रेम सोमं श्रीणीहि । रेवन्तं हि त्वां शृणोमि	११
हत्सु पीतासो युध्यन्ते दुर्मदासो न सुरायाम् । ऊधर्न नम्रा जर्जन्ते	१२
रेवाँ इद् रेवतः स्तोता स्यात् त्वावतो म्रवोनः । प्रेतुं हरिवः श्रुतस्य	१३
उक्थं च न ग्रस्यमानं मगोररिरा चिकेत । न गायुत्रं गीयमानं	१४
मा न इन्द्र पीयूषवै मा शर्धते परा दाः । शिक्षां शचीवः शचीभिः	१५ [१९]
वयमु त्वा तदिदंथा इन्द्र त्वायन्तः सखायः । कण्वा उक्थेभिर्जर्जन्ते	१६
न धेमन्यदा पपेन वज्रिन्नपसो नविन्दौ । तवेदु स्तोमं चिकेत	१७
इच्छन्ति देवाः सुन्वन्तं न स्वप्नाय स्पृहयन्ति । यन्ति प्रमादुर्मतन्द्राः	१८
ओ पु प याहि वार्जेभिर्मा हृणीथा अभ्यस्मान् । महाँ ईव युवजानिः	१९
मो प्वद्य दुर्हणावान् त्सायं करदारे अस्मत् । अश्रीर ईव जामाता	२० [२०]
विद्वा हंस्य वीरस्य भूरिदावरीं सुमतिम् । त्रिषु जातस्य मनांसि	२१
आ तू पिञ्च कण्वमन्तं न र्धा विद्वा शवसानात् । यशस्तरं श्रुतमूतिः	२२
ज्येष्ठेन सोतुरिन्द्राय सोमं वीरायं शक्राय । भरा पिबन्नर्याय	२३
यो वेदिष्ठो अव्यथि प्वर्षावन्तं जरितुभ्यः । वाजं स्तोतुभ्यो गोर्मन्तम्	२४
पन्यंपन्यमित् सोतार आ धावत् मद्याय । सोमं वीराय शूराय	२५ [२१]
पाता वृत्रहा सुतमा र्धा गमन्नारे अस्मत् । नि र्यमते श्रुतमूतिः	२६
एह हरीं ब्रह्मयुजां श्रग्मा वक्षतः सखायम् । गीभिः श्रुतं गिर्विणसम्	२७
स्वादवः सोमा आ याहि श्रीताः सोमा आ याहि ।	
शिभिर्नृपीत्रिः शर्चीवो नायमच्छा सधुमार्दम्	२८
स्तुतश्च यास्त्वा वर्धन्ति महे राधसे नृम्णाय । इन्द्रं कारिणं वृधन्तः	२९

गिरश्च यास्ते गिर्वाह उक्था च तुभ्यं तानि । सत्रा दधिरे शर्वांसि ३० [२२]

एवेवेष तुविकूर्मिर्वाजाँ एको वज्रहस्तः । सनादमृक्तो दयते ३१
हन्ता वृत्रं दक्षिणेनेन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान् महीभिः शर्चीभिः ३२
यस्मिन् विश्वाश्चर्षण्यं उत च्योता जयांसि च । अनु घेन्मन्दी मघोनः ३३
एष एतानि चकारेन्द्रो विश्वा योऽति गृण्वे । वाज्रदावा मघोनाम् ३४
प्रभर्ता रथं गव्यन्तं मपाकाच्चिद् यमवति । इनो वसु स हि वोढ्वा ३५ [२३]

सनिता विप्रो अवाञ्छिर्हन्ता वृत्रं नृभिः शूरः । सत्योऽविता विधन्तम् ३६
यजध्वेनं प्रियमेधा इन्द्रं सत्राचा मनसा । यो भूत् सोमैः सत्यमद्वा ३७
गाथश्रवसं सत्पतिं श्रवस्कामं पुरुत्मानम् । कण्वांसो गात वाजिनम् ३८
य ऋते चिद् गास्पदेभ्यो दात सखा नृभ्यः शर्चीवान् । ये अस्मिन् काममश्रियन् ३९
इत्था धीवन्तमद्रिवः काण्वं मेध्यातिथिम् । मेपो भूतोऽऽभि यन्नयः ४०
शिक्षा विभिन्दो अस्मै चत्वार्ययुता ददत् । अष्टा परः सहसा ४१
उत सु त्ये पंयोवृधा माकी रणस्य नृप्या । जनिव्वनार्य मामहे ४२ [२४] (७६)

(३)

२४ मेध्यातिथिः काण्वः । इन्द्रः, २१-२४ कौरयाणः पाकस्थामा । प्रगाथः = (विपमा बृहती, समा सतोबृहती), २१ अनुष्टुप्, २२-२३ गायत्री, २४ बृहती ।

पिबा सुतस्य रसिनो मत्स्वा न इन्द्र गोमतः ।

आपिनो बोधि सध्माद्यो वृधेऽं ऽस्माँ अवन्तु ते धियः १

भूयाम ते सुमतौ वाजिनो वयं मा नः स्तरभिर्मातये ।

अस्माश्चित्राभिरवतावृभिष्टिभि—रा नः सुन्नेषु यामय २

इमा उ त्वा पुरुवसो गिरो वर्धन्तु या मम ।

पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितो ऽमि स्तोमैरनूषत ३

अयं सहस्रसृष्टिभिः सहस्कृतः समुद्र इव पपथे ।

सत्यः सो अस्य महिमा गृणे शर्वो यज्ञेषु विप्रराज्ये ४

इन्द्रमिदं वृषतातय इन्द्रं प्रयत्यध्वरे ।

इन्द्रं समीके वनिनो हवामह इन्द्रं धनस्य सातये ५ [२५] (८१)

- इन्द्रो मृगा रोवसी पप्रथच्छव इन्द्रः सूर्यमरोचयत् ।
 इन्द्रे ह विश्वा भुवनानि येमिर् इन्द्रे सुवानास इन्द्रवः ६
- अभि त्वा पूर्वपीतय इन्द्र स्तोमेमिरायवः ।
 समीचीनास क्रमवः समस्वरन् रुद्रा गृणन्त पूर्यम् ७
- अस्येदिन्द्रो वावृधे वृष्ण्यं शवो मर्दे सुतस्य विष्णावि ।
 अद्या तमस्य महिमानमायवो ऽनु ष्टुवन्ति पूर्वथा ८
- तत् त्वा यामि सुवीर्यं तद् ब्रह्म पूर्वचितये ।
 येना यतिभ्यो भृगवे धने हिते येन प्रस्कण्वमाविथ ९
- येना समुद्रमसृजो महीरपस्तविन्द्र वृष्णि ते शवः ।
 सद्यः सो अस्य महिमा न संनशे यं क्षोणीरनुचक्रदे १० [२६]
- शग्धी न इन्द्र यत् त्वा रथिं यामि सुवीर्यम् ।
 शग्धि वाजाय प्रथमं सिषासते शग्धि स्तोमाय पूर्य ११
- शग्धी नो अस्य यन्द्र पौरमाविथ धियं इन्द्र सिषासतः ।
 शग्धि यथा रुशमं श्यावकं कृपमिन्द्र प्रावः स्वर्णरम् १२
- कन्नव्यो अतसीनां तुरो गृणीत मर्त्यः ।
 नही न्वस्य महिमानमिन्द्रियं स्वर्गुणन्त आनुशुः १३
- कद्रु स्तुवन्त क्रतयन्त वेवत ऋषिः को विप्र ओहते ।
 कदा हवं मघवन्निन्द्र सुन्वतः कद्रु स्तुवत आ गमः १४
- उदु त्ये मधुमत्तमा गिरः स्तोमास ईरते ।
 सत्राजितो धनसा अक्षितोतयो वाजयन्तो रथा इव १५ [२७]
- कण्वा इव भृगवः सूर्या इव विश्वमिदं धीतमानशुः ।
 इन्द्रं स्तोमेमिर्महयन्त आयवः म्रियमेधासो अस्वरन् १६
- युक्ष्वा हि वृत्रहन्तम् हरीं इन्द्र परावतः ।
 अवाचीनो मघवन् त्सोमपीतय उग्र क्रध्वेमिरा गंहि १७
- इमे हि ते कारवो वावशुर्धिया विषासो मेधसातये ।
 स त्वं नो मघवन्निन्द्र गिर्वणो वेनो न गृणुधी हवम् १८
- निरिन्द्र बृहतीभ्यो वृत्रं धनुभ्यो अस्फुरः ।
 निरहुदस्य सृगयस्य यामितो नि एषेत्तस्य गा आनाः १९

निरग्रयो रुरुचुर्निरु सूर्यो निः सोम इन्द्रियो रसः ।	
निरन्तरिक्षावधमो महामहिं कुषे तदिन्द्र पौंस्यम्	२० [२८]
यं मे तुरिन्द्रो मरुतः पाकस्थामा कौरयाणः ।	
विश्वेषां न्यना शोभिष्ठु मुपेव द्विवि धार्वयानम्	२१
रोहितं मे पाकस्थामा सुधुरं कक्ष्यप्राम् ।	
अवाद् रायो विचोधनम्	२२
यस्मा अन्ये दश प्रति धुरं वहन्ति वह्नयः ।	
अस्तं वयो न तुयम्	२३
आत्मा पितुस्तनुर्वास ओजोवा अभ्यञ्जनम् ।	
तुरीयमिद् रोहितस्य पाकस्थामानं भोजं वृतात्तमव्रवम्	२४ [२९] [१००]

(४)

२१ देवातिथिः काण्वः । इन्द्रः, १५-१८ पूषा वा, १९-२१ कुरुक्षः । प्रगाथः = (विषमा पृहती, समा सतोपृहती), २१ पुर उणिक् ।

यदिन्द्र प्रागपागुवृङ् न्यंगवा हूयसे नृभिः ।	
सिमां पुरु नृषूतो अस्यानवे असिं प्रशार्धं तुर्वशे	१
यद् वा रुमे रुशमि श्यावके कृप इन्द्र मादयसे सचा ।	
कण्वांसस्त्वा ब्रह्मभिः स्तोमवाहस इन्द्रा यच्छन्त्या गहि	२
यथा गौरो अपा कृतं तृण्यन्नेत्यवेरिणम् ।	
आपित्वे नः प्रपित्वे तूयमा गहि कण्वेषु सु सचा पिब	३
मन्वन्तु त्वा मघवज्ञिन्द्रेन्दवो राधोदेयाय सुन्वते ।	
आमुष्या सोममपिबश्मम् सुतं ज्येष्ठं तद् वृषिषे सहः	४
प्र चक्रे सहसा सहो बभञ्ज मन्वुमोजसा ।	
विश्वे त इन्द्र पृतनायवो यज्ञो नि वृक्षा इव येमिरे	५ [३०]

सहस्रेणेव सचते यवीयुधा यस्तु आनृद्धुपस्तुतिम् ।	
पुत्रं प्रावृगं कृणुते सुवीर्यं द्राक्षोति नमउक्तिभिः	६
मा मेम मा श्रमिष्को ग्रस्य सुख्ये तव ।	
सहस्र ते वृष्णो अभिचक्ष्यं कृतं परयेम तुर्वशं यवम्	७ (१०७)

सव्यामनु स्फिग्यं वावसे वृषा न दानो अस्य रोपति ।

मध्वा संपृक्ताः सारधेण धेनवस्तूयमेहि द्रवा पिबं

८

अश्वी रथी सुरूप इद गोमां इदिन्द्र ते सखा ।

श्वात्रभाजा वयंसा सचते सदा चन्द्रो याति सुभामुपं

९

ऋश्यो न तृष्यन्नवपानमा गहि पिबा सोमं वशां अनु ।

निमेधमानो मघवन् विवेदिव ओजिष्ठं दधिषे सहः

१० [३१]

अध्वर्यो द्वावया त्वं सोममिन्द्रः पिपासति ।

उप नूनं युयुजे वृषणा हरी आ च जगाम वृत्रहा

११

स्वयं चित् स मन्यते दाशुरिजनो यत्रा सोमस्य तुम्पसि ।

इदं ते अन्नं युज्यं समुक्षितं तस्येहि प्र द्रवा पिबं

१२

रथेष्ठायाध्वर्यवः सोममिन्द्राय सोतन ।

अधि ब्रध्नस्याद्रयो वि चक्षते सुन्वन्तो वृश्वध्वरम्

१३

उप ब्रध्नं वावाता वृषणा हरी इन्द्रमपसु वक्षतः ।

अर्वाश्च त्वा सप्तयोऽध्वरभियो वहन्तु सवनेदुपं

१४

प्र पूषणं वृणीमहे युज्याय पुरुवसुम् ।

स शक्र शिख पुरुहूत नो धिया तुजे राये विमोचन

१५ [३२]

स नः शिशीहि भुरिजोरिव क्षुरं रास्व रायो विमोचन ।

त्वे तन्नः सुवेदमुन्नियं वसु यं त्वं हिनोषि मर्त्यम्

१६

वेमि त्वा पूषन्नृञ्जसे वेमि स्तोतव आपृणे ।

न तस्य वेम्परणं हि तद् वसो स्तुपे पञ्चाय सान्ने

१७

परा गावो यवसं कचिदापृणे नित्यं रेदणो अमर्त्य ।

अस्माकं पूषन्नविता शिवो भव मंहिष्ठो वाजंसातये

१८

स्थूरं राधः शताश्वं कुरुङ्गस्य दिविष्टिषु ।

राज्ञस्त्वेपस्य सुभगस्य रातिषु तुर्वशैध्वमन्महि

१९

धीमिः सातानि काण्वस्य वाजिनः प्रियमैधैरभिद्युभिः ।

षष्टिं सहस्रान् निर्मजामजे नियुथानि गवामृषिः

२०

वृक्षाश्विन्मे अभिपित्वे अंरणुः ।

गां मजन्त मेहना ऽश्वं मजन्त मेहना

२१ [३३] (१११)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३६]

(५)

३९ ब्रह्मातिथिः काण्वः । अश्विनौ, ३७ (उत्तरार्धस्य)-३९ खैद्यः कशुः ।

गायत्री, ३७-३८ बृहती, ३९ अनुष्टुप ।

दूराविहेव यत् सु-त्यरुणप्सुराशिंश्चितत्	। वि मानुं विश्वधातनत्	१
नृवद् वृक्षा मनोयुजा रथेन पृथुपार्जसा	। सचैथे अश्विनोषसम्	२
युवाभ्यां वाजिनीवसू प्रति स्तोमा अहक्षत	। वाचं द्रुतो यथोहिषे	३
पुरुमिया ण ऊतये पुरुमन्त्रा पुरुवसू	। स्तुषे कण्वासो अश्विना	४
मंहिष्ठा वाजसातमे पर्यन्ता शुभस्पती	। गन्तारा वाशुपो गृहम्	५ [१]
ता सुवेवायं वाशुषे सुमेधामविंतारिणीम्	। घृतैर्गन्व्यतिमुक्षतम्	६
आ नः स्तोममुप द्रवत् त्वयं श्येनोभिराशुभिः	। यातमश्वेभिरश्विना	७
येभिस्तिष्ठः परावतो द्वियो विश्वानि रोचना	। त्रिरक्नून् परिदीयथः	८
उत नो गोमंतीरिष उत सातीरहर्विदा	। वि पृथः सातये सितम्	९
आ नो गोमन्तमश्विना सुवीरं सुस्थं रयिम्	। वोळ्हमश्वान्तीरिषः	१० [२]
वावृधाना शुभस्पती दसा हिरण्यवतनी	। पिवंत सोम्यं मधुं	११
अस्मभ्यं वाजिनीवसू मघवज्यश्च सप्रथः	। छर्दिष्यन्तमदाभ्यम्	१२
नि पु ब्रह्म जनानां याविष्टं तूयमा गतम्	। मो ष्वान्यां उपारतम्	१३
अस्य पिबतमश्विना युवं मर्दस्य चारुणः	। मध्वो रातस्य धिण्या	१४
अस्मे आ बृहत् रयिं शतवन्तं सहस्रिणम्	। पुरुक्षुं विश्वधायसम्	१५ [३]
पुरुत्रा चिद्धि वां नरा विह्वयन्ते मनीषिणः	। वाघद्विरश्विना गतम्	१६
जनासो वृक्तबर्हिषो हविष्मन्तो अरुक्रतः	। युवां हवन्ते अश्विना	१७
अस्मार्कमद्य वामयं स्तोमो वाहिष्यो अन्तमः	। युवाभ्यां भूत्वश्विना	१८
यो ह वां मधुनो दत्ति राहितो रथचरणे	। ततः पिबतमश्विना	१९
तेन नो वाजिनीवसू पश्वे तोकाय शं गवे	। बृहत्तं पीवरीरिषः	२० [४]
उत नो द्विष्या इयं उत सिन्धूरहर्विदा	। अप द्वारेव वर्षथः	२१
कदा वां तौष्ट्यो विधत् समुद्रे जंहितो नरा	। यद् वां रथो विभिष्यतात्	२२
युवं कण्वाय नासत्याऽपिरिस्ताय हर्म्ये	। शश्वद्वृतीर्दशस्यथः	२३
तामिरा यातमूतिमि नैर्व्यसीभिः सुशस्तिभिः	। यद् वां वृषण्वसू हुवे	२४ (१४५)

यथा चित् कण्वमावतं प्रियमैधमुपस्तुतम् । आर्तिं शिञ्चारमश्विना	२५ [५]
यथोत कृत्वये धने—ऽशुं गोध्वगस्त्यम् । यथा वाजेषु सोमरिम्	२६
एतावद वा वृषण्वसू अतो वा भूयो अश्विना । गृणन्तः सुहृन्मीषहे	२७
रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्यामीशुमश्विना । आ हि स्थाथो दिविस्पृशाम्	२८
हिरण्ययी वां रभि—रीषा अक्षो हिरण्ययः । उभा चक्रा हिरण्यया	२९
तेन नो वाजिनीवसू परावतश्विदा गतम् । उपेमां सुष्टुतिं मम	३० [६]
आ वहथे पराकात् पूर्विरश्रन्तावश्विना । इषो दासीरमर्त्या	३१
आ नो द्युक्षैरा शवोभि—रा राया यातमश्विन । पुरुश्वन्द्वा नासत्या	३२
एह वां प्रुषितप्सवो वयो वहन्तु पर्णिनः । अच्छा स्वध्वरं जनम्	३३
रथं वामनुगायसं य इषा वर्तते सह । न चक्रमभि बाधते	३४
हिरण्ययेन रथेन द्ववत्पाणिभिरश्वैः । धीजवना नासत्या	३५ [७]
युवं मृगं जागृवांसं स्वदथो वा वृषण्वसू । ता नः पृक्कमिषा रयिम्	३६
ता मे अश्विना सनीनां विद्यातं नवानाम् ।	
यथा चिच्चैद्यः कशुः शतमुष्ट्रानां ददत सहस्रा दश गोनाम्	३७
यो मे हिरण्यसंहस्रो दश राजो अमंहत ।	
अधस्पदा इच्चैद्यस्य कृष्टय—श्मन्ना अभितो जनाः	३८
माकिरेना पथा गाद् येनेमे यन्ति चेदयः ।	
अन्यो नेत् सुरिरोहते भूरिदावत्तरो जनः	३९ [८] (१६०)

(६)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥ सू० ६-११]

४८ वत्सः काण्वः । इन्द्रः , ४६-४८ तिरिन्द्रिरः पार्श्वयः । गायत्री ।

महाँ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिर्माँ इव । स्तोमैर्वत्सस्य वापुधे	१
प्रजामुतस्य पिप्रतः प्र यद् भरन्त वह्नयः । विप्रां क्रतस्य बाहसा	२
कण्वा इन्द्रं यदकत स्तोमैर्पुञ्जस्य सार्धनम् । जामि कुवत् आयुधम्	३
समस्य मन्त्यवे विशो विश्वा नमन्त कृष्टयः । समुद्रायैव सिन्धवः	४
ओजस्तदस्य तिविष उमे यत् समवर्तयत् । इन्द्रश्चमैव रोदसी	५ [९]
वि चिद् वृत्रस्य दोधतो वज्रेण शतपर्वणा । शिरो विभेद वृष्णिना	६ (१६६)

इथा अमि प्र णोनुमो विपामयेषु धीतयः । अग्रेः शोचिनं विद्युतः	७
गुहां सतीरुप त्मना प्र यच्छोचन्त धीतयः । कण्वां कृतस्य धारया	८
प्र तमिन्द्र नशीमहि रयिं गोमन्तमश्विनम् । प्र ब्रह्म पूर्वचित्तये	९
अहमिद्धि पितृण्यरि मेधामृतस्य जग्रम । अहं सूर्य इवाजनि	१० [१०]
अहं प्रलेन मन्मना गिरः शुष्मामि कण्ववत् । येनेन्द्रः शुष्ममिद् वृधे	११
ये त्वामिन्द्र न तुष्टुवुर्कषयो ये च तुष्टुवुः । ममेद् वर्धस्व सुष्टुतः	१२
यवस्य मन्युरध्वनीद् वि वृत्रं पर्वशो रुजन् । अपः संमुद्रमैरयत्	१३
नि शुष्ण इन्द्र धर्णासि वज्रं जघन्थ दस्यवि । वृषा ह्युग्र मृगिण्ये	१४
न द्याव इन्द्रमोजसा नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । न विव्यचन्त भूमयः	१५ [११]
यस्तं इन्द्र महीरपः स्तभूयमान आशयत् । नि तं पद्यांसु शिक्षयः	१६
य इमे रोदसी मही संमीची समजग्रभीत । तमोभिरिन्द्र तं गुहः	१७
य इन्द्र यतयस्त्वा भृगवो ये च तुष्टुवुः । ममेदुग्र भुषी हवम्	१८
इमास्तं इन्द्र पृथ्वयो घृतं कुहत आशिरम् । एनामृतस्य पिप्पुपीः	१९
या इन्द्र प्रस्वस्त्वा ऽऽसा गर्भमचक्रिन् । परि धैव्यं सूर्यम्	२० [१२]
त्वामिच्छवसरपते कण्वा उक्थेन वावृधुः । त्वां सुतास इन्दवः	२१
तवेदिन्द्र प्रणीतिषु प्रशस्तिरद्विवः । यज्ञो वितन्तसाध्यः	२२
आ न इन्द्र महीमिषं पुरं न दर्षि गोमतीम् । उत प्रजां सुवीर्यम्	२३
उत त्यदाश्वश्वयं यदिन्द्र नाहुषीध्वा । अग्रे विक्षु प्रवीदयत्	२४
अभि व्रजं न तल्लिपे सूर उणाकचक्षसम् । यदिन्द्र मूळयांसि नः	२५ [१३]
यवृङ्ग तविषीयस इन्द्र प्रराजसि क्षितीः । महाँ अपार ओजसा	२६
तं त्वा हविष्मतीर्विश उषं व्रुवत ऊतये । उरुज्यसमिन्दुभिः	२७
उपह्वरे गिरीणां संगथे च नवीनाम् । धिया विमो अजायत	२८
अतः समुद्रमुद्धतश्चिक्रित्वाँ अव पश्यति । यतो विपान एजति	२९
आदित प्रलस्य रेतसो ज्योतिष्पश्यन्ति वासरम् । परो यद्विध्यते विवा	३० [१४]
कण्वांस इन्द्र ते मतिं विश्वे वर्धन्ति पौंस्यम् । उतो श्विषु वृष्ण्यम्	३१
इमां म इन्द्र सुष्टुतिं जुषस्व प्र सु मामव । उत प्र वर्धया मतिम्	३२
उत ब्रह्मण्या वयं तुभ्यं प्रवृद्ध वज्रिवः । विप्रा अतक्ष्म जीवसे	३३
अमि कण्वा अनुषता ऽऽपो न प्रवता यतीः । इन्द्रं वनन्वती मतिः	३४ (१९४)

इन्द्रमुक्थानि वावृधुः समुद्रमिव सिन्धवः । अनुत्तमन्युमजरम्	३५ [१५]
आ नो याहि परावतो हरिभ्यां हर्यताभ्याम् । इममिन्द्र सुतं पिब	३६
त्वामिदं वृत्रहन्तम् जनांसो वृक्तबर्हिषः । हवन्ते वाजसातये	३७
अनु त्वा रोदसी उभे चक्रं न वर्त्येतशम् । अनु सुवानास इन्दवः	३८
मन्दस्वा सु स्वर्णर उतेन्द्र शर्यणावति । मत्स्वा विवस्वतो मती	३९
वावृधान उप द्यवि वृषा वज्र्यरोरवीत् । वृत्रहा सोमपातमः	४० [१६]
अपिहि पूर्वजा अस्येक ईशान ओजसा । इन्द्रं चोष्कुरसे वसु	४१
अस्माकं त्वा सुतां उप वीतपृष्ठा अभि प्रयः । शतं वहन्तु हरयः	४२
इमां सु पूव्या धियं मधोर्धृतस्य पिप्युषीम् । कण्वा उक्थेन वावृधुः	४३
इन्द्रमिदं विमहीनां मेधे वृणीत मर्त्यः । इन्द्रं सनिप्युरुतये	४४
अर्वाश्वं त्वा पुरुष्टुत प्रियमेधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः	४५
शतमहं तिरिन्दिरे सहस्रं पर्शवा ददे । राधांसि याद्वानाम्	४६
त्रीणि शतान्यवतां सहस्रा दश गोनाम् । दुदुप्पञ्चाय साम्ने	४७
उदान्द ककुहो दिवमुप्राश्रतुर्युजो ददत् । शर्वसा याद्वं जनम्	४८ [१७] (१०८)

(७)

३६ पुनर्वत्सः काण्वः । मरुतः । गायत्री ।

प्र यद् वंछिष्टममिषं मरुतो विप्रो अक्षरत् । वि पर्वतेषु राजथ	१
यवुङ्ग तंविपीयवो यामं शुभ्रा अचिध्वम् । नि पर्वता अहासत	२
उदीरयन्त वायुभिर्वाश्रासः पृश्निमातरः । धुक्षन्तं पिप्युषीमिषम्	३
वर्पन्ति मरुतो मिहं प्र वैपयन्ति पर्वतान् । यद् यामं यान्ति वायुभिः	४
नि यद् यामाय वो गिरिर्नि सिन्धवो विधर्मणे । महे शुष्माय येमिरे	५ [१८]
युष्माँ उ नक्तमृतये युष्मान् दिवा हवामहे । युष्मान् प्रयत्यध्वरे	६
उदु त्ये अरुणप्सवश्चित्रा यामेभिरीते । वाश्रा अधि ण्णुना विवः	७
सृजन्ति रश्मिमेजसा पन्थां सूर्याय यातवे । ते भानुभिर्वि तस्थिरे	८
इमां मे मरुतो गिरिभिर्मिं स्तोमममुक्षणः । इमं मे वनता हवम्	९
त्रीणि सरांसि पृश्नयो दुदुहे वज्रिणे मधु । उत्सं कर्वन्धमुद्रिणम्	१० [१९]
मरुतो यन्द्रं वो विवः सुम्नायन्तो हवामहे । आ तू न उप गन्तन	११ (११०)

यूयं हि ष्ठा सुदानवो रुद्रा क्रमुक्षणा दमे	। उत प्रचेतसो मदं	१२
आ नो रयिं मवृच्युतं पुरुक्षुं विश्वधायसम्	। इयंता मरुतो विवः	१३
अधीव यद् गिरीणां यामं शुभ्रा अचिध्वम्	। सुवानैर्मन्दध्व इन्दुभिः	१४
एतावतश्चिदेषां सुज्ञं भिक्षेत मर्त्यः	। अदाभ्यस्य मन्मभिः	१५ [२०]
ये वृप्ता इव रोदसी धमन्त्यनु वृष्टिभिः	। उत्सं दुहन्तो अक्षितम्	१६
उदु स्वानेभिरीरित उद रथैरुदु वायुभिः	। उत स्तोमैः पृथिमातरः	१७
येनाव तुर्वशं यदुं येन कण्वं धनस्पृतम्	। राये सु तस्य धीमाहि	१८
इमा उ वः सुदानवो घृतं न पिप्युषीरिपः	। वर्धान् काण्वस्य मन्मभिः	१९
कं नूनं सुदानवो मदथा वृक्तवर्हिषः	। ब्रह्मा को वः सपर्यति	२० [२१]
नहि म्म यद्ध वः पुरा स्तोमैर्मिर्वृक्तवर्हिषः	। शर्धो ऋतस्य जिन्वथ	२१
समु त्ये महेतीरपः सं क्षोणी समु सूर्यम्	। सं वज्रं पर्वशो दधुः	२२
वि वृत्रं पर्वशो ययुर्वि पर्वतां अराजिनः	। चक्राणा वृष्णि पौंस्यम्	२३
अनु व्रितस्य युध्यतः शुष्मावचूत कर्तुम्	। अन्विन्द्रं वृत्रतूर्ये	२४
विद्युद्वस्ता अभिधवः शिप्राः शीर्षन् हिरण्ययीः	। शुभ्रा व्यञ्जत ध्रिये	२५ [२२]
उशाना यत् पुरावत उक्ष्णो रन्ध्रमयातन	। द्यौर्न चक्रदद् भिया	२६
आ नो मत्तस्य द्वावने ऽवैर्हिरण्यपाणिभिः	। देवास उर्प गन्तन	२७
यदेषां पृषती रथे प्रष्टिर्वहति रोहितः	। यान्ति शुभ्रा गिणन्नपः	२८
सुधोमे शर्यणाव त्याजीके पुस्त्याविति	। ययुर्निचक्रया नरः	२९
कदा गच्छाथ मरुत इत्था विप्रं हवमानम्	। मर्दिकिभिर्नार्धमानम्	३० [२३]
कद्ध नूनं कंधप्रियो यदिन्द्रमजहातन	। को वः सखित्व ओंहते	३१
सहो पु णो वज्रेहस्तैः कण्वासो अग्निं मरुद्भिः	। स्तुषे हिरण्यवाशीभिः	३२
ओ पु वृष्णाः प्रयज्यूना नव्यसे सुविताय	। वृवृत्यां चित्रवाजान्	३३
गिरयश्चिन्नि जिहते पशीनासो मन्यमानाः	। पर्वताश्चिन्नि यैमिरे	३४
आक्षययावानो वह न्यन्तरिक्षेण पतंतः	। धातारः स्तुषते वयः	३५
अग्निहि जातिं पुर्व्यं श्छन्तु न सूरौ अर्चिषा	। ते मानुमिर्वि तस्थिरे	३६ [२४] (२४४)

(८)

११ सध्वंसः काण्यः । अश्विनौ । धनुष्पु ।

आ नो विश्वाभिरुतिभि रश्विना गच्छतं युवम् ।

दत्ता हिरण्यवर्तनी पिवतं सोम्यं मधु १

आ नूनं यातमश्विना रथेन सूर्यत्वचा ।

मुजी हिरण्यपेशसा कवी गम्भीरचेतसा २

आ यातं नहुषस्पर्या ऽऽन्तरिक्षात् सुवृक्तिभिः ।

पिबाथो अश्विना मधु कण्वानां सर्वेने सुतम् ३

आ नो यातं विवस्पर्या ऽन्तरिक्षादधमिया ।

पुत्रः कण्वस्य वामिह सुपाव सोम्यं मधु ४

आ नो यातमुपश्रुत्यश्विना सोमपीतये ।

स्वाहा स्तोमस्य वर्धना प्र कवी धीतिभिर्नरा ५ [२५]

यच्चिन्द्रि वां पुर ऋषयो जुहुरेऽवसे नरा ।

आ यातमश्विना गतमुपेमां सुष्टुतिं मम ६

विवश्रिद् रोचनादध्या नो गन्तं स्वर्विदा ।

धीभिर्वत्सप्रचेतसा स्तोमेभिर्हवनश्रुता ७

किमन्ये पर्यासते ऽस्मत् स्तोमेभिरश्विना ।

पुत्रः कण्वस्य वामृषिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत् ८

आ वां विप्रं इहावसे ऽह्वत् स्तोमेभिरश्विना ।

अरिप्रा वृत्रहन्तमा ता नो भूतं मयोमुवा ९

आ यद् वां योषणा रथमतिष्ठद् वाजिनीवसू ।

विश्वान्यश्विना युवं प्र धीतान्यगच्छतम् १० [२६]

अतः सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमश्विना ।

वत्सो वां मधुमद् वचो ऽऽसीत् काव्यः कविः ११

पुरुमन्द्रा पुरुवसू मनोतरा रयीणाम् ।

स्तोमं मे अश्विनोविमममि वहीं अनूषाताम् १२

आ नो विश्वान्यश्विना धत्तं राधांस्यह्या ।

कृतं न ऋत्वियावतो मा नो रीरधतं निदे १३

यज्ञासत्या परावति यद् वा स्थो अध्यश्चरे ।	
अतः सहस्रनिणिजा स्थेना यातमश्विना	१४
यो वा नासत्यावृषिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत् ।	
तस्मै सहस्रनिणिज मिषं धत्तं घृतश्रुतम्	१५ [२७]
प्रास्मा ऊर्जं घृतश्रुतमश्विना यच्छतं युवम् ।	
यो वा सुज्ञाय तुष्टवद् वसूयाद् दानुनस्पती	१६
आ नो गन्तं रिशादसे मं स्तोमं पुरुभुजा ।	
कृतं नः सुश्रियो नरे मा दातमभिष्टये	१७
आ वां विश्वामिहृतिभिः प्रियमेधा अहूषत ।	
राजन्ताध्वराणामश्विना यामहृतिषु	१८
आ नो गन्तं मयोभुवा ऽश्विना शंभुवा युवम् ।	
यो वां विपन्यू धीतिभिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत्	१९
याभिः कण्वं मेधातिथिं यामिर्वशं दशत्रजम् ।	
याभिर्गोशर्यमावतं ताभिर्नोऽवतं नरा	२० [२८]
याभिर्नरा त्रसदस्युमावतं कृत्ये धने ।	
ताभिः ध्वस्माँ अश्विना प्रावतं वार्जसातये	२१
प्र वां स्तोमाः सुवृक्तयो गिरौ वर्धन्त्वाश्विना	
पुरुत्रा वृत्रहन्तमा ता नो भूतं पुरुस्पृहा	२२
त्रीणि पदान्यश्विनो राविः सान्ति गुहा परः ।	
कवी क्रतस्य पत्न्यभिर्वाग्जिविभ्यस्परि	२३ [२९] (२६७)

(९)

११ दशार्कः । काश्वः । अश्विनौ । अनुष्टुप्: १, ४, ६, १४-१५ बृहती: २, ३, २०, २१ गायत्री:

५ ककुप्: १० त्रिष्टुप्: ११ विराट्: १२ जगती ।

आ नूनमश्विना युवं वत्सस्य गन्तमवसे ।	
प्रास्मै यच्छतमवृकं पृथु च्छर्दिर्युयुतं या अरातयः	१
यदुन्तरिक्षे यद् विवि यत् पञ्च मानुषाँ अनु । नृमणं तद् धत्तमश्विना	२
ये वां दंसांस्यश्विना विप्रांसः परिमामृशुः । एवेत काण्वस्य बोधतम्	३ (२७०)

- अयं वां घर्मो अश्विना स्तोमेन परि पिच्यते ।
 अयं सोमो मधुमान् वाजिनीवसू येन वृत्रं चिकेतथः ४
 यदुप्तु यद् वनस्पतौ यदोषधीषु पुरुदंससा कृतम् ।
 तेन माविष्टमश्विना ५ [१०]
 यन्नासत्या भुरण्यथो यद् वा देव भिषज्यथः ।
 अयं वां वृत्सो मतिभिर्न विन्धते हविष्मन्तं हि गच्छथः ६
 आ नूनमश्विनोर्कषिः स्तोमं चिकेत वामया ।
 आ सोमं मधुमत्तमं घर्मं सिञ्चादर्थवर्णि ७
 आ नूनं रघुवर्तनि रथं तिष्ठथो अश्विना ।
 आ वां स्तोमा इमे मम नभो न चुच्यवीरत ८
 यद्य वां नासत्यो कथैराचुच्युवीमहि ।
 यद् वा वाणीभिराश्विने वेत् काणवस्य बोधतम् ९
 यद् वां कक्षीवो उत यद् व्यश्व ऋषिर्यद् वां वीर्यतमा जुहाव ।
 पृथी यद् वां वैन्यः सादनेष्वे वेदतो अश्विना चेतयेथाम् १० [३१]
 यातं छर्दिष्पा उत नः परस्पा भूतं जगत्पा उत नस्तनूपा ।
 वर्तिस्तोकाय तनयाय यातम् ११
 यदिन्द्रेण सुरथं याथो अश्विना यद् वा वायुना भवथः समोकसा ।
 यदादित्येभिर्ऋभुभिः सजोषसा यद् वा विष्णोर्विकर्मणेषु तिष्ठथः १२
 यदृष्टाश्विनावहं ह्रुवेय वाजसातये ।
 यत् पृत्सु तुर्वणे सह स्तच्छ्रेष्ठमश्विनोरवः १३
 आ नूनं यातमश्विने मा हव्यानि वां हिता ।
 इमे सोमासो अधि तुर्वणे यदा विमे कण्वेषु वामथ १४
 यन्नासत्या पराके अर्वाके अस्ति मेघजम् ।
 तेन नूनं विमदाय प्रचेतसा छर्दिर्वत्साय यच्छतम् १५ [३२]
 अभुत्सु प्र वेव्या साकं वाचाहमश्विनोः ।
 व्यावर्देव्या मतिं वि राति मर्त्येभ्यः १६
 प्र बोधयोपो अश्विना प्र देवि सूनृते महि ।
 प्र यज्ञहोतरानुषक् प्र मदाय श्रवो बृहत् १७ (१८४)

यदुषो यासि भानुना सं सूर्येण रोचसे ।	
आ हायमश्विनो रथो वर्तिर्याति नृपाप्यम्	१८
यदार्पितासो अंशवो गावो न बृह ऊर्धभिः ।	
यद् वा वाणीरनूपत प्र देवयन्तो अश्विना	१९
प्र युम्नाय प्र शर्वसे प्र नृषाहाय शर्मणे । प्र दक्षाय प्रचेतसा	२०
यन्नून धीभिराश्विना पितुर्योना निपीदथः । यद् वा सुम्नोभिरुक्थ्या	२१ [३३] (२८८)

(१०)

६ प्रगाथो (घोरः) काण्वः । अश्विनौ । १ बृहती, २ मध्येज्योतिः, ३ अतुरदुष् (पिंगलमतेन-शंकुमती),
४ आस्तारपंक्तिः, ५-६ प्रगाथः = (५ बृहती, ६ सतोबृहती) ।

यत् स्थो वीर्यप्रसन्नानि यद् वादो रोचने विवः ।	
यद् वा समुद्रे अध्याकृते गृहे ऽत आ यातमश्विना	१
यद् वा युजं मनवे समिक्षिथुं रेवेत् काण्वस्य बोधतम् ।	
बृहस्पतिं विश्वान् देवाँ अहं हुव इन्द्राविष्णूँ अश्विनावाशुहेपसा	२
त्या न्वश्विना हुवे सुदंससा गुभे कृता ।	
ययोरस्ति प्र णः सख्यं देवेष्वध्याप्यम्	३
ययोरधि प्र युजा असूरे सन्ति सुरयः ।	
ता युजस्याध्वरस्य प्रचेतसा स्वधाभिर्या पिबतः सोम्यं मधु	४
यदद्याश्विनावपाय यत् प्राक् स्थो वाजिनीवसु ।	
यद् ब्रुहव्यनवि तुर्वशे यदौ हुवे वामथ मा गतम्	५
यवन्तरिक्षे पतथः पुरुभुजा यद् वेमे रोदसी अनु ।	
यद् वा स्वधाभिराधितिष्ठथो रथ मत् आ यातमश्विना	६ [३४] (२९४)

(११)

१० वत्सः काण्वः । अग्निः । गायत्री, १ प्रतिष्ठा, २ वर्धमाना, १० त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने व्रतपा असि देव आ मर्येष्वा	। त्वं युजेष्वीड्यः	१
त्वमांसि प्रशस्यो विदथेषु सहन्त्य	। अग्ने रथीरध्वराणाम्	२
स त्वमस्मदप द्वियो युयोधि जातवेदः	। अदेवीस्ते अरातीः	३ (२९७)

अन्ति चित् सन्तमहं यज्ञं मर्तस्य रिपोः । नोर्षं वेषि जातवेदः ४
मर्ता अमर्त्यस्य ते भूरि नाम मनामहे । विप्रसो जातवेदसः ५ [३५]
विप्रं विप्रसोऽवसे वृवं मर्तास ऊतये । अग्निं गीर्धेहि वामहे ६
आ ते वत्सो मनो यमत परमाचित् सधस्थात् । अग्ने त्वां कामया गिरा ७
पुरुत्रा हि सदङ्कुसि विशो विश्वा अनु प्रभुः । समत्सु त्वा हवामहे ८
समत्सुग्निमवसे वाजयन्तो हवामहे । वाजेषु चित्राधसम् ९

प्रतो हि कमीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च सत्सि ।

स्वां चाग्ने तन्वं पिप्रयस्वाऽऽस्मभ्यं च सौभगमा यजस्व १० [३६] (१०४)

[इति पंचमोऽष्टकः ॥५॥]

[अथ षष्ठोऽष्टकः ॥६॥]

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-४०]

(१२)

३३ पर्वतः काण्वः । इन्द्रः । उष्णिक्, ३३ शंकुमती (विंगळमतेन) ।

य इन्द्र सोमपातमो मदः शविष्ठ चेतेति । येना हंसि न्यः त्रिणं तमीमहे १
येना दशवमधिगुं वेपयन्तं स्वर्णरम् । येना समुद्रमविथा तमीमहे २
येन सिन्धुं महीरपो रथो इव प्रचोदयः । पन्थामृतस्य यातवे तमीमहे ३
इमं स्तोममभिष्टये घृतं न पुतमद्रिवः । येना नु सद्य ओजसा ववक्षिथ ४
इमं जुपस्व गिर्वणः समुद्र इव पिन्वते । इन्द्र विश्वाभिरुतिभिर्ववक्षिथ ५ [१]
यो नो देवः परावतः सखित्वनार्य मामहे । द्विवो न वृष्टिं प्रथयन् ववक्षिथ ६
ववक्षुरस्य केतव उत वज्रो गर्भस्तयोः । यत् सूर्यो न रोदसी अवर्धयत् ७
यदि प्रवृद्ध सत्पते सहस्रं महिषां अधः । आदित त इन्द्रियं महि प्र वावृधे ८
इन्द्रः सूर्यस्य रश्मिभिर्न्यर्शसानमोषति । अग्निर्वैव सासहिः प्र वावृधे ९
इयं तं ऋत्विषावती धीतिरेति नवीयसी । सपर्यन्तो पुरुप्रिया मिमीत इत् १० [२]
गर्भो यज्ञस्य देवयुः क्रतुं पुनीत आनुपक् । स्तोमैरिन्द्रस्य वावृधे मिमीत इत् ११
सनिर्मित्रस्य पप्रथ इन्द्रः सोमस्य पीतये । प्राची वाशीव सुन्वते मिमीत इत् १२
यं विप्रो उक्थवाहसो अभिप्रमन्नुरायवः । घृतं न पिप्य आसन्यूतस्य यत् १३
उत स्वराजे अदितिः स्तोममिन्द्राय जीजनत् । पुरुप्रज्ञस्तमृतयं ऋतस्य यत् १४
अभि वह्नय ऊतये नृणषत प्रज्ञस्तये । न देव विमता हरी ऋतस्य यत् १५ [३]
यत् सोममिन्द्र विष्णुधि यद् वा घ त्रित आप्लये । यद् वा अरस्तु सन्दति सविन्दुभिः १६
यद् वा शक्र पञ्चवर्ति सपुद्रे अग्नि सन्दति । अरस्तुस्य सुते रत्ना सविन्दुभिः १७ (१११)

यद् वासि सुन्वतो वृधो यजमानस्य सत्पते । उक्थे वा यस्य रण्यसि समिन्दुभिः १८	
देवदेवं वोऽवस इन्द्रमिन्द्रं गृणीषणि । अधा यज्ञाय त्वंने व्यानशुः १९	
यज्ञेभिर्व्यज्ञवाहसं सोमेभिः सोमपातमम् । होत्राभिरिन्द्रं वावृधुर्व्यानशुः २० [४]	
महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । विश्वा वसूनि वृशुषे व्यानशुः २१	
इन्द्रं वृत्राय हन्तवे वेवासो वधिरे पुरः । इन्द्रं वाणीरनुषता समोजसे २२	
महान्तं महिना वयं स्तोमेमिहवन्श्रुतम् । अर्कैरभि प्र णोनुमः समोजसे २३	
न यं विविक्तो रोदसी नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । अमाविर्दस्य तित्विषे समोजसेः २४	
यदिन्द्रं पृतनाज्ये वेवास्त्वा वधिरे पुरः । आदित ते हर्यता हरी ववक्षतुः २५ [५]	
यदा वृधं नवीवृतं शवसा वज्रिन्नवधीः । आदित ते हर्यता हरी ववक्षतुः २६	
यदा ते विष्णुरोजसा त्रीणि पदा विचक्रमे । आदित ते हर्यता हरी ववक्षतुः २७	
यदा ते हर्यता हरी वावृधाते विवेदिवे । आदित ते विश्वा भुव्नानि येमिरे २८	
यदा ते मारुतीर्विश-स्तुभ्यमिन्द्र नियेमिरे । आदित ते विश्वा भुव्नानि येमिरे २९	
यदा सूर्यममुं द्विवि शुक्रं ज्योतिरधारयः । आदित ते विश्वा भुव्नानि येमिरे ३०	
इमां ते इन्द्र सुन्दुतिं विप्र इयति धीतिभिः । जामिं पदेव पिप्रीतीं प्राध्वरे ३१	
यदस्य धामेनि प्रिये समीचीनासो अस्वरन् । नामा यज्ञस्य वृहता प्राध्वरे ३२	
सुवीर्यं स्वशर्यं सुगन्यमिन्द्र वद्धि नः । होतेव पूर्वचित्तये प्राध्वरे ३३ [६] (३३७)	

(१३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० १३-१०]

३३ नारदः काण्वः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

इन्द्रः सुतेषु सोमेषु ऋतुं पुनीत उक्थयम् । विवे वृधस्य वक्षसो महान् हि वः १	
स प्रथमे व्योमनि वेवानां सर्वने वृधः । सुपारः सुभ्रवस्तमः समप्सुजित् २	
तमह्ने वाजसातय इन्द्रं भराय शुष्मिणम् । भवा नः सुप्ते अन्तमः सखा वृधे ३	
इयं ते इन्द्र गिर्वणो रातिः क्षरति सुन्वतः । मन्यानो अस्य बर्हिषो वि रजसि ४	
नूनं तदिन्द्र वद्धि नो यत् त्वा सुन्वन्त ईर्महे । रथि नश्चित्रमा भरा स्वविदम् ५ [७]	
स्तोता यत् ते विचर्वणि रतिप्रशार्धयद् गिरः । वृथा इवानु रोहते जुपन्त यत् ६	
प्रत्नञ्जानया गिरः शृणुधी जरितुहर्वम् । मदेमदे ववक्षिथा सुकृत्वाणे ७	
कीर्त्तन्यस्य सुनृता आपो न प्रवता यतीः । अया धिया य उच्यते पतिर्दिवः ८	
उतो पतिर्य उच्यते कृष्टीनामेक इद वशी । नमोवृधैरवस्तुभिः सुते रण ९ (३४६)	

स्तुहि श्रुतं विप्रश्चितं हरी यस्य प्रसक्षिणा	। गन्तारा वाशुयो गृहं नमस्विनः	१० [८]
तूतुजानो महिमते ऽश्वेभिः पुषितप्सुभिः	। आ याहि यज्ञमाशुभिः शमिद्धि ते	११
इन्द्रं शविष्ठ सत्यते रयिं गृणत्सु धारय	। श्रवः सुरिभ्यो अमृतं वसुत्वनम्	१२
हवे त्वा सूर उदिते हवे मध्यंदिने विवः	। जुषाण इन्द्र सतिभिर्न आ गहि	१३
आ तू गहि प्र तु द्रव मत्स्वा सुतस्य गोमतः	। तन्तुं तनुष्व पूर्य यथा विदे	१४
यच्छक्रासि परावति यद्वार्वाति वृत्रहन्	। यद् वा समुद्रे अन्धसोऽवितेदसि	१५ [९]
इन्द्रं वर्धन्तु नो गिर इन्द्रं सुतासु इन्द्रवः	। इन्द्रे हविर्मतीर्विशो अराणिपुः	१६
तमिद् विप्रा अवस्यवः प्रवर्ततीभिरुतिभिः	। इन्द्रं क्षोणीरवर्धयन् वया इव	१७
त्रिकंद्रुकेषु चेतनं वेवासो यज्ञमजत	। तमिद् वर्धन्तु नो गिरः सुदावृधम्	१८
स्तोता यत् ते अनुव्रत उक्थान्यूतुथा वृधे	। शुचिः पावक उच्यते सो अद्भुतः	१९
तादिद् रुद्रस्य चेतति यद्गं प्रत्नेषु धामसु	। मनो यत्रा वि तद् बुधुर्विचैतसः	२० [१०]
यदि मे सख्यमावर इमस्य पाह्यन्धसः	। येन विश्वा अति द्विषो अतारिम	२१
कदा तं इन्द्र गिर्वणः स्तोता भवाति शंतमः	। कदा नो गव्ये अश्व्ये वसौ दधः	२२
उत ते सुष्टुता हरी वृषणा वहतो रथम्	। अजुर्यस्य मदिन्तमं यमीमहे	२३
तमीमहे पुरुष्टुतं यद्गं प्रत्नाभिःरुतिभिः	। नि बर्हिषि प्रिये संदुधं द्विता	२४
वर्धस्वा सु पुरुष्टुत कषिष्टुताभिरुतिभिः	। धुक्षस्व पिप्युषीमिषमवा च नः	२५ [११]
इन्द्र त्वमवितेदसी तथा स्तुवतो अद्रिवः	। कृतादियमि ते धियं मनोयुजम्	२६
इह त्या सधमाद्या युजानः सोमपीतये	। हरी इन्द्र प्रतद्रस अमि स्वर	२७
अमि स्वरन्तु ये तव रुद्रासः सक्षत श्रियम्	। उतो मरुत्वतीर्विशो अमि प्रयः	२८
इमा अस्य प्रतृतयः पदं जुषन्त यद् द्विवि	। नाभा यज्ञस्य सं द्युर्यथा विदे	२९
अयं वीर्याय चक्षसे प्राचि प्रयत्यध्वरे	। मिमीते यज्ञमानुषग्विचक्ष्य	३० [१२]
वृषायमिन्द्र ते रथ उतो ते वृषणा हरी	। वृषा त्वं शतक्रतो वृषा हवः	३१
वृषा प्रावा वृषा मवो वृषा सोमो अयं सुतः	। वृषा यज्ञो यमिन्वसि वृषा हवः	३२
वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्चित्राभिरुतिभिः	। वावन्थ हि प्रतिष्टुतिं वृषा हवः	३३ [१३] (३५०)

(१४)

१५ गोधूक्त्यभ्यस्तिकनौ काण्वायनौ । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्राहं यथा त्वमीशीय वस्य एक इत् । स्तोता मे गोर्षसा स्यात्

१ (१०१)

शिक्षेयमस्मै दित्सेयं शचीपते मनीषिणे । यद्वहं गोपतिः स्याम् २
 धेनुष्टं इन्द्रं सुनृता यजमानाय सुनृते । गामश्वं पिप्युषीं कुहे ३
 न ते वृतास्ति राधस इन्द्रं देवो न मर्त्यः । यद् दित्सीसि स्तुतो मघम् ४
 यज्ञ इन्द्रमवर्धयद् यद् भूमिं व्यवर्तयत् । चक्राण ओपशं विवि ५ [१४]

वावुधानस्य ते वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । ऊतिमिन्द्रा वृणीमहे ६
 व्यन्तरिक्षमतिरन्मदे सोमस्य रोचना । इन्द्रो यदभिनद वलम् ७
 उद् गा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृण्वन् गुहां सतीः । अर्वाश्वं नुनूदे वलम् ८
 इन्द्रेण रोचना विवो हृळ्हानि हंहितानि च । स्थिराणि न पराणुदे ९
 अपामूर्भिर्मदञ्जिव स्तोम इन्द्राजिरायते । वि ते मदा अराजिषुः १० [१५]

त्वं हि स्तोमवर्धन इन्द्रास्युक्थवर्धनः । स्तोतृणामुत भद्रकृत् ११
 इन्द्रमिह केशिना हरीं सोमपेयाय वक्षतः । उप यज्ञं सुरार्धसम् १२
 अपां पेनेन नमुच्येः शिर इन्द्रोदवर्तयः । विश्वा यदजयः स्पृधः १३
 मायाभिर्गत्सिसृप्सत इन्द्र द्यामारुरुक्षतः । अव दस्यूरधूनुथाः १४
 असुन्वाभिन्द्र संसवुं विपूचीं व्यनाशयः । सोमपा उत्तरो मवन् १५ [१६] (१८५)

(१५)

१३ गोपूक्त्यक्षसूक्तिनौ काण्वायनौ । इन्द्रः । उष्णिक् ।

तन्मामि प्र गांयत पुरुहूतं पुरुष्टुतं । इन्द्रं गीर्भिस्तं विपमा विवासत १
 यस्य द्विर्बर्हसो बृहत् सहो वाधार रोदसी । गिरिरञ्जो अपः स्ववृषत्वना २
 त राजसि पुरुष्टुतं एको वृत्राणि जिघ्रसे । इन्द्र जैत्रां श्रवस्यां च यन्तवे ३
 तं ते मयं गृणीमसि वृषणं पुत्सु सांसहिम् । उ लोककृत्नुमद्रिवो हरिशियम् ४
 येन ज्योतीर्ग्यायवे मनवे च विवेदिथ । मन्वानो अस्य बर्हिषो वि राजसि ५ [१७]

तवृथा चित् त उक्थिनो ऽनु हुवन्ति पूर्वथा । वृषपत्नीरपो जया विवेदिवे ६
 तव त्यदिन्द्रियं बृहत् तव शुर्ममुत कर्तुम् । वज्रं शिशानि धिषणा वरेण्यम् ७
 तव द्यौरिन्द्र पौंस्यं पृथिवी वर्धति श्रवः । त्वामापः पर्वतासश्च हिन्विरे ८
 त्वां विष्णुर्वहन् क्षयो मित्रो गृणाति वरुणः । त्वां शर्धो मद्वत्यनु मारुतम् ९
 त्वं वृषा जनानां मंहिष्ठ इन्द्र जज्ञिषे । सत्रा विश्वा स्वपत्यानि दधिषे १० [१८]

सत्रा त्वं पुरुष्टुतं एको वृत्राणि तोशसे । नान्य इन्द्रात् करणं भूय इन्वाति ११

(१९६)

यदिन्द्र मन्मशस्त्वा नाना हवन्त ऊतये । अस्माकैर्विर्वाभिरेवा स्वर्जय १२
अरं क्षयाय नो भूहे विश्वा रूपाण्याविशन् । इन्द्रं जैत्राय हर्षया शशीपतिम् १३ [१९] (१९४)

(१६)

१२ हरिष्पतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र सघ्राजं चर्षणीना भिन्द्रं स्तोता नव्यं गीर्भिः । नरं नृषाहं भंहिष्ठम् १
यस्मिन्नूदधानि रण्यन्ति विश्वानि च श्रवस्या । अपामवो न संसृद्धे २
तं सुष्टुत्या विवासे ज्येष्ठराजं भरे कृत्स्नम् । ग्रहो वाजिनं सुनिभ्यः ३
यस्यानूना गभीरा मदा उरवस्तर्कत्राः । हर्षयन्तः शूरसातौ ४
तमिद् धनेषु हिते ष्वधिवकायं हवन्ते । येषामिन्द्रस्ते जयन्ति ५
तमिच्छयौत्तरार्यन्ति तं कृतेभिश्चर्षण्यः । एष इन्द्रो वरिचस्कृत ६ [२०]

इन्द्रो ब्रह्मेन्द्र ऋषि-रिन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान् महीभिः शचीभिः ७
सः स्तोम्यः स हव्यः सत्यः सत्वा तुविकूर्मिः । एकश्चित् सन्नभिभूतिः ८
तमर्कैर्मिस्तं सामभि-स्तं गायत्रैश्चर्षण्यः । इन्द्रं वर्धन्ति क्षितयः ९
प्रणेतां वस्यो अच्छा कर्तारं ज्योतिः समत्सु । सासह्यांसं युधामिजान् १०
स नः पथिः पारयाति स्वस्ति नावा पुरुहूतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ११
स त्वं न इन्द्र वाजैर्मि-र्दशस्या च गातुया च । अच्छा च नः सुप्तं नेषि १२ [२१] (४१०)

(१७)

१५ हरिष्पतिः काण्वः । इन्द्रः । १४ वास्तोष्पतिर्वा । गायत्री, प्रगाथः = (१४ बृहती, १५ सतोद्बृहती) ।

आ याहि सुयुमा हि त इन्द्र सोमं पिबा इमम् । एवं बर्हिः संयुगे मम १
आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी वहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः शृणु २
ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपाभिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे ३
आ नो याहि सुतावतो ऽस्माकं सुष्टुतीरुप । पिबा सु क्षिप्रिन्नन्धसः ४
आ ते सिञ्चामि कुक्ष्यो-रनु गात्रा वि धावतु । गुमाय जिह्वा मधु ५ [२२]

स्वादुष्टे अस्तु संसृद्धे मधुमान् तन्वेऽ तव । सोमः शर्मस्तु ते हृदे ६
अयम् त्वा विचर्षणे जनीरिवामि संवृतः । प्र सोम इन्द्र सर्पतु ७
तुविगीवो वपोदरः सुबाहुरन्धसो मदे । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्रते ८

(४१८)

हन्तु मेहि पुरस्वं विन्वस्वेदान् ओजसा । वृत्राणि वृत्रहश्चहि ९
दीर्घस्तं अस्त्वङ्मुहो देवा वसु ध्रुवच्छसि । यजमानाय सुन्वते १० [२३]

अयं तं हन्तु सोमो निपृतो अग्निं वह्निषि । एहीमस्य दवा पिब ११
शाचिणो शाचिभूजनाः—ऽयं रणाय ते सुतः । आसृण्वल प्र हूयसे १२
यस्ते वृद्धक्रुणो नपात् प्रणपात् कुण्डुपाय्यः । न्यस्मिन् दध आ दनः १३

वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणां—ऽसंज्ञं सोम्यानाम् ।

ध्रुवो मेता पुरां शश्वतीना—मिन्द्रो मुनीनां सखा १४

पृदाकुसानुर्वजतो प्रवेपण एकः लक्ष्मि भूयसः ।

सूधिगम्धं नयत् तुजा पुरो मुमे—न्तुं सोमस्य प्रीतये १५ [२४] (४२५)

(१८)

१२ इचिष्विदिः काण्वः । आदित्याः ४, ६, ७, अदितिः ८ अश्विनौः ९ अग्निर्सूर्यामिला । उष्णिक् ।

इदं हं नूनमेवां सुतं भिक्षु मर्त्यः । आवृत्यानामपूर्व्यं सर्वमग्नि १
अनुर्वाणो ह्येषां पन्था आवृत्यानाम् । अर्द्वधाः सन्ति प्रायवः सुगृध्रः २
तत् सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा । शर्म यच्छन्तु सप्रथो यदीमेहे ३
वेवेभिर्विव्ययिते ऽरिष्टभर्यज्ञा गहि । स्मत् सूरिभिः पुरुषिये सुशर्मभिः ४
ते हि पुत्रासो अदिते—विदुर्द्वेषांसि योतवे । अंहोश्चिदुरुचक्रयोऽनेहसः ५ [२५]

अदितिर्नो दिवा पशु—मदितिर्नक्तमर्द्धयाः । अदितिः प्रात्वंहसः सदावृधा ६
उत स्या नो दिवा मति—रदितिरुत्था गमत् । सा शंताति मयस्करवप सिधः ७
उत त्या दैव्या धियजा शं नः करतो अश्विना । युयुपातामिनो रणे अप सिधः ८
शमग्रिरग्निभिः कर्—च्छं नस्तपतु सूर्यः । शं वातो वात्वरुपा अप सिधः ९
अपामीवामप सिध—मप सधत दुर्मतिम् । आदित्यासो युयोतना नो अंहसः १० [२६]

युयोता शर्ममस्मदौ आदित्यास उतामतिम् । ऋध्वद्वेषः कृणुत विश्ववेदसः ११
तत् सु नः शर्म यच्छता—ऽऽदित्या यन्मुमोचति । एनस्वन्तं चिदेनसः सुदानवः १२
यो नः कश्चिद् रिरिक्षति रक्षस्त्वेन मर्त्यः । स्वैः य एवै रिरिषीष्ट युर्जनः १३
समित तमधर्मभवद् दुःशंसं मर्त्यं रिपुम् । यो अस्मन्ना दुर्हणावाँ उप व्रयुः १४
पाकत्रा स्थन देवा ह्नुतु जानीथ मर्त्यम् । उप व्रयुं चाव्रयुं च वसवः १५ [२७]

आ शर्म पर्वताना—मोतापां वृणीमेहे । द्यावाक्षामारे अस्मद् रपस्कृतम् १६ (४४१)

ते नो भद्रेण शर्मणा युष्माकं नावा बसवः । अति विश्वानि दुरिता पिपर्तन १७
 तुषे तनाय तत् सु नो द्राघीय आयुर्जीवसे । आदित्यासः सुमहसः कृणोतन १८
 यज्ञो हीळो वो अन्तर आदित्या अस्ति मूळत । युष्मे इद् वो अपि षसि सजात्ये १९
 बृहद् वरुथं मरुतां वेवं ज्ञातारमश्विना । मित्रमीमहे वरुणं स्वस्तये २०
 अनेहो मित्रार्यमन् नृवद् वरुण शंस्यम् । त्रिवरुथं मरुतो यन्त नश्छर्दिः २१
 ये चिद्धि मृत्युबन्धव आदित्या मनवः स्मसि । प्र सू न आयुर्जीवसे तिरेतन २२ [२८] (४४७)

(१९)

३७ सोमरिः काण्वः । अग्निः, ३४-३५ आदित्याः; ३६-३७ ब्रसदत्युः पौरकुत्स्यः ।

१-२६ प्रगायः = (विषमा ककुप्, समा सतोवृहती), २७ छिपदा विराट्,

२८-३३ प्रगायः = (समा ककुप्, विषमा सतोवृहती), ३४ उष्णिक्,

३५ सतोवृहती, ३६ ककुप्; ३७ पङ्क्तिः ।

तं गूर्धया स्वर्णरं देवासो देवमरतिं दधन्विरे । देवत्रा हव्यमोहिरे १
 विभूतरातिं विप्र चित्रशोचिप—मग्निमीळिष्य यन्तुरम् ।
 अस्य मेधस्य सोम्यस्य सोमरे प्रेमध्वराय पूर्व्यम् २
 यजिष्ठं त्वा ववृमहे वेवं देवत्रा होतारममर्त्यम् । अस्य यज्ञस्य सुकृतम् ३
 ऊर्जो नपातं सुभगं सुदीदिति मग्निं श्रेष्ठशोचिपम् ।
 स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपा—मा सुन्नं यक्षते विवि ४
 यः समिधा य आहुती यो वेदेन वृदाश मर्तो अग्रये । यो नमसा स्वध्वरः ५ [२९]

तस्येदर्वन्तो रंहयन्त आशव—स्तस्य द्युन्नितम् यशः ।

न तमहो देवकृतं कृतश्चन न मर्त्यकृतं नशत् ६

स्वग्रयो वो अग्निमिः स्यामं सूनो सहस ऊर्जा पते । सुवीरस्त्वमस्मयुः ७

प्रशंसमानो अतिथिर्न मित्रियो ऽग्नी रथो न वेद्यः ।

त्वे क्षेमासो अपि सन्ति साधव—स्त्वं राजा रयीणाम् ८

सो अद्धा वृश्वध्वरो ऽग्रे मर्तः सुभग स प्रशंस्यः । स धीभिरस्तु सनिता ९

यस्य त्वमूर्ध्वो अध्वराय तिष्ठसि क्षयद्वीरः स साधते ।

सो अर्वद्भिः सनिता स विपन्नुभिः स शूरेः सनिता कृतम् १० [३०]

यस्याग्निर्वपुर्गृहे स्तोमं चनो दधीत विश्ववार्यः । हव्या वा वेविषद् विपः ११

(४५८)

विप्रस्य वा स्तुवतः सहसो यहो मक्षृतमस्य रातिर्षु ।

अयोदैवमुपरिमर्त्यं कृषि वसो विविदुषो वचः १२

यो अग्निं हव्यदातिभिर्नमोभिर्वा सुदक्षमाविवांसति । गिरा वाजिरशोचिपम् १३

समिधा यो निशिंती दाशददिति धार्माभिरस्य मर्त्यः ।

विश्वेत् स धीभिः सुभगो जनाँ अति द्युधैरुद्र इव तारिषत् १४

तदग्रे द्युधमा भर यत् सासहत सदेने कं चितुत्रिणाम् । मनुं जनस्य दृढ्यः १५ [३१]

येन चप्ते वरुणो मित्रो अर्यमा येन नासत्या भगः ।

वर्यं तत् ते शर्वसा गातुवित्तमा इन्द्रत्वोता विधेमहि १६

ते घेदग्रे स्वाधयोऽ ये त्वा विप्र निदधिरे नृचक्षसम् । विप्रासो देव सुकतुम् १७

त इद वेदिं सुभग त आहुतिं ते सोतुं चकिरे विवि ।

त इद वाजैभिर्जिगृक्षद् धनं ये त्वे कामं न्येरिरे १८

भद्रो नो अगिराहुतो भद्रा रातिः सुभग भद्रो अध्वरः । भद्रा उत प्रशस्तयः १९

भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये येना समत्सु सासहः ।

अव स्थिरा तनुहि भूरि शर्धतां वनेमा ते अभिष्टिभिः २० [३२]

इडेँ गिरा मनुहितं यं देवा दूतमरतिं न्येरिरे । यजिष्ठं हव्यवाहनम् २१

तिग्मजम्भाय तरुणाय राजते प्रयो गायस्यग्रये ।

यः पिशते सूनृताभिः सुवीर्यं मग्निधृतेभिराहुतः २२

यदीं घृतेभिराहुतो वाशीसग्निर्भरत उच्चारं च । असुर इव निर्णिजम् २३

यो हव्यान्यैरयता मनुहितो देव आसा सुगन्धिना ।

विवांसते वार्याणि स्वध्वरो होता देवो अमर्त्यः २४

यदग्रे मर्त्यस्त्वं स्यामहं मित्रमहो अमर्त्यः । सहसः सूनवाहुत २५ [३३]

न त्वा रासीयामिशस्तये वसो न पापत्वार्यं सन्त्य ।

न मे स्तोतामतीया न दुहितः स्यादग्रे न पापया २६

पितुर्न पुत्रः सुभृतो दुरोण आ देवाँ एतु प्र णो हविः २७

तवाहमग्र ऊतिभिर्नैदिंष्टाभिः सचेय जोषमा वसो । सदा देवस्य मर्त्यः २८

तव कत्वा सनेयं तव रातिभिर्रग्रे तव प्रशस्तिभिः ।

त्वामिदाहुः प्रमतिं वसो ममाग्ने हर्षस्व दातवि २९

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तिरते वाजभर्मभिः । यस्य त्वं सुख्यमावरः ३० [३४] (४७७)

तव हृष्टो नीलवान् वाशः ऋत्विय इन्धानः सिष्यावा कृते ।

त्वं महीनामुपसासि प्रियः क्षपो वस्तुषु राजसि ३१

तयागन्म सोमरयः श्वहस्तमुष्णं स्वमिष्टिमवसे । स्रजाणं ज्ञातं वस्तवम् ३२

यस्य ते अग्ने अन्ये अग्रय उपक्षितो वया इव ।

विपो न दृष्ट्वा नि युवे जनां तव क्षत्राणि वर्धयन् ३३

यमादित्यासो अहुहः पारं नयथ मर्त्यम् । मघोनां विश्वेषां सुदानवः ३४

युयं राजानः कं विश्वर्षणीसहः क्षयन्तं यानुषां अनु ।

वर्यं ते वो वरुण मित्रार्यन् तस्यामेहतस्य इश्वरः ३५

अदान्मे पौरुक्रतस्यः पञ्चाशतं त्रसदं सुवधूनाम् । बर्हिष्ठो अर्यः सत्पतिः ३६

उत मे प्रयियोर्वयियोः सुवास्त्वा अधि तुर्वनि ।

तिसृणां सप्ततीनां श्यावः प्रणेता भुवद् वसुर्दियानां पतिः ३७ [३५] (४८४)

(२०)

२६ सोमरिः काण्वः । मरुतः । प्रगाथः = (विषमा कङ्कप, समा सतोवृद्धी), १४ सतो विरद ।

आ गन्ता मा रिपण्यत् प्रस्थावानो मापं स्थाता समन्यवः । स्थिरा चिन्मयिष्णवः १

वीळपविभिर्मरुत क्रमुक्ष्ण आ रुद्रासः सुवीतिभिः ।

इषा नो अद्या गता पुरुस्पृहो यज्ञमा सोमरीयवः २

वेदा हि रुद्रियाणां शुष्ममुग्रं मरुतां शिमीवताम् । विष्णोरिषस्य मीळहुषाम् ३

वि द्वीपानि पारपतन् तिष्ठद् दृक्छुनो मे युजन्त रोदसी ।

प्र धन्वान्यैरत शुभ्रसादयो यदेजथ स्वभानवः ४

अच्युता चिद् वो अज्मन्ना नानदति पर्वतासो वनस्पतिः । भूमिर्यामेपु रेजते ५ [३६]

अमाय वो मरुतो यातवे द्यौर्जिहीत उत्तरा ब्रह्म ।

यत्रा नरो देविशते तनूप्त्वा त्वक्षांसि ब्राह्मोजसः ६

वधामनु श्रियं नरो महिं त्वेषा अमवन्तो वृषंप्सवः । वहन्ते अहुतंप्सवः ७

गोभिर्वाणो अंज्यते सोमरीणां रथे कोशे हिरण्यये ।

गोबन्धवः सुजातास इषे भुजे महान्तो नः स्पर्से नु ८

तिं वो वृषदञ्जयो वृष्णे शर्धोय मारुताय मरध्वम् । हव्या वृषप्रयाव्यो ९

- वृषणश्चेत् मरुतो वृषणसुता रथेन वृषणाभिजा ।
 आ हव्यासो न वृषिणो वृषा नरो हव्या नो वीतरथे गत १० [३७]
- सजानसस्येवां वि भ्राजन्ते रुक्मासो अर्धि वाहुषु । दर्विद्युततपुष्टयः ११
 त उभासो वृषण उभासहयो नर्किण्डुषु येतिरे ।
 स्थिरा धन्वात्म्यायुधा रथेषु वो ऽनीकेष्वधि धियः १२
- वेणासर्षो न सपथो नारं स्वेवं शश्वत्तारोमिदं जुजे । वयो न पित्र्यं सहः १३
 तान् वन्दस्य भरतस्तौ उप स्तुहि तेषां हि धुनीनाम् ।
 अराणां न चरुमस्तदेवां दाना दाना तदेवाम् १४
- सुययः स वं जति-ज्वात पूर्वसु मरुतो व्युष्टिषु । यो वा नृभमुतासति १५ [३८]

- यस्य वा यूयं प्रति वाजिनो नर आ हव्या वीतरथे गथ ।
 अभि ष व्युष्टिरुत वार्जसातिभिः सुह्रा वो धूतयो नशत् १६
- यथा रुद्रस्य सुनवो विवो वशन्त्यसुरस्य वेधसः । युवानस्तथेवसत १७
 ये चाहंजि मरुतः सुवानवः स्मन्मीळहुषश्चरन्ति ये ।
 अर्तश्चिदा न उप वस्यसा हृदा युवान आ ववृध्वम् १८
- यूनं ऊ पु नर्विष्टया वृष्णः पावकां अभि सोमरे गिरा । गाय गा ईव चर्कृयत् १९
 साहा ये सन्ति मुष्टिहिव हव्यो विश्वासु पुत्सु होतृषु ।
 वृष्णाश्चन्द्रान्न सुश्वस्तमान् गिरा वन्दस्व मरुतो अहं २० [३९]

- गवश्चिद् घा समन्यवः सजात्येन मरुतः सर्वन्धवः । रिहते ककुभो मिथः २१
 मर्तश्चिद् वो नृतवो रुक्मवक्षस उप भ्रातृत्वमायति ।
 अर्धि नो गात मरुतः सत्रा हि व आपित्वमस्ति निधुवि २२
- मरुतो मरुतस्य न आ भेषजस्य वहता सुदानवः । यूयं संखायः सतयः २३
 यामिः सिन्धुमवथ यामिस्तूर्वथ यामिर्विशस्यथा किर्विम् ।
 मयो नो भूतोतिभिर्मयोमुवः शिवाभिरसचद्विषः २४
- यत् सिन्धौ यत्सिन्ध्यां यत् समुद्रेषु मरुतः सुवर्हिषः । यत् पर्वतेषु भेषजम् २५
 विश्वं पश्यन्तो बिभृथा तनूष्वा तेनां नो अर्धि वोचत ।
 क्षमा रपो मरुत आतुरस्य न हर्कतां विहृतं पुनः २६ [४०] (५१०)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥१॥ व० १-४०]

(२१)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ११-१०]

१८ सोमरिः काण्वः । इन्द्रः १७-१८ चित्रः । प्रगाथः = (वियमा ककुप, समा सतोद्गती) ।

वयम् त्वामूर्व्य स्थूरं न कच्चिद् भरन्तोऽवस्यवः । वाजं चित्रं हवामहे १

उप त्वा कर्मन्तये स नो युवो-ग्रश्वकाम यो धृषत् ।

त्वामिन्द्रयवितारं ववुमहे सखाय इन्द्र सानसिम् २

आ याहीम इन्द्रुवो ऽश्वपते गोपत उर्वरापते । सोमं सोमपते पिव ३

वयं हि त्वा बन्धुमन्तमवुन्धवो विप्रास इन्द्र येमिम् ।

या ते धामानि वृषभ तेभिरा गंहि विश्वेभिः सोमपीतये ४

सीदन्तस्ते वयो यथा गोशीति मधौ मदिर विवक्षणे । अभि त्वामिन्द्र नोनुमः ५ [१]

अच्छा च त्वेना नमसा वदामसि किं मुहुश्चिद् वि दीधयः ।

सन्ति कामासो हरिवो वृद्धिं स्मो वयं सन्ति नो धियः ६

नूना इदिन्द्र ते व्य-भूती अभूम नहि नू ते अद्रिवः । विद्या पुरा परीणसः ७

विद्या संखित्वमुत शूर भोज्य-मा ते ता वज्रिन्नीमहे ।

उतो संमस्मिन्ना शिशीहि नो वसो वाजं सुशिप्र गोमति ८

यो न इदमिदं पुरा प्र वस्य आनिनाय तमु वः स्तुषे । सखाय इन्द्रभूतये ९

हर्षश्च सत्पतिं चर्पणीसहं स हि ष्मा यो अमन्दत ।

आ तु नः स वयति गव्यमश्व्यं स्तोतृभ्यो मधवा शतम् १० [२]

त्वया ह स्विद् युजा वयं प्रति श्वसन्तं वृषभ ब्रवीमहि । संस्थे जनस्य गोमंतः ११

जयेम कारे पुंरूहृत कारिणो ऽमि तिष्ठेम दुह्यः ।

नृमिर्वृत्रं हन्याम शूशुयाम चा-ऽवैरिन्द्र प्र णो धियः १२

अभ्रातृव्यो अना त्व-मनापिरिन्द्र जनुषा सनादसि । युधेदापित्वमिच्छसे १३

नकी रेवन्तं सुखाय विन्दसे पीर्यन्ति ते सुराश्वः ।

यदा कृणोषि नवुं समूहस्या-दित पितेवं ह्यसे १४

मा ते अमाजुरो यथा मूरास इन्द्र सुख्ये त्वावतः । नि पदाम सचा सुते १५ [३]

मा ते गोवत्र निरराम राधस इन्द्र मा ते गृहामहि ।

हृळ्हा चिकुर्यः प्र मृशाम्या मर न ते कामान आदमे १६

इन्द्रो वा घेदियन्मघं सरस्वती वा सुमगा वृद्धिं सु । त्वं वा चित्र वृशुषे १७

चित्र इह राजा राजका इदंन्यके यके सरस्वतीमनु ।

पर्जन्य इव ततनद्धि वृष्ट्या सहस्रसयुता ददत

१८ [४] (५२८)

(२२)

१८ सोमरिः काण्वः । अश्विनौ । १-६ प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती), ७ बृहती, ८ अनुष्टुप्, ११ ककुप्, १२ मध्येज्योतिः, प्रगाथः = (९, १३, १५, १७ ककुप्, १०, १४, १६, १८ सतोबृहती) ।

ओ त्वमह आ रथ मद्या दंसिष्ठमृतये ।

यमश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी आ सूर्याये तस्थथुः

१

पूर्वापुषं सुहवं पुरुस्पृहं भुज्युं वाजेपु पूर्व्यम् ।

सचनावन्तं सुमतिभिः सोमरे विद्वेपसमनेहसम्

२

इह त्या पुरुभूतमा वेवा नमोभिरश्विना ।

अर्वाचीना स्वर्वसे करामहे गन्तारा वाशुपो गृहम्

३

युवो रथस्य परि चक्रमीयत ईमान्यद् वामिपण्यति ।

अस्मौ अच्छा सुमतिर्वा शुभस्पती आ धेनुर्वि धावतु

४

रथो यो वा त्रिवन्धुरो हिरण्याभीशुरश्विना ।

परि द्यावापृथिवी भूपति भुतस्तेन नासत्या गतम्

५ [५]

वृशस्यन्ता मन्त्रे पूर्व्यं द्विवि यवं वृकेण कर्पथः ।

ता वामद्य सुमतिभिः शुभस्पती अश्विना प्र स्तुर्वीमहि

६

उप नो वाजिनविसू यातमृतस्य पृथिभिः ।

येभिस्तृक्षिं वृषणा त्रासदस्यवं महे क्षत्राय जिन्वथः

७

अयं वामर्द्धिभिः सुतः सोमो नरा वृषण्वसू ।

आ यातं सोमपीतये पिबंतं वाशुपो गृहे

८

आ हि रुहर्तमश्विना रथे कोक्षे हिरण्यये वृषण्वसू । युञ्जाथां पीवरीरिपः

९

यामिः पृक्थमर्वथो यामिरधिगुं यामिर्वभुं विजोषसम् ।

ताभिर्नो मक्षू तूयमश्विना गतं मिषज्यतं यदातुरम्

१० [६]

यदधिगावो अधिगू इदा चिदहो अश्विना हवामहे । वयं गीर्भिर्विपन्यवः

११

तामिरा यातं वृषणोषं मे हवं विश्वस्सुं विश्ववार्यम् ।

इवा मंहिष्ठा पुरुभूतमा नरा यामिः क्रिर्वि वावुषस्तामिरा गतम्

१२

(५४०)

ताविदा चिदहानां तावश्विना वन्दमान उष हुवे । ता ऊ नमोभिरीमहे	१३
ताविद् कृपा ता उपसिं शुभस्पती ता याम्यं सुवीर्यनी ।	
मा नो मर्ताय रिपवे वाजिनीवसू परो रूद्रावति रक्षतम्	१४
आ सुगम्याय सुगम्यं प्राता रथेनाश्विना वा सुक्षणीः हुवे पितेव सोमरी	१५ [७]
मनोजवसा वृषणा मदच्युता मक्षुग्याभिस्तृतिभिः ।	
आराताच्चिद् भूतमस्मे अवसे पूर्वाभिः पुरुभोजसा	१६
आ नो अश्वावदश्विना वृतिर्यासिष्टं मधुपातया नरा । गोमंद् दक्षा हिरण्यवत्	१७
सुमावर्गं सुवीर्यं सुप्तु वार्यं मनाधृष्टं रक्षस्विना ।	
अस्मिन्ना वामायाने वाजिनीवसू विश्वा वामानि धीताहि	१८ [८] (५४६)

(२३)

३० विश्वमना वैयश्वः । अग्निः । उष्णिक् ।

ईतिष्ठा हि प्रतीव्यं । यजस्व जातवेदसम् । चरिष्णुधूसमगृभीतशोचिषम्	१
दामानं विश्वचर्षणे अग्निं विश्वमनो गिरा । उत स्तुपे विष्वधसो रथानाम्	२
येषामावाध ऋगिमयं इषः पृक्षश्च निग्रभे । उपविद्धा वाह्निर्विन्दते वसुं	३
उदस्य शोचिरस्थाद् दीदियुषो व्यजंरम् । तर्पुर्जम्भस्य सुद्युतो गणभियः	४
उदुं तिष्ठ स्वध्वर स्तवानो देव्या कृपा । अभिख्या भासा बृहता शुशुक्रानिः	५ [९]

अग्ने याहि शुशस्तिभिर्हव्या जुह्वान आनुषक् । यथा दूतो बभूव हव्यवाहनः	६
अग्निं वः पूर्य हुवे होतारं चर्षणीनाम् । तमया वाचा गृणे तमु वः स्तुपे	७
यज्ञेमिरुद्धतक्रतुं यं कृपा सूदयन्त इत् । मित्रं न जने सुधितमृतावनि	८
ऋतावानमुतायवो यज्ञस्य सार्धनं गिरा । उपो एनं जुजुपुर्नमसरुपदे	९
अच्छा नो अङ्गिरस्तमं यज्ञासो यन्तु संयतः । होता यो अस्ति विश्वा यशस्तमः	१० [१०]

अग्ने तव त्वे अजरे न्धानासो बृहद् भाः । अश्वा इव वृषणस्तविषीयवः	११
स त्वं न ऊर्जा पते रयिं रास्व सुवीर्यम् । प्राव नस्तोके तनये सुमत्स्वा	१२
यद् वा उ विश्पतिः श्रितः सुभीतो मनुषो विशि । विश्वेवृग्निः प्रति रक्षांसि सेधति	१३
श्रुत्यग्ने नवस्य मे स्तोमस्य वीर विश्पते । नि मायिनस्तपुषा रक्षसो दह	१४
न तस्य मायया चन । रिपुरीशीतु मर्त्यः । यो अग्रये वृदाश हव्यदातिभिः	१५ [११]
व्यश्वस्त्वा वसुविद् सुक्षण्युरप्रीणादधिः । महो राये तमु त्वा समिधीमहि	१६ (५४७)

उशासां वाच्यस्त्वा नि होतारसादयत् । आयजिं त्वा मनवे जातवेदसम् १७
 विष्टे हि त्वां सजोषसो देवतसो वृत्रहन्तः । श्रुण्वी देव प्रथमो यज्ञियो भुवः १८
 कृषं वां वीरो अमृतं दूतं कृष्णीत सत्यः । पावकं कृष्णवर्तनिं विहायसम् १९
 तं हृषिक यतसुचः सुधासं शूक्रशोचिवम् । विशासमिमजरं प्रतमीड्यम् २० [१२]

यो अस्मै हव्यदत्तिति राहुतिं सतोऽविधत् । धूरि पोषं स धत्ते वीरवद् यशः २१
 प्रथमं जातवेदसं यज्ञिं यज्ञेषु पूर्वम् । प्रति धुषेति नमसा हविर्मती २२
 अग्निविधेकाग्ने ज्येष्ठशिर्षिभ्यः । गृहिष्ठाभिर्मतिभिः शूक्रशोचिवे २३
 नूनवर्षं विहायसे स्तोत्रेभिः सूर्यमुपवत् । नृपे वैयश्व दम्पायामये २४
 अतिष्ठिं सानुपाणां सृनुं वनस्पतीनाम् । विप्रा अग्निमवसे प्रतमीळते २५ [१३]

ग्रहो विश्वो अभि प्रतोऽग्ने ऽग्नि हव्यानि सानुपा । अग्ने नि पत्सि नमसार्थं गृहिं वि २६
 वंस्ना नो वार्यां पुरु वंस्व रायः पुरुषपृहः । सुवीर्यस्य प्रजावतो यशस्वतः २७
 त्वं वीरो सुपाग्ने ऽग्ने जनाय चोदय । सदा वसो गां वि यविष्ठु शश्वते २८
 त्वं हि सुप्रतूरसि त्वं नो गोवतीरिषः । ग्रहो रावः सातिमग्ने अपा वृधि २९
 अग्ने त्वं यशा अस्या मित्रावरुणा वह । कृतावाना सम्राजा पतदक्षसा ३० [१४] (५७६)

(१४)

३० विश्वमना वैयदवः । इन्द्रः, २८-३० वरुः संपाग्निः । अग्निम्, ३० अनुपुष ।

सखाय आ शिषामहि ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे । स्तुप ऊ पु वो नृत्तमाय धृष्णवे १
 शर्वसा ह्यसि श्रुतो वृत्रहत्येन वृत्रहा । मधर्मघोनो अतिं शूर दाशसि २
 स नः स्तवान् आ भर रुधिं चित्रश्वस्तमम् । निरुके चिद् यो हरिवो वसुर्दुदिः ३
 आ निरुक्रमुत प्रियमिन्द्र दर्पि जनानाम् । धृपता धृष्णो स्तवमान् आ भर ४
 न ते सुव्यं न दक्षिणं हस्तं वरन्त आमुः । न परिवाधो हरिवो गर्विष्पि ५ [१५]

आ त्वा गोभिरेव व्रजं गीर्भिकेणोभ्यद्रिवः । आ स्मा कामं जरितुरा मनः पूण ६
 विश्वानि विश्वमनसो धिया नो वृत्रहन्तम् । उग्रं प्रणेतरधि पू वंसो गहि ७
 वयं ते अस्य वृत्रहन् विद्यामं शूर नव्यसः । वसोः स्पर्हस्यं पुरुहूत राधसः ८
 इन्द्र यथा ह्यस्ति ते ऽपरीतं नृतो शवः । अमृक्ता रातिः पुरुहूत व्राशुपे ९
 आ वृपस्व महामह महे नृतम् राधसे । इन्द्रहर्षिद् दृष्टा मयवन् मघत्तये १० [१६]
 नू अन्यत्रा चिदद्रिवस्त्वन्नो जग्मुराशसः । मघवन्नुग्रधि तव तन्नं ऊतिभिः ११ (५७७)

नह्यः॑ नृतो त्व दृन्व विन्वामि राधसे । राये द्युज्ञाय शर्वसे च गिर्वजः १२
एन्दुमिन्द्राय सिञ्चत पिवाति सोम्यं मधु । प्र राधसा चोदयाते महित्वना १३
उपो हरीणां पतिं दक्षं पुञ्चन्तमववम् । नूनं शुधि स्तुवतो अश्वस्य १४
नह्यः॑ पुनः पुरा च न जज्ञे धीरतरस्त्वत् । नकीं राया नैवथा न भन्दना १५ [१७]

एदु मध्वो मुदिन्तरं सिञ्च वाध्वर्यो अन्धसः । एवा हि वीरः स्तवते सदापुंघः १६
इन्द्रं स्थातर्हरीणां नकिंष्टे पुर्वस्तुतिम् । उदानंश शर्वसा न भन्दना १७
तं वो वाजानां पतिं मर्हमहि अश्वस्यवः । अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वावुधेन्यम् १८
एतो न्विदं स्तवाम सखायः स्तोम्यं नरम् । कुष्टीर्यो विश्वा अभ्यस्येक इत् १९
अगोरुधाय गविषे द्युक्षाय दस्यं वचः । घृतात् स्वादीयो मधुनश्च वोचत २० [१८]

यस्यामितानि वीर्याः॑ न राधः पर्येतवे । ज्योतिर्नि विश्वमभ्यस्ति दक्षिणा २१
स्तुहिन्द्रं व्यश्वव दनूर्मि वाजिनं यमम् । अर्यो गयं मंहमानं वि द्वाशुपे २२
एवा नूनमुप स्तुहि वैर्यश्व दशमं नवम् । सुविद्वांसं चकृत्वं चरणीनाम् २३
वेत्था हि निर्कीतीनां वज्रहस्ता पशिवृजम् । अहरहः शून्युः परिपदामिव २४
तविन्द्राय आ भर येना दंसिष्ठ कृत्वावे । द्विता कुत्साय शिशथो नि चोदय २५ [१९]

तमु त्वा नूनमीमहे नव्यं दंसिष्ठ सन्यसे । स त्वं नो विश्वा अभिमातीः सक्षणिः २६
य ऋक्षादहंसो मुचद् यो वार्यात् सप्त सिन्धुषु । वर्धवृसस्य तुविनृग्ण नीनमः २७
यथा वरो सुषाम्णे सनिभ्य आवहो रयिम् । व्यश्वेभ्यः सुभगे वाजिनीवति २८
आ नार्यस्य दक्षिणा व्यश्वौ एतु सोमिनः । स्थूरं च राधः शतवत् सहस्रवत् २९
यत् त्वा पृच्छादीजानः कुतया कुहयाकृते । एषो अपभितो ब्रह्म गोमृतीमव तिष्ठति ३०
[२०] (६०६)

(२५)

१४ विश्वमना वैर्यश्वः । मित्रावरुणौ, १०-११ विश्वे देवाः । उज्जिक्, २३ उज्जिग्गमर्भा ।

ता वां विश्वस्य गोपा देवा देवेषु यज्ञिया । ऋतावाना यजसे पूतदक्षसा १
मित्रा तना न रथ्याः॑ वरुणो यश्च सुकतुः । सनात् सुजाता तनया धृतमता २
ता माता विश्वेदेवसाः सुसूर्या प्रमहसा । मही जज्ञानादिनिर्कृतावरी ३
महान्ता मित्रावरुणा सप्रजा देवावसुरा । ऋतावानावृतामा घोषतो बृहत् ४
नपाता शर्वसो महः सूत दक्षस्य सुकतुः । सूप्रदान् इयो वास्त्वधि क्षितः ५ [२१]
सं या दानूनि येमथुर्विष्याः पाथिवीरिषः । नमस्वतीरा वां चरन्तु वृष्टयः ६ (६११)

अधि या बृहतो द्विवोऽऽमि यूथेव पर्यतः । ऋतावाना सम्राज्ञा नमसे हिता ७
 ऋतावाना नि पेंदुतुः साम्राज्याय सुकतू । धृतवता क्षत्रिया क्षत्रमाशतुः ८
 अक्षणाश्चिद् गातुवितराऽनुल्बण्णेन चक्षसा । नि चिन्मिपन्ता निचिरा नि चिक्कयतुः ९
 उत नो ब्रुव्यद्विति रुरुण्यतां नासत्या । उरुण्यन्तु मरुतो बृद्धशवसः १० [२२]

ते नो नावमुरुण्यत दिवा नक्तं सुदानवः । अरिण्यन्तो नि पायुभिः सचेमाहि ११
 अग्नति विष्णवे वयं मरिण्यन्तः सुदानवे । शुधि स्वयावन त्सिन्धो पूर्वचित्तये १२
 तद् वार्यं वृणीमहे वरिणं गोपयत्यम् । मित्रो यत् पान्ति वरुणो यदर्थमा १३
 उत नः सिन्धुरपां तन्मरुतस्तवुश्विना । इन्दो विष्णुर्माहांसः सजोषसः १४
 ते हि ष्यां वृनुषो नरोऽमिमातिं कयस्य चित् । तिग्मां न क्षोदः प्रतिग्नन्ति भूर्णयः १५ [२३]

अयमेकं इत्था पुरु रुरु चष्टि वि विशपतिः । तस्य व्रतान्यनु वश्वरामसि १६
 अनु पूर्वाण्योक्त्या साम्राज्यस्य सश्विम । मित्रस्य व्रता वरुणस्य दीर्घश्रुत १७
 पदि यो इक्षिमां द्विवोऽन्तान् भुमे पृथिव्याः । उमे आ पथी रोदसी महित्वा १८
 उरुण्य शरणे द्विवो ज्योतिरयस्तु सूर्यः । अग्निं शूत्रः संविधान आहुतः १९
 धचो वीर्धमसप्राणी शो वाजस्य गोमतः । ईशे हि पित्वोऽद्वियस्य व्रावने २० [२४]

तत् सूर्यं रोदसी उमे क्रोषा वस्तोरुपं ब्रुवे । भोजेष्वासां अशुचरां सदा २१
 ऋजमुक्षण्यायने रजतं हरयाणे । रथं युक्तमसनाम सुपार्मणि २२
 ता मे अश्व्यानां हरीणां नितोशना । उतो नु कृत्वाणां नृवाहसा २३
 सवमीशू कशावन्ता विप्रा नविष्ठया मती । महो वाजिनावर्वन्ता सचासनम् २४ [२५] (६३०)

(२६)

२५ विष्वमना वैयद्वः, व्यद्वो वाक्षिरसः । अद्विनो, २०-२५ धायुः । उष्णिक्;
 १६-१९, २१, २५ गायत्री; २० अनुष्टुप् ।

युवोरु पू रथं हुवे सधस्तुत्याय सूरिषु । अतूर्तदक्षा वृषणा वृषण्वसू १
 युवं वरो सुषाम्णे महे तने नासत्या । अवोभिर्याथो वृषणा वृषण्वसू २
 ता वामद्य हवामहे हव्येभिर्वाजिनीवसू । पूर्वीरिष ह्वयन्तावति क्षपः ३
 आवां वारिष्ठो अश्विना रथो यातु श्रुतो नरा । उप स्तोमान् तुरस्यं दर्शयः श्रिये ४
 जुहुराणा चिदश्विनाऽऽमन्येथां वृषण्वसू । युवं हि रूद्रा पथेथो अति द्विषः ५ [२६]
 वृषा हि विश्वमानुषङ् मक्षुभिः परिदीयथः । धियंजिन्वा मधुवर्णा शुभस्पती ६ (६३६)

उप नो यातमश्विना राया विश्वपुषा सह । अश्वानां सुवीरावनपचयुता ७
 आ मे अस्य प्रतीव्य । मिन्द्रनासत्या गतम् । देवा देवेभिरस्य सचनस्तमा ८
 वयं हि वां हवामह उक्षुण्यन्तो व्यश्वदत् । सुप्रतिशिरुष विप्रविहा गतम् ९
 अश्विना स्वृषे स्तुहि कुचित ते श्रवतो हवम् । नेदीयसः कूळयातः पुणीरुत १० [२७]

वैयश्वस्य श्रुतं नरोतो मे अस्य वेदथः । सजोषसा वरुणो सिन्नो अर्यसा ११
 युवादत्तस्य धिष्ण्या युवानीतस्य सूरिभिः । अहरहर्षणा मह्यं शिक्षतम् १२
 यो वां यज्ञेभिरावृतो अधिवक्षा वधूरिव । सपर्यन्तां शुभे चक्राते अश्विना १३
 यो वामुरुव्यचरतमं चिकेतति नृपाय्यम् । वर्तिरश्विना परि यातमस्मयू १४
 अस्मभ्यं सु वृषण्वसू यातं वर्तिनृपाय्यम् । विप्रुह्वेव यज्ञमूहथुर्गिरा १५ [२८]

वाहिष्ठो वां हवानां स्तोमो दूतो हुवन्नरा । युवाभ्यां भूत्वश्विना १६
 यवदो द्विवो अणव इषो वा मदथो गृहे । श्रुतमिन्मे अमर्त्या १७
 उत स्या श्वेतयावरी वाहिष्ठो वां नदीनाम् । सिन्धुर्हिरण्यवर्तनिः १८
 स्मदेतयां सुकीर्त्या अश्विना श्वेतयां धिया । वहथे शुभ्रयावाना १९
 युक्षा हि त्वं रथासहा युवस्व पोण्यां वसो ।
 आन्नो वायो मधु पित्राऽस्माकं सवना गहि २० [२९]

तव वायवृतस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत । अवास्या वृणीमहे २१
 त्वष्टुर्जामातरं वयं मीशानं राय ईमहे । सुतावन्तो वायुं द्युम्ना जनांसः २२
 वायो गाहि शिवा द्विवो वहस्वा सु स्वस्वम् । वहस्व महः पृथुपक्षसा रथे २३
 त्वां हि सुप्तरस्तमं नृपदनेषु हुमहे । श्रावाणं नाश्वपुष्टं मंहना २४
 स त्वं नो देव मनसा वायो मन्वानो अश्रियः । कृषि वाजो अपो धियः २५ [३०] (६५५)

(२७)

१२ मनुर्वेवस्वतः । विश्वे देवाः । प्रगाथः = (विपमा गृहती, समा सतो गृहती) ।

अग्निकथे पुरोहितो श्रावाणो बहिरध्वरे ।

ऋचा यामि मरुतो ब्रह्मणस्पतिं देवाँ अन्नो वरेण्यम् १

आ पशुं गांसि पृथिवीं वनस्पतीं नृपासा नक्तमोषधीः ।

विश्वे च नो वसवो विश्ववेदसो धीनां भूत प्रावितारः २

(६५७)

प्र तु न सत्वध्वरोऽस्मा देवेषु पुर्यः ।

आदित्येषु प्र वरुणे धृतवले सुरुस्तु विश्वभासुषु

३

विश्वे हि ष्मा मनवे विश्ववेदसो भुवनं वृधे रिशादसः ।

अरिष्टेभिः पायुर्भिर्विश्ववेदसो यन्ता नोऽवृकं छदिः

४

आ नो अद्य सर्वज्ञसो गन्ता विश्वे सजोषसः ।

ऊचा गिरा मरुतो देव्यदिते सवने पस्त्ये महि

५ [३१]

अभि मिया मरुतो या वो अरुया हव्या सित्र प्रयाथन ।

आ बर्हिर्निहो वरुणस्तुरा जर आदित्यासः सदन्त नः

६

वयं वो वृक्तवर्हिषो हितप्रयस आनुषक् ।

सुतसोऽयासो वरुण हवामहे सनुष्यद्विन्द्रामयः

७

आ प्र यातु मरुतो विष्णो अश्विना पूषन् माकीनया धिया ।

इन्द्र आ यातु पथमः सनिष्युभिर्वृषा यो वृत्रहा गृणे

८

वि नो देवासो अद्भुहो ऽच्छिद्धं शर्म यच्छत ।

न यद् दुराद् वसवो नू चिदन्तितो वरुथमावृधर्षति

९

अस्ति हि वः सजात्यं रिशादसो देवासो अस्त्याप्यंश्च ।

प्र णः पूर्वस्मै सुविताय वोचत मक्षु सुम्राय नव्यसे

१० [३२]

इवा हि व उपस्तुतिमिदा वामस्य भक्तये ।

उप वो विश्ववेदसो नमस्युराँ असुक्षयन्यामिव

११

उदु प्य वः सविता सुप्रणीतयो ऽस्थावृध्वो वरेण्यः ।

नि द्विपादृश्चतुष्पादो अर्थिनो ऽविश्वन् पतयिष्णवः

१२

देवदेवं वोऽवसे देवदेवमभिष्टये ।

देवदेवं हुवेम वाजसातये गृणन्तो देव्या धिया

१३

देवासो हि ष्मा मनवे समन्यवो विश्वे साकं सरोतयः ।

ते नो अद्य ते अपरं तुने तु नो भवन्तु वरिवोविदः

१४

प्र वः शंसाम्यद्भुहः संस्थ उपस्तुतीनाम् ।

न तं धूर्तिर्वरुण मित्र मर्त्य यो वो धामभ्योऽविधत

१५

प्र स क्षयं तिरते वि महीरियो यो वो वराय दाशति ।

प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्पयं रिष्टः सर्व एषते

१६ [३३] (६०१)

ऋते स विन्दते युधः सुगोभिर्यात्यध्वनः ।

अर्यमा मित्रो वरुणः सरातयो यं त्रायन्ते सजोषंसः १७

अज्जे चिदस्मै कृणुथा न्यश्वनं दुर्गे चिदा सुसरणम् ।

एषा चिदस्मावुशनिः परो नु सास्त्रेधन्ती वि नश्यतु १८

यदुद्य सूर्य उद्यति प्रियक्षत्रा ऋतं वृध ।

यन्निष्ठुचिं प्रभुधिं विश्ववेदसो यद् वा मध्यंदिने विवः १९

यद् वाभिपित्वे असुरा ऋतं यते छर्दिर्यम वि वृशुपे ।

व्यं तद् वो वसवो विश्ववेदसु उप स्थेयाम मध्य आ २०

यदुद्य सूर उदिते यन्मध्यंदिन आनुचि ।

वामं धृत्य मनवि विश्ववेदसो जुह्वानाय प्रचेतसे २१

व्यं तद् वः सम्राज आ वृणीमहे पुत्रो न ब्रह्मपाप्यम् ।

अश्याम तदादित्या जुह्वतो हविर्येन वस्योऽनशामहे २२ [३४] (६७७)

(२८)

५ मनुर्ववस्वतः । विश्वे देवाः । गायत्री, ४ पुरउष्णिक् ।

ये त्रिंशति त्रयस्पुरो देवासो बर्हिःसदन् । विदन्नहं द्वितासंनन् १

वरुणो मित्रो अर्यमा स्मद्रातिपाचो अग्रयः । पत्नीवन्तो वषट्कृताः २

ते नो गोपा अपाच्यास्त उवृक्त इत्था न्यक् । पुरस्तात् सर्वया विशा ३

यथा वशन्ति देवास्तथेदंसु तदेपां नकिरा मिनत् । अरावा चन मर्त्यः ४

सप्तानां सप्त ऋण्यः सप्त द्युमन्येषाम् । सप्तो अधि श्रियो धिरे ५ [३५] (६८१)

(२९)

१० मनुर्ववस्वतः, कश्यपो वा मारीचः । विश्वे देवाः । द्विपदा विराट् ।

बभ्रुरेको विपुणः सुनरो युवाः सूर्यङ्गे हिरण्ययम् १

योनिमेक आ संसाद् द्योतनो ऽन्तर्व्वेषु मेधिरः ॥१॥ २

वाशीमेको बिभर्ति हस्त आयसीमन्तर्व्वेषु निधुविः ३

वज्रमेको बिभर्ति हस्त आर्हित तेन वज्राणि जिघ्रते ॥२॥ ४

तिग्ममेको बिभर्ति हस्त आयुधं शुचिरुगो जलाषमेपजः ५

(६८७)

पृथ एकः पीपाय तस्करो यथाँ एष वेद निधीनाम्	॥३॥	६
त्रीण्येकं उरुगायो वि चक्रमे यत्र वेवासो मदन्ति		७
विभिर्द्वा चरन्त एकया सह प्र प्रवासेव वसतः	॥४॥	८
सक्तो द्वा चक्राते उपमा विवि सभ्राजा सर्पिरीसुती		९
अर्चन्त एके महि सार्म मन्वन्त तेन सूर्यमरोचयन्	॥५॥	१० [३६] (६९२)

(३०)

४ मनुर्वचस्वतः । विश्वे देवाः । १ गायत्री, २ पुरउणिक्, ३ बृहती, ४ अनुष्टुप् ।

नहि वो अस्त्यभेको देवासो न कुमारकः । विश्वे सतोमहान्त इत्	१
इति स्तुतासो असथा रिशादसो ये स्थ त्रयश्च त्रिंशच्च । मनोर्देवा यज्ञियासः २	
ते नस्त्राध्वं तेऽवत् त उ नो अधि वोचत ।	
मा नः पृथः पित्र्यान्मानवादिधिं दूरं नैष्ट परावतः	३
ये देवास इह स्थन् विश्वे वैश्वानरा उत ।	
अस्मभ्यं शर्म सुप्रथो गवेऽश्वाय यच्छत	४ [३७] (६९६)

(३१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ३१-४२]

१८ मनुर्वचस्वतः । १-४ यज्ञः यजमानश्च, ५-९ दंपती, १०-१८ वृषत्याशिपः ।

गायत्री, ९, १४ अनुष्टुप्, १० पादनिवृत्, १५-१८ पङ्क्तिः ।

यो यजोति यजोत इत् सुनर्वच पचाति च । ब्रह्मेदिन्द्रस्य चाकनत्	१
पुरोऽल्लाशं यो अस्मे सोमं ररन्त आशिरम् । पादितं तं शक्नो अंहसः	२
तस्य द्युमाँ अंसद् रथो वेवजूतः स शृशुषत् । विश्वा वन्वज्रमित्रिया	३
अस्य प्रजावती गुहे ऽसश्चन्ती विवेदिवे । इळा धेनुमती दुहे	४
या दंपती समनसा सुनुत आ च धावतः । देवासो नित्ययाशिरां	५ [३८]

प्रति प्राज्ञव्यो इतः सभ्यश्चा बर्हिरीशाते । न ता वाजेषु वायतः	६
न वेवानामपि हुतः सुमतिं न जुगुक्षतः । श्रवो बृहद् विवासतः	७
पुत्रिणा ता कुमारिणा विश्वमायुर्व्यभुतः । उभा हिरण्यपेशसा	८
वीतिहोत्रा कृतद्वसू दशस्यन्तामृताय कम् । समूर्धो रोमशं हतो वेवेषु कृणुतो दुवः ९	
आ शर्म पर्वतानां वृणीमहे नदीनाम् । आ विष्णोः सत्राभुवः	१० [३९]

पेतुं पूषा रयिभंगः स्वस्ति सर्वधातमः । उरुरध्वा स्वस्तये ११ (७०७)

अरमतिरनर्वणो विश्वो देवस्य मनसा । अदित्यानामनेह इत्	१२
यथा नो मित्रो अर्यमा वरुणः सन्ति गोपाः । सुगा कृतस्य पन्थाः	१३
अग्निं वः पूर्य गिरा देयमीहि वसूनाम् ।	
सपर्यन्तः पुरुषियं मित्रं न क्षेत्रसाधसम्	१४
मक्षु देववर्तो रथः शूरो वा पुत्रसु कासु चित् ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्ष—त्यभीदयज्वनो भुवत्	१५
न यजमान रिप्यसि न सुन्वान न देवयो ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्ष—त्यभीदयज्वनो भुवत्	१६
नकिष्टं कर्मणा नश—न्न प्र योवृक्ष योषति ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्ष—त्यभीदयज्वनो भुवत्	१७
असदन्न सुवीर्यं—सुत त्यग्राश्वश्वयम् ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्ष—त्यभीदयज्वनो भुवत्	१८ [४०] (७१४)

— ३३७५ —

[नृतीयोऽध्यायः ॥ ३॥ सू० १-४९]

(३२)

३० मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र कृतान्यूजीषिणः कण्वा इन्द्रस्य गाथया । मवे सोमस्य वोचत	१
यः सृचिन्दुमनशानि पिपुं वासमहीशुर्वम् । वधीदुग्रो रिणक्षपः	२
न्यवृदस्य विष्टपं वर्ष्माणं बृहतस्तिर । कूपे तदिन्द्र पौंस्यम्	३
प्रति श्रुतार्य वो धूपत् तूर्णांशं न गिरिरधि । हुवे सुशिप्रमृतये	४
स गोरश्वस्य वि वृजं मन्वानः सोम्येभ्यः । पुरं न शूर दर्शसि	५ [१]
यदि मे रारणः सुत उक्थे वा दधसे चनः । आरादुपं स्वधा गंहि	६
वयं वा ते अपि प्मसि स्तोतारं इन्द्र गिर्वणः । त्वं नो जिन्व सोमपाः	७
उत नः पितुमा भर संरगणो अविक्षितम् । मघवन् भूरि ते वसु	८
उत नो गोमंतस्कृधि हिण्यवतो अश्विनः । इळाभिः सं रमेमहि	९
वृवदुक्थं हवामहे सुप्रकरस्त्रमृतये । सार्धं कुण्वन्तमवसे	१० [२]
यः सुस्थे चिच्छतक्रतु—रावीं कृणोति वृत्रहा । जरितृभ्यः पुरुवसुः	११
स नः शक्रश्चिदा शक्रद दानवाँ अन्तराभरः । इन्द्रो विश्वाभिरुतिभिः	१२
यो रायोऽवनिर्महान् त्सुपारः सुन्वतः सखा । तमिन्द्रमभि गायत	१३ (७२७)

आयन्तारं महिं स्थिरं धृतानासु श्रवोजितम् । भूरेरीशानमोजसा १४	
नकिरस्य शचीनां नियन्ता सूनुतानाम् । नकिर्वक्ता न द्वादिति १५ [३]	
न नूनं ब्रह्मणाधुषं प्राज्ञानामस्ति सुन्वताम् । न सोमो अप्रता पपे १६	
पन्य इदुप गायत पन्य उक्थानि शंसत । ब्रह्मा कृणोत पन्य इत् १७	
पन्य आ दीर्घच्छता सहस्रा वाज्यवृतः । इन्द्रो यो यज्वनो वृधः १८	
वि पू चर स्वधा अनुं कृष्णीनामन्वाहुवः । इन्द्र पिब सुतानाम् १९	
पिब स्वर्धेनवानां मुत यस्तुष्टये सचा । उतायमिन्द्र यस्तव २० [४]	

अतीहि मन्युषाविणं सुयुवांसमुपारणे । इमं रातं सुतं पिब २१	
इहि तिस्रः परावत इहि पञ्च जना अति । धेना इन्द्रावचाकंशत २२	
सूर्यो रुद्रिभं यथा सुजा ऽऽ त्वा यच्छन्तु मे गिरः । निध्रमापो न सधयक् २३	
अध्वर्यवा तु हि पित्र सोमं वीराय शिप्रिणे । मयं सुतस्य पीतये २४	
य उक्षः फलिगं भिन-र्याक् सिध्वैरवासृजत । यो गोषु पकं धारयत २५ [५]	

अहन् वृत्रसृचीषम और्णवाभमहीशुवम् । हिमेनाविधुदबुद्धम् २६	
प्र वं उग्राय निन्दुरे ऽपाळहाय प्रसक्षिणे । देवत्तं ब्रह्म गायत २७	
यो विश्वान्यमि व्रता सोमस्य मदे अन्धंसः । इन्द्रो देवेषु चेतति २८	
इह त्या सधमाद्या हरी हिरण्यकेशया । वोळ्हामाभि प्रयो हितम् २९	
अर्वाश्वं त्वा पुरुषदुत प्रियमेधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः ३० [६] (७४४)	

(३३)

१९ मेध्यातिथिः काण्वः । इन्द्रः । वृहती, १६-१८ गायत्री, १९ अनुष्टुप् ।

वयं यं त्वा सुतावन्त आपो न वृक्तवर्हिषः ।	
पवित्रस्य प्रसवणेषु वृत्रहन् परि स्तोतारं आसते १	
स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।	
क्वा सुतं तृपाण ओक् आ गम इन्द्र स्वव्दीव वंसगः २	
कर्णैर्भिर्धृष्णवा धृषद् वाजं वरिं सहस्रिणम् ।	
पिशङ्गरूपं मघवन् विचर्यणे मक्षू गोमन्तमीमहे ३	
प्राहि गायान्धसो मवृ इन्द्राय मेध्यातिथे ।	
यः संमिश्रो ह्यर्योयः सुते सचा वृजी रथो हिरण्ययः ४ (७४८)	

यः सुषुव्यः सुदक्षिण इनो यः सुकतुर्गुणे ।

य आकरः सहस्रा यः शतामघ इन्द्रो यः प्रभिदारितः

५ [७]

यो धृषितो योऽवृत्तो यो अस्ति इमश्रुषु श्रितः ।

विभूतयुम्नश्चयवनः पुरुषुतः क्रत्वा गौरिव शाकिनः

क ईं वेद सुते सत्वा पिबन्तं कद् वयो दधे ।

अयं यः पुरो विभिनर्योजसा मन्दानः शिष्यन्धसः

वाना मृगो न वारणः पुरुत्रा चरथं दधे ।

नकिंद्वा नि यमदा सुते गमो महौश्वरस्योजसा

य उग्रः सन्ननिपटृतः स्थिरो रणाष्ट संस्कृतः ।

यदि स्तोतुर्मघवा शृणवद्भवं नेन्द्रो योषत्या गमत

सत्यमित्था वृषेदसि वृषजूतिर्नोऽवृत्तः

वृषा ह्युग्र शृण्विषे परावति वृषो अर्वावर्ति श्रुतः

१० [८]

वृषणस्ते अभीश्वो वृषा कशा हिरण्ययी ।

वृषा रथो मघवन् वृषणा हरी वृषा त्वं शतक्रतो

वृषा सोता सुनोतु ते वृषं नृजीपिना भर ।

वृषा दधन्ते वृषणं नदीष्वाम तुभ्यं स्थातर्हरीणाम्

एन्द्रं याहि पीतये मधु शविष्ठ सोम्यम् ।

नायमच्छा मघवा शृणवद् गिरो ब्रह्मोक्ता च सुकतुः

वहन्तु त्वा रथेष्ठा—मा हरयो रथयुजः

तिरश्चिर्वयं सर्वानि वृत्रह—अन्येषां या शतक्रतो

अस्माकमद्यान्तमं स्तोमं धिष्व महामह ।

अस्माकं ते सर्वना सन्तु शतमा मदाय द्युक्ष सोमपाः

१५ [९]

नहि पस्तव नो मम शास्त्रे अन्यस्य रण्यति । यो अस्मान् वीर आनयत् १६

इन्द्रश्चिद् वा तद्वदधीत् क्षिया अशास्यं मनः । उतो अहं कर्तुं रघुम् १७

सतीं चिद् वा मवृच्युता मिथुना वहतो रथम् । एवेद् धूर्क्वृष्णा उत्तरा १८

अथः पश्यस्व मोपरि संतरा पादुको हर ।

मा ते कशप्लुको ईशान् त्वी हि ब्रह्मा बभूविथ

१९ [१०] (७६३)

(३४)

(१८) १ १५ नीपातिथिः काण्वः, १६-१८ सहस्रं वसुरोचिषोऽक्षिरसः । इन्द्रः ।
अनुष्टुप्, १६-१८ गायत्री ।

एन्द्र याहि हरिभि—रुप कण्वस्य सुष्टुतिम् ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो १

आ त्वा यावा वदन्निह सोमी घोषेण यच्छतु ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो २

अत्रा वि नेमिरेषा—मुरां न धूनुते वृकः ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ३

आ त्वा कण्वा इहावसे हवन्ते वाजसातये ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ४

वर्धामि ते सुतानां वृष्णे न पूर्वपाप्यम् ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ५ [११]

स्मत्पुंरधिर्न आ गंहि विश्वतोर्धीर्न ऊतये ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ६

आ नो याहि महेभते सहस्रोते शतामघ ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ७

आ त्वा होता भनुर्हितो देव्वा वक्षदीड्यः ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ८

आ त्वा मवृच्युता हरी श्येनं प्रक्षेवं वक्षतः ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ९

आ गार्हपत्ये आ परि स्वाहा सोमस्य प्रीतये ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो १० [१२]

आ नो याह्युपश्रु—त्युक्थेषु रणया इह ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ११

सरूपैरा सु नो गहि संमृतेः संमृताश्वः ।

द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो १२ (७७५)

आ याहि पर्वतेभ्यः समुद्रस्यार्धं विष्टपः ।	
द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१३
आ नो गव्यान्यश्वा सहस्रा शूर दर्दहि ।	
द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१४
आ नः सहस्रशो भराऽयुतानि शतानि च ।	
द्विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१५
आ यदिन्द्रश्च दद्वहे सहस्रं वसुरोचिपः । ओजिष्ठमश्वं पशुम्	१६
य क्रज्जा वार्तरहसो ऽरुपासो रघुष्यदः । भ्राजन्ते सूर्या इव	१७
पारावतस्य रातिषु द्ववच्चक्रिष्वाशुषु । तिष्ठं वनस्य मध्य आ	१८ [१३] (७८१)

(३५)

२४ इयावाश्व आश्रेयः । अभिनौ । उपरिष्ठाज्ज्योतिः (त्रिष्टुप्), २२, २४ पङ्क्तिः, २३ महाबृहती ।

अग्निनेद्रेण वरुणेन विष्णुना ऽऽदित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	१
विश्वाभिर्भूमिर्भुवनैर्वाजिना विवा पृथिव्याद्रिभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	२
विश्वेदेवैस्त्रिभिरेकादशैरिहा ऽद्भिर्मरुद्भिर्भृगुभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	३
जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण चे—यं नो वोळ्हमश्विना	४
स्तोमं जुषेथां युवशेव कन्यनां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण चे—यं नो वोळ्हमश्विना	५
गिरो जुषेथामध्वरं जुषेथां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण चे—यं नो वोळ्हमश्विना	६ [१४]
हारिद्रवेव पतथो वनेदुप सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिर्वर्तिर्यातमश्विना	७
हंसाविं पतथो अध्वगाविं सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिर्वर्तिर्यातमश्विना	८ (७८९)

- इयेनाविष पतथो हृष्यद्वातये सोमं सुतं महिषेक्षार्व गच्छथः ।
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिविर्तिर्यातमश्विना ९
 पिबतं च तृप्नुतं च च गच्छतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चो—जं नो धत्तमश्विना १०
 जयतं च प्र स्तुतं च प्र चायतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चो—जं नो धत्तमश्विना ११
 हतं च शत्रून् यततं च मित्रिणः प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चो—जं नो धत्तमश्विना १२ [१५]
 मिश्रावर्णवन्ता उत धर्मवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चा—ऽद्वित्वैर्यातमश्विना १३
 अङ्गिरस्वन्ता उत विष्णुवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चा—ऽद्वित्वैर्यातमश्विना १४
 ऋभुमन्ता वृषणा वाजवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चा—ऽद्वित्वैर्यातमश्विना १५
 मह्यं जिन्वतमुत जिन्वतं धियो हतं रक्षांसि सेधतममीवाः ।
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना १६
 क्षत्रं जिन्वतमुत जिन्वतं कृन् हतं रक्षांसि सेधतममीवाः ।
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना १७
 धेनूजिन्वतमुत जिन्वतं विशो हतं रक्षांसि सेधतममीवाः ।
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना १८ [१६]
 अत्रैरिव शृणुतं पूर्वस्तुतिं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चा—ऽश्विना तिरोअह्वयम् १९
 सौमं हव सृजतं सुष्टुतीरुप श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चा—ऽश्विना तिरोअह्वयम् २०
 रश्मीरिव यच्छतमध्वरां उप श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चा—ऽश्विना तिरोअह्वयम् २१
 अवाग् रथं नि यच्छतं पिबतं सोम्यं मधु ।
 आ र्यातमश्विना गतं मवस्युर्वा महं हुषि धत्तं रत्नानि वाशुषे २२ (८०३)

नमोवाके प्रस्थिते अध्वरं नरा विवर्क्षणास्य पीतये ।

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे

२३

स्वाहाकृतस्य तृप्पतं सुतस्य देवावन्धसः ।

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे

२४ [१७] (८०५)

(३६)

७ इयावाश्च आत्रेयः । इन्द्रः । शकर्मी, ७ महापङ्क्तिः ।

अवितासि सुन्वतां वृक्तर्यहियः पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते १

प्राव स्तोतारं मधवन्नव त्वां पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते २

ऊर्जा वृवाँ अवस्यो जसा त्वां पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ३

जनिता विवो जनिता पृथिव्याः पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ४

जनिताश्वानां जनिता गवामसि पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ५

अत्रीणां स्तोममद्रिवो महस्कृषि पित्रा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ६

इयावाश्च सुन्वतस्तस्थां शृणु यथाशृणो रत्रेः कर्माणि कृण्वतः ।

प्र त्रसदस्युमाविथ त्वमेक इन्नृपाह्य इन्द्र बह्माणि वर्धयन्

७ [१८] (८११)

(३७)

७ इयावाश्च आत्रेयः । इन्द्रः । महापङ्क्तिः, १ अतिजगती ।

प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूर्येष्वविथ प्र सुन्वतः शचीपत् इन्द्र विश्वामिभ्रुतिभिः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः

१

सेहान उग्र पृतना अभि वृहः शचीपत् इन्द्र विश्वामिभ्रुतिभिः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः

२

(८१४)

एकुराळस्य भुवनस्य राजसि शचीपतु इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः	३
सुस्थावाना यवयसि त्वमेक इच्छीचीपतु इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः	४
क्षेमस्य च प्रयुजश्च त्वमीशिषे शचीपतु इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः	५
क्षत्राय त्वमवसि न त्वमाविथ शचीपतु इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः	६
श्यावाश्वस्य रेभंतस्तथा गृणु यथागृणो रत्नेः कर्माणि कृण्वतः ।	
प्र त्सदस्युमाविथ त्वमेक इक्षुपाह्य इन्द्र क्षत्राणि वर्धयन्	७ [१९] (८१९)

(३८)

१० श्यावाश्व आत्रेयः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

यज्ञस्य हि स्थ ऋत्विजा सस्त्री वाजेषु कर्मसु । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	१
तोशासा रथयावाना वृत्रहणारंजिता । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	२
इदं वां मरुिं मध्व धुक्षत्रादिभिर्नरैः । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	३
जुषेथां यज्ञमिष्टये सुतं सोमं सधस्तुती । इन्द्राग्नी आ गंतं नरा	४
इमा जुषेथां सर्वना येभिर्हव्यान्यूहयुः । इन्द्राग्नी आ गंतं नरा	५
इमां गायत्रवर्तनिं जुषेथां सुष्टुतिं मम । इन्द्राग्नी आ गंतं नरा	६ [२०]
प्रातर्यावभिरा गंतं देवेभिर्जेन्यावसू । इन्द्राग्नी सोमपीतये	७
श्यावाश्वस्य सुन्वतो ऽत्रीणां गृणुतं हवम । इन्द्राग्नी सोमपीतये	८
एवा वामह ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः । इन्द्राग्नी सोमपीतये	९
आहं सरस्वतीवतो रिन्द्रान्योरवो वृणे । याभ्यां गायत्रमुच्यते	१० [२१] (८१९)

(३९)

१० नाभाकः काण्वः । अग्निः । महापङ्क्तिः ।

अग्निस्तोष्युग्मिर्माग्निमीळा यजध्वे ।

अग्निर्वैवां अनक्तु न उभे हि विदथे कवि रन्तश्चरति दूथं । नर्मन्तामन्युके संमे ? (८३०)

न्यग्ने नव्यसा वच स्तनूपु शंसमेषाम् ।

न्यराती रात्र्यां विश्वा अर्यो अराती रितो युच्छन्वासुरो नभन्तामन्यके संमे २

अग्ने मन्मानि तुभ्यं कं घृतं न जुह्म आसनि ।

स देवेषु प्र चिकिद्धि त्वं हासिं पूर्यः शिवो दूतो विवस्वतो नभन्तामन्यके संमे ३

तत्तद्गृध्रिवर्यो दधे यथायथा कृण्वति ।

ऊर्जाहुतिर्वसूनां शं च योश्च मयो दधे विश्वस्यै देवहूत्यै नभन्तामन्यके संमे ४

स चिकेत सहीयसा ऽग्निश्चित्रेण कर्मणा ।

स होता शश्वतीनां दक्षिणाभिरभीवृत इनोति च प्रतीव्यं नभन्तामन्यके संमे ५ [२२]

अग्निर्जाता देवानां मग्निर्वेदु मतीनामपीच्यम् ।

अग्निः स द्रविणोदा अग्निर्द्वारा व्यूर्णति स्वाहुतो नवीयसा नभन्तामन्यके संमे ६

अग्निर्देवेषु संवसुः स विश्व युजियास्वा ।

स मुदा काव्या पुरु विश्वं भूमेव पुष्यति देवो देवेषु युजियो नभन्तामन्यके संमे ७

यो अग्निः सप्तमानुषः श्रितो विश्वेषु सिन्धुषु ।

तमार्गन्म त्रिपस्त्यं मन्धातुर्दस्युहन्तम मग्निं यज्ञेषु पूर्य नभन्तामन्यके संमे ८

अग्निस्त्रीणि त्रिधातू न्या क्षेति विद्या कविः ।

स त्रैरेकादृशौ इह यक्षश्च पिप्रयश्च नो विप्रो दूतः परिष्कृतो नभन्तामन्यके संमे ९

त्वं नो अग्न आयुषु त्वं देवेषु पूर्य वस्व एकं इरज्यसि ।

त्वामापः परिभ्रुतः परि यन्ति स्वसेतवो नभन्तामन्यके संमे १० [२३] (८१९)

(४०)

१२ नाभाकः काण्वः । इन्द्राग्नी । महापंक्तिः, १ शकरी, १२ त्रिष्टुप् ।

इन्द्राग्नी युवं सु नः सहन्ता दासथो रयिम् ।

येन इच्छा समत्स्वा वीळु चित् साहिषीमह्य शिर्वनेव वात् इ नभन्तामन्यके संमे १

नहि वां ववयामहे ऽथेन्द्रमिदं यजामहे शविण्ठं नृणामं नरम् ।

स नः कदा चिद्वता गमदा वार्जसातये गमदा भेधसातये नभन्तामन्यके संमे २

ता हि मध्यं भराणा मिन्द्राग्नी अधिक्षितः ।

ता उ कवित्वना कवी पुच्छ्यमाना सखीयते सं धीतमभ्रुतं नरा नभन्तामन्यके संमे ३

(८४१)

अभ्यर्चं नभाकव—दिन्द्राग्नी यजसा गिरा ।

ययोर्विश्वमिदं जगं—दियं द्यौः पृथिवी मद्भुत—पस्थे विभूतो वसु नभन्तामन्यके संमे ४

प्र ब्रह्माणि नभाकव—दिन्द्राग्निभ्यामिरज्यत ।

या सप्तबुधमर्णवं जिह्वारमपोर्णत इन्द्र ईशान ओजसा नभन्तामन्यके संमे ५

अपि वृश्च पुराणवद् व्रततेरिव गुप्तितामोजो वासस्य दग्भय ।

वयं तदस्य संभृतं वस्विन्द्रेण वि भजेमहि नभन्तामन्यके संमे ६ [२४]

यदिन्द्राग्नी जना इमे विद्वर्यन्ते तना गिरा ।

अस्माकेभिर्नृभिर्वयं सासहाम पृतन्यतो वनुयाम वनुष्यतो नभन्तामन्यके संमे ७

या नु श्वेताववो दिव उच्चरात उप द्युभिः ।

इन्द्राग्नोरनु व्रत—मुहाना यन्ति सिन्धवो यान् त्सीं बुन्धादमुञ्चतां नभन्तामन्यके संमे ८

पूर्वाष्ट इन्द्रोर्पमातयः पूर्वोरुत प्रशस्तयः सूनो हिन्वस्य हरिवः ।

वस्वो वीरस्यापृचो या नु साधन्त नो धियो नभन्तामन्यके संमे ९

तं शिशीता सुवृक्तिभिस्त्वेपं सत्वानमृग्निर्यम् ।

उतो नु चिद् य ओजसा शुष्णस्याण्डानि भेदति जेषत् स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे १०

तं शिशीता स्वध्वरं सत्यं सत्वानमृग्निर्यम् ।

उतो नु चिद् य ओहत आण्डा शुष्णस्य मेव—त्यजैः स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे ११

एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन्नवीयो मन्धातृवदङ्गिरस्वदवाचि ।

त्रिधातुना शर्मणा पातमस्मान् वयं स्याम पतयो रथीणाम् १२ [२५] (८५१)

(४१)

१० नामाका काण्वः । यरुणः । महापङ्क्तिः ।

अस्मा ऊ पु प्रभूतये वरुणाय मरुज्यो ऽर्ची विदुष्टरेभ्यः ।

यो धीता मानुषाणां पृथ्वी गा इव रक्षति नभन्तामन्यके संमे १

तमू पु संमना गिरा पितृणां च मन्मभिः ।

नभाकस्य प्रशस्तिभिर्—यैः सिन्धूनामुपोदये सप्तस्वसा स मध्यमो नभन्तामन्यके संमे २

स क्षपः परि वस्वजे न्युप्तो मायया दधे स विश्वं परि दर्शतः ।

तस्य वेनीरनु व्रत—मुषस्तित्रो अवर्धयन् नभन्तामन्यके संमे ३ (८५४)

यः ककुभौ निधारयः पृथिव्यामधि दर्शतः ।

स मातां पूर्य पदं तद् वरुणस्य सप्त्यं स हि गोपा इवेर्यो नभन्तामन्यके समे ४

यो धर्ता भुवन्नानां य उन्नाणामपीच्छाडै वेदु नामानि गुह्या ।

स कविः काव्यां पुरु रूपं द्यौरिव पुष्यति नभन्तामन्यके समे ५ [२६]

यस्मिन् विश्वानि काव्यां चक्रे नामिर्विव श्रिता ।

जितं जूती संपर्यत त्रजे गावो न संयुजे युजे अरवौ अयुक्षत नभन्तामन्यके समे ६

य आस्वत्कं आशये विश्वा ज्ञातान्येषाम् ।

परि धामानि मर्मुशद् वरुणस्य पुरो गये विश्वे देवा अनु व्रतं नभन्तामन्यके समे ७

स समुद्रो अपीच्यस्तुरो द्यामिव रोहति नि यदांसु यजुर्वधे ।

स माया अर्चिना पदा ऽस्तृणाञ्जाकमारुह नभन्तामन्यके समे ८

यस्य श्वेता विचक्षणा तिस्रो भूमीरधिष्ठितः ।

त्रिरुत्तराणि पप्रतुर्वरुणस्य ध्रुवं सवः स सप्तानामिरज्यति नभन्तामन्यके समे ९

यः श्वेतां अधिनिर्णिजश्चक्रे कृष्णां अनु व्रता ।

स धाम पूर्य ममे यः स्क्रुम्भेन वि रोदसी अजो न द्यामधारय नभन्तामन्यके समे १०

[२७] (८६१)

(४१)

६ नामाकः काण्वः, अर्चनाना आत्रेयो वा । १-३ वरुणः, ४-६ अश्विनौ । १-३ त्रिष्टुप्, ४-६ अनुष्टुप् ।

अस्तंभ्नाद् द्यामसुरो विश्ववेद्वामिमीत वरिमाणं पृथिव्याः ।

आसीवुद् विश्वा भुवन्नानि सम्राड् विश्वेत् तानि वरुणस्य व्रतानि १

एवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तं नमस्या धीरममृतस्य गोपाम् ।

स नः शर्म त्रिवरुथं वि यंसत् पातं नो द्यावापृथिवी उपस्थे २

इमां धियं शिक्षमाणस्य देव क्रतुं दक्षं वरुणं सं शिंशाधि ।

ययाति विश्वा दुरिता तरेम सुतर्माणमधि नावं रुहेम ३

आ वां ग्रावाणो अश्विना धीमिर्विप्रा अचुच्यवुः ।

नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके समे ४

यथा वामत्रिरश्विना गीमिर्विप्रा अजोहवीत् ।

नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके समे ५ (८६६)

एवा वामह ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः ।
नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके समे

६ [२८] (८६७)

(४३)

[पद्योऽनुवाकः ॥६॥ सू० ४६-४८]

३३ विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

इमे विप्रस्य वेधसो	ऽग्नेरस्तृतयज्वनः	। गिरः स्तोमांस ईरते	१
अस्मै ते प्रतिहर्षते	जातवेदो विचर्षणे	। अग्ने जनामि सुष्टुतिम्	२
आरोका इव घेदहं	तिग्मा अग्ने तव त्विपः	। दृद्धिर्वनानि वप्सति	३
हरयो धूमकेतवो	वार्तजूता उप द्यवि	। यतन्ते वृथगग्रयः	४
एते त्वे वृथगग्रयं	इन्द्रासः समदक्षत	। उपसामिव केतवः	५ [२९]
कृष्णा रजांसि पत्सुतः	प्रयाणे जातवेदसः	। अग्निर्यद् रोधति क्षमिं	६
धासिं कृण्वान ओषधी	र्वप्सदग्निं वापति	। पुनर्यन् तरुणीरापिं	७
जिह्वाभिरह नन्नम	दूर्चिषा जञ्जणाभर्वन्	। अग्निर्वनेषु रोचते	८
अप्स्वये सधिष्वव	सौषधीरनु रुधसो	। गर्भे सञ्ज्ञायसे पुनः	९
उदग्ने तव तद् घृता	दूर्ची रोचत आहुतम्	। निसानं जुहोऽ सुखे	१० [३०]
उक्षात्राय वशात्राय	सोमपृष्ठाय वेधसे	। स्तोमैर्विधेमाग्रये	११
उत त्वा नमसा वयं	होतवरेण्यकतो	। अग्ने समिद्धिरीमहे	१२
उत त्वा भृगुवच्छुचे	मनुष्वदग्र आहुत	। अङ्गिरस्वद्ध्वामहे	१३
त्वं ह्यग्ने अग्निना	विप्रो विप्रेण सन् त्सुता	। सखा सख्या समिध्यसे	१४
स त्वं विप्राय द्वाशुषे	रयिं देहि सहस्रिणाम्	। अग्ने वीरवतीमिषम्	१५ [३१]
अग्ने भ्रातः सहस्रकृत	रोहिदश्व शुचिघ्नत	। इमं स्तोमं जुपस्व मे	१६
उत त्वग्नि मम स्तुतो	वाश्राय प्रतिहर्षते	। गोष्ठं गाव इवाशत	१७
तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम्	विश्वाः सुक्षितयः पृथक्	। अग्ने कामाय येमिरे	१८
अग्निं धीभिर्मनीषिणो	मेधिरासो विपश्चितः	। अन्नसद्याय हिन्विरे	१९
तं त्वामज्मेषु वाजिनं	तन्वाना अग्ने अध्वरम्	। वह्निं होतारमीळते	२० [३२]
पुरुत्रा हि सहङ्कुसि	विशो विश्वा अनु प्रभुः	। समत्सु त्वा हवामहे	२१
तमीळिष्व य आहुतो	ऽग्निर्विभ्राजते घृतेः	। इमं नः शृण्वन्नृवम्	२२
तं त्वा वयं हवामहे	शृण्वन्तं जातवेदसम्	। अग्ने घ्नन्तमप द्विषः	२३ (८९०)

विशां राजानमर्हुत मध्यक्षं धर्मणामिमम् । अग्निमीळे स उ श्रवत् २४	
अग्निं विश्वायुर्वेपसं मयं न वाजिनं हितम् । सप्तिं न वाजयामसि २५ [३३]	
घ्नन् मुधाण्यप द्वियो दहन् रक्षोसि विश्वहा । अग्ने तिग्मेन दीदिहि २६	
यं त्वा जनास इन्धते मनुष्वदङ्गिरस्तम । अग्ने स वोधि मे वचः २७	
यदग्ने दिविजा अस्य प्सुजा वा सहस्कृत । तं त्वा गीर्भिर्हवामहे २८	
तुभ्यं घेत ते जना इमे विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । धासिं हिंन्वन्त्यत्तवे २९	
ते घेदग्ने स्वाध्वो ऽहा विश्वा नृचक्षसः । तरन्तः स्याम दुर्गहा ३० [३४]	
अग्निं मन्द्रं पुरुषियं शीरं पावकशोचिषम् । हृद्भिर्मन्देभिरीमहे ३१	
स त्वमग्ने विभावसुः सृजन् त्सूर्यो न रुश्मिभिः । शर्धन् तमांसि जिघ्रसे ३२	
तत् ते सहस्व ईमहे वाञ्छं यन्नोपदस्यति । त्वदग्ने वार्यं वसु ३३ [३५] (९००)	

(४४)

३० विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

समिधाग्निं देवस्यत धृतैर्बोधयतातिथिम् । आस्मिन् हव्या जुहोतन १	
अग्ने स्तोमं जुषस्व मे वधैस्वानेन मन्मना । प्रति सूक्तानि हर्य नः २	
अग्निं दूतं पुरो दधे हव्यवाहमुप ब्रूवे । देवा आ सादयाबुह ३	
उत् ते बृहन्तो अर्चयः समिधानस्य दीदिवः । अग्ने शुक्रास ईरते ४	
उप त्वा जुहोते मम धृताचीर्यन्तु हर्यते । अग्ने हव्या जुषस्व नः ५ [३६]	
मन्द्रं होतारमृत्विजं चित्रभानुं विभावसुम् । अग्निमीळे स उ श्रवत् ६	
प्रत्वं होतारमीड्यं जुष्टमग्निं कविक्रतुम् । अध्वराणामभिध्रियम् ७	
जुषाणो अङ्गिरस्तमे मा हव्यान्यानुषक् । अग्ने यज्ञं नय क्रतुथा ८	
समिधान उ सन्त्य शुक्रशोच इहा वह । चिकित्वान् दैव्यं जनम् ९	
विषं होतारमदुहं धूमकैतुं विभावसुम् । यज्ञानां केतुमीमहे १० [३७]	
अग्ने नि पाहि नस्त्वं प्रति प्य देव रीषतः । भिन्धि द्वेषः सहस्कृत ११	
अग्निः प्रवेन मन्मना गुम्भानस्तन्वं स्वाम् । कविर्विषेण वावृधे १२	
ऊर्जो नपात्मा हुवं ऽग्निं पावकशोचिषम् । अस्मिन् यज्ञे स्वध्वरे १३	
स नो मित्रमहस्व मग्ने शुक्लेण शोचिषा । देवैरा सन्ति बर्हिषि १४	
यो अग्निं तन्नो दे दमे देवं मर्तः सपर्यति । तस्मा इद दीदयद् वसु १५ [३८] (९१५)	

अग्निर्मूर्धा विवः कुकुत् पतिः पृथिव्या अयम् । अपां रेतांसि जिन्वति १६
 उदग्ने शुच्यस्तव शुक्ता भ्राजन्त ईरते । तव ज्योतीर्युच्यतः १७
 ईशिषि वार्यस्य हि द्वात्रस्यग्ने स्वर्पतिः । स्तोता स्यां तव शर्मणि १८
 त्वामग्ने मनीषिणस्त्वां हिन्वन्ति चित्तिभिः । त्वां वर्धन्तु नो गिरः १९
 अर्दधस्य स्वधावतो हुतस्य रेभतः सदा । अग्नेः सख्यं वृणीमहे २० [३९]

अग्निः शुचिवततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः । शुचीं रोचत आहुतः २१
 उत त्वा धीतयो भग्न गिरो वर्धन्तु विश्वहा । अग्ने सख्यस्य बोधि नः २२
 यदग्ने स्याग्रहं त्वं त्वं वा घा स्या अहम् । स्युष्टे सत्या इहाशिपः २३
 वसुर्वसुपतिर्हि कर्मस्यग्ने विभावसुः । स्याम ते सुमतावपि २४
 अग्ने धृतव्रताय ते समुद्रायैव सिन्धवः । गिरो वाश्रास ईरते २५ [४०]

युवानं विश्पतिं कविं विश्वादं पुरुवेपसम् । अग्निं शुभ्राम्नि मन्मभिः २६
 यज्ञानां रथ्ये वयं तिग्मजम्भाय वीळ्वे । स्तोमैरियेमाग्रये २७
 अयमग्ने त्वे अपि जरिता भूतु सन्त्य । तस्मै पावक मृळ्य २८
 धीरो ह्यस्यन्नसद् विप्रो न जामृनिः सदा । अग्ने दीदयसि द्यवि २९
 पुराग्ने दुरितेभ्यः पुरा भुभेभ्यः कवे । प्र ण आयुर्वसो तिर ३० [४१] (९३०)

(४५)

४२ त्रिशोकः काण्वः । इन्द्रः १ अग्निन्द्रो । गायत्री ।

आ घा ये अग्निमिन्धते स्तुणन्ति बर्हिर्ननुषक् । येषामिन्द्रो युवा सखा १
 बृहन्निविधम एषां भूरिं शस्तं पृथुः स्वरः । येषामिन्द्रो युवा सखा २
 अयुच्छद् इदं युधा वृतं शूर आजति सत्वभिः । येषामिन्द्रो युवा सखा ३
 आ बुन्दं वृत्रहा वंदे जातः पृच्छद् वि मातरम् । क उग्रः के हं शृण्वे ४
 प्रति त्वा शवसी वंदद् गिरावप्सो न योधिषत् । यस्ते शत्रुत्वमाचके ५ [४२]

उत त्वं मघवच्छृणु यस्ते वप्ति ववक्षि तत् । यद् वीळ्यासि वीळु तत् ६
 यद्वजिं यात्पाजिकृदिन्द्रः स्वश्वयुरूप । रथीतमो रथीनाम् ७
 वि षु विश्वा अभियुजो वज्रिन् विष्वग्यथा बृह । मवां नः सुभ्रवस्तमः ८
 अस्माकं सु रथं पुर इन्द्रः कृणोतु सातये । न यं धूर्वन्ति धूर्तर्यः ९
 ब्रूयाम ते परि द्विपो इदं ते शक द्वावने । गमेमेदिन्द्र गोमतः १० [४३] (९४०)

शर्नश्चिद् यन्तो अद्विवो	ऽश्वावन्तः शतग्विनः ।	विवक्षणा अतंहृतः	११
ऊर्ध्वा हि ते दिवेदिवे	सहसा सूनृता जाता ।	जरितृभ्यो विर्यहते	१२
विद्या हि त्वा धनंजय—मिन्द्र हृळ्हा चिदारुजम् ।	आवारिणं यथा गर्यम्		१३
कुक्कुहं चित् त्वा कवे	मन्दन्तु धृष्णविन्दवः ।	आ त्वा पणिं यदीमहे	१४
यस्ते रेवाँ अदाशुरिः	प्रममर्षं मवत्तये ।	तस्य नो वेव आ भर	१५ [४४]
इम उ त्वा वि चक्षते	सखाय इन्द्र सोमिनः ।	पुष्टावन्तो यथा पशुम्	१६
उत त्वावधिंर वयं	श्रुक्कणं सन्तमूतये ।	दूरादिह हवामहे	१७
यच्छुभ्रूया इमं हव्यं	दुर्मर्षं चक्रिया उत ।	भवेरापिर्नो अन्तमः	१८
यच्चिन्द्रि ते अपि व्यथि—जगन्वांसो अमन्महि ।	गोदा इदिन्द्र वोधि नः		१९
आ त्वा रभं न जित्रयो	रभ्मा शवसस्पते ।	उरुमसि त्वा सुधस्थ आ	२० [४५]
स्तोत्रमिन्द्राय गायत	पुरुनृम्णाय सत्वने ।	नक्तिर्यं वृण्वते युधि	२१
अभि त्वा वृषभा सुते	सुतं सृजामि पीतये ।	तृम्पा व्यश्रुही मर्दम्	२२
मा त्वा मूरा अविष्यवो	मोपहस्वान् आ र्दभन् ।	माकीं बह्वद्विषो वनः	२३
इह त्वा गोपरीणसा	महे मन्दन्तु राधसे ।	सरो गौरो यथा पिब	२४
या वृत्रहा परावति	सन्ता नवा च चुच्युवे ।	ता संसत्सु प्र वोचत	२५ [४६]
अपिचत् कुदुवः सुत—मिन्द्रः सहस्रबाहे		अत्रादिदिष्टु पौर्यम्	२६
सत्यं तत् तुर्वशे यदौ	विदानो अहवाय्यम् ।	व्यानद् तुर्वणे शर्मि	२७
तरणिं वो जनानां	त्रदं वाजस्य गोमंतः ।	समानसु प्र शंसिषम्	२८
ऋभुक्षणं न वर्तव	उक्थेयुं तुष्ट्यावृधम् ।	इन्द्रं सोमे सचा सुते	२९
यः कून्तदिद वि योन्यं	त्रिशोकाय गिरिं पुथुम् ।	गोभ्यो गातुं निरैतवे	३० [४७]
यद् दधिपे मनुस्यसि	मन्वानः प्रेदियक्षसि ।	मा तत् करिन्द्र मूळय	३१
वृशं चिन्द्रि त्वावतः	कृतं शृण्वे अधि क्षमिं ।	जिगात्विन्द्र ते मनः	३२
तवेदु ताः सुकीर्तयो	ऽसन्नुत प्रशस्तयः ।	यदिन्द्र मूळयासि नः	३३
मा न एकस्मिन्नागंसि	मा द्वयोरुत त्रिपु ।	वधीर्मा शूर भूरिषु	३४
बिभया हि त्वावत	उगादभिप्रमङ्गिणः ।	दुस्मावुहमृतीषहः	३५ [४८]
मा सख्युः शूनमा विवे	मा पुत्रस्य प्रभूवसो ।	आवृत्तवद् भूतु ते मनः	३६
को नु मर्या अमिथितः	सखा सखायमब्रवीत् ।	जहा को अस्मदीषते	३७
एवारै वृषभा सुते	ऽसिन्वन् भूयीवयः ।	श्वमीव निवता चरन्	३८

आ त एता वंचोयुजा हरीं गृण्णे सुमद्रथा । यक्षीं ब्रह्मभ्य ब्रह्मवः ।	३९
मिन्धि विश्वा अप द्विषः परि बाधो जही मृधः । वसुं स्पृहं तदा भर ।	४०
यष्टीलायिन्नु यत् स्थिरे यत् पर्शानि पराश्रुतम् । वसुं स्पृहं तदा भर ।	४१
यस्य ते विश्वशानुषो भूरेर्युत्तस्य वेदति । वसुं स्पृहं तदा भर ।	४२ [४९], १७२)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-५४]

(४६)

३९ वसोऽस्त्वया । इन्द्रः, ११-२४ कानोतः पृथुश्रवाः, २५-२८, ३९ वायुः । गायत्री, १ पादनिवृत्तः
 ५ कङ्कपु, ७ वृहती, ८ भनुष्टुप्, ९ सतोयुहती, ११-१२ विपरीतोत्तरः प्रगाथः = (वृहती, विपरीता),
 १३ द्विपदा जगती, १४ वृहती पिथीलिस्त्रमध्या, १५ कङ्कम्यंकुशिरा, १६ विराट्, १७ जगती,
 १८ उपरिष्टाट् वृहती, १९ वृहती, २० विषमपदा वृहती, २१, २४ पङ्क्तिः २२ संस्कारपङ्क्तिः,
 २५-२८ प्रगाथः = (वृहती, सतोयुहती), ३० द्विपदा विराट्, ३१ उणिक्, ३२ पङ्क्तिः ।

त्वार्धतः पुरुवसो व्यभिन्द्र प्रणेतः । स्मर्त्तिं स्थातर्हरीणात् ।	१
त्वां हि सत्यमग्निवो विन्न वृतातरंमिषाम् । विन्न वृतातरं रथीणाम् ।	२
आ यस्य ते यद्विमानं शतमूते शतकतो । गीर्भिर्गुणन्ति कारवः ।	३
सुनीथो घा स मर्त्यो यं ब्रूतो यर्ययमा । मिन्नः पान्त्वमुहः ।	४
वधानो गोमृदश्चवत् सुवीर्यमवित्पजूत एधते । सदा राया पुरुम्बृहा ।	५ [१]

तमिन्नुं दानमीमहे शवसानमभीर्वस्य । ईशानं राय ईमहे ।	६
तस्मिन् हि सन्त्युतयो विश्वा अभीरवः सचा ।	
तमा वहन्तु सप्तयः पुरुवसुं मदीय हरयः सुतम् ।	७
यस्ते मयो वरेण्यो य इन्द्र वृत्रहन्तमः ।	
य आवृदिः स्वर्गमि-र्यः पृत्तनासु दुष्टरः ।	८
यो दुष्टरो विश्ववार श्रवाग्यो वाजेष्वास्ति तरुता ।	
स नः शविष्ठ सवना वसो गहि गुयेम गोमर्ति ब्रजे ।	९
गव्यो धु णो यथा पुरा ऽश्वयोत रथया । वरिवस्य मन्तामह ।	१० [२]

नहि ते शूर राधसो ऽन्तं विन्दामि सत्रा ।	
वृशस्या नो मघवन्न चिदद्विवो धियो वाजैर्मिराविथ ।	११
य ऋष्यः श्रावयत्सखा विश्वेत् स वैवृ जनिमा पुरुषदुतः ।	
तं विश्वे मानुषा युगे-न्त्रं हवन्ते तविषं यतमुचः ।	१२
स नो वाजेष्वाविता पुरुवसुः पुरःस्थाता । मघवा वृत्रहा मुवत् ।	१३ (१८५)

- अभि वो वीरमन्धसो मदेषु गाय गिरा महा विचेतसम् ।
 इन्द्रं नाम श्रुत्यं शाकिनं वचो यथा १४
- वृदी रेक्णस्तन्वे वृदिवसु वृदिवाजेषु पुरुहूत वाजिनम् । नूनमथ १५ [३]
- विश्वेषामिरज्यन्तं वसूनां सासुह्रांसं चिवुर्य वपंसः । कृपयतो नूनमथ १६
- महः सु वो अरामिषे स्तवामहे मीळहुवे अरंगमाय जग्मये ।
 यज्ञेभिर्गीर्भिर्विश्वमनुषां मरुताभियक्षसि गायं त्वा नमसा गिरा १७
- ये पातयन्ते अजमभिर्गिरीणां स्नुभिरेषाम् ।
 यज्ञं महिष्वणीनां सुभ्रं तुविष्वणीनां प्राध्वरे १८
- प्रभङ्गं दुर्मतीनामिन्द्रं शविष्ठा भर । शयिमुस्मभ्यं युज्यं चोदयन्मते ज्येष्ठं चोदयन्मते १९
- सन्तितः सुसन्तिरुग्र चित्र चेतिष्ठ सृष्टत ।
 प्रासहा सम्राट् सहस्रिं सहन्तं भुज्युं वाजेषु पूर्यम् २० [४]
- आ स एतु य ईवदां अदेवः पूतमावृदे ।
 यथा चिद्वशो अरुव्यः पृथुश्रवसि कानीतिः । इत्या व्युष्यावृदे २१
- पृष्टिं सहस्राश्वस्यायुतासन् मुहूर्तानां विंशतिं ज्ञता ।
 दश श्यावीनां ज्ञता दश त्र्यरुपीणां दश गवां सहस्रा २२
- दश श्यावा क्रधद्रयो वीतवारासे आशवः । मथा नेमि नि वावृतुः २३
- दानासः पृथुश्रवसः कानीतस्य सुरार्धसः ।
 रथं हिरण्यं ददुर्न्महिष्ठः सूरिरभू द्वर्षिष्ठमकृत श्रवः २४
- आ नो वायो महे तने याहि मखाय पाजसे ।
 वयं हि ते चक्रुमा भूरि वावने सद्यश्चिन्महि वावने २५ [५]
- यो अश्वेभिर्वहते वस्तं उस्मास्त्रिः सप्त संभतीनाम् ।
 एभिः सोमेभिः सोमसुद्धिः सोमपा वानायं शुक्रपूतपाः २६
- यो म इमं चिदु त्मना मन्दच्चित्रं वावने ।
 अरद्वे अक्षे नहुषे सुकृत्वनि सुकृत्तराय सुकृतुः २७
- उचध्येः वपुषि यः स्वरा लुत वायो घृतसाः ।
 अश्वेषितं रजेपितं शुनेपितं प्राजम् तद्विदं नु तत् २८ (१०००)

अध प्रियमिषिराय पण्टिं सहस्रांसनम् । अश्वानामिन्न वृष्णाम्	२९
गावो न यूथमुप यन्ति वध्रय उष मा यन्ति वध्रयः	३०
अध यच्चारथे गुणे ज्ञातमुष्ट्रौ अचिक्रदत् । अध श्वितेषु विंशतिं ज्ञाता	३१
ज्ञातं वृासे वत्सूथे विप्रस्तरुक्ष आ दंदे ।	
ते ते वायविभे जना मवृन्तीन्द्रगोषा मदन्ति देवगोपाः	३२
अध स्या योपणा मही प्रतीची वशमृश्वम् । अधिरुक्कमा वि नीयते	३३[६] (१००५)

(४७)

१८ त्रित आप्त्यः । आदित्याः, १४-१८ आदित्योपसः (दुःश्वप्रघ्न) । महापङ्क्तिः ।

महिं वो महतामवो वरुण मित्रं वाशुपे ।
यमादित्या अभि सुहो रक्षथा नेमघं नेश—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १
विवा देवा अधाना—मादित्यासो अपाकृतिम् ।
पक्षा वयो यथोपरि व्यस्मे शर्म यच्छता—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः २
व्यस्मे अधि शर्म तत् पक्षा वयो न यन्तन ।
विश्वानि विश्ववेदसो वरुण्या मनामहे—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ३
यस्मा अरासत् क्षयं जीवातुं च प्रचेतसः ।
मनोर्विश्वस्य धेविम आदित्या राय ईशते—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ४
परिं णो वृणजन्तघा दुर्गाणि रथ्यो यथा ।
स्यामेविन्द्रस्य शर्म—ण्यादित्यानामुतावस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ५ [७]

परिहृतेवृना जनो युष्मादत्तस्य वायति ।
देवा अर्धभमाश वो यमादित्या अहेतना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ६
न तं तिमं चन त्यजो न द्रांसकुमि तं गुरु ।
यस्मा उ शर्म सप्रथ आदित्यासो अराध्व—मनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ७
युष्मे देवा अपि षमसि युध्वन्त इव वर्मसु ।
पुयं महो न एनसो युयमर्भानुरुप्यता—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ८ (१०१३)

अदितिर्न उरुष्यत्व—दितिः शर्म यच्छतु ।

माता मित्रस्य रेवतीं ऽर्यम्णो वरुणस्य चा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ९
यदेवाः शर्म शरणं यद्भद्रं यदनातुरम् ।

त्रिधातु यद्वरुण्यं तदुस्मासु वि र्यन्तना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १० [८]

आदित्या अव हि ख्यता—धि कूलादिव स्पशः ।

सुतीर्थमर्वतो यथा—नु नो नेपथा सुग—मनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ११

नेह भद्रं रक्षस्विने नावयै नोपया उत ।

गवं च भद्रं धेनवं वीराय च श्रवस्यते ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १२

ययुर्विर्यदपीच्यं देवांसो अस्ति दुष्कृतम् ।

त्रिते तद्विभ्राज्य आरे अस्मद् दधातना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १३

यच्च गोषु दुष्प्वज्यं यच्चास्मे दुहितर्दिवः ।

त्रिताय तद्विभावया—ज्याय परा वहा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १४

निष्कं वा वा कृणवते स्रजं वा दुहितर्दिवः ।

त्रिते दुष्प्वज्यं सर्व—माज्ये परि दक्षस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १५ [९]

तदन्नाय तदपसे तं भागमुपसेदुषे ।

त्रितार्यं च द्विताय चो—षो दुष्प्वज्यं वहा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १६

यथा कलां यथा शर्फं यथं कृणं संनयामसि ।

एवा दुष्प्वज्यं सर्व—माज्ये सं नयामस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १७

अजैष्माद्यासनाम् चा—भूमानांसो वयम् ।

उषो यस्माद् दुष्प्वज्या—दभैष्माप तदुच्छत्व—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १८ [१०]
(१०११)

(४८)

१५ प्रगाथो घोरः काण्वः । सोमः । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

स्वादोरभक्षि वयसः सुमेधा स्वाधयो वरिवोवित्तरस्य ।

विश्वे यं देवा उत मर्त्यांसो मधुं ब्रुवन्तो अग्निं संचरन्ति १

अन्तश्च प्रागा अदितिर्भवास्य वयाता हरंसो देव्यस्य ।

इन्नुविन्द्रेभ्य सख्यं जुषाणः श्रौष्टीं व धुरमनु राय क्रध्याः २ (१०१५)

अपां सोमं मृतं अधूमा गन्म ज्योतिरविहाम वेवान् ।
 किं नूनमस्मान् कृणवदरातिः किमु धूतिरमृतं मर्त्यस्य ३
 शं नो भव हृद आ पीत इन्दो पितेव सोम सुनवे सुशेवः ।
 सखेव सख्य उरुशंस धीरः प्र ण आयुर्जीवसे सोम तारीः ४
 इमे मा पीता ग्रहास उरुण्यो रथं न गावः समनाह पर्वसु ।
 ते मा रक्षन्तु विससंश्चरित्रा कुत मा सामाद्यवयन्त्वन्दवः ५ [११]

अग्निं न मा मथितं सं दिदीपः प्र चक्षय कृणुहि वस्यसो नः ।
 अथा हि ते सव आ सोम मन्ये रेवां इव प्र चरा पुष्टिमच्छ ६
 इषिरेण ते मनसा सुतस्य भक्षीमहि पित्र्यस्येव रायः ।
 सोम राजन् प्र ण आयुंषि तारी रहानीव सूर्यो वासुराणि ७
 सोम राजन् मृळया नः स्वस्ति तव स्मसि व्रत्यास्तस्य विद्धि ।
 अलति दक्ष उत मन्युरिन्द्रो मा नो अर्यो अनुकामं परा दाः ८
 त्वं हि नस्तन्वः सोम गोपा गात्रेगात्रे निपसत्था नृचक्षाः ।
 यत् ते वयं प्रमिनाम व्रतानि स नो मृळ सुपत्ना देव वस्यः ९
 ऋद्वरेण सख्या सचेय यो मा न रिष्येद्वर्यश्व पीतः ।
 अर्य यः सोमो न्यधोप्यस्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिरमिष्यायुः १० [१२]

अप त्या अस्थुरनिरा अमीवा निरत्रसन् तमिषीचीरभैपुः
 आ सोमो अस्मा अरुहद विहाया अगन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः ११
 यो न इन्दुः पितरो हन्तु पीतो ऽमर्त्यो मर्त्यो आविवेश ।
 तस्मै सोमाय हविषा विधेम मृळीके अस्य सुमतौ स्याम १२
 त्वं सोम णितृभिः संविद्वानो ऽनु द्यावापृथिवी आ ततन्थ ।
 तस्मै त इन्दो हविषा विधेम वयं स्याम पतयो रयीणाम् १३
 ज्ञातारो देवा अधि वोचता नो मा नो निद्रा ईशत मोत जल्पिः
 वयं सोमस्य विश्वहं प्रियासः सुवीरांसो विदथमा वदेम । १४
 त्वं नः सोम विश्वतो वयोधा स्त्वं स्वविदा विंशा नृचक्षाः ।
 त्वं न इन्द ऊतिभिः सजोपाः पाहि पश्वाताकुत वा पुरस्तात् १५ [१३] (१०३८)

अथ वालखिल्यम् ।

(४९) [१]

१० प्रस्कण्वः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथाः= (विषमा वृद्धती, समा सतोवृद्धती) ।

अभि प्र वः सुरार्धस-मिन्द्रमर्चं यथा विदे ।

यो जरितृभ्यो मघवां पुरुवसुः सहस्रेणैव शिक्षति १

शतानीकिव प्र जिगाति धृष्णया हन्ति वृत्राणि वृशुषे ।

गिरेरिव प्र रसा अस्य पिन्विरे दत्राणि पुरुभोजसः २

आ त्वा सुतास इन्द्रवो मवा य इन्द्र गिर्वणः ।

आपो न वज्रिन्नवोक्त्यं सरः पूणन्ति हूर राधसे ३

अनेहसं प्रतरणं विवक्ष्णं मध्वः स्वादिष्टमीं पिब ।

आ यथा मन्दसानः किरासि नः प्र क्षुदेव त्वना धूपत् ४

आ नः स्तोममुप द्व-द्वियानो अश्वो न सोतुभिः ।

यं ते स्वधावन् त्वदयन्ति धेनव इन्द्र कण्वेषु रातर्यः ५ [१४]

उग्रं न वीरं नमसोप सेदिम विभूतिमक्षितावसुम् ।

उद्रीवं वज्रिन्नवतो न सिञ्चते क्षरन्तीन्द्र धीतर्यः ६

यद्ध नूनं यद्वा यजे यद्वा पृथिव्यामधि ।

अतो नो यजमाशुभिर्महेमत उग्र उग्रेमिरा गहि ७

अजिरासो हरयो ये ते आशवो वाता इव प्रसक्षिणः ।

येभिरपत्यं मनुषः परीयसे येभ्रिविंशं स्वर्हृशे ८

एतावतस्त ईमह इन्द्र सुभ्रस्य गोमंतः ।

यथा प्रावो मघवन् मेध्यातिथिं यथा नीपातिथिं धने ९

यथा कण्वे मघवन् त्रसदस्यवि यथा पक्थे वृशत्रजे ।

यथा गोशर्यि असनोर्कजिष्वनीन्द्र गोमद्विरण्यवत् १० [१५] [१०४८]

(५०) [१]

१० भुष्टिशुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

प्र सु धुतं तुराधसं सचीं शक्तमभिष्टये ।

यः सुन्वते स्तुवते काम्यं पशुं सहस्रेणेव यंहते १

शतानींका ऐतयो अत्य कुन्तरा इन्द्रस्य समिवो महीः ।

गिरिर्न मृज्जा मघवत्सु पिन्वते यवीं सुता अमन्दिषुः २

यवीं सुतासु हन्वन्तो ऽभि म्रियमन्दिषुः ।

आपो न धावि सर्वनं म आ वंसो कुघाड्वोप वाशुपे ३

अनेहसं वो हवमानयूतये मध्वः क्षरन्ति धीतयः ।

आ त्वा वरतो हवमानासु इन्ध्व उप स्तोत्रेषु वाधिरे ४

आ नः सोमे स्वध्वर इयानो अत्यो न तोंकते ।

यं ते स्वदायन् त्ववन्ति भूर्तयः पैरे छन्दयसे हवम् ५ [१६]

प्र वीरमुग्रं विविचिं धनुरुपृतं विभूतिं सार्धसो महः ।

उदीर्य वज्रिन्नवतो वसुत्वसा सदा पीपेथ वाशुपे ६

यद्ध नूनं परावति यद् वा पृथिव्यां विवि ।

युजान इन्द्र हरिर्भिर्महेमत क्रुण्व क्रुण्वेयिरा गहि ७

रथिराजो हरयो ये ते अस्विध ओजो वार्तस्यु पिप्रति ।

येमिर्नि दस्युं मनुषो निघोरयो येभिः स्वः प्रीयसे ८

एतापतस्ते वसो विद्याम शूर नव्यसः ।

यथा प्राप एतं कृत्ये धने यथा वशं दशमजे ९

यथा कण्वे मघवन् मेधे अध्वरे वीर्यनीधि वयून्सि ।

यथा गोशर्ये असिवासो अजिघ्रो मयि गोत्रं हरिभियम् १० [१७] (१०५८)

(५१) [१]

१० भुष्टिशुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

यथा मनौ सांवरणौ सोममिन्द्रापिबः सुतम् ।

नीपातिथो मघवन् मेध्यातिथौ पुष्टिगौ भुष्टिगौ सचा १ (१०५९)

पार्षद्वाणः प्रस्कण्डं समसादय च्छयानं जिह्विमुद्धितम् ।

सहस्राण्यासिपासद् गवाक्षुषि स्त्वोतो दस्यवे वृकः

२

य उक्थेभिर्न विन्धते चिकिद्य ऋषिचोदनः ।

इन्द्रं तमच्छा वक् नव्यस्या मृत्य रिण्यन्तं न भोजसे

३

यस्मा अर्कं सप्तशीर्षाणमानुचु स्त्रिधातुयुसुमे पदे ।

स वि० मा विश्वा भुवनानि चिक्रव दादिज्जनिष्ट पौंस्यम्

४

यो नो वृता वसूना मित्वं तं हूमहे वयम् ।

विद्या ह्यस्य सुमतिं नवीयसीं गमेम गोमति वृजे

५ [१८]

यस्मै त्वं वंसो वृनाय शिर्षसि स रायस्पोषमश्नुते ।

तं त्वा वयं मघवन्निन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे

६

कदा चन स्तरीरसि नेन्द्र सश्वसि वृक्षुषे ।

उपोपेक्षु मघवन् भूय इक्षु ते दानं देवस्य पृच्यते

७

प्र यो ननक्षे अभ्योजसा किर्वि वधेः क्षुण्णं निघोषयन् ।

यदेदस्तम्भीत प्रथयन्मू दिय मादिज्जनिष्ट पार्थिवः

८

यस्यायं विश्व आयो दासः शेवधिषा अरिः ।

तिरश्चिर्वयं रुशमि पवीरवि तुभ्येत् सो अज्यते रयिः

९

तुरण्यवो मधुमन्तं घृतश्नुतं विप्रासो अर्कमानुचुः ।

अस्मे रयिः पप्रथे वृण्यं शवो ऽस्मे सुवाना इन्द्रदः

१० [१९] [१०६८]

(५२) [४]

१० आयुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषया वृहती, सप्ता सत्तेष्वुदती) ।

यथा मनो विर्वस्वति सोमं शक्रार्पिवः सुतद्य ।

यथा त्रिते छन्द इन्द्र जुजोपस्या यो मादयसे सचा

१

पृषधे मेधये मातरिश्वनी न्द्र सुवाने अमन्धथाः ।

यथा सोमं दशशिषे वशोण्ये स्यूसरश्मावृजूनसि

२

य उक्था केवला वृधे यः सोमं धृषितापिबत् ।

यस्मै विष्णुस्त्रीणि पदा विचक्रय उर्य मित्रस्य धर्मयिः

३

(१०७१)

यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु चाकनो वाजे वाजिच्छतक्रतो ।

तं त्वा वयं सुसुधाभिष गोदुहो जुहुमसि भवस्यवः

४

यो नो दाता स नः पिता मह्यो उग्र ईशानकृत ।

अयामश्रुयो मधवा पुखसु गोरिष्वस्य प्र दातु नः

५ [२०]

यस्मै त्वं वसो वृणाय मह्यसे स रायस्पोषमिन्वति ।

वसूषवो वसुपति शतक्रतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे

६

कृषा चन प्र युच्छस्यु—मे नि पांसि जन्मनी ।

तुरीयादित्य हवन् त इन्द्रिय—मा तस्थावमृतं द्विवि

७

यस्मै त्वं मधवस्त्रिन्द्र गिर्वणः शिक्षो शिक्षसि वृशुपे ।

अस्माकं गिर उत सुष्टुतिं वसो कण्ववच्छृणुधी हवम्

८

अस्तावि मन्य पूर्य मह्येन्द्राय वोचत ।

पूर्वाकृतस्य बृहतीरनूयत स्तोतुर्मैधा असृक्षत

९

समिन्द्रो रायो बृहतीरधूनुत सं क्षोणी समु सूर्यम् ।

सं शुक्रासः शुचयः सं गवाशिरः सोमा इन्द्रममन्विषुः

१० [२१] (१०७८)

(५३) [५]

८ मेध्यः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

उपयं त्वा मधोनां ज्येष्ठं च वृषभाणाम् ।

पूर्वित्तमं मधवस्त्रिन्द्र गोविषु—मीशानं राय ईमहे

१

य आयुं कुत्समतिथिगवमर्दयो वावृधानो विवेर्विवे ।

तं त्वा वयं हर्यश्वं शतक्रतुं वाजयन्तो हवामहे

२

आ नो विश्वेषां रसुं मधवः सिञ्चन्त्वद्रयः ।

ये परावति सुन्विरे जनेष्वा ये अर्वावतीन्ववः

३

विश्वा द्वेषांसि जहि चाव चा कृधि विश्वे सन्वन्त्वा वसु ।

शीष्टेषु चित्ते मदिरासो अंशवो यज्ञा सोमस्य तुम्पसि

४ [२२]

इन्द्र नेदीय एदिहि मितमैधाभिरुतिभिः ।

आ शीतम् शतैर्भाभिरभिष्टिमि—रा स्वापे स्वापिभिः

५

(१०८१)

आजितुरं सत्यं विश्वचर्षणिं कृधि प्रजास्वाभंगम् ।
 प्र सू तिरा शचीमिथे तं उक्थिनः क्रतुं पुनत आनुषक्
 यस्ते साधिष्ठोऽवसे ते स्याम भरेषु ते ।
 वयं होत्राभिरुत देवहूतिभिः ससवांसो मनाग्रहे
 अहं हि ते हरिषो ब्रह्म वाजयु—राजिं यामि सद्भोतिभिः ।
 त्वामिवेद तममे समश्वयु—र्गन्युरथे मथीनाम्

६

७

८ [२३] (१०८)

(५४) [६]

८ मातरिषा काण्वः । इन्द्रः, ३-४ विश्वे देवाः । प्रगाथः = (विषमा वृद्धी, समा वृत्तेष्वृद्धी) ।

एतत् तं इन्द्र वीर्यं गीर्भिर्गुणन्ति कारवः ।
 ते स्तोभन्त ऊर्जमावन् घृतश्रुतं पौरासो नक्षन् धीतिभिः
 नक्षन्त इन्द्रमवसे सुकृत्यया येषां सुतेषु मन्वसे ।
 यथा संवर्ते अमवो यथा कुश एवास्मे इन्द्र मत्स्व
 आ नो विश्वे सजोषसो देवांसो गन्तनोष नः
 वसवो रुद्रा अवसे न आ गम—ऽन्ध्रुवन्तु मरुतो हवम्
 पूषा विष्णुर्हवन् मे सरस्व—त्यवन्तु सप्त सिन्धवः ।
 आपो वातः पर्वतासो वनस्पतिः शृणोतुं पृथिवी हवम्

१

२

३

४ [२४]

यविन्द्र राधो अस्ति ते माघोनं मघवत्तम ।
 तेन नो बोधि सधुमाद्यो वृधे भगो वानाय वृत्रहन्
 आजिपते नृपते त्वमिन्द्रि नो वाज आ वक्षि सुकतो ।
 वीती होत्राभिरुत देववीतिभिः ससवांसो वि शृण्विरे
 सन्ति ह्यर्य आशिष इन्द्र आयुर्जनानाम् ।
 अस्मान् नक्षस्व मघवन्नुपावसे धुक्षस्व पिप्युषीमिषम्
 वयं तं इन्द्र स्तोमैर्मिषिधेम त्वमस्माकं शतक्रतो ।
 महि स्थूरं शशयं राधो अहयं प्रस्कण्वाय नि तोशय

५

६

७

८ [२५] (१०९)

(५५) [७]

५ कुशः काण्वः । इन्द्रः, प्रस्कण्वश्च । गायत्री, ३. ५ अनुष्टुप् ।

- भूरीविन्द्रस्य वीर्यं व्यस्यमभ्यार्यति । राधस्ते दस्यवे वृक १
 ज्ञातं श्वेतासं लक्ष्णो विवि तारो न रोचन्ते । मुह्य दिवं न तंस्तमुः २
 ज्ञातं वेपुच्छतं गुनः ज्ञातं चर्याणि म्लातानि ।
 ज्ञातं मे वस्वजस्तुका अरुषीणां चतुःशतम् ३
 सुष्टेवाः स्थ काण्वायना वयोपयो विचरन्तः । अश्वसो न चक्रुमत ४
 आदित् मातस्य चकिरन् ज्ञानूलस्य गहि श्रवः ।
 श्याचीरतिध्वसन् पृथ—श्वरुपा चन संनशे ५ [२६] (१०९९)

(५६) [८]

५ पृथग्रः काण्वः । इन्द्रः, प्रस्कण्वश्च ५ अग्निमूर्यौ । गायत्री, ५ पङ्क्तिः ।

- प्रति ते दस्यवे वृक राधो अदुर्हयम् । द्यौर्न प्रथिना शवः १
 वश मह्यं पौतकतः सहस्रा दस्यवे वृकः । निर्याद्वायो अंसहत २
 ज्ञातं मे गर्दभानां ज्ञातसूर्णीवतीनाम् । ज्ञातं वासां अति सजः ३
 तन्नो अपि प्राणीयत पूतकताये व्यक्ता । अश्वानामिन्न यृथ्याम् ४
 अचैत्यग्निश्चिकितु हव्यवाद् स सुमद्रथः ।
 अग्निः शुक्रेण शोचिपा बृहत सूर्यो अरोचत विवि सूर्यो अरोचत ५ [२७] (११०४)

(५७) [९]

४ मेभ्यः काण्वः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

- ग्रुधं वेवा कर्तुना पूर्व्येण युक्ता रथेन तविषं यजन्ना ।
 आगच्छतं नासत्या शचीभि—रिदं तुतीयं सर्वनं पिबाथः १
 युषां वेवाद्यय एकादृशासः सत्याः सत्यस्य ददृशे पुरस्तात ।
 अस्माकं यज्ञं सर्वनं जुषाणा पातं सोममश्विना दीर्घमी २
 पनाप्यं तदश्विना कृतं वां वृषभो विवो रजसः पृथिव्याः ।
 सहस्रं शंसा उत ये गर्विष्ठौ सर्वा इत तौ उप याता पिबध्वे ३ (११०७)

अयं वां भागो निहितो यज्ञे—या गिरो नासत्योर्ष यातम् ।

पिवंतं सोमं मधुमन्तमरुमे प्र दाश्वांसमवतं शचीभिः

४ [२८] (११०८)

(५८) [१०]

३ मेध्यः काण्वः । विश्वे देवाः, १ कविजो वा । सिधुः ।

यमृत्विजो बहुधा कल्पयन्तः सचेतसो यज्ञसिधं बह्वन्ति ।

यो अनूचानो बाह्यणो युक्त आसीत् का स्वित् तज्ज यजमानस्य संविद् १

एक एवाग्निर्वहुधा सर्भिद्ध एकः सूर्यो विश्वमनु प्रभूतः ।

एकैवोषाः सर्वमिदं वि मा—त्येकं वा इदं वि वभूवु सर्वम् २

ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं त्रिचक्रं सुखं रथं सुषवं मूर्धिवारम् ।

चित्रामघा यस्य योगेऽधिजज्ञे तं वां हुवे अति रिक्तं पिवध्वै ३ [२९] (११११)

(५९) [११]

७ सुपर्णः काण्वः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

इमानि वां भागधेयानि सिद्धत इन्द्रावरुणा प्र महे सुतेषु वाम् ।

यज्ञेयज्ञे ह सर्वना भुरण्यथो यत् सुन्वते यजमानाय शिक्षथः १

निष्पिध्वरीरोर्ध्वधीराप आस्ता मिन्द्रावरुणा महिमानमाशत ।

या सिद्धतु रजसः पारे अध्वनो ययोः शत्रुर्नकिरादेव ओहते २

सत्यं तर्दिन्द्रावरुणा कृशस्य वां मध्व ऊर्मिं दुहते सप्त वाणीः ।

तामिर्कुश्वांसमवतं शुभस्पती यो वामदन्धो अभि पाति चित्सिभिः ३

घृतप्रुषः सौम्या जीरदानवः सप्त स्वसारः सर्वेन ऋतस्य ।

या ह वामिन्द्रावरुणा घृतश्रुत स्तामिर्धत्तं यजमानाय शिक्षतम् ४ [३०]

अर्धोचाम बहुते सौमगाय सत्यं त्वेषाभ्यां महिमानमिन्द्रियम् ।

अस्मान् त्विन्द्रावरुणा घृतश्रुत—त्रिभिः साप्तेभिरेवतं शुभस्पती ५

इन्द्रावरुणा यद्विभ्यो मनीषा वाचो मतिं श्रुतमक्षतमये ।

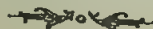
यानि स्थानान्यसृजन्त धीरा यज्ञं तन्वानास्तर्पसाभ्यपश्यम् ६

इन्द्रावरुणा सौमनसमहसं रायस्योषं यजमानेषु धत्तम् ।

प्रजां पुष्टिं मूर्तिमस्मासु धत्तं दीर्घायुत्वाय प्र तिरतं न आयुः

७ [३१] (१११८)

॥ इति वालखिल्यं समाप्तम् ॥

(६०)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० ६०-६९]

१० अग्नेः प्रगाथः । अग्निः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

अग्न आ योह्यग्निमिहोतारं त्वा वृणीमहे ।

आ त्वामनक्तु प्रयता हविष्यती यजिष्ठं वहिष्यसे १

अच्छा हि त्वा सहसः क्षूनो अङ्गिरः सृचश्चरन्त्यध्वरे ।

ऊर्जो नपातं घृतकेशमीमहे ऽग्निं यज्ञेषु पूर्यम् २

अग्ने कविर्विधा असि होता पादक यक्षयः ।

मन्द्रो यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यो विप्रेभिः शुक्र मन्मभिः ३

अद्रोष्टुमा वह्नोऽज्ञतो यविष्ठ्य वृचा अजस्र वीतर्ये ।

अभि प्रयांसि जुधिता वंसो गहि मन्वस्व धीप्तिमिर्हितः ४

त्वमित् सप्रथा अस्य भे त्रातर्कतस्कुविः ।

त्वां विप्रासः समिधान दीदिव आ विवासन्ति वेधसः ५ [३२]

शोचा शोचिष्ठ दीदिवि विशे मयो रास्व स्तोत्रे ग्राहं असि ।

वृवानां शमन् मम सन्तु सूरयः शन्नूषाहः स्वग्रयः ६

यथा चिद् बृद्धमन्तु मग्ने संजूर्धसि क्षमि ।

एवा दह मित्रमहो यो अस्मधुग दुर्मन्मा कश्च वेनति ७

मा नो मर्ताय रिपवे रक्षस्विने माघशंसाय रीरधः ।

अन्नेधद्भिस्तृणैर्मिर्यविष्ठ्य शिवेभिः पाहि पायुभिः ८

पाहि नो अग्न एकया पाह्युत द्वितीयया ।

पाहि गीर्मिस्तिसृभिर्ब्रजा पते पाहि चतसृभिर्वसो ९

पाहि विश्वस्पाद्वक्षसो अराव्याः प्र स्म वाजेषु नोऽव ।

त्वामिद्धि नेदिष्ठं देवतातय आपि नक्षामहे वृधे १० [३३]

आ नो अग्ने वयोवृधं रयिं पावक शंस्यम् ।

रास्वा च न उपमाते पुरुस्पृहं सुनीती स्वयंशस्तरम् ११

येन वंसाम् पृतनासु शर्धत स्तरन्तो अर्य आदिशः ।

स त्वं नो वर्ध प्रयसा शचीवसो जिन्वा धियो वसुविदः १२

शिशानो वृषभो यथाग्निः शृङ्गे दविध्वत् ।

क्षिमा अस्य हनवो न प्रतिधूये सुजग्मः सहसो यधुः १३

(११३२)

- नहि ते अग्रे वृषभ प्रतिधुषे जम्भालो यद्विपिण्डरे ।
 स त्वं नो होतः सुहुतं हविष्कृधि वंस्वा नो वार्यां पुर १४
- शेषे वनेषु मात्रोः सं त्वा मतीस इन्धते ।
 अतन्द्रो हव्या वहसि हविष्कृत आदिद् वेदेषु राजसि १५ [३४]
- सप्त होतारस्तमिर्वीळते त्वा ऽग्ने सुत्यजमह्वयम् ।
 भिनत्स्याद्वि तपसा वि शोचिषा प्राग्ने तिष्ठ जनां अतिं १६
- अग्निमग्निं वो अधिगुं हुवेम वृक्तवर्हिपः ।
 अग्निं हितप्रथसः शम्यतीष्या ऽऽ होतारं चर्षणीनाम् १७
- केतेन शर्मन् तस्यते सुधामण्यग्ने तुभ्यं चिक्षित्वना ।
 इवण्यया नः पुरुषपुमा भर वाजं नेदिष्ठमृतये १८
- अग्रे जरितर्विशपति—स्तेपानो देव रक्षसः ।
 अप्रोषिवान् गृहपतिर्महौ असि क्विक्वस्पायुर्दुरोणयुः १९
- मा नो रक्ष आ वैशीवापृणीवसो मा यतुर्यानुमावताम् ।
 पुरोगव्युत्यनिरामप क्षुध—मग्ने सेधं रक्षास्विनः २० [३५] (१११८)

(६१)

१८ भगः प्रागाथः । इन्द्रः । प्रागाथः = (विषमा वृद्धती, समा सन्तोवृद्धती,) १७ शंकुमती ।

- उभयं शृण्वच्च न इन्द्रो अर्वागिदं वचः ।
 सत्राच्यां मघवा सोमपीतये धिया शविष्ठ आ गमत् १
- तं हि स्वराजं वृषमं तमोजसे धिपर्णे निष्ठतक्षतुः ।
 उतोपमानां प्रथमो नि पीदसि सोमकामं हि ते मनः २
- आ वृषस्व पुरुवसो सुतस्येन्द्रान्धसः ।
 विष्मा हि त्वा हरिवः पुत्सु सासहि—मधृष्टं चिद् दधृष्वजिम् ३
- अप्रामिसत्य मघवन् तथेवस—दिन्द्र कत्वा यथा वशः ।
 सनेम वाजं तव शिप्रिन्नवसा मक्ष चिद्यन्तो अद्रिषः ४
- शङ्ख्युर्दुषु शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।
 भगं न हि त्वा यशसं वसुविभ्र—मनु शूर चरामसि ५ [३६] (११४१)

- पौरो अश्वस्य पुङ्गुक्ष्व गवाम्—स्युत्सो देव हिरण्ययः ।
 नक्षिहिं वानं परिशर्धिष्व त्वे यद्यद्यामि तदा मर ६
- त्वं होहि पेरवे विदा मयं वसुचये ।
 उद् वसुचस्य मवसन् गर्विष्य उचिन्द्राश्वमिष्टये ७
- त्वं पुङ्गुक्ष्वगणि ज्ञातानि च यूथा वृनायं मंहसे ।
 आ पुरं पुरं चकृम विप्रवचस इन्द्रं गायन्तोऽवसे ८
- अविषो वा यद्विधि—द्विषो वेन्द्र ते वचः ।
 स प्र यज्ञान् त्वाया ज्ञातक्रतो प्राचामन्यो अहंसन ९
- उग्रपाहुर्गृह्णन्त्वा पुरं पुरो यदि मे शृणुवन्द्वयम् ।
 वसुचसो वसुपतिं ज्ञातक्रतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे १० [३७]
- न प्रायासो मनामहे नारायासो न जलहवः ।
 यद्विजिघ्रन् घृषणं सचां सुते सखायं कृणवामहे ११
- उग्रं युयुज्म घृतेनाशु सासहि—मृणकातिमदाभ्यम् ।
 वेदा भुयं चित् सन्तिता रथीतमो वाजिनं यमिदु नशात् १२
- यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि ।
 मयवन्नुग्धि तव तन्न कृतिभिर्वि द्विषो वि मृधो जहि १३
- त्वं हि राधस्पते राधसो मुहः क्षयस्यासि विधतः ।
 तं त्वा वयं मयवन्निन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे १४
- इन्द्रः स्पष्टुत वृत्रहा परस्पा नो वरेण्यः ।
 स नो रक्षिषच्चरमं स मध्यमं स पश्चात् पातु नः पुरः १५ [३८]
- त्वं नः पश्चादधरादुत्तरात् पुर इन्द्र नि पाहि विश्वतः ।
 आरे अस्मत् कृणुहि देव्यं मय—मारे हेतीरवेवीः १६
- अद्याद्या श्वःश्व इन्द्र त्रास्व पुरे च नः ।
 विश्वा च नो जरिषुन् त्संपते अहा दिवा नक्तं च रक्षिषः १७
- प्रमङ्ग्री शूरो मधवा तुवीमघः संमिश्रो वीर्याय कम् ।
 उमा ते बाहू वृषणा शतक्रतो नि या वज्रं मिमिक्षतुः १८ [३९] (११५६)

११ प्रगाथो घोरः काण्वः । इन्द्रः । पञ्क्तिः, ७-९ वृद्धता ।

- प्रो अस्मा उपस्तुतिं भरता यज्जुजोषति ।
 उक्थैरिन्द्रस्य माहिं वयो वर्धन्ति सोमिनो भद्रा इन्द्रस्य रातयः १
 अयुजो असमो नृभिरेकः कृष्टीरयास्यः ।
 पूर्विरति प्र वावृधे विश्वा जातान्योजसा भद्रा इन्द्रस्य रातयः २
 अहिंतेन चिदर्वता जीरदानुः सिषासति ।
 प्रवाच्यमिन्द्र तत् तव वीर्याणि करिष्यतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ३
 आ याहि कृण्वाम त इन्द्र ब्रह्माणि वर्धना ।
 येभिः शविष्ठ चाकनो भद्रमिह श्रवस्यते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ४
 धूपताश्चिद् धूपन्मनः कृणोषीन्द्र यत् त्वम् ।
 तीव्रैः सोमैः सपर्यतो नमोभिः प्रतिभूषतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ५
 अचं चष्ट कर्षीषमो ऽव्रता इव मानुषः ।
 जुष्टी वक्षस्य सोमिनः सखायं कृणुते युजं भद्रा इन्द्रस्य रातयः ६ [४०]

- विश्वे त इन्द्र वीर्यं देवा अनु क्रतुं ददुः ।
 भुवो विश्वस्य गोपतिः पुरुष्टुत भद्रा इन्द्रस्य रातयः ७
 गूणे तदिन्द्र ते शव उपमं देवतातये ।
 यद्धंसि वृत्रमोजसा शचीपते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ८
 समनेव वपुष्यतः कृणवन्मानुषा युगा ।
 विदे तदिन्द्रश्चेतनमधं श्रुतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ९
 उज्जातमिन्द्र ते शव उत त्वामुत् तव क्रतुम् ।
 भूरिगो भूरि वावृधुर्मयवन् तव शर्मणि भद्रा इन्द्रस्य रातयः १०
 अहं च त्वं च वृत्रहन्त्सं युज्याव सनिभ्य आ ।
 अरातीवा चिदद्विवो ऽनु नौ शूर मंसते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ११
 सत्यमिद् वा उ तं ह्यमिन्द्रं स्तवाम नानृतम् ।
 महाँ असुन्वतो वधो भूरि ज्योतीषि सुन्वतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः १२ [४१] (११९८)

(६३)

११ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः, १२ देवाः । गायत्रीः १, ४-५, ७ अनुष्टुपः १२ त्रिष्टुप् ।

स पूर्व्यां महानां वेनः क्रतुभिरानजे । यस्य द्वारा मनुषिता देवेषु धिय आनजे १
 विवो मानं नोत्सदन् त्सोमपृष्ठासो अद्रयः । उक्था ब्रह्म च शंस्या २
 स विद्वौ अङ्गिरोभ्य इन्द्रो गा अंवृणोदप । स्तुपे तदस्य पौंस्यम् ३
 स प्रलथा कविवृध इन्द्रो वाकस्य वक्षणिः । शिवो अकस्य होमन्यस्मन्ना गन्त्ववसे ४
 आदु नु ते अनु क्रतुं स्वाहा वरस्य यज्यवः । श्वात्रमर्का अनूपतेन्द्र गोत्रस्य वावने ५
 इन्ने विश्वानि वीर्या कृतानि कर्त्तानि च । यमर्का अध्वरं विदुः ६ [४२]

यत् पाञ्चजन्यया विशेषेन्द्रे घोषा असृक्षत । अस्तृणाद्गृह्णा विपोऽ १ यो मानस्य स क्षयः ७
 इयमु ते अनुष्टुतिं श्रकूपे तानि पौंस्या । प्रावश्चक्रस्य वर्तनिम् ८
 अस्य वृणो व्योदन उरु क्रमिष्ट जीवसे । यवं न पृथ्व आ ददे ९
 तद्धाना अवस्यवो युष्माभिर्दक्षपितरः । स्याम मरुत्वतो वृधे १०
 बळुवियाय धाम्न ऋकभिः शूर नोनुमः । जेषामिन्द्र त्वया युजा ११
 अस्मे रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्ये भरहृतौ सजोषाः ।
 यः शंसते स्तुवते धार्यि पञ्च इन्द्रज्येष्ठा अस्मां अवन्तु देवाः १२ [४३] (११८०)

(६४)

११ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

उत् त्वा मन्वन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अवं ब्रह्मद्विपो जहि १
 पृषा पर्णोरराधसो नि बाधस्व महौ असि । नहि त्वा कश्चन प्रति २
 त्वमीशिपे सुताना मिन्द्र त्वमसुतानाम् । त्वं राजा जनानाम् ३
 एहि प्रेहि क्षयो वि व्याऽघोर्यश्चर्यणीनाम् । ओमे पृणासि रोदसी ४
 त्वं चित् पर्वतं गिरिं शतवन्तं सहस्रिणम् । वि स्तोतृभ्यो रुरोजिथ ५
 वयम् त्वा दिवा सुते वयं नक्तं हवामहे । अस्माकं काममा पृण ६ [४४]

क । स्य वृषभो युवा तुविथीवो अनानतः । ब्रह्मा कस्तं सपर्यति ७
 कस्य स्वित्र सर्वनं वृषा जुजुष्वौ अवं गच्छति । इन्द्रं क उ स्विदा चके ८
 कं ते काना असक्षत वृत्रहन् क सुवीर्या । उक्थे क उ स्विदन्तमः ९ (११८१)

अयं ते मानुषे जने सोमः पूरुषु सूर्यते । तस्येहि प्र द्रवा पिब	१०
अयं ते शर्यणावति सुपोमायामधि प्रियः । आर्जीकीये मदन्तमः	११
तमुद्य राधसे महे चारुं मदाय धृत्वये । एहीमिन्द्र द्रवा पिब	१२ [४५] (११९९)

(६५)

१२ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्र प्रागपागुवुङ् न्यग्वा ह्वसे नृभिः । आ याहि तूर्यमाशुभिः	१
यद्वा प्रस्रवणे द्विवो मादयासि स्वर्णरे । यद्वा समुद्रे अन्धसः	२
आ त्वा गीर्भिर्महामुरुं हुवे गामिव भोजसे । इन्द्र सोमस्य पीतये	३
आ तं इन्द्र महिमानं हरयो देव ते महः । रथे वहन्तु बिभ्रतः	४
इन्द्रं गृणीष उ स्तुषे महौ उग्र ईशानकृत् । एहि नः सुतं पिब	५
सुतावन्तस्त्वा वयं प्रयस्वन्तो हवामहे । इदं नो बर्हिणसदे	६ [४६]

यच्चिन्द्रि शश्वतामसीन्द्र साधारणस्त्वम् । तं त्वा वयं हवामहे	७
इदं ते सोम्यं मध्व-धुक्षन्नाद्रिभिन्नरः । जुषाण इन्द्र तत् पिब	८
विश्वो अयं विपश्चितो ऽति ख्यस्तूयमा गहि । अस्मे धेहि श्रवो बृहत्	९
दाता मे पृषतीनां राजा हिरण्यवीनाम् । मा देवा मघवा रिषत्	१०
सहस्रे पृषतीनामधि अन्द्रं बृहत् पृथु । शुक्रं हिरण्यमा ददे	११
नपातो दुर्गहस्य मे सहस्रेण सुरार्धसः । श्रवो देवेष्वकृत	१२ [४७] (११०४)

(६६)

१५ कलिः प्रागाथः । इन्द्रः । प्रगाथः= (वियमा वृद्धी, समा सतावृद्धी), १५ अनुष्टुप् ।

तरोभिर्वो विद्वद्रसु-मिन्द्रं सुबाधं ऊतये ।	
बृहद्वायन्तः सुतसोमि अध्वरे हुवे भरं न कारिणम्	१
न यं दुधा वरन्ते न स्थिरा मुरो मदे सुशिप्रमन्धसः ।	
य आहृत्या शशमानायं सुन्वते दाता जरित्र उरुच्यम्	२
यः शक्रो मुखो अश्वयो यो वा कीजो हिरण्ययः ।	
स ऊर्वस्य रजयन्पावृति-मिन्द्रो गव्यस्य वृत्रहा	३
निखातं चिद्यः पूरुसंभूतं वसू-दिद्वर्पति काशुषे ।	
वज्री सुशिप्रो हर्यश्च इत् करदि-न्द्रः कत्वा यथा वशात्	४ (११०८)

यद्वावन्थ पुरुहुत पुरा चिच्छूर नृणाम् ।

वयं तत् तं इन्द्र सं भरामसि यज्ञमुक्थं तुरं वचः

५ [४८]

सत्वा सोमेषु पुरुहुत वज्रिवो मदाय द्युक्ष सोमपाः ।

त्वमिद्धि ब्रह्मकृते काम्यं वसु देष्टः सुन्वते भुवः

६

वयमेनमिदा ह्यो ऽपीपेमेह वज्रिणम् ।

तस्मा उ अद्य संमना सुतं मरा ऽऽ नूनं भूषत भुते

७

वृकश्चिदस्य वारण उरामथि—रा वयुनेषु भूषति ।

सेमं नः स्तोमं जुजुपाण आ गृही—न्द्र प्र चित्रया धिया

८

कदू न्व—स्याकृत—मिन्द्रस्यास्ति पौंस्यम् ।

केनो नु कुं श्रोमतेन न ह्युभवे जनुषः परि वृत्रहा

९

कदू महीरधृष्टा अस्य तविषीः कदू वृत्रघ्नो अस्तुतम् ।

इन्द्रो विश्वान् बेकनाटो अहर्दृश उत कत्वा णोर्भि

१० [४९]

वयं धा ते अपूर्व्ये—न्द्र ब्रह्माणि वृत्रहन् ।

पुरुतमासः पुरुहुत वज्रिवो भूतिं न प्र भरामसि

११

पूर्वींश्चिद्धि त्वे तुविकूर्मिन्नाशसो हवन्त इन्द्रोतयः ।

तिरश्चिद्वयः सवना वंसो गहि शविष्ठ भुधि मे हवम्

१२

वयं धा ते त्वे इ—द्विन्द्र विप्रा अपि ष्मसि ।

नहि त्वद्वयः पुरुहुत कश्चन मर्षवन्नस्ति मर्हिता

१३

त्वं नो अस्या अमतेरुत क्षुधो—ऽभिर्शस्तेरव स्पृधि ।

त्वं न ऊती तव चित्रया धिया शिक्षा शचिष्ठ गातवित

१४

सोम इद्वः सुतो अस्तु कलथो मा बिभीतन ।

अपेक्षे ध्वस्मारयति स्वयं घैषो अर्पायति

१५ [५०] (२२१९)

(६७)

११ मत्स्यः स्वामदः, मैत्रावरुणिर्मन्यः, बहयो वा मत्स्या जालतडाः ।

आदित्याः, १०-११ अदितिः । गायत्री ।

त्यान् नु क्षत्रियाँ अव आकृत्यान् याचिपामहे । सुमूळीकाँ अभिष्टये १

मित्रो नो अत्यहति वरुणः पर्वदर्यमा । आकृत्यासो यथा विदुः २

तेषां हि चित्रमुक्थं वरुथमस्ति वाशुपे । आकृत्यानामकृते ३

(१२२२)

महिं वो महतामवो वरुण मित्रार्यमन् । अवांस्या वृणीमहे	४
जीवान् नो अभि धेतनाऽऽदित्यासः पुरा हथात् । कञ्च स्थ हवनधृतः	५ [५१]
यद्वः श्रान्ताय सुन्वते वरुथमस्ति यच्छदिः । तेना नो अधि वोचत	६
अस्ति देवा अंहोरुर्वस्ति रत्नमनांगसः । आदित्या अद्भुतैनसः	७
मा नः सेतुः सिषेव्यं महे वृणक्तु नस्परि । इन्द्र इक्षि भृतो वशी	८
मा नो मुचा रिपुणां वृजिनामविष्यवः । देवा अभि प्र मृक्षत	९
उत त्वामदिते म ह्यहं देवपुत्रं ब्रुवे । सुमृच्छीकामभिष्टये	१० [५२]
परिं वीने गभीर आँ उग्रपुत्रे जिघांसतः । मार्किस्तोकस्य नो रिषत्	११
अनेहो न उरुवज उरुचि वि प्रसंतवे । कूधि तोकार्य जीवसे	१२
ये मूर्धानः क्षितिना मदधासः स्वयंशसः । वृता रक्षन्ते अमुहः	१३
ते न आस्रो वृकाणा मादित्यासो मुमोचत । स्तेनं वृद्धमिवादिते	१४
अपो पु ण इयं शरु रादित्या अप वुर्मतिः । अस्मदेत्वर्जधनुषी	१५ [५३]
शश्वद्धि वः सुदानव आदित्या ऊतिभिर्वियम् । पुरा नूनं जुभुज्महे	१६
शश्वन्तं हि प्रचेतसः प्रतियन्तं चिदेनसः । देवाः कृणुध जीवसे	१७
तत् सु नो नव्यं सन्यस आदित्या यन्मुमोचति । बन्धाद्बद्धमिवादिते	१८
नास्मार्कमस्ति तत् तत् आदित्यासो अतिष्कदे । यूयमस्मभ्यं सृळत	१९
मा नो हेतिर्विवस्वत आदित्याः कुत्रिमा शरुः । पुरा नु जरसे वधीत्	२०
वि पु द्वेपो व्यंहति मादित्यासो वि संहितम् । विष्वग्वि बृहता रपः	२१ [५४] (११४०)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३८]

(६८)

१९ प्रियमेध आक्रिरसः । इन्द्रः । १४-१९ आश्वमेधौ । गायत्री, अनुष्टुप्मुखः प्रनाथः= (अनुष्टुप्+गायत्री) १, ४, ७, १० अनुष्टुप्, १६ शंकुमती ।

आ त्वा रथं यथोतये सुम्रायं वर्तयामसि । तुविकूर्मिमृतीपहं मिन्द्र शर्विष्ठ सत्यते ।
तुर्विशुष्मं तुर्विकतो शर्चीवो विश्वया मते । आ पंपाथ महित्वना २
यस्य ते महिना महः परि ज्मायन्तमीयतुः । हस्ता वज्रं हिरण्ययम् ३
विश्वानरस्य वरुपति मनानतस्य शर्वसः । एवैश्च चर्षणीना मूती हुवे रथानाम् ४
अभिष्टये सदावृधं स्वर्मीच्छेषु यं नरः । नाना हवन्त ऊतये ५ [१]
पुरोमात्रमूर्चीपम् मिन्द्रमुग्रं सुरार्धसम् । ईशानं चिद्रसनाम् ६
तंतमिद्रार्धसे मह इन्द्रं चोदामि पीतये । यः पूर्व्यामनुष्टुति मीशे कृष्टीनां नृतुः ७ (११४७)

न वस्य ते शवसान सख्यमानंश मर्त्यः । नक्तिः शवांसि ते नशत्	८
त्वोत्तसस्वा युजा ऽप्सु सूर्ये महच्छनम् । जयेम पूत्सु वज्रिवः	९
तं त्वा यज्ञेभिरीमहे तं गीभिर्गिर्वणस्तम ।	
इन्द्र यथा चिदाविथ वाजेषु पुरुमाप्यम्	१० [२]
वस्य ते स्वाहु सख्यं स्वाद्दी प्रणीतिरद्विवः । यज्ञो बितन्तसाध्यः	११
उरु णस्तन्वेष्ठे तन उरु क्षयाय नस्कृधि । उरु णो यन्धि जीवसे	१२
उरुं नृभ्य उरुं गव उरुं रथाय पन्थाम् । वेववीति मनामहे	१३
उप मा पद् द्वाहा नरः सोमस्य हृष्या । तिष्ठन्ति स्वादुरातयः	१४
क्रज्जार्विन्द्रोत आ वृषे हरी क्रक्षस्य सूनवि । आश्वमेधस्य रोहिता	१५ [३]
सुरधौ आतिथिग्वे स्वभीशूराक्षे । आश्वमेधे सुपेक्षसः	१६
षष्ठध्वौ आतिथिग्वे इन्द्रोते वधूमतः । सचा पुतक्रतो सनम्	१७
पेषु चेतुर्धण्व त्यन्तर्क्रेष्वरुषी । स्वभीशुः कशावती	१८
न युष्मे वाजबन्धवो निनित्सुश्चन मर्त्यः । अवद्यमधि दीधरत्	१९ [४] (१२५९)

(६९)

१८ प्रियमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः, ११ (अर्धर्वस्य) विश्वे देवाः, ११ (उत्तरार्धस्य)- १९ वरुणः ।

अनुष्टुप्, ९ उष्णिक्, ४-६ गायत्री, ११, १६ पङ्क्तिः, १७-१८ बृहती ।

प्रप वस्त्रिष्टुभमिषं मन्वर्दीरायेन्दवे । धिया वो मेधसातये पुरंध्या विवासति	१
नवं व ओदतीना नवं योयुवतीनाम् । पतिं वो अध्यानां धेनूनामिपुध्यसि	२
ता अस्य सूर्वदोहसः सोमं श्रीणन्ति पृथ्वयः ।	
जन्मन् देवानां विश-क्षिप्वा रौचने विवः	३
अभि प्र गोपतिं गिरेन्द्रमर्च यथा विवे । सूनं सत्यस्य सत्यतिम्	४
आ हरयः ससृञ्जिरे ऽरुषीरधि बर्हिषि । यत्राभि संनवामहे	५ [५]
इन्द्राय गाव आशिरं वुक्ते वज्रिणे मधु । यत् सीमुपहरे विदत्	६
उद्यध्नस्य विष्टपं गृहमिन्द्रश्च गन्वहि ।	
मर्धः पीत्वा संचेवहि त्रिः सप्त सख्युः पदे	७
अर्चन्त प्रार्चन्त प्रियमेधासो अर्चन्त । अर्चन्तु पुत्रका उत पुरं न धृष्णवर्चन्त	८
अव स्वराति गर्गीरो गोधा परि सनिष्वणत् ।	
पिङ्गन् परि चानिष्कवृ-दिन्द्राय ब्रह्मोद्यतम्	९ (१२६८)

आ यत् पतन्त्येन्यः सुदुघा अनपस्फुरः । अपस्फुरं गृभायत् सोममिन्द्राय पातवे १० [६]

अपादिन्द्रो अपावृशिर्विश्वे देवा अमत्सत ।

वरुण इविह क्षयत् तमापो अभ्यनूपत वत्सं संशिश्वरीरिव ११

सुवेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुक्षरन्ति काकुदं सूर्यं सुपिरामिव १२

यो व्यतीरफाणयत् सूर्यक्तां उप वाशुषे । तको नेता तदिद्वपु रूपमा यो अमुच्यत १३

अतीदु शक ओहत इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ।

भिनत् कनीन ओबुनं पच्यमानं पुरो गिरा १४

अर्भको न कुमारको ऽधि तिष्ठन् नवं रथम् । स पक्षन्महिषं भृगं पित्रे मात्रे विमुक्तुम् १५

आ तू सुशिप दंपते रथं तिष्ठा हिरण्ययम् ।

अर्घं द्युक्षं संचेवहि सहस्रपादमरुषं स्वस्तिगामनेहसम् १६

तं धेमिस्था नमस्विन उप स्वराजमासते ।

अर्थं चिदस्य सुधितं यदेतव आवर्तयन्ति द्वावने १७

अनु प्रत्नस्यौकसः प्रियमेधास एषाम् ।

पूर्वामनु प्रयति वृक्तबर्हिषो हितप्रयस आशत

१८ [७] (११७७)

(७०)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू० ७०-८०]

१५ पुरुहन्मा आङ्गिरसः । इन्द्रः । बृहती; १-६ प्रगाथाः (विपमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

११ शंकुमती, १२ उष्णिक्, १३ अनुष्टुप्, १५ पुरउष्णिक् ।

यो राजा चर्षणीनां याता रथेभिरध्रिगुः ।

विश्वासां तरुता पृतनानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गृणे १

इन्द्रं तं शुम्भ पुरुहन्मन्त्रवसि यस्य द्विता विधुर्तरी ।

हस्ताय वज्रः प्रति धायि दर्शतो महो विवे न सूर्यः २

नक्रिष्टं कर्मणा नश्वश्चकार सदावृधम् ।

इन्द्रं न यज्ञैर्विश्वगूर्तमृष्वसं मधुष्टं धृष्णवोजसम् ३

अपाव्हमुग्रं पृतनासु सासहि यस्मिन् महीरुरुज्यः ।

स धेनवो जार्यमाने अनोनवुर्द्याविः क्षामो अनोनवुः ४

यद्व्याव इन्द्र ते शतं शतं भूर्मीरुत स्युः ।

न त्वा वज्रिन् त्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी ५ [८] (१२८१)

आ पंप्राथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शविष्ठ शर्वसा ।

अस्मौ अव मघवन् गोमति व्रजे वज्रिञ्चित्राभिरुतिभिः ६

न सीमदैव आप-दिपं दीर्घायो मर्त्यः ।

एतंवा चिद्य एतंशा युयोजते हरी इन्द्रो युयोजते ७

तं वो महो महाय्य-मिन्द्रं वानार्य सक्षणिम् ।

यो गाधेषु य आरणेषु हव्यो वाजेष्वस्ति हव्यः ८

उदू पु णो वसो महे मुशस्व शूर राधसे ।

उदू पु महौ मघवन् मघतय उदिन्द्र शर्वसे महे ९

त्वं न इन्द्र क्रतयु-स्त्वानिवो नि तृप्ससि ।

मध्ये वसिष्व तुविनृम्णोर्वो-नि व्रासं शिश्रथो हथैः १० [९]

अन्यवतममानुष-मयज्वानमदैवयुम् ।

अव स्वः सखा दुधुवीत पर्वतः सुघ्राय दस्युं पर्वतः ११

त्वं न इन्द्रासां हस्तं शविष्ठ वानेन । धानानां न सं गृभायास्मयु-र्द्धिः सं गृभायास्मयुः १२

सखायः क्रतुमिच्छत कथा राधाम शरस्य । उपस्तुतिं भोजः सूरियो अह्नयः १३

भूरिभिः समह क्रपिभि-र्बर्हिष्मद्भिः स्तविष्यसे ।

यवित्थमेकमेकमि-च्छर वृत्सान् परावदः १४

कर्णगृह्या मघवा शौरवेव्यो वृत्सं नस्त्रिम्य आनयत् । अजां सूरिनं धातवे १५ [१०] (१९९०)

(७१)

१५ सुवीति-पुरुमीळहावाङ्गिरसौ, तयोर्वान्यतरः । अग्निः । गायत्री,

१०-१५ प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

त्वं नो अग्ने महोभिः प्राहि विश्वस्या अरतिः । उत द्विपो मर्त्यस्य १

नहि मन्युः पौरुषेय ईशे हि वः प्रियजात । त्वमिदंक्षि क्षपावान् २

स नो विश्वेभिर्वैवेमि-रूर्जो नपाद्भद्रंशोचे । रयिं देहि विश्ववारम् ३

न तमग्ने अरातयो मर्तं युवन्त रायः । यं त्रायसे वृश्वसांस्म ४

यं त्वं विप्र मेधसाता-वग्ने हिनोषि धनाय । स तवोती गोषु गन्ता ५ [११]

त्वं रयिं पुरुवीर-मग्ने वाशुषे मर्तीय । प्र णो नय वस्यो अच्छ ६

उरुष्या णो मा परा दा अघायते जातवेदः । दुराध्येडं मर्तीय ७ (१९९०)

अग्ने माकिंष्टे देवस्य रातिमदेवो युयोत । त्वमीशिषे वसूनाम्
स नो वस्व उर्य मास्यूर्जो नषान्मार्हिनस्य । सखे वसो जरितृभ्यः
अच्छा नः शीरशोचिषं गिरों यन्तु दर्शतम् ।
अच्छा यज्ञासो नमसा पुरुवसुं पुरुप्रज्ञस्तमतये

१० [१२]

अग्निं सूनुं सहसो जातवेदसं वानाय वार्याणाम् ।
द्विता यो भूवृष्टतो मर्त्येष्वाम् होता मन्द्रतमो विशि
अग्निं वो देवयज्यया अग्निं प्रयत्यध्वरे ।

११

अग्निं धीषु प्रथममग्निमवत्यग्निं क्षेत्राय साधसे
अग्निरिषां सख्ये वदतु न ईशे यो वार्याणाम् ।

१२

अग्निं तोके तनये शश्वदीमहे वसुं सन्तं तनूपाम्

१३

अग्निमील्लिप्वावसे गाथाभिः शीरशोचिषम् ।

अग्निं राये पुरुमीळ्ह भुतं नरो अग्निं सुक्रीतये छर्दिः

१४

अग्निं द्वेयो योतवे नो गृणीमस्यग्निं शं योश्च दातवे ।

विश्वांसु विश्वधितेव हव्यो भुवद्रस्तुर्कषणाम्

१५ [१३] (११०७)

(७९)

१८ हर्यतः प्रागायः । अग्निः हवींषि वा । गायत्री ।

हविकृणुध्वमा गमदध्वर्युर्वनते पुनः । विद्वौ अस्य प्रशासनम् १
नि तिग्ममभ्यंशुं सीवृद्धोता मनावधि । जुषाणो अस्य सख्यम् २
अन्तरिच्छन्ति तं जने रुद्रं परो मनीषया । गृष्णन्ति जिह्वया ससम् ३
जाम्यतीतपे धनुर्वयोधा अरुहद्वनम् । हृषदं जिह्वायवधीत् ४
चरन् वत्सो रुशन्निह निवृतातारं न विन्दते । वेति स्तोतव अभ्यम् ५ [१४]
जुतो न्वस्य यन्महदश्वावद्योजनं बृहत् । वामा रथस्य दृष्टो ६
बृहन्ति सप्तैका मुप द्वा पञ्च सृजतः । तीर्थे सिन्धोरधि स्वरे ७
आ वृशभिर्विवस्वत इन्द्रः कोशमिचुच्यवीत् । खेदया त्रिवृता विवः ८
परि त्रिधातुरध्वरं जुषिरेति नवीयसी । मध्वा होतारो अञ्जते ९
सिश्त्रन्ति नमसावत मुवाचक्रं परिज्मानम् । नीचीनवारमक्षितम् १० [१५]
अभ्यारमिदद्रयो निषिक्तं पुष्करे मधु । अवतस्य विसर्जने ११ (१११८)

गाव उपावतावतं मही यज्ञस्य रप्सुदा ।	उमा कर्णा हिरण्यया	१२
आ सुते सिञ्चत श्रियं रोदस्योरभिश्रियम् ।	रसा दधीत वृषभम्	१३
ते जानतु स्वभोदयं सं वत्सासो न मातृभिः ।	मिथो नसन्त जामिभिः	१४
उप सकेषु वप्सतः कृण्वते धरुणं विवि ।	इन्द्रे अग्रा नमः स्वः	१५ [१६]
अधुक्षत पिप्युषीमिष मूर्जं सप्तपदीमरिः ।	सूर्यस्य सप्त रश्मिभिः	१६
सोमस्य मित्रावरुणो दिता सूर आ ददे ।	तदातुरस्य भेषजम्	१७
उतो न्वस्य यत पधं हर्षतस्य निधान्यम् ।	परि द्यां जिह्वयातनत्	१८ [१७] (१३२५)

(७३)

१८ गोपवन आत्रेयः सप्तधन्निर्वा । अश्विनौ । गायत्री ।

उदीराथामृतायते युञ्जाथामश्विना रथम् ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	१
निमिषाश्चिज्जवीयसा रथेना यातमश्विना ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	२
उप स्तृणीतमत्रये हिमेन घर्ममश्विना ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	३
कुह स्थः कुह जग्मथुः कुह श्येनेव पेतथुः ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	४
यवुथ कर्हि कर्हि चिच्छ्रुयातमिमं हवम् ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	५ [१८]
अश्विना यामहृतमा नेदिष्ठं याम्याप्यम् ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	६
अवन्तमत्रये गुहं कृणुतं युवमश्विना ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	७
वरथे अग्रिमातपो वदते वल्गवत्रये ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	८
प्र सप्तवधिराशसा धारामग्रेरशायत ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	९
इहा गतं वृषणवसू शृणुतं म इमं हवम् ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	१० [१९]
किमिदं वां पुराणवज्जरतो रि व शस्यते ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	११
समानं वां सजात्यं समानो बन्धुरश्विना ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	१२
यो वां रजांस्यश्विना रथो वियाति रोदसी ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	१३
आ नो गव्येभिरश्वैः सहस्रेरुप गच्छतम् ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	१४
मा नो गव्येभिरश्वैः सहस्रेभिरति रूपतम् ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	१५
अरुणप्सुरुषा अमु दकुर्ज्योतिर्ऋतावरी ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	१६
अश्विना सु विचारकश दूक्षं परशुमां इव ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	१७
पुरं न धृष्णवा रुज कृष्णया बाधितो विशा ।	अन्ति पद्भृतु वामवः	१८ [२०] (१३४३)

(७४)

१५ गोपवन आत्रेयः । अग्निः, १३-१५ आर्क्षः भुतर्वा । १-१२ अनुष्टुप्सुक्तः
प्रगाथः = (अनुष्टुप् + गायत्री), १३-१५ अनुष्टुप् ।

विशोर्विशो वो अतिथिं वाजयन्तः पुरुमियम् ।

अग्निं वो दुर्यं वचः स्तुषे शूषस्य मन्ममिः १

यं जनासो हविष्मन्तो मित्रं न सर्पिरासुतिम् । प्रशंसन्ति प्रशस्तिभिः २

पन्यांसं जातवेदसं यो वेवतायुर्द्यता । हव्यान्यैरयाद्विवि ३

आगन्म वृत्रहन्तमं ज्येष्ठमग्निमानवम् ।

यस्य भुतर्वा बृह-आर्क्षो अनीक एधते ४

अमृतं जातवेदसं तिरस्तमांसि दर्शतम् । घृताहवनमीडयम् ५ [२१]

सबाधो यं जना इमेऽग्निं हव्येमिरीळते । जुह्वानासो यतमुचः ६

इयं ते नव्यसी मति-रग्रे अधायस्मदा ।

मन्द्रं सुजातं सुकृतोऽम्रं दस्मातिथे ७

सा ते अग्रे शंतमा चर्निष्ठा भवतु मिया । तया वर्षस्व सुष्टुतः ८

सा द्युमेर्युग्मिनी बृह-कुपोष अवसि अवः । दर्शीत वृत्रतूर्ये ९

अश्वमिद्रां रथपां त्वेषमिन्द्रं न सत्यतिम् ।

यस्य अवांसि तूर्वथ पन्यंपन्यं च कृष्टयः १० [२२]

यं त्वा गोपवनो गिरा चर्निष्ठदग्ने अङ्गिरः । स पावक श्रुधी हवम् ११

यं त्वा जनास ईळते सबाधो वाजसातये । स बोधि वृत्रतूर्ये १२

अहं हुवान आर्क्षे भुतर्वणि मवृच्युति ।

शार्पासीव स्तुकाविनां मूक्षा शीर्षा चतुर्णाम् १३

मां चत्वार आशवः शर्विष्ठस्य द्रविजवः ।

सुरथासो अभि प्रयो वक्षन् वयो न तुयम् १४

सत्यमित् त्वा महेनवि परुष्णयव देविशम् ।

नेमापो अश्वदातरः शर्विष्ठावस्ति मर्त्यः १५ [२३] [११५८]

(७५)

१६ विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

युक्त्वा हि वैवृहत्तमां अश्वान् अग्रे रथीरिषि । नि होवां पूव्यः सवः १

जुत नो देव देवां अच्छा वोचो विवृष्टरः । अद्विश्वा वायां कृधि २ (११६०)

त्वं ह यद्यविष्टय सहसः सुनवाहुत ।	क्रतावा यज्ञियो मुवः	३
अयमग्निः सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः ।	मूर्धा कवी रयीणाम्	४
तं नेमिमुभवो यथा ऽऽ नमस्व सहतिभिः ।	नेदीयो यज्ञमङ्गिरः	५ [२४]
तस्मै नूनमभिद्यवे वाचा विरूप नित्यया ।	वृष्णो बोदस्व सुष्टुतिम्	६
कमुं प्विदस्य सेनया ऽग्नेरपाकचक्षसः ।	पुणिं गोपुं स्तरामहे	७
मा नो वृवानां विशः प्रस्नातीरिवोष्ठाः ।	कृशं न हासुरभ्याः	८
मा नः समस्य दुव्यः परिद्वेपसो अंहतिः ।	ऊर्मिर्न नावमा वधीत्	९
नमस्ते अग्र ओजसे गुणान्ति देव कृष्टयः ।	अमैरुमित्रमदय	१० [२५]
कुवित सु नो गविष्टये ऽग्नें संवधिषो रयिम् ।	उरुकृदुरु णस्कृधि	११
मा नो अस्मिन् महाधने परा वर्मामृष्ट्या ।	संवर्गं सं रयिं जय	१२
अन्यमस्मद्भिया इयमग्ने सिर्वक्तु दुच्छुना ।	वर्धा नो अमवच्छवः	१३
यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमर्तुर्मस्य वा ।	तं देवमिर्वधावति	१४
परस्या अर्धिं संवतो ऽवरां अभ्या तर ।	यन्नाहमस्मि तां अव	१५
विष्ठा हि ते पुरा वयमग्ने पितुयथावसः ।	अर्धा ते सुस्रमीमहे	१६ [२६] (१३७४)

(७६)

१२ कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

इमं नु मायिनं हुव इन्द्रमीशानमोजसा ।	मरुत्वन्तं न वृत्रसे	१
अयमिन्द्रो मरुत्सखा वि वृत्रस्याभिन्च्छिरः ।	वज्रेण शतपर्वणा	२
वावूधानो मरुत्सखेन्द्रो वि वृत्रमैरयत् ।	सुजन् त्समुद्रिया अपः	३
अपं ह येन वा इदं स्वमरुत्वता जितम् ।	इन्द्रेण सोमपीतये	४
मरुत्वन्तमृजीषिणमोजस्वन्तं विरश्निमम् ।	इन्द्रं गीर्भिर्हवामहे	५
इन्द्रं पृनेन मन्मना मरुत्वन्तं हवामहे ।	अस्य सोमस्य पीतये	६ [२७]
मरुत्वो इन्द्र मीढुः पिबा सोमं शतक्रतो ।	अस्मिन् यज्ञे पुरुष्टुत	७
तुभ्येदिन्द्र मरुत्वति सुताः सोमांसो अद्रिवः ।	हृदा हूयन्त उक्थिनः	८
पिबेदिन्द्र मरुत्सखा सुतं सोमं दिविष्टिषु ।	वज्रं शिशान् ओजसा	९
उत्तिष्ठज्जोजसा सह पीत्वी शिष्रे अवेपयः ।	सोममिन्द्र चमू सुतम्	१०
अनु त्वा रोदसी उभे कक्षमाणमकुपेताम् ।	इन्द्र यद्वैस्पुहाभवः	११
वाचमष्टापदीमहं नवसक्तिमृतस्पृशम् ।	इन्द्रात् परि तन्वं ममे	१२ [२८] (१३८१)

(७७)

११ कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री, १०-११ प्रगाथाः=(वृद्धती, सतोवृद्धती) ।

जज्ञानो नु शतर्कतुर्वि पृच्छदिति मातरम्	। क उग्राः के हं शृण्वरे	१
आदीं शवस्यब्रवी दौर्णवाममहीशुवम्	। ते पुत्र सन्तु निन्दुरः	२
समित तान् वृत्रहासिवत् खे अराँ हव खेदया	। प्रवृद्धो दस्पुहामपत्	३
एकया प्रतिधारिबत् साकं सरांसि त्रिशतम्	। इन्द्रः सोमस्य काणुका	४
अमि गन्धर्वमृतुण दबुधेषु रजःस्वा	। इन्द्रो ब्रह्मभ्य ब्रह्मधे	५ [२९]

निराविध्यद्विरभ्य आ धारयत् एकमौकुनम्	। इन्द्रो बुन्दं स्वाततम्	६
शतबन्ध इपुस्तव सहस्रपणं एक इत्	। यमिन्द्र चक्रुषे बुजम्	७
तेन स्तोतृभ्य आ भर नृभ्यो नारिभ्यो अत्तवे	। सद्यो जात क्रमुष्ठिर	८
एता च्योतानि ते कृता वर्षिष्ठानि परीणसा	। इदा वीरुधारयः	९

विश्वेत् ता विष्णुराभर दुरुक्रमस्त्वेधितः ।

शतं महिषान् क्षीरपाकमौकुनं वराहमिन्द्र एमुषम्	१०
तुविक्षं ते सुकृतं सुमयं धनुः साधुर्बुन्दो हिरण्ययः ।	
उभा तै बाहू रण्या सुसंस्कृत क्रदूषे चिहद्वृधार्	११ [३०] (१३९७)

(७८)

१० कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री, १० वृद्धती ।

पुरोळाशं नो अन्धस इन्द्र सहस्रमा भर	। शता च शूर गोनाम्	१
आ नो भर व्यञ्जनं गामश्वमभ्यञ्जनम्	। सचा मृना हिरण्यया	२
उत नः कर्णशोभना पुरुणि धृष्णवा भर	। त्वं हि शृण्विषे वसो	३
नकीं वृधीक इन्द्र ते न सुषा न सुदा उत	। नान्यस्त्वच्छूर वाघतः	४
नकीमिन्द्रो निकर्तवे न शक्रः परिशक्तवे	। विश्वं शृणोति पश्यति	५ [३१]

स मनुं मर्त्याना मदग्धो नि चिकीषते	। पुरा निद्विचिकीषते	६
क्रत्व इत् पूर्णमुदरं तुरस्यास्ति विधतः	। वृत्रघ्नः सोमपात्रः	७
त्वे वर्धन्ति संगता विश्वा च सोम सौमगा	। सुदात्वपरिहृता	८
त्वामिद्यवपुर्मम कामो गव्युर्हिरण्ययुः	। त्वामश्वयुरेषते	९

तवेदिन्द्राहमाशसा हस्ते दात्रं चना वदे ।

विनस्य वा मघवन् त्समृतस्य वा पूधिं यवस्य काशिना

१० [३२] (१४०७)

(७९)

१ कृत्वुर्भर्गवः । सोमः । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

अयं कृत्वुर्गुभीतो विश्वजिदुद्भित् सोमः । ऋषिर्विश्वः काव्येन १
 अभ्यूर्णोति यज्ञं भिषक्तिं विश्वं यत् तुरम् । प्रेमन्धः ख्यन्निःश्रोणो भूत २
 त्वं सोम तनूकृद्भ्यो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्यः । उरु यन्तासि वरूथम् ३
 त्वं चित्सी तव दक्षैर्विष आ पृथिव्या ऋजीपिन् । यावीरघस्यं चिद्वेधः ४
 अर्थिनो यन्ति चेत्यर्थं गच्छानिदुर्गो रातिम् । ववृज्युस्तृप्यतः कामम् ५ [३३]

विद्वद्यत् पूर्वं नष्टमुदीमृतायुमीरयत् । प्रेमायुस्तारीदतीर्णम् ६
 सुषेवो नो मृळ्याकु रहंसक्रतुरवातः । मवा नः सोम शं हृदे ७
 मा नः सोम सं वीविजो मा वि वीभिषथा राजन् । मा नो हार्दिं त्विषा वधीः ८
 अथ यत् स्वे सधस्थे वेवानां दुर्मतीरीक्षे ।
 राजन्नप द्विषः सेध मीक्षो अप त्रिषः सेध ९ [३४] (१४१६)

(८०)

१० एकधूर्नोधसः । इन्द्रः, १० देवाः । गायत्री, १० त्रिष्टुप् ।

नह्युन्यं ब्रूयाकरं मर्जितारं शतक्रतो । त्वं न इन्द्र मृळ्य १
 यो नः शश्वत् पुराविधाऽमृधो वाजसातये । स त्वं न इन्द्र मृळ्य २
 किमङ्गः रघुचोर्दनः सुन्वानस्यावितेर्दसि । कुवित् स्विन्द्र णः शकः ३
 इन्द्र प्र णो रथमव पश्वाच्चित् सन्तमद्विवः । पुरस्तादिनं मे कृधि ४
 हन्तो नु किमाससे प्रथमं नो रथं कृधि । उपमं वाजयु श्रवः ५ [३५]

अवा नो वाजयुं रथं सुकरं ते किमित् परि । अस्मान् त्सु जिग्युषस्कृधि ६
 इन्द्र दृष्टस्व पूरसि भद्रा त एति निष्कृतम् । इयं धीर्कृत्वियावती ७
 मा सीमवद्य आ भागुर्वी काष्ठा हितं धनम् । अपावृक्ता अरन्नयः ८
 तुरीयं नाम यज्ञियं यदा कस्तदुश्मसि । आदित् पतिर्न ओहसे ९

अर्षीवृधद्वो अमृता अमन्दी देक्यूर्वेवा उत यार्श्च देवीः ।

तस्मां उ राधः कृणुत प्रशस्तं प्रातर्मधू धियावसुर्जगम्यात्

१० [३६] (१४१६)

(८१)

[नवमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० ८१-९१]

९ कुसीदी काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र क्षुमन्तं चित्रं ग्रामं सं गृभाय	। महाहस्ती दक्षिणेन	१
विद्या हि त्वा तुविकूर्मिं तुविदेष्णं तुवीमघम्	। तुविमात्रमवोभिः	२
नहि त्वा शूर वेवा न मर्तोसो दित्सन्तम्	। भीमं न गां वारयन्ते	३
एतो न्विन्द्रं स्तवामे शानं वस्वं स्वराजम्	। न राधसा मर्धियन्नः	४
प्र स्तोषदुषं गासिषं च्छवत् सामं गीयमानम्	। अभि राधसा जुगुत्	५ [३७]
आ नो भर दक्षिणेनाऽभि सव्येन प्र मृश	। इन्द्र मा नो वसोर्निभीक्	६
उप कमस्वा भर धृषता धृष्णो जनानाम्	। अदाशूष्टरस्य वेदः	७
इन्द्र य तु नु ते अस्ति वाजो विप्रैभिः सन्तित्वः	। अस्माभिः सु तं सनुहि	८
सद्योजुर्वस्ते वाजा अस्मभ्यं विश्वश्चन्द्राः	। वशैश्च मक्षू जरन्ते	९ [३८] (१४५)

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३८]

(८२)

९ कुसीदी काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ प्र द्रव परावतोऽर्वावतश्च वृत्रहन्	। मध्वः प्रति प्रभर्मणि	१
तीवाः सोमांस आ गहि सुतासो मादयिष्णवः	। पिबा वृधृग्यथोचिषे	२
इषा मन्नुस्वादु ते अं वराय मन्यवे	। भुवत् त इन्द्र शं हृदे	३
आ त्वंशन्नवा गहि न्युक्थानि च हूयसे	। उपमे रोचने विवः	४
तुभ्यायमद्विभिः सुतो गोभिः श्रीतो मदाय कम	। प्र सोम इन्द्र हूयते	५ [१]
इन्द्रं श्रुधि सु मे हव मस्मे सुतस्य गोमंतः	। वि पीतिं तृप्तिमश्नुहि	६
य इन्द्र चमसेष्वा सोमश्चमूपु ते सुतः	। पिबेदस्य त्वमीशिषे	७
यो अप्सु चन्द्रमा इव सोमश्चमूपु ददंशे	। पिबेदस्य त्वमीशिषे	८
यं ते इयेनः पदामरत् तिरो रजांस्यसृष्टम्	। पिबेदस्य त्वमीशिषे	९ [२] (१४४)

(८३)

९ कुसीदी काण्वः । विश्वे देवाः । गायत्री ।

वेवानामिदवो महत् तदा वृणीमहे वयम्	। वृष्णामस्मभ्यमृतये	१
ते नः सन्तु युजः सवा वरुणो मित्रो अर्यमा	। वृधासश्च प्रचेतसः	२
अतिं नो विष्णिता पुरु नौमिरपो न पर्यथ	। यूयमृतस्य रथ्यः	३ (१४४)

वामं नो अस्त्वर्यमन्	वामं वरुण शंस्यम्	। वामं ह्यावृणीमहे	४
वामस्य हि प्रचेतस	ईशानासो रिशादसः	। नेमादित्या अघस्य यत्	५ [३]
वयमिद्वः सुदानवः	क्षियन्तो यान्तो अध्वना	। देवा वृधाय हूमहे	६
अधि न हन्त्रेषां	विष्णो सजात्यानाम्	। इता मरुतो अश्विना	७
प्र भ्रातृत्वं सुवानवो	ऽध द्विता समान्या	। मातुर्गर्भे भरामहे	८
पूर्य हि ष्ठा सुदानव	हन्द्रज्येष्ठा अमिद्यवः	। अधा चिद्व उत कुवे	९ [४] (१४५३)

(८४)

९ उशना काव्यः । अग्निः । गायत्री ।

प्रेष्ठं वो अतिथिं	स्तुषे मित्रमिव प्रियम्	। अग्निं रथं न वेद्यम्	१
कविमिव प्रचेतसं	यं देवासो अध द्विता	। नि मर्त्येष्वानुधुः	२
त्वं यविष्ठ ब्राह्मणो	नूः पाहि शृणुधी गिरः	। रक्षां लोकमुत त्मना	३
कया ते अग्ने अजिन्	ऊर्जो नपादुपस्तुतिम्	। वराय देव मन्यवे	४
बाधोम कस्य मनसा	यज्ञस्य सहसो यहो	। कर्तुं वोच इषं नमः	५ [५]
अधा त्वं हि नस्करो	विश्वं अस्मभ्यं सुक्षितीः	। वाजद्विणिणसो गिरः	६
कस्य नूनं परीणसो	धियो जिन्वसि दंपते	। गोषांता यस्य ते गिरः	७
तं मर्जयन्त सुकतुं	पुरोयावानमाजिषु	। स्वेपु क्षयेषु वाजिनम्	८
क्षेति क्षेममिः साधुभिर्नक्रियं	घ्नन्ति हन्ति यः	। अग्ने सुवीरं एधते	९ [६] (१४६१)

(८५)

९ कृष्ण आञ्जिरसः । अश्विनौ । गायत्री ।

आ मे हव्यं नास्त्या	ऽश्विना गच्छतं युवम्	। मध्वः सोमस्य पीतये	१
इमं मे स्तोममश्विने	मं मे शृणुतं हव्यम्	। मध्वः सोमस्य पीतये	२
अयं वां कृष्णो अश्विना	हव्यते वाजिनीवसू	। मध्वः सोमस्य पीतये	३
शृणुतं जरितुर्हव्यं	कृष्णस्य स्तुवतो नरा	। मध्वः सोमस्य पीतये	४
छर्विष्यन्तमवाभ्यं	विप्राय स्तुवते नरा	। मध्वः सोमस्य पीतये	५ [७]
गच्छतं ब्राह्मणो गृह	मित्रा स्तुवतो अश्विना	। मध्वः सोमस्य पीतये	६
पुत्राथां रासमं रथे	वीर्यं वृषणवसू	। मध्वः सोमस्य पीतये	७ (१४६९)

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेना यातमश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ८
न मे गिरौ नास्त्या ऽश्विना प्रावतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ९ [८] (१४७१)

(८६)

५ कृष्ण आङ्गिरसः, विश्वको वा कार्ष्णिः । अश्विनौ । जगती ।

उभा हि वृषा भिषजा मयोभुवो भा दक्षस्य वचसो बभूवथुः ।
ता वा विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सखा मुमोचतम् १
कथा नूनं वा विमना उप स्तव द्युवं धियं ददथुर्वस्यदृष्टये ।
ता वा विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सखा मुमोचतम् २
युवं हि प्सा पुरुभुजेममेधुतु विष्णाप्वे ददथुर्वस्यदृष्टये ।
ता वा विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सखा मुमोचतम् ३
उत त्वं वीरं धनसामृजीणिषां दूरे चित् सन्तमवसे हवामहे ।
यस्य स्वादिष्टा सुमतिः पितुर्वथा मा नो वि यौष्टं सखा मुमोचतम् ४
ऋतेन देवः सविता शमायत ऋतस्य गृङ्गमुर्विया वि पप्रथे ।
ऋतं सासाह महिं चित् पृतन्यतो मा नो वि यौष्टं सखा मुमोचतम् ५ [९] (१४७५)

(८७)

६ कृष्ण आङ्गिरसो, वासिष्ठो वा द्युञ्जीकः, प्रियमेव आङ्गिरसो वा । अश्विनौ ।
प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

द्युञ्जी वां स्तोमो अश्विना क्रिविर्न सेकु आ गतम् ।
मध्वः सुतस्य स विवि प्रियो नरा पातं गौराविवेरिणे १
पिबतं धमं मधुमन्तमश्विना ऽऽ बर्हिः सीदतं नरा ।
ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ नि पातं वेदसा वयः २
आ वां विश्वामिरूतिभिः प्रियमेधा अहूषत ।
ता वर्तिर्यातमुप वृक्तर्बहिषो जुष्टं यज्ञं दिविष्टिषु ३
पिबतं सोमं मधुमन्तमश्विना ऽऽ बर्हिः सीदतं सुमत ।
ता बावृधाना उप सुष्टुतिं विवो गन्तं गौराविवेरिणम् ४
आ नूनं यातमश्विना ऽश्वेभिः प्रुषितप्सुभिः ।
दध्ना हिरण्यवर्तनी शुमस्यती पातं सोममृतावृधा ५ (१४८१)

वयं हि वां हवामहे विपुन्यवो विप्रांसो वाजसातये ।

ता वल्गू वृक्षा पुरुदंससा धिया ऽश्विना श्रुष्ट्या गतम्

६ [१०] (१४८९)

(८८)

६ नोधा गौतमः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विपमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

तं वो वृस्ममृतीपहं वसोर्मन्दानमन्धसः ।

अभि वृत्सं न स्वसरेषु धेनव इन्द्रं गीर्भिन्नवामहे

१

द्युक्षं सुदानुं तविपीभिरावृतं गिरिं न पुरुभोजसम् ।

क्षुमन्तं वाजं श्रुतिनं सहस्रिणं मक्षू गोमन्तमीमहे

२

न त्वा बृहन्तो अद्रयो वरन्त इन्द्र वीळ्वः ।

यद्वित्सांसि स्तुवते मावते वसु नक्षिष्टदा मिनाति ते

३

योद्धांसि कृत्वा शर्वसोत वंसना विश्वा जाताभि मज्जमा ।

आ त्वायमर्क ऊतये ववर्तति यं गोतमा अजीजनन्

४

प्र हि रिरिक्ष ओजसा विवो अन्तेभ्यस्परि ।

न त्वा विंष्याच रज इन्द्र पार्थिवमनु स्वधां ववक्षिथ

५

नक्तिः परिष्टिर्मघवन् मघस्य ते यद्वाशुषे दशस्यसि ।

अस्माकं बोध्युचर्थस्य चोद्विता मंहिष्ठो वाजसातये

६ [११] (१४८८)

(८९)

७ नृमेघ-पुरुमेधावाहिरसां । इन्द्रः । १-४ प्रगाथः= (विपमा बृहती, समा सतोबृहती),

५-६ अनुष्टुप्, ७ बृहती ।

बृहदिन्द्राय गायत मरुतो वृत्रहंतमम् ।

येन ज्योतिरजनयन्नृतावृधो देवं वेवाय जागृवि

१

अपाधमवृमिशस्तीरशस्तिहा ऽथेन्द्रो द्युह्याभवत् ।

वेवास्त इन्द्र स्रुषाय येमिरे बृहन्तानो मरुद्गण

२

प्र व इन्द्राय बृहते मरुतो ब्रह्मार्चित ।

वृत्रं हनति वृत्रहा शतक्रतुर्वज्रेण शतपर्वणा

३

अभि प्र भर धृषता धृषन्मनः श्वश्रित् ते असद्बृहत् ।

अर्धन्वापो जवसा वि मातरो हनो वृत्रं जया स्वः

४

(१४९१)

यज्जायथा अपूर्णं मर्षवन् वृत्रहत्याय ।

तत् पृथिवीमग्रथय—स्तद्वस्तभा उत द्याम्

५

तत् ते यज्ञो अजायत तवर्क उत हस्कृतिः ।

तद्विश्वमभिभूरसि यज्जातं यच्च जन्त्वग्र

६

आमासुं प्रक्रमैरय आ सूर्य रोहयो द्विवि ।

धर्मं न सामन् तपता सुवृक्तिमि—र्जुष्टं गिर्विणसे ब्रह्म

७ [१२] (१४५५)

(१०)

६ नृमेध-पुरुमेधावाङ्गिरसौ । इन्द्रः । प्रगाथः= (विषमा वृद्धती, समा सतोवृद्धती) ।

आ नो विश्वासु हव्य इन्द्रः समत्सु भूषतु ।

उप ब्रह्माणि सर्वानानि वृत्रहा परमज्या कर्त्तृपमः

१

त्वं वाता प्रथमो राधसाम—स्यासि सत्य ईशानकृत् ।

तुविद्युन्नस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शर्वसो महः

२

ब्रह्मा त इन्द्र गिर्विणः क्रियन्ते अनतिन्दुता ।

इमा जुषस्व हर्यश्च योजने—न्ध या ते अमन्महि

३

त्वं हि सत्यो मधवन्नानानतो वृत्रा भूरि न्युत्तसे ।

स त्वं शविष्ठ वज्रहस्त काशुषे ऽवाञ्चै रपिमा कृधि

४

त्वमिन्द्र युशा अंस्यु—जीषी शवसस्पते ।

त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इद—नुत्ता चरणीधृता

५

तमु त्वा नूनमसुर प्रचेतसं राधो मागमिवेमहे ।

महीवृ कृत्तिः शरणा त इन्द्र प्र ते सुप्ता नो अश्रवन्

६ [१३] (१५०१)

(११)

७ आग्नेयी अपाला । इन्द्रः । अनुष्टुप्, १-२ पङ्क्तिः ।

कन्याऽं वारवाण्यती सोममपि सुताविदत् ।

अस्तं मरन्त्यब्रवी—दिन्द्राय सुनवै त्वा शक्राय सुनवै त्वा

१

असौ य एषि वीरको गृहंगृहं विचारकशत् ।

इमं जग्मसुतं पिब धानावन्तं कृत्स्मिण—मपुपवन्तमुत्थिनम्

२

(१५०१)

आ च॒न त्वां चि॒क्षित्सा॒यो ऽधि॑ च॒न त्वा॒ नेम॑सि ।

शनै॑रिव शनकै॑रिवेन्द्र॒यिन्वो परि॑ सव ३

कुवि॑च्छकं॒त कुवि॑त॒ कर॑त॒ कुवि॑न्नो वस्य॑सस्कर॑त ।

कुवि॑त॒ पति॑द्विषो॒ यती॑रिन्ध्रेण॒ संगमा॑महै ४

इमा॑नि त्रीणि॒ विष्ट॑पा॒ तानी॑न्धु वि रौ॒हय॑ ।

शि॒रस्त॑तस्योर्व॒श मा॑दि॒दं म॒ उपो॑दे॒र ५

अ॒सौ च॒ या न॑ उ॒र्वश॑ कि॒मां त॒न्वं॑ म॒म ।

अथो॑ त॒तस्य॑ यच्छि॒रः सर्वा॑ ता रौ॒मशा॑ कृ॒धि ६

खे रथ॑स्य॒ खेऽन॑सः॒ खे यु॒गस्य॑ शत॒क्रतो॑ ।

अ॒याला॑मि॒न्धु त्रि॒षू ल्य॑कृ॒णोः सूर्य॑त्वचम् ७ [१४] (१५०८)

(९२)

३३ श्रुतकक्षः सुकक्षो वा आङ्गिरसः । इन्द्रः । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

पान्ता॒वा वो॒ अन्ध॑स॒ इन्द्र॑म॒भि प्र॑ गा॒यत॑ । वि॒श्वासा॑हं श॒तक्र॑तुं मं॒हिष्ठं॑ च॒र्पणी॑ताम् १

पुरु॑हु॒तं पुरु॑मु॒तं गा॒थाय॑न्त्य॒ सन्श्रु॑तम् । इन्द्र॑ इति॒ ब्रवी॑तन २

इन्द्र॑ इ॒हो महाना॑ वृ॒ता वा॒जाणां॑ नृ॒तुः । महौ॑ अ॒भिश्वा॑ यम॒त् ३

अपा॑दु॒ शि॒ष्यन्ध॑सः सु॒दक्ष॑स्य प्रहो॒षिणः॑ । इन्द्रो॑रिन्द्रो॒ यवा॑शि॒रः ४

तन्म॑भि प्रा॒र्चते॑ न्धुं सोम॑स्य प्री॒तये॑ । तदिन्द्र॑य॒स्य वर्ध॑नम् ५ [१५]

अ॒स्य प्री॒त्वा म॑दा॒नां दे॒वो दे॒वस्यो॑जसा । वि॒श्वाभि॑ मु॒र्वना॑ भुव॒त् ६

त्यमु॑ वः स॒न्नासा॑हं वि॒श्वांसु॑ गी॒र्घ्राय॑तम् । आ च्या॑वय॒स्युतये॑ ७

यु॒ध्मं सन्त॑मन॒र्वाणो॑ सोम॑पा॒मन॑पच्युतम् । नर॑मवा॒र्यक्र॑तुम् ८

शि॒क्षा ण॑ इन्द्र॒ राय॑ आ पुरु॒ विद्रो॑ क॒चीप॑म । अवा॑ नः पा॒र्ये ध॑ने ९

अ॒तश्चि॑दिन्द्र॒ ण॑ उपा॒ ऽऽ या॑हि श॒तवा॑जया । इ॒षा सह॑स्रवाजया १० [१६]

अ॒याम् धी॑र्वतो॒ धियो॑ ऽवी॒न्द्रिः श॒क्र गो॑दरे । जये॑म॒ पृत्सु॑ व॒ज्रिवः॑ ११

वृ॒ष्यमु॑ त्वा श॒तक्र॑तो॒ गावो॑ न यव॑सेष्वा । उ॒क्थेषु॑ रणया॒मसि॑ १२

वि॒श्वा हि॑ म॒र्यत्वा॑ना ऽनु॒कामा॑ श॒तक्र॑तो । अ॒र्गन्म॑ व॒ज्रिन्ना॑शसः १३

त्वे सु॑ पु॒त्रं श॒वसो॑ ऽवृ॒त्रन् का॑र्मका॒तयः॑ । न त्वा॑मिन्द्रा॒ति रि॑च्यते १४

स नो॑ वृ॒षन् त्सा॑निष्ठया॒ सं घो॑रया॒ द्रवि॑न्वा । धि॒यावी॑ङ्गि॒ पुर॑ंध्या १५ [१७] (१५२३)

यस्ते नूनं शतक्रतुर्विन्द्रं युद्धितमो मदः । तेन नूनं मदं यदेः १६
यस्ते चित्रश्रवस्तमो य इन्द्र वृत्रहन्तमः । य ओजोदातमो मदः १७
विद्महि यस्ते अद्रिवस्त्वादन्तः सत्य सोमपाः । विश्वासु दस्म कृष्टिषु १८
इन्द्राय मद्र्ने सुतं परं प्लोभन्तु नो गिरः । अकर्मचन्तु कारवः १९
यस्मिन् विश्वा अधि श्रियो रणान्ति सप्त संसदः । इदं सुते हवायहे २० [१८]

त्रिकद्रुकेषु चेतनं देवासो यज्ञमन्त्रत । तमिद्वर्धन्तु नो गिरः २१
आ त्वा विशन्विन्द्वः समुद्रमिव सिन्धवः । न त्वामिन्द्राति र्चिच्यते २२
विष्यक्थ महिना वृषन् भक्षे सोमस्य जागृवे । य इन्द्र जठरेषु ते २३
अरं त इन्द्र कुक्षये सोमो भवतु वृत्रहन् । अरं धामभ्य इन्द्रवः २४
अरमश्वाय गायति श्रुतकक्षो अरं गवे । अरमिन्द्रस्य धाम्ने २५
अरं हि प्मा सुतेषु णः सोमेष्विन्द्र भूपांसि । अरं ते शक द्वावे २६ [१९]

पराकाताचिदद्रिवस्त्वा नक्षन्त नो गिरः । अरं गमाम ते वयम् २७
एवा ह्यसि वीर्यु रेवा शूर उत स्थिरः । एवा ते राध्वं मनः २८
एवा रातिस्तुवीमघ विश्वेभिर्धाय धातुभिः । अर्धा चिदिन्द्र मे सत्वा २९
मो घु ब्रह्मेवं तन्द्र्यु भुवो वाजानां पते । मत्स्वा सुतस्य गोमंतः ३०
मा न इन्द्राभ्या ईदिशः सूर्यो अक्तुष्वा यमन् । त्वा युजा वनेम तत् ३१
त्वयेदिन्द्र युजा वयं प्रति तुवीमहि स्पृधः । त्वमस्माकं तव स्मासि ३२
त्वामिद्धि त्वायवो ऽनुनोनुवत्श्वरान् । सखाय इन्द्र कारवः ३३ [२०] (१५४१)

(९३)

३४ सुकक्ष आङ्गिरसः । इन्द्रः, ३४ इन्द्र-क्रमवश्च । गायत्री ।

उद्धेवुभि श्रुतामघं वृषभं नर्यापसम् । अस्तारमेपि सूर्य १
नव यो नवतिं पुरो विभेद बाहोजसा । अहिं च वृत्रहावधीत् २
स न इन्द्रः शिवः सखा ऽश्वावद्गोमद्यवमत् । उरुधारेव द्रोहते ३
यतुय कच्च वृत्रह-सुदगा अभि सूर्य । सर्वं तदिन्द्र ते वशे ४
यद्वा प्रवृद्ध सत्यते न मरा इति मन्यसे । उतो तत् सत्यमित् तव ५ [२१]

ये सोमासः परावति ये अर्वावति सुन्विरे । सर्वास्तौ इन्द्र गच्छसि ६
तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । स वृषा वृषभो भुवत् ७

(१५४८)

इन्द्रः स दार्येन कृत ओजिष्ठः स मदे हितः । द्युम्नी श्लोकी स सोम्यः ८
गिरा वज्रो न संभूतः सर्वलो अनपच्युतः । ववक्ष क्रण्वो अस्तृतः ९
दुर्गे चिन्नः सुगं कृधि गृणान इन्द्र गिर्वणः । त्वं च मघवन् वशः १० [२२]

यस्य ते नू चिदादिशं न मिनन्ति स्वराज्यम् । न देवो नाधिगुर्जनः ११
अधा ते अप्रतिष्कृतं देवी शुष्मं सपर्यतः । उभे सुशिप्र रोदसी १२
त्वमेतदधारयः कुष्णासु रोहिणीषु च । परुष्णीषु रुद्रात् पयः १३
वि यदहेरथं त्विषो विश्वे देवासो अक्रमुः । विदन्मृगस्य तां अमः १४
आर्तु मे निवरो भुवः मृत्रहादिष्ट पौंस्यम् । अजातशत्रुरस्तृतः १५ [२३]

श्रुतं वो वृत्रहन्तसं प्र शर्थं चर्षणीनाम् । आ शुपे राथसे महे १६
अया धिया च गव्यया पुरुणामन् पुरुष्टुत । यत् सोमसोम आभवः १७
बोधिन्मना इदंस्तु नो वृत्रहा भूर्यासुतिः । शृणोतुं शक्र आशिपम् १८
कया त्वं न ऊत्या ऽभि प्र मन्दसे वृषन् । कया स्तोतृभ्य आ भर १९
कस्य वृषा सुते सचा नियुत्वान् वृषभो रणतः । वृत्रहा सोमपीतये २० [२४]

अभी पु णस्सवं रयिं मन्दसानः सहस्रिणम् । प्रयन्ता बोधि द्वाशुपे २१
पत्नीवन्तः सुता इम उशन्तो यन्ति वीतये । अपां जग्मिर्निचुम्पुणः २२
इष्टा होत्रा अमृक्षते न्द्रं वृधासो अध्वरे । अच्छावभृथमोजसा २३
इह त्या संधमाद्या हरी हिरण्यकेश्या । वोळ्हामभि प्रयो हितम् २४
तुभ्यं सोमाः सुता इमे स्तीर्णं बर्हिर्विभावसो । स्तोतृभ्य इन्द्रमा वह २५ [२५]

आ ते दक्षं वि रोचना दधद्रत्ना वि द्वाशुपे । स्तोतृभ्य इन्द्रमर्चत २६
आ ते दधामीन्द्रिय-मुक्था विश्वा शतक्रतो । स्तोतृभ्य इन्द्र मृळय २७
भद्रंभद्रं न आ भरे प्रमूर्जं शतक्रतो । यदिन्द्र मृळयासि नः २८
स नो विश्वान्या भर सुवितानि शतक्रतो । यदिन्द्र मृळयासि नः २९
त्वामिद्वृत्रहन्तम् सुतावन्तो हवामहे । यदिन्द्र मृळयासि नः ३० [२६]

उप नो हरिभिः सुतं याहि मदानां पते । उप नो हरिभिः सुतम् ३१
हिता यो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः । उप नो हरिभिः सुतम् ३२
त्वं हि वृत्रहन्त्रेषां पाता सोमानामसि । उप नो हरिभिः सुतम् ३३
इन्द्र इषे ददातु न क्रभुक्षणमूभुं रयिम् । वाजी ददातु वाजिनम् ३४ [२७] (१५७५)

(९४)

[दशमोऽनुष्ठाकः ॥ १०॥ सू० १४-१०१]

११ बिन्दुः पूतदक्षो वा आङ्गिरसः । मरुतः । गायत्री ।

गोर्धयति मरुतां भवस्फुर्माता मघोनाम् । युक्ता बह्वी रथानाम् ।	१
गस्या वेवा उपस्थे जाता विश्वे धारयन्ते । सूर्यामासा हुशो कम् ।	२
तत् सु नो विश्वे अयं आ सदा गृणन्ति कारवः । मरुतः सोमपीतये ।	३
अस्ति सोमो अयं सुतः पिबन्त्यस्य मरुतः । उत स्वराजो अश्विना ।	४
पिबन्ति मित्रो अयमा तना पूतस्य वरुणः । त्रिषधस्थस्य जावतः ।	५
उतो न्यस्य जोषमा इन्द्रः सुतस्य गोमतः । प्रातर्होतैव मत्सति ।	६ [२८]
कदत्वियन्त सूर्य-स्तिर आप इव सिधः । अर्षन्ति पूतदक्षसः ।	७
कद्रो अद्य महानां वेवानामवो वृणे । त्मना च वृस्मर्ध्वसाम् ।	८
आ ये विश्वा पार्थिवानि पप्रथन् रोचना विवः । मरुतः सोमपीतये ।	९
त्यान् नु पूतदक्षसो विवो वो मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ।	१०
त्यान् नु ये वि रोदसी तस्तभुर्मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ।	११
त्यं नु मारुतं गुणं गिरिष्ठां वृषणं हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ।	१२ [२९] (१५७)

(९५)

१ तिरश्चीराङ्गिरसः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

आ त्वा गिरो रथीरिवाऽस्थुः सुतेषु गिर्वणः ।	
अभि त्वा समनूषतेन्द्र वत्सं न मातरः ।	१
आ त्वा शुक्रा अचुक्षुः सुतासं इन्द्र गिर्वणः ।	
पिबा त्वस्यान्धस इन्द्र विश्वासु ते हितम् ।	२
पिबा सोमं मदाय क-मिन्द्र श्येनाभृतं सुतम् ।	
त्वं हि शश्वन्तीनां पती राजा विशामसि ।	३
ध्रुधी हवं तिरश्च्या इन्द्र यस्त्वा सपर्यति ।	
सुवीर्यस्य गोमतो रायस्पर्धि महां अस्ति ।	४
इन्द्र यस्ते नवीयसीं गिरं मन्द्रामजीजनत् ।	
चिकित्विन्मनसं धियं प्रजामृतस्य पिप्पुषीम् ।	५ [३०]
तमुं पृत्वाम यं गिर इन्द्रमुक्थानि वावृधुः ।	
पुरुष्यस्य पौर्या सिपासन्तो वनामहे ।	६ (१५९)

एतो न्विन्द्रं स्तवाय शुद्धं शुद्धेन साक्षा ।

शुद्धैरुक्थैर्वावृध्वासं शुद्ध आशीर्वात् ममत्तु ७

इन्द्रं शुद्धो न आ गंहि शुद्धः शुद्धाभिस्तुतिभिः ।

शुद्धो रयिं नि धारय शुद्धो ममस्ति सोम्यः ८

इन्द्रं शुद्धो हि नो रयिं शुद्धो रत्नानि वृष्टये ।

शुद्धो वृक्षाणि जिहसे शुद्धो वाजं सिपाससि ९ [३१] (१५९६)

(९६)

११ तिरश्चीराक्षिरसो, धुतानो वा मारुतः । इन्द्रः, १४ इन्द्रासकतः १५ इन्द्राः पृथस्पती ।

मिन्द्रसु, ४ विराट्, ११ पुरस्ताज्ज्योतिः ।

अस्मा उपासु आतिरन्तु याम्—मिन्द्राय नक्तमूर्ध्याः सुवाचः ।

अस्मा आपो मारुतः सप्त तंस्थु नृच्यस्तराय सिन्धवः सुपाराः १

अतिविद्धा विथुरेणा चिकक्षा त्रिः सप्त सानु संहिता गिरीणाम् ।

न तद्देवो न मर्त्यस्तुतुर्या द्यानि प्रवृद्धो वृषमश्वकारं २

इन्द्रस्य वज्र आयसो निमिश्ल इन्द्रस्य बाह्वोर्म्यिष्टमोजः ।

गीर्षमिन्द्रस्य क्रतवो निरेक आसन्नेपन्तु धुत्वा उपाके ३

मन्ये त्वा यज्ञियं यज्ञियानां मन्ये त्वा च्यवनमच्युतानाम् ।

मन्ये त्वा सत्त्वनामिन्द्र केतुं मन्ये त्वा वृषभं चर्षणीनाम् ४

आ यद्वज्रं बाह्वोरिन्द्र धत्से मवृच्युतमर्हये हन्तुवा उ ।

प्र पर्वता अनयन्तु प्र गावः प्र ब्रह्माणो अग्निनक्षन्तु इन्द्रम् ५ [३२]

तनुं ष्टवाम य इमा जजान विश्वा जातान्यवराण्यस्मात् ।

इन्द्रेण मित्रं दिधिषेम गीर्षि—रूपो नमोर्भिर्वृषभं विशेषम् ६

वृत्रस्य त्वा श्वसथापीर्यमाणाय विश्वे देवा अजघुर्ये सखायः ।

मरुद्भिरेन्द्र सख्यं ते अस्त्व—थेमा विश्वाः पृतना जयासि ७

त्रिः पृष्टिस्त्वा मरुतो वावृधाना उसा इव राशयो यज्ञियासः ।

उप त्वेमः कृधि नो मागधेयं शुष्मं त एना हविषा विधेम ८

तिग्ममायुधं मरुतामनीकं कस्त इन्द्र प्रति वज्रं वृधर्य ।

अनापुधासो असुरा अदेवा—श्वक्रेण तौ अर्प वप क्रजीषित् ९

मह उग्राय तवसे सुवृक्तिं प्रेरय शिवतमाय पश्वः ।

गिर्षाहसे गिर इन्द्राय पूर्वा—धेहि तन्वे कुविबुद्ध वेवत् १० [३३] (१६०६)

उक्थवाहसे विभ्वे मनीषां द्रुणा न पारमीरया नदीनाम् । नि स्पृश धिया तन्वि श्रुतस्य जुष्टतरस्य कुविदुङ्ग वेदत्	११
तद्विविद्धि यत् त इन्द्रो जुजोषत् स्तुहि सुष्टुतिं नमसा विवास । उप भूष जरितर्मा हवण्यः श्रावया वाचं कुविदुङ्ग वेदत्	१२
अव द्रुप्तो अंशुमतीमतिष्ठ—दियानः कृष्णो वृशभिः सहस्रैः । आवत् तमिन्द्रः शच्या धमेन्त—मप स्नेहितीर्नुमणा अधत्	१३
द्रुप्तमपश्यं विपुणं चरन्त—मुपह्वरे नद्यो अंशुमत्याः । नभो न कृष्णमवतस्थिवांस—मिष्यामि वो वृषणो युध्वताजो	१४
अध द्रुप्तो अंशुमत्या उपस्थे ऽधारयत् तन्वं तित्विपाणः । विशो अदेवीरभ्या—चरन्ती—वृहस्पतिना युजेन्द्रः ससाहे	१५ [३४]
त्वं ह त्यत् सप्तभ्यो जायमानो ऽशत्रुभ्यो अभवः शत्रुरिन्द्र । गूळ्हे द्यावापृथिवी अन्वविन्दो विभुमन्द्र्यो भुवनेभ्यो रणं धाः	१६
त्वं ह त्यदप्रतिमानमोजो वज्रेण वज्रिन् धृषितो जघन्थ । त्वं शुष्णस्यावातिरो वधत्रै—स्त्वं गा इन्द्र शच्येदविन्दः	१७
त्वं ह त्यद्वृषभ चर्षणीनां घ्नो वृत्राणां तविपो बभूथ । त्वं सिन्धूरसृजस्तस्तभानान् त्वमुपो अंजयो क्रासपतीः	१८
स सुक्रतू रणिता यः सुतेष्व—नुत्तमन्युर्यो अहेव रेवान् । य एक इन्नर्यपांसि कर्ता स वृत्रहा प्रतीद्वन्यमाहुः	१९
स वृत्रहेन्द्रश्चर्षणीधृत् तं सुष्टुत्या हव्यं हुवेम । स प्राविता मघवा नोऽधिवक्ता स वाजस्य श्रवस्यस्य वृता	२०
स वृत्रहेन्द्रः क्रभुक्षाः सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूव । कृण्वन्नपांसि नर्या पुरुणि सोमो न पीतो हव्यः सखिभ्यः	२१ [३५] (१६१७)

(१७)

१५ रेभः कादयपः । इन्द्रः । वृहती, १०, १३ अतिजगती, ११-१९ उपरिष्टाद्वृहती,
१४ त्रिष्टुप्, १५ जगती ।

या इन्द्र भुज आभरः स्ववीं असुरेभ्यः
स्तोतारमिन्मघवन्नस्य वर्धय ये च त्वे वृक्तबर्हिषः

१ (१६१८)

यमिन्द्र दधिपे त्वमश्वं गां भागमव्ययम् ।	
यजमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मिन् तं धेहि मा णौ	२
य इन्द्र सस्यव्रतो ऽनुष्वापमदेवसुः ।	
स्वैः प एवैर्मसुरत् पोष्यं रयिं सन्नुतर्धेहि तं ततः	३
यच्छक्रासि परावति यदवावति वृत्रहन् ।	
अतस्त्वा गीर्भिर्द्युगादिन्द्र केशिभिः सुतावाँ आ विवासति	४
यद्वासि रोचने दिवः समुद्रस्याधि विष्टपि ।	
यत् पार्थिवे सदेने वृत्रहन्तम् यकुन्तरिक्ष आ गहि	५ [३६]

स नः सोमेषु सोमपाः सुतेषु शवसस्पते ।	
मादयस्व राधसा सुनुतावतेन्द्र राया परीणसा	६
मा न इन्द्र परा वृणग्भवा नः सधुमाद्यः ।	
त्वं न ऊती त्वमिन्न आप्यं मा न इन्द्र परा वृणक्	७
अस्मे इन्द्र सचा सुते नि पदा पीतये मधु ।	
कृधी जग्निरे मधवृत्रवो महवस्मे इन्द्र सचा सुते	८
न त्वा वेवास आशत न मर्त्यासो अद्रिवः ।	
विश्वा जातानि शवसाभिभूरसि न त्वा वेवास आशत	९
विश्वाः पृतना अभिभूतं नरं सजूस्ततक्षुरिन्द्रं जजनुश्च राजसे ।	
कत्वा वरिष्ठं वरं आमुरिमुतो ग्रमोजिष्ठं त्वसं तरस्विनम्	१० [३७]

समीं रेभासो अस्वर्जिन्द्रं सोमस्य पीतये ।	
स्वर्पति यदी बुधे धूतव्रतो ह्योजसा समूतिभिः	११
नेमिं नमन्ति चक्षसा मेघं विप्रा अमिस्वरा ।	
सुवीतयो वो अद्भुहो ऽपि कर्णे तरस्विनः समूकभिः	१२
तमिन्द्रं जोहवीमि मधवानसुग्रं सत्रा वर्धानमप्रतिष्कुतं शवांसि ।	
मर्हिष्ठो गीर्भिरा च यज्ञियो ववर्तद्वाये नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री	१३
त्वं पुर इन्द्र चिकिर्वेना व्योजसा शविष्ठ शक नाशयध्वै ।	
त्वद्विश्वानि भुवनानि वज्रिन् द्यावा रेजेते पृथिवी च मीया	१४
तन्म कृतमिन्द्र शूर चित्र पात्वपो न वज्रिन् दुरितातिं पवि भूरि ।	
कत्वा न इन्द्र राय आ वशस्ये विश्वस्यस्य स्पृहयाप्यस्य राजन्	१५ [३८] (१६३२)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३९]

(९८)

● ११ नृमेघ आह्निरसः । इन्द्रः । उष्णिहः । १०-११ ककुप् : १, ११ पुरउष्णिहः ।

इन्द्राय सारं गायत विप्राय बृहते बृहत् । धर्मकृते विपश्चिते एनस्यदे १
त्वमिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्यमरोचयः । विश्वकर्मा विश्वदेवो ग्रहो असि २
विभ्राजज्योतिषा स्वर्गच्छो रोचनं विवः । देवास्तं हन्म सख्याय येतिरे ३
एन्द्रं नो गधि म्रियः संज्ञाजिदगोहाः । गिरिर्न विश्वतस्पृथुः पतिर्विवः ४
आमि हि संत्य सोमपा उभे बभूथ रोदसी । इन्द्रासि सुन्वतो वृधः पतिर्विवः ५
त्वं हि शश्वतीनामिन्द्रं कृता पुरामसि । हन्ता दस्योर्यनोवृधः पतिर्विवः ६[१]

अथा हीन्द्रं गिर्वण उपं त्वा कामान् सहः संसृज्महे । उदेव यन्तं उदधिः ७
वारं त्वां युव्यामिर्वर्धन्ति शूर ब्रह्माणि । वावृध्वांसं चिद्विद्वो विवेदिवे ८
युञ्जन्ति हरीं इपिरस्य गार्धयो री रथं उरुयुगे । इन्द्रवाहो वज्रोयुजा ९
त्वं न इन्द्रा भरं ओजो नृमणं शतक्रतो विचरणे । आ वीरं प्रतन्नापहम् १०
त्वं हि नः पिता वंसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ । अथा ते सुसर्मीमहे ११
त्वां शुभिन् पुरुहूत वाजयन्तमुपं ब्रुवे शतक्रतो । स नो रास्व सुवीर्यम् १२[२](१५४७)

(९९)

८ नृमेघ आह्निरसः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

त्वामिदा ह्यो नरोऽपीप्यन् वज्रिन् भूर्णयः
स इन्द्र स्तोमवाहसामिह भ्रुधुप स्वसमा गेहि १
मत्स्वां सुशिप हरिवस्तदीमहे त्वे आ मूषन्ति वेधसः ।
तव भवांस्युपमान्युक्थ्या सुतेष्विन्द्र गिर्वणः २
भार्यन्त इव सूर्यं विश्वेदिन्द्रस्य मक्षत ।
वसूनि जाते जनमान ओजसा प्रति मागं न दीधिम् ३
अनर्शरातिं वसुदामुपं स्तुहि मदा इन्द्रस्य रातर्यः ।
सो अस्य कामं विधतो न रोषति मनो वानाय चोदयन् ४
त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्वमि विश्वा असि स्पृधः ।
अज्ञास्तिहा जनिता विश्वतूरसि त्वं तूर्य तरुयतः ५ (१५४९)

अनु ते शुभं तुर्यन्तसीयतुः क्षोणी शिशुं न मातरा ।

विश्वास्ते स्पृधः श्रथयन्त मन्यधे वृत्रं यद्विन्द तूर्वांसि

६

कृत ऊती वो अजरं प्रहेतारमप्रहितम् ।

आशुं जेतारं हेतारं रधीतम् मर्तुं तुभ्यावृधम्

७

इष्कर्तारमनिष्कृतं सहस्कृतं ज्ञातमूर्तिं ज्ञातक्रतुम् ।

समानानिन्नुयवसे हवामहे वसवानं वसुजुवम्

८ [३] (१६५२)

(१००)

(१२) १-३, ६-१२ नेमो भार्गवः, ४-५ इन्द्रः, ८ सुपर्णः, ९ वज्रो वा, १०-११ वाक् ।

विश्वेषु, ६ अजती, ७-९ अनुष्टुप् ।

अयं त एमि तुन्वा पुरस्ता द्विष्वे वेवा अभि मा यन्ति पश्चात् ।

यया मष्टं वीर्यो भागमिन्द्राः—ऽऽविन्मया कृणवो वीर्याणि

१

वर्धामि ते मधुना मक्षमये हितस्ते भागः सुतो अस्तु सोमः ।

असंश्च त्वं दक्षिणतः सखा मे ऽथा वृत्राणि जह्वनाव भूरि

२

प्र सु स्तोमं भरत वाजयन्त इन्द्राय सत्यं यद्वि सत्यमस्ति ।

नेन्द्रो अस्तीति नेम उ त्व आह क ई वदर्श कमभि ष्टवाम

३

अयमस्मि जरितः पर्य मेह विश्वा ज्ञातान्यभ्यास्मि मृहा ।

कृतस्य मा प्रदिशो वर्धयन्त्यादर्विरो भुवना दर्वरीमि

४

आ यन्मा वेना अरुहक्षुतस्यै एकमासीनं हर्यतस्य पुष्टे ।

मनश्चिन्मे हृद आ प्रत्यवोच—वर्चिकवृन्निष्ठशुमन्तः सखायः

५

विष्वेत ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या या चकथं मघवस्मिन्द्र सुन्वते ।

पारावतं यत् पुरुसंभूतं व—स्वपार्वणोः शरभाय ऋषिबन्धवे

६ [४]

प्र नूनं धावता पृथङ् नेह यो वो अवीषरीत् ।

नि धी वृतस्य मर्मणि वज्रमिन्द्रो अपीपतत्

७

मनोजवा अयमान आयसीमन्तरत् पुरम् ।

विषं सुपर्णो गत्वाय सोमं वज्रिण आभरत्

८

समुमे अन्तः शयत उज्जा वज्रो अमीवृतः ।

भरन्त्यस्मै संयतः पुरःप्रस्रवणा बलिम्

९

(१६६१)

यद्वाग्वर्दन्त्याविचेतनानि राक्षीं देवानां निषसाद मन्त्रा ।
 न्तस्त ऊर्जं दुदुहे पर्यासि कं स्विदस्याः परमं जंगाम
 देवीं वार्चमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति ।
 सा नो मन्त्रेयमूर्जं दुहाना धेनुर्वागस्मानुष सुष्टुतैर्तु
 सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व द्यौर्देहि लोकं वज्राय विष्कमे ।
 हनाव वृत्रं रिणाचाव सिन्धू निन्द्रस्य यन्तु प्रसवे विशृष्टाः

१०

११

१२ [५] (१६६४)

(१०१)

१६ जमदग्निर्भागवः । मित्रावरुणौ, ५ मित्रावरुणादित्याः, ६ आदित्याः, ७-८ अश्विनौ, ९-१० वायुः,
 ११-१२ सूर्यः, १३ उषाः सूर्यप्रभा वा, १४ पचमानः, १५-१६ गौः । १-२ प्रगाथः =
 (बृहती, सतोबृहती), ३ गायत्री, ४ सतोबृहती, ५-१३ प्रगाथः = (विषमा बृहती,
 समा सतोबृहती.) १४-१६ त्रिष्टुप् ।

कधंगित्था स मर्त्यः शशमे देवतातये ।

यो नूनं मित्रावरुणावमिष्टय आचक्रे हव्यदातये

१

वर्षिष्ठक्षत्रा उरुचक्षा नरा राजाना दीर्घश्रुत्तमा ।

ता बाहुता न वृंसना रथर्यतः साकं सूर्यस्य रुद्रिमभिः

२

प्र यो वा मित्रावरुणा ऽजिरो दूतो अद्रवत् । अयःशीर्षा मदरेषुः

३

न यः संपृच्छे न पुनर्हवीतवे न संवादाय रमते ।

तस्मान्नो अद्य समृतेरुच्यतं बाहुभ्यां न उरुच्यतम्

४

प्र मित्राय प्रार्यम्णे संचुध्यमृतावसो ।

वरुध्यं वरुणे छन्द्यं वचः स्तोत्रं राजसु गायत

५ [६]

ते हिंन्विरे अरुणं जेन्यं वस्वे कं पुत्रं तिसृणाम् ।

ते धामान्यमुता मर्त्याना मदब्धा अभि चक्षते

६

आ मे वचांस्युद्यता शुमर्त्तमानि कर्त्वा ।

उभा यातं नासत्या सजोषसा प्रति हव्यानि वीतये

७

राति यद्वामरक्षसं हवामहे युवाभ्यां वाजिनीवसू ।

प्राचीं होत्रां प्रतिरन्तावितं नरा गृणाना जमदग्निना

८

आ नो यज्ञं विविस्पृशं बायो याहि शुमन्मभिः ।

अन्तः पवित्रं उपरि श्रीणानोऽं ऽयं शुक्रो अयामि ते

९

(१६७१)

वेत्यध्वर्युः पृथिवीं रजिष्ठैः प्रति हव्यानि वीतये ।

अर्धा नियुत्व उभयस्य नः पिब शुचिं सोमं गवांशिरम् १० [७]

वण्महाँ अंसि सूर्यं बळादित्य महाँ अंसि ।

महस्ते सतो माहिमा पनस्यते ऽद्धा देव महाँ अंसि ११

वद् सूर्यं श्रवसा महाँ अंसि सत्रा देव महाँ अंसि ।

महा देवानामसुर्यः पुरोहितो विभु ज्योतिरदाभ्यम् १२

इयं या नीच्यक्षिणीं रूपा रोहिण्या कृता ।

चित्रेव प्रत्यदर्श्यायत्युन्तर्वृशसु बाहुषु १३

प्रजा ह तिस्रो अत्यार्यमीयुर्न्युन्या अर्कमभितो विविभे ।

बृहद्ध तस्थौ भुवनेष्वन्तः पर्वमानो हरित आ विवेश १४

माता रुद्राणां कुहिता वसुनां स्वसावित्यानाममृतस्य नाभिः ।

प्र नु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदितिं वधिष्ठ १५

वचोविवं वाचमुदीरयन्तीं विश्वाभिधीभिर्हृषतिष्ठमानाम् ।

वेवीं वेवेभ्यः पर्येयुषीं गा—मा मावृक्त मर्त्यो वृध्रचेताः १६ [८] (१६८०)

(१०२)

२२ भार्गवः प्रयोगः, अग्निर्वाहस्पत्यः, पावको वा, सहसः पुत्रौ गृहपति-यषिष्ठौ
तयोर्वान्यतरः । अग्निः । गायत्री ।

त्वमग्ने बृहद्वयो दधासि देव वाशुषे ।

कविर्गृहपतिर्युवा १

स न ईळानया सह देवाँ अग्ने दुवस्युवा ।

चिकित्त्रिभानवा वह २

त्वया ह स्विद्युजा वयं चोदिष्ठेन यविष्ठ्य ।

अभि ष्मो वार्जसातये ३

और्वभृगुवच्छुचिं—मप्रवानवदा हुवे ।

अग्निं समुद्रवाससम् ४

हुवे वातस्वनं कविं पर्जन्यक्रन्ध्यं सहः ।

अग्निं समुद्रवाससम् ५ [९] (१६८५)

आ सवं संवितुर्यथा	मर्गस्येव भुजिं ह्रुवे ।	
अग्निं समुद्रवाससम्		६
अग्निं वो वृधन्तं—मध्वराणां पुरुतमम् ।		
अच्छा नष्ट्रे सहस्वते		७
अयं यथा न आमुवत् त्वष्टा रूपेव तक्षया ।		
अस्य कृत्वा यशस्वतः		८
अयं विश्वा अग्निं श्रियो अग्निर्वैद्येषु पत्यते ।		
आ वाजैरुप नो गमत		९
विश्वेषामिह स्तुहि होतॄणां यशस्तमम् ।		
अग्निं यज्ञेषु पूज्यम्		१० [१०]
शीरं पावकशोचिषं ज्येष्ठो यो दमेष्वा ।		
व्रीदाय वीर्यश्रुतमः		११
तमर्धन्तं न सानसिं गृणीहि विप्र शुष्मिणम् ।		
मित्रं न यातयज्जनम्		१२
उप त्वा जामयो गिरो देविशतीर्हविष्कृतः ।		
वायोरनीके अस्थिरन्		१३
यस्य त्रिधात्ववृतं बर्हिस्तुस्थावसंदिनम् ।		
आपश्चिन्नि दधा पदम्		१४
पदं वेवस्यं मीळ्ढुषो अनाधृष्टाभिरूतिभिः ।		
भद्रा सूर्य इवोपहृक्		१५ [११]
अग्ने घृतस्य धीतिभिस्तोपानो देव शोचिवा ।		
आ वेवान् वक्षि यक्षि च		१६
तं त्वाजनन्त मातरः क्विं वेवासो अङ्गिरः ।		
हव्यवाहमर्मर्त्यम्		१७
प्रचेतसं त्वा कवे अग्ने वृतं वरेण्यम् ।		
हव्यवाहं नि पेशिरे		१८
नहि मे अस्त्यद्ग्या न स्वर्धितिर्वनन्वति ।		
अथैताहर्मरामि ते		१९ (१६९९)

यद्ये कानि कानि चि—वा ते दारुणि कृध्मसि ।

ता जुषस्व ययिष्ठ्य

२०

यवस्युपजिहिंक्षा यद्वघ्नो अतिसर्पति ।

सर्वं तदस्तु ते घृतम्

२१

अग्निमिन्धानो मनस्ता धियं सचेतु मर्त्यः ।

अग्निमीधे विवस्वामिः

२२ [१२] (१००९)

(१०३)

१४ सोमरिः काण्वः । अग्निः १४ अग्रामरुतः । बृहती, ५ विराड् रूपा, ७, ९, ११, १३ सतो बृहती ।
८, ११ फकुप् ; १० हसीयसी ; १४ अनुष्टुप् ।

अर्वांशि गातुवित्तमो यस्मिन् व्रतान्यादुधुः ।

उपो पु जातमार्यस्य वर्धनमग्निं नक्षन्त नो गिरः

१

प्र देवोदासो अग्नि—द्वेयाँ अच्छा न मज्जना ।

अनु मातरं पृथिवीं वि वावृते तस्थौ नाकस्य सानवि

२

यस्माद्देजन्त कृष्ण्य—श्वर्कृत्यानि कृण्वतः ।

सहस्रसां मेधसाताविव तमना ऽग्निं धीभिः संपर्यत

३

प्र यं राये निर्नोपसि मर्तो यस्ते वसो दाशत ।

स वीरं धत्ते अग्र उक्थशांसिन् तमना सहस्रपोषिणम्

४

स हृळ्हे चिदुमि तृणति वाजमर्वता स धत्ते अक्षिति श्रवः ।

त्वे देवत्रा सर्वा पुरुषवसो विश्वा वामानि धीमहि

५ [१३]

यो विश्वा दयते वसु होता मन्द्रो जनानाम् ।

मधोन पात्रा प्रथमान्यस्मै प्र स्तोमा यन्त्यग्रये

६

अश्वं न गीर्भी रथ्यं सुदानवो मर्मुज्यन्ते देवयवः ।

उभे तोके तनये दस्म विस्पते पर्षि राधो मघोनाम्

७

प्र मंहिष्ठाय गायत ऋताग्ने बृहते शुक्रशोचिषे ।

उपस्तुतासो अग्रये

८

आ वंसते मघवा वीरवद्यज्ञः समिन्द्रो द्युमन्याहुतः ।

कुविन्नो अस्य सुमतिर्नवीयस्य च्छा वाजेभिरागमत्

९

(१७११)

प्रेष्ठमु प्रियाणां स्तुत्यासावार्तिथिम् ।

अग्निं रथानां यमम्

१० [१४]

उर्विता यो निर्विता वेर्विता व—स्वा यज्ञियो ववर्तति ।

दुष्टरा यस्य प्रवणे नोर्मयो धिया वाजं सिषासतः

११

मा नो हृणीतामतिथिर्वसुरग्निः पुरुप्रशस्त एषः ।

यः सुहोता स्वध्वरः

१२

मो ते रिपुन्ये अच्छोक्तिमिवसो ऽग्ने केभिश्चिदेवः ।

कीरिश्चिद्धि त्वामीष्टे दूत्याय रातहव्यः स्वध्वरः

१३

आग्ने याहि मरुत्सखा रुद्रेभिः सोमपीतये ।

सोमर्या उप सुष्टुतिं मादयस्व स्वर्णरे

१४ [१५] (१७१६)

॥ इत्यष्टमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

सप्तममण्डलस्यान्तपर्यन्तं

५९७४

अष्टममण्डलस्य (वालखिल्यसहिता)

१७१६

„ (वालखिल्यरहिता १६३६)

सर्वयोगः ७६९०

अथ नवमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥ १॥ सू० १-२४]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स्वादिष्ठया मदिष्ठया	पवस्व सोम धारया	। इन्द्राय पातवे सुतः	१
रक्षोहा विश्वचर्षणि	रभि योनिमयोहतम्	। दुष्णां सुधस्थमासदत	२
वरिवोधातमो भव	मंहिष्ठो वृत्रहन्तमः	। पर्षि राधो मयोनाम्	३
अभ्यर्ष महानां	देवानां वीतिमन्धसा	। अभि वाजसुत श्रवः	४
त्वामच्छा चरामसि	तदिदर्थं दिवेदिवे	। इन्द्रो त्वे न आशसः	५ [१६]

पुनाति ते परिमुतं	सोमं सूर्यस्य दुहिता	। वारेण शश्वता तनां	६
तमीमण्वीः समय आ	गृभ्णन्ति योर्षणो दशं	। स्वसारः पार्षे विवि	७
तमीं हिन्वन्त्ययुवो	धमन्ति बाकुरं दृतिम्	। जिधातु वारणं मधुं	८
अमींममघ्रां उत	श्रीणन्ति धेनवः शिशुम्	। सोममिन्द्राय पातवे	९
अस्येदिन्द्रो मवेष्वा	विश्वा वृत्राणि जिघ्रते	। शूरो मघा च मंहते	१० [१७] (१०)

(२)

१० मेधातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व देववीरतिं	पवित्रं सोम रंहां	। इन्द्रमिन्द्रो वृषा विश	१
आ वच्यस्व महि प्सरो	वृषेन्दो द्युम्रवत्तमः	। आ योनिं धर्णसिः संदः	२
अधुक्षत प्रियं मधु	धारां सुतस्य वेधसः	। अपो वसिष्ठ सुक्रतुः	३
महान्तं त्वा महीर	न्वापो अर्षन्ति सिन्धवः	। यद्वोर्भिर्वासयिष्यसे	४
समुद्रो अप्सु	मामृजे विष्टम्भो ध्रुवः	। सोमः पवित्रं अस्मयुः	५ [१८]

अचिक्रवृष्ट्या हरिं	महान् मित्रो न दर्शतः	। सं सूर्येण रोचते	६
गिरस्त इन्वु	ओजसा ममृज्यन्ते अपस्युवः	। यामिर्मदाय शुम्भसे	७
तं त्वा मदाय घृष्वय	उ लोककृत्नुमीमहे	। तव प्रशस्तयो महीः	८
अस्मभ्यमिन्दविन्द्रयु	र्मध्वः पवस्व धारया	। पर्जन्यो वृष्टिर्मा इव	९
गोषा इन्दो नृपा	अस्य श्वास वाजसा उत	। आत्मा यज्ञस्य पूव्यः	१० [१९] (२०)

(१)

१० आजीमर्तिः शुनःशेषः, कृमियो वैश्वामित्रो वेपरातः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष देवो अमर्त्यः	पर्णवीरिव दीयति	। अभि द्रोणान्यासदम्	१
एष देवो विपा कृतो	ऽति ह्वरीसि धावति	। पर्यमानो अदाभ्यः	२
एष देवो विपन्युभिः	पवमान ऋतायुभिः	। हरिर्वाजाय मृज्यते	३
एष विश्वानि वार्या	शूरो यन्निव सत्त्वभिः	। पर्यमानः सितासति	४
एष देवो रथर्यति	पवमानो दशस्यति	। आदिष्कृणोति वग्नुम्	५ [२०]
एष विप्रैरभिष्टुतो	ऽपो देवो वि गाहते	। दधद्रत्नानि व्राशुपे	६
एष दिवं वि धावति	तिरो रजांसि धारया	। पवमानः कर्नेकदत्	७
एष दिवं व्यासरत्	तिरो रजांस्यस्पृतः	। पवमानः स्वध्वरः	८
एष प्रत्नेन जन्मना	देवो देवेभ्यः सुतः	। हरिः पवित्रे अर्षति	९
एष उ स्य पुरुवतो	जज्ञानो जनयक्षिपः	। धारया पवते सुतः	१० [२१] (३०)

(४)

१० हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सना च सोम जेषि च	पवमान महि श्वः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	१
सना ज्योतिः सना स्व	विश्वा च सोम सौमगा	। अथा नो वस्यसस्कृधि	२
सना दक्षमुत कतु	मर्ष सोम मृधो जहि	। अथा नो वस्यसस्कृधि	३
पवीतारः पुनीतन	सोममिन्द्राय पातवे	। अथा नो वस्यसस्कृधि	४
त्वं सूर्ये न आ मञ्ज	तव कत्वा तद्योतिभिः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	५ [२२]
तव कत्वा तद्योतिमि	ज्योक् पश्येम सूर्यम्	। अथा नो वस्यसस्कृधि	६
अभ्यर्ष स्वायुध	सोम द्विवहंस रयिम्	। अथा नो वस्यसस्कृधि	७
अभ्यर्षानपच्युतो	रयि समत्तु सासुहिः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	८
त्वां यज्ञैरवीवृधन्	पवमान विधर्मणि	। अथा नो वस्यसस्कृधि	९
रयि नश्चित्रमश्विन	मिन्वे विश्वायुमा भर	। अथा नो वस्यसस्कृधि	१० [२३] (४०)

(५)

११ काश्यपोऽसितो देवलो वा । आग्नीसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्धारः, ६ उपासानकता, ७ दैव्यो होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीलाभारत्याः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । गायत्री, ८-११ अनुधुप् ।

समिद्धो विश्वतस्पतिः पर्वमानो वि राजति । ग्रीणन् वृषा कर्निकदत् १
तनूनपात् पर्वमानः गृङ्गे शिशानो अर्धति । अन्तरिक्षेण रारजन् २
इळैन्युः पर्वमानो रयिर्वि राजति युमान् । मधोर्धाराभिरोजसा ३
बर्हिः प्राचीनमोजसा पर्वमानः स्तुणन् हरिः । देवेषु देव ईयते ४
उदतिर्जिहते बृहद् द्वारो देवीर्हिरण्ययीः । पर्वमानेन सुदृताः ५ [२४]

सुशिल्वे बृहती गृही पर्वमानो वृषण्यति । नक्तोपासा न दर्शति ६
उभा देवा वृषक्षसा होतासु दैव्या हुवे । पर्वमान इन्द्रो वृषा ७

भारती पर्वमानस्य सरस्वतीलां गृही ।

इमं नो यज्ञमा गमन् तिस्रो देवीः सुपेशसः ८

त्वष्टारमग्रजां गोषां पुरोयावात्तमा हुवे ।

इन्दुरिन्द्रो वृषा हरिः पर्वमानः प्रजापतिः ९

वनस्पतिं पर्वमानं मध्वा समङ्गिधु धारया ।

सहस्रवल्गं हरितं भार्जमानं हिरण्ययम् १०

विश्वे देवाः स्वाहाकृतिं पर्वमानस्या गत ।

वायुर्बृहस्पतिः सूर्योऽग्निरिन्द्रः सजोषसः ११ [२५] (५१)

(६)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

मन्द्रया सोम धारया वृषा पवस्व देवयुः । अग्न्यो वारोन्वस्पयुः १

अभि त्वं मष्टां मवृ-मिन्वुविन्वु इति क्षर । अभि वाजिनो अर्वतः २

अभि त्वं पूर्यं मदं सुवानो अर्षं पवित्र आ । अभि वाजमुत श्रवः ३

अनु ब्रप्सास इन्वव आपो न प्रवतासरन् । पुत्नाना इन्द्रमाशत ४

यमर्त्यमिव वाजिनं मृजन्ति योषणो दश । वने क्रीलन्तमर्त्यविम् ५ [२६]

तं गोभिर्वृषणं रसं मदाय देववीतये । सुतं भराय सं सुज ६

(५७)

देवो देवाय धारये—न्द्राय पवते सुतः ।	पयो यदस्य प्रीपयत्	७
आत्मा यज्ञस्य रक्षा सुष्वाणः पवते सुतः ।	प्रतं नि पाति काव्यम्	८
एवा पुनान इन्द्रयु—मर्दं मदिष्ठ वीतये ।	गुहां चिदधिषे गिरः	९ [२७] (६०)

(७)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असृग्मिन्दवः पथा धर्मचतस्य सुश्रियः ।	विद्वाना अस्य योजनम्	१
प्र धारा मध्वो अग्रियो महीरपो वि गाहते ।	हविर्हविष्णु वन्द्यः	२
प्र युजो वाचो अग्रियो वृषाव चक्रवृद्धने ।	सद्भाभि सत्यो अध्वरः	३
परि यत् काव्या कवि—नृम्णा वसानो अर्पति ।	स्वर्वाजी सिंघासति	४
पवमानो अभि स्पृधो विशो राजैव सीदति ।	यदीमृण्वन्ति वेधसः	५ [२८]
अध्वो वारि परि प्रियो हरिर्वनेषु सीदति ।	रेभो वनुष्यते मती	६
स वायुमिन्द्रमश्विना साकं मर्देन गच्छति ।	रणा यो अस्य धर्मभिः	७
आ मित्रावरुणा भगं मध्वः पवन्त ऊर्मयः ।	विद्वाना अस्य शकर्मभिः	८
अस्मभ्यं रोदसी रयिं मध्वो वार्जस्य सातये ।	श्रवो वसूनि सं जितम्	९ [२९] (६१)

(८)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते सोमा अभि प्रिय—मिन्द्रस्य काममक्षरन् ।	वर्धन्तो अस्य वीर्यम्	१
पुनानासंश्चमूषदो गच्छन्तो वायुमश्विना ।	ते नो धान्तु सुवीर्यम्	२
इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो हार्दि चोदय ।	ऋतस्य योनिमासदम्	३
मृजन्ति त्वा दश क्षिपो हिन्वति सप्त धीतर्यः ।	अनु विप्रा अमादिवुः	४
देवेभ्यस्त्वा मदाय कं सृजानमर्ति मेध्वः ।	सं गोभिर्वासियामसि	५ [३०]

पुनानः कलशेष्वा वस्त्राण्यरूपो हरिः ।	परि गव्यान्वव्यत	६
मघोन आ पवस्व नो जहि विश्वा अप द्विपः ।	इन्वो सखायमा विश	७
वृष्टिं त्रिवः परि स्रव युग्नं पृथिव्या अधि ।	सहो नः सोम पुंसु धाः	८
नृचक्षसं त्वा वय—मिन्द्रपीतं स्वविदम् ।	भक्षीमहि प्रजामिषम्	९ [३१] (७८)

(९)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि प्रिया द्विवः क्विर्वयांसि नृप्योर्हितः । सुवानो याति क्विकृतुः १
 प्रप्र क्षर्याय पन्यसे जनाय जुष्टो अद्रुहे । वीत्यर्प चनिष्ठया २
 स सुनुमातरा शुचिर्जातो जाते अरोचयत् । महान् मही कृतावृधा ३
 स सप्त धीतिभिर्हितो नद्यो अजिन्वदुद्रुहः । या एकमक्षि वावुधुः ४
 ता अभि सन्तमस्तृतं महे युवानमा दधुः । इन्दुमिन्द्र तव व्रते ५ [३२]

अभि वह्निरमर्त्यः सप्त पश्यति वारंहिः । क्रिविर्वीरिर्तपयत् ६
 अवा कल्पेषु नः पुमस्तमांसि सोम योध्या । तानि पुनान जङ्घनः ७
 नू नव्यसे नवीयसे सुक्ताय साधया पथः । प्रत्नवद्रौचया रुचः ८
 पवमान महि श्रवो गामश्वं रासि वीरवत् । सना मेधां सना स्वः ९ [३३] (८७)

(१०)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र स्वानासो रथा इवाऽर्वन्तो न श्रवस्यवः । सोमासो राये अक्रमुः १
 हिन्वानासो रथा इव दधन्विरे गर्भस्थयोः । भरांसः कारिणामिव २
 राजानो न प्रशस्तिभिः सोमासो गोभिरञ्जते । यज्ञो न सप्त धातुभिः ३
 परि सुवानास इन्दवो मदाय ब्रह्मणा गिरा । सुता अर्पन्ति धारया ४
 आपानासो विवस्वतो जनन्त उपसो भगम् । सूरः अण्वं वि तन्वते ५ [३४]

अप द्वारा मतीनां प्रत्ना कण्वन्ति कारवः । वृष्णो हरस आयवः ६
 समीचीनास आसते होतारः सप्तजामयः । पदमेकस्य पिप्रतः ७
 नाभा नार्भि न आ ददे चक्षुश्चित् सूर्ये सचा । कुवेरपत्यमा दुहे ८
 अभि प्रिया विवस्पदमध्वर्युभिर्गुहा हितम् । सूरः पश्यति चक्षसा ९ [३५] (९६)

(११)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उपास्मै गायता नरः पवमानयेन्दवे । अभि देवा इयक्षते १
 अभि ते मधुना पयोऽथर्वाणो अशिश्युः । देवं देवार्य देवयु २
 स नः पवस्व शं गवे शं जनाय शमर्वते । शं राज्ञोऽपधीभ्यः ३ (९९)

वभ्रवे नु स्वतवसे ऽरुणाय दिविरुपृष्टे । सोमाय गाथगर्चत	४
हस्तच्युतेभिराद्रिभिः सुतं सोमं पुनीतन । मध्वावा धावता यधु	५ [३६]
नमसेदुप सीदत कुम्भेकुम्भि श्रीणीतन । इन्दुमिन्द्रे दधातन	६
अमित्रहा विचर्षणिः पर्वस्व सोमं शं गवे । देवेश्यो अनुकामकृत	७
इन्द्राय सोम पातये मर्दाय परि धिच्यसे । मनश्चिन्मनसरूपतिः	८
पर्वमान सुवीर्यं रयिं सोमं रिरिहि नः । इन्दुविन्द्रेण नो युजा	९ [३७] (१०५)

(१२)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

सोमा असृग्मिन्द्वयः सुता कृतस्य सादने । इन्द्राय मधुमत्तमाः	१
अभि विप्रं अनूपत गावो वृत्सं न मातरः । इन्द्रं सोमस्य पीतये	२
मवच्युत क्षेति सादने सिन्धोरुर्मा विपश्चित् । सोमो गौरी अधि क्षितः	३
द्विवो नामा विचक्षणो ऽव्यो वारं महीयते । सोमो यः सुक्रतुः कविः	४
यः सोमः कलशेष्वो अन्तः पवित्र आहितः । तमिन्दुः परि पर्वस्वजे	५ [३८]
प्र वाचमिन्दुरिष्यति समुद्रस्यार्धिं विष्टपि । जिन्वन् कोशं मधुश्चुतम्	६
नित्यस्तोत्रो वनस्पतिर्धानामन्तः सवर्धुवः । हिन्वानो मानुषा युगा	७
अभि प्रिया विवस्पदा सोमो हिन्वानो अर्पति । विप्रस्य धारया कविः	८
आ पर्वमान धारय रयिं सहस्रवर्चसम् । अस्मे इन्दो स्वाभुवम्	९ [३९] (११४)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३३]

(१३)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

सोमः पुनानो अर्पति सहस्रधारो अत्यविः । वायोरिन्द्रस्य निष्कृतम्	१
पर्वमानमवरयवो विप्रसभि प्र गाथत । सुष्वाणं देववीतये	२
पर्वन्ते वाजसातये सोमाः सहस्रपाजसः । गृणाना देववीतये	३
उत नो वाजसातये पर्वस्व बृहतीरिषः । द्युमदिन्दो सुवीर्यम्	४
ते नः सहस्रिणं रयिं पर्वन्तामा सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्द्वः	५ [१]
अत्यां हियाना न हेतुभि रसृग् वाजसातये । वि वारमव्यमाशवः	६
वाश्वा अर्पन्तीन्द्वो ऽभि वृत्सं न धेनवः । बुधन्विरे गर्भस्थोः	७
जुष्ट इन्द्राय मत्सरः पर्वमान कनिकदत् । विश्वा अप द्विषो जहि	८
अपघ्नन्तो अराव्याः पर्वमानाः स्वर्हशः । योनावृतस्य सीदत	९ [२] (११३)

(१४)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि प्रासिग्यद्वक् कविः	सिन्धोर्लुमावर्धि श्रितः ।	कारं विभ्रत पुरुस्पृहम्	१
गिरा यद्वी सर्वन्धवः	पञ्च वाता अपस्ववः ।	परिष्कुण्वन्ति धर्णसिम्	२
आदस्य शुष्मिणो रसे	विश्वे देवा अमत्सत ।	यद्वी गोभिर्वसायते	३
निरिणानो वि धावति	जहृच्छर्याणि तान्वा ।	अत्रा सं जिघ्रते युजा	४
नसीभिर्यो विवस्वतः	शुभ्रो न मायुजे युवा ।	गाः कृण्वानो न निर्णिजम्	५ [३]
अति श्रिती तिरश्चता	गव्या जिगात्यण्व्या ।	वृन्नुभिर्यति यं विदे	६
अभि क्षिपः समगमत	मर्जयन्तीरिपस्पतिम् ।	पृष्ठा गृष्णत वाजिनः	७
परि विष्यानि मयुंशद्	विश्वानि सोम पार्थिवा ।	वसूनि याहास्मयुः	८ [४] (१३१)

(१५)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष धिया यात्यण्व्या	शूरो रथेभिराशुभिः ।	गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम्	१
एष पुरु धियायते	बृहते देवतातये ।	यन्नामृतास आसते	२
एष हितो वि नीयते	ऽन्तः शुभ्रावता पथा ।	यद्वी तुञ्जन्ति भूर्णयः	३
एष शृङ्गाणि दोधुव	च्छिर्शति यूथ्योऽ वृषा ।	नुम्णा दधान ओजसा	४
एष रुक्मिभिरीयते	वाजी शुभ्रेभिरशुभिः ।	पतिः सिन्धूनां भवन्	५
एष वसूनि पिब्वना	परुषा ययिवा अति ।	अव शार्देषु गच्छति	६
एतं मृजन्ति मर्ज्य	मुप द्रोणेष्वायवः ।	प्रचक्राणं महीरिषः	७
एतमु त्वं वृक्ष क्षिपो	मृजन्ति सप्त धीतर्यः ।	स्वायुधं मदिन्तमम्	८ [५] (१३२)

(१६)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ते सोतार ओण्योऽ	रसं मदाय घृष्वये ।	सर्गो न त्वक्येतशः	१
कत्या दक्षस्य रथ्य	मपो वसानमन्धसा ।	गोषामण्येषु सश्विम	२
अनतमप्सु दुष्टरं	सोमं पवित्र आ सृज ।	पुनीहीन्वाय पार्तवे	३
प्र पुनानस्य चेतसा	सोमः पवित्रे अर्पति ।	कत्या सधस्थमासदत्	४ (१३३)

प्र त्वा नमोभिर्निन्द्व इन्द्र सोमा असृक्षत । महे भराय कारिणः	५
पुनानो रूपे अव्यये विश्वा अर्पेन्नाभि श्रियः । शूरो न गोषु तिष्ठति	६
द्विवो न सानु पिप्युषी धारा सुतस्य वेधसः । वृथा पवित्रे अर्पति	७
त्वं सोम विपश्चितं तना पुनान आयुषु । अव्यो वारं वि धावसि	८ [६] (१७७)

(१७)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र निघ्नेनैव सिन्धवो घ्नन्तो वृत्राणि भूर्णयः । सोमा असृग्माशवः	१
अभि सुवानास इन्द्रवो वृष्टयः पृथिवीमिव । इन्द्रं सोमासो अक्षरन्	२
अत्यूर्मिर्मत्सरो मदुः सोमः पवित्रे अर्पति । विघ्नन् रक्षांसि देवयुः	३
आ कुलशेषु धावति पवित्रे परि पिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धते	४
अति त्री सोम रोचना रोहन् न भ्राजसे दिवम् । इष्णन् त्सूर्यं न चोदयः	५
अभि विप्रा अनूषत मूर्धन् यज्ञस्य कारवः । दधानाश्चक्षांसि प्रियम्	६
तमु त्वा वाजिनं नरो धीभिर्विप्रा अवस्यवः । मृजन्ति देवतातये	७
मधोर्धारा मनु क्षर तीव्रः सधस्थमासदः । चारुक्रताय पीतये	८ [७] (१५५)

(१८)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि सुवानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमो अक्षाः । मदेषु सर्वधा असि	१
त्वं विप्रस्त्वं कविर्मधु प्र जातमन्धसः । मदेषु सर्वधा असि	२
तव विश्वे सजोषसो देवासः पीतिमांशत । मदेषु सर्वधा असि	३
आ यो विश्वानि वार्या वसूनि हस्तयोर्द्वे । मदेषु सर्वधा असि	४
य इमे रोदसी मही सं मातरं दोहते । मदेषु सर्वधा असि	५
परि यो रोदसी उभे सद्यो वाजैभिरर्पति । मदेषु सर्वधा असि	६
स शुष्मी कुलशेषा पुनानो अचिक्रदत् । मदेषु सर्वधा असि	७ [८] (१६१)

(१९)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यत् सोम चित्रमुक्थ्यं द्विव्यं पार्थिवं वसुं । तन्नः पुनान आ भर	१
युवं हि स्थः स्वर्पती इन्द्रश्च सोम गोपती । ईशाना पिप्यन्तं धियः	२ (१६४)

वृषा पुनान आयुषु	स्तनयज्ञाधि वर्हिषि	। हरिः सन् योनिमासदत्	३
अवावशन्त धीतयो	वृषभस्याधि रेतसि	। सुनोर्वत्सस्य मातरः	४
कुविद्वृषण्यन्तीभ्यः	पुनानो गर्भमादधत्	। याः शुक्रं दुहते पर्यः	५
उप शिक्षापतस्थुषो	भियसमा धेहि शत्रुषु	। पर्वमान विदा रयिम्	६
नि शत्रोः सोम वृष्ण्यं	नि शुष्मं नि वयस्तिर । दूरे वा सुतो अन्ति वा	७ [९] (१६९)	

(२०)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र कविर्वृषवीतये	ऽव्यो वारोभिरपति	। साह्वान् विश्वा अभि स्पृधः	१
म हिष्मा जरितृभ्य आ	वाजं गोमन्तमिन्वति । पर्वमानः सहस्रिणाम्		२
परि विश्वानि चेतसा	मृशसे पर्वसे मती	। स नः सोम श्रवो विदः	३
अभ्यर्ष्य बृहद्यशो	मघवन्धो ध्रुवं रयिम्	। इषं स्तोतृभ्य आ भर	४
त्वं राजेव सुव्रतो	गिरः सोमा विवेशिथ	। पुनानो बह्वे अद्भुत	५
स वहिरुसु दुष्टरो	मृज्यमानो गर्भस्त्योः	। सोमश्चमूपु सीदति	६
क्रीळुर्मखो न मंहयुः	पवित्रं सोम गच्छसि	। दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	७ [१०] (१७३)

(२१)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते धावन्तीन्दवः	सोमा इन्द्राय घृष्वयः	। मत्सुरासः स्वविदः	१
प्रवृण्वन्तो अभियुजः	सुष्वये वरिवोविदः	। स्वयं स्तोत्रे वयस्कृतः	२
वृथा क्रीळन्त इन्दवः	सुधस्थमभ्येकमिह	। सिन्धोरूमा व्यक्षरन्	३
एते विश्वानि वार्या	पर्वमानास आशत	। हिता न सतयो रथे	४
आस्मिन् पिशङ्गमिन्द्रो	दधाता वेनमादिशे	। यो अस्मभ्यमरावा	५
ऋधुर्न रथ्यं नवं	दधाता केतमादिशे	। शुक्राः पवध्वमर्णीसा	६
एत उ त्पे अवीवशन्	काष्ठं वाजिनो अकत । सुतः प्रासाविपुर्मतिम्	७ [११] (१८३)	

(२२)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते सोमास आशवो	रथा इव प्र वाजिनः	। सर्गाः सुष्टा अहिपत	१
एते वाता इवोरवः	पर्जन्यस्येव वृष्टयः	। अग्नेरिव भ्रमा वृथा	२ (१८५)

एते पुना विपश्चितः सोमांसो दध्याशिरः ।	त्रिपा द्यानशुधिर्यः	३
एतं मृष्टा अमर्त्याः समुवांसो न शश्वभुः ।	इयक्षन्तः पृथो रजः	४
एते पृष्ठानि रोदंसो विप्रयन्तो व्यानशुः ।	उतेदमृत्तमं रजः	५
तन्तुं तन्वानमुत्तममनु प्रवत आशत ।	उतेदमृत्तमार्थम्	६
त्वं सोम पुणिभ्य आ वसु गव्यानि धारयः ।	ततं तन्तुमचिक्रदः	७ [१२] (११०)

(२३)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सोमा असृग्रमाशवो मधोर्मदस्य धारया ।	अभि विश्वानि काव्या	१
अनु प्रत्नास आयवः पदं नवीयो अक्रमुः ।	रुचे जनन्त सूर्यम्	२
आ पवमान नो भगाऽयों अदाशुपो गर्यम् ।	कृधि प्रजावतीरिवः	३
अभि सोमांस आयवः पर्वन्ते मद्यां मदम् ।	अभि कोशं मधुश्चुतम्	४
सोमां अर्पति धर्णसिर्दधान इन्द्रियं रसम् ।	सुवीरो अभिशस्तिपाः	५
इन्द्राय सोम पवसे देवेभ्यः सधुमाद्यः ।	इन्द्रो वाजं सिपाससि	६
अस्य पीत्वा मदाना मिन्द्रो वृत्राण्यप्रति ।	जवानं जवनच्छ नु	७ [१३] (११०)

(२४)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमांसो अधन्विपुः पवमानास इन्द्रवः ।	श्रीणाना अप्सु मृञ्जत	१
अभि गावो अधन्विपु रापो न प्रवता यतीः ।	पुनाना इन्द्रमाशत	२
प्र पवमान धन्वसि सोमेन्द्राय पातवे ।	नृमिर्यतो वि नीयसे	३
त्वं सोम नृमार्दनः पर्वस्व चर्पणीसहे ।	सस्त्रियो अनुमाद्यः	४
इन्द्रो यदद्रिभिः सुतः पवित्रं परिधावसि ।	अरमिन्द्रस्य धाम्ने	५
पर्वस्व वृत्रहन्तमो कथेमिरनुमाद्यः ।	शुचिः पावको अहुतः	६
शुचिः पावक उच्यते सोमः सुतस्य मध्वः ।	वेवावीरघशंसहा	७ [१४] (१०४)

(२५)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १५-६०]

६ दृढहच्युत आगस्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पर्वस्व दक्षसार्धनो देवेभ्यः पीतये हरे ।	मरुच्चो वायवे मदः	१
पवमान धिया हितोऽमि योनिं कर्निकदत् ।	धर्मणा वायुमा विशा	२ (१०६)

सं वृद्धैः शोभते वृषा	कविर्योन्नावधि प्रियः । वृत्रहा देववीतमः	३
विश्वा रूपाण्यादिशन् पुनानो याति हर्यतः । यज्ञामृतांस आसते		४
अरुणो जनयन् गिरः सोमः पवत आयुषक् । इन्द्रं गच्छन् कविकृतुः		५
आ पवस्व मदन्तिग पवित्रं धारया कवे । अर्कस्य योनिगासदम्		६ [१५] (२१०)

(२६)

६ इधमवातो दाह्ययुतः । पयमानः सोमः । गायत्री ।

तर्गमृक्षन्त वाजिन सुपथे अदितेरधि । विप्रसो अण्व्या धिया	१
तं गावो अश्वनूयत सहस्रधारयक्षितम् । इन्द्रं धर्तारमा द्विवः	२
तं वेधां मेधयाहचन् पर्वमानमधि द्यवि । धर्णसि भूरिधायसम्	३
तर्मह्यन् भुरिजोर्धिया संवसानं विवस्वतः । पतिं वाचो अदाभ्यम्	४
तं सानावधि जामयो हरिं हिन्वन्त्यद्विभिः । हर्यतं भूरिचक्षसम्	५
तं त्वा हिन्वन्ति वेधसः पर्वमान गिरावृधम् । इन्द्रविन्द्राय मत्स्रम्	६ [१६] (२१६)

(२७)

६ नृमेध आहिरसः । पयमानः सोमः । गायत्री ।

एष कविरभिष्टुतः पवित्रे अधि तोशते । पुनानो घ्नन्नप स्त्रियः	१
एष इन्द्राय वायवे स्वर्जित् परि पिच्यते । पवित्रे दक्षसाधनः	२
एष नृभिर्वि नीयते द्विवो मूर्धा वृषा सुतः । सोमो वनेषु विश्ववित्	३
एष गव्युरचिन्नावृत् पर्वमानो हिरण्ययुः । इन्द्रः सत्राजिदस्तुतः	४
एष सूर्येण हासते पर्वमानो अधि द्यवि । पवित्रे मत्स्रो मदः	५
एष शुष्मसिप्यद्वन्तरिक्षे वृषा हरिः । पुनान इन्द्ररिन्द्रमा	६ [१७] (२१२)

(२८)

६ प्रियमेध आहिरसः । पयमानः सोमः । गायत्री ।

एष वाजी हितो नृभि विश्वदिन्मनस्सुस्पतिः । अवयो वारं वि धावति	१
एष पवित्रे अक्षरत् सोमो देवेभ्यः सुतः । विश्वा धामान्याविशन्	२
एष देवः शुभायते ऽधि योनावर्मर्यः । वृत्रहा देववीतमः	३
एष वृषा कनिक्कव हृशभिर्जामिभिर्यतः । अभि द्रोणानि धावति	४ (२२६)

एष सूर्यमरोचयत् पवमानो विचर्यणिः । विश्वा धामानि विश्ववित् ५
एष शुष्म्यदाभ्यः सोमः पुनानो अर्पति । देवावीर्यशंसहा ६ [१८] (११८)

(२९)

६ नृमेध आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्रास्य धारा अक्षरन् वृष्णः सुतस्योजसा । देवाँ अनु प्रभूयतः १
सति मृजन्ति वेधसो गृणन्तः कारवो गिरा । ज्योतिर्जज्ञानमुक्थ्यम् २
सुपहाँ सोम तानि ते पुनानार्य प्रभूवसो । वर्धा समुद्रमुक्थ्यम् ३
विश्वा वर्मानि संजयन् पर्वस्व सोम धारया । इनु द्वेपीसि सध्यक् ४
रक्षा सुतो अररुषः स्वनात् समस्य कस्य चित् । निदो यत्र मुमुचमहे ५
एन्दो पार्थिवं रथिं दिव्यं पर्वस्व धारया । द्युमन्तं शुष्ममा भर ६ [१९] (२३४)

(३०)

६ विन्दुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र धारा अस्य शुष्मिणो वृथा पवित्रे अक्षरन् । पुनानो वाचमिष्यति १
इन्दुर्हियानः सोतुभिर्मृज्यमानः कर्निकदत् । इयति वरनुमिन्द्रियम् २
आ नः शुष्मं नृपाह्यं वीरवन्तं पुरुस्पृहम् । पर्वस्व सोम धारया ३
प्र सोमो अति धारया पवमानो असिष्यदत् । अभि द्रोणान्यासदम् ४
अप्सु त्वा मधुमत्तमं हरिं हिन्वन्त्यद्भिभिः । इन्दुविन्द्राय पीतये ५
सुनोता मधुमत्तमं सोममिन्द्राय वज्रिणे । चारुं शर्धाय मत्सरम् ६ [२०] (२४०)

(३१)

६ गांतमो राहगणः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमासः स्वाध्यः पवमानासो अक्रमः । रथिं कृण्वन्ति चेतनम् १
दिवस्पृथिव्या अधि भवेन्दो द्युम्नुवर्धनः । भवा वाजानां पतिः २
तुभ्यं वाता अभिमियस्तुभ्यमर्पन्ति सिन्धवः । सोम वर्धन्ति ते महः ३
आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृण्यम् । भवा वाजस्य संगथे ४
तुभ्यं गावो घृतं पयो बभ्रो दुदुहे अक्षितम् । वर्षिष्ठे अधि सानेवि ५
स्वायुधस्य ते सतो भुवनस्य पते वयम् । इन्दो सखित्वमुश्मासि ६ [२१] (२४६)

(३२)

६ इयावाश्व आत्रेयः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमांसो मवुच्युतः	श्रवसे नो मघोनः ।	सुता विदथे अक्रमुः	१
आदीं त्रितस्य योषणो	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः ।	इन्दुमिन्द्राय प्रीतये	२
आदीं हंसो यथा गुणं	विश्वस्यावीवशन्मतिम् ।	अत्यो न गोभिरज्यते	३
उभे सोमावचाकशन्	मूगो न तक्तो अर्पसि ।	सीदन्नुतस्य योनिमा	४
अभि गावो अनूपत	योपा जारमिव प्रियम् ।	अगन्नाजिं यथा हितम्	५
अस्मे धेहि द्युमद्यशो	मघवन्त्यश्च मह्यं च ।	सनि मेधामुत श्रवः	६ [२२] (२५४)

(३३)

६ त्रित आन्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमांसो विपश्चितो	ऽपां न यन्त्यूर्मयः ।	वनानि महिषा इव	१
अभि द्रोणानि बभ्रवः	शुक्रा कृतस्य धारया ।	वाजं गोमन्तमक्षरन्	२
सुता इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुद्भ्यः ।	सोमां अर्पन्ति विष्णवे	३
तिस्रो वाच उदीरते	गावो मिमन्ति धेनवः ।	हरीरेति कर्निकदत्	४
अभि बह्नीरनूपत	यहीर्क्षतस्य मातरः ।	ममृज्यन्ते दिवः शिशुम्	५
रायः समुद्राश्चतुरो	ऽस्मभ्यं सोम विश्वतः ।	आ पवस्व सहासिणः	६ [२३] (२५८)

(३४)

६ त्रित आन्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सुवानो धारया तने	न्दुहिन्वानो अर्पति ।	रुजद्वृद्धा व्योर्जसा	१
सुत इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुद्भ्यः ।	सोमां अर्पति विष्णवे	२
वृषाणां वृषाभिर्यतं	सुन्वन्ति सोममद्रिभिः ।	दुहन्ति शक्मना पयः	३
भुवन् त्रितस्य मज्यां	भुवदिन्द्राय मत्सरः ।	सं रूपैरज्यते हरिः	४
अभीमृतस्य विष्टपं	दुहते पृश्निमातरः ।	चारुं प्रियतमं हविः	५
समेनमहुता इमा	गिरो अर्पन्ति समुतः ।	धेनुर्वांश्चो अवीवशत	६ [२४] (२६४)

(३५)

६ प्रभुवसुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आ नः पवस्व धारया	पवमान रयिं पृथुम् ।	यथा ज्योतिर्विदासि नः	१
इन्दो समुद्रमीद्वन्त्य	पवस्व विश्वमेजय ।	रायो धृता न ओर्जसा	२ (२६६)

त्वया वीरेण वीरवो	ऽभि ज्याम पृतन्यतः ।	क्षरा णो अभि वार्यम्	३
प्र वाजमिन्दुरिष्यति	सिपांसन् वाजसा क्रपिः ।	व्रता विवृण आयुधा	४
तं गीभिर्वाचमीह्वयं	पुनानं वासयामसि ।	सोमं जनस्य गोपतिम्	५
विश्वो यस्य व्रते जने	वाघार धर्मणस्पतेः ।	पुनानस्य प्रभूवसोः	६ [२५] (१३०)

(३६)

६ प्रभूवसुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असंजि रथयो यथा	पवित्रे चम्वाः सुतः ।	कार्मन् वाजी न्यक्रवीत	१
स वह्निः सोम जागृविः	पर्वस्व देववीरति ।	अभि कोशं मधुश्रुतम्	२
स नो ज्योतींषि पूर्य	पर्वमान वि रोचय ।	कृत्वे दक्षां नो हिनु	३
शुम्भमान क्रतायुभिर्-	मृज्यमानो गर्भस्थोः ।	पर्वते वारं अव्ययं	४
स विश्वा वाशुपे वसु	सोमो विव्यानि पार्थिवा ।	पर्वतामान्तरिक्षा	५
आ विवस्पृष्टमश्वयु-	मव्ययुः सोम रोहसि ।	वीरयुः श्वसस्पते	६ [२६] (१३१)

(३७)

६ गृह्मण आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स सुतः पीतये वृषा	सोमः पवित्रे अर्पति ।	विद्वन् रक्षांसि देवयुः	१
स पवित्रे विचक्ष्णो	हरिरर्पति धर्णांसिः ।	अभि योनिं कर्निकदत्	२
स वाजी रोचुना विवः	पर्वमानो वि धावति ।	रक्षोहा वारमव्ययम्	३
स त्रितस्याधि सानवि	पर्वमानो अरोचयत् ।	जामिभिः सूर्यं सह	४
स वृत्रहा वृषा सुतो	वरिवोविददाभ्यः ।	सोमो वाजमिवासरत्	५
स वेवः कविर्नेषितोऽ	ऽभि द्रोणानि धावति ।	इन्दुरिन्द्राय मंहता	६ [२७] (१८१)

(३८)

६ गृह्मण आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष उ स्य वृषा रथो	ऽव्यो वारंभिरर्पति ।	गच्छन् वाजं सहस्रिणम्	१
एतं त्रितस्य योषणो	हर्षिं हिन्वन्त्यद्विभिः ।	इन्दुमिन्द्राय पीतये	२
एतं त्वं हरितो दश	मर्मज्यन्ते अपरुषुवः ।	यामिर्मदाय शुम्भते	३
एष स्य मानुषीष्या	श्येनो न विश्व सीदति ।	गच्छत्तारो न योषितम्	४
एष स्य मय्यो रसो	उर्व चण्डे विवः शिशुः ।	य इन्दुर्वारमाविशत्	५
एष स्य पीतये सुतो	हरिरर्पति धर्णांसिः ।	कन्वन् योनिमभि प्रियम्	६ [२८] (१८८)

(३९)

६ बृहन्मतिराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आशुर्यं बृहन्मते	परि म्रियेण धात्रा	। यत्र वेवा इति त्रवन्	१
परिष्कृण्वन्ननिष्कृतं	जनाय यातयन्निषः	। वृष्टिं विवः परि स्रव	२
सुत एति पवित्र आ	त्विषिं दधान ओजसा	। विचक्षाणो विरोचयन्	३
अयं स यो विवस्परि	रधुयामां पवित्र आ	। सिन्धोरुमा व्यक्षरत्	४
आविवासन् परायतो	अर्थो अर्वावतः सुतः	। इन्द्राय सिच्यते मधुं	५
ससीचीना अनूयत	हरिं हिन्वन्त्यादिभिः	। योनावृन्तर्यं सीदत	६ [२९] (२९४)

(४०)

६ बृहन्मतिराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पुनानो अक्रमीदृभि	विश्वा मृधे विचर्षणिः	। शुम्भन्ति विश्रं धीतिभिः	१
आ योनिमरुणो रुतु	द्वयदिन्द्रं वृषां सुतः	। ध्रुवे सदासि सीदति	२
नू नो रयिं महामिन्द्रो	ऽस्मभ्यं सोम विश्वतः	। आ पवस्व सहस्रिणाम्	३
विश्वा सोम पवमान	दुश्नानीन्नुवा भर	। विदाः सहस्रिणीरिषः	४
स नः पुनान आ भर	रयिं स्तोत्रे सुवीर्यम्	। जसितुर्वधया गिरः	५
पुनान इन्नुवा भर	सोमं द्विवर्हसं रयिम्	। वृषन्निन्दो न उक्थ्यम्	६ [३०] (३००)

(४१)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ये गावो न मूर्णय	स्त्वेपा अयासो अक्रमुः	। ग्रन्तः कृष्णामप त्वचम्	१
सुवितर्य मनाग्रहे	ऽति सेतुं दुराव्यम्	। साह्रांसो दस्युमवतम्	२
शृण्वे वृष्टेरिव स्वतः	पवमानस्य शुष्मिणाः	। चरन्ति विद्युतो विवि	३
आ पवस्व महीमिधं	गोमदिन्द्रो हिरण्यवत्	। अश्वावद्वानवत् सुतः	४
स पवस्व विचर्षण	आ मही रोदसी पूण	। उपाः सूर्यो न रुदिमभिः	५
परि णः शर्मयन्त्या	धारया सोम विश्वतः	। सरा रसेव विष्टर्पम्	६ [३१] (३०३)

(४२)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

जनयन् रोचना विवो	जनयन्नप्सु सूर्यम्	। वसानो गा अपो हरिः	१
एष प्रनेन मन्मना	वेवो वेवेभ्यस्परि	। धारया पवते सुतः	२ (३०८)

वावृधानाय तूर्वेये पर्वन्ते वाजसातये । सोमोः सहस्रपाजसः ३
 दुहानः प्रतमितः पर्यः पवित्रे परि पिच्यते । क्रन्दन् देवाँ अजीजनत ४
 अभि विश्वानि वार्याः ऽभि देवाँ ऋतावृधः । सोमः पुनानो अर्धति ५
 गोमन्त्रः सोम वीरवृ—दश्वावृद्धाजवत् सुतः । पर्वस्व बृहतीरिषः ६ [३२] (३११)

(४३)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।
 यो अत्य इव मृज्यते गोभिर्मदाय हर्यतः । तं गीभिर्वासयामसि १
 तं नो विश्वा अवस्युवो गिरः शुभ्रमन्ति पूर्वथा । इन्दुमिन्द्राय पीतये २
 पुनानो याति हर्यतः सोमो गीभिः परिष्कृतः । विप्रस्य मेध्यातिथेः ३
 पवमान विदारयि मस्मभ्यं सोम सुश्रियम् । इन्दो सहस्रवर्चसम् ४
 इन्दुरत्यो न वाजसृत् कर्निकन्ति पवित्र आ । यदक्षारति देवयुः ५
 पर्वस्व वाजसातये विप्रस्य गृणतो वृधे । सोम रास्व सुवीर्यम् ६ [३३] (३१४)

॥ इति षष्ठोऽष्टकः ॥६॥

॥ अथ सप्तमोऽष्टकः ॥७॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-४१]

(४४)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।
 प्र ण इन्दो महे तन ऊमिं न विभ्रदृषसि । अभि देवाँ अयास्यः १
 मृती जुष्टो धिया हितः सोमो हिन्वे परावति । विप्रस्य धारया कृविः २
 अयं देवेषु जागृविः सुत एति पवित्र आ । सोमो याति विचर्षणिः ३
 स नः पवस्व वाजयु—श्रक्काणश्चारुमध्वरम् । बर्हिष्माँ आ विवासति ४
 स नो भगाय वायवे विप्रवीरः सदावृधः । सोमो देवेष्वा र्यमत् ५
 स नो अद्य वसुत्तये क्रतुविद्रातुवित्तमः । वाजं जेपि श्रवो बृहत् ६ [१] (३१४)

(४५)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।
 स पर्वस्व मदाय कं नृचक्षा देववीतये । इन्दुविन्द्राय पीतये १
 स नो अर्षाभि दूत्यं त्वमिन्द्राय तोशसे । देवान् त्सर्हिभ्य आ वरम् २
 उत त्वामरुणं वयं गोभिरञ्जमो मदाय कम् । वि नो राये दुरो वृधि ३
 अत्यं पवित्रमक्रमीद् वाजी धुरं न यामनि । इन्दुर्देवेषु पत्यते ४
 समी सखायो अस्ववन् वने कीलन्तमत्यविम् । इन्दुं नावा अनूषत ५
 तया पवस्व धारया यया पीतो विचक्षसे । इन्दो स्तोत्रे सुवीर्यम् ६ [२] (३२०)

(४६)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असृग्मन् वेवर्धीतये	ऽत्यासः कृत्या इव	। क्षरन्तः पर्वतावृधः	१
परिष्कृतास इन्द्वो	योषेव पित्र्यावती	। वायुं सोमा असृक्षत	२
एते सोमास इन्द्वः	प्रयस्वन्तश्चमू सुताः	। इन्द्रं वर्धन्ति कर्मभिः	३
आ धावता सुहस्त्यः	शुक्रा गृष्णीत मन्थिना	। गोभिः श्रीणीत मत्सरम्	४
स पवस्व धनंजय	प्रयन्ता राधसो महः	। अस्मभ्यं सोम गात्रवित्	५
एतं मृजन्ति मज्यं	पवमानं दश क्षिपः	। इन्द्राय मत्सरं मदम्	६ [३] (३३६)

(४७)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अया सोमः सुकृत्यया	महर्षिबुभ्यवर्धत	। मन्वान उदृपायते	१
कृतानीदस्य कर्त्वा	चेतन्ते दस्युतर्हणा	। ऋणा च धृष्णुश्चयते	२
आत् सोम इन्द्रियो रसो	वज्रः सहस्रसा भुवत्	। उक्थं यदस्य जायते	३
स्वयं कविर्विध्वर्तति	विप्राय रत्नमिच्छति	। यदीं मर्मज्यते धियः	४
सिपासतू रयीणां	वाजेश्वर्वतामिव	। भरेणु जिग्युषामसि	५ [४] (३४१)

(४८)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तं त्वा नृम्णानि विभ्रतं	सधस्थेषु महो विवः	। चारुं सुकृत्ययेमहे	१
संवृक्तधृष्णुमुदथ्यं	महामहित्रतं मदम्	। शतं पुरो रुरुक्षार्णम्	२
अतस्त्वा रयिमभि	राजानं सुकतो विवः	। सुपर्णो अव्यथिर्भरत्	३
विश्वस्मा इत् स्वर्हृशे	साधारणं रजस्तुरम्	। गोपामृतस्य विर्भरत्	४
अधा हिन्वान इन्द्रियं	ज्यायो महित्वमानशे	। अभिष्टिक्त्रिचर्षणिः	५ [५] (३४६)

(४९)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व वृष्टिमा सु नो	ऽपामूर्मिं विवस्परिं	। अयक्ष्मा बृहतीरिषः	१
तया पवस्व धारया	यया गाव इहागमन्	। जन्यास उर्प नो गुहम्	२
धृतं पवस्व धारया	यज्ञेषु वेवर्धीतमः	। अस्मभ्यं वृष्टिमा पव	३
स न ऊर्जे व्यय्यं	पवित्रं धाव धारया	। वेवासः शृण्वन् हि कम्	४
पवमानो असिष्यव	द्रक्षांस्यपजङ्घनत्	। प्रत्नवद्वोचयन् रुचः	५ [६] (३५१)

(५०)

५ उच्चथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उत् ते शुष्मास ईरते	सिन्धोरुर्मैरिव स्वनः ।	वाणस्य चोदया पविम्	१
प्रसवे त उर्दिरते	तिस्रो वाचो मखस्युवः ।	यदव्य एषि सानवि	२
अव्यो वारे परि प्रियं	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः ।	पर्वमानं मधुश्रुतम्	३
आ पवस्व मदन्तिम	पवित्रं धारया कवे ।	अर्कस्य योनिमासदम्	४
स पवस्व मदन्तिम	गोभिरञ्जानो अक्तुभिः ।	इन्वुविन्द्राय पीतये	५ [७] (३५६)

(५१)

५ उच्चथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं	सोमं पवित्र आ सृज ।	पुनीहीन्द्राय पातवे	१
विवः पीयूषमुत्तमं	सोममिन्द्राय वज्रिणे	सुनोता मधुमत्तमम्	२
सव त्य इन्दो अन्धसो	केवा मधोव्यंश्रते	पर्वमानस्य मरुतः	३
त्वं हि सोम वर्धयन्	त्सुतो मदाय भूर्णीये	वृषन् त्तोतारमृतये	४
अभ्यर्षे विचक्षण	पवित्रं धारया सुतः	अभि वाजंमुत श्रवः	५ [८] (३५७)

(५२)

५ उच्चथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि द्युक्षः सनद्रयि	भरद्वाजं नो अन्धसा	सुवानो अर्षे पवित्र आ	१
तव प्रत्नेभिरध्वमि	रव्यो वारे परि प्रियः	सहस्रधारो यात तना	२
चरुर्न यस्तमीङ्क्षये	न्को न दानमीङ्क्षय	वृधैर्वधस्रवीङ्क्षय	३
नि शुष्ममिन्दवेपां	पुरुहूत जनानाम्	यो अस्माँ आविदेशति	४
शतं न इन्द ऊतिभिः	सहस्रं वा शुचीनाम्	पवस्व मह्यद्रयिः	५ [९] (३५८)

(५३)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उत् ते शुष्मासो अस्थू	रक्षो मिन्दन्तो अद्रिवः ।	नृदस्व याः परिस्पृधः	१
अया निजग्निरोजसा	स्थसङ्गे धने हिते	स्तवा अर्विभ्युषा हृदा	२
अस्य व्रतानि नाधृषे	पर्वमानस्य वृढ्या	रुज यस्त्वा पृतन्यति	३
तं हिन्वन्ति मवृच्युतं	हरिं नदीषु वाजिनम्	इन्दुमिन्द्राय मत्सरम्	४ [१०] (३५९)

(५४)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अस्य प्रत्नामनु द्युतं शुक्रं दुंदुहे अह्वयः । पर्यः सहस्रसामृषिम्	१
अयं सूर्य इवोपहृगयं सरांसि धावति । सप्त प्रवत आ दिवम्	२
अयं विश्वानि तिष्ठति पुनानो भुवन्नोपरि । सोमो देवो न सूर्यः	३
परि णो देववीतये वाजौ अर्पसि गोमृतः । पुनान इन्दविन्द्रयुः	४ [११] (३७४)

(५५)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यवैयवं नो अन्धसा पुष्टपुष्टं परि स्रव । सोम विश्वा च सौभगा	१
इन्द्रो यथा तव स्तवो यथा ते ज्ञातमन्धसः । नि बर्हिषि प्रिये सद्	२
उत नो गोविदश्चवित् पर्वस्व सोमान्धसा । मक्षूर्तमभिरहभिः	३
यो जिनाति न जीयति हन्ति शत्रुमभीत्य । स पर्वस्व सहस्रजित्	४ [१२] (३७८)

(५६)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि सोमं कृतं बृहद्वागुः पवित्रे अर्पति । विघ्नन् रक्षांसि देवयुः	१
यत् सोमो वाजमर्षति शतं धारा अपस्युर्वः । इन्द्रस्य सख्यमाविशन्	२
अभि त्वा योषणो दशं जारं न कन्यान्पत । मृज्यसे सोम सातये	३
त्वमिन्द्राय विष्णवे स्वादुरिन्द्रो परि स्रव । नूनं त्स्तोतृन् पाह्यहंसः	४ [१३] (३८२)

(५७)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ते धारा असश्चतौ द्विवो न यन्ति वृष्टयः । अच्छा वाजं सहस्रिणाम्	१
अभि प्रियाणि काव्या विश्वा चक्षाणो अर्पति । हरिस्तुत्रान आयुधा	२
स मर्षजान आयुमि-रिमो राजेव सुव्रतः । श्येनो न वंशु पीदति	३
स नो विश्वा द्विवो वसूतो पृथिव्या अर्धि । पुनान इन्द्रवा भर	४ [१४] (३८६)

(५८)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तरत् स मन्दी धावति धारा सुतस्यान्धसः । तरत् स मन्दी धावति	१
उष्मा वैश्व वसूनां मतेस्य देव्यवसः । तरत् स मन्दी धावति	२ (३८८)

ध्वस्त्रयोः पुरुषन्त्यो—रा सहस्राणि दधहे । तस्त्वं स मुन्दी धावति ३
 आ ययोस्त्रिंशत् तना सहस्राणि च दधहे । तस्त्वं स मुन्दी धावति ४ [१५] (३९०)

(५९)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पर्वस्व गोजिदंश्वजि—द्विंशजित् सोमं रणयजित् । प्रजावद्भूतमा भर १
 पर्वस्वाद्भयो अदाभ्युः पर्वस्वैर्वधीभ्यः । पर्वस्व धिपणाभ्यः २
 त्वं सोम पर्वमानो विश्वानि दुरिता तर । कविः सीक् नि वृहिंषि ३
 पर्वमान सर्वविदो जायमानोऽभवो महान् । इन्वो विश्वा अभीदासि ४ [१६] (३९४)

(६०)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री, ३ पुरउष्णिक् ।

प्र गायत्रेण गायत पर्वमानं विचर्षणिम् । इन्दुं सहस्रचक्षसम् १
 तं त्वा सहस्रचक्षस—मथो सहस्रभर्णसम् । अति वारमपाविपुः २
 अति वारान् पर्वमानो असिष्यदत्त कलशां अभि धावति । इन्द्रस्य हार्द्याविशन् ३
 इन्द्रस्य सोम राधसे शं पवस्व विचर्षणे । प्रजावद्वेत आ भर ४ [१७] (३९८)

(६१)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ६१-६७]

३० अमदीयुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अया वीती परि स्रव यस्तं इन्वो मवृष्व । अवाहन् नवतीर्नव १
 पुरः स्रथ इत्थार्धये दिवोदासाय शम्बरम् । अध त्वं तुर्वशं यदुम् २
 परि णो अश्वमश्ववि द्रोमदिन्वो हिरण्यवत् । क्षरा सहस्रिणीरिषः ३
 पर्वमानस्य ते वयं पवित्रमभ्युन्नुतः । सखित्वमा वृणीमहे ४
 ये ते पवित्रमूर्मयोऽमिक्षरन्ति धारया । तेभिर्नः सोम मृळय ५ [१८]

स नः पुनान आ भर राधे वीरवतीमिषम् । ईशानः सोम विश्वतः ६
 एतमु त्वं वश क्षिपो मृजन्ति सिन्धुमातरम् । समावृत्त्येभिरक्षयत ७
 समिन्द्रेणोत वायुना सुत एति पवित्र आ । सं सूर्यस्य रश्मिभिः ८
 स नो भर्गाय वायवे पूष्णे पवस्व मधुमान् । चार्कर्मिन्ने वरुणे च ९
 उच्चा ते जातमन्धसो विवि पञ्चम्या ददे । उग्रं शर्म महि श्रवः १० [१९]
 एना विश्वान्युर्य आ द्युस्मानि मानुषाणाम् । सिपासन्तो वामामहे ११ (४०१)

स न इन्द्राय यज्यवे वरुणाय भुरुज्यः । वरिवोवित् परि स्रव १२
 उपो पु जातमृत्पुं गोभिर्भृङ्गं परिष्कृतम् । इन्दुं देवा अयासिपुः १३
 तमिदं धन्तु नो गिरो वत्सं संशिश्वरीरिव । य इन्द्रस्य हवुंसनिः १४
 अयी णः सोम शं गवे धुक्षस्व पिप्पुषीमिधम् । वधी समुद्रमुक्थ्यम् १५ [२०]

पर्वमानो अजीजन द्विवश्चित्रं न तन्यतुम् । ज्योतिर्वैश्वानरं ब्रूहत् १६
 पर्वमानस्य ते रसो मदो राजन्नदुच्छ्रुतः । वि वारमर्ग्यमर्पति १७
 पर्वमान रसस्तव दक्षो वि राजति द्युमान् । ज्योतिर्विश्वं स्वर्हृशे १८
 यस्ते मधो वरेण्यस्तेना पवस्वानधसा । देवावीरघशंसहा १९
 जग्निर्वृत्रममिधियं सस्निर्वाजं द्विवेदिवे । गोपा उ अश्वसा असि २० [२१]

समिंश्लो अरूपो भव सूपस्थामिर्न धेनुभिः । सीदंच्छेनो न योनिमा २१
 स पवस्व य आविथेन्द्रं वृत्राय हन्तवे । वविवांसं महीरपः २२
 सुवीरांसो वयं धना जयेम सोम मीढुः । पुनानो वर्ध नो गिरः २३
 त्वोतासुस्तवारवसा स्याम वन्वन्तं आमुरः । सोम व्रतेषु जागृहि २४
 अपघ्नन् पवते मृधो ऽप सोमो अराव्णः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् २५ [२२]

महो नो राय आ भर पर्वमान जुही मृधः । रास्वेन्दो वीरवद्यशः २६
 न त्वा शतं चन ह्रुतो राधो दित्सन्तुमा भिनन् । यत् पुनानो मखस्यसे २७
 पर्वस्वेन्दो वृषा सुतः कृधी नो यज्ञसो जने । विश्वा अप द्विषो जहि २८
 अस्य ते सख्ये वयं तर्वेन्दो द्युम्न उक्तमे । सासुह्यार्म पृतन्युतः २९
 या ते भीमान्यायुधा तिग्मानि सन्ति धूर्वणे । रक्षा समस्य नो निदः ३० [२३] (४१८)

(६२)

३० जमदग्निर्भार्गवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते असृष्टमिन्द्वस्तिरः पवित्रमाशर्वः । विश्वान्यभि सौभगा १
 विघ्नन्तो हुरिता पुरु सुगा तोकार्य वाजिनः । तना कृण्वन्तो अवन्ते २
 कृण्वन्तो वरिवो गवे ऽभ्यर्षन्ति सुष्टुतिम् । इळामस्मभ्यं संयतम् ३
 असाव्यं शुर्मदाया ऽसु दक्षो गिरिष्ठाः । श्येनो न योनिमासदत् ४
 शुभ्रमन्धो देववात मप्सु धृतो नृभिः सुतः । स्वर्दन्ति गावः पर्योभिः ५ [२४]
 आक्रीमश्वं न हेतारो ऽशूशुभन्नमृताय । मध्वो रसं सधमदे ६ (४१४)

यास्ते धारा मधुश्रुतो ऽसृग्रमिन्द ऊतये । ताभिः पवित्रमासदः	७
सो अपेन्द्राय पीतये तिरो रोमाणयव्यया । सीकुन योना वलेष्वा	८
त्वमिन्वो परि स्रव स्वादिष्ठो अङ्गिरोभ्यः । वरिवोविद्धृतं पर्यः	९
अयं विचर्षणिर्हितः पवमानः स चेतति । हिन्वान आप्यं बृहत्	१० [२५]
एष वृषा वृषवतः पवमानो अशस्तिहा । करद्वसूनि वाशुपे	११
आ पवस्व सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् । पुरुश्चन्द्रं पुरुस्पृहम्	१२
एष स्य परि पिच्यते मर्मज्यमान आयुभिः । उरुगायः कविकर्तुः	१३
सहस्रोतिः ज्ञातामघो विमानो रजसः कविः । इन्द्राय पवते मदः	१४
गिरा जात इह स्तुत इन्दुरिन्द्राय धीयते । विर्योना वसुताविव	१५ [२६]
पवमानः सुतो नृभिः सोमो वाजमिवासरत् । चमूषु शक्मनासदम्	१६
तं त्रिपुष्टे त्रिवन्धुरे रथे युञ्जन्ति यातवे । ऋषीणां सप्त धीतिभिः	१७
तं सोतारो धनस्पृतं माशुं वाजाय यातवे । हरिं हिनोत वाजिनम्	१८
आविशन् कलशं सुतो विश्वा अपेक्षभि श्रियः । शूरो न गोषु तिष्ठति	१९
आ तं इन्वो मदाय कं पर्यो दुहन्त्यायवः । देवा देवेभ्यो मधुं	२० [२७]
आ नः सोमं पवित्र आ सृजता मधुमत्तमम् । देवेभ्यो देवश्रुतमम्	२१
एते सोमा असृक्षत गृणानाः श्रवसे महे । मदिन्तमस्य धारया	२२
अभि गव्यानि वीतये नृम्णा पुनानो अपेसि । सनद्वाजः परि स्रव	२३
उत नो गोमतीरिपो विश्वा अर्ष परिष्टुभः । गुणानो जमदग्निना	२४
पवस्व वाचो अग्रियः सोमं चित्राभिर्हृतिभिः । अभि विश्वानि काव्या	२५ [२८]
त्वं समुद्रिया अपो ऽग्रियो वाच ईरयन् । पवस्व विश्वमेजय	२६
तुभ्येमा भुवना कवे महिम्ने सोम तस्थिरे । तुभ्यमर्पन्ति सिन्धवः	२७
प्र ते दिवो न वृष्टयो धारा यन्त्यसश्चतः । अभि शुक्रामुपस्तिरम्	२८
इन्द्रायेन्दुं पुनीतनो ग्रं दक्षाय सार्धनम् । ईशानं वीतिरधसम्	२९
पवमान क्रतुः कविः सोमः पवित्रमासदत् । दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	३० [२९] (४५८)

(६१)

३० निधुविः कादयः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आ पवस्व सहस्रिणं रयिं सोम सुवीर्यम् । अस्मे श्रवांसि धारय	१
इष्टमूर्जं च पिन्वस इन्द्राय मत्सरिन्तमः । चमूष्वा नि धीदसि	२ (४६०)

सुत इन्द्राय विष्णवे सोमः कुलशे अक्षरत् । मधुमाँ अस्तु वायवे ३	
एते असृग्माशवो ऽति ह्वरांसि बभ्रवः । सोमाँ कृतस्य धारया ४	
इन्द्रं वर्धन्तो अप्तुरः कृण्वन्तो विश्वमार्यम् । अपघ्नन्तो अराणः ५ [३०]	
सुता अनु स्वमा रजो ऽभ्यर्पन्ति बभ्रवः । इन्द्रं गच्छन्त इन्द्रवः ६	
अया पवस्व धारया यया सूर्यमरोचयः । हिन्वानो मानुषीरपः ७	
अयुक्त सूर एतंशं पर्वमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ८	
उत त्या हरितो दश सूरौ अयुक्त यातवे । इन्दुरिन्द्र इति ब्रुवन् ९	
परीतो वायवे सुतं गिर इन्द्राय मत्सरम् । अग्न्यो वारेषु सिञ्चत १० [३१]	
पर्वमान विदा रयि—मस्मभ्यं सोम दुन्दरम् । यो दूणाशो वनुष्यता ११	
अभ्यर्ष सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् । अभि वाजमुत श्रवः १२	
सोमोँ वेवो न सूर्यो ऽद्रिभिः पवते सुतः । दधानः कुलशे रसम् १३	
एते धामान्यार्या शुका कृतस्य धारया । वाजं गोमन्तमक्षरन् १४	
सुता इन्द्राय वज्रिणे सोमाँसो दध्याशिरः । पवित्रमत्यक्षरन् १५ [३२]	
प्र सोम मधुमत्तमो राये अर्धं पवित्र आ । मद्रो यो देववीतमः १६	
तर्मा मृजन्त्यायवो हरिं नदीपु वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् १७	
आ पवस्व हिरण्यव—दश्वावत् सोम वीरवत् । वाजं गोमन्तमा भर १८	
परि वाजे न वाजयु—मग्न्यो वारेषु सिञ्चत । इन्द्राय मधुमत्तमम् १९	
कविं मृजन्ति मज्यं धीभिर्विधा अवस्यवः । वृषा कनिकदधति २० [३३]	
वृषणं धीभिरप्तुरं सोममुतस्य धारया । मती विष्टाः समस्वरन् २१	
पवस्व देवायुष—गिन्द्रं गच्छतु ते मदः । वायुमा रोह धर्मणा २२	
पर्वमान नि तोशसे रयिं सोम श्रवाय्यम् । प्रियः संसुद्रमा विश २३	
अपघ्नन् पवसे मृधः क्रतुवित सोम मत्सरः । नुदस्वाद्वयं जनम् २४	
पर्वमाना असृक्षत सोमाँ शुक्रास इन्द्रवः । अभि विश्वानि काव्या २५ [३४]	
पर्वमानास अश्रावः शुभ्रा असृग्मिन्द्रवः । घ्नन्तो विश्वा अप द्विषः २६	
पर्वमाना विवस्व—र्यन्तरिक्षादसृक्षत । पृथिव्या अधि सानवि २७	
पुनानः सोम धारये—न्वो विश्वा अप सिधः । जहि रक्षांसि सुक्रतो २८	
अपघ्नन् त्सोम रक्षसो ऽभ्यर्ष कनिकदत् । द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् २९	
अस्मे वसूनि धारय सोमं विव्यानि पार्थिवा । इन्द्रो विश्वानि वार्या ३० [३५] (४८८)	

(६४)

३० कश्यपो मारीचः । पयमानः सोमः । गायत्री ।

वृषां सोम द्युमाँ अंसि वृषां देव वृषवतः । वृषा धर्माणि दक्षिणे १
वृष्णांस्ते वृष्ण्यं शवो वृषा वनं वृषा मदः । सत्यं वृष्णं वृषेदसि २
अश्वो न चक्रदो वृषा सं गा इन्द्रो समवतः । वि नो राये दुरो वृधि ३
असृक्षत प्र वाजिनो गव्या सोमांसो अश्वया । शुक्रासो वीर्याशवः ४
गुम्भमाना क्रतायुभिर्मृज्यमाना गर्भस्त्योः । पर्वन्ते वारं अद्यये ५ [३६]

ते विश्वा वाद्युपे वसु सोमां विव्यानि पार्थिवा । पर्वन्तामान्तरिक्ष्या ६
पर्वमानस्य विश्ववित् प्र ते सर्गा असृक्षत । सूर्यस्येव न रश्मयः ७
केतुं कृण्वन् द्विवरपि विश्वा रूपाभ्यर्षसि । समुद्रः सोम पिबसे ८
हिन्वानो वार्चमिप्यसि पर्वमान विधर्मणि । अक्रान् देवो न सूर्यः ९
इन्द्रुः पविष्ट चेतनः प्रियः कवीनां मती । सृजदश्वं रथीरिव १० [३७]

ऊर्मिर्यस्ते पवित्र आ देवावीः पर्यक्षरत् । सीदन्नृतस्य योनिमा ११
स नो अर्ष पवित्र आ मद्रो यो देववीतमः । इन्द्रुविन्द्राय प्रीतये १२
इये पवस्व धारया मृज्यमानो मनीषिभिः । इन्द्रो रुचाभि गा इहि १३
पुनानो वरिवस्कृधू जं जनाय गिर्वणः । हरे सृजान आशिरम् १४
पुनानो वेवर्वातय इन्द्रस्य याहि निष्कृतम् । द्युतानो वाजिभिर्धृतः १५ [३८]

प्र हिन्वानास इन्द्रुवो ऽच्छा समुद्रमाशवः । धिया जूता असृक्षत १६
मर्मृजानास आयवो वृथा समुद्रमिन्द्रवः । अगमन्नृतस्य योनिमा १७
परि णो बाह्यस्मयु विश्वा वसुन्योर्जसा । पाहि नः शर्म वीरवत् १८
मिमानि वह्निरेतशः पदं युजान क्रकभिः । प्र यत् समुद्र आर्हितः १९
आ यद्योर्नि हिरण्यय मागुर्कृतस्य सीदति । जहात्यप्रचेतसः २० [३९]

अभि वेना अनूपते यक्षन्ति प्रचेतसः । मज्जन्त्यविचेतसः २१
इन्द्रायिन्द्रो मरुत्वन्ते पवस्व मधुमत्तमः । क्रतस्य योनिमासदम् २२
तं त्वा विषा वचोविवृः परिकृण्वन्ति वेधसः । सं त्वा मृजन्त्यायवः २३
रसं ते मित्रो अर्यमा पिबन्ति वरुणाः कवे । पर्वमानस्य मरुतः २४
त्वं सोम विपश्चितं पुनानो वार्चमिप्यसि । इन्द्रो सहस्रभर्णसम् २५ [४०] (५१३)

उतो सहस्रमर्णसं	वाचं सोम मखस्युर्वम् । पुनान ईन्नुवा भर	२६
पुनान ईन्दवेपां	पुरुहूत जनानाम् । प्रियः समुद्रमा विश	२७
दविद्युतया रुचा	परिष्टोभन्त्या कृपा । सोमांः शुक्रा गवाशिरः	२८
हिन्वानो हेतुभिर्वृत	आ वाजं वाज्यक्रमीत् । सीदन्तो वनुर्यो यथा	२९
ऋधक् सोम स्वस्तये	संजग्मानो विवः कविः । पर्वस्व सूर्यो हुशे	३० [४१] (५१८)

- ७०५ -

[द्वितीयोऽध्यायः ॥ १॥ व० १-३३]

(६५)

३० भृगुर्वाशुणिर्जमदन्तिभार्गवो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

हिन्वन्ति सूरमुष्ययः	स्वसारो जामयस्पतिम् । महामिन्दुं महीयुर्वः	१
पवमान रुचारुचा	देवो देवेभ्यस्परि । विश्वा वसून्या विश	२
आ पवमान सुष्टुतिं	वृष्टिं देवेभ्यो दुवः । इपे पवस्व संयतम्	३
वृषा ह्यसि भानुना	द्युमन्तं त्वा हवामहे । पवमान स्वाध्वः	४
आ पवस्व सुवीर्यं	मन्दमानः स्वायुध । इहो प्विन्दुवा गहि	५ [१]
यवद्भिः परिपिच्यसे	मूज्यमानो गर्भस्थोः । द्रुणां सुधस्थमश्रुपे	६
प्र सोमाय व्यश्ववत्	पवमानाय गायत । महे सहस्रचक्षसे	७
यस्य वर्णं मधुश्रुतं	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्राय पीतये	८
तस्य ते वाजिनो वयं	विश्वा धनानि जिग्युषः । सखित्वमा वृणीमहे	९
वृषा पवस्व धारया	मरुत्वते च मत्सरः । विश्वा दधान ओजसा	१० [२]
तं त्वा धर्तारमोण्योऽः	पवमान स्वर्दशम् । हिन्वे वाजेषु वाजिनम्	११
अया चित्तो विपानया	हरिः पवस्व धारया । युजं वाजेषु चोदय	१२
आ न इन्दो महीमिपं	पवस्व विश्वदर्शतः । अस्मभ्यं सोम गातुवित्	१३
आ कुलशा अनूषते	न्दो धाराभिरोजसा । एन्द्रस्य पीतये विश	१४
यस्य ते मध्यं रसं	तीव्रं दुहन्यद्रिभिः । स पवस्वाभिमातिहा	१५ [३]
राजा मेधाभिरीयते	पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे	१६
आ न इन्दो शतुग्वितं	गवां पोषं स्वश्च्यम् । वहा भगन्तिमूतये	१७
आ नः सोम सहो जुवो	रूपं न वर्चसे भर । सुष्वाणो देववीतये	१८
अपी सोम द्युमन्तमो	ऽभि द्रोणानि रोहवत् । सीदच्छत्रेनो न योनिमा	१९
अप्सा इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुत्यः । सोमो अर्पति विष्णवे	२० [४] (५३८)

इषं तोकायं नो दधं—दुस्मभ्यं सोम विश्वतः । आ पवस्व सहस्रिणाम् २१
ये सोमांसः परावति ये अर्वावतिं सुन्विरे । ये वादः शर्यणावति २२
य अर्जीकेषु कृत्वसु ये मध्ये पस्त्यानाम् । ये वा जनेषु पञ्चसु २३
ते नो वृष्टिं दिवस्पति पर्वन्तामा सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्दवः २४
पर्वते हर्यतो हरि—गृणानो जमदग्निना । हिन्वानो गोरधिं त्वचि २५ [५]

प्र शुक्रासो वयोजुवो हिन्वानासो न सतयः । श्रीणाना अप्सु मृशत २६
तं त्वा सुतेष्वाभुवो हिन्विरे देवतातये । स पवस्वानया रुचा २७
आ ते दक्षं मयोभुवं वह्निमद्या वृणीमहे । पान्तमा पुरुस्पृहम् २८
आ मन्द्रमा वरेण्य—मा विप्रमा मनीषिणाम् । पान्तमा पुरुस्पृहम् २९
आ रयिमा सुचेतुन—मा सुकतो तनूष्वा । पान्तमा पुरुस्पृहम् ३० [६] (५८८)

(६६)

३० शतं वैखानसाः । पवमानः सोमः, १९-२१ अग्निः पवमानः । गायत्री, १८ अनुष्टुप् ।

पवस्व विश्वचर्षणे ऽभि विश्वानि काव्या । सखा सखिभ्य ईड्यः १
ताभ्यां विश्वस्य राजसि ये पवमान धार्मनी । प्रतीची सोम तत्स्थतुः २
परि धामानि यानि ते त्वं सोमासि विश्वतः । पवमान ऋतुभिः कवे ३
पवस्व जनयन्निपो ऽभि विश्वानि वार्या । सखा सखिभ्य ऊतये ४
तव शुक्रासो अर्चयो विवस्पृष्टे वि तन्वते । प्रवित्रं सोम धार्मभिः ५ [७]

तवेमे सप्त सिन्धवः प्रशिषं सोम सिन्धते । तुभ्यं धावन्ति धेनवः ६
प्र सोम याहि धारया सुत इन्द्राय मत्सरः । दधानो अक्षिति श्रवः ७
समु त्वा धीभिरस्वरन् हिन्वतीः सप्त जामयः । विप्रमाजा विवस्वतः ८
मृजन्ति त्वा समग्रुवो ऽव्यं जीरावधि प्वणि । रेभो यदृज्यसे वने ९
पवमानस्य ते कवे वाजिन् त्सर्गा असृक्षत । अर्धन्तो न श्रवस्यवः १० [८]

अच्छा कोशं मधुश्रुत—मसृष्टं वारं अव्यये । अर्वावशन्त धीतयः ११
अच्छा समुद्रमिन्द्रुवो ऽस्तं गावो न धेनवः । अगमन्मृतस्य योनिमा १२
प्र णं इन्दो महे रण आपो अर्पन्ति सिन्धवः । यद्वोर्भिर्वासयिष्यसे १३
अस्य ते सख्ये वय—मिर्यक्षन्तस्त्वोतयः । इन्द्रो सखित्वमुश्मसि १४
आ पवस्व गर्विष्ठये महे सोम नृचक्षसे । एन्द्रस्य जठरं विश १५ [९] (५९१)

महाँ असि सोम ज्येष्ठं उग्राणांमिन्व ओजिष्ठः ।	युध्वा सञ्छर्वजिगेथ १६
य उग्रेभ्यश्चिदोर्जीया ऊर्ध्वरेभ्यश्चिच्छूरतरः ।	मूरिदाभ्यश्चिन्त्यहीयान् १७
त्वं सोम सूर एष स्तोक्तस्य साता तनूनाम् ।	वृणीमहे सत्याय वृणीमहे युज्याय १८
अग्र आयुषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः ।	आरे बाधस्व दुच्छुनाम् १९
अग्रिर्कपिः पवमानः पार्श्वजन्यः पुरोहितः ।	तर्मांमहे महागयम् २० [१०]
अग्रे पर्वस्व स्वपा अस्मे वचं सुवीर्यम् ।	दधेद्वयि मयि पोषम् २१
पवमानो अति सिधो ऽभ्यर्पति सुष्टुतिम् ।	सूरो न विश्वदर्शतः २२
स मर्मज्ञान आयुभिः प्रयस्वान् प्रयसे हितः ।	इन्दुरत्यो विचक्षणः २३
पवमान कृतं बृहच्छुक्रं ज्योतिरजीजनत् ।	कृष्णा तर्मांसि जह्वनत् २४
पवमानस्य जङ्घतो हरेश्चन्द्रा असृक्षत ।	जीरा अजिरशोचिपः २५ [११]
पवमानो रथीतमः शुभ्रेभिः शुभ्रशस्तमः ।	हर्षिश्चन्द्रो मरुद्रणः २६
पवमानो व्यश्रव इश्मिभिर्वाजसातमः ।	दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम् २७
प्र सुवान इन्दुरक्षाः पवित्रमत्यव्ययम् ।	पुनान इन्दुरिन्द्रमा २८
एष सोमो अर्धिं त्वचि गवां क्रीळत्याद्रिभिः ।	इन्द्रं मदाय जोहुवत् २९
यस्य ते द्युमन्वत् पयः पवमानाभृतं विवः ।	तेन नो मृळ जीवसे ३० [१२] (५७८)

(६७)

(१-३१) १-३ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः, ४-६ कश्यपो मारीचः, ७-९ गोतमो राहगणः, १०-१२ अत्रिर्भामः, १३-१५ विश्वामित्रो गाथिनः, १६-१८ जमदग्निर्भार्गवः, १९-२१ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः, २२-३२ पवित्र आङ्गिरसो वा वसिष्ठो वा उभौ वा । पवमानः सोमः, १०-१२ पवमानः पूषा वा, २३-२७ पवमानोऽग्निः, २५ पवमानः सविता वा, २६ पवमानाग्निस्सवितारः, २७ विश्वे देवा वा, ३१-३२ पावमान्यध्येत । गायत्री, १६-१८ नित्यद्विपदा गायत्री, ३० पुरउष्णिक्, २७, ३६, ३२, अनुष्टुप् ।

त्वं सोमांसि धारयु मन्द्र ओजिष्ठो अध्वरे ।	पर्वस्व मंहयद्रयिः १
त्वं सुतो नृमादंनो दधन्वान् मत्सरिन्तमः ।	इन्द्राय सूरिरन्धसा २
त्वं सुष्वाणो अद्रिभि रभ्यर्प कर्निकदत् ।	द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् ३
इन्दुर्हिन्वानो अर्पति तित्रो वाराण्यव्यया ।	हर्षिर्वाजमचिकदत् ४
इन्दुो व्यव्यमर्षसि वि श्रवांसि वि सौभगा ।	वि वाजान् त्सोम गोमंतः ५ [१३]
आ न इन्दो शतृग्विनं रयिं गोमन्तमश्विनम् ।	भरां सोम सहस्रिणम् ६
पवमानास इन्दव स्तिरः पवित्रमाशवः ।	इन्द्रं यामेभिराशत ७

(५८५)

कुकुहः सोम्यो रस इन्दुरिन्द्राय पूर्यः । आयुः पवत आयवे ८	
ह्रिन्वन्ति सूरमुस्रयः पर्वमानं मधुश्रुतम् । अभि गिरा समस्वरन् ९	
अविता नो अजाश्वः पूषा यार्मनियामनि । आ भक्षत् कन्यासु नः १० [१४]	
अयं सोमः कपर्दिने घृतं न पवते मधु । आ भक्षत् कन्यासु नः ११	
अयं त आवृणे सुतो घृतं न पवते शुचि । आ भक्षत् कन्यासु नः १२	
वाचो जन्तुः कवीनां पर्वस्व सोम धारया । कुवेषु रत्नधा असि १३	
आ कुलशेषु धावति श्येनो वर्म वि गाहते । अभि द्रोणा कर्निकदत् १४	
परि प्र सोम ते रसो ऽसर्जि कुलशे सुतः । श्येनो न त्वक्तो अर्षति १५ [१५]	
पर्वस्व सोम मुन्दय-न्निन्द्राय मधुमत्तमः १६	
असृग्रन् कुवर्वीतये वाजयन्तो रथा इव १७	
ते सुतासो मद्विन्तमाः शुका वायुमसृक्षत १८	
ग्रावणां तुन्नो अभिष्टुतः पवित्रं सोम गच्छसि । दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम् १९	
एष तुन्नो अभिष्टुतः पवित्रमतिं गाहते । रक्षोहा वारमव्ययम् २० [१६]	
यदन्ति यच्च दूरके भयं विन्दति मामिह । पर्वमान वि तज्जहि २१	
पर्वमानः सो अद्य नः पवित्रेण विचर्षणिः । यः पोता स पुनातु नः २२	
यत् ते पवित्रमर्चिष्य-श्रे विततमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनीहि नः २३	
यत् ते पवित्रमर्चिषि-दग्ने तेन पुनीहि नः । ब्रह्मसवैः पुनीहि नः २४	
उभाभ्यां देव सवितः पवित्रेण सवेन च । मां पुनीहि विश्वतः २५ [१७]	
त्रिभिष्टं देव सवित-वर्षिष्ठैः सोम धामभिः । अग्रे दक्षैः पुनीहि नः २६	
पुनन्तु मां देवजनाः पुनन्तु वसवो धिया । २७	
विश्वे देवाः पुनीत मा जातवेदः पुनीहि मां २८	
प्र प्यायस्व प्र स्यन्दस्व सोम विश्वेभिरंगुभिः । कुवेष्य उत्तमं हविः २९	
उप प्रियं पनिमत्तं युवानमाहुतीवृधम् । अगन्म विभ्रतो नमः ३०	
अलाप्यस्व परगुर्ननाश त-मा पर्वस्व देव सोम । आसुं विदेव देव सोम ३१	
यः पावमानीरध्ये-त्यृषिभिः संभृतं रसम् । ३२	
सर्वं स पूतमश्नाति स्ववृत्तं मातरिर्वना ३३	
पावमानीर्यो अध्ये-त्यृषिभिः संभृतं रसम् । ३४	
तस्मै सरस्वती दुहे क्षीरं सर्पिमधूवृकम् ३५	

(६८)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ६८-८५]

१० वत्सप्रिर्भालन्दनः । पवमानः सोमः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

प्र वेवमच्छा मधुमन्त इन्दुवो ऽसिष्यदन्त गाव आ न धेनवः ।
 बृहियदो वचनार्थन्त ऊर्ध्वभिः परिसृतमुस्रिया निर्णिजं धिरे १
 स रोहववुमि पूर्वा अचिक्रद दुपारुहः अथयन् त्स्वावते हरिः ।
 तिरः पवित्रं पत्रियकुरु ज्ञयो नि शयांजि दधते वेव आ वरम् २
 वि यो ममे यस्या संयती मदः साकंबृधा पर्यसा पिन्वदक्षिता ।
 मही अपारे रजरी विवेविद दमिवज्जक्षितं पाज आ ददे ३
 स मातरा विचरन् वाजयज्ञपः प्र मेधिरः स्वधया पिन्वते पदम् ।
 अंशुर्यथेन पिपिशे यतो नृभिः सं जामिभिर्नसते रक्षते शिरः ४
 सं दक्षेण मर्नसा जायते कविर्ऋतस्य गर्भो निहितो यमा परः ।
 यूना ह सन्ता प्रथमं वि जज्ञतुर्गृहा हितं जनिम् नेममुद्यतम् ५ [१९]

मन्दस्य रूपं विविदुर्मनीषिणः श्येनो यदन्धो अमरत परावतः ।
 तं मर्जयन्त सुवृषं नदीष्वौ उशन्तंमंशुं परियन्तमृगिमयम् ६
 त्वां वृजन्ति दश योषणः सुतं सोमं अपिभिर्मतिभिर्धातिभिर्हितम् ।
 अब्धो वारिभिरुत वेयहृतिभिर्नृभिर्धतो वाजमा दर्पि सातये ७
 परिप्रयन्तं वप्यं सुधंसवुं सोमं मनीषा अभ्यनूयत स्तुभः ।
 यो धारया मधुमौ क्रुमिषा विव इयति वाचं रायिषाळमत्यः ८
 अयं विव इयति विश्वमा रजः सोमः पुनानः कुलश्रेषु सीदति ।
 अद्भिर्गोभिर्मृज्यते अद्भिभिः सुतः पुनान इन्दुर्वरिवो विदत् प्रियम् ९
 एवा नः सोम परिषिच्यमानो वयो दधंच्चित्रतमं पवस्व ।
 अद्भेपे द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रायिस्मस्मे सुवीरम् १० [२०] (६२०)

(६९)

१० द्विरण्यस्तूप आहिरसः । पवमानः सोमः । जगती, ९-१० त्रिष्टुप् ।

इषुर्न धन्वन् प्रति धीयते मतिर्वत्सो न मातरुषं सृज्यूर्धनि ।
 उरुधारेव कुहे अग्र आयत्यस्य मतेष्वपि सोमं दृश्यते १
 उपो मतिः पूच्यते सिच्यते मधु मन्द्राजनी चोषते अन्तरासनं ।
 पवमानः संतनिः प्रघ्नतामिव मधुमान् वृषः परि वारमर्षति २ (६२१)

अव्ये वधुयुः पवते परि त्वचि श्रुनीते नक्षीरदितेऋतं यते ।	
हरिरक्रान् यजतः संयतो मदो नृमणा शिशानो महिषो न शोभते	३
उक्षा मिमालि प्रति यन्ति धेनवो देवस्य देवीरुपं यन्ति निष्कृतम् ।	
अत्यक्रमीदर्जुनं वारमव्ययं मत्क्रं न निकतं परि सोमो अव्यत	४
अमृक्तेन रुशता वाससा हरि रमत्यो निणिजानः परि व्यत ।	
द्विवस्पृष्टं ब्रह्मणा निणिजे कृतो पस्तरणं चम्बानभस्मयम् ।	५ [२१]
सूर्यस्येव रश्मयो द्रावयित्वा मत्सरासः प्रमुपः साकमीरते ।	
तनुं ततं परि सर्गास आशवो नेन्द्राहुते पवते धाम किं चन	६
सिन्धोरिव प्रवणे निम्न आशवो वृषच्युता मदासो गातुमाशत ।	
शं नो निवेशे द्विपदे चतुष्पदे ऽस्मे वाजाः सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः	७
आ नः पवस्व वसुमद्विरण्यव दश्वावद्गोमद्यवमत् सुवीर्यम् ।	
युयं हि सोम पितरो मम स्थनं द्विवो मूर्धानः प्रस्थिता वयस्कृतः	८
एते सोमाः पर्वमानाम् इन्द्रं रथा इव प्र ययुः सातिमच्छ ।	
सुताः पवित्रमति युन्यवयं हित्वी वृत्रिं हरितो वृष्टिमच्छ	९
इन्द्रविन्द्राय बृहते पवस्व सुमुल्लीको अनवद्यो रिशादाः ।	
भरा चन्द्राणि गृणते वसूनि देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः	१० [२२] (६१०)

(७०)

१० रेणुर्वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

त्रिरस्मे सप्त धेनवो दुदुहे सत्यामाशिरं पूर्वे व्योमनि ।	
चत्वार्यन्या भुवनानि निणिजे चारुणि चक्रे यहतैरवधत	१
स भिक्षमाणो अमृतस्य चारुण उभे द्यावा काव्येना वि शश्वथे ।	
तेजिष्ठा अपो मंहना परि व्यत यदी देवस्य श्रवसा सदां विदुः	२
ते अस्य सन्तु केतवोऽमृत्यवो ऽदाभ्यासो जनुर्षी उभे अनु ।	
येमिर्नृमणा च देव्या च पुनत आदिद्राजानं मनना अगृभणत	३
स मृज्यमानो दुशभिः सुकर्मभिः प्र मध्यमासु मातृषु प्रमे सचा ।	
व्रतानि प्रानो अमृतस्य चारुण उभे नृचक्षा अनु पश्यते विशौ	४
स मर्मज्ञान इन्द्रियाय धारयस ओभे अन्ता रोदसी हर्षते हितः ।	
वृषा शुष्मेण बाधते वि दुर्मती रादेदिशानः शर्यहेव शूरुधः	५ [२३] (६३५)

स मातरा न ददृशान उभियो नानददेति मरुतामिव स्वनः ।	
जानन्नृतं प्रथमं यत् स्पर्शं प्रशस्तये कर्मवृणीत सुकृतुः	६
रुचिर् भीमो वृषभस्तविष्यया शृङ्गे शिशानो हरिणी विचक्षणः ।	
आ योनिं सोमः सुकृतं नि पीदति गृह्ययी त्वग्भवति निर्णिगृह्ययी	७
शुचिः पुनानस्तन्वमरेपस मव्ये हरिर्न्यधाविष्ट सार्नवि ।	
जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे त्रिधातु मधु क्रियते सुकर्मभिः	८
पवस्व सोम देववीतये वृषे न्द्रस्य हार्दि सोमधानमा विश ।	
पुरा नो बाधादुरितातिं पारय क्षेत्रविद्धि दिश आहा विपृच्छते	९
हितो न सतिरभि वार्जमर्षे न्द्रस्येन्दो जठरमा पवस्व ।	
नावा न सिन्धुमार्ति पार्षि विद्वा ऊहूरो न युध्यन्नव नो निदः स्पः	१० [२४] (६४०)

(७१)

१ ऋग्वेदो वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

आ दक्षिणा सृज्यते शुक्र्याऽसवुं वेति द्रुहो रक्षसः पाति जागृविः ।	
हरिरोपशं कृणुते नभस्पय उपस्तिरे चम्बोऽर्ध्वं निर्णिजे	१
प्र कृष्टिहेव शूष एति रोरुव दसुर्यं वर्णं नि रिणीते अस्य तम् ।	
जहाति वधि पितुरेति निष्कृत मुपपुतं कृणुते निर्णिजं तना	२
अर्दिभिः सुतः पवते गर्भस्थो वृषायते नभसा वेपते मती ।	
स मोदते नसते सार्धते गिरा नैनिके अप्सु यजते परीमणि	३
परि द्युशं सहसः पर्वतावृधं मध्वः सिञ्चन्ति हर्म्यस्य सक्षणिम् ।	
आ यस्मिन् गावः सुहुताद् ऊर्ध्वनि मूर्धऊर्ध्वीणन्त्यग्रियं वरीमभिः	४
समी रथं न भुरिजोरहेषत दश स्वसारी अदितेरुपस्थ आ ।	
जिगादुर्ष जयति गोरपीच्यं पदं यदस्य मतुथा अर्जीजनन्	५ [२५]

श्येनो न योनिं सदनं धिया कृतं हिरण्ययमासदं देव एषति ।	
ए रिणन्ति बर्हिषि प्रियं गिरा ऽश्वो न देवा अप्येति यज्ञियः	६
परा व्यक्तो अरुषो द्विवः कृवि वृषा त्रिपृष्ठो अनविष्ट गा अभि ।	
सहस्रणीतिर्यतिः परायती रेभो न पूर्वोरुपसो वि राजति	७
त्वेपं रूपं कृणुते वर्णो अस्य स यत्राशयत् समृता सेधति स्निधः ।	
अप्सा याति स्वधया दैव्यं जनं सं मुण्डती नसते सं गोअग्रया	८ (६४८)

उक्षेवं यूथा परियन्नरावी दधि त्विषीरधित सूर्यस्य ।

दिव्यः सुपणोऽव चक्षत क्षां सोमः परि कर्तुना पश्यते जाः

१ [२६] (१५५)

(७२)

९ हरिमन्त आहिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

हरिं मृजन्त्यरूपो न युज्यते सं धेनुभिः कलशे सोमो अज्यते ।

उद्वाचमीरयति हिन्यते मती पुरुषुतस्य कति चित् परिप्रियः

१

साकं वदन्ति ब्रह्मो मनीषिण इन्द्रस्य सोमं जठरे यदादुहुः ।

यदी मृजन्ति सुगमस्तयो नरः सनीलाभिर्दुशभिः काम्यं मधुं

२

अरममाणो अत्येति गा अभि सूर्यस्य प्रियं दुहितुस्तिरो रवम् ।

अन्वरमै जोषमभरद्विनंगुसः सं द्रयीभिः स्वसृभिः क्षेति जामिभिः

३

नृधूतो अद्रिपुतो बर्हिषि प्रियः पतिर्गवां प्रादिव इन्दुर्कृत्वियः ।

पुरंधिवान् मनुषो यज्ञसाधनः शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते

४

नृबाहुभ्यां चोबितो धारया सुतोऽनुष्वधं पवते सोम इन्द्र ते ।

आप्राः क्रतून् त्समजैरध्वरे मतीर्वेन द्रुपच्चम्बोऽरासदुन्द्रिः

५ [२७]

अंशुं ब्रुहन्ति स्तनयन्तमाक्षितं कविं कवयोऽपसो मनीषिणः ।

समी गावो मतयो यन्ति संयतं क्रतस्य योना सदाने पुनर्भुवः

६

नामा पृथिव्या धरुणो महो विवोऽऽपामुर्यो सिन्धुपुन्तरुक्षितः ।

इन्द्रस्य वज्रो वृषभो विभूर्वसुः सोमो हृदे पवते चारुं मत्सरः

७

स तू पवस्व परि पार्थिवं रजः स्तोत्रे शिक्षन्नाधून्वते च सुकतो ।

मा नो निर्भागवसुनः सादनस्पृशो रथि पिशङ्गं बहुलं वंसीमहि

८

आ तू न इन्दो ज्ञतवात्वश्यं सहस्रदातु पशुमद्विरण्यवत् ।

उप मास्व ब्रह्मती रेवतीरिपो अधि स्तोत्रस्य पवमान नो गहि

९ [२८] (१५६)

(७३)

९ पवित्र आहिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

स्रक् इन्द्रस्य धर्मतः समस्वर धृतस्य योना समगन्त नाभयः ।

त्रीन् त्स मूर्ध्ने असुरश्चक्र आरभे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन्

१ (६५९)

- सम्यक् सम्यग्भ्यो महिषा अहेषत् सिन्धोरुर्मावधि वेना अवीषिपन् ।
 मधोर्धाराभिर्जनयन्तो अकमिन् प्रियामिन्द्रस्य तन्वमवीवृधन् २
 पवित्रवन्तः परि वार्चमासते पितृषां प्रभो अभि रक्षति व्रतम् ।
 महः समुद्रं वरुणस्तिरो दधे धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारमम् ३
 सहस्रधारेऽव ते समस्वरन् विवो नाके मधुजिह्वा असञ्चतः ।
 अस्य स्पशो न नि मिषन्ति भूर्णयः पदेपदे प्राशिनः सन्ति सेतवः ४
 पितुर्मातुरध्या ये समस्वरञ्चूचा शोचन्तः सुदहन्तो अव्रतान् ।
 इन्द्रेष्टिद्वामर्ष धमन्ति मायया त्वचमसिक्नीं भूमनो विवस्परि ५ [२९]
- प्रजान्मानादध्या ये समस्वरञ्छ्लोक्यन्त्रासो रभसस्य मन्तवः ।
 अर्पानक्षार्सो वधिरा अहासत ऋतस्य पन्थां न तरन्ति दुष्कृतः ६
 सहस्रधारे वितते पवित्र आ वार्च पुनन्ति कुवयो मनीषिणः ।
 रुद्रास एषामिधिरासो अद्रुहः स्पशः स्वश्चः सुहृशो नृचक्षसः ७
 ऋतस्य गोपा न द्वाय सुकतुस्त्री ष पवित्रा हृद्यन्तरा दधे ।
 विद्वान् त्स विश्वा भुवनाभि पश्य त्यवाजुष्टान् विध्यति कर्ते अव्रतान् ८
 ऋतस्य तन्तुर्विततः पवित्र आ जिह्वाया अग्रे वरुणस्य मायया ।
 धीराश्चित् तत् समिन्क्षन्त आश्रताऽत्रा कर्तमव पत्रात्यप्रभुः ९ [३०] (६६७)

(७४)

९ कक्षीवान् दैर्घतमसः । पवमानः सोमः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

- शिशुर्न जातोऽर्च चक्रवृद्धे स्वर्यद्वाज्यरुषः सिपासति ।
 विवो रेतसा सचते पयोवृधा तमीमहे सुमती शर्म सप्रथः १
 विवो यः स्कम्भो धरुणः स्वातत् आपूर्णो अंशुः पर्येति विश्वतः ।
 सेमे मही रोदसी यक्षव्रावृता समीचीने दाधार समिपः कविः २
 महि प्यारः सुकृतं सोम्यं मधूर्वी गव्यतिरदितेऋतं यते ।
 ईशे यो वृष्टेरित उन्नियो वृषाऽर्पा नेता य इतर्कतिर्कृग्मिणः ३
 आत्मन्वन्नमो दुह्यते घृतं पयः ऋतस्य नाभिरमृतं वि जायते ।
 समीचीनाः सुदानवः प्रीणन्ति तं नरो हितमव मेहन्ति परेवः ४
 अरावीवृशुः सचमान ऊर्मिणा देवाव्यं मनुषे पिन्वति त्वचम् ।
 वषाति गर्भमदितेरुपस्थ आ येन लोकं च तर्नयं च धामहे ५ [३१] (६७९)

सहस्रधारेऽव ता असुश्रुतस्तुतीये सन्तु रजसि प्रजावतीः ।
 चतस्रो नामो निहिता अवो द्विवो हविर्भरन्त्यमृतं घृतश्रुतः
 श्वेतं रूपं कृणुते यत् सिपासति सोमो मीढ्वो असुरो वेद भूमनः ।
 धिया शमी सचते सेमभि प्रवद—द्विस्करवन्धमव दर्पदुर्निगम
 अर्धं श्वेतं कुलशो गोभिरक्तं कार्पर्मन्ना वाज्यकमीत ससुवान् ।
 आ हिंन्विरे मनसा देवयन्तः कक्षीवते श्रुतिहिमायु गोनाम्
 अग्निः सोम पप्रचानस्य ते रसो ऽव्यो वारं वि पवमान धावति ।
 स मृज्यमानः क्विभिर्मदन्तिम स्ववृस्वेन्द्राय पवमान पीतये

६

७

८

९ [३२] (६४९)

(७५)

५ कविर्भार्गवः । पवमानः सोमः । जगती ।

अभि प्रियाणि पवते चनोहितो नामानि युहो अधि येषु वर्धते ।
 आ सूर्यस्य बृहतो बृहत्तधि रथं विष्वश्मरुहद्विचक्षणः
 ऋतस्य जिह्वा पवते मधु प्रियं वक्ता पतिर्धियो अस्या अर्धाभ्यः ।
 दधाति पुत्रः पित्रोरपीच्यं नाम तृतीयमधि रोचने द्विवः
 अव द्युतानः कुलशो अचिक्रव नृभिर्मयमानः कोश आ हिंरण्यये ।
 अमीमृतस्य वृहन्ता अनूपता ऽधि त्रिपृष्ठ उपसो वि राजति
 अग्निभिः सुतो मतिमिश्रनोहितः प्ररोचयन् रोदसी मातरा शुचिः ।
 रोमाण्यव्या समया वि धावति मधोर्धारा पिन्वमाना द्विवेदिवे
 परि सोम प्र धन्वा स्वस्तये नृभिः पुत्रानो अभि वासयाशिरम् ।
 ये ते मदा आहनसो विहायस स्तेभिरिन्द्रं चोदय दातवे मधम्

१

२

३

४

५ [३३] (६८१)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२६]

(७६)

५ कविर्भार्गवः । पवमानः सोमः । जगती ।

धृता द्विवः पवते कृत्यो रसो दक्षो वृवानामनुमाद्यो नृभिः ।
 हरिः सृजानो अत्यो न सत्वमि—वृथा पाजांसि कृणुते नदीष्वा
 शूरो न धत्त आपुधा गमस्त्योः स्वः सिपासन् रथिरो गर्विष्टिपु ।
 इन्द्रस्य शुष्ममीर्यन्नपस्युभि रिन्दुहिन्वानो अज्यते मनीषिभिः

१

२

(६८१)

इन्द्रस्य सोमं पवमान ऊर्मिणा तविष्यमाणो जठरेष्वा विश ।
 प्र णः पिब्व विद्युशुभ्रेव रोदसी धिया न वाजाँ उप मासि शश्वतः ३
 विश्वस्य राजा पवते स्वर्हंश क्रतस्य धीतिमृषिवाळवीवशत् ।
 यः सूर्यस्यासिरेण मृज्यते पिता मतीनामसमष्टकाव्यः ४
 वृषेव यूथा परि कोशमर्पस्युपासुपस्थे वृषभः कर्निकदत् ।
 स इन्द्राय पवसे मत्सरिन्तमो यथा जेषाम समिधे त्वोतयः ५ [१] (६८६)

(७७)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

एष प्र कोशे मधुमाँ आचिकदु—इन्द्रस्य वज्रो वपुषो वपुष्टरः ।
 अमीमृतस्य सुदुघा घृतश्रुतो वाथा अर्पन्ति पर्यसेव धेनवः १
 स पूर्यः पवते यं दिवस्परि श्येनो मथायदिपितस्तिरो रजः ।
 स गध्व आ युवते वेविजान इत् कुशानोरस्तुर्मनसाह विभ्युपा २
 ते नः पूर्वास उपरास इन्द्वो महे वाजाय धन्वन्तु गोमते ।
 ईक्षेण्यसो अहो न चारवो ब्रह्मब्रह्म ये जुजुपुर्हविर्हविः ३
 अयं नो विद्वान् वनवद्वनुष्यत इन्दुः सत्राचा मनसा पुरुष्टुतः
 इनस्य यः सदेने गर्भमावृधे गवामुरुजामभ्यर्षति व्रजम् ४
 चक्रिर्दिवः पवते कृत्वो रसो महौ अदव्यो वरुणो द्रुग्यते ।
 असावि मित्रो व्रजनेषु यज्ञियो इत्यो न यूधे वृषयुः कर्निकदत् ५ [२] (६९१)

(७८)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

प्र राजा वाचं जनयन्नसिष्यद्वपुषो वसानो अभि गा इयक्षति ।
 गृम्णाति रिपमविरस्य तान्वा शुद्धो देवानामुप याति निष्कृतम् १
 इन्द्राय सोमं परि पिच्यसे नृभिर्नृचक्षा ऊर्मिः कविरिज्यसे वने ।
 पूर्वाहि ते सुतयः सन्ति यातवे सहस्रमश्वा हरयश्चमूपदः २
 समुद्रिया अप्सरसो मनीषिण मासीना अन्तरभि सोममक्षरन् ।
 ता ई हिम्वन्ति हर्म्यस्य सक्षणि याचन्ते सुह्रं पवमानमक्षितम् ३ (६९४)

गोजिज्ञः सोमो रथजिद्धिरण्यजित् स्वर्जिद्विजित् पवते सहस्रजित् ।
यं वेवासंश्चक्रिरे पीतये मयं स्वादिष्टं द्वृप्समरुणं मयोभुवंम्
एतानि सोम पवमानो अस्मयुः सत्यानि कृण्वन् द्रविणान्यर्पसि ।
जहि शत्रुमन्तिके दूरके च य उर्वी गव्यंतिममयं च नस्कृधि

४

५ [३] (१९१)

(७२)

५ कविभार्गवः । पवमानः सोमः । जगती ।

अचोदसो नो धन्वन्त्विन्दवः प्र सुवानासो बृहर्द्विषे हारयः ।
वि च नशन् न इषो अरातयो ऽर्यो नशन्त सन्निपन्त नो धियः
प्र णो धन्वन्त्विन्दवो मवृच्युतो धना वा येभिरर्वतो जुनीमसि ।
तिरो मर्तस्य कस्य चित् परिहृतिं वयं धनानि विश्वधा भरेमहि
उत स्वस्या अरात्या अरिर्हि ष उतान्यस्या अरात्या वृको हि षः ।
धन्वन् न तृष्णा समरीत तां अभि सोम जहि पवमान दुराध्यः
क्विवि ते नामा परमो य आकुदे पृथिव्यास्ते रुरुहुः सान्वि क्षिपः ।
अद्रयस्त्वा वप्सति गोरधि त्वच्यप्सु त्वा हस्तेर्दुहुर्मनीषिणः
एवा त इन्दो सुभ्वं सुपेशसं रसं तुअन्ति प्रथमा अभिधियः ।
निर्दनिदं पवमान नि तारिष आविस्ते शुष्मो भवतु मियो मदः

१

२

३

४

५ [४] (७०१)

(८०)

५ वसुभार्गवाजः । पवमानः सोमः । जगती ।

सोमस्य धारा पवते नृचक्षस ऋतेन वेवान् हवते विवस्परि ।
बृहस्पते र्वथेना वि विद्युते समुद्रासो न सर्वनानि विव्यचुः
यं त्वा वाजिज्ञाया अभ्यनूषता ऽर्योहतं योनिमा रोहसि द्युमान् ।
मघोनामार्युः प्रतिरन् महि भव इन्द्राय सोम पवसे वृषा मदः
एन्द्रस्य कुक्षा पवते मविन्तम ऊर्जं वसानः भवसे सुमङ्गलः ।
प्रत्यङ्ग स विश्वा मुवन्नाभि पप्रथे कीळन् हरित्यः स्पन्दते वृषा
तं त्वा वेवेभ्यो मधुमत्तमं नरः सहस्रधारं दुहते दश क्षिपः ।
नुभिः सोम प्रच्युतो धारवभिः सुतो विश्वान् देवा आ पवस्वा सहस्रजित्
तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तमद्रिमि दुहन्त्यप्सु वृषभं दश क्षिपः ।
इन्द्रं सोम मावयन् देव्यं जनं सिन्धोरिवोभिः पवमानो अर्पसि

१

२

३

४

५ [५] (७०१)

(८१)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

- प्र सोमस्य पवमानस्योर्मय इन्द्रस्य यन्ति जठरं सुपेशसः ।
 वृषा यद्वीमुर्जीता यशसा गवां वृणाय शूरमुदमन्दिषुः सुताः १
 अच्छा हि सोमः कलशाँ असिष्यदुदत्यो न वोळ्हा रघुर्वर्तनिवृषा ।
 अथा देवानामुभयस्य जन्मनो विद्वाँ अश्रोत्यमुत इतश्च यत् २
 आ नः सोम पवमानः किरा वस्विन्द्रो भव मघवा राधंसो महः ।
 शिक्षा वयोधो वसवे सुचेतुना मा नो गयमारि अस्मत् परां सिचः ३
 आ नः पूषा पवमानः सुरातयो मित्रो गच्छन्तु वरुणः सजोपसः ।
 बृहस्पतिर्मरुतो वायुरश्विना त्वष्टा सविता सुयमा सरस्वती ४
 उमे छावापृथिवी विश्वमिन्वे अर्यमा देवो अदिंतिर्विधाता । -
 भगो नृशंस उर्वरुन्तारिहं विश्वे देवाः पवमानं जुषन्त ५ [६] (७११)

(८२)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

- असावि सोमो अरुषो वृषा हरी राजेव वृस्मो अभि गा अचिक्रदत् ।
 पुनानो वारं पर्येत्यव्ययं श्येनो न योनिं घृतवन्तमासदम् १
 कृषिर्वधस्या पर्येधि माहिन् मत्यो न मृष्टो अभि वाजमर्षसि ।
 अपसेधन् दुरिता सोम मृळय घृतं वसानः परि यासि निर्णिजम् २
 पर्जन्यः पिता महिषस्य पर्णिनो नाभां पृथिव्या गिरिषु क्षयं दधे ।
 स्वसार आपो अभि गा उतासरन् तसं ग्रावभिर्नसते वीति अध्वरे ३
 जायेव पत्यावधि शेव मंहसे पज्राया गर्भं शृणुहि ब्रवीमि ते ।
 अन्तर्षाणीषु प्र चरा सु जीवसे ऽनिन्द्यो वृजनें सोम जागृहि ४
 यथा पूर्वैभ्यः शतसा अमृधः सहस्रसाः पर्यया वाजमिन्दो ।
 एषा पवस्व सुविताय नव्यसे तव व्रतमन्वारपः सचन्ते ५ [७] (७१६)

(८३)

५ पवित्र आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

- पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येधि विश्वतः ।
 अतततनूनं तवामो अश्रुते शूतास इह्रहन्तस्तत् समाशत १ (७१७)

तपोष्पवित्रं विततं द्विवस्पदे शोचन्तो अस्य तन्तवो व्यस्थिरन् ।
 अवन्त्यस्य पवीतारमाशवो द्विवस्पृष्ठसाधिं तिष्ठन्ति चेतसा
 अरुरुचदुषसः पृश्निरग्रिय उक्षा बिभर्ति भुवनानि वाज्युः ।
 मायाविनो ममिरे अस्य मायया नृचक्षंसः पितरो गर्मसा दधुः
 गन्धर्व इत्था पदमस्य रक्षति पाति देवानां जनिमान्यद्भुतः ।
 गृध्णाति रिपुं निधया निधापतिः सुकृत्तमा मधुनो भक्षमाशत
 हविर्हविष्मो महि सन्न दैव्यं नभो वसानः परि यास्यध्वरम् ।
 राजा प्रवित्ररथो वाजमारुहः सहस्रभृष्टिर्जयसि श्रवो ब्रुहत्

२

३

४

५ [८] (७९१)

(८४)

५ वाच्यः प्रजापतिः । पवमानः सोमः । जगती ।

पवस्व देवमार्दनो विचर्षणि—रप्सा इन्द्राय वरुणाय वायवे ।
 कृधी नो अद्य वरिवः स्वस्तिम—दुरुक्षितौ गृणीहि दैव्यं जनम्
 आ यस्तस्थौ भुवनान्यमर्त्यो विश्वानि सोमः परि तान्यर्पति ।
 कृण्वन् त्सृचृतं विचृतमभिष्ट्य इन्दुः सिपकत्युपसं न सूर्यः
 आ यो गोभिः सृज्यत ओपधीष्वा देवानां सुव्र इष्यन्नुपावसुः ।
 आ विद्युता पवते धारया सुत इन्द्रं सोमो मादयन् दैव्यं जनम्
 एष स्य सोमः पवते सहस्रजि—द्विन्वानो वार्चमिधिरामुपबुधम् ।
 इन्दुः समुद्रमुदिरति वायुभि—रेन्द्रस्य हार्दि कुलशेषु सीदति
 अभि त्वं गावः पर्यसा पयोवृधं सोमं श्रीणन्ति मतिभिः स्वविदम् ।
 धनंजयः पवते कृत्त्यो रसो विप्रः कविः काव्येना स्वर्चनाः

१

२

३

४

५ [९] (७९६)

(८५)

११ वेनो मार्गवः । पवमानः सोमः । जगती, ११-११ त्रिष्टुप् ।

इन्द्राय सोमं सृपुतः परि स्रवा—ऽपामीवा भवतु रक्षसा सह ।
 मा ते रसस्य मत्सत द्रयाविनो द्रविणस्वन्त इह सन्तिवन्दवः
 अस्मान् त्समर्ये पवमान चोदय दक्षो देवानामसि हि प्रियो मयः ।
 जहि शत्रून् रभ्या भन्दनायतः पिबेन्द्र सोममव नो मृधो जहि

१

२

(७९८)

अद्वंश इन्दो पवसे मृदन्तिभ आत्मेन्द्रस्य भवासि धासिरुत्तमः ।
 अभि स्वरन्ति बृहवो मनीषिणो राजानमस्य भुवनस्य निसेते ३
 सुहृत्प्रणीथः शतधरो अद्भुत इन्द्रायेन्दुः पवते काम्यं मधु ।
 जयन् क्षेत्रमभ्यर्षा जयन्त्रप उरुं नो गातुं कृणु सोम मीढुः ४
 कर्निवदत् कलशे भोभिरज्यसे व्यव्ययं समया वारमर्षसि ।
 मृमृज्यमानो अत्यो न सानासि—रिन्द्रस्य सोम जठरे समक्षरः ५
 स्वादुः पवस्व विव्याय जन्मने स्वादुरिन्द्राय सुहर्वीतुनाम्ने ।
 स्वादुर्मिन्नाय वरुणाय वायवे बृहस्पतये मधुमाँ अदाभ्यः ६ [१०]

अत्यं सृजन्ति कलशे दश क्षिपः प्र विप्राणां मतयो वाच ईरते ।
 पवसाना अर्भ्यर्षन्ति सुपुति—मेन्द्रं विशन्ति मदिरास इन्द्रवः ७
 पवमानो अर्भ्यर्षा सुवीर्यं सुवीं गव्यूतिं महि शर्म सप्रथः ।
 मार्किनो अस्य परिपूतिरीशते—न्वो जयेम त्वया धनं धनम् ८
 अधि घामस्थाद्गृध्रो विचक्षणो ऽरुरुचद्वि द्विवो रौचिना कृविः ।
 राजा प्रवित्रमत्येति रोरुवद्—द्विवः प्रीयूषं दुहते नृचक्षसः ९
 द्विवो नाके मधुजिह्वा असुश्रतो वेना दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठात् ।
 अप्सु द्रुप्तं बावृधानं संमुद्र आ सिन्धोरुर्मा मधुमन्तं प्रवित्र आ १०

नाके सुपर्णमुपपत्तिवांसं गिरो वेनानामकृपन्त पूर्वीः ।
 शिशुं रिहन्ति मतयः पर्निप्रतं हिरण्ययं शकुनं क्षामणि स्थाम् ११
 ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके अस्थाद्—विश्वा रूपा प्रतिचक्षाणो अस्य ।
 मानुः शुकेण शोचिया व्यद्यौत् प्रारुरुचद्रोदसी मातरा शुचिः १२ [११] (७३८)

(८६) [पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ८६-९६]

(१-४८) १-१० अरुष्टा मावाः, ११-२० सिकता निवावरी, २१-३० पृश्निषोऽजाः, ३१-४० अरुष्टमापादय-
 ख्यः, ४१-४५ भौमोऽत्रिः, ४६-४८ गृत्समदः शौनकः । पवमानः सोमः । जगती ।

प्र त आशवः पवमान धीजवो मदा अर्षन्ति रघुजा ईव त्मना ।
 विव्याः सुपर्णा मधुमन्त इन्द्रवो मृदन्तिमासः परि कोशमासते १
 प्र ते मदासो मदिरास आशवो ऽसृक्षत् रथ्यासो यथा पृथक् ।
 धेनुर्न वृत्सं पर्यसाभि वृजिण—मिन्द्रमिन्द्रवो मधुमन्त ऊर्भयः २ (७४०)

- अत्यो न हियानो अमि वाजर्मर्ष स्वर्वित कोशं विवो अग्निं यातरम् ।
वृषा पवित्रे अधि सानो अव्यये सोमः पुनान इन्द्रियाय धार्यसे ३
- प्र त आश्विनीः पवमान धीजुवो विव्या असृष्टान् पर्यसा धरीमणि ।
प्रान्तर्कष्यः स्थाविरीरसृक्षत ये त्वा मृजन्त्यृषिपाण वेधसः ४
- विश्वा धामानि विश्वचक्ष ऋभ्वसः प्रभोस्ते सतः परि यन्ति केतवः ।
व्यानशिः पवसे सोम धर्माभिः पतिर्विश्वस्य भुवनस्य राजसि ५ [१२]
- उभयतः पवमानस्य रश्मयो ध्रुवस्य सतः परि यन्ति केतवः ।
यदी पवित्रे अधि मृज्यते हरिः सत्ता नि योनां कुलशेषु सीदति ६
- यज्ञस्य केतुः पवते स्वध्वरः सोमो देवानामुप याति निष्कृतम् ।
सहस्रधारः परि कोशमर्पति वृषा पवित्रमत्येति रोरुवत् ७
- राजा समुद्रं नद्योऽं वि गाहते ऽपामूर्मिं संचते सिन्धुषु श्रितः ।
अध्यस्थात् सानु पवमानो अव्ययं नाभां पृथिव्या धरुणो महो विवः ८
- विवो न सानु स्तनयन्नाचिकवृद् द्यौश्च यस्य पृथिवी च धर्माभिः ।
इन्द्रस्य सख्यं पवते विवेविद्वत् सोमः पुनानः कुलशेषु सीदति ९
- ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधु मियं पिता देवानां जनिता विभूवसुः ।
वधाति रत्नं स्वधयोरपीच्यं मदन्तमो मत्सर इन्द्रियो रसः १० [१३]
- अमिकन्दन् कुलशं वाज्यर्पति पतिर्विवः शतधारो विचक्षणः ।
हरिर्मित्रस्य सवनेषु सीदति मर्मज्ञानोऽविभिः सिन्धुभिर्वृषा ११
- अग्रे सिन्धूनां पवमानो अर्ष-त्यत्रे वाचो अग्नियो गोषु गच्छति ।
अग्रे वाजस्य भजते महाधनं स्वायुधः सोतृभिः पूयते वृषा १२
- अयं मतवाञ्छकुनो यथा हितो ऽग्रे ससार पवमान ऊर्मिणा ।
तव क्रत्वा रोदसी अन्तरा कंदे शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते १३
- ह्रापि वसानो यज्ञतो दिविस्पृश-मन्तरिक्षमा भुवनेष्वर्पितः ।
स्वर्जज्ञानो नभसाभ्यर्कमीत् पुलमस्य पितरमा विवासति १४
- सो अस्य विशे महि शर्म यच्छति यो अस्य धामं प्रथमं व्यानशे ।
पदं यदस्य परमे व्योमन् यतो विश्वा अमि सं याति संयतः १५ [१४]
- प्रो अयासीद्विन्दुरिन्द्रस्य निष्कृतं सखा सख्युर्न प्र मिनाति संगिरम् ।
मर्यं इव युवतिभिः समर्षति सोमः कुलशं शतयाज्ञा पथा १६ (७५४)

प्र वो धियो मन्दुयुवो विपन्युवः पनस्युवः संवसनेष्वक्रमुः ।
 सोमं मनीषा अस्यनूषत् स्तुभो ऽभि धेनवः पर्यसमशिभ्युः १७
 आ नः सोम संयन्तं पिब्युपीमिष मिन्दो पर्वस्व पर्वमानो अस्त्रिधम् ।
 या नो दोहने भिरहृजसश्चुपी क्षुमद्वाजवन्मधुमत् सुवीर्यम् १८
 वृषा मतीनां पवते विचक्षणः सोमो अहः प्रतरीनोपसो विवः ।
 क्राणा सिन्धूनां कलशो अवीवश दिन्द्रस्य हाद्यांविशन् मनीषिभिः १९
 मनीषिभिः पवते पूर्यः कवि नृभिर्युतः परि कोशो अचिक्रदत् ।
 त्रितस्य नाम जनयन् मधु क्षर दिन्द्रस्य वायोः सखाय कर्तव २० [१५]

अयं पुनान उपसो वि रोचय द्यं सिन्धुभ्यो अभवदु लोककृत् ।
 अयं त्रिः सप्त दुदुहान आशिरं सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः २१
 पर्वस्व सोम दिव्येषु धामसु सृजान इन्दो कलशो पवित्र आ ।
 सीवृश्निन्द्रस्य जठरे कनिक्रद नृभिर्पुतः सूर्यमारोहयो विवि २२
 अद्रिभिः सुतः पवसे पवित्र ओ इन्दुविन्द्रस्य जठरेष्वाविशान् ।
 त्वं नृचक्षा अभवो विचक्षण सोम गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरप २३
 त्वां सोम पर्वमानं स्वाधयो ऽनु विप्रासो अमदन्नवस्यवः ।
 त्वां सुपर्ण आभरद् दिवस्परिन्दो विश्वाभिर्मतिभिः परिकृतम् २४
 अग्रे पुनानं परि वार ऊर्मिणा हरि नवन्ते अमि सप्त धेनवः ।
 अपामुपस्थे अध्यायवः कवि मृतस्य योना महिषा अहवत २५ [१६]

इन्दुः पुनानो अति गाहते मृधो विश्वानि कृण्वन् त्सुपथानि यज्यवे ।
 गाः कृण्वानो निर्जिज हयतः कवि रत्यो न क्रीळन् परि वारमर्पति २६
 असञ्चतः शतधारा अभिभिषो हरि नवन्तेऽव ता उव्युवः ।
 क्षिपो मृजन्ति परि गोभिरावृतं तृतीये पृष्ठे अर्धे रोचने विवः २७
 तवेमाः प्रजा दिव्यस्य रेतस स्त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ।
 अयेदं विश्वं पवमान ते वशे त्वमिन्दो प्रथमो धाम्मधा असि २८
 त्वं समुद्रो असि विश्ववित कवे तवेमाः पञ्च प्रविशो विधर्मणि ।
 त्वं द्यां च पृथिवीं चार्ति जभ्रिषे तव ज्योतीषि पवमान सूर्यः २९
 त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि देवेभ्यः सोम पवमान पूर्यसे ।
 त्वामुशिजः प्रथमा अगृह्णत तुभ्येमा विश्वा भुवनानि येमिरे ३० [१७] (७६८)

प्र रेभ एत्यति वारसुव्ययं वृषा वनेष्वव चक्रवृद्धरिः ।
 सं धीतयो वावशाना अनुपत शिशुं रिहन्ति मतयुः पतिप्रतय ३१
 स सूर्यस्य रुश्मिभिः परि व्यत तन्तुं तन्वानल्लिवृतं यथा विदे ।
 नयन्वृतस्य प्रशिषो नदीयसीः पतिर्जनीनामुषं याति निष्कृतय ३२
 राजा सिन्धूनां पवते पतिर्विव क्रतस्य याति पृथिभिः कनिष्ठत ३३
 सहस्रधारः परि पिच्यते हरिः पुनानो वाचं जनयन्नुपावसुः ३४
 पर्वमान महाणो वि धावसि सूर्यो न चित्रो अव्ययानि पच्यया ।
 गर्भस्तिपूतो नृभिरद्रिभिः सुतो महे वाजाय धन्याय धन्वसि ३५
 इपमूर्जं पवमानाभ्यर्षसि श्येनो न वंसु कलशेषु सीदसि ।
 इन्द्राय मद्रा मद्यो मदः सुतो विवो विष्टम्भ उपमो विचक्षणः ३६ [१८]

सप्त स्वसारी अभि मातरः शिशुं नवं जज्ञानं जेन्यं विप्रश्चितय ।
 अपां गन्धर्वं विध्यं नृचक्षंसं सोमं विश्वस्य भुवनस्य राजसे ३७
 ईशान इमा भुवनानि वीर्यसे युजान इन्द्रो हरितः सुपण्यः ।
 तास्ते क्षरन्तु मधुमदृतं पयस्तवं द्रुते सोमं तिष्ठन्तु कृष्टयः ३८
 त्वं नृचक्षा असि सोम विश्वतः पर्वमान वृषभ ता वि धावसि ।
 स नः पवस्व वसुमद्विरेण्यवद्वयं स्याम भुवनेषु जीवसे ३९
 गोवित पवस्व वसुविष्टिरेण्यविद्वरेतोधा इन्द्रो भुवनेष्वर्पितः ।
 त्वं सुवीरो असि सोम विश्ववित् तं त्वा विषा उप गिरेम आसते ४०
 उन्मध्वं ऊर्मिर्वनना अतिष्ठिष वृषो वसानो महिषो वि गाहते ।
 राजा पवित्रस्थो वाजमारुहत् सहस्रभृष्टिर्जयति श्रवो बृहत् ४१ [१९]

स भन्दता उर्दियानि प्रजावती विश्वायुर्विश्वाः सुभरा अर्हादिवि ।
 ब्रह्म प्रजावद्वयिमश्वपस्यं पीत इन्द्रविन्द्रमस्मभ्यं याचतात् ४२
 सो अग्रे अह्नां हरिर्हर्यतो मरुः प्र चेतसा चेतयते अनु द्युभिः ।
 द्वा जना यातर्यन्नन्तरीयते नरा च शंसं देव्यं च धर्तरि ४३
 अश्रते व्यश्रते समश्रते क्रतुं रिहन्ति मधुनाभ्यश्रते ।
 सिन्धोरुच्छ्रवासे पतर्यन्तमुक्षणं हिरण्यपावाः पशुमासु गृभ्णते ४४
 विप्रश्चिते पर्वमानाय गायत मही न धारात्यन्धो अर्षति ।
 अहिर्न जूणांमर्ति सर्पति त्वच मत्यो न कीलन्नसरद्रुषा हरिः ४५ [७८१]

अग्नेयो राजाव्यस्तविष्यते विमानो अह्नां भुवन्निर्वापितः ।

हरिषूतस्तुः सुहृदीको अर्णवो ज्योतीरयः पवते राय ओद्वयः

४५ [२०]

असर्जि स्क्रभ्यो द्विव उद्यतो नवः परि त्रिधातुर्भुवमान्यर्पति ।

अंशुं रिहन्ति सतयः पानेप्रतं गिरा यदि निर्णिजमृग्मिणो ययुः

४६

प्र ते धारा अत्यण्वानि मेप्यः पुनानस्य संयतो यन्ति रंहयः ।

यदोभिरिन्यो च्चभ्योः समज्यसु आ सुवानः सोमं कुलशेषु सीदसि

४७

पवस्व सोमं क्षतुर्विहं वृद्धयो ऽव्यो वारि परि धावु मधुं प्रियम् ।

जहि विश्वान् रक्षसं इन्दो अग्निणो बृहद्वेस विदधे सुवीराः

४८ [२१] (७८६)

(८७)

९ उशना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र तु ब्रुव परि कोशं नि र्षीव नृभिः पुनानो अभि वाजमर्प ।

अश्वं न त्वां धाजिनं मर्जयन्तो ऽच्छां बर्ही रक्षनाभिर्नयन्ति

१

स्वायुधः पवते ब्रुव इन्दुं रशस्तिहा वृजन् रक्षमाणः ।

पिता देवानां जनिता सुदक्षो विष्टभ्यो द्विवो धरुणः पृथिव्याः

२

क्षपिर्विमः पुरस्ता जनानां भृभुर्धरि उशना काव्येन ।

रा चिद्विवेदुं निहितं यदासां मपीक्ष्यं गुह्यं नाम गोनाम्

३

एष स्य ते मधुमौ इन्द्र सोमो वृषा वृष्णे परि पवित्रे अक्षाः ।

सहस्रसाः शतसा भूरिदावां शश्वत्तमं बर्हिरा वाज्यस्थात्

४

एते सोमां अभि गव्या सहस्रां महे वाजायामृताय श्रवांसि ।

पवित्रेभिः पवमाना असृधं ऋग्वस्यवो न प्रतनाजो अत्याः

५ [२२]

परि हि ष्मां पुरुहूतो जनानां विश्वासंस्त्रोर्जना पूयमानः ।

अथा भरं श्येनभृत प्रयांसि रयिं तुशानो अभि वाजमर्प

६

एष सुवानः परि सोमः पवित्रे सर्गां न सुष्टो अदधावृद्धां ।

तिग्मे शिशानो महिषो न शृङ्गे गा गव्यज्ञाभि शूरो न सत्वा

७

एषा ययौ परमादुन्तरद्वेः कूचितं सुतीरुर्वे गा विवेद ।

द्विवो न विद्युत् स्तनयन्त्यधैः सोमस्य ते पवत इन्द्र धारां

८

उत स्म राशिं परि यासि गोनां मिन्द्रेण सोम सरथं पुनानः ।

पूर्वीरिषो बृहतीर्जीरदानो शिक्षां शचीवस्तव ता उग्रधुत्

९ [२३] (७९५)

(८८)

८ उशाना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्वे	तुभ्यं पवते त्वमस्य पाहि ।	
त्वं ह यं चंकुषे त्वं ववृष	इन्द्रं मदाय युज्याय सोमम्	१
स ई रथो न भूरिपाळयोजि	महः पुरुणिं सातये वसूनि ।	
आर्दी विश्वा नहुण्याणि जाता	स्वर्पाता वन ऊर्ध्वा नवन्त	२
वायुर्न यो नियुत्वौ इष्ट्यामा	नासत्येव हव आ शंभविष्ठः ।	
विश्ववारो द्रविणोदा इव तमन्	पूपेव धीजर्वनोऽसि सोम	३
इन्द्रो न यो महा कर्माणि चक्रि	हन्ता वृत्राणामसि सोम पूभिर्ते ।	
पैद्वो न हि त्वमर्हिनाम्ना हन्ता	विश्वस्यासि सोम दस्योः	४
अग्निर्न यो वन आ सृज्यमानो	वृथा पाजांसि कृणुते नदीपु ।	
जतो न युध्वा महत उपब्धि	रिर्यति सोमः पवमान ऊर्मिम्	५
एते सोमा अति वाराण्यव्यां	विव्या न कोशासो अभ्रवर्षाः ।	
वृथा समुद्रं सिन्धवो न नीचीः	सुतासो अभि कलशौ असृग्रन्	६
शुष्मी शर्यो न मारुतं पवस्वा	ऽर्नामिशस्ता विव्या यथा विद्र ।	
आपो न मक्षू सुमतिर्भवा नः	सहस्राप्ताः पृतनापाणन यज्ञः	७
राजो नु ते वरुणस्य व्रतानि	बृहद्रभीरं तव सोम धाम ।	
शुचिष्टमसि प्रियो न मित्रो	वृक्षाप्यो अर्यमेवासि सोम	८ [२४] (८०१)

(८९)

७ उशाना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्रो स्य वह्निः पृथ्यामिरस्यान्	विवो न वृष्टिः पवमानो अक्षाः ।	
सहस्रधारो असवृत्र्यस्मे	मातुरुपस्थे वन आ च सोमः	१
राजा सिन्धूनामवसिष्ठ वास	ऋतस्य नावमारुहद्रजिष्ठाम् ।	
अप्सु द्वप्सो वावृधे श्येनजूतो	बृह ई पिता दुह ई पितुर्जाम्	२
सिंहं नसन्त मध्वो अयासं	हरिमरुपं विवो अस्य पतिम् ।	
शूरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गा	अस्य चक्षसा परि पात्यक्षा	३ (८०१)

मधुपृष्ठं घोरमयासुमश्वं रथे युञ्जन्त्युरुचक्र ऋण्वम् ।

स्वसारं ईं जामयो मर्जयन्ति सनाभयो वाजिनमूर्जयन्ति

४

चतस्र ईं घृतदुहः सचन्ते समाने अन्तर्धरुणे निषत्ताः ।

ता ईमर्षन्ति नमसा पुनानास्ता ईं विश्वतः परि षन्ति पूर्वीः

५

विष्टम्भो विवो धरुणः पृथिव्या विश्वा उत क्षितयो हस्ते अस्य ।

असंत त उत्सो गृणते नियुत्वान् मध्वो अंशुः पवत इन्द्रियाय

६

वन्वन्नवातो अभि वेववीति मिन्द्राय सोम वृत्रहा पवस्व ।

अग्निं महः पुरुष्वन्दस्य रायः सुवीर्यस्य पतयः स्याम

७ [२५] (८१०)

(२०)

६ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र हिन्वानो जनिता रोदस्यो रथो न वाजं सनिष्यज्ञयासीत् ।

हन्त्रं गच्छन्नायुधा संशिशानो विश्वा वसु हस्तयोरुदधानः

१

अभि त्रिपृष्ठं वृषणं वयोधा माङ्गपाणामवावशन्तु वाणीः ।

वना वसानो वरुणो न सिन्धून् वि रत्नधा दयते वार्षाणि

२

शूरग्रामः सर्ववीरः सहावा अता पवस्व सनिता धनानि ।

तिग्मायुधः क्षिप्रधन्वा समत्स्व पाळहः साह्वान् पृतनासु शत्रून्

३

उरुगव्यूतिरभयानि कृण्वन् त्समीचीने आ पवस्वा पुरंधी ।

अपः सिपासन्नवसुः स्वर्गाः सं चिक्रवो महो अस्मभ्यं वाजान्

४

मत्सि सोम वरुणं मत्सि मित्रं मत्सीन्द्रमिन्द्रो पवमान विष्णुम् ।

मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान् मत्सि महामिन्द्रमिन्द्रो मदाय

५

एवा राजेव क्रतुमौ अमेन विश्वा घनिघ्नद्वरिता पवस्व ।

इन्द्रो सुक्ताय वचसे वयो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [२६] (८१६)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२८]

(११)

६ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

असंजिं वक्वा रथ्ये यथाजौ धिया मनोता प्रथमो मनीषी ।

दश स्वसारो अधि सानो अव्ये ऽजन्ति वक्षिं सर्वनान्यच्छे

१

वीती जनस्य विव्यस्य कव्यै रधि सुवानो नहुष्येमिरिन्दुः ।

प्र यो नृभिर्मृतो मर्त्येभिर्मर्मजानोऽर्बिभिर्गोभिर्हिन्द्रिः

२ (८१८)

वृषा वृष्णे रोहवदंशुरस्मै पवमानो रुशदीर्ते पयो गोः ।
 सहस्रमुक्ता पृथिभिर्वचोवि दध्वस्मभिः सूर्यो अण्वं वि याति
 रुजा वृळ्हा चिद्वक्षसः सदांसि पुनान इन्द ऊर्णुहि वि वाजान् ।
 वृश्चोपरिष्ठ्यात् तुजता वधेन ये अन्ति दूरादुपनायमेषाम्
 स प्रत्नवन्नव्यसे विश्ववार सूक्ताय पथः कृणुहि प्राचः ।
 ये वृष्णर्हासो वृनुषा वृहन्त स्तास्ते अरयाम पुरुक्षत् पुरुक्षो
 एवा पुनानो अपः स्वर्गा अस्मभ्यं तोक्ता तनयानि धीरं ।
 शं नः क्षेत्रमुत् ज्योतींश्चि सोम ज्योः पूर्यं वृक्षये रिरिहि

३

४

५

६ [१] (८११)

(९१)

६ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । जिष्णुः ।

परि सुवानो हरिंशुः पवित्रे रथो न सर्जि सनये हियानः ।
 आपच्छ्रोकमिन्नियं पूयमानः प्रति वेवाँ अजुषत् प्रथोभिः
 अच्छा नृचक्षा असत् पवित्रे नाम दधानः कृविरस्य योनौ ।
 सीदन् होतेव सदेन चमूषू पैमग्मृच्छर्पयः सप्त विषाः
 म सुमेधा गातुविद्विष्वदेवः सोमः पुनानः सदै एति नित्यम् ।
 भुवद्विष्वेषु कारवेषु रन्ता अनु जनान् यतते पञ्च धीरः
 तव त्वे सोम पवमान निण्ये विश्वे वेवाछायं एकादशासः ।
 दश स्वधाभिरधि सानो अव्ये मृजन्ति त्वा नद्यः सप्त यहीः
 तञ्च सत्यं पवमानस्यास्तु यत्र विश्वे कारवः संनसन्त ।
 ज्योतिर्यदह्ने अकृणोदु लोकं प्रावन्मनुं दस्यवे करभीकम्
 परि सद्येव पशुमान्ति होता राजा न सत्यः समितीरियानः ।
 सोमः पुनानः कलशाँ अयासीत् सीदन् मृगो न महिषो वनेषु

१

२

३

४

५

६ [२] (८१८)

(९२)

५ नोधा गौतमः । पवमानः सोमः । जिष्णुः ।

साकमुक्षो मर्जयन्त स्वसारो दश धीरस्य धीतयो धनुर्वीः ।
 हरिः पर्यद्वज्जाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे अत्यो न वाजी
 सं मातृभिर्न शिशुर्वावशानो वृषा दधन्वे पुरुवारो अद्भिः ।
 मर्यो न योषामभि निष्कृतं यन् तं गच्छते कलशं उस्त्रियाभिः

१

२

(८१०)

- उत प्र पिप्य ऊधरध्याया इन्दुधाराभिः सचते सुमेधाः ।
 मूर्धानं गावः पयसा च्यूष्वभि श्रीणन्ति वसुभिर्न निक्तेः ३
 स नो देवेभिः पवमान रवेन्दो रयिमुश्विनं वावशानः ।
 रथिरायतामुशती पुरंधि रस्यद्वा गा द्वावने वसूनाम् ४
 नू नो रयिमुप मास्व नूवन्तं पुनानो वाताप्यं विश्वश्चन्द्रम् ।
 प्र वन्दितुरिन्दो तारययुः प्रातर्यक्षू धियावसुर्जगम्यात् ५ [३] (८३३)

(९४)

१ कण्वो दौरः । पवमानः सोमः । विन्दुप् ।

- अधि यदस्मिन् वाजिनीव शुभ्रः स्पर्धन्ते धियः सूर्ये न विशः ।
 अपो वृणानः पवते कवीयन् वृजं न पशुवर्धनाय मन्म १
 द्विता व्यूर्ध्वस्तृमृतस्य धाम स्वविदे भुवनानि प्रथन्त ।
 धियः पिन्यानाः स्वररे न गावः कतायन्तीरमि वावश्च इन्दुम् २
 परि यत् कविः काव्या भरते शूरो न रथो भुवनानि विश्वा ।
 देवेषु यज्ञो मर्ताय भूषन् दक्षाय रायः पुरुभूप नव्यः ३
 श्रिये जातः श्रिय आ निरियाय श्रियं वयो जरितृभ्यो दधाति ।
 श्रियं वसाना अमृतत्वमायन् भवन्ति सत्या समिथा मितद्रौ ४
 हपसूजंमभ्युर्पाश्वं गामुरु ज्योतिः कृणुहि मत्सि देवान् ।
 विश्वानि हि सुपहा तानि तुभ्यं पवमान वाधसे सोम शत्रून् ५ [४] (८३८)

(९५)

५ प्रस्कण्वः काण्वः । पवमानः सोमः । विन्दुप् ।

- कनिक्कन्ति हरिरा सुज्यमानः सीवन् वनस्य जठरे पुनानः ।
 नृमिर्यतः कृणुते निर्णिजं गा अतो मतीर्जनयत स्वधार्मिः १
 हरिः सुजानः पथ्यामृतस्येयंति श्वाचमरितेव नावम् ।
 देवो देवानां गुह्यानि नामाः ऽऽविष्कृणोति बर्हिषि प्रवाचै २
 अपामिवेदूर्मयस्तर्तुराणाः प्र मनीषा हरेते सोममच्छ ।
 नमस्यन्तीरुप च यन्ति सं चा ऽऽ च विशन्त्युशतीरुशन्तम् ३ (८४१)

तं मर्मजानं महिषं न साना—वंशं दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाय ।
तं वावजानं मतयः सचन्ते त्रितो विभर्ति वरुणं ससुद्रे
इष्यन् वाचमुपवक्तेव होतुः पुनान इन्द्रो वि ष्या मनीषाम् ।
इन्द्रश्च यत् क्षयथः सौमगाय सुवीर्यस्य पतयः स्याम

४

५ [५] (अ०)

(९६)

१४ देवीदासिः प्रतर्दनः । पवमानः स्तोमः । जिह्वम् ।

प्र सेनानीः शूरो अग्रे रथानां गव्यघ्नोति हर्षते अस्य सेना ।
भद्रान् कृण्वर्त्तिन्द्रहवान् त्सर्विभ्य आ सोमो वक्ता रभसानि दत्ते
समस्य हरिं हरयो मृजन्त्य श्वह्यैरनिशितं नमोभिः ।
आ तिष्ठति रथमिन्द्रस्य सखा विद्वो एना सुमतिं यात्यच्छ
स नो देव देवताते पवस्व महे सोम पसरस इन्द्रपानः ।
कृण्वन्नपो वर्षयन् धामुतेमा—मुरोरा नो वरिवस्या पुनानः
अजीतयेऽहतये पवस्व स्वस्तये सुवतातये बृहते ।
तदुशन्ति विश्व इमे सखायस्तवृहं वंश्म पवमान सोम
सोमः पवते जनिता मर्तिनां जनिता विवो जनिता पृथिव्याः
जनिताग्नेर्जनिता सूर्यस्य जनितेन्द्रस्य जनितोत विष्णोः

१

२

३

४

५ [६]

ब्रह्मा देवानां पवुवीः कवीनामृषिर्विधाणां महिषो मुगाणाम्
श्येनो गृधाणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्
प्रावीविपद्वाच ऊर्मिं न सिन्धु गिरः सोमः पर्वमानो मनीषाः ।
अन्तः पश्यन् वृजनेमावराण्या तिष्ठति वृषभो गोर्बु जानन्
स मत्सरः पृत्सु वन्वन्नवातः सहघ्नरेता अभि वाजर्मर्ष ।
इन्द्रयिन्द्रो पर्वमानो मनीष्यशोरुर्मिमीरय गा इष्यन्
परि मियः कलशो देववात इन्द्राय सोमो रण्यो मदाय ।
सहस्रधारः शतवाज इन्द्रो वाजी न सन्तिः समना जिगाति
स पूर्वो वंसुविज्जार्यमानो मृजानो अप्सु दुदुहानो अद्वौ ।
अमिशस्तिपा भुवनस्य राजा विद्वान् ब्रह्मणे पुयमानः

६

७

८

९

१० [७]

त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वं कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः ।
वन्वन्नवातः परिधीर्योषु वीरेभिरवैर्मघवा मघा नः

११

(८४)

यथापर्वथा मनवे वयोधा अमिञ्जहा वरिवोविन्दुविष्मान् ।
 एवा पर्वस्व द्रविणं दधान इन्द्रे सं तिष्ठ जनयायुधानि १२
 पर्वस्व सोम मधुर्मां कृताज्ञा ऽपो वसानो अधि सानो अग्नये ।
 अव द्रोणानि वृतव्रीन्ति सीद मृदिन्तमो मत्सर इन्द्रपानः १३
 वृष्टिं द्विवः शतधारः पर्वस्व सहस्रसा वाजयुर्देववीती ।
 सं सिन्धुभिः कुलशे वावशानः समुन्निर्याभिः प्रतिरन् न आयुः १४
 एष स्य सोमो मृतिभिः पुनानो ऽत्यो न वाजी तरतीदरातीः ।
 पयो न दुग्धमदितेरिषिरसुर्विव गातुः सुयमो न वोळ्हा १५ [८]

स्वायुधः सोदृभिः पूयमानो ऽभ्यर्पं गुह्यं चारु नाम ।
 अमि वाजं सतिरिव श्रवस्या ऽभि वायुमामि गा देव सोम १६
 शिशुं जजानं हर्षतं मृजन्ति शुम्भन्ति वह्निं मरुतो गुणेन ।
 कविर्गोभिः काव्येना कविः सन् त्सोमः पवित्रमत्येति रेभन् १७
 भ्रातृपिमना य कषिंकृत् स्वर्चाः सहस्रणीथः पवुवीः कवीनाम् ।
 तृतांशं धाम महिषः सिषसन् त्सोमो विराजमनुं राजति प्लुप्त १८
 चमूषच्छयेनः शकुनो विभृत्वा गोविन्दुर्दृप्त आयुधानि विभ्रत् ।
 अपामूर्मिं सचमानः समुद्रं तुरीयं धाम महिषो विवक्ति १९
 मर्षो न शुभ्रस्तन्वं मृजानो ऽत्यो न सृत्वा सनये धनानाम् ।
 वृषेव यूथा परि कोशमर्षन् कर्निकदच्छम्बोऽरा विवेश २० [९]

पर्वस्वेन्दो पर्वमानो महोभिः कर्निकदृत् परि वाराण्यर्ष ।
 कीलञ्छम्बोऽरा विश पूयमान इन्द्रं ते रसो मविरो ममन्तु २१
 प्रास्य धारा वृहतीरसृग्भक्तो गोभिः कुलशां आ विवेश ।
 सामं कृण्वन् त्सामन्यो विपश्चित् क्रन्दन्नेत्यभि सख्युर्न जामिम २२
 अपृन्नैपि पवमान शत्रून् मिषां न जारो अभिगीत इन्द्रः ।
 सीदन् वनेषु शकुनो न पत्वा सोमः पुनानः कुलशेषु सता २३
 आ ते रुचः पर्वमानस्य सोम योरेव यन्ति सुदुर्वाः सुधाराः ।
 हरिरानीतः पुरुवारो अप्सव चिकदत् कुलशे देवयूनाम् २४ [१०] (८६७)

(९७)

[पद्योऽनुवाकः ॥६॥ सू० १७-१०१]

(५८) १-३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः, ४-६ वासिष्ठ इन्द्रप्रमतिः, ७-९ वासिष्ठो वृषगणः,
१०-१२ वासिष्ठो मनुष्यः, १३-१५ वासिष्ठ उपमन्युः, १६-१८ वासिष्ठो व्याघ्रपादः,
१९-२१ वासिष्ठः शक्तिः, २२-२४ वासिष्ठः कर्णश्रुद्, २५-२७ वासिष्ठो मृच्छीकः,
२८-३० वासिष्ठो वसुक्तः, ३१-४४ पराशरः शाकल्यः, ४५-५८ कुत्स
आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अस्य प्रेषा हेमनां पूयमानो देवो देवेभिः समं प्रवृत्त रसम् ।
सुतः पवित्रं पर्येति रेभन् मितेव सदा पशुमान्ति होता १
भद्रा वस्त्रा समन्याः वसानो महान् कविर्निर्वचनानि शंसन् ।
आ वच्यस्व चम्बोः पूयमानो विचक्षणो जागृविर्देववीतो २
समु प्रियो मृज्यते सानो अवे यशस्तरो यशसां क्षेतो अस्मे ।
अभि स्वर धन्या पूयमानो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३
प्र गायताभ्यर्चाम देवान् त्सोमं हिनोत महते धनाय ।
स्वादुः पवाते अति वारमव्यमा सीदाति कुलशं देवयुर्नः ४
इन्दुर्देवानामुप सख्यमायन् सहस्रधारः पवते मदाय ।
नृभिः चत्वनो अनु धाम पूर्वमगन्निन्द्रं महते सौमगाय ५ [११]
स्तोत्रे राये हरिर्षा पुतान इन्द्रं मदो गच्छतु ते भराय ।
देवैर्योहि सरथं राधो अच्छा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ६
प्र काव्यमुशनेव वृषाणो देवो देवानां जनिमा विवक्ति ।
महित्रतः शुचिर्वन्धुः पावकः पदा वराहो अभ्येति रेभन् ७
प्र हंसासन्तुपलं मनुमच्छा मादस्तं वृषगणा अयासुः ।
आङ्गव्यं पवमानं सखायो दुर्मयं साकं प्र वदन्ति वाणम् ८
स रंहत उरुगायस्य जूति वृथा कीळन्तं मिमते न गावः ।
परीणसं कृणुते तिग्मशङ्को दिवा हरिर्ददृशे नक्तंमूञ्जः ९
इन्दुर्वाजी पवते गोन्योद्या इन्द्रे सोमः सह इन्वन् मदाय ।
हन्ति रक्षो बार्धते पर्यराती वरिवः कृण्वन् वृजनस्य राजा १० [१२]
अध्र धारया मध्वा पृचानस्तिरो रोमं पवते अद्रिदुग्धः ।
इन्दुरिन्द्रस्य सख्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदाय ११ (८०८)

- अभि प्रियाणि पवते पुनानो देवो देवान् त्वेन रसेन पृश्नन् ।
इन्द्रोर्ध्माण्यृतुथा वसानो दश क्षिपो अव्यत् सानो अव्ये १२
- वृषा शोणो अभिकर्निकदृक्ता नदयन्नेति पृथिवीसुत द्याम् ।
इन्द्रस्येव वग्नुरा वृण्व आजौ प्रचेतयन्नेति वाचमेमाम् १३
- रसाय्यः पर्यसा पिन्वमान ईरयन्नेषि मधुमन्तमंशुम् ।
पवमानः संतनिर्मेषि कृण्वन्निन्द्राय सोम परिपिच्यमानः १४
- एवा पवस्व मद्विरो मदीयो दद्याभस्य नमयन् वधुक्षेः ।
परि वर्ण भरमाणो रुक्षन्तं गव्युर्नो अर्प परि सोम सिक्तः १५ [१३]
- जुक्षी न इन्दो सुपथा सुगा न्युरौ पवस्व वरिवांसि कृण्वन् ।
वनेव विष्वग्दुरितानि विघ्नन्नाधि ण्णुना धन्व सानो अव्ये १६
- वृष्टि नो अर्प द्विव्या जिगत्सु मिळावतीं शंगयीं जीरदानुम् ।
स्तुकेव वीता धन्वा विचिन्वन् वन्धूरिमां अवरां इन्दो वायून् १७
- शुन्धि न वि प्य ग्रथितं पुनान क्रजुं च गातुं वृजितं च सोम ।
अत्यो न क्रवुः हरिरा सृजानो मयी देव धन्व पुर्यावान् १८
- जुष्टो मदीय देवतात इन्दो परि ण्णुना धन्व सानो अव्ये ।
सहस्रधारः सुरभिरद्वयः परि स्रव वार्जसातो नृपह्ये १९
- अरश्मानो येऽरथा अयुक्ता अत्यासो न संसृजानासं आजौ ।
एते शुक्रासो धन्वन्ति सोमा देवासस्तां उप याता पित्र्यै २० [१४]
- एवा न इन्दो अभि देववीतिं परि स्रव नभो अणश्चमूर्पु ।
सोमो अस्मभ्यं कार्म्यं बृहन्तं रथि ददातु वीरवन्तमुग्रम् २१
- तक्षद्यवी मनसो वेनतो वाग् ज्येष्ठस्य वा धर्मणि क्षोरनीके ।
आदीमायन् वरमा वावशाना जुष्टं पतिं कुलशे गाव इन्द्रम् २२
- प्र दानुवो द्विव्यो दानुपिन्व क्रतुमृताय पवते सुमेधाः ।
धर्मा भुवद्वृज्यन्त्यस्य राजा प्र रुश्मिभिर्दृशभिर्भारि भूमं २३
- प्रवित्रेभिः पवमानो नृचक्षा राजा देवानां सुत मर्त्यानाम् ।
द्विता भुवद्वयिपती रयीणा मृतं भरत सुभृतं चार्विन्दुः २४
- अवी इव श्रवसे सातिमच्छेन्द्रस्य वायो रभि वीतिमर्प ।
स नः सहस्रा बृहतीरिषो वा भवा सोम इविणोवित पुनानः २५ [१५] (८९२)

देवाण्यो नः परिपिच्यमानाः	क्षयं सुदीरं धन्वन्तु सोमाः ।	
आयज्यवः सुक्षतिं विश्ववारा	होतां न दिविधजो मन्त्रतमाः	२६
एवा देव देवताति पवस्व	महे सोमं पसरसे देवधानः ।	
महाक्षिन्द्रि प्मसिं हिताः समये	कृधि सुष्ठाने रोदसी पुनानः	२७
अश्वो न क्रदो वृषभिर्युजानः	सिंहो न भीमो मनसो जवीयान् ।	
अर्याचीनैः पृथिभिर्ये रजिष्ठा	आ पवस्व सौमनसं न इन्दो	२८
ज्ञातं धारा देवजाता असृग्रन्	त्सहस्रमेनाः कवयो मृजन्ति ।	
इन्दो सनित्रं विव आ पवस्व	पुरस्तासि महतो धनस्य	२९
त्रिवो न सर्गा अससृग्रमहान्	राजा न मित्रं प्र मिनाति धीरः ।	
पितुर्न पुत्रः क्रतुभिर्यतान	आ पवस्व विशे अस्या अजीतिम्	३० [१६]
प्र ते धारा मधुमतीरसृग्रन्	वारान् यत् पूतो अत्येव्यव्यान् ।	
पर्वमान पर्वसे धाम गोनां	जज्ञानः सूर्यमपिन्वो अर्कैः	३१
कर्निकदृदनु पन्थामृतस्य	शुक्रो वि मास्यमृतस्य धाम ।	
स इन्द्राय पवसे मत्स्रवान्	हिन्द्वानो वाचं मतिभिः कवोनाम्	३२
दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि सोम	पिन्वन् धाराः कर्मणा देववीती ।	
एन्दो विश कलशं सोमधानं	कन्दन्निहि सूर्यस्योप रुद्रिमम्	३३
तिष्ठो वाच ईरयति प्र वह्निं	कृतस्य धीतिं ब्रह्मणो मनीषाम् ।	
गावो यन्ति गोपतिं पृच्छमानाः	सोमं यन्ति मृतयो वावशानाः	३४
सोमं गावो धेनवो वावशानाः	सोमं विप्रा मतिभिः पृच्छमानाः ।	
सोमः सुतः पूयते अज्यमानः	सोमं अकांक्षिष्टुमः सं नवन्ते	३५ [१७]
एवा नः सोम परिपिच्यमान	आ पवस्व पूयमानः स्वास्ति ।	
इन्द्रमा विश बृहता रवेण	वर्धया वाचं जनया पुरंधिम्	३६
आ जागृविर्विषं कृता मतीनां	सोमः पुनानो असदच्छमूषु ।	
सपन्ति यं मिथुनासो निकाभा	अध्वर्यवो राधिरासः सुहस्ताः	३७
स पुनान उप सरे न धातोमे	अप्रा रोदसी वि ष आवः ।	
प्रिया चिद्यस्य प्रियसासं ऊती	स तू धनं कारिणे न प्र यंसत्	३८
स वर्धिता वर्धनः पूयमानः	सोमो मीढ्वो अभि नो ज्योतिपावीत् ।	
येना नः पूर्वं पितरः पवज्ञाः	स्वविदो अभि गा अद्विमुष्णन्	३९

अक्तान् त्समुद्रः प्रथमे विधर्म—अनयन् प्रजा भुवनस्य राजा ।
वृषां पवित्रे अधि सानो अय्ये वृहत् सोमो वायुधे सुवान इन्दुः ४० [१८]

गृहत् तत् सोमो वह्निश्चकारा—ऽषां सहर्षोऽवृणीत वेवान् ।
अवृधादिन्हे एवमान ओजो ऽर्जनयत् सूर्ये ज्योतिरिन्दुः ४१

मत्सि वायुमिदधे राजसे च मत्सि मित्रावरुणा पूयमानः ।
मत्सि मर्षो वारुतं मत्सि देवान् मत्सि द्यावापृथिवी देव सोम ४२

हृत्तः पवस्व वृजिनस्य हन्ता ऽपासीवां वार्धमानो सुधंश्च ।
अभिशीणान् पवः पयसाभि गोला—मित्रंभ्य त्वं तव त्रयं सखायः ४३

मधुः सूर्यं पवस्व वस्व उत्तं वीरं च न आ पवस्वा धर्मं च ।
स्वतुस्वेन्द्राय पवमान इन्दो रयिं च न आ पवस्वा समुद्रात् ४४

सोमः सुतो धारयात्तो न हिस्वा सिन्धुर्न निष्प्राभि वाज्यक्षाः ।
आ योनिं वन्यमसदत् पुलानः ससिन्धुर्गोभिस्सुत समन्दिः ४५ [१९]

एष स्य ते पवत इन्दु सोम—श्चसूषु धीरं उजाते तवस्वान् ।
स्वर्चक्षा रथिरः सुत्यागुष्मः कासो न यो देवयुतगसजि ४६

एष प्रतेन वयसा पुलान—स्तिरो वर्षसि वह्निर्तुर्धानः ।
वसानः शर्म निवसत्यमप्यु होतव याति समनेषु रेभन् ४७

नू वस्त्वं रथिरो देव सोम परि सव चस्तोः पूयमानः ।
अप्यु स्वादिष्टो मर्षायो कृतावा देवो न यः सविता सत्यमन्सा ४८

अभि वायुं नीत्यर्षा गृणानोऽभि मित्रावरुणा पूयमानः ।
अभी नरं धीजवनं रथेष्वा—मभीन्धं वृषणं वज्रबाहुम् ४९

अभि वक्त्रा सुवसुनान्यर्षा—ऽभि धेनूः सुदुधाः पूयमानः ।
अभि चन्द्रा मर्तवे नो हिरण्या ऽभ्यश्वान् रथिनो देव सोम ५० [२०]

अभी नो अर्षं दिव्या वसू—न्यभि विश्वा पार्थिवा पूयमानः
अभि येन ब्रविणमश्रवासा—ऽभ्यर्षिं जयदग्निवन्ः ५१

अया एवा पवस्वैना वसूनि माँश्चत्वं इन्द्रो सरसि प्र धंश्च ।
हृधश्चिदन्न वातो न जूतः प्रुमेधश्चित तर्कवे नरं वात् ५२

उत न एना पवया पवस्वा—ऽभि श्रुते श्रवाप्यस्य तीर्थे ।
पृष्टिं सहसा नैगुतो वसूनि वृक्षं न पक्वं धूनवद्रणाय ५३ (१९०)

महीमे अस्य वृषनामं शूषे माँश्चत्वे वा पृशनि वा वधन्ते ।
 अस्वापयन्निगुतः छेहयन्वाऽपामित्राँ अपाचितो अचेतः
 सं त्री पवित्रा विततान्येष्य न्वेकं धावसि पुयमानः ।
 असि भगो असि द्वात्रस्यं द्वाता ऽसि मघवा मघवन्त्रय इन्दो
 एष विश्ववित् पवते मनीषी सोमो विश्वस्य भुवन्स्य राजा ।
 इप्साँ ईरयन् विदथेऽपिन्दुर्वि वारमव्यं समयार्तिं याति
 इन्दुं रिहन्ति महिषा अदग्धाः पदे रैभन्ति कवयो न गृध्राः ।
 हिन्वन्ति धीरा वृशमिः क्षिपाभिः समं अते रूपमुपां रसेन
 त्वया वयं पवमानेन सोम भरे कृतं वि चिनुयाम शश्वत ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

५४

५५ [२१]

५६

५७

५८ [२२] (११५)

(९८)

११ अश्वरीषो वार्षागिरः, ऋजिश्वा भारद्वाजश्च । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, ११ बृहती ।

अभि नो वाजसातमं रुयिमर्षं पुरुस्पृहम् ।
 इन्दोँ सहस्रभर्णसं तुविद्युध्नं विश्वासहम्
 परि ष्य सुवानो अव्ययं रथे न वर्माव्यत ।
 इन्दुरभि दृणां हितो हियानो धाराभिरक्षाः
 परि ष्य सुवानो अक्षा इन्दुरव्ये मदच्युतः ।
 धारा य ऊर्ध्वो अश्वरे भ्राजा नैति गव्ययुः
 स हि त्वं देव शश्वते वसु मर्ताय द्वाशुर्षे ।
 इन्दोँ सहस्रिणं रुयिं ज्ञातात्मानं विवाससि
 वयं ते अस्य वृत्रहन् वसो वस्वः पुरुस्पृहः ।
 नि नेदिष्ठतमा इषः स्याम सुम्रस्याग्निगो
 द्विर्यं पञ्च स्वयंशसं स्वसारो अद्रिसंहतम् ।
 प्रियमिन्द्रस्य काम्यं प्रस्नापर्यन्त्युर्मिर्णम्

१

२

३

४

५

६ [२३]

परि त्वं हर्यंतं हरिं बभ्रुं पुनन्ति वारेण ।
 यो वेवान् विश्वो इत परि मदेन सह गच्छति
 अस्य वो ह्यवसा पान्तो दक्षसार्धनम् ।
 यः सूरिषु श्रवो बृहद्वृधे स्वर्णं हर्यतः

७

८

(१११)

स वां यज्ञेषु मानवी इन्दुर्जनिष्ट रोदसी ।	
देवो देवी गिरिष्ठा अत्रैधन् तं तुविष्वणि	९
इन्द्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने पारि पिच्यसे ।	
नरे च दक्षिणावते देवाय सदानासदे	१०
ते प्रत्नासो व्युष्टिषु सोमाः पवित्रे अक्षरन् ।	
अप्रोथन्तः सनुतर्हुरश्रितः प्रातस्ताँ अप्रचेतसः	११
तं संखायः पुरोरुचं यूपं वयं च सूरयः ।	
अग्र्याम् वार्जगन्धं सनेम् वार्जपस्यम्	१२ [२४] (९३७)

(९९)

८ रेभस्नु काश्यपौ । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, १ गृहती ।

आ हर्यताय धृष्णवे धनुस्तन्वन्ति पौर्यम् ।	
शुक्रां वयन्त्यसुराय निर्णिजं विपामत्रे महीयुवः	१
अर्ध क्षपा परिक्षृतो वाजौ अभि प्र गाहते ।	
वर्षी विवस्वतो धियो हरिं ह्रिन्वन्ति यातवे	२
तमस्य मर्जयामसि मको य इन्दुपातमः ।	
यं गाव आसभिर्कुधुः पुरा नूनं च सूरयः	३
तं गाथया पुराण्या पुनानमभ्यनूयत ।	
उतो कृपन्त धीतयो देवानां नाम बिभ्रतीः	४
तमुक्षमाणमव्यये वारं पुनन्ति धर्षासिम् ।	
कृतं न पूर्वचित्तय आ शासते मनीषिणाः	५ [२५]

स पुनानो मविन्तमः सोमश्चमूपं सीदति ।	
पशौ न रेत आवधत् पतिर्बचस्यते धियः	६
स मृज्यते सुकर्मभिर्देवो देवेभ्यः सुतः ।	
विदे यदासु संदुवि महीरपो वि गाहते	७
सुत इन्दो पवित्र आ नृभिर्यतो वि नीयसे ।	
इन्द्राय मत्सरिन्तमश्चमूष्वा नि वीदसि	८ [२६] (९४५)

(१००)

९ रेभस्वन् काश्यपौ । पवमानः सोमः । अनुष्टुप् ।

अभी नवन्ते अद्भुहः	प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।	
वत्सं न पूर्वं आयुनि	जातं रिहन्ति मातरः	१
पुनान इन्नुवा भर	सोमं द्विवर्हसं रयिम् ।	
त्वं वसूनि पुष्यसि	विश्वानि वाशुषो गृहे	२
त्वं धियं मनोयुजं	सुजा वृष्टिं न तन्यतुः ।	
त्वं वसूनि पार्थिवा	विष्या च सोम पुष्यसि	३
परि ते जिग्युषो यथा	धारा सुतस्य धावति ।	
रंहमाणा व्युद्ययं	वारं वाजीवं सानसिः	४
कत्वे दक्षाय नः कवे	पवस्व सोम धारया ।	
इन्द्राय पातवे सुतो	मित्राय वरुणाय च	५ [२७]
पवस्व वाजसातमः	पवित्रे धारया सुतः ।	
इन्द्राय सोम विष्णवे	वेवेभ्यो मधुमत्तमः	६
त्वां रिहन्ति मातरो	हरिं पवित्रे अद्भुहः ।	
वत्सं जातं न धेनुवः	पवमानं विधर्मणि	७
पवमानं महि श्रवं	श्रित्रेभिर्यासि रश्मिभिः ।	
शर्धन् तमांसि जिघ्रसे	विश्वानि वाशुषो गृहे	८
त्वं थां च महिषत	पृथिवीं चाति जघ्रिषे ।	
प्रति द्वापिर्ममुश्रथाः	पवमानं महित्वना	९ [२८] (१५७)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ व० १-३३]

(१०१)

(१६) १-३ अन्धीगुः द्यावाभ्याः, ४-६ ययातिर्नाहुषः, ७-९ नहुषो मानवः, १०-१२ मनुः सावरणः,
 १३-१६ वैश्वामित्रो वाच्यो वा प्रजापतिः । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, २-३ गायत्री ।

पुरोजिती वो अन्धंसः	सुताय मादयित्वेव ।	
अपु श्वानं श्रथिष्टन्	सखायो दीर्घजिह्वयम्	१
यो धारया पावकया	परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्दुरश्वो न कृत्यः	२
तं दुरोपमभी नरः	सोमं विश्वाच्या धिया । यज्ञं हिन्वन्त्यद्विभिः	३ (१५७)

सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः ।	
पवित्रवन्तो अक्षरन् देवान् गच्छन्तु वो मदाः	४
इन्द्ररिन्द्राय पवत इति देवासो अनुवन् ।	
वाचरुपतिर्गस्तस्यते विश्वस्येशान ओजसा	५ [१]
सहस्रधारः पवते समुहो वाचमीन्द्रायः ।	
सोमः पती रयीणां सखेन्द्रस्य विवेदिवे	६
अयं पूषा रयिर्यगः सोमः पुनानो अर्धति ।	
पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यस्त्यद्रोदसी उभे	७
समु प्रिया अनूपत गात्रो मदाय घृष्टयः ।	
सोमांसः कृण्वते पथः पर्वमानास इन्द्रवः	८
य ओजिष्ठस्तमा भर पर्वमान श्रवाध्यम् ।	
यः पत्रं सर्षणीरभि रयिं येन वनामहै	९
सोमाः पवन्त इन्द्रवो ऽस्मभ्यं गात्रवित्तमाः ।	
मित्राः सुवाना अरेणसः स्वाध्यः स्वविदः	१० [२]
सुष्वाणासो व्यर्हिभिश्चिताना गोरधिं त्वचि ।	
हर्षमस्मभ्यमभितः समस्वरन् वसुविदः	११
एते पूता विपश्चितः सोमासो दध्याशिरः ।	
सूर्यासो न दर्शतासो जिगतवो भ्रुवा घृते	१२
प्र छन्दानस्यान्धसो मतो न वृत तद्वचः ।	
अप श्वानमराधसं हुता मूलं न भुगवः	१३
आ जामिरत्के अव्यत भुजे न पुत्र ओण्योः	
सरज्जारो न योषणां वरो न योनिमासदम्	१४
स वीरो दक्षसार्धनो वि यस्तस्तम्भ रोदसी ।	
हरिः पवित्रे अव्यत वेधा न योनिमासदम्	१५
अव्यो वारिभिः पवते सोमो गव्ये अर्धि त्वचि ।	
कनिष्ठवृद्धा हरि-रिन्द्रस्याभ्येति निष्कृतम्	१६ [३] (९७०)

(१०२)

८ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

क्राणा शिशुर्महीनां हिन्वन्नृतस्य दीधितिम् । विश्वा परि प्रिया भुवदधं हिता १
उप त्रितस्य पाण्योऽरभक्तं यदुहं पदम् । यज्ञस्य सप्त धामभिरधं प्रियम् २
त्रीणि त्रितस्य धारया पूष्टेष्वेरया रयिम् । मिमीते अस्य योजना वि सुकतुः ३
जजानं सप्त मातरो वेधामशासत श्रिये । अयं भुवो रयीणां चिकेत यत् ४
अस्य वृते सजोषसो विश्वे देवासो अद्रुहः । स्पार्हा भवन्ति रन्तयो जुषन्त यत् ५ [४]

यमी गर्भमृतावृधो हृशे चारुमर्जीजनन् । क्विं महिष्ठमध्वरे पुरुस्पृहम् ६
समीचीने अभि त्मना यही क्रतस्य मातरा । तन्त्राना यज्ञमानुषगयदञ्जते ७
क्रत्वा शुकेभिरक्षभिर्ऋणोरप व्रजं त्रिवः । हिन्वन्नृतस्य दीधितिं प्राध्वरे ८ [५] (९७८)

(१०३)

६ द्वित आप्त्यः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

प्र पुनानाय वेधसे सोमाय वच उद्यतम् । भूतिं न भरा मतिभिर्जुजोषते १
परि वाराण्यव्यया गोभिरश्नानो अर्षति । त्री एधस्था पुनानः कृणुते हरिः २
परि कोशं मधुश्चुतं मव्यये वारं अर्षति । अभि वाणीर्ऋषीणां सप्त नूपत ३
परि पोता मतीनां विश्वेदेवो अदाभ्यः । सोमः पुनानश्चम्वोविशद्भरिः ४
परि देवीरनु स्वधा इन्द्रेण याहि सरथम् । पुनानो वाघद्वाघद्भिरमर्त्यः ५
परि सप्तिर्न वाजयुर्वेवो देवेभ्यः सुतः । व्यानशिः पवमानो वि धावति ६ [६] (९८४)

(१०४)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० १०४-११४]

६ पर्वतनारदौ काण्वौ, काश्यप्यौ शिखण्डिन्यावप्सरसौ वा । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

सखाय आ नि पीदत पुनानाय प्र गांयत । शिशुं न यज्ञैः परि भूषत श्रिये १
समी वत्सं न मातृभिः सृजतां गयसाधनम् । देवाव्यं मदममि द्विशवसम् २
पुनाता दक्षसाधनं यथा शर्षाय वीतये । यथा मित्राय वरुणाय शंतमः ३
अस्मभ्यं त्वा वसुविदं मभि वाणीरनूपत । गोभिष्टे वर्णमभि वासयामसि ४
स नो मदानां पत इन्दो देवप्तरा असि । सखेव सख्ये गातुवित्तमो भव ५
सनेमि कृष्यस्मदा रक्षसं कं चिद्विर्णम् । अपादेवं ह्ययमंहो युयोधि नः ६ [७] (९९०)

(१०५)

६ पर्वतनारदो काण्वो । पयमानः सोमः । उष्णिक् ।

तं वः सखायो मदाय पुनानमभि गायत । शिशुं न यज्ञैः स्वदयन्त गुर्तिभिः १
 सं वत्स इव प्रातृभिः—रिन्दुर्हिन्वानो अज्यते । देवावीर्मदो मतिभिः परिकृतः २
 अयं दक्षाय सार्धनो ऽयं शर्धाय वीतये । अयं देवेभ्यो मधुमत्तमः सुतः ३
 गोमन्त्र इन्द्रो अश्ववत् सुतः सुदक्ष धन्व । शुचिं ते वर्णमधि गोपुं दीधरम् ४
 स नो हरीणां पतु इन्द्रो देवप्सरस्तमः । सखेव सख्ये नर्यो रुचे भव ५
 सनेमि त्वमस्मदाँ अदेवं कं चिद्विणिगम् । साह्यो इन्द्रो परि बाधो अपद्वयुमद [८] (१९६)

(१०६)

(१४) १-३, १०-१४ अग्निश्वाश्रुयः, ४-६ चक्षुर्मानवः, ७-९ मरुताण्यवः । पयमानः सोमः । उष्णिक् ।

इन्द्रमच्छ सुता इमे वृषणं यन्तु हरयः । श्रुष्टी जातास इन्द्रवः स्वविदः १
 अयं भराय सानुसि—रिन्द्राय पवते सुतः । सोमो जैत्रस्य चेतति यथा विदे २
 अस्येदिन्द्रो मदेष्वा ग्राभं गृष्णीत सानुसिम् । वज्रं च वृषणं भरत समस्सुजित ३
 प्र धन्वा सोम जागृवि—रिन्द्रायिन्द्रो परि स्रव । द्युमन्तं शुष्ममा भरा स्वविदम् ४
 इन्द्राय वृषणं भवुं पवस्व विश्वदर्शतः । सहस्रयामा पथिकृद्दिचक्षणः ५ [९]

अस्मभ्यं गातुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः । सहस्रं याहि पृथिभिः कनिक्कदत् ६
 पवस्व देववीतय इन्द्रो धाराभिरोजसा । आ कुलशं मधुमान् त्सोम नः सदः ७
 तव द्रप्ता उवृषुत इन्द्रं मदाय वावृधुः । त्वां देवासो अमृताय कं पपुः ८
 आ नः सुतास इन्द्रवः पुनाना धावता रुयिम् । वृष्टिद्यावो रित्यापः स्वविदः ९
 सोमः पुनान ऊर्मिणा ऽव्यो वारं वि धावति । अग्रे वाचः पवमानः कनिक्कदत् १० [१०]

धीभिर्हिन्वन्ति वाजिनं वने क्रीळन्तमत्यविम् । अभि त्रिपृष्ठं मृतयुः समस्वरन् ११
 असर्जि कुलशोँ अभि मीळहे सप्तिर्न वाजयुः । पुनानो वाचं जनयन्त्रसिष्यदत् १२
 पवते हर्षतो हरि—रति ह्वारंसि रंहा । अभ्यर्षन् त्तोतृभ्यो वीरव्यशः १३
 अया पवस्व देवयु—र्मधोधारा असृक्षत । रेभन् पवित्रं पर्येषि विश्वतः १४ [११] (१०१०)

(१०७)

२६ सप्तर्षयः (१ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः, २ कश्यपो मारीचः, ३ गोतमो राहुमणः, ४ औपमेद्विः,
५ विश्वामित्रो गाथिनः, ६ जमदग्निर्मर्गवः, ७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः) । पवमानः सोमः ।

प्रगाथः = (१, ४, ६, ८, ९, १०, १२, १४, १७ वृहतीः २, ५, ७, ११, १३,
१५, १८ सतोवृहतीः) ३, १६ क्षिप्रदा विराट् १९-२६ अलायः =
(विषया वृहती, रुमा सतोवृहती) ।

परीतो विंशता सुतं सोमो य लंसां हविः ।

वृधन्वा यो नरो अष्ट्वन्तरा सुपात सोमविधिः ।

नूनं पुनानोऽविभिः परि सुवा-ऽदधः सुप्रितरः ।

सुते क्षिप्रं त्वाप्तु मदासो अन्नंसा श्रीणन्तो गोभिरक्षरम् ।

परि सुवानश्क्षसे देवमार्दनः क्रतुरिन्दुर्विचक्षणः ।

पुनानः सोम धारया ऽपो वसानो अर्षसि ।

आ रत्नधा योनिमृतस्य सीव-स्पृशो देव हिरण्ययः ।

ब्रह्मन् ऊर्ध्विष्यं मधु प्रियं प्रत्वं सुधस्थयासदत् ।

आपृच्छयं धरुणं वाज्यं वति नृभिर्धूतो विचक्षणः ।

पुनानः सोम जागृषि-रव्यो वरे परि प्रियः ।

त्वं विप्रो अश्वोऽङ्गिरस्तमो मध्वा यज्ञं विमिक्ष नः ।

सोमो मीढान् पवते गातुवित्तम् ऋषिभिर्षो विचक्षणः ।

त्वं कुविरभवो देववीर्यम् आ सूर्यं रोहयो द्विवि

सोम उ पुवाणः सोतृभि-रधि ण्णुभिरवीनाम् ।

अश्वेयव हरिता याति धारया मन्द्रया याति धारया

अनूपे गोमान् गोभिरक्षाः सोमो दुग्धामिरक्षाः ।

समुद्रं न संवरणान्धमन् मन्वी मवाय तोशते

आ सोम सुवानो अत्रिभि-स्तिरो वाराण्यव्यया ।

जनो न पुरि चम्बोविशद्धरिः सवो वनेषु क्षधये

स मामूजे तिरो अण्वानि मेघ्यो मीळ्हे राप्तिर्न वाजयुः ।

अनुमायः पवमानो मनीषिभिः सोमो विप्रैर्भिक्षकंभिः ।

प्र सोम देववीर्ये सिन्धुर्न पिप्ये अर्णीसा ।

अंशोः पर्यसा मविरो न जागृषि-रक्षा कोशं मधुश्रुतम्

१

२

३

४

५ [१२]

६

७

८

९

१० [१३]

११

१२ (१०२१)

आ हृद्यतो अङ्गुलिं अत्को अव्यत प्रियः सूनूनं भर्ज्यः ।

तमीं हिन्वन्त्यपसा यथा रथं नदीपवा गमस्तयोः

१३

अभि सोमांस आचवः पर्वन्ते मद्यं मदम् ।

समुद्रस्यायं विष्टायं अन्नोपिणो मत्तरासः स्वविदः

१४

तरत समुद्रं पर्वमान ऊर्मिणा राजा देवः ऋतं ब्रूहत् ।

अर्धन्मित्रस्य वरुणस्य धर्मणा प्र हिन्वान ऋतं ब्रूहत्

१५ [१४]

नृमिर्यमानो हृद्यतो विचक्षणो राजा देवः समुद्रियः

१६

इन्द्राय पवते भवुः सोमो मरुत्वन्ते सुतः ।

सहस्रधारो अत्यव्यमर्षति तमीं मृजन्त्यायवः

१७

पुनानश्चमू जनयेत् मतिं कविः सोमो देवेषु रण्यति ।

अपो वसानः परि गोभिरुत्तरः सीवन् वनेष्वव्यत

१८

तथाहं सोमं राख सख्य इन्दो विवेदिवे ।

पुत्राणे बभ्रौ नि चरन्ते आभव परिधीरन्ते तौ ईहि

१९

उताहं नवर्तन्तु सोम ते दिवा सख्यायं बभ्रु अधनि ।

वृषा तपन्तुमति सूर्यं परः शकुना इव पसिम

२० [१५]

गृज्यमानः सुहस्त्य समुद्रे वार्चमिन्वसि ।

रयिं पिशङ्गं बहुलं पुरुस्पृहं पर्वमानाम्यर्षसि

२१

मृजानो वारे पर्वमानो अव्यये वृषाव चक्रवो वने ।

देवानां सोम पवमान निष्कृतं गोभिरञ्जानो अर्षसि

२२

पर्वस्व वार्जसातये अभि विश्वानि काव्या ।

त्वं समुद्रं प्रथमो वि धारयो देवेभ्यः सोम मत्सरः

२३

स तू पर्वस्व परि पार्थिवं रजो विव्या च सोम धर्मभिः ।

त्वां विप्रसो मतिमिर्विचक्षण शुभ्रं हिन्वन्ति धीतिभिः

२४

पर्वमाना असृक्षत पवित्रमति धारया ।

मरुत्वन्तो मत्सरा इन्द्रिया हया मेधामभि प्रयांसि च

२५

अपो वसानः परि कोशमर्षती न्दुहिहियानः सोतुभिः ।

जनयञ्चोतिर्ब्रन्दना अवीवशद् गाः कृण्वानो न निर्जिर्जम्

२६ [१६] (१०३६)

(१०८)

(१-१६) १-२ गौरिधीतिः शाक्यः; ३, १४-१६ शक्तिर्वसिष्ठः; ४-५ ऊरुराक्षिरसः,
६-७ ऋजिश्वा भारद्वाजः, ८-९ ऊर्ध्वसधा आक्षिरसः, १०-११ कृतयशा आक्षिरसः,
१२-१३ ऋणंचयो राजर्षिः । पचमानः सोमः । काकुभः प्रगाथाः= (विषमा
ककुप्, समा सतोपृहती), १३ यवमव्या गायत्री ।

पर्वस्व मधुमत्तम् इन्द्राय सोम क्रतुवित्तमो मदः । महि द्युक्षतमो मदः १
यस्य ते पीत्वा वृषभो वृषायते ऽस्य पीता स्वर्दिदः ।
स सुप्रकेतो अभ्यक्रमीदिपो ऽच्छा वाजं नैतंशः २
त्वं ह्यङ्ग दैव्या पर्वमान जनिमानि द्युमत्तमः । अमृतत्वाय घोषयः ३
येना नवग्यो वृध्यङ्गुषोर्णुते येन विप्रास आपिरे ।
वेवानां सुप्ते अमृतस्य चारुणो येन श्रवांस्यानशः ४
एष स्य धारया सुतो ऽव्यो वारोभिः पवते मदन्तिमः । क्रीळन्नूमिरेपामिव ५ [१७]

य उन्निया अप्या अन्तरश्मनो निर्गा अकृन्तदोर्जसा ।
अभि व्रजं तन्निषे गव्यमश्व्यं वर्मवर्ध धृष्णवा रुज ६
आ सौता परि पिञ्चता ऽश्वं न स्तोममप्सुरं रजस्तुरम् । वनक्रक्षभुवृपुतम् ७
सहस्रधारं वृषभं पयोवृधं प्रियं देवाय जन्मने ।
ऋतेन य ऋतजातो विवावृधे राजा देव ऋतं बृहत् ८
अभि द्युसं बृहद्यश इर्षस्पते दिव्रीहि देव देवयुः । वि कोशं मध्यमं युव ९
आ वच्यस्व सुदक्ष चम्बोः सुतो विशां वह्निर्न विरपतिः ।
वृष्टिं विवः पवस्व रीतिमपां जिन्वा गविष्ये धियः १० [१८]

एतमु त्पं मवृच्युतं सहस्रधारं वृषभं दिवो बृहः । विश्वा वसूनि पित्रतम् ११
वृषा वि जज्ञे जनयन्नमर्यः प्रतपन्ज्योतिषा तमः ।
स सुष्टुतः क्वभिर्निर्णिजं दधे त्रिधात्वस्व दंससा १२
स सुन्वे यो वसूनां यो रायामानेता य इळानाम् । सोमो यः सुक्षितीनाम् १३
यस्य न इन्द्रः पित्राद्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणा भगः ।
आ येन मित्रावरुणा करामह एन्द्रमवसे महे १४
इन्द्राय सोम पार्वे नृमिर्यतः स्वायुधो मदन्तिमः । पर्वस्व मधुमत्तमः १५
इन्द्रस्य हार्दि सोमधानमा विश समुद्रमिव सिन्धवः ।
जुष्टो मित्राय कृणाय वायवे विषो विष्टम् उतमः १६ [१९] (१०५२)

(१०९)

२२ अग्नयो धिष्ण्या ऐश्वरयः । पचमानः सोमः । द्विपदा विराट् ।

परि प्र धुन्वेन्द्राय सोम स्वादुर्मित्राय पूष्णे भगाय	१
इन्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयाः कृत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः	॥१॥ २
एवामृताय महे क्षाय स शुक्रो अर्प विन्यः पीयूषः	३
पवस्व सोम महान् त्समुद्रः पिता देवानां विश्वाभि धाम	॥२॥ ४
शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम विवे पृथिव्यै शं च प्रजार्यं	५
दिवो धृतांसि शुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन् वाजी पवस्व	॥३॥ ६
पवस्व सोम द्युम्नी सुधारो महामवीनामनु पूर्यः	७
नृभिर्येमानो जज्ञानः पूतः क्षरद्विश्वा नि मन्द्रः स्ववित्	॥४॥ ८
इन्दुः पुनानः प्रजामुराणः करद्विश्वा नि द्रविणानि नः	९
पवस्व सोम कृत्वे दक्षाय ऽश्वो न निकतो वाजी धनाय	॥५॥ १० [२०]

तं ते सोतारो रत्नं मदाय पुनन्ति सोमं महे द्युम्नाय	११
शिशुं जज्ञानं हरिं मृजन्ति पवित्रे सोमं देवेभ्य इन्दुम्	॥६॥ १२
इन्दुः पविष्ट चारुर्मदाया ऽपामुपस्थे कविर्भगाय	१३
बिर्भर्ति चार्विन्द्रस्य नाम येन विश्वानि वृत्रा जवान्	॥७॥ १४
पिबन्त्यस्य विश्वे देवासो गोभिः श्रीतस्य नृभिः सुतस्य	१५
प्र सुवानो अक्षाः सहस्रधार स्तिरः पवित्रं वि वारमव्यम्	॥८॥ १६
स वाज्यक्षाः सहस्ररिता अद्भिर्मृजानो गोभिः श्रीणानः	१७
प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा नृभिर्येमानो अद्भिभिः सुतः	॥९॥ १८
असर्जि वाजी तिरः पवित्रं मिन्द्राय सोमः सहस्रधारः	१९
अस्त्रन्त्येनं मध्वो रसेनेन्द्राय वृष्ण इन्दुं मदाय	॥१०॥ २०
देवेभ्यस्त्वा वृथा पाजसे ऽपो वसानं हरिं मृजन्ति	२१
इन्द्रुरिन्द्राय गोशते नि तोशते श्रीणन्न्यो रिणन्नपः	॥११॥ २२ [२१] (१०७७)

(११०)

११ अथरुणस्यवृषाः, अस्यवृष्यः पारुणस्यवृष्यः । पवमानः सोमः । १-२ विपीलिधमध्या अनुष्टुप्,
४-९ अर्धवृद्धतो, १०-१२ विराट् ।

पर्यु पु प्र धन्व वाजसातये परिं वृत्राणि सुक्षणिः ।

द्विपस्तरध्या क्रणया न ईयसे

१

अनु हि त्वा सुतं सोम मर्दामसि महे तमयराजये ।

वाजा अभि पवमान प्र गाहसे

२

अर्जीजनो हि पवमान सूर्यं विधारे शकमना पर्यः ।

गोर्जीरया रंहमाणः पुरंध्या

३

अर्जीजनो अमृत मर्त्येष्वं कृतस्य धर्मममृतस्य चारुणः ।

सदासरो वाजमच्छा सनिष्यदत्

४

अभ्यभि हि श्रवसा ततार्विथो त्सं न कं विज्जनपानमक्षितम् ।

शर्याभिर्न भरमाणो गर्भस्त्योः

५

आर्वा के चित् पश्यमानास्व आप्यं वसुरुचो विव्या अभ्यनूयत ।

वारं न देवः संविता व्युणुते

६ [२२]

त्वे सोम प्रथमा वृक्तबर्हिषो महे वाजाय श्रवसे धियं दधुः ।

स त्वं नो वीर वीर्याय चोदय

७

विवः पीयूषं पूज्यं यदुक्थ्यं महो गाहाद्विव आ निरघुक्षत ।

इन्द्रमभि जायमानं समस्वरन्

८

अध यद्विमे पवमान रोदसी इमा च विश्वा भुवन्नाभि मज्जमाना ।

यथे न निःपठा वृषभो वि तिष्ठसे

९

सोमः पुनानो अव्यये वारे शिशुर्न क्रीळन् पवमानो अक्षाः ।

सहस्रधारः शतवाज इन्दुः

१०

एष पुनानो मधुमां कृतावेन्द्रायेन्दुः पवते स्वादुरुमिः ।

वाजसनिर्वरिवोविद्वयोषाः

११

स पवस्व सहमानः पृतन्यून त्सेधन् रक्षांस्यपं दुर्गहाणि ।

स्वायुधः सासहान् त्सोम शत्रून्

१२ [२३] (१०८६)

(१११)

३ अनानतः पारुच्छेपिः । पवमानः सोमः । अत्यष्टिः ।

अथा रुचा हरिण्या पुनानो विश्वा द्वेषांसि तरति स्वयुग्वाभिः सूरौ न स्वयुग्वाभिः ।
धारा सुतस्य रोचते पुनानो अरुषो हरिः ।

विश्वा यद्वपा पशियात्युक्ताभिः सतास्येभिर्ऋक्भिः १
स्वं त्यत् पणीनां विद्वो वसु सं मातृभिर्मर्जयसि स्व आ दमं क्रतस्य धीतिभिर्दमं ।
परावतो न साम तद् यज्ञा रणन्ति धीतयः ।

त्रिधातुभिररुषीभिर्वयो दधे रोचमानो वयो दधे २
पूर्वामनु प्रदिशं याति चेकितत सं रुदिमभिर्वयते दशतो रथो देव्यो दशतो रथः ।
अगमन्नुक्तानि पौंस्ये—न्तं जैत्राय हर्षयन् ।

वज्रश्च यद्वयो अनेपच्युता समत्स्वनपच्युता ३ [२४] (१०८९)

(११२)

४ शिशुराक्षिरसः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

नानानं वा उ नो धियो वि व्रतानि जनानाम् ।
तक्षा रिष्टं रुतं भिपग् ब्रह्मा सुवन्तमिच्छतीन्द्रायिन्वो परि स्रव १
जर्तीभिरोषधीभिः पुणेभिः शकुनानाम् ।

कार्मारो अश्मभिर्व्युभिर्हरिण्यवन्तमिच्छतीन्द्रायिन्वो परि स्रव २
कारुरुहं ततो भिष—गुपलप्रक्षिणीं नना ।

नानाधियो वसूयवो ऽनु गा इव तस्थिमेन्द्रायिन्वो परि स्रव ३
अश्वो वोल्हो सुखं रथं हसनामुपमन्त्रिणः ।

शेषो रोमपवन्तौ भेदौ वारिन्मण्डूकं हच्छतीन्द्रायिन्वो परि स्रव ४ [२५] (१०९३)

(११३)

११ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

शर्यणावन्ति सोम—मिन्द्रः पिबतु वृत्राह ।
बलं दधान आत्मनि करिष्यन् वीर्यं मुह—दिन्द्रायिन्वो परि स्रव १

आ पवस्व दिशां पत आर्जिकात् सोम मीढुः ।
क्रतवाकेन सत्येन श्रद्धया तपसा सुत इन्द्रायिन्वो परि स्रव २

पर्जन्यवृद्धं महिषं तं सूर्यस्य दुहिताभरत् ।
तं गन्धर्वाः प्रत्यगृभ्णन् तं सोमे रसमादधु—रिन्द्रायिन्वो परि स्रव ३ (१०९६)

ऋतं वर्दन्तद्युम्न सत्यं वर्दन् तस्यकर्मन् ।

श्रद्धां वर्दन् त्सोम राजन् धात्रा सोमं परिष्कृत इन्द्रायिन्त्रो परि स्रव ४

सत्यमुग्रस्य बृहतः सं स्रवन्ति संस्रवाः ।

सं यन्ति रसिनो रसाः पुनानो ब्रह्मणा हर इन्द्रायिन्त्रो परि स्रव ५ [२६]

यत्र ब्रह्मा पवमान छन्दस्यादे वाचं वर्दन् ।

ग्राण्या सोमं महीयते सोमेनानन्दं जनय सिन्द्रायिन्त्रो परि स्रव ६

यत्र ज्योतिरजस्रं यस्मिन् लोके स्वरहितम् ।

तास्मिन् मां धेहि पवमानाऽधृते लोके अक्षित इन्द्रायिन्त्रो परि स्रव ७

यत्र राजा वैवस्वतो यत्रावरोधनं विवः ।

यत्रामूर्यहतीरापस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्त्रो परि स्रव ८

यत्रानुकामं चरणं त्रिनाके त्रिदिवे विवः ।

लोका यत्र ज्योतिष्मन्तस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्त्रो परि स्रव ९

यत्र कामा निकामाश्च यत्र ब्रह्मस्य विष्टपम् ।

स्वधा च यत्र तृप्तिश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्त्रो परि स्रव १०

यत्रानन्दाश्च मोदाश्च मुदः प्रसूव आसते ।

कामस्य यत्राप्ताः कामास्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्त्रो परि स्रव ११ [२७] (११०४)

(११४)

४ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

य इन्द्रोः पवमानस्याऽनु धामान्यक्रमीत् ।

तमाहुः सुप्रजा इति यस्ते सोमाविधन्मन् इन्द्रायिन्त्रो परि स्रव १

कथं मन्त्रकृतां स्तोमैः कश्यपोद्धर्षयन् गिरः ।

सोमं नमस्य राजानं यो जज्ञे वीरुधां पतिरिन्द्रायिन्त्रो परि स्रव २

सप्त दिशो नानासूयाः सप्त होतार ऋत्विजः ।

देवा अक्षित्या ये सप्त तेभिः सोमामि रक्ष न इन्द्रायिन्त्रो परि स्रव ३

यत् ते राजञ्छृतं हविस्तेन सोमामि रक्ष नः ।

अरातीवा मा नस्तारीन्मो च नः किं चनाममिन्द्रायिन्त्रो परि स्रव ४ [२८] (११००)

॥ इति नवमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्रसंख्या

अष्टममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ७६९०

नवममण्डलस्य ११०८

सर्वयोगः ८७९८

अथ दशमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१६]

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- अग्ने बृहन्नृषसामूर्ध्वो अस्था—त्रिजगन्वान् तमसो ज्योतिषागात् ।
 अग्निर्मानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सन्नान्यपाः १
 स जातो गर्भो असि रोदस्यो—रग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु ।
 चित्रः शिशुः परि तमोस्यक्तून् प्र मातृभ्यो अधि कनिकदद्राः २
 विष्णुरित्था परममस्य विद्वा—आतो बृहन्नभि पाति तृतीयम् ।
 आसा यदस्य पयो अकृतं स्वं सचेतरो अभ्यर्चन्त्यत्र ३
 अत उ त्वा पितृभृतो जनित्री—रज्ञावुधुं प्रति चरन्त्यज्ञैः ।
 ता ई प्रत्येपि पुनरन्यरूपा असि त्वं विक्षु मानुषीषु होता ४
 होतां चित्ररथमध्वरस्य यज्ञस्ययज्ञस्य कृतं रुशन्तम् ।
 प्रत्यर्धि देवस्यदेवस्य मृदा श्रिया त्वग्निमतिथि जनानाम् ५
 स तु वस्त्राण्यध पेशनानि वसानो अग्निर्नामा पृथिव्याः ।
 अरूपो जातः पद इळायाः पुरोहितो राजन् यक्षीह देवान् ६
 आ हि द्यावापृथिवी अग्र उमे सदा पुत्रो न मातरा ततन्थ ।
 प्र याहाच्छोशतो यविष्ठा—स्था बह सहस्येह देवान् ७ [२९] (७)

(२)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- पिशीहि देवाँ उशतो यविष्ठ विद्वाँ क्रतूँकृतुपते यजेह ।
 ये देव्या क्रत्विजस्तोभिर्रग्ने त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः १
 वेपि होत्रमुत पोत्रं जनानां मन्धातासि द्रविणोदा क्रतावा ।
 स्वाहा वयं कृणवामा हवीषि देवो देवान् यजत्वग्निर्हन् २
 आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्रवाम तदनु प्रवोह्वुम् ।
 अग्निर्विद्वान् त्स यजात् सेदु होता सो अध्वरान् त्स क्रतून् कल्पयाति ३ (१०)

यद्वो वयं प्रमिनाम वतानि विवृषां देवा अविदुष्टरासः ।
 अग्निष्टद्विध्वमा पृणाति विद्वान् येभिर्वैवा ऋतुभिः कल्पयति ४
 यत् पाकृत्रा मनसा वीनदक्षा न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः ।
 अग्निष्टद्वोतां क्रतुविद्विजानन् यजिष्ठो देवां क्रतुशो यजाति ५
 विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं चित्रं केतुं जनिता त्वा जजान् ।
 स आ यजस्व नृवतीरनु क्षाः स्पर्हा द्वपः क्षुमतीर्विश्वजन्याः ६
 यं त्वा द्यावापृथिवी यं त्वाप-स्त्वष्ट्रा यं त्वां सृजनिमा जजान् ।
 पन्थामनु प्रविद्वान् पितृयाणं द्युमदग्ने समिधानो वि भाहि ७ [३०] (१४)

(३)

७ जित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

इनो राजन्नरतिः समिद्धो रौद्रो दक्षाय सुपुमां अदर्शि ।
 चिकिद्वि भाति भासा बृहता ऽसिक्नीमेति रुशतीमपाजन् १
 कृष्णां यदेनीममि वर्षसा भू-ज्जनयन् योषां बृहतः पितुर्जाम् ।
 ऊर्ध्वं भानुं सूर्यस्य स्तभायन् द्विवो वसुभिररतिर्वि भाति २
 भद्रो भद्रया सचमान आगात् स्वसारं जारो अभ्येति पश्चात् ।
 सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्ठन् रुशद्भिर्वर्णैरभि राममस्थान् ३
 अस्य यामासो बृहतो न वग्नूनिन्धाना अग्नेः सख्युः शिवस्य ।
 ईड्यस्य वृष्णो बृहतः स्वासो भामासो यामन्नक्तवैश्विकित्रे ४
 स्वना न यस्य भामासः पर्वन्ते रोचमानस्य बृहतः सुदिवः ।
 ज्येष्ठेभिर्व्यस्तेजिष्ठैः क्रीळुमद्भिर्वर्षिष्ठेभिर्भानुभिर्नक्षत्रि द्याम् ५
 अस्य शुष्मासो ददृशानपवे जेहमानस्य स्वनयन् नियुज्धिः ।
 प्रजेभिर्गो रुशद्भिर्वैवर्तमो वि रेभन्द्रिररतिर्भाति विश्वा ६
 स आ वक्षि माहि न आ च सत्सि द्विवस्पृथिव्योररतिर्युवत्योः ।
 अग्निः सुतुकैः सुतुकैर्मिरश्वे रभस्वद्भौ रभस्वौ एह गम्याः ७ [३१] (११)

(४)

७ जित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र ते यक्षि प्र त इयमि मन्म सुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु ।
 धन्वन्निव प्रपा असि त्वमग्न इयक्ष्वे पूर्व्वे प्रज राजन् १ (११)

यं त्वा जनांसो अभि संचरन्ति गाव उष्णामिव व्रजं यविष्ठ ।

वृत्तो वेवानामसि मर्त्याना मन्तर्महोश्चरसि रोचनेन २

शिशुं न त्वा जेन्यं वर्धयन्ती माता विभर्ति सचनस्यमाना ।

धनोरधि प्रवता यासि हर्यं—अग्नीषोपसे पुशुरिवावसुष्टः ३

भूरा अमूर न वयं चिकित्वो महित्वमग्ने त्वमङ्ग वित्से ।

शये वविश्चरति जिहयादन् रेरिह्यते युवति विष्पतिः सन् ४

कूचिज्जायते सनयासु नव्यो वने तस्थौ पलितो धूमकेतुः ।

अस्तातापो वृषभो न प्र वेति सचेतसो यं प्रणयन्त मतीः ५

तनुत्यजेतु तत्करा वनर्गू रशनाभिर्दृशभिरभ्यधीताम् ।

इयं ते अग्ने तव्यंसी मनीषा युक्त्वा रथं न शुचयंद्भिरङ्गैः ६

बह्वं च ते जातषेदो नमश्चे—यं च गीः सकृमिद्वर्धनी भूत् ।

रक्षां णो अग्ने तनयानि तोका रक्षोत नस्तन्वोऽ अप्रयुच्छन् ७ [३२] (२८)

(५)

७ जित आप्यः । अग्निः । विष्टुप् ।

एकैः समुद्रो धरुणो रयीणा—मस्मद्भूदो भूरिजन्मा वि चंष्टे ।

सिपक्यूर्ध्वनिण्योरुपस्थ उत्सस्य मध्ये निहितं पदं वेः १

समानं नीलं वृषणो वसानाः सं जग्मिरे महिषा अर्वतीभिः ।

ऋतस्य पदं कवयो नि पान्ति गुहा नामानि दधिरे पराणि २

ऋतापिनीं मायिनीं सं दधाते मित्वा शिशुं जज्ञतुर्वर्धयन्ती ।

विश्वस्य नाभिं चरतो ध्रुवस्य कवेश्चित् तन्तुं मनसा वियन्तः ३

ऋतस्य हि वर्तनयः सुजात—मिषो वाजाय प्रदिवः सचन्ते ।

अधीवासं रोदसी वावसाने धृतैरन्नैर्वावृधाते मधूनाम् ४

सप्त स्वमूरुपीर्वावृशानो विद्वान् मध्व उज्जंभारा हृशे कम ।

अन्तर्यमे अन्तरिक्षे पुराजा इच्छन् वविमविदत् पूषणस्य ५

सप्त मर्यादाः कवयस्ततक्षु—स्तासामेकामिवभ्यंहरो गात ।

आयोर्हं स्कम्भ उपमस्य नीळे पथां विसर्गे धरुणेषु तस्थौ ६

असच्च सच्च परमे व्योमन् दक्षस्य जन्मन्नादितेरुपस्थे ।

अग्निर्हं नः प्रथमजा ऋतस्य पूर्व आयुनि वृषभश्च धेनुः ७ [३३] (३५)

[पञ्चोऽध्यायः ॥ ६॥ व० १-१८]

(६)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- अयं स यस्य शर्मन्नवोभिर्ग्रेधन्ते जरिताभिर्ध्वं ।
 ज्येष्ठैर्भिर्यो भानुभिर्कूपूणां पर्येति परिवीतो विभावा १
 यो भानुभिर्विभावा विभात्यग्निर्देवेभिर्ऋतावार्जसः ।
 आ यो विवायं सख्या सखिभ्यो ऽपरिहृतो अत्यो न सतिः २
 ईशे यो विश्वस्या देववीतिरीशे विश्वायुरुषसो व्युण्ठौ ।
 आ यस्मिन् मना हवींष्यग्ना वरिष्ठरथः स्तुभाति शूषेः ३
 शूषेभिर्ध्वो जुषाणो अकैर्देवाँ अच्छां रघुपत्वा जिगाति ।
 मन्द्रो होता स जुह्वा यजिष्ठः संमिश्रो अग्निरा जिघर्ति देवान् ४
 तमुष्मामिन्द्रं न रेजमानमग्निं गीर्भिर्नमोभिरा कृणुध्वम् ।
 आ यं विप्रासो मतिभिर्गृणन्ति जातवेदसं जुह्वं सहानां ५
 सं यस्मिन् विश्वा वसूनि जग्मुर्वीजे नाश्वाः सतीवन्त एवैः ।
 अस्मे ऊतीरिन्द्रवाततमा अवाचीना अग्न आ कृणुध्व ६
 अथा ह्यग्निं महा निषद्या सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूव ।
 तं ते देवासो अनु केतमायन्नधावर्धन्त प्रथमास ऊमाः ७ [१] (४९)

(७)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- स्वस्ति नो विवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव ।
 सचैमहि तव दस्म प्रकृते रुरुष्या ण उरुभिर्देव शंसैः १
 इमा अग्ने मतयस्तुभ्यं जाता गोभिरश्वैरभि गृणन्ति राधः ।
 यदा ते मर्ते अनु भोगमान्दवसो दधानो मतिभिः सुजात २
 अग्निं मन्वे पितरमग्निमापि मग्निं भ्रातरं सवृमित्र सखायम् ।
 अग्नेरनीकं बृहतः संपर्य विवि शुक्रं यजतं सूर्यस्य ३
 सिधा अग्ने धियो अस्मे सनुत्री यं त्रायसे दम आ नित्यं होता ।
 क्रतावा म गोहिदश्वः पुरुक्षुद्युभिररमा अहभिर्वाममस्तु ४ (४९)

द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं प्रतमृत्विजमध्वरस्यं जारम ।
 बाहुभ्यामग्निमायवोऽजन्त विक्षु होतारं न्यसादयन्त ५
 स्वयं यजस्व द्विवि देव वेवान् किं ते पार्कः कृण्वदप्रचेताः ।
 यथार्यज क्रतुभिर्देव वेवा देवा यजस्व तन्वं सुजात ६
 मवा नो अग्नेऽक्षितोत गोपा मवा वयस्कृदुत नो ज्योधाः ।
 रास्वा च नः सुमहो हव्यदिति त्रास्वोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन् ७ [२] (४९)

(८)

९ त्रिशिरास्त्वाष्ट्रः । अग्निः, ७-९ इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र केतुना बृहता यात्यग्निं रा रोदसी वृषभो रोरवीति ।
 विवक्षिदन्ता उपमां उदानं लपामुपस्थे महिपो ववर्ध १
 मुमोदु गर्भे वृषभः ककुक्षा नस्तेमा वृत्सः शिमीवां अरावीति ।
 स वेवतारयुद्यतानि कृण्वन् त्वेषु क्षयेषु प्रथमो जिगाति २
 आ यो मूर्धानं पित्रोररव्य न्यध्वरे दधिरे सूर्यो अर्णः ।
 अस्य पत्यश्चरुपीरश्चवृष्ठा क्रतस्य योनौ तन्वो जुपन्त ३
 उपउषो हि वंसो अग्रमेपि त्वं यमयोरभवो विभावा ।
 क्रतार्य सप्त दधिषे पवानि जनयन् मित्रं तन्वेऽस्वार्य ४
 भुवश्चभुर्मह क्रतस्य गोपा भुवो वरुणो यहुताय वेपि ।
 भुवो अपां नपाजातवेवो भुवो दूतो यस्य हव्यं जुजोषः ५ [३]

भुवो यज्ञस्य रजसश्च जेता यत्रा नियुद्धिः सचसि शिवाभिः ।
 द्विवि मूर्धानं दधिषे स्वर्षा जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम् ६
 अस्य त्रितः क्रतुना ववं अन्त-रिच्छन् धीतिं पितुरेवैः परस्य ।
 सचस्यमानः पित्रोरुपस्थे जामि ब्रुवाण आयुधानि वेति ७
 स पित्र्याण्यायुधानि विद्वा निन्द्रेपित आप्त्यो अभ्ययुध्यत् ।
 त्रिशीषाणं सप्तारश्मिं जघन्वान् त्वाष्ट्रस्य चित्रिः संसृजे त्रितो गाः ८
 भूरीदिन्द्र उदिनक्षन्तमोजो ऽर्वाभिन्त सत्पतिर्मन्यमानम् ।
 त्वाष्ट्रस्य चिद्विश्वरूपस्य गोना माचक्राणस्त्रीणि शीषां परा वर्क ९ [४] (५८)

(९)

९ त्रिशिरास्त्वाष्टः, सिन्धुद्वीप आग्नेरीषो वा । आपः । गायत्री, ५ वर्चमाना गायत्री,
७ प्रतिष्ठा गायत्री, ८-९ अनुष्टुप् ।

आपो हि ण्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । ग्रहे रणां चक्षते	१
यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मत्तरः	२
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः	३
शं नो वेवीरुभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरुभि सवन्तु नः	४
ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्चर्षणीनाम् । अपो याचामि भेषजम्	५
अप्सु मे सोमो अब्रवी दुन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशंभुवम्	६
आपः पृणीत भेषजं वरुथं तन्वेडे मम । ज्योक् सुखं हृशे	७
इदमापः प्र ब्रूत यत् किं च दुरितं मयि ।	
यद्वाहमभिदुद्रोह यद्वा श्रेप उतानृतम्	८
आपो अग्रान्वचारिषं रसेन समगस्महि ।	
पर्यस्वानम आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा	९ [५] (६७)

(१०)

१४ नवमीवर्ज्यानामयुजां षष्ठ्याश्च वैवस्वती यमी ऋषिका । यमः । षष्ठीवर्ज्यानां
युजां नवम्याश्च वैवस्वतो यमः ऋषिः । यमी । त्रिष्टुप्, १३ विरादस्थाना ।

ओ चित् सखायं सुख्या ववृत्या तिरः पुरु चिदर्णवं जगन्वान् ।	
पितुर्नपातमा दधीत वेधा अधि क्षमि प्रतरं दीर्घानः	१
न ते सखा सुख्यं वप्स्येतेत् सलक्ष्मा यद्विष्टुरुपा भवति ।	
महस्पृत्रासो असुरस्य वीरा द्विवो धर्तार उर्विया परि ख्यन्	२
उशन्ति या ते अमृतांस एत देकेस्य चित् त्यजसं मर्त्यस्य ।	
नि ते मनो मनसि धाव्यस्मे जन्युः पतिस्तन्व मा विविश्याः	३
न यत् पुरा चकूमा कञ्च नूनमृता वदन्तो अनृतं रेपे ।	
गन्धर्वो अस्वप्या च योषा सा नो नाभिः परमं जामि तन्नौ	४
गर्भे नु नो जनिता दंपती कर्व्वस्वप्ता सविता विश्वरूपः ।	
नकिरस्य प्र मिनन्ति वतानि वेदं नावस्य पृथिवी उत द्यौः	५ [६] (७९)

को अस्य वेद प्रथमस्याहः क ई ददर्श क इह प्र वोचत् ।	
बृहन्मित्रस्य वरुणस्य धाम कर्दुं नव आहनो वीच्या नून	६
यमस्य वा यम्यं काम आगन् त्समाने योनौ सहश्रेय्याय ।	
जायेव पत्ये तन्वं रिरिच्यां वि चिद्वहेव रथ्येव चक्रा	७
न तिष्ठन्ति न नि मिपन्त्येते देवानां स्पर्श इह ये चरन्ति ।	
अन्येन मदाहनो याहि तूय तेन वि बृह रथ्येव चक्रा	८
रात्रीभिरस्मा अहभिर्दशस्येत् सूर्यस्य चक्षुर्मुहुर्नमिमीयात् ।	
विवा पृथिव्या मिथुना सर्वन्धू यमीर्यमस्य विभृयादजामि	९
आ घा ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृणवन्नजामि ।	
उप बर्हि वृषभार्य बाहु मन्यमिच्छस्व सुभगे पति मत्	१० [७]
किं भ्रातास्यद्यदन्तार्थं भवति किमु स्वसा यन्निर्कृतिर्निगच्छात् ।	
कार्यमूता बृहद्भुतद्रपाभि तन्वा मे तन्वं सं पृच्छ	११
न वा उ ते तन्वा तन्वं सं पृच्छां पापमाहुयः स्वसारं निगच्छात् ।	
अन्येन मत् प्रमुदः कल्पयस्व न ते भ्राता सुभगे वष्टयेत	१२
बुतो वतासि यम् नैव ते मनो हृदयं चाविदाम ।	
अन्या किल त्वां क्रुक्ष्येव युक्तं परि प्वजाते लिबुजेव वृक्षम्	१३
अन्यम् पु त्वं यम्यन्य उ त्वां परि प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ।	
तस्य वा त्वं मन इच्छा स वा तवा—ऽधा कृणुष्व संवितुं सुभदाम्	१४ [८] (८१)

(११)

१ आहिर्हविर्धानः । अग्निः । जगती, ७-९ विशुद्धम् ।

वृषा वृष्णे वुहुहे दोर्हसा विवः पयांसि यद्वो अदितिरदाभ्यः ।	
विश्वं स वैव वरुणो यथा धिया स यज्ञियो यजतु यज्ञियो ऋतून	१
रपेन्द्रधर्वीरण्यां च योषणा नदस्य नादे परि पातु मे मनः ।	
इदस्य मध्ये अदितिर्नि धातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति	२
सो चिब्रु भद्रा क्षुमती यशस्व—त्युषा उवास् मनवे स्वर्वती ।	
यवीमुशन्तमुशतामनु क्रतु मग्निं होतारं विदथाय जीजनन्	३ (८४)

- अध त्वं द्रुप्सं विभ्वं विचक्षणं विरामरद्विषितः श्येनो अध्वरे ।
यदी विशो वृणतं वृष्ममर्या अग्निं होतारमध धीरजायत ४
- सदासि रण्वो यवसेव पुण्यते होत्राभिस्ते मनुषः स्वध्वरः ।
विप्रस्य वा यच्छशमान उक्थ्यं वाजं सस्रवो उपयासि भूरिभिः ५ [९]
- उदीरय पितरां जार आ भगमियक्षति हर्यतो हृत्त इष्यति ।
विवक्ति वाहिः स्वपस्यते मत्स्वस्तविष्यते असुरो देवते मती ६
- यस्ते अग्रे सुमतिं मर्तो अक्षत् सहसः सूनो अति स प्र शृण्वे ।
इषं दधानो वहमानो अश्वेरा स द्युमौ अश्ववान् भूपति द्यून् ७
- यदग्रे एषा समितिर्भवाति देवी देवेषु यजता यज्ञत्र ।
रतां च यद्विभजासि स्वधावो भागं नो अन्न वसुमन्तं वीतात् ८
- श्रुधी नो अग्रे सदेने सधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य द्रवितुम् ।
आ नो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवानामप भूरिह स्याः ९ [१०] (१०)

(१२)

९ आहिर्हविर्घानः । अग्निः । विष्टुप् ।

- द्यावां ह क्षामां प्रथमे कृतेनाऽभिश्वावे भवतः सत्यवाचा ।
देवो यन्मर्तान् यजथाय कृण्वन् त्सीवृद्धोता प्रत्यङ्ग स्वमसुं यन् १
- देवो देवान् परिभूर्कृतेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान् ।
धूमकेतुः समिधा माकजीको मन्द्रो होता नित्यो वाचा यजीयान् २
- स्वाङ्गदेवस्यामृतं यदी गो रतो जातासो धारयन्त उर्वी ।
विश्वे देवा अनु तत् ते यजुर्गुर्दुहे यदेनीं दिव्यं घृतं वाः ३
- अर्चामि वां वर्धयापो घृतस्नु द्यावांभूमी शृणुतं रोदसी मे ।
अहा यद् द्यावोऽसुनीतिमयन् मध्वा नो अन्न पितरां शिशीताम् ४
- किं स्विज्ञो राजा जगृहे कवस्याऽतिं व्रतं चक्रुमा को वि वेद ।
मित्रश्चिद्धि र्मा जुहुपाणो देवाऽङ्घ्र्योको न यातामपि वाजो अस्ति ५ [११]
- दुर्मन्त्वत्रामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद्विपुरुषा भवाति ।
यमस्य यो मनवते सुमन्त्वग्रे तमृष्व पाह्यप्रयुच्छन् ६ (११)

यस्मिन् वेवा विदथे मादयन्ते विवस्वतः सदेने धारयन्ते ।	
सूर्ये ज्योतिरदधुर्मास्युक्तान् परि द्योतानि चरतो अजस्रा	७
यस्मिन् वेवा मन्मनि संचरन्त्यपीच्छेदे न वयमस्य विद्म ।	
मित्रो नो अत्रादितिरनागान् त्सविता वेवो वरुणाय वोचत	८
बुधी नो अग्ने सदेने सुधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य द्रवितुम् ।	
आ नो वह रोदसी वेवपुत्रे मार्किर्देवानामपं भूरिह स्याः	९ [१२] (९९)

(१३)

५ आङ्गिर्हविर्धानः, विवस्वानादित्यो वा । हविर्धाने । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

युजे वां बह्वं पूर्वं नमोभिर्वि श्लोक एतु पृथयेव सूरः ।	
शृण्वन्तु विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि विव्यानि तस्थुः	१
यमे हव यतमाने यदैतं प्र वां भरन् मानुषा देवयन्तः ।	
आ सीदतं स्वमु लोकं विदनि स्वासस्थे भवतमिन्द्वे नः	२
पञ्च पदानि रूपो अन्वरोहं चतुष्पदीमन्वेमि ब्रूतेन ।	
अक्षरेण प्रति मिम एतामृतस्य नाभावधि सं पुनामि	३
वेवेभ्यः कमवृणीत मृत्युं एजायै कममृतं नावृणीत ।	
बृहस्पतिं यज्ञमकृण्वत् कविं प्रियां यमस्तन्वं प्रारिरेचीत्	४
सप्त क्षरन्ति शिश्वि मरुत्वन्ते पित्रे पुत्रासो अप्यवीवतञ्चतम् ।	
उभे इदस्योभयस्य राजत उभे यतेते उभयस्य पुण्यतः	५ [१२] (१०४)

(१४)

१६ वेवस्वतो यमः । यमः, ६ अङ्गिरःपित्रयवेभ्यगुलोमाः, ७-९ लिङ्गोक्तदेवताः, पितरो वा, १०-१२ भवानौ । त्रिष्टुप्, १३, १४, १५ अनुष्टुप्, १५ बृहती ।

परेयिवासं प्रवतो महीरनु बहुभ्यः पन्थामनुपस्पृगाः सः ।	
वैवस्वतं संगमनं जनानां यमं राजानं हविषा दुवस्य	१
यमो नो गातुं प्रथमो विवेव नैषा गव्यतिरपमर्तवा उ ।	
यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुरेना जज्ञानाः पृथ्यादे अनु स्वाः	२
मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिर्ककभिर्वावृधानः ।	
यौध्वं वेवा वावृधुर्ये च वेवान् त्स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति	३ (१०७)

इमं यमं प्रस्तरमा हि सीदा—ऽङ्गिरोभिः पितृभिः संविद्वानः ।

आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व

४

अङ्गिरोभिः गहि यज्ञियेभि—र्यमं वैरूपैरिह मादयस्व ।

विवस्वन्तं हुवे यः पिता ते ऽस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्य

५ [१४]

अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वा अथर्धाणो भृगवः सोम्यासः ।

तेषां वयं सुमनौ यज्ञियातामपि भद्रे सौमनसे स्याम

६

प्रेहि प्रेहि पथिभिः पूर्व्येभि—र्यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुः ।

उभा राजाना स्वधया मर्दन्ता यमं पश्यासि वरुणं च देवम्

७

सं गच्छस्व पितृभिः सं यमेने—ष्टापूर्तेन परमे व्योमन् ।

हित्वायावद्यं पुनरस्तमेहि सं गच्छस्व तन्वा सुवर्चाः

८

अपेतं वीतं वि च सर्पतातो ऽस्मा एतं पितरो लोकमकन् ।

अहोभिर्न्द्रिक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददात्यवसानमस्मै

९

अतिं द्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ साधुना पथा ।

अथा पितृन् त्सुविद्वज्जो उपेहि यमेन ये सधमादु मर्दन्ति

१० [१५]

यौ ते श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षौ नृचक्षसौ ।

ताभ्यामिदं परं देहि राजन् त्वस्ति चास्मा अनमीवं च धेहि

११

उरूणसावसुतृपा उदुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो जनां अनु ।

तावस्मभ्यं हशये सूर्याय पुनर्दातामसुमद्येह भद्रम्

१२

यमाय सोमं सुनुत यमार्य जुहुता हविः ।

यमं ह यज्ञो गच्छ त्यग्निदूतो अरिक्तः

१३

यमार्य घृतवद्धवि जुहोत प्र च ति शृणुतं रा

स नो देवेष्वायमद् वृधमायुः प्र आयस

१४

यमाय मधुमत्तमं राज्ञे हव्यं जुहोतन ।

इदं नम कपिभ्यः पूर्वजेभ्यः पूर्वैभ्यः पथिकृज्यः

१५

त्रिकं दुकेभिः पतति पल्लवैरेकमिदुहत् ।

त्रिप्लुङ्गायत्री छन्दांसि सर्वा ता यम आहिता

१६ [१६] (११०)

(१५)

१४ शङ्खो यामायनः । पितरः । त्रिष्टुप्, ११ जगती ।

- उदीरतामवरं उत परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ।
 असुं य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु १
 इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वांसो य उपरास ईयुः ।
 ये पार्थिवे रजस्या निपत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु विश्व २
 आहं पितॄन् त्वुविद्वौ अवित्सि नपातं च विकर्मणं च विष्णोः ।
 बर्हिषवो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः ३
 बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वा—गिमा वो हव्या चक्रमा जुषध्वम् ।
 त आ गुतावसा शंतमेना—स्था नः शं योररुपो दधात ४
 उपहृताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु ।
 त आ गमन्तु त इह ध्रुवन्त—धि जुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ५ [१७]
- आच्या जानुं दक्षिणतो निपद्ये—मं यज्ञमभि गृणीत विश्वे ।
 मा हिंसिष्ट पितरः केन चिन्नो यद् आगः पुरुषता काराम ६
 आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त द्राशुषे मर्त्याय ।
 पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहोर्जं दधात ७
 ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासोऽनूहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः ।
 तेभिर्धमः संरराणो हवींष्यु—शत्रुशस्त्रिः प्रतिकाममन्तु ८
 ये तातृषुर्देवत्रा जेहमाना होत्रावितुः स्तोमंतटासो अकैः ।
 आग्ने याहि सुविद्वेत्रेभिरर्वाङ् सत्यैः कव्यैः पितृभिर्धमसन्दिः ९
 ये सत्यासो हविरदो हविष्वा इन्द्रेण कुवैः सरथं दधानाः ।
 आग्ने याहि सहस्रं देववन्दैः परैः पूर्वैः पितृभिर्धमसन्दिः १० [१८]
- अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सद्ःसदः सदत सुप्रणीतयः ।
 अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्य—था रयिं सर्ववीरं दधातन ११
 त्वमग्न ईळितो जातवेदोऽवाङ्मन्यानि सुरभीणि कृत्वी ।
 प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्ष—शस्त्रि त्वं देव प्रयता हवींषि १२
 ये चेह पितरो ये च नेह यँश्च विद्म यँ उ च न प्रविद्म ।
 त्वं वैत्य यति ते जातवेदः स्वधाभिर्धमं सुकृतं जुषस्व १३ (१३३)

ये अग्निवृधा ये अग्निदग्धा मध्ये विवः स्वधया मादयन्ते ।
तेभिः स्वराळसुनीतिमेतां यथावशं तन्वं कल्पयस्व

१४ [१९] (११६)

(१६)

१४ दमनो यामायनः । अग्निः । त्रिष्टुप्, ११-१४ अनुष्टुप् ।

मैनमग्ने वि दहो माभि शोचो मास्य त्वचं चिक्षिपो वा शरीरम् ।
यदा शूतं कृष्णवो जातवेदो ऽथेभेनं प्र हिणुतात् पितृभ्यः १
शूतं यदा करसि जातवेदो ऽथेभेनं परि दत्तात् पितृभ्यः ।
यदा गच्छत्यसुनीतिमेता मथा देवानां वज्रनीर्भवाति २
सूर्यं चक्षुर्गच्छतु वार्त्तात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा ।
अपो वा गच्छ यद्वि तत्र ते हित मोषधीषु प्रति तिष्ठा शरीरैः ३
अजो भागस्तपसा तं तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अर्चिः ।
यास्ते शिवास्तन्वो जातवेदु स्ताभिर्वहेनं सुकृतामु लोकम् ४
अव सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधाभिः ।
आयुर्वसान् उप वेतु शेपुः सं गच्छतां तन्वा जातवेदः ५ [२०]
यत ते कृष्णः शकुन आनुतोद पिपीलः सर्प उत वा श्वापदः ।
अग्निष्टद्विश्वादग्दं कृणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणो आविवेश ६
अग्नेर्वमं परि गोभिर्वयस्व सं प्रोर्णुष्व पीवसा मेदसा च ।
नेत त्वा धृष्णुर्हरसा जह्वाणो वृधृग्विधक्ष्यन् पर्यङ्कयति ७
इममग्ने चमसं मा वि जिह्वरः प्रियो देवानामृत सोम्यानाम् ।
एष यश्चमसो देवपान स्तस्मिन् देवा अमृता मादयन्ते ८
कृष्यादमग्निं प्र हिणोमि दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिपवाहः ।
इहेवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन् ९
यो अग्निः कृष्यात् प्रविवेश वो गृह मिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।
तं हरामि पितृयज्ञाय देवं स घर्ममिन्वात् परमे सुधस्थे १० [२१]

यो अग्निः कष्यवाहनः पितृन् यक्षहतावृधः ।

प्रेषु हव्यानि वोचति देवेभ्यश्च पितृभ्य आ

उशान्तस्त्वा नि धीम ह्युशान्तः समिधीमहि ।

उशान्तुशत आ बह पितृन् हविषे अत्तवे

११

१२

(११६)

यं त्वमग्निं समदहस्तसु निर्वीपया पुनः ।

क्रियाम्ब्वत्र रोहतु पाकदूर्वा व्यल्कशा

१३

शीतिके शीतिकावति ह्यादिके ह्यादिकावति ।

गण्डूक्याडे सु सं गम इमं स्वाग्निं हर्षय

१४ [२२] (१४८)

(१७)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १७-२९]

१४ देवश्रवा यामायनः । १-२ सरण्यू. ३-६ पूषा, ७-९ सरस्वती, १०-१४ आपः,

११-१३ सोमो वा । मिष्टुप्, १३-१४ अनुष्टुप्, १३ पुरस्ताद्बुहती वा ।

त्वष्टा बुहित्रे बहंतु कृणोती तीदं विश्वं भुवनं समेति ।

यमस्य माता पर्युह्यमाना महो जाया विवस्वतो ननाश

१

अपांगूहन्मृतां मर्त्येभ्यः कृत्वी सर्वणामदबुविर्वस्वते ।

उताश्विनावमरच्यत तवासी दर्जहादु द्वा मिथुना सरण्यूः

२

पूषा त्वेतश्चर्चावयतु प्र विद्वा ननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः ।

स त्वैतेभ्यः परि ददत पितृभ्यो ऽग्निर्वैवेभ्यः सुविवृत्रियेभ्यः

३

आर्षुर्विश्वायुः परि पासति त्वा पूषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात् ।

यत्रासते सुकृतो यत्र ते युयुस्तत्र त्वा देवः संविता दधातु

४

पूषेमा आशा अनु वेदु सर्वाः सो अस्मां अभयतमेन नेषत् ।

स्वस्तिदा आर्षुणिः सर्ववीरो ऽप्रयुच्छन् पुर एतु प्रजानन्

५ [२३]

प्रपथे पथामजनिष्ट पूषा प्रपथे विवः प्रपथे पृथिव्याः ।

उमे अमि प्रियतमे सुधस्थे आ च परां च चरति प्रजानन्

६

सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमानि ।

सरस्वतीं सुकृतो अह्वयन्त सरस्वतीं वृशुषे वार्यं दात

७

सरस्वति या सरथं युयार्थं स्वधामिर्देवि पितृभिर्मर्दन्ती ।

आसद्यास्मिन् बर्हिर्षि मादयस्वा ऽनमीवा इष आ धेह्यस्मे

८

सरस्वतीं यां पितरो हवन्ते दक्षिणा यज्ञमभिनक्षमाणाः ।

सहस्रार्धमिलो अत्र भ्रातं रायस्पोषं यजमानेषु धेहि

९

आपो अस्मान् मातरः शुन्धयन्तु घृतेन नो घृतप्वः पुनन्तु ।

विश्वं हि रिपं प्रवहन्ति देवी रुविदाम्यः शुचिरा पूत एमि

१० [२४] (१५८)

द्वप्सश्चस्कन्द प्रथमौ अनु द्यूनिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः ।	
समानं योनिमनु संचरन्तं द्वप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः	११
यस्ते द्वप्सः स्कन्दति यस्ते अंशुर्बाहुच्युतो धिपणाया उपस्थान् ।	
अध्वर्योर्वा परि वा यः पवित्रात् तं ते जुहोमि मनसा वर्षदकृतम्	१२
यस्ते द्वप्सः स्कुन्नो यस्ते अंशुर्वश्च यः परः सुचा ।	
अयं देवो बृहस्पतिः सं तं सिञ्चतु राधसे	१३
पर्यस्वतीरोषधयः पर्यस्वन्मामकं वचः ।	
अपां पर्यस्वदित् पयस्तेन मा सह शुन्धत	१४ [२५] (११)

(१८)

१४ संकुसुको यामायनः । १-४ मृत्युः, ५ धाता, ६ त्वष्टा, ७-१४ पितृमेधाः, १४ प्रजापतिर्वा ।
त्रिष्टुप्, ११ प्रस्तारपङ्क्तिः, १३ जगती, १४ अनुष्टुप् ।

परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्थ इतरो देवयानात् ।	
चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरियो मोत वीरान्	१
मृत्योः पदं योपर्यन्तो यदैत द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ।	
आप्यार्यमानाः प्रजया धर्मेन शुद्धाः पूता भवत यज्ञियासः	२
इमे जीवा वि मृतैराववृत्तं न भूद्भद्रा देवहूतिर्नो अद्य ।	
प्राश्चो अगाम नृतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः	३
इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मैपां नु गादपरो अर्थमेतम् ।	
शतं जीवन्तु शरदः पुरुचीरुन्तमृत्युं दधतां पर्वतेन	४
यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथं कृताव कृतुभिर्यन्ति साधु ।	
यथा न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायैषि कल्पयेषाम्	५ [२६]
आ रोहतायुर्जसं वृणाना अनुपूर्वं यतमाना यति ष्ठ ।	
इह त्वष्टा सुजनिमा सजोषा वीर्यमायुः करति जीवसे वः	६
इमा नारीरविध्रुवाः सुपत्नी रास्त्रनेन सर्पिषा सं विशन्तु ।	
अनश्रवोऽनमीवाः सुरत्ना आ रोहन्तु जनयो योनिमग्ने	७
उदीर्ष्व नार्यभि जीवलोकं गतासुमितमुषं शेष एहि ।	
हस्तग्राभस्य विधिपोस्तवेदं पत्युर्जनित्वमाभि सं बभूथ	८

धनुर्हस्ताद्वाद्दानो मृतस्याऽऽस्मे क्षत्राय वर्चसे वलाय ।
 अत्रेव त्वमिह वयं सुवीरा विश्वाः स्पृधो अभिमातीरज्यम्
 उप सर्प मातरं भूमिभृताः—मुरुव्यचमं पृथिवीं सुशेवाम् ।
 ऊर्णव्रदा युवतिर्दक्षिणावत एषा त्वा पातु निरुतेरुपस्थात

९

१० [२७]

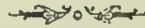
उच्छृञ्चस्व पृथिवि मा नि बाधथाः सूपानास्मै भव सूपवञ्चना ।
 माता पुत्रं यथा सिचा ऽभ्येनं भूम ऊर्णुहि
 उच्छृञ्चमाना पृथिवी सु तिष्ठतु सहस्रं मित उप हि श्रयन्ताम् ।
 ते गृहासो घृतश्रुतो भवन्तु विश्वाहास्मै शरणाः सन्त्वत्रं
 उत ते स्तभ्रामि पृथिवीं त्वत् परी—मं लोगं निदधन्मो अहं रिपम् ।
 एतां स्थूणां पितरो धारयन्तु तेऽत्रा यमः सादना ते मिनेतु
 प्रतीचीने मामहनी—ष्वाः पूर्णमिवा दधुः ।
 प्रतीचीं जग्रभा वाच—मश्वं रशनया यथा

११

१२

१३

१४ [२८] (१७६)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३०]

(१९)

८ मथितो यामायनः, भृगुवार्णविर्वा, भार्गवश्च्यवनो वा । आपः, गावो वा,
 १ उत्तरार्धचस्य अग्नीषोमो । अनुष्टुप्, ६ गायत्री ।

नि वर्तध्वं मानुं गाताऽऽस्मान् त्सिपक्त रेवतीः ।

अग्नीषोमा पुनर्वसू अस्मे धारयतं रयिम्

१

पुनरेता नि वर्तय पुनरेता न्या कुरु ।

इन्द्र एणा नि यच्छ—त्वग्निरेता उपाजतु

२

पुनरेता नि वर्तन्ता—मस्मिन् पुंच्यन्तु गोपती ।

इहेवाग्ने नि धारये—ह तिष्ठतु या रयिः

३

यज्ञियानं न्ययनं संज्ञानं यत् परायणम् ।

आवर्तनं निवर्तनं यो गोपा अपि तं हुवे

४

य उदानद् व्ययनं य उदानद् परायणम् ।

आवर्तनं निवर्तनं—मपि गोपा नि वर्तताम्

५

आ निवर्त नि वर्तय पुनर्न इन्द्र गा देहि । जीवाभिर्मुनजामहे

६

(१८२)

परि वो विश्वतो दध ऊर्जा धृतेन पर्यसा ।

ये देवाः के च यज्ञियास्ते रय्या सं सृजन्तु नः ।

आ निर्वर्तन वर्तय नि निर्वर्तन वर्तय ।

भूम्याश्चतस्रः प्रदिशस्ताम्य एना नि वर्तय

७

८ [१] (१८४)

(२०)

१० ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । अग्निः । गायत्री, १ एकपदा विराट्
(एष मन्त्रः शान्त्यर्थः) २ अनुष्टुप्, १ विराट् १० त्रिष्टुप् ।

भद्रं नो अपि वातय मनः ।

१

अग्निमीळे भुजां यविण्ठं ज्ञासा मित्रं दुर्धरीतुम् ।

यस्य धर्मन् त्वरेनीः सपर्यन्ति मातुरुधः ।

२

यमासा कूपनीळं भासाकेतुं वर्धयन्ति ।

भ्राजते श्रेणिदन्

३

अर्यो विशां गातुरेति प्र यदानं द्रु विवो अन्तान् । कविरभ्रं दीद्यानः ।

४

जुषद्भ्रव्या मातुपस्यो ध्वस्तस्थावृभ्वा यज्ञे । मिन्वन् त्सन्नं पुर एति ।

५

स हि क्षेमो हविर्यज्ञः श्रुष्टीदस्य गातुरेति । अग्निं देवा वाशीमन्तम् ।

६

[२]

यज्ञासाहं दुर्व ह्ये ऽग्निं पूर्वस्य शेवस्य ।

अद्रेः सूनमायुमाहुः ।

७

नरो ये के चास्मदा विश्वेत् ते घाम आ स्युः । अग्निं हविषा वर्धन्तः ।

८

कृष्णः श्वेतोऽरुषो यामो अस्य ब्रध्न क्रज्र उत शोणो यशस्वान् ।

हिरण्यरूपं जनिता जजान

९

एवा तै अग्ने विमदो मनीषा मूर्जो नपावृमृतेभिः सजोषाः ।

गिर आ वक्षत् सुमतीरियान इषमूर्जं सुक्षितिं विश्वमामाः ।

१०

[३]

(१९७)

(२१)

८ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । अग्निः । आस्तारपङ्क्तिः ।

अग्निं न स्ववृक्षिताभिर्होतारं त्वा वृणीमहे ।

यज्ञाय स्तीर्णवर्हिषे वि वो मदे शीरं पावकशोचिषं विवक्षसे ।

१

त्वामु ते स्वाभुवः शुग्मन्यश्वराधसः ।

वेति त्वामुपसेचनी वि वो मद्रु कर्जीतिरम् आहुतिर्विवक्षसे ।

२

त्वे धर्माण आसते जुहुभिः सिञ्चतीरिव ।

कृष्णा रूपाण्यर्जुना वि वो मदे विश्वा अधि भ्रियो धिषे विवक्षसे ।

३

(१९७)

यमस्य मन्त्रस्ये रयिं सहसावज्ञमर्त्य ।	
तथा नो वाजसातरो वि वो मदे यज्ञेषु चित्रमा मरा विवक्षसे	४
अग्निर्जातो अथर्दणा विद्विश्वा नि कान्या ।	
पुर्वद्वतो विवस्वतो वि वो मदे प्रियो यमस्य काम्यो विवक्षसे	५ [४]
त्वां यज्ञेष्वीळते ऽग्नें प्रयत्यध्वरे ।	
त्वं वरूनि काम्या वि वो मदे विश्वा दधासि वाशुषे विवक्षसे	६
त्वां यज्ञेष्वुत्विजं चारुमये नि पेंदरे ।	
घृतप्रतीकं मनुष्यो वि वो मदे शुक्रं चेतिष्ठमक्षमिविवक्षसे	७
अग्नें शुक्लेण शोचियो र प्रथयसे बृहत् ।	
अमिकन्दं वृषायसे वि वो मदे गर्भं दधासि जामिषु विवक्षसे	८ [५] (२०१)

(२१)

१५ ऐन्द्रो विमदः प्राजापत्यो वा, वासुको वसुरुद्रा । इन्द्रः । पुरस्ताद्बृहती, ५, ७, ९ अनुष्टुप्; १५ त्रिष्टुप् ।

कुहं श्रुत इन्द्रः कस्मिन्नथ जने मित्रो न धूयते ।	
करीषां वा यः क्षये गुहां वा चक्रेषे गिरा	१
इह श्रुत इन्द्रो अस्मे अद्य स्तवे वज्रयुर्वीपमः ।	
मित्रो न यो जनेष्वा यशश्चक्रे असाभ्या	२
महो यस्पतिः शर्वसो असाभ्या महो नृम्णस्य तूनुजिः ।	
मर्ता वज्रस्य धृष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम्	३
युजानो अश्वा वातस्य धुनीं देवो देवस्य वज्रिवः ।	
स्पन्ता पथा विरुक्मता सृजानः स्तोष्यध्वनः	४
त्वं त्या चिद्वातस्याश्वागां क्रज्रा त्मना वहध्वे ।	
ययोर्विवो न मर्त्यो यन्ता नकिर्विदार्यः	५ [६]

अथ गमन्तोशनां पृच्छते वां कर्दर्या न आ गृहम् ।	
आ जग्मथुः पराकाद् दिवश्च गमश्च मर्त्यम्	६
आ न इन्द्र पृक्षसे ऽस्माकं ब्रह्मोद्यतम् ।	
तत् त्वा याचामहेऽवः शुष्णं यद्वज्रमानुषम्	७ (२०९)

अकृमा दस्युरभि नो अमन्तु रन्यव्रतो अमानुषः ।

त्वं तस्यामित्रहन् वर्धदुसस्य दम्भय

त्वं न इन्द्र शूर शूरैरुत त्वोतासो बृहणा ।

पुरुत्रा ते वि पुर्तयो नवन्त क्षोणयो यथा

त्वं तान् वृत्रहत्ये चोदयो नृन् कार्पाणे शूर वज्रिवः ।

गुहा यदी कवीनां विशां नक्षत्रशवसाम्

मश्नु ता त इन्द्र दानाप्रस आक्षणे शूर वज्रिवः ।

यन्द्र शुष्णस्य कुम्भयो जातं विश्वं सयावभिः

माकुर्ध्वगिन्द्र शूर वस्वीरस्मे भूवन्नभिष्टयः ।

व्यं वयं त आसां सुम्ने स्याम वज्रिवः

अस्मे ता त इन्द्र सन्तु सत्या ऽहिंसन्तीरुपस्पृशः ।

विद्याम् यासां भुजो धेनूनां न वज्रिवः

अहस्ता यदुपदी वर्धत क्षाः शर्चीभिर्वेद्यानाम् ।

गुणं परि प्रदक्षिणिद् विश्वायवे नि शिश्रथः

पित्रां पित्रेर्दिन्द्र शूर सोमं मा रिपण्यो वसवान् वसुः सन् ।

उत त्रायस्व गृणतो मघोनो महश्च रायो रेवतस्कुधी नः

(२३)

७ ऐन्द्रो चिमदः प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृत् । इन्द्रः । जगती १, ७ त्रिष्टुप्, ५ अमिसारिणी ।

यजामह इन्द्रं वज्रदक्षिणं हरीणां रथ्यं, विव्रतानाम् ।

प्र शमश्रु दोधुवदुध्वंथां भूद वि सेनाभिर्दयमानो वि राधसा

हरी न्यस्य या वने विदे वस्विन्द्रो मधैर्मघवा वृत्रहा भुवत् ।

ऋभुवार्ज ऋभुक्षाः पत्यते शवो ऽव क्षणौमि दासस्य नाम चित्

यदा वज्रं हिण्यमिदथा रथं हरी यमस्य वहतो वि सूरिभिः ।

आ तिष्ठति मघवा सनश्चुत इन्द्रो वार्जस्य दीर्घश्रवसस्पतिः

सो चित्रो वृष्टिरूध्यास्त्वा सच्चो इन्द्रः शमश्रूणि हरितामि प्रुष्णते ।

अव वेति सुक्षयं सुते मधूदिद्धनोति वातो यथा वनम्

यो वाचा विवाचो मृधवाचः पूरु सहस्राशिवा जघान ।

तत्तदिदस्य पौंस्यं गृणीमसि पितेव यस्तविषीं वावृधे शवः

(२२२)

स्तोमं त इन्द्र विमदा अजीजनन्नपूर्व्यं पुरुतमं सुदानवे ।

विद्या ह्यस्य भोजनमिनस्य यदा पुशुं न गोपाः करामहे

६

मार्किन् एना सख्या वि यौपुस्तव चेन्द्र विमदस्य च क्रयैः ।

विद्या हि ते प्रमतिं देव जामिव वृस्मे तं सन्तु सख्या शिवानि

७ [९] (२२४)

(२४)

६ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । इन्द्रः, ४-६ अभिवाँ ।

आस्तारपङ्क्तिः, ४-६ अनुष्टुप् ।

इन्द्र सोममिमं पिब मधुमन्तं चमू सुतम् ।

अस्मे रयिं नि धारय वि वो मदे सहस्रिणं पुरुवसो विवक्षसे

१

त्वां यज्ञेभिरुक्थैरुप हव्येभिरीमहे ।

शचीपते शचीनां वि वो मदे श्रेष्ठं नो धेहि वार्यं विवक्षसे

२

यस्पतिर्वार्याणां मरिं रधस्य चोदिता ।

इन्द्र स्तोतृणामविता वि वो मदे द्वियो नः पाह्यंहसो विवक्षसे

३

युवं शक्ता मायाविना समीची निर्ममन्थतम् ।

विमदेन यदीळिता नासत्या निर्ममन्थतम्

४

विश्वे देवा अकृपन्त समीच्योर्निष्पतन्त्योः ।

नासत्यावन्नुवन् देवाः पुनरा वहतादिति

५

मधुमन्मे परार्यणं मधुमत् पुनरार्यनम् ।

ता नो देवा कुवतया युवं मधुमतस्कृतम्

६ [१०] (२३०)

(२५)

११ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । सोमः । आस्तारपङ्क्तिः ।

भद्रं नो अपि वातय मनो वक्षमुत क्रतुम् ।

अथा ते सख्ये अन्धसो वि वो मदे रणन् गावो न यवसे विवक्षसे

१

दुविस्पृशस्त आसते विश्वेषु सोम धामसु ।

अथा कासा इमे मम वि वो मदे वि तिष्ठन्ते वसूयवो विवक्षसे

२

उत धतानि सोम ते प्राहे मिनामि पाक्या ।

अथा पितेर्व सूनवे वि वो मदे मूळा नो अभि चिद्वधाद्विवक्षसे

३

(२३३)

- समु प्र यन्ति धीतयः सर्गासोऽवताँ इव ।
 कर्तुं नः सोम जीवसे वि वो मदे धारया चमसाँ इव विवक्षसे ४
 तव त्ये सोम शक्तिभिर्निकामासो व्युषिवरे ।
 गृत्सस्य धीरास्तवसो वि वो मदे व्रजं गोमन्तमश्विनं विवक्षसे ५ [११]
 पशु नः सोम रक्षसि पुरुत्रा विष्टितं जगत् ।
 समाकृणोषि जीवसे वि वो मदे विश्वा संपश्यन् भुवना विवक्षसे ६
 त्वं नः सोम विश्वतो गोपा अदाभ्यो भव ।
 सधे राजन्नप सिधो वि वो मदे मा नो दुःशंस ईशता विवक्षसे ७
 त्वं नः सोम सुकतुर्वयोधेयाय जागृहि ।
 क्षेत्रवित्तरो मनुषो वि वो मदे ब्रुहो नः पाह्यहंसो विवक्षसे ८
 त्वं नो वृत्रहन्तभेन्द्रस्येन्द्रो शिवः सखा ।
 यत् सीं हवन्ते समिथे वि वो मदे युध्यमानास्तोकसातौ विवक्षसे ९
 अयं घ स तुरो मवु इन्द्रस्य वर्धत प्रियः ।
 अयं कक्षीर्वतो महो वि वो मदे मतिं विप्रस्य वर्धयद्विवक्षसे १०
 अयं विप्राय वाशुपे वाजौ इयति गोमतः ।
 अयं सप्तभ्य आ वरं वि वो मदे प्रान्धं श्रोणं च तारिषद्विवक्षसे ११ [१२] (१४१)

(२६)

१ पेन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुपतो वसुकृद्वा । पूषा । अनुष्टुप् । १, ४ उज्जिह्व ।

- प्र ह्यच्छा मनीषाः स्पर्हा यन्ति नियुतः ।
 प्र वृक्षा नियुवथः पूषा अविष्टु माहिनः १
 यस्य त्यन्महित्वं वाताप्यमयं जनः ।
 विप्र आ वंसद्भीतिमिश्रिकेत सुष्टुतीनाम् २
 स वेद सुष्टुतीनामिन्दुर्न पूषा वृषा ।
 अमि प्सुरः प्रुपायति व्रजं न आ प्रुपायति ३
 मंसीमाहि त्वा अयमस्माकं देव पूषन् ।
 मतीनां च सार्धनं विप्राणां चाध्वम् ४
 प्रत्यर्धिर्यज्ञानामश्वहयो रथानाम् ।
 ऋषिः स यो मनुर्हितो विप्रस्य यावयत्सुखः ५ [१३] (२४६)

अधीर्माणायाः पतिः शुचायाश्च शुचस्य च ।

वासोवायोऽवीना मा वासांसि मर्मजत्

६

इनो वाजानां पतिरिनः पुंष्टीनां सखा ।

प्र इमं हृष्यतो वृषोद् वि वृथा यो अदाभ्यः

७

आ ते रथस्य पूषन्नुजा धुरं ववृत्युः ।

विश्वस्यार्थिनः सखा सन्नोजा अर्नपच्युतः

८

अस्माकंमूर्जा रथं पूषा अविष्णु माहिनः ।

सुवृद्वाजानां वृध इमं नः गृणवद्ववम्

९ [१४] (२५०)

(२७)

२४ ऐन्द्रो वसुकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असुत् सु मे जरितः साभिवेगो यत् सुन्वते यजमानाय शिष्यम् ।

अनाशीर्दामहर्मस्मि प्रहन्ता सत्यध्वतं वृजिनायन्तमाभुम्

१

यवीदृहं युधये सनया न्यदेवयून् तन्वाऽ शुशुजानान् ।

अमा ते तुष्टं वृषभं पंचानि तीक्ष्णं सुतं पञ्चवृशं नि पिञ्चम्

२

नाहं तं वेदु य इति ब्रवीत्यदेवयून् त्समरणे जघन्वान् ।

यदावाख्यत् समरणमृधाव दादिह मे वृषमा प्र ब्रुवन्ति

३

यदजातिषु वृजनेष्वासं विश्वे सतो मघवानो म आसन् ।

जिनामि वेत् क्षेम आ सन्तमामुं प्र तं क्षिणां पर्वते पावृगृह्य

४

न वा उ मां वृजने वारयन्ते न पर्वतासो यवुहं मनस्ये ।

मम स्वनात् कृधुकर्णो भयात् एवेदन् धून् किरणः समेजात्

५ [१५]

यर्शज्वत्रं गृतपां अनिन्दान् बाहुक्षदुः शरवि पत्यमानान् ।

घृष्टं वा ये निनिदुः सखाय मध्यू न्वेषु प्रवयो ववृत्युः

६

अमूर्ध्वोक्षीव्युः आयुरानद् दर्पन्तु पूर्वं अपरो नु दर्पत ।

द्वे प्रवस्ते परि तं न मूर्ते यो अस्य पारे रजसो विवेष

७

गावो यवं प्रयुता अयो अक्षन् ता अपश्यं सहगोपाश्वरन्तीः ।

हवा इवयो अमितः समायन् किर्यदासु स्वर्पतिश्छन्दयाते

८

(२५८)

सं यद्वयं यवसादो जनानां—महं यवाद् उर्वज्रे अन्तः ।

अत्रा युक्तोऽवसातारमिच्छा—दधौ अयुक्तं युनजद्रवन्वान्
अत्रेदु मे मंससे सत्यमुक्तं द्विपाच्च यच्चतुष्पात् संसृजानि ।

स्त्रीमिर्यो अत्र वृषणं पृतन्या—दयुन्द्रो अस्य वि भंजानि वेदः

१० [१६]

यस्यानुक्षा दुहिता जात्वास्तु कस्तां विद्रां आभि मन्याते अन्धाम् ।

कतरो मेनि प्रति तं मुचाते य ई वहति य ई वा वरेयात्

कियती योपा मर्यतो वधूयोः परिप्रीता पन्यसा वार्येण ।

भद्रा वधूर्भवति यत् सुपेशाः स्वयं सा मित्रं वनुते जने चित्

पुतो जंगार प्रत्यश्चमसि शीर्ष्णा शिरः प्रति दधौ वरूथम् ।

आसीन ऊर्ध्वामुपसि क्षिणाति न्यदुत्तानासन्वेति भूमिम्

बृहन्नच्छायो अपलाशो अवीं तस्थौ माता विषितो अत्ति गर्भः ।

अन्यस्या वृत्सं रिहती मिमाय कया भुवा नि दधे धेनुरूधः

सप्त वीरासो अधरादुदाय झृष्टोत्तरात्तात् समजग्मिरन्ते ।

नव पश्वातात् स्थविमन्त आयन् दश प्राक् सानु वि तिरन्त्यश्वः

११

१२

१३

१४

१५ [१७]

वृशानामेकं कपिलं समानं तं हिन्वन्ति कृतवे पार्याय ।

गर्भे माता सुधितं वक्षणा—स्ववेनन्तं तुपर्यन्ती विभर्ति

पीवानं मेपमपचन्त वीरा न्युप्ता अक्षा अनु वीव आसन् ।

द्वा धनुं बृहतीमुप्स्वन्तः पवित्रवन्ता चरतः पुनन्ता

वि क्रोशनासो विष्वश्च आयन् पर्चाति नेमो नहि पक्षदुधः ।

अयं मे वेवः सविता तदाह दृष्ट इद्वनवत् सर्पिरन्नः

अपश्यं ग्रामं वहमानमारा दचकया स्वधया वर्तमानम् ।

सिषक्त्युर्यः प्र युगा जनानां सद्यः शिक्षा प्रमिनानो नवीयान्

एतौ मे गावौ प्रमरस्य युक्तौ मो पु प्र सेधीमुद्वरिन्ममन्धि ।

आपश्चिदस्य वि नशान्यथं सूरश्च मर्क उपरो बभूवान्

अयं यो वज्रः पुरुषा विवृत्तो ऽवः सूर्यस्य बृहतः पुरीषात् ।

श्रव इद्वेना परो अन्यदस्ति तदव्यथी जरिमाणस्तरान्ति

वृक्षेवृक्षे निर्यता मीमयद्वौ—स्ततौ वयः प्र पतान् पूरुषादः ।

अथेदं विश्वं मुक्वं मयात् इन्द्राय सुन्वद्वषये च शिक्षत्

१६

१७

१८

१९

२० [१८]

२१

२२

(१७९)

वेवानां माने प्रथमा अतिष्ठन् कृन्तन्नदिषामुपरा उदायन् ।

त्रयस्तपन्ति पृथिवीमनूपा द्वा वृषूकं वहतः पुरीषम् २३

सा ते जीवार्तुस्त तस्य विद्धि मा स्मताद्वगर्प गूहः समर्थे ।

आविः स्वः कृणुते गूहते ब्रुसं स णातुरस्य निणिजो न मुच्यते २४ [१९] (२७५)

(२८)

(१९) १ इन्द्रस्तुषा वसुकपत्नी ऋषिकाः २, ६, ८, १०, १२ इन्द्र ऋषिः ३, ४, ५, ७, ९, ११ ऐन्द्रो वसुक ऋषिः ।
२, ६, ८, १०, १२ ऐन्द्रो वसुको देवताः १, ३, ४, ५, ७, ९, ११ इन्द्रो देवता । विशुप ।

विश्वो ह्यन्यो अरिराजगाम ममेदह श्वशुरि ना जगाम ।

जक्षीयान्द्वाना उत सोमं पपीयात् स्वाशितः पुनरस्तं जगायात् १

स रोरुवद्वृषभस्तिग्मशृङ्गो वर्ष्मन् तस्थौ वरिमज्ञा पृथिव्याः ।

विश्वेध्वेनं वृजनेषु पामि यो मे कुक्षी सुतसोमः पुणाति २

अद्रिणा ते मन्दिनं इन्द्र तूयान् त्स्नुवन्ति सोमान् पिबंसि त्वमेपाम् ।

पचन्ति ते वृषभाँ अस्मि तेषां पृक्षेण यन्मघवन् ह्ययमानः ३

इदं सु मे जरितरा चिकिद्धि प्रतीपं शपे नद्यो वहन्ति ।

लोपाशः सिंहं प्रत्यश्रमत्साः क्रोष्टा वराहं निरतक्त कक्षात ४

कथा त एतद्ब्रूमा चिकेतुं गृत्सस्य पाकस्तवसो मनीषाम् ।

त्वं नो विद्वो कतुथा वि वोचो यमर्थं ते मघवन् क्षेम्या धूः ५

एवा हि मां तवसं वर्धयन्ति त्रिवश्विन्मे ब्रूत उत्तरा धूः ।

पूरु सहस्रा नि शिशामि साकमशत्रुं हि मा जानता जजान ६ [२०]

एवा हि मां तवसं जजुरुयं कर्मन्कर्मन् वृषणामिन्द्र वेवाः ।

वधीं वृजं वज्रेण मन्दसानो ऽप वृजं महिना वाशुपे वम् ७

वेवास आयन् परशुरैविभ्रन् वना वृश्चन्तो अभि विद्धिरायन् ।

नि सुद्वं दधतो वृक्षणासु यत्रा कुपीटमनु तदहन्ति ८

शशः क्षुरं प्रत्यश्रं जगारा ऽद्रिं लोकेन व्यभेदमारात् ।

ब्रूहन्तं चिदहते रन्धयानि वयद्वत्सो वृषभं शशुवानः ९

सुपर्ण इत्था नखमा सिषाया वरुद्धः परिपदं न सिंहः ।

निरुद्धश्चिन्महिषस्तर्षावान् गोधा तस्मा अयथं कर्षेवत १० (२८४)

तेभ्यो गोधा अयथं कर्पदेत—ये ब्रह्मणः प्रतिपीयन्त्यन्नैः ।
 सिम उक्ष्णोऽवसृष्टाँ अदन्ति स्वयं बलानि तन्वः शृणानाः
 एते शमीभिः सुशमीं अभूवन् ये हिंन्विरे तन्वाः सोमं उक्थैः ।
 नृवद्वदृचुर्षं नो माहि वाजान् द्विवि भवो दधिषे नाम धीरः

११

१२ [२१] (१८)

(२९)

८ ऐन्द्रो वसुकः । इन्द्रः । विष्टुप् ।

वने न वा यो न्यधायि चाक—उच्छुचिर्वा स्तोमो भुरणावजीगः ।
 यस्पेदिन्द्रः पुरुदिनेषु होता नृणां नर्यो नृतमः क्षपावान्
 प्र ते अस्या उपसः प्रापरस्या नृतौ स्यासु नृतमस्य नृणाम् ।
 अनु त्रिशोकः शतमावहन्तृन् कुत्सेन रथो यो अर्सेत् ससवान्
 कस्ते मद इन्द्र रत्न्यो भू—दुरो गिरो अम्युगो वि धाव ।
 कद्वाहो अवांगुषं मा मनीषा आ त्वा शक्यामुपमं राधो अन्नैः
 कदु युन्नमिन्द्र त्वावतो नृन् कया धिया कर्से कन्न आगन् ।
 मित्रो न सत्य उरुगाय भृत्या अन्नै समस्य यदसेन् मनीषाः
 प्रेरय सूरौ अर्थं न पारं ये अंस्य कामं जनिधा इव गमन् ।
 गिरश्च ये ते तुविजात पूर्वा—नर इन्द्र प्रतिशिक्षन्त्यन्नैः

१

२

३

४

५ [२२]

मात्रे नु ते सुमिते इन्द्र पूर्वी द्यौर्मज्जमा पृथिवी काव्येन ।
 वराय ते घुतवन्तः सुतासः स्वाद्वान् भवन्तु पीतये मधूनि
 आ मध्वो अस्मा असिचन्नमत्र—मिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः ।
 स वावृधे वरिमन्त्रा पृथिव्या अभि क्रत्वा नर्यः पौर्यैश्च
 व्यानळिन्द्रः पृतनाः स्वोजा आस्मै यतन्ते सरुयार्य पूर्वीः ।
 आ स्मा रथं न पृतनासु तिष्ठ यं भद्रया सुमत्पा चोदयसि

६

७

८ [२३] (१९)

(३०)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० १०-४१]

१५ कषय ऐन्द्रवः । आपः, अपां न पात् वा । विष्टुप् ।

प्र देवत्रा ब्रह्मणे गातुरे—त्वयो अच्छा मनसो न प्रयुक्ति ।
 मही मित्रस्य वरुणस्य धासिं पृथुजयसे रीरधा सुवृक्षितम्

१

(२१)

अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि भूता—ऽच्छाप इतोऽशतीरुशान्तः ।
 अव याश्चष्टे अरुणः सुपर्णस्तमार्यध्वमूर्मिमद्या सुहस्ताः २
 अध्वर्यवोऽप इता समुद्रमपां नपातं हविषा यजध्वम ।
 स वो वदयुर्मिस्रद्या सुपुतं तस्मै सोमं मधुमन्तं सुनोत ३
 यो अनिधमो दीदयवृष्वान्तार्यं विप्रस्र ईळते अध्वरेषु ।
 अपां नपान्मधुयतीरपो वा यामिरिन्द्रो वावुधं वीर्याय ४
 याभिः सोमो मोदते हर्षते च कल्याणीभिर्धुवतिभिर्न मयः ।
 ता अध्वर्यो अपो अच्छा परेहि यदामिश्रा ओषधीभिः पुनीतात ५ [२४]

एवेद्युने युवतयो नमन्त यदीमुशच्छातीरित्यच्छ ।
 सं जानते मनसा सं चिकिन्ने अध्वर्यवो धिषणापश्च देवीः ६
 यो वो वृताभ्यो अकृणोदु लोकं यो वो मद्या अभिशस्तेगमुश्चत ।
 तस्मा इन्द्राय मधुमन्तमूर्मिं देवमादन् प्र हिणोतनापः ७
 प्रास्मै हिनोत मधुमन्तमूर्मिं गर्भो यो वः सिन्धवो मध्व उताः ।
 घृतघृष्टमीड्यमध्वरेष्वा—ऽऽपो रेवतीः शृणुता हव मे ८
 तं सिन्धवो मत्सरमिन्द्रपानमूर्मिं प्र हेतु य उभे इर्यति ।
 मद्रुच्युतमोऽज्ञानं नभोजां परि त्रितनुं विचरन्तमुत्सम ९
 आववृत्ततीरधु नु द्विधारा गोपुयुधो न नियवं चरन्तीः ।
 क्रपे जनित्रीर्भुवनस्य पत्नीरपो वन्दस्व स्वधुः सयोनीः १० [२५]

हिनोता नो अध्वरं देवयज्या हिनोत ब्रह्म सनये धनानाम ।
 ऋतस्य योगे वि प्र्यध्वमूधः श्रुष्टीवरीभूतनास्मस्यमापः ११
 आपो रेवतीः क्षयथा हि वस्वः क्रतुं च भद्रं बिभृथाभूतं च ।
 रायश्च स्थ स्वपत्यस्य पत्नीः सरस्वती तद्रूणते वयो धात । १२
 प्रति यदापो अहश्मयायती—वृत्तं पर्यासि बिभ्रतीर्मधूनि ।
 अध्वर्युभिर्मनसा संविद्वाना इन्द्राय सोमं सुपुतं भग्न्तीः १३
 एमा अगमन् रेवतीर्जीवधन्या अध्वर्यवः सादयता सखायः ।
 नि ब्रहिर्षिं धत्तन सोम्यासो ऽपां नप्रां संविद्वानास एनाः १४
 आगमन्नाप उशतीर्बहिरेदं न्यध्वरे असदन् देवयन्तीः ।
 अध्वर्यवः सुनुतेन्द्राय सोममभूदु वः सुशका देवयज्या १५ [२६] (३०)

(३१)

११ कवच पेल्लपः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ नो वेवानामुप वेतु शंसो विश्वेभिस्तुरैर्वसे यजत्रः ।
 तेभिर्वयं सुपुत्रायो भवेम तरन्तो विश्वा दुरिता स्याम १
 परि चिन्मर्तो द्रविणं मयन्या हतस्य एथा नमसा विवासेत् ।
 उत स्वेन कर्तुना सं वदेत् श्रेयांसं दक्षं मनसा जगृभ्यात् २
 अधायि धीतिरसंसृग्रमंशा स्तीर्थे न वृस्मसुपं यन्त्यूमाः ।
 अभ्यानश्म सुवितस्य शूषं नवेदसो अमृतानामभूम ३
 नित्यश्वाकन्यात् स्वर्पतिर्दमूना यस्मा उ देवः संविता जजाव ।
 भगो वा गोभिर्यमेयमज्यात् सो अस्मै चारुश्छदयद्वत् स्यात् ४
 इयं सा भूया उपसांमिव क्षा यद्ध क्षुमन्तः शर्वसा समारयन् ।
 अस्य स्तुतिं जगितुर्भिक्षमाणा आ नः शयमास उपं यन्तु वाजाः ५ [२७]

अस्येदेया सुमतिः पंपथाना ऽभवत् पूर्या भूयना गौः ।
 अस्य सनीळा असुरस्य योनौ समान आ भरणे विभ्रमाणाः ६
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्पत्तुः ।
 संतस्थाने अजरे हतर्जती अहानि पूर्वोरूपसो जरन्त ७
 नेतावदेना पुरो अन्यद स्तुक्षा स द्यावापृथिवी विभर्ति ।
 त्वचं पवित्रं कृणुत स्वधावान् यवीं सूर्यं न हरितो वहन्ति ८
 स्तेगो न क्षामत्येति पृथ्वी मिहं न वातो वि ह वाति भूम ।
 मित्रो यत्र वरुणो अज्यमानो ऽग्निर्वने न व्यसृष्टु शोर्कम् ९
 स्तरीर्यत् सूतं सद्यो अज्यमाना व्यथिरव्यथीः कृणुत स्वगोपा ।
 पुत्रो यत् पूर्वः पित्रोर्जनिष्ट शय्यां गौर्जगार यद्धं पृच्छान् १०
 उत कण्वं नृपदः पुत्रमाहु रूत श्यावो धनुमादत्त वाजी ।
 प्र कृष्णाय रुद्रादपिन्वतोर्धं कृतमत्र नकिरस्मा अपीपेत् ११ [२८] (३२०)

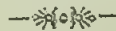
(३२)

१ कवच पेल्लपः । इन्द्रः । जगती, ६-९ त्रिष्टुप् ।

प्र सु गमन्तां धियसानस्यं सुक्षणिं वरेभिर्वरां अभि पु प्रसीदतः ।
 अस्माकमिन्द्र उभयं जुजोषति यत् सोम्यस्यान्धसो बुबोधति १ (३२१)

वीन्द्र यासि दिव्यानि रोचना वि पार्थिवानि रजसा पुरुष्युत ।
 ये त्वा वहन्ति मुहुर्ध्वरो उप ते सु वन्वन्तु वग्वना अराधसः २
 तदिन्मे छन्सद्वपुषो वपुष्टरं पुत्रो यज्जानं पित्रोर्धीर्यति ।
 जाया पतिं वहति वग्वना सुमत पुंस इन्द्रो वहतुः परिष्कृतः ३
 तदित् सधस्थमभि चारु दीधय गावो यच्छासन् वहतुं न धेनवः ।
 माता यन्मन्तुयूथस्य पूर्या ऽभि वाणस्य सप्तधातुरिज्जतः ४
 प्र वोऽच्छा रिरिचे देवयुपद मेको रुद्रेभिर्याति तुर्वणिः ।
 जरा वा येष्वामतेषु दावने परि व ऊमेभ्यः सिञ्चता मधु ५ [२९]

निधीयमानमपगूळहमम्सु प्र मे वेवानां व्रतपा उवाच ।
 इन्द्रो विद्रां अनु हि त्वा चक्ष तेनाहमग्रे अनुशिष्ट आगाम ६
 अक्षेन्नवित् क्षेत्रविदुं ह्यप्रात् स त्रैति क्षेत्रविदानुशिष्टः ।
 एतद्वै भद्रमनुशासनस्योत सुतिं विन्दत्यञ्जसीनाम् ७
 अद्येदु प्राणीदममग्निमाहा ऽपीवृता अधयन्मातुरुधः ।
 एमेनमाप जग्मिषा युवान् महेंद्र वसुः सुमना बभूव ८
 एतानि भद्रा कलश क्रियाम् कुरुश्रवण ददतो मघानि ।
 वान इहो मघवानः सो अस्त्वय च सोमो हृदि यं चिमभि ९ [३०] (३२९)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-२९]

(३३)

९ कवय पेल्लवः । १ विश्वे देवाः, २-३ इन्द्रः, ४-५ कुरुश्रवणस्त्रासदक्ष्यवः, ६-९ उपमथवा मैत्रातिथिः ।

१ त्रिष्टुप्ः प्रगाधः = (२ वृहती, ३ सतोवृहती), ४-९ गायत्री ।

प्र मां युयुजे प्रयुजो जनानां वहामि स्म पूषणमन्तरण ।
 विश्वे वेवासो अध मामरक्षन् दुःशासुरागादिति घोष आसीत् १
 सं मां तपन्त्यभितः सपत्नीरिव पशवः ।
 नि बाधते अमर्तिर्नम्रता जसुर्वेन वेवीयते मतिः २
 मूषो न जिश्रा व्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो ।
 सकृत् सु नो मघवन्निन्द्र मृळया ऽर्धा पितेर्व नो भव ३
 कुरुश्रवणमावृणि राजानं त्रासदक्ष्यवम् । मंहिष्ठं वाघतामृषिः ४
 यस्य मा हरितो रथे तिस्रो वहन्ति साधूया । स्तवै सहस्रदक्षिणे ५ [१] (३३४)

यस्य प्रस्वादसो गिरं उपमश्रवसः पितुः । क्षेत्रं न रण्यमुचुषं ६
अधि पुत्रोपमश्रवो नपान्मित्रातिथेरिति । पितुर्देवं अस्मि वन्विता ७
यदीशीयामृतानां—मुत वा मर्त्यानाम् । जीवेद्विष्मघवा भमं ८
न देवानामिति व्रतं शतात्मा च न जीवति । तथा युजा वि वारुते ९ [२] (१४)
(३४)

१४ कवयः पेलूयः अक्षो मौजवान् वा । १, ७, ९, १२ अक्षः, १३ कविः, २-६, ८, १०, ११, १४ अक्ष-कितव-निन्दा । विश्वपू. ७ जगती ।

प्रावेपा मां बृहतो मादयन्ति प्रवातेजा हरिणे ववृतानाः ।
सोमस्येव मौजवतस्य अक्षो विभीर्दको जागृविर्मह्यमच्छान् १
न मां मिमेथ न जिहीळ एषा शिवा सखिभ्य उत मह्यमासीत् ।
अक्षस्याहमेकपरस्य हेतो रनुव्रतामप जायामरोधम् २
द्वेष्टि श्वश्रुरप जाया रुणद्धि न नाथितो विन्दते मर्द्धितारम् ।
अश्वस्येव जरतो वस्यस्य नाहं विन्दामि कितवस्य भोगम् ३
अन्ये जायां परि गृह्यन्त्यस्य यस्यागृध्रदेवने वाज्यः ।
पिता माता भ्रातर एनमाहुर्न जानीमो नयता बद्धमेतम् ४
यवादीध्ये न दविषाण्येभिः परायद्धयोऽव हिये सखिभ्यः ।
न्युताश्च बभ्रवो वाचमकृतं एमीर्देषा निष्कृतं जारिणीव ५ [३]
सभामेति कितवः पृच्छमानो जेप्यामीति तन्वाट् शूशुजानः ।
अक्षासो अस्य वि तिरन्ति कामं प्रतिदीन्ने दधत् आ कृतानि ६
अक्षास इदं कुशिनो नितोदिनो निकृत्वानस्तर्पनास्तापयिष्णवः ।
कुमारदेष्णा जयतः पुनर्हणो मध्वा संपृकताः कितवस्य बर्हणा ७
त्रिपञ्चाशः कीळति वारं एषां देव इव सविता सत्यधर्मा ।
उग्रस्य चिन्मन्यवे ना नमन्ते राजां चिदेभ्यो नम इत् कृणोति ८
नीचा वर्तन्त उपरि स्फुरन्त्य हस्तासो हस्तवन्तं सहन्ते ।
विष्या अङ्गारा हरिणे न्युताः शीताः सन्तो हृदयं निर्दहन्ति ९
जाया तप्यते कितवस्य हीना माता पुत्रस्य चरतः कं स्वित् ।
क्रणावा बिभ्यद्धर्नमिच्छमानो ऽन्येषामस्तमुप नक्तमेति १० [४] (१४८)

स्त्रियं हृद्धार्यं कितवं ततापा—ऽन्येषां जायां सुकृतं च योनिम् पूर्वाह्ने अश्वान् युजुगे हि बभूवुः त्सो अग्रेरन्ते वृषलः पपाद यो वः सेनानीरिहृतो गुणस्य राज्ञा मातस्य प्रथमो बभूव ।	११
तस्मै कृणोमि न धनां रुणधिम दशाहं प्राचीस्तद्वतं वंदामि अक्षैर्मा दीन्यः कृषिभित् कृषस्व वित्ते रमस्व बहु मन्यमानः ।	१२
तन्न गावः कितवु तन्न जाया तन्मे वि चण्डे सवितायमर्यः भिन्नं कृणुध्वं खलु मृळतां नो मा नो घोरेण चरताभि धृष्णु ।	१३
नि दो नुः मन्युर्विशतामराति—रन्यो बभूणां प्रसिंती न्वन्तु	१४ [५] (३५९)

(३५)

१४ लुशो धानाकः । विभ्वे देवाः । जगती. १३-१४ त्रिष्टुप् ।

अबुधसु त्व इन्द्रवन्तो अग्नयो ज्योतिर्भरन्त उपसो व्युष्टिषु । मही द्यावापृथिवी चेततामपो ऽद्या देवानामव आ वृणीमहे	१
द्विवस्पृथिवोरव आ वृणीयहे मातृन् त्सिन्धून् पर्वताञ्छयुणावतः । अनागास्त्वं सूर्यमुपासमीमहे भद्रं सोमः सुवानो अद्या कृणोतु नः	२
द्यावा नो अद्य पृथिवी अनागसो मही त्रयितां सुविताय मातरां । उपा उच्छन्त्यर्प बाधतामघं स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	३
इयं न उन्ना प्रथमा सुवैर्व्यं रेवत् सनिभ्यो रेवती व्युच्छतु । आरे मन्युं बुर्विदत्रस्य धीमहि स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	४
प्र याः सिम्रते सूर्यस्य रुश्मिभि—ज्योतिर्भरन्तीरुषसो व्युष्टिषु । भद्रा नो अद्य श्रवसे व्युच्छत स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	५ [६]

अनमीवा उपस आ चरन्तु न उवृग्मयो जिहतां ज्योतिषा बृहत । आयुक्षातामश्विना तूतुजिं रथं स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	६
श्रेष्ठं नो अद्य सवितुर्वरेण्यं प्रागमा सुव स हि रत्नधा असिं । रायो जनित्री धियणागुपं बुवे स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	७
पिपेतु मा तद्वतस्य प्रवाचनं देवानां यन्मनुष्याः अमन्महि । विश्वा इहुम्राः स्पृष्टुदेति सूर्यः स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	८ (३६०)

अहेपो अद्य बर्हिः स्तरीमणि	ग्राव्यां योगे मन्मनः सार्ध ईमहे ।	
आदित्यानां शर्माणि स्था भुरण्यसि	स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	९
आ नो बर्हिः सधमादे बृहद्वि	देवा ईळे सादया मत् हेतुन ।	
इन्द्रं मित्रं वरुणं सातये भगं	स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	१० [७]
त आदित्या आ गता सर्वतातये	वृधे नो यज्ञमवता सजोषसः ।	
बृहस्पतिं पूषणमश्विना भगं	स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	११
तन्नो देवा यच्छत सुप्रवाचनं	छर्दितादित्याः सुभरं नृपाप्यम ।	
पश्वे तोकाय तनयाय जीवसे	स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	१२
विश्वे अद्य मरुतो विश्वं ऊती	विश्वे भवन्त्वग्रयः समिन्द्राः ।	
विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु	विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे	१३
यं देवासोऽवथ वार्जसातो	यं त्रायध्वे यं पिपृथात्यंहः ।	
यो वो गोपीथे न भयस्य वेदु	ते स्याम देववीतये तुरासः	१४ [८] (१६६)

(३६)

१४ लुशो धानाकः । विश्वे देवाः । जगती, १३-१४ त्रिष्टुप् ।

उपासानक्ता बृहती सुपेशसा	द्यावाक्षामा वरुणो मित्रो अर्यमा ।	
इन्द्रं हुवे मरुतः पर्वतो अप	आदित्यान् द्यावापृथिवी अपः स्वः	१
द्यौश्च नः पृथिवी च प्रचेतस	ऋतावरी रक्षतामहंसो रिपः ।	
मा दुर्विदत्रा निर्ऋतिर्न ईशत	तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे	२
विश्वस्मान्नो अदितिः पात्वंहसो	माता मित्रस्य वरुणस्य रेवतः ।	
स्वर्वज्ज्योतिरिवृकं नशीमहि	तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे	३
गवा ववृत्रप रक्षांसि सेधतु	दुण्वभ्यं निर्ऋतिं विश्वमग्निम ।	
आदित्यं शर्म मरुतामशीमहि	तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे	४
एन्द्रो बर्हिः सीदतु पिन्वतामिच्छा	बृहस्पतिः साममिर्ऋको अचंतु ।	
सुप्रकेतं जीवसे मन्म धीमहि	तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे	५ [९]
द्विविस्पृशं यज्ञमस्माकमश्विना	जीराध्वरं कृणुतं सुस्रमिष्टये ।	
प्राचीनश्चिममाहुतं घृतेन	तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे	६ (१७७)

उप ह्वये सुहृवं मारुतं गुणं पावकमुष्यं सख्याय शंभुर्वम् ।	
रायस्पोषं सीश्वसाय धीमहि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे	७
अपां पेरुं जीवधन्यं भरामहे देवाद्यं सुहृवमध्वरश्रियम् ।	
सुरश्मिं सोममिन्द्रियं यमीमहि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे	८
सनेम तत् सुसनितां सनित्वभिर्वयं जीवा जीवपुत्रा अनागसः	
ब्रह्माद्विषो विष्णवेनो भरेरत् तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे	९
ये स्था मनोर्यज्ञियास्ते ऋणोतन् यद्वा देवा ईमहे तद् ददातन ।	
जैत्रं क्रतुं रयिमद्वीरवद्यज्ञस्तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे	१० [१०]
महवुद्य महतामा वृणीमहे ऽवो देवानां बृहतामनवर्णाम् ।	
यथा वसु वीरजातं नशामहे तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे	११
महो अग्नेः समिधानस्य शर्मण्यनागा मित्रे वरुणे स्वस्तये ।	
अष्टे स्याम सवितुः सर्वामनि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे	१२
ये सवितुः सत्यसवस्य विश्वे मित्रस्य व्रते वरुणस्य देवाः ।	
ते सौभगं वीरवद्वोमदप्नो दधातन् द्रविणं चित्रमस्मे	१३
सविता पृश्वातात् सविता पुरस्तात् सवितोत्तरात्तात् सविताधरात्तात् ।	
सविता नः सुवतु सर्वताति सविता नो रासतां द्दीर्घमायुः	१४ [११] (३८०)

(३७)

१२ सौयोऽभितपाः । सूर्यः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तद्वत् संपर्यत ।	
दूरेदृशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शंसत	१
सा मां सत्योक्तिः परि पातु विश्वतो द्यावा च यत्र ततनुन्नहानि च ।	
विश्वमन्यन्ति विशते यदेजति विश्वाहापो विश्वाहोर्देति सूर्यः	२
न ते अर्देवः प्रदिवो नि वासते यदेतशोभिः पतरै रथुर्यसि ।	
प्राचीनमन्यदनु वर्तते रज उदुन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य	३
येन सूर्य ज्योतिषा वाधसे तमो जगच्च विश्वमुदियर्षि भानुना ।	
तेनास्मद्विश्वामनिरामनाहुति मपासीवामप दुष्ववप्यं सुव	४
विश्वस्य हि प्रेषितो रक्षसि व्रत महेंदयब्रुवरोसि स्वधा अनु ।	
यवद्य त्वा सूर्योपब्रवामहे तं नो देवा अनु मसीरत् क्रतुम्	५ (३८५)

तं नो द्यावापृथिवी तन्न आप इन्द्रः शृण्वन्तु मरुतो हवं वचः ।
मा शूने भूम सूर्यस्य संहशि भुद्रं जीवन्तो जरणामशीमहि

६ [१२]

विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षसः प्रजावन्तो अनमीवा अनागसः ।

उद्यन्तं त्वा मित्रमहो विवेदिषे ज्योग्जीवाः प्रति पश्येम सूर्य ७

महि ज्योतिर्विभ्रतं त्वा विचक्षण भास्वन्तं चक्षुषेचक्षुषे मयः ।

आरोहन्तं बृहतः पाजसस्परि वयं जीवाः प्रति पश्येम सूर्य ८

यस्य ते विश्वा भुवनानि केतुना प्र चरन्ति नि च विज्ञान्ते अस्तुभिः ।

अनागास्त्वेन हरिकेश सूर्याऽह्नाह्ना नो वस्यसावस्यसोदिहि ९

शं नो भव चक्षसा शं नो अह्ना शं भानुना शं हिमा शं वृणेन ।

यथा शमध्वञ्छमसद् दुरोणे तन सूर्य द्रविणं धेहि चित्रम् १०

अस्माकं देवा उभयाय जन्मने शर्म यच्छन द्विषद्वं चतुष्पदे ।

अदत् पिबदूर्जयमानमाशितं तदुस्मे शं योररपो दधातन ११

यद्वा देवाश्चकूम जिह्वाया गुरु मनसो वा प्रयुती देवहेलनम् ।

आवा यो नो अभि दुच्छुनायते तस्मिन् तदेनो वसवो नि धेतन १२ [१३] (११)

(३८)

५ मुष्कवानिन्द्रः । इन्द्रः । जगती ।

अस्मिन् न इन्द्र पूत्सुतौ यशस्वति शिमीवति क्रन्दसि प्राव सातये ।

यत्र गोपाता धृषितेषु खादिषु विष्वक् पतन्ति विद्यवो नृपाहो १

स नः क्षुमन्तं सदेनं व्यूणुहि गोअर्णसं रयिमिन्द्र श्रवाय्यम् ।

स्याम ते जयतः शक्र मेदिनो यथा वयमुश्मसि तद्वसो कृधि २

यो नो दास आयो वा पुरुषुताऽदेव इन्द्र युधये चिकेतति ।

अस्माभिष्टे सुपहाः सन्तु शत्रवस्त्वया वयं तान् वनुयाम संगम ३

यो वृधेभिर्हव्यो यश्च भूरिभिर्यो अभीके वरिवोविन्नृपाहो ।

तं विखादे सन्निमद्य श्रुतं नरं मूर्वाश्चमिन्द्रमवसे करामहे ४

स्ववृजं हि त्वामहमिन्द्र शुश्रवा नानुदं वृषभ रध्चोदनम् ।

प्र मुश्रस्व परि कुत्साविहा गहि किमु त्वावान् मुष्कपौर्वेन्द्र आसते ५ [१४] (१२०)

(३९)

१४ काशीवती घोषा । अश्विनां । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

- यो वा पारंजमा शुवृद्धिश्चिना रथो वृषासुपासो हव्यो हविष्मता ।
 शश्वत्तमासुस्तमं वामिदं वयं पितुर्न नाम सुहवं हवामहे १
 चोदयतं सूनृताः पिन्वतं धिय उत पुरंधीरीरयतं तदुश्मसि ।
 यशसं भागं कृणुतं नो अश्विना सोमं न चारं मघवत्सु नस्कृतम् २
 अमाजुराश्विद्वथो युवं भगो ऽनाशोश्चिदवितारापमस्य चित ।
 अन्धस्य चिन्नासत्या कृशस्य चिद्युवामिदाहुर्मिपजा रुतस्य चित ३
 युवं च्यवानं सनयं यथा रथं पुनर्युवानं चरथाय तक्षथुः ।
 निष्प्रीड्यमूहथुरन्द्रचस्पति विश्वेत् ता वां सर्वनेषु प्रवाच्यां ४
 पुराणा वां वीर्यां प्र ब्रवा जने ऽथो हासथुभिपजा मयोभुवा ।
 ता वां नु नव्यावर्से करामहे ऽयं नासत्या श्रुत्वरिथ्वा दधत् ५ [१५]
- इयं वामहे शृणुतं मे अश्विना पुत्रायैव पितरा मह्यं शिक्षतम् ।
 अनापिरजा असजात्यामतिः पुरा तस्या अभिशस्तेरव स्पृतम् ६
 युवं रथेन विमदायं शुन्ध्युवं न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषणाम् ।
 युवं हवं वधिमत्या अगच्छतं युवं सुषुतिं चक्रथुः पुरंधये ७
 युवं विप्रस्य जरणामुपेयुषः पुनः कलेरकृणुतं युवद्वयः ।
 युवं वन्दनमृश्यावुद्रुपथु—युवं सद्यो विष्पलामेतेवे कथः ८
 युवं ह रेभं वृषणा गुहां हित—मुर्दरयतं ममृवांसमश्विना ।
 युवमृबीसमुत तप्तमत्रय ओमन्वन्तं चक्रथुः सप्तवधये ९
 युवं श्वेतं प्रेदवेऽश्विनाश्वं नवभिर्वाजिनवती च वाजिनम् ।
 चक्रत्यं दवथुर्द्राव्यत्सखं भगं न नृभ्यो हव्यं मयोभुवम् १० [१६]
- न तं राजानावदिते कुतश्चन नाहो अश्रोति दुरितं नकिर्मयम् ।
 यमश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी पुरोरथं कृणुथः पत्न्या सह ११
 आ तेन यातं मनसो जर्वायसा रथं यं वामृभवश्चक्रुरश्विना ।
 यस्य योगे दुहिता जायते विव उभे अहनी सुदिने विवस्वतः १२
 ता वृत्तियीतं जयुषा वि पर्वत—मपिन्वतं ग्रयवे धेनुमश्विना ।
 वृकस्य चिद्वर्तिकामन्तरास्या—युवं शचीभिर्गसिताममुञ्चतम् १३ (४१०)

एतं वां स्तोममश्विनावकर्मा—तक्षाम भृगवो न रथम् ।
न्यमृक्षाम योषणां न मर्ये नित्यं न सुनुं तनयं दधानाः

१४ [१७] (४११)

(४०)

१४ काक्षीवती घोषा । अदिवनौ । जगती ।

रथं यान्तं कुह को ह वां नरा प्रति द्युमन्तं सुविताय भूपति ।
प्रातर्यावाणं विभ्यं विशेविंशे वस्तोर्वस्तोर्वहमानं धिया शमि १
कुहं स्विद द्रोपा कुह वस्तोर्श्विना कुहाभिपित्वं करतुः कुहोपतुः ।
को वां शयुत्रा विधवेव देवरं मर्यं न योषां कृणुते सुधस्थ आ २
प्रातर्जरेथे जरणेव कार्पया वस्तोर्वस्तोर्यजता गच्छथो गृहम् ।
कस्य ध्वसा भवथः कस्य वा नरा राजपुत्रेव सवनाव गच्छथः ३
युवां मृगेव वारणा मृगण्यवो द्रोषा वस्तोर्हविषा नि ह्वयामहे ।
युवं होत्रामृतृथा जुहते नरे—यं जनाय वहथः शुभस्पती ४
युवां ह घोषा पर्यश्विना यती राज्ञ ऊचे दुहिता पृच्छे वां नरा ।
भूतं मे अह उत भूतमक्तवे श्वावते रथिने शक्तमर्षते ५ [१८]

युवं कवी ष्टः पर्यश्विना रथं विशो न कुत्सो जरितुर्नशायथः ।
युवोर्ह मक्षा पर्यश्विना मध्वासा भरत निष्कृतं न योषणा ६
युवं ह भुज्यं युवमश्विना वशं युवं शिञ्जारमुशनामुपारथुः ।
युवो ररावा परि सख्यमासते युवोर्हमवसा सुभ्रमा चके ७
युवं ह कृशं युवमश्विना शयुं युवं विधन्तं विधवांमुरुष्यथः ।
युवं सनिभ्यः स्तनयन्तमश्विना स्पं ब्रजमूर्णुथः सतास्यम् ८
जानिष्टु योषां पतयन्त कनीनुको वि चारुहन् वीरुधो दुंसना अनु ।
आस्मे रीयन्ते निवनेव सिन्धवो स्मा अहे भवति तत् पतित्वनम् ९
जीवं रुदन्ति वि मयन्ते अध्वरे वीर्यामनु प्रसिति दीधियुनरः ।
वामं पितृभ्यो य इदं समरिरे मयः पतिभ्यो जनयः परिष्वजे १० [१९]

न तस्य विद्म तदु पु प्र वोचत युवां ह यद्युवत्याः क्षेति योनिषु ।
प्रियोस्त्रियस्य वृषभस्य रेतिनो गृहं गमिमाश्विना तदुर्मसि ११
आ वामगन् त्सुगतिर्वीजिनीवसू न्यश्विना हस्तु कामा अयंसत ।
अमृतं गोपा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यम्णो दुर्वा अशीमहि १२

(४११)

ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ धत्तं रयिं सहवीरं वचस्यवे ।	
कृतं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणुं पथिष्ठामप दुर्मतिं हतम् ।	१३
कं सिवदुधं कृतमाश्विना विक्षु दुस्त्रा मादयेते शुभस्पती ।	
क ई नि येमे कृतमस्य जग्मतुर्विप्रस्य वा यजमानस्य वा गृहम् ।	१४ [२०] (४२५)

(४१)

३ सुहस्यो घौपेयः । अश्विनौ । जगता ।

समानम् त्वं पुरुहूतमुक्थ्यं । रथं त्रिचक्रं सर्वना गनिग्मतम् ।	
परिजमानं त्रिदुथ्यं सुवृक्षिताभिर्वयं व्युष्टा उपसां हवामहे ।	१
प्रातर्गुजं नासत्याधि तिष्ठथः प्रातर्यावाणं मधुवाहनं रथम् ।	
विशो येन गच्छथो यज्वरीनरा कीरश्चिद्यज्ञं होतुमन्तमश्विना ।	२
अश्वयुं वा मधुपाणिं सुहस्यं मग्निं वा धृतदक्षं दर्शनसम् ।	
विप्रस्य वा यत् सर्वनानि गच्छथो ऽत आ यातं मधुपेयमश्विना ।	३ [२१] (४२८)

(४२)

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्तेषु सु प्रतरं लायमस्यन् भूपन्निव प्र भरा स्तोममस्मे ।	
वाचा विप्रास्तरतु वाचमर्यो नि रामय जस्तिः सोम इन्द्रम् ।	१
दोहेन गामुप शिक्षा सर्वायं प्र बोधय जरितर्जारमिन्द्रम् ।	
कोशं न पूर्णं वसुना न्युष्टमा च्यावय मघदेयाय शूरम् ।	२
किमङ्ग त्वा मघवन् भोजमाहुः शिश्रीहि मां शिश्रयं त्वां शृणोमि ।	
अप्रस्वती मम धीरस्तु शक वसुविदं भगमिन्द्रा भरा नः ।	३
त्वां जना भमस्येज्विन्द्र संतस्थाना वि ह्वयन्ते समीके ।	
अत्रा युजं कृणुते यो हविष्मान् नासुन्वता सुखं वष्टि शूरः ।	४
धनं न स्पन्दं धनुलं यो अस्मे तीवान् त्सोमो आसुनोति प्रथस्वान् ।	
तस्मै शत्रून् त्सुतुकान् प्रातरहो नि स्वष्टान् युवति हन्ति वृत्रम् ।	५ [२२]

यस्मिन् वयं दधिमा शंसमिन्द्रे यः शिश्रायं मघवा काममस्मे ।	
आराचित सन् भयतामस्य शत्रुर्न्यस्मै शृग्रा जग्या नमन्ताम् ।	६ (४३४)

आराच्छत्रुमर्ष बाधस्व दूर—मुग्रो यः शम्भ्वः पुरुहूत तेन ।	
अस्मे धेहि यवमद्गोमदिन्द्र कृधी धियं जरित्रे वाजरत्नाम्	७
प्र यमन्तर्वृषसुवासो अगमन् तीव्राः सोमा बहुलान्तास इन्द्रम् ।	
नाहं व्रामानं मघवा नि यंसन्नि सुन्वते वहति धूरिं वासम्	८
उत महामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छुग्री चिञ्चिनोति काले ।	
यो देवकामो न धनां रुणद्धि समित् तं राया सृजति स्वधावान्	९
गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।	
वयं राजभिः प्रथमा धनां न्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
बृहस्पतिर्नः पारि पातु पश्चाद्भुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।	
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु	११ [२३] (४५)

(४३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४३-६०]

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १०-११ शिष्टमुप ।

अच्छां म इन्द्रं मतयः स्वर्विदः सधीचीर्विश्वा उशतीरनूषत ।	
पारि प्वजन्ते जनयो यथा पतिं मयं न शुन्धुं मघवान्सूतये	१
न घां त्वद्विगर्ष वेति मे मनु—स्त्वे इत् कामं पुरुहूत शिश्रय ।	
राजैव दस्म नि षदोऽधि बर्हि—व्यस्मिन् त्सु सोमेऽवपानमस्तु ते	२
विष्वदिन्द्रो अमतेरुत क्षुधः स इद्रायो मघवा वस्व ईशते ।	
तस्येविमे प्रवणे सप्त सिन्धवो वयो वर्धन्ति वृषभस्यं शुष्मिणः	३
वयो न वृक्ष सुपलाशमासदन् त्सोमास इन्द्रं मन्दिनश्चमूषदः ।	
प्रेषामनीकं शर्वसा दर्विद्युत्—द्विदत् स्वर्भनवे ज्योतिरायम्	४
कृतं न श्वग्री वि चिञ्चिनोति देवने संवर्गं यन्मघवा सूर्यं जयत् ।	
न तत् तै अन्यो अनु वीर्यं शक्नुवन् पुराणो मघवन् नोत नूतनः	५ [२४]

विशंविशं मघवा पर्यंशायत् जनानां धेनां अवचाकशदृषा ।	
यस्याहं शकः सर्वनेषु रण्यति स तीव्रैः सोमैः सहते पृतन्यतः	६
आपो न सिन्धुमभि यत् समक्षरन् त्सोमास इन्द्रं कुल्या इव हृदम् ।	
वर्धन्ति विप्रा महो अस्य सार्दने यत् न वृष्टिर्विव्येन दानुना	७ (४४६)

वृषा न कुन्धः पतयद्भजः स्वा यो अर्यपत्नीरकृणोदिमा अपः ।	
स सुन्वते मघवा जीरदानवे ऽविन्दुज्ज्योतिर्मनवे हविष्मते	८
उज्जायतां परशुज्योतिषा सह भूया ऋतस्य सुदुर्घा पुराणवत् ।	
वि रोचतामरूपो भानुना शुचिः स्वर्णं शुक्रं शुशुचीत सत्पतिः	९
गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यथेन क्षुधं पुरुहूत विश्वांम् ।	
वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
वृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चाद्वुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।	
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु	११ [२५] (४५०)

(४४)

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १-३, १०-११ त्रिष्टुप् ।

आ यात्विन्द्रः स्वपतिर्मदाय यो धर्मणा तूतुजानस्तुविष्मान् ।	
प्रत्वक्षाणो अति विश्वा सहांस्य पाणेण महता वृष्णेन	१
सुष्णामा रथः सुयमा हरीं ते म्रिम्यक्ष वज्रो नृपते गर्भस्तो ।	
शीमं राजन् त्सुपथा याह्यवाङ् वर्धाम ते पुपुषो वृष्ण्यानि	२
एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रवाहु मुग्रमुग्रासंस्तविषासं एनम् ।	
प्रत्वक्षसं वृषभं सत्यशुष्म मेमस्मन्ना संध्रमादो वहन्तु	३
एवा पतिं द्रोणसाचं सचेतस मूर्जः स्क्रुभं धरुण आ वृषायसे ।	
ओजः कृष्व सं गृमाय त्वे अप्यसो यथा केनिपानामिनो वृधे	४
गमन्नस्मे वसून्वा हि शंसिषं स्वाशिषं भरमा याहि सोमिनः ।	
त्वमीशिषे सास्मिन्ना सत्सि ब्रह्मिष्य नाधृष्या तव पात्राणि धर्मणा	५ [२६]

पृथक् प्रायन् प्रथमा त्रेवहंतयो ऽकृण्वत श्रवस्यानि दुष्टरां ।	
न ये शेकुर्यज्ञियां नावमारुह मीमैव ते न्यविशन्तु केपयः	६
एवेवापागपरे सन्तु दूढ्यो ऽश्वा येषां दुर्युज आयुयुञ्जे ।	
इत्था ये प्रागुपरे सन्ति व्रावने पुरुणि यत्र वयुनानि भोजना	७
गिरिरञ्जान् रेजमानां अधारयद् द्यौः क्रन्दवुन्तरिक्षाणि कोपयत् ।	
समीचीने धिषणे वि प्कभायति वृष्णः पीत्वा मद उक्थानि शंसति	८ (४५८)

इमं विभर्मि सुकृतं ते अङ्कुशं येनारुजासि मघवच्छफारुजः ।
 अस्मिन् त्सु ते सर्वेन अस्त्योदयं सुत इष्टौ मघवन् बोध्याभंगः
 गोभिर्प्रेमामति दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।
 वयं राजभिः प्रथमा धना न्यस्माकेन वृजनेना जयेम
 बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्वा दुतोत्तरस्मादधरादघ्रायोः ।
 इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु

९

१०

११ [२७] (४६१)

(४५)

१२ वन्सप्रिर्भालन्दनः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

द्विस्परि प्रथमं जज्ञे अग्नि-रस्मद् द्वितीयं परि जातवेदाः ।
 तृतीयमप्सु नृमणा अजस्र-मिन्धान एनं जरते स्वाधीः
 विद्वा ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्वा ते धाम विभृता पुरुत्रा ।
 विद्वा ते नाम परमं गुहा यद्विद्वा तमुत्सं यत आजगन्थं
 समुद्रे त्वा नृमणा अस्वन्त नृचक्षा इधे दिवो अग्र ऊधन् ।
 तृतीयं त्वा रजसि तस्थिवांसं मृषामुपस्थे महिषा अवधन्
 अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहृद्वीरुधः समञ्चन् ।
 सद्यो जज्ञानो वि हीमिन्द्रो अर्य-दा रोदसी भानुना भात्यन्तः
 श्रीणामुवरो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रापणः सोमंगोपाः ।
 वसुः सूनुः सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्र उषसामिधानः
 विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ रोदसी अपूणाजायमानः ।
 वीळुं चिदग्निमभिनत पराय-ञ्चना यदुग्निमयजन्त पञ्च

१

२

३

४

५

६ [२८]

उशिक् पावको अरतिः सुमेधा मतेष्वग्निरमृतो नि धापि ।
 इत्यति धूममरुपं भरिभ्र-दुच्छुकेण शोचिषा द्यामिन्क्षन्
 हृशानो रुक्म उर्विया व्यद्यौद् दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः ।
 अग्निरमृतो अभवद्वयोभि-यदेन द्यौर्जनयत् सुरेताः
 यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्रे ।
 प्र तं नय प्रतरं वस्यो अच्छा-ऽभि सुभ्रं देवभक्तं यविष्ठ

७

८

९

(४७०)

आ तं भज सौधवसेष्वंश उक्थउक्थ आ भज अस्वमनि ।

प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा भवा—त्युज्जातेन भिनदुज्जानित्वेः १०

त्वामग्रे यजमाना अनु धून् विश्वा वसुं दधिरे वार्याणि ।

त्वया सह द्रविणमिच्छमाना वृजं गोमन्तमुशिजो वि वंदुः ११

अस्ताव्यग्निर्नरां सुशेवो वैश्वानर ऋषिभिः सोमगोपाः ।

अद्वेपे द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम् १२ [२९] (४७३)

॥ इति सप्तमोऽष्टकः ॥ ७ ॥

॥ अथाष्टमोऽष्टकः ॥ ८ ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ व० १-३०]

(४६)

१० वत्सप्रिर्भालन्दनः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र होता जातो महान् नभोवि नृपद्वा सीददुपामुपस्थे ।

दधिर्यो धायि स ते वयांसि यन्ता वसूनि विधत्ते तनूपाः १

इमं विधन्तो अपां सुधस्थे पशुं न नष्टे पदैर्नु गमन् ।

गुहा चतन्तमुशिजो नमोभि—रिच्छन्तो धीरा मृगवोऽविन्दन् २

इमं त्रितो भूर्यविन्दविच्छन् वैभूवसो मूर्धन्यद्रवायाः ।

स शेर्वुधो जात आ हर्ष्येषु नाभिर्युवा भवति रोचनस्य ३

मन्द्रं होतारमुशिजो नमोभिः प्राञ्चं यज्ञं नेतारमध्वराणाम् ।

विशर्मकृण्वन्नरतिं पावकं हव्यवाहं दधतो मानुषेषु ४

प्र मूर्जयन्तं महां विपोथां मूरा अमूरं पुरां दुर्माणम् ।

नयन्तो गर्भं वनां धिर्यं धु—हिरिश्मश्रुं नावीणं धनर्चम् ५ [१]

नि पुस्त्यासु त्रितः स्तम्भयन् परिवीतो येनो सीदवृन्तः ।

अतः संगभ्या विशां दमना विधर्मणायन्त्रैरीयते नृन् ६

अस्याजरासो वृमामरित्रा अर्चद्धमासो अग्रयः पावकाः ।

श्वितीचर्यः श्वात्रासो भुरण्यवो वनर्पदो वायवो न सोमाः ७

प्र जिह्वया भरते वेपो अग्निः प्र वयुनानि चेतसा पृथिव्याः ।

तमापवः शुचयन्तं पावकं मन्द्रं होतारं दधिरे यजिष्ठम् ८

द्यावा यमाग्निं पृथिवी जनिष्ठा—मापस्त्वष्टा मृगवो यं सहोभिः ।

ईलेन्यं प्रथमं मातरिश्वा देवास्ततक्षुर्मनवे यजत्रम् ९

यं त्वा देवा दधिरे हव्यवाहं पुरुस्पृहो मानुषासो यजत्रम् ।

स यामन्नग्रे स्तुवते वयो धाः प्र देवयन् यशसः सं हि पूर्वीः १० [२] (४८३)

(४७)

८ सप्तगुरागिरसः । वैकुण्ठ इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

जगृभ्मा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तं वसूयवो वसुपते वसूनाम् ।
 विद्वा हि त्वा गोर्पतिं शूर गोनां मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः १
 स्वायुधं स्ववसं सुनीथं चतुःसमुद्रं धरुणं रयीणाम् ।
 चक्रेत्यं शंस्यं भूर्विार मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः २
 सुत्रह्णाणं देववन्तं बृहन्तं मुरुं गभीरं पृथुवृधमिन्द्र ।
 श्रुतक्रपिमुग्रमभिमातिपाहं मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ३
 सुनद्राजं विप्रवीरं तरुत्रं धनुस्पृतं शूशुवांसं सुदक्षम् ।
 दस्युहनं पृभिर्दमिन्द्र सत्यं मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ४
 अश्वीवन्तं रथिनं वीरवन्तं सहस्रिणं अतिनं वार्जमिन्द्र ।
 भद्रवातिं विप्रवीरं स्वर्पा मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ५ [३]

प्र सप्तगुमृतधीतिं सुमेधां बृहस्पतिं मृतिरच्छा जिगाति ।
 य आङ्गिरसो नमसोपसंष्टो ऽस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ६
 वनीवानो मम दूतास इन्द्रं स्तोमाश्वरान्ति सुमतीरियानाः ।
 हृदिस्पृशो मनसा वच्यमाना अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ७
 यत् त्वा यामि दूद्धि तन्न इन्द्र बृहन्तं क्षयमसंमं जनानाम् ।
 अभि तद् द्यावापृथिवी गृणीता मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ८ [४] (४९१)

(४८)

११ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगती; ७, १०-११ त्रिष्टुप् ।

अहं भुवं वसुनः पूर्व्यस्पतिं रहं धनानि सं जयामि शश्वतः ।
 मां हवन्ते पितरं न जन्तवो ऽहं दाशुपे वि भजामि भोजनम् १
 अहमिन्द्रो रोधो वक्षो अथर्वणं खिताय गा अजनयमहेरथि ।
 अहं दस्युभ्यः परि नुष्णमा ददे गोत्रा शिक्षन् दधीचि मातरिश्वने २
 मह्यं त्वष्टा वज्रमतक्षदायसं मयि कुवासोऽवृज्जपि क्रतुम् ।
 ममानांक्रं सूर्यस्येव दुष्टरं मामार्यन्ति कृतेन कर्त्वेन च ३ (४९४)

अहमेतं गव्ययमश्वयं पशुं पुरीषिणं सायकेना हिरण्ययम् ।
 पुरु सहस्रा नि शिशामि वृक्षे यन्मा सोमास उन्विधनो अमन्विषुः ४
 अहमिन्द्रो न परा जिग्य इन्द्रं न मृत्यवेऽव तस्थे कदा चन ।
 सोममिन्मा सुन्वन्तो याचता वसु न मे पूरवः सम्ये रिपाथन ५ [५]

अहमेताञ्छाश्वसतो द्वाद्वे—न्दं ये वज्रं युधयेऽकृण्वत ।
 आह्वयमानां अव हन्मनाहनं हृळ्हा वदन्ननमस्युनमस्त्विनः ६

अभीदेदमेकमेको अस्मि निष्पा—लभी द्वा किमु त्रयः करन्ति ।
 खले न पर्णान् प्रति हन्मि भूरि किं मा निःश्रन्ति शत्रवोऽतिन्द्राः ७

अहं गुह्यभ्यो अतिथिग्वमिष्कर—मिषं न वृत्रतुरं विक्षु धारयम् ।
 यत् पर्णयुध उत वा करश्नहे प्राहं महे वृत्रहृषे अशुश्रुवि ८
 प्र मे नमीं साप्य इषे भुजे भू—द्रवामेषं सख्या कृणुत द्विता ।
 विद्युं यदस्य समिथेषु मंहय—मादिदं शस्यमुक्थ्यं करम् ९

प्र नेमस्मिन् ददशे सोमो अन्त—गोपा नेममाविरस्था कृणोति ।
 स तिग्मशृङ्गं वृषभं युयुत्सन द्रुहस्तरथो बहुले बद्धो अन्तः १०
 आवित्यानां वसूनां रुद्रियाणां देवो देवानां न मिनामि धाम ।
 ते मा भद्राय शवसे ततक्षु—रपरजितमस्तुतमषाळहम् ११ [६] (५०२)

(४०)

११ वेकुण्ड इन्द्रः । इन्द्रः । जगतीः २, ११ त्रिष्टुप् ।

अहं दां गृणते पूर्वं वस्व—हं ब्रह्म कृणवं मह्यं वर्धनम् ।
 अहं भुवं यजमानस्य चोविता—ऽयं जवनः साक्षि विश्वस्मिन् भरे १
 मां धुरिन्द्रं नाम देवतां द्विवश्च रमश्चापां च जन्तवः ।
 अहं हरी वृषणा विवता रघू अहं वज्रं शवसे धृष्णवा ददे २
 अहमत्कं क्वये शिश्रथं हथं—रहं कुत्सामावमाभिरुतिभिः ।
 अहं शुष्णास्य श्रथिता वर्धयमं न यो रर आर्यं नाम दस्यवे ३
 अहं पितेव वेतसूरभिष्टये तुषं कुत्साय स्मदिभं च रन्धयम् ।
 अहं भुवं यजमानस्य राजनि प्र यन्दरे तुजये न प्रियाधूये ४ (५०६)

अहं रन्ध्रं मृगं श्रुतर्वणे यन्माजिहीत ध्युना चनानुपक् ।
अहं वेशं नम्रमायवेऽकरं महं सव्याय पङ्क्तिभिरन्ध्रयम्

५ [७]

अहं स यो नववास्त्वं बृहद्वेथं सं वृत्रेव दासं वृत्रहारजम् ।
यद्वर्धयन्तं प्रथर्यन्तमानुपग—दूरे पारे रजसो रोचनाकरम्

६

अहं सूर्यस्य परिं याम्याशुभिः प्रैतशेभिर्वहमान् ओजसा ।
यन्मा सावो मनुष आहं निर्णिज् ऋधक् कृषे दासं कृत्यं हयैः

७

अहं सप्तहा नहुषो नहुष्टरः प्राश्रावयं शर्वसा तुर्वशं यदुम् ।
अहं न्ययं सहसा सहस्करं नव वार्धतो नवतिं च वक्षयम्

८

अहं सप्त स्रवतो धारयं वृषा द्रवित्वः पृथिव्यां सीरा अधि ।
अहमणीमि वि तिरामि सुकतु—र्युधा विदं मनवे गातुमिष्टये

९

अहं तदासु धारयं यदासु न देवश्चन त्वष्टाधारयदुशत ।
स्पाहं गवामूर्धःसु वक्षणास्वा मधोर्मधु श्वात्रयं सोममाशिरम्

१०

एवा देवा इन्द्रो विद्ये नृन् प्र च्यौत्नेन मधवा सत्यराधाः ।

विश्वेत् ता ते हरिवः शचीवो ऽभि तुरासः स्वयशो गृणन्ति

११ [८] (५११)

(५०)

७ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगतीः ३, ४ अभिसारिणी, ५ जिष्ठपृ ।

प्र वो महे मन्दमानायान्धसो ऽर्वा विश्वानराय विश्वाभुवे ।

इन्द्रस्य यस्य सुमखं सहो महि श्रवो नृम्णं च रोदसी सपर्यतः

१

सो चित्र सख्या नरं इनः स्तुत—श्चकृत्य इन्द्रो मावते नरे ।

विश्वासु धूपं वाजकृत्येषु सपते वृत्रे वाप्स्वभि शूर मन्दसे

२

के ते नर इन्द्र ये त इपे ये ते सुम्रं सधन्यमिषक्षान् ।

के ते वाजायासुराय हिन्विरे के अप्सु स्वासूर्वरासु पौर्ये

३

भुवस्त्वामिन्द्र ब्रह्मणा महान् भुवो विश्वेषु सर्वनेषु यज्ञियः ।

भुवो नृदच्यौतो विश्वस्मिन् भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्षणे ।

४

अत्रा नु के ज्यायान् यज्ञवन्सो महीं त ओमात्रां कृष्टयो विदुः ।

असो नु के मजरो वर्धाश्च विश्वेदेता सर्वना तूतुमा कृषे

५

(५१८)

एता विश्वा सर्वना तूतुमा कृपे स्वयं सूनो सहसो यानि दधिषे ।

वराय ते पात्रं धर्मणे तना यज्ञो मन्त्रो ब्रह्मोद्यतं वचः ६

ये ते विप्र ब्रह्मकृतः सुते सचा वसूनां च वसुनश्च द्वावने ।

प्र ते सुस्रस्य मर्तसा पथा भुवन् मदे सुतस्य सोम्यस्यान्धसः ७ [९] (५२०)

(५१)

(९) १, ३, ५, ७, ९ देवाः, २, ४, ६, ८ सौचीकोऽग्निः । २, ४, ६, ८ देवाः,

१, ३, ५, ७, ९ अग्निः । त्रिष्टुप् ।

महत् तदुल्लं स्थर्विरं तदासी—द्योनाविष्टितः प्रविवेशिथापः ।

विश्वा अपश्यद्बहुधा ते अग्रे जातवेदस्तन्वो देव एकः १

को मां ददर्श कतमः स देवो यो मे तन्वो बहुधा पर्यर्पयन् ।

क्राह मित्रावरुणा क्षियन्त्यग्नेर्विश्वाः समिधो देवयानीः २

ऐच्छाम त्वा बहुधा जातवेदः प्रविष्टमग्रे अप्सवोर्पधीषु ।

ते त्वा युमो अचिकेच्चित्रभानो दशान्तरुण्यादतिरोचमानम् ३

होत्रावुहं वरुण विश्वदायं नेदेव मां युनजन्नत्र देवाः ।

तस्य मे तन्वो बहुधा निविष्टा एतमर्थं न चिकेताहमग्निः ४

एहि मनुर्देवयुर्यज्ञकामो ऽरंक्रत्या तमसि क्षेप्यग्रे ।

सुगान् पथेः कृणुहि देवयानान् वहं हव्यानि सुमनस्यमानः ५ [१०]

अग्रेः पूर्वं भ्रातरो अर्थमेतं रथीवाध्वानमन्वावरीवुः ।

तस्माद्भिया वरुण दूरमायं गौरो न क्षेप्रोरविजे ज्यायाः ६

कुर्मस्त आयुर्रजं यदग्रे यथा युक्तो जातवेदो न रिष्याः ।

अथा वहासि सुमनस्यमानो भागं देवेभ्यो हविषं सुजात ७

प्रयाजान् मे अनुयाजंश्च केवलानूर्जस्वन्तं हविषो दत्त भागम् ।

घृतं चापां पुरुषं चौर्पधीनामग्रेश्च द्विर्धमायुरस्तु देवाः ८

तव प्रयाजा अनुयाजाश्च केवल ऊर्जस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः ।

तवाग्ने यज्ञोऽयमस्तु सर्वस्तुभ्यं नमन्तां प्रदिशश्चतसः ९ [११] (५२१)

(५२)

६ सौचीकोऽग्निः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

विश्वे देवाः शास्तन मा यथेह होता वृतो मनवे यज्ञिषद्य ।	
प्र मे ब्रूत भागधेयं यथा वो येन पथा हव्यमा वो वहानि	१
अहं होता न्यसीदुं यजीयान् विश्वे देवा मरुतो मा जुनन्ति ।	
अहरहरश्चिनाध्वर्यवं वां ब्रह्मा समिद्धवति साहुतिवाम् ।	२
अयं यो होता किरु स यमस्य कमप्यूहे यत् समञ्जन्ति देवाः ।	
अहरहरजायते मासिमास्यथा देवा दधिरे हव्यवाहम्	३
मां देवा दधिरे हव्यवाहमपस्तुक्तं बहु कृच्छ्रा चरन्तम् ।	
अग्निर्विद्वान् यज्ञं नः कल्पयाति पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम्	४
आ वो यक्षयमृतत्वं सुवीरं यथा वो देवा वरिवः कराणि ।	
आ ब्रह्मोर्वज्रमिन्द्रस्य धेया मथेमा विश्वाः प्रतना जयाति	५
त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नवं चासपर्यन् ।	
औक्षन् घृतैरस्तृणन् बर्हिर्म्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त	६ [१२] (५३५)

(५३)

११ देवाः, ४-५ सौचीकोऽग्निः । अग्निः, ४-५ देवाः । १-५, ८ त्रिष्टुप्; ६-७, ९-११ जगती ।

यमेच्छाम मनसा सोऽयमागाद्यज्ञस्य विद्वान् परुषश्चिकित्वान् ।	
स नो यक्षद् देवताता यजीयान् नि हि पत्सुदन्तरः पूर्वी अस्मत्	१
अराधि होता निपदा यजीया नभि प्रयांसि सुधितानि हि ख्यत ।	
यजामहे यज्ञियान् हन्तं देवा ईळांमहा ईड्यो आज्येन	२
साध्वीमर्कवैववीति नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामविदाम गुह्याम् ।	
स आयुरागात् सुरभिर्वसानो भद्रामर्कवैवहृति नो अद्य	३
तद्वद्य वाचः प्रथमं मसीय येनासुरा अभि देवा असांम ।	
ऊर्जाद उत यज्ञियासः पञ्च जना मम होत्रं जुषध्वम्	४
पञ्च जना मम होत्रं जुगन्तां गोजाता उत ये यज्ञियासः ।	
पृथिवी नः पार्थिवात् पात्वहसो ऽन्तरिक्षं विव्यात् पात्वस्मान्	५ [१३] (५४०)

तन्तुं तन्वन् रजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पृथो रक्ष धिया कृतान् ।	
अनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया देव्यं जनम्	६
अक्षानहो नह्यतनोत सोम्या इष्कृणुध्वं रक्षना ओत पिशत ।	
अष्टार्वन्धुरं वहताभितो रथं येन देवासो अनयन्नाभि प्रियम्	७
अश्मन्वती रीयते सं रभध्वमुत्तिष्ठत प्र तरता सखायः ।	
अत्रा जहाम ये असन्नशेवाः शिवान् वयमुत्तरमाभि वाजान् ।	८
त्वष्टा माया वेदुपसामुपस्तमो विभ्रत पात्रा देवपानानि शंतमा ।	
शिशीति नूनं परंशुं स्वायसं येन वृश्चादेतेशो ब्रह्मणस्पतिः	९
सतो नूनं कंवयः सं शिशीत वाशीभिर्याभिरमृताय तक्षथ ।	
विद्रांसः पदा गुह्यानि कर्तन् येन देवासो अमृतत्वमानुशुः	१०
गर्भे योषामर्दधुर्वत्समासन्वपीच्येन मनसोत जिह्वया ।	
स विश्वाहा सुमना योग्या अभि सिंहासनिर्वनते कार इज्जितिम्	११ [१४] (५४६)

(५४)

६ बृहदुक्थो वामदेव्यः । इन्द्रः । जिह्वुप् ।

तां सु ते कीर्तिं मघवन् महित्वा यत् त्वा भीति रावसी अह्वयेताम् ।	
प्रावो देवा आतिरो दासमोजः प्रजायै त्वस्ये यदक्षि इन्द्र	१
यद्वरस्तन्वा वावृधानो बलानीन्द्र प्रवृवाणो जनेषु ।	
मायेत् सा ते यानि युद्धान्याहुर्नाद्य शत्रुं ननु पुरा विविंसे	२
क उ नु ते महिमनः समस्याऽस्मत् पूर्व ऋषयोऽन्तमापुः ।	
यन्मातरं च पितरं च साकमर्जनयथास्तन्वः स्वायाः	३
चत्वारिं ते असुर्याणि नामाऽदाभ्यानि महिषस्य सन्ति ।	
त्वमङ्ग तानि विश्वानि वित्से येभिः कर्माणि मघवश्चकथं	४
त्वं विश्वा दधिषे केवलाणि यान्याविर्या च गुहा वसूनि ।	
काममिन्मे मघवन् मा वि तारिस्त्वमाज्ञाता त्वमिन्द्रासि दाता	५
यो अर्द्धाज्योतिषि ज्योतिरन्तरीयो असृजन्मधुना सं मधूनि ।	
अर्धं प्रियं शूपमिन्द्राय मन्मं ब्रह्मकृतो बृहदुक्थाववाचि	६ [१५] (५५१)

(५५)

८ बृहदुक्थो वामदेव्यः । इन्द्रः । निष्टुप् ।

दूरे तन्नाम गुह्यं पराचैर्यत् त्वा भीते अह्वयेतां वयोधै ।	
उदस्तभ्राः पृथिवीं द्यामभीके भ्रातुः पुत्रान् मघवन् तित्विषाणः	१
महत् तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृग् येन भूतं जनयो येन भव्यम् ।	
प्रत्नं जातं ज्योतिर्यदस्य प्रियं प्रियाः समविशन्त पञ्च	२
आ रोदसी अपृणादोत मध्यं पञ्च देवाँ क्रतुशः सप्तसप्त ।	
चतुर्विंशता पुरुधा वि चष्टे सरूपेण ज्योतिषा विव्रतेन	३
यदुप औच्छः प्रथमा विभाना मर्जनयो येन पुष्टस्य पुष्टम् ।	
यत् ते जामित्वमवरं परस्या महन्महत्या असुरत्वमेकम्	४
विधुं दद्वानं समने बहूनां युवानं सन्तं पलितो जंगार ।	
वेवस्यं पश्य काव्यं महित्वा दद्या मयार स ह्यः समान	५ [१६]
शाकर्मना शाको अरूणः सुपर्ण आ यो गृहः शूरः सनादनीळः ।	
यच्चिकेत सत्यमित् तन्न भोगं वसुं स्फार्हमुत जेतोत दाता	६
ऐभिर्ददे वृष्ण्या पौस्यानि येभिरौक्षद्वृत्रहत्यां च वृज्जी ।	
ये कर्मणः क्रियमाणस्य मूह क्रतेकर्ममुदजायन्त देवाः	७
युजा कर्माणि जनयन् विश्वौजा अशस्तिहा विश्वमनास्तुरापाद् ।	
पीत्वी सोमस्य दिव आ वृधानः शूरो निर्युधाधमदस्यून्	८ [१७] (५६)

(५६)

७ बृहदुक्थो वामदेव्यः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ४-६ जगती ।

इदं तु एकं पुर ऊं तु एकं तृतीयं ज्योतिषा सं विशस्व ।	
संवेशिन् तन्वश्वाँरुरोधि प्रियो देवानां परमे जनित्रे	१
तनूष्टे वाजिन् तन्वं नयन्ती वाममस्मभ्यं धातु शर्म तुभ्यम् ।	
अहृतो महो धरुणांय देवान् विर्विव ज्योतिः स्वमा मिमीयाः	२
वाज्यांसि वाजिनेना सुवेनीः सुवितः स्तोमं सुवितो दिवं गाः ।	
सुवितो धर्मं प्रथमानु सत्या सुवितो देवान् त्सुवितोऽनु पत्नं	३
महिष्ठ एषां पितरश्चनेशिरे देवा देवेर्वदधुराणि क्रतुम् ।	
समविष्यचुरुत यान्यत्विषुरैषां तनूषु नि विविशुः पुनः	४ (५७)

सहोभिर्विश्वं परि चक्रमू रजः पूर्वा धामान्यामिता मिमांसाः ।
 तनूषु विश्वा मुर्वना नि येमिरे प्रासारयन्त पुरुष प्रजा अनु ५
 द्विधा सूनवोऽसुरं स्वर्विबु मास्थापयन्त तृतीयैः कर्मणा ।
 स्वां प्रजां पितरः पित्र्यं सह आवरोष्वदधुस्तन्तुमाततम् ६
 नावा न क्षोदः प्रदिशः पृथिव्याः स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।
 स्वां प्रजां बृहदुक्थो महित्वा ऽऽ वरोष्वदधादा परेषु ७ [१८] (५६७)

(५७)

६ वन्धुः श्रुतयन्धुर्विप्रवन्धुर्गौपायनाः । विश्वे देवाः । गायत्री ।

मा प्र गाम् पृथो वयं मा यज्ञादिन्द्र सोमिनः । मान्तः स्थुर्नो अरातयः १
 यो यज्ञस्य प्रसायन् स्तन्तुर्वेष्वाततः । तमाहुतं नशीमहि २
 मनो न्वा हुवामहे नाराज्ञंसेन सोमेन । पितृणां च मनमभिः ३
 आ त एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे । ज्यौक् च सूर्यं दृशे ४
 पुनर्मः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः । जीवं वातं सचेमहि ५
 वयं सोम धृते तव मनस्तनूषु विभ्रतः । प्रजावन्तः सचेमहि ६ [१९] (५७३)

(५८)

११ वन्धुः श्रुतयन्धुर्विप्रवन्धुर्गौपायनाः । मन आवर्तनम् । अनुष्टुप् ।

यत् ते यमं वैवस्वतं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे १
 यत् ते दिवं यत् पृथिवीं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे २
 यत् ते भूमिं चतुर्भृष्टिं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे ३
 यत् ते चतस्रः प्रविशो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे ४
 यत् ते समुद्रमण्वं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे ५
 यत् ते मरीचीः प्रवतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे ६ [२०]
 यत् ते अपो यदोषधीं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे ७
 यत् ते सूर्यं यदुषसं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे ८
 यत् ते पर्वतान् बृहतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे ९
 यत् ते विश्वमिदं जगन्मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे १०
 यत् ते पराः परावतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे ११
 यत् ते भूतं च भव्यं च मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसी ह क्षयाय जीवसे १२
 [२१] (५८५)

(५९)

१० वन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुर्गौपायनाः । १-३ निर्वृतिः, ४ निर्वृतिः सोमश्च, ५-६ असुनीतिः,
७ पृथिवी-द्वधन्तरिक्ष-सोम-पूष-पथ्या-स्वस्त्यः, ८-१० द्यावापृथिवी, १० (पूर्वार्धस्य)
इन्द्र-द्यावापृथिव्यः । १िण्डुप्, ८ पक्ष्तिः, ९ मद्वापक्ष्तिः, १० पक्ष्त्युत्तरा ।

प्र तार्यायुः प्रतुरं नवीयुः स्थातरिव क्रतुमता रथस्य ।
अथ च्यवान् उत तवीत्यथ परातुरं सु निर्वृतिर्जिहीताम् १
सामन् नु राये निधिमद्रवन् कारामहे सु पुरुष भवांसि ।
ता नो विश्वानि जरिता ममत्तु परातुरं सु निर्वृतिर्जिहीताम् २
अभी प्वयैः पौंस्यैर्भवेम द्यौर्न भूमिं गिरयो नाजान् ।
ता नो विश्वानि जरिता चिकेत परातुरं सु निर्वृतिर्जिहीताम् ३
मो पु णः सोम मृत्यवे परा द्वाः पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् ।
द्युर्भिर्हितो जरिमा सू नो अस्तु परातुरं सु निर्वृतिर्जिहीताम् ४
असुनीते मनो अस्मासु धारय जीवातवे सु प्र तिरा न आयुः
रारन्धि नः सूर्यस्य संहृशि धृतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व ५ [२२]

असुनीते पुनरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह नो धेहि भोगम् ।
ज्योक् पश्येम सूर्यमुच्चरन्तं मनुमते मूलया नः स्वस्ति ६
पुनर्नो असु पृथिवी ददातु पुनर्द्यौर्विधी पुनरन्तरिक्षम् ।
पुनर्नोः सोमस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पृथ्यां वा स्वस्तिः ७

शं रोदसी सुबन्धवे यही क्रतस्य मातरा ।

भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो पु ते किं चनाममत ८
अव द्वके अव त्रिका विवश्वरन्ति भेषजा ।

क्षमा चरिण्वेककं भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो पु ते किं चनाममत ९
समिन्द्रेण गार्मन्द्वाहं य आर्वहदुग्गीनराण्या अनः ।

भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो पु ते किं चनाममत १० [२३] (५५)

(६०)

१२ वन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुर्गौपायनाः, ६ अगस्त्यस्वसा एषां माता ऋषिका । १-४, ६ असुनीतिः,
५ इन्द्रः, ७-११ जीवः, १२ हस्तः । अनुष्टुप्, १-५ गायत्री, ८-९ पंक्तिः ।

आ जनं त्वेषसंहं माहीनानामुपस्तुतम् । अगन्म बिभ्रतो नमः १
असमातिं नितोशनं त्वेषं निययिन् रथम् । मजेरथस्य सत्पतिम् २

यो जनान् महिषाँ ईवा—ऽतितस्थौ पर्वीरवान् । उतापर्वीरवान् युधा ३
 यस्यैक्ष्वाकुरूपं वृते रेवान् मराप्येवते । विर्वीव पञ्च कृष्टयः ४
 इन्द्रं क्षत्रासमातिषु रथप्रोष्ठेषु धारय । विर्वीव सूर्यं हृशे - ५

अगस्त्यस्य नऋद्यः सती युनक्षि रोहिता ।

पणीन् न्यक्कमीरभि विश्वान् राजन्नराधसः ६ [२४]

अयं मातायं पिता ऽयं जीवातुरागमत् । इदं तव प्रसर्पणं सुबन्धवेहि निरिहि ७
 यथा युगं वरत्रया नह्यन्ति धरुणांय कम् ।

एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये ८

यथेयं पृथिवी मही दाधारेमान् वनस्पतीन् ।

एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये ९

यमावृहं वैवस्वतात् सुबन्धोर्मन् आभरम् । जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये १०

न्यर्ध्वातोऽर्धं वाति न्यक् तपति सूर्यः । नीचीनमृग्या दुहे न्यग्भवतु ते रयः ११

अयं मे हस्तो भगवा नयं मे भगवत्तरः । अयं मे विश्वभेषजो ऽयं शिवाभिर्मर्शनः १२

[२५] (६०७)

(६१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ६१-६८]

२७ नाभावेदिष्टो मानवः । विदेवे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इवमित्था रोदं गूर्तवंचा ब्रह्म कत्वा शच्यामन्तराजौ ।

क्राणा यदस्य पितरा महेष्टाः परित् पुक्थे-अहन्ना सप्त होतृन् १

स इहानाय दभ्याय वन्व-ञ्च्यवान् सूर्देरमिमित् वेदिम् ।

तूर्वयाणो गूर्तवंचस्तमः क्षोदो न रेत इतऊति सिञ्चत् २

मनो न येपु हवनेपु तिग्मं विपः शच्या वनुथो द्रवन्ता ।

आ यः शर्याभिस्तुविनुष्णो अस्या-ऽश्रीणीतादिशं गर्मस्तौ ३

कृष्णा यद्वोष्वरुणीपु सीदद् त्रिवो नर्पाताश्विना हुवे वाम् ।

वीतं मे युजमा गंत मे अन्नं ववन्वांसा नेपमस्मृतधू ४

पथिष्ट यस्य वीरकर्मणिष्ण-दनुष्ठितं नु नयो अपौहत् ।

पुनस्तदा वृहति यत् कनायां दुहितुरा अनुभूतमनर्वा ५ [२६]

मध्या यत् कर्त्तमभेवदुभीके कामं कृष्णाने पितरि युवत्याम् ।

मनानयेतो जहतुर्वियन्ता सानौ निषिक्तं सुकृतस्य योनौ ६

(६१३)

पिता यत् स्वां दुहितरमधिष्कन् क्षमया रेतः संजग्मानो नि विश्वत् ।

स्वाध्यांजनयन् ब्रह्म वेवा वास्तोष्पतिं व्रतपां निरतक्षन्

स ई वृषा न फेनमस्यदृजौ स्मदा परैर्दपं वृध्रचेताः ।

सरत् पदा न दक्षिणा परावृद्ध न ता नु मे पृष्ठान्यो जगुध्रे

मक्षू न वह्निः प्रजाया उपब्धि—रग्निं न नग्न उप सीवृद्धः ।

सन्तिधम् सन्तितोत वाजं स धर्ता जज्ञे सहसा यवीयुत्

मक्षू कनायाः सख्यं नवग्वा कृतं वदन्त कृतयुक्तिमगमन् ।

द्विचर्हसो य उप गोपमागु—रदक्षिणासो अच्युता दुदुक्षन्

१० [२७]

मक्षू कनायाः सख्यं नवीयो राधो न रेतः कृतमित् तुरण्यन् ।

शुचि यत् ते रेक्ण आयजन्त सबर्द्धायाः पर्य उस्त्रियायाः

पश्वा यत् पश्वा वियुता बुधन्ते—ति ब्रवीति वक्तरी रराणः ।

वसोर्वसुत्वा कारवोऽनेहा विश्वं विवेष्टि द्रविणमुप क्षु

तदिह्वस्य परिपद्धानो अगमन् पुरु सदर्न्तो नार्पदं बिभित्सन् ।

वि शुष्णास्य संग्रथितमनर्वा विदत् पुरुप्रजातस्य गुहा यत्

भर्गो ह नामोत यस्य वेवाः स्वर्णं ये त्रिषधस्थे निषेदुः ।

अग्निर्ह नामोत जातवेदाः श्रुधी नो होतकृतस्य होताधुक्

उत त्या मे रौद्रावर्चिमन्ता नासत्याविन्द्र गूतये यजध्वे ।

मनुध्वद्वक्तवर्हिषे रराणा मन्दू हितप्रयसा विश्व यज्यू

१५ [२८]

अयं स्तुतो राजा वन्दि वेधा अपश्च विप्रस्तरति स्वसेतुः ।

स कक्षीवन्तं रेजयत् सो अग्निं नेमिं न चक्रमवर्तो रघुदु

स द्विबन्धुर्वतरणो यन्तां सबर्धु धेनुमस्वं दुहध्वै ।

सं यन्मित्रावरुणा वृश्च उक्थै—ज्येष्ठैर्भिर्यमणं वरुथैः

तद्वन्धुः सूरिर्विवि तै धियंथा नाभानेदिष्ठो रपति प्र वेनन् ।

सा नो नाभिः परमास्य वा घा—ऽहं तत् पश्चा कतिथश्चिदास

इयं मे नाभिर्हि मे सधस्थ—मिमे मे वेवा अयमस्मि सर्वः ।

द्विजा अहं प्रथमजा कृतस्ये—दं धेनुरदुहज्जायमाना

अधासु मन्द्रो अरतिर्विभावा ऽव स्पति द्विवर्तनिर्विनेषाट् ।

ऊर्ध्वा यच्छ्रेणिर्न शिशुर्वन् मक्षू स्थिरं शैवृधं सूत माता

२० [२९] (६७७)

अथा गाव उर्षमातिं कनाया अनु श्वान्तस्य कस्य चित् परेयुः ।

श्रुधि त्वं सुद्विणो नस्त्वं याँलाश्वघ्नस्य वावृधे सुनृताभिः २१

अथ त्वमिन्द्र विद्वद्यस्मान् महो राये नृपते वज्रबाहुः ।

रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरि ननेहसस्ते हरिवो अभिष्टौ २२

अथ यद्राजाना गविंष्टौ सरत् सरण्युः कारवे जरण्युः ।

विप्रः प्रेष्ठः स ह्येषां बभूव परा च वक्षदुत पर्षदेनान् २३

अथा न्वस्य जेन्यस्य पुष्टौ वृथा रेमन्त ईमहे तदू नु ।

सरण्युरस्य सुनरश्वो विप्रश्चासि श्रवसश्च सातौ २४

युवोर्यद्वि सुख्यायास्मे शर्घाय स्तोमं जुजुपे नमस्वान् ।

विश्वन्न यस्मिन्ना गिरः समीचीः पूर्वीव गातृदाशत् सूनृतयि २५

स गृणानो अद्भिर्वैववानिति सुबन्धुर्नमसा सूक्तैः ।

वर्धदुक्थैर्वचोभिरा हि नूनं व्यध्वैति पयंस उस्मियायाः २६

त ऊ पु णो महो यजत्रा भूत देवास ऊतये सजोषाः ।

ये वाजौ अनयता वियन्तो ये स्था निचेतारो अमूराः २७ [३०] (६३४)

—३०८५—

[द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ व० १-२४]

(६२)

११ नाभानेदिष्टो मानवः । विश्वे देवाः, १-६ अङ्गिरसो वा, ८-११ सावर्णेर्दागम् । जगती;

५, ८, ९ अनुष्टुप्; प्रगाथः= (६ वृहती, ७ सतोवृहती); १० गायत्री, ११ त्रिष्टुप् ।

ये यज्ञेन दाक्षिण्या समक्ता इन्द्रस्य सुख्यममृतत्वमान्श ।

तेभ्यो भद्रमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः १

य उदाजन् पितरो गोमयं वस्व तेनाभिन्दन् परिवत्सरे वलम् ।

व्रीधायुत्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः २

य ऋतेन सूर्यमारोहयन् विध्य प्रथयन् पृथिवीं मातरं वि ।

सुप्रजास्त्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ३

अयं नाभा वदति वल्गु वो गृहे देवपुत्रा ऋषयस्तच्छृणोतन ।

सुब्रह्मण्यमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ४

विरूपास इहपयस्त इद्रमभिरवेपसः । ते अङ्गिरसः सुनवस्ते अग्नेः परि, जज्ञिरे ५ [१]

ये अग्नेः परि जज्ञिरे विरूपासो द्विस्परि ।

नवश्वो नु दशग्वो अङ्गिरस्तमः सचा देवेषु महते

६

(६४०)

इन्द्रेण युजा निः सृजन्त वाघतो ब्रजं गोमन्तमश्विनम् ।

सहस्रं मे ददतो अष्टकण्यः । श्रवो देवेष्वक्रत

७

प्र नूनं जायतामयं मनुस्तोक्मेव रोहतु । यः सहस्रं ज्ञाताश्वं सद्यो वानाय मंहते ८
न तमश्नोति कश्चन विव इव सान्वारभम् ।

सावर्ण्यस्य दक्षिणा वि सिन्धुरिव पप्रथे

९

उत वासा परिविपे स्मद्दिष्टी गोपरीणसा । यदुस्तुर्वश्च मामहे

१०

सहस्रदा ग्रामणीर्मा रिपन्मनुः सूर्येणास्य यतमानैतु दक्षिणा

सार्वर्ण्यैवाः प्र तिरन्वायु—र्यस्मिन्नश्रान्ता असनाय वाजम्

११ [२] (६४५)

(६३)

१७ गयः प्लातः । विश्वे देवाः १५-१६ पथ्या स्वस्तिः । जगती, १५ त्रिष्टुप्वा; १६-१७ त्रिष्टुप् ।

परावतो ये दिधिषन्त आप्यं मनुप्रीतासो जनिमा विवस्वतः ।

ययातेर्ये नहुष्यस्य बर्हिषि देवा आसते ते अधि ब्रुवन्तु नः

१

विश्वा हि वो नमस्यानि वन्या नामानि देवा उत यज्ञियानि वः ।

ये स्थ जाता अदितेरन्यस्परि ये पृथिव्यास्ते म इह श्रुता हवम्

२

येभ्यो माता मधुमत् पिबन्ते पर्यः पीयूषं द्यौरदितिरद्विबर्हाः ।

उक्थशुष्मान् वृषभरान् त्वप्रस—स्तां आकृत्यां अनु मदा स्वस्तये

३

नृचक्षसो अनिमिषन्तो अर्हणा बृहदेवासो अमृतत्वमानशुः ।

ज्योतीरथा अहिमाया अनांगसो द्विवो वर्ष्माणं वसते स्वस्तये

४

सम्राजो ये सुवृधो यज्ञमाययु—रपरिहृता दधिरे द्विवि क्षयम् ।

तां आ विवास नमसा सुवृक्तिभिर्महो आकृत्यां अदितिं स्वस्तये

५ [३]

को वः स्तोमं राधति यं जुजोषथ विश्वे देवासो मनुषो यति ष्ठन ।

को वोऽध्वरं तुविजाता अरं कर्द यो नः पर्पदत्यंहः स्वस्तये

६

येभ्यो होत्रां प्रथमामायेजे मनुः समिद्धाग्निर्मनसा सप्त होतृभिः ।

त आदित्या अगम्यं शर्म यच्छत सुगा नः कर्त सुपथा स्वस्तये

७

य ईशिरे मुर्वनस्य प्रचेतसो विश्वस्य स्थानुर्गताश्च मन्तवः ।

ते नः कृतादकृतादेनसस्पर्य—द्या देवासः पिपृता स्वस्तये

८

(६४६)

भरेष्विन्द्रं सुहृवं हवामहे—ऽहोमुचं सुकृतं दैव्यं जनम् ।	
अग्निं मित्रं वरुणं सातये भगं द्यावापृथिवी मरुतः स्वस्तये	९
सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमर्दिति सुप्रणीतिम् ।	
देवीं नावं स्पृच्छामनंगस—मस्रवन्तीया रुहेमा स्वस्तये	१० [४]
विश्वे यजन्ना अधि वोचतोतये त्रायध्वं नो दुरवाया अभिह्वतः ।	
सत्यया वो देवहृत्पा हुवेम शृण्वतो देवा अर्वसे स्वस्तये	११
अपामीवामप विश्वामनाहुति मपाराति दुर्विद्वन्नामवायतः ।	
आरे देवा द्वेपो अत्यद्युपोतनो—रु णः शर्म यच्छता स्वस्तये	१२
अरिष्टः स मर्तो विश्वं एधते प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्पति ।	
यमादित्यासो नयथा सुनीतिभि—रति विश्वानि दुरिता स्वस्तये	१३
यं देवासोऽवध्व वाजसातो यं शूरसाता मरुतो हिते धने ।	
प्रातर्यावाणं रथमिन्द्र सानसि—मरिष्यन्तमा रुहेमा स्वस्तये	१४
स्वस्ति नः पृथ्यासु धन्वंसु स्वस्त्यप्सु वृजने सर्व्वति ।	
स्वस्ति नः पुत्रकृतेषु योनिषु स्वस्ति राये मरुतो दधातन	१५
स्वस्तिरिद्धि प्रपथे श्रेष्ठा रेक्षणस्वत्यभि या वाममेति ।	
सा नो अमा सो अरणे नि पातु स्वावेशा भवतु देवगोपा	१६
एवा प्लुतेः सुनुरवीवृधद्यो विश्वं आदित्या अदिते मनीषी ।	
ईशानासो नरो अमर्त्येना—ऽस्तावि जने दिव्यो गर्येन	१७ [५] (६६९)

(६४)

१७ गद्यः प्लातः । विश्वे देवाः । जगतीः १२, १६, १७ त्रिष्टुप् ।

कथा देवानां कतमस्य यामनि सुमन्तु नाम शृण्वतां मनामहे ।	
को मृच्छाति कतमो नो मयस्करत् कतम ऊती अभ्या ववर्तति	१
क्रतूयन्ति क्रतवो ह्रत्सु धीतयो वेनन्ति वेनाः पतयन्त्या दिशः ।	
न मर्द्धिता विद्यते अन्य एभ्यो देवेषु मे अधि कामा अयंसत	२
नरा वा शंसं पूषणमगोह्य मग्निं देवेन्द्रमभ्यर्चसे गिरा ।	
सूर्यामासा चन्द्रमसा यमं दिवि त्रितं वार्तमुषसं क्रतुमश्विना	३ (६६५)

- कथा कविस्तुवीरवान् कया गिरा बृहस्पतिर्वावृधते सुवृक्तिभिः ।
अज एकपात् सुहर्षेभिर्ऋकभिर्—रहिः शृणोतु बुधयोऽ हवींमनि ४
दक्षस्य वादिते जन्मनि व्रते राजाना मित्रावरुणा विवाससि ।
अतूर्तपन्थाः पुरुरथो अयमा समहोता विपुरुषेषु जन्मसु ५ [६]
ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वन्तु वाजिनो मितद्रवः ।
सहस्रा मेधसाताविव त्मना महो ये धनं समिथेषु जधिरे ६
प्र वो वायुं रथयुजं पुरंधिं स्तोमैः कृणुध्वं सखाय्यं पूषणम् ।
ते हि देवस्य सवितुः सर्वांमनि कतुं सचन्ते सचित्तः सचेतसः ७
त्रिः सप्त सप्ता नद्यो महीरपो वनस्पतीन् पर्वतां अग्रिमूतये ।
कृशानुमस्तृन् तिष्यं सुधस्थ आ रुद्रं रुद्रेषु रुद्रियं हवामहे ८
सरस्वती सरयुः सिन्धुरुमिभिर्महो महीरवसा यन्तु वक्षणीः ।
देवीरापो मातरः सूदयित्वो घृतवत् पयो मधुमन्नो अर्चत ९
उत माता बृहद्दिवा शृणोतु न—स्त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः पिता वचः ।
ऋभुक्षा वाजो रथस्पतिर्भगो रणवः शंसः शशमानस्य पातु नः १० [७]
रणवः संहृष्टौ पितुमां इव क्षयो भद्रा रुद्राणां मरुतामुपस्तुतिः ।
गोभिः प्याम यशसो जनेष्वा सदा देवास इळ्या सचेमहि ११
यां मे धियं मरुत इन्द्र देवा अर्ददात वरुण मित्र युयम् ।
तां पीययत् पर्यसेव धेनुं कुविद्रिरो अधि रथे वहांथ १२
कुविवृद्धः प्रति यथा चिदस्य नः सजात्यस्य मरुतो बुबोधथ ।
नामा यत्र प्रथमं संनसामहे तत्र जामित्वमर्दितिर्दधातु नः १३
ते हि द्यावापृथिवी मातरा मही देवी देवाञ्जन्मना यज्ञिये इतः ।
उभे बिभृत उभयं भरीमाभिः पुरु रैतांसि पितृभिश्च सिञ्चतः १४
वि पा होत्रा विश्वमश्नोति वार्यं बृहस्पतिरर्मतिः पर्नीयसी ।
प्रावा यत्र मधुपुदुच्यते बृह—दवीवशन्त मतिभिर्मनीषिणः १५
एवा कविस्तुवीरवां कतज्ञा द्रविणस्युर्द्रविणसश्चकानः ।
उक्थेमिरत्र मतिभिश्च विप्रो—ऽपीपयद्रयो विव्यानि जन्म १६
एवा प्लुतेः सूनुरवीवृधद्वो विश्व आदित्या अदिते मनीषी ।
इशानासो नरो अमर्त्येना—ऽस्तावि जनो विन्यो गयेन १७ [८] (१५)

(६५)

१५ वसुकर्णो वासुकः । विश्वे देवाः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

अग्रिरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा वायुः पूषा सरस्वती सजोषसः ।
 आवृत्त्या विष्णुर्मरुतः स्वर्बृहत् सोमो रुद्रो अर्दितिर्वह्मणस्पतिः १
 इन्द्राग्नी वृत्रहर्त्येषु सत्पती मिथो हिन्वाना तन्वाँ समोकसा ।
 अन्तरिक्षं मह्या पंपुरोजसा सोमो घृतश्रीमंहिमानंमरीर्यन् २
 तेषां हि मद्भा महतामनर्वणां स्तोमो इर्यमृतज्ञा क्रतावृधाम् ।
 ये अप्सवमर्णवं चित्रार्धसु स्ते नो रासन्तां महये सुमित्र्याः ३
 स्पर्णरभन्तरिक्षाणि रोचना द्यावाभूमी पृथिवी स्कम्भुरोजसा ।
 पूक्षा इव महयन्तः सुरातयो देवाः स्तवन्ते मनुपाय सूरयः ४
 मित्राय शिक्ष वरुणाय दाशुषे या सम्राज्ञा मनसा न प्रयुच्छतः ।
 ययोर्धाम धर्मणा रोचते बृहद् ययोर्भे रोदसी नाधंसी वृता ५ [९]

या गौर्वर्तनि पर्येति निष्कृतं पयो दुहाना व्रतनीरवारतः ।
 सा प्रब्रुवाणा वरुणाय दाशुषे देवेभ्यो दाशञ्जविषां विवस्वते ६
 विवक्षसो अग्रिजिह्वा क्रतावृध क्रतस्य योनिं विमृशन्तं आसन्त ।
 द्यां स्कमित्यप आ चक्रुरोजसा यज्ञं जनिन्वी तन्वीँ नि मामृजुः ७
 परिक्षितां पितरां पूर्वजावरी क्रतस्य योनां क्षयतः समोकसा ।
 द्यावापृथिवी वरुणाय सन्नते घृतवत् पयो महिषाय पिन्वतः ८
 पर्जन्यावाता वृषभा पुंगीपिणेन्द्रवायू वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 देवाँ आवृत्त्यो अर्दितिं हवामहे ये पार्थिवासो द्विव्यासो अप्सु ये ९
 त्वष्टारं वायुमृभवो य ओहते दैव्या होतारा उपसं स्वस्तये ।
 बृहस्पतिं वृत्रखादं सुमेधसं मिन्द्रियं सोमं धनसा उ ईमहे १० [१०]

बह्व भागश्च जनयन्त ओषधीर्वनस्पतीन् पृथिवीं पर्वतो अपः ।
 सूर्यं द्विवि रोहयन्तः सुदानव आर्या व्रता विसृजन्तो अघि क्षमि ११
 भुज्युमंहसः पिपृथो निरश्विना श्यावं पुत्रं वधिमृत्या अजिन्वतम् ।
 कमद्युवं विमदायोहथुर्युवं विष्णाप्यवं विश्वकायाव सृजथः १२
 पावीरवी तन्यतुरेकपावृजो त्रिवो धर्ता सिन्धुरापः समुद्रियः ।
 विश्वे देवासः शृणवन् वचांसि मे सरस्वती सह धीभिः पुरंध्या १३ (६९२)

विश्वे देवाः सह धीमिः पुरंध्या मनोर्यजत्रा असृता कृतज्ञाः ।

रातिपाचो अभिपाचः स्वर्विवः स्वर्गिरि मय्य सूक्तं जुषिरत

१४

देवान् वसिष्ठो अमृतान् ववन्दे ये विश्वा भुवन्नामि प्रतस्थुः ।

ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१५ [११] (६५३)

(६६)

१५ घसुकर्णो वासुकः । विश्वे देवाः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

देवान् हुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तये ज्योतिष्कृतो अध्वरस्य प्रचेतसः ।

ये वावुधुः प्रतरं विश्ववेदस इन्द्रज्येष्ठासो असृता कृतावृधः

१

इन्द्रप्रसूता वरुणप्रशिष्टा ये सूर्यस्य ज्योतिषो भागमानशुः ।

मरुद्गणे वृजने मन्म धीमहि माघेने यज्ञं जनयन्त सूरयः

२

इन्द्रो वसुभिः परि पातु नो गर्यमावित्येनो अदितिः शर्म यच्छतु ।

रुद्रो रुद्रेभिर्वैवो मृळयाति न स्वष्टा नो ग्रामिः सुविताय जिन्वतु

३

अदितिद्यावापृथिवी कृतं महदिन्द्राविष्णू मरुतः स्वर्बृहत् ।

देवाँ आवित्यो अवसे हवामहे वसून् रुद्रान् त्वजितारं सुक्सेसम्

४

सरस्वान् धीभिर्वरुणो धृतव्रतः पूषा विष्णुर्महिमा वायुरश्विनौ ।

ब्रह्मकृतो अमृतो विश्ववेदसः शर्म नो यसन् त्रिवरुथमंहसः

५ [१२]

वृषा यज्ञो वृषणः सन्तु यज्ञिया वृषणो देवा वृषणो हविष्कृतः ।

वृषणा द्यावापृथिवी कृतावरी वृषा पर्जन्यो वृषणो वृषस्तुमः

६

अग्नीषोमा वृषणा वाजसातये पुरुप्रज्ञस्ता वृषणा उपं भुवे ।

यावीजिरे वृषणो देवयज्यया ता नः शर्म त्रिवरुथं वि रंसतः

७

धृतव्रताः क्षत्रिया यज्ञनिष्कृतो बृहद्विवा अध्वराणामभिश्रियः ।

अग्निहोतार कृतसापो अद्रुहो ऽपो अमृजन्ननु वृत्रतूर्ये

८

द्यावापृथिवी जनयन्नभि व्रता ऽऽप ओषधीर्वनिनानि यज्ञिया ।

अन्तरिक्षं स्वर्गा पप्रुरुतये वशं देवासस्तन्वीरु नि मामृजुः

९

धृतारो विव क्रमवः सुहस्ता वातापर्जन्या महिषस्य तन्यतोः ।

आप ओषधीः प्र तिस्तु नो गिरो भगो रातिर्वाजिनो यन्तु मे हवम्

१० [१३] (७०७)

समुद्रः सिन्धू रजो अन्तरिक्ष—मज एकपात तनयितुरर्णवः । अहिर्बुध्न्यः शृणवद्वचांसि मे विश्वे देवासं उत सूरयो मम स्याम वो मनवो देववीतये प्राश्नं नो यज्ञं प्र णयत साधुया । आदित्या रुद्रा वसवः सुदानव इमा ब्रह्म हास्यमानानि जिन्वत देव्या होतारा प्रथमा पुरोहित ऋतस्य पन्थामन्वेमि साधुया । क्षेत्रस्य पतिं प्रतिवेशामीमहे विश्वान् देवाँ अमृताँ अप्रयुच्छतः वसिष्ठासः पितृवद्वाचमकृत देवाँ इळांना कथिवत स्वन्तये । प्रीता इव ज्ञातयः काममेत्या—ऽस्मे देवासोऽव धूनुता वसुं देवान् वसिष्ठो अमृतान् ववन्ते ये विश्वा भुवनाभि प्रतस्थुः । ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वास्तिभिः सदा नः	११ १२ १३ १४ १५ [१४] (७०९)
---	---------------------------------------

(६७)

१२ अयास्य आहिरसः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न ऋतप्रजातां बृहतीमविन्यत । तुरीयं स्विजनयद्विष्वजन्वो ऽवास्प उक्थमिन्द्राय शंसन् ऋतं शंसन्त ऋजु दीधाना दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः । विप्रं पदमङ्गिरसो दधाना यज्ञस्य धाम प्रथमं मनन्त हंसैरिव सखिमिवावदद्भि—रदमन्मयांनि नहन्ता व्यस्यन् । बृहस्पतिरभिकर्त्तिकदुद्रा उत प्रास्तीदुच्च विद्राँ अगायत । अवो द्वाभ्यां पुर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीरनृतस्य सेता । बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरिच्छ—बुदुस्मा आकृर्वि हि तिस्र आवः विभित्या पुरं शयथेमपाचीं निस्त्रीणि साकमुदधेरकृन्तत । बृहस्पतिरूपसं सूर्य गा—मर्क विवेद स्तनयन्निव द्यौः इन्द्रो वलं रक्षितारं दुर्घानां करेणैव वि चकृता रवेण । स्वेदाग्निभिराशिरमिच्छमानो ऽरोदयत् पणिमा गा अमुष्णत	१ २ ३ ४ ५ ६ [१५]
---	---------------------------------

स ईं सत्येभिः सखिभिः शुचद्भि—गोधांसं वि धनसैरददः । ब्रह्मणस्पतिर्वृषाभिर्वराहै—धर्मस्वेदेभिर्द्रविणं व्यानद् ते सत्येन मनसा गोपतिं गा इयानासं इषणयन्त धीभिः । बृहस्पतिर्मिथो अवयपेभि—रदुसियाँ असृजत स्वयुग्भिः	७ ८ (७१७)
---	--------------

तं वर्धयन्तो मतिभिः शिवाभिः सिंहीमिव नानंदतं सधस्थे ।

बृहस्पतिं वृषणं शूरसातौ भेरंभरे अनु मदेम जिष्णुम्

यदा वाजमसन्नद्विश्वरूपमाद्यामरुक्षदुत्तराणि सदा ।

बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो विध्रतो ज्योतिरासा

सत्यामाशिषं कृणुता वयोधै कीरिं चिन्द्रयवथ स्वेभिरैवैः ।

पश्वा मृधो अर्प भवन्तु विश्वास्तद्रौदसी गृणुतं विश्वमिन्द्वे

इन्द्रो मद्वा महतो अर्णवस्य वि भूर्धानंमभिनदर्वुदस्य ।

अहन्नहिमरिणात् सप्त सिन्धून् वैवैद्यावापृथिवी प्रावतं नः

(६८)

११ अयास्य आङ्गिरसः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

उवृषुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोपाः ।

गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन् ।

सं गोभिराङ्गिरसो नक्षमाणो भगं इवेदयमणं निनाय ।

जने मित्रो न दर्पती अनाक्ति बृहस्पते वाजयाश्रिवाजौ

साध्वर्या अतिथिनीरिषिराः स्पाहाः सुवर्णा अनवद्यरूपाः ।

बृहस्पतिः पर्वतेभ्यो वितूर्या निर्गा ऊपे यवमिव स्थिविभ्यः

आपुपायन् मधुन कृतस्य योनिमवक्षिपन्नर्कं उल्कामिव द्योः ।

बृहस्पतिरुद्धरन्नश्मनो गा भूम्या उद्रेव वि त्वर्चं विभेद

अपु ज्योतिषा तमो अन्तरिक्षा दुद्रः शीपालमिव वात आजत् ।

बृहस्पतिरनुभृश्या वलस्याऽभ्रमिव वात आ चक्र आ गाः

यदा वलस्य पीर्यतो जसुं भेद बृहस्पतिराम्रितपोभिरुक्कैः ।

वृद्धिर्न जिह्वा परिविष्टमार्दं वृविर्निधीरकृणोदृसियाणाम्

बृहस्पतिरमत हि त्यदासां नाम स्वरीणां सदेने गुहा यत् ।

आण्डेर्व भित्त्वा शकुनस्य गर्भं मुदुसियाः पर्वतस्य तमनाजत्

अभ्रापिनद्धं मधु पर्यपश्यन्मत्स्यं न व्रीन उदनि क्षियन्तम् ।

निष्टज्जम्भार चमसं न वृक्षाद् बृहस्पतिर्विरेणा विकृत्य

सोपार्मविन्दुत् स स्वः । सो अग्निं सो अर्केण वि बवाधे तमांसि ।

बृहस्पतिर्गोविपुषो बलस्य निर्मज्जानं न पर्वणो जभार ९

हिमेव पर्णा मुषिता वनानि बृहस्पतिनाकृपयद्वलो गाः ।

अनानुकृत्यमपुनश्चकार यात् सूर्यामासा मिथ उच्चरातः १०

अग्निं श्यावं न कृशनेभिरश्वं नक्षत्रेभिः पितरो द्यामपिंशन् ।

राश्यां तमो अदधुज्योतिरहन् बृहस्पतिर्भिनदद्भिं विदद्भाः ११

इदमकर्म नमो अभियाय यः पूर्वोऽन्वानो नवीति ।

बृहस्पतिः स हि गोभिः सो अश्वैः स वीरेभिः स नृभिर्नो वयो धात् १२ [१८] (७३३)

(६९)

[पद्योऽनुवाकः ॥६॥ सू० ६९-८४]

१२ सुमित्रो वाध्यश्वः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १-२ जगती ।

भद्रा अग्नेर्वध्यश्वस्य संहशो वामी प्रणीतिः सुरणा उपेतयः ।

यदीं सुमित्रा विशो अग्रं इन्धते घृतेनाहुतो जरते दर्विद्युतत् १

घृतमग्नेर्वध्यश्वस्य वर्धनं घृतमन्नं घृतम्वस्य मेदनम् ।

घृतेनाहुत उर्विया वि पप्रथे सूर्य इव रोचते सर्पिरासुतिः २

यत् ते मनुयदनीकं सुमित्रः समीधे अग्ने तद्विदं नवीयः ।

स रेवच्छोच स गिरो जुपस्व स वाजं दर्पि स इह श्रवो धाः ३

यं त्वा पूर्वमीळितो वध्यश्वः समीधे अग्ने स इदं जुपस्व ।

स नः स्तिपा उत भवा तनूपा वृत्रं रक्षस्व यद्विदं ते अस्मे ४

भवा द्युन्नी वाध्यश्वोत गोपा मा त्वा तारीवृभिर्मातिर्जनानाम् ।

शूर इव धृष्णुश्च्यवनः सुमित्रः प्र नु वौचं वाध्यश्वस्य नाम ५

समज्या पर्वत्याऽ वसूनि दासा वृत्राण्यार्या जिगेथ ।

शूर इव धृष्णुश्च्यवनो जनानां त्वमग्ने पृतनार्यूरभि ज्याः ६ [१९]

वीर्यतन्तुर्बृहदुक्षायमाग्निः सहस्रस्तरीः शतनीथ कभवा ।

द्युमान द्युमत्सु नृभिर्मज्जमानः सुमित्रेषु दीदयो देवयत्सु ७

त्वे धेनुः सुदुया जातवेदो ऽसुश्चतेव समना सर्वधुक् ।

त्वं नृभिर्दक्षिणावद्भिरग्ने सुमित्रेभिरिध्यसे देवयद्भिः ८

वेवाश्चित् ते अमृता जातवेदो महिमानं वाध्यश्व प्र वौचन् ।

यत् संपृच्छं मानुषीर्विश आयन् त्वं नृभिरजयस्त्वावृधेभिः ९ (७४२)

पितेव पुत्रमविभरूपस्थे त्वामग्ने वध्यश्चः संपर्यन् ।	
जुषाणो अस्य समिधं यविष्ठोत पूर्वा अवसोर्वाधतश्चित्	१०
शश्वदुग्निर्वध्यश्चस्य शन्नून् नृभिर्जिगाय सुतसोमवह्निः ।	
समनं चिदद्वाश्चित्रभानो ऽव वार्धन्तमभिनवृधश्चित्	११
अयमग्निर्वध्यश्चस्य वृत्रहा संनकात् प्रेङ्क्षो नमसोपवाह्यः ।	
स नो अजामीरुत वा विजामी नभि तिष्ठ शर्धतो वाध्यश्च	१२ [२०] (७४५)

(७०)

११ समिधो वाध्यश्चः । आमीरुक्तं = (१ इध्मः समिधोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इलः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्वा, ६ उपासानक्ता, ७ दैव्यो होतागौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । जिष्टु ।

इमां मे अग्ने समिधं जुषस्वे ळस्पदे प्राति हया घृतावीम् ।	
वर्ष्मन् पृथिव्याः सुदिनत्वे अह्ना मूर्ध्वो मव सुकतो देवयज्या	१
आ देवानामग्रयावेह यातु नराशंसो विश्वरूपेभिरश्वैः ।	
कृतस्य पथा नमसा मियेधो देवेभ्यो देवतमः सुबुद्ध	२
शश्वत्तममीळते द्रुत्याय हविर्षन्तो मनुष्यासो अग्रिम् ।	
वहिष्ठैरश्वैः सुवृता रथेना ऽऽ देवान् वक्षि नि पवेह होता	३
वि प्रथतां देवजुष्टं तिरश्चा वीर्यं द्वाध्मा सुरभि मूर्त्तुस्मे ।	
अहेळता गनसा देव बर्हि रिन्द्रज्येष्ठो उशतो यक्षि देवान्	४
द्विवो वा सानु स्पृशता वरीयः पृथिव्या वा मात्रया वि श्रयध्वम् ।	
उशतीद्वीरो महिना महर्हिर्वैवं रथं रथयुधीरयध्वम्	५ [२१]
देवी द्विवो दुहितरा सुशिलपे उपासानक्ता सदतां नि योनौ ।	
आ वां देवास उशती उशन्त उरौ सीदन्तु सुभगे उपस्थे	६
ऊर्ध्वं ग्रावा बृहवृमिः समिन्द्रः प्रिया धामान्यदितेरुपस्थे ।	
पुरोहितावृत्विजा युजे अस्मिन् विदुष्टरा द्रविणमा यजेथाम	७
तिस्रो देवीर्बर्हिर्दिदं वरीय आ सीदत चक्रमा वः स्योनम् ।	
मनुष्वद्यज्ञं सुधिता हवींषीळा देवी घृतपदी जुषन्त	८
देवं त्वष्टर्यद्ध चारुत्वमान उषदङ्गिरसामभवः सचामूः ।	
स देवानां पाथ उप प्र विद्रा नुशान यक्षि द्रविणोदः सुरतः	९ (७४६)

वर्नस्पते रञ्जनया नियूया देवानां पाथ उप वक्षि विद्वान् ।

स्वदाति देवः कुणवच्छवीं व्यवतां द्यावापृथिवी हवं मे १०

आग्ने वह वरुणमिष्टये न इन्द्रं विवो अरुतो अन्तरिक्षात् ।

सीवन्तु बर्हिर्विश्व आ यजन्त्राः स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ११ [२२] (७५६)

(७१)

११ बृहस्पतिराक्षिरसः । ज्ञानम् । त्रिष्टुप्, ९ जगती ।

बृहस्पते प्रथमं वाचो अग्रं यत् प्रेरत नामधेयं दधानाः ।

यदेयां श्रेष्ठं यदेरिप्रमासीत् प्रेणा तदेपां निहितं गुहाविः १

सक्तुमिव तितउना पुनन्तो यत्र धीरा मनसा वाचमकृत ।

अत्रा सखायः सख्यानि जानते भद्रैषां लक्ष्मीर्निहिताधि वाचि २

यज्ञेन वाचः पदवीर्यमायन् तामन्वविन्दुर्नृपिषु प्रविष्टाम् ।

तामाधृत्या व्यदधुः पुरुत्रा तां सप्त रेभा अभि सं नवन्ते ३

उत त्वः पश्यन् न ददर्श वाचं गुत त्वः शृण्वन् न शृणोत्येनाम् ।

उतो त्वस्मै तन्दं वि संसे जायेव पर्य उशती सुवासाः ४

उत त्वं सख्ये स्थिरपीतमाहुर्नैनं हिन्दन्त्यपि वार्जिनेषु ।

अधेन्वा चरति माययेव वाचं शुश्रुवां अफलामपुष्पाम् ५ [२३]

यस्तित्याजं सच्चिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति ।

यदीं शृणोत्यलकं शृणोति नहि प्रवेदं सुकृतस्य पन्थाम् ६

अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः सखायो मनोजवेष्वसमा बभूवुः ।

आवृणास उपकक्षास उ त्वे हृदा ईव स्रात्वा उ त्वे वृधे ७

हृदा तष्टेषु मनसो जवेषु यद्वाह्याणाः संयजन्ते सखायः ।

अत्राह त्वं वि जहुर्वेद्यामि रोहब्रह्माणो वि चरन्त्यु त्वे ८

इमे ये नार्वाङ्ग परश्वरन्ति न ब्राह्मणासो न सुतेकरासः ।

त एते वाचमभिपद्य पापया सिरीस्तन्त्रं तन्वते अप्रजज्ञयः ९

सर्वे नन्दन्ति यशसागतेन सभासाहेन सख्या सखायः ।

क्लिष्टिषस्पृत् पितृपणिर्होषा मरं हितो भवति वार्जिनाय १०

क्रुचां त्वः पोषमास्ते पुपुष्वान् गायत्रं त्वो गायति शकरीषु ।

ब्रह्मा त्वो वदति जातविद्या यज्ञस्य मात्रां वि मिमीत उ त्वः ११ [२४] (७६७)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२८]

(७२)

१ लौक्यो बृहस्पतिः, बृहस्पतिराङ्गिरसो वा, वाक्षग्यणी अदितिर्वा । देवाः । अनुष्टुप् ।

देवानां नु वयं जाना प्र वोचाम विपुन्यया ।

उक्थेषु शस्यमानेषु यः पश्यादुत्तरि युगे

१

ब्रह्मणस्पतिरिता सं कुमार इवाधमत ।

देवानां पुर्व्ये युगे ऽसतः सदेजायत

२

देवानां युगे प्रथमे ऽसतः सदेजायत ।

तवाशा अन्वजायन्त तदुत्तानपवृस्परि

३

भूर्जिज्ञ उत्तानपदो भुव आशा अजायन्त ।

अदितेर्दक्षो अजायत दक्षाददितिः परि

४

अदितिर्हर्जनिष्ट दक्ष या दुहिता तव ।

तां देवा अन्वजायन्त भद्रा अमृतबन्धवः

५ [१]

यदेवा अवः सलिले सुसंरन्धा अतिष्ठत ।

अत्रा वो नृत्यतामिव तीव्रो रेणुरपायत

६

यदेवा यतयो यथा भुवनान्यपिन्वत ।

अत्रा समुद्र आ गूळहमा सूर्यमजभर्तन

७

अष्टौ पुत्रासो अदितेर्ये जातास्तन्वः स्परि ।

देवाँ उप प्रेत सप्तभिः परा मार्ताण्डमास्यत

८

सप्तभिः पुत्रैरदितिरूप प्रेत पुर्व्यं युगम् ।

प्रजायै मृत्यवे त्वत पुनर्मार्ताण्डमाभरत

९ [२] (७७१)

(७३)

११ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः ।

अवधन्निन्द्रं मरुतश्चिदत्र माता यद्वीरं वृधन्निष्ठा

१

ब्रह्मो निर्पत्ता पुशनी चिदेवः पुरू शंसेन वावृधुष्ट इन्द्रम् ।

अभीवृतेव ता महापदेन ध्वान्तात प्रपित्वादुर्दरन्त गभीः

२

ऋष्या ते पाव्वा प्र यजिगा स्पर्धन् वाजा उत ये चिदत्र ।

त्वमिन्द्र सालावुकान् त्सहस्रमासन् दधिषे अश्विना ववृत्याः

३

(७७१)

सुमना तूष्णीरुपं यासि यज्ञ—मा नासत्या सख्याय वक्षि ।
 वृसाव्यामिन्द्र धारयः सहस्रा ऽश्विनां शूर ददतुर्मवातिं ४
 मन्दमान क्रतावधिं प्रजायै सखिभिरिन्द्र इषिरभिरथम् ।
 आभिर्हि माया उप दस्युमाणा—न्मिहः प्र तन्ना अवपत तमांसि ५ [३]

सनामाना चिद्धवस्यो न्यस्मा अवाहन्निन्द्र उपसो यथानः ।
 ऋष्वैरगच्छः सखिभिर्निकमिः साकं प्रतिष्ठा हृद्या जघन्थ ६
 त्वं जघन्थ नमुचिं मखस्युं दासं कृण्वान ऋषये विमायम् ।
 त्वं चकथ मनवे स्योनान् पथो देवत्राश्रसेव यानान् ७
 त्वमेतानि पप्रिषे वि नामे—शान इन्द्र दधिषे गर्भस्तौ ।
 अनु त्वा देवाः शर्वसा मद—न्युपरिबुधान् वनिनश्चकथ ८
 चुक्रं यदस्याप्स्वा निपत्त—मुतो तदस्मै मध्विच्चच्छयात् ।
 पृथिव्यामतिपितं यदूधः पयो गोष्वदधा ओषधीषु ९
 अश्वदिद्यायेति यद्वृ—न्योजसो जातमुत मन्य एनम् ।
 मन्योरियाय हर्म्येषु तस्यौ यतः प्रजज्ञ इन्द्रो अस्थ वेद १०
 वयः सुपर्णा उप सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नार्धमानाः ।
 अप ध्वान्तमूर्णहि पूरि चक्षु—र्मुमुग्ध्यस्मान् निधयेव वन्द्वान् ११ [४] (७८७)

(७४)

६ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वसूनां वा चर्कूप इयक्षन् धिया वा यज्ञैर्वा रोदस्योः ।
 अर्वन्तो वा ये रपिमन्तः सातौ वनुं वा ये सुश्रुणं सुश्रुतो धुः १
 हव एषामसुरो नक्षत् द्यां श्रवस्यता मनसा निसत् क्षाम् ।
 चक्षाणा यत्र सुवितार्य देवा द्यौर्न वारंभिः कृणवन्त स्वैः २
 इयमेषाममृतानां गीः सर्वताता ये कृणवन्त रत्नम् ।
 धियं च यज्ञं च साधन्त—स्ते नो धान्तु वसव्यममसामि ३
 आ तत् तं इन्द्राययः पनन्ता—ऽभि य ऊर्व गोमन्तं तितृत्सान् ।
 एकृत्स्वं ये पुरुषत्रां मही सहस्रधारां बृहतीं दुदृक्षन् ४ (७९६)

शचीव इन्द्रमर्वसे कृणुध्व—मनानतं वृमयन्तं पृतनूयन् ।

ऋमुक्षणं मघवानं सुवृत्तिं भर्ता यो वज्रं नयं पुरुशुः

यद्वावानं पुरुतमं पुराषा—ळा वृत्रहेन्द्रो नामान्यप्राः ।

अचेति प्रासहस्पतिस्तुविष्मान् यदीमुश्मसि कर्तवे कुरु तत्

५

६ [५] (७९३)

(७५)

१ सिन्धुक्षित् प्रैयमेधः । नद्यः । जगती ।

प्र सु व आपो महिमानमुत्तमं कारुर्वीचाति सदर्ने विवस्वतः ।

प्र सप्तसप्त त्रेधा हि चक्रमुः प्र सृत्वंरीणामति सिन्धुरोजसा

प्र तेंऽरदुद्ररुणो यातवे पथः सिन्धो यद्वाजौ अभ्यद्रवस्त्वम् ।

भूम्या अधि प्रवतां यामि सानुना यदेपामग्रं जगतामिर्ज्यसि

द्विवि स्वनो यतते भूम्योप—र्यनन्तं शुष्ममुदितं भानुना ।

अभ्रादिव प्र स्तनयन्ति वृष्टयः सिन्धुर्यदिति वृषभो न रोरुवत्

अभि त्वा सिन्धो शिशुमित्र मातरो वाभ्रा अर्पन्ति पर्यसेव धेनवः ।

राजैव युध्वा नयसि त्वमित् सिचौ यदासामग्रं प्रवतामिनक्षसि

इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति शतुद्रि स्तोमं सचता परुणया ।

असिकन्या मरुद्वेधे वितस्तया ऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुपोमया

१

२

३

४

५ [६]

तृष्टामया प्रथमं यातवे सज्जः सुसत्वा रसया श्वेत्या त्या ।

त्वं सिन्धो कुमया गोमतीं कुमुं मेहन्वा सरथं याभिरीर्यसे

ऋजीत्येनी रुशती महित्वा परि जयांसि भरते रजांसि ।

अदब्धा सिन्धुरपसामपस्तमा ऽश्वा न चित्रा वपुपीव दर्शता

स्वश्वा सिन्धुः सुरथा सुवासा हिरण्ययी सुकृता वाजिनीवती ।

ऊर्णावती युवतिः सीलमाव—त्युताधि वस्ते सुभगा मधुवृधम्

सुखं रथं युयुजे सिन्धुराश्विनं तेन वाजं सनिषवस्मिन्नाजौ ।

महान् हास्य महिमा पनस्यते ऽदब्धस्य स्वयंशसो विरुप्तिनः

६

७

८

९ [७] (८०९)

(७६)

८ सर्प पेरावतो जरत्कर्णः । ग्रावाणः । जगती ।

आ व कञ्जस ऊर्जा व्युष्टि—प्विन्द्रं मरुतो रोदसी अनक्तन ।
 उमे यथा नो अहनी सचाभुवा सदेःसदो वरिवस्यात उद्भिदा १
 तदु श्रेष्ठं सर्वनं सुनोतना—ऽत्यो न हस्तयतो अद्रिः सोतरि ।
 विद्वद्यो यो अभिभूति पौंस्यं महो राये चित् तरुते यद्वतः २
 तदिद्वयस्य सर्वनं विवेरपो यथा पुरा मनवे गातुमश्रैत ।
 गोअर्णसि त्वाष्ट्रे अश्वनिणिजि प्रेमध्वरेण्वध्वरा अशिभयुः ३
 अप हत रक्षसो भङ्गुरावतः स्कभ्रायत् निक्कति सेधुतामतिम् ।
 आ नो रयिं सर्ववीरं सुनोतन देवाव्यं भरत श्लोकमद्वयः ४
 विवश्चिदा वोऽम्रवत्तरेभ्यो विभ्वना चिवाश्वपस्तरभ्यः ।
 वायोश्चिदा सोमरभस्तरभ्यो ऽग्नेश्चिदच पितृकुत्तरभ्यः ५ [८]

भुरन्तु नो यज्ञसः सोत्वन्धसो ग्रावाणो वाचा विविता विवित्मता ।
 नरो यत्र दुहते काम्यं मध्वा—घोषयन्तो अभितो मिथस्तुरः ६
 सुन्वन्ति सोमं रथिरासो अद्रयो निरस्य रसं गविषो दुहन्ति ते ।
 दुहन्त्यूर्ध्वरूपसेचनाय कं नरो हव्या न मर्जयन्त आसभिः ७
 एते नरः स्वपसो अभूतन् य इन्द्राय सुनुथ सोममद्वयः ।
 वामंवांमं वो विव्याय धाम्ने वसुवसु वः पार्थिवाय सुन्वते ८ [९] (८१०)

(७७)

८ ह्यमरश्चिर्मर्गवः । मरुतः । त्रिभुवः, ५ जगती ।

अभ्रपुपो न वाचा पुंषा वसु हविष्मन्तो न यज्ञा विजानुषः ।
 सुमारुतं न ब्रह्माणमर्हसे गणमस्तोप्येषां न शोभसे १
 श्रिये मर्यासो अर्जोरकृणवत् सुमारुतं न पूर्वोरति क्षपः ।
 विवस्पुत्रास एता न येतिर आदित्यासस्ते अक्रा न वावृधुः २
 प्र ये विवः पृथिव्या न ब्रह्मणा त्मना रिरित्रे अभ्राज्ञ सूर्यः ।
 पाजस्वन्तो न वीराः पनस्यवो रिशार्दसो न मर्या अभिद्यवः ३ (८१३)

युष्माकं बुध्रे अपां न यामनि विथुर्यति न मही अथुर्यति ।

विश्वस्सुर्यज्ञो अर्वाग्यं सु वः प्रयस्वन्तो न मन्त्राच आ गत

यूयं धूर्पु प्रयुजो न रुमिभिर्ज्योतिष्मन्तो न भासा व्युष्टिषु ।

येनासो न स्वयंशसो रिशार्दसः प्रवासो न प्रसितासः परिप्रुषः

प्र यद्वहध्वे मरुतः पराकाद् यूयं महः संवरणस्य वस्वः ।

विद्वानासो वसवो राध्यस्याऽऽराच्चिद् द्वेषः सनुतयुयोत

य उदचि यज्ञे अध्वरेष्ठा मरुद्भ्यो न मानुषो ददांश्त ।

रेवत स वयो दधते सुवीरं स देवानामपि गोपीथे अस्तु

ते हि यज्ञेषु यज्ञियांस ऊमा आवित्येन नाम्ना शंभविष्ठाः ।

ते नोऽवन्तु रथतूर्मनीषा महश्च यामन्नध्वरे चकानाः

(७८)

८ स्यूमरदिमर्भागवः । मरुतः । विश्विष्टुषु, २, ५-७ जगती ।

विप्रासो न मन्मभिः स्वाध्वो देवाव्योऽ न यज्ञैः स्वप्नसः ।

राजानो न चित्राः सुसंहशः क्षितीनां न मर्या अरेपसः

अग्निं ये भ्राजसा रुक्मवक्षसो वातासो न स्वयुजः सद्यऊतयः ।

प्रजातारो न ज्येष्ठाः सुनीतयः सुशर्माणो न सोमा ऋतं यते

वातासो न ये धुनयो जिगत्तवोऽग्नीनां न जिह्वा विरोकिणः ।

वर्मण्वन्तो न योधाः शिमीवन्तः पितृणां न शंसाः सुरातयः

रथानां न येऽराः सनाभयो जिगीवांसो न शूरा अभिद्यवः ।

वरेयवो न मर्या घृतप्रुषोऽभिस्वतरि अर्कं न सुष्टुभः

अश्वासो न ये ज्येष्ठांस आशवो दिधिषवो न रथ्यः सुदानवः ।

आपो न निमैरुदभिर्जिगत्तवो विश्वरूपा अङ्गिरसो न सामभिः

ग्रावाणो न सूरयः सिन्धुमातर आददिरासो अद्रयो न विश्वर्हा ।

शिशूला न क्रीळयः सुमातरो महाग्रामो न यामन्नूत त्विषा

उपसां न केतवोऽध्वराभियः शुभंयवो नास्त्रिभिर्व्यश्वितन् ।

सिन्धवो न ययियो भ्राजहृष्टयः परावतो न योजनानि ममिरे

सुभागात्रो देवाः कृणुता सुरता नस्मान् त्स्तोतृन् मरुतो वावृधानाः ।

अधि स्तोत्रस्य सख्यस्य गात सनाद्धि वो रत्नधेयानि सन्ति

८ [१३] (८१६)

(७९)

७ सौचीकोऽग्निर्वैश्वानरो वा, सप्तिर्वाजंभरो वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अर्पश्यन्नस्य महतो महित्वं मर्मर्त्यस्य मर्त्यासु विश्व ।	
नाना हनू विभृते सं भरते असिन्वती वप्सती भूर्यतः	१
गुहा शिरो निहितमृधं गक्षी असिन्वन्नति जिह्वा वनानि ।	
अत्राण्यस्मै पद्भिः सं भरन्त्युत्तानहस्ता नमसाधि विश्व	२
प्र मातुः प्रतरं गुहामिच्छन् कुमारो न वीरुधः सर्पदुर्वाः ।	
ससं न पक्कमविदच्छुचन्तं रिरिह्वांसं रिप उपस्थे अन्तः	३
तद्गामुतं रोदसी प्र ब्रवीमि जायमानो मातरा गर्भो अति ।	
नाहं देवस्य मर्त्यश्चिकेताऽग्निरङ्ग विचेताः स प्रचेताः	४
यो अस्मा अन्नं तृप्त्वा दधात्याज्यं धृतैर्जुहोति पुष्यति ।	
तस्मै सहस्रमक्षभिर्वि चक्षे ऽग्ने विश्वतः प्रत्यङ्मसि त्वम्	५
किं देवेषु त्यज एनश्चकृथाऽग्ने पृच्छामि नु त्वामविद्वान् ।	
अकीळन् कीळन् हरिरत्नं ऽदन् वि पर्वशश्चकृतं गामिवासिः	६
विपूचो अश्वान् युयुजे वनेजा कर्जीतिभी रक्षानाभिर्गृभीतान् ।	
चक्षदे मित्रो वसुभिः सुजातः समानृधे पर्वभिर्वावृधानः	७ [१४] (८३३)

(८०)

७ सौचीकोऽग्निः वैश्वानरो वा, सप्तिर्वाजंभरो वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निः सप्तिं वाजंभरं ददात्यग्निर्वीरं श्रुत्यं कर्मनिःश्राम् ।	
अग्नी रोदसी वि चरत समञ्जन्नाग्निर्नारी वीरकुक्षिं पुरंधिम्	१
अग्नेरप्रसः समिदस्तु भद्रा ऽग्निर्मही रोदसी आ विवेश ।	
अग्निरेकं चोदयत समत्स्वगिर्वृत्राणि दयते पुरुणि	२
अग्निहं त्वं जरतः कर्णमावाऽग्निरद्भ्यो निरदहज्जकथम् ।	
अग्निरत्रिं घर्म उरुण्यदुन्तरग्निर्नृभेधं प्रजयांसृजत् सभ	३
अग्निर्वाद् द्रविणं वीरपेशा अग्निर्कषिं यः सहस्रां सनोति ।	
अग्निर्विवि हव्यमा ततानाऽग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा	४ (८३७)

अग्निमुक्यैर्कपयो वि ह्वयन्ते ऽग्निं नरो यामनि बाधितासः ।
 अग्निं वयो अन्तरिक्षे पतन्तो ऽग्निः सहस्रा परि याति गोनाम्
 अग्निं विश ईळते मानुषीर्या अग्निं मनुषो नहुषो वि जाताः ।
 अग्निगान्धर्वी पृथ्यामृतस्या—ऽग्नेर्गव्यतिर्युत आ निर्यता
 अग्नये बह्व ऋभवस्ततक्षुर—ग्निं महामवोचामा सुवृकितम् ।
 अग्ने प्राव जरितारं यविष्ठा ऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व

७ [१५] (८४०)

(८१)

७ विश्वकर्मा भौवनः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप्, २ विराड्कृपा ।

य इमा विश्वा भुवनानि जुह्व—दृषिर्होता न्यसीदत् पिता नः ।
 स आशिषा द्रविणमिच्छमानः प्रथमच्छद्वरौ आ विवेश
 किं स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतमत् स्विन् कथासीत् ।
 यतो भूमिं जनयन् विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना विश्वचक्षाः
 विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोबाहुरुत विश्वतस्पात ।
 सं बाहुभ्यां धमति सं पतत्रे—द्यावाभूमीं जनयन् देव एकः
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आसु यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः ।
 मनीषिणो मनसा पृच्छतेदु तद् यदुध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्
 या ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मन्नुतेमा ।
 शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व तन्वं वृधानः
 विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत द्याम् ।
 मुह्यन्त्वन्ये अभितो जनास इहास्माकं मघवा सुरिरस्तु
 वाचस्पतिं विश्वकर्माणमृतये मनोजुवं वार्जे अद्या हुवेम ।
 स नो विश्वानि हवनानि जोषद् विश्वशम्भुरवसे साधुकर्मा

१

२

३

४

५

६

७ [१६] (८४०)

(८२)

७ विश्वकर्मा भौवनः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप् ।

चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेनि अजन्मन्माने ।
 यदेदन्ता अदहन्त पूर्वं आदिद्द्यावापृथिवी अपथेताम्
 विश्वकर्मा विमना आद्विहाया धाता विधाता परमोत संहक् ।
 तेषामिष्टानि समिषा मदन्ति यत्रा सप्तऋषीन् पर एकमाहुः

१

२

(८४१)

यो नः पिता जन्तिता यो विधाता धामानि वेवु भुवनानि विश्वा ।	
यो देवानां नामधा एक एव तं संप्रश्रं भुवना यन्त्यन्या	३
त आर्यजन्त द्रविणं समस्मा ऋषयः पूर्वे जरितारो न भूना ।	
असूर्ते सूर्ते रजसि निपत्ते ये भूतानि समकृण्वन्निमानि	४
परो दिवा पर एना पृथिव्या परो देवेभिरसुरैर्यदस्ति ।	
कं स्विद्वर्धं प्रथमं दध आपो यत्र देवाः समपश्यन्त विश्वं	५
तमिद्वर्धं प्रथमं दध आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वं ।	
अजस्य नामावध्येकमर्पितं यस्मिन् विश्वानि भुवनानि तस्थुः	६
न तं विदाथ य इमा जुजानाऽन्यद्युष्माक्रमन्तं वभूव ।	
नीहारेण प्रावृता जल्प्या चाऽसुतुष उक्थशासंश्चरन्ति	७ [१७] (८५४)

(८३)

७ मन्युस्तापसः । मन्युः । त्रिष्टुप्, ? जगती ।

यस्ते मन्योऽविधद्वज्र सायक सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषक ।	
साह्याम दासमार्य त्वया युजा सहस्कृतेन सहसा सहस्वता	१
मन्युरिन्द्रो मन्युरेवासं देवो मन्युर्होता वरुणो जातवेदाः ।	
मन्युं विश ईळते मानुषीर्याः पाहि नो मन्यो तपसा सजोषाः	२
अभीहि मन्यो तवसस्तवीयान् तपसा युजा वि र्हि शत्रून् ।	
अमित्रहा वृत्रहा दस्युहा च विश्वा वसून्या भ्रा त्वं नः	३
त्वं हि मन्यो अभिभूत्योजाः स्वयंभूर्भामो अभिमातिपाहः ।	
विश्वचर्षणिः सहुरिः सहावा नस्मास्वोजः पुतनासु धेहि	४
अमागः सन्नप परेतो अस्मि तव कर्त्वा तविपस्यं प्रचेतः ।	
तं त्वां मन्यो अकुरुर्जिहीष्ठा हं स्वा तनूर्बलदेयाय मेहि	५
अयं ते अस्म्युप मेहर्वाङ् प्रतीचीनः सहुरे विश्वधायः ।	
मन्यो वज्रिभ्रमि मामा ववृत्स्व हर्नाव दस्यूरुत बोध्यपेः	६
अभि प्रेहि दक्षिणतो भवा मे ऽधा वृत्राणि जङ्घनाव मूर्ध्नि ।	
जुहोमि ते धरुणं मध्वो अग्रमुमा उपांशु प्रथमा पिबाव	७ [१८] (८६१)

(८४)

७ मन्युस्तापसः । मन्युः । जगती, १-३ त्रिष्टुप् ।

- त्वया मन्यो सरथमारुजन्तो हर्षमाणासो धृषिता मरुत्वः ।
 तिमेषव आयुधा संशिशाना अभि प्र यन्तु नरो अग्रिरूपाः १
 अग्रिरिव मन्यो त्विषितः सहस्व सेनानीनः सहरे हृत एधि ।
 हत्वाय शत्रून् वि भजस्व वेद ओजो मिमानो वि मृधो नुदस्व २
 सहस्व मन्यो अभिमातिमस्मे रुजन् मृणन् प्रमृणन् प्रेहि शत्रून् ।
 उग्रं ते पाजो नन्वा रुरुधे वशी वशी नयस एकज त्वम् ३
 एको बहूनामसि मन्यवीलितो विश्विंशं युधये सं शिशायि ।
 अकृत्तुरुक् त्वया युजा वयं द्युमन्तं घोषं विजयाय कृण्महे ४
 विजेषुकादिन्द्र इवानवन्नवोऽऽस्माकं मन्यो अधिपा भवेह ।
 प्रियं ते नाम सहरे गृणीमसि विद्या तमुत्सं यत आवभूथ ५
 आभूत्या सहजा वज्र सायक सहो विभर्ष्यभिभूत उत्तरम् ।
 कृत्वा नो मन्यो सह मेद्येधि महाधनस्य पुरुहूत संमृजि ६
 संमृष्टं धनमुभयं समाकृत मस्मभ्यं दत्तां वरुणश्च मन्युः ।
 भियं दर्शाना हृदयेषु शत्रवः पराजितासो अप नि लयन्ताम् ७ [१९] (८६)

(८५)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥ सू० ८५-९०]

४७ सावित्री सूर्या ऋषिका । १-५ सोमः, ६-१६ सूर्याविवाहः, १७ देवाः, १८ सोमाकौ, १९ चन्द्रमाः ।
 २०-२८ नृणां विवाहमन्त्रा आशाः प्रायाः, २९-३० वधुवासः संस्पर्शनिन्द्रा,
 ३१ दम्पनोर्यक्ष्मनाशनं, ३२-४७ सूर्या सावित्री । अनुष्टुप्; १४, १९-२१, २३-२४,
 २६, ३६-३७, ४४ त्रिष्टुप्, १८, २७, ४३ जगती; ३४ उरोबृहती ।

- सत्येनोत्तमिता भूमिः सूर्येणोत्तमिता द्यौः ।
 कृतेनावित्यास्तिष्ठन्ति द्विवि सोमो अधि श्रितः १
 सोमेनावित्या बलिनः सोमेन पृथिवी मही ।
 अथो नक्षत्राणामेपा मुपस्थे सोम आर्हितः २
 सोमं मन्यते पपिवान यत् संपिपन्त्योर्पाधिम् ।
 सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्न तस्याश्नाति कश्चन ३
 आच्छद्विधानैर्गुपितो बर्हितः सोम रक्षितः ।
 श्रावणामिच्छन्वन् तिष्ठसि न ते अश्नाति पार्थिवः ४ (८७)

यत् त्वा देव प्रपिबन्ति तत् आ प्यायसे पुनः ।

वायुः सोमस्य रक्षिता समानां माम् आकृतिः

५ [२०]

रैभ्यासीदनुदेयी नाराज्ञंसी न्योचनी । सूर्याया भद्रमिद्रासो गार्थयेति परिष्कृतम् ६

चित्तिरा उपग्रहणं चक्षुरा अभ्यञ्जनम् । द्यौर्भूमिः कोश आसीद् यदयात् सूर्या पतिम् ७

स्तोमां आसन् प्रतिधर्यः कुरीरं छन्द ओपगः ।

सूर्याया अश्विना वरा ऽग्निरासीत् पुरोगवः

सोमो वधूयुरभवद्दश्विनास्तामुभा वरा । सूर्या यत् पत्ये शंसन्ती मनसा सविताददात् ९

मनो अस्या अन आसीद् द्यौरासीदुत् छदिः । शुक्रावन्द्वाहावास्तां यदयात् सूर्या गृहम् १० [२१]

क्रक्कसामभ्यामिहितौ गार्वा ते सामनावितः ।

श्रोत्रं ते चक्रे आस्तां त्रिवि पन्थाश्चराचरः

११

शुचीं ते चक्रे यात्या व्यानो अक्ष आहतः । अनां मनस्मये सूर्या ऽऽरोहत प्रयती पतिम् १२

सूर्याया वहतुः प्रागात् सविता यमवासृजत् । अघासु हन्यन्ते गावो ऽजुंयोः पर्युह्यते १३

यदश्विना पुच्छमानावयात् त्रिचकेण वहतुं सूर्यायाः ।

विश्वे देवा अनु तद्गामजानन् पुत्रः पितराववृणीत पूषा

१४

यदयात् शुभस्पती वरेयं सूर्यामुप । कैकं चक्रं वामासीत् के वेद्वायं तस्थुः १५ [२२]

द्वे ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माणं क्रतुथा विदुः । अथैकं चक्रं यदुहा तदद्भुताय इद्विदुः १६

सूर्याये देवेभ्यो मित्राय वरुणाय च । ये भूतस्य प्रचेतस इदं तेभ्योऽकरं नमः १७

पूर्वापरं चरतो माययैती शिशू कीळन्तौ परि यातो अध्वरम् ।

विश्वान्पुन्यो भुवनामिच्छन् क्रतूरन्यो विदर्धजायते पुनः

१८

नवोनवो भवति जार्यमानो ऽह्नां केतुरुपसमित्यग्रम् ।

भागं देवेभ्यो वि दर्धात्यायन् प्र चन्द्रमास्तिरते वीर्धमायुः

१९

सुक्लिंशुकं शलमलिं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृतं सुचक्रम् ।

आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्थानं पत्ये वहतुं कृणुष्व

२० [२३]

उदीर्घ्वातः पतिवती ह्येष्टा विश्वावसु नमसा गीर्भिरिळे ।

अन्यामिच्छ पितृपदं व्यक्तां स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि

२१

उदीर्घ्वातो विश्वावसो नमसेळामहे त्वा ।

अन्यामिच्छ प्रफुन्यैः स जायां पत्या सृज

२२

(८९०)

- अनुक्षरा ऋजवः सन्तु पन्था येभिः सखायो यन्ति नो वरेयम् ।
समर्प्यमा सं भगो नो निनीयात् सं जास्पत्यं सुयममस्तु देवाः २३
- प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद् येन त्वावध्नात् सविता सुशेवः ।
ऋतस्य योनौ सुकृतस्य लोके ऽरिष्ठां त्वा सह पत्या दधामि २४
- प्रेतो मुञ्चामि नामुतः सुवद्भाममुतस्करम् ।
यथेयमिन्द्र मीढ्वः सुपुत्रा सुभगासन्ति २५ [२४]
- पूषा त्वेतो नयतु हस्तगृह्या ऽश्विना त्वा प्र वहतां रथेन ।
गृहान् गच्छ गृहपती यथासौ वशिनी त्वं विदथमा वंदासि २६
- इह प्रियं प्रजयां ते समृध्यता मास्मिन् गृहे गार्हपत्याय जागृहि ।
एना पत्या तन्वं सं सृजस्वा ऽधा जिद्री विदथमा वंदाथः २७
- नीललोहितं भवति कृत्यासक्तिर्व्यज्यते ।
एधन्ते अस्या जातयः पतिर्वन्धेषु बध्यते २८
- परा देहि शामुल्यं ब्रह्मभ्यो वि भञ्जा वसु ।
कृत्येषा पद्वती भूत्या जाया विशते पतिम् २९
- अश्रीरा तनूर्भवति रुशती पापयामुया ।
पतिर्यद्वध्वोऽ वाससा स्वमङ्गमभिधित्सते ३० [२५]
- ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनादनु ।
पुनस्तान् याज्ञियां देवा नयन्तु यत् आगताः ३१
- मा विदन् परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती ।
सुगेभिर्दुर्गमतीता मर्ष ह्रान्त्वरातयः ३२
- सुमङ्गलीरियं वधू रिमां समेत पश्यत ।
सौभाग्यमस्ये वृन्वाया ऽथास्तं वि परेतन ३३
- तुष्टमेतत् कटुकमेतद्दण्डवद्विषवन्नैतदक्षवे ।
सूर्या यो ब्रह्मा विद्यात् स इद्वार्धूयमर्हति ३४
- आशसनं विशसनं मथो अधिविकर्तनम् ।
सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मा तु शुन्धति ३५ [२६]
- गृभ्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः ।
भगो अर्यमा सविता पुरंधिर्मह्यं त्वादुर्गार्हपत्याय देवाः ३६ (१०४)

तां पूषञ्छिवतमामेरयस्व	यस्यां बीजं मनुष्याऽवर्पन्ति ।	
या न ऊरू उशति विश्रयाति	यस्यामुशन्तः प्रहराम शोषम्	३७
तुभ्यमग्रे पर्यवहन् त्सूर्यां वहतुना सह ।		
पुनः पतिभ्यो जायां दा अग्रे प्रजया सह		३८
पुनः पत्नीमग्निरेव दारुपा सह वर्चसा ।		
वीर्यायुरस्या यः पतिर्जीवाति शरदः शतम्		३९
सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविव उत्तरः ।		
तृतीयो अग्निष्ठे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः		४० [२७]
सोमो ददद्गन्धर्वाय गन्धर्वो ददतुग्रये ।		
रयिं च पुत्रांश्चादा वृश्मिन्मथो इमाम्		४१
इहैव स्तं मा वि योषं विश्वमायुर्व्यश्रुतम् ।		
क्रीळन्तौ पुत्रैर्नप्तृभिर्मोदमानौ स्वे गृहे		४२
आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिराजरसाय समनक्तव्यम् ।		
अदुर्मङ्गलीः पतिलोकमा विश शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे		४३
अघोरचक्षुरपतिद्वयोधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ।		
वीरसूर्वेवकामा स्योना शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे		४४
इमां त्वमिन्द्र मीढुः सुपुत्रां सुभगां कृणु ।		
दशास्यां पुत्राना धेहि पतिमेकावृशं कृधि		४५
सम्राज्ञी श्वशुरि भव सम्राज्ञी श्वश्वं भव ।		
नरान्दरि सम्राज्ञी भव सम्राज्ञी अधि देवेषु		४६
समञ्चन्तु विश्वे देवाः समापो हृदयानि नौ ।		
सं मातरिश्वा सं धाता समु देप्ता दधातु नौ		४७ [२८] (११५)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३१]

(८६)

(२३) इन्द्रः ७, १३, २३ वेन्द्रो वृषाकपिः २-६, ९-१०, १५-१८ इन्द्राणी । इन्द्रः । पशुक्तिः ।

वि हि सोतोःसुक्ष्म नेन्द्रं देवमर्मसत ।

यन्नामददृषाकपिर्यः पुष्टेषु मत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः

१ (११६)

- परा हीन्द्र धावसि वृषाकपेरति व्यथिः ।
 नो अह प्र विन्द-स्यन्यत्र सोमपीतये विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २
 किमयं त्वां वृषाकपि-श्रकार हरितो मृगः ।
 यस्मा द्रस्यसीदु न्वयो वा पुष्टिमद्वसु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ३
 यमिमं त्वं वृषाकपिं प्रियमिन्द्राभिरक्षसि ।
 श्वा न्वस्य जम्भिप-दपि कर्णे वराहयु-विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ४
 प्रिया तृष्टानि मे कपि-व्यक्ता व्यद्वद्वपत् ।
 शिरो न्वस्य राविपं न सुगं दुष्कृते भुवं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ५ [१]
 न मत स्त्री सुभसत्तरा न सुयाशतरा भुवत् ।
 न मत पतिच्यवीयसी न सक्थ्युद्यमीयसी विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ६
 उवे अम्ब सुलाभिके यथेवाङ्ग भविष्यति ।
 भसन्मे अम्ब सक्थि मे शिरो मे वीव हृष्यति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ७
 किं सुबाहो स्वङ्गुरे पृथुष्टो पृथुजाघने ।
 किं शूरपति नृस्त्व-मभ्यमीपि वृषाकपिं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ८
 अवीरामिव मामयं शाररुभि मन्यते ।
 उताहमस्मि वीरिणी-न्द्रपत्नी मरुत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ९
 संहोत्रं स्मं पुरा नारी समनं वाव गच्छति ।
 वेधा ऋतस्य वीरिणी-न्द्रपत्नी महीयते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १० [२]
 इन्द्राणीमासु नारिषु सुभगामहमभवम् ।
 नह्यस्या अपरं चन जुरसा मरति पति-विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ११
 नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेर्कृते ।
 यस्येदमप्यं हविः प्रियं वेवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १२
 वृषाकपायि रेवति सुपुत्र आदु सुस्तुषे ।
 यसत् त इन्द्र उक्षणः प्रियं काचित्कुर हवि-विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १३
 उक्षणो हि मे पञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् ।
 उताहमस्मि पीव ह-बुभा कुक्षी पृणन्ति मे विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १४
 वृषभो न तिग्मशृङ्गो ऽन्तर्युथेषु रोरुवत् ।
 मन्थस्त इन्द्र शं हवे यं ते सुनोति भावयु-विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १५ [३] (११०)

- न सेशे यस्य रम्भते ऽन्तरा सुक्थ्याऽं कपृत् ।
 सेदींशे यस्य रोमशं निपेदुषो विजृम्भते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १६
- न सेशे यस्य रोमशं निपेदुषो विजृम्भते ।
 सेदींशे यस्य रम्भते ऽन्तरा सुक्थ्याऽं कपृत् विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १७
- अयमिन्द्र वृषाकपिः परस्वन्तं हतं विदत् ।
 असिं सूनां नवं चरुमादेधुस्यान् आचितं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १८
- अयमेषि विचाकशद् विचिन्वन् दासपार्यम् ।
 पिबामि पाकसुर्वनो ऽभि धीरमचाकशं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १९
- धन्वं च यत् कृन्तमं च कति स्थित ता वि योजना ।
 नेदीयसो वृषाकपे ऽस्तमेहिं गृह्णोऽपु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २०
- पुनरेहि वृषाकपे सुविता कल्पयावहे ।
 य एष स्वपुननशनो ऽस्तमेपि पृथा पुन विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २१
- यदुदञ्चो वृषाकपे गृहमिन्द्राजगन्तन ।
 कः स्य पुत्वघो मृगः कमगश्चनयोपनो विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २२
- पशुर्हि नाम यानवी साकं संसृज विंशतिम् ।
 भद्रं भेल त्यस्या अभूद् यस्या उदरमामयद् विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २३ [४] (११८)

(८७)

२५ पायुर्भारद्वाजः । रक्षोहाग्निः । त्रिष्टुप्, २२-२५ अनुष्टुप् ।

- रक्षोहणं वाजिनमा जिघमि मित्रं प्रथिष्ठमुषं यामि शर्म ।
 शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिन्द्रः स नो दिवा स रिपः पातु नक्तम् १
- अयोदंष्ट्रो अचिपां यातुधाना नुषं स्पृश जातवेदः समिन्द्रः ।
 आ जिहया मूरदेवान् रभस्व क्रव्यादो वृक्त्वयि धत्स्वास्न २
- उभोभयाविनुषं धेहि दंष्ट्रां हिंस्रः शिशानोऽवरं परं च ।
 उतान्तारिक्षे परि याहि राज अश्मैः सं धेह्यभि यातुधानान् ३
- यज्ञैरिषूः सुनर्ममानो अग्रे वाचा श्रव्या अशनिमिर्दिहानः ।
 तारिर्विध्य हृदये यातुधानान् प्रतीचो बाहून् प्राति भद्रध्वेषाम् ४
- अग्रे त्वचं यातुधानस्य भिन्धि हिंसाशनिर्हरसा हन्त्वेनम् ।
 प्र पदीणि जातवेदः शृणीहि क्रव्यात् कविष्णुर्वि चिनोतु वृक्कणम् ५ [५] (१४३)

यत्रेदानीं पश्यसि जातवेदुः	स्तिष्ठन्तमग्न उत वा चरन्तम् ।	
यद्वा न्तरिक्षे पृथिभिः पतन्तं	तमस्तां विध्य शर्वा शिशानः	६
उतालब्धं स्पृणुहि जातवेद	आलेभानाहृष्टिभिर्यातुधानात् ।	
अग्ने पूर्वा नि जहि शोशुचान	आमावुः क्ष्विङ्मास्तमवुन्त्वेनीः	७
इह प्र ब्रूहि यतमः सो अग्ने	यो यातुधानो य इदं कृणोति ।	
तमा रभस्व समिधा यविष्ठ	नृचक्षसश्चक्षुषे रन्ध्रयैनम्	८
तीक्ष्णेनाग्नि चक्षुषा रक्ष यज्ञं	प्राञ्चं वसुभ्यः प्र णय प्रचेतः ।	
हिंसं रक्षांस्यग्नि शोशुचानं	मा त्वा दभन् यातुधानां नृचक्षः	९
नृचक्षा रक्षः परं पश्य विक्षु	तस्य त्रीणि प्रति गृणीह्यग्रा ।	
तस्याग्ने पृष्टीर्हरसा गृणीहि	त्रेधा मूलं यातुधानस्य वृश्च	१० [६]
त्रियातुधानः प्रसितिं त ए	त्वृतं यो अग्ने अनृतेन हन्ति ।	
तमर्चिषा स्फुर्यन्तातवेदः	समक्षमेनं गृणते नि वृद्धि	११
तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेभे	शफारुजं येन पश्यसि यातुधानम् ।	
अथर्ववज्ज्योतिषा दैव्येन	सत्यं धूर्वन्तमचितं न्योष	१२
यदग्ने अद्य मिथुना शपातो	यद्वाचस्तृष्टं जनयन्त रेभाः ।	
मन्योर्मनसः शरव्या इ जायते	या तया विध्य हृदये यातुधानान्	१३
परा गृणीहि तपसा यातुधानान्	पराग्नि रक्षो हरसा गृणीहि ।	
पराचिषा मूर्देवाञ्छृणीहि	परासुतृपो अभि शोशुचानः	१४
पराद्य वेवा वृजिनं गृणन्तु	प्रत्यगेनं शपथा यन्तु तृष्टाः ।	
वाचास्तेनं शरव ऋच्छन्तु मर्मन्	विश्वस्यैतु प्रसितिं यातुधानः	१५ [७]
यः पौरुषेयेण कृविषा समङ्के	यो अश्व्येन पशुना यातुधानः ।	
यो अघ्न्याया भरति क्षीरमग्ने	तेषां शीर्षाणि हरसापि वृश्च	१६
संवत्सरीणं पर्य उन्निषाया	स्तस्य माशीद्यातुधानो नृचक्षः ।	
पीयूषमग्ने यतमस्तिवृप्सात्	तं प्रत्यञ्चमर्चिषा विध्य मर्मन्	१७
विषं गवां यातुधानाः पिबन्त्वा	वृश्च्यन्तामदितये दुरेवाः ।	
परानान् वेवः सविता ददातु	परा भागमोषधीनां जयन्ताम्	१८
सनादग्ने मृणासि यातुधानान्	न त्वा रक्षांसि पृतनासु जिग्युः ।	
अनु वह सहमूरान् कव्यावो	मा ते हेत्या मुक्षत दैव्यायाः	१९ (१५७)

त्वं नो अग्ने अधरादुदकतात् त्वं पश्चादुत रक्षा पुरस्तात् ।

प्रति ते ते अजरासस्तपिष्ठा अधशंसं शोशुचतो दहन्तु २० [८]

पश्चात् पुरस्तादधरादुदकतात् ऋविः काव्येन परि पाहि राजन् ।

सखे सखायमजरौ जग्मिणे ऽग्ने मर्तो अमर्त्यस्त्वं नः २१

परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि ।

धूपद्वर्णं विवेदिवे हन्तारं भङ्गगुरावताम् २२

विषेणं भङ्गगुरावतः प्रति षम रक्षसो दह ।

अग्ने तिग्मेन शोचिषा तर्पुग्राभिर्ऋदिभिः २३

प्रत्यग्ने मिथुना दह यातुधाना किमीदिना ।

सं त्वा शिशामि जागृह्यदन्धं विप्र मन्माभिः २४

प्रत्यग्ने हरसा हरः शृणीहि विश्वतः प्रति ।

यातुधानस्य रक्षसो बलं वि रुज वीर्यम् २५ [९] (१६३)

(८८)

२१ आह्निरसो मूर्धन्यान्, वामदेव्यो वा । सूर्य-वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

हविष्पान्तमजरं स्वविदिं दिविस्पृश्याहुतं जुष्टमग्नौ ।

तस्य भर्मणे भुवनाय देवा धर्मणे कं स्वधया पप्रथन्त १

गीर्णं भुवनं तमसापगूळह—माविः स्वरभवज्जाते अग्नौ ।

तस्य देवाः पृथिवी द्यौरुतापो ऽरण्यन्नोषधीः सख्ये अस्य २

देवेभिर्निविषितो यज्ञियेभि—रग्निं स्तोषाण्यजरं ब्रुहन्तम् ।

यो भानुना पृथिवीं द्यामुतेमा—मातृताम् रोदसी अन्तर्रिक्षम् ३

यो होतासीत् प्रथमो देवजुष्टो यं समाश्नन्नाज्येना वृणानाः ।

स पतञ्जित्वरं स्था जगद्य—च्छात्रमग्निरेकृणोज्जातवेदाः ४

यज्जातवेदो भुवनस्य मूर्ध—न्नतिष्ठो अग्ने सह रौचनेन ।

तं त्वहिम मतिभिर्गीर्भिरुक्थैः स यज्ञियो अभवो रोदसिप्राः ५ [१०]

मूर्धा भुवो भवति नक्तमग्नि—स्ततः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन् ।

मायाम तु यज्ञियानामेता मपो यत् तूष्णिश्चरति प्रजानन् ६

हृशेन्यो यो महिना समिद्धो ऽरोचत विवियोनिर्विभावा ।

तस्मिन्नग्नौ सूक्तवाकेन देवा हविर्विश्व आजुहवुस्तनूपाः ७ (१७०)

सूक्तवाकं प्रथममादितुग्निमादिद्धविरजनयन्त देवाः ।

स एषां यज्ञो अमवत तनूपास्तं द्यौर्वेदं तं पृथिवी तमार्षः

यं देवासोऽर्जनयन्ताग्निं यस्मिन्नाजुहवुर्भुवनानि विश्वा ।

सो अर्चिषा पृथिवीं द्यामुतेमामृजयमानो अतपन्महित्वा

स्तोमेन हि द्विवि देवासौ अग्निं मजीजनच्छक्तिभी रोदसिप्राम् ।

तमू अकृण्वन् त्रेधा भुवे कं स ओषधीः पचति विश्वरूपाः

१० [११]

यदेदेनमदधुर्यज्ञियासो द्विवि देवाः सूर्यमादित्यम् ।

यदा चरिष्णू मिथुनावभूतामादित प्रापश्यन् भुवनानि विश्वा

विश्वस्मा अग्निं भुवनाय देवा वैश्वानरं केतुमहामकृण्वन् ।

आ यस्ततानोपसौ विभातीरणोति तमो अर्चिषा यन्

वैश्वानरं कवयो यज्ञियासो अग्निं देवा अजययन्नजुर्यम् ।

नक्षत्रं प्रत्नमर्मिनश्चरिष्णु यक्षस्यार्धेक्षं तविषं ब्रुहन्तम्

वैश्वानरं विश्वहा दीदृवांसं मन्त्रैर्गुग्निं कविमच्छा वदामः ।

यो महिम्ना परिब्रूवोर्वी उतावस्तादुत देवः पुरस्तात्

द्वे सुती अशृणवं पितृणा महं देवानामृत मर्त्यानाम् ।

ताभ्यामिदं विश्वमेजत समेति यदन्तरा पितरं मातरं च

१५ [१२]

द्वे समीची विभृतश्चरन्तं शीर्षतो जातं मनसा विमृष्टम् ।

स प्रत्यङ् विश्वा भुवनानि तस्था वप्रयुच्छन् तरणिभ्राजमानः

यज्ञा वेदेति अवरः परश्च यज्ञन्योः कतरो नौ वि वेद ।

आ शेकुरित संधमावुं सखायो नक्षन्त यज्ञं क इदं वि वोचत

कत्युग्रयः कति सूर्यासः कत्युपासः कत्युं सिद्धापः ।

नोपस्पर्जं वः पितरो वदामि पृच्छामि वः कवयो विद्वान्ते कम

यावन्मात्रमुषसो न प्रतीकं सुपण्योऽहं वसंते मातरिष्वः ।

तावद्वात्पुपं यज्ञमायन् बाह्मणो होतुर्वरो निधीदन्

१९ [१३] (९८९)

(८९)

१८ रेणुयंश्चामिभः । इन्द्रः, ५ इन्द्राखोमो । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं स्तवा नृतमं यस्य महा विबन्धाधे रोचना वि जमो अन्तान् ।

आ यः पयो चर्षणीभृद्वरोभिः प्र सिन्धुभ्यो रिरिचानो महित्वा

१ (९८९)

स सूर्यः पर्युक्तं वरुणस्येन्द्रो ववत्यादृश्येव चक्रा ।
 अतिष्ठन्तमपर्युक्तं न सर्गं कृष्णा तर्मांसि त्विष्या जघान २
 समानमस्मा अनपावृद्धं क्षमया द्विवो असमं ब्रह्म नव्यम ।
 वि यः पृष्ठेव जनिमान्युर्य इन्द्रश्चिकाय न सखायमीपे ३
 इन्द्राय गिरो अनिशितसर्गा अपः प्रेरयं सगरस्य बुध्रात् ।
 यो अक्षेणेव चक्रिया शर्चाभिर्विष्वक् तस्तम्भं पृथिवीमुत ग्राम ४
 आपान्तमन्युस्तृपलप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमां कजीपी ।
 सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः ५ [१४]

न यस्य द्यावापृथिवी न धन्व नान्तरिक्षं नाद्र्यः सोमो अक्षाः ।
 यदस्य मन्युरधिनीयमानः शृणोति वीळु रुजति स्थिराणि ६
 जघान वृत्रं स्वधितिवनेव रुरोज पुरो अरदुन्न सिन्धून् ।
 बिभेद गिरिं नवमिन्न कुम्भमा गा इन्द्रो अकृणुत स्वयुग्भिः ७
 त्वं ह त्यहण्या इन्द्र धीरो ऽसिर्न पर्व वृजिना शृणासि ।
 प्र ये मित्रस्य वरुणस्य धाम युजं न जनां मिनन्ति मित्रम् ८
 प्र ये मित्रं प्रार्यमणं दुरेवाः प्र संगिरः प्र वरुणं मिनन्ति ।
 न्यमित्रेषु वृधमिन्द्र तुभ्यं वृषन् वृषाणमरुपं शिशीहि ९
 इन्द्रो द्विव इन्द्र ईशे पृथिव्या इन्द्रो अपामिन्द्र इत पर्वतानाम् ।
 इन्द्रो वृधामिन्द्र इन्मेधिराणामिन्द्रः क्षेमे योगे हव्य इन्द्रः १० [१५]

प्राक्तुभ्य इन्द्रः प्र वृधो अहंभ्यः प्रान्तरिक्षान् प्र समुद्रस्य धासेः ।
 प्र वारस्य प्रथमः प्र उमो अन्तात् प्र सिन्धुभ्यो रिरिचि प्र क्षितिभ्यः ११
 प्र शोशुचेत्या उपसो न केतु रसिन्वा ते वर्ततामिन्द्र हेतिः ।
 अश्मेव विध्य द्विव आ सृजानस्तपिष्ठेन हेषसा द्रोघमित्रान् १२
 अन्वह मासा अन्विद्वना न्यन्वोपधीरनु पर्वतासः । -
 अन्विन्द्र रोदसी वावशाने अन्वापो अजिहत् जायमानम् १३
 कर्हि स्वित्र सा त इन्द्र चेत्यासं दधस्य यद्विनदो रक्ष एषत् ।
 मित्रकुवो यच्छसन्ति न गावः पृथिव्या आपृगमुया शयन्ते १४
 शत्रूयन्तो अभि ये नस्ततस्त्रे सहि ब्राधन्त ओगणास इन्द्र ।
 अन्धेनामित्रास्तमसा सचन्तां सुज्योतिषो अक्तवस्तां अभि ष्युः १५ (१९७)

पुरुणि हि त्वा सर्वना जनानां बह्नाणि मन्दन् गृणतामृषीणाम् ।

इमामाघोपन्नवसा सहीति तिरे विश्वाँ अर्चतो याह्यर्वाङ् १६

एवा ते वयमिन्द्र भुञ्जतीनां विद्यार्य सुमतीनां नवानाम् ।

विद्याम् वस्तोरवसा गृणन्तो विश्वामित्रा उत त इन्द्र नूनम् १७

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातो ।

गृणन्तमुग्रमूतये समत्सु भ्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् १८ [१६] (१०००)

(९०)

१६ नारायणः । पुरुषः । अनुष्टुप्, १६ त्रिष्टुप् ।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।

स भूमिं विश्वतो ब्रूत्वा अत्यतिष्ठदशाङ्गुलम् १

पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यम् ।

उतामृतत्वस्येशानो यदन्नैनातिरोहति २

एतावानस्य महिमा इतो ज्यायँश्च पूरुषः ।

पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं विवि ३

त्रिपादूर्ध्व उदैत् पुरुषः पादोऽस्येहार्भवत् पुनः ।

ततो विष्वाङ् व्यकामत् साशनानग्ने अभि ४

तस्माद्विराळजायत विराजो अधि पूरुषः ।

स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथो पुरः ५ [१७]

यत् पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमर्तन्वत ।

वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्मः शरद्ध्रुविः ६

तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन् पुरुषं जातमग्रतः ।

तेन देवा अयजन्त साध्या कर्षयश्च ये ७

तस्माद्यज्ञात् सर्वहुतः संभूतं पृथ्व्याज्यम् ।

पशून् तौश्चके वायुव्या नारण्यान् ग्राम्याश्च ये ८

तस्माद्यज्ञात् सर्वहुतः क्रचः सामानि जज्ञिरे ।

छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ९

तस्मादश्वा अजायन्त ये के चोभयादतः ।

गावो ह जज्ञिरे तस्मात् तस्माज्जाता अजावयः १० [१८] (१०१०)

यत् पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ।

मुखं किमस्य कौ द्राह् का ऊरु पादा उच्येते ११

बाह्वणोऽस्य मुखमासीद्बाह्व राजन्यः कृतः ।

ऊरु तवस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत १२

चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत ।

मुखादिन्मश्वाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत १३

नाभ्यां आसीद्वृन्तरिक्षं शिष्णो द्यौः समवर्तत ।

पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात् तथा लोकौ अकल्पयन् १४

सप्तास्यासन् परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।

देवा यद्यज्ञं तन्वाजा अबधन् पुरुषं पशुम् १५

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः १६ [१९] (२०६६)

(९१)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू० ९१-९९]

१५ अरुणो घेतद्वयः । अग्निः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

सं जागृवद्भिर्जरमाण इध्यते दमे दमूना इपर्यास्त्रिळस्पदे ।

विश्वस्य होता हविषो वरेण्यो विभुर्विभावा सुपसा सखीयते १

स दर्शतश्चीरतिथिर्गृहेगृहे वनेवने शिश्रिये तस्ववीरिव ।

जनंजनं जन्यो नाति मन्यते विश आ क्षेति विश्योऽं विशविशम् २

सुवक्षो दक्षेः कर्तुनासि सुकर्तु रग्ने कविः काव्येनासि विश्ववित् ।

वसुर्वसूनां क्षयसि त्वमेक इदं द्यावां च यानि पृथिवी च पुष्यतः ३

प्रजान्मृषि तव योनिमृत्विज्यमिळायास्पदे घृतवन्तमासदः ।

आ ते चिकित्र उपसामिवेतयो ऽरेपसः सूर्यस्येव रुमयः ४

तव त्रियो व्यर्षस्येव विद्युतश्चित्राश्चिकित्र उपसां न केतवः ।

यदोषधीरभिसृष्टो वनानि च परि स्वयं चिन्तये अन्नमास्ये ५ [२०]

तमोयधीर्धिरि गर्भमृत्विज्यं तमापो अग्निं जनयन्त मातरः ।

तमित संमानं वृनिनश्च वीरुषो ऽन्तर्वतीश्च सुर्वते च विश्वहा ६

वातोपधूत इषितो वशो अनु तेषु यदज्ञा वेविषद्वितिष्ठसे ।

आ ते यतन्ते रथ्योर्इ यथा पृथक् शधांस्यग्ने अजराणि धक्षतः ७

(१०२३)

मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनमग्निं होतारं परिभूतमं मतिम् ।

तमिदमं हविष्या समानमित तमिन्महे वृणते नान्यं त्वत्

त्वामिदमं वृणते त्वायवो होतारमग्ने विदथेषु वेधसः ।

यद्वैव्यन्तो दधति प्रयांसि ते हविष्मन्तो मनवो वृक्तवर्हिषः

तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्वियं तव नेष्ट्रं त्वमग्निहतायतः ।

तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासिं गृहपतिश्च नो दमं

यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यः समिधा दाशदुत वा हविष्कृति ।

तस्य होता भवसि यासिं दूत्यः—मुपं ब्रूये यजस्यध्वरीयसि

इमा अस्मै मृतयो वाचो अस्मदाँ क्रचो गिरः सुप्तुतयः समग्मत ।

वसूयवो वसवे जातवेदसे वृद्धासु चिद्वर्धनो यासु चाकनत्

इमां प्रत्तायं सुप्तुतिं नवीयसीं वोचेर्यमस्मा उशते शृणोतु नः ।

भूया अन्तरा हृद्यस्य निस्पृशे जायेव पत्यं उशती सुवासाः

यस्मिन्नश्वासं ऋषभासं उक्षणो वशा मेषा अवसृष्टास आहुताः ।

कीलालुपे सोमपृष्ठाय वेधसे हृदा मतिं जनये चारुमग्नेयं

अहव्यग्ने हविरास्ये ते सुचीव घृतं चम्बीव सोमः ।

वाजसार्नि रयिमस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेहि यशसं ब्रुहन्तम्

(१२)

१५ शार्यातो मानवः । विश्वे देवाः । जगती ।

यज्ञस्य वो रथ्यं विश्पातिं विशां होतारमक्तोरतिथिं विभावंसुम् ।

शोचञ्छुष्कासु हरिणीषु जर्भुरद वृषां केतुर्यजतो द्यामशायत

इममंश्नस्पासुभये अकृण्वत धर्माणमग्निं विदथस्य साधनम् ।

अकृतं न युहमुपसः पुरोहितं तनूनपातमरुपस्यं निंसते

बळस्य नीथा वि पुणेश्वं मन्महे वया अंस्य प्रहुता आसुरत्तवि ।

यदा योरासो अमृतत्वमाशता दिज्जनस्य दैव्यस्य चर्किरन्

ऋतस्य हि प्रसितिद्यौरु व्यचो नमो महाः रमतिः पनीयसी ।

इन्द्रो मित्रो वरुणः सं चिकिञ्चिरे ऽथो भगः सविता पूतदक्षसः

प्र रुद्रेण युयिनां यन्ति सिन्धवस्तिरो महीमरमतिं दधन्विरे ।

येभिः परिज्मा परियन्तु जयो वि रोहवज्जठरे विश्वंमुक्षते

८

९

१० [२१]

११

१२

१३

१४

१५ [२२] (१०३१)

१

२

३

४

५ [२३] (१०३५)

क्राणा रुद्रा मरुतो विश्वकृष्टयो दिवः इयेनासो असुरस्य नील्यः ।
 तेभिश्चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमेन्द्रो देवेभिरर्वशेभिरर्वशः ६
 इन्द्रे भुजं शशमानास आशत सूर्यो दृशीके वृषणश्च पौंस्ये ।
 प्र ये न्वस्याहर्णा ततक्षिरे युजं वज्रं नृपदनेषु कारवः ७
 सूरश्चिदा हरितो अस्य रीरम्—दिन्द्रादा कश्चिन्द्रयते तवीयसः ।
 भीमस्य वृष्णो जठरादभिश्वसो द्विवेदिवे सहुरिः स्तन्नवाधितः ८
 स्तोमं वो अद्य रुद्राय शिक्से क्षयद्वीराय नमसा दिदिष्टन ।
 येभिः शिवः स्ववा एवयावभिर्दिवः सिपक्ति स्वयशा निकामभिः ९
 ते हि प्रजाया अभरन्त वि श्रवो वृहस्पतिर्वृषभः सोमजामयः ।
 यज्ञैरथवा प्रथमो वि धारय—हेवा दक्षैर्भृगवः सं चिकित्रिरे १० [२४]

ते हि द्यावापृथिवी भूरिरेतसा नराशंसश्चतुरङ्गो यमोऽर्दितः ।
 देवस्त्वष्टा द्रविणोदा ऋभूक्षणः प्र रोदसी मरुतो विष्णुरहिरे ११
 उत स्य न उशिजामुर्विया कवि—रहिः शृणोतु बुधयोऽह्वीमनि ।
 सूर्यामासा विचरन्ता दिविक्षिता धिया शमीनद्वपी अस्य बोधतम् १२
 प्र नः पूषा चरथं विश्वदेव्यो ऽपां नपादवतु वायुरिष्टयै ।
 आत्मानं वस्यो अभि वार्तमर्चत तदश्विना सुहवा यामनि श्रुतम् १३
 विशामासामभयानामधिक्षितं गीभिर्बु स्वयशसं गृणीमसि ।
 ग्रामिर्विश्वाभिरर्दितमनर्वण—मुक्तोर्युवानं नृमणा अथा पतिम् १४
 रेभदत्र जुनुषा पूर्वो अङ्गिरा ग्रावाण ऊर्ध्वा अभि चक्षुरध्वरम् ।
 येभिर्विहाया अभवद्विचक्षणः पार्थः सुमेकं स्वाधितिर्वनन्वति १५ [२५] (१०४३)

(९३)

१५ तान्वः पार्थः । विश्वे देवाः । प्रस्तारपक्तिः; २, ३, १३ अनुष्टुप्; ९ अक्षरैः पंक्तिः,
 ११ न्यङ्कुसारिणी, १५ पुरस्ताद्वृद्धता ।

महिं द्यावापृथिवी भूतमूर्ध्वी नारीं युद्धी न रोदमी सदै नः ।
 तेभिर्नः पातं सहास एभिर्नः पातं शूषणि १
 यज्ञेयं स मर्यो देवान् त्सपर्यति । यः सुनैदीर्घश्रुतं आविवासात्येनान् २
 विश्वेवामिरज्यवो देवानां वामहः । विश्वे हि विश्वमहसो विश्वे यज्ञेषु यज्ञियाः ३ (१०४९)

ते घा राजानो अमृतस्य मन्द्रा अर्यमा मित्रो वरुणः परिजमा ।

कद्रुद्रो नृणां स्तुतो मरुतः पूषणो भगः

४

उत नो नक्तमपां वृषणवसू सूर्यामासा सदर्नाय सधन्या ।

सचा यत् साद्येपा—महिर्बुध्रेषु बुध्याः

५ [२६]

उत नो देवानुश्विनां शुभस्पती धामभिर्मित्रावरुणा उरुष्यताम् ।

महः स राय एपते अति धन्वेव दुरिता

६

उत नो रुद्रा चिन्मृच्छतामश्विना विश्वे देवासो रथस्पतिर्भगः ।

ऋभुर्वार्ज ऋभुक्षणः परिजमा विश्ववेदसः

७

ऋभुर्केभुक्षा ऋभुर्विधतो मद्र आ ते हरीं जूजुवानस्य वाजिनां ।

दुष्टुरं यस्य सामं चि—दधंग्यज्ञो न मानुषः

८

कृषी नो अर्हयो देव सवितः स च स्तुपे मघोनाम् ।

सहो न इन्द्रो वह्निभिर्न्येषां चर्षणीनां चक्रं रश्मिं न योयुवे

९

ऐषु द्यावापृथिवी धातं मह दुस्मे वीरेषु विश्वचर्षणि श्रवः ।

पृक्षं वाजस्य सातये पृक्षं रायोत तुर्वणे

१० [२७]

एतं शंसमिन्द्रास्मयुष्टं कूचितं सन्तं सहसावन्नाभिष्टये सदा पाह्यभिष्टये ।

मेदतां वेदतां वसो

११

एतं मे स्तोमं तुना न सूर्यं द्युतद्यामानं वावुधन्त नृणाम् ।

संवर्तनं नाश्व्यं तण्डेवानपचयुतम्

१२

वावर्त येपां राया युक्तैषां हिरण्ययी । नेमर्धिता न पौस्या वृथेव विष्टान्तां १३

प्र तद्दुःशीमे पृथ्वाने वेने प्र रामे वोचमसुरे मघवन्सु ।

ये युक्त्वाय पञ्च शता—स्मयु पथा विश्राव्येषाम्

१४

अधीचवत्रं सप्ततिं च सप्त च ।

सद्यो दिदिष्ट तान्वः सद्यो विदिष्ट पाथ्यः सद्यो दिदिष्ट मायवः १५ [२८] (१०६१)

(१४)

१४ अर्बुदः काद्रवेयः सर्पः । आवाणः । जगती, ५, ७, १४ त्रिष्टुप् ।

प्रेते वदन्तु प्र वयं वदाम् श्राव्यो वाचं वदता वदन्त्यः ।

यद्वयः पर्वताः साकमाशवः श्लोकं घोषं भूथेन्द्राय सोमिनः

१

(१०६१)

एते वदन्ति शतवत् सहस्रं दुमि कन्वन्ति हरितेभिःसभिः ।
 विष्ठी गावाणः सुकृतः सुकृत्यया होतुश्चित् पूर्वे हविरद्यमाशत २
 एते वदन्त्यविदज्ञाना मधु न्यूङ्क्षयन्ते अधि एक आसिपि ।
 वृक्षस्य शाखामरुणस्य वपसत स्ते सूभर्वा वृषभाः प्रेमराविपुः ३
 बृहद्वदन्ति मद्विरेण मन्दिने न्द्रं कोशन्तोऽविदज्ञाना मधु ।
 संभ्या धीराः स्वसृभिरनर्तिपु रागोषयन्तः पृथिवीमुपबिदिभिः ४
 सुपर्णा वार्चमक्रतोप द्यव्या खरे कृष्णा इषिरा अनर्तिपुः ।
 न्युङ्क्षि यन्त्युपरस्य निष्कृतं पुरु रेतो दधिरे सूर्यश्चितः ५ [२९]

उग्रा हव प्रवहन्तः समायमः सकं युक्ता वृषणो विभ्रतो धुरः ।
 यच्छ्रुसन्तो जगसाना अराविपुः शृण्व एषा प्रोथथो अवतामिव ६
 दशाविनिभ्यो दशकक्ष्येभ्यो दशयोक्त्रेभ्यो दशयोजनेभ्यः ।
 दशामीशुभ्यो अर्चताजरेभ्यो दश धुरो दश युक्ता वहद्भ्यः ७
 ते अद्र्यो दशयन्त्रास आशव स्तेषामाधानं पर्यति हयतम् ।
 त ऊं सुतस्य सोम्यस्यान्धसां ऽशोः पीयूषं प्रथमस्य भेजिरे ८
 ते सोमावो हरी इन्द्रस्य निसते ऽशुं दुहन्तो अध्यासते गर्वि ।
 तेभिर्दुग्धं पपिवान् सोम्य मध्विन्द्रो वर्धते प्रथते वृषायते ९
 वृषा वो अंशुर्न किला रिपाथने लावन्तः सद्रुमित स्थनार्शिताः ।
 रैवत्ये महसा चारवः स्थन यस्य गावाणो अजुषध्वमध्वरम् १० [३०]

तृविता अतृदिलासो अद्र्यो ऽभ्रमणा अशृथिता अमृत्यवः ।
 अनातुरा अजराः स्थामविष्णवः सुपीवसो अतृपिता अतृष्णजः ११
 ध्रुवा एव वः पितरो युगेयुगे क्षेमकामासः सर्वसो न युञ्जते ।
 अजुर्यासो हरिषाचो हरिद्रव आ द्यां रवेण पृथिवीमशुभवुः १२
 तदिन्द्रदन्त्यद्र्यो विमोचने यामन्नअरुपा हव चेदुपबिदिभिः ।
 वर्पन्तो बीजमिव धान्याकृतः पुञ्चन्ति सोमं न मिनन्ति वपसतः १३
 सुते अध्वरे अधि वार्चमक्रता ऽऽ क्रीळ्यो न मातरं तुदन्तः ।
 वि पू मुञ्चा सुषुवो मनीषां वि वर्तन्तामद्र्यश्चायमानाः १४ [३१] (१०७५)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-२७]

(९५)

१८ पेलः पुरूरवाः । उर्वशी देवता । २, ४-५, ७, ११, १३, १५-१६, १८,
उर्वशी ऋषिका । पुरूरवा देवता । विष्णुप् ।

हये जाये मनसा तिष्ठ घोरे वचांसि मिश्रा कृणवावहे नु ।

न नो मन्त्रा अनुदितास एते मयस्करन् परंतरे चनाहन् १

किमेता वाचा कृणवा तवाहं प्राक्रमिपमुपसामग्रियव ।

पुरूरवः पुनरस्तं परेहि दुरापना धात इवाहमस्मि २

इपुर्न श्रिय इपुधेरसना गोपाः शंतमा न रंहिः ।

अवीरे कतौ वि दविद्युतन्नोरा न मायुं चितयन्त धुनयः ३

सा वसु दर्धती श्वशुराय वय उपो यद्वि वण्ट्यन्तिगृहात ।

अस्तं ननक्षे यस्मिश्चाकन् दिवा नक्तं श्रथिता वैतसनं ४

त्रिः स्म माह्वः श्रथयो वैतसेनोत स्म मेऽव्यत्यै पूणासि ।

पुरूरवीऽनु ते केतमायं राजा मे वीर तन्वःस्तदासीः ५ [१]

या सुजृणिः श्रेणिः सुम्रआपि हृदेचक्षुर्न ग्रन्थिनी चरण्युः ।

ता अश्रयोऽरुणयो न संसुः श्रिये गावो न धेनवोऽनवन्त ६

समस्मिञ्जायमान आसत् प्रा उतेमवर्धन् नद्यः स्वगूताः ।

महे यत त्वा पुरूरवो रणाया ऽवर्धयन् दस्युहत्याय देवाः ७

सचा यदासु जहतीष्वत्कममानुपीषु मानुषो निषेवं ।

अप स्म मत तरसन्ती न भुज्युस्ता अत्रसन् रथस्पृशो नाश्वाः ८

यदासु मतो अमृतासु निस्पृक् सं क्षोणीभिः कर्तुभिर्न पृङ्क्ते ।

ता आतयो न तन्वः शुम्भत स्वा अश्वांसो न क्रीळयो दन्दशानाः ९

विद्युन्न या पतन्ती दर्विद्योद्भरन्ती मे अप्या काम्यानि ।

जनिष्ठो अपा नर्यः सुजातः प्रोवशी तिरत द्विर्धमायुः १० [२]

जज्ञिष इत्था गोपीथ्याय हि दुधाथ तत् पुरूरवो म ओजः ।

अशासं त्वा विदुषी सस्मिन्नहन न म आशृणोः किमभुग्वदासि ११

कदा सनुः पितरं जात इच्छा च्चक्रन्नाश्रुं वर्तयद्विजानन् ।

को दर्पती समनसा वि यूयो दध यदग्निः श्वशुरेषु दीदयत १२ (१००७)

प्रति ब्रवाणि वर्तयते अश्रुं चक्रन् न क्रन्दद्वाधेयं शिवार्यं ।

प्र तव ते हिनवा यत ते अस्मे परेह्यस्तं नहि मूर मापः १३

सुवेवो अद्य प्रपतेदनावुत् परावतं परमां गन्तवा उ ।

अथा शयीत निर्र्कतेरूपस्थे ऽर्धेन वृका रभसामो अद्यः १४

पुरुवर्यो मा मृथा मा प्र पन्तो मा त्वा वृकांसो अश्रिवास उ क्षन् ।

न वै सौर्णानि सुख्यानि सन्ति सालावृकाणां हृदयान्वेता १५ [३]

यद्विरूपाचरं मर्त्ये ऽश्ववसं रात्रीः शत्रुद्व्यतसः ।

वृत्तस्य स्तोके स्रद्धादहं आश्रां ताद्वेदेदं तातृपाणा चरामि १६

अन्तरिक्षायां रजसो विजानी सुषं शिक्षाम्युर्वशीं वसिष्ठः ।

उप त्वा रातिः सुकृतस्य तिष्ठताञ्चि वर्तस्व हृदयं तप्यते मे १७

इति त्वा देवा इम आहुरैल्ल यथेमेतद्भवसि मृत्युर्वन्धुः ।

प्रजा ते देवान् हविषा यजाति स्वर्ग उ त्वमपि मादयासे १८ [४] (१०९३)

(९६)

१३ यहराक्षरसः, सर्वहरिर्वा ऐन्द्रः । हरिः । जगती, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

प्र ते महे विदथे शंसिपुं हरी प्र ते वन्वे वनुषो हृत्यं मदम् ।

घृतं न यो हरिंश्चिरारु सेचत् आ त्वा विशन्तु हरिर्वपसं गिरः १

हरिं हि योनिमाभि ये समस्वरन् हिन्वन्तो हरीं विव्यं यथा सदः ।

आ यं पूणन्ति हरिभिर्न धेनव इन्द्राय शूपं हरिर्वन्तमर्चत २

सो अस्य वज्रो हरितो य आयसो हरिर्निकामो हरिरा गर्भस्त्योः ।

द्युम्नी सुशिप्रो हरिर्मन्युसायक इन्द्रे नि रूपा हरिता मिमिक्षिरे ३

विवि न केतुरधि धायि हर्यतो विव्यचद्वज्रो हरितो न रत्ना ।

तुवदहिं हरिंशिप्रो य आयसः सहस्रशोका अभवद्धरिभरः ४

त्वंत्वंमहर्यथा उपस्तुतः पूर्वैर्भिरिन्द्र हरिकेश यज्वभिः ।

त्वं हर्यसि तव विश्वमुक्थय । मसामि राधो हरिजात हर्यतम् ५ [५]

ता वज्रिणं मन्दिनं स्तोम्यं मय इन्द्रं रथे वहतो हर्यता हरी ।

पुरुषस्यस्मै सर्वनानि हर्यत इन्द्राय सोमा हरयो दधन्विरे ६

अरं कामाय हरयो दधन्विरे स्थिराय हिन्वन् हरयो हरीं तुरा ।

अवैन्द्रियो हरिभिर्जोषमीयते सो अस्य कामं हरिर्वन्तमानशे ७ (११००)

हरिश्मशारुहरिकेश आयसस्तुरस्पेय यो हरिषा अवर्धत ।
 अर्वेन्द्रियो हरिभिर्वाजिनीवसुरति विश्वा दुरिता पारिषुद्धरी
 सुवेव यस्य हरिणी विपेततुः शिप्रे वाजाय हरिणी दर्विध्वतः ।
 प्र यत् कृते चमसे मर्षृजुद्धरी पीत्वा मदस्य हर्यतस्यान्धसः
 उत स्म सन्न हर्यतस्य पुस्त्योऽरत्यो न वाजं हरिवाँ अचिक्रदत् ।
 मही चिद्धि धिपणाहर्षदोजसा बृहद्वयो दाधिपे हर्यतश्चिदा

८

९

१० [६]

आ रोदसी हर्यमाणो महित्वा नव्येनव्यं हर्यसि मन्म नु प्रियम् ।

प्र पुस्त्यमसुर हर्यतं गोराविष्कृधि हरिय सूर्याय

११

आ त्वा हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे बहन्तु हरिंशिप्रमिन्द्र ।

पिवा यथा प्रतिभृतस्य मध्वो हर्यन् यज्ञं सधुमादे दशोणिम्

१२

अपाः पूर्वेषां हरिवः सुतानां मथो ब्रह्मं सर्वान् केवलं ते ।

ममद्भि सोमं मधुमन्तामिन्द्र सत्रा वृषश्चरु आ वृषस्व

१३ [७] (११०६)

(९७)

२३ आथर्वणो भिषग् । ओषधयः । अनुष्टुप् ।

या ओषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा ।

मनै नु बभूणामहं शतं धामानि सप्त च

१

शतं वो अमृ धामानि सहस्रमुत वो रुहः ।

अधा शतकत्वो युयमिमं मे अगदं कृत

२

ओषधीः प्रति मोदध्वं पुष्पवतीः प्रसूवरीः ।

अश्वा इव सजित्वरी वीरुधः पारयिष्णवः

३

ओषधीरिति मातरस्तद्वो देवीरुपं ब्रुवे ।

सनेयमश्वं गां वास आत्मानं तव पूरुष

४

अश्वत्ये वो निषदं पूर्णे वो वसतिष्कृता ।

गोभाज इत किलासथ यत् सनवथ पूरुषम्

५ [८]

यत्रोषधीः समग्मत राजानः समिताविव ।

विप्रः स उच्यते भिषग् रक्षोहार्मीवचातनः

६ (११११)

अश्वावतीं सोमावती—मूर्जयन्तीमुदोजसम् । आवित्ति सर्वा ओषधी—रस्मा अरिष्टतातये ७

उच्छुप्सा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवरते । धनं सनिष्यन्तीना—मात्मानं तव पूरुष ८

इष्कृतिर्नाम वो माता । अथो यूयं स्थ निष्कृतीः ।

सीराः पतत्रिणीः स्थन यदामयति निष्कृथ ९

अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेन इव व्रजमक्रमुः । ओषधीः प्राचुच्यवृ—यत् किं च तन्वोऽरे रणः १० [९]

यद्विमा वाजयन्नह—मोषधीर्हस्त आवुधे । आत्मा यक्षमस्य नश्यति पुरा जीवगृभो यथा ११

यस्योषधीः प्रसपथा—ङ्गमङ्गं परुष्परुः । ततो यक्षं वि बाधध्व उग्रो मध्यमशीरिव १२

साकं यक्षम् प्र पत चापेण किकिद्दीविना ।

साकं वारस्य धान्या साकं नश्य निहाकया १३

अन्या वो अन्यामव—त्वन्यान्यस्या उपावत ।

ताः सर्वाः संविद्वाना इदं मे प्रावता वचः १४

याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः

बृहस्पतिप्रसूता—स्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः १५ [१०]

मुञ्चन्तु मा शपथ्या—दथो वरुण्यादुत ।

अथो यमस्य पङ्क्तिशान सर्वस्मादेवकिल्बिषात १६

अवपतन्तीरवदन् द्विव ओषधयस्परि । यं जीवमश्रवामहे न स रिष्याति पूरुषः । १७

या ओषधीः सोमराज्ञी—ब्रह्मी शतविचक्षणाः । तासां त्वमस्पृत्तमा—रं कामाय शं हृदे १८

या ओषधीः सोमराज्ञी—विष्टिताः पृथिवीमनु । बृहस्पतिप्रसूता अस्यै सं दत्त वीर्यम् १९

मा वो रिपत खनिता यस्मै चाहं खनामि वः । द्विपञ्चतुष्पदस्माकं सर्वमस्त्वनतुरम् २०

याश्चेदमुपहृण्वन्ति याश्च दूरं परागताः । सर्वाः संगत्य वीरुधो अस्यै सं दत्त वीर्यम् २१

ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मण—स्तं राजन् पारयामसि २२

त्वमुत्तमास्योषधे तव वृक्षा उपस्तयः ।

उपस्तिरस्तु सोऽस्माकं यो अस्मां अभिदासति २३ [११] (१११९)

(९८)

१२ अरिष्टिनां देवापिः (वृष्टिकामः) । देवाः । त्रिष्टु ।

बृहस्पते प्रति मे देवतामिहि मित्रो वा यद्वरुणो वासि पूषा ।

आवित्यैवा यद्वसुभिर्मरुत्वान् त्स पर्जन्यं शतनवे वृषाय

१ (११३०)

आ देवो दूतो अजिरश्चैकित्वान् त्वदेवापे अभि मामगच्छत ।	
प्रतीचीनः प्रति मामा ववृत्स्व दधामि ते द्युमतीं वाचंयासन्	२
अस्मे धेहि द्युमतीं वाचंयासन् वृहस्पते अनमीवामिपिराम् ।	३
यया वृष्टिं शतंनवे वनाव दिवो वृप्सो मधुमाँ आ विवेश	४
आ नो वृप्सा मधुमन्तो विशन्तिवृन्दं देहाधिरथं सहस्रम् ।	५
नि पीद होत्रमुत्तथा यजस्व देवान् देवापे हविषा सपर्य	६ [१२]
आष्टिपेणो होत्रमृषिर्निपीदन् देवापिर्देवसुमतिं चिकित्वान् ।	
स उत्तरस्मादधरं समुद्रमुपो दिव्या असृजदृष्याँ अभि	
अस्मिन् तस्मिन्ने अध्युत्तरस्मिन्नापो देवेभिर्निवृता अतिष्ठन् ।	
ता अद्रवन्नाष्टिपेणेन सृष्टा देवापिना प्रपित्तु मृक्षिणीषु	
यदेवापिः शतंनवे पुरोहितो होत्राय वृतः कृपयन्नदीधेत ।	
देवभुतं वृष्टिवनि रराणो वृहस्पतिर्वाचंमस्मा अयच्छत्	७
यं त्वा देवापिः शुशुचानो अग्रे आष्टिपेणो मनुष्यः समीधे ।	८
विश्वेभिर्देवैरनुमद्यमानः प्र पर्जन्यमीरया वृष्टिमन्तम्	९
त्वां पूर्वं ऋषयो गीर्भिरायन् त्वामध्वरेषु पुरुहूत विश्वे ।	१०
सहस्राण्यधिरथान्यस्मे आ नो यज्ञं रोहिदृश्वोर्प याहि	११
एतान्यग्ने नवतिर्नव त्वे आहुतान्यधिरथा सहस्रा ।	
तेभिर्वधस्व तन्वः शूर पूर्वीं दिवो नो वृष्टिमिपितो रिंतीहि	
एतान्यग्ने नवति सहस्रा सं प्र यच्छ वृष्ण इन्द्राय भागम् ।	
विद्वान् पथ क्रतुशो देवयाना नप्यौलानं विवि देवेषु धेहि	
अग्ने बाधस्व वि मृधो वि दुर्गहा ऽपामीवामप रक्षांसि सेध ।	
अस्मात् समुद्राद्देहतो दिवो नो ऽपां भूमानमुप नः सृजेह	१२ [१३] (११४१)

(११)

१२ वस्रो वैखानसः । इन्द्रः । विष्टुप् ।

कं नश्चित्रमिपण्यासि चिकित्वान् पृथुमानं वाशं वावृधर्ध्यं ।	
कत तस्य दातु शर्वसो व्युष्टौ तक्षद्वजं वृत्रतुरमपिन्धत्	१
स हि द्युता विद्युता वेति सामं पृथुं योनिमसुरत्वा संसाद ।	
स सर्वाग्निभिः प्रसहानो अंस्य भ्रातुर्न कृते सप्तयस्य मायाः	२ (११४१)

स वाजं यातापमुपद्रा यन् त्वर्षाता परि पदन् सन्निप्यन् ।
 अनर्वा यच्छतद्वरस्य वेदो अन्विष्टश्चर्षेवाँ अभि वर्षता भूत ३
 स यद्वयोऽवनीर्गोप्यर्वा ऽऽ जुहोति प्रधन्यासु सभिः ।
 अपावो यन् युज्यासोऽस्था इोप्यश्वास ईरते वृते वाः ४
 स रुद्रेभिरशस्तवार ऋष्वो हित्वी गर्यमारेअवद्य आगात् ।
 वप्रस्य मन्ये मिथुना विवर्त्री अक्षमधीत्यारोदयन्मुपायन् ५
 स इद्वाप्तं तुवीरवं पतिर्वन् पंष्टक्षं त्रिशीर्षाणं दमन्यत् ।
 अस्य त्रितो न्वोजसा वृधानो विपा वराहमयोअग्रया हन् ६ [१४]

स दुहणे मनुय ऊर्ध्वसान आ साविपदर्शसानाय शर्ष ।
 स नृत्तमो नहुषोऽस्मत् सुजातः पुरोऽभिनर्दहन् दस्युहत्ये ७
 सो अधियो न यवस उदून्यन् क्षयाय गातुं विदन्नो अस्मे ।
 उप यत् सीदुदिन्दुं शरिः श्येनोऽयोपापिर्हन्ति दस्यून् ८
 स वार्धतः शवसानेभिरस्य कुत्साय शुष्णं कृपणे परादात् ।
 अयं कविमनयच्छस्यमानमरुं यो अस्य सन्निता नृणाम् ९
 अयं दर्शस्यन् नर्योभिरस्य वृश्मो देवेभिर्वरुणो न मायी ।
 अयं कनीनं ऋतुपा अविद्यमिमीतारुं यश्चतुष्पात् १०
 अस्य स्तोमेभिरौशिज ऋजिश्वा व्रजं द्रयद्रूपभेण पित्रोः ।
 सुत्वा यद्यजतो वीदयद्भीः पुर इयानो अभि वर्षता भूत ११
 एवा महो असुर वक्षथाय वम्रकः पङ्क्तिरुप सपदिन्द्रम् ।
 स इयानः करति स्वस्तिमस्मा इषमूर्जं सुक्षिति विश्वमाभोः १२ [१५] (११५३)

(१००)

[नवमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १००-११२]

१२ दुवस्युर्वान्दनः । विश्वे देवाः । जगती, १२ त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं दृष्टं मघवन् त्वादिन्द्रज इह स्तुतः स्तुता बोधि नो वृधे ।
 देवेभिर्नः सविता प्रावतु श्रुतमा सर्वतांतिमर्दिति वृणीमहे १
 भराय सु भरत भागमृत्विचं प्र वायवे श्रुचिपे क्रन्ददिन्दये ।
 गौरस्य यः पर्यसः पीतिमानश आ सर्वतांतिमर्दिति वृणीमहे २ (११५५)

आ नो देवः सविता साविपुद्गयं कज्जयते यजमानाय सुन्वते ।
यथा देवान् प्रतिभूषेम पाकवदा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ३
इन्द्रो अस्मे सुमना अस्तु विश्वहा राजा सोमः सुवितस्याध्येतु नः ।
यथायथा मित्रधितानि संद्रुधुरा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ४
इन्द्र उक्थेन शर्वसा परुदधे बृहस्पते प्रतसीतास्यायुषः ।
यजो मनुः प्रमतिर्नः पिता हि कुमा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ५
इन्द्रस्य न सुकृतं देव्यं सतो ऽग्निर्गृहे जरिता मेधिरः कविः ।
यज्ञश्च भूद्विदथे चारुरन्तम आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ६ [१६]

न वो गृहा चक्रम भूरि दुष्कृतं नाविष्ट्यं वसथो देवहेळनम् ।
मार्किर्नो देवा अनृतस्य वर्षस आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ७
अपामीवां सविता साविपुद्गयं ग्वरीय इदं सेधन्वद्रयः
ग्रावा यत्र मधुपुदुच्यते बृहदा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ८
ऊर्ध्वो ग्रावा वसवोऽस्तु सोतरि विश्वा द्वेपांसि सनुतर्पुयोत ।
स नो देवः सविता पायुरीडय आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ९
ऊर्जं गावो यवसे पीवो अत्तन कृतस्य याः सदेने कोशे अद्ध्वे ।
तनूरेव तन्वो अस्तु भेषजमा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे १०
कतुप्रावा जरिता शश्वतामव इन्द्र इन्द्रा प्रमतिः सुतावताभू ।
पूर्णमूर्ध्विष्यं यस्य सिकतय आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ११

चित्रस्ते मानुः कतुप्रा अभिष्टिः सन्ति स्पृधो जरणिप्रा अधृष्टाः ।
रजिष्ठया रज्या पृथ्व आ गोस्तूर्पति पर्यग्रं दुवस्युः १२ [१७] [११५५]

(१०१)

११ बुधः सौम्यः । विदधे देवाः, कविजो वा । त्रिष्टुप् : ४, ६ गायत्री : ५ बृहती : ९, १२ जगती ।

उद्ध्वध्वं समनसः सखायः समग्निमिन्ध्वं बृहवः सनीळाः ।
वृधिकामग्निमुषसं च वेधीमिन्द्रावतोऽवसे नि ह्वये वः १
मन्द्रा कृणुध्वं धिय आ तनुध्वं नार्वमरित्रपरणीं कृणुध्वम् ।
इकृणुध्वमायुधार् कृणुध्वं प्राञ्चं यज्ञं प्र णयता सखायः २ (११६७)

युनक्त सीरा वि युगा तनुध्वं कृते योनौ वपतेह कीजम् ।	
गिरा च श्रुष्टिः सभरा असंज्ञो नेदीय इत् सृण्यः पृक्मेयात्	३
सीरा युञ्जन्ति कवयो युगा वि तन्वते पृथक् । धीरा द्वेषु सुमनया	४
निराहावान् कृणोतन् सं वरत्रा दधातन ।	
सिञ्चामहा अवतमुद्रिणं वयं सुपेकुमनुपक्षितम्	५
इष्कृताहावमवतं सुवत्रं सुपेचनम् । उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम्	६ [१८]
प्रीणीताश्वान् हितं जयाथ स्वस्तिवाहं रथमित् कृणुध्वम् ।	
द्रोणाहादमवतमर्यवक्रु मंसन्नकोशं सिञ्चता नृपाणाम्	७
व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्मं सीव्यध्वं बहुला पृथुनि ।	
पुरः कृणुध्वमार्यसीरधृष्ठा मा वः सुसोच्चमसो दंहता तम्	८
आ वो धियं यजिषां वर्त ऊतये देवा देवीं यजतां यजिषामिह ।	
सा नो दुहीयद्यवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गोः	९
आ तू पिञ्च हरिमीं द्रोणस्थे वाशीभिस्तक्षताश्मन्मयीभिः ।	
परि ध्वजध्वं दशं कक्ष्याभिर्रुमे धुरो प्रति वह्निं युनक्त	१०
उमे धुरो वह्निरुपिदमानो ऽन्तर्योनेव चरति द्विजानिः ।	
वनस्पतिं वन आस्थापयध्वं नि पू दधिध्वमखनन्त उत्सम्	११
कपृञ्जरः कपूथमुदधातन चोदयत सुदत वार्जसातये ।	
निष्टिड्यः पुत्रमा च्यावयोतय इन्द्रं सन्नाथं इह सोमपीतये	१२ [१९] [११७७]

(१०२)

१२ सुत्रलो भाष्यरवः । द्रुघन, इन्द्रो वा । त्रिष्टुप् । १, ३, १२ बृहती ।

प्र ते रथं मिथुकृतमिन्द्रोऽवतु धृष्णुया ।	
अस्मिन्नाजौ पुरुहूत श्रवार्ये धनमुक्षेपु नोऽव	१
उत् स्म वातो वहति वासो अस्या अधिरथं यदजयत सहस्रम् ।	
रथीरभून्मुद्गलानी गविष्टौ भरे कृतं व्यचिद्विद्रसेना	२
अन्तर्यच्छ जिघांसतो वज्रमिन्द्राभिदासतः ।	
दासस्य वा मघवन्नार्यस्य वा सनुतर्यवया वधम्	३ (११८०)

उद्रो हृदमपिबज्जर्हपाणः कूटं स्म तृहृदभिर्मातिमेति ।

प्र मुष्कभारः श्रवं इच्छमानो ऽजिरं बाहू अभरत् सिपासन्

४

न्यकन्दपद्मपुप्यन्त एन मर्मेहयन् वृषभं मध्यं आजेः ।

तेन स्रभर्वं शतवत् सहस्रं गवां मुद्गलः प्रधने जिगाय

५

ककर्दवे वृषभो युक्त आसी दवावचीत् सारथिरस्य केशी ।

दुर्धैर्युक्तस्य द्रवतः सहानस ऋच्छन्ति ष्मा निष्पदो मुद्गलानींश्च

६ [२०]

उत प्रधिमुद्गहन्नस्य विद्रा नृपायुग्यसंगमत्र शिक्षन् ।

इन्द्र उदावत् पतिमघ्याना मरुहत् पद्याभिः ककुद्भान्

७

शुनमपूग्यचरत् कपर्दी वरत्रायां दार्वानह्यमानः ।

नृम्णानि कृण्वन् ब्रह्मे जनाय गाः पस्पशानस्तविपीरधत्त

८

इमं तं पश्य वृषभस्य युञ्जं काष्ठाया मध्ये दुवृणं शयानम् ।

येन जिगाय शतवत् सहस्रं गवां मुद्गलः पृतनाज्येषु

९

आरे अघा को न्वि॑त्था ददंश्च यं युञ्जन्ति तम्बा स्थापयन्ति ।

नास्मै तृणं नोदकमा भरन्त्युत्तरो धुरो बंहति प्रदेदिशत्

१०

परिवृक्तेव पातिविद्यमानद् पीप्याना कूर्चक्रेणेव सिञ्चन् ।

एषेप्यां चिद्वश्या जयेम सुमङ्गलं सिनवदस्तु सातम्

११

त्वं विश्वस्य जगत् श्रक्षुरिन्द्रासि चक्षुषः ।

वृषा यदाजिं वृषणा सिपाससि चोदयन् वर्धिणा युजा

१२ [२१] (११८९)

(१०३)

१३ ऐन्द्रोऽप्रतिरथः । इन्द्रः, ४ बृहस्पतिः, १२ अप्वा देवी, १३ मरुतो वा । त्रिष्टुप्, १३ अनुष्टुप् ।

आशुः शिशानो वृषभो न भीमो घनाघनः क्षोभमगश्र्वर्पणीनाम् ।

संकन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेना अजयत् साकमिन्द्रः

१

संकन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्शयवनेन धृष्णुना ।

तदिन्द्रेण जयत् तत् सहद्वं युधो नर इपुहस्तेन वृष्णा

२

स इपुहस्तैः स निपङ्गिभिर्वशी संस्पृष्टा स युध इन्द्रो गणेन ।

संसृष्टजित् सोमपा बाहुशर्धुः शयन्वा प्रतिहिताभिरस्ता

३

(११९१)

बृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहामित्रौ अपबाधमानः ।
 प्रमञ्जन्तेनाः प्रमृणो युधा जयन्तस्माकमेध्वविता रथानाम् ४
 बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः ।
 अभिवीरो अभिसत्त्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवि ५
 गोत्रमिदं गोविवं वज्रबाहुं जयन्तमजम् प्रमृणन्तमोजसा ।
 इमं सजाता अनु वीर्यध्वमिन्द्रं सखायो अनु सं रमध्वम् ६ [२२]

अभि गोत्राणि सहसा गाहमानां ऽद्वयो वीरः ज्ञानमन्युरिन्द्रः ।
 वृश्च्यवनः पृतनायाळ्युध्योऽं ऽस्माकं सेनां अवतु प्र युत्सु ७
 इन्द्र आसां जेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः ।
 वेषसेनानामभिमञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो युन्वग्रम् ८
 इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आङ्गिन्यानां मरुतां शर्ध उग्रम् ।
 महामनसां भुवनरुयवानां घोषो वृवानां जयन्तामुदस्थात ९
 उद्धर्षय मघवन्नायुधा न्युत् सत्त्वनां मामकानां मनांसि ।
 उद्धृहन् वाजिनां वाजिनां न्युदधानां जयतां यन्तु घोषाः १०
 अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु ।
 अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्माकं उ द्वा अवता हवेषु ११
 अमीषां चित्तं प्रतिलोभयन्ती गृहाणाङ्गान्येष्वे परंहि ।
 अभि प्रेहि निर्दह हंसु शोकै रन्धेनामित्रास्तमसा सचन्ताम् १२
 प्रेता जयता नर इन्द्रो वः शर्म यच्छतु ।
 उग्रा वः सन्तु बाहवो ऽनाधृष्या यथासंथ १३ [२३] (१२०२)

(१०४)

११ अष्टको वैश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असावि सोमः पुरुहूत तुभ्यं हरिभ्यां यज्ञमुप याहि तूयम् ।
 तुभ्यं गिरो विप्रवीरा इयाना दधन्विर इन्द्र पिबा सुतस्य १
 अप्सु धृतस्य हरिवः पिबेह नृभिः सुतस्य जठरं पूणस्व ।
 मिमिक्षुर्यमद्रय इन्द्र तुभ्यं तेभिर्वधस्व मदमुक्थवाहः २
 भोगां पीतिं वृष्ण इयमि सत्यां प्रयै सुतस्य हर्यश्च तुभ्यम् ।
 इन्द्र धेनाभिरिह मादयस्व धीभिर्विश्वाभिः शच्या गृणानः ३ (१२०५)

ऊती शचीवस्तव वीर्येण वयो दधाना उशिर्ज कृतज्ञाः ।
प्रजावदिन्द्र मनुषो दुरोणे तस्थुर्गुणन्तः सधमाद्यासः
प्रणीतिभिष्टे हर्यश्व सुष्टोः सुपुष्टस्य पुरुचो जनासः ।
महिंष्टामृतिं बितिरे दधानाः स्तोतारं इन्द्र तव सूनृताभिः

४

५ [२४]

उप ब्रह्माणि हरिवो हरिभ्यां सोमस्य याहि पीतये सुतस्य ।
इन्द्र त्वा यज्ञः क्षममाणमानद्ध द्वाश्वौ अस्यध्वरस्य प्रकेतः
सहस्रवाजमभिमातिपाहं सुतेरणं मघवानं सुवृक्तिम् ।
उप भूषन्ति गिरो अप्रतीत—मिन्द्रं नमस्या जरितुः पनन्त
सप्तापो देवीः सुरणा अमृक्ता यामिः सिन्धुमतर इन्द्र पूरित ।
नवति स्रोत्या नवं च सर्वन्ती—देवेभ्यो गातुं मनुषे च विन्दः
अपो महीरभिर्शस्तेरमुश्रोः ऽजागरास्वधि देव एकः
इन्द्र यास्त्वं वृत्रतूर्यै चकर्थ तामिर्विश्वायुस्तन्वं पुपुष्याः
वीरयः क्रतुरिन्द्रः सुशस्ति—रुतापि धनां पुरुहुतमीद्रे ।
आर्दयद्भूत्रमकृणोदु लोकं ससाहे शक्रः पृतना अभिष्टिः
गानं हुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
गुणवन्तमुग्रभूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

६

७

८

९

१०

११ [२५] (११११)

(१०५)

११ कौत्सो दुमिंशः सुमिश्रो वा । इन्द्रः । उष्णिक् । १ गायत्री वाः २, ७ पिपीलिकमध्या । ११ त्रिष्टुप् ।

कदा वंसो स्तोत्रं हर्यत आर्व इमशा रुधद्राः । कीर्यं सुतं वाताप्याय १
हरी यस्य सुयुजा विव्रता वे—रवन्तानु शेपो । उभा रज्जि न केशिना पतिर्वन् २
अप योरिन्द्रः पापज आमतौ न शश्रमाणो विभीवान् । शुभे यद्युयुजे तर्विपीवान् ३
सचायोरिन्द्रश्चकृष आँ उपानसः सपर्यन् । नदयोर्विव्रतयोः शूर इन्द्रः ४
अधि यस्तृस्थौ केशवन्ता व्यचस्वन्ता न पुष्ट्यै । वनोति शिप्राभ्यां क्षिप्रिणीवान् ५ [२६]

प्रास्तोऽवृष्वीनां ऋष्वेभि—स्ततश्च शूरः शर्वसा । ऋभुर्न क्रतुभिर्मातरिश्वा ६
वज्रं यश्चक्रे सुहनाय दश्यवे हिरीमशो हिरीमान् । अरुतहनुरर्जुतं न रजः ७
अव नो वृजिना शिशी—मृचा वनेमानुचः । नाब्रह्मा यज्ञ क्रधृजोषति त्वे ८
ऊर्ध्वा यत ते त्रेतिनी भू—यज्ञस्य धूर्धु सघ्नम् । सज्जनावं स्वयंशंसं सचायोः ९ (११११)

श्रिये ते पृथैरुपसेचनी भू-च्छिद्ये दर्विंरपाः । यया स्वे पात्रे सिञ्चस उत १०

शतं वा यदसुर्यं प्रति त्वा सुमित्र इत्यास्तां दामित्र इत्यास्तां ।

आवो यदस्युहत्ये कुत्सपुत्रं प्रावो यदस्युहत्ये कुत्सवत्सम ११ [२७] (१२२४)

—ॐ—

[पष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ व० १-२७]

(१०८)

११ भूतांशः काश्यपः । अश्विनो । विष्टुः ।

- उभा उ नूनं तदिदं यथे वि तन्वाथे धियो वस्त्रापसेव । १
- सधीचीना यातवे प्रेमजीगः सुदिनेव पृक्ष आ तंसयंथे २
- उष्णरेव फर्वरेषु श्रयेथे प्रायोगेव श्वाभ्या शासुर्यः । ३
- दूतेव हि ष्ठो यशसा जनेषु मापे स्थातं महिषेवावपानान् ४
- साकुंयुजां शकुनस्येव पक्षा एश्वेव चित्रा यजुरा गमिष्टम । ५
- अग्निरेव देवयोर्दीवृवासा परिजमानेव यजथः पुरुत्रा ६
- आपी वो अस्मे पितरेव पुत्रो-धेव रुचा नृपतीव तुर्ये । ७
- इयेव पुष्ट्यै किरणेव भुज्यै शृङ्गीवानेव हवमा गमिष्टम । ८
- वंसगेव पूण्यां शिम्वाता मित्रेव कृता शतरा शार्तपन्ता । ९
- वाजेवोच्चा वयसा धर्म्येष्ठा मेयेवेपा संपयांष्टे पुरीपा १० [१]
- सृण्येव जर्भरीं तुर्फरीतू नैतोशेव तुर्फरीं पर्फरीकां । ११
- उवृन्यजेव जर्मना मवेरु ता मे जराय्वजरं मरायु १२
- पञ्चेव चर्चरं जरं मरायु क्षत्रेवार्थेषु तर्तरीथ उशा । १३
- ऋभू नापत् खरमज्रा खरजु-र्वायुर्न पर्फरत क्षयद्रयीणाम् १४
- धर्मेव मधु जठरे सनेरु भगेविता तुर्फरी फारिवारम् । १५
- पतरेव चचुरा चन्द्रनिणि-अनकङ्गा मनन्याष्टे न जर्मी १६
- बृहन्तेव गम्भरेषु प्रतिष्ठां पादेव गाधं तरते विदाथः । १७
- कर्णेव शासुरनु हि स्मराथो-ऽशेव नो भजतं चित्रमग्रः १८
- आरङ्गरेव मध्वरेयेथे सारधेव गवि नीचीनवारै । १९
- कीनरेव स्वेदमासिष्विद्वाना क्षामेवोर्जा स्यवसात् सचेथे २०
- ऋध्याम स्तोमं सनुयाम वाज-मा नो मन्त्रं सरथेहोषं यातम् । २१
- यशो न पक्वं मधु गोष्वन्त-रा भूतांशो अश्विनोः काममग्राः २२ [२] (१२३५)

(१०७)

११ दिव्य आङ्गिरसः, दक्षिणा वा प्राजापत्या । दक्षिणा, दक्षिणादातारो वा ।
शिष्टुप्, ४ जगती ।

- आविरभून्महि माघोनमेषां विश्वं जीवं तमसो निरमोचि ।
महि ज्योतिः पितृभिर्वृत्तमागां दुरुः पन्था दक्षिणाया अदर्शि १
- उच्चा विवि दक्षिणावन्तो अस्थुर्यं अश्वदाः सह ते सूर्येण ।
हिरण्यदा अमृतत्वं भजन्ते वासोदाः सोमं प्र तिरन्त आयुः २
- दैवीं पूर्तिर्दक्षिणा देवयज्या न कवारिभ्यो नहि ते पूणन्ति ।
अथा नरः प्रयतदक्षिणासो ऽवद्यभिया ब्रह्मः पूणन्ति ३
- ज्ञतधारं वायुमर्कं स्वर्विदं नृचक्षस्ते अभि चक्षते हविः ।
ये पूणन्ति प्र च यच्छन्ति संगमे ते दक्षिणां दुहते सुप्तमातरम् ४
- दक्षिणावान् प्रथमो हूत एति दक्षिणावान् ग्राम्णीरग्रमेति ।
तमेव मन्ये नृपतिं जनानां यः प्रथमो दक्षिणामाविवाय ५ [३]
- तमेव ऋषिं तमु ब्रह्माणमाहु र्यजन्यं सामगामुक्थशासम् ।
स शुक्रस्य तन्वो वेद तिस्रो यः प्रथमो दक्षिणया रारध ६
- दक्षिणाश्वं दक्षिणा गां ददाति दक्षिणा चन्द्रमुत यद्विरण्यम् ।
दक्षिणान्नं वनुते यो न आत्मा दक्षिणां वर्मं कृणुते विजानन् ७
- न भोजा मम्रुर्न न्यर्थमीयुर्न रिष्यन्ति न व्यथन्ते ह भोजाः ।
इदं यद्विश्वं भुवनं स्वश्चेत्तत् सर्वं दक्षिणैभ्यो ददाति ८
- भोजा जिग्युः सुरभिं योनिमग्रं भोजा जिग्युर्वध्वं या सुवासाः ।
भोजा जिग्युरन्तःपेयं सुराया भोजा जिग्युर्ये अहूताः प्रयन्ति ९
- भोजायाश्वं सं मृजन्त्याशुं भोजायास्ते कन्याः शुभ्रमाना ।
भोजस्येदं पुष्करिणीं वेश्म परिष्कृतं देवमानेवं चित्रम् १०
- भोजमश्वाः सुष्ठुवाहो वहन्ति सुवृद्धो वर्तते दक्षिणायाः ।
भोजं देवासोऽवता भरेणु भोजः शत्रून्समनीकेषु जेता ११ [४] (११४६)

(१०८)

११ पणयोऽसुराः । सरमा देवता । २, ४, ६, ८, १०-११ सरमा देवशुनी ऋषिका ।
पणयो देवता । त्रिष्टुप् ।

किमिच्छन्तीं सरमा प्रेदमानं दूरे ह्यध्वा जगुरिः पराचैः ।
कास्मेहिंतिः का परितः क्मयासीत् कथं रसाया अतरः पर्यासि १
इन्द्रस्य दूतीरिषिता चरामि मह इच्छन्तीं पणयो निर्धनं वः ।
अतिष्कदो भियसा तन्न आवत् तथा रसाया अतरं पर्यासि २
कीदृङ्मिन्द्रः सरमे का हंशीका यस्येदं दूतीरसरः पराकात् ।
आ च गच्छान्मित्रमेना दधामा—ऽथा गवां गोपतिर्नो भवाति ३
नाहं तं वेदुं दभ्यं दभत् स यस्येदं दूतीरसरं पराकात् ।
न तं गृह्णन्ति सुवतो गभीरा हता इन्द्रेण पणयः शयध्वे ४
इसा गावः सरमे या ऐच्छः परिं द्विवो अन्तान् सुभगे पतन्ती ।
कस्त एना अव सृजदयुध्व्यु—तास्माकमार्युधा मन्ति तिरमा ५ [५]

असेन्या वः पणयो वचांस्य—निषव्यास्तन्वः सन्तु पापीः ।
अधृण्डो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृज्यात् ६
अपं निधिः सरमे अद्रिबुध्नो गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्न्यृष्टः ।
रक्षन्ति तं पणयो ये सुगोपा रेकुं पदमलंकृमा जगन्थ ७
एह गमन्तृषयः सोमं शिता अयास्यो अङ्गिरसो नवर्वाः ।
त एतमूर्वं वि भजन्त गोना—मथैतद्वचः पणयो वमन्ति ८
एवा च त्वं सरम आजगन्थ प्रवाधिता सहसा दैव्येन ।
स्वसारं त्वा कृण्वे मा पुनर्गा अप ते गवां सुभगे भजाम ९
नाहं वेदं भ्रातृत्वं नो स्वसृत्व—मिन्द्रो विदुरङ्गिरसश्च घोराः ।
गोकामा मे अच्छदयन् यदाय—मपातं इत पणयो वरीयः १०
दूरमित पणयो वरीय उद्वाको यन्तु मिनतीर्कृतेन ।
बृहस्पतिर्या अविन्दुन्निगूढहाः सोमो ग्रावाण ऋषयश्च विषाः ११ [६] (११५७)

(१०९)

७ जुह्वन्सजाया, ब्राह्मः ऊर्ध्वनाभा वा । विश्वे देवाः । शिष्टदुप्, ६-७ अनुष्टुप् ।

तेऽवदन् प्रथमा ब्रह्मकिल्बिषेऽकूपारः सलिलो मातरिश्वा ।	
वीळुहरस्तप उग्रो मयोभूरापो देवीः प्रथमजा ऋतेन	१
सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजायां पुनः प्रार्यच्छदहणीयमानः ।	
अन्वर्तिता वरुणो मित्र आसीदग्निर्होता हस्तगृह्या निनाय	२
हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेयमिति चेद्वोचन् ।	
न वृताय प्रह्ये तस्थ एषा तथा राष्ट्रं गुपितं क्षत्रियस्य	३
देवा एतस्यामवदन्त पूर्वं सप्तऋषयस्तपसे ये निषेदुः ।	
भीमा जाया ब्राह्मणस्योपनीता दुर्धा दधाति परमे व्योमन्	४
ब्रह्मचारी चरति वेविषद्विषः स देवानां भवत्येकमङ्गम् ।	
तेन जायामन्वविन्वृद्धरूपतिः सोमेन नीतां जुह्वं न देवाः	५
पुनर्वै देवा अददुः पुनर्मनुष्या उत ।	
राजानः सत्यं कृण्वाना ब्रह्मजायां पुनर्ददुः	६
पुनर्दाय ब्रह्मजायां कृत्वा देवैर्निकिल्बिषम् ।	
ऊर्जं पृथिव्या भक्त्वायो रुगायमुपासते	७ [७] (१०६४)

(११०)

११ समदग्निर्भागवः, जामदग्न्यो रामो वा । आग्नीलूक्तं = (१ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्ह्यारः, ६ उपासानका, ७ देव्यां होतारो प्रचेतसां, ८ तिष्ठो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । शिष्टदुप् ।

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे देवो देवान् यजसि जातवेदः ।	
आ च बर्ह मित्रमहश्चिकित्वान् त्वं दूतः कविरसि प्रचेताः	१
तनूनपात् पथ ऋतस्य यानान् मध्वा समञ्जन्स्वदया मुजिह्व ।	
मन्मनि धीभिरुत यजमन्धन् देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः	२
आजुह्वान ईडथो वन्द्यश्वाऽऽ याह्ये वसुभिः सजोषाः ।	
त्वं देवानामसि यहू होता स एनान् यक्षीयितो यजीयान्	३
प्राचीनं बर्हिः प्रदिशा पृथिव्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्नाम् ।	
स्यु प्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो अर्धितये स्योनम्	४ (१११८)

व्यचस्वतीरुर्विया वि श्रयन्तां पतिभ्यो न जनयः शुभमानाः ।
देवीद्वारो बृहतीर्विश्वमिन्वा देवेभ्यो भवत सुप्रायणाः

५ [८]

आ सुध्वयन्ती यजते उपाकं उपासानक्ता सदतां नि योनौ ।
दिव्ये योषणे बृहती सुरुक्मे अधि श्रियं शुक्रपिशां दधानं
दैव्या होतारा प्रथमा सुवाचा मिमाना यज्ञं मनुषो यजध्वै ।
प्रचोदयन्ता विदथेषु कारु प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशां विगन्तां
आ नो यज्ञं भारती तूयमे त्विळा मनुष्वविह चेतयन्ती ।

६

७

८

तिस्रो देवीर्बहिरेदं स्योनं सरस्वती स्वपसः सदन्तु
य इमे द्यावापृथिवी जनित्री रूपैरपिग्राह्यवनानि विश्वा ।
तमद्य होतरिषितो यजीयान् देवं त्वष्टारमिह यक्षि विद्वान्
उपावसृज त्मन्यां समञ्जन् देवानां पार्थ ऋतुथा हवीषि ।
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः स्वदन्तु हव्यं मधुना वृतेन
सद्यो जातो व्यभिमीत यज्ञं मग्निर्देवानामभवत् पुरोगाः ।
अस्य होतुः प्रदिश्यतस्य वाचि स्वाहाकृतं हविरेदन्तु देवाः

९

१०

११ [९] (१२७५)

(१११)

१० वेरूपोऽष्टादशः । इन्द्रः । चिच्छुप् ।

मनीषिणः प्र भरध्वं मनीषां यथायथा मृतयुः सन्ति नृणाम् ।
इन्द्रं सत्यैररयामा कृतेभिः स हि वीरो गिर्विणस्युर्विदानः
ऋतस्य हि सदसो धीतिरद्यौत सं गाष्ट्यो वृषभो गोभिरानद ।
उदतिष्ठत् तविषेणा रवेण महान्ति चित् सं विद्याचा रजांसि
इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेदु स हि जिष्णुः पथिकृत सूर्याय ।
आन्मेनां कृण्वन्नच्युतो भुवद्भोः पतिर्विवः सनजा अप्रतीतः
इन्द्रो महा मंहतो अर्णवस्य व्रतामिनादङ्किरोभिर्गुणानः ।
पुरुणि चिन्ति तताना रजांसि त्राधार यो धरुणं सत्यताता
इन्द्रो विवः प्रतिमानं पृथिव्या विश्वा वेदु सर्वना हन्ति गुष्णाम् ।
महीं चिद् द्यामातनोत् सूर्येण चास्कम्भं चित् कम्भेनैत स्कभीयान्

१

२

३

४

५ [१०]

वज्रेण हि वृत्रहा वृत्रमस्तु रदेवस्य शुशुवानस्य मायाः ।
वि धृष्णो अत्र धृषता जघन्था—ऽथाभवो मघवन् ब्राह्मजाः

६

(१२८१)

सचन्त यदुपसः सूर्येण चित्रामस्य केतवो रामविन्दन् ।
 आ यन्नक्षत्रं ददंशे विवो न पुनर्यतो नकिरन्द्वा नु वेद
 दूरं किल प्रथमा जग्मुरासा—मिन्द्रस्य याः प्रसवे ससुरापः ।
 के स्विदग्रं के बुध आसा—मापो मध्यं के वो नूनमन्तः
 सृजः सिन्धूरहिना जग्रसानां आदिदेताः प्र विविजे जवेन ।
 मुमुक्षमाणा उत या मुमुञ्चे ऽधेदेता न रमन्ते नितिकाः
 सधीचीः सिन्धुमुशतीरिवायन् त्सनाज्जार आरितः पुभिर्दासाम् ।
 अस्तमा ते पार्थिवा वसू—न्यस्मे जग्मुः सूनृता इन्द्र पूर्वीः

७

८

९

१० [११] (११८५)

(११२)

१० वैरूपो नमःप्रभेदनः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र पिबं प्रतिकामं सुतस्य प्रातःसावस्तव हि पूर्वपीतिः ।
 हर्षस्व हन्तवि शूर शत्रू—नुक्थेमिष्टे वीर्याष्टे प्र ब्रवाम
 यस्ते रथो मनसो जवीया—नेन्द्र तेन सोमपेयाय याहि ।
 तूयमा ते हरयः प्र द्रवन्तु येमिर्यासि वृषभिर्मन्दमानः
 हरित्वता वर्चसा सूर्यस्य श्रेष्ठं रूपैस्तन्वं स्पर्शयस्व ।
 अस्माभिरिन्द्र सखिभिर्हुवानः संधीचीनो मादयस्वा निषद्य
 यस्य त्यत् ते महिमानं मदे—ज्विमे मही रोदसी नाविंविक्ताम् ।
 तदोक्त आ हरिभिरिन्द्र युक्तैः प्रियेभिर्याहि प्रियमन्नमच्छं
 यस्य शश्वत् पपिवां इन्द्र शत्रू—ननानुकृत्या रण्यां चकथं ।
 स ते पुरंधिं तविंषीमियति स ते मदाय सुत इन्द्र सोमः

१

२

३

४

५ [१२]

६

७

८

इदं ते पात्रं सनवित्तमिन्द्र पिब्रा सोममेना शंतकतो ।
 पूर्ण आहावो मविरस्य मध्वो यं विश्व इदमिहयन्ति देवाः
 वि हि त्वामिन्द्र पुरुधा जनासो हितप्रयसो वृषभ ह्वयन्ते ।
 अस्माकं ते मधुमत्तमानी—मा भुवन्त्सवन्ता तेषु हर्य
 प्र त इन्द्र पूर्याणि प्र नूनं वीर्यां वोचं प्रथमा कृतानि ।
 सतीनमन्युरश्वथायो अदि सुवेदनामकृणोर्ब्रह्मणे गाम्

(११९१)

नि षु सीद गणपते गणेषु त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनाम् ।

न कृते त्वत् क्रियते किं चनारे महासकं मघवश्चित्रमर्च

१

अभिरूपा नो मघवन् नाधमानान् त्सखं बोधि वसुपते सखीनाम् ।

रणं कृधि रणकृत सत्यशुष्मा ऽभक्ते चिदा भजा राये अस्मान्

१० [१३] (११९५)

(११३)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० ११३-११८]

१० वैरूपः शतप्रभेदनः । इन्द्रः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

तमस्य द्यावापृथिवी सचेतसा विश्वेभिर्वैरुनु शुष्ममावताम् ।

यदैत् कृष्णानो महिमानमिन्द्रियं पीत्वी सोमस्य कर्तुमां अवर्धत

१

तमस्य विष्णुर्महिमानमोजसां—ऽशुं दधन्वान् मधुनो वि रंशते ।

वेवेमिरिन्द्रो मध्यां सयावभि—वृत्रं जघन्वाँ अभवद्वरेण्यः

२

वृत्रेण यदहिना विश्रदायुधा समस्थिता युधये शंसमाविदे ।

विश्वे ते अत्र मरुतः सह रमना ऽवर्धन्तुम महिमानमिन्द्रियम्

३

जज्ञान एव व्यबाधत् स्पृधः प्रापश्यद्दीरो अभि पौंस्यं रणम् ।

अवृश्चद्विमव सस्यदः सृज—दस्तं भ्राज्ञाकं स्वपस्यया पृथुम्

४

आविन्द्रः सत्रा तविपीरपत्यत् वरीयो द्यावापृथिवी अबाधत् ।

अवाभरन्दृषितो वज्रमायसं शेवं मित्राय वरुणाय कृशुषे

५ [१४]

इन्द्रस्यात्र तविपीभ्यो विरिञ्चानं कघायतो अरंहयन्त मन्यवे ।

वृत्रं यदुग्रो व्यवृश्चदोजसा ऽपो विव्रतं तमसा परीवृतम्

६

या वीर्याणि प्रथमानि कर्त्वा महित्वेभिर्यतमानौ समीयतुः ।

ध्वान्तं तमोऽव ध्वसे हत इन्द्रो मद्वा पूर्वहृतावपत्यत्

७

विश्वे वेवासो अध कृष्णानि ते ऽवर्धयन्त्सोमवत्या वचस्यया ।

इदं वृत्रमहिमिन्द्रस्य हन्मना ऽग्निर्न जम्भैस्तृप्त्वन्नमावयत्

८

भूरि दक्षेभिर्वचनेभिर्ऋक्भिः सख्येभिः सख्यानि प्र बोधत ।

इन्द्रो धुनि च चुमुनि च वृम्भय—अस्त्रामनस्या शृणुते वृभीतये

९

त्वं पुरुण्या भरा स्वश्या येभिर्मैतै निवर्चनानि शंसन् ।

सुगेभिर्विश्वा दुरिता तरेम विदो षु ण उर्विया ग्राधमद्य

१० [१५] (१३०५)

(११४)

१० वैरूपः सध्रिः, तापसो धर्मो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ४ जगती ।

युष्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतु—स्तयोर्जुष्टि मातरिश्वा जगाम ।

विस्वस्यो दिधिपाणा अवेपन विदुर्देवाः सहसामानमर्कम् १

तिस्रो वृष्ट्याय निरुक्तीरुपांसते दीर्घश्रुतो वि हि जानन्ति वक्ष्यः ।

तासां नि चिक्युः क्वयो निदानं परेषु या गुह्येषु व्रतेषु २

चतुष्कपदा युवतिः सुपेशा वृतपतीका वयुनानि वस्ते ।

तस्यां सुपर्णा वृषणा नि पेटतु—र्यत्र देवा दधिर भागधेयम् ३

एकः सुपर्णः स समुद्रमा विवेश स इदं विश्वं भुवनं वि चन्द्रे ।

तं पाकेन मनसापश्यमन्तित—स्तं माता रेळ्हि स उ रेळ्हि मातरम् ४

सुपर्णं विधाः क्वयो वचोभि—रेकं सन्तं बहुधा कल्पयन्ति ।

छन्दांसि च दधतो अध्वरेषु ग्रहान्सोमस्य भिमते द्वादश ५ [१६]

षट्त्रिंशोश्च चतुरः कल्पयन्त—छन्दांसि च दधत आद्वावुशम् ।

यज्ञं विमाय क्वयो मनीष क्रैक्सामाभ्यां प्र रथं वर्तयन्ति ६

चतुर्दशान्ये महिमानो अस्थ तं धीरा वाचा प्र णयन्ति सप्त ।

आमानं तीर्थं क इह प्र वोच—द्येनं पश्चा प्रापिबन्ते सुतस्य ७

सहस्रधा पञ्चशान्युक्था यावद् द्यावापृथिवी तावदित् तत् ।

सहस्रधा महिमानः सहस्रं यावद्ब्रह्म विधितं तावती वाक् ८

कश्छन्दसां योगमा वेदु धीरः को धिष्ण्यां प्रति वाचं पपाद् ।

कमुत्विजामष्टमं शूरमाहु—हरी ह्रन्दस्य नि चिकाय कः स्विता ९

भूम्या अन्तं पर्येकं चरन्ति रथस्य धूर्षु युक्तासो अस्थुः ।

श्रमस्य क्वायं वि भजन्त्येभ्यो यदा यमो भवति हर्म्ये हितः १० [१७] (११५)

(११५)

१ वाष्टिहव्य उपश्रुतः । अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप्, ९ शकरी ।

चित्र इच्छिशांस्तरेणस्य वक्षथो न यो मातरावप्येति धातवे ।

अनूधा यद्वि जीर्जनुदधा च नु ववक्ष सद्यो महि दूत्यं चरन् १

अग्निहं नाम धायि दक्षपस्तमः सं यो वना युवते भस्मना कृता ।

अभिप्रमुरा जुह्वा स्वध्वर इनो न प्रोथमानो यवसे वृषा २ (१११०)

तं वो विं न ह्युपदे वेवमन्धस इन्तुं प्रार्थन्तं प्रवर्पन्तमर्णवम् ।
 आत्ता वह्निं न शोचिषां विरग्निं महिषतं न सरजन्तुमध्वनः ३
 वि यस्य ते जयसानस्याजर धक्षोर्न वाताः परि सन्त्यच्युताः ।
 आ रणवासो युयुधयो न सत्त्वं त्रितं नशन्त प्र शिवन्त इष्टवे ४
 स इक्षुभिः कर्णवतमः कर्णवसखा ऽर्यः परस्यान्तरस्य तरणः ।
 अग्निः पातु गृणतो अग्निः सूरि नग्निर्देदातु तेषामवो नः ५ [१८]

वाजिन्तमाय सहस्रे सुषिष्य तेषु च्यवानो अनु जातवेदसे ।
 अनुदे चिद्यो धृषता वरं मते महिन्तमाय धन्वनेदविष्यते ६
 एषाग्निर्मतैः सह सूरिभिर्वसुः ष्टवे सहसः सूनरो नृभिः ।
 मित्रासो न ये सुधिता क्रतायवो द्यावो न द्युम्नेरभि सन्ति मानुषान् ७

ऊर्जो नपात् सहसावन्निति त्वोपस्तुतस्य वन्दते वृषा वाक् ।
 त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ८
 इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य पुत्रा उपस्तुतास्त्र ऋषयोऽवोचन् ।
 तौश्च पाहि गृणतश्च सूरिन् वषट्कृष्टिस्त्वूर्ध्वासो अनक्षन् नमो नम इत्यूर्ध्वासो अनक्षन् ९ [१९]

(११६)

(१३०४)

१ स्थानोऽग्नियुतः स्यारोऽग्नियूपो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

पिबा सोमं महत् इन्द्रियाय पिबा वृत्राय हन्तवे शविष्ठ ।
 पिब राये शर्वसे हूयमानः पिब मध्वस्तुपद्मिन्द्रा वृषस्व १
 अस्य पिब क्षुमतः प्रस्थितस्येन्द्र सोमस्य वरमा सुतस्य ।
 स्वस्तिवा मनसा मादयस्वाऽर्वाचीनो रेवते सौमगाय २
 ममत्तु त्वा विव्यः सोमं इन्द्र ममत्तु यः सूपते पार्थिवेषु ।
 ममत्तु येन वरिषश्चक्रथ ममत्तु येन निरिणासि शत्रून् ३
 आ द्विर्वा अमिनो यातिन्द्रो वृषा हरिभ्यां परिषिक्तमन्धः ।
 गव्या सुतस्य प्रभूतस्य मध्वः सत्रा खेदामरुहा वृषस्व ४
 नि निग्मानि आशयन् आश्या न्यव स्थिरा तनुहि यातुजनाम् ।
 उग्रार्थं ते सहो बलं ददामि प्रतीत्या शत्रून् विगदेषु वृष ५ [२०] [१३०९]

व्य॒थं इन्द्र॑ तनुहि॒ श्रवा॑स्यो-जः स्थिरे॒व धन्व॑नोऽभिर्मातीः
अ॒स्मद्वा॑वृ॒धानः॑ सहो॒भि-रनि॑भृष्टस्त॒न्वं वावृ॑धस्व
इदं॑ हविर्म॑घवन् तुभ्यं रा॒तं प्रति॑ स॒न्नाल्ल॑हृ॒णानो गृ॑थाय ।
तुभ्यं॑ सुतो म॑घवन् तुभ्यं प॒क्वोऽ-ऽन्दीन्द्र॑ पिब॑ च प्रस्थितस्य
अ॒न्दीदिन्द्र॑ प्रस्थिते॒मा हवी॑षि चनो॑ दधिष्व प॒चतो॑त सोम॑म् ।
प्रय॑स्वन्तः प्रति॑ हर्यामसि॒ त्वा स॒त्याः सं॒न्तु यज॑मानस्य॒ कामाः॑
भेन्द्रा॑ग्निभ्यां सुवच॑स्यामि॒यमि॑ सिन्धा॒विव प्रेर॑य॒ नाव॑म॒र्कैः ।
अया॑ इव परि॑ चरन्ति दे॒वा ये अ॒स्मभ्यं॑ धन॒दा उ॒द्भिर्द॑ध

६

७

८

९ [२१] (१११)

(११७)

१ भिक्षुराक्षिरसः । धनान्नदानं । त्रिष्टुप्, १-२ जगती ।

न वा उ॒ दे॒वाः क्षु॒धमि॒दृधं द॑दु-रुता॒शित॑मुप॒ गच्छ॑न्ति मृत्य॒वः ।
उ॒तो र॒यिः पृ॒णतो॑ लोप॒ दस्य॑-त्युतापृ॒णन् य॒ज्ञितारं॑ न वि॒न्दते॑
य आ॒धाय॑ चक॒मानाय॑ पित॒वो ऽन्न॑वान्त॒सन् र॑फितायो॒पज॑गमु॒धे ।
स्थि॒रं मनः॑ कृणुते से॒र्वते॑ पुरो-तो चि॒त् स म॑र्दितारं॑ न वि॒न्दते॑
स इन्द्रो॑जो यो गृ॒हवे द॒वा-त्यन्न॑कामाय॒ चर॑ते कुशा॒य ।
अ॒रम॑स्मै भवति॒ याम॑हृता उ॒ताप॑रीषु॒ कृणु॑ते सखा॒यम्
न स सखा॑ यो न द॒दाति॑ सख्ये॒ सचा॑भुवे स॒चमा॑नाय पित॒वः ।
अपा॑स्मात् प्रेया॒न्न तदो॑को अस्ति पृ॒णन्त॑म॒न्यम॑रणं चिदिच्छेत्
पू॒णीयादि॑न्नाध॒मानाय॑ तव्यान् द्रा॒घीयांस॑मनु॒ पश्ये॑त् प॒न्याम् ।
ओ हि व॑र्तन्ते रथ्ये॒व च॒का ऽन्य॑म॒न्यमु॑प॒ तिष्ठ॑न्त॒ रायः॑

१

२

३

४

५ [२२]

मो॒घम॑न्नं वि॒न्दते॑ अ॒प्रचे॑ताः स॒त्यं ब्र॑वीमि व॒ध इ॒त् स तस्य॑ ।
नाय॑मणं पु॒ण्यति॑ नो सखा॒यं के॒वला॑घो भवति के॒वला॑दी
कृ॒पा॒न्नित॑ फाल आ॒शितं॑ कृ॒णोति॑ य॒न्नध्वा॑नमप॒ वृद्ध॑क्ते चरि॒त्रैः ।
व॒र्धन् ब्र॑ह्माव॒दतो॑ वनी॒यान् पु॒ण॒न्नापि॑रपृ॒णन्त॑म॒भि ध्या॑त्
एक॑पा॒द्भ्यो द्वि॑प॒दो वि॑ च॒क्रमे॑ द्वि॒पात् त्रि॑पा॒दम॑भ्येति प॒श्चात् ।
चतु॑ष्पादेति द्वि॒पद॑मभिस्त्रे॒ संप॑श्यन् प॒क्वकी॑रुपतिष्ठ॒मानः॑

६

७

८

(११४)

सयौ चिद्धस्तौ न समं विविष्टः संमातरां चिन्नं समं वृहाते ।
यमयोश्चिन्नं समा वीर्याणि ज्ञाती चित सन्तौ न समं पृणीतः

९ [२६] (१९४१)

(११८)

९ उरुक्षय आमहीयवः । रक्षोहाऽस्मिः । गायत्री ।

अग्ने हंसि न्यः । त्रिणं दीद्यन्मर्त्येण्वा । स्वे क्षये शुचिन्नत । १
उत्तिष्ठसि स्वाहुतो घृतानि प्रति मोदसे । यत् त्वा शुचः समस्थिरन् । २
स आहुतो वि रोचते ऽग्निरिष्टेन्यो गिरा । सुचा प्रतीकमज्यते । ३
घृतेनाग्निः समज्यते मधुप्रतीक आहुतः । रोचमानो विभार्वसुः । ४
जरमाणः समिध्यसे वेवेभ्यो हव्यवाहन । तं त्वा हवन्त मर्त्याः । ५ [२४]
तं मर्ता अमर्त्यं घृतेनाग्निं संपर्यत । अदाभ्यं गृहपतिम् । ६
अदाभ्येन शोचिषा ऽग्ने रक्षस्त्वं वृह । गोपा क्रतुर्य दीदहि । ७
स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्येष यातुधान्यः । उरुक्षयेषु दीद्यत् । ८
तं त्वा गीभिरुक्षया हव्यवाहं सर्जीधरे । यजिष्ठं मानुषे जने । ९ [२५] (१९५१)

(११९)

१३ ऐन्दो लवः । आत्मा (इन्द्रः) । गायत्री ।

इति वा इति मे मनो गामश्वं सनुयामिति । कुवित सोमस्यापामिति । १
प्र वार्ता इव दोषत उन्मा पीता अयंसत । कुवित सोमस्यापामिति । २
उन्मा पीता अयंसत रथमश्वा इवाश्वः । कुवित सोमस्यापामिति । ३
उप मा मतिरस्थित वाश्रा पुत्रमिव प्रियम् । कुवित सोमस्यापामिति । ४
अहं तष्टेव वन्धुरं पर्यचामि हृदा मतिम् । कुवित सोमस्यापामिति । ५
नहि मे आक्षिपच्छना ऽच्छान्सुः पञ्च कृष्टयः । कुवित सोमस्यापामिति । ६ [२६]
नहि मे रोदसी उभे अन्यं पक्षं चन प्रति । कुवित सोमस्यापामिति । ७
अमि द्यां महिना भुव मभीर्दमां पृथिवीं महीम् । कुवित सोमस्यापामिति । ८
हन्ताहं पृथिवीमिमां नि दधानीह वेह वा । कुवित सोमस्यापामिति । ९
ओपमित पृथिवीमहं जङ्घनानीह वेह वा । कुवित सोमस्यापामिति । १०
ब्रुवि मे अन्यः पक्षोऽधो अन्यमचीकृषम् । कुवित सोमस्यापामिति । ११ (१९६१)

अहमस्मि महामहो ऽभिनभ्यमुदीपितः
गृहो याम्यरंकृतो वेवेभ्यो हव्यवाहनः

। कुवित सोमस्यापामिति १२

। कुवित सोमस्यापामिति १३ [२७] (११६४)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३०]

(१२०)

९ आथर्वणो बृहदिवः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तदिदांस भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेपनृम्णः ।

सद्यो जज्ञानो नि रिंगाति शत्रून् ननु यं विश्वे मनुन्त्यूमाः

वावुधानः शर्वसा भूर्योजाः शत्रुर्जासायं मियसं दधाति ।

अव्यनच्च व्यनच्च सस्ति सं ते नवन्त प्रभृता मदेषु

त्वे कतुमपि वृश्चान्ति विश्वे द्विर्यद्वेते त्रिर्भवन्त्यूमाः ।

स्वादोः स्वादीयः स्वादुनां सृजा स—सदः सु मधु मधुनाभि योधीः

इति चिद्धि त्वा धना जयन्तं मदेमदे अनुमदन्ति विषाः ।

ओजीयो धृष्णो स्थिरमा तनुष्व मा त्वा दभन् यातुधानां दुरेवाः

त्वया वयं शाश्वतहे रणेणु प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि ।

चोदयामि त आरुधा वचोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वर्यसि

स्तुपेय्यं पुरुवर्षसमृभ्व—मिनतममाप्त्यमाप्त्यानाम् ।

आ दपते शर्वसा सप्त दानून् प्र साक्षते प्रतिमानानि भूरि

नि तद्दधिषेऽवरं परं च यस्मिन्नाविथावसा दुरोणे ।

आ मातरां स्थापयसे जिगत्तू अत इनोषि कर्वरा पुरुषिणि

इमा ब्रह्म बृहदिवो विवक्तीन्द्राय शुभमग्निः स्वर्पाः ।

महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजो दुरेश्व विश्वा अवृणोदप स्वाः

एवा महान् बृहदिवो अथवा ऽवोचत स्वां तन्वामिन्द्रमेव ।

स्वसारो मातरिभ्वरीरग्निरा हिन्वन्ति च शर्वसा वर्धयन्ति च

(१२१)

१० हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः । कः (प्रजापतिः) । त्रिष्टुप् ।

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रं भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।

स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम

य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।

यस्य द्यायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम

१

२

(११७५)

यः प्राणतो निमिपतो महित्वै—क इद्राजा जगतो बभूव ।
 य ईर्षो अस्य द्विपवृश्चतुष्पवः कस्मै देवाय हविषा विधेम ३
 यस्थेमे हिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्रं रसा महाहुः ।
 यस्थेमाः प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम ४
 येन यौरुद्रा पृथिवी च हृळ्हा येन स्वः स्तभितं येन नाकः ।
 यो अन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम ५ [३]

यं कन्दर्ही अर्वसा तस्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसा रेजमाने ।
 यज्ञाधि सूर उर्दितो विभाति कस्मै देवाय हविषा विधेम ६
 आरोहो ह यद्गृहतीर्विश्रवायुन गभं दधाना जनयन्तीरग्निम ।
 ततो देवानां समवर्ततासुरैकः कस्मै देवाय हविषा विधेम ७
 यश्चिदापो महिना पर्यपर्यद् दक्षं दधाना जनयन्तीर्यज्ञम् ।
 यो देवेज्वधि देव एक आसीत् कस्मै देवाय हविषा विधेम ८
 मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवं सत्यधर्मा ज्ञानं ।
 यश्चापश्चन्द्रा बृहतीर्ज्जान कस्मै देवाय हविषा विधेम ९
 प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव ।
 यत् कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम परयो रयीणाम् १० [४] (१३८३)

(१२९)

८ चित्रमहा वासिष्ठः । अग्निः । जगतीः १, ५ त्रिष्टुप् ।

वसु न चित्रमहसं गृणीय वामं शेवमतिथिमद्विषेयम् ।
 स रासते शूरुधो विश्वधापसो ऽग्निर्होता गृहपतिः सुवीर्यम् १
 जुषाणो अग्निं प्रति हर्य मे वचो विश्वानि विद्वान् वयुनानि सुक्रतो ।
 घृतनिर्णिग्ब्रह्मणे गातुमेरय तव देवा अजनयन्ननु व्रतम् २
 सप्त धामानि परियन्नमर्त्यो दार्शद्वाशुर्ये सुकृते मामहस्व ।
 सुवीरेण रयिणाग्ने स्वाभुवा यस्त आनन्द समिधा ते जुपस्व ३
 यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं हविष्मन्त ईळते सप्त वाजिनम् ।
 गृण्वन्त रयिं घृतपृष्ठमुक्षणे पृणन्तं देवं पृणते सुवीर्यम् ४ (१३८७)

त्वं दूतः प्रथमो वरेण्यः स ह्वयमानो अमृताय मत्स्व ।

त्वां मर्जयन् मरुतो वाशुपो गृहे त्वां स्तोमेभिर्भृगवो वि रुरुचुः

५ [५]

इयं दुहन्त्सु दुषां विश्वधांसं यज्ञप्रिये यजमानाय सुकतो ।

अग्ने घृतस्नुस्त्रिर्कृतानि दीद्य—द्वर्तियज्ञं परियन्त्सु क्रतूयसे

६

त्वामिदृस्या उपसो व्युष्टिषु दूतं कृण्वाना अयजन्त मानुषाः ।

त्वां वेवा महयाय्याय वावृधु—राज्यमग्ने निमृजन्तो अध्वरे

७

नि त्वा वसिष्ठा अहन्त वाजिनं गृणन्तो अग्ने विदथेषु वेधसः ।

रायस्पोषं यजमानेषु धारय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८ [६] (१३११)

(१२३)

८ घेनो भार्गवः । वेनः । त्रिष्टुप् ।

अयं वेनश्चोदयत् पुश्रिगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमानं ।

इमसपां संगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रां मतिर्भौ रिहन्ति

१

समुद्रादूर्ध्वमुदियति वेनो नभोजाः पृष्ठं हर्यतस्य दर्शि ।

ऋतस्य सान्नावाधिं विष्टपि भ्राद्र समानं योनिमभ्यनूषत् वाः

२

समानं पूर्वीरभि वावशाना—स्तिष्ठन् वत्सस्य मातरः सनीळाः ।

ऋतस्य सान्नावाधिं चक्रमाणा रिहन्ति मध्वो अमृतस्य वाणीः

३

जानन्तो रूपमकृपन्त विप्रां मृगस्य घोषं महिषस्य हि गमन् ।

ऋतेन यन्तो अधि सिन्धुमस्थु—विदद्रन्धर्वो अमृतानि नाम

४

अप्सरा जारमुपसिष्मिषाणा योषां विभर्ति परमे व्योमन् ।

चरन् प्रियस्य योनिषु प्रियः सन् त्सीदत् पक्षे हिरण्यये स वेनः

५ [७]

नाकं सुपर्णमुप यत् पतन्तं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा ।

हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम्

६

ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाकं अस्थात् प्रत्यङ् चित्रा भिध्रवस्यायुधानि ।

वसानो अत्कं सुरभिं हृशे कं स्वर्णं नाम जनत प्रियाणि

७

वृषसः समुद्रमभि यज्जिगाति पश्यन् गृध्रस्य चक्षसा विधर्मन् ।

भानुः शुकेण शोचिषा चकान—स्तुतीये चक्रे रजसि प्रियाणि

८ [८] (१३११)

(१२४)

१ अग्निः, १, ५-९ अग्नि-वरुण-सोमाः । १ अग्निः, २-४ अग्नेरात्मा; ५, ७-८ वरुणः;

६ सोमः, ९ इन्द्रः । जिह्दुप्, ७ जगती ।

इमं नो अमृ उषं यज्ञमेहि पश्वेयामं विवृतं सप्ततन्तुम् ।
 असौ हव्यघाहृत नः पुरोणा ज्योगेव दीर्घं तम् आशपिष्ठाः १
 अर्देवाह्वयः प्रचता गुहा यन् प्रपश्यमानो अमृतत्वमेमि ।
 शिवं यत् सन्त्यशितो जहामि स्वान सख्यादर्शणीं नामिमेमि २
 पश्यज्ञान्यस्या अतिथिं वयायां क्रतस्य धाम वि मिमे पुरुणि ।
 शंसामि वित्रे अक्षुराय शैवमयजियाद्यज्ञियं भागमेमि ३
 बह्वीः सर्मा अकरमन्तरस्मिन्निन्द्रं वृणानः पितरं जहामि ।
 अग्निः सोमो वरुणस्ते च्यवन्ते पर्यावद्वापि तद्वाभ्यायन् ४
 निर्माया उ त्वे अक्षुरा अभूवन् त्वं च मा वरुण कामयासि ।
 क्रतेन राजसन्तं विविशन् मम राष्ट्रस्याधिपत्यमेहि ५ [१]

इदं स्वर्गिमिहास धाममयं प्रकाश उर्वान्तरिक्षम् ।
 हनोष वृत्रं निरोहि सोम हविष्ठा सन्तं हविषा यजाम ६
 कपिः कवित्वा विवि रूपमासजदग्रभूती वरुणो निरपः सृजत ।
 क्षेमं कृण्वाना जनयो न सिन्धवस्ता अस्य वर्णं शुचयो भरिभ्रति ७
 ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं सचन्ते ता इमा क्षेति स्वधया मदन्तीः ।
 ता ह विज्ञो न राजानं वृणाना बीभत्सुवो अप वृत्रादतिष्ठन् ८
 बीभत्सूनां सयुजं हंसमाहुर्पां विद्यानां सख्ये चरन्तम् ।
 अनुसुभमन्तु चर्यमाणां मिन्द्रं नि चिक्पुः कवयो मनीषा ९ [१०] (१४०८)

(१२५)

८ वागाभृणी । आत्मा । जिह्दुप्, १ जगती ।

अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराभ्यहमावित्येरुत विश्वेदेवैः ।
 अहं मित्रावरुणोभा विभम्यहमिन्द्राग्नी अहमश्विनोभा १
 अहं सोममाहनसं विभम्यहं त्वष्टारमुत पुषणं भगम् ।
 अहं दधामि द्रविणं हविष्मते सुप्रान्येयं यजमानाय सुन्वते २ (१४१०)

- अहं राष्ट्रीं संगमनीं वसूनां चिकितुषीं प्रथमा यज्ञियानाम् ।
तां मां देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यविशर्यन्तीम् ३
मया सो अन्नमति यो विपर्यति यः प्राणिति य ईं शृणोत्युक्तम् ।
अमन्तवो मां त उप क्षियन्ति श्रुधि श्रुत अद्भिवं ते वदामि ४
अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवेभिरुत मानुषेभिः ।
यं कामये तंतमुग्रं कृणोमि तं ब्रह्माणं तमृषिं तं सुमेधाम् ५ [११]
अहं रुद्राय धनुरा तनोमि ब्रह्मद्विषे शरवे हन्तवा उ ।
अहं जनाय समदं कृणोम्यहं द्यावापृथिवी आ विवेश ६
अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन् मम योनिरप्स्वन्तः संमुद्रे ।
ततो वि तिष्ठे भुवनान् विश्वोतामूं द्यां वर्ष्मणोर्षं स्पृशामि ७
अहमेव वातं इव प्र वास्यारभमाणा भुवनानि विश्वा ।
परो दिवा पर एना पृथिव्यै तावती महिना सं बभूव ८ [१२] (१११)

(१२६)

८ शंलुपिः कुल्ललबर्हिषो, वामदेव्योऽहोमुग्वा । विश्वे वेवाः । उपरिष्ठाद्बृहती, ८ त्रिभुवः ।

- न तमहो न दुरितं देवांसो अष्ट मर्त्यम् ।
सजोषंसो यमर्यमा मित्रो नयन्ति वरुणो अति द्विषः १
तद्धि वयं वृणीमहे वरुण मित्रार्यमन् ।
येना निरहंसो यूयं पाथ नेथा च मर्त्यमति द्विषः २
ते नूनं नोऽयमूतये वरुणो मित्रो अर्यमा ।
नरिष्ठा उ नो नेषणि पर्षिष्ठा उ नः पर्षण्यति द्विषः ३
यूयं विश्वं पारि पाथ वरुणो मित्रो अर्यमा ।
युष्माकं शर्मणि प्रिये स्याम सुप्रणीतयोऽति द्विषः ४
आदित्यासो अति सिधो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
उग्रं मरुद्भीं रुद्रं हुवेमेन्द्रमग्निं स्वस्तयेऽति द्विषः ५
नेतार ऊ पु णस्तिरो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
अति विश्वानि दुरिता राजानश्चर्षणीनामति द्विषः ६
शुनमस्मभ्यमूतये वरुणो मित्रो अर्यमा ।
शर्मं यच्छन्तु सप्रथ आदित्यासो यदीमहे अति द्विषः ७

(१४११)

यथा ह त्यद्वंसवो गौर्यं चित् पदि पिताममुश्चता यजत्राः ।

एवो प्वस्मन्मुश्चता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः

८ [१३] (१४२४)

(१२७)

८ कुशिकः सौभरः, रात्रिर्वा भारद्वाजी । रात्रिः । गायत्री ।

रात्री व्यस्यदायती पुरुत्रा देव्युक्षमिः । विश्वा अधि श्रियोऽधित १

ओषं प्रा अमर्त्या निवतो वृक्षुर्द्वतः । ज्योतिषा बाधते तमः २

निरु स्वसारमस्कृतो पसं देव्यायती । अपेदु हासते तमः ३

सा नो अद्य यस्या वयं नि ते यामन्नविक्षमहि । वृक्षे न वसति वयः ४

नि ग्रामासो अविक्षत् नि पद्वन्तो नि पक्षिणः । नि श्येनासंश्चिद्वथिनः ५

यावया वृक्षयं वृक्षं यवयं स्तेनमूर्धं । अथा नः सुतरां भव ६

उप मा पोषिशात् तमः कृष्णं व्यक्तमस्थित । उप कृणेव यातय ७

उप ते गा इवाकरं वृष्णीष्व दुहितादिवः । रात्रि स्तोमं न जिगृषे ८ [१४] (१४३२)

(१२८)

९ विहव्य आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ९ जगती ।

ममाग्ने वर्चो विहवेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तन्वं पुषेम ।

मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रस्त्वया ध्यक्षेण पृतना जयेम १

मम वेवा विहवे सन्तु सर्व इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुर्गग्निः ।

ममान्तरिक्षमुरुलोकमस्तु मह्यं वातः पवतां कामे अस्मिन् २

मयि वेवा द्रविणमा यजन्तां मय्याशीरस्तु मयि देवहृतिः ।

देव्या होताशि वनुषन्त पूर्वं सरिष्ठाः स्याम तन्वा सुवीराः ३

मह्यं यजन्तु मम यानि हव्या ऽऽकृतिः सत्या मनसो मे अस्तु ।

एनो मा नि गां कतमञ्चनाहं विश्वे देवासो अधि वोचता नः ४

देवीः पञ्चर्वीरु नः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम् ।

मा हास्महि प्रजया मा तनूमिर्मा रंधाम द्विपते सोम राजन् ५ [१५]

अग्ने मनुयं प्रतिनुदन् परेषां मदब्धो गोपाः परि पाहि नस्त्वम् ।

प्रत्यञ्छो यन्तु निगुतः पुनस्ते ईमेपां चित्तं प्रष्टुवां वि नेशत् ६

(१४३८)

धाता धातॄणां भुवनस्य यस्पतिं—कुर्वेन्नातारमभिमातिपाहम् ।

इमं यज्ञमश्विनोभा बृहस्पतिं—कुर्वेवाः पान्तु यजमानं न्यथ्यात् ।

उरुव्यचा नो महिपः शर्म यंस—दृस्मिन् हव्यं पुरुहुतः पुरुक्षुः ।

स नः प्रजायै हयश्व मृळये—न्द्र मा नो रीरियो मा परां दाः

ये नः सपत्ना अप ते भवन्वि—न्द्राग्निभ्यामव वाधामहे तान् ।

वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशं मोघं चेत्तारमधिराजमक्रन्

७

८

९ [१६] (१४४१)

(१२९) [एकदशोऽनुवाकः ॥११० सू० १२९-१५१]

७ प्रजापतिः परमेष्ठी । भाववृत्तम् । त्रिष्टुप् ।

नासदासीन्नो सदासीत् तदानीं नासीद्रजो नो व्योमा परो यत् ।

किमावरीवः कुह कस्य शर्म—न्नभूः किमासीद्गहनं गभीरम्

न मृत्युरासीद्वृमृतं न तर्हि न राज्ञ्या अहं आसीत् प्रकेतः ।

आनीदवातं स्वधया तदेकं तस्मान्द्रान्यन्न परः किं चनासं

तम आसीत् तमसा गूळहमग्रं ऽप्रकेतं संलितं सर्वमा इदम् ।

तुच्छयेनाश्वपिहितं यदासीत् तपसस्तन्महिनाजायतैकम्

कामस्तदग्रे समवर्तताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् ।

सतो बन्धुमसन्ति निरविन्दन् हृदि प्रतीप्या कवयो मनीषा

तिरश्चीनो विततो रश्मिरेपा—मधः स्विदासीद्दुपरि स्विदासीश्त् ।

रेतोधा आसन् महिमान आसन् त्वधा अवस्तात् प्रयतिः परस्तात्

को अन्द्रा वैकु क इह प्र वोचत् कुत आजाता कुत इयं विसृष्टिः ।

अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनेना—ऽथा को वैकु यत आबभूव

इयं विसृष्टिर्यत आबभूव यदि वा वृधे यदि वा न ।

यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन् त्सो अङ्ग वैकु यदि वा न वेद

१

२

३

४

५

६

७ [१७] (१४४८)

(१३०)

७ यज्ञः प्राजापत्यः । भाववृत्तम् । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

यो यज्ञो विश्वतस्तन्नुमिस्तत् एकंशतं देवकर्मभिरायतः ।

इमे वयन्ति पितरो य आययुः प्र वयाप वयेत्यासते तते

१

(१४४९)

- पुमाँ एनं तनुत उत कृणत्ति पुमान् वि तन्ने अधि नाकं अस्मिन् ।
 इमे मयूखा उप सेदुरु सङ्गः सामानि चक्रुस्तसराण्योतवे २
- कासीत् प्रमा प्रतिमा किं निदान्—मान्यं किमासीत् परिधिः क आसीत् ।
 छन्वुः किमासीत् प्रउंगं किमुक्थं यद्देवा देवमयजन्त विश्वे ३
- अग्नेर्गोयज्यभवत् सुयुक्त्रो—ष्णिहया सविता सं बभूव ।
 अनुष्टुभा सोमं उक्थैर्महस्वान् बृहस्पतेर्वृहती वाचमावत् ४
- विराग्मित्रावरुणयोरभिधी—रिन्द्रस्य त्रिष्टुबिह भागो अहः ।
 विश्वान् देवास्तगत्या विविश तेन चाक्लृप् ऋषयो मनुष्याः ५
- चाक्लृप्रे तेन ऋषयो मनुष्या यज्ञे जाते पितरो नः पुराणे ।
 पश्यन् मन्ये मनसा चक्षसा तान् य इमं यज्ञमयजन्त पूर्वे ६
- सहस्तोमाः सहछन्दस आवृतः सहप्रमा ऋषयः सप्त दैव्याः ।
 पूर्वेषां पन्थामनुहस्य धीरा अन्वालेभिरे रथ्योऽ न रश्मीन् ७ [१८] (१४५५)

(१३१)

७ सुकीर्तिः काक्षीवतः । इन्द्रः, ४-५ अश्विनौ । त्रिष्टुप्, ४ अनुष्टुप् ।

- अप प्राच इन्द्र विश्वाँ अमित्रा—नपापांचो अभिभूते नुवस्व ।
 अपोदीचो अप शूराधराच उरौ यथा तव शर्मन् मदम १
- कुविबृद्धः यवमन्तो यवं चि—द्यथा दान्त्यनुपूर्वं विषूय ।
 इहेहो कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः २
- नहि स्थूयंतुथा यातमस्ति नोत श्रवो विविदे संगमेष्टु ।
 गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ३
- युवं सुराममश्विना नमुचावासुरे सचा ।
 विपिषाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम् ४
- पुत्रमिव पितरावश्विनोमे—न्द्रावथुः काव्यैर्वृसनाभिः ।
 यत् सुरामं व्यपिबः शर्चाभिः सरस्वती त्वा मघवन्नभिष्णक् ५
- इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुमृच्छीको भवतु विश्ववेदाः ।
 पार्थतां द्वेपो अभयं कृणोत सुवीर्यस्य पतयः स्याम ६

(१४६१)

तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्या—ऽपि भदे सौमनसे स्याम ।
स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद द्रेषः सनुतर्युयोतु

७ [१९] (१४६२)

(१३२)

७ शकपूतो नार्मेधः । मित्रावरुणौ, १ युभूम्यश्विनः । विराड्रूपा, १ न्यङ्कुसारिणी,
२, ६ प्रस्तारपशक्तिः, ७ महासतोबृहती ।

ईजानमिद द्यौर्गुतावसु—रीजानं भूमिरभि प्रभूषणि ।

ईजानं वेवावश्विना—वभि सुभैरवर्धताम्

१

ता वाँ मित्रावरुणा धारयत्क्षिती सुपुत्रेर्षितत्वता यजामसि ।

युवोः क्राणाय सरस्यै—रभि व्याम रक्षसः

२

अधा चिन्तु यद्विधिपामहे वा—मभि प्रियं रेक्णः पत्यमानाः ।

वृद्धाँ वा यत् पुण्यति रेक्णः सम्भारन् नकिरस्य मधानि

३

असावन्यो अमुर सूयत् द्यौ—स्त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ।

मूर्धा रथस्य चाकुन् नैतावतैनसान्तकुधुक्

४

अस्मिन्स्वेतच्छक्रपूत एनो हिते मित्रे निर्गतान् हन्ति वीरान् ।

अवोर्वा यन्द्वात् तनुष्ववः प्रियासु यज्ञियास्ववाँ

५

युवोर्हि मातादितिर्विचेतसा द्यौर्न भूमिः पर्यसा पुपूतनि ।

अव प्रिया दिदिष्टन् सूरौ निनिक्त रश्मिभिः

६

युवं ह्यप्नराजावसीदत् तिष्ठद्रथं न धूर्षदं वनर्षदम् ।

ता नः कणूकयन्ती—र्तुमेधस्तत्रे अंहसः सुमेधस्तत्रे अंहसः

७ [२०] (१४६९)

(१३३)

७ सुदाः पैजयनः । इन्द्रः । शक्रो, ४-६ महापशक्तिः, ७ त्रिष्टुप् ।

प्रो प्वस्मै पुरोस्थ—मिन्द्राय शूषमर्चत ।

अभीकै चिदु लोककृत् संगे समत्सु वृत्रहा ऽस्माकं बोधि चोविता

१

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

त्वं सिन्धूर्वासुजो ऽधराचो अहन्नहिम् ।

अशत्रुरिन्द्र जज्ञिषे विश्वं पुण्यसि वार्यं तं त्वा परि प्वजामहे

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

२

(१४७१)

वि षु विश्वा अरांतयो ऽयों नेशन्त नो धियः ।
 अस्तासि शत्रवे वधं यो न इन्द्र जिघांसति या ते रातिर्दुर्वसु
 नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ३
 यो न इन्द्राभितो जनो वृकायुरादिदेशति ।
 अधस्पदं तमीं कृधि विवाधो असि सासहि—नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ४
 यो न इन्द्राभिदासति सनाभिर्यश्च निष्ट्यः ।
 अव तस्य बलं तिर महीव द्यौरध त्मना नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ५
 वृयमिन्द्र त्वायवः सखित्वमा रमामहे ।
 क्रतुर्यं नः पथा नया—ऽति विश्वानि दुरिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ६
 अस्मभ्यं सु त्वमिन्द्र तां शिक्ष या दोहते प्रति वरं जरित्रे ।
 अस्मिन्नोद्ग्री पीपयद्यथा नः सहस्रधारा पर्यसा मही गौः ७ [२१] (१४७६)

(१३४)

७, १-६ (पूर्वाध्वस्य) मान्धाता यौवनाश्वः, ६ (उत्तरार्धस्य)— ७ गोधा ऋषिका । इन्द्रः ।
 महापशुक्तिः, ७ पंक्तिः ।

उभे यदिन्द्र रोदसी आपप्राथोषा इव ।
 महान्तं त्वा महीनां सम्राजं चर्षणीनां देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् १
 अव स्म दुर्हणायतो मर्तस्य तनुहि स्थिरम् ।
 अधस्पदं तमीं कृधि यो अस्मां आदिदेशति देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् २
 अव त्या बृहतीरिषो विश्वश्चन्द्रा अमित्रहन् ।
 शचीभिः शक्र धूनुहीन्द्र विश्वाभिरुतिभिर्देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् ३
 अव यत् त्वं शतक्रतु विन्द्र विश्वानि धूनुषे ।
 रयिं न मुन्वते सचा सहस्रिणीभिरुतिभिर्देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् ४
 अव स्वेदा इवाभितो विष्वक् पतन्तु वृधवः ।
 दूवीया इव तन्तवो व्यस्मदेतु दुर्मतिर्देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् ५
 वीर्यं ह्यकुशं यथा शक्तिं बिभर्षि मन्तुमः ।
 पूर्वेण मघवन् पदा ऽजो वयां यथा यमो देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् ६
 नकिर्देवा मिनीमसि नकिरा योपयामसि मन्त्रश्रुत्यं चरामसि ।
 पक्षेभिरपि कक्षेभि रत्रामि सं रमामहे ७ [२२] (१४८३)

(१३५)

७ कुमारो यामायनः । यमः । अनुष्टुप् ।

यस्मिन् वृक्षे सुपलाशे कुवैः संपिबते यमः ।

अत्रा नो विस्पतिः पिता पुराणौ अनु वेनति

पुराणौ अनुवेनन्तं चरन्तं पापयामुया । असूयन्नभ्यचाकशं तस्मा असूयह्यं पुनः १

यं कुमारं नवं रथं मच्चकं मनसाकृणोः । एकैषं विश्वतः प्राञ्च मपश्यन्नधिं तिष्ठसि २

यं कुमारं प्रार्थयथो रथं विप्रैरभ्युपरि । तं सामानु प्रार्थयत सञ्चितो नाव्याहितम् ३

कः कुमारमजनय ब्रथं को निर्वर्तयत् । कः स्वित् तवृथ नो ब्रूया दनुदेयी यथामया ४

यथामवदनुदेयी ततो अग्रमजायत । पुरस्ताद्बुध आततः पुश्चाच्चिर्यणं कृतम् ५

इदं यमस्य सार्दनं देवमानं यदुच्यते ।

इयमस्य धम्यते नाळी-रयं गीमिः परिष्कृतः

७ [२३] (१४९०)

(१३६)

[७] १ जूतिः, २ वातजूतिः, ३ विप्रजूतिः, ४ वृषाणकः, ५ करिकृतः, ६ एतशः, ७ कल्प्यशृङ्गः
(एते वातरशना मुनयः) । केशिनः = अग्नि-सूर्य-वायवः । अनुष्टुप् ।

केश्यमिं केशी विषं केशी विप्रति रोक्षसी ।

केशी विश्वं स्वर्हृशे केशीहं ज्योतिरुच्यते १

मुनयो वातरशनाः पिशङ्गा वसते मला ।

वातस्यानु भाजं यन्ति यद्देवासो अविक्षत २

उन्मदिता मौनेयेन वाता आ तस्थिमा वयम् ।

शरीरेवृष्माकं यूयं मर्तासो अमि पश्यथ ३

अन्तरिक्षेण पतति विश्वा रूपावचाकशत् ।

मुनिर्वैवस्यैवस्य सौकृत्याय सखा हितः ४

वातस्याश्वो वायोः सखा ऽथो कुवेषितो मुनिः ।

उभौ संयुद्रावा क्षेति यश्च पूर्वं उतापरः ५

अप्सरसां गन्धर्वाणां मृगाणां चरणे चरन् ।

केशी केतस्य विद्वान् तस्मा स्वाकुर्मद्विन्तमः ६

वायुरस्मा उपामन्थत् पिनाष्टि स्मा कुनष्टमा ।

केशी विश्वस्य पात्रेण यदुदेणापिबत् सह

७ [२४] (१४९७)

(१३७)

७, १ भग्द्राजः, २ कश्यपः, ३ गोतमः, ४ अग्निः, ५ विश्वामित्रः, ६ जमदग्निः,

७ वसिष्ठः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

उत देवा अर्वाहितं देवा उन्नयथा पुनः ।	
उतागश्चक्षुषं देवा देवा जीवयथा पुनः	१
द्राविदौ वार्तां वात आ सिन्धोरा परावतः ।	
वक्षं ते अन्य आ वात परान्यो वातु यद्रपः	२
आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि यद्रपः ।	
त्वं हि विश्वभेषजो देवानां दूत ईर्यसे	३
आ त्वांगमं शन्तातिभि—रथो अरिष्टतातिभिः	
वक्षं ते भद्रमाभायुं परा यक्षं सुवामि ते	४
त्रायन्तायिह देवा—त्रायतां मरुतां गुणः ।	
त्रायन्तां विश्वां भूतानि यथाचर्यपा असंत	५
आप इद्रा उ भेषजी—रापो अमीवचातनीः ।	
आपः सर्वस्य भेषजी—स्तास्ते कृण्वन्तु भेषजम्	६
हस्ताभ्यां दशशाखाभ्यां जिह्वा वाचः पुरोगवी ।	
अनामयित्नुभ्यां त्वा ताभ्यां त्वोप स्पृशाममि	७ [२५] (१५०४)

(१३८)

६ अङ्ग औरवः । इन्द्रः । जगती ।

तव न्य इन्द्र सख्येषु वह्नय क्रतं मन्वाना व्यदर्वैरुर्वलम् ।	
यत्रा दशस्यन्नुपसो रिणन्नपः कुत्साय मन्मन्नुह्यश्च वृंसयः	१
अवासृजः प्रस्वः श्वश्रयो गिरी—नुदाज उष्मा अपिबो मधु प्रियम् ।	
अवर्धयो वृनिनो अस्य दंससा शुशोच सूर्यं क्रतुजातया गिरा	२
वि सूर्यो मध्ये अगुचद्रथं त्रिवो विदद्वासाय प्रतिमानमार्यः ।	
इच्छहानि पिप्रोरसुरस्य मायिन इन्द्रो व्यास्यश्चक्रुर्वो क्रजिर्ध्वना	३
अनाधृष्टानि धृषितो व्यास्य—त्रिर्वैदेवो अमृणकृयास्यः ।	
मासेषु सूर्यो वसु पुष्यमा वदे गृणानः शत्रौरशृणाद्विरुक्मता	४ (१५०८)

अयुद्धसेनो विश्वा विभिन्नुता दाशद्विहहा तुज्यानि तेजते ।
इन्द्रस्य वज्रादविभेदमिश्रथः प्राक्रामच्छुन्ध्यूरजहादुषा अनः
एता त्या ते श्रुत्यानि केवला यदेक एकमकृणोरयुजम् ।
मासां विधानमदधा अधि द्यवि त्वया विभिन्नं भरति प्रधिं षिता

५

६ [२६] (१५१०)

(१३९)

६ देवगन्धर्वो विश्वावसुः । सविता, ४-६ आत्मा । त्रिष्टुप् ।

सूर्यरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तात् सविता ज्योतिरुदयो अजस्रम् ।
तस्य पूषा प्रसवे योति विद्वान् त्संपश्यन् विश्वा भुवनानि गोपाः
नृचक्षा एष द्विवो मध्य आस्त आपमिवान् रोदसी अन्तरिक्षम् ।
स विश्वाचीरभि चण्डे घृताचीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्
रायो बुध्रः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चण्डे शशीभिः ।
देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे धनानाम्
विश्वावसुं सोम गन्धर्वसापो ददृशुषीस्तद्वतेना व्यायन् ।
तद्वन्वैदिन्द्रो राह्वाण आसां परि सूर्यस्य परिधोरपश्यत्
विश्वावसुरभि तन्नो गृणातु द्विव्यो गन्धर्वो रजसो विमानः ।
यद्वा घा सत्यमुत यन्न विन्न धियो हिन्वानो धिय इन्नो अवाः
सन्निमविन्दुच्चरणे नदीना मपावृणोदुरो अश्मवजानाम् ।
प्रासां गन्धर्वो अमृतानि वोच दिन्द्रो दक्षं परि जानावहीनाम्

१

२

३

४

५

६ [२७] (१५११)

(१४०)

६ अग्निः पावकः । अग्निः । सतोवृहती, १-२ विष्टारपङ्क्तिः, ६ उपरिष्टाज्ज्योतिः ।

अग्रे तव श्रवो वयो महि भ्राजन्ते अर्चयो विभावसो ।
बृहद्भानो शर्वसा वाजमुक्थ्यं दधासि काशुषे कवे
पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षि भानुना ।
पुत्रो मातरां विचरन्नुपावसि पूणक्षि रोदसी उमे
ऊर्जो नपाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्व धीतिर्महितः ।
त्वे इषः सं दधुभूरिवर्षसश्चित्रोतयो वामजाताः

१

२

३

(१५१९)

इत्युज्यन्त्रे प्रथयस्व जन्तुभिर्—रस्मे रायो अमर्त्य ।

स दर्शतस्य वपुषो वि राजसि पृणक्षि सानसिं कर्तुम्

४

इष्कर्तारमध्वरस्य प्रचेतसे क्षयन्तं राधसो महः ।

५

रातिं तामस्य सुभगां महीमिपं दधासि सानसिं रयिम्

कृतावानं महिषं विश्वदर्शत—मग्निं सुध्नाय दधिरे पुरो जनाः ।

भृत्कर्णं सप्रथस्तमं त्वा गिरा देव्यं मानुषा युगा

६ [२८] (१५२२)

(१४१)

६ अग्निस्तापसः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

अग्ने अच्छा ववेह नः प्रत्यङ् नः सुमना भव ।

१

प्र नो यच्छ दिशस्पते धनदा असि नस्त्वम्

प्र नो यच्छत्वर्थमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः ।

२

प्र देवाः प्रोत सूनुता रायो देवी ददातु नः

सोमं राजानमवसे ऽग्निं गीर्भिर्हवामहे ।

३

आवित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम्

इन्द्रवायू बृहस्पतिं सुहवेह हवामहे ।

४

यथा नः सर्वं हज्जनः संगत्यां सुमना असत्

अर्यमणं बृहस्पतिं मिन्द्रं दानाय चोदय ।

५

यातुं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनम्

त्वं नो अग्ने अग्निमि—र्वहं युञ्जं च वर्धय ।

६ [२९] (१५२८)

(१४२)

८ शार्ङ्गः— १-२ जरिता, ३-४ द्रोणः, ५-६ सारिस्तकः, ७-८ स्तम्भमित्रः । अग्निः ।
त्रिष्टुप्, १-२ जगती, ७-८ अनुष्टुप् ।

अयमग्ने जरिता त्वे अभूदपि सहसः सूनो नह्यन्ववस्त्याप्यम् ।

१

मद्रं हि शर्मं त्रिवरुथमस्ति त आरे हिंसानामर्षं विद्युमा कृधि

प्रवत् तै अग्ने जानिमा पितृयतः साचीव विश्वा मुर्वना न्युअसे ।

२

प्र सप्तयः प्र सनिपन्त नो धियः पुरश्चरन्ति पशुपा इव त्मना

(१५३०)

उत वा उ परि वृणक्षि बप्स—होरोरं उलपस्य स्वधावः ।	
उत खिल्या उर्वराणां भवन्ति मा ते हेति तविपीं चुक्रुधाम	३
यदुद्धतो निवतो यासि बप्सत् पृथगेपि प्रगार्धिनीव सेना ।	
यदा ते वारो अनुवार्ति शोचिर्वसेव श्मश्रु वपसि प्र भूम	४
प्रत्यस्य श्रेणयो ददृश्च एकं नियानं ब्रह्मो रथासः ।	
बाहू यदग्रे अनुमर्मजानो न्यङ्कुत्तानामन्वेपि भूमिम्	५
उत ते शुष्मा जिहतामुत ते अर्चि—रुत ते अग्रे शशमानस्य वाजाः ।	
उच्छ्वस्व नि नम वर्धमान आ त्वाद्य विश्वे वसवः सदन्तु	६
अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवेशनम् ।	
अन्यं कृणुष्वेतः पन्थां तेन याहि वशां अनु	७
आयने ते पुरायणे दूर्वा रोहन्तु पुष्पिणीः ।	
हृदाश्च पुण्डरीकाणि समुद्रस्य गृहा इने	८ [३०] (१५३६)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-४९]

(१४३)

६ वाजिः सांख्यः । अश्विनो । अनुष्टुप् ।

त्यं चिदत्रिमृतजुर—मर्थमश्वं न यातये ।	
कक्षीर्वन्तं यवी पुना रथं न कृणुथो नवम्	१
त्यं चिदश्वं न वाजिनं मरेणवो यमत्तत ।	
हृळ्हं ग्रन्थिं न वि प्यत—मत्रिं यविष्ठमा रजः	२
नरा दंसिष्ठावत्रये शुभ्रा सिपासतं धियः ।	
अथा हि वां विवो नरा पुनः स्तोमो न विशसे	३
चिते तद्वां सुराधसा शान्तिः सुमतिराश्विना ।	
आ यन्नः सदेनं पुथौ समने पर्यथो नरा	४
युवं भुज्यं समुद्र आ रजसः पार ईद्वितम् ।	
यातमच्छा पतत्रिभिर्नासत्या सातये कृतम्	५
आ वां सुमैः शंयू ईव महिष्ठा विश्ववेदसा ।	
समस्मे भूपतं नरोत्सं न पिप्युपीरिषः	६ [१] (१५४०)

(१४४)

६ नाक्षर्यः सुपर्णः, यामायन ऊर्ध्वकृशनो वा । इन्द्रः । गायत्री, २ बृहती,
५ सतोवृहती, ६ विष्टारपङ्क्तिः ।

अयं हि ते अमर्त्य इन्द्रतयो न पत्यते । दक्षो विश्वार्युर्वधसे १

अयमस्मासु काव्यं क्रभुर्वज्रो दास्वते ।

अयं विश्वार्युर्वधकृशनं मदं—मृभुर्न कृत्वयं मदम् २

घृपुः श्येनाय कृत्वम् आसु स्वासु वंसंगः । अवं दीधेदहीशुवः ३

यं सुपर्णः परावतः श्येनस्य पुत्र आभरत् । शतचक्रं योऽह्यो वर्तनिः ४

यं ते श्येनश्चारुमदुकं प्रदाभर—दरुणं मानमन्धसः ।

एना वयो वि तार्यायुर्जीवस एना जागार बन्धुतां ५

एवा तदिन्द्र इन्दुना देवेषु चिन्द्रारयाते महि-त्यजः ।

कृत्वा वयो वि तार्यायुः सुकृतो कृत्वायमस्मदा सुतः ६ [२] (१५४८)

(१४५)

६ इन्द्राणी । सपत्नीयाधनम् (उपनिषत्) । अनुष्टुपः, ६ पङ्क्तिः ।

इमां खेनाभ्योषधिं वीरुधं बलवत्तमाम् ।

यया सपत्नीं बाधते यया संविन्दते पतिम् १

उत्तानपर्णे सुभगे देवजूते सहस्वति ।

सपत्नीं मे परा धम पतिं मे केवलं कुरु २

उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः ।

अथा सपत्नी या ममा—ऽधरा साधराभ्यः ३

नदास्या नामं गृभ्णामि नो अस्मिन् रमते जने ।

परामेव परावतं सपत्नीं गमयामसि ४

अहमस्मि सहमाना ऽथ त्वमसि सासुहिः ।

उभे सहस्वती भूत्वी सपत्नीं मे सहावहे ५

उप तेऽधां सहमाना—ममि त्वाधां सहयसा ।

मामनु प्र ते मनो वत्सं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु ६ [३] (१५५४)

(१४६)

६ ऐरम्भदो देवमुनिः । अरण्यानी । अनुष्टुप् ।

अरण्यान्यरण्या—न्यसौ या प्रेव नश्यासि ।	
कथा ग्रामं न पृच्छसि न त्वा भीरिव विन्दतीऽ	१
वृषारवाय वदते यदुपावति चिच्चिकः ।	
आघादिभिरिव धावर्यन्नरण्यानिर्महीयते	२
उत गाव इवादन्त्युत वेश्मेव दृश्यते ।	
उतो अरण्यानिः सायं शंकटीरिव सर्जति	३
गामद्वैष आ ह्वयति दार्वद्वैषो अपावधीत् ।	
वसन्नरण्यान्यां सायमकुक्षदिति मन्यते	४
न वा अरण्यानिहन्त्युन्यश्चेन्नाभिगच्छति ।	
स्वादोः फलस्य जग्ध्वाय यथाकामं नि पद्यते	५
आश्विनगन्धिं सुरभिं बह्वन्नामकृषीवलाम ।	
प्राहं मृगाणां मातरं मरण्यानिमशंसिषम्	६ [४] (१५६०)

(१४७)

५ सुवेदाः शैरीयिः । इन्द्रः । जगती, ५ विष्टुप् ।

अत्ते दधामि प्रथमार्यं मन्यवे ऽहन्यद्वृत्रं नर्यं विवेरपः ।	
उभे यत्त्वा भवतो रोदसी अनु रेजते शुष्मात् पृथिवी चिदन्निवः	१
त्वं मायाभिरनवद्य मायिनं श्रवस्यता मर्नसा वृत्रमर्दयः ।	
त्वामिन्नरो वृणते गविष्टिषु त्वां विश्वासु हव्यास्विष्टिषु	२
ऐषु चाकन्धिं पुरुहूत सूरिषु वृधासो ये मघवन्नानुशुर्मधम् ।	
अर्चन्ति तोक्रे तनये परिष्टिषु मेधसाता वाजिनमहये धने	३
स इक्षु रायः सुभृतस्य चाकनन्मदं यो अस्य रत्नं चिकेतति ।	
त्वावृधो मघवन् वाश्वध्वरो मक्षू स वाजं भरते धना नृभिः	४
त्वं शर्धीय महिना गृणान उरु कृधि मघवज्जगधि रायः ।	
त्वं नो मित्रो वरुणो न मायी पित्वो न वस्म दयसे विमृस्ता	५ [५] (१५६५)

(१४८)

५ पृथुर्वेन्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सुधावागांस् इन्द्र स्तुवसिं त्वा संसवांसश्च तुविनुम्या वाजम् । आ नो भर सुवितं यस्य चाकन् तमना तना सनुयाम त्वाताः	१
ऋष्वस्वामिन्द्र शूर जातो दासीर्विशः सूर्येण सहाः । गुहां हितं गुह्यं गूळहमप्सु बिभृमसि प्रसवणे न सोमम्	२
अर्यो वा गिरो अर्भ्यर्च विद्रा नृपीणां विप्रः सुमतिं चक्रानः । ते स्याम ये रणयन्त सोमैरेनोत तुभ्यं स्थोळ्ह भक्षेः	३
इमा ब्रह्मेन्द्र तुभ्यं शंसि दा नृभ्यो नृणां शूर शवः । तेभिर्मव सक्तुर्येषु चाकन्ननुत त्रायस्व गृणत उत स्तीन	४
शुधी हवमिन्द्र शूर पृथ्या उत स्तवसे वेन्यस्याकैः । आ यस्ते योनिं घृतवन्तमस्वा रुमिर्न निक्षेद्रवयन्त वक्राः	५ [६] (१५७०)

(१४९)

५ अर्चन् हरेण्यस्तुपः । सविता । त्रिष्टुप् ।

सविता यन्त्रेः पृथिवीमरम्भा दस्कम्भने सविता द्यामहंत । अश्वमिवाधुक्षन्नुनिमन्तरिक्षं मृतूर्ते बद्धं सविता समुद्रम्	१
यत्रा समुद्रः स्कभितो व्यौन दपो नपात् सविता तस्य वेद । अतो भूरत आ उत्थितं रजो ऽतो द्यावापृथिवी अग्रथेताम्	२
पश्चेदमन्यदभवद्यजन्न मर्मत्यस्य भुवनस्य भुना । सुपर्णो अङ्ग सवितुर्गरुत्मान् पूर्वी जातः स उ अस्यानु धर्मं	३
गाव इव ग्रामं यूयुधिरिवाश्वान् वाश्वेव वत्सं सुमना दुर्हाना । पतिरिव जायाममि नो न्येतु धर्ता दिवः सविता विश्ववारः	४
हिरण्यस्तुपः सवितुर्यथा त्वा ऽऽङ्गिरसो जुह्वे वाजे अस्मिन् । एवा त्वार्चन्नवसे वन्दमानः सोमस्येवांशुं प्रति जागराहम्	५ [७] (१५७५)

(१५०)

५ मृत्वीको वासिष्ठः । अग्निः । बृहती, ४-५ उपरिष्टाज्ज्योतिः, ४ जगती वा ।

समिद्धश्चित् समिध्यसे वेवेभ्यो हव्यवाहन । आवित्वै रुद्रेर्वसुमिर्न आ गहि मृत्वीकार्य न आ गहि	१ (१५७६)
---	------------

इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि ।

मतीसस्त्वा सामिधान हवामहे मृळीकार्य हवामहे

२

त्वामु जातवेदसं विश्ववारं गृणे धिया ।

अग्ने देवा आ वह नः प्रियव्रतान् मृळीकार्य प्रियव्रतान्

३

अग्निर्वृषो देवानामभवत् पुरोहितो ऽग्निं मनुष्याडे कषयः सर्षाधिरे ।

अग्निं महो धनसातावहं हुवे मृळीकं धनसातये

४

अग्निरात्रिं भरद्वाजं गयिष्ठिरं प्रार्वन्नः कषवं असदस्सुमाहवे ।

अग्निं वसिष्ठो हवते पुरोहितो मृळीकार्य पुरोहितः

५ [८] (१५८०)

(१५१)

१ अद्वा कामायनी । अद्वा । अनुष्टुप् ।

अन्द्रयाग्निः समिध्यते अन्द्रया हूयते हविः ।

अन्द्रां भगस्य मूर्धनि वचसा वेदयामसि

१

प्रियं अन्द्रे ददतः प्रियं अन्द्रे दिदासतः ।

प्रियं भोजेषु यज्वस्विदं म उवितं कृधि

२

यथा देवा असुरेषु अन्द्रासुरेषु चक्षिरे ।

एवं भोजेषु यज्वस्वस्माकमुवितं कृधि

३

अन्द्रां देवा यजमाना वायुगोषा उपासते ।

अन्द्रां हवृष्ययाकूत्या अन्द्रया विन्दते वसु

४

अन्द्रां प्रातर्हवामहे अन्द्रां मध्यदिनं परि ।

अन्द्रां सूर्यस्य निमुचि अन्द्रे अन्द्रापयेह नः

५ [९] (१५८५)

(१५२)

[द्वादशोऽनुवाकः ॥१२॥ ख० १५२-१९१]

५ शासो भारद्वाजः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

शास इत्या महौ अस्य मित्रसादो अद्भुतः ।

न यस्य हन्यते सखा न जीर्यते कदा चन

१

स्वस्तिदा निशस्पतिं वृत्रहा विमूधो वशी ।

वृषेन्द्रः पुर एतु नः सोमपा अमयंकुरः

२ (१५८७)

वि रक्षो वि मृधो जहि वि वृत्रस्य हनू रुज ।	
वि मनुमिन्द्र वृत्रह भूमिर्त्रस्याभिदासतः ।	३
वि न हन्तु मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः ।	
यो अस्माँ अग्निदास त्वर्धं गमया तमः ।	४
अपेन्द्र द्विषतो मनो ऽप जिज्यासतो वृधम् ।	
वि मन्योः शर्म यच्छ वरीयो यवया वृधम् ।	५ [१०] (१५९०)

(१५३)

५ वेधजामय इन्द्रमातरः । इन्द्रः । गायत्री ।

इक्ष्वर्यन्तीरपस्युव इन्द्रं जातमुपासते । भेजानासः सुवीर्यम् ।	१
त्वमिन्द्र बलादधि सहसो जात ओर्जसः । त्वं वृषन् वृषेदसि ।	२
त्वमिन्द्रासि वृत्रहा व्यन्तरिक्षमतिरः । उद् घामस्तम्ना ओर्जसा ।	३
त्वमिन्द्र सजोषस मुकं बिभर्धि बाहोः । वज्रं शिशान ओर्जसा ।	४
त्वमिन्द्रामिभूरसि विश्वा जातान्योर्जसा । स विश्वा भुव आर्भवः ।	५ [११] (१५९५)

(१५४)

५ यमी ववस्वती । भाववृत्तम् । अनुष्टुप् ।

सोम एकेभ्यः पवते वृत्तमेक उपासते ।	
येभ्यो मधु प्रधावति ताँश्चिद्वेवार्पि गच्छतात् ।	१
तर्पसा ये अनाधृष्या स्तर्पसा ये स्वर्ग्युः ।	
तपो ये चक्रिरे मह स्ताँश्चिद्वेवार्पि गच्छतात् ।	२
ये युधन्ते प्रधनेषु शूरासो ये तनूत्यजः ।	
ये वा सहस्रदक्षिणा स्ताँश्चिद्वेवार्पि गच्छतात् ।	३
ये चित् पूर्वं ऋतसापं ऋतावान ऋतावृधः ।	
पितृन् तर्पस्वतो यम ताँश्चिद्वेवार्पि गच्छतात् ।	४
सहस्रणीथाः कवयो ये गोपायन्ति सूर्यम् ।	
ऋषीन् तर्पस्वतो यम तपोजाँ अपि गच्छतात् ।	५ [१२] (१६००)

(१५५)

५ शिरिभियडो भारद्वाजः । अलक्ष्मीघ्नम्, २-३ ब्रह्मणस्पतिः, ५ विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

अरायि काणे विकेटे गिरिं गच्छ सदान्वे ।	
शिरिम्बिठस्य सत्त्वभिस्तेभिर्द्धा चातयामसि	१
चत्तो इतश्चत्तामुतः सर्वा भूणान्यारूपी ।	
अराप्यं ब्रह्मणस्पते तीक्ष्णशृङ्गोदृषन्निहि	२
अदो यद्वारु पृवते सिन्धोः पारे अपूरुषम् ।	
तदा रभस्व दुर्हणो तेन गच्छ परस्तरम्	३
यद्ध प्राचीरजगन्तो रौ मण्डूरधाणिकीः ।	
हता इन्द्रस्य शत्रवः सर्वे बुद्धदयाशिवः	४
परीमे गामनिपत् पर्यग्निर्महृषत ।	
द्वेषेष्वाकृत भवः क इमाँ आ दधर्षति	५ [१३] (१६०५)

(१५६)

५ केतुराग्नेयः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निं हिंन्यन्तु नो धियः सतिमाशुमिवाजिषु	। तेन जेष्म धनं धनम्	१
यया गा आकरामहे सेनयाग्ने तवोत्था	। तां नो हिन्व मघर्तये	२
आग्नें स्थूरं रयिं भर पुथुं गोमन्तमश्विनम्	। अङ्घ्रि खं वर्तया पुणिम्	३
अग्ने नक्षत्रमजरमा सूर्यं रोहयो विवि	। दधञ्ज्योतिर्जनैभ्यः	४
अग्ने केतुर्विशर्मसि प्रेष्ठः प्रेष्ठ उपस्थसत्	। बोधां स्तोत्रे वयो दधत	५ [१४] (१६१०)

(१५७)

५ भुवन आदयः, साधनो वा भावनः । विश्वे देवाः । द्विपदा त्रिष्टुप् ।

इमा नु कं भुवना सीषधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः		१
यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां च ऽऽदित्यैरिन्द्रः सह चीकृत्पाति	॥ १ ॥	२
आदित्यैरिन्द्रः सर्गणो मरुद्भि रस्माकं भूत्वविता तनूनाम्		३
हत्वार्य देवा असुरान् यद्वार्य देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः	॥ २ ॥	४
प्रत्यञ्चमर्कमनयञ्छचीभि रादित स्वधामिषिरा पर्यपश्यन्	॥ ३ ॥	५ [१५] (१६१५)

(१५८)

५ चक्षुः सौर्यः । सूर्यः । गायत्री, २ स्वरान् ।

सूर्यो नो विवस्पातु वातो अन्तरिक्षात् । अग्निर्नः पार्थिवेभ्यः १
 जोषा सवितर्यस्य ते हरः शतं सुवां अर्हति । पाहि नो विद्युतः पतन्त्याः २
 चक्षुर्नो देवः सविता चक्षुर्न उत पर्वतः । चक्षुर्धाता दधातु नः ३
 चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे चक्षुर्विरस्यै तनूभ्यः । सं चेदं वि च पश्येम ४
 सुसंहसं त्वा वयं प्रति पश्येम सूर्य । वि पश्येम नृचक्षसः ५ [१६] (१६२०)

(१५९)

६ पौलोमी शची । शची (आत्मानं तुष्टाय) । अनुष्टुप् ।

उदसौ सूर्यो अगा—दुदयं मामको भगः । १
 अहं तद्विह्वला पति—मभ्यसाक्षि विपासहिः २
 अहं केतुरहं मूर्धा ऽहमुग्रा विवाचनी । ३
 ममेदनु कर्तुं पतिः सेतानाया उपाचरेत् ४
 मम पुत्राः शत्रुहणो ऽथो मे दुहिता विराट् । ५
 उताहमस्मि संजया पत्यौ मे श्लोक उत्तमः ६
 येनेन्द्रो हविषा कृत्य—भवद् द्युभ्युत्तमः । ७
 इदं तदकि देवा असपत्ना किलाभुवम् ८
 असपत्ना सपत्नधी जयन्त्यमिभूर्वरी । ९
 आवृक्षमन्यासां वचो राधो अस्थेयसामिव १०
 समजिषमिमा अहं सपत्नीरमिभूर्वरी । ११
 यथाहमस्य वीरस्य विराजानि जनस्य च १२ [१७] (१६२६)

(१६०)

५ पुरणो वैश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तीवस्यामिवयसो अस्य पाहि सर्वरथा वि हरी इह मुञ्च । १
 इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन् तुभ्यमिमे सुतासः २
 तुभ्यं सुतास्तुभ्यं सोत्वासा—स्त्वा गिरः श्वाङ्या आ ह्वयन्ति । ३
 इन्धेवमद्य सर्वनं जुषाणो विश्वस्य विद्वं इह पाहि सोमम् ४
 य उशता मर्नसा सोममस्मै सर्वहुवा देवकामः सुनोति । ५
 न गा इन्द्रस्तस्य परा ददाति प्रशस्तमिन्द्रार्कमस्मै कृणोति ६ (१६२९)

अनुस्पष्टो भवत्येषो अंस्य यो अंसं रेवान् न सुनोति सोमम् ।

निरन्तौ मघवा तं दधाति ब्रह्मद्विषो हन्त्यनानुदिष्टः

४

अश्वायन्तो गृध्यन्तो वाजयन्तो हवामहे त्वोपगन्तुवा उ ।

आभूपन्तस्ते सुमती नवायां वयमिन्द्र त्वा ह्यनं हुवेम

५ [१८] (१६३६)

(१६६)

५ प्राजापत्यो यक्षमाशनः । इन्द्राग्नी, राजयक्षमघं वा । त्रिष्टुप्, ५ अनुष्टुप् ।

मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय क मज्जातयक्षमादुत राजयक्षमात् ।

ग्रहिर्जग्राह यदि वैतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्षतमेनम्

१

यदि क्षितायुर्यदि वा परेतो यदि मृत्योरन्तिकं नीत एव ।

तमा हरामि निःकृतेरुपस्था दस्पापमेनं शतशारदाय

२

सहस्राक्षेण शतशारदेन अतायुषा हविषाहोपमेनम् ।

शतं यथेमं शरदो नयातीन्द्रो विश्वस्य कुरितस्य पारम्

३

शतं जीव शरदो वर्धमानः शतं हेमन्ताच्छतमु वसन्तान् ।

शतमिन्द्राग्नी संविता बृहस्पतिः अतायुषा हविषेम पुनर्दुः

४

आहार्यं त्वाविदं त्वा पुनरागाः पुनर्नव ।

सर्वाङ्गः सर्वं ते चक्षुः सर्वमार्युश्च तेऽविदम्

५ [१९] (१६३६)

(१६९)

६ ग्राहो रक्षोहा । रक्षोहा । अनुष्टुप् ।

ब्रह्मणाग्निः संवित्तानो रक्षोहा बाधतामितः ।

अमीवा यस्ते गर्भं दुर्णामा योनिमाशये

१

यस्ते गर्भममीवा दुर्णामा योनिमाशये ।

अग्निष्टं ब्रह्मणा सह निष्कृत्यादमनीनशत्

२

यस्ते हन्ति पतयन्तं निष्त्सुं यः सरीसृपम् ।

जातं यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

३

यस्त ऊरू विहरत्यन्तरा दपती शये ।

योनिं यो अन्तरारेब्धि तमितो नाशयामसि

४

यस्त्वा भ्राता पतिर्भूत्वा जारो भूत्वा निपद्यते ।

प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

५

(१६४१)

यस्त्वा स्वमेन तमसा मोहयित्वा निपद्यते ।
प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

६ [२०] (१६४२)

(१६३)

६ विवृहा काश्यपः । यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप् ।

अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां द्रुवुकादधि ।
यक्षं शीर्षण्यं मस्तिष्काज्जिह्वाया वि वृहामि ते १
ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः कीकसाभ्यो अनूक्यात् ।
यक्षं दोष्ण्यं मंसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते २
आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोर्हृदयादधि ।
यक्षं मतस्नाभ्यां यक्रः प्लाशिभ्यो वि वृहामि ते ३
ऊरुभ्यां ते अष्टिवद्भ्यां पाणिभ्यां प्रपदाभ्याम् ।
यक्षं श्रोणिभ्यां भासवृन्दसं सो वि वृहामि ते ४
मेहनाद्वनकरणां लोमभ्यस्ते नखेभ्यः ।
यक्षं सर्वस्मावात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ५
अङ्गादङ्गालोम्लोम्लो ज्ञातं पर्वणिपर्वणि ।
यक्षं सर्वस्मावात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ६

[२१] (१६४८)

(१६४)

५ प्रचेता आङ्गिरसः । दुःस्वप्ननाशनम् । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

अपेहि मनसस्पते ऽपं काम पुरश्चर ।
परो निर्ऋत्या आ चक्ष्व बहुधा जीवतो मनः १
भद्रं वै वरं वृणते भद्रं युञ्जन्ति दक्षिणम् ।
भद्रं वैवस्वते चक्षुर्बहुधा जीवतो मनः २
यकुशसा निःशसाभिशासो पारिम जाग्रतो यत् स्वपन्तः ।
अग्निर्विश्वान्यपं दुष्कृता न्यजुन्दान्यारे अस्मद् दधातु ३
यदिन्द्र ब्रह्मणस्पते ऽभिद्वोहं चरामसि ।
प्रचेता न आङ्गिरसो द्विपतां पात्वहंसः ४

अजैष्माद्यासनाम् चाऽभूमानांगसो वयम् ।

जाग्रत्स्वप्नः संकल्पः पापो यं द्विगमस्तं स कच्छतु यो नो द्वेष्टि तमृच्छतु ५ [२२] (१६५३)

(१६५)

५ नैर्ऋतः कपोतः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

देवाः कपोत इषितो यद्विच्छन् द्रुतो निर्वृत्या इदमाजगाम ।
 तस्मा अर्चाम कृण्वाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विष्वे शं चतुष्पदे १
 शिवः कपोत इषितो नो अस्त्व नागा देवाः शकुनो गृहेषु ।
 अग्निर्हि विमो जुषतां हविर्नः परि हेतिः पक्षिणी नो वृणस्तु २
 हेतिः पक्षिणी न दधात्यस्मा नाष्ट्यां पदं कृणुते अग्निधाने ।
 शं नो गोभ्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु मा नो हिंसीद्विह देवाः कपोतः ३
 यदुलूको वदति मोघमेत द्यत् कपोतः पदमग्नौ कृणोति ।
 यस्य द्रुतः प्रहित एष एतत् तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ४
 कृचा कपोतं नुदत प्रणोदु मिषं मर्दन्तः परि गां नयध्वम् ।
 संयोपर्यन्तो दुरितानि विश्वा हित्वा न ऊर्जं प्र पतात् पतिष्ठः ५ [२३] (१६५८)

(१६६)

५ ऋषभो वैराजः, ऋषभः शाकरो वा । सपत्न्यम् । अनुष्टुप्, ५ महापङ्क्तिः ।

ऋषभं मां समानानां सपत्नानां विषासहिम् ।
 हन्तारं शत्रूणां कृधि विराजं गोपतिं गवाम् १
 अहमस्मि सपत्नहे न्द्र इवारिणो अक्षतः ।
 अधः सपत्ना मे पदो रिमे सर्वे अभिर्हिताः २
 अत्रैव वोऽपि नह्या म्युभे आत्नी इव ज्यया ।
 वाचस्पते नि पेंधेमान् यथा मदधरं वदान् ३
 अभिभूरहमार्गं विश्वकर्मेण धाम्ना ।
 आ वंश्चित्तमा वो व्रत मा वोऽहं समितिं ददे ४
 योगक्षेमं व आदायाऽहं भूयासमुत्तम आ वो मूर्धानमक्रमीम् ।
 अधस्पदान्म उर्द्धदत् मण्डूका इवोदुका न्मण्डूका उदुकादेव ५ [२४] (१६६३)

(१६७)

४ विश्वामित्र-जमदग्नी । इन्द्रः, ३ स्वाम-चरण-बृहस्पति-अनुमति-
 मधवत्-घाता-विघातारः । जगती ।

तुभ्येदमिन्द्र परि विच्यते मधु त्वं सुतस्य कलशस्य राजसि ।
 त्वं रथि पुरुवीरामु नस्कृधि त्वं तपः परितप्याजयः स्वः १

(१६६४)

स्वर्जितं महिं मन्वानमन्धसो	हवामहे परि शक्रं सुतां उप ।	
इमं नो यज्ञमिह बोध्या गहि	स्पृधो जयन्तं मधवानमीमहे	२
सोमस्य राज्ञो वरुणस्य धर्मेणि	बृहस्पतेरनुमत्या उ शर्मेणि ।	३
तवाहमद्य मधवन्नुपस्तुतौ	धातुर्विधातः कुलशौ अभक्षयम्	
प्रहृतो भक्षमकरं चरावपि	स्तोमं चेमं प्रथमः सूरिरुन्मृजे ।	
सुते सातेन यद्यागं वां	प्रति विश्वामित्रजमदग्नी दमे	४ [२५] (१६६७)

(१६८)

४ अनिलो वातायनः । वायुः । त्रिष्टुप् ।

वातस्य नु महिमानं रथस्य	रुजन्नोति स्तनयन्नस्य घोषः ।	
विविस्पृयात्यरुणानि कृण्वन्नुतो	एति पृथिव्या रेणुमस्यन्	१
सं प्रेरति अनु वातस्य विण्ठा	एनं गच्छन्ति समनं न योषाः ।	२
ताभिः सयुक् सरथं देव ईयते	ऽस्य विश्वस्य भुवनस्य राजा	
अन्तरिक्षे पृथिमिरियमानो	न नि विंशते कतमच्चनाहः ।	३
अपां सखां प्रथमजा कृतावा	कं स्विज्जातः कुत आ बभूव	
आत्मा देवानां भुवनस्य गर्भो	यथावशं चरति देव एषः ।	
घोषा इवस्य शृण्वरे न रूपं	तस्मै वाताय हविषा विधेम	४ [२६] (१६७१)

(१६९)

४ शबरः काक्षीवतः । गावः । त्रिष्टुप् ।

मयोभूवार्तो अभि वातुसा	ऊर्जस्वतीरापंधीरा रिशन्ताम् ।	
पीवस्वतीर्जीवधन्याः पिबन्त्ववसार्यं	पुद्गते रुद्र मृळ	१
याः सरूपा विरूपा एकरूपा	यासांमग्निरिष्ट्या नामानि वेद ।	२
या अङ्गिरसस्तर्पसेह चक्रुः	स्ताभ्यः पर्जन्य महि शमं यच्छ	
या देवेषु तन्वमैरयन्त	यासां सोमो विश्वा रूपाणि वेद ।	३
ता अस्मभ्यं पर्यसा पिन्वमानाः	प्रजावतीरिन्द्र गोष्ठे रीरीहि	
प्रजापतिर्महमिता रराणो	विश्वं देवैः पितृभिः संवितानः ।	
शिवाः सतीरुप नो गोष्ठमाकृ	स्तासां वयं प्रजया सं संवेम	४ [२७] (१६७५)

(१७०)

४ विश्राद् सौर्यः । सूर्यः । जगती, ४ आस्तरपङ्क्तिः ।

विश्राद् बृहत् पिबतु सोम्यं मध्वापुर्वधृजपतावविहृतम् ।	
वार्तजूतो यो अमिरक्षति त्मना प्रजाः पुपोष पुरुधा वि रंजति	१
विश्राद् बृहत् सुभृतं वाजसातमं धर्मन् विवो धरुणे सत्यमर्पितम् ।	
अमित्रहा वृत्रहा दस्युहंतमं ज्योतिर्जज्ञे असुरहा संपत्नहा	२
इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं विश्वजिह्वन्नजिह्व्यते बृहत् ।	
विश्वभ्राद् भ्राजो महि सूर्यो हृश उरु पप्रथे सह ओजो अच्युतम्	३
विभ्राजञ्ज्योतिषा स्वर्गच्छो रोचनं विवः ।	
येनेमा विश्वा भुवन्नान्याभूता विश्वकर्मणा विश्वेदेव्यावता	४ [२८] (१६७९)

(१७१)

४ इटो भार्गवः । इन्द्रः । गायत्री ।

त्वं त्यमिदतो रथमिन्द्र प्रावः सुतावतः । अशृणोः सोमिनो हवम्	१
त्वं मखस्य दोधतः शिरोऽव त्वचो भरः । अगच्छः सोमिनो गृहम्	२
त्वं त्यमिन्द्र मर्त्यं माल्यबुधाय वेन्यम् । मुहुः भ्रमा मनस्यवे	३
त्वं त्यमिन्द्र सूर्यं पश्चा सन्तं पुरस्कृधि । वृवानो चित्तिरो वशम्	४ [२९] (१६८१)

(१७२)

४ संवर्त आक्रिरसः । उषाः । त्रिपदा धिराद् ।

आ याहि वनसा सह गावः सचन्त वर्तनि यदूर्धभिः	१
आ याहि वरुणा धिया मंहिष्ठो जारयन्मखः सुदानुभिः	॥१॥ २
पितृभृतो न तन्तुमित सुदानवः प्रति दध्मो यजामसि	३
उषा अप स्वसुस्तमः सं वर्तयति वर्तनि सुजातता	॥२॥ ४ [३०] (१६८७)

(१७३)

६ ऋच आक्रिरसः । राजा । अनुष्टुप् ।

आ त्वाहार्यमन्तरेधि ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः ।	
विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु मा त्वद्वाङ्ममधि भ्रशत्	१ (१६८८)

इहैवेधि मापं च्योष्ठाः पर्वत इवायिचाचलिः ।

इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठेह राष्ट्रमु धारय

२

इममिन्द्रो अदीधरद ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ।

तस्मै सोमो अधि ब्रवत् तस्मा उ ब्रह्मणस्पतिः

३

ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वतो इमे ।

ध्रुवं विश्वमिदं जगद् ध्रुवो राजा विशामयम्

४

ध्रुवं ते राजा वरुणो ध्रुवं देवो बृहस्पतिः ।

ध्रुवं त इन्द्रश्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां ध्रुवम्

५

ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ऽभि सोमं भुक्षामसि ।

अथो त इन्द्रः केवली विशो बलिहृतस्करत्

६ [३१] (१६९३)

(१७४)

५ अभीवर्त आक्षिरसः । राजा । अनुष्टुप् ।

अभीवर्तेन हविषा येनेन्द्रो अभीवावृते ।

तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते ऽभि राष्ट्राय वर्तय

१

अभिवृत्य सपत्ना नभि या नो अरातयः ।

अभि प्रतन्यन्तं तिष्ठा ऽभि यो न इरस्यति

२

अभि त्वा देवः संविता ऽभि सोमो अवीवृत्त ।

अभि त्वा विश्वा भूता न्यभीवर्तो यथाससि

३

येनेन्द्रो हविषा कृत्य भवद् द्युम्युत्तमः ।

इदं तदकि देवा असपत्नः किलाभुवम्

४

असपत्नः सपत्नहा ऽभिराष्ट्रो विपासहिः ।

यथाहमेपां भूतानां विराजानि जनस्य च

५ [३२] (१६९८)

(१७५)

४ ऊर्ध्वग्रावा सर्प मारुदिः । प्रावाणः । गायत्री ।

प्र वो ग्रावाणः सविता देवः सुवतु धर्मणा । धूर्षु युज्यध्वं सुनुत

१

ग्रावाणो अपं कुच्छुना मर्प सेधत दुर्मतिम् । उन्नाः कर्तन भेषजम्

२

(१७००)

ग्रावाण उर्परिष्वा महीयन्ते सजोषसः । वृष्णे दधतो वृष्ण्यम् ३
ग्रावाणः सविता नु वो वेवः सुवतु धर्मणा । यजमानाय सुन्वते ४ [३३] (१७०१)

(१७६)

३ सूनुराभेवः । १ ऋभवः, २-४ अग्निः । अनुष्टुप्, ९ गायत्री ।

प्र सूनव ऋभूणां बृहन्नवन्त वृजनां ।
क्षामा ये विश्वधांसो ऽश्नन् धेनुं न मातरम् १
प्र वेवं वेव्या धिया भरता जातवेदसम् ।
हव्या नो वक्षदानुषक् २
अयमु प्य प्र देवयु-होता यज्ञाय नीयते ।
रथो न योरभीवृतो घृणीवाञ्चेतति त्मना ३
अयमाग्निरुप्य-त्यमृतादिव जन्मनः ।
सहसश्चित् सहैयान् देवो जीवार्तवे कृतः ४ [३४] (१७०६)

(१७७)

३ पतङ्गः प्राजापत्यः । मायामेवः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

पतङ्गमक्तमसुरस्य मायया हृदा पश्यन्ति मनसा विपश्चितः ।
समुद्रे अन्तः कुवयो वि चक्षते मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः १
पतङ्गो वाचं मनसा बिभर्ति तां गन्धर्वोऽववृद्धमै अन्तः ।
तां द्योतमानां स्वयं मनीषा-मृतस्य पदे कुवयो नि पान्ति २
अपश्यं गोपामनिपद्यमान-मा च परां च पथिमिश्चरन्तम् ।
स सधीचीः स विषूचीर्वसान् आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ३ [३५] (१७०९)

(१७८)

३ अरिष्टनेमिस्तार्क्ष्यः । तार्क्ष्यः । त्रिष्टुप् ।

त्यमू पु वाजिनं देवजुतं सहावानं तरुतारं रथानाम् ।
अरिष्टनेमिं पृतनार्जमाशुं स्वस्तये तार्क्ष्यमिहा हुवेम १
इन्द्रस्येव रातिमाजोहुवानाः स्वस्तये नार्वमिवा रुहेम ।
उर्वी न पृथ्वी बहुले गर्भीरे मा वामेतौ मा परेतौ रिषाम २ (१७११)

सद्यश्चिद्यः शर्वसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततान् ।
सहस्रसाः शतसा अस्य रंहि—न स्मा वरन्ते युवति न शर्याम्

३ [३६](१७१२)

(१७९)

३ क्रमेण- गिविरौशीनरः, काशिराजः प्रतर्दनः, रौहिदश्वो वसुमताः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् । १ अनुष्टुप् ।

उत्तिष्ठताव पश्यते—न्द्रस्य भागमृत्वर्यम् ।

यदि श्रातो जुहोतन यद्यश्रातो ममत्तन

१

श्रातं हविरो त्विन्द्र प्र याहि जगाम सूरौ अध्वनो विमध्यम् ।

२

परि त्वासते निधिभिः सखायः कुलपा न व्राजपतिं चरन्तम्

श्रातं मन्य ऊधानि श्रातमग्रौ सुश्रातं मन्ये तहतं नवीयः ।

३ [३७](१७१५)

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य दुधः पिबेन्द्र वञ्चिन् पुरुकृज्जुषाणः

(१८०)

३ जय येन्द्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र संसाहिषे पुरुहूत शत्रू—ज्येष्ठस्ते शुष्मं इह रातिस्तु ।

१

इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्

२

मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावत आ जगन्था परस्याः ।

सूक्तं संशायं पविमिन्द्र त्रिगं वि शत्रून् ताच्छि वि मृधो नुदस्व

३ [३८](१७१८)

इन्द्र क्षत्रमभि वाममोजो ऽजायथा वृषभ चर्यणीनाम् ।

अपानुवो जनममित्रयन्तं—मृकं वेवेभ्यो अकृणोरु लोकम्

(१८१)

३ क्रमेण- प्रथो वासिष्ठः, सप्रथो भारद्वाजः, धर्मः सौर्यः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्रथश्च यस्य सप्रथश्च नामा—ऽऽनुष्टुभस्य हवियों हविर्यत् ।

१

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो रथन्तरमा जभारा वसिष्ठः

२

अविन्वुन्ते अतिहितं यदासीं—द्युजस्य धाम परं गुहा यत् ।

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो—भरद्वाजो बृहदा चक्रि अग्रेः

तेऽविन्वुन् मनसा दीध्याना यजुः पृच्छन् प्रथमं देवयानम् ।

३ [३९](१७२१)

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो—रा सूर्यादभरन् धर्ममेते

(१८२)

३ तपुर्मूर्धा बार्हस्पत्यः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

बृहस्पतिर्नयतु दुर्गहा तिरः पुनर्नैषदुधशसाय मन्म ।

क्षिपदशस्तिमर्षं दुर्मतिं ह—त्रथा कर्द्यजमानाय शं योः

१

नराशंसो नोऽवतु प्रयाजे शं नो अस्त्वनुयाजो हवेषु ।

क्षिपदशस्तिमर्षं दुर्मतिं ह—त्रथा कर्द्यजमानाय शं योः

२

तपुर्मूर्धा तपतु रक्षसो ये ब्रह्मद्विपः शरवे हन्तवा उ ।

क्षिपदशस्तिमर्षं दुर्मतिं ह—त्रथा कर्द्यजमानाय शं योः

३ [४०] (१७९४)

(१८३)

३ प्रजावान् प्राजापत्यः । १ यजमानः, २ यजमानपत्नी, ३ द्वोत्राशिषः । त्रिष्टुप् ।

अपश्यं त्वा मनसा चेकिं तानं तपसो जातं तपसो विभूतम् ।

इह प्रजामिह शयिं रराणः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकाम

१

अपश्यं त्वा मनसा दीर्घानां स्वायां तनू ऋत्वे नाधमानाम् ।

उप मामुच्चा युवतिर्बभूयाः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकामे

२

अहं गर्भमदधामोषधीष्वहं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।

अहं प्रजा अजनयं पृथिव्यामहं जनिभ्यो अपरीपु पुत्रान्

३ [४१] (१७९७)

(१८४)

३ त्वष्टा गर्भकर्ता, विष्णुर्वा प्राजापत्यः । १ विष्णु-रघष्ट-प्रजापति-धातारः, २ सिनीवाली-सरस्वत्यद्विवनः, ३ अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिशतु ।

आ सिञ्चतु प्रजापति—र्धाता गर्भं दधातु ते

१

गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।

गर्भं ते अश्विनौ देवा—वा धत्तां पुष्करस्रजा

२

हिरण्ययीं अरणीं यं निर्मन्थतो अश्विना ।

तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि सूतवे

३ [४२] (१७९०)

(१८५)

३ सत्यधृतिर्वाकणिः । आदित्यः (स्वस्ययनम्) । गायत्री ।

महिं त्रीणामवोऽस्तु युक्षं मित्रस्यायिष्णः । दुराधर्षं वरुणस्य

१

नहि तेषाममा चन नाध्वंसु वारणेषु । इदं त्रिपुरघंशः १
यस्मै पुत्रासो अर्दितेः प्र जीवसे मर्त्यीय । ज्योतिर्यच्छन्त्यजस्रम् २ [४३] (१७३३)

(१८६)

३ वातायन उलः । वायुः । गायत्री ।

वात आ वांतु भेषजं शंसु मयोभु नो हृदे । प्र ण आयूषि तारिपत १
उत वात पितासि न उत भ्रातोत नः सखा । त नो जीवावते कृधि २
यद्वो वात ते गृहेऽऽमृतस्य निधिर्हितः । ततो नो देहि जीवसे ३ [४४] (१७३६)

(१८७)

५ आग्नेयो वत्सः । अग्निः । गायत्री ।

प्राग्ये वाचमीरय वृषभाय क्षितीनाम् । स नः पर्यदति द्विषः १
यः परस्याः परावतस्तिरो धन्वातिरोचते । स नः पर्यदति द्विषः २
यो रक्षांसि निजूर्धति वृषां शुक्रेण शोचिषा । स नः पर्यदति द्विषः ३
यो विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति । स नः पर्यदति द्विषः ४
यो अरुष पारे रजसः शुको अग्निरजायत । स नः पर्यदति द्विषः ५ [४५] (१७४१)

(१८८)

३ आग्नेयः श्वेनः । जातयेदा अग्निः । गायत्री ।

प्र नूनं जातवेदसमश्वं हिनोत वाजिनम् । इदं नो बर्हिःसदं १
अरुष प्र जातवेदसो विप्रवीरुष मीळहुषः । महीभिर्मि सुष्टुतिम् २
या रुचो जातवेदसो देवत्रा हव्यवाहनीः । तामिनीं यज्ञमिन्वतु ३ [४६] (१७४४)

(१८९)

३ सार्वराज्ञी । आत्मा, सूर्यो वा । गायत्री ।

आयं गौः पृथिरकमी वसदन्मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्त्स्वः १
अन्तश्चरति रोचनाऽस्य प्राणादपानती । व्यत्यन्महिषो विवम् २
त्रिंशद्भाम वि रजति वाक पतद्गार्य धीयते । प्रति वस्तोरह शुभिः ३ [४७] (१७४७)

(१९०)

३ माधुच्छन्दसोऽधमर्षणः । भाववृत्तम् । अनुष्टुप् ।

ऋतं च सत्यं चाभीद्भात तपसोऽध्यजायत । ततो राज्यजायत ततः समुद्रो अणवः १
समुद्रादणवादिधि संवत्सरो अजायत । अहोरात्राणि विदध्वद्विष्वस्य मिषतो वृशी २
सूर्याचिन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत । दिवं च पृथिवीं चाऽन्तरिक्षमथो स्वः ३ [४८] (१७५०)

(१९१)

४ संवनन आग्निरसः । १ अग्निः, २-४ संवानम् । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप् ।

संसमिद्युवसे वृषन्नग्रे विश्वान्युर्यं आ ।

इलस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या ग्रर १

सं गच्छध्वं सं वदध्वं सं वो मनांसि जानताम् ।

वेवा भागं यथा पूर्वं संजानाना उपासते २

समानो मन्त्रः समितिः समानी समानं मनः सह चित्तमेषाम् ।

समानं मन्त्रमभि मन्त्रये वः समानेन वो हविषा जुहोमि ३

समानी व आकूतिः समाना हवयानि वः ।

समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति ४ [४९] (१७५४)

॥ इति दशमं मण्डलं समाप्तम् ॥

॥ ऋग्वेदसंहिता समाप्ता ॥

मन्त्रसंख्या

नवममण्डलस्यान्तिपर्यन्तं ८७९८

दशममण्डलस्य १७५४

(वाल्खिल्यसहितः) सर्वयोगः १०५५२

वाल्खिल्यमन्त्राः ८०

(वाल्खिल्यरहितः) सर्वयोगः १०४७२

ऋग्वेदे मण्डलानुसारेण मन्त्रसंख्या ।

मण्डलानि ।	सूक्तसंख्या ।	मन्त्रसंख्या ।
प्रथममण्डलस्य	१९१	२००६
द्वितीयमण्डलस्य	४३	४२९
तृतीयमण्डलस्य	६२	६१७
चतुर्थमण्डलस्य	५८	५८२
पञ्चममण्डलस्य	८७	७२७
षष्ठमण्डलस्य	७५	७६५
सप्तममण्डलस्य	१०४	८४१
अष्टममण्डलस्य	९२	१६३६
नवममण्डलस्य	११४	११०८
दशममण्डलस्य	१९१	१७५४
	<hr/> १०१७	<hr/> १०४७२
वालखिल्यसूक्तानाम्	११	८०
	<hr/> १०२८	<hr/> १०५५२

अष्टकानुसारेण मन्त्रसंख्या ।

अष्टकानाम् ।	सूक्तानि ।	वर्गाः ।	ऋचः ।	अक्षराणि ।
प्रथमाष्टकस्य	१२१	२६५	१३७०	४८९३१
द्वितीयाष्टकस्य	११९	२२१	११४७	५१७१८
तृतीयाष्टकस्य	१२२	२२५	१२०९	४७६३६
चतुर्थाष्टकस्य	१४०	२५०	१२८९	४२७६२
पञ्चमाष्टकस्य	१२९	२३८	१२६३	४८०२२
षष्ठाष्टकस्य	१२४	३१३	१६५०	४८४१२
सप्तमाष्टकस्य	११६	२४८	१२६३	४७५६२
अष्टमाष्टकस्य	१४६	२४६	१२८१	५२१७८
	<hr/> १०१७	<hr/> २००६	<hr/> १०४७२	<hr/> ३९४२२१
वालखिल्यसूक्तानाम्	११	१८	८०	३०४४
	<hr/> १०२८	<hr/> २०२४	<hr/> १०५५२	<hr/> ३९७२६५

ऋग्वेदे गायत्र्यादिछन्दसां मन्त्रसंख्या ।

छन्दोनामानि ।	अक्षरसंख्या ।	छन्दसां मन्त्रसंख्या ।	अक्षराणि ।
१ गायत्री	२४	२४४९	५८,७७०
२ उष्णिक्	२८	३९८	११,१४४
३ अनुष्टुप्	३२	८५८	२७,४५६
४ बृहती	३६	३७१	१३,३०६
५ पङ्क्तिः	४०	४९८	१९,९२०
६ त्रिष्टुप्	४४	४२५१	१,८७,००४
७ जगती	४८	१३४६	६४,६०८
८ अतिजगती	५२	१७	८८४
९ शकरी	५६	१९	१,०६४
१० अतिशकरी	६०	१०	६००
११ अष्टिः	६४	७	४४८
१२ अत्यष्टिः	६८	८२	५,५७६
१३ धृतिः	७२	२	१४४
१४ अतिधृतिः	७६	१	७६
१५ द्विपदा गायत्री	१६	३	४८
१६ द्विपदा विराट् -	२०	१३९	२,७८०
१७ द्विपदा त्रिष्टुप्	२२	१४	३०८
१८ द्विपदा जगती	२४	१	२४
१९ एकपदा विराट्	१०	५	५०
२० एकपदा त्रिष्टुप्	११	१	११
		१०४७२	३,९४,२२१

वाल्खिल्यादि सूक्तानां छन्दसां मन्त्रसंख्या ।

छन्दोनामानि ।	अक्षरसंख्या ।	छन्दसां मन्त्रसंख्या ।	अक्षराणि ।
१ गायत्री	२४	७	१६८
२ अनुष्टुप्	३२	२	६४
३ बृहती	३६	५६	२११८
४ पङ्क्तिः	४०	१	४०
५ त्रिष्टुप्	४४	७	३०८
६ जगती	४८	७	३३६
		८०	३०४४
			३९७२६५

अथ परिशिष्टानि ।

(अथ खिलसूक्तानि ।)

(१) [क्र० अ० १-४-८] [क्र० सं० १५० सूक्तस्यानन्तरम्]

ज्ञानैश्चिद्वद्य सूर्येणा—ऽऽवित्येन सहीयसा । अहं यशस्विनां यशो विद्यारूपमुपा ददे १
उद्यन्नद्य वि नो भज पिता पुत्रेभ्यो यथा । वीर्यायुत्वस्य हेडिषे तस्य नो धेहि सूर्य २
उद्यन्तं त्वा मित्रमह आरोहन्तं विचक्षण । पर्येम शरदः श्रुतं जीवेम शरदः श्रुतम् ३

(२) [क्र० अ० २-५-१६] [कस्वेदस्य प्रथममण्डलस्थान्ते ।]

मा चिभेन मरिष्यसि परि त्वा पामि सर्वतः । घनेन हन्मि वृश्चिक—महिं दण्डेनागतम् १
आवित्यरथवेगेन विष्णुबाहुवलेन च । गुरुडपक्षनिपातेन भूमिं गच्छ महायशाः २
गुरुडस्य पातमात्रेण त्रयो लोकाः प्रकंपिताः । प्रकंपिता मही सर्वा सशैलवनकानना ३
गुगनं नष्टचन्द्राकं ज्योतिषं न प्रकाशति ।

प्रेवता भयभीताश्च मारुतो न प्लवार्यति [मारुतो न प्लवार्यन्तं नमः] ४
मो सर्प भद्र भद्रं ते दूरं गच्छ महाविष । जन्मेजयस्य यज्जान्ते आस्तीकवचनं स्मर ५
आस्तीकवचनं श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्धा शिंशवृक्षफलं यथा ६
नर्मदायै नमः प्रातः—नर्मदायै नमो निशि । नमोऽस्तु नर्मदे तुभ्यं त्राहि मां विषसर्पतः ७
यो जरत्कारुणा जातो जरत्कार्वा महायशाः । तस्य स्मरामि भद्रं ते दूरं गच्छ महाविष ८
[असितिं चार्थसिद्धिं च सुनीतिं चापि यः स्मरेत् । विवा वा यदि वा रात्रौ नास्ति सर्पभयं भवेत् ९
अगस्तिर्माधवश्चैव मुचुकुंदो महामुनिः । कपिलो मुनिरास्तीकः पृथ्वैतं सुखशायिनः १०]

खिलक्षणं = ' परशास्त्रीयं स्वशास्त्रायामपेक्षावशात्पठ्यते तत्खिलमुच्यते । '

[म० भा० शां० ३२३।१० (कुं०) नीलकंठ-टीका]

सू० १ पाठभेदाः— १ ज्ञानैश्चिद्वत्सूर्येण आ० ०रूपाण्या ददे । २ वेदि (तै० ब्रा० ७।६।२२) ।
सू० २ पाठभेदाः— १-०महं दण्डेना० । [१ घनेन० भयव० १०।४।९] ३ जातमात्रेण । ४ भयविषस्ता ।
५ महायशाः । जनमेजयस्य । १० अगस्त्यो माधव० । [* ९-१० बहुषु पुस्तकेषु नोपलभ्येते ।]
(५-६ महाभारते आदि० ५८।२५-२६ कुं०)—

सर्पापसर्प भद्रं ते गच्छ सर्प महाविष । जनमेजयस्य यज्जान्ते आस्तीकवचनं स्मर ॥

आस्तीकस्य वचः श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्धा शिंशवृक्षफलं यथा ॥

८ जरत्कारुणाज्जातो, जगत्कारुणाज्जातो । भूमिं गच्छ । महायशाः ।

(महाभारते आदि० ५८।२४ कुं०) यो जरत्कारुणा जातो जरत्कारौ महायशाः ।

८-९ हरेत् । (महाभारते आदि० ५८।२३ कुं०)

असितं चार्तिमन्तं च सुमीधं चापि यः स्मरेत् । विवा वा यदि रात्रौ वा नास्य सर्पभयं भवेत् ॥

(३) [अ० अ० २-७-१५] [अ० मं० २-३२ सूक्त्यामन्तरम् ।]

८ हिरण्यगर्भः । १-२ कुहू, ३-४ अनुमतिः, ५-८ धाता ।

त्रिष्टुप्, ५ गायत्री, ३, ४, ७ अनुष्टुप् ।

कुहूमहं सुव्रतं विद्वानापस—मस्मिन् यज्ञे सुहवां जोहवीमि ।	
सा नो ददातु श्रवणं पितॄणां तस्यै ते देवि हविषा विधेम	१
कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषः शृणोतु ।	
सं द्वाशुषे किरतु भूरि वामं रायस्पोषं यजमाने दधातु	२
अनु नोऽद्यानुमति—यज्ञं देवेषु मन्यताम् ।	
अग्निश्च हव्यवाहेनो भवतं द्वाशुषे मयः	३
अन्विदनुमते त्वं मन्यासै शं च नस्कृधि ।	
क्ववे दक्षाय नो हिनु प्र ण आरूँषि तारिषत्	४
धाता दधातु नो रुचि—मीशानो जगत्स्पतिः । स नः पूर्णेन वाचनत्	५
धाता ददातु द्वाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीळहुषे दुरोणे ।	
तस्मै देवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोपाः	६
धाता ददातु द्वाशुषे प्राचीं जीवातुमक्षिताम् ।	
वयं देवस्य धीमहि सुमतिं वाजिनीवतः	७
धाता प्रजानामुत राय ईशे धातेदं विश्वं भुवनं जजान ।	
धाता कृष्णीरनिमिवाभिर्चण्डे धात्र इद्धव्यं घृतवज्जुहोत	८

(४) [अ० अ० २-८-१२] [अग्नेदस्य द्वितीयमण्डलस्याग्ने ।]

भद्रं वद दक्षिणतो भद्रमुत्तरतो वद । भद्रं पुरस्तान्नो वद भद्रं पश्चात् कृपिंजल	१
भद्रं वद पुत्रै—भद्रं वद गृहेषु च । भद्रमस्माकं नो वद भद्रं नो अभयं वद	२
भद्रमधस्तान्नो वद भद्रमुपरिष्ठात्तो वद । भद्रं भद्रं न आ वद भद्रं नः सर्वतो वद	३
असपन्नः पुरस्तान्नः शिवं दक्षिणतस्कृधि । अभयं सततं पश्चाद् भद्रमुत्तरतो गृहे	४
वौवनानि महयसि जिग्युषामिव दुर्दुभिः । शकुंतक प्रदक्षिणं शतपञ्चामि नो वद	५
आवदुस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्भि नः ।	
यदुत्पतन् वदसि कर्करिष्यथा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः	६

सू० ४ पाठभेदाः— १ कृपिंजलः (निरु० ३।१।१८) । २ अस्माकं वदः अभयं कृधि । ४ असपन्नं । ६ (अ० २।४।३३) ॥

(५) [क्र० अ० ४-२-६५] [क्र० सं० ५।४४ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

जागर्षि त्वं भुवने जातवेदो जागर्षि यत्र यजते हविष्मान् ।
इदं हविः श्रद्धधानो जुहोमि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम् १

(६) [क्र० अ० ४-३-३] [क्र० सं० ५।४९ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

सूक्तान्तेऽस्येत्तृणान्यग्ना—विरिणे वोक्केऽपि वा । यत्स्तृणैरधीतं तत् तूणानि भवति ध्रुवम् ?
वापीकूपतडागानां समुद्रं गच्छ स्वाहा [अग्निं गच्छ स्वाहा] २

(७) [क्र० अ० ४-३-७] [क्र० सं० ५।५१ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

स्वस्त्ययनं ताक्ष्यमरिष्टनेमिं महद्भूतं वायसं देवतानाम् ।
असुरघ्नमिन्द्रसखं समत्सु बृहद्यशो नावमिवा रुहेम १
अहोमुचमाङ्गिरसं गयं च स्वस्त्यात्रियं मनसा च ताक्ष्यम् ।
प्रयतपाणिः शरणं प्र पद्ये स्वस्ति संवाधेध्वमयं नो अस्तु २

(८) [क्र० अ० ४-३-२९] [क्र० ५।८४ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

वर्पन्तु ते विभावरि विवो अभ्रस्य विद्युतः । रोहन्तु सर्वबीजा—न्यव ब्रह्माद्विपो जहि १

(९) [क्र० अ० ४-४-३४] [क्र० अ० ५।८४ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

आ ते गर्भो योनिमैतु पुमान् वाण इवेपुधिम् ।
आ वीरो जायतां पुत्रस्ते दशमास्यः १
कुरोमि ते प्राजापत्य—मा गर्भो योनिमैतु ते २
अनूनः पूर्णो जायता—मश्लोणोऽपिशाचधीतः
पुमस्ते पुत्रो नारि तं पुमाननुजायताम् । ३
तानि भद्राणि बीजा—न्युषभा जनयन्ति नौ
यानि भद्राणि बीजा—न्युषभा जनयन्ति नः ।
तैस्त्वं पुत्रान् विन्दस्व सा प्रसूधेनुका भव ४

सू० ५।१ (क्र० ५।३।३) 'तेन पासि०' । सू० ६ पाठभेदाः— १ [निक्षिपेत्तत्रयत्नेन त्यक्तेऽन्यत्र भयावहम् । (क्रमिषधाने) । २ तृणं हस्ते धृत्वा उक्के निक्षिपेत् ।] यत् स्तृणैरधीयनं तदधीतं स्तृणानि भव ते भव । सू० ७ पाठभेदाः— १ महाद्भुतं । २ भयं च नो ।

कामः समृद्धयतां मह्यमपराजितमेव मे ।

यं कामं कामये वेव तं मे वायो समृद्धय

५

(१०) [अ० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डलस्यान्ते ।]

अग्रिरेतु प्रथमो देवतानां सोऽस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।

तदयं राजा वरुणोऽनुमन्यतां यथेयं ह्यी पौत्रमघं न रोदात्

१

इमामग्निश्चायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु क्रीर्यमायुः ।

अधून्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभि प्रबुद्धयतामियम्

२

मा ते गृहे निशि घोष उत्थादन्यत्र त्वद्गृह्युः सं विशन्तु ।

मा त्वं विकेश्युर आवाधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके विराज

पश्यन्ती प्रजां सुमनस्यमानां

३

अप्रजस्तां पौत्रमृत्युं पाप्मानमृत वाचम् ।

शीर्ष्णः स्रजमिवोनमुच्य द्विर्पद्भ्यः प्रतिमुञ्चामि पाशम्

४

देवकृतं ब्राह्मणं कल्पमानं तेन हन्मि योनिपदः पिशाचान् ।

क्रव्यादो मृत्यूनध्वरान् पातयामि क्रीर्यमायुस्तव जीवन्तु पुत्राः

५

(११) [अ० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डलस्यान्ते ।]

॥ अथ श्रीसूक्तम् ॥

(कथयः— आनन्द-कर्दभ-श्रीद-चिह्नीताः श्रीपुत्राः । देवता— श्रीरग्निश्च ।

छन्दः— अनुष्टुप्, ४ बृहती, ५-६ त्रिष्टुप्, १५ आक्षतारपस्तिः)

हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम् । चन्द्रां हिरण्यमीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वंह १

तां म आ वंह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्च पुरुषानहम् २

अश्वपूर्वा रथमध्यां हस्तिनादप्रमोदिनीम् । श्रियं देवीमुप ह्वये श्रीमीं देवी जुषताम् ३

कां सोस्मितां हिरण्यप्राकारामाद्रां ज्वलन्तीं तृतां तर्पयन्तीम् ।

पद्मेस्थितां पद्मवर्णां तामिहोप ह्वये श्रियम्

४

चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुव्वाराम् ।

तां पद्मिनीमीं शरणं प्र पद्येऽलक्ष्मीमीं नश्यतां त्वां वृणे

५ [१]

सू० ११ पाठभेदाः— १ ० स्रजम्; ममा वह । ३ अश्वपूर्वा, ० प्रबोधिनीम्, देवीर्जुं । ५ पद्मनेमि, पद्मनेमी । शरणमहं प्र०, वृणोमि ।

आवित्यवर्णे तपसोऽधि जातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ ब्रित्वः ।
 तस्य फलानि तपसा नुदन्तु या अन्तरा याश्च बाह्या अलक्ष्मीः ६
 उपेतु मां देवसखः—कीर्तिश्च मणिना सह । प्रादुर्भूतोऽस्मि राष्ट्रेऽस्मिन् कीर्तिमृद्धिं ददातु मे ७
 क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठा—मलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् । अभूतिमसमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ८
 गन्धद्वारां दुराधर्षा नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपे ह्वये श्रियम् ९
 मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि । पशूनां रूपमन्नस्य मयि श्रीः श्रयतां यशः १० [२]
 कर्दमेन प्रजा भूता मयि संभव कर्दम । श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ११
 आपः सृजन्तु स्निग्धानि चिकीर्त वस मे गृहे । नि च वेवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले १२
 आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १३
 आर्द्रां यः करिणीं यष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम् । सूर्यां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १४
 तां म आ वह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् ।
 यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो व्रास्योऽश्वान् विन्देयं पुरुषानहम् १५ [३]
 यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् । सूक्तं पञ्चदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत् १६
 पद्मानने पद्मविपद्मपत्रे पद्मप्रिये पद्मदलायताक्षि ।
 विश्वप्रिये विष्णुमनोऽनुकूले त्वत्पादपद्मं मयि सं नि धत्स्व १७
 पद्मानने पद्मऊरु पद्माक्षि पद्मसंभवे । तन्मे भजसि पद्माक्षि येन सौख्यं लभाम्यहम् १८
 अश्वदायि गोदायि धनदायि महाधने । धनं मे जुपतां वेवि सर्वकामाश्च देहि मे १९
 पुत्रपौत्रधनं धान्यं हस्त्यश्वाश्वतरी रथम् । प्रजानां भवसि माता आपुष्मन्तं करोतु मे २०
 धनमग्निधनं वायु—धनं सूर्यो धनं वसुः । धनमिन्द्रो बृहस्पति—वरुणो धनमश्विना २१ [४]
 वैनेत्य सोमं पिब सोमं पिबतु वृत्रहा । सोमं धनस्य सोमिनो मह्यं ददातु सोमिनः २२
 न क्रोधो न च मात्सर्यं न लोभो नाशुभा मतिः ।
 भवन्ति कृतपुण्यानां भक्त्या श्रीसूक्तजापिनाम् । २३

६ मा यान्तरा०, ममान्तरा । ७ भूतःसु, ० भूतोऽस्तु, ०भूतोऽसि । ऋद्धि, वृद्धि । ११ मे गृहे ।
 १२ सृजन्तु, सृजन्ति । १३ यःकरि० । यष्टीं, पुष्टीं० । पिङ्गलां पद्म०, चन्द्रां हिर० । ममा वह । १४, ०यष्टीं,
 पुष्करिणीं यष्टीं, यःकरिणीं यष्टिं, पुष्करिणीं पुष्टीं, पुष्करिणीं पुष्टिं । १५, लक्ष्मी मलय० । प्रभूतिं ।
 १६ श्रियः पद्म० । १८ पद्मासने पद्म । पद्मिनि पद्मपात्रे० । १९ अश्वदायै च गोदायै धनदायै, लभतां ।
 २० हस्त्यश्वादिगवैडकम् । करोतु मां । २१ वरुणं धनमस्तु मे, वरुण धनममस्तु ते, ०धनमदन्तु ते ।
 २२ मघं । २३ श्रीसूक्तजपकारिणाम्; भक्तानां श्रीसूक्तं जपेत् ।

सरसिजनि लये सरोजहस्ते धवलतरांशुकगंधमाल्यशोभे ।
 भगवति हरिवल्लभे मनोज्ञे त्रिभुवनभूतिकरि प्र सीद मह्यम् २४
 विष्णुपत्नीं क्षमां देवीं माधवीं माधवप्रियाम् । लक्ष्मीं प्रियसखीं भूमिं नमाम्यच्युतबल्लभाम् २५
 महालक्ष्म्यै च विद्महे विष्णुपत्न्यै च धीमहि । तन्नो लक्ष्मीः प्र चोदयात् २६
 आनन्दः कर्दमः भीमश्चिकीर्त इति विश्रुताः । ऋषयः श्रियः पुत्राश्च श्रीदेवीदेवता मताः २७
 ऋणरोगादिवारिद्र्यपापक्षुदपमृत्यवः । भयंशोकमनस्तापा नश्यन्तु मम सर्वदा २८ [५]
 श्रीवर्चस्वमायुष्यमारोग्यमाविधाच्छोभमानं महीयते ।
 धनं धान्यं पुंशु बहुपुत्रलाभं शतसंवत्सरं वीर्यमायुः २९

॥ इति श्रीसूक्तम् ॥ x

२४ धवलतरा । शुभगन्धमाल्यशोभे, ०शुकगन्धमाल्यशो(शु)भे । ०भूतिकरी । २५ विष्णोः प्रियः ।
 २६ महादेव्यै । २७ मा विधाच्छुभमानं, ०माविधाच् शुभमानं । २८ आनन्दकर्दमश्रीद्वि० । २९ रोगशोकः ।

x श्रीसूक्तस्यान्ते एते श्लोकाः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यन्ते—

(१)

विश्वेश्वर विरूपाक्ष विश्वरूप सदाशिव । शरणं भव भूतेश करुणाकर शंकर १
 हर शंभो महादेव विश्वेशामरवल्लभ । शिव शंकर सर्वात्मन् नीलकंठ नमोऽस्तु ते २
 मृत्युंजयाय रुद्राय नीलकंठाय शंभवे । अमृतेशाय शर्वाय महादेवाय ते नमः ३
 एतानि शिवनामानि यः पठेन्नियतः सकृत् । नास्ति मृत्युभयं तस्य पापरोगादि किञ्चन ४

(२)

यज्ञेशाच्युत गोविन्द माधवानन्त केशव । कृष्ण विष्णो हृषीकेश वासुदेव नमोऽस्तु ते १
 कृष्णाय गोपिनाथाय चक्रिणे मुरवैरिणे । अमृतेशाय गोपाय गोविन्दाय नमो नमः २
 एतान्यनन्तनामानि मण्डलान्ते (सदा) पठेत् । ३

(३)

वासनाद् वासुदेवोऽसि वासितं ते जगत्त्रयं । सर्वभूतनिवासोऽसि वासुदेव नमोऽस्तु ते १
 दश सप्त च नामानि मण्डलान्तेषु यः पठेत् । स शिवस्य पदं गत्वा शिवलोके महीयते २
 एतानि शिवनामानि मण्डलान्ते सकृत्पठेत् ।

(१) ३ श्रीमहादेवाय० ।

(१२) [क्र० अ० ४-७-२०] [क्र० सं० ६।४४ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

चक्षुश्च श्रोत्रं च मनश्च वाक् च प्राणापानी देह इदं शरीरम् ।
द्वौ प्रत्यश्चावनुलोमौ विसर्गावितं तं मन्थे दशयन्नुमुत्सम् १
नलश्च पुष्टश्च करौ च बाहू जघे चोरू उदरं शिरश्च ।
रोमाणि मांसं रुधिरास्थिमज्जमेतच्छरीरं जलबुद्बुदोपमम् २
ध्रुवौ ललाटे च तथा च कर्णौ हनू कपोलौ ह्युबुकस्तथा च ।
ओष्ठी च वृन्ताश्च तथैव जिह्वा मे तच्छरीरं मुखरत्नकोशम् ३

(१३) [क्र० अ० ४-८-४] [क्र० सं० ६।४८ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

सूक्तान्तेऽस्येत्तृणान्यद्या—विरिणो वोवुकेऽपि वा । यवस्तृणैरधीतं तत् तुणानि भवति ध्रुवम् ?
वापीकूपतडागानां समुद्रं गच्छ स्वाहा [अग्निं गच्छ स्वाहा] २

(१४) [क्र० अ० ५-३-३०] [क्र० सं० ७।३५ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

शर्वतीः पारयन्त्येते तं पृच्छन्ति वचो युजा । अभ्यारं तं यमाकेतुं य एवेदमिति ब्रवन् १
मासाकेतुं परिसृतं भारतीर्ब्रह्मवर्धनीः । संजानाना मही माता य एवेदमिति ब्रवन् २
इन्द्रस्तं किं विभुं प्रभुं भानुनेयं सरस्वतीम् । येन सूर्यमरोचय—द्येनेमे रोदसी उभे ३
जुपस्वाग्नि अङ्गिरः काणवं मेध्यातिथिम् । मा त्वा सोमस्य बर्हत् सुतस्य मधुमत्तमः ४
त्वमग्ने अङ्गिरः शोचस्व देवधीतमः । आ शंतम् शंतमाभि—रभिष्टिभिः शान्तिः स्वस्तिमकुर्वत ५
शं नः कनिकदद् देवः पर्जन्यो अभि वर्षतु ।
शं नो द्यावापृथिवी शं प्रजाभ्यः शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे ६

(१५) [क्र० अ० ५-४-२२] [क्र० सं० ७।५५ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

स्वप्न स्वप्नाधिकरणे सर्वं नि ध्वापया जनम् । आसूर्यमुन्यान् त्वापया—व्युधं जाग्रियामहम् ?
अजंगरो नाम सर्पः सर्पिरविषो महान् । तस्मिन् हि सर्पः सुधित—स्तेन त्वा स्वापयामसि २
सर्पः सर्पो अजंगरः सर्पिरविषो महान् । तस्य सर्पात् सिन्धव—स्तस्य गाधमशीमहि ३

सू० १२ पाठभेदाः— २ उरश्च पृष्टीश्च, उरश्च पृष्ठश्च, उरश्च पृष्टिश्च । लोमानि । ३ हनुः ।

सू० १३ पाठभेदाः— १ यस्तृणैरध्ययनं तदधीति ०; यस्तृणैरध्ययनस्तदधीतं स्तृणानि भवते भव ।
स्तृणान्य ० । यत् स्तृणैरध्ययनं ० । सूक्तान्ते स्तृणान्यस्रौ ॥ २ ॥ (पश्य षष्ठं परिशिष्टम्)

सू० १४ पाठभेदाः— १ ०यन्त्येते तं, यन्त्येतेदं । अभ्यारं सं । ब्रवत् । २ पुरुस्पृहं । ३ सरस्वती ।
५ शान्तिं स्व०, शान्तिं स्व० ।

सू० १५ पाठभेदाः— १ स्वप्नः, यामिनं । ० ब्रह्मसं यद्वपूः ० । ३ यस्य शुष्कार्तिस्त्वय ० ।

काळिको नाम सर्पो नवनागसहस्रबलः । यमुनह्वे ह सो जातोऽ यो नारायणवाहनः ५
 यदि काळिकद्रुतस्य यदि काःकाळिकाद्भयात् ।
 जन्मभूमिमतिक्रान्तो निर्विषो याति काळिकः ५
 आ याहीन्द्र पृथिवीरिच्छितेभिर्—र्यज्ञमिमं नो भागधेयं जुषस्व ।
 तृप्तां जह्नुर्मातुल्यस्येव योषा भागस्ते पैतृष्वसेयी वषामिव ६
 यशस्करं बलवन्तं प्रभुत्वं तमेव राजाधिपतिर्वभूव ।
 संकीर्णनागाश्वपतिर्नराणां सुमंगल्यं सततं कीर्धमायुः ७
 कर्कोटको नाम सर्पो यो हृदीविष उच्यते । तस्य सर्पस्य सर्पत्वं तस्मै सर्पं नमोऽस्तु ते ८
 येऽदो रौचने विद्यो ये वा सूर्यस्य रुश्मिषु । येषामप्सु सदस्कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ९
 या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीननु । ये वावृष्टेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः १०
 नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तारिक्षे ये विवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ११
 उग्रायुधाः प्रमतिनः प्रवीरा मायाविनो बलिनो मिच्छमानाः ।
 ये वेवानसुराः पराभवन् तास्त्वं वज्रेण मघवन् निवारय १२

(१६) [अ० अ० ५।६।२०] [अ० म० ७।९६ सूक्तस्थानप्रथमः]

यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः ।
 यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्ट—स्तं सरस्वन्तमवसे हुवेम १

(१७) [अ० अ० ५।७।४] [अ० म० ७।१०३ सूक्तस्थानप्रथमः]

उपप्लवत मण्डूकि वर्षमा वद तावुरि । मध्ये ह्रदस्य प्लवस्वं निगृह्य चतुरः पदः १

(१८) [अ० अ० ७।२।१८] [अ० म० ९।६७ सूक्तस्थानप्रथमः]

पावमानीः स्वस्त्ययनीः सुकुशा हि घृतश्रुतः । ऋषिभिः संभृतो रसो ब्राह्मणेष्वमुतं हितम् १
 पावमानीर्विशन्तु न इमं लोकमथो अमुम् । कामान् त्समर्धयन्तु नो देवीर्देवैः समाहिताः २
 येन देवाः पवित्रेणा—त्मानं पुनते सदा । तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु माम् । ३

४ यामुनह्वे संजातो ह । ५ काकाळिकाद्भयात्, काकाळिकाद्भयम्, काःकाळिकाद्भयम् । ० भूमिपरिक्रान्तो ।
 × ९-११ ये वामी (वा० य० १३-८, ७, ६) । (१६) १ [औ० सू० पृ० अ० ३।८]
 सू० १७ पाठभेदाः— १ उपप्लवद । मण्डूकी । प्लवस्य । विगृह्य । परा ।
 सू० १८ पाठभेदाः— १ म इमं । देवैर्देवीः । ३ सहस्रेण धारेण ।

प्राजापत्यं पवित्रं शतोद्यामं हिरण्यमयम् । तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे	४
इन्द्रः पुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या ।	
यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मा जातवेदा भूर्जयन्त्या पुनातु	५
ऋषयस्तु तपस्तेषुः सर्वे स्वर्गजिगीषवः । तपन्तस्तपसोऽग्र्येण पावमानीर्कचोऽब्रुवन्	६ [१]
यन्मे गर्भे वसतः प्रापमुग्रं यज्जायमानस्यं च किञ्चिद्वन्यत् ।	
जातस्य च यच्चापि च वर्धतो मे तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	७
मातापित्रोर्यन्न कृतं वचो मे यत् स्थावरं जङ्गममाब्रूव ।	
विश्वस्य तत् प्रहृषितं वचो मे तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	८
गोघ्नात् तस्करत्वात् स्त्रीविधाद्यच्च किल्बिषम् ।	
पापकं च चरणेभ्यस् तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	९
ब्रह्मवधात् सुरापानात् स्वर्णस्तेयाद् वृषलिगमनमैथुनसंगमात् ।	
गुरोर्द्वाराधिगमनाच्च तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	१०
बालघ्नान्मातृपितृवधाद्भूमितस्करात् सर्ववर्णगमनमैथुनसंगमात् ।	
पापेभ्यश्च प्रतिग्रहात् सद्यः प्रहरति सर्वदुष्कृतं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	११
कर्षविक्रयाद्योनिदोषाद् भक्षान्द्रो ज्यात् प्रतिग्रहात् ।	
असंभोजनाच्चापि नृशंसं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	१२
दुर्यष्टं दुरधीतं पापं यच्चाज्ञानतो कृतम् ।	
अयाजिताश्वासं याज्यास् तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	१३
अमन्त्रमन्त्रं यत् किञ्चिद्भूयते च हुताग्ने ।	
संवत्सरकृतं पापं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	१४
ऊतस्य योनयोऽमृतस्य धाम विश्वा देवेभ्यः पुण्यगन्धाः ।	
ता न आपः प्र वहन्तु पापं शुद्धा गच्छामि सुकृतां लोके तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	१५ [२]
पावमानीः स्वस्त्ययनी र्याभिर्गच्छति नान्वृणम् ।	
पुण्यांश्च भक्षान् भक्षयत्यमृतत्वं च गच्छति	१६
पावमानीः पितृन् देवान् ध्यायेद्यश्च सरस्वतीम् । पितृस्तस्योषं वर्तेत क्षीरं सर्पिर्मधूवृक्षम्	१७

५ सुनीती, पुनीहि । मां । भोर्जयन्त्या, ऊर्जयन्त्या । १० वृषलि(ली)गमन० । १० दारादि ग०, दाराभिण० ।
१७ पावमानीः, पावमानी, पावमानं । ऋषीस्तस्योष तिष्ठे० ।

पावमानं परं ब्रह्म शुक्रं ज्योतिः सनातनम् । ऋषींस्तस्योर्षं तिष्ठेत क्षीरं सर्पिर्मधूवृकम् १८
 पावमानं परं ब्रह्म ये पठन्ति मनीषिणः । सप्त जन्म भवेद्भिन्नो धनाढ्यो देवपारंगः १९
 दशोत्तराण्यृचांश्चैव पावमानीः शतानि वद । एतज्जुहुञ्जपेन् मन्त्रं घोरमृत्युमयं हरित् २०
 एतत्पुण्यं पापहरं रोगमृत्युमयापहम् । पठेतां शृण्वतां चैव वृद्धातिं परमां गतिम् । २१[३]

(१९) [अ० अ० ६।७।२०] [अ० मं० १।३।५ मन्त्रस्यानन्तरम्]

इल्लेव वामनु वस्तां घृतेन यस्याः पदे पुनते देवयन्तः ।
 घृतपद्मी शकरी सोमपृष्ठो—र्ष यज्ञमस्थित वैश्वदेवी १
 वैश्वदेवी पुनती देव्या गा—यस्यामिमा बह्वयस्तन्वो वीतपृष्ठाः ।
 तया मदनतः सधमादेषु वयं स्याम परतयो रयीणाम् २

(२०) [अ० अ० ७।५।२८] [अग्नेदस्य नवममण्डलस्याग्रे ।]

यत्र तत् परमं पदं विष्णोर्लोके महीयते ।
 देवैः सुकृतकर्मभि—स्तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव १
 यत्र तत् परमाप्यं भूतानामधिपतिम् ।
 भावभावि च योगीश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव २
 यत्र लोकास्तनूत्यजः श्रद्धया तर्पसा जिताः ।
 तेजश्च यत्र ब्रह्म च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ३
 यत्र देवा महात्मानः सेन्द्राश्च समरुद्राणाः ।
 ब्रह्मा च यत्र विष्णुश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ४
 यत्र गंगा च यमुना च यत्र प्राची सरस्वती ।
 यत्र सोमेश्वरो देव—स्तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ५
 यत्र तद्विष्णुर्महीयते नृणामधिपतिम् ।
 यत्र शङ्खचक्रगदाधरस्मरणं मुक्तिश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ६

(२१) [अ० अ० ७।६।५] [अ० मं० १०।२ सुक्तस्यानन्तरम्]

ससुषीस्तर्दपसो दिवा नक्तं च ससुषीः । वरेण्यकतूरहमा नृवीरवसे हुवे १

१८ पितृस्तस्योप वर्ते । १९ सप्तजन्मा । २० ऽण्वृक्षश्चैव; घोरं मृ० । सू० १९ पाठमेवाः— १ शैव ।
 पदेषु न । ऽण्वृष्टो । सू० २० पाठमेवाः— २ ऽमाव्यं । भूतानामधिपतिः, देवानामधिपतिः, भूतानामधिपतिः ।
 भावभावि च योगी च, वयो गीश्च । ३ त्यजाः । ब्रह्मा । ४ ब्रह्म च । [१९।२] [वा० य० १९।४४]

(२२) [क्र०अ०८।३।६] [क्र०मं० १०।७५।५ मन्त्रस्यानन्तरम् ।]

मितामिति सरिते यत्र संग्रहे तत्रापुतासो दिवमुत्पतन्ति ।

ये वै तन्वं१ वि सृजन्ति धीरास्ते जनांसो अमृतत्वं भजन्ते

१

(२३) [क्र०अ०८।३।२८] [क्र०मं० १०।८५ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

अविधवा भव वर्षाणि शतं साग्रं तु सुव्रता । तेजस्वी च यशस्वी च धर्मपत्नी पतिव्रता १
जनयद्बहुपुत्राणि मा च दुःखं लभेत् कश्चित् । भर्ता ते सोमपा नित्यं भवेद्धर्मपरायणः २
अष्टपुत्रा भव त्वं च सुभगा च पतिव्रता । भर्तुश्चैव पितुर्भ्रातुर्हृदयानंदिनी सदा ३
इन्द्रस्य तु यथेन्द्राणीं श्रीधरस्य यथा श्रिया । शंकरस्य यथा गौरीं तद्भर्तुरपि भर्तारि ४
अत्रैर्यथानुसूया स्याद् वसिष्ठस्याप्युरुन्धती । कौशिकस्य यथा सतीं तथा त्वमपि भर्तारि ५
ध्रुवैधि पोष्या मयि मह्यं त्वाद्वाद्ब्रह्मपतिः । मया पत्या प्रजावती संजीव शरदः शतम् ६

(२४) [क्र०अ०८।५।२३] [क्र०मं० १०।१०३ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

असौ या सेना मरुतः परेषामभ्येति न ओजसा स्पर्धमाना ।

तां गूहत् तमसार्पवतेन यथामीषामन्यो अन्यं न जानात्

१

अन्धा अमित्रा भवता शीर्षाणा अहंय इव ।

तेषां वो अग्निर्दग्धाना मग्निमूलहानामिन्द्रो हन्तु वरवरम्

२

(२५) [क्र०अ०८।६।२] [क्र०मं० १०।१०६ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

हविर्मिरंके स्वरितः सचन्ते सुवन्त एके सर्वेणु सोमान् ।

शचीर्मदन्त उत दक्षिणाभिर्नैज्जिह्वाग्रन्यो नरंके पताम

१

(२६) [क्र०अ०८।७।३] [क्र०मं० १०।१२७ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

॥ अथ रात्रीसूक्तम् ॥

आ रात्रि पार्थिवं रजः पितरः प्रायु धर्मभिः ।

त्रिवः सदांसि बृहती वि तित्पस आ त्वेपं वर्तते तमः

१

ये ते रात्रि नृचक्षंसो युक्तासो नवतिर्नव । अशीतिः संत्वष्टा उतो ते सप्त सप्ततीः २

रात्रीं प्र पञ्चे जननीं सर्वभूतनिवेशनीम् । भद्रां भगवतीं कृष्णां विश्वस्य जगतो निशाम् ३

सू० २२ पाठभेदाः— १ सरितो । संगते ।

सू० २३ पाठभेदः— ३ नन्दनी । [सू० २४] १ यथामीषा अन्यो । १ [अथ० ३।२।६; वा० य० १७।४७;

साम० १८६०] २ [अथ० ६।६।२; साम० १८७१] [सू० २५] नरकं । सू० २६ पाठभेदाः १ पितुरः

मायि, पितरप्रायु, पितुरप्रायि, पितुरः प्रायु । १ सन्त्यष्टा । सप्ततिः, सप्तति । ३ दिशां ।

संवेशिनीं संयमिनीं ग्रहनक्षत्रमालिनीम् ।

प्रपन्नोऽहं शिवां रात्रीं भद्रे पारमशीमहो [भद्रे पारमशीमहो नमः]

४

स्तोष्यामि प्रयतो देवीं शरण्यां बहुचरियाम् ।

सहस्रसंमितां दुर्गां जातवेदसे सुनवाम सोमम्

५ [१]

शान्त्यर्थं तद् द्विजातीनां मूषिभिः सोमपाश्रिताः ।

ऋग्वेदे त्वं समुत्पन्नाऽरातीयतो नि वहाति वेदः

६

ये त्वां देवि प्र पद्यन्ति ब्राह्मणा हव्यवार्हनीम् ।

अविद्या बहुविद्या वा स नः पर्यदति दुर्गाणि विश्वा

७

ये अग्निवर्णां शुभां सौम्यां कीर्तयिष्यन्ति ये द्विजाः ।

तांस्तारयति दुर्गाणि नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः

८

दुर्गेषु विप्रे धेरे संग्रामे रिपुसंकटे । अग्निचोरनिपातेषु दुष्टग्रहनिवारिणि

९

दुर्गेषु विप्रेषु त्वं संग्रामेषु वनेषु च ।

मोहयित्वा प्र पद्यन्ते तेषां मे अभयं कुरु [तेषां मे अभयं कुर्वो नमः]

१० [२]

केशिनीं सर्वभूतानां पञ्चमूर्तिं च नाम च ।

सा मां समा निशा देवीं सर्वतः परि रक्षतु [सर्वतः परि रक्षत्वो नमः]

११

तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरीचनीं कर्मफलेषु जुष्टां ।

दुर्गां देवीं शरणमहं प्र पद्ये सुतरसि तरसे नमः सुतरसि तरसे नमः

१२

दुर्गां दुर्गेषु स्थानेषु शं नो देवीरभिष्टये । य इमं दुर्गास्तवं पुण्यं रात्रौरात्रौ सदा पठेत् १३

[रात्रिः कुशिकः सोमरो रात्रिवां भारद्वाजो रात्रिस्तवो गायत्री ।]

रात्रीसूक्तं जपेन्नित्यं तत्कालमुपपद्यते ।

न योनिं पुनरायाति सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

१४

सू० १६ पाठभेदाः— ४ संवेशनीं, संयमनीं । गृह० । ६ समुपाश्रिताः । ७ त्वां देव । प्रपद्यन्ते ? सा नः । ८ अग्निवर्णां सौम्यां । ९ दुष्टग्रहनिवारणे, ०षु सर्वग्रहनिवारणे, अग्निचोरनिपाते च सर्वग्रह-निवारणे (रिणि) सर्वं (दुष्ट) ग्रहनिवार (रि) ण्यो नमः । १० त्वां ? कुरु; तेषां मे अभयं कुर्वो (कुर्वो) नमः । ११ नामुत । समां दिशां देवीं देवी । १२ युष्मं । रात्रीसूक्तं जपेत्सदा । १४ रात्रिः कुशिकः सोमरो रात्रिस्तवो गायत्री, रात्रि कुशिकं सोमरो रात्रिवां भारद्वाजो रात्रिस्तवं गायत्रं; रात्रिः कुशिकसोमरो रात्रिस्तवो गायत्री । तत्काल उपपद्यते ।

क्षीरेण स्नापिता दुर्गा चन्दनेन विलेपिता
बिल्वपत्रकृतापीडा नमो दुर्गे नमो नमः १५ [३]
सर्वभूतपिशाचेभ्यः सर्वसर्पसुरीसृपैः ।
दैवेभ्यो मानुषेभ्यश्च उभयेभ्योऽभिरक्ष माम् १६
या कङ्गवेदे स्तुता देवी काश्यपेन उदाहृता ।
जातवेदप्रभा गौरी जातवेदसे सुनवाले सोमम् १७
सुरासुरैर्द्विजवरैः पिशाचैरगराक्षसैः ।
अरातिमय उत्पन्ने अरातीयतो नि दहाति वेदः १८
गर्जद्वारेऽपथे घोरे संग्रामेषु च गौतमी ।
सर्वं रक्षतु दुरितं स नः पर्षदाति दुर्गाणि विश्वा १९
महामये समुत्पन्ने स्मरन्ति च जपन्ति च ।
सर्वं तारयते दुर्गा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः २० [४]

य इमं दुर्गास्तवं पुण्यं शृण्वन्ति च जपन्ति च ।
त्रिषु लोकेषु विख्यातं त्रिषु लोकेषु पूजितम् २१
अपुत्रो लभते पुत्रान् धनहीनो धनं लभेत् ।
अचक्षुर्लभते चक्षुर्वद्भो मुच्येत बन्धनात् २२
व्याधितो मुच्यते रोगा वृरोगी श्रियमाप्नुयात् ।
ददाति कामितं सर्वं कात्यायनि नमोऽस्तु ते २३ [५]

[उलूकयातुं शुश्रूलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।
सुपुर्णयातुमुत गृध्रयातुं हृष्येदेव प्रमृण रक्ष इन्द्र [क्र० मं० ७।१०४।१२] १
पिशङ्गभृष्टिमभ्रूणं पिशाचिमिन्द्र सं मृण । सर्वं रक्षो निर्वह्य [क्र० मं० १।१३३।५] २
(२७) [क्र० मं० ८।७।१६] [क्र० मं० १०।१२८ सुकस्यामभ्रम् ।]

११ सनक-सनन्दन-सनाननादयः । हिरण्यम् । अतुहुष्टः ५, ८-९ त्रिहुष्टः, ७ अतिशक्ती, ११ जगती ।

आयुष्यं वर्चस्वं रायस्पोषमौद्धिदम् । इदं हिरण्यं वर्चस्व जैत्राया विंशताविमाम् १
उच्चैर्वाजि घृतनावाद् संभासाहं धनंजयम् ।
सर्वाः समग्रा क्रद्धयो हिरण्येऽस्मिन् समाहिताः २

[उलूकयातुं १-२ इमौ मन्त्री ऋग्वेदस्यो शिखेषु गणयितुं न योग्यौ ।]
सू० १७ पाठभेदाः- १ विंशताडु मां० । (बा० य० ३४।५०) २ त्समाहिताः ।

शुनमहं हिरण्यस्य पितुर्मानेव जग्रभं । तेन मां सूर्यत्वचमकरं पुरुषं प्रियम्	३
सम्राजं च विराजं चाभिष्टिर्या च मे ध्रुवा ।	
लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तया मामिन्द्र सं सृज	४
अग्नेः प्रजातिं परि यद्विहिरण्यममृतं यज्ञे अधि मर्त्येषु ।	
य एनद्वेव स इदेनमर्हति जरामृत्युर्भवति यो बिभर्ति	५ [१]
यद्वेव राजा वरुणो यदुं देवी सरस्वती । इन्द्रो यद्वृत्रहा वेदु तन्मे वर्चस आयुषे	६
न तद्रक्षांसि न पिशाचाश्चरान्ति देवानामोजः प्रथमजं ह्येतत् ।	
यो बिभर्ति दाक्षायणा हिरण्यं स देवेषु कृणुते कीर्धमायुः स मनुष्येषु कृणुते कीर्धमायुः ७	
यदाबध्न दाक्षायणा हिरण्यं अतानीकाय सुमनस्यमाना ।	
तन्न आ बध्नामि अतशारुवायायुमान् जरदष्टिर्यथासत्	८
घृतादुर्लुप्तं मधुमत्सुवर्णं धनंजयं धरुणं धारयिष्णु ।	
कृणक् सपत्नादर्धरांश्च कृण्वदाऽऽरोह मां महते सौमगाय	९
प्रियं मां कुरु देवेषु प्रियं राजंसु मा कुरु । प्रियं विश्वेषु गोप्त्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम् १०	
अप्रियेन विराजति सूर्यो येन विराजति ।	
विराज्येन विराजति तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते विराज समिधं कुरु	११ [२]

(१८) [अ० अ० ८।१।६] [अ० मं० १।१२८ सूक्तस्थानान्तरम्]

(विहव्य आंगिरसः । इन्द्रः । जगती ।)

अवाञ्मिन्द्रममुतो हवामहे यो गोजिन्द्रं जिदंश्चजिद्यः ।

इमं नो हव्यं विहवे जुषस्वाऽस्म कुलमो हरिवो मेविर्न त्वा

१

(१९) [अ० अ० ८।१।६] [अ० मं० १०।१२८ सूक्तस्थानान्तरम्]

यां कल्पयन्ति नोऽरयः कूरां कृत्यां वधूमिव ।

तां ब्रह्मणार्प निर्णयः प्रत्यक्कर्तारमृच्छतु

१

शीर्षण्वतीं कर्णवतीं विषुरुपां भयंकरीम् ।

यः प्राहिणोविहाद्य त्वां वि तं त्वं योजयामुभिः

२

[२७] ३ हिरण्यस्य पितुर्मानेव । ०र्नामेव । पुरुषप्रियं । ५ इदेनमर्हति, इदेनमर्हति, इदेनमर्हति, इदेनमर्हति । ७ दाक्षायणं हिरण्यं । (वा० य० ३४।५१) ८ ०मानाः । तन्म आ, तत्ते, तदा । यथासन्, ०सन्, ० सत् वा, यथासम् । (वा० य० ३४।५२) ९ घृतादुर्लुप्तं, घृतादुर्लुप्तं । सपत्नानघ० । (अथ० १९।६१।१) १० गोप्त्रेण । ११ विराज्येन । [तै० सं० ४।७।१४, तै० ब्रा० १।४।३]

येन विष्टेह वहसि प्रतिकूलमवायिनि ।
तमेवेतो निर्वर्तस्व मास्मान् मृच्छ्रो अनागसः ३
अमिवर्तस्व कर्तारं निरस्तास्माभिरोजसा ।
आयुरस्य निकृन्तस्व प्रजां च पुरुषादिनि ४
यस्त्वा कृत्ये चकारेह तं त्वं गच्छ पुनर्नवे ।
अरातीः कृत्ये नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः ५ [१]

क्षिप्रं कृत्ये निर्वर्तस्व कर्तुरेव गृहान् प्रति ।
पशुंश्चैवास्य नाशय वीरांश्चास्य नि बर्हय ६
यस्त्वा कृत्ये प्रजिघाय विद्रौ अविदुषो गृहान् ।
तस्येवेतः परेत्याशु तनुं कृधि परुष्परुः ७
प्रतीचीं त्वापसेधतु बह्वं रोचिष्णवमित्रहा ।
अग्निश्च कृत्ये रक्षोहा रिग्रहा चार्ज एकपात् ८
यथा त्वाङ्गिरसः पूर्वं भृगवश्चार्प सेधिरि ।
अन्नयश्च वसिष्ठाश्च तथैव त्वार्प सेधिम ९
यस्ते परुषि सन्दधौ रथस्येव विभुर्धिया ।
तं गच्छ तत्र तेऽयं मज्जातस्ते अयं जनः १० [२]

यो नः कश्चिद्वृणस्वो वा कश्चिद्भान्योऽभि हिंसति ।
तस्य त्वं द्रोर्विद्धोऽग्निस्तनूमृच्छस्व हेल्लिता ११
मवागर्वा वेवहेल्लि मस्यत पापकृत्त्वेन ।
हरस्वती त्वं च कृत्ये मोल्लिष्ठस्तस्य किंचन १२
यो नः कश्चिद्बुहाराति मर्नसा प्रतिभूर्षति ।
बुरस्थो धान्तिकस्थो वा तस्य हृद्यमसृक् पिब १३
येनासि कृत्ये प्रहिता दूढयेनास्मज्जिघांसया ।
तस्य व्यानच्चाव्यानञ्च हिनस्तु हरसाशनिः १४
ये नः शिवासः पन्थानः परायन्ति परावतम् ।
ते वै वि रात्र्याः कृत्या नो गमयस्वानुक्तये १५ [३]

यवि वैषि द्विपद्यस्मान् यदि वैषि चतुष्पदी ।
निरस्तेतो व्रजास्माभिः कर्तुंरप्यादी गृहान् १६

यो नः शपादशपतो यश्च नः शपतः शपात ।
 वृक्षमिव विद्युदाशु तमामूलानु शोषय १७
 यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्ट्यद्यायुर्यश्च नः शपात ।
 शुने पिष्टमिव क्षामं तं प्रत्यस्य स्वमृत्यवे १८
 यश्च सापत्नः शपथो यश्च यामी शपाति नः ।
 ब्रह्मा च यत् कुद्धः शपात् सर्वं तत् कृध्यधस्पदम् १९
 सर्वन्धुश्चाप्यबन्धुश्च यो अस्माँ अभि दासति ।
 तस्य त्वं भिन्ध्यधिष्ठाय पदा विस्फूर्य तच्छिरः २० [४]

अमि प्रेहि सहस्राक्षं युक्त्वा तु शपथं रथे ।
 शत्रून् न्विच्छती कृत्ये वृकीवाविमतो गृहान् २१
 परि णो वृद्धि शपथान् दहन्नागिरिव हृदम् ।
 शत्रून्नेवाभितो जहि विन्या वृक्षमिवाशनिः २२
 शत्रून् मे प्रोथ शपथात् कृत्याश्च सुहृदोऽसुहृत् ।
 जिह्वाः श्लक्षणाश्च दुर्हवुः समिद्धं जातवेदसम् २३
 असपत्नं पुरस्तात् शिवं दक्षिणतः कृधि ।
 अभयं सततं पश्चात् भद्रमुत्तरतो गृहे २४
 परेहि कृत्ये मा तिष्ठ विद्धस्येव पदं नय ।
 मृगस्य हि मृगारिषो न त्वा नीकर्तुमर्हति २५ [५]

अघ्न्यास्येव घोररूपे विष्णुरूपेऽविनाशिनि ।
 जृम्भिता प्रतिगृम्णीष्व स्वयमादाय चाद्धतम् २६
 त्वमिन्द्रो यमो वरुणस्त्वमापोऽग्निरथानिलः ।
 त्वं ब्रह्मा चैव रुद्रश्च त्वष्टा चैव प्रजापतिः २७
 आर्वतध्वं निर्वतध्वमृतवः परिवत्सराः ।
 अहोरात्राश्वावाश्च त्वं दिशः प्रदिशश्च मे २८
 त्वं यमं वरुणं सोमं त्वमापोऽग्निमथानिलम् ।
 अत्राहृत्य पशूँश्चैव मुत्पादयसि चाद्धतम् २९

ये मे दमे दारुगर्भे शयानं धिया सहितं पुरुषं निजह्नुः ।
 कुम्भीपाकं नरकं ग्रीवबद्धं हता एवं पुरुषासो यमस्य

अभ्यक्ताक्ता स्वलङ्कृता सर्वं नो दुरितं दह ।	
जानीथाश्चैव कृत्यानां कर्तुं नृन् पापचेतसः	३१
यथा हन्ति पुरासीनि तथैवेष्वा सुकृन्नरः ।	
तथा त्वया युजा व्रयं निकृण्म स्थास्तु जङ्गमम्	३२
उत्तिष्ठैव परेहीतो ऽज्ञाति किमिहेच्छसि ।	
ग्रीवास्ते कृत्ये पादौ चा-ऽमि कर्त्स्यामि विद्रव	३३
स्वायसाः सन्ति नोऽसवो विद्म वैव परूषि ते ।	
तैस्ते निकृण्मस्तान्युग्रे यदि नो जीवयस्वरीन्	३४
मास्योच्छिषो द्विपदं मोत किञ्चित्चतुष्पदम् ।	
मा ज्ञातीननुजान् पूर्वान् मा वैशि प्रतिवेशिनी	३५ [७]
ग्रन्थयता प्रहितासि दूढ्येनाभि यथायतः ।	
ततस्तथा त्वा नुदतु योऽयमन्तर्मयि श्रितः	३६
एवं त्वं निकृतास्माभिर्ब्रह्मणा देवि सर्वशः ।	
यथेतमाश्रिता गत्वा पापधीनिव नो जहि	३७
यथा विद्युद्धतो वृक्ष आमूलादनु गुण्यति ।	
एवं स प्रतिगुण्यतु यो मे पापं चिकीर्षति	३८
यथा प्रतिशुको भूत्वा तमेव प्रतिधावति ।	
पापं तमेवं धावतु यो मे पापं चिकीर्षति	३९
यो नः स्वो अरणो यश्च निष्टयो जिघांसति ।	
वेवास्तं सर्वे धूर्वन्तु ब्रह्म वर्म ममान्तरम्	+ ४० [८]
उत्त्वा मन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अर्ब ब्रह्मद्विषो जहि	४१
कुर्वे ते मुखं रीदं नन्दिज्ञानन्नुमावह ।	
ज्वरमुत्पुर्मयं घोरं विश नाशय मे ज्वरम्	४२
यो मे करोति प्रहारे यो गृहे यो निवेशने ।	
यो मे केशनखे कुर्या दृक्षन् दन्तधावने	४३
प्रतिसरु प्रतिधाव कुमारीव पितुर्गहान् ।	
मूर्धानमेषां स्फोटय पदमेषां कुले कृधि	४४

ये नो रयिं दुश्चरितासो अग्रे जह्नुर्मतीसो अनृतं वर्दन्तः ।

तेषां वयूष्यचिषां जातवेदः शुष्कं न वृक्षमग्निं सं दहस्व ४५

कृष्णवर्णो महद्भूये बृहत्कर्णो महद्भये । देविं देवि महादेवि मम शत्रून् विनाशय ४६

खट् फट् जहि महाकृत्ये विधूमाग्निमप्रभे ।

जहि शत्रून्छिन्नलेन कुध्यस्व पिब शोणितम् ४७

ये दुह्युर्कजवे मह्यमग्रे कदाधियो दुर्मदा अश्मनासः ।

आबुधैतान् शोचिषां विध्य तन्तून् वैवस्वतस्य सर्वं नयस्व ४८ [९]

(३०) [ऋ० अ० ८।७।३०] [ऋ० मं० १०।१४२ सूक्तस्यानन्तरम्]

हिमस्य त्वा जरायूणां शाले परि व्ययामसि । [उत हवो हिं नो धियो ऽग्निर्देदातु भेषजम्*] १

शीतहवो हिं नो धियो ऽग्निर्देदातु भेषजम् । अन्तिकामग्निमजनय दूर्वादः शशहागमत् २

अजातपुत्रपक्षायां हृदयं मम दूयते । विपुलं वनं बृहत्काशं चर जातवेदः कामाय ३

मां च रक्ष पुत्रांश्च शरणमभूत् तव । पिंगाक्ष लोहितग्रीव कृष्णवर्ण नमोऽस्तु ते ४

अस्मान्निबर्हर्हस्येनां सागरस्योर्मयो यथा । इन्द्रः क्षत्रं देदातु वरुणभूमि र्षिचतु ५

शत्रवो निर्धनं यान्तु जय त्वं ब्रह्मतेजसा । ६ [१]

कपिलजटीं सर्वभक्षं चाग्निं प्रत्यक्षदैवतम् ॥ ७

वरुणं च वशाम्यग्रे मम पुत्रांश्च रक्षतु [मम पुत्रांश्च रक्षत्वो नमः ।] ८

साग्रं वर्षशतं जीव पिब स्वाद च मोद च ९

दुःखितांश्च द्विजांश्चैव प्रजां च पशु पालय १०

यावदादित्यस्तपति यावद्भाजति चन्द्रमाः । यावद्वायुः प्लवायति तावज्जीव जया जय ११

सू० ३०पाठभेदाः- १ जरायुणाग्नेः । भुवोऽग्नि०, तुवोऽग्नि०, भवोऽग्नि०, भियोऽग्नि० । १ शीतहवो, शीतहवः । ०जरदूर्वादः, ०जनयदूर्वादः, ०जनयदूर्वादः, ०जनयदूर्वादः । शिशुरागमत् । ३ धूयते, दूयते । ४ मांश्च । ५ अस्माग्निं बर्हं स्योनां, अस्याग्निर्वर्हस्योनां, अस्माग्निं बर्हणस्योनां, अस्याग्निर्वर्हस्योनां, अस्याग्निं वर्जय स्थानं । इन्द्रः, इन्द्र शस्त्रं । ६ जयस्व, जय त्वं । १० दुःखितां च, दुःखितातां, ०ताश्च । ११ वायुः प्रवाजति । जय तावज्जीव जया जय ।

× [३०।१] नैष मन्त्रस्य भागः, पाठभेद एषः ।

येन केन प्रकारेण को हि नाम न जीवति ।

परंपामुपकारार्थं यज्जीवति स जीवति । एतां वैश्वानरीं सर्वदेवाभ्योऽस्तु ते

१२

न चोरभयं न च सर्पभयं न च व्याघ्रभयं न च मृत्युभयम् ।

यस्यापमृत्युर्न च मृत्युः सर्वं लभते सर्वं जयते

१३ [२]

(३१) [क्र० अ० ८।८।९] [क्र० मं० १०।१५१ सूक्तहयाननारम्भ]

अथ मेधा-सूक्तम् ।

मेधां मह्यमङ्गिरसो मेधां सप्त ऋषयो ददुः । मेधामिन्द्रश्चाग्निश्च मेधां धाता ददातु ते १
मेधां ते वरुणो राजा मेधां देवी सरस्वती । मेधां ते अश्विनौ देवा वा धत्तां पुष्करस्रजा २
या मेधा अप्सरस्तु गन्धर्वेषु च यन्मनः । देवी या मानुषी मेधा सा मामा विशताद्विमम ३
यन्मे नोक्तं तद्रमतां शक्यं यदनुब्रुवे ।

निशामतं नि शामहे मयि व्रतं सह व्रतेषु भूयासं ब्रह्मणा सं गमेमहि ४
शरीरं मे विचक्षणं वाङ् मे मधुमद् दुहाम् ।

अवृद्धमहमसौ सूर्यो ब्रह्मणानी स्थः श्रुतं मे मा प्र हासीः

५ [१]

मेधां देवीं मनसा रेजमानां गन्धर्वजुष्टां प्रति नो जुपस्व ।

मह्यं मेधां वद मह्यं श्रियं वद मेधावी भूयासमजरजरिण्यु

६

सर्वसुस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सनि मेधामयासिपम्

७

यां मेधां देवगणाः पितरश्चोपासते । तथा मामद्यमेधयाऽग्ने मेधाविनं कुरु

८

मेधाव्यर्हं सुमनाः सुप्रतीकः श्रद्धामनाः सत्यमतिः सुशेवः ।

महायज्ञा धारयिण्युः प्रवक्ता भूयासमस्मै शरयां प्रयोगे

९

सू० ३० पाठभेदाः-१२ विनामनु, हि नाम न, विनामनु, हीनमनु । वैश्वानरं०, वैश्वानरं देवं सर्वदेव ।
अग्निं वैश्वानरं वन्दे सर्वदेव तमेऽस्तु ते । १३ यस्यापि सू० । स सर्वं लभते स सर्वं जयते ।

सू० ३० पाठभेदाः-१ मेधां मह्यं दधातु ते, ददातु मे । २ मेधां मे । ३ अप्सरासु, अप्सरासो, अप्सरेषु ।
माजुषी युगा । सा मायाः मेधा विशतादुमां, मामा विशतादिह । ४ तद्रमतां । यदनुब्रुवे । निशामहे
मयि व्रतं सह ब्रह्मणा संगमेमहि, निशामयि मयि... प्रियेण भूयासं ब्र० । ५ विचक्षणं, मधुमद्दुहा,
०मद्रहा, ०मद्रहां, मधुमत्समा । अवृत्तम० । प्र हासीत् । ६ देवीमनसो, देवीं समनसां । मेधावि ।
०जरिण्युः । ८ ०मेधया मेधा०, ०मामह्यमेधायने मेधाविनयं ९ ०समनाः, मेधाव्यसगणः, मेधाव्यं
सुमनः । ०मनाः सत्यमुपः सू०, ०मनास्यप्रमति सुवीरः । प्रवक्ता-भूयासमस्ये, ०समये, स्वधया प्रयोगे ।

३१७-८ (वा० य० ३१।१३-१४) १ (वा० य० ३१।१५ सट्टाः)

नाशायित्री पलाशस्या रूपसौ पथिकामसु । अथो ततस्य यक्षमाणमपा रोगनाशिनी १०
ब्रह्मवृक्ष पलाश त्वं श्रद्धां मेधां च देहि मे । वृक्षाधिप नमस्तेऽस्तु अत्र त्वं संनिधौ भव ११ [२]

(३१) [अ० अ० ८।८।१९] [अ० मं० १०।१६१ सूक्तस्थानम्]

अध्वरेखा प्र दहन्ते विष्णुरिममिन्द्राग्नी अमृतं जुषेथाम् ।
मह्यं दधाना उप दीर्घमायुरस्मे धत्तं पुरुभुजा पुरन्धिः ।

(३३) [अ० अ० ८।८।२४] [अ० मं० १०।१६६ सूक्तस्थानम्]

येनेदं भूतं भुवनं भविष्यत् परि गृहीतमसृतेन सर्वम् ।
येन यज्ञस्तायते सुप्तहोता तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १
येन कर्माण्यपसो मनीषिणो यज्ञे कृण्वन्ति विद्वेषु धीराः ।
यदपूर्वं यक्षमन्तःप्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २
यज्याग्रतो दूरमुदैति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवेति ।
दूरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ३
यत् प्रज्ञानमुत चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतं प्रजासु ।
यस्मान्न ऋते किञ्चन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ४
यस्मिन्नृचः साम यज्ञैषि यस्मिन् प्रतिष्ठिता रथनाभाविवाः
यस्मिंश्चित्तं सर्वमोतं प्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ५
सुषारथिरश्वानिव यन्मनुष्यान् नेनीयतेऽभीशुभिर्वाजिन इव ।
हृत्पतिष्ठं यदजिरं यविष्ठं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ६ [१]

ये पञ्च पञ्चाशतः शतं च सहस्रं च नियुतं चार्बुदं च ।
ते यज्ञचित्तेष्टकाटं शरीरं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ७
वेवाहमेतं पुरुषं महान्तं मादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ।
तस्य योनिं परिपश्यन्ति धीरास्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ८
येन कर्माणि प्रचरन्ति धीरा विप्रा वाचा मनसा कर्मणा वा ।
यत् स्वां दिशमनु संयन्ति प्राणिनस्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ९
ये मे मनो हृदयं ये च देवा ये अन्तरिक्षं बहुधा कल्पयन्ति ।
ये श्रोत्रं च चक्षुषी संचरन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १०

- यस्येवं धीराः पुनन्ति कवयो ब्रह्माणंतेन व्यावृणत इन्दुम् ।
स्थावरं जङ्गमं च द्यौराकाशं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ११ [२]
- येन द्यौरग्रा पृथिवी चान्तरिक्षं येन पर्वताः प्रदिशो दिशश्च ।
येनेदं सर्वं जगद्ध्यासं प्रजानत तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १२
- अव्यक्तं चाप्रमेयं च व्यक्ताव्यक्तपरं शिवम् ।
सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरं ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १३
- कैलासशिखरे रम्ये शंकरस्य गृहालयम् ।
ब्रुवतास्तत् प्रमोदन्ते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १४
- आदित्यवर्णं तपसा ज्वलन्तं यत् पश्यसि गुहासु जार्यमानः ।
शिवरूपं शिवमुदितं शिवालयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १५
- येनेदं सर्वं जगतो बभूव यद्देवा अपि महतो जातवेदाः ।
यद्देवाग्र्यं तपसो ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १६ [३]
- गोभिर्जुष्टो धनेन ह्यायुषा च बलेन च ।
प्रजया पशुभिः पुष्करार्थं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १७
- योऽसौ सर्वेषु वेदेषु पठ्यतेऽनन्द ईश्वरः ।
अकार्यो निर्वणो ह्यात्मा तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १८
- यो वेदादिषु गायत्री सर्वव्यापी महेश्वरः ।
तदुक्तं च यदा ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १९
- प्रयत्नाणां ओंकारं प्रणवं च महेश्वरम् ।
यः सर्वं यस्य चित् सर्वं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २०
- यो वै वेद महावेवं प्रणवं पुरुषोत्तमम् ।
ओंकारं परमात्मानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २१ [४]
- ओंकारं चतुर्भुजं लोकनाथं नारायणम् ।
सर्वस्थितं सर्वगतं सर्वव्याप्तं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २२
- तत् परात् परतो ब्रह्मा तत् परात् परतो हरिः ।
परात् परतरं ज्ञानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २३
- य इदं शिवसंकल्पं सदाधीयन्ति ब्राह्मणाः ।
ते परं मोक्षमाप्स्यन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २४

अस्ति नास्ति शयित्वा सर्वमिदं नास्ति पुनस्तथैव हृष्टं ध्रुवम् ।

अस्ति नास्ति हितं मध्यमं पदं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु

२५

अस्ति नास्ति विपरीतो प्रवादो ऽस्ति नास्ति गुह्यं वा इदं सर्वम् ।

अस्ति नास्ति परात् परो यत् परं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु

२६ [५]

(३४) [क्र० अ० ८।८।४२] [क्र० सं० १०।१८४ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

त्वष्टारूपकर्ता (नेजमेपः) । विष्णुः । अनुष्टुप् ।

नेजमेप परां पत् सुपुत्रः पुनरा पत । अस्यै मे पुत्रकामायै गर्भमा धेहि यः पुमान् १

यथेयं पृथिवी मद्भुत्ताना गर्भमावृधे । एवं तं गर्भमा धेहि दशमे मासि सूतवे २

विष्णोः श्रेष्ठेन रूपेणा ऽस्यां नार्यां गवीन्याम् । पुमांसं पुत्राना धेहि दशमे मासि सूतवे ३

(३५) [क्र० अ० ८।८।४५] [क्र० सं० १०।१८७ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

वत्स आग्नेयः । अग्निः । गायत्री ।

अनीकवन्तमृतयेऽग्निं गीर्भिर्हवामहे । स नः पर्षदति द्विषः १

(३६) [क्र० सं० ८।८।४९] [आग्नेयवक्ष्य दशममण्डलस्थान्ते ।]

संज्ञानमुशनावदत् संज्ञानं वरुणोऽवदत् । संज्ञानमिन्द्रश्चाग्निश्च संज्ञानं सवितावदत् १

संज्ञानं वः स्वेभ्यः संज्ञानमरणेभ्यः । संज्ञानमश्विना युव मिहास्मासु नि रच्छताम् २

यत् कुक्षीवां संवननं पुत्रो अङ्गिरसां भवेत् । तेनोऽद्य विश्वे देवाः सं प्रियां समजीजनन् ३

सं वो मनांसि जानतां सुमाकूतिर्मनामसि । असौ यो विमना मनः सं समार्वर्तयामसि ४

नैर्हस्यं सेनादणं परि वर्मेतु यद्धविः । तेनामित्राणां बाहून् हविषा शोषयामसि ५

परिवत्मान्येषामिन्द्रः पूषा च ससंतुः ।

तेषां वो अग्निर्दग्धानामग्निर्मूळहाना मिन्द्रो हन्तु वरं वरम् ६

ऐषु नह्यवृषाजिनं हरिणस्य धियं यथा । परौ अमित्रौ ऐष त्वर्वाची गौरुपाजतु ७

प्राध्वराणां पते वसो होतवैरेण्यक्रतो । तुभ्यं गायत्रमृच्यते ८

सू० ३४ पाठभेदः- १ दशास्यां पुत्राना ।

सू० ३६ पाठभेदः- १ वः स्वेभ्यः, वस्वभ्यः, नः स्वेभ्यः । ३ ०वांसंवननो, ०वान्संवननो । ०सामवे, ०सामवेन् समचीचरन् । ४ नमामसि । ५ जनस्त्वं समार्वर्त० ।

गोकार्मो अन्नकार्मः प्रजाकार्म उत कश्यपः ।

भूतं प्रविष्यत् प्रस्तौति सह ब्रह्मैकमक्षरं बहुब्रह्मैकमक्षरम् ९

यदक्षरं भूतकृतं विश्वेदेवा उपासते । महं कषिमस्य गोप्तारं जमदग्निर्कुर्वतम् १०

जमदग्निराप्यायते छन्दोभिश्चतुर्भुजैः । राजा सोमस्य भक्षेण ब्रह्मणा वीर्यावता ११

शिवा नः प्रदिशो दिशः सत्या नः प्रदिशो दिशः ।

अजो यत् तेजो दद्वेधे शुक्रं ज्योतिः परो गुहा १२

यद्विषः कश्यपः स्तौति सत्यं ब्रह्म चराचरं ध्रुवं ब्रह्म चराचरम् ।

त्र्यायुषं जमदग्निः कश्यपस्य त्र्यायुषम्—ऽगस्त्यस्य त्र्यायुषम् १३

यदेवानां त्र्यायुषं तन्मे अस्तु त्र्यायुषं सर्वमस्तु शतायुषं बलायुषम् । १४

तच्छंयोरा वृणीमहे गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतये ।

दैवीं स्वस्तिरस्तु नः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः ।

ऊर्ध्वं जिगातु भेषजं शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे १५

॥ इति परिशिष्टानि ॥

अष्टौ विरुतयः ।

संहितालक्षणम् ।

परः समिधर्षः संहिता । (अष्टाध्याय्यां १।४।१०९ पाणिनिः) (वर्णानामतिशयितः संनिधिः संहितासंज्ञः स्यात्)

[१] संहितामन्त्रः ।

ओषधयः संवदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ॥

(क्र० अष्टक ८, अ० ५, व० ११; मं० १०, सू० १७, मं० ११)

(पदच्छेदपूर्वको) मंत्रपाठः ।

ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस् तं राजन् पारयामसि ॥

पदसंहितालक्षणम् ।

पदाविच्छेदोऽसंहितः ॥ (प्रातिशाख्यसूत्रे कात्यायनः)

[२] पदपाठः ।

ओषधयः । सं । वदन्ते । सोमेन । सह । राज्ञा ।
१ २ ३ ४ ५ ६

यस्मै । कृणोति । ब्राह्मणः । तं । राजन् । पारयामसि ॥ १ ॥
७ ८ ९ १० ११ १२

क्रमलक्षणम् ।

क्रमेण पदद्वयस्य पाठः । क्रमपाठो 'योगरूढः संहिता' इत्युच्यते । 'क्रमः स्मृतिप्रयोजनः' (प्रा०सू० ४।१८ कात्यायनः)

[३] क्रमपाठः ।

ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा ॥
१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ।
७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८

पारयामसीति पारयामसि ॥ १ ॥
१९ २०

[४] पञ्चसन्धिः ।

पञ्चसंधिलक्षणम् ।

अनुक्रमश्चोत्क्रमश्च व्युत्क्रमोऽभिक्रमस्तथा । संक्रमश्चेति पञ्चैते जटायान् कथिताः क्रमाः ॥

क्रमः = १ + २; ३ + ३ । उत्क्रमः = १ + २; ३ + ३ । व्युत्क्रमः = २ + १; ३ + २ ।

अभिक्रमः = १ + १; २ + २ । संक्रमः = १ + २; २ + ३ ।

(क्रमः)	(उत्क्रमः)	(व्युत्क्रमः)	(अभिक्रमः)	(संक्रमः)
१-२	२-२	२-२	१-२	१-२

ओषधयः सं ।	सं सं ।	समोषधयः ।	ओषधय ओषधयः ।	ओषधयः सं ।
१ २	२ २	२ १	१ १	१ २

सं वदन्ते ।	वदन्ते वदन्ते ।	वदन्ते सं ।	सं सं ।	सं वदन्ते ।
२ ३	३ ३	३ २	२ २	२ ३

वदन्ते सोमेन ।	सोमेन सोमेन ।	सोमेन वदन्ते ।	वदन्ते वदन्ते ।	वदन्ते सोमेन ।
३ ४	४ ४	४ ३	३ ३	३ ४

सोमेन सह ।	सह सह ।	सह सोमेन ।	सोमेन सोमेन ।	सोमेन सह ।
४ ५	५ ५	५ ४	४ ४	४ ५

सह राज्ञा ।	राज्ञा राज्ञा ।	राज्ञा सह ।	सह सह ।	सह राज्ञा ।
५ ६	६ ६	६ ५	५ ५	५ ६

राज्ञेति राज्ञा ।
६ ६

— ❀ —

तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । (ऋ० अ० ३।४।१०, मं० ३।६।१०) इत्यस्य —

पञ्चसन्धिः ।

तत्सवितुः ।	सवितुस्सवितुः ।	सवितुस्तत् ।	तत्तत् ।	तत्सवितुः ।
सवितुर्वरेण्यं ।	वरेण्यं वरेण्यं ।	वरेण्यं सवितुः ।	सवितुस्सवितुः ।	सवितुर्वरेण्यं ।
वरेण्यं भर्गोः ।	भर्गो भर्गोः ।	भर्गो वरेण्यं ।	वरेण्यं वरेण्यं ।	वरेण्यं भर्गोः ।
भर्गो देवस्य ।	देवस्य देवस्य ।	देवस्य भर्गोः ।	भर्गो भर्गोः ।	भर्गो देवस्य ।
देवस्य धीमहि ।	धीमहि धीमहि ।	धीमहि देवस्य ।	देवस्य देवस्य ।	देवस्य धीमहि ।
धीमहीति धीमहि ।				

(एवमग्रेऽपि)

विकृति-लक्षणानि ।

शैशिरीये समास्त्राये व्यालिनैव^१ महर्षिणा ।

जटाया विकृतीरष्टौ लक्ष्यन्ते नातिविस्तरम् ॥ १ ॥

जटा माला शिखा रेखा ध्वजो दण्डो रथा घनः ।

अष्टौ विकृतयः प्रोक्ताः क्रमपूर्वा महर्षिभिः ॥ २ ॥

अष्टौ विकृतयः क्रमपूर्वा भवन्ति । तासु जटा-दण्डसंज्ञके द्वे विकृती मुख्ये । यत एताभ्यामेवान्या विकृतयः संभवन्ति । तत्र जटां शिखाऽनुसरति । तथा च दण्डं माला-रेखा-ध्वज-रथा अनुसरन्ति । घनस्तु जटादण्डावनुसरति ।

[१] जटा ।

प्रथमं जटालक्षणम् ।

अनुलोमविलोमाभ्यां त्रिवारं हि पठेत् क्रमम् । विलोमे पदवत्संधिः अनुलोमे यथाक्रमम् ॥

द्वितीयं जटालक्षणम् ।

क्रमे यथोक्ते पदजातमेव द्विरभ्यस्तेदुत्तरमेव पूर्वम् ।

अभ्यस्य पूर्वं च तथोत्तरे पदे ऽवसानमेवं हि जटामिधीयते ॥

जटा= अनुलोमः १-२ + विलोमः २-१ + अनुलोमः १-२ ॥ [क्रमः १-२ + व्युत्क्रमः २-१ + संक्रमः १-२]

जटापाठः ।

ओषधयस् सं, समोषधय्, ओषधयस् सम् ॥
१ २ २ १ १ १ १

सं वदन्ते, वदन्ते सं, सं वदन्ते ॥
२ ३ ३ २ २ ३

वदन्ते सोमेन, सोमेन वदन्ते, वदन्ते सोमेन ॥
३ ४ ४ ३ ३ ४

सोमेन सह, सह सोमेन, सोमेन सह ॥
४ ५ ५ ४ ४ ५

सह राज्ञा, राज्ञा सह, सह राज्ञा ॥
५ ६ ६ ५ ५ ६

राज्ञेति राज्ञा ॥
६ ६

यस्मै कृणोति, कृणोति यस्मै, यस्मै कृणोति ॥
७ ८ ८ ७ ७ ८

कृणोति ब्राह्मणो, ब्राह्मणः कृणोति, कृणोति ब्राह्मणः ॥
८ ९ ९ ८ ८ ९

ब्राह्मणस्तं, तं ब्राह्मणो, ब्राह्मणस्तं ॥
९ १० १० ९ ९ १०

तं राजन्, राजस्तं, तं राजन् ॥
१० ११ ११ १० १० ११

गजन्पारयामसि, पारयामसि राजन्, राजन्पारयामसि ॥ पारयामसीति पारयामसि ॥ १ ॥
११ १२ १२ ११ ११ १२ १२ १२

[२] माला ।

मालाया ह्रीं भेदौ पुष्पमाला-क्रममाला चेति । तत्र क्रममालायाः लक्षणम्-

क्रम-मालालक्षणम् ।

वृत्तक्रमविपर्ययावर्धचस्यादितोऽन्ततः । अन्तं चादि नयेदेवं क्रममालेति गीयते ॥

(१ क्रम-माला)

ओषधयः सं । राज्ञेति राज्ञा । सं वदन्ते । राज्ञा सह ॥ वदन्ते सोमेन । सह सोमेन ॥
१ २ ६ ६ २ ३ ६ ५ ३ ४ ५ ४

सोमेन सह । सोमेन वदन्ते ॥ सह राज्ञा । वदन्ते सं ॥ राज्ञेति राज्ञा । समोषधयः ॥
४ ५ ४ ३ ५ ६ ३ २ ३ ६ २ ६

यस्मै कृणोति । पारयामसीति पारयामसि ॥ कृणोति ब्राह्मणः । पारयामसि राजन् ॥
७ ८ १२ १२ ८ ९ १२ ११

ब्राह्मणस्तं । राज्ञस्तं ॥ तं राजन् । तं ब्राह्मणः ॥ राजन्पारयामसि । ब्राह्मणः कृणोति ॥
९ १० ११ १० १० ११ १० ९ ११ १२ ९ ८

पारयामसीति पारयामसि ॥ कृणोति यस्मै ॥
११ ११

+ क्रम-माला

ओषधयः सं । १ राज्ञेति राज्ञा
सं वदन्ते । ३ राज्ञा सह ।
वदन्ते सोमेन । ५ सह सोमेन ।
सोमेन सह । ७ सोमेन वदन्ते ।
सह राज्ञा । ९ १० वदन्ते सं ।
राज्ञेति राज्ञा । ११ १२ समोषधयः ।

यस्मै कृणोति । १३ १४ पारयामसीति पारयामसि ।
कृणोति ब्राह्मणः । १५ १६ पारयामसि राजन् ।
ब्राह्मणस्तं । १७ १८ राज्ञस्तं ।
तं राजन् । १९ २० तं ब्राह्मणः ।
राजन् पारयामसि । २१ २२ ब्राह्मणः कृणोति ।
पारयामसीति पारयामसि । २३ २४ कृणोति यस्मै ।

(कम-माला)

[आदितोऽन्ततः] = [अन्तं चादि नयेत्]		[आदितोऽन्ततः] = [अन्तं चादि नयेत्]	
[१] १ ओषधयः सं — राज्ञेति राज्ञा	६	[२] ७ यस्मै कृणोति — पारयामसीति पारयामसि	१२
२ सं वदन्ते — राज्ञा सह	५	८ कृणोति ब्राह्मणः — पारयामसि राजन्	११
३ वदन्ते सोमेन — सह सोमेन	४	९ ब्राह्मणस् तं — राज्ञस्तं	१०
४ सोमेन सह — सोमेन वदन्ते	३	१० तं राजन् — तं ब्राह्मणः	९
५ सह राज्ञा — वदन्ते सं	२	११ राजन् पारयामसि — ब्राह्मणः कृणोति	८
६ राज्ञेति राज्ञा — समोषधयः	१	१२ पारयामसीति पारयामसि — कृणोति यस्मै	७

(२ पुष्पमाला ।)

पुष्पमाला-लक्षणम् ।

माला मालेव पुष्पाणां पदानां ग्रन्थिनी हि सा । आवर्तन्ते त्रयस्तस्यां कमव्युत्क्रमसंक्रमाः ॥

जटावदेव पुष्पमाला भवति । तत्र प्रतिपदं विराम इतिकारश्चेति विशेषः । केचिच्च पुष्पमालाया-
मितिकारं पदसन्धिस्थानेऽपि वदन्ति । यथा- “समोषधयः” इति “सम् ओषधयः” । “ब्राह्मणस्तं”
इति “ब्राह्मणः तम्” । “राज्ञस्तं” इति राजन् तम् । इत्यादिः ।

(कमः) विरामः (व्युत्क्रमः) विरामः (संक्रमः)

१ ओषधयः सं	समोषधयः	ओषधयः सं ।	इति । (विराम)
२ सं वदन्ते	वदन्ते सं	सं वदन्ते	” ”
३ वदन्ते सोमेन	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन	” ”
४ सोमेन सह	सह सोमेन	सोमेन सह	” ”
५ सह राज्ञा	राज्ञा सह	सह राज्ञा	” ”
६ राज्ञेति राज्ञा			
७ यस्मै कृणोति	कृणोति यस्मै	यस्मै कृणोति	” ”
८ कृणोति ब्राह्मणः	ब्राह्मणः कृणोति	कृणोति ब्राह्मणः	” ”
९ ब्राह्मणस्तं	तं ब्राह्मणः	ब्राह्मणस्तं	” ”
१० तं राजन्	राज्ञस्तं	तं राजन्	” ”
११ राजन्पारयामसि	पारयामसि राजन्	राजन्पारयामसि	
१२ पारयामसीति पारयामसि ।			

[३] शिक्षा ।

शिक्षा-लक्षणम् ।

पयोत्तरां जटामेव शिक्षामार्याः प्रवक्षते ।

ओषधयः सं, समोषधय, ओषधयः सं, — वदन्ते ।
 १ २ २ १ १ २ ३

सं वदन्ते, वदन्ते सं, सं वदन्ते, — सोमेन ।
 २ ३ ३ २ २ ३ ४

वदन्ते सोमेन, सोमेन वदन्ते, वदन्ते सोमेन, — सह ।
 ३ ४ ४ ३ ३ ४ ५

सोमेन सह, सह सोमेन, सोमेन सह, — राज्ञा ।
 ४ ५ ५ ४ ४ ५ ६

सह राज्ञा, राज्ञा सह, सह राज्ञा ।
 ५ ६ ६ ५ ५ ६

राज्ञेति राज्ञा ।
 ६ ६

यस्मै कृणोति, कृणोति यस्मै, यस्मै कृणोति, — ब्राह्मणः ।
 ७ ८ ८ ७ ७ ८ ९

कृणोति ब्राह्मणो, ब्राह्मणः कृणोति, कृणोति ब्राह्मणस-तम ।
 ८ ९ ९ ८ ८ ९ १०

ब्राह्मणस्तं, तं ब्राह्मणो, ब्राह्मणस्तं, — राजन् ।
 ९ १० १० ९ ९ १० ११

तं राजन्, राजन्स्तं, तं राजन्, — पारयामसि ।
 १० ११ ११ १० १० ११ १२

राजन्पारयामसि, पारयामसि राजन्, राजन् पारयामसि ।
 ११ १२ १२ ११ ११ १२

पारयामसीति पारयामसि ।
 १२ १२

[४] रेखा ।

रेखा-कक्षणम् ।

क्रमाद् द्वित्रिचतुष्पञ्चपदक्रममुदाहरेत् । पृथक्पृथक्विषयस्य लेखामाहुः पुनः क्रमात् ॥

पूर्वार्धस्य-

- २ (पदद्वयं) = ओषधयः सं । समोषधयः । ओषधयः सं ॥
 ३ (पदत्रयं) = सं वदन्ते सोमेन । सोमेन वदन्ते सं । सं वदन्ते ॥
 ४ (पदचतुष्कं) = वदन्ते सोमेन सह राज्ञा । राज्ञा सह सोमेन वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥
 सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा ॥

उत्तरार्धस्य-

- २ = यस्मै कृणोति । कृणोति यस्मै । यस्मै कृणोति ॥
 ३ = कृणोति ब्राह्मणस्तं । तं ब्राह्मणः कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः ॥
 ४ = ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि । पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं ॥
 तं राजन् । राजन् पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ॥

[यद्वा सर्वस्य मन्त्रस्य]

- २ (पदद्वयं) = ओषधयः सं । समोषधयः । ओषधयः सम् ॥
 ३ (पदत्रयं) = सं वदन्ते सोमेन । सोमेन वदन्ते सं । सं वदन्ते ॥
 ४ (पदचतुष्कं) = वदन्ते सोमेन सह राज्ञा । राज्ञा सह सोमेन वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥
 ५ (पदपञ्चकं) = सोमेन सह राज्ञा यस्मै कृणोति । कृणोति यस्मै राज्ञा सह सोमेन । सोमेन सह ।
 ६ (पदषट्कं) = सह राज्ञा यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं । तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै राज्ञा सह ।
 सह राज्ञा ॥

७ (पदसप्तकं) = राज्ञा यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ।

पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै राज्ञा । राज्ञा यस्मै ॥
 यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ।
 पारयामसीति पारयामसि ॥

[५] ध्वजः ।

ध्वज-लक्षणम् ।

ब्रूयादादेः कर्मं सम्यगन्तादुत्तारयेद्यदि । वर्गे च ऋषि वा यत्र पठनं स ध्वजः स्मृतः ॥

(आदेः कर्मः)

(अन्तादुत्तारणं)

१ ओषधयः सं ।	२ पारयामसीति पारयामसि ।
३ सं वदन्ते ।	४ राजन् पारयामसि ।
५ ववृन्ते सोमेन ।	६ तं राजन् ।
७ सोमेन सह ।	८ ब्राह्मणस्तं ।
९ सह राज्ञा ।	१० कृणोति ब्राह्मणः ।
११ राज्ञेति राज्ञा ।	१२ यस्मै कृणोति ।
१३ यस्मै कृणोति ।	१४ राज्ञेति राज्ञा ।
१५ कृणोति ब्राह्मणः ।	१५ सह राज्ञा ।
१७ ब्राह्मणस्तं ।	१८ सोमेन सह ।
१९ तं राजन् ।	२० ववृन्ते सोमेन ।
२१ राजन् पारयामसि ।	२२ सं वदन्ते ।
२३ पारयामसीति पारयामसि ।	२४ ओषधयः सं ।

अत्र विद्वांसः ।

१ अत्र ध्वजस्य पठनक्रमोऽङ्कैः प्रदर्शितः ।

२ यथा मन्त्रस्यैकस्यैवं ध्वजो भवति, तथैव पञ्च-षट्-सप्त-मन्त्रसंख्याकस्य वर्गस्याप्येवमेव ध्वजो भवति ।

तत्र वर्गादिस्थितस्य पदद्वयस्य वर्गान्तरस्येन पदेन द्विरुक्ततेनेतिकारसहितेन च संबद्धो ज्ञातव्यः ।

यथा 'अग्निमीळे...आ गमदिति आ गमत्' इति प्रथमस्य वर्गस्य ऋग्वेदस्य ध्वजो बोद्धव्यः ।

ॐ वर्गे वा ऋषि वा यः स्थाप्यतिः स ध्वजः स्मृतः । इति वा पाठः ।

[६] वण्डः ।

वण्ड-लक्षणम् ।

क्रममुक्त्वा विपर्यस्य पुनश्च क्रममुत्तरम् । अर्धर्चादेवमुक्तोऽयं क्रमवण्डोऽभिधीयते ॥

पूर्वार्धस्य-

२ = ओषधयः सं ॥ समोषधयः ।

३ = ओषधयः सं । सं वदन्ते ॥ वदन्ते समोषधयः ।

४ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥ सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

५ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह ॥ सह सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

६ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा ॥

राज्ञा सह सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा ॥ राज्ञेति राज्ञा ।

उत्तरार्धस्य-

२ = यस्मै कृणोति ॥ कृणोति यस्मै ।

३ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः ॥ ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

४ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं ॥ तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

५ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् ॥ राजस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

६ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ॥

पारयामसि राजस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ॥

पारयामसीति पारयामसि ।

[७] रथः ।

रथ-लक्षणम् ।

पादशोऽर्धचशो वापि सहोक्त्या दण्डवद्रथः ।

रथस्त्रिविधः । द्विचक्रस्त्रिचक्रश्चतुश्चक्रश्चेति । तत्र द्विचक्रो रथोऽर्धचशो भवति । त्रिचक्रस्तु रथः प्रतिपादे समानपाद-
रथायुतस्य गायत्रीछन्दस्कस्यैव मन्त्रस्य भवति । चतुश्चक्रो रथस्तु पादश एव भवति ।

(१) द्विचक्रो रथः (अर्धचशः)
(पूर्वांशः) (उत्तरार्धः)

[१] (१) ओर्षधयः सं । यस्मै कृणोति ।
समोर्षधयः । कृणोति यस्मै ।

(प्रथम एकपात्कमः)
(द्व्युक्तमः)

[२] (१) ओर्षधयः सं । यस्मै कृणोति ।
(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

(द्वितीयो द्विपात्कमः)
”

वदन्ते समोर्षधयः । ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

[३] (१) ओर्षधयः सं । यस्मै कृणोति ।
(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

(द्व्युक्तमः)
(तृतीयस्त्रिपात्कमः)
”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

सोमेन वदन्ते समोर्षधयः । तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(द्व्युक्तमः)

[४] (१) ओर्षधयः सं । यस्मै कृणोति ।
(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

(चतुर्थश्चतुष्पात्कमः)
”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

(४) सोमेन सह । तं राजन् ।

”

सह सोमेन वदन्ते समोर्षधयः । राजस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(द्व्युक्तमः)

[५] (१) ओर्षधयः सं । यस्मै कृणोति ।
(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

(पञ्चमः पञ्चपात्कमः)
”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

(४) सोमेन सह । तं राजन् ।

”

(५) सह राजा । राजन् पारयामसि ।

”

राज्ञेति राजा । पारयामसीति पारयामसि ।

(समाप्तिः)

(२) द्विचक्रो रथः ।

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥

ऋ० १।१।१

अयं देवाय जन्मने स्तोमो विप्रेभिरासया । अकारि रत्नधातमः ॥

ऋ० १।२०।१

मन्त्रद्वयस्य सहोक्त्याऽपि द्विचक्रो रथो भवति । सहोक्तिपाठभेदेन स द्विधा विभज्यते । तत्र प्रथमः—

(ऋ० १।१।१) (ऋ० १।२०।१)

[१] अग्निमीळे । अयं देवाय ॥

ईळेऽग्निं । देवायाय ॥

[२] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं ॥ अयं देवाय । देवाय जन्मने ॥

पुरोहितमीळेऽग्निं । जन्मने देवायाय ॥

[३] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य ॥ अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः ॥

यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं । स्तोमो जन्मने देवायाय ॥

[४] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रेभिः ॥

देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायाय ॥

[५] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ।

देवमृत्विजं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रेभिः । विप्रेभिरासया ॥

ऋत्विजं देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ आसया विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायाय ॥

[६] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ।

देवमृत्विजं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रेभिः । विप्रेभिरासया ।

ऋत्विजमित्यृत्विजं । आसयेत्यासया ॥

[७] होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥

रत्नधातमं होतारं । रत्नधातमोऽकारि ॥

होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥

रत्नधातममिति रत्नऽधातमं । रत्नधातम इति रत्नऽधातमः ॥

(३) द्विचक्रो रथः ।

पूर्वोक्तयोर्द्वयोर्मन्त्रयोः सहोक्त्या द्विचक्रो रथो भवति । तस्य द्वितीयः प्रकारो यथा—

(श्र० ११११)	(श्र० ११२०११)	(श्र० ११११)	(श्र० ११२०११)
[१](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	ईळेऽग्निं । देवायायं ॥	[५](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥
[२](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' ।
(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	पुरोहितमीळेऽग्निं । जन्मने देवायायं ॥	(४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रेभिः ॥	(५) देवमृत्विजं । विप्रेभिरासया ॥
[३](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	ऋत्विजं देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ।	आसया विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ।
(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	[६](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥
(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' ।
स्तोमो जन्मने देवायायं ॥	[४](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रेभिः ॥	(५) देवमृत्विजं । विप्रेभिरासया ॥
[४](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(५) देवमृत्विजं । विप्रेभिरासया ॥	(६) ऋत्विजमित्युत्विजं । आसयेत्यासया ॥
(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	[७](१) होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥	रत्नधातमं होतारं । रत्नधातमोऽकारिः ॥
(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' ।	होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥	रत्नधातममिति रत्नऽधातमं ।
(४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रेभिः ॥	देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥	रत्नधातमं इति रत्नऽधातमः ॥	
विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ॥			

(४) त्रिचक्रो रथः ।

विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो ब्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ (अ० १।२१।१९)

इत्यस्य त्रिपदागायत्रीछन्दस्कस्य मन्त्रस्य प्रतिपादं समानपदसंख्येवास्त्रिचक्रो रथो भवति, यथा—

(प्रथमः पादः)

(द्वितीयः पादः)

(तृतीयः पादः)

[१] (१) विष्णोः कर्माणि । यतो ब्रतानि । इन्द्रस्य युज्यः । (प्रथमः क्रमः)

कर्माणि विष्णोः । ब्रतानि यतः । युज्य इन्द्रस्य । (व्युत्क्रमः)

[२] (१) विष्णोः कर्माणि । यतो ब्रतानि । इन्द्रस्य युज्यः । (द्वितीयः क्रमः)

(१) कर्माणि पश्यत । ब्रतानि पस्पशे । युज्यः सखा । "

पश्यत कर्माणि विष्णोः । पस्पशे ब्रतानि यतः । सखा युज्य इन्द्रस्य । (व्युत्क्रमः)

(प्रथमः पादः) विष्णोः कर्माणि । कर्माणि पश्यत । पश्यतेति पश्यत । (समाप्तिः)

(द्वितीयः ") यतो ब्रतानि । ब्रतानि पस्पशे । पस्पश इति पस्पशे । "

(तृतीयः ") इन्द्रस्य युज्यः । युज्यः सखा । सखेति सखा । "

(५) चतुश्चक्रो रथः ।

चतुश्चक्रो रथश्चतुष्पान्मन्त्रस्य पादशो भवति, यथा—

(प्रथमः पादः)

(द्वितीयः पादः)

(तृतीयः पादः)

(चतुर्थः पादः)

[१] (१) ओषधयः सं । सोमेन सह । यस्मै कृणोति । तं राजन् । (प्रथमः क्रमः)

समोषधयः । सह सोमेन । कृणोति यस्मै । राजन्तं । (व्युत्क्रमः)

[२] (१) ओषधयः सं । सोमेन सह । यस्मै कृणोति । तं राजन् । (द्वितीयः क्रमः)

(२) सं वदंते । सह राज्ञा । कृणोति ब्राह्मणः । राजन्पारयामसि । "

वदंते समोषधयः । राज्ञा सह सोमेन । ब्राह्मणः कृणोति यस्मै । पारयामसि राजन्तं । (व्युत्क्रमः)

(प्रथमः पादः) ओषधयः सं । सं वदंते । वदन्त इति वदन्ते । (समाप्तिः)

(द्वितीयः ") सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा । "

(तृतीयः ") यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मण इति ब्राह्मणः । "

(चतुर्थः ") तं राजन् । राजन्पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ।

[८] घनः ।

घनश्चतुर्विधः । घनो घनबलमश्न । तौ च प्रत्येकं द्विधा भवतः ।

[१] प्रथमं घन-लक्षणम् ।

अन्तान्तरं पठेत्पूर्वमादिपर्यन्तमानयेत् । आदिक्रमं नयेदन्तं घनमाहुर्मनीषिणः ॥

(१) पूर्वार्धस्य (अन्तादादिपर्यन्तम्)

[१] राज्ञेति राज्ञा । सह राज्ञा । सोमेन सह । वदन्ते सोमेन । सं वदन्ते । ओषधयः सं—
(आदितोऽन्तपर्यन्तम्)

सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा ।

(२) उत्तरार्धस्य (अन्तादादिपर्यन्तम्)

[२] पारयामसीति पारयामसि । राजन् पारयामसि । तं राजन् । ब्राह्मणस्तं । कृणोति ब्राह्मणः ।
यस्मै कृणोति—

(आदितोऽन्तपर्यन्तम्)

कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ।

[२] द्वितीयं घनलक्षणम् ।

शिखामुक्त्वा विपर्यस्य तत्पदानि पुनः पठेत् । अयं घन इति प्रोक्त [इत्यष्टौ विकृतीः पठेत्] ॥

[१]

← ————— शिखापाठः ————— → ← — तस्य विपर्यासः — → ← — तत्पदानां पुनःपाठः — →

ओषधयः सं	समोषधय	ओषधयः सं वदन्ते	वदन्ते	समोषधय	ओषधयः सं वदन्ते ॥
सं वदन्ते	वदन्ते सं	सं वदन्ते सोमेन	सोमेन	वदन्ते सं	सं वदन्ते सोमेन ॥
वदन्ते सोमेन	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन सह	सह	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन सह ॥
सोमेन सह	सह सोमेन	सोमेन सह राज्ञा	राज्ञा	सह सोमेन	सोमेन सह राज्ञा ॥
सह राज्ञा	राज्ञा सह	सह राज्ञा	॥	राज्ञेति राज्ञा ॥	

[२]

यस्मै कृणोति कृणोति यस्मै यस्मै कृणोति ब्राह्मणो ब्राह्मणः कृणोति यस्मै यस्मै कृणोति ब्राह्मणः ॥
कृणोति ब्राह्मणो ब्राह्मणः कृणोति कृणोति ब्राह्मणस्तं तं ब्राह्मणः कृणोति कृणोति ब्राह्मणस्तं ॥
ब्राह्मणस्तं तं ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तं राजन् राजन्स्तं ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तं राजन् ॥
तं राजन् राजन्स्तं तं राजन् पारयामसि पारयामसि राजन्स्तं तं राजन् पारयामसि ॥
राजन् पारयामसि पारयामसि राजन् ॥ राजन् पारयामसि ॥ पारयामसीति पारयामसि ।

घनपाठः ।

द्वितीयघनलक्षणस्यान्यदुदाहरणम् ।

(१ शिखापाठः, २ तस्यविपर्ययः, ३ तत्पदानां च पुनः पाठो घनः ।)

गार्थन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ।

ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतु उद्वंशमिव येमिरे ।

(ऋ० १।१०।१)

(१) प्रथमोऽर्थः ।

[१] गार्थन्ति त्वा, त्वा गार्थन्ति, गार्थन्ति त्वा, गायत्रिणो; गायत्रिणस्त्वा गार्थन्ति । गार्थन्ति त्वा
गायत्रिणः ॥

[२] त्वा गायत्रिणो, गायत्रिणस्त्वा, त्वा गायत्रिणो,ऽर्चन्त्यः—ऽर्चन्ति गायत्रिणस्त्वा ।
त्वा गायत्रिणोऽर्चन्ति ॥

[३] गायत्रिणोऽर्चन्त्यः—ऽर्चन्ति गायत्रिणो, गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कम्—ऽर्कमर्चन्ति गायत्रिणो ।
गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कम् ॥

[४] अर्चन्त्यर्कम्—ऽर्कमर्चन्त्यः—ऽर्चन्त्यर्कम्—ऽर्किणो;ऽर्किणोऽर्कमर्चन्त्यः—ऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ॥

[५] अर्कमर्किणो,—ऽर्किणोऽर्कम्—ऽर्कमर्किणः ॥ अर्किण इत्यर्किणः ॥

(२) द्वितीयोऽर्थः ।

[१] ब्रह्माणस्त्वा, त्वा ब्रह्माणो, ब्रह्माणस्त्वा, शतक्रतो; शतक्रतो त्वा ब्रह्माणो, ब्रह्माणस्त्वा
शतक्रतो ॥

[२] त्वा शतक्रतो, शतक्रतो त्वा, त्वा शतक्रतु, उदुच्छतक्रतो त्वा । त्वा शतक्रतु उदु ॥

[३] शतक्रतु उदुच्छतक्रतो, शतक्रतु उद्वंशमिव; वंशमिवोच्छतक्रतो, शतक्रतु उद्वंशमिव ॥
शतक्रतो इति शतऽक्रतो ॥

[४] उद्वंशमिव, वंशमिवोदुद्वंशमिव, येमिरे; येमिरे वंशमिवोदुद्वंशमिव येमिरे ॥

[५] वंशमिव येमिरे, येमिरे वंशमिव, वंशमिव येमिरे ॥

वंशमिवेति वंशम्ऽइव । येमिर इति येमिरे ॥

पञ्चसंध्युक्तो घनपाठः ।

(घनबहुभः)

पदद्वयस्य क्रमोक्तमव्युक्तमाभिष्टमसंक्रमैः पञ्चसंध्युक्तो भवति । अनुलोमविलोमानुलोमैर्जटापाठो जायते । जटया सहोत्तरपदपाठेन सिद्धपाठो भवति । क्रममुक्त्या, विपर्यस्य, पुनश्च क्रमपाठे कृते भवतो भवति । जटादण्डाभ्यां घनपाठः सिद्ध्यति । सर्वमर्थतस्तपञ्चसंध्युक्ते घनपाठे घनबहुभे समुच्चयेन संगच्छते । पञ्चसंध्युक्तेन अन्तादादि-पर्यन्तमादेरन्तपर्यन्तं च पाठेन द्वितीयो घनबहुभः सिद्ध्यति ।

परां मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु ।

इच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥

(ऋ० १।२।५।१६)

[१] परां मे । मे मे । मे परां । परा परां । परां मे ॥

परां मे, मे परा, परां मे, यन्ति; यन्ति मे परा, परां मे यन्ति ॥

[२] मे यन्ति । यन्ति यन्ति । यन्ति मे । मे मे । मे यन्ति ॥

मे यन्ति, यन्ति मे, मे यन्ति, धीतयो; धीतयो यन्ति मे, मे यन्ति धीतयः ॥

[३] यन्ति धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो यन्ति । यन्ति यन्ति । यन्ति धीतयः ॥

यन्ति धीतयो, धीतयो यन्ति, यन्ति धीतयो, गावो; गावो धीतयो यन्ति, यन्ति धीतयो गावः ॥

[४] धीतयो गावः । गावो गावः । गावो धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो गावः ।

धीतयो गावो, गावो धीतयो, धीतयो गावो, न; न गावो धीतयो, धीतयो गावो न ॥

[५] गावो न । न न । न गावः । गावो गावः । गावो न ॥

गावो न, न गावो, गावो न, गव्यूती;—गव्यूतीर्न गावो, गावो न गव्यूतीः ॥

[६] न गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीर्न । न न । न गव्यूतीः ।

न गव्यूती, गव्यूतीर्न, न गव्यूतीर्—ऽन्व;—ऽनु गव्यूतीर्न, न गव्यूतीरनु ॥

[७] गव्यूतीरनु । अन्वनु । अनु गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीरनु ।

गव्यूतीर्नन्व—ऽनु गव्यूती—गव्यूतीरनु ॥ अन्वित्यनु ॥

[८] इच्छन्तीरुरुचक्षसं । उरुचक्षसमुरुचक्षसं । उरुचक्षसमिच्छन्तीः । इच्छन्तीरिच्छन्तीः ।

इच्छन्तीरुरुचक्षसं ॥

इच्छन्तीरुरुचक्षसं—मुरुचक्षसमिच्छन्ती—रिच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥

उरुचक्षसमित्युरुचक्षसं ॥

पञ्चसन्धियुक्तो जटापाठः ।

← पञ्चसन्धिपाठः ————— → ← जटापाठः ————— →

- [१] परा॑ मे । मे॒ मे । मे॒ परा॑ । परा॑ परा॑ । परा॑ मे ॥ परा॑ मे, मे॒ परा॑, परा॑ मे ॥
- [२] मे॒ यंति॑ । यंति॑ यंति॑ । यंति॑ मे॒ । मे॒ मे॒ । मे॒ यंति॑ ॥ मे॒ यंति॑, यंति॑ मे॒, मे॒ यंति॑ ॥
- [३] यंति॑ धी॒तयः॑ । धी॒तयो॑ धी॒तयः॑ । धी॒तयो॑ यंति॑ । यंति॑ यंति॑ । यंति॑ धी॒तयः॑ ॥
यंति॑ धी॒तयो॑, धी॒तयो॑ यंति॑, यंति॑ धी॒तयः॑ ॥
- [४] धी॒तयो॑ गावः॑ । गावो॑ गावः॑ । गावो॑ धी॒तयः॑ । धी॒तयो॑ धी॒तयः॑ । धी॒तयो॑ गावः॑ ॥
धी॒तयो॑ गावो॑, गावो॑ धी॒तयो॑, धी॒तयो॑ गावः॑ ॥
- [५] गावो॑ न । न न । न गावः॑ । गावो॑ गावः॑ । गावो॑ न ॥ गावो॑ न, न गावो॑, गावो॑ न ॥
- [६] न गव्य॑तीः । गव्य॑तीर्गव्य॑तीः । गव्य॑तीर्न । न न । न गव्य॑तीः ॥ न गव्य॑तीर्गव्य॑तीर्न न गव्य॑तीः ॥
- [७] गव्य॑तीर्नु । अन्व॑नु । अनु॑ गव्य॑तीः । गव्य॑तीर्गव्य॑तीः । गव्य॑तीर्नु ॥
गव्य॑तीर्नन्व॑नु गव्य॑तीर्गव्य॑तीर्नु ॥ अन्वित्य॑नु ॥
- [८] इच्छ॑तीरुरु॒चक्ष॑सं । उरु॒चक्ष॑समु॒रुचक्ष॑सं । उरु॒चक्ष॑समिच्छ॑तीः । इच्छ॑तीरिच्छ॑तीः ।
इच्छ॑तीरुरु॒चक्ष॑सं ॥
इच्छ॑तीरुरु॒चक्ष॑समु॒रुचक्ष॑समिच्छ॑तीरिच्छ॑तीरुरु॒चक्ष॑सं ।
उरु॒चक्ष॑समित्यु॒रुचक्ष॑सं ॥

[एवमेव पञ्चसन्धियुक्ताः सर्वा अपि विकृतयः पठ्यन्ते वेदविद्भिः ।]

पदक्रमविशेषज्ञो वर्णक्रमविचक्षणः ।

स्वरमात्राविशेषज्ञो गच्छेदाचार्यसंपदम् ॥

संहितापाठतः पुण्यं द्विगुणं पदपाठतः ।

त्रिगुणं क्रमपाठेन जटापाठेन षड्गुणम् ॥ (वराहपुराणे)

ऋग्वेद-मन्त्राणां वर्णानुक्रमसूची ।

अंहुं हुहन्ति स्तनयन्तं २, ७२, ६
 अंतेषु व ऋषयः ५, ५४, ११
 अंतेष्वा मरुतः खाद्यो ७, ५६, १३; तै. ब्रा. २, ८, ५, ५
 अंघोयुवस्तन्वस्तन्वते वि वयः ५, १५, ३
 अकर्म ते स्वपसो अभूम ४, २, १९, अधर्व. १८, ३, २४
 अकर्म दस्युरभि नो अमन्तु १०, २२, ८
 अकारि त इन्द्र गोतमेभिः १, ६३, ९
 अकारि मद्या समिधान तुभ्यं ४, ६, ११
 अकारि वामन्धसो ६, ६३, ३
 अकन्दयमिस्तनयन् १०, ४५, ४; वा. य. १२, ६; तै. सं. १, ३, १४, २; ४, २, १; २, २, २
 अकविहस्ता सुकृते ५, ६२, ६
 अकान्तसमुद्रः प्रथमे ९, ९७, ४०; साम. ५२९; १२५३;
 तैत्ति. धार. १०, १, १५; नि. १४, १६
 अको न यन्निः समिये ३, १, १२; नि. ६, १७
 अक्षयन्तः कर्णवन्तः सखायो १०, ७१, ७; नि. १, ९
 अक्षममीमदं ह्यव १, ८२, २; साम. ४१५; वा. य. ३, ५१, तै. सं. १, ८, ५, २
 अक्षानहो नक्षतनोत १०, ५३, ७
 अक्षास इदं कुशिनः १०, ३४, ७
 अक्षितोति सनेदिमं १, ५, ९; अधर्व. २०, ६९, ७
 अक्षीभ्यां ते बालिकाभ्यां १०, १६३, १; अधर्व. २, ३३, १;
 २०, ९६, १७
 अक्षेत्रविश्वेष्टविदं १०, ३२, ७
 अक्षौम्य दीव्यः कृषिमित्र १०, ३४, १३
 अक्षोदयच्छवसा क्षाम ४, १९, ४; तै. ब्रा. २, ४, ५, २
 अक्षो न चक्रयोः शूर ६, २४, ३; नि. १, ४
 अक्षगमिद्रातुवितरा ८, २५, ९
 अगच्छतं कृपमाणं परावति १, ११९, ८
 अगच्छन्तु विप्रतमः सखीयन् ३, ३१, ७
 अगतिम्न्र अयो बृहन्तः ३७, १०; अधर्व. २०, २०, ३; २०, ५७, ६
 अगतम माहा नमसा ७, १२, १; साम. १३०४; तै. ब्रा. ३, ११, ६, २
 अगम्युति क्षेत्रमागम ६, ४७, २०
 अगत्यः स्वनमानः स्वनित्रैः १, १७९, ६
 अगत्यस्य नम्रयः १०, ६०, ६

अगोदधाय गन्धिरे ८, २४, २०; अधर्व. २०, ६५, २
 अम आ याहि वीतये ६, १६, १०; साम. १, ६६०; तै. सं. २, ५, ७, ३; ८, १; तै. ब्रा. ३, ५, २, १
 अम आ याहामिभिः ८, ६०, १; साम. १५५२; अधर्व. २०, १०३, २
 अम वायुं पवसे ९, ६६, १९; साम. ६२७, १४६४; १५१८;
 वा. य. १९, ३८; ३५, १६; तै. ब्रा. २, ६, ३, ४; तै. आ. २, ५, १ तै. सं. १, ३, १४, ७, ४, २९, १; ५, ५, १, ६, ६, २
 अम ह्वा समिध्यसे ३, २४, २
 अम इन्द्र वरुण मित्र देवाः ५, ४६, २; वा. य. ३३, ४८
 अम इन्द्रश्च दास्युषो ३, २५, ४
 अम ओजिष्ठमा भर ५, १०, १; साम. ८१
 अमये मद्या ऋभवः १०, ८०, ७
 अमो यो मर्त्यो दुको ६, १४, १
 अमि यंतुरमन्तुरं ३, २७, ११
 अग्निं वः पूर्यं हुवे ८, २३, ७
 अग्निं वः पूर्यं गिरा ८, ३१, १४; तै. सं. १, ८, २२, ३
 अग्निं यधन्तु नो गिरः ३, १०, ६
 अग्निं विश ईकते १०, ८०, ६
 अग्निं विशा अमि द्रसः १, ७१, ७
 अग्निं विशातुवेपसं ८, ४३, २५
 अग्निं नो देवमग्निभिः ७, ३, १; साम. १०१९
 अग्निं नो देवयजया ८, ७१, १२
 अग्निं नो बृहन्तं अश्वराणाम् ८, १०२, ७; साम. ११, ९४६
 अग्निं सुदीतिं सुदशं ३, १७, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 अग्निं सुन्नाय दधिरे पुरो जनः ३, २, ५
 अग्निं सुतुं सवधुतं ३, ११, ४
 अग्निं सुतुं सवसो जातवेदसं ८, ७१, ११; साम. १५५५
 अग्निं होमेन बोधय ५, १४, १; वा. य. २२, १५;
 तै. सं. ४, १, ११, ४
 अग्निं हिमन्तु नो धियः १०, १५६, १; साम. १५२७
 अग्निं होवारमीकते वसुधितिं १, १२८, ८
 अग्निं होतारं प्र हुवे ३, १९, १
 अग्निं होतारं मन्ये दात्स्वं १, १२७, १; साम. ४६५;
 १८१३; अधर्व. २०, ६७, ३; वा. य. १५, ४७;
 तै. सं. ४, ४, ४, ८; निरुक्तं ६, ८

अग्निः पूर्वमिहविनिः १, १, २; ति. ७, १६
 अग्निः प्रवेन सम्मना ८, ४४, २१; साम. १७११ तै. ब्रा.
 ३, ५, ६, १
 अग्निः शुचिमततमः ८ ४४, २१, तै. सं. १, ३, १४, ८;
 ५, ५, ३
 अग्निः सनोति वीर्याणि ३, २५, २
 अग्निः सति वाजमरं १०, ८०, १
 अग्निं घृतेन वावृषुः ५, १४, ६
 अग्निनामिः समिधपते १, ११, ६; साम. ८४४; तै. सं.
 १, ४ ४६, ३; ३, ५, ११, ५; तै. ब्रा. १, ७, १२, ३
 अग्निना तुवंशं यदुं १, ३६, १८
 अग्निना रयिमभवत् १, १, ३; तै. सं. ३, १, ११, १,
 ४, ३, १३, ५
 अग्निनेन्द्रेण वरुणेन ८, ३५, १, नि. ५, ५
 अग्निं पं मन्ये यो वसुः ५, ६, १; साम. ४२५; १७३७;
 वा. य. १५, ४१
 अग्निं दूतं घृणीमहे १, ११, १; साम. ३, ७९०, अथर्व
 १०, १०१, १; तै. सं. २, ५, ८, ५; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 अग्निं दूतं पुगे दधे ८, ४४, ३
 अग्निं दूतं प्रति यदवधीत न १, १६१, ३
 अग्निं देवासो अग्निं ५, १६, ४८
 अग्निं देवासो मानुषीषु विष्णु १, ४, ३
 अग्निं द्वेषो योतवै नो गुणीमसि ८, ७१, १५
 अग्निं धीभिर्मनीषिणः ८, ४३, १९
 अग्निं न मा मयितं सं विवीपः ८, ४८, ६
 अग्निं नरो दीधितिभिः ७, १, १; साम. ७२, १३७३;
 नि. ५, १०
 अग्निमग्निं वः समिधा ६, १५, ६
 अग्निमग्निं वो अग्निं ८, ६०, १७
 अग्निमग्निं हवीमभिः १, ११, २; साम. ७९१, अथर्व.
 १०, १०१, २; तै. सं. ४, ३, १३, ८
 अग्निमच्छा देववता ५, १, ४
 अग्निमस्योष्पृगिधं ८, ३९, १; नि. ५, २३
 अग्निमिधानो मनसा ८, १०१, २१; साम. १९
 अग्निमीक्षिष्यावसे ८, ७१, १४; साम. ४९, अथर्व.
 १०, १०३, १
 अग्निमीक्षेभ्यं कर्म ५, १४, ५
 अग्निमीक्षे पुरोहितं १, १, १; तै. सं. ४, ३, १३, ३;
 नि. ७, १५
 अग्निमीक्षे मुजां यविष्ठं १०, २०, २
 अग्निमुक्थेऽपयः १०, ८०, ५

अग्निमुक्थसमयिता ३, २०, १
 अग्निं मंत्रं पुरुषि ८, ४३, ३१
 अग्निं भन्ये पितरमग्निमादि १०, ७, ३
 अग्निरग्निं भरद्वाजं १०, १५०, ५
 अग्निरग्निमाभूतोपहं ६, १४, ४
 अग्निरग्निं जन्मदा जातयेदा ३, २६, ७; वा. य. १८, ६६;
 नि. १४, २
 अग्निरग्निं प्रचेता ६, १४, २
 अग्निरग्निं वरुणो मित्रः १०, ६५, १
 अग्निरग्निं मन्यो विवितः १०, ८४, २; सथर्वं ४, ३१, १;
 नि. १, १७
 अग्निरग्निं सत्ये दवातु नः ८, ७१, १३
 अग्निरग्निं वृद्धः अग्निरग्निं ४, ११, ३
 अग्निरग्निं वृद्धो लघनरग्निं ७, ११, ४
 अग्निरग्निं वसव्यग्निं ४, ५५, ८
 अग्निरग्निं पुरोहितः ८, २७, १; साम. ४८
 अग्निरग्निं पवमानः ९, ६६, २०; साम. १५१९; वा. य.
 २, ६, २; तै. ब्रा. २, ५, २
 अग्निरग्निं वृद्धः रत्नमानः ३, ३१, ३
 अग्निरग्निं वृद्धः कामवन्ते ५, ४४, १५; साम. १८९७
 अग्निरग्निं देवानां अग्निः ८, ३९, ६
 अग्निरग्निं अथर्वणः १०, २१, ५
 अग्निरग्निं अरोक्षत ५, १४, ४
 अग्निरग्निं नो गिरा ५, १३, ३; साम. १४०६
 अग्निरग्निं सत्यति ५, २५, ६
 अग्निरग्निं वृद्धिं १०, ८०, ४; तै. सं. २, २, ११, ६
 अग्निरग्निं भिर्मनुष्यं जंतुभिः ३, ३, ६
 अग्निरग्निं राजनि ५, २५, ४
 अग्निरग्निं संवसुः ८, ३२, ७
 अग्निरग्निं देवानामभवत् १०, १५०, ४
 अग्निरग्निं वृद्धिं ३, २५, ३
 अग्निरग्निं स तेति ३, ११, ३
 अग्निरग्निं ये आजसा १०, ७८, २; नि. ३, १५
 अग्निरग्निं यो वन आ ९, ८८, ५
 अग्निरग्निं वृद्धं वनं ६, १८, १०
 अग्निरग्निं भग इव ३, २०, ४
 अग्निरग्निं यशसुव वेतु साधुवा ५, ११, ४
 अग्निरग्निं विवः ककुत् ८, ४४, १६; साम. २७; १५३१
 वा. य. ३, १२; १३, १४; १५, २०; तै. सं.
 १, ५, ५, १, ४, ४, १, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, १
 अग्निरग्निं सुवीर्यमग्निः १, ३६, १७

अग्निर्द्वयाणि जघनत् ६, १६, ३४, साम. ४; १३९६;
 वा. य. ३३, ९; तै. सं. ४, ३, १३, १; तै. मा. ३, ५, ६, १
 अग्निर्द्वं जरतः कर्णम् १०, ८०, ३
 अग्निर्द्वं नाम धासि १०, ११५, २
 अग्निर्द्वं जानि पुर्यः ८, ७, ३६
 अग्निर्द्वं वाजिनं विदो ५, ६, ३; साम. १७३८; तै. मा.
 ३, ११, ६, ४
 अग्निर्द्वं विष्मना निदः ६, १४, ५
 अग्निर्द्वंता कविऋतुः १, १, ५
 अग्निर्द्वंता गुहपतिः ६, १५, १३; तै. मा. ३, ५, १२, १
 अग्निर्द्वंता द्वास्वतः ५, ९, २
 अग्निर्द्वंता नो अश्वरे ४, १५, १; तै. मा. ३, ६, ४, १
 अग्निर्द्वंता न्यसीदत् ५, १, ६; तै. मा. १, ३, १४, १
 अग्निर्द्वंता पुरोहितो ३, ११, २
 अग्निश्च यन्मरुतो ५, ६०, ७
 अग्निश्चो मरुतो ३, २६, ५; तै. मा. २, ७, १२, ३
 अग्निष्वाचाः वितरः १०, १५, ११, अथर्व. १८, ३, ४४;
 वा. य. १९, ५९; तै. सं. २, ६, १२, २
 अग्निस्तिग्ममेन शोचिषा ६, १६, २८; साम. २२; वा. य.
 १७, १६; तै. सं. ४, ६, १, ५
 अग्निस्तुविश्रवस्तमं ५, २५, ५
 अग्निञ्चीणि त्रिधातुनि ८, ३९, ९; तै. सं. ३, २, ११, ३
 अग्नीपर्जन्यावचत् ६, ५२, १६
 अग्नी रक्षासि सेधति ७, १५, १०; अथर्व. ८, ३, २६;
 तै. मा. २, ४, १, ६
 अग्नीषोमा चेति तद् १, २३, ४; तै. मा. २, ८, ७, १०
 अग्नीषोमा पिष्टत् १, ९३, १२
 अग्नीषोमा य आहुति १, ९३, ३; तै. मा. २, ८, ७, १०
 अग्नीषोमा यो अथा वां १, ९३, २; तै. मा. २, ८, ७, ९
 अग्नीषोमावनेन वां १, ९३, १०
 अग्नीषोमाविमं सु मे १, ९३, १; तै. सं. २, ३, १४, २
 अग्नीषोमाविमानि नो १, ९३, ११
 अग्नीषोमा वृषणा वाजं १०, ६६, ७
 अग्नीषोमा सवेत्सा १, २३, ९; तै. सं. २, ३, १४, १;
 तै. मा. ३, ५, ७, २
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य १, २३, ७; तै. सं. २, ३, १४, २
 अग्ने अष्टा वदेह नः १०, १४१, १; अथर्व. ३, २०, २;
 वा. य. ९, २८; तै. सं. १, ७, १०, २
 अग्ने अपां समिप्यसे ३, २५, ५
 अग्ने पूर्वं भ्रातरो १०, ५१, ६
 अग्ने इळा समिप्यसे ३, २४, २

अग्ने कदा स आनुषक् ४, ७, २
 अग्ने कविर्धेवा असि ८, ६०, ३
 अग्ने केतुर्धेवामसि १०, १५६, ५; साम. १५३१
 अग्ने वृषस्य धीविभिः ८, १०२, १६
 अग्ने चिकिद्वाप्य नः ५, २२, ४
 अग्ने गरस्व त्वप्य आयुति ३, ३, ७
 अग्ने जरितर्विदपतिः ८, ६०, १९; साम. ३९
 अग्ने वृषस्य नो हविः ३, २८, १
 अग्ने वृषस्य प्रति हयं तद्वचः १, १४४, ७
 अग्ने तमपायं न इतोमे ४, १०, १; साम. ४३४; १७७७;
 वा. य. १५, ४४; १७, ७७; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 अग्ने तव सनुकस्य १, १०५, १३
 अग्ने तव स्वे अजर ८, २३, ११
 अग्ने तव अश्वो वयः १०, १४०, १; साम. १८१६; वा. य.
 १२, १०६; तै. सं. ४, २, ७, २
 अग्ने वृत्तियो सवने हि ३, २८, ५
 अग्ने ग्रीते वाजिना ३, २०, २; तै. सं. ३, २, ११, १
 अग्ने एवं यथा अस्या ८, २३, ३०
 अग्ने एवं यो यातुधानस्य १०, ८७, ५; अथर्व. ८, ३, ४
 अग्ने एवं नो अंतमः ५, २४, १; साम. ४४८; ११०७;
 वा. य. ३, २५, १५, ४८; २५, ४७; तै. सं.
 १, ५, ६, २; ४, ४, ४, ८
 अग्ने त्वमस्यपुयोधि १, १८९, ३; तै. मा. २, ८, २, ४
 अग्ने एवं पारया नव्यः १, १८९, २; तै. सं. १, १, १४, ४;
 तै. मा. २, ८, २, ५; तै. मा. १०, २, १
 अग्ने वा दाक्षुवे रयिं ३, २४, ५; तै. सं. २, २, १२, ६
 अग्ने दिवः सुतुरसि ३, २५, १
 अग्ने दिवो अर्णमच्छा ३, २२, ३; वा. य. १२, ४९;
 तै. सं. ४, २, ४, २
 अग्ने देवां इहा बह ज्ञानः १, १२, ३; साम. ७९२;
 अथर्व. २०, १०१, ३; तै. मा. ३, ११, ६, १
 अग्ने देवां इहा बह सावया १, १५, ४
 अग्ने धुमेन जागृषे ३, २४, ३
 अग्ने धृतमवाय तं ८, ४४, २५
 अग्ने नक्षत्रमवरं १०, १५६, ४; साम. १५३०
 अग्ने नय सुपया राये १, १८९, १; वा. य. ३, ३६; ७, ४३
 ४०, १६; तै. सं. १, १, १४, ३; ४, ४३; १;
 तै. मा. २, ८, २, ३; तै. मा. १, ८, ८, वाच. मा.
 १४, ८, ३, १
 अग्ने नि पाहि नसर्वं ८, ४४, ११
 अग्ने नेमिरां इव ५, १३, ६; तै. सं. २, ५, ९, ६

अग्ने पत्नीरिहा वह १, २२, ९; वा. य. २६, २०
 अग्ने पवस्व स्वपाः २, ६६, २१; साम. १५२०; वा. य.
 ८, ३८; तै. सं. १, ३, १४, ८; ५, ५, २; ६, ६, २, ८;
 तै. ब्रा. २, ६, ३, ४; तै. ब्रा. २, ५, १
 अग्ने पावक रोचिषा ५, २६, १; साम. १५२१; वा. य.
 १७, ८; तै. सं. १, ३, १४, ८; ५, ५, ३; ४, ६, १, २
 अग्ने पूर्वा अनुपतो १, ४४, १०
 अग्ने वाधस्व वि मृषो १०, १८, १२; तै. ब्रा. २, ५, ८, ११
 अग्ने भव सुपमिषा ७, १७, १
 अग्ने भूरीणि तव ३, २०, ३; तै. सं. ३, १, ११, ६
 अग्ने आतः सहस्रत ८, ४३, १६
 अग्ने मग्मानि तुभ्यं कं ८, ३९, ३
 अग्ने मग्नुं प्रतिनुवन् १०, १२८, ६; अथर्व. ५, ३, २;
 तै. सं. ४, ७, १४, २
 अग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिः ५, ६०, ८
 अग्ने माकिष्टे देवस्य ८, ७१, ८
 अग्ने मूळ महौ भसि ४, ९, १; साम. २३
 अग्ने यं यज्ञमध्वरं १, १, ४; तै. सं. ४, १, ११, १
 अग्ने यजस्व हविषा २, ९, ४
 अग्ने याजिष्ठो अघ्वरे ३, १०, ७; साम. १००
 अग्ने यत्ते दिवि वर्चः ३, २२, २; वा. य. १२, ४८; तै. ब्रा.
 ४, २, ४, २
 अग्ने यव्य विप्रो ६, १५, १४; तै. सं. ४, ३, १३, ४;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, ६; ६, १२, २
 अग्ने याहि वृत्वं ७, ९, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ४
 अग्ने याहि सुशस्तिभिः ८, २३, ६
 अग्ने युक्ष्वा हि ये तवा ६, १६, ४३; साम. २५; १३८३;
 वा. य. १३, ३६; तै. सं. ४, २, ९, ५
 अग्ने रक्षा णो अहसः ७, १५, १३; साम. २४; तै. ब्रा.
 २, ४, १, ६
 अग्नेरमसः समिवस्तु १०, ८०, २
 अग्नेरिन्द्रस्य सोमस्य २, ८, ६
 अग्नेर्गोयज्यभवत् १०, १३०, ४
 अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानां १, २४, २
 अग्नेर्वर्मं परि गोभिः १०, १६, ७; अथर्व. १८, २, ५८;
 तै. ब्रा. ६, १, ४
 अग्ने वाजस्य गोमतः १, ७९, ४; साम. ९९; १५६१,
 वा. य. १५, २५; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 अग्ने विवस्वदुपसः १, ४४, १; साम. ४०; १७८०
 अग्ने विश्वानि वार्या ३, ११, २
 अग्ने विधेभिः स्वनीक ६, १५, १६; तै. सं. ३, ५, ११, २

अग्ने विधेभिरतिभिः ३, २४, ४
 अग्ने विधेभिरा गहि ५, २६, ४
 अग्ने वीहि पुरोक्षां ३, २८, ३
 अग्ने वीहि हविषा ७, १७, ३
 अग्ने वृषान् आहुतिं ३, २८, ६
 अग्ने शक्रेते वयं ३, २७, ३; तै. ब्रा. २, ४, २, ५
 अग्ने शर्पतमा गन् ५, ५६, १
 अग्ने शर्षे महते सौमगाय ५, २८, ३; अथर्व. ७, ७३, १०;
 वा. य. ३३, १२; तै. ब्रा. २, ४, १, १, ५, २, ४
 अग्ने शुक्रेण शोचिषा विश्वाभिः १, १२, १२
 अग्ने शुक्रेण शोचिपोह १०, २१, ८
 अग्ने स क्षेपहतपा ६, ३, १
 अग्ने सहन्तमा भर ५, २३, १; तै. सं. १, ३, १४, ६
 अग्ने सहस्व पृतना ३, २४, १; वा. य. ९, ३७
 अग्ने सुखतमे रथे १, १३, ४; साम. १३५०
 अग्ने सुतस्य पीतये ५, ५१, १
 अग्ने स्तोमं जुवस्व मे ८, ४४, २
 अग्नेः स्तोमं मनामहे ५, १३, २; साम. १४०५
 अग्ने हंसि ग्य श्रिणं १०, ११८, १; तै. ब्रा. २, ४, १, ७
 अग्ने पिवा भूनां सुतं ४, ४६, १
 अग्नेगो राजप्यस्वविष्य २, ८६, ४५; साम. १६१६
 अग्ने वृहन्तुपसायुध्वो १०, १, १; वा. य. १२, १३;
 तै. सं. ४, २, १, ४
 अग्ने सिंधूनां पवमानः २, ८६, १२; साम. १०३३
 अगोरचक्षुरपतिष्ण्वेधि १०, ८५, ४४; अथर्व. १४, २, १७
 अग्नये विष्णवे वर्च ८, २५, १२
 अगावेगाद्योऽस्रोतोऽहः १०, १६३, ६; अथर्व. २, ३३, ७;
 २०, २६, २२
 अंगिरसो नः पितरः १०, १४, ६; अथर्व. १८, १, ५८;
 वा. य. १९, ५०; तै. सं. २, ६, १२, ६; नि. ११, १९
 अंगिरस्यन्ता उत विष्णुवंता ८, ३५, १४
 अंगितोमिरा गहि १०, १४, ५; अथर्व. १८, १, ५९;
 तै. सं. २, ६, १२, ६
 अधिकित्वाभिकितुवः १, १६४, ६; अथर्व. ९, २, ७
 अधिक्रद्द् वृषा हरिः ९, २, ६; साम. ४९७; १०४२; वा. य.
 ३८, २२; तै. ब्रा. ४, ११, ६
 अचित्ती यच्छ्रमा ४, ५४, ३; तै. सं. ४, १, ११, १
 अचेति दक्षा न्युनाकमृण्वयः १, १३९, ४
 अचेति दिवो दुहिता मघोनि ७, ७८, ४
 अचेत्यभिप्रिकितुः ८, ५६, ५; साम. ४४७
 अचोदसो नो भगवन्तु ९, ७९, १; साम. ५५५

अष्टयुता चिह्नो अमस्ता ८, २०, ५
 अष्ट ऋषे मास्तं गणं ५, ५२, १४
 अष्टा कविं वृमणो गा ४, १६, ९
 अष्टा कोशं मधुव्युतं ९, ६६, ११; साम. ६५८
 अष्टा शिरो मतयो ७, १०, ३; तै. ब्रा. २, ८, २, ४
 अष्टा च खेना नमसा ८, २१, ६
 अष्टा नः शिरशोचिं ८, ७१, १०; साम. १५५४
 अष्टा वृचक्षा असरत् ९, ९२, २
 अष्टा नो अंगिरसायं ८, २३, १०
 अष्टा नो मित्रमहो देव ६, २, ११
 अष्टा नो मित्रमहो देव देवान् ६, १४, ६
 अष्टा नो याद्या वह ६, १६, ४४; साम. १३८४
 अष्टा म इन्द्रं मतयः १०, ४३, १; अथर्व. २०, १७, १
 अष्टा मही वृहती गंतमा ५, ४३, ८
 अष्टायं वो मरुतः ७, ३६, २
 अष्टा यो गंता नाधमान ४, २९, ४
 अष्टा वदा तना गिरा १, ३८, १३
 अष्टा यद् तवसं गीर्भिः ५, ८३, १; तै. ब्रा. २, ४, ५, ५
 अष्टा विवक्षिं रोदसी ३, ५७, ४
 अष्टा वो अग्निमवसे ५, २५, १
 अष्टा वोच्य शुशुचानं ४, १, १९
 अष्टा वो देवीसुपसं ३, ६१, ५
 अष्टा समुद्रमिदवः ९, ६६, १२; साम. ६५९
 अष्टा सिधुं सानृतमानं ३, ३३, ३
 अष्टा हि त्वां सहसः सुनो ८, ६०, २; साम. १५५३;
 अथर्व. २०, १०३, ३
 अष्टा हि सोमः कलशाद् ९, ८१, २
 अष्टिद्रा शर्म जरितः ३, १५, ५
 अष्टिद्रा सुनो सहसो नो १, ५८, ८
 अजा अन्यस्य वङ्गयः ६, ५७, ३
 अजातशत्रुमजरा स्वर्ती ५, ३४, १
 अजा वृत् इन्द्र वृषपत्नीः १, १७४, ३
 अजायः पशुषा वाजपत्यो ५, ५८, २; तै. ब्रा. २, ८, ५, ४
 अजिरासस्तदप ईयमाना ५, ४७, २
 अजिरासो हरयो येत आशव ८, ४९, ८
 अजीजनस्मृतं मर्यासः ३, २९, १३; तै. ब्रा. १, २, १, १९
 अजीजनो अमृतं ९, ११०, ४; साम. १५०८
 अजीजनो हि पवमान २, ११०, ३; साम. १३६५;
 वा. य. २२, १८
 अजीतयोऽहृतये ९, ९६, ४
 अजैष्वाद्यासनाम च ८, ४७, १८; १०, १६४, ५

अजैष्वाद्यासनाम च १०, १६४, ५
 अजो न क्षां दाधार पृथिवीं १, ६७, ५
 अजो भागस्तपसा सं १०, १६, ४; अथर्व. १८, २, ८;
 तै. आ. ६, १, ४
 अजोहवीदक्षिना तौग्यो १, ११७, १५
 अजोहवीदक्षिना वर्तिका १, ११७, १६; नि. ५, २१
 अजोहवीक्षासत्या करा वो १, ११६, १३
 अज्येष्ठासो अकनिष्ठासः ५, ६०, ५
 अज्रे चिदस्मै कृणुया न्यंचनं ८, २७, १८
 अजते ब्रजंते ९, ८६, ४३; साम. ५६४; १६१४; अथर्व.
 १८, ३, १८
 अंजति त्वामप्वरे ३, ८, १; तै. ब्रा. ३, ६, १, १; नि. ८, १८
 अंजति यं प्रययंतो न विप्राः १, ४३, ७; तै. आ. ४, ५, २
 अंजत्येनं मध्वो रसेन ९, १०९, २०
 अत उ स्वा पितृभृतः १०, १, ४
 अतः परिउमद्या गहि १, ६, ९; अथर्व. २०, ७०, ५
 अतः समुद्रमुद्वतः ८, ६, २९
 अतः सहस्रनिर्णिजा ८, ८, ११
 अतप्यमानेऽभवसावंती १, १८५, ४
 अतस्त्रिदं न उपा ८, ९२, १०; साम. २१५
 अतस्त्वा रयिमभि ९, ४८, ३; साम. ८३८
 अतारिपुंरता गव्यवः सं ३, ३३, १२
 अतारिष्म तमसस्वारमस्य प्रति १, १८३, ६; १, १८४, ६
 अतारिष्म तमसस्वारमस्य प्रति स्तोमं ७, ७३, १
 अतारिष्म तमसस्वारमस्योपा १, ९२, ६
 अतिवृष्टं ववक्षिया ३, ९, ३
 अति श्री सोम रोचना ९, १७, ५
 अतिथिं मानुषाणां ८, २३, २५
 अति द्रव सारमेयो १०, १४, १०; अथर्व. १८, २, ११;
 तै. आ. ६, ३, १
 अति नः सश्रतो नय १, ४२, ७
 अति नो विविधा पुरु ८, ८३, ३
 अति वा यो मरुतो ६, ५२, २; अथर्व. २, १२, ६
 अति वावो ससतो याहि १, १३५, ७
 अति वारान्धवमानो असिपय ९, ६०, ३
 अतिविद्धा विधुरेणा विद्धा ८, ९६, २
 अति विश्वाः परिष्ठाः १०, ९७, १०; वा. य. १२, ८४;
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 अति श्रुति तिरश्चता ९, १४, ६
 अतिश्रुतीनामनिवेशानां १, ३२, १०; नि. २, १६
 अतीतु श्रुक्र ओहत ८, ६९, १४; अथर्व. २०, ९२, ११

अतीयाम निदस्त्रिः ५, ५३, १४
 अतीहि मनुपाविणं ८, ३२, २१; साम. २२३
 अतृणुवते विपतम ४, १२, ३
 अतो देवा अवन्तु नः १, २२, १६; साम. १६७४
 अतो न आ नूनतिथी ५, ५०, ३
 अतो वयमेवमेभिर्बुजानाः १, १६५, ५
 अतो विश्वान्वस्रुता १, २५, ११
 अत्वं हविः सचते सच्च धातुः ५, ४४, ३
 अत्वं मृजति कलसे २, ८५, ७
 अथायातमभिन ५, ७५, २; साम. १७४४
 अथा बृधस्त् रोहिता ४, २, ३
 अथासो न ये मरुतः ७, ५६, १६; तै. सं. ४, ३, १३, ७
 अथा हियाना न हेरुभिः ९, १३, ६; साम. ११९१
 अथू पवित्रमकमीष्ट २, ४५, ४
 अत्युर्मिमेत्सरो मदः ९, १७, ३
 अथो न हियानो अभि ९, ८६, ३
 अथो नाउमन्सगप्रतप्तः १, ६५, ६
 अत्रा ते रूपमुत्तमं १, १६३, ७; वा. य. २९, १८;
 तै. सं. ४, ६, ७, ३; नि. ६, ८
 अत्रा वि नेमिरेषां ८, ३४, ३; साम. १८०८
 अत्राह गोरमन्वत १, ८४, १५; साम. १४७; २१५
 अथर्व. २०, ४१, ३; तै. वा. १, ५, ८, १; नि. ४, २५
 अत्राह तद्दधे मज्ज आहुतिं १, १३५, ८
 अत्राह ते हरिवस्ता उ ४, २२, ७
 अत्रिमनु स्वराज्यं २, ८, ५
 अत्रियद्दामवरोहन् ५, ७८, ४
 अत्रीणां स्तोममन्त्रिनो मह ८, ३६, ६
 अत्रेणु मे मंससे सत्यमुक्तं १०, २७, १०
 अत्रेरिष शृणुते र्वस्तुति ८, ३५, १९
 अत्रैव वोपि नह्यामि १०, १६६, ३
 अथा ते अगिरस्त्रमः १, ७५, २
 अथा ते अन्तमानाम् १, ४, ३; साम. १०८९; अथर्व
 २०, ५७, ३; ६८, ३
 अथा न उभयेषां १, २६, ९
 अदत्रया दयते वार्याणि ५, ४९, ३
 अददा अर्मा महते वयस्त्वये १, ५१, १३
 अदन्व ह्येते पवसे ९, ८५, ३
 अदन्वस्य स्वधावतः ८, ४४, २०
 अदन्वेभिः सवितः ६, ७१, ३; वा. य. ३३, ६९, ८४;
 तै. सं. १, ४, २४, १; तै. वा. २, ४, ४, ७
 अदन्वोभेस्तव गोपाभिः ६, ८, ७

अदर्वस्त्रमसृजो वि स्वानि ५, ३२, १; साम. ३१५;
 नि. १०, ९
 अदर्शि गातुरवे वरीयसी १, १३६, २
 अदर्शि गातुवित्तमः ८, १०३, १; साम. ४७; १५१५
 अदान्मे पौरुकुत्स्यः ८, १९, ३६
 अदाभ्यः पुरपृता ३, ११, ५; साम. १५५६; तै. वा.
 २, ४, ८, १
 अदाभ्येन प्रोक्षिषा १०, ११८, ७
 अदाभ्यो भुवनानि ४, ५३, ४
 अदितिर्घावाष्ट्रयिषी ऋते १०, ६६, ४
 अदितिर्घौरदितिरंतश्निं १, ८९, १०; अथर्व. ७, ६, १;
 वा. य. २५, २३; तै. वा. १, १३, २; नि. ४, २३
 अदितिर्न उरुण्यतु ८, ४७, ९; तै. सं. १, ५, ११, ५
 अदिदिनो दिवा ८, १८, ६
 अदितिर्हजनिष्ट १०, ७२, ५
 अदिते मित्र वरुणोत् २, ३७, १४
 अदित्संतं धिदापुणे ६, ५३, ३
 अदिद्युतस्त्वपाको ६, ११, ४; अथर्व. ३, ३, १
 अदधमस्य केतवः १, ५०, ३; अथर्व. १३, २, १८;
 २०, ४७, १५; वा. य. ८, ४०
 अदद्यान्हंरयायती १, १२१, २
 अदेदिष्ट वृषहा गोपतिर्गाः ३, २१, २१
 अदेवाहेवः प्रचता १०, १२४, २
 अदेवेन मनसा २, २३, १२
 अतो यद्वाक्यं पृवते १०, १५५, ३
 अत्रीदिन्म प्रस्थितेमा १०, ११६, ८; नि. ६, १६
 अत्रिः सोम पशुचानस्य ९, ७४, ९
 अथा चिन्तु चित्तदयो ६, ३०, ३; नि. ४, १७
 अथा दूतं वृणीमहे १, ४४, ३
 अथा देवा उदिता सूर्यस्य १, ११५, ६; वा. य. ३३, ४२;
 तै. वा. २, ८, ७, २
 अथाथा अश्वा इन्द्रः ८, ६१, १७; साम. १४५८
 अथा नो देव सवितः ५, ८२, ४; साम. १४१; तै. वा.
 २, १४, ६, ३; तै. वा. १०, १०, २
 अथा सुरीय यदि यातुधानः ७, १०४, १५; अथर्व. ८, ४, १५;
 नि. ७, ३
 अथेणु प्राणीदममभिन १०, ३२, ८
 अत्रिणा ते मन्दिनः १०, २८, ३
 अत्रिभिः सुतः पवते गमस्त्योः ९, ७१, ३
 अत्रिभिः सुतः पवसे पवित्र ९, ८६, २३
 अत्रिभिः सुतो मतिभिः ९, ७५, ४

अद्रोषमा बहोशतो यविष्य ८, ६०, ४
 अद्रोष सत्यं तव तन्महिम्नं ३, ३२, १.
 अद्रो विद्वत्मा अन्तर्दुरोणे १, ७०, ४
 अद्रोषो अथ बहिषः १०, ३५, १
 अद्रोषो नो मरुतो यातुं ५, ८७, ८
 अधः पश्यस्व मोपरि ८, ३३, १९
 अध कृत्वा मघवन्तुभ्यं देवाः ५, २९, ५
 अध क्षपा परिष्कृतः २, ९२, २; साम. १६३१
 अध रमंता नहुषो ह्यं तूरेः १, १२२, ११
 अध रमंतोशना पुच्छतेवां १०, २२, ६
 अध जिह्वा पापतीति ६, ६, ५; नि. ४, १७
 अध उमो अध वा दिवः ८, १, १८; साम. ५२
 अध ते विश्वमनु हावद्विद १, ५७, २; अथर्व. २०, १५, २
 अध त्वं द्रुप्तं विश्वं विचक्षणं १०, ११, ४; अथर्व. १८, १, २१
 अध त्वमिन्द्र विद्धि १०, ६१, २२
 अध स्वष्टा ते मघः ६, १७, १०
 अध त्वा धियो पुरः ६, १७, ८
 अध निविशीमौ अभ्योजसा २, २२, २; साम. १४८८
 अध पुतावः पित्रोः ४, ५, १०
 अध धौक्षिते अपसा ६, १७, ९
 अध द्रुप्तो अंशुमस्या उपस्थे ८, ९६, २५; अथर्व. २०, १३७, ९
 अध धारया मध्वा ९, ९७, ११; साम. १०२०
 अध प्र जज्ञे तरणिर्ममनु १, १२१, ६
 अध मिवमिषिराव ८, ४६, २९
 अध ह्यायोगिरति दासधन्यान् ८, १, ३३
 अध यक्षारये गणे ८, ४६, ३१
 अध यद्विमे पवमान ९, ११०, २; साम. १४९६
 अध यज्ञाजाना गविष्टो १०, ६१, २३
 अध ध्रुवं कवर्पं वृद्धं ७, १८, १२
 अध धेतं कलशं ९, ७४, ८
 अध धेतं कलशं गोभिरक्तम् ४, २७, ५
 अध स्म यस्याच्यवः ५, ९, ५
 अध स्मा ते चर्पणयो ६, २५, ७
 अध स्मा न उद्वता २, ३१, २
 अध स्मा नो वृधे अब ६, ४६, ११
 अध स्मास्य पनयन्ति ६, ११, ५
 अध स्या योयणा मही ८, ४६, ३३
 अध स्वनाहुत बिम्बुः १, ९४, ११
 अध स्वनाम्भस्तां विश्व १, ३८, १०
 अध स्वमस्य निर्विदे १, १२०, १२
 अधाकृणोः पृथिवीं २, १३, ५

अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं २, १७, ३
 अधा गाव उपसार्ति १०, ६१, २१
 अधा चिन्तु पादिषिषामहे १०, १३२, ३
 अधा ते अग्रतिष्ठन्तं ८, ९३, १२
 अधा त्वं हि नरहरः ८, ८४, १; साम. १५५१
 अधा नरो न्योहतेऽथा ५, ५२, ११
 अधा नो विश्वतोभग १, ४२, ६
 अधा न्वस्य जेन्यस्य १०, ६१, २४
 अधा न्वस्य संदर्शं जगन्वाद् ७, ८८, २
 अधा मन्वे मृद्वसुधम् ६, ३०, २
 अधा मन्वे अन्ते अस्मा अधा २, १०४, ७
 अधा महीं न आयस्याना ७, १५, १४
 अधा मातृरुपसः सप्त विधा ४, २, १५
 अधा यथा नः पितरः परासः ४, २, १६; अथर्व. १८, ३, २१;
 वा. य. १९, ६९; ते. सं. २, ६, १२, ४
 अधावि धीतिरसुप्तं १०, ३१, ३
 अधा यो विश्वा भुवनाधिः २, १७, ४
 अधाद्यनिर्मातृबोषु विष्टु ३, ५, ३
 अधारयतं पृथिवीं ५, ६२, ८
 अधारयत वृहवः १, १०, ८
 अधासु मन्त्रो अरतिः १०, ६१, २०
 अधा ह बह्वयमग्ने त्वया ४, २, १४
 अधा ह यन्तो अभिना ७, ७४, ५
 अधा हि कात्या पुवं ५, ६६, ४
 अधा हिन्वान हन्दित्रं ९, ४८, ५; साम. ८३९
 अधा हि विद्वोऽभ्योऽसि ६, २, ७
 अधा हीन्द्र गिर्वेणः ८, ९८, ७; साम. ४०६; ७१०; अथर्व.
 २०, १००, १
 अधा होतान्यसीदो ६, १, १; ते. ब्रा. ३, ६, १०, १
 अधा ह्यस एषां ५, १६, ४
 अधा ह्यमे क्रतोर्भद्रस्य ४, १०, १; साम. १७७८; वा. य.
 १५, ४५; ते. सं. ४, ४, ४, ७
 अधा ह्यमे मङ्गा निषद्या १०, ६, ७
 अधि घामस्याद् वृषभो ९, ८५, ९
 अधि ह्योरदधा उर्य्यं वचा १, ८३, ३; अथर्व. २०, २५, ३
 अधि न ह्यमैषां ८, ८३, ७; वा. य. ३३, ४७
 अधि पुत्रोपमभवः १०, ३३, ७
 अधि पेशांसि वपते नृद्विष १, ९२, ४
 अधि ध्रुवः पणीनां ६, ४५, ३१
 अधि यद्विन्म्याधिनीव ९, ९४, १; साम. ५३९; ते. सं.
 ७, १, २०, १

अधि यस्तस्यो केशवन्ता १०, १०५, ५
 अधि या वृहतो दिवः ८, २५, ७
 अधि श्रियं नि दधुक्षार १, ७२, १०
 अधि श्रिये दुहिता ६, ६३, ५
 अधि सानौ नि जित्वे १, ८०, ६
 अधीम्बन्न सप्ततिं सप्त च १०, ९३, १५
 अधीन यन्त्रिरीणां ८, ७, १४
 अधीवासं परि मात् १, १४०, ९
 अधुक्षत मिथं मधु ९, २, ३; साम. १०३९
 अधुक्षत्पिप्लुपीमिथं ८, ७२, १६
 अधेतुं दत्ता स्यं वि पक्षाम् १, ११७, २०
 अध्वर्यवः कर्तना २, १४, ९
 अध्वर्यवः पयसोधरं २, १४, १०
 अध्वर्यवश्चक्रवांसो मधूनि ५, ४३, ३
 अध्वर्यवा तु हि पिबन् ८, ३२, २४
 अध्वर्यवोऽप इवा समुद्रं १०, ३०, ३
 अध्वर्यवो भरतेन्द्राय २, १४, १; नि. ५, १
 अध्वर्यवो य उरणं २, १४, ४
 अध्वर्यवो यः शतं शंस्य २, १४, ६
 अध्वर्यवो यः शतं २, १४, ७
 अध्वर्यवो यः स्वधनं २, १४, ५
 अध्वर्यवो यं नरः २, १४, ८
 अध्वर्यवो यो भवो वन्निवांसं २, १४, २
 अध्वर्यवो यो दिव्यस्य २, १४, ११; नि. ३, २०
 अध्वर्यवो यो वृमीकम् २, १४, ३
 अध्वर्यवोरुणं दुग्धमंशु ७, ९८, १; अधर्व. २०, ८७, १
 अध्वर्यवो हविस्मन्तो हि १०, ३०, २
 अध्वर्युं वा मधुपाणिं १०, ४३, ३
 अध्वर्युमिः पंचभिः ३, ७, ७
 अध्वर्यो अग्निभिः सुतं ९, ५१, १; साम. ४९९; १२२५;
 वा. य. २०, ३१
 अध्वर्यो द्रावया त्वं ८, ४, ११; साम. ३०८
 अध्वर्यो वीर प्र महे ६, ४४, १३
 अनच्छये नृरागात् जीवं १, १६४, ३०; अधर्व. ९, १०, ८
 अनसमप्सु दुष्टं ९, १६, ३
 अनमीवा उपस आ १०, ३५, ६
 अनमीवास इत्यया मदन्तो ३, ५९, ३; तै. सं. २, ८, ७, ५
 अनशोणं वृषभं मद्रजिह्वं १, १९०, १; नि. ६, २३
 अनशोणो ह्येषां पन्था ८, १८, २
 अनशोराति वसुदामुप स्तुहि ८, ९९, ४; साम. १३२०;
 अधर्व. २०, ५८, २; नि. ६, २३

अनवचैरभि युभिः १, ६, ८; अधर्व. २०, ४०, २, ७०, ४
 अनवस्ते रथमथाय तक्षन् ५, ३१, ४; सा. ४३९, ४४०;
 तै. सं. १, ६, १२, ६
 अनशो जातो अगभीक्षुर्वा १, १५२, ५
 अनशो जातो अनभीक्षु ४, ३६, १
 अनस्वन्ता सप्ततिर्मांहेमं ५, २७, १
 अनागासो अदित्ये ५, ८२, ६
 अनापृष्ठानि धृषितः १०, १३८, ४
 अनातुदो वृषभो जग्मिः २, २३, ११
 अनातुदो वृषभो दोधतः २, २१, ४
 अनायतो अनियतः कथायं ४, १३, ५; ४, १४, ५
 अनारम्भणे तद्वीरयेया १, ११६, ५
 अनिरेण वचसा फलवेन ४, ५, १४
 अनुकामं तर्पयेयां १, १७, ३
 अनु कृष्णे वसुधिते जिहाते ३, ३१, १७
 अनु कृष्णे वसुधिते येमाते ४, ४८, ३
 अनु तदुर्वो रोदसी ७, ३४, २४
 अनु तसो जास्वतिः ७, ३८, ६
 अनु ते दाधि मद्र हृदिष्याय ६, २५, ८; तै. सं. १, ६, ११, ११
 तै. या. २, ८, ५, ७
 अनु ते शुष्मं तुरयंतमीयतुः ८, ९९, ६; साम. १६३८;
 अधर्व. २०, १०५, २; वा. य. ३३, ६७
 अनुत्तमा ते मघवन्नक्तिर् १, १६५, ९; वा. य. ३३, ७९
 अनु त्रितस्य युध्यतः ८, ७, २४
 अनु त्वा मही पाजसी अचक्रं १, १२२, ११
 अनु त्वा रथो अनु मर्यो अवेन् १, १६३, ८; वा. य. २९, १९;
 तै. सं. ४, ६, ७, ३
 अनु त्वा रोदसी उभे क्रक्षमाणं ८, ७६, ११; साम. ९८९;
 अधर्व. २०, ४२, २
 अनु त्वा रोदसी उभे चक्रं ८, ६, ३८
 अनु त्वाहिने अध वेव ६, १८, १४
 अनु त्वावागृथिवी ६, १८, १५
 अनु द्रवसास हृदवः ९, ६, ४
 अनु द्वा जहिता नयः ४, ३०, १९
 अनु पूर्वाण्योक्त्या ८, २५, १७
 अनु प्रत्ययौक्तः ८, ६९, १८; अधर्व. २०, ९२, १५
 अनु प्रत्ययौक्तः १, ३०, ९; साम. ७४४; अधर्व. २०, २६, ३
 अनु प्रत्यास आयवः २, २३, २; साम. ५०२
 अनु प्र येजे जन माजो ६, ३६, २
 अनु यदीं मरुतो मन्दसानं ५, २९, २
 अनु यताय रन्ध्रयन्त्रता १, ५१, ९

अनु सुताममर्ति तर्ध्व ५, ६२, ५
 अनुस्पष्टो भवत्येषः १०, १६०, ४; अथर्व. २०, ९६, ४
 अनु स्वधामक्षरघापो १, ३३, ११; तै. भा. २, ८, ३, ४
 अनु हि स्वा सुर्व सोम ९, ११०, २; साम. ४३२; १३६६
 अनुनोदत्र हस्तयत्रो अद्वि ५, ४५, ७
 अनुपे गोमान्नोभिरक्षाः ९, १०७, ९; साम. ९९८, नि. ५, ३
 अनुक्षरा क्षज्वः १०, ८५, २३; अथर्व. १४, १, ३४
 अनेनो वो मरुतः ६, ६६, ७
 अनेहसं धो हवमानमूतये ८, ५०, ४
 अनेहसं प्रतरणं वि वक्ष्णं ८, ४९, ४
 अनेहो दात्रमदितेरनवं १, १८५, ३
 अनेहो न उरुमजे ८, ६७, १२
 अनेहो मित्रार्यमन् ८, १८, २१
 अन्तरिक्षां रजसो १०, ९५, १७
 अन्तरिक्षेण पवति १०, १३६, ४; अथर्व. ६, ८०, १
 अन्तरिक्षे पथिभिः १०, १६८, ३
 अन्तरिक्षंति तं जने ८, ७२, ३
 अन्तरिक्षैस्तनयाय ६, ६२, १०
 अन्तर्द्वतो रोदसी वरुम ह्यते ३, ३, २
 अन्तर्वच छ जिघांसतः १०, १०२, ३
 अन्तर्धाम ह्यसे २, ६, ७
 अन्तर्धाम प्रागा अदितिर्मेवा ८, ४८, २
 अन्तर्धरति रोचना १०, १८९, २; साम. १३७७; अथर्व.
 ६, ३१, २; २०, ४८, ५; वा. य. ३, ७; तै. सं.
 १, ५, ३, १
 अग्निं चित् संतमह ८, ११ ४
 अग्निवामा दूरे धमित्रसुच्छ ७, ७७, ४
 अग्न्यवध कर्षैरमन्दु ६, २४, ५
 अग्न्यमस्मन्निवा ह्यम ८, ७५, १३; तै. सं. २, ६, ११, ३
 अग्न्यम ५ एवं यम्यग्नाः १०, १०, १४; अथर्व. १८, १, १६;
 नि. ११, ३४
 अग्न्यमत्तममाजुषं ८, ७०, ११
 अग्न्यस्या बलसं रिहती ३, ५५, १३
 अग्न्या वो अग्न्यामवतु १०, ९७, १४; वा. य. १२, ८८
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 अग्ने जायां परिश्रुतांस्तस्य १०, ३४, ४
 अग्न्योऽग्न्यमनु गृन्नाति ७, १०३, ३
 अग्न्यपो अग्न्यतृप्तमोजसा ७, ८२, ३
 अग्न्यस्य सूर्यं वरुतो प्रस्ताव ८, १, ३४
 अग्न्यह मासा अग्न्यिद्वानि १०, ८९, १३; तै. सं. १, ७, १३, १
 अग्न्येको वदति वदति २, १३, ३

अपाङ्गान्तो अरावणः ९, १३, ९; साम. ११९५
 अपाङ्गवेपि पवमान ९, ९६, २३
 अपाङ्गपवते सृष्टः ९, ६१, २५; साम. ५१०; १२१३
 अपाङ्गपवते सृष्टः ९, ६३, २४; साम. ४२२; १२३७
 अपाङ्गस्तोम रक्षसः २, ६३, २९
 अप ज्योतिषा तमो १०, ६८, ५; अथर्व. २०, १६, ५
 अप ॥ वृजिनं त्रिषु ६, ५१, १३; साम. १०५
 अप त्वं परिपथिनं १, ४२, ३
 अप त्या अस्तुरनिरा ८, ४८, ११
 अप त्वे वायवो यया १, ५०, २; अथर्व. १३, २, १७;
 २०, ४७, १४
 अप द्वारा मतीनां ९, १०, ६; साम. ११२४
 अप नः शोशुवदं १, ९७, १-८; अथर्व. ४, ३३, १; तै. भा.
 ६, १०, १, ११, १
 अप प्राच ईह विश्वान् १०, १३१, १; अथर्व. २०, १२५, १;
 तै. भा. २, ४, १, २
 अप योरिन्द्रः पापजे १०, १०५, ३
 अपाङ्गिदेव विभ्यो वसूनाः ३, ३१, १६
 अपाङ्गं गोपामनियद्यमानं १, १६४, ३१; १०, १७७, ३;
 ऐ. आ. २, ६; अथर्व. ९, १०, ११; वा. य. ३, ७, १७;
 तै. भा. ४, ७, १; नि. १४, ३
 अपाङ्गं ग्रामं बहमानं १०, २७, १९
 अपाङ्गं त्वा मनसा चेतितानं १०, १८३, १
 अपाङ्गं त्वा मनसादीप्त्वानां १०, १८३, २
 अपाङ्गमस्य महतः १०, ७९, १; नि. ६, ४
 अप स्वसुरुषसो नमिज्जहीते ७, ७१, १
 अप हत रक्षसो मंगुरावतः १०, ७६, ४
 अपाः पूर्वेषां हरिः १०, ९६, १३; अथर्व. १०, ३०, ३
 अपाः सोममस्तमिन्द्र ३, ५३, ६
 अपागृह्यमृतां १०, १७, २; अथर्व. १८, २, ३३;
 नि. १२, १०
 अपां गर्गं वसोतम् ३, १, १३
 अपाद् प्राकेति स्वधवा १, १६४, ३८; ऐ. आ. २, ८; अथर्व.
 ९, १०, १६; नि. १४, २३
 अपावहसो अदृतन्यत् १, ३२, ७
 अपावित उतु नमित्रतमः ६, ३८, १
 अपादिद्वो अपादिमिनः ८, ६२, ११; अथर्व. २०, ९२, ८
 अपावुत्तिष्यं क्षतः ८, ९२, ४; साम. १४५
 अपादेति प्रथमापहृतीनां १, १५२, ३; अथर्व. ९, १०, २३
 अपावोप्रावत पोत्रावमन् २, ३७, ४
 अपावमद्विवास्तीः ८, ८९, २; वा. य. ३३, ९५

अपां नपातमवसे १, २२, ६
 अपां नपादा हस्त्याद्युपस्थं २, ३५, ९; तै. सं. २, ५, १२२, १
 अपान्यदेत्यभ्या १, १२३, ७
 अपामतिष्ठत्वरुणं तमः १, ५४, १०
 अपाम सोमममृता अभूम ८, ४८, ३; तै. सं. ३, २, ५, ४
 अपामिदं न्ययनं १०, १४२, ७; अथर्व. ६, १०६, २; तै. सं.
 ४, ६, १, ३; वा. य. १७, ७
 अपामिवैवूर्मयस्तुराणाः ९, ९५, ३; साम. ५४४
 अपामीवां सविता १०, १००, ८
 अपामीवामप विन्वा १०, ६३, १२
 अपामीवाप त्रिधं ८, १८, १०; साम. १०४७
 अपामुपस्थे महिषा ६, ८, ४; नि. ७, २६
 अपामूर्मिमद्विज्व ८, १४, १०; अथर्व. २०, २८, ४; ३९, ५
 अपां वेर्षं जीवधन्यं १०, ३६, ८
 अपां फेनेन नमुचेः १, १४, १३; साम. २११; अथर्व.
 २०, २९, ३; वा. य. १९, ७१
 अपां मध्ये तस्थिवांसं ७, ८९, ४
 अपाव्यस्यान्धसः २, १३, १
 अपारो वो महिमा ५, ८७, ६
 अपि पंधाग्रमह्नि ६, ५१, १६; वा. य. ४, २९, तै. सं.
 १, २, ९, १
 अपिक्कटुवः सुतम् ८, ४५, २६; साम. १३१
 अपि वृक्ष पुराणवत् ८, ४०, ६; अथर्व. ७, ९०, १
 अपि धुतः सविता ७, ३८, ३
 अपृष्यां पुरुतमानि ६, ३२, १; साम. ३२२
 अपेत वीतं पि च सपेतातः १०, १४, ९; अथर्व. १८, १, ५५;
 वा. य. १२, ४५; तै. सं. ४, २, ४, १; तै. ब्रा.
 १, २, १, १६; तै. आ. १, २७, ५; ६, ६, १
 अपेदं द्विपतो मनः १०, १५२, ५; अथर्व. १, २१, ४
 अपेहि मनसस्पते १०, १६५, १; अथर्व. २०, ९६, २३;
 नि. १, १७
 अपो वेवीरुपह्वये १, २३, १८; अथर्व. १, ४, ३
 अपो महीरभिदास्तेः १०, १०४, ९
 अपो यदग्निं पुरुहूत ४, २६, ८; अथर्व. २०, ७७, ८
 अपो वसानः परिकोशमपति ९, १०७, २६
 अप्रो वृत्रं वधिवीसां ४, १६, ७; अथर्व. २०, ७७, ७
 अपोषा अनसः सरस्तं ४, ३०, २०; नि. ११, ४७
 अपो धुण इयं शरुः ८, ६७, १५
 अपो सुम्यक्ष वरुण २, २८, ६; नि. १३, १
 अपो ह्येषामनुपेव वेवाः ४, ३३, ९
 अपूर्णै मरुत ऋषिः ३, ५१, ९

अप्रस्वतीमाधिया वाचम् १, ११२, २४; वा. य. ३४, २९
 अप्रसिक्तं वसु विभर्षि हस्तयो १, ५५, ८
 अप्रतीतो जयति सं धनानि ४, ५०, ९
 अप्रयुच्छन्नं प्रयुच्छद्भिरे १, १४३, ८
 अप्रामिसत्य मघवन् ८, ६१, ४
 अप्रसरां गंधर्वाणां १०, १३६, ६
 अप्रसरा जारमुपसिप्मियाणा १०, १२३, ५
 अप्रसा इन्द्राय वायवे ९, ६५, २०; साम. ९९५
 अप्सु रवा मधुमत्तमं ९, ३०, ५
 अप्सु धृतस्य हरिवः १०, १०४, २; अथर्व. २०, ३३, १
 अप्सु मे सोमो अमवीत् १, २३, २०; १०, ९, ६; अथर्व.
 १, ६, २, तै. ब्रा. २, ५, ८, ६
 अप्सवस्ते सधिष्टव ८, ४३, ९; वा. य. १२, ३६, तै. सं.
 ४, २, ३, २; ११, ३
 अप्सवन्तरमृतमप्सु मेपतं १, २३, १९; अथर्व. १, ४, ४;
 वा. य. ९, ६; तै. सं. १, ७, ७, १
 अशुभे राजा वरुणो वनस्य १, २४, ७
 अशुप्रसु त्व इन्द्रवतः १०, ३५, १
 अशोधि जार उपसां ७, ९, १
 अशोधि होता यजथाय ५, १, २; साम. १७४७; नि. ६, १३
 अशोध्यग्निः समिधा ५, १, १; साम. ७३; १७४६; अथर्व.
 १३, २, ४६; वा. य. १५, २४; तै. सं.
 ४, ४, ४, १
 अशोध्यग्निजर्म उदेति सूर्यः १, १५७, १; साम. १७५८
 अज्ञासुक्यैरहिं ७, ३४, १६; नि. १०, ४४
 अभागः सन्नप परेतः १०, ८३, ५; अथर्व. ४, ३२, ५
 अग्नि कण्वा अनुवत् ८, ६, ३४
 अग्नि क्रवेन्द्र भूरुध ७, २१, ६; तै. सं. ७, ४, १५, १
 अग्नि क्रंदनकलशं ९, ८६, ११; साम. १०३९
 अग्नि क्रंद स्तनयं ५, ८३, ७; तै. सं. ३, १, ११, ६;
 अथर्व. ४, १५, ६
 अग्नि क्षिपः समगमत ९, १४, ७
 अग्निस्त्वा नो मघवन् १०, ११९, १०
 अग्नि गंधर्वमनृणवत् ८, ७७, ५
 अग्नि गन्धानि वीतये ९, ६२, २३; साम. १०६९
 अग्नि गावो अधन्विषुः ९, २४, २; साम. ९६२
 अग्नि गावो अनुवत् घोषा ९, ३२, ५
 अग्नि गोत्राणि सहसा १०, १०३, ७; साम. १८५५; अथर्व.
 १९, १३, ७; वा. य. १७, ३९; तै. सं. ४, ६, ४, १
 अग्नि जैत्रीरसचंत स्पृधानं ३, ३२, ४
 अग्नि तष्टेव दीधया मनीषां ३, ३८, १

अभि ते मधुना पयः ९, ११, २; साम. ६५३
 अभि त्वं वीरं गिर्वर्णसं ६, ५०, ६
 अभि त्वं गावः पयसा ९, ८४, ५
 अभि त्वं पूर्यं मदं ९, ६, ३
 अभि त्वं मघां मदं ९, ६, २
 अभि त्वं मेघं पुरुहुतसृग्मिमं १, ५१, १; साम. ३७६
 अभि त्रिपृच्छं वृषणं ९, ९०, २; साम. ५२८; १४०८
 अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदः १, ७८, १
 अभि त्वा गोतमा गिरानृपत ४, ३२, ९
 अभि त्वा देवः सविताभिः १०, १७४, ३; अथर्व. १, २९, ३
 अभि त्वा देव सवितः १, २४, ३; तै. सं. ३, ५, ११, ३
 अभि त्वा नक्तोरूपसः २, २, १, २
 अभि त्वा पाजो रक्षसः ६, २१, ७
 अभि त्वा पूर्वपीतये ८, ३, ७; साम. २५६; १५७३;
 अथर्व. २०, ९९, १
 अभि त्वा पूर्वपीतये १, १९, ९; नि. १०, ३७
 अभि त्वा योषणो दश ९, ५६, ३
 अभि त्वा वृषभा सुते ८, ४५, २२; साम. १६१, ७३८;
 अथर्व. २०, २२, १
 अभि त्वा शूर नोनुमः ७, ३२, २२; साम. २३३, ६८०;
 अथर्व. २०, १२१, १; वा. य. २७, ३५; तै. सं.
 २, ४, १४, २
 अभि त्वा सिंघो शिशुमित्र १०, ७५, ४
 अभि घां महिना सुवं १०, ११९, ८
 अभि घुम्नं बृहदाशः ९, १०८, ९; साम. ५७९, १०११
 अभि घुम्नानि वनिनः ३, ४०, ७; अथर्व. २०, ६, ७
 अभि द्रोणानि बभ्रवः ९, १३, २; साम. ७६५
 अभि द्विजन्मा त्रिवृद् १, १४०, २
 अभि द्विजन्मा ग्री रोचनानि १, १४९, ४; साम. १७७५
 अभि न ब्रूया यथैव माता ५, ४६, १९; नि. ११, ४९
 अभि नक्षत्रो अभि ये तं २, २४, ६
 अभि नो देवीरवसा १, २२, ११
 अभि नो नयं वसु ६, ५३, २
 अभि नो वाजसातमं ९, ९८, १; साम. ५४९; १२३८
 अभि प्र गोपतिं गिरा ८, ६९, ४; साम. १६८; १४८९;
 अथर्व. २०, २२, ४; ९२, १
 अभि प्र ददुर्जनयो न ४, १९, ५
 अभि प्र भर एषता एषव ८, ८९, ४
 अभि प्रयासि बाहसा ३, ११, ७ साम. १५५७
 अभि प्रयासि सुधिनानि ६, १५, ६५

अभि प्र वः सुराधसः ८, ४९, १; साम. २३५; ८११;
 अथर्व. २०, ५१, १
 अभि प्रवंत समनेव ४, ५८, ८; वा. य. १७, ९६; नि. ७, १७
 अभि प्र स्थाताहेव ७, ३४, ५
 अभि प्रियाणि काव्या ९, ५७, २; साम. १७६२
 अभि प्रियाणि पवते ९, ७५, १; साम. ५५४; ७००
 अभि प्रियाणि पवते पुनानः ९, ९७, १२; साम. १०२१
 अभि प्रिया दिवस्पदं ९, १०, ९; साम. ११२७
 अभि प्रिया दिवस्पदा ९, १२, ८; साम. १२०४
 अभि प्रिया मरुतो वा ८, २७, ६
 अभि प्रेहि दक्षिणतः १०, ८३, ७; अथर्व. ४, ३०, ७
 अभि ब्रह्मोऽनृपत ९, ३३, ५; साम. ८७०
 अभि भुवेऽभिर्भगाय २, २१, २
 अभिभूराहमागमं १०, १६६, ४
 अभि यज्ञं गृणीहि नः १, १५, २; वा. य. २६, २१
 अभि यं देवी निष्कतिः ७, ३७, ७
 अभि यं देव्यदितिः ७, २८, ४
 अभि ये त्वा विभावरि ५, ७९, ४
 अभि ये मिथो वनुषः ७, ३८, ५
 अभि यो महिना दिवं ३, ५९, ७; वा. य. ३८, १७; तै. सं.
 ४, १, ६, ३; तै. आ. ४, ३, १
 अभि वक्षा सुवसनानि ९, ९७, ५०; साम. १४२७
 अभि वह्य कृतये ८, १२, १५
 अभि वहिरमर्त्यः ९, ९, ६
 अभि वां नूनमश्विना ७, ६७, ३
 अभि वायुं वीक्ष्यां ९, ९७, ४५; साम. १४२६
 अभि विप्रा अनृतत गावः ९, १२, २; साम. ११९७
 अभि विप्रा अनृतत सूर्यं ९, १७, ६
 अभि विश्वानि वार्यां ९, ४२, ५
 अभिवृक्ष सपत्नान् १०, १७४, २; अथर्व. १, २९, २
 अभि वेना अनृतत ९, ६४, २१
 अभि वो अर्चं पोष्यावतो ५, ४६, ८
 अभि वो देवीं धियं ७, ३४, ९
 अभि वो वीरमन्त्रो मदेपु ८, ४६, १४; साम. ०, ६५
 अभि व्ययस्य सदिरेत्य ३, ५३, १९
 अभि घञं न तक्षिपे ८, ६, २५
 अभि वल्ग्या चिदद्रिवः १, १३३, २
 अभि इयावं न क्रूरानेभिः १०, ६८, ११; अथर्व. २०, १६, ११
 अभिष्टने ते ब्रह्मिवः १, ८०, १४
 अभिष्टये सदावृषं ८, ६८, ५

अभि सिध्मो अजिगात १, ३३, १३; तै. ब्रा. २, ८, ४, ४;
नि. ६, १६

अभि सुवानास इंदवः १, १७, २

अभि सृगवसं नय १, ४२, ८

अभि सोमास आयवः १, २३, ४

अभि सोमास आयवः १, १०७, १४; साम. ५२८; ८५६

अभि स्वपुर्मिथिः ७, ५६, ३

अभि स्वर्तु ये तव ८, १३, २८

अभि स्ववृष्टिं मये अस्य युध्य १, ५२, ५

अभि हि सत्य सोमपाः ८, ९८, ५; साम. १२४८; अथर्व.
२०, ६४, १

अभीक आसां पदवीः ३, ५६, ४

अभीश्दमेकमेकः १०, ४८, ७; नि. ३, १०

अभी न आ ववृत्त्व ४, ३१, ४

अभी नवते अहुहः १, १००, १; साम. ५५०

अभी नो अग्न उक्थम् १, १४०, १३

अभी नो अयो दिव्या १, २७, ५१; साम. १४२८

अभीमममम्या उत १, १, ९

अभीमवम्वस्त्वमिष्टिभूतवः १, ५१, २

अभीमृतस्य वोहना अमृत १, १४४, २

अभीमृतस्य विष्टवं १, ३४, ५

अभीवतेन हविषा १०, १७४, १; अथर्व. १, २९, १

अभीवृतं कृतमैषिधरूपं १, ३५, ४; तै. ब्रा. १, ८, ६, १

अभी पतस्तदाभर ७, ३२, २४; साम. ३०९

अभी पु णः सखीनां ४, ३१, ३; साम. ६८४; अथर्व.
२०, १२४, ३; वा. य. २७, ४१; ३६, ६; तै. आ.
४, ४२, ३

अभी पु णस्व रविं ८, ९३, २१

अभीष्टा रयैः पौंस्यैः १०, ५२, ३

अभीष्टि मय्यो तवसः १०, ८३, ३; अथर्व. ४, ३२, ३

अभुस्तु प्र देव्या ८, २, १६; अथर्व. २०, १४२, १

अभूदिदं वयुनमो पु भूषत १, १८१, १

अभूदु पारमेतये १, ४६, ११

अभूदु भा उ अंशवे १, ४६, १०

अभूदु वो विचते रत्नचवं ४, ३४, ४

अभूदुया इन्द्रतमा मघोमी ७, ७९, ३

अभूदुया कशत्पशुः ५, ७५, २

अभूरेवः सविता वंशः ५, ५४, १; तै. ब्रा. ३, ७, १३, ४

अभूद वीर गिर्वेणः ६, ४५, १३

अभूरेको रविपते ६, ३१, १

अभूर्वांस्त्रीभ्युः आयुः १०, २७, ७

अभ्यभि हि अदसा ९, ११०, ५; साम. १५०७; नि. ५, ४

अभ्यर्च्य नमाकवत् ८, ४०, ४

अभ्यर्च्यत सुष्टुतिं गम्यम् ४, ५८, १०; अथर्व. ७, ८२, १;

वा. य. १७, ९८

अभ्यर्च्य बृहद्याः ९, २०, ४; साम. २७१

अभ्यर्च्य महानां ९, १, ४

अभ्यर्च्य विचक्षण ९, ५१, ५

अभ्यर्च्य सहस्रिणं ९, ६३, १२

अभ्यर्च्य स्वायुध ९, ४, ७; साम. १०५३

अभ्यर्च्यो नपच्युतः ९, ४, ८; साम. १०५४

अभ्यवस्थाः प्रजायंते ५, १९, १

अभ्यारमिद्वयः ८, ७२, ११; साम. १६०३

अभ्युर्णोति यस्तन्नं ८, ७२, २

अभ्युपो न वाचा १०, ७७, १

अभ्राजि शार्धो मरुतः ५, ५४, ६; नि. ६, ४

अभ्रातरो न योषणः ४, ५, ५

अभ्रातुर्यो अना त्वं ८, २१, १३; साम. ३९९; १३८९।

अथर्व. २०, ११४, १

अभ्रातेव पुंस एति १, १२४, ७; नि. ३, ५

अमंथिष्टो भारता ३, २३, २

अमंदमना मरुत स्तोमः १, १६५, ११

अमंदात्मस्तोमान्य मेरम १, १२६, १; नि. ९, १०

अमन्महीदनाशवः ८, १, १४; अथर्व. २०, ११६, २;

तांक्षया ९, १०, १

अमाशुरश्विन्नवयो युवं १०, ३२, ३

अमाजूरिव पित्रोः २, १७, ७

अमादेयां नियसा ५, ५९, २

अमाय वो मरुतः ८, २०, ६

अमित्रहा विचर्षणिः ९, ११, ७; साम. १४४७

अमित्रायुषो मरुतामिव ३, २२, १५

अमिनती देव्यानि व्रतानि १, १२४, २

अमी य ऋक्षानि हितासः १, २४, १०; तै. आ. १, ११, २;

नि. ३, २०

अमी ये देवा स्वयं १, १०५, ५; साम. ३६८

अमी ये पंचोक्षणः १, १०५, १०

अमी ये सप्त रश्मयः १, १०५, ९

अमीवहा वाक्लोषते ७, ५५, १; नि. १०, १७

अमीषां चित्तं प्रति १०, १०३, १२; साम. १८६१; अथर्व.

३, २, ५; वा. य. १७, ४४; नि. ६, १२, १, ३३

अमूरः कविरदितिः ७, ९, ३

अमूरा विश्वा वृषणाविमा ७, ६१, ५

अमूरो होवाग्यसादि ४, ६, २
 अमूरा उप सूर्य १, २३, १७; अथर्व. १, ४, २; वा. य. ६, २४
 अमृतेन रक्षता ९, ६९, ५
 अमृतं जातवेदसं ८, ७४, ५
 अमेव नः सुहवा २, ३६, ३; वा. य. २६, २४
 अम्ययो यन्म्यध्वनिः १, २३, १६; अथर्व. १, ४, १
 अम्यितमे नवीतमे २, ४१, १६
 अम्यक्सा त इन्द्र ऋषिरस्मे १, १६९, ३; नि. ६, १५
 अयं वाः संजये पुरः ४, १५, ४
 अयं यज्ञो देवया अयं १, १७७, ४
 अयं यथा न जा भुवत् ८, १०२, ८; साम. ९४७
 अयं यो निध्वङ्मायं धयस्ते ४, ३, २
 अयं यो वज्रः पुरुषा १०, २७, २१
 अयं यो होता किं स १०, ५२, ३; नि. ६, ३५
 अयं रौच्यपद्वचः ६, ३९, ४
 अयं वां कृणो अश्विना ८, ८५, ३
 अयं वां धर्मो अश्विना ८, ९, ४; अथर्व. २०, १३९, ४
 अयं वामद्विभिः सुतः ८, २२, ८
 अयं वां परि विषयते ४, ४९, २; तै. आ. ३, ३, ११, १
 अयं वां भागो निहितः ८, ५७, ४
 अयं वां मधुमत्तमः १, ४७, १; साम. ३०६
 अयं वां मित्रावरुणा २, ४१३, ४; साम. ९१०; वा. य. ७, १९;
 तै. सं. १, ४, ५, १
 अयं विचर्येणिर्हितः ९, ६२, १०; साम. ५०८
 अयं विद्विषिन्नहरीकं ६, ४७, ५
 अयं विप्राय दाक्ष्ये १०, २५, ११
 अयं विष्वा अमि श्रियः ८, १०२, ९; साम. ९४८
 अयं विश्वानि विष्ठति ९, ५४, ३; साम. ७५७
 अयं वृत्तश्चातयते ४, १७, ९
 अयं वेतश्चोदयत् १०, १२३, १; वा. य. ७, १६; तै. सं.
 १, ४, ८, १; नि. १०, ३२
 अयं यो यज्ञ ऋभयः ४, ३४, ३
 अयं श्रुये अचजयन्तु ४, १७, १०; तै. आ. २, ८, ३, ३
 अयं समह मा तन् १, १२०, ११
 अयं स यस्य शर्मन् १०, ६, १
 अयं स यो दिवस्परि ९, ३९, ४; साम. ९००
 अयं स यो वरिमाणं ६, ४७, ४
 अयं स शिंके १, १६४, २९; अथर्व. ९, १०, ७; नि. २, ९
 अयं सहस्रमृषिभिः ८, ३, ४; साम. १६०८; अथर्व.
 २०, १०४, २; वा. य. ३३, ८३
 अयं स होता यो द्विजन्मा १, १४९, ५; साम. १७७६

अयं सु तुभ्यं वरुण स्वाध्याः ७, ८६, ८
 अयं सूर्यं ह्यवोपहृ ९, ५४, २; साम. ७५६
 अयं सो अरिनराहुतः ७, १, १६
 अयं सो अतिवर्धिसम् ३, २२, १; वा. य. १२, ४७; तै. सं.
 ४, २, ४, २
 अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुखे ७, २९, १
 अयं सोम इन्द्र तुभ्यं ९, ८८, १; साम. १४७१
 अयं सोमः कपर्दिने ९, ६७, ११
 अयं सोमश्चमू सुतो ५, ५१, ४
 अयं स्तुतो राजा वंदि १०, ६१, १६
 अयं स्वागुरिह मदिष्ठः ६, ४७, २
 अयं ह यद्वां देवया त ७, ६८, ४
 अयं ह येन वा ह्यं ८, ७६, ४
 अयं हि ते अमर्त्यः १०, १४४, १
 अयं हि नेता वरुणः ७, ४०, ४
 अयं होता प्रथमः ६, ९, ४
 अयं कविरकविषु ७, ४, ४
 अयं कृत्तुरगृमीतः ८, ७९, १; तै. आ. २, ४, ७, ६
 अयं व स तुरो मदा १०, ६५, १०
 अयं चक्रमिपणस्सूर्यस्य ४, १७, १४
 अयं जायत मनुषो धरीमणि १, १२८, १
 अयं त जा ऋणे सुतः ९, ६७, १२
 अयं त इन्द्र सोमः ८, १७, ११; साम. १५९; ७२५,
 अथर्व. २०, ५, ५
 अयं त एमि तन्वा ८, १००, १
 अयं ते अस्तु हयं तः ३, ४४, १
 अयं ते अस्त्युपमेष्टवांस् १०, ८३, ६; अथर्व. ४, ३२, ६
 अयं ते मातुषे जने ८, ६४, १०
 अयं ते योनिर्ऋतियः ३, २९, १०; अथर्व. ३, २०, १; वा. य.
 ३, १४; १२, ५२; १५, ५६; तै. सं. १, ५, ५, २;
 ४, २, ४, ३; ७, १३, ५; तै. आ. १, २, १, १९,
 २, ५, ८, ८
 अयं ते शार्वाणावति ८, ६४, ११
 अयं ते स्तोमो अश्रियः १, १६, ७
 अयं वृक्षाय साधनः ९, १०५, ३; साम. ११००
 अयं वृक्षस्य चर्वेभिः १०, ९९, १०
 अयं दिव ह्यर्षिं विधं ९, ६८, ९
 अयं वीधाव चक्षते ८, १३, ३०
 अयं देवः सहसा ६, ४४, २२
 अयं देवानामपसायसा १, १६०, ४
 अयं देवाव अरुमते १, २०, १

अयं देवेषु जागृविः ९, ४४, ३
 अयं धात्राग्रिधीवी ६, ४४, २४
 अयं योतयद्द्युतः ६, ३९, ३
 अहं नाभा वदति वरुण वः १०, ६२, ४
 अयं निधिः सरमे १०, १०८, ७
 अयं नो विद्वान् ९, ७७, ४
 अयमकृणोदुपसः ६, ४४, २३
 अयमग्निः सहस्रिणः ८, ७५, ४; वा. य. १५, २१; तै. सं. २, ६, ११, १; ४, ४, ४, १
 अयमग्निः सुवीर्यस्येक्षे ३, १६, १; साम. ६०
 अयमग्निस्त्वह्यति १०, १७६, ४; तै. सं. ३, ५, ११, १
 अयमग्निर्वैश्वस्य १०, ६९, १२
 अयमग्ने जरिता स्वे १०, १४२, १
 अयमग्ने स्वे अपि ८, ४४, २८
 अयमस्मान्बनस्पतिः ३, ५३, २०
 अयमस्मासु काश्यः १०, १४४, २
 अयमस्मि जरितः पश्य ८, १००, ४
 अयमिन्द्र वृषाकपिः १०, ८६, १८; अथर्व. २०, १२६, १८
 अयमिन्द्रो मरुत्सखा ८, ७६, २
 अयमिह प्रथमो धायि ४, ७, १; वा. य. ३, १५, १५, २६; ३३, ६; तै. सं. १, ५, ५, १
 अयसु ते समवसि १, ३०, ४; साम. १८३; १५९९; अथर्व. २०, ४५, १; ति. १, १५, १
 अयसु ते सरस्वति वसिष्ठः ७, १०५, ६
 अयसु त्वा विचर्षणे ८, १७, ७; अथर्व. २०, ५, १
 अयसु वा पुरुतमो रयीणां ३, ६२, २
 अयसुशानः पर्यङ्गि ६, ३९, २
 अयसु व्य प्र देवयुः १०, १०६, ३; तै. सं. ३, ५, ११, १
 अयसु व्य सुमहो ७, ८, २
 अयमेक ह्यथा पुरुह ८, २५, १६
 अयमेमि विचाकशात् १०, ८६, १९; अथर्व. २०, १२६, १९
 अयं पंथा अनुविताः ४, १८, १
 अयं पुनान उपसः ९, ८६, २१; साम. ८२३
 अयं पुना रयिर्भगः ९, १०१, ७; साम. ५४६; ८१८
 अयं भराय सानसिः ९, १०६, २; साम. ६९५
 अयं मतवान्छकुनः ९, ८६, १३
 अयं मातायं पिता १०, ६०, ७
 अयं मित्रस्य वरुणस्य १, ९४, १२
 अयं मित्राय वरुणाय धातमः १, १३६, ४
 अयं मित्रो नमस्यः ३, ५९, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, ५
 अयं मे पीत उदियति ६, ४७, ३

अयं मे हस्तो भगवान् १०, ६० १२; अथर्व. ४, १३, ६
 अयांसमग्ने सुक्षितिं २, ३५, १५
 अया चित्तो विपानया ९, ६५, १२; साम. ८०५
 अया ते अग्ने विधेमोर्जे २, ६, २
 अया ते अग्ने सामिधा ४, ४, १५; तै. सं. १, २, १४, ६; ति. ३, २१
 अया धिया च गव्यया ८, ९३, १७; साम. १८८
 अया निजिह्विरोजसा ९, ५३, २; साम. १७१५
 अया पवस्व देवयुः २, १०६, १४; साम. ७७२
 अया पवस्व धारया ९, ६३, ७; साम. ४९३; १२१६
 अया पवा पवस्वना ९, ९७, ५२; साम. ५४१; ११०४
 अयाम धीवतो धियाः ८, ९२, ११
 अयामि घोष इन्द्र ७, २३, २; अथर्व. १०, १२, २
 अयामि ते नमर्षति ३, १४, २
 अया रुचा हरिण्या ९, १११, १; साम. ४६३; १५९०
 अया वाजं देवहितं ६, १७, १५; साम. ४५४; अथर्व. १९, १२, १; २०, ६३, ३; १२४, ६
 अया वीति परि स्ताव ९, ६१, १; साम. ४९५; १२१०
 अया सोमः सुकृत्स्नया ९, ४७, १; साम. ५०७
 अया ह स्वं मायया वाक्स्थानं ६, २२, ६; अथर्व. २०, ३६, ६
 अयुक्त सप्त शृङ्गयुवः १, ५८, ९; अथर्व. १३, २, १४
 २०, ४७, २१; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
 अयुक्त सप्त हरितः ७, ६०, ३
 अयुक्त सूर एतशं ९, ६३, ९; साम. १२१७
 अयुजो असमो नृभिः ८, ६२, २
 अयुजंस्त इन्द्र विश्वकृष्टीः १, १६९, २
 अयुज ह्युधा वृत्तं ८, ४५, ३; साम. १३४०
 अयुजसेनो विभ्वा १०, १३८, ५
 अयुजसन्ननवदस्य सेनां १, ३३, ६
 अयो दंष्ट्रो अर्विया १०, ८७, २; अथर्व. ८, ३, २
 अयोदेव दुर्मद आ हि जुह्वे १, ३२, ६; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३; ति. ६, ४
 अरं हि श्मा सुतेष्टु नः ८, ९२, २६
 अरं कामाय हरयः १०, ९६, ७; अथर्व. २०, ३१, २
 अरं कृण्वंतु वेदिं १, १७०, ४
 अरं क्षायया नो महे ८, १५, १३
 अरण्यान्यरण्यानि १०, १४६, १; तै. ब्रा. २, ५, ५, ६
 ति. ९, ३०
 अरण्योर्निहितो जातवेदाः ३, २९, २; साम. ७९
 अरं त इन्द्र कुशये ८, ९२, २४; साम. १६६२
 अरं दासो न मीळुह्ये कृतापि ७, ८६, ७

अरमतिरनर्घणो ८, ३१, १२
 अरममाणो अत्येति ९, ७९, ३
 अरमयः सरपसः २, १३, १२
 अरमश्याय गायति ८, २२, २५; साम. ११८
 अरं म उल्लयाग्ग ४, ३२, २४
 अरं मे गन्तं हवमायास्मि ६, ६३, २
 अरइमानो येऽरथा ९, ९७, २०
 अरा हवेदचरमा ५, ५८, ५; तै. मा. २, ८, ५, ७
 अराधि होता निपदा १०, ५३, २
 अराधि होता स्वनिपत् १, ७०, ८
 अराधि काणे विकटे १०, १५५, १; नि. ६, ३०
 अरावीदंशुः सचमानः ९, ७४, ५
 अरित्रं वां दिवस्पृष्टु १, ४६, ८
 अरिष्टः स मर्तो विष १०, ६३, १३
 अरुणप्सुरुपा अभूत् ८, ७३, १६
 अरुणो मा सकृद् वृकः १, १०५, १८; नि. ५, ११
 अरुपस्य दुहितरा ६, ४९, ३
 अरुपो जनयन्गिरो २, २५, ५
 अरुहचदुपसः पृभिः ९, ८३, ३; साम. ८७७
 अरोरवीद् वृष्णो अरस्य २, ११ १०
 अर्चत प्राचत ८, ६९, ८; साम. ३६२; अथर्व. २०, ९२, ५
 अर्चवृ वृषा वृषभिः १, १७३, २
 अर्चत एके महि साम मन्वत ८, २९, १०
 अर्चतस्त्वा हवामहे ५, १३, १
 अर्चन्ति नारीरपसो न विधिभिः १, ९९, ३; साम. १७५७
 अर्चा दिवे वृहते शूर्य्य १, ५४, ३; नि. ६, १८
 अर्चामि ते सुमति ४, ४, ८; तै. सं. १, २, १४, ३
 अर्चामि वां वर्धायापो १०, १२, ४; अथर्व. १८, १, ३१
 अर्चो शक्राय ब्राह्मिने शची १, ५४, २
 अर्णासि चित्पप्रयाना ७, १८, ५
 अर्धमिद्धा उ अर्धिन १, १०५, २
 अर्धिनो यंति चेद्वयं ८, ७९, ५
 अर्धं वीरस्य गृतपां ७, १८, १६
 अर्धको न कुमारकः ८, ६९, १५; अथर्व. २०, ९२, १२
 अर्धमणं वरुणं मित्रमेपां ४, २, ४
 अर्धमणं वृहस्पतिं १०, १४१, ५; अथर्व. ३, २०, ७;
 वा. य. ९, २७; तै. सं. १, ७, १०, ९
 अर्धमा णो अर्धिताः ३, ५४, १८
 अर्धय्यं वरुण मित्र्यं वा ५, ८५, ७
 अर्धो वा गिरो अर्धवर्च १०, १४८, ३
 अर्धो विशां गातुरेति १०, २०, ४

अर्वाङ्गिरमे अर्वातो नृभिः १, ७३, ९
 अर्वातो न अर्वासे भिक्षमाणा ७, ९०, ७; ९१, ७
 अर्वाग्रयं विश्वारं ते ६, ३७, १
 अर्वाग्रयं नि यच्छतं ८, ३५, २२
 अर्वाङ्गिह सोमकामं स्वाहुः १, १०४, ९; अथर्व. २०, ८, १२
 अर्वाङ्गि श्रिचक्रो मधुवाहनो १, १५७, ३; साम. १७६०
 अर्वाङ्गिरा दैव्येनावसा ७, ८२, ८
 अर्वाचीनं सु ते मनः ३, ३७, २; अथर्व. २०, १९, २
 अर्वाचीनो वसो भव ४, ३२, १४
 अर्वाची सुभगो भव ४, ५७, ६; अथर्व. ३, १७, ८; तै. आ.
 ६, ६, २
 अर्वाचं स्वा पुरुष्टुत ८, ६, ४५; ३२, ३०
 अर्वाचं स्वा सुखे रये ३, ४१, ९; अथर्व. २०, २३, ९
 अर्वाचं दैव्यं जनं १, ४५, १०
 अर्वाचमथा यथं नुवाहनं २, ३७, ५
 अर्वाचा वां सप्तयो १, ४७, ८
 अर्वाच्यो अवा भवता २, २९, ६; वा. य. ३३, ५१
 अर्धो हव अर्वासे साति ९, ९७, २५
 अर्वावतो न आ गहि परा ३, ४०, ८; अथर्व. २०, ६, ८
 अर्वावतो न आ गह्यो शक्र ३, ३७, ११; अथर्व. २०, २०, ४;
 ५७, ७
 अर्वा णः सोम शं गवे ९, ६१, १५; साम. १३३७
 अर्वा सोम सुमत्तमो २, ६५, १९; साम. ५०३; ९९४
 अर्हन्तो ये सुदानवः ५, ५२, ५
 अर्हन्तिभयं सायकानि २, ३३, १०; तै. आ. ४, ५, ७
 अलातृणो वक्र इन्द्र ३, ३०, १०; नि. ६, २
 अलातृवस्य परशुर्ननाश २, ६७, ३०
 अवंशे घामस्तभायद् २, १५, २
 अवः परेण पर एवा १, १६४, १७; अथर्व. ९, ९, १७
 अवः परेण पितरं यः १, १६४, १८; अथर्व. ९, ९, १८
 अवक्रक्षिणं वृषवं यथारं ८, १, २; साम. १३६१; अथर्व.
 २०, ८५, २
 अव क्रन्द दक्षिणतो गुहाणां २, ४२, ३
 अव क्षिप दिवो अहमारं २, ३०, ५
 अव वष्ट अचीपमो ८, ६२, ६
 अव ते हेळो वरुण नमोभिः १, २४, १४; तै. सं. १, ५, ११, ३
 अव स्मना भरते केतवेदाः १, १०४, ३
 अव स्वा वृहवीरियो १०, १३४, ३
 अव स्वे इन्द्र प्रवतो ६, ४७, १४
 अवधमिव मन्ममाना ४, १८, ५
 अव घुगानः कलत्रां ९, ७५, ३; साम. ७०२

अव द्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठ ८, ९६, १३; साम. ३२३;
अथर्व. २०, १३७, ७; तै. आ. १, ६, ३
अव दृग्धानि पित्र्या छजानो ७, ८६, ५
अव दृक् अव भिका १०, ५९, ९
अव नो हृजिना शिरीहि १०, १०५, ८
अवन्तमप्रये गृहं ८, ७३, ७
अवन्तु नः पितरः सुप्रसाध १, १०६, ३
अवन्तु मासुषतो ६, ५२, ४
अवपतन्तीरवदन् १०, ९७, १७; वा. य. १२, ९१; तै. सं.
४, २, ६, ५
अव पच्छयेनो अस्त्रीदृ ४, २७, ३
अव यश्वं मातकृतव १०, १३४, ४
अव यस्वे सदस्वे ८, ७९, ९
अवस्थां गुन आत्राणि ४, १८, १३
अवर्धयन् सुमां सप्त यक्षीः ३, १, ४
अवर्मह इन्द्र दादहि ध्रुवी नः १, १३३, ६
अवर्षीर्वर्षमुदु ५, ८३, १०
अवविद्धं तौग्यमस्तु १, १८२, ६
अव वेदिं होत्राभिर्यजेत ७, ६०, ९
अव सिंघुं वरुणो धीरिव ७, ८७, ६
अवसृजन्नुप त्मना १, १४२, ११
अवसृज पुनरसे १०, १६, ५; अथर्व. १८, २, १०; तै. आ.
६, ४, २
अव सृजा वनस्पते १, १३, ११
अवसृष्टा परा पव ६, ७५, १६; साम. १८६३; अथर्व. ३, १९, ८;
वा. य. १७, ४५; तै. सं. ४, ६, ४, ४; तै. आ. ३, ७, ६, २३
अव स्तुधि पितरं योधि ५, ३, ९
अव स्य दुर्हणायतः १०, १३४, २; साम. १०९२
अव स्य वस्य वेषणे ५, ७, ५
अवस्यते स्तुवते कृष्णिवाय १, ११६, २३
अव स्य शूराध्वनो नान्ते ४, १६, २; अथर्व. २०, ७७, २
अव स्युमेव चिन्वती ३, ६१, ४
अव स्वयुक्ता दिव आ हृष्या १, १६८, ४
अव स्वराति गर्गो ८, ६९, ९; अथर्व. २०, ९२, ६
अव स्वेदा हवामितो १०, १३४, ५
अत्रा कश्यपु नः पुमः ९, ९, ७
अत्रा चक्षश्च पदमस्य सखः ५, ३०, २
अत्रा तु कं ज्यावान् १०, ५०, ५
अत्रा नो अग्न ऊतिभिः १, ७३, ७; साम. १५२४
अत्रा नो वाजयुं रथं ८, ८०, ६
अत्रावसंव धीरवो ९, १९, ४

अत्रासां मघवअहि १, १३३, ३
अत्रासृजः प्रथः श्वयः १०, १३८, २
अत्रासृजंत जिमयो न ४, १९, २
अत्रिता नो अत्राश्वः ९, ६७, १०
अत्रितासि सुन्वतो ८, ३६, १
अत्रिवदृक्षं मित्रो ६, ४४, ७
अत्रिन्दहिषो निहितं १, १३०, ३
अत्रिन्दं ते अत्रिहितं १०, १८१, २
अत्रिमे चिद्वयो वधव ६, ४५, २
अत्रिमो वा यदविधत् ८, ६१, ९
अत्रिदं धीवश्विना ७, ६७, ६; तै. आ. २, ४, ३, ७
अत्रिदो अस्मान्विश्वातु ७, ३४, १२
अत्रीलो अत्रिर्हव्यान् ७, ३४, १४
अत्रीरामिव सामयं १०, ८६, ९; अथर्व. २०, १२६, ९;
नि. ६, ३१
अत्रीवृषद्वो अमृता ८, ८०, १०
अत्रीवृषन्त गोतमा ४, ३२, १२
अवेयमचैषुवतिः १, १२४, ११
अवोचाम कवये ५, १२२; वा. य. १५, २५; तै. सं. ४, ४, ४, १
अवोचाम नमो अस्मा १, १२४, ११
अवोचाम निवचनानि १, १८९, ८
अवोचाम महवे सोमगाय ८, ५९, ५
अवोचाम रहुगणा १, ७८, ५
अवो द्वाभ्यां पर एकया १०, ६७, ४; अथर्व. २०, ९१, ४
अवोरिस्था वां छर्विपः ६, ६७, ११
अवोर्वा नूनमश्विना सुवाकः ७, ६७, ४
अव्ये पुनानं परि वार ९, ८६, २५
अव्ये वधुयुः पवते ९, ६९, ३
अव्यो वारे परि मियं ९, ५०, ३; साम. १२०७
अव्यो वारे परि मियो ९, ७, ६; साम. ११३३
अव्यो वारेभिः पवते ९, १०१, १६
अशोष्यग्निः समिधानो ७, ६७, २
अश्रापिनद्धं मधु १०, ६८, ८; अथर्व. २०, १६, ८; नि. १०, ११
अहमन्वती रीयते १०, ५३, ८; अथर्व. १२, २, २६; वा. य.
३५, १०; तै. आ. ६, ३, २
अहमास्यमवतं अह्मणः २, २४, ४; नि. १०, १६
अह्याम सं काममग्ने ६, ५, ७; वा. य. १८, ७४; तै. सं.
१, ३, १४, ३
अह्याम ते सुमतिं देव १, ११४, ३
अह्वं हि भूरिदावत्तरा वां १, १०९, २; तै. सं. १, १, १४, १;
नि. ६, ९

जलीरा तनुर्भवति १०, ८५, ३०; अथर्व. १४, १, २७
 अन्धये यो निषदन् १०, ९७, ५; वा. य. १२, ७९; ३५, ४;
 तै. सं. ४, २, ६, २
 अश्वं न गीर्सी रथ्यं ८, १०३, ७; साम. १५८४
 अश्वं न गृह्णमधिन १, ११७, ६
 अश्वं न रथा वारवन्तं १, २७, १; साम. १७; १६३४;
 नि. १, २०
 अश्वमित्रा रथमां ८, ७४, २०
 अश्वस्यात्र जनिमास्य २, ३५, ६
 अथा इवेदरूपासः ५, ५९, ५
 अथादियायति यद्वन्ति १०, ७३, १०
 अथा न या चाजिना ६, ६७, ४
 अथावन्तो गन्धन्तो १०, १६०, ५; अथर्व. २०, ९६, ५;
 तै. ब्रा. २, ५, ८, १२
 अथावति प्रथमो गोयु १, ८३, १; अथर्व. २०, २५, १
 अथावती सोमावती १०, ९७, ७; वा. य. १२, ८१; तै. सं.
 ४, २, ६, ४
 अथावतीगोमतीनं ७, ४१, ७; ८०, ३; अथर्व. ३, १६, ७;
 वा. य. ३४, ४०; तै. ब्रा. २, ८, २, ९
 अथावतीगोमतीविश्ववारा १, १२३, १२
 अथावतीगोमतीविश्वसुविदो १, ४८, २
 अथावन्तं रथिनं बीरा १०, ४५, ५
 अथासो न ये ज्येष्ठास १०, ७८, ५
 अथासो ये वासुप ७, ७४, ४
 अश्विना परि वामिपः ३, ५८, ८
 अश्विना पिबतं सधु १, १५, ११; तै. ब्रा. २, ७, १२, १
 अश्विना पुबर्दससा १, ३, २
 अश्विना मधुमसमं १, ४७, ३
 अश्विना मधुपुत्तमो ३, ५८, ९
 अश्विना यज्वरीरिपः १, ३, १
 अश्विना यद् कर्हिचित् ५, ७४, १०
 अश्विना यामहूतमा ८, ७३, ६
 अश्विना वर्तिरस्मदा १, ९२, १६; साम. १७३४
 अश्विना वाजिनीवसु ५, ७८, ३
 अश्विना वायुना युवं ३, ५८, ७
 अश्विनावेह गच्छतं ५, ७५, ७; नि. ३, २०
 अश्विनावेह गच्छतं ५, ७८, १
 अश्विना सु विचाकृषात् ८, ७३, १७
 अश्विना स्फुवे स्तुहि ८, २६, १०
 अश्विना हरिणाविष ५, ७८, २
 अश्विनोरसनं रथं १, १२०, १०

अथो रथी सुरूप इत् ८, ४, ९; साम. २७७
 अथेव विप्राकवी ४, ५२, २; साम. १७२६
 अथो न क्रदो वृषामिः २, ९७, २८
 अथो न क्रदन्त्रनिमिः ३, २६, ३
 अथो न चक्रदो वृषा ९, ६४, ३
 अथो वोळ्हा सुतं ९, ११२, ४; नि. ९, २
 अथस्य तमना रथ्यस्य ४, ४१, १०
 अथस्यो वारो अमवः १, ३२, १२
 अथाळहो युस्तु घृतना १, ९१, २१; वा. य. ३४, २०; तै. ब्रा.
 २, ४, ३, ८; ७, ४, १
 अथाळहसुमं घृतनासु ८, ७०, ४; साम. ११५६; अथर्व.
 २०, ९२, १९
 अथाळहो अग्ने वृषभो ३, १५, ४
 अष्टा महो दिवो १, १२१, ८
 अष्टौ पुत्रासो मदिवेः १०, ७२, ८; तै. ब्रा. १, १३, २;
 गार्ग्य ब्रा. २४, २, ६
 अष्टौ व्यक्त्वत् ककुभः १, ३५, ८; वा. य. ३४, २४
 अस्तब सच परमो व्योमन् १०, ५, ७
 अस्तसु मे जरितः १०, २७, १
 अस्तवन्न सुवीर्यं ८, ३१, १८
 अस्तवित्वे आहवनाति ७, ८, ५
 अस्तपत्नः सपत्नहा १०, १७४, ५; अथर्व. १, २९, ६
 अस्तपत्न सपत्नानी १०, १५९, ५
 अस्तमं अन्नमसमा मनीया १, ५४, ८
 अस्तमातिं निवोसनं १०, ६०, २
 अस्तमृष्टो जायते मात्रोः ५, ११, ३; तै. ब्रा. २, ४, ३, ३
 अस्तं कलशां आभि ९, १०६, १२; साम. ९४२
 अस्तर्जि रथ्यो यथा ९, ३६, १; साम. ४९०
 अस्तर्जि वक्त्रा रथ्ये ९, ९१, १; साम. ५४३
 अस्तर्जि वां स्थविरा वेधसा १, १८१, ७
 अस्तर्जि वाजी तिरः श्विनं ९, १०९, १९
 अस्तर्जि रक्ष्मो दिव २, ८६, ४६
 अस्तश्रतः शतधारा २, ८६, २७
 अस्तश्रता मघवन्नयो हि ७, ६७, ९
 अस्तश्रवन्ती भूरिधारे ६, ७०, २; नि. ५, २
 अस्तादि वृषो वक्षिः ७, ७, ५
 अस्ताम यथा सुवस्त्राय १, १७३, ९
 अस्तामि हि प्रयज्यवः १, ३९, ९
 अस्ताम्योजो बिभृषा १, ३२, १०; नि. ६, २३
 असावन्धो अस्तुर १०, १३२, ४

असावि ते ह्युपाणाय ५, ४३, ५
 असावि देवं गोक्षजीक ७, २१, १, साम. ३१३
 असावि सोम इन्द्र ते १, ८४, १; साम. ३४७; १०२८;
 तै. सं. १, ४, ३९, १
 असावि सोमः पुरुहूत १०, १०४, १
 असावि सोमो अरुषो ९, ८२, १; साम. ५६२; १३१६
 असाध्यं ह्युर्मदायास्तु ९, ६२, ४; साम. ४७३; १००८
 असिक्त्यां यजमानो ४, १७, १५
 असि यमो अस्यादिष्ठः १, १६३, ३; वा. य. २९, १४;
 तै. सं. ४, ६, ७, १
 असि हि वीर सेन्यो १, ८१, २; साम. १००३; अथर्व.
 २०, ५६, २
 असुनीते पुनरस्मासु १०, ५९, ६
 असुनीते मनो अस्मासु १०, ५९, ५; नि. १०, ४०
 असुन्वन्तं समं जहि १, १७६, ४
 असुन्वामिन्द्र संसदं ८, १४, १५; अथर्व. २०, २९, ५
 असुत एवो वृषभो ३, ३८, ५
 असुत वृभिमंहते १, १६८, ९
 असुतं प्र वाजिनो ९, ६४, ४; साम. ४८२; १०३४
 असुमन्वेवधीतये ९, ४६, १
 असुमन्वेवधीतये वाजयन्तो ९, ६७, १७; साम. १८१२
 असुममिन्द्रवः पथा ९, ७, १; साम. ११२८
 असुममिन्द्र ते गिराः १, ९, ४; साम. २०५; अथर्व.
 २०, ७१, १०
 असेन्याः वः पणयो १०, १०८, ६
 असौ वा न उर्वराद् ८, ९१, ६
 असौ य एषि वीरको ८, ९१, २
 असौ वः पंथा आदिष्ठो १, १०५, १६
 अस्त्राभ्यामसुरो ८, ४२, १; वा. य. ४, ३०; तै. सं.
 १, १, ८, १
 अस्त्राधी अस्म एव्यं ८, ५२, ९; साम. १६७७; अथर्व.
 २०, ११९, १
 अस्त्राव्यनिः शिमीवज्रिः १, १४१, १३
 अस्त्राव्यनिर्नरो सुषोवो १०, ४५, २२; वा. य. १२, २९
 अस्ति देवा अंहोः ८, ६७, ७
 अस्ति सोमो अयं सुतः ८, ९४, ४; साम. १७४; १७८५
 अस्ति हि वः सजात्वं ८, २७, १०; नि. ६, १४
 अस्ति हि वामिह क्षोषा ५, ७४, ६
 अस्ति हि वमा मदाय १, ३७, १५
 अस्तीदमभिमन्थं ३, २९, १
 अस्तु औषदं दुरो १, १३९, १; साम. ४६१

अस्तेव सु प्रतरं १०, ४२, १; अथर्व. २०, ८९, १
 अस्तोद्वं स्तोम्या १, १२४, १३
 अस्थुरु चित्रा उपसः ४, ५१, २
 अस्मभ्यं रोदसी रविं ९, ७, ९; साम. ११३६
 अस्मभ्यं वाजिनीवसु ८, ५, १२
 अस्मभ्यं सु त्वमिन्द्र १०, १३३, ७
 अस्मभ्यं सु वृषण्वसु ८, २६, १५
 अस्मभ्यं गातुत्तमः ९, १०६, ६
 अस्मभ्यं तद्विवो अज्यः २, ३८, ११
 अस्मभ्यं तद्विवो दानाय २, १३, १३; १४, १२
 अस्मभ्यं तौ अपा वृधि ३, ३१, १३
 अस्मभ्यं त्वा वसुविदं ९, १०४, ४; साम. ५७५
 अस्मभ्यमिदर्विब्रुः ९, २, ९; साम. १०४६
 अस्मा-अस्मा इद्वन्धसो ६, ४२, ४; साम. १४४३
 अस्मा इत्काव्यं वचः ५, ३९, ५
 अस्मा इदु र्नाभिद् १, ६१, ८; अथर्व. २०, ३५, ८
 अस्मा इदु खदतु १, ६१, १५; अथर्व. २०, ३५, १५
 अस्मा इदु त्वसुपमं १, ६१, ३; अथर्व. २०, ३५, ३
 अस्मा इदु त्वष्टा तक्षत १, ६१, ६; अथर्व. २०, ३५, ६
 अस्मा इदु म तवसे तुराय १, ६१, १; अथर्व. २०, ३५, १
 नि. ५, ११
 अस्मा इदु प्र अरा १, ६१, १२; अथर्व. २०, ३५, १२;
 नि. ६, २०
 अस्मा इदु प्रय इव १, ६१, २; अथर्व. २०, ३५, २
 अस्मा इदु ससिमिव १, ६१, ५; अथर्व. २०, ३५, ५
 अस्मा इदु क्षोमं १, ६१, ४; अथर्व. २०, ३५, ४
 अस्मा उक्थाय पर्वतस्य ५, ४५, ३
 अस्मा उ ते महि महे ६, १, १०; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ४
 अस्मा उपास आतिरंतं ८, ९६, १
 अस्मा ऊ पु प्रभृतये ८, ४१, १
 अस्मा एतद्विष्य चैव ६, ३४, ४
 अस्मा एतन्मद्भाग्यं ६, ३४, ५
 अस्माकं व इन्द्रसुदमसि १, १२९, ४
 अस्माकं शिपिणीनां १, २०, ११
 अस्माकं सु रथं पुर ८, ४५, ९
 अस्माकं जोष्यध्वरं ४, ९, ७
 अस्माकं त्वा मतीनां ४, ३२, १५
 अस्माकं त्वा सुवाँ उप ८, ६, ४२
 अस्माकं देवा उमयाव १०, ३७, ११
 अस्माकं धृष्युवा रथो ४, ३१, १४
 अस्माकमंतं अथर्व. ५, ४, ८

अस्माकमग्ने मघवत्सु दीदिद्विष १, १४०, १०
 अस्माकमग्ने मघवत्सु धास्या ६, ८, ६; तै. सं. १, ५, ११, २
 अस्माकमत्र पितरः ४, ४२, ८
 अस्माकमत्र पितरो मनुष्या ४, १, १३
 अस्माकमथ वामयं ८, ५, १८
 अस्माकमद्यान्तमं ८, ३३, १५
 अस्माकमायुर्वर्धय ३, ६२, १५
 अस्माकमित्सु शृणुहि ४, २२, १०
 अस्माकमिन्द्रः ससृतेषु १०, १०३, ११; साम. १८५९;
 अधर्व. १९, १३, ११; वा. य. १७, ४३; तै. सं.
 ४, ६, ४, ३
 अस्माकमिन्द्रं दुष्टं ५, ३५, ७
 अस्माकमिन्द्रं श्रुतं ते ६, ४५, ३०
 अस्माकमिन्द्रावरुणा अरे ७, ८२, ९
 अस्माकमिन्द्रेहि नो ५, ३५, ८
 अस्माकमुत्तमं कृषि ४, ३१, १५
 अस्माकभूजो रथं १०, २६, ९
 अस्माकं मित्रावरुणावतम् २, ३१, १
 अस्माकैभिः सखेभिः २, ३०, १०
 अस्मादहं तविषादीपमणा १, १७१, ४
 अस्माँ अवतु ते शतं ४, ३१, १
 अस्माँ अविद्धि विश्वहेन्द्र ४, ३१, १२
 अस्माँ हृदा वृणीष्व ४, ३१, ११
 अस्यान्तसमये पवमान ९, ८५, २
 अस्यान्तसु तत्र चोदय १, ९, ६; अधर्व. २०, ७१, १२
 अस्मिन् इन्द्रं पृथुतो १०, ३८, १
 अस्मिन्पदे परमे २, ३५, १४
 अस्मिन्पदे अवाभ्या ५, ७५, ८
 अस्मिन्समुद्रे अभ्युत्तर १०, ९८, ६
 अस्मिन्स्वेक्षतच्छकपत १०, १३१, ५
 अस्मे आ वहतं रथिं ८, ५, १५
 अस्मे इन्द्रं सचा सुते ८, १७, ८
 अस्मे इन्द्रावृद्धस्वती ४, ४९, ४; तै. सं. ३, ३, ११, १
 अस्मे इन्द्रावरुणा विश्ववारं ७, ८४, ४
 अस्मे इन्द्रो वरुणो ७, ८२, १०; ८३, १० -
 अस्मे ऊ उ वृषणा १, १८४, २
 अस्मे तविन्द्रावरुणा ३, ६२, ३
 अस्मे ता त इन्द्रं सन्तु १०, २२, १३
 अस्मे वेदिं सुमवीं १०, ९८, ३
 अस्मे वेदिं सुमघशो ९, ३२, ६
 अस्मे वेदिं अघो वृद्ध १, ९, ८; अधर्व. २०, ७१, १४

अस्मे प्र यंधि मघवन् ३, ३६, २०; नि. ६, ७
 अस्मे रथिं न स्वर्ष १, १४१, ११
 अस्मे रायो दिवेदिवे ४, ८, ७
 अस्मे रुद्रा मेहना ८, ६३, १२; वा. य. ३३, ५०
 अस्मे वत्सं परि पंतं १, ७२, २
 अस्मे वर्षिष्ठा कृणुहि ४, २२, ९
 अस्मे वसूनि धारय ९, ६३, ३०
 अस्मे वीतो मरुतः ७, ५६, २४
 अस्मे श्रेष्ठेभिर्भानुभिः ७, ७७, ५
 अस्मे सा वां माप्स्वी रातिः १, १८४, ४
 अस्मे सोमं धियमधि १, ४३, ७
 अस्मे तिस्रो अयध्याय २, ३५, ५
 अस्मे ते प्रतिहर्यते ८, ४३, २
 अस्मे बहूनामवसाय २, ३५, १२
 अस्मे सीमाय नमसा १, ५७, ३; अधर्व. २०, १५, ३
 अस्मे वयं यद्वावान ६, २३, ५
 अस्य ऋवा विचेतसो ५, १७, ४
 अस्य घा वीरं हवतो ४, १५, ५
 अस्य ते सखे वयं ९, ६१, २९; साम. ७७९
 अस्य ते सखे वयमियक्षंतः ९, ६६, १४
 अस्य त्रिजः क्रतुना १०, ८, ७
 अस्य खेपा अजरा अस्य १, १४३, ३
 अस्य देवस्य मीळुषः ७, ४०, ५
 अस्य देवस्य संसदि ७, ४, ३
 अस्य विषं क्षुमवः १०, ११६, २
 अस्य पिबतमश्विना ८, ५, १४
 अस्य पिब यस्य जज्जान ६, ४०, २
 अस्य पीत्वा मदानां देवो ८, २२, ६
 अस्य पीत्वा मदानामिन्द्रो २, २३, ७
 अस्य पीत्वा शतक्रतो १, ४, ८; अधर्व. २०, ६८, ८
 अस्य प्र जातवेदवो १०, १८८, २
 अस्य प्रजावतो गृहे ८, ३१, ४
 अस्य प्रशान्तु सुतं ९, ५४, १; साम. ७५५; वा. य.
 ३, १६; तै. सं. १, ५, ५, १
 अस्य मेघा हेमना ९, ९७, १; साम. ५२६; १३९९
 अस्य मदे पुरु वर्षासि ६, ४४, १४
 अस्य मदे स्वयं वा ऋताय १, १२१, ४
 अस्य मदानो मध्वो २, १९, २
 अस्य मे यावापृथिवी २, ३२, १
 अस्य यामासो बृहतो १०, ३, ४
 अस्य रणवा मरुतये इति २, ४, ४

अस्य वामस्य पलितस्व १, १६४, १; अथर्व. ९, ९, १;
 नि. ४, २६
 अस्य घासा उ अर्चिषा ५, १७, ३
 अस्य वीरस्य बर्हिषि १, ८६, ४
 अस्य वृष्णो व्योदन ८, ६३, ९
 अस्य घो ब्रवसा ९, ९८, ८
 अस्य व्रतानि नाष्टये ९, ५३, ३; साम. १७१६
 अस्य व्रते सजोषसो ९, १०२, ५
 अस्य दासुरुभयासा १, ६०, २
 अस्य शुष्मासो वृषानपवे १०, ३, ६
 अस्य अघो नघः सप्त १, १०२, ६; तै. ब्रा. २, ८, ९, २
 अस्य श्रिये समिधानस्य ४, ५, १५
 अस्य श्रेष्ठा सुभगस्य ४, १, ६
 अस्य श्रोपत्वा शुभः १, ८६, ५
 अस्य श्लोको दिवीयते १, १९०, ४
 अस्य सुवानस्य मन्दिनः २, ११, २०
 अस्य स्तुपे महिमघस्य राघः १, १२२, ८
 अस्य स्तोमेभिरौशिजः १०, ९९, ११
 अस्य स्तोमे मघोनः ५, १६, ३
 अस्य हि स्वयशस्तरः ५, १७, २
 अस्य हि स्वयशस्तरं ५, ८९, २
 अस्या ऊ पुण उप सात्ये १, १३८, ४; नि. ४, २५
 अस्याजरासो द्रमां १०, ४६, ७; वा. य. ३३, १; तै. ब्रा.
 २, ७, १२, १
 अस्वेदिन्द्रो मदेष्वा प्रमं ९, १०६, ३; साम. ६९६
 अस्वेदिन्द्रो मदेष्वा विश्वा ९, १, १०
 अस्वेदिन्द्रो वावृषे वृष्णंसा ८, ३, ८; साम. १५७४;
 अथर्व. २०, ९९, १; वा. य. ३३, ९७
 अस्वेदु त्वेषसा १, ६१, ११; अथर्व. २०, ३५, ११
 अस्वेदु प्र ब्रूहि पूव्याणि १, ६१, १३; अथर्व. २०, ३५, १३
 अस्वेदु मिषा गिरयश्च १, ६१, १४; अथर्व. २०, ३५, १४
 अस्वेदु मातुः सवनेषु १, ६१, ७; अथर्व. २०, ३५, ७;
 नि. ५, ४
 अस्वेदेव प्र रिचि १, ६१, ९; अथर्व. २०, ३५, ९; तै. सं.
 २, ४, १४, २
 अस्वेदेव शवसा शुष्मं १, ६१, १०; अथर्व. २०, ३५, १०
 अस्वेदेवा सुमतिः पमयाना १०, ३१, ६
 अस्वप्रजस्तरणयः ४, ४, १२; तै. सं. १, २, १४, ५
 अस्वापयदमीतये ४, ३०, २१
 अहं रन्ध्रं मृगायं १०, ४९, ५
 अहं राजा वन्यो मर्धं ४, ४२, २

अहं राष्ट्री संगमनी १०, १२५, ३; अथर्व. ४, ३०, २
 अहं रुद्राय धनुसा १०, १२५, ६; अथर्व. ४, ३०, ५
 अहं रुद्रेभिर्वसुभिः १०, १२५, १; अथर्व. ४, ३०, १
 अहं सप्त स्रवतो १०, ४९, ९
 अहं सप्तहा नहुषो १०, ४९, ८
 अहं स यो नववास्वं १०, ४९, ६
 अहं सुवे पितरमस्य १०, १२५, ७; अथर्व. ४, ३०, ७
 अहं सूर्यस्य परि यामि १०, ४९, ७
 अहं सो अस्मि यः पुरा १, १०५, ७
 अहं सोममाहनसं १०, १२५, २; अथर्व. ४, ३०, ६
 अहं हि ते हरिचो ब्रह्म ८, ५३, ८
 अहं हुवान आर्क्षे ८, ७४, २३
 अहं होवा न्यसीदं १०, ५२, २
 अहं केतुरहं मूर्धा १०, १५९, २
 अहं गर्भमवधां १०, १८३, ३
 अहं गुरुगुम्यो जतिगिरवं १०, ४८, ८
 अहं च त्वं च वृत्रहन् ८, ६२, ११; तै. सं. ७, ४, १५, १;
 नि. १, ४
 अहं चन तस्मुरिभिः ६, २६, ७
 अहं तदासु धारयं १०, ४९, १०
 अहं तष्टेव वन्धुरं १०, ११९, ५
 अहं ता विश्वा चकरं ४, ४२, ६
 अहं वां गृणते पूर्व १०, ४९, १
 अहन्नाहं परिशयानं ३, ३२, ११; शत. ब्रा. ४, ५, ३, ३
 अहन्नाहं पर्वते शिश्रियाणं १, ३२, २; अथर्व. २, ५, ५।
 तै. ब्रा. २, ५, ४, २
 अहन्निन्द्रो अवहदमि ४, २८, ३
 अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यसं १, ३२, ५; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३;
 नि. ६, ४
 अहन्वृत्रमृषीयमः ८, ३२, २६
 अहमन्नं कवये १०, ४९, ३
 अहमपो अपिन्वसुक्षमाणा ४, ४२, ४
 अहमस्मि महामाण १०, ११९, १२
 अहमस्मि सपरन्हेन्द्र १०, १६६, २
 अहमस्मि सहमाना १०, १४५, ५; अथर्व. ३, १८, ५
 अहमिद्धि पितृप्पि ८, ६, १०; साम. १५२, १५००;
 अथर्व. २०, ११५, १
 अहमिन्द्रो न वरा जित्व १०, ४८, ५
 अहमिन्द्रो रोषो बल्लो १०, ४८, २
 अहमिन्द्रो वन्यस्ते महि ४, ४२, ३

अहमेवं गव्ययमङ्ग्यं १०, ४८, ४
 अहमेताच्छास्वतो १०, ४८, ६
 अहमेव वात इव १०, १२५, ८; अथर्व. ४, ३०, ८
 अहमेव स्वयमिदं १०, १२५, ५; अथर्व. ४, ३०, ३
 अहं पितेव वेतसुं १०, ४९५, ४
 अहं पुरो मंदसानो ४, २६, ३
 अहं प्रत्नेन मन्मना ८, ६, ११; साम. १५०१; अथर्व.
 २०, ११५, २
 अहं भुवं वसुनः १०, ४८, १
 अहं भूमिमद्दामायाव ४, २६, २
 अहं मनुभवं सूर्यश्रावं ४, २६, १
 अहश्च कृष्णमहरर्जुनं ६, ९, १; नि. २, २१
 अहस्ता यदुपदी १०, २२, १४
 अहानि गृध्राः पर्याव १, ८८, ४
 अहा यविन्द्र सुदिना ७, ३०, ३
 अहाश्वमे हविरास्वे १०, ९१, १५; वा. य. २०, ७९;
 तै. ब्रा. १, ४, २, १
 अहितेन चिद्वेता ८, ६२, ३
 अहिरिव भोगैः पर्येति ६, ७५, १४; वा. य. २९, ५१;
 तै. सं. ४, ६, ५; नि. ९, १५
 अहेकता मनसा श्रुष्टि २, २३, ३
 अहेक्षमान उप याहि ६, ४१, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, १२
 अहेम यशं पयासुराणां ७, ७३, ३
 अहेयातारं कमपश्यतुं ३, ३२, १४
 आक्रे वसोर्जरिता ३, ५१, ३
 आ कलशा अनृत २, ६५, १४
 आ कलशोप भावति पवित्रे ९, १७, ४
 आ कलशोप भावति इमेनः ९, ६७, १४
 आर्क्षीं सूर्यस्य रोचनाव १, १४, ९
 आ कृष्णेन रजसा वर्तमानः १, ३५, २; वा. य. ३३, ४३;
 ३४, ३१; तै. सं. ३, ४, ११, २
 आकेनिपातो अहसिः ४, ४५, ६
 आ क्रन्द्य बलमोजो ६, ४७, ३०; अथर्व. ६, १२६, २;
 वा. य. २९, ५६; तै. सं. ४, ६, ७, ७
 आक्षिप्तूर्वास्वपरा ३, ५५, ५
 आ क्षोदो महि वृत्तं ६, १७, १२
 आक्षयपावानो वहन्ति ८, ७, ३५
 आगधिता परिगधिता १, १२६, ६; नि. ५, १५
 आ गन्ता मा रिषण्यत ८, २०, १; साम. ४०१
 आगन्धेव ऋतुभिर्वैश्वं ४, ५३, ७
 आगन्तुभूणामिह ४, ३५, २

आगन्म वृत्रहन्तमं ८, ७४, ४; साम. ८२
 आ गावो भवन्मृत्यु ६, २८, १; अथर्व. ४, २१, १;
 तै. ब्रा. २, ८, ८, ११
 आ गोमता नासत्वा रयेन ७, ७२, १
 आ रना अग्न इहावसे १, २२, १०
 आर्तिन न स्ववृत्किमिः १०, २१, १; साम. ४२०
 आग्निरगामि भारतो ६, १६, १९
 आग्ने गिरो दिव आ ७, ३९, ५
 आग्ने याहि मरुत्सत्वा ८, १०३, १४
 अग्ने वह वरुणं १०, ७०, ११
 आग्ने वह हविराया ७, ११, ५
 आग्ने स्यूरं रथि भर १०, १५६, ३; साम. १५२९
 आगमन्नाय उशतीर्वाहिः १०, ३०, १५
 आ प्रावमिरन्येभिः ५, ४८, ३
 आ व त्वावो रमना १, ३०, १४; साम. १०८५; अथर्व.
 २०, १२२, २
 आ धा गमन्नादि अवय १, ३०, ८; साम. ७४५; अथर्व.
 २०, २६, २
 आ धा वा गच्छामुचरा १०, १०, १०; अथर्व. १८, १, ११;
 नि. ४, २०
 आ धा धे अग्निमिन्धवे ८, ४५, १; साम. १३३; १३३८;
 वा. य. ७, ३३; तै. ब्रा. १, ४, ५, ७; नि. ६, १४
 आ धा योवेव सुवती १, ४८, ५
 आ च त्वामेता वृषणा ३, ४३, ४
 आ यन त्वा चिकित्सामो ८, ९१, ३
 आ च नो बहिः सवता ७, ५९, ६
 आ चर्चणिना वृषभो १, १७७, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, ११
 आ च वहासि वां इह १, ७४, ६
 आ चट आसां पायो ७, ३४, १०; नि. ६, ७
 आ चिकित्वाण सुक्त्वा ५, ६६, १
 आप्या जानु दक्षिणो १०, १५, ६; अथर्व. १८, १, ५२;
 वा. य. १९, ६२
 आच्छादित्वानैतुपितः १०, ८५, ४; अथर्व. १४, १, ५
 आ जिह्वन्ति साम्बेर्षां ६, ७५, १३; वा. य. २९, ५०;
 तै. सं. ४, ६, ५; नि. ९, २०
 आ जने रवेर्षसंदा १०, ६०, १
 आ जनाय हृक्णे ६, २२, ८; अथर्व. २०, ३६, ८
 आ जायुषिर्विम ऋता ९, ७७, ३७; साम. १३५७
 आ जातं जातवेदसि ६, १६, ४२; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 आ जातिरत्ने अवयत ९, १०१, १४; साम. १३८७
 जाजासः पूर्णं रये ६, ५५, ६
 आजिदुरं सत्यतिं विष ८, ५३, ६

आजिपते नृपते त्वमिद्वि ८, ५४, ६
 आ जुहोता बुधस्यता ५, २८, ६; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 आ जुहोता स्वध्वरं ३, ९, ८; नि. ४, १४
 आजुहान ईश्वरो बंधः १०, ११०, ३; अथर्व. ५, १२, ३;
 वा. य. २९, २८; तै. ब्रा. ३, ६, ३, २; नि. ८, ८
 आजुहानो न ईश्वरो देवो १, १८८, ३
 आजनगन्धि सुरार्ति १०, १४६, ६; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
 आ त इन्द्रो मन्त्राय कं ९, ६२, २०
 आ त इन्द्रो महिमानं ८, ६५, ४
 आ त एता वचोयुजा ८, ४५, ३९
 आ त एतु मनः युवः १०, ५७, ४; वा. य. ३, ५४; तै. सं.
 १, ८, ५, २
 आ तक्षत सातिमस्त्रयं १, १११, ३
 आ तत्त इन्द्रायवः १०, ७४, ४; वा. य. ३३, २८
 आ तत्ते दत्तमंतुमः १, ४२, ५
 आ तं भज सौध्वेषु १०, ४५, १०; वा. य. १२, २७;
 तै. सं. ४, २, २, ३
 आ तिष्ठतं सुवृत्तं यो रथः १, १८३, ३
 आतिष्ठन्तं परि विश्वे ३, ३८, ४; अथर्व. ४, ८, ३; वा. य.
 ३३, २२; तै. ब्रा. २, ७, ८, १
 आ तिष्ठ रथं वृषणं १, १७७, ३
 आ तिष्ठ वृत्रहन्त्रं १, ८४, ३; वा. य. ८, ३३; तै. सं.
 १, ४, ३७, १
 आ तू गहि प्र तु द्रव ८, १३, १४
 आ तू न इन्द्रो शतदातु ९, ७२, ९
 आ तू न इन्द्र कौशिक १, १०, ११
 आ तू न इन्द्र क्षुमन्तं ८, ८१, १; साम. १६७; ७२८
 आ तू न इन्द्र मन्त्राय ३, ४१, १; अथर्व. २०, २३, १
 आ तू न इन्द्र वृत्रहन् ४, ३२, १; साम. १८१; वा. य.
 ३३, ६५
 आ तू शर मकिरेत ३, ३६, ९; तै. सं. १, ७, १३, ३
 आ तू पिब कण्वमतं ८, १, २२
 आ तू पिब हविर्मन्त्रो १०, १०१, १०; नि. ४, १९
 आ तू सुनिम दम्पते ८, ६९, १६; अथर्व. २०, ९२, १३
 आ ते अन्न इधीमहि ५, ६, ४; साम. ४१२; अथर्व.
 १८, ४, ८८; तै. सं. ४, ४, ४, ६
 आ ते अन्न ऋचा हविः ५, ६, ५; साम. १०२३; तै. सं.
 ४, ४, ४, ६
 आ ते अन्न ऋचा हविः ६, १६, ४७
 आ ते कारो वृणवामा ३, ३३, १०; नि. २, २७
 आ ते वक्षं वि रोचना ८, ९३, २६

आ ते वक्षं मयोभुवं ९, ६५, २८; साम. ४९८; ११३७
 आ ते वधार्मीन्द्रियं ८, ९३, २७
 आ तेन यातं मनसो १०, ३९, १२
 आ ते पितमैरुतां सुन्न २, ३३, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ९
 आ ते मह इन्द्रोऽयुध ७, २५, २; तै. सं. १, ७, १३, २
 आ ते रथस्य एषन् १०, २६, ८
 आ ते रुचः पवमानस्य ९, २६, २४
 आ ते वत्सो मनो यमत् ८, ११, ७; साम. ८; ११६६;
 वा. य. १२, ११५
 आ ते वृषन् वृषणो ६, ४४, २०
 आ तेऽवो वरेण्य ५, ३५, ३
 आ ते वृषमो वृषम एतु ६, २९, ९; तै. ब्रा. २, ५, ८, १;
 ८, ५, ९
 आ ते सपथं जवसे ३, ५०, २
 आ ते सिन्धामि कुदयोः ८, १७, ५; अथर्व. २०, ४, १
 आ ते सुपर्णो अभिनन्तं एवः १, ७९, २; तै. सं. ३, १, ११, ५
 आ ते स्वस्तिमीमह ६, ५६, ६
 आ ते हन् हविः शूशिमे ५, ३६, २
 आत्मानवक्षभो दुह्यते ९, ७४, ४
 आत्मा ते वातो रज ७, ८७, २
 आत्मा देवानां भुवनस्य १०, १६८, ४
 आत्मानं ते मनसा राज्ञा १, १६३, ६; वा. य. २९, १७;
 तै. सं. ४, ६, ७, २
 आत्मा पितृस्त्वर्वासः ८, ३, २४
 आत्मा यज्ञस्य रक्षा ९, ६, ८
 आ त्वं सधस्तुतिं ८, १, १६
 आ त्वं सधस्तुतिं ८, १, १०; साम. २९५
 आ त्वं सधस्तुतिं गहि ८, ८२, ४
 आ त्वा कण्वा अहूपत १, १४, २
 आ त्वा कण्वा इहावसे ८, ३४, ४
 आ त्वागमं शान्तातिभिः १०, १३७, ४; अथर्व. ४, १३, ५
 आ त्वा गिरोरधीरिवास्तुः ८, ९५, १; साम. ३४९
 आ त्वा गीर्मिर्महाभुर् ८, ६५, ३
 आ त्वा गोभिरिव वज्रं ८, २४, ६
 आ त्वा आवा वदन्निह ८, ३४, २; साम. १८०९
 आ त्वा जुवो रातराणां अभि १, १३४, १
 आ त्वा वृहन्तो हरयो ३, ४३, ६
 आ त्वा मन्त्रयुजा हरी ८, १७, २; साम. ६६७; अथर्व.
 २०, ३, २; ३८, २; ४७, ८
 आ त्वा मदन्त्युवा हरी ८, ३४, ९

आ त्वा रथं यथोतये ८, ६८, १; साम. ३५४; १७७१;
 नि. ५, ३
 आ त्वा रथे हिरण्यये ८, १, २५; साम. १३९२
 आ त्वा रथं न जिह्वयो ८, ४५, २०; नि. ३, २१
 आ त्वा वहन्तु हरयो १, १६, १
 आत्वा विप्रा अनुच्यते १, ४५, ८
 आ त्वा विशाखवातावः १, ५, ७; अथर्व. २०, ६९, ५
 आ त्वा विद्वान्विद्वन्वः ८, ९२, २२; साम. १९७; १६६०
 आ त्वा शुक्रा अनुच्यते ८, ९५, २
 आ त्वा सहजमा वातम् ८, १, २४; साम. २४५; १३९१
 आ त्वा सुतास हन्वो ८, ४९, ३
 आ त्वा हरयो वृषणो ६, ४४, १२
 आ त्वा हर्यंतं प्रयुजो १०, ९६, १२; अथर्व. २०, ३२, २
 आ त्वाहार्यमंतरं १०, १७३, १; अथर्व. ६, ८७, १;
 वा. य. १२, ११; तै. सं. ४, २, १, ४; तै. मा.
 २, ४, २, ८
 आ त्वा होता मनुहिंतो ८, ३४, ८
 आ त्वेवा. नि. वीदत १, ५, १; साम. १६४; ७४०; अथर्व.
 २०, ६८, ११
 आत्सोम हृद्वियो रसो ९, ४७, ३
 आधर्वणायाश्चिना दधीचे १, ११७, २२
 आ दक्षिणा सृजते ९, ७१, १
 आदक्षिणाः प्रथमं दधिरे १, ८३, ४; अथर्व. २०, २५, ४
 आ दक्षिणाः शवसा ४, ३८, १०; तै. सं. १, ५, ११, ४;
 नि. १०, ३१
 आ दक्षिणैर्विवस्वत ८, ७२, ८
 आदस्य ते ध्वसयंतो १, १४०, ५
 आदस्य द्युष्मिणो रसे १, १४, ३
 आ दस्युष्मा मनसा ४, १६, १०
 आदह स्वधामनु १, ६, ४; साम. ८५१, अथर्व. २०, ४०, ३;
 ६२, १२
 आदाय इयेनो अभरत् ४, २६, ७; नि. ११, १
 आदारो वां मतीनां १, ४६, ५
 आदिचे अस्य वीर्यस्य १, १३१, ५; अथर्व. २०, ७५, ३
 आदिचे विषे ऋतुं १, ६८, ३
 आदित्यश्चा सुबुधाना ४, १, १८
 आदिष्पलस्य रसेतो ८, ६, ३०; साम. २०
 आदित्या अथ हि कयता ८, ४७, ११
 आदित्यानां वसुनां १०, ४८, ११
 आदित्यानामवसा ७, ५४, १; तै. सं. २, १, ११, ६
 आदित्या रुद्रा वसवः सुनीया ३, ८, ८

आदित्या रुद्रा वसवो ७, ३५, १४; अथर्व. १२, ११, ४
 आदित्या विषे मस्तद्वच ७, ५१, ३
 आदित्यासो अति जिघो १०, १२६, ५
 आदित्यासो अदितवः ७, ५१, १
 आदित्यासो अदितिः ७, ५१, २
 आदित्यैर्विद्वः सगणो १०, १५७, ३; साम. १११२; अथर्व.
 २०, ६३, २; १२४, ५; तै. आ. १, २७, १
 आदिस्सासस्य चकिरत् ८, ५५, ५
 आदिस्त्र नेम हृद्वियं ४, २४, ५
 आदिज्ञोत्तारं वृणते १, १४१, ६
 आदिन्द्रः सन्ना तविधीर १०, ११३, ५
 आदिन्मातृरविशद् १, १४१, ५
 आ दिवस्पृष्टमभ्युः ९, ३६, ६
 आदीं शवस्थमवीद् ८, ७७, २
 आदीं हंसो यया गणम् ९, ३२, ३; साम. ७७०
 आदीं के चित्यद्वमानास २, ११०, ६; साम. १४९५
 आदीं त्रितस्य योषणो ९, ३२, २; साम. ७७१
 आदीमथं न होतारो ९, ६२, ६; साम. १०१०
 आदू मे निवरो सुवत् ८, ९३, १५
 आदू तु ते अनु ऋतुं ८, ६३, ५
 आहज्जोति हविष्कृतिं १, १८, ८
 आ देवानामप्रयावेह १०, ७७, २
 आ देवानामपि पन्थां १०, २, ३; अथर्व. १९, ५९, ३;
 तै. सं. १, १, १४, ३
 आ देवानामभवः केतुमे ३, १, १७
 आ देवो वदे वृष्ण्या ७, ६, ७
 आ देवो वृत्तो अजिरः १०, ९८, २
 आ देवो यातु सविता ७, ४५, १; तै. मा. २, ८, ६, १
 आ दैव्यानि पार्थिवानि ५, ४१, १४
 आ दैव्यानि प्रया चिकित्वा १, ७०, २
 आ दैव्या वृणीमहे ७, ७७, २
 आद्य रथं भानुमो ५, १, ११
 आ द्यो तयोपि रविमभिः ४, ५२, ७
 आद्योदसी वितरं विष्कंभा ५, २९, ४
 आ द्युभ्यां हरिभ्यां १, १८, ४; नि. ७, ६
 आ द्विबर्हो अमिनो १०, ११६, ४
 आ धर्जसिद्धं हरिवो ५, ४३, १३
 आ धावता सुहस्तः ९, ४६, ४; नि. २, ५
 आधीवमाणायाः पतिः १०, २६, ६
 आ धूर्जस्मै द्याता ७, ४४, ४
 आ धेनवा वसवा ५, ४३, १

आ धेनवो धुनयंताम् ३, ५५, १६
 आ धेनवो मामतेयं १, १५२, ६
 आग्नेन चित्तद्वेकं ७, १८, १७
 आ न इन्द्राभिर्विदमे १, १८६, १; वा. य. ३३, ३४, ४७
 आ न इन्द्रो महीमिषं ९, ६५, १३
 आ न इन्द्रो शतविनं ९, ६७, ६
 आ न इन्द्रो सतविनं गवां ९, ६५, १७; साम. ८३५
 आ न इन्द्रं पृथसे १०, २२, ७
 आ न इन्द्रं महीमिषं ८, ६, २३
 आ न इन्द्रावृहस्पती ४, ४९, ३
 आ न इन्द्रो ब्राह्म ४, २०, १; वा. य. २०, ४८
 आ न इन्द्रो हरिमिषां ४, २०, १; वा. य. २०, ४९
 आ न ऊर्जं वहतमग्निना युवं १, १५७, ४
 आ नः पवस्व धारया ९, ३५, १
 आ नः पवस्व वसुमद् ९, ६९, ८
 आ नः पूषा पवमानः ९, ८१, ४
 आ नः प्रजो जनयतु १०, ८५, ४३
 आ नः शुष्मं नृपाङ्गं ९, ३०, ३
 आ नः सहस्रतो भरा ८, ३४, १५
 आ नः सुतास इन्द्रवः ९, १०६, ९; साम. १३२८
 आ नः सोम पवमानः किरा ९, ८१, ३
 आ नः सोमं पवित्रा ९, ६२, २१
 आ नः सोम संयतं ९, ८६, १८; साम. ११५४
 आ नः सोम सहो जुवो ९, ६५, १८; साम. ८३४
 आ नः सोमे स्वप्वर ८, ५०, ५
 आ नपातः शवसो ४, ३४, ६
 आ नस्तुजं रथि ३, ४५, ४
 आ नेस्ते गन्तु मस्तरः १, १७५, २; साम. १४३३
 आ न स्तुत उष वाजेभिः ४, २९, १
 आ न स्त्वोमसुप द्रवस ८, ५, ७
 आ न स्त्वोमसुप द्रविष्यानो ८, ४९, ५
 आ नामभिर्मैरुवो वक्ति ५, ४३; १०
 आ नार्यस्य दक्षिणा ८, २४, २९
 आ नासत्या गच्छतं हृयते १, ३४, १०
 आ नासत्या त्रिभिः १, ३४, ११; वा. य. ३४, ४७
 आ निरेकमुत प्रियं ८, २४, ४
 आ निवर्तनं वर्तय १०, १९, ८; तै. सं. ३, ३, १०, १
 आ निवर्तं नि वर्तय पुनः १०, १९, ६
 आ नूनं यातमग्निना रथेन ८, ८, २
 आ नूनं यातमग्निनाश्वभिः ८, ८७, ५
 आ नूनं यातमग्निनेमा ८, ९, १४; अथर्व. २०, १४१, ४

आ नूनं रघुवर्तनि ८, ९, ८; अथर्व. २०, १४०, ३
 आ नूनमग्निना युवं ८, ९, १; अथर्व. २०, १४०, १
 आ नूनमग्निनोर्ऋषिः ८, ९, ७; अथर्व. २०, १४०, २
 आ नो अग्ने रथि भर १, ७९, ८; साम. १५५
 आ नो अग्ने वयोवृषं ८, ६०, ११; साम. ४३
 आ नो अग्ने सुवेतना १, ७९, २; साम. १५२६; तै. मा. २, ४, ५, ३
 आ नो अग्न्य समनसो ८, २७, ५
 आ नो अग्न्यावदग्निना ८, २२, १७
 आ नो अग्निना त्रिवृता १, ३४, १२
 आ नो अग्नं रिशादसो ५, ७१, १
 आ नो अग्नं रिशादसेमा ८, ८, १७
 आ नो अग्नं मथोमुवा ८, ८, १९
 आ नो अग्न्याग्न्यग्नेया ८, ३४, १४
 आ नो अग्न्यभिरग्नेयैः ८, ७३, १४
 आ नो अग्न्यभिरग्नेयैर्वसग्नैः ६, ६०, १४
 आ नो गहि सख्येभिः शिवे ३, १, १९
 आ नो गोत्रा दूर्हहि गोपते ३, ३०, २१
 आ नो गोमन्तमग्निना ८, ५, १०
 आ नो दुष्क्रिः पथ्यां ७, ४४, ५
 आ नो दिव आ पृथिव्या ७, २४, ३
 आ नो दिवो बृहतः ५, ४३; ११; तै. सं. १, ८, २२, १
 आ नो देवः सविता त्रायमाणा ६, ५०, ८
 आ नो देवः सविता साविताद् १०, १००, ३
 आ नो देव शवसा ७, ३०, १
 आ नो देवानामुप वेतु १०, ३१, १
 आ नो देवेभिरुप देवहृति ७, १४, ३
 आ नो देवेभिरुप यातं ७, ७२, २
 आ नो धुमैरा अश्वोभिः ८, ५, ३२
 आ नो द्रप्सा मधुमन्तो १०, ९८, ४
 आ नो नावा मतीनां १, ४६, ७
 आ नो नियुग्निः शक्तिनीभिः ७, २२, ५; वा. य. २७, २८
 तै. मा. २, ८, १, २
 आ नो नियुग्निः शक्तिनीभिः १, १२५, ३
 आ नो बहिः सधमादे १०, ३५, १०
 आ नो बर्हि रिशादसो १, २६, ४
 आ नो बृहन्वा बृहतीभिः ४, ४१, ११
 आ नो ब्रह्माणि मरुतः २, ३४, ६
 आ नो भज परमेष्ठु १, २७, ५; साम. १४९९
 आ नो भद्राः कृतवो यंतु १, ८९, १; वा. य. २५, १४।
 नि. ४, १९

आ नो भर वक्षिणेनामि ८, ८१, ६
 आ नो भर भगमिद्व ३, ३०, १९; तै. ब्रा. २, ५, ४, १;
 नि. ६, ७
 आ नो भर वृषणे छुट्मं ६, १९, ८
 आ नो भर व्यंजनं ८, ७८, १
 आ नो मखस्य दावने ८, ७, २७
 आ नो महीमरमति ५, ४३, ६
 आ नो मित्र सुवीतिभिः ५, ६४, ५
 आ नो मित्रावरुणा पृष्टैः ३, ६२, १६; साम. २२०, ६६३;
 वा. य. २१, ८; तै. सं. १, ८, २२, २
 आ नो मित्रावरुणा हव्यपुष्टि ७, ६५, ४; तै. ब्रा. २, ८, ६, ७
 आ नो यज्ञं विविस्वृष्टं ८, १०१, ९; वा. य. ३३, ८५
 आ नो यज्ञं नमोवृष्टं ३, ४३, ३
 आ नो यज्ञं भारती १०, ११०, ८; अथर्व. ५, १२, ८;
 वा. य. २९, ३३; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १३
 आ नो यज्ञाय तक्षत १, १११, २
 आ नो यातं दिवस्परि ८, ८, ४
 आ नो यातं दिवो अच्छा ४, ४४, ५; अथर्व. २०, १४३, ५
 आ नो यातमुपधुति ८, ८, ५
 आ नो याहि परावतो ८, ६, ३६
 आ नो याहि महेमते ८, ३४, ७
 आ नो याहि सुतावतो ८, १७, ४; अथर्व. २०, ४, १
 आ नो याष्टुपधुति ८, ३४, ११
 आ नो रत्नानि विभता ५, ७५, ३; साम. १७४५
 आ नो रयि मध्व्युतं ८, ७, १३
 आ नो राधांसि सवित ७, ३७, ८
 आ नो रुद्रस्वसूतवो ६, ५०, ४
 आ नो वायो महे तने ८, ४६, २५
 आ नो विश्व आस्त्रा १, १८६, २; तै. ब्रा. २, ८, ६, ३
 आ नो विश्वान्यग्निना ८, ८, १३
 आ नो विश्वामिहूतिभिः सजोषा ७, १४, ४; तै. ब्रा.
 २, ४, ३, ६, ७, १३, ४
 आ नो विश्वामिहूतिभिरग्निना ८, ८, १
 आ नो विश्वास्तु हव्य ८, ९०, १; साम. २६९; १४९२;
 अथर्व. २०, १०४, ३
 आ नो विश्वेषां रत्नं ८, ५३, ३
 आ नो विश्वे सजोषतो ८, ५४, ३
 आ नोऽनोमिमहो १, १६७, १
 आग्निवतो १०, १६३, ३; अथर्व. २, ३३, ४, २०, ६६, २०
 आत्मानं दिवो मातरिणा १, ९३, ६; तै. सं. २, ३, १४, २
 आप इहा उ भेषजी १०, १३७, ६; अथर्व. ३, ७, ५; ६, ९१, ३

आपः पृणीत भेषजं १, २३, २१; १०, ९, ७; अथर्व.
 ६, ६, ३
 आपक्यासो भलानसो ७, १८, ७
 आपययो विपययो ५, ५२, १०
 आप्राय महिना ८, ७०, ६; साम. ८६३; अथर्व.
 २०, ८६, २; ९२, २१
 आपृषी पार्थिवान्युरु ६, ६१, ११
 आपृषी विभावरी ४, ५२, ६
 आप्रौ पार्थिवं १, ८१, ५
 आप्रमाभिरुत ६, ६२, ११
 आप्रवतस्य मरुतां ४, ५५, ५
 आप्रवमान धारय २, १२, ९; साम. १२०३
 आप्रवमान नो भरायो ९, २३, ३
 आप्रवमान सुपुष्टि ९, ६५, ३; साम. ९०६
 आप्रवस्व गविष्टये ९, ६६, १५
 आप्रवस्व दिशो पत ९, ११३, २
 आप्रवस्व मद्भिन्तम ९, २५, ६; ५०, ४; साम. १२०८
 आप्रवस्व महीमिषं ९, ४१, ४; साम. ८९५
 आप्रवस्व सहस्रिणं रयि सोम ९, ६३, १; साम. ५०१
 आप्रवस्व सहस्रिणं रयि गोमन्तं ९, ६२, १२
 आप्रवस्व सुवीर्यं ९, ६५, ५; साम. ७८६
 आप्रवस्व हिरण्यवद् ९, ६३, १८; वा. य. ८, ६३
 आप्रुं गांसि पृथिवी ८, २७, २
 आप्रव्राताज्ञासया ७, ७२, ५; ७३, ५
 आप्रिपिप्यु स्तयो ७, २३, ४; अथर्व. २०, १२, ४;
 वा. य. ३३, १८
 आप्रिद्विस्म पित्रवन्त ७, ३४, ३
 आप्रिद्वि स्वयन्तः ७, ८५, ३
 आप्रानातो विवस्वतो १, १०, ५; साम. ११२३
 आप्रान्तमन्युः १०, ८९, ५; तै. सं. २, २, १२, ३;
 तै. ब्रा. १०, १, ९; नि. ५, १२
 आप्री नो अस्मि पितरेव १०, १०६, ४
 आप्रुयासो न मातरं ७, ४३, ३
 आपूर्णो अय्य कलराः ३, ३२, १५; अथर्व. २०, ८, ३
 आप्रश्चित्राहर्षिं १, २३, १३
 आप्रो अथाग्न्यचारिणं १, २३, २३; १०, ९, ९; वा. य.
 २०, २२; तै. सं. १, ४, ४५, ३; ४६, २; तै. ब्रा.
 २, ६, ६, ५
 आप्रो अथाग्न्यमातरः १०, १७, १०; अथर्व. ६, ५१, २;
 वा. य. ४, २; तै. सं. १, २, १, १
 आप्रो न देवीक्षय यति १, ८३, २; अथर्व. २०, २५, २

आपो न सिधुमभि यत् १०, ४३, ७; अथर्व. २०, १७, ७
 आपो भुविष्ठा ह्येको १, १६१, १
 आपो यं वः प्रथमं ७, ४७, १
 आपो रेवतीः क्षयथा १०, ३०, १२
 आपो ह यद् बृहतीर्विंश १०, १२१, ७; अथर्व. ४, २, ६;
 वा. य. २७, २५, ३२, ७; तै. सं. २, २, १२, १;
 ४, १, ८, ५; तै. आ. १, २३, ८
 आपो हि षा मयोभुवः १०, १, १; साम. १८३७, अथर्व.
 १, ५, १; वा. य. ११, ५०; ३६, १४; तै. सं.
 ४, १, ५, १; ५, ६, १, ४; ७, ४, १९, ४; तै. आ.
 ४, ४२, ४; १०, १, ११; नि. ९, २७
 आ प्यायस्व मद्विन्तम १, ९१, १७; वा. य. १२, ११४;
 तै. सं. १, ४, ३२, १; तै. आ. ३, १७, १
 आ प्यायस्व समेतु १, ९१, १६; ९, ३१, ४; वा. य.
 १२, ११२; तै. सं. ३, २, ५, ३; ४, २, ७, ४;
 सौख्य मा. १, ५, ८
 आ प्र ऋव परावतो ८, ८२, १
 आ प्र ऋव हरिवो ५, ३१, २; नि. ३, २१
 आ प्र यात मरुतो ८, २७, ८
 आमा रजांसि दिव्यानि ४, ५३, ३
 आमुषायम्भुन १०, ६८, ४; अथर्व. २०, १६, ४
 आ बुन्दं वृत्रहा ८, ४५, ४; साम. २१६
 आ भन्दमाने उपके १, १४२, ७
 आ भन्दमाने उपसा ३, ४, ६
 आ भरतं शिक्षतं वज्रबाहू १, १०२, ७; तै. मा. ३, ६, ११, १
 आ भाव्यमिरूपसां ५, ७६, १; साम. १७५९
 आ मानुना पार्थिवानि ६, ६, ६
 आ भारती भारतीभिः ३, ४, ८; ७, २, ८
 आभिर्विधेमाग्रये ८, २३, २३
 आभिष्टे अद्य गीर्मीः ४, १०, ४; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 आभि रृषो मयितीः ६, २५, २; तै. मा. २, ८, ३, ३
 आभूया सहजा वज्र १०, ८४, ६; अथर्व. ४, ३१, ६
 आभूयेण्यं वो मरुतो ५, ५५, ४
 आभोग्यं प्र १, ११०, २
 आ मध्वो अस्मा अस्मिन् १०, २९, ७; अथर्व. २०, ७६, ७
 आ मनीषामन्तरिक्षस्य १, ११०, ६
 आ मन्त्रमा वरेण्यं ९, ६५, २९; साम. ११३८
 आ मन्त्रस्य समिप्यतो ३, २, ४
 आ मन्त्रं हि हरिभिः ३, ४५, १; साम. २४६; १७१८;
 अथर्व. ७, ११७, १; वा. य. २०, ५३; तै. आ.
 १, १२, २

आ मन्त्रेयामा गतं ३, ५८, ४
 आ मा पृथन्नुप ऋव ६, ४८, १६
 आ मा मित्रावरुणे ७, ५०, १
 आमासु पक्ष्ममेव ८, ८९, ७; साम. १४३१; तै. सं.
 १, ६, १२, २; नि. ६, १४
 आ मित्रावरुणा भगं ९, ७, ८; साम. ११३५
 आ मित्रे वरुणे वयं ५, ७२, १
 आमूरज प्रत्यावर्तये ६, ४७, ३१; अथर्व. ६, ११६, ३;
 वा. य. २९, ५७; तै. सं. ४, ६, ६, ७
 आ मे अर्य प्रतीर्यं ८, २६, ८
 आ मे चर्चास्तुषुषता ८, १०१, ७
 आ मे हवं नासत्याग्निना ८, ८५, १
 आ यं हस्ते न स्वादिनं ६, १६, ४०; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 आ यः पशौ जायमान ६, १०, ४
 आ यः पशौ मानुना ६, ४८, ६
 आ यः पुरं नार्मिणीम् १, १४९, ३; साम. १७७४
 आ यः सोमेन जतरं ५, ३४, २
 आ यः स्वर्णं मानुना २, ८, ४
 आ यं गौः पृथनीरुक्मीम् १०, १८९, १; साम. ६३०, १३७६;
 अथर्व. ६, ३१, १; २०, ४८, ४; वा. य. ३, ६
 तै. सं. १, ५, ३, १
 आयजी वाजसातमा १, २८, ७; नि. ९, ३६
 आ यशैर्वैव मर्त्यं ५, १७, १
 आयं जना अभिचक्षे ५, ३१, १२
 आ यत्पतत्येन्यः ८, ६९, १०; अथर्व. २०, ९२, ७
 आ परसातं यशसो ७, ३६, ६
 आ यदश्वान्वनन्वतः ८, १, ३१
 आ यद्विद्वश्च दृष्टे ८, ३४, १६
 आ यद्विषे नृपतिं तेज आनदं १, ७१, ८; वा. य. ३३, ११
 तै. सं. १, ३, १४, ६
 आ यद् दुवः शतक्रतु १, ३०, १५; साम. १०८६; अथर्व.
 २०, १२२, ३
 आ यद् दुवस्याद् दुवसे न कारः १, १६५, १४
 आ यद्वीरं हन्त विव्रता १, ६३, २
 आ यद्योनि हिरण्यवं वरुण ५, ६७, २
 आ यद्योनि हिरण्यवं आशुः ९, ६४, २०
 आ यदुहाव वरुणश्च नावं ७, ८८, ३
 आ यद्वज्रं हन्त धत्से ८, ९६, ५
 आ यद्वो योयणा रथं ८, ८, १०
 आ यद्वो सूर्या रथं ५, ७३, ५
 आ यद्वामीयचक्षसा ५, ६६, ६

जायने ते परायणे १०, १४२, ८; अथर्व. ६, १०६, १
 जायन्तारं महि स्थिरं ८, ३२, १४
 आ यद्यः परवीर्यमनु ७, ३४, २०
 आ यं नरः सदानवो ५, ५२, ६; तै. सं. २, ४, ८, १
 आ यन्मा वेना अरुहन्त्युत्तम ८, १००, ५
 आ यन्मे अन्व २, ४, ५; नि. ६, १७
 जायमद्य सुकृतं प्रातरिच्छ १, १०५, ३
 आ यं पृणन्ति दिवि १, ५२, ४
 आ ययोजिज्ञातं तना २, ५८, ४; साम. १०६०
 आ यस्ततन्ध रोदसी ६, १, ११; तै. मा. ३, ६, १०, ५
 आ यस्तस्यै सुवनानि ९, ८४, २
 आ यस्ते अग्न इधते ७, १, ८
 आ यस्ते सर्पिरासुते ५, ७, ९
 आ यस्मिन्ते स्वपाके ६, १२, २
 आ यस्मिन्त्यस रश्मयः २, ५, २
 आ यस्मिन्त्यस्ते नर्या ६, २९, २
 आ यस्य ते महिमानं ८, ४६, ३
 आ यातं नहुषस्परि ८, ८, ३
 आ यात मरुतो दिव ५, ५३, ८
 आ यातस्य भूषतं ७, ७४, ३; वा. य. ३३, १८
 आ यातं मित्रावरुणा युषाणा ७, ६६, १९
 आ यातं मित्रावरुणा सुवासि ६, ६७, ३
 आ यातिवद्रः स्वपतिः १०, ४४, १; अथर्व. २०, ९४, १
 आ यातिवद्रो दिव आ ४, २१, ३
 आ यातिवद्रोऽवस उप ४, २१, १; वा. य. २०, ४७
 आ याहि कृणवाम त ८, ६२, ४
 आ याहि पर्वतेभ्यः ८, ३४, १३
 आ याहि पूर्वैरति ३, ४३, २
 आ याहि वनसा सह १०, १७२, १; साम. ४४३
 आ याहि वस्त्रा विद्या १०, १७२, २
 आ याहि वायुदुष्टाव ६, ४०, ४
 आ याहि सुसुप्ता हि ते ८, १७, १; साम. १९१; ६६६; अथर्व.
 २०, ३, १, ३८, १; ४७, ७
 आ याहीम हन्तवो ८, २१, ३; साम. ४०९
 आ याहसे पय्या अनु ७, ७, २
 आ याहसे समिधानो अर्वा ४, ११; ७, २, ११
 आ याहमिनिः सुतं ५, ४०, १
 आ याहयं आ परि ८, ३४, १०
 आ याहवाह उप ६, ४३, १
 आयुर्विवायुः परि १०, १७, ४; अथर्व. १८, २, ५५;
 तै. आ. ६, १, २

आ युवानः कवयो ६, ४९, ११
 आ युयेव क्षुमति पश्चा ४, २, १८; अथर्व. १८, ३, २३
 आ ये तन्वन्ति राहिमाभिः १, १९, ८
 आ ये तस्युः पृथ्वीषु ५, ६०, २
 आ ये रजोसि तविषीभिः १, १६६, ४
 आ ये विश्वा पार्थिवानि ८, ९४, ९
 आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्युः १, ७९, ९; तै. मा. २, ५, ८, १०
 आ यो गोभिः सृज्यत ९, ८४, ३
 आ योनिमस्मिन्तवन्तम ३, ५, ७
 आ योनिमरुणां रुहत् ९, ४०, २; साम. ९३५
 आ यो मूर्धनं पित्रोः १०, ८, ३
 आ यो योनिं देवकृतं ७, ४, ५
 आ यो वना वातृषाणो २, ४, ६
 आ यो विवाय सचथाय १, १५६, ५
 आ यो विश्वानि वार्या ९, १८, ४
 आरक्षरेष मध्ये १०, १०६, १०
 आ रविमा सुचेतुनं ९, ६५, ३०; साम. ११३९
 आराच्छुभमप बाधस्व १०, ४२, ७; अथर्व. २०, ८९, ७;
 तै. मा. २, ८, २, ७; नि. ५, २४
 आ राजाना मह क्रतस्य ७, ६४, २
 आ रिक् किंकिरा कृणु ६, ५३, ७
 आ रुक्मैरा युषा ५, ५२, ६; नि. ६, १६
 आ रुद्रास इन्द्रवंतः ५, ५७, १; नि. ११, १५
 आरे अवा को त्विथा १०, १०२, १०
 आरे अस्मदमतिमारे ४, ११, ६
 आरे ते गोमसुव १, ११४, १०; तै. सं. ४, ५, १०, ३
 आरे सा वः सुदानवो १, १७२, २
 आरोका इव वेदहो ८, ४३, ३
 आ रोदसी अयुग्मा स्वः ३, २, ७; वा. य. ३३, ७५
 आ रोदसी अयुगा आयमान ३, ६, २
 आ रोदसी अयुगादोत १०, ५५, ३
 आ रोदसी बृहती वेविद्याः १, ७२, ४
 आ रोदसी हव्यमाणो १०, ९६, ११; अथर्व. २०, ३२, १
 आ रोदसीस्युः १०, १८, ६; अथर्व. १२, २, २४; तै. आ.
 ६, १० १
 आर्चन्त्र मरुतः १, ५२, १५
 आर्हिणेणो होत्रस्य १०, ९८, ५; नि. २, ११
 आकाष्ठा या रुक्तीर्णा ६, ७५, १५
 आ व हन्तं क्रिदि यया १, ३०, १; साम. २१४
 आ व क्कजस ऊर्जा १०, ७६, १; नि. ६, २१

आ वंसते मववा वीरवधत्ता ८, १०३, ९; साम. ८७९
 आवः कुत्समिन्द्र यस्मिन् १, ३३, १४
 आवः शंसं नृषमं तुग्या १, ३३, १५
 आ वक्षि देवां हृद विप्र २, ३६, ४; अथर्व. २०, ६७, ५
 आ वष्यस्व महि प्तरो ९, १, २; साम. १०३८
 आ वष्यस्व सुदक्ष ९, १०८, १०; साम. १०१९
 आवदंसवं शकुने भद्रमा २, ४३, ३
 आवद्विदं यमुना ७, १८, १९
 आवद्वृत्ततीरघ तु १०, ३०, १०
 आवहन्ती पोष्या वाषाणि १, ११३, १५
 आवहन्त्यरुणीर्जोतिषा ४, १४, ३
 आ वहये पराकात् ८, ५, ३१
 आ वां वेष्टाश्विना ५, ४१, ३
 आ वां रथं युवतिः १, ११८, ५
 आ वां रथं युहिता सूर्यस्य १, ११६, १७
 आ वां रथमवस्थां व्युष्टौ ७, ७१, ३
 आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं १, ११९, १
 आ वां रथो अश्विना १, ११८, १
 आ वां रथो नियुषान्वक्षद् १, १३५, ४
 आ वां रथो रथानां ५, ७४, ८
 आ वां रथो रोदसी ७, ६९, १; तै. ब्रा. २, ८, ७, ६
 आ वां रथोऽश्विनैर् १, १८१, ३
 आ वां राजानावध्वरे ७, ८३, १
 आ वां वयोऽश्वसो ६, ६३, ७
 आ वां वहिष्ठा हृते ४, १४, ४
 आ वां वाहिष्ठो अश्विना ८, २६, ४
 आ वां विप्र ब्रह्मावसे ८, ८, ९
 आ वां विश्वाभिरुतिभिः ८, ८७, ३
 आ वां विश्वाभिरुतिभिः ८, ८, १८
 आ वां इयेनासो अश्विना वह १, ११८, ४
 आ वां सहजं हरय ४, ४६, ३
 आ वां सुन्वे वरिमन् ६, ६३, ११
 आ वां सुन्वैः शंसू हव १०, १४३, ६
 आ वां प्रावाणो अश्विना ८, ४९, ४
 आ वाजा यातोप न ऋभुः ४, ३४, ५
 आ वात वाहि मेपजं १०, १३७, ३; अथर्व. ४, १३, ३,
 तै. ब्रा. २, ४, १, ७, तै. ब्रा. ४, ४२, १
 आ वातस्य ध्रजतो ७, ३६, ३
 आ वां दानाय वज्रवीय दक्षा १, १८०, ५
 आ वां धियो वज्रसुरधरा १, १३५, ५
 आ वां नरा मनोजुजो ५, ७५, ६

आ वामगन्धुसुमतिर्वा १०, ४०, १२; अथर्व. १४, २, ५
 आ वामश्वासः शुचयः १, १८१, २
 आ वामश्वासः सुयुजो ५, ६२, ४
 आ वामश्वातो अभिमातिषाह ६, ६९, ४
 आ वासुपत्यमनुहा २, ४१, २१; नि. ९, ३७
 आ वासुताय केक्षिनीरनुप १, १५१, ६
 आ वां भूषन्क्षितयो जन्म १, १५१, ३
 आ वां मित्रावरुणा हव्यं १, १५२, ७; तै. ब्रा. २, ८, ६, ५
 आ वायो भूष शुचिपा ७, २२, १; वा. य. ७, ७, तै. सं.
 १, ४, ४, १; ३, ४, २, १
 आ विशाखा त्रिशता २, १८, ५
 आ विष्णुमज्जिमैस्तः १, ८८, १; नि. ११, १४
 आ विवाप्या परितापः २, २३, ३
 आबिरभून्महि माचोर्न १०, १०७, १
 आ विवासन्परावतो ९, ३९, ५; साम. ९०२
 आविशान्ककशं सुतो २, ६२, १९; साम. ४८९
 आ विश्वतः प्रत्यङ्गा २, १०, ५; वा. य. ११, २४; तै. सं.
 ४, १, २, ५
 आ विश्वदेवं सत्यति ५, ८२, ७; तै. सं. ३, ४, ११, ९
 आ विश्ववाराश्विना गतं नः ७, ७०, १
 आ विष्णो वधते चाहरासु १, ९५, ५; तै. मा. २, ८, ७, ४;
 नि. ८, १५
 आ वृत्रहणा वृत्रहसिः ६, ६०, ३; तै. मा. २, ६, ८, १
 आ वृषस्य पुरुवसो ८, ६१, ३
 आ वृषस्य महामह ८, २४, १०
 आ वेधसं नीलपृष्ठं नृहन्तं ५, ४३, १२; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४
 आ वो धियं यज्ञियां १०, १०१, ९
 आ वो मक्षु तनाय कं १, ३९, ७
 आ वो यक्षयमृतत्वं १०, ५२, ५
 आ वो यम्पुदवाहासो ५, ५८, ३; तै. ब्रा. २, ५, ५, ३
 आ वो यस्य द्विर्हसो १, १७६, ५
 आ वो राजानं अध्वरस्य ४, ३, १; साम. ६९; तै. सं.
 १, ३, १४, १
 आ वो रुवण्युर्मोशिजो १, १२२, ५
 आ वो वहंतं सप्तयो रघुपयः १, ८५, ६; अथर्व. २०, १३, ९
 आ वो वाहिष्ठो वहतु ७, ३७, १
 आ वो होता जोहवीति ७, ५६, १८
 आ शर्म पर्वतानां वृणीमहे ८, ३१, १०
 आ शर्म पर्वतानामोतायां ८, १८, १६
 आशसन् विशासन् १०, ८५, ३५; अथर्व. १४, १, ९८
 आशीप्या नवत्याया २, १८, ६

आशुः शिशानो वृषभो १०, १०३, १; साम. १८४९;
 मध्वं. १९, १३, २; वा. य. १७, ३३; तै. सं.
 ४, ६, ४, १; नि. १, १५
 आशुं वृषिकं तसु जुष्ट ४, ३९, १
 आशुं वृत्तं विवस्वतो ४, ७, ४
 आशुभिर्ब्रिहस्पति २, ३८, ३
 आशुभा यातमभिरा ७, ६८, १
 आशुरर्षं बृहन्मते ९, ३९, १; साम. ८९८
 आश्वत्थे अटपिता ४, ३, ३
 आश्वेनस्य जवसा १, ११८, ११; नि. ६, ७
 आश्वत्थेन शुभ्री हवं १, १०, ९; नि. ७, ६
 आश्विनावसान्त्येषा १, ३०, १७
 आश्वेनस्य जंतवो ५, १९, ३
 आस एतु य हंसवा ८, ४६, २१
 आसंयतमिन्द्र नः ६, २२, १०; अथर्व. २०, ३६, १०
 आसक्षायः सवर्तुवां ६, ४८, ११
 आसस्यो यातु मवर्वां ४, १६, १; अथर्व. २०, ७७, १
 आसवं सवितुर्यथा ८, १०२, ६; तै. सं. ३, १, ११, ८
 आसस्त्राणासः शवसानं ६, ३७, ३; नि. १०, ३
 आसहस्रं पथिमिन्द्र ६, १८, ११
 आसां पूर्वामहसु १, १२४, ९
 आसीनासो अरुणीनां १०, १५, ७; अथर्व. १८, ३, ४३;
 वा. य. १९, ६३
 आसीमरोहसुयमा ३, ७, ३
 आसुरम्याय सुयम्यं ८, २२, १५
 आसुते सिंचत श्रियं ८, ७२, १३; साम. १४८०; वा. य.
 ३३, २१
 आसुष्टुती नमसा वर्तयष्यै ५, ४३, २
 आसुष्मा णो मघवन् ६, ४४, १८
 आसुष्यन्ती यजते १०, ११०, ६; अथर्व. ५, १२, ६; वा. य.
 २९, ३१; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, ११
 आसुर्ये न रदमयो भुवासः १, ५९, ३
 आसुर्यो अरुहस्युक् ५, ४५, १०
 आसुर्यो न आनुमन्त्रिः ६, ४, ६
 आसुर्यो यातु सप्तायः ५, ४५, ९
 आसोता परि पिचता ९, १०८, ७; साम. ५८०; १३९४
 आसोम सुवानो आग्निभिः ९, १०७, १०; साम.
 ५१३; १६८९
 आसुतासो मरुतो ७, ५७, ७
 आसुतापयन्त सुवर्ति युवानः १, १६७, ६
 आसो बृहस्य वर्तिकां १, ११६, १४

आसमा रथं वृषपाणेषु १, ५१, १२
 आस्मिन्पितृगमिन्द्रो ९, २१, ५
 आस्मन्नु युवमानो अतरः १, ५८, २
 आहं सरस्वतीवतोः ८, ३८, १०
 आहं पितृन्सुविद्वां १०, १५, ३; अथर्व. १८, १, ४५;
 वा. य. १९, ५६; तै. सं. २, ६, १२, ३
 आहरयः ससृजिरे ८, ६९, ५; साम. १४९०; अथर्व.
 २०, २२, ५; ९२, २
 आहर्यताय छणावे ९, ९९, १; साम. ५५१
 आहर्यतो अर्जुने अत्के ९, १०७, १३; साम. ७६८
 आहार्प स्वाविदं त्वा १०, १६६, ५; अथर्व. ८, १, २०;
 २०, ९६, १०
 आहि धावापृथिवी अम १०, १, ७
 आहि रुहतमभिरा ८, २२, ९
 आहिष्मा याति नयः ४, २९, २
 आहिष्मा सुनवे पिता १, २६, ३
 आहोता मन्द्रो विद्यानि ३, १४, १
 आच्छन्त रेतो मिथस्तनुषु १, ६८, ८
 आच्छन्ति त्वा सोम्यासः सवा ३, ३०, १; वा. य. ३४, १८
 आच्छन्ति देवाः सुन्वतं ८, २, १८; साम. ७२१; अथर्व.
 २०, १८, ३
 आच्छन्तस्य यच्छिः १, ८४, १४; साम. ९१४; अथर्व.
 २०, २१, २; तै. ब्रा. १, ५, ८, १
 आहामग्ने पुरुर्वसं ३, १, २३; ५, ११; ६, ११; ७, ११;
 १५, ७; २२, ५; २३, ५; साम. ७६; वा. य.
 १२, ५१; तै. सं. ४, २, ४, ३
 आह्यास्त्वा पदे वयं ३, २९, ४; वा. य. ३४, १५; तै. सं.
 ३, ५, ११, १
 आह्या सरस्वती मही १, १३, ९; ५, ५, ८
 आह जती वो अजरं ८, ९९, ७; साम. २८३; अथर्व.
 २०, १०५, ३
 आहि बिद्धि त्वा धना १०, १२०, ४; अथर्व. ५, २, ४
 आहि चिन्तु प्रजायै ५, ४१, १७
 आहि चिन्मन्युमभिरा ५, ७, १०
 आहि त्वाग्ने वृष्टिहस्यस्य १०, ११५, ९
 आहि त्वा देवा हम् १०, ९५, १८
 आहि वा आहि मे मनो १०, ११९, १
 आहि सुतासो असया ८, ३०, २
 आहो वा साति १, ६, २०; अथर्व. २०, ७०, ६
 आह्या धीवन्तमग्निः ८, २, ४०; नि. ३, १६

इत्या यथा त ऊतये ५, २०, ४
 इत्या हि सोम इन्मवे १, ८०, १; साम. ४१०
 इदं यमस्य सादनं १०, १३५, ७
 इदं वचः पर्जन्याय ७, १०१, ५; तै. आ. १, २९, १
 इदं वचः शतसाः ७, ८, ६
 इदं वपुर्निवचनं ५, ४७, ५
 इदं वसो सुतमधः ८, २, १; साम. १२४; ७३४
 इदं वामास्ये हविः ४, ४९, १; तै. सं. ३, ३, ११, १
 इदं वां मदिरे मधु ८, ३८, ३; साम. १०७५
 इदं विष्णुर्नि चक्रमे १, २२, १७; साम. २२२; १६६९.
 अथर्व. ७, २६, ४; वा. य. ५, १५; तै. सं.
 १, १३, १; नि. १२, १९
 इदं श्रेष्ठज्योतिषां ज्योतिरागाच्च १, ११३, १; साम. १७४९;
 नि. २, १९
 इदं श्रेष्ठज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं १०, १७०, ३; साम. १४५५
 इदं सु मे जरितः १०, २८, ४; नि. ५, ३
 इदं स्वरिदमिव १०, १२४, ६
 इदं नूनमेषां ८, १८, १
 इदं हविर्मेघवत् १०, ११६, ७; नि. ७, ६
 इदं हि वां प्रदिवि ५, ७६, ४
 इदं ह्यनोजसा ३, ५१, १०; साम. १६५; ७३७
 इदं कवेरादित्यस्य २, २८, १
 इदं त एकं पर ऊत १०, ५६, १; साम. ६५; अथर्व.
 १८, ३, ७; तै. आ. ३, ७, १, ३; तै. आ. ६, ३, १, ४, २
 इदं ते पार्श्वं सनवित्तं १०, ११२, ६
 इदं ते सोम्यं मधु ८, ६५, ८
 इदं व्यत्याग्रमिन्द्रपानं ६, ४४, १६
 इदं धावाष्टयिबी सलं १, १८५, ११; तै. आ. २, ८, ४, ८
 इदं नमो वृषभाय १, ५१, १५
 इदमकर्म नमो १०, ६८, १२; अथर्व. २०, १६, १२
 इदममे सुधितं १, १४०, ११
 इदमापः प्र वहत १, २३, २२; १०, ९, ८; अथर्व. ७, ८९, ३;
 वा. य. ६, १७
 इदमित्या रौद्रं १०, ६१, १
 इदसु व्यसुस्तमं ४, ५१, १; नि. ४, २५
 इदसु व्यन्महि महां ४, ५, ९
 इदसुवर्कं पिबतेति १, १६१, ८
 इदं पितृभ्यो नमो अस्तु १०, १५, २; अथर्व. १८, १, ४६;
 वा. य. १९, ६८; तै. सं. २, ६, १२, ४
 इदं पिबे मरुतां १, ११४, ६
 इदं मे अग्ने कियते ४, ५, ६

इदा हि त उषो अग्निस्तानो ६, ६५, ५
 इदा हि ते वेविषतः ६, २१, ५
 इदा हि व उपस्तुतिं ८, २७, ११
 इदा हि वो विधत्ते ६, ६५, ४
 इदाहः पीति ४, ३३, १११
 इध्मं यस्ते जभर ४, १२, २
 इध्मेनाग्न इच्छमानो ३, १८, ३; अथर्व. ३, १५, ३
 इनोत पृच्छ ३, ३८, २
 इनो राजन्नरतिः १०, ३, १; साम. १५४६
 इनो वाजानां पतिः १०, २६, ७
 इन्द्रविंदाय वृहते ९, ६९, १०
 इन्द्रं रिदंति महिषा ९, ९७, ५७
 इन्द्रुः पविष्ट चारुमदाय ९, १०९, १३; साम. ४३१
 इन्द्रुः पविष्ट चेतनः ९, ६४, १०; साम. ४८१
 इन्द्रुः पुनानः प्रजां ९, १०९, ९
 इन्द्रुः पुनानो ऋति ९, ८६, २६
 इन्द्रुर्यो न वाजस्य ९, ४३, ५
 इन्द्रुर्विंदाय तोषते ९, १०९, २२
 इन्द्रुर्विंदाय पवत ९, १०१, ५; साम. ८७३; अथर्व.
 २०, १३७, ५
 इन्द्रुर्वैवानामुपसस्य ९, ९७, ५
 इन्द्रुर्वाजी पवते २, ९७, १०; साम. ५४०; १०१९
 इन्द्रुर्हिंनवानो अर्षति ९, ६७, ४
 इन्द्रुर्हियानः सोतृभिः ९, ३०, २
 इन्द्रो यथा तव स्वतो ९, ५५, २; साम. ९७६
 इन्द्रो यवर्दिभिः सुतः ९, २४, ५; साम. ९६४
 इन्द्रो व्यस्यमर्षति ९, ६७, ५
 इन्द्रो ससुमर्षस्य ९, ३५, २
 इन्द्र आशास्यस्परि २, ४१, १२; अथर्व. २०, २०, ७
 ५७; १०; तै. आ. २, ५, ३, १; नि. ६, १
 इन्द्र आसां नेता १०, १०३, ८; साम. १८५६; अथर्व.
 १९, १३, ९; वा. य. १७, ४०; तै. सं. ४, ६, ४, ३
 इन्द्र इत्सोमपा एक ८, २, ४
 इन्द्र इक्ष्वः १, ७, २; साम. ५९७; ७९७ अथर्व.
 २०, ३८, ५; ४७, ५; ७०, ८; तै. आ. १, ५, ८, २
 इन्द्र इहो महानां ८, ९२, ३; साम. ७१५
 इन्द्र इषे वदातु नः ८, ९३, ३४; साम. १९९
 इन्द्र उक्थेन शवसा १०, १००, ५
 इन्द्र ऋषुभिर्वाजवन्निः ३, ६०, ५
 इन्द्र ऋषुभिर्वाजिभिः ३, ६०, ७
 इन्द्र ऋषुमाग्राजवान् ३, ६०, ६

इन्द्र ओषधीरसनो ३, ३४, १०; अथर्व. २०, ११, १०
 इन्द्र वयं महाभन १, ७, ५; साम. १३०; अथर्व.
 २०, ७०, ११; तै. ब्रा. २, ७, १३, १
 इन्द्र वधंतो गिर ८, १३, १६
 इन्द्र वधंतो अन्तरः ९, ६३, ५
 इन्द्र वाणीरनुत्तमन्मुमेव ७, ३१, १२; साम. १७५५
 इन्द्र विश्वा अवीवृषन् १, ११, १; साम. ३४३; ८९७;
 वा. य. १२, ५६; १५, ६१, १७, ६१; तै. सं.
 ४, ६, ३, ४; तै. ब्रा. २, ७, १५, ५
 इन्द्र वृत्राय हन्तवे देवसो ८, १२, २२
 इन्द्र वृत्राय हन्तवे पुरुहंत ३, ३७, ५; अथर्व. २०, १९, ५
 इन्द्र यो नरः सख्याय ६, २९, १
 इन्द्र यो विषतः परि १, ७, १०; साम. १६२०; अथर्व.
 २०, ३९, १; ७०, १६; तै. सं. १, ६, १२, १
 इन्द्र सोमस्य पीतवे ३, ४२, ४; अथर्व. २०, २४, ४
 इन्द्र सखा नूतमं १०, ८९, १
 इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य १०, १११, ३
 इन्द्रः पृथिवीतिरव् ३, ३४, १; अथर्व. २०, ११, १; नि. ४, १७
 इन्द्रः स दामने कृत ८, २३, ८; साम. १२२३; अथर्व.
 २०, ४७, २; १३७, १३; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३
 इन्द्रः समस्तु यजमानं १, १३०, ८
 इन्द्रः सहजदानां १, १७, ५
 इन्द्रः सीतां नि ४, ५७, ७; अथर्व. ३, १७, ४
 इन्द्रः सुषेधु सोमेधु ८, १३, १; साम. ३८१, ७४६
 इन्द्रः सुत्रामा स्वर्वा ६, ४७, १२; १०, १३१, ६; अथर्व.
 ७, ९१, १; २०, १२५, ६; वा. य. २०, ५१;
 तै. सं. १, ७, १३, ४
 इन्द्रः सु वृषा वृषणा ३, ५७, २
 इन्द्रः सुशिरो मधवा ३, ३०, ३
 इन्द्रः सूर्यस्य रश्मिभिः ८, ११, ९
 इन्द्रः स्वर्वा जनयन् ३, ३४, ४; अथर्व. २०, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ३, ६
 इन्द्रः स्वाहा पिबतु ३, ५०, १
 इन्द्रः क्युं न आ भर ७, ३१, २६; साम. २५१; १४५६;
 अथर्व. १८, ३, ६७; २०, ७२, १; तै. सं. ७, ५, ७, ४
 इन्द्रः क्रतुविदं सुतं ३, ४०, १; अथर्व. २०, ६, २; ७, ४
 इन्द्रः क्षत्रमभि वामं १०, १८०, ३; अथर्व. ७, ८४, १;
 तै. सं. १, ६, १२, ४
 इन्द्रः क्षत्रासमातिषु १०, ६०, ५
 इन्द्रः गृणीष उ स्तुवे ८, ६५, ५
 इन्द्रः कामा वसुमन्तो ४, १६, १५

इन्द्रः कुत्सो वृत्रहणं १, १०६, ६
 इन्द्रः जहि पुमांसं ७, १०४, २४; अथर्व. ८, ४, २४
 इन्द्रः जामय उत ये ६, २५, ३
 इन्द्रः ज्येष्ठं न आ भरं ६, ४६, ५; अथर्व. २०, ८०, १
 इन्द्रज्येष्ठान्हृहन्नयः ४, ५४, ५
 इन्द्रज्येष्ठा मन्त्रणा १, २३, ८; २, ४१, १५
 इन्द्रज्येष्ठा हि भिष्या १, १८२, २
 इन्द्रः तुभ्यमिदद्विषो १, ८०, ७; साम. ४१२
 इन्द्रः तुभ्यमिन्मघवन् ६, ४४, १०
 इन्द्रः विधातु शरणं ६, ४६, ९; साम. २६६; अथर्व. २०, ८३, १
 इन्द्रः स्वमवितेदसी ८, १३, २६
 इन्द्रः स्वा वृषवं वयं ३, ४०, १; अथर्व. २०, १, १; ३, १
 इन्द्रः स्वोतांस आ वयं १, ८, ३; अथर्व. २०, ७०, १९
 इन्द्रः दद्या मघवन् १०, १००, १
 इन्द्रः दद्या यामकोता ३, ३०, १५
 इन्द्रः दद्यास् परति ८, ८०, ७
 इन्द्रः देदीय पदिहि ८, ५३, ५; साम. २८२
 इन्द्रः तं क्षुभ ८, ७०, २; साम. ९३४; अथर्व. २०, ९२, १७;
 १०५, ५
 इन्द्रः तरो नेमधिता ७, २७, १; साम. ३१८; तै. सं. १, ६, १२, १
 इन्द्रः नो अन्नं वसुभिः ७, १०, ४
 इन्द्रः पिब तुभ्यं सुतो ६, ४०, १
 इन्द्रः पिब प्रतिकामं १०, ११२, १
 इन्द्रः पिब वृषभृतस्य ३, ४३, ७
 इन्द्रः पिब स्वधया विस्तृतस्य ३, ३५, १०
 इन्द्रः प्र णः पुरतेव ६, ४७, ७
 इन्द्रः प्र णो धितावानं ३, ४०, ३; अथर्व. २०, ६, ३
 इन्द्रः प्र णो रथमह ८, ८०, ४
 इन्द्रः प्रवृत्ता वरुणप्रशिष्टा १०, ६६, २
 इन्द्रः प्रहि पुरस्तं ८, १७, ९; अथर्व. २०, ५, ३
 इन्द्रः मद्या क्रियमाणा सुपस्य ५, २९, १५
 इन्द्रमग्निं कविच्छदा ३, १२, ३; साम. ६७१
 इन्द्रमग्नं सुता इमे २, १०६, १; साम. ५६६; ६९४
 इन्द्रः मरुतव इह पाहि ३, ५१, ७; वा. य. ७, ३५; तै. सं.
 १, ४, १८, १
 इन्द्रमिक्षिना हरी ८, १४, १२; अथर्व. २०, २९, २
 इन्द्रमिस्था गितो ३, ४२, ३; अथर्व. २०, २४, ३
 इन्द्रमित्राग्निनो बृहत् १, ७, १; साम. १९८, ७९६; अथर्व.
 २०, ३८, ४; ४७, ४; ७०, ७; तै. सं. १, ६, १२, २;
 तै. ब्रा. १, ५, ८, १; नि. ७, २

इन्द्रमिद्वतातय ८, ३, ५; साम. २४९; १५८७; अथर्व.
२०, ११८, ३
इन्द्रमिद्वरी वहतो १, ८४, २; साम. १०२०; वा. य. ८, ३५;
तै. सं. १, ४, ३८, १
इन्द्रमिद्विमीहीना ८, ६, ४४
इन्द्रमिद्वेदुभ्ये ४, ३९, ५
इन्द्रमीशानमोजसामि १, ११, ८; साम. १२५२
इन्द्रमुक्थानि वावुषुः ८, ६, ३५
इन्द्र मृळ मर्धं ६, ४७, १०
इन्द्रमेव धिपणा ६, १९, २
इन्द्र परेऽवरे ४, २५, ८
इन्द्रं प्रनेन मन्मना ८, ७६, ६
इन्द्रं प्रातर्हवामह १, १६, ३
इन्द्रं मतिर्ह्व आ ३, ३९, १
इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुः १, १६४, ४६; अथर्व.
१, १०, २८; नि. ७, १८
इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमृतये १, १०६, १
इन्द्र य उ तु ते अस्ति ८, ८१, ८
इन्द्र यथा ह्यस्ति ते ८, २४, ९
इन्द्र यत्ने नवीयसी ८, ९५, ५; साम. ८८४
इन्द्र वाजेषु नोऽव १, ७, ४; साम. ५९८; ७९८;
अथर्व. २०, ७०, १०; तै. ब्रा. १, ५, ८, २
इन्द्रवायू अयं सुतः ४, ४६, ६
इन्द्रवायू इमे सुता १, २, ४; वा. य. ७, ८; ३३, ५६;
तै. सं. १, ४, ४, १
इन्द्रवायू युहस्पति सुहवेह १०, १४१, ४; अथर्व. ३, २०, ६;
वा. य. ३३, ८६
इन्द्रवायू युहस्पति मित्राग्निम् १, १४, ३; वा. य. ३३, ४५
इन्द्रवायू मनोजुवा १, २३, ३
इन्द्र गविष्ट सत्यते ८, १३, १२
इन्द्र शुद्धो न आ गहि ८, ९५, ८; साम. १४०३
इन्द्र शुद्धो हि नो रयि ८, ९५, ९; साम. १४०४
इन्द्रश्च मृळयातिनः २, ४१, ११; अथर्व. २०, २०, ६; ५७, ९
इन्द्रश्च वायवेषां सुतानां ५, ५१, ६
इन्द्रश्च वायवेषां सोमानां ४, ४७, २; साम. १६२९
इन्द्रश्च सोमं पिबतं ४, ५०, १०; अथर्व. २०, १३, १
इन्द्रश्चिदातद्वधीय ८, ३३, १७
इन्द्र श्रुधि सु मे हवं ८, ८२, ६
इन्द्र अहानि द्रविणानि २, २१, ६
इन्द्र सोमं सोमपते ३, ३२, १
इन्द्र सोममियं पिब १०, ९४, १

इन्द्र सोमं पिब क्रतुना १, १५, १
इन्द्र सोमाः सुता इमे तव ३, ४०, ४; अथर्व. २०, ६, ४
इन्द्र सोमाः सुता इमे ताव ३, ४२, ५; अथर्व. २०, २४, ५
इन्द्रस्तुतो वर्हणा वा ३, ३४, ५; अथर्व. २०, ११, ५
इन्द्रस्ते सोम सुतस्य ९, १०९, २; साम. १३६९
इन्द्र स्यातर्हरीणां ८, २४, १७; साम. १६८५; अथर्व.
२०, ६४, ५
इन्द्रः स्पृक्षत वृत्रहा ८, ६१, १५
इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ३, ३२, ८
इन्द्रस्य कृतीरिपिता १०, १०८, २
इन्द्रस्य तु वीर्याणि प्रबोचं १, ३२, १; साम. ६११; अथर्व.
२, ५, ५; तै. ब्रा. २, ५, ४, १; नि. ७, २
इन्द्रस्य तु सुकृतं देव्यं १०, १००, ६
इन्द्रस्य वज्र आयसो निमि ८, ९६, ३
इन्द्रस्य वज्रो मरुतां ६, ४७, २८; अथर्व. ६, १२५, ३;
वा. य. २९, ५४; तै. सं. ४, ६, ६
इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य १०, १०३, ९; साम. १८५७; अथर्व.
१९, १३, १०; वा. य. १७, ४१; तै. सं. ४, ६, ३
इन्द्रस्य सत्यम्भवः ३, ६०, ३
इन्द्रस्य सोम पवमानं ९, ७६, ३; साम. १२३०
इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो ९, ८, ३; साम. ११८०
इन्द्रस्य सोम राधसे ९, ६०, ४
इन्द्रस्य हादि सोमधानं ९, १०८, १६
इन्द्रस्यागिरसां चेष्टो १, ६२, ३
इन्द्रस्यात्र तविषीभ्यः १०, ११३, ३
इन्द्रस्येव रातिमा १०, १७८, २
इन्द्राकुःसा ब्रह्माना रथेन ५, ३१, ९
इन्द्रा को वां वरुणा ४, ४१, १
इन्द्राग्नी अपसस्युषुं ३, १२, ७; साम. १५७७; १६९४
इन्द्राग्नी अपाद्रियं ६, ५९, ६; साम. २८१; वा. य. ३३, ९३
इन्द्राग्नी अवसागतं ७, २४, ७
इन्द्राग्नी आगतं सुतं ३, १२, १; साम. ६६९; वा. य. ७, ३१
तै. सं. १, ४, १५, १
इन्द्राग्नी आहि तन्वते ६, ५९, ७
इन्द्राग्नी उक्थवाहसा ६, ५९, १०
इन्द्राग्नी को अस्य वां ६, ५९, ५
इन्द्राग्नी जसितुः सत्वा ३, १२, २; साम. ६७०
इन्द्राग्नी तपंति मावा ६, ५९, ८
इन्द्राग्नी तविषाणि वां ३, १२, ८; साम. १५७८; १६९५
इन्द्राग्नी नवति पुरो ३, १२, ६; साम. १५७६; १७०४;
तै. सं. १, १, १४, १

इंद्राप्ति मित्रावरुणादिभिः ५, ४३, ३; वा. य. ३३, ४९
 इंद्राप्ति यमवप उभा ५, ८८, १
 इंद्राप्ति युवं सु नः ८, ४०, १
 इंद्राप्ति युवासिमं ६, ३०, ७; साम. १९१
 इंद्राप्ति युवोरपि ६, ५०, ९
 इंद्राप्ति रोचना द्विः ३, १०, ९; साम. १६९३; तै. सं.
 ४, २, ११, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, ३
 इंद्राप्ति वृत्रहस्येषु १०, ६५, ०
 इंद्राप्ति शतदात्रि ५, २७, ६
 इंद्राप्ति शृणुं हयं ३, ३०, १५
 इंद्राणीमासु नापि १०, ८३, ११; अथर्व. २०, १२६, ११;
 तै. सं. १, ७, १३, १; नि. ११, ३८
 इंद्रानु वृषणा वयम् ६, ५७, १; साम. २०२
 इंद्रापर्यवना वृहता रथेन ३, ५३, १; साम. ३३८
 इंद्रावृद्धस्पर्षी वयं ४, ४०, ५
 इंद्राय गाय आसिरे ८, ६०, ६; साम. १४९१; अथर्व.
 २०, २२, ६; २२, ३; तै. ब्रा. २, ७, १३, ४; नि. ६, ८
 इंद्राय गिगो अनिशिग १०, ८९, ४; साम. ३३९; तै. ब्रा.
 १, ४, ५, २
 इंद्राय नूनमर्चनो १, ८४, ५; साम. १५१
 इंद्राय पयनं मदः ९, १०७, १७; साम. ५६०
 इंद्राय मज्जे सुतं ८, ९२, १९; साम. १५८, ७२०; अथर्व.
 २०, ११०, १
 इंद्राय वृषणं मदं ९, १०६, ५
 इंद्राय साम गायत ८, ९८, १; साम. ३८८; १०२५;
 अथर्व. २०, ६२, ५; नि. ७, ०
 इंद्राय सु मर्दिनं ८, १, १९
 इंद्राय सोम परि पिच्यसे ९, ७८, ०
 इंद्राय सोम पवसे ९, २३, ६
 इंद्राय सोम पातवे नृभिः ९, १०८, १५
 इंद्राय सोम पातवे मदाय ९, ११, ८; साम. १४४८
 इंद्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने ९, ९८, १०; साम. १३३१; १६७९
 इंद्राय सोम सुषुतः ९, ८५, १; साम. ५६१
 इंद्राय सोमाः प्र दिवो ३, ३६, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १२
 इंद्राय हि घौरसुरो अन्नज १, १३१, १
 इंद्रा वाहि चित्रभानो १, ३, ४; साम. ११४६; अथर्व.
 २०, ८४, १; वा. य. २०, ८७
 इंद्रा वाहि तृषुजानः १, ३, ६; साम. ११४८; अथर्व.
 २०, ८४, ३; वा. य. २०, ८९
 इंद्रा वाहि धिरेपिनो १, ३, ५; साम. ११४७; अथर्व.
 २०, ८४, २; वा. य. २०, ८८

इंद्रा युवं वरुणा ४, ४१, ४
 इंद्रा युवं वरुणा भूतं ४, ४१, ५
 इंद्राय हुं पुनीतनो ९, ६२, २०
 इंद्रायैवो मरुत्वते ९, ६४, २२; साम. ४७२; १०७३
 इंद्रावरुण नू नु वां १, १७, ८
 इंद्रावरुणयोरहं १, १७, १; तै. सं. २, ७, १२, २
 इंद्रावरुण वामहं १, १७, ७
 इंद्रावरुणा मधुमत्तमस्य ६, ६८, ११; अथर्व. ७, ५८, २
 इंद्रावरुणा यद्विमानि चक्रुः ७, ८२, ५
 इंद्रावरुणा यदपिभ्यो ८, ५०, ६
 इंद्रावरुणा युवमध्वरायो नः ७, ८२, १; तै. सं. २, ५, १२, २;
 तै. ब्रा. २, ८, ४, ५; नि. ५, २
 इंद्रावरुणा वधनाभिरप्रति ७, ८३, ४
 इंद्रावरुणा वध्या तपनि ७, ८३, ५
 इंद्रावरुणा सुतपाविमं ६, ६८, १०; अथर्व. ७, ५८, १
 इंद्रावरुणा सीमनसं ८, ५९, ७
 इंद्राविष्णु तत्पनयायं ६, ६९, ५
 इंद्राविष्णु ईहिताः शंबरस्य ७, ९९, ५; तै. सं. ३, २, ११, ३
 इंद्राविष्णु पिबतं ६, ६९, ७
 इंद्राविष्णु मध्वती ६, ६९, ३
 इंद्राविष्णु हविषा ६, ६९, ६
 इंद्रासोमा तपतं रश्म उन्नतं ७, १०४, ३; अथर्व. ८, ४, १
 इंद्रासोमा दुष्कृतो ७, १०४, ३; अथर्व. ८, ४, ३
 इंद्रासोमा पक्वमामासु ६, ७२, ४
 इंद्रासोमा परि वां भूत वि ७, १०४, ६; अथर्व. ८, ४, ६
 इंद्रासोमा महि तद्वां ६, ७२, १
 इंद्रासोमा युवमेग ६, ७२, ५
 इंद्रासोमा वर्तयतं दिवस्तरि ७, १०४, ५; अथर्व. ८, ४, ५
 इंद्रासोमा वर्तयतं दिवो ७, १०४, ४; अथर्व. ८, ४, ४
 इंद्रासोमा वहिमयः ६, ७२, ३
 इंद्रासोमा वासयय ६, ७२, १
 इंद्रासोमा समवशांसं ७, १०४, २; अथर्व. ८, ४, २;
 नि. ६, ११
 इंद्रा ह यो वरुणा ४, ४१, २
 इंद्रा ह रं वरुणा ४, ४१, ३
 इंद्रियाणि शतक्रतो ३, ३७, ९; अथर्व. २०, २०, २;
 ५७, ५; तै. सं. १, ६, १२, १
 इंद्रे अग्रा नमो बृहव ७, ९४, ४; साम. ८००
 इंद्रेण याथ सरथे सुते ३, ६०, ४
 इंद्रेण युजा निःसृजत १०, ६९, ७
 इंद्रेण रोचना दिवो ८, १४, ९; अथर्व. २०, १८, ३; ३९, ४

इंद्रेण सं हि दक्षसे १, ६, ७; साम. ८५०; अथर्व. २०, ४०, १;
७०, ३; नि. ४, १२
इंद्रेणैते तृप्तवो ७, १८, १५; नि. ६, ६; ७, २
इंद्रे भुञ्जं शशमानासः १०, ९२, ७
इंद्रे विश्वानि वीर्या ८, ६३, ६
इंद्रेयिते प्रसवं भिक्षमाणे ३, ३३, २
इंद्रेहि मत्स्यंघसो १, ९, १; साम. १८०; अथर्व. २०, ७१, ७;
वा. य. ३३, २५
इंद्रो भग महद्भय २, ४१, १०; साम. २००; अथर्व.
२०, २०, ५, ५७, ८
इंद्रो अश्रापि सुप्यो निरेके १, ५१, १४; नि. ६, ३१
इंद्रो अस्मां अरुद्भद्रबाहुः ३, ३३, ६; नि. २, २६
इंद्रो अस्मे सुमना अस्तु १०, १००, ४
इंद्रोतिमिर्बहुलाभिर्नो ३, ५३ २१; अथर्व. ७, ३१, १
इंद्रो दधीचो अस्थमिः १, ८४, १३; साम. १७९; ९१३;
अथर्व. २०, ४१, १; तै. ब्रा. १, ५, ८, १
इंद्रो दिव इन्द्र इंदो १०, ८९, १०; नि. ७, २
इंद्रो दिवः प्रतिमानं १०, १११, ५
इंद्रो दीर्घोय चक्षसे १, ७, ३; साम. ७९९; अथर्व.
२०, ३८, ६; ४७, ६; ७०, २; तै. ब्रा. १, ५, ८, २
इंद्रो न यो महा कर्माणि ९, ८८, ४
इंद्रो नेदिष्ठमवसा ६, ५२, ६
इंद्रो ब्रह्मैव अस्थिः ८, १६, ७
इंद्रो मदाय बाधुषे १, ८१, १; साम. ४११; १००२;
अथर्व. २०, ५६, १
इंद्रो मधु संभृतमुन्नियायां ३, ३९, ६
इंद्रो महो लिङ्गुमाशय २, ११, ९
इंद्रो मङ्गा महतो १०, ६७, १२; अथर्व. २०, ९१, १२
इंद्रो मङ्गा महतो १०, १११, ४
इंद्रो मङ्गा रोदसी प्रपयच्छव ८, ३, ६; साम. १५८८; अथर्व.
२०, ११८, ४
इंद्रो यज्वने घृणते ६, २८, २; अथर्व. ४, २१, २; तै. ब्रा.
२, ८, ८, ११
इंद्रो यातुनामभवत्पराश ७, १०४, २१; अथर्व. ८, ४, २१;
नि. ३, २०, ६, ३०
इंद्रो यातो वसितस्य राजा १, ३२, १५; तै. ब्रा. २, ८, ४, ३
इंद्रो रथाय प्रवतं कृणोति ५, ३१, १
इंद्रो राजा जगतः ७, २७, ३; अथर्व. १९, ५, १; तै. ब्रा.
२, ८, ५, ८
इंद्रो बलं रक्षितारं १०, ६७, ६; अथर्व. २०, ९१, ६
इंद्रो वसुभिः परि पातु १०, ६६, ३

इंद्रो वा वेदियमन्वं ८, २१, १७
इंद्रो वाजस्य स्थविरस्य ६, ३७, ५
इंद्रो विश्वैर्वीर्यैः ३, ५४, १५
इंद्रो वृष्टमनुगोच्छर्धनीतिः ३, ३४, ३; अथर्व. २०, ११, ३;
वा. य. ३३, २६
इंद्रो वृष्टस्य तविर्षी १, ८०, १०
इंद्रो वृष्टस्य द्योघतः १, ८०, ५
इंद्रो हरी युयुजे अश्विनारथं १, १६१, ६
इंद्रो हयंतमर्जुनं ३, ४४, ५
इंधन्वमिधेनुभिः २, ३४, ५
इंधानो अस्मि वनवत् २, २५, १; तै. ब्रा. १, ८, ५, १
इंधे राजा समयो ७, ८, १; साम. ७०
इम आ यातमिदवः १, १३७, २
इम इन्द्र भरतस्य ३, ५३, २४
इम इन्द्राय सुमिरे ७, ३२, ४; साम. २९३
इम उ स्वा पुरुशाक ६, २१, १०
इम उ स्वा वि चक्षते ८, ४५, १६; साम. १३६
इमं यज्ञं सहसावन् ३, १, २२
इमं यज्ञं चनो धा ६, १०, ८
इमं यज्ञं त्वमस्माकं ४, २०, ३
इमं यज्ञमिदं वचो १०, १५०, २
इमं यज्ञमिदं वचो १, ९१, १०
इमं यम प्रस्तरमा हि १०, १४, ४; अथर्व. १८, १, ६०;
तै. सं. २, ६, १२, ६
इमं रथमधि ये सप्त तस्युः १, १६४, ३; अथर्व. ९, ९, ३
इमं विधंतो अपां सधस्ये द्विता २, ४, २
इमं विधंतो अपां सधस्ये पशुं १०, ४६, १
इमं स्तोमं रोदसी ३, ५४, १०
इमं स्तोमं सक्रतवो २, २७, २
इमं स्तोममभिष्टे ८, १२, ४
इमं स्तोममर्हते जातवेदसे १, ९४, १; साम. ६६, १०६४;
अथर्व. २०, १३, ३
इमं स्वसौ हृद आ सु तदं २, ३५, २
इमं कामं मंदया गोभिरश्वैः ३, २०, २०; ३, ५०, ४;
तै. ब्रा. २, ५, ४, १
इमं घा वीरो अमृतं ८, २३, २
इमं च नो गवेयणं ६, ५६, ५
इमं जीवेभ्यः परिधिं १०, १८, ४; अथर्व. १२, २, २१;
वा. य. ३५, १५; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ३; तै. आ. ६, १०, १
इमं जुषस्व तिवेणः ८, १२, ५
इमं तं पश्य वृषमस्य १०, १०२, ९; नि. ९, २४

इमं त्रितो भूर्यविन्दव १०, ४६, ३
 इमं नराः पर्वतास्तुभ्यमापः ३, ३५, ८
 इमं नरो मरुतः सञ्चतातु ७, १८, २५
 इमं नरो मरुतः सञ्चता वृषं ३, १६, २
 इमं तु मायिनं ह्रुव ८, ७६, १
 इमं तु सोममन्वितो १, १७९, ५; नि. ६, ४
 इमं नो धम्म उप यज्ञं १०, १२४, १
 इमं नो अग्ने अध्वरं होतः ६, ५२, १२
 इमं नो अग्ने अध्वरं जुषस्व ७, ४२, ५
 इमं नो यज्ञममृत्युपु ३, २१, १; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
 इममग्ने चमसं मा ति १०, १६, ८; अथर्व. १८, ३, ५३;
 तै. आ. ६, १, ४
 इममजस्पासुभ्ये १०, ९२, २
 इममिन्द्र गवाशिरं ३, ४२, ७; अथर्व. २०, २४, ७
 इममिन्द्र सुतं पिय १, ८४, ४; साम. ३४४; ९४९
 इममिन्द्रो अदीधरव १०, १७३, ३; अथर्व. ६, ८७, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ९
 इमसु त्वमथर्ववद ६, १५, १७
 इमसू पु त्वमस्माकं १, २७, ४; साम. २८; ६४९७;
 तै. आ. ४, ११, ८
 इमसू पु वो अतिथिं ६, १५, १
 इमं विभामिं सुकृतं ते १०, ४४, ९; अथर्व. २०, ९४, ९
 इमं महे विदध्याय ३, ५४, १
 इमं मे गंगे १०, ७५, ५; तै. आ. १०, १, १३; नि. ९, २६
 इमं मे वरुण क्षुभि १, २५, १२; साम. १५८५; वा. य.
 २१, १; तै. ब्रा. २, १, ११, ६
 इमं मे स्तोममन्विता ८, ८५, २
 इमा अग्ने मतयस्तुभ्यं १०, ७, २
 इमा अभि प्र णोतुमो ८, ६, ७
 इमा अग्नौ मतयो वाचो १०, ९१, १२
 इमा अस्व प्रतूयः ८, १३, २९
 इमा इन्द्रं वरुणं मे ४, ४१, ९
 इमा उ त्वा परवृक्षाना ७, १८, ३
 इमा उ त्वा पुरतमस्व ६, २१, १
 इमा उ त्वा पुरुषाक ६, २१, १०
 इमा उ त्वा पुरुवसो ८, ३, ३; साम. २५०; १६०७;
 अथर्व. २०, १०४, १; वा. य. ३३, ८१
 इमा उ त्वा शतकतो ६, ४५, २५; साम. १४६
 इमा उ त्वा सुतेसुते ६, ४५, २८
 इमा उ वः सुदानवो ८, ७, ११
 इमा उ वां दिविष्टवः ७, ७४, १; साम. ३०४; ७५३
 इमा उ वां श्रुमयो मन्थमा ३, ६२, १; नि. ५, ५

इमां वा मित्रावरुणा ७, ३६, २
 इमां सुपर्णां पियं ८, ६, ४३
 इमां गावः सरमेयाः १०, १०८, ५
 इमा गिरं आदिलेभ्यो २, २७, १; नि. १२, ३६
 इमा गिरः सवितारं ७, ४५, ४
 इमां स्नात्रयोषधि १०, १४५, १; अथर्व. ३, १८, १
 इमां गायत्र्यवर्तनिं ८, ३८, ६
 इमा जुषेयां सवना ८, ३८, ५
 इमा जुह्वाना युष्मदावनो ७, ९५, ५; तै. ब्रा. २, ४, ६, १
 इमां च नः पृथिवीं ३, ५५, २१
 इमा ते वाजिन्वज सार्जैरानि १, १६३, ५; वा. य. २९, १६;
 तै. सं. ४, ६, ७, २
 इमा धाना वृत्तजुवो १, १६, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १०
 इमा नारीरविषवाः १०, १८, ७; अथर्व. १२, २, ३१;
 १८, ३, ५७; तै. आ. ६, १०, २
 इमानि ग्रीणि विष्टया ८, ९१, ५
 इमानि वां आगधेयानि ८, ५९, १
 इमा जुं कं जुवना १०, २५७, १; साम. ४५२; १११०
 अथर्व. २०, ६३, १; १२४, ४; वा. य. २५, ४६;
 तै. आ. १, २७, १
 इमां व इन्द्रं सुहृतिं ८, १२, ३१
 इमां ते धियं प्र भरे महोमहीम् १, १०२, १; वा. य. ३३, २९;
 तै. ब्रा. २, ७, १३, ४
 इमां ते वाचं वसुवत आयवो १, १२०, ६
 इमां त्वमिन्द्र सीद्वः १०, ८५, ४५
 इमां पियं शिक्षमाणस्य देव ८, ४२, ३; तै. सं. १, २, २, २
 इमां पियं सप्तशीर्ष्णीम् १०, ६७, १; अथर्व. २०, ९१, १
 इमा ब्रह्म बृहद्भि १०, १२०, ८; अथर्व. ५, २, ८;
 २०, १०७, ११
 इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः ३, ४१, ३; अथर्व. २०, २३, ३
 तै. ब्रा. २, ४, ६, २; नि. ४, १९
 इमा ब्रह्म सरस्वति २, ४१, १८
 इमा ब्रह्मणि वर्धना ५, ७३, १०
 इमा ब्रह्मैव तुभ्यं शंसि १०, १४८, ४
 इमामग्ने शरणिं मीमृषः १, ३१, १६; अथर्व. ३, १५, ४;
 नि. ६, २०
 इमा जु तु सोमसुविशुप नः ७, ९३, ६
 इमाम् जु कवितमस्य ५, ८५, ६; नि. ६, १३
 इमाम् जु प्रमृतिं सातवे भाः ३, ३६, १
 इमाम् व्यासुरस्य ५, ८५, ५
 इमां प्रत्युप सुहृतिं १०, ९१, १३

इमां स इन्द्र सुष्टुति ८, ६, ३२
 इमां मे अग्ने समिधं जुषस्व १०, ७०, १
 इमां मे अग्ने समिधमिमां २, ६, १
 इमां मे महतो गिरं ८, ७, ९
 इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने १, ११४, १; वा. य. १६, ४८;
 तै. सं. ४, ५, १०, १
 इमा रुद्राय स्थिरधन्वने ७, ४६, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ८;
 नि. १०, ६
 इमाला इन्द्र पृथ्वी ८, ६, १९; साम. १८७
 इमे चित्तव मन्यवे १, ८०, ११
 इमे चेतारो अनृतस्य भूते ७, ६०, ५
 इमे जीवा वि सृतेः १०, १८, ३; अथर्व. १२, २, २२; तै. आ.
 ६, १०, २
 इमे त इन्द्र ते वयं पुरुषुत १, ५७, ४; साम. ३७३;
 अथर्व. २०, १५, ४
 इमे त इन्द्र सोमाः ८, २, १०
 इमे तुष्टं महतो ७, ५६, १९; तै. ब्रा. २, ८, ५, ६
 इमे दिवो अनिमिषा ७, ६०, ७; नि. ६, २०
 इमे नरो वृत्रहस्त्यु ७, १, १०
 इमे भोजा अंगिरसो ३, ५३, ७
 इमे मा पीता यमास उरुवयः ८, ४८, ५
 इमे मिश्रो वरुणो वृळभासो ७, ६०, ६
 इमे यामासस्वद्विगभूवन् ५, ३, १२
 इमे ये ते सु वायो बाह्वोजसः १, १३५, ९
 इमे ये नावोऽन परा १०, ७१, ९
 इमे रभं चिन्मरुतो ७, ५६, २०
 इमे वा सोमा अप्स्वा सुता १, १३५, ६
 इमे विप्रस्य वेधसो ८, ४३, १
 इमे सोमास इंदवः १, १६, ६
 इमे हि ते कारवो वावशुभिं ८, ३, १८
 इमे हि ते ब्रह्मरूपः ७, ३२, २; साम. १६७६
 इमो अग्ने वीततमानि ७, १, १८; तै. सं. ४, ३, १३, ६
 इमो देवो जायमानो जुषंत २, ४०, २; तै. सं. १, ८, २२, ५
 इयं या नीष्यकिंणी ८, १०१, १३
 इयं वामस्य मश्मन ७, ९४, १; साम. ९१६
 इयं वामह्ने श्रुणुतं १०, ३९, ६
 इयं वां ब्रह्मणस्पते सुष्टुतिः ७, ९७, ९
 इयं विसृष्टिर्यंत आ १०, १२९, ७; तै. ब्रा. २, ८, ९, ६
 इयं वेदिः परो अंतः १, १६४, ३५; अथर्व. ९, १०, १४;
 वा. य. २३, ६२
 इयं शुभेभिर्भिषमत्वा ६, ६१, २; तै. ब्रा. २, ८, ९, ८; नि. २, २४

इयं सा भूया उपसामिव क्षाः १०, ३१, ५
 इयं वा वो अस्मे वीधितिः १, १८६, ११
 इयत्तकः कुपुंभकः १, १९१, १५
 इयत्तिका वाकुंतिका १, १९१, ११
 इयं त इन्द्र गिर्वेणो ८, १३, ४
 इयं त ऋत्विगावती ८, १२, १०
 इयं ते नव्यसी मतिः ८, ७४, ७
 इयं ते पूषसा घृणे ३, ६२, ७
 इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां ७, ६०, १२; ६१, ७
 इयं न उचा प्रथमासु १०, ३५, ४
 इयमवदाद्रभसं ६, ६१, १
 इयमिन्द्रं वरुणमष्टमे गीः ७, ८४, ५; ८५, ५
 इयसु ते अनुष्टुतिः ८, ६३, ८
 इयमेपा सृतानाम् १०, ७४, ३
 इयं मह्यं प्र स्तुणीते ६, ६७, २
 इयं मनीषा इयमश्विना गीः ७, ७०, ७; ७१, ६
 इयं मनीषा वृहती वृहतः ७, ९९, ६
 इयं मे नाभिरिह मे १०, ६१, १२
 इराज्यसमे प्रथयस्व १०, १४०, ४; साम. १८१९;
 वा. य. १२, १०९; तै. सं. ४, २, ७, २
 इरावती धेनुमती ७, ९९, ३; वा. य. ५, १६; तै. सं.
 १, २, १३, १; तै. आ. १, ८, २
 इरावतीर्वरुण धेनवो वां ५, ६९, २
 इयं तोकाय नो दधत ९, ६५, २१; साम. ९९६
 इयं तुहन्सुदुवां १०, १२२, ६
 इयमूर्जं च पिन्वम ९, ६३, २
 इयमूर्जं भययो ९, ९४, ५
 इयमूर्जं पवमान ९, ८६, ३५
 इषा मंवेस्ताहु ते ८, ८२, ३
 इषिरेण ते मनसा सुतस्य ८, ४८, ७; नि. ४, ७
 इयुनं धन्वम्रति ९, ६९, १
 इयुनं धिय इयुधेः १०, ९५, ३
 इये पवस्व धारया ९, ६४, १३; साम. ५०५; ८४१
 इष्कतारमध्वरस्य १०, १४०, ५; साम. १८२०; वा. य.
 १२, ११०; तै. सं. ४, २, ७, ३
 इष्कतारमनिष्कृतं सहस्कृत ८, ९९, ८
 इष्कताहावमवतं १०, १०१, ६; तै. सं. ४, २, ५, ५
 इष्कतिनाम नो माता १०, ९७, ९; वा. य. ११, ८१;
 तै. सं. ४, ५, ६, २
 इष्टा होषा अस्मत्त ८, ९३, २३; साम. १५१
 इष्यन्वाचमुप तन्वे ०, ९५, ५

इह त्या पुरुभूतमा देवा ८, २२, ३
 इह त्या पुरुभूतमा पुरु ५, ७३, २
 इह त्या सधमाद्या युजानः ८, १३, २७; नि. ६, २१
 इह त्या सधमाद्या हरी ८, ३२, २९; ९३, २४
 इह त्वं सुनो सहसो नो ४, २, २
 इह त्वष्टारमग्रियं १, १३, १०; तै. सं. ३, १, ११, १
 इह त्वा गोपरीणसा ८, ४५, २४; साम. ७३३; अथर्व.
 २०, २२, ३
 इह त्वा भूर्यं चरेदुप ४, ४, ९; तै. सं. १, २, १४, ४
 इह प्रजामिह रयिं ४, ३६, ९
 इह प्रवृद्धि यतमः १०, ८७, ८; अथर्व. ८, ३, ८
 इह प्रयाणमस्तु वां ४, ४६, ७
 इह प्रियं प्रजया ते १०, ८५, २७; अथर्व. १४, १, २१;
 नि. ३, २१
 इह मवीतु य ईमंग वेद १, १६४, ७; अथर्व. २, ९, ५
 इह श्रुत ईदो अस्मि १०, २२, २; नि. ६, २३
 इहागतं तृणवस्त् ८, ७३, १०
 इह तिस्रः परावतः ८, ३२, २२
 ईहंवाभो उप ह्वयं १, २१, १
 ईहंवाभो मुप ह्वये १, २२, १२; नि. ९, ३४
 ईहेव ऋण्यं एपां १, ३७, ३; साम. १३५
 ईहेह जाता समवावसीतो १, १८१, ४; नि. १२, ३
 ईहेह यद्वां समना ४, ४३, ७; ४४, ७; अथर्व. २०, १४३, ७
 ईहेह वः स्वतवसः ५, ५९, ११; तै. आ. १, ४, ३
 ईहेह वो मनसा बंधुता ३, ६०, १
 ईहेह त्वं मा वि धोह्यं १०, ८१, ४२; अथर्व. १४, १, २२;
 नि. १, १६
 ईहेवैधि साप च्योछाः १०, १७३, २; अथर्व. ६, ८७, २;
 तै. आ. २, ४, २, ८
 ईहोप यात शवसो नपातः ३, ३५, १
 ईहे रायः क्षयस्य ४, २०, ८
 ईक्षयंतीर्यस्तुवो १०, १५३, १; साम. १७५; अथर्व.
 २०, ९३, ४
 ईजानमिह्यौगृतां वसुः १०, १३६, १
 ईजे यज्ञेभिः शशमे ६, ३, २
 ईकते त्वामवस्थवः १, १४, ५
 ईकानायावस्थवे २, ६, ६
 ईकितो अग्न वा वह १, १४२, ४
 ईकितो अग्न वा वह ५, ५, ३
 ईकितो अग्ने मनसा नः २, ३, ३

ईकिप्वा हि प्रतीज्यं ८, २३, १; साम. १०३
 ईले अग्निं विपश्चितं ३, २७, २; तै. आ. २, ४, २, ४
 ईले अग्निं स्ववसं ५, ६०, १ अथर्व. ७, ५०, ३; तै. आ.
 २, ७, १२, ४
 ईले गिरा मनुहितं ८, १९, २६
 ईले च त्वा यजमानो हविभिः ३, १, १५
 ईले चावाष्टयिषी पूर्वचित्तये १, ११२, १
 ईलेभ्यं वो असुरं ७, २, ३
 ईलेभ्यः पवमानो ९, ५, ३
 ईलेभ्यो नमस्यः ३, २७, १३; साम. १५३८; अथर्व.
 २०, १०२, १; तै. आ. ३, ५, २, २
 ईलेभ्यो वो मनुष्यो ७, ९, ४
 ईविचांसमति क्षिप्रः ३, ९, ४
 ईयुरथं न न्ययं ७, १८, ९
 ईयुगोवो न ययसाह ७, १८, १०
 ईयुष्ट ये पूर्वतरामपश्यन् १, ११३, ११; तै. सं. १, ४, ३३, १;
 तै. आ. ३, १८, १
 ईमान्तासः सिलिकमध्यमा १, १६३, १०; वा. य. २९, २१;
 तै. सं. ४, ६, ७, ४; नि. ४, १३
 ईमान्यद्वयुपे धावि ५, ७३, ३
 ईशान इमा भुवनानि ९, ८६, ३७; साम. ९५७
 ईशानकृतो ध्रुवो १, ६४, ५
 ईशानाय प्रहृति यस्त आ न उ, ९०, २
 ईशाना वार्याणां १०, ९, ५; अथर्व. १, ५, ४; तै. आ.
 २, ५, ८, ५; तै. आ. ४, ४२, ४
 ईशानासो ये दधते स्पर्णः ७, ९०, ६
 ईशिपे वार्यस्य हि ८, ४४, १८; साम. १५३३
 ईशो यो विश्वस्या देववीतेः १०, ६, ३
 ईशे ह्यग्निरमृतस्य ७, ४, ६
 उक्थ उक्थे सोम इन्द्रं ७, २६, २; तै. सं. १, ४, ४६, १
 उक्थं चन शस्यमानं ८, २, १४; साम. २२५; १८०५
 उक्थमृतं साममृतं ७, ३३, १४
 उक्थमिन्द्राय शस्यं १, १०, ५; साम. ३६३
 उक्थवाहसे विष्णवे मनीषां ८, ९६, ११
 उक्थेभिरवागवसे १, ४७, १०
 उक्थेभिर्हृवहन्तमा ७, ९४, ११; वा. य. ३३, ७६
 उक्थेपिबन्तु शूर येपु २, ११, ३
 उक्षंते अथो अलो हव २, ३४, ३
 उक्षाश्चाय वशाश्चाय ८, ४३, ११; अथर्व. ३, २१, ६;
 २०, १, ३; तै. सं. १, ३, १४, ७

उक्षा मर्हो अभि ववक्ष एने १, १४६, २
उक्षा मिमाति प्रति १, ६९, ४; साम. १३७२
उक्षा समुद्रो अरुषः ५, ४७, ३; वा. य. १७, ६०; तै. सं. ४, ६, ३, ३
उक्षेच यूथा परियन् १, ७१, ९
उक्षो हि मे पंच दश १०, ८६, १४; अथर्व. २०, १२६, १४
उमं सुयुग्म वृत्तनासु सास ८, ६१, १२
उमं व भोजः स्थिरा ७, ५६, ७
उमं न वीरं नमसोप सेविम ८, ४९, ६
उम्रबाहुभ्रंश कृत्वा पुरंदर ८, ६१, १०
उमस्तुराषाळभि भूलोजा ३, ४८, ४
उम्रा ह्य प्रवहंतः समा यमुः १०, ९४, ६
उम्रा विघनिता मृध ६, ६०, ५; साम. ८५४; वा. य. ३३, ६१
उम्रा संता हवामह १, २१, ४
उम्रेण शूर इन्द्र २, ११, १७
उम्रो जगो वीर्याय ७, २०, १
उम्रो वां ककुहो ययिः ५, ७३, ७
उचष्ये वपुषि यः स्वराद् ८, ४६, २८
उच्चा ते जातमंभसो ९, ६१, १०; साम. ४६७, ६७२;
वा. य. २६, १६
उच्चा दिवि दक्षिणावतो १०, १०७, २
उच्छिष्टं चमोर्भर १, २८, ९
उच्छुष्मा ओषधीनां १०, ९७, ८; वा. य. १२, ८२;
तै. सं. ४, २, ६, ३
उच्छोषिषा सहसस्पृश ३, १८, ४
उच्छ्रयस्य वनस्पते ३, ८, ३; तै. भा. ३, ६, १, १
उच्छ्रवंचमाना वृधिवी १०, १८, १२; अथर्व. १८, ३, ५१;
तै. भा. ६, ७, १
उच्छ्रवंचस्य वृधिवि १०, १८, ११; अथर्व. १८, ३, ५०;
तै. भा. ६, ७, १
उच्छ्रंती या कृणोति मंहना ७, ८१, ४
उच्छ्रंतीरथ चित्तयंत ४, ५१, ३
उच्छ्रंती मे यजता ५, ६४, ७
उच्छ्रमुषसः सुविना नरिषाः ७, ९०, ४
उच्छ्रा दिवो दुहितः ६, ६५, ६
उज्जातमिंद्र ते शव ८, ६२, १०
उज्जायतो पराश्रुः १०, ४३, ९; अथर्व. २०, १७, २
उत ऋतुभिर्ऋतुपाः ३, ४७, ३
उत कण्वं नृषदः १०, ३१, ११
उत गाव ह्वादैवि १०, १४६, ३; तै. भा. २, ५, ५, ६
उत प्रा अक्षिरप्वर ४, ९, ४

उत प्रा व्यंतु देवपत्नीः ५, ४६, ८; अथर्व. ७, ४९, २; तै. भा. ३, ५, १२, १; नि. १२, ४६
उत वा नेमो अस्तुतः ५, ६१, ८
उत वा स रथीतमः ६, ५६, २
उत ते सुहुता हरी ८, १३, २३
उत त्वं वीरं धनसायुजीविणं ८, ८६, ४
उत त्वं चमसं नवं १, २०, ६
उत त्वदा स्वभ्यं ८, ६, २४; तै. भा. २, ७, १३, २
उत त्वद्वां श्रुते ७, ६८, ६
उत त्वयो मारुतं शार्धं ५, ४६, ५
उत त्वं पुत्रममुषः ४, ३०, १६
उत त्वं भुज्युमधिना सखा ७, ६८, ७
उत त्वा तुर्वशायद् ४, ३०, १७
उत त्वा दैव्या भिषता ८, १८, ८; तै. भा. ३, ७, १०, ५
उत त्वा मे यदासायतनायै १, १२२, ४; नि. ६, २१
उत त्वा मे रौद्रावर्चिमन्ता १०, ६१, १५
उत त्वा मे हवमा जगम्यातं ६, ५०, १०
उत त्वा यजता हरी ४, १५, ८
उत त्वा सद्य भायो ४, ३०, १८
उत त्वा हरितो वश ९, ६३, ९; साम. १२१८
उत त्वे वेवी सुभगे २, ३१, ५
उत त्वे नः पर्वतासः सुशस्त ५, ४६, ६
उत त्वे नो मरुतो ७, ३६, ७
उत त्वे मा ध्वन्यस्य सुष्टाः ५, ३३, १०
उत त्वे मा पौरुकुसस्य सुरेः ५, ३३, ८
उत त्वे मा मारुतायस्य ५, ३३, ९
उत त्वं सवधे स्थिरसीतं १०, ७१, ५; नि. १, ८, ९०
उत त्वं सूनी सहसो ६, ५०, ९
उत त्वः पश्यव दृशं १, ७१, ४; नि. १, ८, १९
उत त्वं मघवम्भृणु ८, ४५, ६
उत त्वान्ने मम स्तुतो ८, ४३, १७
उत त्वा भीतयो मम ८, ४४, २२
उत त्वा नमसा वयं ८, ४३, १२
उत त्वा बभिरं वयं ८, ४५, १७
उत त्वा भृगुवष्णुवे ८, ४३, १३
उत त्वा मरिचे महि ८, ६७, १०
उत त्वामरुणं वयं ९, ४५, ३
उत त्वा श्री शशीयसी ५, ६१, ६
उत दासं कौलितरं ४, ३०, १४
उत दासस्य वर्चिनः ४, ३०, १५
उत दासा परिधिरे १०, ६२, २

उत देवा अवहितं १०, १३७, १, अथर्व. ४, १३, १
 उत पावापृथिवी क्षेत्र ६, ५० ३
 उत पुमस्तुवीर्यं १, ७४, ९
 उत द्वार उवासीः ७, १७, २
 उत न ह त्वष्टा गन्धर्वास्त १, १८६, ६
 उत न ह मरयोऽश्वयोगाः १, १८६, ७
 उत न ह मरुतो बृहत्सेना १, १८६, ८
 उत न पृथा पवया ९, ९७, ५३; साम. ११०५
 उत न पृथु नृषु ७, ३४, १८
 उत नः कर्णशोभमाना ८, ७८, ३
 उत नः पितृमा भर ८, ३२, ८
 उत नः प्रिया प्रियास्तु ६, ६१, १०; साम. १४६१, तै. ब्रा.
 १, ४, ६, १
 उत नः सिंधुरपां ८, २५, १४
 उत नः सुभ्राभो देव गोपाः ६, ६८, ७
 उत नः सुषोमा जीराशः १, १४१, १२
 उत नः सुभगां अरिः १, ४, ६; अथर्व. २०, ६८, ६
 उत नूनं यद्विद्विषं ३, ३०, १
 उत नो गोमतीरुधि ८, ३२, ९
 उत नो गोमतीरिष आ वहा ५, ७९, ८
 उत नो गोमतीरिष उत ८, ५, ९
 उत नो गोमतीरिषो विष्वा ९, ६२, २४; साम. १०६३
 उत नो गोविद्विषवित् ९, ५५, ३; साम. ९७७
 उत नो गोपणिं धियं ६, ५३, १०; साम. १५९३
 उत नो विष्वा इव ८, ५, २१
 उत नो देव देवान् ८, ७५, ३; तै. सं. २, ६, ११, १
 उत नो देवावाधिनो १०, ९३, ६
 उत नो देव्यदितिः ८, २५, १०
 उत नो धियो गोभद्राः १, ९०, ५
 उत नो नक्तमपां १०, ९३, ५
 उत नो ब्रह्मकविष ३, १३, ६
 उत नो रुद्रा चिन्मूक्य १०, ९३, ७
 उत नो वाजसावये ९, १३, ४; साम. ११९०
 उत नो विष्णुरुव वातो अस्मि ५, ४६, ४
 उत नोऽहिर्बुध्न्यः शृणोतु ६, ५०, १४; वा. य. ३४, ५३;
 नि. १२, ३३
 उत नोऽहिर्बुध्न्योऽभयस्कः १, १८६, ५
 उत प्रथिमुद्वहस्य १०, १०२, ७
 उत प्र पिन्व ऊधरम्भायाः ९, ९३, ३; साम. १४२०
 उत प्रहामत्तित्वया १०, ४२, ९; अथर्व. ७, ५०, ६; १०, ८९, ९
 उत ब्रह्मन्वा वयं ८, ६, ३३

उत ब्रह्माणो मरुतो मे अस्य ५, २९, ३
 उत सुवर्णं जंतव १, ७४, ३; साम. १३८२; तै. सं.
 ३, ५, ११, ४
 उत सुवर्णं नो निवो १, ४, ५; अथर्व. २०, ६८, ५
 उत स अज्ञे पुर यस्य ६, ६३, ९
 उत जन्मे पितुरनुहो १, १५२, ६
 उत माता बृहद्विवा १०, ६४, १०
 उत माता महिषमन्ववेन ४, १८, ११; तै. सं. ३, २, ११, ३
 उत मे प्रयियोर्वैदियोः ८, १९, ३७; नि. ४, १५
 उत मे रपसुवतिः ५, ६१, ९
 उत मे वोचतादिति ५, ६१, १८
 उत यासि सवितस्त्रीणि ५, ८१, ४
 उत यो मानुषेष्वा १, २५, १५
 उत योपणी दिव्ये मही ७, २, ६
 उत वः शंसमुशिजा २, ३१, ६
 उत वा उ परि वृणक्ति १०, १४२, ३
 उत वां विष्णु मद्यास्त्वो १, १५३, ४; नि. ४, १९
 उत वाजिनं पुरुनिष्पिध्वानं ४, ३८, २
 उत वाव पितासि न १०, १८६, १
 उत वा यः सहस्य प्र विद्वान् १, १४७, ५
 उत वा यस्य वाजिनो १, ८६, ३
 उत वा यो नो मर्चयाद् १, २३, ७
 उत व्रतानि सोम ते १०, २५, ३
 उत कुण्डस्य घृण्या ४, ३०, १३
 उत सत्तास्यन्वितोरुत ४, ५२, ३; साम. १७१७
 उत सिंधुं विधावयं ४, ३०, १९
 उत सु त्वे पयोब्रूषा ८, २, ४९
 उत स्तुतासो मरुतो ७, ५७, ६
 उत स्य ते परुष्वा ५, ५२, ९; नि. ५, ५
 उत स्य ते वनस्पते १, २८, ६
 उत स्य कुर्षुमीयसे ५, ९, ४
 उत स्य वं शिष्टं यथा ५, ९, ३
 उत स्य शशिं परि ९, ८७, ९
 उत स्य सद्य हव्यतस्य १०, २६, १०; अथर्व. २०, ३१, ५
 उत स्या सद्य इत्परि ४, ३१, ८
 उत स्यास्तु प्रथमा सरिष्य ४, ३८, ६
 उत स्यास्य तम्यतोरिष ४, ३८, ८
 उत स्यास्य ब्रवतस्तु ४, ४०, ३; वा. य. ९, १५, तै. सं.
 १, ७, ८, ३
 उत स्यास्य पनबंति ४, ३८, ९
 उत स्या हि त्वामाहुः ४, ३१, ७

उत स्मिन् वस्त्रमधि नत्ता ४, ३८, ५; नि. ४, २४
उत स्य देवः सविता ६, ५०, १३
उत स्य देवो भुवनस्य २, ३१, ४
उत स्य न हृद्रो विश्व २, ३१, ३
उत स्य न उशिजामुर्विद्या १०, ९२, १२
उत स्य वाजी क्षिपणिं ४, ४०, ४; वा. य. ९, १४; तै. सं.
१, ७, ८, ३; नि. २, २८
उत स्य वाजी सहुरिर्भसा ४, ३८, ७
उत स्य वाउयरुपः ५, ५६, ७
उत स्या नः सरस्वती घोरा ६, ६१, ७
उत स्या नः सरस्वती जुषाणोप ७, ९५, ४
उत स्या नो दिवा ८, १८, ७; साम. १०२; तै. आ.
३, ७, १०, ४
उत स्या वां रुततो बप्ससो १, १८१, ८
उत स्या वां मधुमन्मक्षिकार १, ११९, ९
उत स्या खेतयावरी ८, २६, १८
उत स्वया तन्वा ३ सं वदे तत् ७, ८६, २
उत स्वराजे अदितिः स्त्रोमं ८, १२, १४
उत स्वराजो अदितिः ७, ६६, ६; साम. १३५३
उत स्वस्य अराग्यः ९, ७२, ३
उत स्वानासो दिवि ५, २, १०; तै. सं. १, २, १४, ७
उतादः परुषे गवि ६, ५६, ३; नि. २, ६
उताभये पुरुहूत श्रवोभिः ३, ३०, ५; नि. ६, १; ७, ६
उतायातं संगवे प्रातः ५, ७६, ३; साम. १७५४
उतालब्धं स्पृणुहि १०, ८७, ७; अथर्व. ८, ३, ७
उताशिष्टा अनु शृण्वंति २, २४, १३
उतासि मैत्रावरुणो ७, ३३, ११; नि. ५, १४
उताहं नक्तमुत सोम ते दिवा ९, १०७, २०; साम. ९२३
उतेदार्नि भगवतः ७, ४१, ४; अथर्व. ३, १६, ४; वा. य.
३४, ३७; तै. आ. २, ८, ९, ८
उतेशिषे प्रसवस्य ५, ८१, ५
उतो या ते पुरुष्या ७, २९, ४
उतो नो अस्व कस्यचिद् ५, ३८, ४
उतो नो अस्या उपसो जुषेत् १, १३१, ६; अथर्व. २०, ७९, ३
उतो न्वस्य जोषमौ ८, ९४, ६; साम. १७८७
उतो न्वस्य यत्पदं ८, ७२, १८
उतो न्वस्य यन्महत् ८, ७२, ६
उतो पथिष्ये उष्यते ८, १३, ९
उतो पितृभ्यां प्रविदातु ३, ७, ६
उतो स मङ्गमिन्दुभिः १, २३, १५
उतो सहस्रभर्गसं ९, ६४, २६

उतो हि वां रत्नधेयानि ७, ५३, ३
उतो हि वां दात्रा संति ४, ३८, १
उतो हि वां पूर्या आ विविद्र ३, ५४, ४
उत्तराहमुत्तरः १०, १४५, ३; अथर्व. ३, १८, ४
उत्तानपर्णे सुभगे १०, १४५, २; अथर्व. ३, १८, २
उत्तानायामजनयन् २, १०, ३
उत्तानायामव भरा ३, २९, ३; वा. य. ३४, १४
उत्तिष्ठव पश्यते १०, १७९, १; अथर्व. ७, ७२, १
उत्तिष्ठ नूनमेपां ५, ५६, ५
उत्तिष्ठोजसा सह ८, ७६, १०; साम. ९८८; अथर्व.
२०, ४२, ३; वा. य. ८, ३९; तै. सं. १, ४, ३०, १
उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते १, ४०, १; वा. य. ३४, ५६; तै. आ.
४, २, २
उत्तिष्ठसि स्वाहुतो १०, ११८, २
उत्ते बृहन्तो अर्चयः ८, ४४, ४; साम. १५४१
उत्ते वयश्चिह्नसतेरपसन् १, १२४, १२; ६, ६४, ६
उत्ते शताम्यधवन्मुच भूय १, १०२, ७
उत्ते शुष्मा सिहतां १०, १४२, ६
उत्ते शुष्मास ईरते ९, ५०, १; साम. १२०५
उत्ते शुष्मासो अस्थुः ९, ५३, १; साम. १७४४
उत्ते स्रज्जामि पृथिवीं १०, १८, १३; अथर्व. १८, ३, ५९;
तै. आ. ६, ७, १
उ त्वा मदंतु स्त्रोमाः ८, ६४, १; साम. १९४, १३५४
अथर्व. २०, ९३, १
उत्पुरस्तासुर्व १, १९१, ८; अथर्व. ५, २३, ६
उत्सृपणं युवामहे ६, ५७, ६
उत्सृप्यो बृहदधीष्यन्ते ७, ६२, १
उत्सा वातो वहति १०, १०२, २
उद्गादयमादित्यो १, ५०, १३; तै. आ. ३, ७, ६, २३
उद्गमे तव तद् वृतात् ८, ४३, १०
उद्गमे लिष्ट प्रयातुज्ज्व ४, ४४, ४; वा. य. १३, १२; तै. सं.
१, २, १४, २
उद्गमे भारव सुमत ६, १६, ४५; साम. १३८५
उद्गमे शुचयस्तव ८, ४४, १७; साम. १५३४; तै. सं.
१, ३, १४, ८; ५, ५, ३; २, ४, १४, ४
उद्गपत्तदौ सुर्वः १, १९१, ९; अथर्व. ६, ५२, १
उद्गपत्तकृष्णा भानवो ह्या १, ९२, २; साम. १७५६
उद्गमुतो न वयो १०, ६८, १; अथर्व. २०, १६, १; तै. सं.
३, ४, ११, ३
उद्ग्राणीव सनयन् ६, ४४, १२
उद्गसौ सुर्वो भगात् १०, १५९, १; अथर्व. १, २९, ५

उद्वस्तंभीस्समिधा ३, ५, १०
 उद्वस्य बाहू शिथिरा ७, ४५, २
 उद्वस्य श्रुण्मात्राजुः ७, ३४, ७
 उद्वस्य शोचिरस्यादाजुह्वा ७, १६, ३; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 उद्वस्य शोचिरस्यादा दीदियुगो ८, २३, ४
 उद्वर्त्तनिते बृहद् ९, ५, ५
 उद्वान्त्ककुहो दिवं ८, ६, ४८
 उद्वान्ता स्वक्षसा ६, १८, ९
 उद्विता यो निदिता वेदिता ८, १०३, ११
 उद्विन्मस्य रिच्यते ७, ३२, १२; अथर्व. २०, ५९, ३
 उद्वीरतां सुमृता उत १, १२३, ६
 उद्वीरतामवर् उत १०, १५, १; अथर्व. १८, १, ४४;
 वा. य. १९, ४९; तै. भा. २, ६, ११, ३; नि. ११, १८
 उद्वीरय कनितमं ५, ४२, ३
 उद्वीरयथा मरुतः ५, ५५, ५; तै. सं. २, ४, ८, २
 उद्वीरयन्त वायुभिः ८, ७, ३
 उद्वीरय पितरा १०, ११, ६; अथर्व. १८, १, २३; नि. ३, १६
 उद्वीरायामृतायते ८, ७३, १
 उद्वीर्यन् जिबो असुः १, ११३, १६
 उद्वीर्यन् नार्यभि १०, १८, ८; अथर्व. १८, ३, १; तै. भा. ६, १, ३
 उद्वीर्यन्तः पतिवती १०, ८५, २१; अथर्व. १४, २, ३३
 उद्वीर्यन्तो विष्वावसो १०, ८२, २२; अथर्व. १४, २, ३३;
 वा. भा. १४, ९, ४, १८
 उद्वु ज्योतिरमृतं ७, ७६, १; नि. ११, १०
 उद्वु तिष्ठ सविताः श्रुषि ७, ३८, २
 उद्वु तिष्ठ स्वधावर ८, २३, ५; वा. य. ११, ४१; तै. सं.
 ४, १, ४, १
 उद्वुतमं वरुण १, २४, १५; अथर्व. ७, ८३, ३; १८, ४, ६९;
 वा. य. १२, १२; तै. सं. १, ५, ११, ३; ४, १, १, ३;
 नि. १, १३
 उद्वुतमं सुसुमिष नो १, २५, २१; तै. भा. २, ४, २, ६
 उद्वु स्वस्वश्रुमही ६, ५१, १
 उद्वु स्वं जातवेदसं १, ५०, १; साम. ३१; अथर्व. १३, २, १६;
 २०, ४७, १३; वा. य. ७, ४१; ८, ४१; ३३, ३१;
 तै. सं. १, २, ८, २; ४, ४३, १; नि. १२, १५
 उद्वु स्वर्गोतं वयुः ७, ६६, १४
 उद्वु स्वे अरुणप्सव ८, ७, ७
 उद्वु स्वे मधुमत्तमा गिरा ८, २, १५; साम. २५१; १३६२;
 अथर्व. २०, १०, १, ५९, १
 उद्वु स्वे सुनवो गिरः १, ३७, १०; साम. २२१
 उद्वु महापयैरत ७, २३, १; साम. ३३०; अथर्व. २०, १२, १

उद्वु श्रिय उपसो ६, ६४, १
 उद्वु प्लुतः समिधा ३, ५, २
 उद्वु प्य देवः सविता दम्ना ६, ७१, ४
 उद्वु प्य देवः सविता ययाम ७, ३८, १
 उद्वु प्य देवः सविता सवाय २, ३८, १
 उद्वु प्य देवः सविता शिरण्यया ६, ७१, १
 उद्वु प्य वः सविता ८, २७, १२
 उद्वु प्य वारणे दिवो ८, २५, १९
 उद्वु क्षोमासो अग्निनोः ७, ७२, ३
 उद्वु क्षियाः सृजते सूर्याः ७, ८१, २; साम. ७५२; तै. भा.
 ३, १, ३, २
 उद्वु स्तान्भिरीरत ८, ७, १७
 उद्वु अग्नौ उपक्तेव ६, ७१, ५
 उद्वु पुणो वसो महे ८, ७०, ९
 उद्वु आजदक्षिण्य ८, १४, ८; साम. १६४१; अथर्व.
 २०, २८, २; ३९, ३
 उद्वु तेव शकुने २, ४३, २
 उद्वु क्षिति श्रुतामर्ष ८, ९३, १; साम. १२५; १४५०;
 अथर्व. २०, ७, १
 उद्वु धामिवेत कृष्णजो ७, ३३, ५
 उद्वु र्यय मधुनू १०, १०३, १०; साम. १८५८; वा. य.
 १७, ४९; तै. सं. ४, ६, ४, ४
 उद्वु हृदमपिबज्जह्वाणः १०, १०२, ४
 उद्वु पुष्यचम १०, १०१, १
 उद्वु सः सहः सहस ५, ३१, ३
 उद्वु दिन्द्रो महते दानवाय ५, ३२, ७
 उद्वु ब्रह्मस्य विष्टपं ८, ६९, ७; अथर्व. २०, ९२, ४
 उद्वु सय मित्रमह १, ५०, ११; तै. भा. ३, ७, ६, २२
 उद्वु गम्यमीति १, ९५, ७
 उद्वु स्य ते नवजातस्य ७, ३, ३; साम. १२२१
 उद्वु कर्मिः क्षम्या ३, ३३, १३; अथर्व. १४, २, १६
 उद्वु स्वस्मा अरुणोतना १, १६१, ११; नि. ११, १६
 उद्वु न्दन्मैरतम् १, ११८, ६
 उद्वु यं तमस्यारि १, ५०, १०; अथर्व. ७, ५३, ७; वा. य.
 २०, २१; २७, १०; ३५, १४; ३८, २४; तै. सं. ४, १, ७, ४;
 तै. भा. २, ४, ४, ९; ६, ६, ४; तै. भा. ६, ३, २
 उद्वु चक्षुर्वरुण ७, ६१, १
 उद्वु वृक्षासो मधुमन्त ईरते ४, ४५, २
 उद्वु वृक्षासो मधुमन्तो अस्युः ७, ६०, ४
 उद्वु वृहा रक्षः सह ३, ३०, १७; नि. ६, ३
 उद्वु ति प्रसवीता जनानो ७, ६३, २

उद्वेति सुभगो विश्वचक्षाः ७, ६३, १
 उनति भूमिं पृथिवीं ५, ८५, ४
 उन्मदिता मौनेयेन १०, १३६, ३
 उन्मध्व ऊर्मिध्वना ९, ८६, ४०
 उन्मा पीतो धर्मस्त १०, ११९, ३
 उन्मा ममंद् वृषभो १, ३३, ६
 उप क्रमस्वा भर ८, ८१, ७
 उप अन्नं वृंचीत इति १, ४०, ८
 उप अरतिं सिचवो मयोभुजः १, १२५, ४; तै. सं. १, ८, २२, ४
 उपक्षेत्तारस्तव सुप्रणीते ३, १, १६
 उप यज्ञायाभिष वृणेः ६, १६, ३८; तै. ब्रा. २, ४, ४, ६
 उप ते गा ह्वाकारं १०, १२७, ८; तै. ब्रा. २, ४, ६, १०
 उप तेऽर्घां सहमाना १०, १४५, ६; अथर्व. ३, १८, ६
 उप ते स्तोमाप्पुषा ह्वाकारं १, ११४, ९
 उप तमन्या वनस्पते १, १८८, १०
 उप त्वा वङ्गी गमतो विश्वः ७, ७३, ४
 उप जितस्य पादयोः ९, १०२, २; साम. १०१४
 उप त्वा कर्मन्मृतये ८, २१, २; साम. ७०९; अथर्व.
 २०, १४, २, ६२, २
 उप त्वाप्ते दिवेदिते १, १, ७; साम. १४; वा. य. ३, २२;
 तै. सं. १, ५, ६, २
 उप त्वा जामयो गिरो ८, १०२, १३; साम. १३; १५७०;
 तै. ब्रा. १, ८, ८, १
 उप त्वा वृद्धोऽम ८, ४४, ५; साम. १५४२
 उप त्वा स्ववर्णं ६, १६, ३७; साम. १७०५
 उप त्वा सातये नरो ७, १५, ९
 उप नः पितवा चर १, १७७, ३
 उप नः सवना गहि १, ४, २; साम. १०८८; अथर्व.
 २०, ५७, २, ६८, २
 उप नः सुतमागतम् ५, ७१, ३
 उप नः सुतमा गहि सोमं ३, ४९, १; अथर्व. २०, २४, १
 उप नः सुतमा गहि हरिभिः १, १६, ४
 उप नः सुतवो गिरः ६, ५२, ९; साम. १५९५; वा. य.
 ३३, ७७; तै. सं. २, ४, १४, ५
 उप नो देवा अवसा गमन्तु १, १०७, २
 उप नो यातमग्निना ८, २६, ७
 उप नो बाजा अश्वर ४, ३७, १
 उप नो बाजिनीवस् ८, २२, ७
 उप नो हरिभिः सुतं ८, ९३, ३१; साम. १५०; १७९०
 उप न जिग्मन्नुवासीः १, ७१, १

उपप्रयतो अध्वरं १, ७४, १; साम. १३७९; वा. य. ३, ११,
 तै. सं. १, ५, ५, १
 उप प्रागाष्टसनं वाज्यवो १, १६३, १२; वा. य. २९, २३;
 तै. सं. ४, ६, ७, ४
 उप प्रागात्परमं यस्सध्वं १, १६३, १३; वा. य. २९, २४
 तै. सं. ४, ६, ७, ५
 उप प्रागात्सुमन्मे भायि म १, १६२, ७; वा. य. २५, ३०
 तै. सं. ४, ६, ८, ३; नि. ६, २२
 उप प्रियं पतिपत्नं ९, ६७, २९; अथर्व. ७, ३२, १
 उप प्रेत कुशिकाश्वेतय ३, ५३, ११; नि. ७, २
 उप गन्धं वावाता वृणवा हरी ८, ४, १४
 उप प्रह्णाणि हरिवो १०, १०४, ६
 उपमं त्वा मघोनां ८, ५३, १
 उप मा पेषिपुत्रमः १०, १२७, ७
 उप मा मतिरस्थित १०, ११९, ४
 उप मा इवावाः स्वनयेन १, १२६, ३
 उप मा यद्वा ह्वा ८, ६८, १४
 उप यमेति युवतिः ७, १, ६; तै. सं. ४, ३, १४, ६
 उप यो नमो नमसि ४, २१, ५
 उप व एषे नमसा जिगीवा १, १८६, ४
 उप व एषे वंशेभिः शूयैः ५, ४१, ७
 उप शिक्षाप तस्त्रुषः ९, १९, ६; साम. ७६१
 उप आसय पृथिवीं ६, ४७, २९; अथर्व. ६, १२६, १;
 वा. य. २९, ५५; तै. सं. ४, ६, ६, ६; नि. ९, १३
 उपसन्नाय मीळुषः ७, १५, १
 उप सर्वं मातरं भूमिं १०, १८, १०; अथर्व. १८, ३, ४९;
 तै. ब्रा. ६, ७, १
 उपस्तुतिं नमस उद्यतिं च १, १९०, ३
 उपस्तुतिरोचध्वमुत्तये १, १५८, ४
 उपस्तुतिः प्रथमं रतयेव ५, ४२, ७
 उपस्तुतीतमत्रये ८, ७३, ३
 उपस्थापं चरति यस्समारत १, १४५, ४
 उपस्थाप मातरमन्नं ३, ४८, ३
 उपस्रुतेषु नमसः ८, ७२, १५; साम. १४८२
 उपहूताः पितरः सोम्यासः १०, १५५, ५; अथर्व. १८, ३, ४५;
 वा. य. १९, ५७; तै. सं. २, ६, १२, ३
 उप ह्वे सुवृषां वेनुमेवां १, १६४, २६; अथर्व. ७, ७३, ७
 ९, १०, ४; नि. ११, ४३
 उप ह्वे सुवृषं मावतं १०, ३६, ७
 उपह्वे गिरीणां ८, ६, २८; साम. १४३; वा. य. २६, १५
 उपह्वे वदधिष्वं १, ८७, २; तै. सं. ४, ३, १३, ७

उपाजिता पुस्तुताय सति: ३, ३५, १
 उपायात् दाशुषे मस्याय ७, ७१, २
 उपायस्तुज शम्प्या १०, ११०, १०; अथर्व. ५, १२, १०;
 वा. य. २९, २५; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १७
 उपासौ गायत्रा नरः ९, ११, १; साम. ६५१; ७६३; या. व.
 ३३, ६२; तै. ब्रा. १, ५, ९, ७
 उपेयसुपपत्तेन ६, २८, ८; अथर्व. ९, ४, २३; तै. ब्रा.
 २, ८, ८, १२
 उपेद्रहं धनदामप्रतीत १, ३३, २
 उपेय मृक्षि वाजसु: १, ३५, १
 उपो भवति शुन्मुखो न वक्ष: १, ११४, ४; नि. ४, १६
 उपो नयस्व कृपणा ठुप्पुतोत्तम ३, ३५, ३
 उपो मे परा मृश मा मे १, १२६, ७; नि. ३, २०
 उपो मति: पृथ्वते ३, ६९, २; साम. १३७१
 उपो रथेषु वृषवीरयुग्मं १, ३९, ६
 उपो रुक्मे पुचतिनं योषा ७, ७७, १
 उपो पु जातमपुत्रं ९, ६१, १३; साम. ४८७; ७६२,
 १३३५
 उपो पु श्रुप्री गिर: १, ८१, १; साम. ४१६
 उपो ह यद्विद्वं वाजिनो गु: ७, ९३, ३; तै. ब्रा. ३, ६, १२, १
 उपो हरीणां पतिं ८, २४, १४; साम. १५१०
 उपनं श्रवणक्ष नो ८, ६१, १; साम. २९०; १२३३; अथर्व.
 १०, ११३, १
 उभयतः पपमानस्व ९, ८६, ६; साम. ८८७
 उभयं ते न क्षीयते २, २, ५
 उभयासो जातवेदः स्वाम २, २, १२
 उभा ह नूनं तद्विद्वं १०, १०६, १
 उभा शिष्यधूर्तं परा ३, ६९, ८; अथर्व. ७, ४४, १; तै. सं.
 ३, २, ११, २; ७, १, ६, ७
 उभा देवा विवि स्तुता १, २३, १
 उभा देवा नृचक्षसा १, ५, ७
 उभा विषतमभिना १, ४६, १५; वा. य. ३४, २८
 उभायां देव सवित: २, ६७, २५; वा. य. १९, ४३;
 तै. ब्रा. १, ४, ८, २; २, ६, ३, ४
 उभा वामिष्ठासी आहुवप्या ६, ६०, १३; वा. य. ३, १३;
 तै. सं. १, १, १४, १; ५, ५, १
 उभा होसा नव्यामामिषा १, १८५, ९
 उभा हि दूक्षा शिपजामयो ८, ८६, १
 उभे असौ वीपयत: २, २७, १५
 उभे विभिन्नं रोदसी ७, २०, ४
 उभे बाणावृष्टिबी विक्षमिन्वे ९, ८१, ५

उभे धुरी वक्षिता पिब्यमान: १०, १०१, ११
 उभे पुनामि रोदसी क्रतेन १, १३३, १
 उभे मध्ये जोषयते न मेने १, ९५, ६
 उभे यत्ने महिना शुभे अंश ७, ९६, २
 उभे यद्विन्नं रोदसी १०, १३४, १; साम. ३७९; १०९०
 उभे सुश्रद्धं सर्पियो ५, ६, ९; साम. १०२४; वा. य. १५, ४३;
 तै. सं. २, २, १२, ७; ४, ४, ४, ६
 उभे सोमावचाकस्तु ९, ३१, ४
 उभोभयाविन्नुपयेहि १०, ८७, ३; अथर्व. ८, ३, ३
 उरं वशाप चक्रपुष्टि ७, ९९, ४
 उरं हि राजा वरुणश्चकार १, २४, ८; या. य. ८, २३;
 तै. सं. १, ४, ४५, १
 उर गन्धर्विभयाणि ९, ९०, ४; साम. १४१०
 उरं गभीरं जनुषा ३, ४६, ४
 उरु णस्तम्बे १ तने ८, ६८, १२
 उरु ते ज्ञयः पर्येति तुल १, ९५, ९
 उरं नृप्य उरं गव ८, ६८, १३
 उरं नो लोकमतु नेवि ६, ४७, ८; अथर्व. १९, १५, ४;
 तै. सं. २, ७, १३, ३; नि. ७, ६
 उरु वां रथः परि नक्षति ४, ४३, ५
 उरुष्यवसा महिनी असक्ष १, १६०, २
 उरुष्यवसे महिने ७, ३१, ११; साम. १७९४
 उरुष्यवा नो महिषः १०, १२८, ८; अथर्व. ५, ३, ८;
 तै. सं. ४, ७, १४, ३
 उरुसंसा नमोवृषा ३, ६२, १७; साम. ६६४
 उरुष्या नो अभिषास्ते: १, ९१, १५
 उरुष्या नो मा परा वा: ८, ७१, ७
 उरुणसावस्तुषा १०, १४, १२; अथर्व. १८, २, १३;
 तै. ब्रा. ६, १, १
 उरोह इन्द्र राजसो ५, २८, १; साम. ३६६
 उरो देवा अभिषाये स्वाम ५, ४२, १७; ४३, १६
 उरो मर्षो अभिषाये वषर्षे ३, १, ११
 उरो वा ये अतस्मिन् मर्षति ३, ६, ८
 उर्वी वृषिबी वहुळे वरे १, १८५, ७; तै. ब्रा. २, ८, ४, ८
 उर्वी सधनी वृष्टी क्रतेन १, १८५, ६
 उरुकर्पातुं शुशुलुकर्पातुं ७, १०४, २२; अथर्व. ८, ४, २२
 उवाच मे वरुणो मेधिराथ ७, ८७, ४
 उवालोवा उच्छास तु १, ४८, ३
 उवे अन्म सुकासिके १०, ८६, ७; अथर्व. १०, १२६, ७
 उवोधिष हि मधवत् ७, ३७, ३
 उवाता काश्यस्वा ८, २३, १७

उशाना यत्परावत् ८, ७, २६
 उशाना यत्सहस्यैः ५, २९, ९
 उशतस्त्वा नि धीमहि १०, १६, १२; अथर्व. १८, १, ५६;
 वा. य. १९, ७०; तै. सं. २, ६, १२, १
 उशंता कृता न दमाय गोपा ७, ९१, २
 उशंति वा ते अमृतास १०, १०, ३; अथर्व. १८, १, ३
 उशन्तु पु णः सुमना उपाके ४, २०, ४
 उशिकपावको भरतिः १०, ४५, ७; वा. य. १२, २४;
 तै. सं. ४, २, २, २
 उशिकपावको वसुमानि तु १, ६०, ४
 उष भा माहि भानुना १, ४८, ९
 उष उषो हि वसो अग्रं १०, ८, ४
 ऋषः प्रतीची भुवनानि ३, ६१, २
 उपसः पूर्वा अध यत् ३, ५५, १
 उषसं न केतवो १०, ७८, ७
 उपसृष्टिचक्रमा भरा १, ९२, १३; साम. १७३१; वा. य.
 ३४, ३३; नि. १२, ६
 उपस्तमभ्यां यशसं सुवीरं १, ९२, ८
 उषा अप स्वसुस्तमः १०, १७९, ४; साम. ४५१; अथर्व.
 १९, १२, १
 उषा उच्छन्ती समिधाने १, १२४, १
 ऋषासानक्ता बृहती १०, ३६, १
 ऋषो अघोह गोमति १, २२, १४; साम. १७३२
 उषो देव्यमर्था वि भाहि ३, ६१, २
 उषो न जारः द्युपाजो ७, १०, १
 उषो न जारो विभावो १, ६९, ९
 उषो अग्नेभिरा गहि १, ४९, १
 ऋषो मघोन्या बह स्रुते ४, ५५, ९
 उषो यदग्निं समिधे चक्रे १, ११३, ९
 उषो यदृष भानुना १, ४८, १५
 उषो ये ते प्र यामेषु १, ४८, ४
 उषो वाजं हि वंस्त्र १, ४८, ११
 ऋषो घाजेन वाजिनी अघेता ३, ६१, १
 उष्टारैव फर्वरेषु १०, १०६, ९
 उस्ता वेद वसूनां ९, ५८, २; साम. १०५८
 ऊती देवानां वयमिन्द्रवतः १, १३६, ७
 ऊती शचीवस्तव १०, १०४, ४; अथर्व. २०, ३३, ३
 ऊरुभ्यां ते ऋतीवज्रयां १०, १६३, ४; अथर्व. २, ३३, ५;
 २०, ९६, २०
 ऊर्जं गावो यवसे १०, १००, १०

ऊर्जं नो पौश्व पृथिवी ६, ७०, ६
 ऊर्जा देवां अवस्योजसा स्वां ८, ३६, ३
 ऊर्जो नपाजातवेदः १०, १४०, ३; साम. १८१८; वा. य.
 १२, १०८; तै. सं. ४, २, ७, २
 ऊर्जो नपातं स हिनायं ६, ४८, २; साम. ७०४; वा. य.
 २७, ४४
 ऊर्जो नपातं सुभगं ८, १९, ४; साम. १४१४
 ऊर्जो नपातमध्वरे ३, २७, १२
 ऊर्जो नपातमा हुवे ८, ४४, १३; साम. १७१२
 ऊर्जो नपासहसावन् १०, ११५, ८
 ऊर्णभद्रा वि प्रथस्वाभ्य ५, ५, ४
 ऊर्ध्व ऊषु ण ऊतये १, ३६, १३; साम. ५७; वा. य.
 ११, ४२; तै. सं. ४, १, ४, १; तै. ब्रा. ३, ६, १, १
 ऊर्ध्व ऊषु णो अध्वरस्य ४, ६, १
 ऊर्ध्व केतुं सविता देवो ४, १४, २
 ऊर्ध्व तुनुमैवतं त भोजसा १, ८५, १०
 ऊर्ध्व भानुं सविता देवो ४, १३, २
 ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतये १, ३०, ६; साम. १६०१; अथर्व.
 २०, ४५, ३
 ऊर्ध्वो धीतिः प्रत्यस्य प्रयास १, ११९, २
 ऊर्ध्वो यत्ने त्रेतिनी भूत् १०, १०५, ९
 ऊर्ध्वोसस्त्वान्विबन्धवः ७, ३१, ९
 ऊर्ध्वो हि ते दिवेदिवो ८, ४५, १२
 ऊर्ध्वो अग्निः सुमति ७, ३९, १
 ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि १०, १२३, ७; साम. १८४४
 ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके ९, ८५, १२
 ऊर्ध्वो प्रावा बृहदग्निः १०, ७०, ७
 ऊर्ध्वो प्रावा वसवो १०, १००, ९
 ऊर्ध्वो नः पादोहसो १, ३६, १४; तै. ब्रा. ३, ६, १, २
 ऊर्ध्वो भव प्रति विष्वा ४, ४, ५; वा. य. १३, १३;
 तै. सं. १, २, १४, २
 ऊर्ध्वो वां गातुरध्वरे अंकारि ३, ४, ४
 ऊर्ध्वो वामशिरध्वरेषु ६, ६३, ४
 ऊर्ध्वो ब्रह्मादृषन्तरिक्षे १, ३०, ३
 ऊर्मियेष्टे पवित्र आ ९, ६४, ११
 ऋक्सामाग्यामभिहितो १०, ८५, ११; अथर्व. १४, १, ११
 ऋचा कपोतं तुदव १०, १६५, ५; अथर्व. ६, २८, १
 ऋचां स्वः पोपमास्ते १०, ७१, ११; नि. १, ८
 ऋचो अक्षरे परमे ग्योमन् १, १६४, ३२; अथर्व. ९, १०, १८;
 तै. ब्रा. ३, १०, ९, १४; तै. आ. २, ११, १;
 नि. १३, १०

ऋजिष्य ईमिन्द्रावतो ४, २७, ४
 ऋजीते परि वृद्धि ६, ७५, १२; वा. य. २९, ४९; तै. सं.
 ४, ६, ६, ४
 ऋजीत्वेनी रुगती १०, ७५, ७
 ऋजीवी इषेनो ददमानो ४, २६, ६
 ऋजीवी वज्री वृषभस्तुरापाद् ५, ४०, ४; अथर्व. २०, १२, ७
 ऋतुः पवस्व वृजिनस्य ९, ९७, ४३
 ऋतुनीती नो वरुणो १, ९०, १; साम. २१८; नि. ६, २१
 ऋतुरिच्छेनो वनवत् २, २६, १
 ऋतुसुक्षणयायने ८, २५, २२; नि. ५, १५
 ऋत्राविश्वतो आ वृदे ८, ६८, १५
 ऋते येमान ऋतामिद्वतो ४, २३, १०
 ऋतं वदन्तुतद्युम्न ९, ११३, ४
 ऋतं वोचे नमसा वृच्छय ४, ५, ११
 ऋतं संसन्त ऋतुदीध्यानाः १०, ६७, २; अथर्व. २०, ११, २
 ऋतस्येन क्षिप्रैण २, २४, ८
 ऋतं च सत्यं चाभीक्षा १०, १९०, १; तै. आ. १०, १, १३
 ऋतं चिकित्स्व ऋतमिच्छ ५, १२, २
 ऋतधीतय आ गत ५, ५१, २
 ऋतं दिवे तद्वोचं वृथित्यै १, १८५, १०
 ऋतं देवाय कृण्वते २, ३०, १
 ऋतवृत्तेन सपन्तेतिरं ५, ६८, ४; साम. १४६६
 ऋतस्य गोपा न द्वाया ९, ७३, ८
 ऋतस्य गोपावधि ५, ६३, १
 ऋतस्य जिह्वा पवते मधु ९, ७५, २; साम. ७०?
 ऋतस्य तन्तुर्विहतः ९, ७३, ९
 ऋतस्य दृक्का धरुणानि ४, २३, ९
 ऋतस्य देवा अनु व्रता १, ६५, ३
 ऋतस्य पथि वेधा ६, ४४, ८
 ऋतस्य प्रेषा ऋतस्य धीतिः १, ६८, ५
 ऋतस्य वृष्ण उपसामिपय ३, ६१, ७
 ऋतस्य रहिममनुयच्छमाना १, १२३, १३
 ऋतस्य वा केशिना योग्यामि ३, ६, ६
 ऋतस्य वो रथ्यः पूत ६, ५१, ९
 ऋतस्य हि धेनवो वावशानः १, ७३, ६
 ऋतस्य हि प्रसितिर्घोः १०, २२, ४
 ऋतस्य हि वर्तनयः १०, ५, ४
 ऋतस्य हि श्रुतः सन्ति ४, २३, ८; नि. ६, १६; १०, ४१
 ऋतस्य हि सदतो १०, १११, २
 ऋतायिनी मायिनी १०, ५, ६
 ऋतायरी दिवो अर्कैर्बोधा ३, ६१, ६

ऋतावान ऋतजाता ऋतावृवो ७, ६६, १३
 ऋतावानं यज्ञियं विप्रमुक्यं ३, २, १३
 ऋतावानं विचेतसं ४, ७, ३
 ऋतावानः प्रतिचक्ष्या २, २४, ७
 ऋतावानमृतायवो ८, २३, २
 ऋतावानं सहियं १०, १४०, ६; साम. १८२१; वा. य.
 १२, १११; तै. सं. ४, २, ७, ३
 ऋतावाना नि षेदतुः ८, २५, ८
 ऋतावा यस्य रोतृवी ३, १३, २
 ऋतुर्जनिषी तस्या २, १३, १
 ऋतेन ऋतं धरुणं धारयन्त ५, १५, २
 ऋतेन ऋतं नियतमीळ ४, ३, ९
 ऋतेन ऋतमपिहितं ५, ६२, १
 ऋतेन देवः सविता शमायत ८, ८६, ५
 ऋतेन देवीरमृता ४, ३, १२
 ऋतेन मित्रावरुणा १, २, ८; साम. ८४८
 ऋतेन यावतावृधा १, २३, ५; साम. ७९४
 ऋतेन हि ऋता वृषभश्चिदक्ताः ४, ३, १०
 ऋतेनाद्रिं व्यसन्मिद्वन्तः ४, ३, ११
 ऋते स विन्तरे युधः ८, २७, १७
 ऋतूदरेण सख्या सचेय ८, ४८, १०; तै. सं. २, २, १२, ३,
 नि. ६, ४
 ऋचक्सा वो मरुतो ७, ५७, ४
 ऋचक्सोम स्वस्ये ९, ६४, ३०; साम. ६५६
 ऋचगित्था स मस्यः ८, १०१, १; वा. य. ३३, ८७
 ऋचयस्ते सुदानवे ६, २, ४१; साम. ३६५
 ऋष्याम स्वोमं सनुयाम १०, १०६, ११
 ऋशुक्षणं न वर्तव ८, ४५, २९
 ऋशुक्षणाभिद्रमा हुव ऊतये १, १११, ४
 ऋशुक्षणो वाजा ७, ४८, १
 ऋशुतो रयिः प्रथमश्च ४, ३६, ५
 ऋशुमन्ता वृषणा वाजवन्ता ८, ३५, १५
 ऋशुशुशुक्षणा रयि ४, ३७, ५
 ऋशुशुशुक्षा ऋशुर्विधतः १०, ९३, ८
 ऋशुशुशुभिरमि वः ७, ४८, २; नि. ५, २
 ऋशुर्न इन्द्रः शवसान १, ११०, ७
 ऋशुर्न रथ्यं नवं ९, २१, ६
 ऋशुर्भराय सं शिशानु साति १, १११, ५
 ऋशुर्विन्वा वाज इन्द्रो ४, ३४, १
 ऋशुश्च ईश्वरं चारु नाम ३, ५, ६
 ऋश्वो न वृष्यश्च ८, ४, १०

अथर्व मा समानानां १०, १६६, १
 अथर्व नरावहसः पांचजन्यं १, ११७, ३
 अथर्वना य अथर्विक १, १६, १८; साम. ११७६
 अथर्विनं स्तुभ्या विष्णु प्रसादाः १, ६६, ४
 अथर्विर्मः पुरस्ता १, ८७, ३; साम. ६७९
 अथर्विर् पूर्वजा असि ८, ६, ४१
 अथर्वे मंत्रकृतां स्वोमैः १, ११४, २
 अथर्वयो वो मरुतो ५, ५७, ६
 अथर्वस्वसिन्धुं शूर जातः १०, १४८, २
 अथर्व्या ते पादा म यजिगासी १०, ७३, ३
 एक एवाग्निर्बहुधा ८, ५८, २
 एकं वि अक्र चमसं चतुर्बयस् ४, ३६, ४
 एकः समुद्रो धरुणः १०, ५, १
 एकः सुपर्णः स समुद्रं १०, ११४, ४; ऐ. आ. ३, ६;
 नि. १०, ४६
 एकं चमसं चतुरः कृणोतन १, १६१, २
 एकं य यो विंशति ७, १८, ११
 एकं तु त्वा सत्यति पांचजन्यं ५, ३२, ११
 एकपात्रयो द्विपदो १०, ११७, ८; अथर्व. १३, २, २७; ३, २५
 एकया प्रतिधापिचत् ८, ७७, ४; नि. ५, १०
 एकराक्षस्य भुवनस्य राजसि ८, ३७, ३
 एकस्तवद्वारस्यविशस्ता १, १६२, १९; वा. य. २५, ४२;
 तै. सं. ४, ६, ९, ३
 एकस्मिन्योगे भुराणा समाने ७, ६७, ८
 एकस्य चिन्मे विम्बस्त्वोजः १, १६५, १०
 एकस्या वस्तोरावतं रणाय १, ११६, २१
 एकाचेतस्तरस्वती नदीनां ७, ९५, २
 एको द्वे वसुमती समीची ३, ३०, ११
 एको बहूनामसि मन्यवीळि १०, ८४, ४; अथर्व. ४, ३१, ४
 एत उ लो अवीवशान् १, २१, ७
 एत उ लो एतयमित्थया तवः ७, १०४, २०; अथर्व. ८, ४, २०
 एत उ लो प्रत्यहश्रन् १, १९१, ५
 एतं वां स्वोममथिना १०, ३९, १४
 एतं शंसमिद्रामस्मयुद्धं १०, ९३, ११
 एतं शर्वं धाम यस्य सृतेः १, १२२, १२
 एतच्चान् त्वो विधिकेवरेवाश् १, १५२, २
 एतत्त हन्त्र वीर्यम् ८, ५४, १
 एतस्यत्त हन्त्र कृष्ण उक्थं १, १००, १७
 एतस्यत्त हन्त्रिवं ६, २७, ४
 एतस्यत्त योजमसचेति १, ८८, ५; नि. ५, ४

एतवस्या जनः शत्रो ४, ३०, ११; नि. ११, ४८
 एतवैद्युत वीर्यं ४, ३०, ८
 एतव्यो जरितमोषि मृष्टाः ३, ३३, ८
 एतं ते स्वोतं तुविजात ५, २, ११; वै. भा. २, ४, ७, ४
 एतं एवं हस्तिवो दवा ९, ३८, ३; साम. १२७९
 एतं त्रितस्य योपणो ९, ३८, २; साम. १२७५
 एतस्तु एवं दश क्षिपो ९, १५, ८; साम. १२७३
 एतस्तु एवं दश क्षिपः ९, ६१, ७; साम. १०८१
 एतस्तु एवं दशच्युतं सहजा ९, १०८, ११; साम. ५८१
 एतं मृजन्ति मज्यं पवमानं ९, ४६, ६
 एतं मृजन्ति मज्यं सुप द्वोणे ९, १५, ७; साम. १२६८
 एतं मे क्षोमं तना १०, ९३, १२
 एतं मे क्षोममृज्यं ५, ६१, १७
 एता अस्त धात्रुपाणास्त इष्टीः ७, ९३, ८
 एता अर्धमिह हृषात् ४, ५८, ५; वा. य. १७, ११;
 १३, ३८
 एता अर्धम्यलुता मवन्ती ४, १८, ६
 एता उ त्वा वयसः १, ९२, १; साम. १७५५; नि. १२, ७
 एता उ त्वाः प्रत्यहश्रन् ७, ७८, ३
 एता चिकित्वा भूमा १, ७०, ६
 एता चीनानि ते कृता ८, ७७, ९
 एता ते अन्न उचयानि वेधो जुष्टानि १, ७३, १०
 एता ते अन्न उचयानि वेधोऽवोचम ४, २, २०
 एता ते अग्ने जनिमा ३, १, २०
 एता त्वा ते श्रुत्यानि १०, १३८, ६
 एता धियं कृणवामा ५, ४५, ६
 एतानि धीरो निर्ण्या विकेत ७, ५६, ४
 एतानि भद्रा कलश १०, ३२, १
 एतानि वां श्रवसा १, ११७, १०
 एतानि वामथिना वधेनानि २, ३९, ८
 एतानि वामथिना वीर्याणि १, ११७, २५
 एतानि सोम पवमानो ९, ७८, ५
 एता नो अग्ने सोमगा ७, ३, १०; ४, १०
 एताभ्यग्ने नवति सहजा १०, ९८, ११
 एताभ्यग्ने नवतिर्नव १०, ९८, १०
 एतायामोष गन्धमत् १, ३३, १
 एतावताभिवेदां सुक्तं ८, ७, १५
 एतावतस्त ईमह इन्द्र ८, ४२, १
 एतावतस्ते वसो विष्णाम ८, ५०, १
 एतावद्वा वृषण्वत् ८, ५, २७
 एतावद्देवुषस् ५, ७९, १०

पृथावानस्य महिमा १०, ९०, ३; अथर्व. १९, ६, ३;
 वा. य. ३१, ३; तै. आ. ३, ११, १
 पृथा विद्या चक्रवर्त्त ५, २९, १४
 पृथा विद्या विदुषे ४, ३, १६
 पृथा विद्या सवना सुतमा १०, ५०, ६; नि. ५, २५
 पृथा. वो वश्म्युपता २, ३१, ७
 एति प्र होता व्रतमस्य १, १४४, १
 एते अस्त्रमाशवो ९, ६३, ४
 एते अस्त्रमिन्द्रवः ९, ६२, १; साम. ८३०
 एते त इन्द्र जन्तवो १, ८१, ९; अथर्व. २०, ५६, ६
 एते त्वे मानवो वशतायाः ७, ७५, ३
 एते त्वे वृथगस्य ८, ४३, ५
 एते पुत्रेभिर्विशं ७, ७, ६
 एते धामान्यायां ९, ६३, १४
 एते धायन्तीन्द्रवः ९, २१, १
 एते नरः स्वपतो १०, ७६, ८
 एतेनाग्ने जलपणा १, ३१, १८
 एते पूता विपक्षितः (०) विपा ९, २२, ३
 एते पूता विपक्षितः (०) सूर्यालो ९, १०१, १२; साम. ११०२
 एते शृङ्गानि रोदसोः ९, २२, ५
 एते मृष्टा अमत्वाः ९, २२, ४
 एते वदन्ति वातव १०, ९४, २
 एते वदन्त्यविद्वज्जना १०, ९४, ३
 एते वाता हचोरवः ९, २२, २
 एते विश्वानि धार्या ९, २१, ४
 एते शमीभिः सुशमी १०, २८, १२
 एते सोमा अति वाराण्यवना ९, ८८, ६
 एते सोमा अभि गम्या ९, ८७, ५
 एते सोमा अभि प्रियं ९, ८, १; साम. ११७८
 एते सोमा अस्त्रस्त ९, ६२, २२; साम. १०६१
 एते सोमाः पवमानास ९, ६२, २
 एते सोमास आशवो ९, २२, १
 एते सोमास इन्द्रवः ९, ४६, ३
 एते स्तोमा नरो नृत्तम ७, १९, १०; अथर्व. २०, ३७, १०
 एतो न्वक्ष सुप्यो ५, ४५, ५
 एतोनिमग्नं सवाम झुङ् ८, ९५, ७; साम. ३५०, १४०१
 एतो निमग्नं सवाम सवपायः ८, २४, १९; अथर्व.
 २०, ६५, १
 एतो निमग्नं सवामसेपानं ८, ८१, ४
 एतो मे गावो प्रमरस्य १०, २७, २०
 एवं मरुतो अश्विना ५, २६, १

एतु मरुतो मदिन्तरं ८, २४, १६; साम. ३८५; १६८४;
 अथर्व. २०, ६४, ४
 एनाह्ण्येषेण वयमिन्द्रवज्रो १, १०५, १२; नि. ५, ११
 एना मन्वानो जहि हार ६, ४४, १७
 एना वयं पयसा ३, ३३, ४
 एना विश्वान्यर्वे जा ९, ६१, ११; साम. ५२४; ६७४;
 वा. य. २६, १८
 एना वो अग्निं नमसो ७, १६, १; साम. ४५; ७४९;
 वा. य. १५, ३२; तै. सं. ४, ४, ४; नि. ३, २१
 एन्दुमिन्द्राय सिञ्जत ८, २४, १३; साम. ३८६; १५०९
 एन्दो पार्यिषं रयि ९, २९, ६
 एन्द्र नो गधि प्रियः ८, ९८, ४; साम. ३९३; १२४७;
 अथर्व. २०, ६४, १
 एन्द्र याहि पीतवे ८, ३३, १३
 एन्द्र याहि मत्स्य ८, १, २३
 एन्द्र याहि हरिभिः ८, ३४, १; साम. ३४८; १८०७
 एन्द्र बाष्पु नः १, १३०, १; साम. ४५९
 एन्द्रवाहो वृषति १०, ४४, ३; अथर्व. २०, २४, ३
 एन्द्र सानसिं रयि १, ८, १; साम. १२९; अथर्व. २०, ७०, १७;
 तै. सं. ३, ४, ११, ३; तै. मा. ३, ५, ७, ३
 एन्द्रस्य कुक्षा पवते ९, ८०, ३
 एन्द्रो बर्हिः सीदत १०, ३६, ५
 एभिर्धुभिः सुमना १, ५३, ४; अथर्व. २०, २१, ४
 एभिर्ने इन्द्राहभिः ७, २८, ४
 एभिर्नुमिरिन्द्र त्वायुभिः ४, १६, १९
 एभिर्नो अर्कैर्मेवा ४, १०, ३; साम. १७७१; वा. य.
 १५, ४६; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 एभिर्मेव सुमना अग्ने ४, ३, १५
 एमा अममवेवतीः १०, ३०, १४
 एमाश्रुमाशवे १, ४, ७; अथर्व. २०, ६८, ७
 एमेनं सज्जता १, ९, २; अथर्व. २०, ७१, ८; नि. १, १०
 एमेनं प्रलेखन ६, ४१, २; साम. १४४१
 एर्वो अग्निं वसूवः ५, २५, ९
 एर्वो अग्निमजुर्वयुः ५, ६, १०
 एवा कविस्तुवीरवो १०, ६४, १६
 एवाभिं सहस्रं ७, ४२, ६
 एवाभिर्नोतमेभिर्नोपावा १, ७७, ५
 एवाभिर्मतेः सह १०, ११५, ७
 एवा च त्वं सारम १०, १०८, १
 एवा जज्ञानं सहस्रे ६, १८, ५
 एवा त इन्द्रो सुमन्त्र ९, ७९, ५

एवा त इन्द्रोचधमहेम २, १९, ७
 एवा तदिन्द्रं इन्दुना १०, १४४, ६
 एवा तमाहुस्त ७, २६, ४
 एवा ता विश्वा चक्रवांसं ६, १७, १३
 एवा ते अग्ने विमदो १०, २०, १०
 एवा ते अग्ने सुमतिं ५, २७, ३
 एवा ते गृत्समदाः २, १९, ८
 एवा ते वयमिन्द्रं भुजतीनां १०, ८९, १७
 एवा ते हारिजोना १, ६१, १६; अथर्व. २०, ३५, १६
 एवा ध्वामिन्द्रं वज्रिन्नव ४, १९, १
 एवा देव देवताते ९, ९७, २७
 एवा देवां इन्द्रो विश्वे १०, ४९, ११
 एवा न इन्द्रो अभि ९, ९७, २१
 एवा न इन्द्रं वार्यस्य ७, २४, ६; २५, ६
 एवा न इन्द्रोतिभिरव ५, ३३, ७
 एवा न इन्द्रो मघवा ४, १७, २०
 एवा नः सोम परिपिच्यमान आ पवस्व ९, ९७, ३६;
 साम. ८६१
 एवा नः सोम परिपिच्यमानो वयो ९, ६८, १०
 एवा नपातो मम तस्य ६, ५०, १५
 एवा न रष्ट्रः सम ६, २३, ९
 एवा नृनसुप स्तुहि ८, २४, २३; अथर्व. २०, ६६, २
 एवा नृभिरिन्द्रः सुश्रवस्या १, १७८, ४
 एवा नो अग्ने अमृतेषु २, २, ९
 एवा नो अग्ने विद्वा ७, ४३, ५
 एवा नो अग्ने समिधा १, ९५, ११, ९६, ९
 एवा पतिं द्रोणसावं १०, ४४, ४; अथर्व. २०, ९४, ४
 एवा पवस्व मदितो ९, ९७, १५; साम. ८०८
 एवा पाहि प्रजया ६, १७, ३; अथर्व. २०, ८, १; तै. भा. २, ५, ८, ११
 एवा पित्रे विश्वदेवाय ४, ५०, ६; अथर्व. २०, ८८, ६;
 तै. सं. १, ८, २२, १
 एवा पुनान इन्द्रपुः ९, ६, ९
 एवा पुनानो अयः स्वा ९, ९१, ६
 एवा ऋतेः सूतुरवीवृधः १०, ६३, १७; ६४, १७
 एवा वज्रो वृषभ २, ३३, १५; तै. भा. २, ८, ६, ९
 एवा महस्तुविजातः १, १९०, ८
 एवा महानृहृदिनो १०, १२०, ९; अथर्व. ५, २, ९;
 २०, १०७, १२
 एवा मदो असुर १०, ९९, १२; नि. ५, ३
 एवामृताय महे क्षयाय ९, १०९, ३; साम. १३६८

एवा राजेव ऋतुमां ९, ९०, ६
 एवा रातिस्तुवीमघ ८, ९२, २९; साम. ८२५; अथर्व. २०, ६०, २
 एवारे वृषभा सुते ८, ४५, ३८
 एवा वन्दस्व वरुणं वृहन्तं ८, ४२, २; तै. भा. २, ५, ८, ४
 एवा वसिष्ठ इन्द्रं ७, २६, ५
 एवा वस्वः इन्द्रः सत्यः ४, २१, १०
 एवा वामह ऊतये (०। इन्द्राग्नी) ८, ३८, ९
 एवा वामह ऊतये (०। नासत्या) ८, ४२, ६
 एवा सत्यं मघवाना युवं ४, २८, ५
 एवा हि ते विमृतय १, ८, ९; अथर्व. २०, ६०, ५, ७१, ५
 एवा हि ते शं सवना १, १७३, ८
 एवा हि ध्वामृतया यातयन्त ५, ३२, १२
 एवा हि मां तवसं वधयन्ति १०, २८, ६
 एवा हि मां तवसं जज्ञुः १०, २८, ७
 एवा ह्यसि वीरयुः ८, ९२, २८; साम. २३२; ८१४।
 अथर्व. २०, ६०, १
 एवा ह्यस्य काम्या १, ८, १०; अथर्व. २०, ६०, ६; ७१, ६
 एवा ह्यस्य सुनृता १, ८, ८; अथर्व. २०, ६०, ४; ७१, ४
 एवेदिन्द्रं वृषणं ७, २३, ६; अथर्व. २०, १२, ६; वा. य. २०, ५४
 एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि ६, २३, १०
 एवेदिन्द्रः सुहव ६, २९, ६
 एवेदिन्द्राय वृषभाय ४, १६, २०
 एवेदेते प्रति मा १, १६५, १२
 एवेदेष तुविकूर्मिः ८, २, ३१
 एवेदेया पुरुतमा ह्योक्तं १, १२४, ६
 एवेदेन युवतयो नमन्त १०, ३०, ६
 एवेन सद्यः पर्येति १, १२८, ६
 एवेन्द्राग्निभ्यामहावि ५, ८६, ६
 एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन् ८, ४०, १२
 एवेन्द्राग्नी परिवासा १, १०८, १३
 एवेन्नुं कं सिंधुमेभिः ७, ३३, ३
 एवेवापागपरे १०, ४४, ७; अथर्व. २०, ९४, ७
 एष इन्द्राय वायवे ९, २७, २; साम. १२८७
 एष त स्व पुरुषतो ९, ३, १०; साम. १२६५
 एष त स्व वृषारयो ९, ३८, १; साम. १२७४
 एष एतानि चक्राग्नेन्द्रो ८, २, ३४
 एष कविरभिष्टुतः ९, २७, १; साम. १२८६
 एष क्षेति रथवीतिः ५, ६१, १९
 एष गव्युरचक्रदत् ९, २७, ४; साम. १२८९

एष प्रावेव जतिता ५, ३६, ४
 एष च्छागाः पुरो १, १६२, ३; वा. य. २५, २६; तै. सं.
 ४, ६, ८, १
 एष तुष्टो अभिष्टुतः ९, ६७, २०
 एष ते देव नेता ५, ५०, ५
 एष दिवं धि धावति ९, ३, ७; साम. १२६२
 एष दिवं व्यासरत् ९, ३, ८; साम. १२६३
 एष देवः शुभायते ९, २८, ३; साम. १२८२
 एष देवो बमल्यः ९, ३, १; साम. १२५६
 एष देवो रथयति ९, ३, ५; साम. १२५९; नि. ६, २८
 एष देवो विपन्सुभिः ९, ३, ३; साम. १२६०
 एष देवो विपा कृतो ९, ३, २; साम. १२६१
 एष द्रप्तो हृपभो ६, ४१, ३
 एष धिया बाल्यग्या ९, १५, १; साम. १२६६
 एष नृभिर्धि नीयते ९, २७, ३; साम. १२८८
 एष पवित्रे अक्षरत् ९, २८, २; साम. १२८१
 एष पुनानो मधुमौ ९, ११०, ११
 एष पुरू धियायते ९, १५, २; साम. १२६७
 एष प्र कोशे मधुमौ ९, ७७, १; साम. ५५६
 एष प्रत्नेन जन्मना ९, ३, ९; साम. ७५८; १२६४
 एष प्रत्नेन मग्नना ९, ४२, २; साम. ७५९
 एष प्रत्नेन वयसा ९, ९७, ४७
 एष = पूर्वीरव १, ५६, १
 एष रुक्मिभिरियते ९, १५, ५; साम. १२७०
 एष वसुनि पिबन्ना ९, १५, ६; साम. १२७२
 एष व स्तोमो मरुत इयं १, १६५, १५; १६६, १५;
 १६७, ११; १६८, १०
 एष वः स्तोमो मरुतो नमत्वा १, १७१, २
 एष वा स्तोमो अग्निनावकारि १, १८४, ५
 एष वाजी हितो नृभिः ९, २८, १; साम. १२८०
 एष वा देवावग्निना ४, १५, ९
 एष विमिरभिष्टुतो ९, ३, ६; साम. १२५७
 एष विश्वविरपवते ९, ९७, ५६
 एष विश्वानि वायो ९, ३, ४; साम. १२५८
 एष वृषा कनिष्कदत् ९, २८, ४; साम. १२८३
 एष वृषा वृषवतः ९, ६२, ११
 एष शुष्यदायः ९, २८, ६; साम. १२९१
 एष शुष्यसिष्यदत् ९, २७, ६ साम. १२९०
 एष शृङ्गानि दोषुवत् ९, १५, ४; साम. १२७१
 एष सुवानः परि सोमः ९, ८७, ७
 एष सूर्यमरोचयत् ९, २८, ५; साम. १२८४

एष सूर्येण हासते ९, २७, ५; साम. १२८५
 एष सोमो अधि खचि ९, ६६, २९
 एष स्तोम इन्द्र तुभ्य १, १७३, १३
 एष स्तोमो अचिक्रदत् ७, २०, ९
 एष स्तोमो मह उग्राय ७, २४, ५; गे. आ. १, २१
 एष स्तोमो मारुतं शार्थो अरुह ५, ४२, १५
 एष स्तोमो वरुण मित्र ७, ६४, ५; ६५, ५
 एष स्य कारुर्जरते ७, ६८, ९
 एष स्य ते तन्वो २, ३६, ५; अथर्व. २०, ६७, ६
 एष स्य ते पवत ९, ९७, ४६
 एष स्य ते मधुमौ ९, ८७, ४; साम. ५३१
 एष स्य चारया सुनो ९, १०८, ५; साम. ५८४
 एष स्य परि पिच्यते ९, ६२, १३
 एष स्य पीतये सुतो ९, ३८, ६; नाम. १२७८
 एष स्य भानुरुदियति ४, ४५, १
 एष स्य मघो रतो ९, ३८, ५; साम. १२७७
 एष स्य मातृपीण्या ९, ३८, ४; साम. १२७६
 एष स्य मिश्रावस्त्रणा नृचक्षाः ७, ६०, २
 एष स्य वा पूर्वास्त्येव सस्ये ७, ६७, ७
 एष स्य सोमः पवते ९, ८४, ४
 एष स्य सोमो मतिभिः ९, ९६, १५
 एष हितो वि नीयते ९, १५, ३; साम. १२६९
 एषा गोभिररुगेभिः ५, ८०, ३
 एषा जन् दर्शता बोधयन्ती ५, ८०, २
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यदग्निं उवातिः १, १२४, ३
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यदग्निं नृचुच्छन्ती १, ११३, ७
 एषा नेत्री राघमः ७, ७६, ७
 एषा प्रतीची दुहिता ५, ८०, ६
 एषा ययौ परमादन्वः ९, ८७, ८
 एषागुक्त परावतः १, ४८, ७
 एषा न्वेनी भवति ५, ८०, ४
 एषा शुभ्रा न तन्वो ५, ८०, ५
 एषा स्या नव्यमायुर्ध्वाना ७, ८०, २
 एषा स्या नो दुहिता दिवोजाः ६, ६५, १
 एषा स्या युजाना ७, ७५, ४
 एषा स्या वो मरुतोऽनुभर्त्री १, ८८, ६
 एषो उषा अपूर्वा १, ४६, १; साम. १७८; १७२८
 एह गमनृवयः सोम १०, १०८, ८
 एह देवा मयोयुवा १, ९२, १८; साम. १७३५
 एह वां मुपितत्सवो ८, ५, ३३

एह हरी ब्रह्मयुजा ८, २, २७; साम. १६५८
 एहि मेहि कनो दिवीवि ८, ६४, ४
 एहि मधुदैवतुः १०, ५१, ५
 एहि वां विमुचो ६, ५५, १; नि. ५, ९
 एहि सोमो अमि स्वराभिः १, १०, ४
 एह्यग्न इह होता नि १, ७६, २
 एह्य पु नवाणि ६, १६, १६; साम. ७, ७०५; वा. य. २६, १३
 ऐच्छाम त्वा बहुधा १०, ५१, ३;
 ऐताग्रयेषु तस्थुयः ५, ५३, २
 ऐतु पूषा रथिभंगः ८, ३१, ११
 ऐभिरग्ने तुवो गिरो १, १४, १
 ऐभिरग्ने सरथं ३, ६, ९; अथर्व. २०, १३, ४
 ऐभिर्देवे बृष्ण्या पौल्यानि १०, ५५, ७; साम. १७८४
 ऐषु वाकस्मि पुरहूत १०, १४७, ३
 ऐषु वेतव वृषण्वती ८, ६८, १८
 ऐषु धावाष्टिवी १०, ९३, १०
 ऐषु धा वीरवध्याः ५, ७९, ६
 ओकिवांसा मुते सर्षो ६, ५९, ३
 ओ विस्सकां सक्वा १९, १०, १; साम. ३४०।
 अथर्व. १८, १, १
 ओजस्तदस्य तिरिवि ८, ६, ५; साम. १८२; १६५३; अथर्व.
 २०, १०७, २
 ओमिहं ते मध्वतो ३, २१, ५; तै. भा. ३, ६, ७, २
 ओ त्वमह्वा आ रथं ८, २२, १
 ओ त्वे नर इन्द्र मृतये १, १०४, २
 ओमानमाषो मान्नी ६, ५०, ७
 ओमासध्वणीयतो १, ३, ७; ऐ. भा. १, ४; वा. य.
 ७, ३३, तै. सं. १, ४, १६, १; नि. १२, ४०
 ओर्वपा अमस्यो १०, १२७, २
 ओ धृष्टिर्विद्व्या ७, ४०, १
 ओषध्याः सं वदन्ते १०, ९७, २२; वा. य. १२, ९६;
 तै. सं. ४, १, ५
 ओषधीः प्रति मोदन्वं १०, ९७, ३; वा. य. १२, ७७;
 तै. सं. ४, १, ६, १
 ओषधीरिति मातरः १०, ९७, ४; वा. य. १२, ७८; तै. सं.
 ४, १, ६, १; नि. ६, ३
 ओषसिष्टुषिवीमहं १०, ११९, १०
 ओ पु वृषिवरापसो ७, ५९, ७
 ओ पु प्र याहि वाजेभिः ८, १, १९; साम. २२७
 ओ पु वृष्णः प्रथञ्चूत् ८, ७, ३३

ओ हु स्वसारः कारवे शृणोत ३, ३३, ९
 ओ नृ णो अग्ने शृणुहि त्वं १, १३९, ७
 ओहायिव मन्वाखे वदन्ता २, ३९, ६
 ओ सुषुत इन्द्र याहि १, १७७, ५
 औच्छत्सा रात्री परितक्म्या ५, ३०, १४
 और्वेष्टुवच्छुचि ८, १०२, ४; साम. १८; तै. सं.
 ३, १, ११, ८
 क इमं वो निष्पन्ना चिकेत १, ९५, ४
 क इमं वसभिर्मम ४, २४, १०
 क ई वेद सुते सचा ८, ३३, ७; साम. २९७; १६९६;
 अथर्व. २०, ५३, १; ५७, ११
 क ई न्यक्ता नरः सनीळाः ७, ५६, १; साम. ४३३
 क ई स्तवरकः पूणास्को यजाते ६, ४७, १५
 क ईवते तुजयते १, ८४, १७; नि. १४, २६
 क उ जु ते महिमनः समस्या १०, ५४, ३
 क उ अयत्कतमो यशियानां ४, ४३, १
 कं याधः कं ह राच्छुयः का ५, ७४, ३
 कः कुमारमग्नयत् १०, १३५, ५
 कः सिवद् बृक्षो निष्ठितो मध्ये १, १८२, ७
 कर्दवे वृषमो युक्त आसीत् १०, १०२, ६
 ककुहः सोम्यो रस ९, ६७, ८
 ककुहं चित्रा कवे ८, ४५, १४
 कंकतो न कङ्कतो १, १९१, १
 कण्वा इन्द्र यक्कत ८, ६, ३; साम. १३०८; अथर्व.
 २०, १३८, ३
 कण्वा इव भृगवः सूर्या इव ८, ३, १६; साम. १३६३।
 अथर्व. २०, १०, २; ५९, २
 कण्वास इन्द्र ते यति ८, ६, ३१
 कण्वेभिर्गृण्णवा छपत् ८, ३३, ३; ८६६; अथर्व. २०, ५२, ३।
 ५७, १६
 कतरा पूर्वा कतरा परायोः १, १८५, १; नि. ३, २२
 कल्पयः कति सूर्यासः १०, ८८, १८
 कथा कदस्या उपसो ४, २३, ५
 कथा कविस्तुवीरवाक्कया १०, ६४, ४
 कथा त पतव्हमा चिकेतं १०, २८, ५
 कथा ते अग्ने भुचयन्त आयोः १, १४७, १
 कथा दाशेम नमसा सुदान्द ५, ४१, १६
 कथा दाशेमाग्रये १, ७७, १
 कथा देवानां कतमस्य दाम १०, ६४, १
 कथा नूनं वां विसना उपस्तव ८, ८६, १

कथा महामनुष्यकस्य होतुः ४, २३, १
 कथामहे पुष्टि भराय पृष्ठी ४, ३, ७
 कथामहे स्मृत्याय त्रयाम ५, ४१, ११
 कथा राधाय सखाय १, ४१, ७
 कथा सार्धं मरुतायुताय ४, ३, ८
 कथा शृणोति ह्यमानमिन्द्र ४, २३, ३
 कथा सबाधः शशमानो भव्य ४, २३, ४
 कथा ह तद्वरुणाय स्वमग्ने ४, ३, ५
 कथो नु ते परिचराणि विद्वान् ५, २९, १३
 कद्विविषन्त सूरयः ८, ९४, ७
 कदा क्षत्रसिधं नरं १, २५, ५
 कदा गच्छाय मरुतः ८, ७, ३०
 कदा चन मयुच्छस्य ८, ५२, ७; वा. य. ८, ३; तै. सं. १, ४, २२, १
 कदा चन स्त्रीरसि ८, ५१, ७; साम. ३००; वा. य. ३, ३४, ८, २; तै. सं. १, ४, २२, १; ५, ६, ४
 कदा त इन्द्र गिर्वेण ८, १३, २२
 कदा शुक्लपञ्चमणि ब्रह्म ६, ३५, १
 कदा मत्सराधत्तं १, ८४, ८; साम. १३४३; अथर्व. २०, ६३, ५; नि. ५, १७
 कदा वसो क्षोभं हव्यतः १०, १०५, १; साम. २२८; नि. ५, १२
 कदा वां तौग्यो विधत् ८, ५, २२
 कदा सनुः पितरं जात इच्छत् १०, ९५, १२
 कथिरथा नैः पात्रं देवयतां १, १२१, १
 कनु पुत्रमिन्द्र त्वावतो नृन् १०, २२, ४; अथर्व. २०, ७६, ४
 कनु मिषाय धात्रे मनामहे ५, ४८, १; नि. ५, ५
 कनु मेष्टा विषां रयीणां १, १८१, १
 कनु स्तुतं क्रतुयन्त देवता ८, ३, १४; अथर्व. २०, ५०, २
 कन्व भवत्वाकृतं ८, ६६, ९; अथर्व. २०, ७७, ३
 कन्व महीरष्टा भव्य तविषीः ८, ६६, १०; नि. ६, २६
 कन्व नूनं कथमियः पिता १, ३८, १
 कन्व नूनं कथमियो यद् ८, ७, ३१
 कक्षिण्यासु वृषसानो अग्ने ४, ३, ६
 कक्षुमाय प्रचेतसे १, ४३, १; तै. आ. १०, १७, १
 कक्ष क्रतुस्य धर्षसि १, १०५, ६
 कक्षो जघ महानो ८, ९४, ८
 कक्षिकृजन्मुषं प्रमुषाणः १, ४२, १; नि. ९, ४
 कक्षिकृदकक्षो गोभिरज्य ९, ८५, ५
 कक्षिकृदनु पन्थामुतस्य ९, २७, ३२
 कक्षिकृति हरिरा सुवमानः ९, ९५, १; साम. ५३०

कर्मीनकेव विद्वधे ४, ३२, २३; नि. ४, १५
 कं ते दाना असकृत् ८, ६४, ९
 कक्षम्यो जतसीनां ८, ३, १३; अथर्व. २०, ५०, १
 कं नक्षिप्रमिषयसि १०, २९, १
 कन्या इव वहतु मे तवा उ ४, ५८, ९; वा. य. १७, ९७
 कन्याश्च वारवायती ८, ९१, १
 कन्येव तन्वाश्च शासदाता १, १२३, १०
 कष्टुक्षः कष्टुयमुद्भातन १०, १०१, १२; अथर्व. २०, १३७, ९
 कनु बिदस्य सेनयात्रेः ८, ७५, ७; तै. सं. २, ६, ११, २
 कमेतं त्वं युवते कुमारं ५, २, २
 कया तच्छृण्वे दास्यता शविष्ठ ४, २०, ९
 कया ते अग्ने भस्त्रिः ८, ८४, ४; साम. १५४९
 कया त्वं न ऊषाणि ८, ९३, १९; साम. १५८६; वा. य. ३६, ७
 कया नक्षिप्र आ भवत्यु ४, ३१, १; साम. १६२; ६८२; अथर्व. २०, १२४, १; वा. य. २७, ३९; ३६, ४; तै. सं. ४, २, ११, २; तै. आ. ४, ४२, २
 कया नो अग्न क्रतुयन्तुतेन ५, १२, ३
 कया नो अग्ने वि वसः ७, ८, १
 कया शुभा सधयसः १, १६५, ३
 करंम ओषधे सव १, १८७, १०
 कर्णगुह्या मघवा शौरदेव्यः ८, ७०, १५
 कर्हिस्त्रिपदिन्द्र यजत्रिमे ६, ३५, ३
 कर्हिस्त्रिपदिन्द्र यज्जुभिर्नृन् ६, ३५, २
 कर्हिस्त्रिरसा त इन्द्र चर्यासत् १०, ८९, १४
 कर्विं हाशासुः कवयो वृन्वा ४, २, १२
 कविः कविरथा दिवि रूपमास १०, १२४, ७
 कर्विं केतुं धार्तिं भातुमग्ने ७, ६, २
 कविममिमुष स्तुहि १, १२, ७; साम. ३२
 कविमिध प्रचेतसे ८, ८४, २; साम. १२४५
 कर्विं मुजग्नि मयं २, ६३, २०
 कर्विनं निष्पन् ४, १६, ३; अथर्व. २०, ७७, ३
 कर्विर्नृचक्षा अभि पीमचष्ट ३, ५४, ६
 कर्विर्वेधस्या पर्येपि ९, ८२, २; साम. १३१८
 कवी नो मित्रावरुणा १, २, १; साम. ८४९
 कक्षकृदसां योगं १०, ११४, ९
 कस्त उपः कथमिधे १, ३०, २०
 कस्तमिन्द्र त्वावतुं ७, ३२, १४; साम. २८०; १६८१
 कस्ते जासिजैतानां १, ७५, ३; साम. १५३५
 कस्ते सद् इन्द्र रम्यो १०, २९, ३; अथर्व. २०, ७६, ३
 कस्ते मानरं विषवामचिक्न ४, १८, १२

कस्वा सख्यो मदानां ४, ३१, २; साम. ६८३; अथर्व. २०, १२४, २; वा. य. २७, ४०; ३६, ५; तै. आ. ४, ४२, ३
 कस्मा अघ सुजाताय ५, ५३, १२
 कस्य नूनं कतमस्यामृतानां १, २४, १
 कस्य नूनं परीणसो ८, ८४, ७; साम. ३४
 कस्य बह्याणि जुहुयुर्नुवा १, १६५, २
 कस्य वृषा सुते सचा ८, १३, २०; तै. आ. २, ४, ५, १; ७, १३, १
 कस्य स्त्रिवसवनं वृषा ८, ६४, ८
 का त उपेतिर्मनसो १, ७६, १
 का ते अस्त्ररुतिः सूक्तैः ७, २९, ३
 का मर्यादा वयुना कद्ध वाम. ४, ५, १३
 कामस्तदग्रे समवतैताधि १०, १२९, ४; तै. आ. २, ४, १, १०; ८, ९, ४; तै. आ. १, २३, १
 कायमानो वनात्वां ३, ९, २; साम. ५३; नि. ४, १४
 का राधदोत्राश्विना १, १२०, १
 कारुहं ततोऽभिषक् १, ११२, ३; नि. ६, ६
 का वां भृदुषमातिः कयानः ४, ४३, ४
 काव्येऽभिरदाभ्या ७, ६६, १७
 कासीश्रमा प्रतिमा १०, १३०, ३
 का सुष्टुतिः शयसः सूनुमिन्द्रः ४, २४, १
 किं स ऋषक् कृणवथ सहस्रं ४, १८, ४
 किं सुबाहो स्वगुरे १०, ८६, ८; अथर्व. २०, १२६, ८
 किं स्विदासीदधिष्ठानमारंभ १०, ८१, २; वा. य. १७, १८; तै. सं. ४, ६, २, ४
 किं स्त्रिद्वनं क उ स वृक्ष आस (०) मनीषिणो १०, ८१, ४; वा. य. १७, २०; तै. सं. ४, ६, २, ५; तै. आ. २, ८, ९, ६
 किं स्त्रिद्वनं क उ स वृक्ष आस (०) संतस्थाने १०, ३१, ७
 किं स्त्रिभ्यो राजा जगृहे १०, १२, ५; अथर्व. १८, १, ३३
 कितवासो यद्विरिपुर्न ५, ८५, ८; तै. सं. ३, ४, ११, ६
 किं ते कृणवन्ति कीकटेपु गावः ३, ५३, १४; नि. ६, ३२
 किं देवेषु त्यज पनश्चकथे १०, ७९, ६
 किं न इन्द्र जिघांससि १, १७०, २
 किं नो अस्त्र द्रविणं कद्ध ररनं ४, ५, १२
 किं नो आतरगस्य १, १७०, २
 किमंगत्वा ब्रह्मणः सोम ६, ५२, ३
 किमंगत्वा मघवभोजमाहुः १०, ४२, ३; अथर्व. २०, ८९, ३
 किमङ्ग रभ्योदयः ८, ८०, ३
 किमत्र दत्ता कृणुथः १, १८२, ३
 किमन्ये पर्यासिते ८, ८, ८

किमयं त्वां वृषाकपिः १०, ८६, ३; अथर्व. २०, १२६, ३
 किमस्य मदे किम्वस्य ६, २७, १
 किमाग आस वरुण ज्येष्ठं ७, ८६, ४
 किमादमग्रं सख्यं सखिभ्यः ४, २३, ६
 किमाहुतासि वृत्रहन् ४, ३०, ७
 किमिच्छन्ती सरमा प्रेदमान १०, १०८, १; नि. ११, २५
 किमित्ते विष्णो परि चक्ष्यं भूत ७, १००, ६; साम. १६२५; तै. सं. २, २, १२, ५; नि. ५, ८
 किमिदं वा पुराणवत् ८, ७३, ११
 किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठान आ १, १६१, १
 किमु पिवदस्यं निविदो ४, १८, ७
 किमु नु वा कृणवामा २, २९, ३
 किमेता वाचा कृणवा तवाहं १०, ९५, २; शत. आ. ११, ५, १, ७
 किं आतासयदनार्थं भवाति १०, १०, ११; अथर्व. १८, १, ११
 किमयः श्विभ्रमस एष आस ४, ३५, ४
 कियती योया मर्यतो वधूयो १०, २७, १२
 कियस्त्रिदिन्द्रो अध्येति ४, १७, १२
 कियारया यत्समया भवाति १, ११३, २०
 कीदृक्किन्द्रः सरमे का दशीका १०, १०८, ३
 कीरिश्चिदि त्वामवसे जुहाव ७, २१, ८
 कुतस्त्वमिन्द्र माहिनः १, १६५, ३; वा. य. ३३, २७
 कुत्राचिद्यस्य ससृती ५, ७, २; तै. सं. २, १, ११, ३
 कुरसा एते हर्यश्वाय श्रूयं ७, २५, ५
 कुरसाय शुष्णमशुषं निबर्ही ४, १६, १२
 कुमारं माता युवतिः समुन्धं ५, २, १
 कुमारश्चित्तरं २, ३३, १२
 कुरुध्रवणमावृण १०, ३३, ४
 कुमेस्त आगुरजरं यधमे १०, ५१, ७
 कुमेस्तकुकुरिकरत् ८, ९१, ४
 कुविरस देवीः सनयो नवो ४, ५१, ४
 कुविरसस्य प्रहि व्रजं ६, ४५, २४; साम. १६६८; अथर्व. २०, ७८, ३
 कुविरसु नो गविष्टये ८, ७५, ११; साम. १६४९; तै. सं. २, ६, ११, ३
 कुविदङ्ग नमसा ये वृषासः ७, ९१, १
 कुविदङ्ग प्रति यथा विद्वत्पन १०, ६४, १३
 कुविदङ्ग यवमन्तो यववि १०, १३१, २; अथर्व. २०, १२५, १; वा. य. १०, ३२; १९, ६; २३, २८; तै. सं. १, ८, २१, १; ५, २, ११, २; तै. आ. २, ६, १, ३
 कुविद्वृषवन्तीभ्यः २, १९, ५

कुविप्रो अग्निरुचयस्य १, १४३, ६
 कुविन्मा गोपां कस्य जनस्य ३, ४३, ५
 कुपुंमडस्तद्वयवीत् १, १९१, १६
 कुह त्या कुह न झुता ५, ७४, २
 कुह यान्ता सुपुति कान्यस्य १, ११७, १२
 कुह श्रुत इन्द्रः कस्मिन्नद १०, २२, १
 कुह स्यः कुह जग्मथुः ८, ७३, ४
 कुह स्त्रिहोषा कुह वस्तोरसि १०, ४०, २; नि. ३, १५
 कृचिज्जायते सनयासु नव्यः १०, ४, ५
 कृष्टो देवावगिनाथा ५, ७४, १
 कृणुष्य पाजः प्रसिति न प्रथ्वी ४, ४, १; वा. य. १३, २;
 तै. सं. १, २, १४, १; नि. ६, १२
 कृणोत धूमं कृण्वं ३, २९, ९
 कृणोष्यस्ते वरिवो य इत्या ४, २४, ६
 कृण्वंतो वरिवो गवे ९, ६२, ३; साम. ८३२
 कृतं पिदिन्मा घनेमि द्वेषः ४, १०, ७
 कृतं न शम्नी वि चिनोति देवने १०, ४३, ५; अथर्व.
 २०, १७, ५; नि. ५, २२
 कृतं नो यज्ञं विदधेयु चारं ७, ८४, ३
 कृतानीदृष्य कर्त्ता २, ४७, २
 कृते चिद्वत्र मरुतो रणन्त ७, ५७, ५
 कृधि ररं यजमानाय ७, १६, ६
 कृधि ररं सुवसितः ३, १८, ५
 कृषी नो अहयो देव १०, ९३, ९
 कृषिस्त्रिफाल १०, ११७, ७
 कृष्णः खेतोऽस्यो १०, २०, ९
 कृष्णं त एम रुशतः ४, ७, ९
 कृष्णं नितानं हरयः सुपर्णा १, १६४, ४७; अथर्व. ६, २२, १;
 ९, १०, २२; १३, ३, ९। तै. सं. ३, १, ११, ४; नि. ७, २४
 कृष्णश्रुतौ वेविजे अस्य १, १४०, ३
 कृष्णां यदेनीममि १०, ३, २। साम. १५४७
 कृष्णा यज्ञोवृणीषु सोमव १०, ६१, ४
 कृष्णा रजांसि पस्तुतः ८, ४३, ६
 केतुं यज्ञानां विदधस्य साधनं ३, ३, ३
 केतुं कृण्वन्दिवसि ९, ६४, ८। साम. ९५९
 केतुं कृण्वन्केतवे १, ६, ३; साम. १४७०; अथर्व. २०, २६, ६;
 ४७, १२, ६९, ११; वा. य. २९, ३७; तै. सं.
 ७, ४, २०, १; तै. भा. ३, ९, ४, ३
 के ते अग्ने रिपवे ५, १२, ४
 के ते नर इन्द्र १०, ५०, ३
 केतेन शर्मस्सघते ८, ६०, १८

के मे मर्यकं वि यवन्त ५, २, ५
 केदधशसि केनी १०, १३६, १; नि. १२, २६
 के छा नरः श्रष्टतमा ५, ६१, ६
 को अग्निमीदे हविषा १, ८४, १८; नि. १४, २७
 को अद्वा वेद क इह प्र वोचन् कृत १०, १२९, ६; तै. भा.
 २, ८, ९, ५
 को अद्वा वेद क इह प्र वोचदेवो ३, ५४, ७
 को अद्य नयो देवकामः ४, २५, १
 को अद्य युद्धं १, ८४, १६; साम. ३४१; अथर्व. १८, १, ६;
 तै. सं. ४, २, ११, ३; नि. १४, २५
 को अस्य वीरः मधमादमाय ४, २३, २
 को अस्य वेद प्रथमस्याह्नः १०, १०, ६; अथर्व. १८, १, ७
 को अस्य शुभं तविषी ५, ३२, ९
 को ददर्श प्रथमं १, १६४, ४; अथर्व. ९, ३, ४
 को देवयन्मभवत् १, ४०, ७
 को देवानामवो अथा ४, २५, ३
 को नानाम वचसा ४, २५, २
 को तु मर्यां अमिथितः ८, ४५, ३७ तै. भा. १, ३, १; नि. ४, २
 को तु वां मित्रावृणावृतायन् ५, ४१, १
 को तु वां मित्रास्तुतो ५, ६७, ५
 को न्वत्र मरुतो १, १६५, १३
 को मा ददर्श कतमः १०, ५१, २
 को मृताति कतम ४, ४३, २
 को व स्तोमं राधति १०, ६३, ६
 को वस्त्राता वसवः ४, ५५, १
 को वां दाशस्तुमतये १, १५८, २
 को वामद्या पुष्पां ५, ७४, ७
 को वामद्या करते ४, ४४, ३; अथर्व. २०, १४३, ३
 को वेद जानमेपां ५, ५३, १
 को वेद वृत्तमेपां ५, ६१, १४
 को वोऽन्तमंशत १, १६८, ५
 को वो महान्ति महता ५, ५९, ४
 को वो अर्पिष्ठ आ नरो १, ३७, ६
 क्रतुप्रावा जरिता १०, १००, ११
 क्रतुयन्ति क्रतवो १०, ६४, २
 क्रतुयन्ति क्षितयो ४, २४, ४
 क्रव इत्यर्णसुदन् ८, ७८, ७
 क्रवः समह दीनता ७, ८९, ३
 क्रत्वा दक्षस्य वरुषो ३, २, ३
 क्रत्वा दक्षस्य रथ्यं ९, १६, २
 क्रत्वा वा अस्तु श्रेष्ठः ६, १६, २६; तै. भा. २, ४, ६, २

कृत्वा महौ अनुवधं १, ८१, ४; साम. ४२३
 कृत्वा यदस्य तविधीषु १, १२८, ५
 कृत्वा शुक्रभिरक्षभिः २, १०२, ८
 कृत्वा हि शोणे अवसे ६, २, ८
 कृत्वे दक्षाय नः कवे ९, १००, ५
 कृत्वाद्मसिं प्र हिणोमि १०, १६, ९; अथर्व. १२, २, ८;
 वा. व. ३५, १९
 क्राणा रुद्रा मरुतो १०, ९२, ६
 क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः १, ५८, ३
 क्राणा सिद्धमहीनां ९, १०२, १; साम. ५७०, १०१३
 क्रीकं वः सार्धं १, ३७, १; तै. सं. ४, ३, १३, ६; नि. ७, २
 क्रीकंलस्य सुनृता ८, १३, ८
 क्रीकस्यो रक्ष ५, १९, ५
 क्रीकुर्मसो ९, २०, ७; साम. ९७४
 कः त्वानि नौ सख्या ७, ८८, ५
 कवः स्या वस्तु पुनरुत्थाय ६, ६३, १
 कवः श्री चक्रा शिष्टो १, ३४, ९
 कव नूनं सुदानवो ८, ७, २०
 कव नूनं कद्रो अर्थ १, ३८, २
 कव वः सुखा नम्यासि १, ३८, ३
 कवः वोऽथाः कवाः श्रीशयः ५, ६१, २
 कवः स्य ते रुद्र मृलयाकुः २, ३३, ७
 कवः स्य वीरः को अपश्यत् ५, ३०, १
 कवः स्य वृषभे युवा ८, ६४, ७; साम. १४२
 कवः स्य वो मरुतः १, १६५, ६; तै. ब्रा. २, ८, ३, ५
 कव सिद्धय कतमाश्चिना १०, ४०, १४
 कव स्विदस्य रजसो महः १, १६८, ६
 कव स्विदासो कतमा पुराणी ४, ५१, ६
 कवेभ्य कवेदसि ८, १, ७; साम. १७१
 क्षत्रं शिम्बतमुत् ८, ३५, १७
 क्षत्राय रवं अबसे १, ११३, ६
 क्षत्राय त्वमवसि ८, ३७, ६
 क्षप उरश्च वीरिदि ७, १५, ८
 क्षपो राजन्नुत् १, ७९, ६; साम. १५६३; वा. व. १५, ३७;
 तै. सं. ४, ४, ४, ५
 क्षिबन्तं त्वमक्षिबन्तं ४, १७, १३
 क्षेति क्षेमेभिः साधुभिः ८, ८४, ९
 क्षेत्रमिष वि मधुः १, ११०, ५
 क्षेत्रस्य पतिना वयं ४, ५७, १; तै. सं. १, १, १४, २;
 नि. १०, १५

क्षेत्रस्य पते मधुमन्तं ४, ५७, २; तै. सं. १, १, १४, ३;
 नि. १०, १६
 क्षेत्रावपश्यं सनुतः ५, २, ४
 क्षेत्रस्य च प्रयुजस ८, ३७, ५
 क्षेत्रो न साधुः १, ६७, २
 क्षेत्रे रयस्य क्षेत्रजसः ८, ९१, ७; अथर्व. १४, १, ४१
 शृङ्गं दाक्षुषो गृहं ८, ८५, ६
 गणानां स्वा गणपतिं २, २३, १; तै. सं. २, ३, १४, ३
 गंता नो यश्च यक्षिणाः ५, ८७, ९
 गन्तारा हि खोऽवसे १, १७, २
 गंतयामि सवना हरिभ्यां ६, २३, ४
 गन्धर्व इत्या पदमस्य रक्षति ९, ८३, ४
 गमद्वाजं वाजयन्तिन्द्र सत्यः ७, ३२, ११
 गमघसे वसुन्या हि दांसिचं १०, ४४, ५; अथर्व. २०, ९४, ५
 गंभीरा उर्ध्वारिच ३, ४५, ३; साम. १७२०
 गंभीरेण न उरुणामग्निमेवः ६, २४, ९
 गयस्फानो अमीवहा १, ९१, २२; तै. सं. ४, ३, १३, ५
 गमं धेहि सिनोवाहि १०, १८४, २; अथर्व. ५, २५, ३;
 शत. ब्रा. १४, ९, ४, २०
 गमं तु नौ जनिता वंषी कः १०, १०, ५; अथर्व. १८, १, ५
 गमं तु सं नन्वेयामवेद ४, ६७, १; वे. आ. २, २४
 गमं माधुः विष्णुपिता ६, १६, ३५; साम. १३२७
 गमं योषामदधुर्वस्मासनि १०, ५३, ११
 गमो यरुस्य देवयुः ८, १२, ११
 गमो वो अपां गमः १, ७०, ३
 गवामिव शिषसे शृङ्गमुत्तमं ५, ५९, ३
 गवाशिरं मथिधनमिन्द्र शुक्रं ३, ३२, २
 गवश्च इन्द्रं सख्याय विप्राः ४, १७, १६
 गवो दु नो यथा पुरा ८, ४६, १०; साम. १८६
 गायपतिं लेधपतिं १, ४३, ४
 गायक्षवसं सत्यतिं ८, २, ३८
 गामज्ञेय आ हवति १०, १४६, ४; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
 गायत्रेण प्रति मिमीते अर्कं १, १६४, २४; अथर्व. ९, १०, १
 गायस्तम नमन्मं १, १७३, १
 गायन्ति स्वा गायत्रिणो १, १०, १; साम. ३४२; १३४४;
 तै. सं. १, ६, १२, २; नि. ५, ५
 गार्हपत्येन संवत् १, १५, १२
 गाव इव ग्रामं यूयुधिरिवावा १०, १४९, ४
 गाव उपावतावत् ८, ७२, १२; साम. ११७; १६०९;
 वा. व. १३, १९, ७१

गावक्षिदा समभ्यवः ८, २०, २१; साम. ४०४
 गावो न च्युयुप यन्ति ८, ४६, ३०
 गावो भगो गाव इमो मे अच्छा ६, २८, ५; अथर्व.
 ४, २१, ५; तै. ब्रा. २, ८, ८, २२
 गावो यधं प्रभुता अयो अक्षन् १०, २७, ८
 गिरयन्ति निरते ८, ७, ३४
 गिरय वास्ते गिराहः ८, २, ३०
 गिरय इदं भोजसा ९, २, ७; साम. १०४३
 गिरा जात इह स्तुत ९, ६२, १५
 गिरा य एता पुनजद्वरी ते ७, ३६, ४
 गिरा यदी सवधवः ९, १४, २
 गिरा यन्नो न संभुतः ८, ९३, २; साम. १२२४; अथर्व.
 २०, ४७, ३; १३७, १४; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३
 गिरिर्न यः स्वतवो अय्य हन्तः ४, २०, ६
 गिरिर्नप्राज्ञजमानो अपारय १०, ४४, ८; अथर्व. २०, ९४, ८
 गिरो ज्येष्ठामध्वरं ज्येष्ठां ८, ३५, ६
 गिर्यवः पाहि नः सुतं ३, ४०, ६; साम. १९५; अथर्व. २०, ६, ६
 गीर्णं भुवन् तमसापगृहं १०, ८८, २
 गीर्भिर्विप्रः प्रमत्तिभिच्छमान ७, ९३, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 गुहा शिरो निहितमृगक्षी १०, ७९, २
 गुहा सलीह्य मन्ता ८, ६, ८
 गुहा हितं गुहं गृहं २, ११, ५
 गृहता गुहं तमो १, ८६, १०
 गृणाना जमयन्तिना ३, ६२, १८; साम. ६६५
 गृणानो आङ्गिरोभिर्वस १, ६२, ५
 गृणे तदिन्द्र ते सव ८, ६२, ८; साम. ३९१
 गृमीतं ते मन इन्द्र द्विजहोः ७, २४, २
 गृध्नामि ते सोमगत्वाय हस्तं १०, ८५, ३६; अथर्व. १४, १, ५०
 गृष्टिः सद्युः स्वविर् तवागो ४, १८, १०
 गृधं गृधमहना वाय १, १२१, ४
 गृधमेघास आगत ७, ५२, १०; तै. सं. ४, ३, १३, ५
 गृधो वाय्वरं कृतो १०, ११९, १३
 गोजिता बाहु अमितकृतः १, १०२, ६
 गोजिह्वः सोमो रथजिह्व ७, ७८, ४
 गोबिह्वं गोविह्वं वज्रबाहुं १०, १०३, ६; साम. १८५४;
 अथर्व. ६, ९७, ३; १९, १३, ६; वा. य. १७, ३८;
 तै. सं. ४, ६, ४, २
 गोविर्मिभिर्जुं हविरे सुपारं ३, ५०, ३
 गोविर्बंदीमन्ये अजय ८, २, ६; नि. ५, ३
 गोविर्बंदी अजयते सोमरी ८, २०, ८

गोमिह्वेमासति दुरेवां १०, ४२, १०; ४३, १०; ४४, १०;
 अथर्व. ७, ५०, ७; २०, १७, १०; ८२, १०; २४, १०
 गोमद्वावद्वययसुवीरं ५, ५७, ७
 गोमद् पु नासत्या २, ४१, ७; वा. य. २०, ८१
 गोमद्विरण्यवद्वसु ७, ९४, ९
 गोमद्व हन्तो अय्यव ९, १०५, ४; साम. ५७४; १६११
 गोमद्वः सोम वीरवद् ९, ४२, ६
 गोमद्वतो वधुभयम् १. ८५, ३
 गोमो अज्ञेविमो अथी यज्ञः ४, २, ५; तै. सं. १, ६, ६, ४;
 ३, १, ११, १
 गोमाद्वुरावकमाद्वुरावद् ७, १०३, १०
 गोमाद्वुरेको अजमाद्वुरेकः ७, १०३, ६
 गोमित्यवस्य वसुधित्यव २. ८६, ३५; साम. ९५५
 गोवा द्रव्यो नृपा ९, २, १०; साम. १०४५
 गोपु प्रशस्ति वनेषु चित्रे १, ७०, ९
 गोरीमिदेषु वसं मिधंते १, १६४, २८; अथर्व. ९, १०, ६;
 १, ८; नि. ११, ४२
 गोरीमिमाय सल्लिखि १, १६४, ४१; अथर्व. ९, १०, २१;
 १३, १, ४२; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११; तै. ब्रा. १, ९, ४;
 नि. ११, ४०
 गोर्धयति महतां ८, ९४, १; साम. १४९
 ग्राश्च यक्षरश्च वायुधन्त ६, ६८, ४
 ग्रन्थि न वि ह्य ग्रन्थितं ९, २७, १८
 ग्रावाण उपरेष्वा १०, १७५, ३
 ग्रावाणः सविता नु वो १०, १७५, ४
 ग्रावाणः सोम नो हि कं ६, ५१, १४
 ग्रावाणेष तद्विर्यं अरेये २, ३९, १
 ग्रावाणो अप दुष्पुत्रां १०, १७५, २
 ग्रावाणो न सूरयः सिन्धुमात १०, ७८, ६
 ग्रावा नक्षत्र रक्षाणि सैवसुः १०, ३६, ४
 ग्राव्या गुहो अग्नि हुतः ९, ६७, १९
 ग्राव्यो ब्रह्मा युयुजानः सपर्व ५, ४०, ८
 ग्रीवाभ्यस्त दण्डिग्राभ्यः १०, १६३, २; अथर्व. २, ३३, २;
 २०, ९६, १८
 ग्रूनेव विज्यतिव जहा १, ३६, १६
 ग्रमो समन्था जिह्वं व्यापतुः १०, ११४, १
 ग्रमे मधु जरे लेनेक १०, १०६, ८
 ग्रतं न पतं तन्तुरेपाः ४, १०, ६; तै. सं. २, २, १२, ७
 ग्रतपृक्षा मनोबुजो १, १४, ६
 ग्रतपृक्षीकं व जतस्य १, १४३, ७; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 ग्रतपृक्षः सोम्या ८, ५९, ४

घृतमध्वेयश्चस्य वर्धनं १०, ६९, २
 घृतं पवस्व धारया ९, ४९, ३; साम. १४३७
 घृतं मिमिक्षे घृतमस्य २, ३, ११; वा. य. १७, ८८; तै. आ.
 १०, १०, २
 घृतवती शुवनानामभिष्टि ६, ७०, १; साम. ३७८;
 वा. य. ३४, ४५
 घृतवन्तः पावकं तै. ३, २१, २; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
 घृतवन्तमुप मासि १, १४२, २
 घृताहवन दीदिवः १, १२, ५
 घृताहवन संत्येमा १, ४५, ५
 घृतेन यावाघृथिवी अभीवृते ६, ७०, ४
 घृतेनाग्निः समज्यते १०, ११८, ४
 घृपुः इयेनाय कृत्वने १०, १४४, ३
 घृपु पावकं वानिनं १, ६४, १२
 गतो वृषमतत्रोदसी १, ३६, ८
 ग्रन्थध्राण्यप द्विपो ८, ४३, २६
 चकार ता कृणवन्तु नमन्या ७, २६, ३
 चकृर्वास ऋभवस्तद्घृच्छत १, १६१, ४
 चकं यदस्याप्त्वा निषत्तं १०, ७३, ९; साम. ३३१
 चकं न वृत्तं पुरुहूत वेपते ५, ३६, ३
 चक्राणासः परीणहं पृथिव्या १, ३३, ८
 चक्राधे हि सधयङ् नाम भद्रं १, १०८, ३
 चक्रिर्दिवः पवते कृत्वो रसः २, ७७, ५
 चक्रियो विश्वा भुवना ३, १६, ७
 चक्षुर्नो देवः सविता १०, १५८, ३
 चक्षुर्नो चेहि चक्षुषे १०, १५८, ४
 चक्षुषः पिता मनसा हि धीरः १०, ८२, १; वा. य. १७, २५;
 तै. सं. ४, ६, २, ४
 चतस्र हं घृणुहः सचंते ९, ८९, ५
 चतुःसहस्रं गव्यस्य ५, ३०, १५
 चतुरश्रिदमानात् १, ४१, ९; नि. ३, १६
 चतुर्दशान्य महिमानो अस्य १०, ११४, ७
 चतुर्भिः साकं नवति च नाम १, १५५, ६
 चतुष्कपदी युवतिः सुपेक्षाः १०, ११४, ३; तै. ब्रा.
 १, २, १, २७; ३, ७, ६, ५, ७, १४
 चतुर्विंशद्वाजिनो देव १, १६२, १८; वा. य. २५, ४१;
 तै. सं. ४, ६, ९, ३
 चत्तो हतश्चत्तामुतः १०, १५५, २
 चत्वार हं बिभ्रति क्षेमयन्तः ५, ४७, ४
 चत्वारिंशद्दशरथस्य १, १२६, ४
 चत्वारि ते असुर्योणि नाम १०, ५४, ४

चत्वारि वाक्परिमिता पदानि १, १६४, ४५; अथर्व.
 ९, १०, २७; तै. ब्रा. २, ८, ८, ५; शत. ब्रा.
 ४, १, ३, १७; नि. १३, ९
 चत्वारि श्रिया त्रयो अस्य पादा ४, ५८, ३; वा. य. १७, ९१;
 तै. आ. १०, १०, २; नि. १३, ७
 चत्वारो मा पेजवनस्य दानाः ७, १८, २३
 चत्वारो मा मन्वालोऽस्य १, १२२, १५
 चनिष्टं देवा ओषधीषु ७, ७०, ४
 चन्द्रममि चन्द्रमथं हरिषत्तं ३, ३, ५
 चन्द्रमा अप्लन्तरा १, १०५, १; साम. ४१७; अथर्व.
 १८, ४, ८९; वा. य. ३३, २०
 चन्द्रमा मनसो जातः १०, ९०, १३; अथर्व. १९, ६, ७;
 वा. य. ३१, १२; तै. आ. ३, १२, ६
 चमूपच्छेयनः शङ्खो ९, ९६, १९; साम. ११७७
 चरन्वसो रुद्राणि ८, ७२, ५
 चरित्र हि वेरिवाच्छेदिपर्णं १, ११६, १५
 चरुनं यस्तर्मीत्य २, ५२, ३
 चर्कृत्यं मरुतः पृष्ठु १, ६४, १४
 चर्यणीष्टं मघवानमुत्थं ३, ५१, १; साम. ३७४
 चाकल्ले तेन ऋषयो मनुष्याः १०, १३०, ६
 चिकित्स्विग्मनसं ५, २२, ३
 चिते तद्वा सुराघसा १०, १४३, ४
 चित्तिमचिति चित्तवद् ४, २, ११; तै. सं. ५, ५, ४, ४
 चित्तिरा दमे विश्वायुः १, ६७, १०
 चित्तिरा उपवर्धनं १०, ८५, ७; अथर्व. १४, १, ६
 चित्र इच्छिशोस्तरुणस्य १०, ११५, १; साम. ६४
 चित्र इन्द्राजा राजका इदम्येकं ८, २१, १८
 चित्रं ह यद्वा भोजनं न्वरित ७, ६८, ५
 चित्रं तद्वा मरुतो याम २, ३४, १०
 चित्रं देवानामुदगादनीकं १, ११५, १; तै. आ. ३, ९; अथर्व.
 १३, २, ३५; २०, १०७, १४; वा. य. ७, ४२;
 १३, ४६; तै. सं. १, ४, ४३, १, २, ४, १४, ४; तै. ब्रा.
 २, ८, ७, ३; तै. आ. १, ७, ६; २, १३, १; नि. १२, १६
 चित्रस्ते मातुः ऋतुग्रा अग्नि १०, १००, १२
 चित्रा वा येषु दीधितिः ५, १८, ४
 चित्रैरंजिभिर्वपुषे १, ६४, ४
 चित्रो यदआदं सेतो न विक्षु १, ६६, ६
 चित्रो वोऽस्तु यामः १, १७२, १
 चोदयतं सृत्वाः पिन्वतं धिय १०, ३९, २
 चोदयित्री सृत्तानां १, ३, ११; वा. य. २०, ८५; तै. सं.
 ४, १, ११, २

कुन्दस्तुभः कुम्भयवः ५, ५२, १२

कुर्विर्नतमन्दाभ्यं ८, ८५, ५

कुंगवा सिन्धुं दिव्यस्तवाय १, १६४, २५; अथर्व. ९, १०, ३

कुम्भमा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तं १०, ४७, १; साम. ३१७;
तै. भा. १, ८, २, ५

कुघने चोद मृपां ५, ६१, ३

कुघन्यां इन्द्र मित्रेरुशोदं १, १७४, ६

कुघर्वां उ हरिभिः संभृत १, ५२, ८

कुघान द्युषं स्वधितिर्वनेव १०, ८३, ७

कुघिर्ब्रममिधियं ९, ६१, २०; साम. ८१६

कुज्ञान एव उयथाधत रघुवः १०, ११३, ४

कुज्ञानं सप्तमावरो ९, १०२, ४; साम. १०१

कुज्ञानः सोमं सहसे पपाथ ७, ७८, ३; अथर्व. २०, ८७, ३

कुजामो नु शतक्रतुः ८, ७७, १

कुजानो हरितो दृषा ३, ४४, ४

कुजिष हृत्था गोपीध्याय हि १०, ९५, ११

कुजं वक्षिन्महि चित्र ६, १९, १२

कुजमग्नोचना दिवो २, ४२, १

कुजस्य गोपा अजनिष्ट ५, ११, १; साम. ९०७; वा. य.
१५, २७; तै. सं. ४, ४, ४, २

कुजाय चिघ ईवत उ लोकं ६, ७३, २; अथर्व. २०, ९०, २

कुजालो अग्निं दधिरे सहः १, ३६, २

कुजालो वृकबर्हिषो ८, ५, १७

कुजिता दिवो अजिता पृथिव्या ८, ३६, ४

कुजिताश्वानां अजिता गवां ८, ३६, ५

कुजिष्ट योषा पतयत्कीनक १०, ४०, ९

कुजिष्ट हि जेन्दो अग्रे अह्नां ५, १, ५; तै. सं. ४, १, ३, ४

कुजिष्टा उग्रः सहसे तुगाय १०, ७३, १; वा. य. ३३, ६४;
तै. भा. २, ८, ३, ४

कुजिष्टा देववितये ६, १५, १८

कुजीवन्तो स्वप्रवः ७, ९६, ४; साम. १४६०; अथर्व.
१४, २, ७१

कुजैर्बिष्टो मरुतस्त्वेषेण ७, ५८, २

कुजे न शोय आहूयः १, ६९, ४

कुजो यो मित्रावरुणा १, १२२, ९

कुज्मअज्मसिद्धितो जातवेदा ३, १, २१

कुज्मयतममितो १, १८२, ४

कुजयं च प्र स्तुतं च ८, ३५, ११

कुजतामिव तम्यतुः १, २३, ११

कुजेष करि पुरुषात् कारिणः ८, २१, १२

कुवतीमिरोषधीभिः ३, ११२, २

कुवमाणः समिप्यसे १०, ११८, ५

कुवबोध तद्विनिद्वि १, २७, १०; नाम. १५; १६३३;
नि. १०, ८

कुववेदसे सुनवाम सोममराति १, ९९, १; तै. भा. १०, ९, १;
नि. १४, ३३

कुवतो अग्नी रोचते ३, २९, ७

कुवतो जायते सुदिनस्ये ३, ८, ५; तै. भा. ३, ६, १, ३

कुवतो यदमे भुवना व्यस्यः ७, १३, ३; तै. सं. १, ५, ११, २

कुवतस्यः प्रयमस्य १, १२३, ९

कुवन्ति वृष्णो अस्यस्य ३, ७, ५

कुवन्तो रूपमकुपम्य विप्राः १०, १२३, ४

कुवामिः सिंधुनां जातवे १, ६५, ७

कुवाम्यतीतये धनुः ८, ७२, ४

कुवाया तप्यते कितवस्य होना १०, ३४, १०

कुवायेदस्तं मघवस्येदयो निः ३, ५३, ४

कुवायेच पत्यावधि देव मंहसे ९, ८२, ४

कुवाम्योसिं हविषा २, १०, ४; वा. य. ११, २३; तै. सं.
४, १, १, ४

कुवाम्यनुवेदवत् तथा १, ८५, ११

कुवाम्ये चरितवे मघोनी १, ११३, ५

कुवाम्यिह नममद् ८, ४३, ८

कुवाम्येव अवति प्रतीकं ६, ७५, १; वा. य. २७, ३८;
तै. सं. ४, ६, ६, १

कुवाम्ये रुद्रि वि मयन्ते १०, ४०, १०; अथर्व. १४, १, ४६

कुवाम्यो अग्निं वेतना ८, ६७, ५; नि. ६, २७

कुवाम्यो नासत्यो वसिं १, ११६, १०

कुवाम्यो मानुषस्य १०, २०, ५

कुवाम्य नः समिधमग्ने अथ ७, २, १

कुवाम्य सप्रयत्नं १, ७५, १; तै. भा. ३, ६, ७, १

कुवाम्य इक्ष्वा सजोषाः ५, ४, ४

कुवाम्यो अग्ने प्रथि हयमेव १०, १२२, २

कुवाम्यो अग्निस्त्वमेवा ८, ४४, ८

कुवाम्यो यज्ञमिष्टो ८, ३८, ४

कुवाम्यो यज्ञं बोधतं हवस्य मे विवेह ८, ३५, ४

कुवाम्यो यज्ञं बोधतं हवस्य मे ससो २, ३६, ६

कुवाम्य इन्द्राव मत्सरः ९, १३, ८; साम. ११३४

कुवाम्यो नरो ब्रह्मणा वः सिन्धुनां ७, ३३, ४; तै. भा. २, ४, ३, १

कुवाम्यो द्यूना अतिथिदुरीणे ५, ४, ५; अथर्व. ७, ७३, ९;
तै. भा. २, ४, १, १; नि. ४, ५

कुवाम्यो मवाय देवतास हव्यो ९, ९७, १९

शुद्धो हि ब्रूतो असि १, ४४, १; साम. १७८१
 शुद्धो न इन्द्रो सुपथा सुगानि १, ९७, १६
 शुद्धराणां चिद्विना ८, २६, ५
 उद्धरे वि चितयन्तो ५, १९, १; नि. ४, १९
 जेतानृभिर्निहः वृत्तु शूरः १, १७८, ३
 जोषद्यदीमवृत्त्या सचक्ष्यै १, १६७, ५
 जोषा सवितयैस्व ते १०, १५८, २
 जोष्यन्ते समिधं जोष्याहुति २, ३७, ६
 जोह्यो असिः प्रथमः २, १०, १
 जोषा भागं सहसा नो २, १०, ६
 जमया अथ वसवो रन्त देवा ७, ३९, ३; नि. १२, ४३
 जयायांसमस्य यतुनस्य केतु ५, ४४, ८; नि. ६, १५
 ज्येष्ठ आह चमसाद्वाकरोति ४, ३३, ५
 ज्येष्ठेन सोतस्त्रिन्नाय सोमं ८, २, २३
 ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधुमित्रं ९, ८६, १०; साम. १०३१
 ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अजु ३, ३९, ८
 ज्योतिर्वृणोत तमसो विज्ञान ३, ३९, ७
 ज्योतिष्मतीमदिति धारय १, १३६, ३
 ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं ८, ५८, ३

त आदिस्वा आ गता सर्वतातये भूत १, १०६, २
 त आदिस्वा आ गता सर्वतातये वृष्टे नो १०, ३५, ११
 त आदिस्वा उरवो १, १७, ३
 त आयजन्त द्विविणं समस्वा १०, ८१, ४; वा. य. १७, २८;
 तै. सं. ४, ६, २, २; नि. ६, १५

त इन्द्राः शवसा धृष्टुषेणाः ६, ६६, ६
 त इन्द्रानां सधमाद् आसन् ७, ७६, ४
 त इन्द्रेषु सुभग त आहुति ८, १२, १८
 त इन्द्रियं हृदयस्य पकेतेः ७, ३३, १
 त इन्द्रवस्य मधुमद्वि त्रिम ३, ३२, ४
 त उक्षितासो महिमानं १, ८५, २
 त उमास वृषण ८, २०, १२
 त ऊ पु णो मही यजत्राः १०, ६१, २७
 तं यज्ञं बर्हिषि १०, २०, ७; अथर्व. १२, ६, ११; वा. य.
 ३१, ९, तै. आ. ३, १२, ३

तं यज्ञसाधमपि १, १२८, २
 तं युआयां मनसो यो १, १८३, १
 तं युवं देवावचिना ४, १९, १०
 तं व इन्द्रं यतिनं ३, १९, ४
 तं व इन्द्रं न युक्तयुक् ६, ४८, १४
 तं वः शर्वं रथानाम् ५, ५३, १०

तं वः शर्वं रथेभ्यश्च ५, ५६, ९
 तं वः शर्वं मरुतं २, ३०, ११
 तं वः सखायः सं ६, २३, ९
 तं वः सखायो यवाम् ९, १०५, १; साम. ५६९; १०९८
 तं वर्धयन्तो मतिभिः १०, ६७, ९; अथर्व. २०, ९१, ९
 तं वयसा १, ६६, ९; नि. १०, २१
 तं वां रथं वयसा हुवेम धृष्टुष्यम् ४, ४४, १; अथर्व.
 २०, १४३, १

तं वां रथं वयसा हुवेम सोमैः १, १८०, १०
 तं वृधन्तं मारुतं ६, ६६, ११
 तं वेधां मेधयाह्वम् ९, २६, ३
 तं वो दस्युतीपदम् ८, ८८, १; साम. २३६; ६८५;
 अथर्व. २०, २, १, ४७, ४; वा. य. २६, ११
 तं वो दीर्वाशुशोचिषं ५, १८, ३
 तं वो धिया नववस्मा ६, २२, ७; अथर्व. २०, ३६, ७
 तं वो धिया परमया ६, ३८, ३
 तं वो मदीं महाव्यम् ८, ७०, ८
 तं वो वाजानां वारि ८, २४, १८; साम. १६८६; अथर्व.
 २०, ६४, ६

तं वो विं न हृषवम् १०, ११५, ३
 तं वामासो अक्षयासो ७, ९७, ६
 तं वावतीषु मारुषु ४, ७, ६
 तं शिशीता सुवृत्तिभिः ८, ४०, १०
 तं शिशीता स्वध्वरम् ८, ४०, ११
 तं शुभमग्निमवसे ३, २६, २
 तं सखायः पुरोरुवम् ९, २८, १२; साम. १६८०; नि. ५, १५
 तं सघ्रीचीरुतयो ६, ३६, ३; तै. आ. १, ४, ५, २
 तं सदाधो वतलुच ३, २७, ६; तै. आ. ३, ६, १, ३
 तं सानावपि जामयो ९, २६, ५
 तं सिन्धवो मरुतं १०, ३०, ९
 तं सुप्रतीकं सुदनाम् ६, १५, १०; तै. सं. २, ५, १२, ५
 तं सुहृत्वा विवासे ८, १६, ३; अथर्व. २०, ४४, ३
 तं सोता १ धनस्पतं ९, ६१, १८
 तं स्वा रथं मधवम् १, १०२, ३
 तं दिव्यमिति मधुपुतं ९, ५३, ४; साम. १७१७
 तं हि शान्तं ईळते ५, १४, ३; तै. सं. ४, ३, १३, ८
 तं हि स्वराजं वृषमं ८, ६१, २; साम. १२३४; अथर्व.
 २०, ११३, २

तं हुवेम वतलुचः ८, २३, २०
 तं होतारमध्वरस्य ७, १६, १२; साम. १५१४
 ताना न भूर्भिः १, ६६, २

तक्षधत्त उशाना १, ५१, १०
 तक्षधदी मनसो १, १७, २२; साम. ५३७
 तक्षधालस्याभ्यां १, २०, ३
 तक्षधयं सुवृत्तं १, १११, १
 तं गावया पुराया १, ११, ४; साम. १६३३
 तं गावो जम्बवृषत १, २६, २
 तं गोमिबोचमीक्ष्यम् १, ३५, ५
 तं गृत्तयो नेमक्षिपः १, ५६, २
 तं गृध्रया ८, ११, १; साम. १०९; १६८७
 तं गोमिर्गृयणं रसं १, ६, ६
 तं वेमिस्था (०) अर्थं चिद् ८, ६९, १७; अथर्व. २०, १२, १४
 तं वेमिस्था (०) होत्राभिः १, ३६, ७
 तक्षधुर्देवहितं ७, ६६, १६; वा. य. ३६, २४; तै. आ. ४, ४२, ५
 तक्षिन्नं राध ला भरोपो ७, ८१, ५
 तत्तं मे अपः १, ११०, १; तै. आ. ३, ७, ११, २
 तत्तुर्विंशो नयौ विचेताः ६, २४, २
 तत्तुवानाः सिन्धवः ५, ५३, ७
 तत्तु इन्द्रियं परमं पराधैः १, १०३, १
 तत्तद्विषयो वृत्रे ८, ३९, ४
 तत्तद्विद्विभिः १, ४६, १२
 तत्तद्विद्वस्य पौत्वं १, १५५, ४
 तत्तु वे वंसो १, ६९, ८
 तत्तु प्रयः प्ररुधा ते १, १३२, ३
 तत्तु भद्रं यत् १, १४, १४
 तत्तु ययो अजायत ८, ८९, ६; साम. १४३०
 तत्तु सहस्व ईमहे ८, ४३, ३३
 तत्तु याभि ब्रह्मणा १, २४, ११; वा. य. १८, ४९; २१, २;
 तै. सं. २, १, ११, ६
 तत्तु याभि सुवीर्यम् ८, ३, २; अथर्व. २०, ९, ३; ४९, ६
 तत्तो अपि प्राणीयत ८, ५६, ४
 तत्तु सविता वोऽमृतत्वं १, ११०, ३
 तत्तु सविपुर्वरेष्यम् ३, ६२, १०; साम. १४६१; वा. य. ३, ३५;
 २२, ९; ३०, २; ३६, ३; तै. सं. १, ५, ६, ४;
 ४, १, ११, १; तै. आ. १, ११, २
 तत्तु सविपुर्वणीमहे जयं ५, ८२, १; तै. आ. १, ११, ३
 तत्तु नः शर्म यच्छता ८, १८, १२
 तत्तु नः सविता भगो (०) इन्द्रो ४, ५५, १०
 तत्तु नः सविता भगो (०) शर्मो ८, १८, ३
 तत्तु नो नश्यं सन्यस ८, ६७, १८
 तत्तु नो विभे (०) वृष्टम् ६, ४५, ३३
 तत्तु नो विभे (०) मरुतः ८, २४, ३

तत्तु वा मित्रावरुणा ५, ६२, २; तै. आ. २, ८, ६, ६
 तत्तु रोदसी उमे ८, २५, २१
 तत्तु र्यस्य देवत्वं १, ११५, ४; अथर्व. २०, १०३, १;
 वा. य. ३३, ३७; तै. आ. २, ८, ७, १; नि. ४, ११
 तथा तदस्तु सोमपाः १, ३०, १२
 तदमे चक्षुः प्रति १०, ८७, १२; अथर्व. ८, ३, २१
 तदम् युजमा भर ८, १९, १५; साम. ११३
 तदम् वाचः प्रथमं १०, ५३, ४; नि. ३, ८
 तदया चित्तं तस्थिनो ८, १५, ६; साम. ८८९; अथर्व.
 २०, ६१, ३
 तदन्नाय तदपमे ८, ४७, १६
 तदस्तु मित्रावरुणा ५, ४७, ७; अथर्व. १९, ११, ६
 तदस्मै नश्यमक्षिस्तद् २, १७, १
 तदस्य प्रियमभि १, १५४, ५; तै. आ. २, ४, ६, २
 तदस्यानोक्तुत चास २, ३५, ११
 तदस्येदं पश्यता १, १०३, ५
 तदित्सधस्थमभि चास १०, ३२, ४
 तदित्समानमाशाते १, २५, ६
 तदिदास भुवनेषु १०, १२०, १; तै. आ. १, १२, अथर्व.
 ५, २, १; २०, १०७, ४; नि. १४, २४
 तदिदस्य सवनं विवेरपः १०, ७६, ३
 तदिदस्य चेतति ८, १३, २०
 तदिदस्य वृषो विमोचने १०, २४, १३
 तदिन्द्र प्रेव वीर्यं १, १०३, ७
 तदिन्द्राय आ भर ८, २४, २५
 तदिन्द्रो तदिवा मरुताः १, २४, १२
 तदिन्द्रु ते करणं ५, ३१, ७
 तदिन्द्रस्य परिषद्धानो १०, ६१, १३
 तदिन्द्रस्य वृषभस्य ३, ३८, ७
 तदिन्द्रस्य सवितुः ३, ३८, ८
 तदिन्द्रो ऋतुसहस्रपुत्रो १०, ३२, ३
 तदु प्रथमतमस्य १, ६२, ६
 तदु मेघं सवनं १०, ७६, २
 तदुषुषे मातुषेमा १, १०३, ४
 तदु पु वामेना कृतं ५, ७३, ४
 तदुतं वृषिणि वृष्टम् ५, ६६, ५
 तद्वधाना अवस्यो ८, ६३, १०
 तद्वस्य सविपुर्विंशं ४, ५३, १
 तद्ववानां देवतमाय २, २४, ३
 तद्वि वनं वृणीमहे १०, १२६, २
 तद्वन्दुः सूरिर्विदि १०, ६१, १८

तद्गन्तं तव दंसवा ३, १, ७
 तद्गन्तो भय सविस्तुर्येषं १, १५९, ५
 तद्गन्तं उभयस्य बर्हणे ६, ४४, ६
 तद्गन्तः सुजाता भरुतो १, १६६, १२
 तद्गन्तं नरा नासत्यावमुपाय १, १८२, ८
 तद्गन्तं नरा शंस्यं शार्धं १, ११६, ११
 तद्गन्तं नरा शंस्यं पात्रियेण १, ११७, ६
 तद्गन्तं नरा सनये १, ११६, १२
 तद्गन्तं रोदसी प्र प्रवीमि १०, ७९, ४
 तद्गन्तं वृणीमहे ८, २५, १२; नि. ५, १
 तद्गन्तं विपन्मवो १, २२, २१; साम. १६७३; वा. ३४, ४४
 तद्गन्तं विपन्मवो यत्तु हन्तो वृजोपद ८, १६, १२
 तद्गन्तः परमं पदं १, २२, २०; साम. १६७२; अथर्व. ७, २६, ७; वा. ५, ५, ५; तै. सं. १, २, ६, २; ४, १, ९, २
 तद्गन्तं वो भरुतो ५, ५४, ५
 तद्गन्तं भय मनामहे ७, ६६, १२
 तद्गन्तं गाय सुते सत्वा ६, ४५, २२; साम. ११५; १६६६; अथर्व. २०, ७८, १
 तद्गन्तं जानिष्यं भरुतः १, १६६, १३
 तद्गन्तं दिवो हृदिहो विभातीः ४, ५१, ११
 तद्गन्तं यामि द्रविणं ५, ५४, १५
 तद्गन्तं बाजा क्रमवः ४, २६, ६
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तत्करा १०, ४, १; नि. ३, १४
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तत्करा १०, ११०, २; अथर्व. ५, ११, २; वा. ५, २९, २; तै. सं. ३, ६, २, १; नि. ८, ६
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, ५, २
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ३, २९, ११
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, १८८, १
 तद्गन्तं बाजिनतन्त्रं १०, ५६, २
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ८, ६८, ७
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १०, ५३, ६; तै. सं. ३, ४, २, २
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, २१, ६
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ८, १५, ४; साम. ३८३; ८८०; अथर्व. २०, ६१, १
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ८, २, ३; साम. ७३६
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, १०९, ११; साम. १३३३
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, ६२, १७
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १०, ११८, ९
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, ६, ३
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ५, २६, २; साम. १५२२
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ८, १०२, १७

तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ७, १६, ४
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, ८०, ४
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, ६५, ११; साम. ८०४
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, ७२, ४
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, ४८, १; साम. ८३६
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ८, ४३, २०
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, १, ८; साम. १०४४
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ७, २१, ८
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ३, ९, ६
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ८, ६८, १०
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, ३०, १०
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ६, १, ७; तै. सं. ३, ६, १०, १
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ८, ४३, २३
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, ६०, ५
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, १८७, ११
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, ४, ९; अथर्व. २०, ६८, ९
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः २, ६४, २३; साम. १०७७
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ३, १०, ९
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ५, २४, ४; साम. ११०९; वा. ५, २६, १५, ४८; तै. सं. १, ५, ६, ३; ४, ४, ४, ८
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ६, १६, ११; साम. ६६१; वा. ५, २, १
 तै. सं. २, ५, ८, १; तै. सं. १, २, १, १०; ३, ५, २, १
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः २, ६०, २
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, ६५, १७
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ८, ६, २७
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, ८०, ५
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, २६, ६
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, १०१, ३; साम. ६९९
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः २, १, ३
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, १०७, ३
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ७, ३४, २५; ५६, २५
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, ८, ५
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, ६०, ३
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, १४२, १०; वा. ५, २७, २०; तै. सं. ४, १, ८, ३; नि. ६, २१
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ३, ४, ९; ७, २, ९; तै. सं. ३, १, ११, १
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ५, ५४, १२
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः १, १६६, १
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ९, ९२, ५
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ८, ७५, ५; तै. सं. २, ६, ११, १
 तद्गन्तं तन्मन्त्रं तन्मानः ५, ९, ७

सं नो ण्णो मयययय ७, ५, २
 सन्तो लनर्वा सवित्ता ५, ४९, ४
 सं नो हार जल्लो २, ३४, ७
 सन्तो देवा यच्छत्त १०, ३५, १२
 सं नो पावापुमिणी १०, ३७, ६
 सन्तो रायः पर्वताः ७, ३४, २३
 सं नो पाजा मयययय ३, ३७, ८
 सन्तो पावो मलोभु १, ८२, ४; वा. य. २५, १७
 सन्तो सि लोचो यद्वि ६, २२, ४; अथर्व. २०, २६, ४
 सं नो सिद्धा लवयुयो ९, ४३, २
 सन्तोऽपिर्द्धिक्खो अग्निः ६, ४९, १४
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, ७७, १५
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ११५, ५; अथर्व. २०, १२३, २
 वा. य. ३३, ३८; वै. भा. २, ८, ७, २
 सन्तो मयसिद्धि हार ७, ३४, १२
 सन्तो मे लनपय्याः १०, १५४, २; अथर्व. १८, २, १६;
 वै. भा. ६, ३, २
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ५८, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार १०, १८२, ३
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ८३, २; साम. ८७६
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ८८, २; वै. भा. ४, ५, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार १०, १२९, ३; वै. भा. १, ८, ९, ४; नि. ७, ३
 सन्तो मयसिद्धि हार १, २, १; साम. १३७४
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १५, ११
 सन्तो मयसिद्धि हार ५, २३, २; वै. सं. १, ३, १४, ७
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १४०, ८
 सन्तो मयसिद्धि हार ३, २१, ११
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, ६४, ११
 सन्तो मयसिद्धि हार ५, १४, २
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १००, ८
 सन्तो मयसिद्धि हार १, २६, १
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, १६, ९
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, १०२, १२
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, १५, ६
 सन्तो मयसिद्धि हार २, ३५, ४; वै. सं. २, ५, १२, २
 सन्तो मयसिद्धि हार १०, ११३, १
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १२७, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार १, २९, ३; साम. १६३२
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १५६, ४
 सन्तो मयसिद्धि हार १०, ११३, २
 सन्तो मयसिद्धि हार १, २६, ४

सन्तो मयसिद्धि हार ८, १३, ३; साम. ७४८
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, १९, ३२
 सन्तो मयसिद्धि हार ६, ३५, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार ७, ७७, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, १६, ६
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १४५, २
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १०, ६
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ७४, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १४५, ३
 सन्तो मयसिद्धि हार १०, ८२, ६; वा. य. १७, ३०;
 वै. सं. ४, ६, २, ३
 सन्तो मयसिद्धि हार ७, ३, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, १६, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १६, १६
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ६१, १४; साम. १३३६
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, १३, १७
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ४०, ६
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, १९, ७; साम. ११९, १२२२, अथर्व.
 २०, ४७, १; १३७, १२, वै. भा. १, ५, ८, ३; २. ४, १, ३
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, ७७, १३; साम. ४६०; अथर्व.
 २०, ५५, १; वै. भा. २, ५, ८, ९
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, ४६, ६
 सन्तो मयसिद्धि हार ३, ४२, २; अथर्व. २०, २४, २
 सन्तो मयसिद्धि हार ४, २४, ३
 सन्तो मयसिद्धि हार ५, ७; नि. ६, १७
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १४४, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १, ८
 सन्तो मयसिद्धि हार ४, ७, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ९६, ३
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, ४३, २२
 सन्तो मयसिद्धि हार ६, ६०, १०; साम. ११४९
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १, ७
 सन्तो मयसिद्धि हार ६, २२, ३; अथर्व. २०, ३६, १;
 नि. ६, ३
 सन्तो मयसिद्धि हार ८, १३, २४
 सन्तो मयसिद्धि हार ९, ६३, १७
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ८९, ५; वा. य. २५, १८
 सन्तो मयसिद्धि हार २, २, ४
 सन्तो मयसिद्धि हार १, १९, ५
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ७७, ३
 सन्तो मयसिद्धि हार १, ७८, १

तमु त्वा दप्यह् ऋषिः ६, १६, १४; वा. य. ११, ३३; तै. सं. ३, ५, ११, ३; ४, १, ३, २

तमु त्वा नूनमसुर ८, ९०, ६; साम. १४१२; नि. ५, २२

तमु त्वा नूनमीमहे ८, २४, २६

तमु त्वा पाथ्यो वृषा ६, १६, १५; वा. य. ११, ३४; तै. सं. ३, ५, ११, ४; ४, १, ३, ३

तमु त्वा यः पुरासिध ६, ४५, ११

तमु त्वा वाजसातमं १, ७८, ३

तमु त्वा बाजिनं नरो ९, १७, ७

तमु त्वा वृत्रहन्तमं १, ७८, ४

तमु त्वा सत्य सोमपा ६, ४५, १०

तमु धुमः ६, १०, २

तमु नः पूर्वै पितरो ६, २२, २; अथर्व. २०, ३६, २

तमु नूनं तविपीमन्तमेवां ५, ५८, १

तमु हवाम य हमा जजान ८, ९६, ५

तमु हवाम यं गिर ८, ९५, ६; साम. ८८५

तमु हुहि यः श्विषुः सुधम्ना ५, ४२, ११

तमु हुहि यो अभिभूयोजाः ६, १८, १; तै. भा. २, ८, ५, ८

तमु हुशोर्गं यो ह १, १७३, ५

तमु स्तुष इन्मं यो विदामः ६, २१, २

तमु स्तुष इन्मं तं गृणीषे २, २०, ४

तमु सोतारः पूर्वै १, १५६, ३; तै. भा. २, ४, ३, ९

तमुत्तामिन्मं न १०, ६, ५

तमुतयो रणयन्धूरसातो १, १००, ७

तमुर्मिमांषो ७, ४७, २

तमु पु समना गिरा ८, ४१, २; नि. १०, ५

तमुविद्या उप वाचः १, १९०, २

तमेव ऋषि तमु १०, १०७, ६

तमोषधीर्षिरे गर्भेऽस्त्विवं १०, ९१, ६; साम. १८२४

तं वृच्छता १, १४५, १

तं वृच्छन्ति वज्रहस्तं ६, २२, ५; अथर्व. २०, ३६, ५

तं वृच्छतोऽवरातः ६, २१, ६

तं प्रज्जा पूर्वया ५, ४४, १; वा. य. ७, १२; तै. सं. १, ४, ९, १; नि. ३, १६

तं मर्जेयन्ता सुकृतम् ८, ८४, ८; तै. सं. ३, ५, ११, ५

तं मर्ता अमर्त्यं १०, ११८, ६

तं मर्त्यजानं महिषं ९, ९५, ४

तम्बमि प्रगावत ८, १५, १; साम. ३८२, अथर्व. २०, ६१, ४, ६२, ८

तम्बमि प्राक्षेयेन्मं ८, ९२, ५

तमा पवस्व धारया यया गाव ९, ४९, २; साम. १४३६

तमा पवस्व धारया यया पितो ९, ४५, ६

तयोदिदमवच्छवः ५, ८६, ३

तयोदिदपसा वयं १, १७, ६

तयोदिदु दृतवत्पयः १, २२, १४

तरणि वो जनानां ८, ४५, २८; साम. २०४

तरणिरितियासति ७, ३२, २०; साम. २३८, ८६७

तरणिर्विश्वदर्शो १, ५०, ४; अथर्व. १३, २, १९; २०, ४७, १६; वा. य. ३३, ३६; तै. सं. १, ४, ३१, १

तै. भा. ३, १६, १

तरस्त मन्द्यी भाषति १, ५८, १; साम. ५००, १०५७, नि. १३, ६

तरस्तमुद्गं पवमान ऊर्मिणा ९, १०७, १५; साम. ८५७

तरोभिर्वो विश्वद्वन्द्वं ८, ६६, १; साम. २३७, ६८७

तव ऋष्या तव तद्गंसनाभिः ६, १७, ६

तव ऋष्या तवोक्तिभिः २, ४, ६; साम. १०५२

तव कर्वा सनेयं ८, १९, २९

तव च्यांसानि वज्रहस्त ७, १९, ५; अथर्व. २०, ३७, ५

तव त्व इन्द्रो अन्धसो ९, ५१, ३; साम. १२२६

तव त्व इन्द्र सन्धेयु पक्षयः १०, १३८, १; नि. ४, २५

तव त्वदिनिद्रयं गृहत् ८, १५, ७; साम. १६४५, अथर्व. १०, १०६, १

तव त्वय्यं २, २२, ४, साम. ४६६

तव त्वे अग्ने अर्चयो आजन्तो ५, १०, ५

तव त्वे अग्ने अर्चयो महि ५, ६, ७

तव त्वे अग्ने हरितो ४, ६, १

तव त्वे पितो ददतः १, १८७, ५

तव त्वे पितो रसा १, १८७, ४

तव त्वे सोम पवमान ९, ९२, ४

तव त्वे सोम ऋक्षिभिः १०, २५, ५

तव त्विधातु दृषिषी ७, ५, ४

तव त्विचो जनिम ४, १७, २

तव धुमन्तो अर्चयो ५, २५, ८

तव धौरिन्द्र पौष्ट्यं ८, १५, ८; साम. १६४६, अथर्व. २०, १०६, २

तव द्रप्ता उदमुत ९, १०६, ८; साम. १३२७

तव द्रप्तो नीलवान् ८, १९, ३१; साम. १८२१

तव प्रणीतीयद् जोहुवानाव ७, २८, ३

तव प्रत्येभिरध्वभिः ९, ५२, २

तव प्र यक्षि संशो ६, १६, ८

तव प्रयाजा अनुयाजाम १०, ५१, ९; नि. ८, २२

तव भ्रमास काकुया ४, ४, २; वा. य. १३, १०; तै. सं. १, २, १४, १
 तव पायवृत्तस्य ८, २६, २१; वा. य. २७, ३४
 तव विन्धे सजोपसो ९, १८, ३; साम. १०९५
 तव षष्ठे सुमयासः २, २८, २
 तव क्षरीरं पयसिष्यवर्च १, १६३, ११; वा. य. २९, २२; तै. सं. ४, ६, ७, ४
 तव सुखासो तवर्चो दिवः ९, ६६, ५
 तव शिवा सुदसो ५, ३, ४
 तव शिष्ये नस्तो मर्जयन्त ५, ३, २
 तव शिष्ये प्यगिहीत २, ११, १८
 तव शिष्यो वर्च्यदेव १०, ९१, ५; साम. ९८२
 तव स्वाय सुखीरास्य २, २८, ३
 तव सावित्र्यासो ४, १०, ५
 तव हृ पयिन्द्र विश्वमासी ६, २०, १३
 तवानि होत्रं तव २, १, २; १०, ९१, १०
 तवानं सोमस्त्वमेकवांस ३, ३५, ६; वा. य. २६, २३
 तवाहं शूर रातिभिः १, ११, ६
 तवाहं सोम राण ९, १०७, १९; साम. ५१६; ९२२; तै. सं. १२, १, २
 तवाहमस्य कतिभिर्निदिष्टाभिः ८, १९, २६
 तवाहमस्य कतिभिर्मित्रस्य ५, ९, ६
 तवेवं विश्वमसिद्धः पक्ष्म ७, ९८, ६; अथर्व. २०, ८७, ६; तै. मा. २, ८, २, ६
 तवेदित्रं प्रणीतिवृत्त ८, ६, २२
 तवेदित्रावर्तं वसु ७, ३२, १६; साम. २७०
 तवेदित्राहमासस्य ८, ७८, १०
 तवेहु ताः सुधीर्गयो ८, ४५, ३३
 तवेसाः प्रजा दिव्यस्य रेतसः ९, ८६, १८
 तवेमे सप्त सिम्बवः ९, ६६, ६
 तवोसिभिः सचमाया ५, ४२, ८
 तव्या अभिर्गौरव ४, २५, ४
 तव्या वरं गामाव यो १०, ९, ३; साम. १८३९; अथर्व. १, ५, ३; वा. य. ११, ५२; ३६, १६; तै. सं. ४, १, ५, १; ५, १, १, ४; ७, ४, १९, ४; तै. मा. ४, ४२, ४, १०, १, १२
 तव्या अर्चति दिव्या २, २५, ४
 तव्या ह्वास्ये इतिः ७, १०२, ३; तै. मा. २, ४, ५, ६
 तव्या इतिष्ये जुगवन्त २, २५, ५
 तव्यादृषा जगत्पन्थ १०, ९०, १०; अथर्व. १९, ६, १२; वा. य. ३१, ८; तै. मा. ३, १२, ५

तव्याध्वजसर्वहुत ऋचः १०, ९०, ९; अथर्व. १९, ६, १३; वा. य. ३१, ७, तै. मा. ३, १२, ४
 तव्याध्वजसर्वहुतः संभूतं १०, ९०, ८; अथर्व. १९, ६, १४; वा. य. ३१, ६, तै. मा. ३, १२, ४
 तव्याद्विराजजायत १०, ९०, ५; अथर्व. १९, ६, ९; वा. य. ३१, ५; तै. मा. ३, १२, २
 तस्मिन्ना देशया गिरो १, १७६, २
 तस्मिन्निह सम्पूतयो ८, ४६, ७
 तस्यै तवस्मन्तु २, २०, ८
 तस्यै नूतमसिधये ८, ७५, ६; तै. सं. २, ६, ११, २
 तस्य ते वाजिनो वर्च ९, ६५, ९
 तस्य सुमौ असद्वयो ८, ३१, ३
 तस्य पञ्चः क्रंदति १, १००, १३
 तस्य वर्चं सुगमौ ६, ४७, १३; १०, १३१, ७; अथर्व. ७, ९२, १; २०, १२५, ७; वा. य. २०, ५२; तै. सं. १, ७, १३, ५; नि. ६, ७
 तस्याः समुद्रा १, १६४, ४२; तै. मा. २, ४, ६, ११; नि. ११, ४१
 तस्तेद्वैत्यो रंजितं ८, १९, ६
 तस्तेदिह सावय कृष्णानि ४, २१, २
 ता अलव वयुनं ५, ४८, २
 ता अभि सम्पन्स्युत ९, ९, ५
 ता अस्य ज्येष्ठमित्रियं १०, ११४, ८
 ता अस्य नमसा सहः १, ८४, ११; साम. १००७; अथर्व. २०, १०९, ३
 ता अस्य पशुमायुवः १, ८४, ११; साम. १००६; अथर्व. २०, १०९, २
 ता अस्य वर्गमायुवो २, ५, ५
 ता अस्य सुवयोहसः ८, ६९, ३; वा. य. १२, ५५; १५, ६०; तै. सं. ४, २, ४, ४; तै. मा. ३, ११, ६, २
 ता वा वरंति समना ४, ५१, ८
 ता हृष्येव समना ४, ५१, ९
 ता ई वरंति मक्षस्य १, १५५, ३
 ता वां येजुं न १, १३७, ३
 तां वो देवाः सुमतिं ५, ४१, १८
 तां हु ते कीर्तिम् १०, ५४, ४
 ता कर्मापचयौ १, १७३, ४
 ता गुपीहि नमस्येभिः ६, ६८, ३
 ता वा ता मद्रा उपसः ४, ५१, ७
 ता जिह्वा सदमेवे ६, ६७, ८
 तां जुष्यन्ति गिरं मय ३, ६२, ८
 ता एव इन्द्र महयो ४, २२, ५

ता तू ते सत्या त्वि ४, २२, ६
 ता ते गृणन्ति वेधसो ४, ३२, ११
 ता न आ वोळ्ङ्गमश्निता २, ४१, ९; वा. य. २०, ८३
 ता नः शप्तं पार्थिवस्य ५, ६८, ३; साम. ११४५; १४६५
 ता नः क्षिपा तनूपा ७, ६६, ३
 ता नश्यसो जरमाणस्य ६, ६२, ४
 ताँ आ रुद्रस्य मीळुषो ७, ५८, ५; नि. ४, १५
 ताँ आशिरं पुरोळां ८, २, ११
 ताँ हयानो महि २, ३४, १४
 तानीदृहानि बहुलान्यासन् ७, ७६, ३
 ताँ उशतो वि घोष्य १, १२, ४
 ता नृभ्य आ सीध्रवसा ६, १३, ५
 ता नो अद्य वनस्पती १, २८, ८
 ता नो रासप्रातिपाचो ७, ३४, २२; नि. ६, १४
 ता नो वाजवतीरिव ६, ६०, १२; साम. ११५१
 तान्यर्वया निविदा १, ८९, ३; वा. य. २५, १६
 तान्यजत्राँ ऋतावृषो १, १४, ७
 तान्वन्दस्व मरुतर्हताँ ८, २०, १४
 तान्वो महो मरुत २, ३४, ११
 ता बाहवा सुचेतुना ५, ६४, २
 ताभिरा गच्छतं नरो ६, ६०, ९; साम. ९९३
 ताभिरायातं वृषणोय ८, २२, १२
 ताभिरायातमूर्तिभिः ८, ५, २४
 ता भुज्युं विभिरद्भ्यः ६, ६२, ६
 ता भूरिपाशावन्तस्य ७, ६५, ३
 ताभ्या विश्वस्य राजसि ९, ६६, २
 तामन्ने अस्मे द्वयं ७, ५, ८
 ता मन्दसाना मनुषो १०, ४०, १३; अथर्व. १४, २, ६
 तामस्य रीतिं ५, ४८, ४
 ता महान्ता सदस्पती १, २१, ५
 ता माता विश्ववेदसा ८, २५, ३
 ता मित्रस्य प्रशक्ये १, २१, ३
 ता मे अश्निता सनीनां ८, ५, ३७
 ता मे अश्वयानां ८, २५, २३
 तां पूषन्विषवतमाय १०, ८५, ३७; अथर्व. १४, २, ३८
 नि. ३, २१
 तां पूषाः सुमतिं ययं ६, ५७, ६
 ता यज्ञमा शुचिमिश्रमा ६, ६२, २
 ता यज्ञेषु प्र शंसते १, २१, २
 ता योचिष्टमभि गा ६, ६०, २
 ता राजाना शुविप्रता ६, १६, २४

ता वज्रिणं मन्दिनं १०, ९६, ६; अथर्व. २०, ३१, १
 तावमुषो तापो अस्त्रस्य ७, ७९, ४
 ता वत्तिर्यातं जयुपा १०, ३९, १३
 ता वल्गू दक्षा पुत्र ६, ६२, ५
 ता थां वास्तुसुदमसि १, १५४, ६; वा. य. ६, ३, १. स.
 १, ३, ६, १; नि. २, ७
 वा वां विश्वस्य गोपा ८, २५, १
 ता वां सन्यगद्गुहाणं ५, ७०, २; साम. ९८६
 ता वां गीर्भिर्यपन्यवः ७, ९४, ६; साम ८०९
 ता वां धियोऽवसे ४, ४१, ८
 ता वां नरा स्ववसे १, ११८, १०
 ता वामघ तावपरं १, १८४, १
 ता वामघ वचामहे ८, २६, ३
 ता वामियानोऽवसे ५, ६५, ३
 ता वामेये रथानां हन्द्वाग्नी ५, ८६, ४
 ता वामेये रथानां उर्वीन् ५, ६६, ३
 ता वां मित्रावरुणा १०, १३२, २
 ता चित्रं धैये ६, ६७, ७
 ताविद्वा विद्वानां ८, २२, १३
 ताविद्वांसं सत्यं ७, ९४, १२
 ताविद्वा ता उपसि ८, २२, १४
 ता विद्वां हा हवामहे वां १, १२०, ३
 ता घृधन्तावन्तु पून् ५, ८६, ५
 ता सप्रज्ञा घृतासुती २, ४१, ६; साम. ९१२; नि. १, ११
 ता सानसी शवसाना ७, ९३, २
 ता जुजिज्ञा उप ह्वये १, १३, ८
 ता सुदेवाय शशुये ८, ५, ६
 ता ह त्यह्नतिर्यद् ६, ६२, ३
 ता हि क्षत्रं चारयेये ६, ६७, ६
 ता हि क्षत्रमविहृतं ५, ६६, २
 ता हि देवानामसुरा ता ७, ६५, २
 ता हि मय्यं भराणां ८, ४०, ३
 ता हि शश्वत ईळत ७, २४, ५; साम. ८०१
 ता हि श्रेष्ठवचसा ५, ६५, २
 ता हि श्रेष्ठा देवताता ६, ६८, २
 ता हुवे ययोरिदं ६, ६०, ४; साम. ८५१
 तिग्मजम्भाय तरुणाय ८, १९, २२
 तिग्मं चिदेम ६, ३, ४
 तिग्ममायुधं मरुतां ८, ९६, ९
 तिग्ममेको विभर्ति ८, २९, ५
 तिग्मा यद्वत्तरानिः ४, १६, १७

विष्णुमातुषौ विष्णुमहेती ६, ७४, ४
 विरः पुत्र विष्णुमिना ३, ५८, ५
 विरहीनो विरहो १०, १२९, ५; वा.म. ३३, ७४, तै. ब्रा.
 २, ८, ९, ५
 विरहा सु चं मणवत् ३, ५३, २
 विरहा हरी रथ भा ३, ३५, १; तै. ब्रा. २, ७, १३, १
 विरहा क्षयसिः १, ११६, ४; तै. ब्रा. १, १०, ३
 विरहो देवीर्देहिर्देवं वरीय १०, ७०, ८
 विरहो वेष्टाय १०, ११४, २
 विरहो वाचः सवितुः १, ३५, ६
 विरहो पायो निहिला ७, ८७, ५
 विरहो भूमीर्भूमयत् २, २७, ८; तै. सं. २, १, ११, ५
 विरहो मातृस्त्रीनिपतृत् १, १६४, २०; अथर्व. ९, ९, १०
 विरहो यक्षे वारयः १, ७२, ३; तै. ब्रा. २, ४, ५, ६
 विरहो यक्षस्य समिधः ३, २, ९
 विरहो वाच ईश्वरि म वसिः १, ९७, ३४; साम. ५२५,
 ८५९; नि. १४, १४
 विरहो वाच उदीरते ९, ३३, ४; साम. ४७१, ८६९
 विरहो वाचः प्र वद ७, १०१, १
 वीक्ष्योनाम्ने चक्षुषा १०, ८७, ९; अथर्व. ८, ३, ९
 वीक्ष्यमाभिययसो १०, १६०, १; अथर्व. २०, ९६, १
 वीक्ष्याः सोमास भा गहि सुवासो ८, ८२, ८
 वीक्ष्याः सोमास भा गङ्गासीर्बतः १, २३, १
 वीक्ष्यान्वीषाम्भूषवते ६, ७५, ७; वा. म. २९, ४४; तै. सं.
 ४, ६, ६, ३
 वीक्षो वो मजुर्मां अयं २, ४१, १४
 वृक्षो ह वृक्षुममिनी १, ११६, ३; तै. ब्रा. १, १०, २
 वृषे वषाय तस्यु नो ८, १८, १८; साम. ३९५
 वृषे वसते पर्वताः ५, ४१, ९
 वृषेष्टवृषे व १, ७, ७; अथर्व. २०, ७०, १३; नि. ६, १८
 वृषं वाता अभिप्रिचः ९, ३१, ३
 वृषं शुक्रासः शुचयस्तु १, १३४, ५
 वृषं श्रोतव्यमिगो ३, २१, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ७, २
 वृषं सुवासुम्भय १०, १६०, २; अथर्व. २०, ९६, १
 वृषं सोमाः सुता इमे ८, ९३, २५; साम. २११
 वृषं लोका वृत् ३, २१, ३; तै. ब्रा. ३, ६, ७, २
 वृषं दिव्यानो वसिष्ठ २, ३६, १
 वृषं गावो घृतं ९, ३१, ५
 वृषं वेते अना ८, ४३, २९
 वृषं ता अक्षिरक्षम ८, ४३, १८; वा. म. १२, ११६;
 तै. सं. १, ३, १४, ३; तै. ब्रा. ३, ७, १, १

वृषं वक्ष कविप्रतो ३, १४, ७
 वृष्यमये पर्यवदत् १०, ८५, ३८; अथर्व. १४, २, १
 वृष्यसुवासः शुचयः १, १३४, ४
 वृष्यं पयो यत् १, १२१, ५
 वृष्यं ब्रह्माणि गिर ३, ५१, ६
 वृष्यं भरति क्षितयो ५, १, १०; तै. ब्रा. २, ४, ७, ९
 वृष्यायं सोमः परिपूतो १, १३५, २
 वृष्यायमद्रिभिः सुतो ८, ८२, ५
 वृष्येक्ष्मणे मजुमत्तं ५, ११, ५
 वृष्येक्ष्मिद्र परि विष्यते १०, १६७, १
 वृष्येक्ष्मिद्र सख्यते ८, ७६, ८
 वृष्येक्ष्मिद्र स्र जोरये ३, ४२, ८; अथर्व. २०, २४, ८
 वृष्येक्ष्मिद्र सवना ७, २२, ७; अथर्व. २०, ७३, १
 वृष्येक्ष्मिद्र बहुला १, ५४, ९
 वृष्येक्ष्मिद्र मरुतः ५, ३०, ६
 वृष्येक्ष्मा शुभना कवे ९, ६२, २७; साम. ७७७
 वृष्येक्ष्मिद्रोऽक्षिरतो ७, ५२, ३
 वृष्येक्ष्मिद्रो मजुमत्तं ८, ५१, १०; साम. १६१०; अथर्व.
 २०, ११९, २
 वृष्यं नाम वसिष्ठं ८, ८०; ९
 वृषिं ते सुकृतं ८, ७७, ११; नि. ६, ३३
 वृषिमीवो वनोदरः ८, १७, ८; अथर्व. २०, ५, २
 वृषिमीवो वृषयो नावृषानो ५, २, १२
 वृषिमुष्म वृषिप्रतो ८, ६८, २; साम. १७७२
 वृषुषानो महेमते ८, १३, ११
 वृषं लो जीवात् ६, २०, ३
 वृषसंक्षेप लु विहाः १, १७२, २
 वृषीये धानाः सवने ३, ५२, ६
 वृषिका अरुदिकालो १०, ९४, ११
 वृषु वदन्ना वृषुषा ४, ७, ११
 वृषमेतत्कटुकमेतत् १०, ८५, ३४; अथर्व. १४, १, २९
 वृषामवा प्रथमं १०, ७५, ६
 ते अजमेहा अकनिष्ठास ५, ५९, ६
 ते अज्जो वसवंत्रास १०, ९४, ८
 ते अक्षमं धर्मं १, २०, ३
 ते अक्ष सन्तु केतवो ९, ७०, ३; साम. १४२५
 ते आक्षरन्वी समनेव ६, ७५, ४; वा. म. १९, ४१;
 तै. सं. ४, ६, ६, २; नि. ९, ४०
 ते क्षोणीभिरक्षणेभिः २, ३४, २३
 ते गम्बता ममसा ४, १, १५
 ते वा राजानो मन्वतस्थ १०, ९३, ४

ते वेद्रे स्वाध्वो ये स्वा ८, १९, १७
 ते वेद्रे स्वाध्वोऽह्ना विष्वा ८, ४३, ३०
 ते विद्धि पूर्वरात्रि ७, ४८, ३
 ते जशिरे दिव कृष्वास १, ६४, २
 ते ज्ञानत स्वमोक्षं ८, ७२, १४; साम. १४८१
 तेजिष्ठया सपनी १, २३, १४
 तेजिष्ठा यस्मारतिः ६, १२, ३
 ते ते अक्षे खोता ६, १६, २७
 ते ते देव नेतः ५, ५०, २
 ते ते देवाय दाशतः ७, १७, ७
 ते स्वा मदा अमदन् १, ५३, ६; अथर्व. २०, २१, ६
 ते स्वा मदा इन्द्र मादयन्तु ७, २३, ५; अथर्व. २०, १२, ५
 ते स्वा मदा कृष्टिं ६, १७, ४
 ते दशम्याः प्रथमा २, ३४, १२
 ते न आसो वृकाणां ८, ६७, १४
 ते न इन्द्रः पृथिवी ६, ५१, ११
 ते नः पूर्वास उपरास ९, ७७, ३
 ते नः सन्तु युजः सदा ८, ८३, २
 ते नः सहस्रिण रवि ९, १३, ५; साम. ११९२
 तेन नासत्या गतं १, ४७, ९
 तेन नो वाजिनीवस् परावतः ८, ५, ३०
 तेन नो वाजिनीवस् पथे ८, ५, २०
 तेन सत्येन जामृतम् १, २१, ६
 तेन स्तोमस्य आ भर ८, ७७, ८
 ते नक्षत्रं ते ८, ३०, ३
 ते नूनं नोऽयमृतये १०, १२६, ३
 ते नो अर्धतो हवनक्षुतो १०, ६४, ६; वा. व. ९, १७;
 ते. सं. १, ७, ८, २
 ते नो गुणानि महिनी १, १६०, ५
 ते नो गोपा अयाध्यः ८, २८, ३
 ते नो नावमुकप्यत ८, २५, ११
 ते नो भद्रेण शर्मणा ८, १८, १७
 ते नो मित्रो वरुणो अयमा ५, ४१, २
 ते नो रत्नानि घन्तन १, २०, ७
 ते नो रायो सुमयो वाजवतः ६, ५०, ११
 ते नो रुद्रः सरस्वती ६, ५०, १२
 ते नो वसुनि काम्या ५, ६१, १६
 ते नो वृष्टि दिवस्परि ९, ६५, २४; साम. ११६५
 ते प्रलासो व्युष्टि ९, ९८, ११
 तेभ्यो गोधा अयय १०, २८, ११
 तेभ्यो सुम्नं बृहद्यतः ५, ७९, ७

ते न आहुर्य जायतुः ५, ५३, ३
 ते अन्वत प्रथमं नाम वेनोः ४, १, १६
 ते मरुजत दृष्टवांसो अर्द्धि ४, १, १४
 ते मायिनो नमिरे १, १५९, ४
 ते राया ते सुवीर्यैः ४, ८, ६
 तेऽरुणेभिर्यरयागैः १, ८८, २
 ते रुद्रासः सुमक्षा ५, ८७, ७
 तेऽवदन् प्रथमा १०, १०९, १; अथर्व. ५, १७, १
 तेऽवधन्त स्वतवसो १, ८५, ७; ते. सं. ४, १, ११, १
 तेऽर्धियन्मनसा १०, १८१, ३
 ते विश्वा दाक्षुवे वसु ९, ६४, ६; साम. १०३६
 ते वो हृद्रे मनसे ४, ३७, २
 तेषां हि चित्रसुक्ल्यं ८, ६७, ३
 तेषां हि मद्वा सहसा १०, ६५, ३
 ते सत्येन मनसा गोपतिं १०, ६७, ८; अथर्व. २०, ११, ८
 ते सत्येन मनसा दीध्यानाः ७, ९०, ५
 ते सीषपन्त जोषम् ७, ४३, ४
 ते सुतासो मद्विन्तमाः ९, ६७, १८; साम. १८११
 ते सुववः स्वपसः १, १५९, ३
 ते सोमादो हरी १०, ९४, ९; नि. २, ५
 ते स्पन्द्रासो नोक्षणो ५, ५२, ३
 ते स्वाय देव वरुण ७, ६६, ९; साम. १०६९
 ते स्वाय ये भग्नये ४, ८, ५
 ते हि धावापृथिवी भूरिरेतसः १०, ९२, ११
 ते हि धावापृथिवी मावरा १०, ६४, १४
 ते हि धावापृथिवी विष्य १, १६०, १
 ते हिम्वरे अरुणं ८, १०१, ६
 ते हि गुत्रासो अदितेः ८, १८, ५
 ते हि प्रजाया अभवन्त १०, ९२, १०
 ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमा आदित्येन १०, ७७, ८
 ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमाः सधस्यम् ७, ३९, ४; नि. ६, ११
 ते हि वस्त्रो वसवानाः १, ९०, २
 ते हि श्रेष्ठवर्षसः ६, ५१, १०
 ते हि व्मा वसुषो वरो ८, २५, १५
 ते हि सत्या ऋतस्य ५, ६७, ४
 ते हि स्थिरस्य शवसः ५, ५२, २
 तोके हिते तनय ४, ४१, ६
 तोसा वृत्रहणा हृवे ३, १२, ४; साम. १७०२
 तोसासा रथवावाना ८, ३८, २; साम. १०७४
 रमना वहन्वो १, ६९, १०
 रमना समस्तु हिनोव ७, ३४, ६

एवं क्षु मेघं १, ५२, १; साम. ३७७
 एवं चित्तवर्धनं गिरिं ८, ६४, ५
 एवं चिद्विस्तृतुर् १०, १४३, १
 एवं चिद्वर्ण ५, ३२, ८
 एवं चिद्वर्ण १०, १४३, २
 एवं चिद्वर्ण ऋतुभिः ५, ३२, ५
 एवं चिद्वर्ण कल्पं ५, ३२, ६; नि. ६, ३
 एवं चिद्वर्ण कल्पं ५, ३२, ४
 एवं चित्ता दीर्घं १, ३७, ११
 एवं क्षु मातुं गणं ८, १४, १२
 एवं वः तत्रसाहं ८, २२, ७; साम. १७०; १६४२
 एवं वः अग्रहणं ६, ४४, ४; साम. ३५७
 एवं वः वाजिनं १०, १७८, १; साम. ३३२; अथर्व. ७, ८५, १;
 नि. १०, २८
 एवं चिन्महो निरुं गत्य ५, ३२, ३
 एवं चिन्महो ८, ६७, १; वै. सं. २, १, ११, ५
 एवं चिन्महो ८, १४, १०
 एवं चिन्महो ८, १४, ११
 एवं चिन्महो ८, १०, ३
 एवं चिन्महो ८, २, ७
 एवं चिन्महो ८, ३२, ७
 एवं चिन्महो १, १६४, ४४; अथर्व. ९, १०, २६; नि.
 १२, २७
 एवं चिन्महो ८, २, ८
 एवं चिन्महो १, ३४, २
 एवं चिन्महो १, १७, १७
 एवं चिन्महो १, २३, ८
 एवं चिन्महो १, १३७, ५; अथर्व. ४, १३, ४
 एवं चिन्महो १, २७, ६
 एवं चिन्महो १, १८४, ३; साम. ६३२; १३७८;
 अथर्व. ६, ३२, ३; २०, ४८, ६; वा. य. ३, ८;
 वै. सं. १, ५, ३, १
 एवं चिन्महो ८, २६, ८
 एवं चिन्महो १, १११, १४
 एवं चिन्महो १, ७२, ६
 एवं चिन्महो १, १११, १२
 एवं चिन्महो १, १०, ६४, ८
 एवं चिन्महो १, १५, ५; नि. ३, २१

एवं चिन्महो १, १०, १४, १६; अथर्व. १८, २, ६;
 वै. मा. ६, ५, ३
 एवं चिन्महो १० नो गिरः ८, १२, २१; साम. ७२४;
 अथर्व. २०, ११०, ३
 एवं चिन्महो १० नो गिरः सदाष्टय ८, १३, १८; नि. १, १०
 एवं चिन्महो २, २२, १; साम. ४५७; १४८६;
 अथर्व. २०, १५, १; वै. मा. २, ५, ८, ९
 एवं चिन्महो १, १०५, १७; नि. ६, २७
 एवं चिन्महो ४, ५८, ४; वा. य. १७, २२; वै. मा.
 १०, १०, २
 एवं चिन्महो १०, १४, ८
 एवं चिन्महो २, ५६, ३
 एवं चिन्महो १०, १०, ४; अथर्व. १९, ६, २; वा. य.
 ३१, ४; वै. मा. ३, १२, २
 एवं चिन्महो २, २६, ८
 एवं चिन्महो २, ६७, २६
 एवं चिन्महो १, १४६, १
 एवं चिन्महो ४, ५३, ५
 एवं चिन्महो १, ३४, ८
 एवं चिन्महो १, ७०, १; साम. ५६०; १४२३
 एवं चिन्महो १, १, ७
 एवं चिन्महो २, ५६, ६
 एवं चिन्महो २, ५६, ७
 एवं चिन्महो २, ५६, ८
 एवं चिन्महो २, १००, ३; वै. मा. २, ४, ३, ५
 एवं चिन्महो १, ३४, ६
 एवं चिन्महो १, ३४, ७
 एवं चिन्महो १, ३४, ५
 एवं चिन्महो १, ८७, ११; अथर्व. ८, ३, ११
 एवं चिन्महो १, ३४, ४
 एवं चिन्महो १, ११८, २
 एवं चिन्महो ८, ५८, ८
 एवं चिन्महो १, ४७, २
 एवं चिन्महो १, १०२, ८
 एवं चिन्महो १, ११, ३
 एवं चिन्महो १, ३४, १
 एवं चिन्महो १, ६१, १२
 एवं चिन्महो १, ४७, ४
 एवं चिन्महो १, १५, ३
 एवं चिन्महो १, १६३, ५; वा. य. २९, १५; वै. सं.
 ४, ६, ७, २

श्रीणि शिवस्य धारया १, १०२, ३; साम. १०१५
 श्रीणि पदान्यश्विनोः ८, ८, २३
 श्रीणि पदा वि चकमे १, १२, १८; साम. १६७०; अथर्व.
 ७, २६, ५; वा. य. ३४, ४३; तै. ब्रा. २, ४, ६, १
 श्रीणि राजाना विदये ३, ३८, ६
 श्रीणि शवा श्री सहस्राणि ३, ९, ९; १०, ५२, ६; वा. य.
 ३३, ७; तै. ब्रा. २, ७, १२, २
 श्रीणि शतान्यवैतो ८, ६, ४७
 श्रीणि सरासि पुरुषो ८, ७, १०
 श्रीण्वार्ष्णि तय ३, १७, ३; तै. सं. ३, २, ११, २
 श्रीण्वेक उरुगवो ८, २९, ७
 श्री वच्छता महिषाणाम् ५, २९, ८
 श्री रोचना विभ्या धारयंत २, २७, ९
 श्री रोचना वरुण ५, ६९, १
 श्री पयस्था सिंघवः ३, ५६, ५
 श्रवणं यजामहे ७, ५९, १२; अथर्व. १४, १, १७; वा. य.
 ३, ६०; तै. सं. १, ८, ६, २; नि. १४, ३५
 श्रव्येमा मनुषो ५, २९, १
 श्रुदायं देवहितं ४, ३७, ३
 श्वं यविष्ठ दाशुषो ८, ८४, ३; साम. १२४६; वा. य.
 १३, ५२; १८, ७७
 श्वं रथं ३ मरो ६, २६, ४
 श्वं रापि पुरुषीरं ८, ७१, ६
 श्वं राजेन्द्र वे च १, १७४, १
 श्वं राजैव सुमवो ९, २०, ५; साम. ९७२
 श्वं वरुण उत मित्रो ७, १२, ३; साम. १३०६; तै. ब्रा.
 ३, ५, २, ३; ६, १, ३
 श्वं वरो सुषाणो ८, २२, २८
 श्वं वमोसि सप्रयः ७, ३१, ६; अथर्व. २०, १८, ६
 श्वं वरुण गोमवो १, ११, ५; साम. १२५१
 श्वं विष्णु प्रदिशः सीद ६, ५, ३
 श्वं विप्रस्त्वं कविः ९, १८, २; साम. १०९४
 श्वं विश्वस्य जगत्प्रभुः १०, १०२, १२
 श्वं विश्वस्य धनदा ७, ३२, १७
 श्वं विश्वस्य मेधिरः १, २५, २०
 श्वं विश्वा वधिषे १०, ५४, ५
 श्वं विश्वेषा वरुणासि २, २७, १०
 श्वं विष्णो सुमर्षि विश्व ७, १००, २
 श्वं वृषा नय इन्द्र १, १३०, ५
 श्वं वृच इन्द्र पश्यो ६, २०, ११
 श्वं वृषा जनानां ८, १५, १०

श्वं शतान्यव शम्भरस्य ६, ३१, ४
 श्वं शर्षपा महिना १०, १४७, ५
 श्वं श्रद्धाभिर्मन्दवानः ६, २६, ६
 श्वं सत्यं इन्द्र चण्डुरिता १, ६३, ३
 श्वं सद्यो जपितो जात ३, ३२, १०
 श्वं समुद्रिया जपो ९, ६२, २६; साम. ७७६
 श्वं समुद्रो जसि विश्ववित् ९, ८६, २९
 श्वं सिंघुरवास्तो १०, १३३, २; साम. १८०२; अथर्व.
 २०, ९५, ३; नि. १, १५
 श्वं सुतस्य पीतवे १, ५, ६; अथर्व. २०, ६९, ४; तै. सं.
 ३, ४, ११, ४
 श्वं सुतो नृमादने ९, ६७, २; साम. १३२४
 श्वं सुत्वाणो आदिभिः ९, ६७, ३; साम. १३२५
 श्वं सुकरस्य वृंहि ७, ५५, ४
 श्वं सुतो हरितो रामयो १, १२१, १३
 श्वं सुर्वे न आ भज ९, ४, ५; साम. १०५१
 श्वं सोम क्रतुभिः १, ९१, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, ८
 श्वं सोम तनुकृत्तयो ८, ७९, ३; वा. य. ५, ३५; तै. सं.
 १, ३, ४, १
 श्वं सोम नृमादनः ९, २४, ४; साम. ९६५
 श्वं सोम पणिभ्य आ ९, २२, ७
 श्वं सोम पवमानो ९, ५९, ३
 श्वं सोम पिबुभिः संयिद्वानो ८, ४८, १३; वा. य. १९, ५४;
 तै. सं. २, ६, १२, २
 श्वं सोम प्र विकितो १, ९१, १; वा. य. १९, ५२; तै. सं.
 २, ६, १२, १
 श्वं सोम महे १, ९१, ७; तै. ब्रा. २, ४, ५, ३
 श्वं सोम विपश्चितं वना ९, १६, ८
 श्वं सोम विपश्चितं पुनानो ९, ६४, २५
 श्वं सोम सुर पयस्त्रोक्तव्य ९, ६६, १८
 श्वं सोमासि चारुः ९, ६७, १; साम. १३२३
 श्वं सोमासि सप्तपिः १, ९८, ५; तै. सं. ४, ३, ११, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ६, १
 श्वं ह ज्यससम्भो जायमानो ८, ९६, १६; साम. ३२६;
 अथर्व. २०, १३७, १०
 श्वं ह ज्यदप्रतिमानमोजः ८, ९६, १७; अथर्व. २०, १३७, ११
 श्वं ह ज्यदिन्द्र कुत्समायः ७, १९, २; अथर्व. २०, ३७, १
 श्वं ह ज्यदिन्द्र चोदीः १, ६३, ४
 श्वं ह ज्यदिन्द्र सप्त १, ६३, ७
 श्वं ह ज्यदिन्द्रा रिषभ्यन् १, ६३, ५
 श्वं ह ज्यदभवा इन्द्र १०, ८९, ८

एवं ह स्वधृष्ट ८, १६, १८
 एवं ह सु स्वधृष्टयो ६, १८, ३
 एवं ह स्वधृष्टयो ८, ७५, ३; ऐ. सं. २, ६, ११, १
 एवं हि धीयवधयो ६, २, १; साम. ८४
 एवं हि नाः पिता वसो ८, १८, ११; साम. ११७०; अथर्व.
 २०, १०८, २
 एवं हि नखद्वयः सोमयोपाः ८, ७८, १
 एवं हि मन्यो अभिमुखो १०, ८३, ४; अथर्व. ४, ३२, ४
 एवं हि मातुषे जने ५, २१, २
 एवं हि राघवस्य ८, ६१, १४; साम. १३२२
 एवं हि विष्णोस्तु १, १७, ६; अथर्व. ४, ३३, ६;
 ऐ. भा. ६, ११, २
 एवं हि बुधद्वयो ८, १३, ३३; साम. १७२२
 एवं हि शशवीनामि ८, ९८, ६; साम. १२४५; अथर्व.
 २०, ६४, ३
 एवं हि पुरः सतिता १, १७५, ३; साम. १४३४
 एवं हि प्मा प्मावधय्युवा ३, ३०, ४
 एवं हि सखी मधयध्वानता ८, ९०, ४
 एवं हि सुप्रदूरति ८, २३, २९
 एवं हि सोम सधेय ९, ५१, ४
 एवं हि स्वोमयधेन ८, १४, ११; अथर्व. २०, २९, १
 एवं होता मनुर्हितो १, १४, ११
 एवं होता मनुर्हितो वक्षिः ६, १६, ९
 एवं होता मन्त्रतमो ६, ११, २
 एवं ह्यग्ने अक्षिता ८, ४३, १४; ऐ. सं. १, ४, ४६, ३;
 ३, ५, ११, ५
 एवं ह्यग्ने दिव्यस्य १, १४४, ६
 एवं ह्यग्ने प्रथमो ६, १, १; ऐ. भा. ३, ६, १०, १
 एवं ह्यग्ने ह्यग्ने ९, १०८, ३; साम. ५८३; ९३८
 एवं ह्यग्ने ह्यग्ने ४, ३२, ७
 एवं ह्यग्ने ह्यग्ने ८, ६१, ७; साम. २४०; १५८१
 एवं कनजसुत १, ५३, ८; अथर्व. २०, २१, ८
 एवं कर्म चोदयो ६, २६, ३
 एवं कुसं कुष्णहस्तो १, ५१, ६
 एवं कुलेनामि कुष्णं ६, ३१, ३
 एवं गोत्रमङ्गिरोम्यो १, ५१, ३
 एवं च सोम नो वधो १, ११, ६; ऐ. सं. ३, ४, ११, १
 एवं चित्ती तय वक्षेः ८, ७२, ४
 एवं चित्ताः शम्वा ३, ४
 एवं जयन्ध नमुर्धि १०, ७३, ७
 एवं जामिर्जना १, ७५, ४; साम. १५३६

एवं जिगेय न धना १, १०२, १०
 स्वदग्ने काव्या ४, ११, ३
 स्वद्वि पुत्र सहसो ३, १४, ६
 स्वद्वि विना आयसि ७, ५, ३
 स्वाद्वि यन्त्र पाथिवाति ६, ३१, २
 स्वद्विजी वाजिसरो ४, ११, ४
 स्वद्विजी जायते ६, ७, ३
 स्वद्विजी सुभगा ६, १३, १
 एवं तदुप्यं ह्यग्ने ६, २६, ५
 एवं तं देव जिह्वा ६, १६, ३२
 एवं तमग्ने जम्बूतत् १, ३१, ७
 एवं तमिन्द्र पर्वतं न १, ५५, ३
 एवं तमिन्द्र पर्वतं मर्षा १, ५७, ६; अथर्व. २०, १५, ६
 एवं तमिन्द्र मर्षं ५, ३५, ५
 एवं तमिन्द्र वायुधानो १, ३१, ७
 एवं तं ब्रह्मणस्पते १, १८, ५
 एवं तस्य द्याविनो १, ४२, ४
 एवं तौ अग्न उभयाग्नि १, १८९, ७
 एवं तौ इन्द्रोभयो ६, ३३, ३
 एवं तान्बुधहस्तो १०, २२, १०
 एवं तान्सं च प्रति चासि १, १, १५,
 एवं तं न ह्यग्ने १, १६१, ४
 एवं त्वत्पणीनां विदो १, १११, २; साम. १५९२
 एवं त्वमिदो रयं १०, १७१, १
 एवं त्वमिन्द्र मर्षं १०, १७१, ३
 एवं त्वमिन्द्र सूर्यं १०, १७१, ४
 एवं त्वया चिद्व्युत्पत्ते ६, २, ९; ऐ. सं. ३, १, ११, ६
 एवं त्वया चिद्व्युत्पत्त्या १०, २२, ५
 एवं त्वं न ह्यग्ने देव १, ६३, ८
 एवं त्वोभिरा गहि १, ३०, २२
 त्वत्तमहर्ष्या १०, २६, ५; अथर्व. २०, १०, ५
 एवं दाता प्रथमो ८, ९०, २; साम. १४९३; अथर्व.
 २०, १०४, ४
 एवं दिवो धरुणं चिप १, ५६, ६
 एवं दिवो बृहत्तः सातु १, ५४, ४
 एवं दूतः प्रथमो १०, १२२, ५
 एवं दूतस्त्वसु नः २, ९, २; ऐ. सं. ३, ५, ११, २
 एवं दूतो अमर्ष्य आ ६, १६, ६
 एवं देवि सारस्वत्वा ६, ६१, ६
 एवं द्यां च महिमत ९, १००, ९; साम. १०१८
 एवं धिं मनोयुवं ९, १००, ३

एवं पुनिरिन्द्र १, १७४, ९; ६, २०, १२
 एवं एतौ एषता ७, १९, ३; अथर्व. २०, ३७, ३
 एवं न इन्द्र अतपुः ८, ७०, १०
 एवं न इन्द्र स्वाभिस्ती २, २०, २
 एवं न इन्द्र राधा तक्षसो १, १२९, १०
 एवं न इन्द्र राधा परीणता १, १२९, ९
 एवं न इन्द्र वानपुः ७, ३१, ३; साम. ७१८
 एवं न इन्द्र धूर १०, २२, ९
 एवं न इन्द्रा भर्तृ ओजो ८, ९८, १०; साम. ४०५; ११६९;
 अथर्व. २०, १०८, १
 एवं न इन्द्रासो हस्ते ८, ७०, १२
 एवं नः पञ्चादधरात् ८, ६१, १६
 एवं नः पाण्डहसो जातवेदो ६, १६, ३०
 एवं नः पाण्डहसो द्रोणावस्ताः ७, १५, १५
 एवं नः सोम विश्वतो गोपा १०, २५, ७
 एवं नः सोम विश्वतो रक्षा १, ९१, ८; तै. सं. २, ३, १४, १
 एवं नः सोम विश्वतो वयोधाः ८, ४८, १५
 एवं नः सोम सुक्रतुः १०, २५, ८
 एवं नक्षिज कल्पा ६, ४८, ९; साम. ४१; १६२३
 एवं नृचक्षा असि सोम ९, ८६, ३८; साम. ९५६
 एवं नृचक्षा वृषभातु ३, १५, ३
 एवं नृमिर्जुमणो ७, १९, ४; अथर्व. २०, ३७, ४; तै. मा.
 २, ५, ८, १०
 एवं नो अग्न आयुध ८, ३९, १०
 एवं नो अग्न एवां ५, १०, ३
 एवं नो अग्ने अग्निभिः १०, १४१, ६; साम. १५०५; अथर्व.
 १, २०, ५
 एवं नो अग्ने अग्निस्तुतः ५, १०, ७
 एवं नो अग्ने अद्भुत ५, १०, २
 एवं नो अग्ने अधरात् १०, ८७, २०; अथर्व. ८, ३, १९
 एवं नो अग्ने तव देव १, ३१, १२; वा. य. ३४, १३
 एवं नो अग्ने पित्रोरूपस्ये १, ३१, ९
 एवं नो अग्ने महोभिः ८, ७१, १; साम. ६
 एवं नो अग्ने वरुणस्य ४, १, ४; वा. य. २१, ३; तै. सं.
 २, ५, १२, ३
 एवं नो अग्ने सनवे १, ३१, ८
 एवं नो असि आरताग्ने १, ७, ५
 एवं नो अस्त्रा अमतेरुत ८, ६६, १४
 एवं नो अस्त्रा इन्द्र दुर्हणायाः १, १२१, १४
 एवं नो अस्त्रा उषसो ३, १५, २
 एवं नो गोपाः पायिह्व २, २३, ६

एवं नो वायवेधामपूर्वः १, १३४, ६
 एवं नो वृत्रहन्तमे १०, २५, ९
 एवं नो वृत्रो वृषभः २, १, ३
 एवं नो वृत्रिजो जातवेदो १०, २५, १२; अथर्व. १८, ३, ४९;
 वा. य. १९, ६६; तै. सं. २, ६, १२, ५
 एवं नो उदरासाय १, ३१, १४
 एवं नो ऋषुराके २, १, १०
 एवं नो अक्षिर्विदेव २, १, ११
 एवं नो गृहपतिः ७, १६, ५; साम. ६१
 एवं नो स्वष्टा २, १, ५
 एवं नो सुमिस्त्वमा १, १, १; वा. य. ११, २७; तै. सं.
 ४, १, २, ५; तै. आ. १०, ७६, १; नि. ६, १, १३, १
 एवं नो वृत्रिणोदा २, १, ७
 एवं नो वृत्ररूपो ५, ८, ५
 एवं नो प्रथमो अग्निस्तमाः १, ३१, २
 एवं नो प्रथमो अग्निरा १, ३१, १; वा. य. १४, १२
 एवं नो प्रथमो मातरिभ्यः १, ३१, ३
 एवं नो प्रथमिस्त्वं १, ३१, १०
 एवं नो प्रथमवक्षिणं १, ३१, १५
 एवं नो वृत्रहो ८, १०२, १; तै. सं. ३, ४, ११, १
 एवं नो सनवे धाम् १, ३१, ४
 एवं नो यज्ञानां ६, १६, १; साम. २; १४७४
 एवं नो वयवे पातुः १, ३१, १३
 एवं नो राजा वरुणो २, १, ४
 एवं नो रुद्रो असुरो २, १, ६; तै. सं. १, ३, १४, १; तै. मा.
 ३, ११, २, १
 एवं नो वनुष्यतो ६, १५, १२; ७, ४, ९
 एवं नो वरुणो जायसे ५, ३, १
 एवं नो वरुणो १, ४५, १; साम. ९६
 एवं नो वायवे ४, २, १३
 एवं नो वीरवधसो ७, १५, १२
 एवं नो वृत्रिजवर्धनि १, ३१, ६
 एवं नो वृषभः १, ३१, ५
 एवं नो व्रतपा असि ८, ११, १; अथर्व. १९, ५९, १; वा. य.
 १६, १६; तै. सं. १, १, १४, ४; २, १, १
 एवं नो शशामानाय १, १४१, १०
 एवं नो शोचिषा वानः ७, १३, २; तै. सं. १, ५, ११, २
 एवं नो सप्रया असि ५, १३, ४; साम. १४०७; तै. मा.
 २, ४, १, ६; नि. ६, ७
 एवं नो सहसा १, १२७, ९
 एवं नो सुहृत् २, १, १२

स्वमसि सुहृदो ७, १, ११
 स्वमस्य लघितारं ५, ३, ११
 स्वमस्य प्र संलियो १, ८४, १९; साम. २४७; १७२३;
 वा. य. ६, ३७; नि. १४, २८
 स्वमघ प्रथमं आयसानः ४, १७, ७
 स्वमघश्चुक्ल होतासि १, ९४, ६
 स्वमपासविधाया हृणोरप १, ५१, ४
 स्वमपो यद्वे तुर्वशां ५, ३१, ८
 स्वमपो यद्वे तुर्वशां ३, ३२, ६
 स्वमपो वि पुरो ६, ३०, ५
 स्वमर्धेना अवसि यत् ५, ३, १
 स्वमसि प्रसक्तो ८, ११, २
 स्वमस्याकमिन्द्र विषय १, १७४, १०
 स्वमस्य पारे रजसो १, ५२, १२
 स्वमापसं प्रति १, १२१, ९
 स्वमापिथ नयं तुर्वशं १, ५४, ६
 स्वमापिथ सुअवसं १, ५३, १०; अथर्व. २०, २१, १०
 स्वमिथमया अस्य ८, ६०, ५; साम. ४२
 स्वमिथ्यो परि स्याव ९, ६२, ९; साम. ९८१
 स्वमिथ्य नयो वाँ १, १२१, १२
 स्वमिथ्य प्रवृत्ति ८. ९९, ५; साम. ३११; १६३७; अथर्व.
 २०, १०५, १; वा. य. ३३, ६६
 स्वमिथ्य नकादधि १०, १५३, १; साम. १२०; अथर्व.
 २०, ९३, ५; नि. ७, २
 स्वमिथ्य यशा असि ८, ९०, ५; साम. २४८; १४११
 स्वमिथ्य सजोषसं १०, १५३, ४; अथर्व. २०, ९३, ७
 स्वमिथ्य खवितया अपरुक् ७, २१, ३
 स्वमिथ्य स्वयसा ऋभुक्षाः ७, ३७, ४
 स्वमिथ्याभिभूरसि एवं सुर्वं ८, ९८, २; साम. १०१६;
 अथर्व. २०, ६२, ६
 स्वमिथ्याभिभूरसि विधा १०, १५३, ५; अथर्व. २०, ९३, ८
 स्वमिथ्याव विष्णवे ९, ५६, ४
 स्वमिथ्यासि हृत्रहा १०, १५३, ३; अथर्व. २०, ९३, ६
 स्वमिसा ओपपीः सोम १, ९१, २२; वा. य. ३४, २२;
 तै. ब्रा. १, ८, ३, १
 स्वमिसा वायवं पुरु ६, १६, ५
 स्वमीशिषे वसुपते वसुनां १, १७०, ५
 स्वमीशिषे सुतानां ८, ६४, ३; साम. १३५६; अथर्व.
 २०, ९३, ३
 स्वमुत्तमास्त्रोषवे १०, ९७, २३; अथर्व. ६, १५, १; वा. य.
 १२, १०१

स्वमुत्तमौ ऋतुभिर्ब्रह्मणो ५, ३२, २
 स्वमेकस्य बृजहन् ६, ४५, ५
 स्वमेतद्वचारयः ८, ९३, १३
 स्वमेताक्षनराज्ञो विद्वां १, ५३, ९; अथर्व. २०, २१, ९
 स्वमेतानि प्रविष्टे १०, ७३, ८
 स्वमेतान्दत्तो जक्षता १, ३३, ७
 एवं पवित्रे रजसो विधर्मणि ९, ८६, ३०
 एवं पादोन्म सहीचसो नून १, १७१, ६
 एवं पिपुं युगवं ४, १६, १३
 एवं पुर इन्द्र पिबिन् ८, ९७, १४
 एवं पुरं वरिष्णवं ८, १, २८
 एवं पुक्ण्या मरा १०, ११३, १०
 एवं पुरु सहस्राणि तातानि व ८, ६१, ८; साम. १५८९
 एवं मगो न आ हि ६, १३, २
 एवं भुवः प्रतिमानं प्रविष्टया १, ५२, १३
 एवं मस्यस्य दोषताः १०, १७१, २
 एवं महां इन्द्र तुभ्यं ४, १७, १
 एवं महां इन्द्र यो १, ६३, १
 एवं महीमवर्ति विज्वेनां ४, १९, ६
 एवं मानेभ्य इन्द्र विश्वजम्बा १, १६९, ८
 एवं मायाभिलवद्य १०, १४७, २
 एवं मायाभिरप १, ५१, ५
 स्वया मन्यो सरयं १०, ८४, १; अथर्व. ४, ३१, १ तै. ब्रा.
 २, ४, १, १०; नि. १०, ३०
 स्वया यथा गृहसमहातो २, ४, ९
 स्वया ययं शास्यहो १०, १२०, ५; अथर्व. ५, २, ५;
 २०, १०७, ८
 स्वया ययं सधम्यस्तोताः ४, ४, १४; तै. सं. १, २, १४, ६;
 नि. ५, १५
 स्वया ययं सुहृदा २, २३, ९; नि. ३, ११
 स्वया ययमुत्तमं २, २३, १०
 स्वया ययं यवमानेन सोम ९, ९७, ५८
 स्वया ययं मघवक्षिर् १, १७८, ५
 स्वया ययं मघवक्ष्यं १, १३२, १; नि. ५, २
 स्वया वीरेण वीरवो ९, ३५, ३
 स्वया ह द्विपुजा ययं चोदितेन ८, १०२, ३
 स्वया ह द्विपुजा ययं प्रति ८, २१, ११; साम. ४०३
 स्वया हि नः पितरः ९, ९६, ११; वा. य. १९, ५३; तै. सं.
 २, ६, १२, १
 स्वया ह्यमे वरुणो वतमतो १, १४१, ९

स्वयेदिन्द्र युजा वचं ८, ९२, ३१
 स्वष्टा बुध्नि वस्तुं १०, १७, १; अथर्व. १८, १, ५३;
 ३, ३१, ५; नि. १२, ११
 स्वष्टा माया वेदपसा १०, ५३, ९
 स्वष्टा यद्वज्रं सुकृतं १, ८५, ९
 स्वष्टारं वायुमृगवो १०, ६५, १०
 स्वष्टारं अग्रजां गोपां ९, ५, ९
 स्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः १, १८८, ९
 स्वष्टुर्नामातरं वयं ८, २६, २२
 स्वां यज्ञेभिरुच्यैः १०, २४, २
 स्वां यज्ञेष्वीकृते १०, २१, ६
 स्वां यज्ञेष्त्विविजं चारुं १०, २१, ७
 स्वां यज्ञेष्त्विविजं अग्ने ३, १०, २
 स्वां यज्ञैस्वीवृधन् ९, ४, ९; साम. १०५५
 स्वां रिहन्ति मातरो २, १००, ७; साम. १०१७
 स्वां वर्धति क्षितयः पृथिव्या ६, १, ५; तै. ब्रा. ३, ६, १०, २
 स्वां बाजी हवते वाजिन्यो ६, २६, २
 स्वां विश्वे अमृतं जायमानं ६, ७, ४; साम. ११४१
 स्वां विश्वे सजोषसो ५, २१, ३
 स्वां विष्णुर्हृन्क्षयो ८, १५, ९; साम. १६४७; अथर्व.
 २०, १०६, ३
 स्वां शुक्रिन्पुरुहूतं वाजयं ८, ९८, १२; साम. ११७१; अथर्व.
 २०, १०८, ३
 स्वां सुतस्य पीतये ३, ४२, ९; अथर्व. २०, २४, ९
 स्वां सोमं पवमानं स्वाध्वः ९, ८६, २४
 स्वां स्तोमां अवीवृधन् १, ५, ८; अथर्व. २०, ६९, ६
 स्वां ह इन्द्राग्निं सातो १, ६३, ६
 स्वां हि मंत्रतममर्कसो ६, ४, ७; वा. य. ३३, १३; नि. १, १७
 स्वां हि भ्यां चर्वणयो ६, १, २
 स्वां हि सत्यमग्निवो ८, ४६, ९
 स्वां हि सुप्सरस्तमं ८, २६, २४
 स्वां हीन्द्रावसे विवाचो ६, ३३, २
 स्वां ह्यमे सवमिस्समन्वयः ४, १, १
 स्वां विश्वश्रवस्तम १, ४५, ६; वा. य. १५, ३१; तै. सं.
 ४, ४, ४, ३
 स्वां जना ममसत्येदिन्द्र १०, ४२, ४; अथर्व. २०, ८९, ४
 स्वादुत्तेभी रुद्रं शंतमेभिः २, ३३, २; तै. ब्रा. २, ८, ६, ८
 स्वां देवमग्ने अमृतं युगयुगो ६, १५, ८; साम. १५६८
 स्वां देवेषु प्रथमं हवामहे १, १०२, ९
 स्वामग्ने आदित्यासः २, १, १३; तै. ब्रा. २, ७, १२, ६
 स्वामग्ने ज्ञातायवः समीधि ५, ८, १

स्वामग्ने अक्षिरसो युद्धा हिंसे ५, ११, ६; साम. १०८;
 वा. य. १५, २८; तै. सं. ४, ४, ४, २
 स्वामग्ने अतिथिं पूज्यं विशां ५, ८, २
 स्वामग्ने दमं वा विश्वसि २, १, ८
 स्वामग्ने धर्णसि विश्वधा वयं ५, ८, ४
 स्वामग्ने विवरमिष्टिभिः २, १, ९
 स्वामग्ने पुष्करादधि ६, १६, १३; साम. ९; वा. य. ११, ३२;
 १५, २२; तै. सं. ३, ५, ११, ३; ४, १, ३, १;
 ४, ४, १
 स्वामग्ने प्रथमं देवयज्जो ४, ११, ५
 स्वामग्ने प्रथममायुः १, ३१, ११
 स्वामग्ने प्रदिह आहुतं ५, ८, ७; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 स्वामग्ने मनीषिणः सम्राजं ३, १०, १
 स्वामग्ने मनीषिणस्त्वय ८, ४४, १९
 स्वामग्ने मातृपीरीकृते ५, ८, ३; तै. सं. ३, ३, ११, २
 स्वामग्ने यजमानां अनुयुः १०, ४५, ११; वा. य. १२, २८
 तै. सं. ४, २, २, ४
 स्वामग्ने वसुपतिं वसुनां ५, ४, १; तै. सं. १, ४, ४६, २
 स्वामग्ने बाजसातमं ५, १३, ५; तै. सं. १, ४, ४६, ३
 स्वामग्ने समिधानं यविष्ठय ५, ८, ६; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 स्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो ७, ९, ६; नि. ६, १७
 स्वामग्ने स्वाध्वो ६, १६, ७
 स्वामग्ने हरितो वावसाना ७, ५, ५
 स्वामग्ने हविदमन्तो ५, ९, १; तै. ब्रा. २, ४, १, ४
 स्वामग्ने चरामसि ९, १, ५
 स्वामग्ने वसुषि देव पूर्व ५, ३, ८
 स्वामिच्छवसस्पते ८, ६, २१
 स्वामिदं वृगते स्वायवः १०, ९१, ९
 स्वामिदस्यां उषसो व्युष्टिः १०, १२२, ७
 स्वामिदा ह्यो नरो ८, ९९, १; साम. ३०२; ८१३
 स्वामिदि स्वावयो ८, ९२, ३३
 स्वामिदि सहस्युः १, ४०, २
 स्वामिदि हवामहे साता ६, ४६, १; साम. २३४; ८०९;
 अथर्व. २०, ९८, १; वा. य. २७, ३७; तै. सं.
 २, ४, १४, ३
 स्वामिदयुग्मं ८, ७८, २
 स्वामिदं वृषहन्तमं (०) उग्रमं ५, ३५, ६
 स्वामिदं वृषहन्तमं (०) हवन्ते ८, ६, ३७
 स्वामिदं वृषहन्तमं सुतावन्तो ८, ९३, ३०
 स्वामीकृते अक्षिरं ७, ११, २; तै. ब्रा. ३, ६, ८, २
 स्वामीकृते अक्षि ६, १६, ४

स्वासुप्रमथसे चर्पणी सह ६, ४६, ६; अथर्व. २०, ८०, २
 स्वासु जातवेदसु १०, १५०, ३
 स्वासु ते दधिरे हव्यवाहं ७, १७, ६
 स्वासु ते स्वाभुजः १०, २१, २
 स्वां पूर्वां ऋषयो १०, २८, ९
 स्वां मृजन्ति दश ९, ६८, ७
 स्वा युजा तव तत्सोम सवयः ४, २८, १
 स्वा युजा नि क्षिद्रसूर्यस्य ४, २८, १
 स्वायेन्द्र सोमं सुयुमा सुदक्ष १, १०१, ९
 स्वावताः पुरुषसो ८, ४६, १; साम. १९३
 स्वावतो हीन्द्र ऋषे अग्नि ७, १५, ४
 शिवीमन्तो अश्वरस्वेव हि ६, ६६, १०
 शे अग्न धाहवना नि ७, १, १७
 शे अग्ने विधे अमृतासो २, १, १४
 शे अग्ने सुमतिं मिश्र १, ७३, ७; तै. ब्रा. २, ७, १२, ५
 शे अग्ने स्वाहुत विद्यासः ७, १६, ७; साम. ३८; वा. य.
 ३३, १४
 शे असुर्य वसवो न्युषवन् ७, ५, ६
 शे इन्द्रने सुमगो १, ३६, ६
 शे इन्द्राप्पभूम विष्णो २, ११, १२
 शे क्रतुमपि वृजन्ति विधे १०, १२०, ३; साम. १४८५;
 अथर्व. ५, २, ३; २०, १०७, ६; वे. ब्रा. १, १२;
 तै. सं. ३, ५, १०, १
 शे चर्मण आसते १०, २१, ३
 शे घेनुः सुनुषा जातवेदः १०, ६९, ८
 शे पितो महानां देवानां १, ६८७, ६
 शे राध इन्द्र तोशतमाः १, ६६९, ५
 शे वसुनि पुर्वणीक ६, ५, २; तै. सं. १, ३, १४, २
 शे वसुनि संगता ८, ७८, ८
 शे विश्वा तविषी सप्रपिथ १, ५१, ७
 शे विश्वा सरस्वती २, ४१, १७
 शेचं रूपं कृणुते कर्त्तर यत् १, १५, ८
 शेचं रूपं कृणुते वर्णां अह्य ७, ७१, ८
 शेचं वयं हव्यं यज्ञसाधं १, ११४, ४
 शेचं शार्धो न मारुतं नुविष्व ६, ४८, ६५
 शेचं गणं तवसं ५, ५८, २
 शेचमिष्या समरणं शिमी १, १५५, २; नि. ११, ७
 शेचस्ते धूम ऋषवति ६, २, ६; माम. ८३; अथर्व.
 १८, ४, ५९
 शेवासो अग्नेरमवन्तो १, ३६, २०
 शे सु पुत्र सवसो ८, १२, १४; तै. सं. १, ४, ४६, १

शे सोम प्रथमा वृक्षवर्दिपः ९, ११०, ७; साम. १५०६
 शे ह यष्टितरश्निन् ७, १८, १
 शेोतासस्तवावसा ९, ६१, २४
 शेोतासस्त्वा युजास्व ८, ६८, ९
 शेोतासो मधवर्जिद्र विष्णोः ४, २९, ५
 शेोतो वाज्यहयो १, ७४, ८
 दूभस्य वादिने जन्मनि १०, ६४, ५; नि. १२, ७३
 दक्षिणावतामिदिमानि १, १२५, ६
 दक्षिणावन्प्रथमो १०, १०७, ५
 दक्षिणाथं दक्षिणा १०, १०७, ७
 दण्डा इवेन्द्राभजनास ७, ३३, ६
 ददानमिन्न ददमन्त १, १४८, २
 ददि रेक्णस्तन्वे ददिर्वसु ८, ४६, १५
 दधन्तुतं धनयज्ञस्य १, ७१, ३
 दधन्वे वा यदीमनु २, ५, ३; साम. ९४; तै. सं. ३, ६, ३, ३
 दधानो गोमदधवन् ८, ४६, ५
 दधामि ते मधुनो ८, १००, २
 दधामि ते सुतानो ८, ३४, ५
 दधिकां वः प्रथम ७, ४४, १
 दधिकामग्निमुपसं ३, २०, ५
 दधिकामु नमसा बोधयन्तः ७, ४४, २
 दधिकावाणं वृषुधानो ७, ४४, ३
 दधिकावा प्रथमो वाज्ययां ७, ४४, ४
 दधिकाण ह्यु जु ४, ४०, १
 दधिकाण ह्य ऊर्वा ४, ३९, ४
 दधिकाणो अकारिपं ४, ३९, ६; साम. ३५८; अथर्व.
 २०, १३७, ३; वा. य. २३, ३२; तै. सं. १, ५, ११, ४;
 ७, ४, १९, ४; तांज्य ब्रा. १, ६, १७
 दधिया जडरे सुतं ३, ४०, ५; अथर्व. १०, ६, ५
 दधुह्वा ऋगवो मानुषे वा १, ५८, ६
 दध्यह्न ह मे जनुपं पूर्वां १, १३९, ९
 ददो विशा इन्द्र १, १७४, २; नि. ६, ३१
 दन्नं विद्धि स्वावतः ८, ४५, ३२
 दन्मिन्निच्छतीयांसं ४, ३२, ३
 दमूनसो अपसो ये सुदस्ताः ५, ४२, १२
 दसं तु विश्वदर्शतं १, २५, १८
 दशम्वय ऋषीं अनिन्द्रान् १०, २७, ६
 दधियुतत्वा हवा ९, ६४, २८; साम. ६५४
 दवाक्षिपः पूर्वं सोम ३, २३, ३
 दशक्षिपो युजते बाहू ५, ४२, ४
 दश ते कळशानां ४, ३२, ६९

दश महां पौतकृतः ८, ५६, २
 दश मासान्छशायानः ५, ७८, ९
 दश रथान् प्रथमतः ६, ४७, २४
 दश राजानः समिता अयज्य ७, ८३, ७
 दश रात्रीराशिनेनानवचून् १, ११६, २४
 दश इषावा ऋधद्रयो ८, ४६, २३
 दशस्यन्ता मनवे पृथ्वी ८, २२, ६
 दशस्यन्तो नो मरुतो मृच्छन्तु ७, ५६, १७
 दशस्या नः पुर्वणीक होतः ६, ११, ६
 दशानामेकं कपिलं समानं १०, २७, १६
 दशावनिभ्यो दश कक्षेभ्यः १०, ९४, ७; नि. ३, २
 दशाश्वान्दश कोशान् ६, ४७, २३
 दशेनं स्वष्टुर्जनयन्त गर्भं १, ९५, २; तै. मा. २, ८, ७, ४
 दशो हि ष्मा वृषणं १, १२९, ३
 दस्युन्निष्ठमूर्ध्नि पुरुहूत पर्वः १, १००, १८
 दश्या युवाकवः सुता १, ३, ३; वा. य. ३३, ५८
 दश्या हि विश्वमानुषवृ ८, २६, ६
 दाता मे पृथतीनां ८, ६५, १०
 दाहहाणो वज्रमिन्द्रो १, १३०, ४
 दाधार क्षेमं १, ६६, ३
 दाना मृगो न वारणः ८, ३३, ८; साम. १६९७; अथर्व.
 २०, ५३, २; ५७, १२
 दानाय मनः सोमपावक्ष १, ५५, ७
 दानासः प्रयुध्रवसः ८, ४६, २४
 दा नो अग्ने धिया रथि ७, १, ५
 दा नो अग्ने बृहतो दाः १, ७, ७; तै. सं. २, २, १२, ६
 दामानं विश्वचर्षणे ८, २३, २
 दाशराज्ञे परियत्ताय विश्व ७, ८३, ८
 दाशेन कस्य मनसा ८, ८४, ५; साम. १५५०
 दामपत्नीरहिगोवा १, ३२, ११; नि. २, १७
 दिदक्षन्त उपसो ३, ३०, १३
 दिदक्षेण्यः परि काष्टासु १, १४६, ५
 दिवः पीयूषसुप्तमं २, ५१, २; साम. १२२७
 दिवः पीयूषं पृथ्वी १, ११०, ८; साम. १४२४
 दिवक्षसो अग्निजिह्वा १०, ६५, ७
 दिवक्षसो धेनवो ३, ७, २
 दिवश्चित्ते बृहतो जातवेदः १, ५९, ५
 दिवश्चिदस्य वरिमा १, ५५, १
 दिवश्चिदा ते रुचयन्त ३, ६, ७
 दिवश्चिदा पृथ्वी ३, ३९, २
 दिवश्चिदा सोमवक्षेभ्यो १०, ७६, ५

दिवश्चिद् वा दुहितरं ४, ३०, ९
 दिवश्चिद्वोचनादधि ८, ८, ७
 दिवस्कण्वास हन्द्वा १, ४६, ९
 दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निः १०, ४५, १; वा. य. १२, १८;
 तै. सं. १, ३, १४, ५; ४, २, २, १; नि. ४, २४
 दिवस्पृथिव्या अधि भवेन्दो ९, ३१, २
 दिवस्पृथिव्या पर्योज ६, ४७, २७; अथर्व. ६, १२५, ९;
 वा. य. २९, ५३; तै. सं. ४, ६, ६, ५
 दिवस्पृथिव्योरव भा १०, ३५, २
 दिवा चित्तमः कृण्वन्ति १, ३८, ९; तै. सं. २, ४, ८, १
 दिवा यागित मरुतो भूम्यासि १, १६१, १४
 दिवि क्षयन्ता रजसः पृथिव्यां ७, ६४, १
 दिवि ते नामा परमो य ९, ७९, ४
 दिवि न केतुरधि १०, ९६, ४; अथर्व. २०, ३०, ४
 दिवि मे अन्यः पक्षो १०, ११७, ११
 दिविस्त्वशं यज्ञमस्माकं १०, ३६, ६
 दिवि स्वनो यतते भूम्योप १०, ७५, ३
 दिवेदिवे सप्तशीर्यमर्ष ६, ४७, २१
 दिवो धर्वा सुवन्स्य ४, ५३, २
 दिवो धर्वासि शुक्रः पीयूषः ९, १०९, ६; साम. ११४३
 दिवो धामभिर्वरुण ७, ६६, १८
 दिवो न तुभ्यमन्विमन् ६, २०, २
 दिवो न यस्य रेतसो दुचावाः १, १००, ३
 दिवो न यस्य विधतो ६, ३, ७
 दिवो न सर्गा असत्प्रमह्नां २, ९७, ३०
 दिवो न सानु पिप्पुषी ९, १६, ७
 दिवो न सानु स्तनवक्षविक २, ८६, ९
 दिवो नाके मधुजिह्वा ९, ८५, १०
 दिवो नाभा विचक्षणो ९, १२, ४; साम. ११९९
 दिवो नो वृष्टिं मरुतो ५, ८३, ६; तै. सं. ३, १, ११, ७
 दिवो मानं नोस्वदन् ८, ६३, २
 दिवो य स्कम्भो धरुणः २, ७४, २
 दिवो रुक्म उरुचक्षा ७, ६३, ४; तै. मा. २, ८, ७, ३
 दिवो वराहमरुतं १, ११४, ५
 दिवो वा सानु स्पृशता १०, ७०, ५
 दिव्यं सुपर्णं वायसं १, १६४, ५२; अथर्व. ७, ३९, १
 तै. सं. ३, १, ११, ३
 दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि ९, ९७, ३३
 दिव्यम्यः सदनं २, ४०, ४; तै. मा. २, ८, १, ५
 दिव्या आप अग्नि यदेनम् ७, १०३, २
 दिवाः सूर्यो न मितानि ३, ३०, १२

दीर्घासमपूर्व ३, १३, ५
 दीर्घ छद्मकृतं १०, १३४, ६; साम. १०९१
 दीर्घतन्तुर्दृष्टुक्षायमसिः १०, ६९, ७
 दीर्घतमा मासतेयो १, १५८, ६
 दीर्घते अस्वच्छुको ८, १७, १०; अथर्व. २०, ५, ४
 दुर्गाद्यो अक्षितिं खंयन्तो ७, १८, ८
 दुरो अक्षर्य १, ५३, २; अथर्व. २०, २१, २
 दुरोकचोचिः कतुर्ध १, ६६, ५
 दुर्गे विष्णुः सुगं कृषि ८, ९३, १०
 दुर्मन्त्राश्रुतस्य नाम १०, १२, ६; अथर्व. १८, १, ३४
 दुष्टन्ति ससकामुप ८, ७२, ७
 दुष्टान ऊर्ध्वित्यं २, १०७, ५; साम. ६७६
 दुष्टानः प्रानमिष्य ९, ४२, ४; साम. ७६०
 दुष्टीयन्मिप्रधितये युवाकुः १, १२०, ९
 दुष्णां सत्यं तव ६, ४५, २६
 दूर्ध्वं वो विष्णवेदसं ४, ८, १; साम. १२
 दूर्ध्वं किल प्रथमा १०, १११, ८
 दूर्ध्वं पणवो वरीयः १०, १०८, ११
 दूर्ध्वं वसतो ६, ३८, २
 दूर्ध्वं वसतो ७, ३३, २
 दूर्ध्वं वसतो ८, ५, १; साम. २१९
 दूर्ध्वं तन्नाम गुह्यं परावैः १०, ५५, १
 दृक्का धिद्वया अतु १, १२७, ४
 दृक्का धिधा वनस्पती ५, ८४, ३
 दृष्टेरिव तेऽवृकमस्तु ६, ४८, १८
 दृष्टान रुक्म रुधिरा १०, ४५, ८; वा. य. १२, १; २५;
 ते. सं. १, ३, १४, ५; ४, १, १०, ४; १, २, ४
 दृष्टोऽग्रे यो महिना १०, ८८, ७
 दूर्ध्वं वो अथ सवितारमेव ५, ४९, १
 दूर्ध्वं वो देवयज्यया ५, २१, ४
 देव त्वष्ट्यं १०, ७०, २
 देवदेवं राक्षसे चोदयन्ति ७, ७९, ५
 देवदेवं चोदयस्व दृष्ट्यं ८, १२, १९
 देवदेवं चोदयस्व देवदेवं ८, २७, १३; वा. य. ३३, ११
 देवं नरः सवितारं ३, ६२, ११
 देवं वहिर्वधमानं १, ३, ४
 देवयज्यतो यया मति १, ६, ६; अथर्व. २०, ७०, २
 देवस्त्वष्टा सविता विष्णुः ३, ५५, १५; मि. १०, ३४
 देवस्य वयं सविः सवीमनि ६, ७१, १; मि. ६, ७
 देवस्य सविपुत्र्यं ३, ६२, ११
 देवहितं जुगुप्स्रावणस्य ७, १०३, ९

देवा एतस्यामवदन्त पूर्वे १०, १०९, ४; अथर्व. ५, १७, ६
 देवाः कपोत इयिनो १०, १६५, १; अथर्व. ६, २७, १;
 नि. १, १७
 देवानां युगे प्रथमं १०, ७२, ३
 देवानां चक्षुः सुभागा वहन्ति ७, ७७, ३
 देवानां दूतः पुरुष ३, ५४, १९
 देवानां तु वयं जाना १०, ७२, १
 देवानामिद्वो महन् ८, ८३, १; साम. १३८
 देवानां परीक्षतीरवन्तु ५, ४६, ७; अथर्व. ७, ४९, १;
 ते. मा. ३, ५, १२, १; मि. १२, ४५
 देवानां भद्रा सुमतिस्तु १, ८९, २; वा. य. २५, १५;
 नि. १२, ३९
 देवानां माने प्रथमाविह १०, २७, २३; नि. २, २२
 देवान्त्वविष्टो अमृगान् १०, ६५, १५; ६६, १५
 देवान्वा यक्ष्णान् १, १८५, ८
 देवान्दुष्टे वृक्षवृक्षः १०, ६६, १
 देवाद्यो नः पतिषिष्यमानाः ९, ९७, २६
 देवाक्षिते अमृता जातवेदः १०, ६९, ९
 देवाक्षिते असुर्य २, २३, २
 देवाक्षिते असुर्याय पूर्वे ७, २१, ७
 देवास आयान् परदूरविभ्र १०, २८, ८
 देवास्तमा वरुण मित्रो १, ३६, ४
 देवास्तो हि यमा मनवे ८, २७, १४; वां. य. ३३, २४
 देवीं वाचमनयन्त देवाः ८, १००, ११; ते. मा. २, ४, १०;
 नि. ११, २९
 देवीः पञ्च गिरि नः कृणोत १०, १२८, ५; अथर्व. ५, ३, ६;
 ते. सं. ४, ७, १४, २
 देवी दिवो वृष्टिरा सुनि १०, ७०, ६
 देवी देवस्य रोदसी जमिनी ७, २७, ८
 देवी देवेभिर्जते यजत्रैः ४, ५६, २
 देवी यदि तविषी १, ५६, ४
 देवीद्वारे वि धयव्यय ५, ५, ५
 देवेन नो मनसा देव १, ११, २३; वा. य. ३४, २३
 देवेभिर्देवयिष्टे ८, १८, ४
 देवेभिर्मिषितो यक्षियेभिः १०, ८८, ३
 देवेभ्यः कमवृणीत भृत्यं १०, १३, ४; अथर्व. १८, ३, ४१
 देवेभ्यस्तथा मयाय कं ९, ८, ५; साम. ११८२
 देवेभ्यस्तथा ह्या पाजसे ९, १०९, २२
 देवेभ्यो हि प्रथमं ४, ५४, १; वा. य. ३३, ५४
 देवेनो देवयिष्टिर्नि पातु (०१ तन) १, १०६, ७
 देवेनो देवयिष्टिर्नि पातु (०१ नदि) ४, ५५, ७

देवो देवानामसि मित्रो १, ९४, १३
 देवो देवानपरिभूक्तेन १०, १२, २; अथर्व. १८, १, ३०;
 नि. ६, ४
 देवो देवाय धारयेन्द्राय ९, ६, ७
 देवो न यः पृथिवी १, ७३, ३
 देवो न यः सविता १, ७३, २
 देवो मयः सविता रामो ५, ४२, ५
 देवो वो द्रविणोदाः ७, १६, ११; साम. ५५, १५१३
 देवी पूर्तिर्दक्षणा देवयज्वा १०, १०७, ३
 देव्या होतारा प्रथमा न्युजे ३, ४, ७; ७, ८
 देव्या होतारा प्रथमा पुगेहित १०, ६६, १३
 देव्या होतारा प्रथमा विट्टरा २, ३, ७
 देव्या होतारा प्रथमा सुवाचा १०, ११०, ७; अथर्व. ५, १२, ७;
 वा. य. २९, ३२; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, १२
 दोहेन गामुप शिक्षा सखायं १०, ४२, २; अथर्व. १०, ८९, २
 घामिन्द्रो हरिपायसं ३, ४४, ३
 घावा चिदस्मै पृथिवी २, १२, १३; अथर्व. २०, ३४, १४
 घावा नः पृथिवी हूयं २, ४१, २०; तै. सं. ४, १, ११, ४;
 नि. ९, ३८
 घावा नो अथ पृथिवी १०, ३५, ३
 घावापृथिवी जनयन्नमि १०, ६६, ९
 घावाभूमौ अदिते ७, ६२, ४
 घावा यमसि पृथिवी १०, ४६, ९
 घावा ह क्षामा प्रथमे १०, १२, १; अथर्व. १८, १, २९
 घावो न यस्य पनयन्ति ६, ४, ३
 घावो न स्तुभिञ्जित २, ३४, २
 भुक्षं सुदालुं तविषीमिरावृत्तं ८, ८८, २; साम. ६८६; अथर्व.
 २०, ९, १; ४९, ५
 घुतयामां बृहतीमृतेन ५, ८०, १
 घुतानं वो अतिथिं स्वर्गं ३, १५, ४
 घुभिरक्नुमिः परिवान्त १, ११२, २५; वा. य. ३४, ३०;
 तै. आ. ४, ४२, ३
 घुभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं १०, ७, ५
 घुमत्तमं दक्षं धेनुस्मै ६, ४४, ९
 घुम्मी वां सोमो अञ्जिता ८, ८७, १
 घुम्नेषु पूतनाजये ३, ३७, ७; अथर्व. २०, १२, ७
 घौर्न य इन्द्रासि भूमायै ६, २०, १
 घौर्मं पिता जनिता नाभि १, १६४, ३३; अथर्व. ९, १०, १२;
 नि. ४, २१
 घौर्वः पिता पृथिवी १, १९१, ६
 ग्रीष्वा पृथिवी यजियासः ३, ६, ३

ग्रीष्वा नः पृथिवी च प्रवेतसा १०, ३६, २
 ग्रीष्वादेवामर्वा अहेः १, ५२, १०
 ग्रीष्वापितः पृथिवीमातर ६, ५१, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ५
 द्रवतः समुद्रमभि यजिगा १०, १२३, ८; साम. १८४८
 द्रवसमपश्य विपुणे चरन्तं ८, ९६, १४; अथर्व. २०, १३७, ८
 द्रवतश्चक्रन्द प्रथमो १०, १७, ११; अथर्व. १८, ४, २८;
 वा. य. १३, ५; तै. सं. ३, १, ८, ३; ४, २, ८, १;
 ९, ५; तै. आ. ६, ६, १
 द्रवतात उपसा ३, १४, ३
 द्रविणोदाः पिपीपति १, १५, ९; वा. य. २६, २२
 द्रविणोदा ददात नो १, १५, ८
 द्रविणोदा द्रविणस्तुरस्य १, २६, ८
 द्रविणोदा द्रविणसो ब्रावा १, १५, ७; नि. ८, २
 द्रापि वसानो यजतो दिवि ९, ८६, १४
 द्रुमं जिघांसं धवरममं ४, २३, ७
 द्रुहो निपत्तापृथनीचिदेवः १०, ७३, २
 द्रवजः सर्पिरासुतिः २, ७, ६; वा. य. ११, ७०; तै. सं.
 ४, १, ९, २
 द्रव्यं अग्ने रयिनो विशति ६, २७, ८
 द्वादश धूयदगोष्ठस्य ४, ३३, ७
 द्वादश प्रथयश्वा १, १६४, ४८; अथर्व. १०, ८४; नि. ४, २७
 द्वादशारं नहि तज्जराय १, १६४, ११; अथर्व. ९, ९, १५;
 नि. ४, २७
 द्वाविमौ वातौ वातः १०, १३७, २; अथर्व. ४, १३, १;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ७; तै. आ. ४, ४२, १
 द्वा सुपर्णां सयुजा सखाया १, १६४, २०; अथर्व. ९, ९, १०;
 नि. १४, ३०
 द्विता यदौ कीलासो १, १२७, ७
 द्विताय मृत्वाहसे ५, १८, २
 द्विता यो वृषदन्तमो ८, ९३, ३२; साम. १७९, १; तै. ब्रा.
 २, ७, १३, २
 द्विता वि वंशं सज्जा १, ६२, ७
 द्विता म्युर्गं मृत्नस्य २, ९४, २
 द्विषा सुनवोऽसुरं स्वर्गं १०, ५६, ६
 द्विषा होता विद्वेषु ३, ५५, ७
 द्विषं पञ्च जीजनस्यं वसा ४, ६, ८
 द्विषं पञ्च स्वयशसं ९, ९८, ६; साम. १३३०
 द्विषो नो विश्वतोमुखा १, २७, ७; अथर्व. ४, ३३, ७;
 तै. आ. ६, ११, २
 द्वे हदस्य क्रमणे स्वर्गो १, १५५, ५
 द्वे ते चक्रं सूर्यं १०, ८५, १६; अथर्व. १४, १, १६

द्वे मन्त्रार्चनवतः ७, १८, २२
 द्वे विरूपे चरतः स्वयं १, ९५, १; वा. य. ३३, ५; तै. ब्रा. २, ७, १२, २
 द्वेष्टि चश्चरप जाया १०, ३४, ३
 द्वे समीची विभूतध्वजं १०, ८८, १६
 द्वे श्रुती अष्टाणं पितृणां १०, ८८, १५; वा. य. १९, ४७; तै. ब्रा. १, ४, २, ३; २, ६, ३, ५; वा. ब्रा. १४, २, १, ४
 ध्वनं न स्वप्नं बहुलं यो अस्ते १०, ४२, ५; अथर्व. २०, ८९, ५
 धनुर्हस्तादादधानो १०, १८, ९; अथर्व. १८, २, ५९-६०; तै. ब्रा. ६, १, ३
 धन्याः सिद्धि र्वे धिपणाव ६, ११, ३
 धन्व प यत्कृतं च १०, ८६, २०; अथर्व. २०, १२६, २०
 धन्वना गा धन्वनाजि जये ६, ७५, २; वा. य. २९, ३९; तै. सं. ४, ६, ६, १; नि. ९, १७
 धन्वन्कोटः कृणुते गातुं १, ९५, १०
 धर्तो दिवः पवते कृतयोः २, ७६, १; साम. ५५८; १२२८
 धर्तो दिवो रजसस्पृष्ट ऊ ३, ४९, ४
 धर्तारो दिव क्षभवः १०, ६६, १०
 धर्मणा सिन्ध्रावक्षणा ५, ६३, ७
 धाता धातृणां सुवगन्त १०, १२८, ७; अथर्व. ५, ३, ९; तै. सं. ४, ७, १४, ३
 धामावन्ते कामिणं ३, ५२, १; साम. २१०; वा. य. २०, २९
 धामन्ते विश्वं सुवनमधि ४, ५८, ११; वा. य. १७, ९९
 धायोमिर्वा यो युज्येमिरकं ६, ३, ८
 धारयन्त आदित्यासो २, २७, ४; तै. सं. २, १, ११, ४
 धारावरा मरुतो २, ३४, १; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४
 धांसि कृण्वान ओषधीः ८, ४३, ७
 धियं वो अप्सु दधिबे स्वर्षा ५, ४५, ११
 धियं पूषा जिन्वतु २, ४०, ६; तै. ब्रा. २, ८, १, ६
 धिया चक्रे वरेण्यो ३, २७, ९; साम. १४७९
 धिया यद्वि धियवन्तः ४, २१, ६
 धिष्व वक्षं गमस्यो ६, ४५, १८
 धिष्या शवः धूर ये नः २, ११, १८
 धीमिः सातानि काण्वस्य ८, ४, २०
 धीमिरवर्जिरवर्तो ६, ४५, १२
 धीमिर्हिंश्वन्ति जाजिनं ९, १०६, ११; साम. ९४१
 धीरा त्वस्य महिना जर्णये ७, ८६, १
 धीरासः पदं कवयो नयन्ति १, १४६, ४
 धीरो हस्त्यस्य ८, ४४, २९
 धुनेतयः सुमकेतं ४, ५०, २; अथर्व. २०, ८८, २

धृत्य चां पर्वतां दासुषे ५, ५७, ३
 दृतवता आदित्या हविषा २, २९, १
 दृतवताः क्षत्रिया १०, ६६, ८
 दृतवतो धनदाः सोमसूदः ६, १९, ५
 दृष्टाश्चिद्रूपमनः ८, ६२, ५
 दृष्टासिच कलसो ६, ४७, ६; अथर्व. ७, ७६, ६
 धेनुः प्रानस्य कार्ग्यं ३, ५८, १
 धेनुं न त्वा सुववसे दृष्टुमन् ७, १८, ४
 धेनुष्ट इन्द्रं सृजता ८, १४, ३; साम. १८३६; अथर्व. २०, २७, ३
 धेनुर्जिन्वतमुत् ८, ३५, १८
 ध्रुव ज्योतिर्महितं ६, ९, ५
 ध्रुवं ते राजा वषणो १०, १७३, ५; अथर्व. ६, ८८, १
 ध्रुवं ध्रुवेण हविषा १०, १७३, ६; अथर्व. ७, २४, १; वा. य. ७, २५; तै. सं. ३, २, ८, ६
 ध्रुवा एव वः पितरो युगेयुगे १०, ९४, १२
 ध्रुवा धांभुवा पृथिवी १०, १७३, ४; अथर्व. ६, ८८, १; तै. ब्रा. २, ४, २, ८
 ध्रुवासु त्वासु क्षितिषु ७, ८८, ७
 ध्रुवस्योः पुरुषस्योः २, ५८, ३; साम. १०५९
 नृकिः पतिर्हिमंघवन् ८, ८८, ६
 नकिः सुदासो रथं ७, ३२, २०
 नकिरस्य शचीनां ८, ३२, १५
 नकिरस्य सहस्य १, २७, ८; साम. १४१६
 नकिरिन्द्रं स्वतुत्तरो ४, ३०, १; साम. २०३
 नकिरेषां निदिता मर्त्येषु ३, ३९, ४
 नकिरेवा मनीमसि १०, १३४, ७; साम. १७६
 नकिर्होवा जर्णये ७, ५६, २
 नकिष्ट एवा ब्रवा १, ६९, ७
 नकिष्टं कर्मणा नशाघम् ८, ७०, ३; साम. १४३; ११५५; अथर्व. २०, ९२, १८
 नकिष्टं कर्मणा नशाघ प्र ८, ३१, १७; तै. सं. १, ८, २२, ४
 नकिष्टवज्रधीतरो १, ८४, ६; साम. २५०
 नकीं वृषीक इन्द्रं ते ८, ७८, ४
 नकीर्मिन्द्रो निकर्तवे ८, ७८, ५
 नकीरेवन्तं सवयाव विग्वसे ८, २१, १४; साम. ११९०; अथर्व. २०, ११४, २
 नक्षोपासा वर्णसामेभ्याने १, ९६५, ५; वा. य. १२, २; १७, ७०; तै. सं. ४, १, १०, ४; ६, ५, १; ७, १२, १
 नक्षोपासा सुपेसासामिन् १, १३, ७
 नक्षत्रमरुणीः पूष्यं राद १, १११, १

नक्षत्रोता पति सध १, १७३, ३
 नक्षत्र इन्द्रमवसे ८, ५४, २
 न क्षोभीयां परिभवे २, १६, ३
 न वा ध्वजिगप १०, ४३, २, अथर्व. २०, १७, २
 न वा राजेन्द्र आ दधनः १, १७८, २
 न वा वसुभि यमते ६, ४५, २३; साम. १६६७; अथर्व.
 २०, ७८, २
 न वा स मानप जीवं जभार ४, २७, २
 न वेमन्तपपन ८, २, १७; साम. ७२०; अथर्व. २०, १८, २
 न जामवे तान्यो स्थियया ३, ३२, २; नि. ३, ६
 न त इन्द्र सुमतयो न रायः ७, १८, २०
 न तं राजानावदिते कुतश्चन १०, ३९, ११
 न तं विदाथ य इमा जजान १०, ८२, ७; वा. य. १७, ३२;
 तै. सं. ४, ६, २, २; नि. १४, १०
 न तं जिनन्ति बह्वो न दक्षा ४, २५, ५
 न तद्विवा न दृधिष्या ६, ५२, १
 न तं तिरमं चन त्यजो ८, ४७, ७
 न तमहो न दुरितां कुतः २, २३, ५
 न तमहो न दुरितं देवासो १०, १२६, १; साम. ७२६
 न तमहो न दुरितानि ७, ८२, ७
 न तमसं भ्रातयो ८, ७२, ४
 न तमभोति कश्चन १०, ६२, ९
 न तस्य मायया चन ८, २३, १५; साम. १०४
 न तस्य विश्वं तनु पु १०, ४०, ११
 न ता अर्वा रेणुकाटो अश्रुते ६, २८, ४; अथर्व. ४, २१, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ९
 न ता नशन्ति न दधाति ६, २८, ३; अथर्व. ४, २१, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ९
 न ता मिनन्ति मायिनो ३, ५६, १
 न तिष्ठन्ति न नि १०, १०, ८; अथर्व. १८, १, २; नि. ५, २
 न ते अदेवः प्रदिनो निवासते १०, ३७, ३
 न ते अन्तः शयसो धावस्य ६, २९, ५
 न ते गिरो अपि मृच्ये सुरस्य ७, २२, ५; साम. १७९९
 न ते व इन्द्राभ्यहमद्वय ५, ३३, ३; वा. य. १०, २२
 न ते वृरे परमा चिद्वर्जासि ३, ३०, २; वा. य. ३४, १९
 न ते वर्तास्ति राधत ८, १४, ४; अथर्व. २०, २७, ४
 न ते विष्णो जायमानो ७, ९९, २
 न ते सत्ता सख्यं वद्वेतत् १०, १०, २; अथर्व. १८, १, २
 न ते सख्यं न दक्षिणं ८, २४, ५
 न त्वद्वोता पूर्वो अग्ने ५, ३, ५
 न त्वा गभीराः पुनरुत सिन्धुः ३, ३२, १६

न त्वा देवास आशत ८, ९७, ९
 न त्वा वृन्तो अद्रयो ८, ८८, ३; साम. २९६
 न त्वा रासीषाभिदास्तये ८, १९, २६
 न त्वा वरन्ते अन्यया ४, ३२, ८
 न त्वावो अन्यो दिव्यो ७, ३२, २३; साम. ६८१; अथर्व.
 २०, १२२, २; वा. य. २७, ३६
 न त्वा शतं चन हुतो ९, ६१, २७; साम. १२१५
 नदं व ओद्वीनां ८, ६२, २; साम. १५१२; ऐ. भा. १, ११;
 न दक्षिणा वि चिकिते २, २७, ११; तै. सं. २, १, ११, ५
 नदं न भिन्नमसुया १, ३२, ८
 नदस्य मा रुधतः काम १, १७९, ४; नि. ५, २
 न दुहुतो मर्यो विन्दते ७, ३२, २१; साम. ८६८
 न देवानामति मृतं १०, ३३, ९
 न देवानामपिष्ठतः ८, ३१, ७
 न द्याव इन्द्रमौजसा ८, ६, १५
 न नूनमस्ति नोऽथः १, १७०, १; नि. १, ६
 न नूनं मन्त्राणामृणं ८, ३२, १६
 न पञ्चभिर्दशभिः ५, ३४, ५
 न पर्वता न नद्यो ५, ५५, ७
 नपाता शवसो मरः ८, २५, ५
 नपातो दुर्गहस्य मे ८, ६५, १२
 न पापासो मनामहे ८, ६१, ११; नि. ६, २५
 न पूर्णं मेयामसि १, ४२, १०
 नसीभिर्यो विवस्वतः ९, १४, ५
 न प्रमिये सवितुर्द्वयस्य ४, ५४, ४
 न भोजा मरुतं १०, १०७, ८
 नम इन्द्रं नम आ विवासं ६, ५१, ८
 नम इन्द्रेण सख्यं १, १८, ८
 नमः पुरा ते वरुणोत २, २८, ८
 न मख्यो सुभसत्तरा १०, ८६, ६; अथर्व. २०, १२६, ६
 नमसेतुप सीदत ९, ११, ६; साम. १४४६
 नमस्ते अग्न भोजसे ८, ७५, १०; साम. ११, १६४८
 तै. सं. २, ६, ११, २
 नमस्यत हव्यदाति स्वध्वरं २, ८, ८
 न मा गरुडो मातृता १, १५८, ५
 न मा तमन्न भ्रमन्नोत २, ३०, ७
 न मा मिमेथ १०, ३४, २
 न मृगुरासीदमृतं न १०, १२९, २; तै. ब्रा. २, ८, ९, ४
 नि. ७, ३
 न मृषा आन्तं यद्वन्ति देवाः १, १७९, ३
 नमो दिवे वृहते रोदसीम्या १, १३६, ६

नमो महद्भयो नमो १, २७, १३; नि. ३, २०
 नमो मित्रस्य वरुणस्य १०, ३७, १; वा. य. ४, ३५;
 तै. सं. १, २, ९, १
 नमो वाके प्रस्थिते ८, ३५, २३
 न य ह्यपन्ते जनुषोऽया ६, ६६, ४
 न यं रिषवो न रिषण्यवो १, १४८, ५
 न यं विविक्तो रोदसी ८, १२, २४
 न यं शुक्रो न दुरासी ८, २, ५
 न यं हिंसन्ति धीतयो ७, ३४, ३
 न यः संपृच्छे न पुनर्हवीतये ८, १०१, ४
 न यजमान रिपसि ८, ३१, १६; तै. सं. १, ८, २२, ४
 न यं अरमि वारवो ६, २४, ७
 न यस्वरो नाम्बर २, ४१, ८; वा. य. २०, ८२
 न यगुश चक्रमा कञ्च नूनं १०, १०, ४; अथर्व. १८, १, ४
 न यं दिव्यस्तित्ति १, २५, १४
 न यं बुध्ना वरुणे ८, ६६, २; साम. ६८८
 नयसीह्वति द्विषः ६, ४५, ६
 न यस्य ते शवसान ८, ६८, ८
 न यस्य देवा देवता १, १००, १५
 न यस्य धावापृथिवी भनु १, ५२, १४
 न यस्य धावापृथिवी न अयम् १०, ८९, ६; नि. ५, ३
 न यस्य वत्सो जनुषा न्वस्तित्ति ४, २०, ७
 न यस्य सातुर्जनितो ४, ६, ७
 न यस्तेन्द्रो वरुणो २, ३८, ९
 न यातव इन्द्र जनुषुर्नः ७, २१, ५; नि. ४, १९
 न युष्मे बाजवन्धवो ८, ६८, १९
 न ये विवः पृथिव्या १, ३३, १०
 न योरुपदिन्द्रम्यः १, ७४, ७
 न यो वराय मरुतां १, १४३, ५
 नरा गौरव विष्णुर्न तुपाणा ७, ६९, ६
 नरा वंसिष्ठावप्रये १०, १४३, ३
 नरा वा वंसं पूषणमगोषं १०, ६४, ३
 नराणां वंसि वंसि वंसि १, १०६, ४
 नराणां वंसि वंसि १, १८, ९
 नराणां वंसि वंसि २, ३, २
 नराणां वंसि वंसि ५, ५, १
 नराणां वंसि वंसि १, १३, ३; साम ११४९
 नराणां वंसि वंसि ७, २, २; वा. य. २९, २७; तै. भा.
 ३, ६, ३, ६; नि. ८, ७
 नराणां वंसि वंसि १०, १८२, २
 न रेवता यजिना सव्यमिन्द्रः ४, २५, ७

नरो ये के वासवा १०, २०, ८
 नवमवासः सुवसोमास इन्द्रं ५, २९ १२
 नवं नु स्तोममन्त्रये ७, १५, ४; तै. भा. २, ४, ८, १
 नव यदस्य नवति च भोगान् ५, २९, ६
 नव यो नवति पुरो ८, ३३, २; साम. १४५१; अथर्व. २०, ७, २
 न वा अरण्यानिर्हन्ति १०, १४६, ५; तै. भा. २, ५, ५, ७
 न वा उ पृथग्नियसे १, १६२, २१; वा. य. २३, १६;
 २५, ४४; तै. सं. ४, ६, ९, ४; तै. भा. ३, ७, ७, १४
 न वा उ ते सत्त्वा तन्वं १०, १०, १२; अथर्व. १८, १, १३-१४
 न वा उ देवाः क्षुधमिन्द्रं १०, ११७, १
 न वा उ मां वृज्जे वारयन्ते १०, २७, ५
 न वा उ सोमो हविर्न ७, १०४, १३; अथर्व. ८, ४, १३
 नवानां नवतीनां १, १९१, १८
 नवा नो अन्न आ नर ५, ६, ८
 न वि जानामि १, १६४, ३७; अथर्व. ९, १०, १५; नि.
 ७, ३; १४, २२
 न वीरुषे नमते न स्थिराय ६, २४, ८
 न वेपसा न तन्यतेन्द्रम् १, ८०, १२
 न वो गुहा चक्रम् १०, १००, ७
 नवीनवो अयति जायमानो १०, ८५, १९; अथर्व.
 ७, ८१, १; १४, १, २४; तै. सं. २, ३, ५, ३;
 ४, १४, १; नि. ११, ६
 नयं तदुक्त्यं हितं १, १०५, १२
 न संस्कृतं प्र मिमीतो ५, ७६, २; साम. १७५३
 न स जीयते नहवो ५, ५४, ७
 न स राजा इवयते यस्मिन् ५, ३७, ४
 न स सन्ना यो न द्वाति सय्ये १०, ११७, ४
 न स स्वो वक्षो वरुण भुविः ७, ८६, ६
 न सायकस्य चिकिते अनासः ३, ५३, २३; नि. ४, १४
 न सीमदेव आपदिवं ८, ७०, ७; साम. २६८
 न सेवो वस्य रम्भे १०, ८६, १६; अथर्व. २०, १२६, १६
 न सेवो वस्य रोमनां १०, ८६, १७; अथर्व. २०, १२६, १७
 न सोम इन्द्रमसुतो ७, २६, १
 नहि प्रमायारणः सुतोवः ७, ४, ८; नि. ३, ३
 नहि ते अग्ने वृषभ ८, ६०, १४
 नहि ते क्षत्रं न सहो १, २४, ६
 नहि ते पूर्वमक्षिपव ३, १६, १८; साम. ७०७
 नहि ते वृर राघवो ८, ४६, ११
 नहि तेनाममा वन १०, १८५, २; वा. य. ३, ३२
 नहि त्वा रोदसी उमे १, १०, ८
 नहि त्वा वृर देवा ८, ८१, ३; साम. ७३०

नहि स्वा शूरो न तुरो ६. २५, ५
 नहि देवो न मर्त्यो १, १९, २
 नहि तु ते महिमानः समस्या ६, २७, ३
 नहि तु यावधीमसि १. ८०, १५
 नहि मन्धुः वीरुषेय ८, ७१, २
 नहि मे अक्षिपन्न १०, ११९, ६
 नहि मे अस्त्वज्या ८, १०२, १९
 नहि मे रोदसी उभे १०, ११९, ७,
 नहि व ऊतिः घृतनासु ७, ५९, ४
 नहि वः समुर्विदिदे १, ३९, ४
 नहि वक्ष्मसं चन ७, ५९, ३; साम. २४१
 नहि वां वमयामहे ८, ४०, २
 नहि वामस्ति वृके १, २२, ४
 नहि वो अस्त्वर्भको ८, ३०, १
 नहि पल्लव नो मम ८, ३३, १६
 नहि म यद वः पुरा ८, ७, २१
 नहि ममा ते ज्ञाते चन ४, ३१, ९
 नहि स्फूर्ध्वतया यातमस्ति १०, १३१, ३; अथर्व. १०, १२५, ३
 नही तु वो मरुतो अम्यक्से १, १६७, ९
 नक्षत्रं नृवो त्वत् ८, २४, १२
 नक्षत्रं पुरा चन ८, २४, १५; साम. १५११
 नक्षत्रं यत्नाकरं ८, ८०, १
 नक्षत्रा नाम गृभ्यामि १०, १४५, ४; अथर्व. ३, १८, ३
 नाकस्य दृष्टे अधि १, १२५, ५
 नाके सुपर्णसुपपत्तिवांसं ९, ८५, ११
 नाके सुपर्णसुप यत्पतम्तं १०, १२३, ६; साम. ३२०, १८४६;
 अथर्व. १८, ३, ६६; तै. ब्रा. २, ५, ८, ५; तै. ब्रा. ६, ३, १
 नाना चक्राति यस्या ३, ५५, ११
 नानानं वा उ नो धियो ९, ११२, १
 नाना हि स्वा हवमाना १, १०२, ५
 नाना ह्यस्रजसे ६, १४, ३
 नानीकसि दुष्ये १, ३८, ५
 नापाभूत न वो ४, ३४, ११
 नाभा नाभि न आ ददे ९, १०, ८; साम. ११२६
 नाभा पृथिव्या धरुणो ९, ७२, ७
 नाभिं यज्ञानां सदनं ६, ७, २; साम. ११४२
 नाभ्या आलीदन्तर्क्षं १०, ९०, १४; अथर्व. १९, ६, ८;
 वा. य. ३२, १३; तै. आ. ३, १२, ६
 नामानि ते शतक्रतो ३, ३७, ३; अथर्व. २०, १९, ३
 नावा न क्षोदः प्रदिशः १०, ५६, ७
 नावेव नः पारयन्तं २, ३९, ४

नासत्याभ्यां बर्हिषि १. ११६, १
 नासत्या मे विवरा बन्धुवृद्धा ३, ५४, १६
 नासदासीन्नो १०, १२९, १; तै. ब्रा. २, ८, २, ३; वा. ब्रा.
 १०, ५, ३, २
 नास्माकमस्ति तत्तरः ८, ६७, १९
 नास्मै विदुषु तन्पुत्रः १, ३२, १३
 नास्य यतां न तृता ६, ६६, ८
 नाहं वेद आतृत्वं नो १०, १०८, १०
 नाहं तं वेद दुभ्यं वभरतः १०, १०८, ४
 नाहं तं वेद य हति ब्रवीति १०, २७, ३
 नाहं तन्तुं न वि जानाम्येतुं ६, ९, २
 नाहमनो निरया ४, १८, २
 नाहमिन्द्राणि राख १०, ८६, १२; अथर्व. १०, १२६, ११;
 तै. सं. १, ७, १३, २; नि. ११, ३९
 नि काव्या वेधसः शश्वत् १, ७२, १; तै. सं. २, २, १२, १
 निरुमणं निषदं विवर्तनं १, १६२, १४; वा. य. १५, १८;
 तै. सं. ४, ६, ९, १
 निस्तानं पिष्टाः पुरुसंभृतं ८, ६६, ४
 नि गम्यता मनसा सेतुर्द्वैः ३, ३१, ९
 नि गम्यवोऽनवो दुष्टात्र ७, १८, १४
 नि गावो गोष्ठे असद्वत् १, १९१, ४; अथर्व. ६, ५२, २
 नि प्रामासो ज्विषत् १०, १७७, ५
 निचेतारो हि मरुतो गुणन्तं ७, ५७, २
 नि तद्विधेऽनं परं च १०, १२०, ७; अथर्व. ५, २, १;
 २०, १०७, २
 निरिषि यो वारणमजम् ६, ४, ५
 नि तिग्ममम्बुं ८, ७२, २
 नि तिग्मानि आशयन् १०, ११६, ५
 निर्यं न सुतुं मनु विभ्रत १, १६६, २
 निर्यज्ञाकम्यास्त्वपत्तिर्वत् १०, ३१, ४
 निर्यस्तोत्रो वनस्पतिः ९, १२, ७; साम. १२०२
 निर्ये पिन्नु यं सदनं १, १४८, ३
 नि स्वा दृषे वर वा ३, २३, ४
 नि स्वा दृषे वरेण्यं ३, २७, १०
 नि स्वा मय्य विष्पते ७, १५, ७; साम. २६
 नि त्वामसं मनुर्वि १. ३६, १९; साम. ५४
 नि स्वा यज्ञस्य साचनं १, ४४, ११; तै. ब्रा. २, ७, १२, १
 नि स्वा बसिष्ठा अह्नव १०, १२२, ८
 नि स्वा होतासृष्टिर्जं १, ४५, ७
 नि दुरोणे अय्यो मर्त्यानां ३, १, १८
 नि दुर्गं इन्द्रं अयिष्मिन्नाम् ७, २५, २

निधीयमानमपगूहमप्यु १०, ३२, ६
 नि नो होसा वरेण्यः १, २६, १
 नि पर्वतः साधप्रयुष्ठन् २, ११, ८
 नि परस्मात्तु द्रित स्वभूयन् १०, ४६, ६
 निमिषभिज्जदीयसा ८, ७३, २
 नि यथाभाय घो गिरिः ८, ७, ५
 नि यमुदेये नियुतः सुदान् १, १८०, ६
 नि वद् वृणाक्षि शसनस्य मूर्ध १, ५४, ५; नि. ५, १६
 निरुत्पन्नो ग्रामजितो यथा ५, ५४, ८
 निरुत्पन्नायवा गदि २, ४१, १; वा. य. १७, २९
 निरुत्पन्ना नि युतः स्थाईवी ७, २१, ५
 नि येन मुष्टिहल्लया १, ८, २; अथर्व. २०, ७९, १८
 नि वे रिणम्योजसा ५, ५६, ४
 निरनयो वरुणमिहस्यः ८, ३, २०
 निराधिपतिरिभ्य जा ८, ७७, ६; नि. ६, ३४
 निराहावाङ्मणोत्तन १०, १०१, ५; तै. सं. ४, २, ५, ५
 निरिजानो वि धावति ९, १४, ४
 निरिन्द्र वृहतीभ्यो ८, ३, १९
 निरिन्द्र भूम्या अधि १, ८०, ४
 निरुत्पन्नमस्युतोपसं १०, १२७, ३
 निर्मयितः सुचित जा ३, २३, १
 निर्मांवा ऋ त्वे अमुता अमृवन् १०, १२४, ५
 निर्यत्पूतेव स्वचितिः सुचित ७, ३, ९
 निर्वर्दी शुभ्रान्महिषस्य १, १४१, ३
 निरुत्पन्नो अशालीः ४, ४८, १
 नि वर्तस्व मातु गाता १०, १९, १
 नि वेवेति पळितो वृत् ३, ५५, ९
 नि वो यामाव मातुषो १, ३७, ७
 नि सन्नोः सोम वृष्यं १, १९, ७
 नि शुष्ण इन्द्र पर्जसि ८, ६, १४
 नि शुष्ममिन्द्रवेपां ९, ५२, ४
 निष्कर्मण क्रमवो गामपिंश १, ११०, ८
 निष्कर्मणो गामरिणीत् १, १६१, ७
 नि पलात एतन्नो १, २५, १०; वा. य. १०, २७, २०, २;
 तै. सं. १, ८, १६, १; तै. जा. १, ७, १०, २;
 २, ६, ५, १
 नि बीमिदन्न गुह्या ३, ३८, ३
 नि शु क्रान् जनानां ८, ५, १३
 नि शु सीद गणपते गणेषु १०, ११२, ९
 नि शु नमातिमर्षि १, १२९, ५
 निष्कं वा वा कृण्वते ८, ४७, १५

नि द्वापया मिथुदसा १, २९, ३; अथर्व. २०, ७४, ३
 निष्पिच्वरीरोपचीराप ८, ५९, २
 निष्पिच्वरीसा भोवधीरुता ३, ५५, २२
 नि सर्वसेन इयुधीर १, ३३, ३
 नि सामनामिधिरामिन्द्र ३, ३०, ९
 नि होता होतृपवने २, ९, १; वा. य. ११, ३६, तै. सं.
 ३, ५, ११, १; ४, १, ३, ३
 नीचावया अमवद् वृत्रपुत्र १, ३२, ९
 नीचा वर्तत उपरि १०, ३४, ९
 नीचीनवारं वरुणः कवचं ५, ८५, ३; नि. १०, ४
 नीललोहितं भवति १०, ८५, २८; अथर्व. १४, १, २६
 नू अभ्यन्ना चिद्विजः ८, २४, ११
 नू ह्या ते दूर्वा च १, १३२, ४
 नू इन्द्र राये वरिवस्कुपी नः ७, २७, ५
 नू इन्द्र धार स्ववमान ७, १९, ११; अथर्व. २०, ३७, ११
 नू गुणानो गुणते प्रनराजन् ६, ३९, ५
 नू च पुरा च सवने रथीणां १, ९६, ७; नि. ४, १७
 नू चित्स ज्ञेयते जनो नरेपन् ७, २०, ६
 नू चित्सहोजा अस्तो १, ५८, १
 नू चित्स इन्द्रो मघवा ७, २७, ४
 नू चित्सु ते मय्यमानस्य ७, २२, ८; अथर्व. २०, ७३, २
 नू त आमिरमिधिमिः ५, ३८, ५
 नू ते पूर्वस्वावलो २, ४, ८
 नू त्वा इतिन्द्र ते वयं ८, २१, ७
 नू त्वामस ईमहे वसिष्ठाः ७, ७, ७, ८, ७
 नू देवासो वरिवः कर्तना नः ७, ४८, ४
 नू न इति वार्यमासा ५, १७, ५
 नू न इन्द्रा वरुणा गुणानां ६, ६८, ८
 नू न एहि वार्यमस्रे ५, १६, ५
 नूनं सा ते प्रति वयं जरिति २, ११, २१; १५, १०; १६, ९;
 १७, ९; १८, ९; १९, ९; २०, ९; नि. १, ७
 नूनं तदिन्द्र वदि नो ८, १३, ५
 नूनं न इन्द्रा पराय च ३, ३३, ५
 नूनमर्थं विहायसे ८, २३, २४
 नूनं पुनानोऽपिभिः परि खव ९, १०७, २; साम. १२१४
 नू मयसे मवीयसे ९, ९, ८
 नू मन्त्रं पुकवाजानिक्ली ६, १०, ५
 नू नस्तं रथिरो देवसोम ९, ९७, ४८
 नू नो अन्न ऊनये सवायसा ५, १०, ६
 नू नो अन्नोऽहकेभिः स्वचित ६, ४, ८
 नू नो गोमहीवन्देहि ७, ७५, ८

नू नो रयिं रयं चर्पणिमां ६, ४९, १५
 नू नो रयिं षप माख ९, ९३, ५; नि. ६, १८
 नू नो रयिं पुर्वीरं वृहन्तं ४, ४४, ६; अथर्व. २०, १४३, ६
 नू नो रयिं महाभिन्दो ९, ४०, ३; साम. ९२६
 नू नो राख सहस्रवत् ३, १७, ७
 नू म आ वाचमुप याहि ६, २१, ११
 नू मन्वान एषां ५, ५२, १५
 नू मतो द्यते सनिष्यन् ७, १००, १, तै. आ. २, ४, ३, ४
 नू मिश्रो वरुणो अयमा नः ७, ६२, ६; ६३, ६
 नू मे गिरो नासत्याहिना ८, ८५, ९
 नू मे मन्वापयन् उच्छ्रमाधि ७, ६७, १०; १०, २५
 नू मे हवमा श्रुणुतं युवाना ७, ६७, १०; ६९, ८
 नू रोदसी अभिष्टुते वसिष्ठः ७, ३९, ७, ४०, ७
 नू रोक्षसी अहिना बुध्वेन ४, ५५, ६
 नू रोदसी वृहज्जिर्नो ४, ५६, ४
 नू द्युत इन्द्र नू युगानः ४, १६, २१, १७, २१, १९, ११,
 २०, ११; २१, ११, २२, ११; २३, ११, २४, ११
 नू छिरं मरुतो वीरवर्चं १, ६४, १५
 नू सघानं दिव्यं ६, ५१, १२
 नू वक्षसं त्वा वयं ९, ८, ९; साम. ११८५
 नू वक्षसो अभिमिषन्तो १०, ६३, ४
 नू चक्षा एष दिवो मध्व १०, १३९, २; वा. य. १७, ५९;
 तै. सं. ४, ६, ३, ३
 नू चक्षा रक्षः परि पद्य १०, ८७, १०; अथर्व. ८, ३, १०
 नू णासु त्वा नू तमं गीर्भिः ३, ५१, ४
 नू धृतो अद्रिषुनो बर्हिषि ९, ७२, ४
 नू वाहुभ्यां चोदितो धारया ९, ७२, ५
 नू भिषंतः सुतो ८, २, २; साम. ७३५
 नू भिर्यमानो जज्ञानः पूतः ९, १०९, ८
 नू भिर्यमानो हयतो विचक्ष २, १०७, १६; साम. ८५८
 नू वक्ष इन्द्र नू तमाभिरूतो ६, १९, १०; नि. ६, ६
 नू वक्षसा मनोयुना ८, ५, २
 नू वक्षसो सवमिद्वेक्षस्मै ६, १, १२; तै. आ. ३, ६, १०, ५
 नेतार क पु णस्त्रितो १०, १२६, ६
 नेमिं नमगि चक्षसा ८, ९७, १२; साम. ९३१; अथर्व.
 २०, ५४, ३
 नेशासमो दुषितं ४, १, १७
 नेह अद्र रक्षस्त्रिने ८, ४७, १२
 नेतावद्व्ये मरुतो ययेमे ७, ५७, ३
 नेतावदेना परो अन्यदस्ति १०, ३१, ८
 न्यक्तून्मयिनो ७, ६, ३

न्यक्तून्मयिष्यन्त १०, १०२, ५; नि. ९, २३
 न्यक्षि जातवेदसं होत्रवा ५, २६, ७
 न्यक्षि जातवेदसं दधवा ५, २२, २
 न्यन्ते नयसा वचः ८, ३९, २
 न्यन्तालोऽव वाहि १०, ६०, ११; अथर्व. ६, ९१, २
 न्यन्तयस्य सूर्येति १, ३०, १९
 न्यर्तुदस्य विष्टं ८, ३२, ३
 न्यस्मै देवी स्वधितिर्जिह्वा ५, ३२, १०
 न्याविष्यदिलीविनास्य १, ३३, १२; नि. ६, १९
 न्यु प्रियो मनुष्यः ७, ७३, २
 न्यु पु वाचं १, ५३, १; अथर्व. २०, २१, १
 एष्टेव चर्चरं आरं १०, १०६, ७
 एक्ष जना मम होत्रं शुषन्तां १०, ५३, ५;
 एक्ष पदानि रूपो अन्वरोहम् १०, १३, ३; अथर्व. १८, ३, ४०
 एक्षपादं पितरं द्वादशाङ्गतिं १, १६४, १२; अथर्व. ९, ९, ११
 एक्षारे चक्रे परिवर्तमाने १, १६४, १३; अथर्व. ९, ९, ११;
 नि. ४, २७
 एवक्षमक्तमसुरस्य १०, १७७, १; तै. आ. ३, ११, १०
 एवक्षो वाचं मनसा १०, १७७, २; तै. आ. ३, ११, ११
 एताति कुषुवृणाच्या १, २९, ६; अथर्व. २०, ७४, ६
 एतिर्भव वृहत्तमवृत्तानां ३, ३१, १८
 एतिर्ब्रह्मचर्या १, ४४, ९
 एतो जगार प्रत्यञ्चं १०, २७, १३; नि. ६, ६
 एलीवन्तः सुता इम ८, ९३, २२; नि. ५, १८
 एलीव पूर्वहृतिं १, १२२, २
 एष एकः पीपाय तस्करो ८, २९, ६
 एषस्वयः परिपातं ६, ४२, ८; वा. य. ३४, ४२; तै. सं.
 १, १, १४, २; नि. १२, १८
 एव देवस्य नमसा ६, १, ४; तै. आ. ३, ६, १०, २;
 नि. ४, १९
 एव देवस्य मीळहुषो ८, १०२, १५; साम. १५७२
 एदापणौरावतो ८, ६४, २; साम. १३५५; अथर्व. २०, ९१, १
 एदे इव निहिते दक्षे ३, ५५, १५
 एदेपदे मे जरिमा निधायि ५, ४१, १५
 एषा वस्ते प्रकृष्टाः ३, ५५, १४
 एनायं तद्विना ८, ५७, ३; अथर्व. २०, १४३, १
 एन्य भा दुर्विरच्छता ८, ३२, १८
 एन्य इतुप गायत ८, ३२, १७
 एन्यं एन्यमिस्तोतारः ८, २, २५; साम. १२३; १६५७
 एन्यासं जातवेदसं ८, ७४, ३; साम. १५६६

पटुक्षेप्यमिन्द्र स्वे क्षोजः ५, ३३, ६
 पमाथ क्षां मधि ६, १७, ७
 पयस्वतीरोपधयः १०, १७, १४; अथर्व. ३, २४, १;
 १८, ३, ५६; तै. सं. १, ५, १०, १
 पर ऋणा सावीः २, २८, ९
 परः सो अस्तु तन्वा ७, १०४, ११; अथर्व. ८, ४, ११
 परं मृत्यो अनु १०, १८, १; अथर्व. १२, १, २१; वा. य.
 ३५, ७; तै. मा. ३, ७, १४, ५; तै. आ. ३, १५, २,
 ६, ७, ३; नि. ११, ८
 परशुं चिह्नि तपति ३, ५३, २२
 परत्या अधि संवतो ८, ७५, १५; वा. य. ११, ७१; तै. सं.
 २, ६, ११, १४, १, ७, २
 पराकाशाधिद्विवाः ८, १२२, २७
 परा गावो यवसं कश्चिद् ८, ४, १८
 परा चिच्छीर्षा बह्वृत्स्व इन्द्र १, ३३, ५
 परा शुद्धस्व मघवन्मित्रान् ७, ३२, २५
 परा वेदि शामुख्यं १०, ८५, २९; अथर्व. १४, १, २५
 पराध देवा वृजिनं १०, ८७, १५; अथर्व. ८, ३, १४
 परा पूर्वेषां सभ्या वृणक्ति ६, ४७, १७
 परा मे यस्मिन् नीतयो १, २५, १६
 परावतीनामग्नेति पायः १, ११३, ८
 परावतीं मातरं ४, १८, ३
 परा याहि मघवन् ३, ५३, ५
 परावर्तं नास्तथा २, ११७, ९
 परावतो ये द्विषिष्यन्ते १०, ६३, १
 परा वीरास एतन् ५, ६१, ४
 परा व्यक्तो अरुणो ९, ७१, ७
 परा बुद्ध्या अयासो १, १६७, ४
 परा श्रुणीहि तपसा १०, ८७, १४; अथर्व. ८, ३, १३
 परा ह यस्मिन् १, ३९, ३
 परा हि मे विमग्धवः १, २५, ४
 परा ह्यिन्द्र जावति १०, ८६, १; अथर्व. २०, १२६, १
 परि कोनं मधुहयुवं ९, १०३, ३; साम. ५७७
 परिक्षिता पिता १०, ६५, ८
 परि विमर्तो हविर्ग १०, ३१, २
 परि जः शर्मयन्त्या ९, ४१, ६; साम. ८९७
 परि मेवा मतीनां ९, १०३, ४
 परि नो अन्नमश्नन्ति ९, ६१, ३; साम. १२११
 परि नो देववीर्ये ९, ५४, ४
 परि नो बाह्यमनुः ९, ६४, १८
 परि नो वृणजघ्ना ८, ४७, ५

परि नो हेती रुद्रस्य वृज्याः २, ३३, १४; वा. य. १६, ५०;
 तै. सं. ४, ५, १०, ४
 परि मृन्धि पणीनां ६, ५३, ५
 परि ते जिग्युषो यथा ९, १००, ४
 परि ते वृक्षभो रयो ४, ९, ८; वा. य. ३, ३६
 परि त्मना मित्रहृतेति ४, ६, ५
 परि त्वं हर्षते हरि ९, ९८, ७; साम. ५५२; १३२९; १६८१
 परि त्रिधातुरध्वरं ८, ७२, ९
 परि त्रिविष्टयध्वरं ४, १५, २; तै. मा. ३, ६, ४, १
 परि रथा गिर्वणो गिर १, १०, १२; वा. य. ५, २९; तै. सं.
 १, ३, १, २
 परि रथामे पुरं वयं १०, ८७, २२; अथर्व. ७, ७१, १;
 ८, ३, २२; वा. य. ११, २६; तै. सं. १, ५, ६, ४;
 ४, १, २, ५
 परि दिव्यानि मर्त्येभ्यः ९, १४, ८
 परि देवीरनु स्वधा ९, १०३, ५
 परि धुम्सं सहसः ९, ७१, ४
 परि धुम्सः सनध्विः ९, ५२, १; साम. ४९६
 परि धामानि यानि ते ९, ६६, ३
 परि पूषा पुरस्ताद् ६, ५४, १०; अथर्व. ७, ९, ४
 परि प्रजातः ऋवा १, ६९, २
 परि प्र अन्वेन्द्राय तोम ९, १०९, १; साम. ४९७; १३६७
 पतिप्रयन्तं वरुणं सुवसत् ९, ६८, ८
 परि प्र तोम ते रतो ९, ६७, १५
 परि प्राप्तिष्यदकविः ९, १४, १; साम. ४८६
 परि प्रियः कलतो ९, ९६, ९
 परि प्रिया विवः कविः ९, ९, १; साम. ४७६; ९३५
 परि यत्कविः काष्ठा ९, ९४, ३
 परि यत्काष्ठा कविः ९, ७, ४; साम. ११३१
 परि यद्विन्द्र रोदसी जमे १, ३३, ९
 परि यदेवामेको १, ६८, २
 परि यो रश्मिना दिवो ८, २५, १८
 परि यो रोदसी जमे ९, १८, ६
 परि बाजपतिः कविः ४, १५, ३; साम. ३०; वा. य. ११, २५;
 तै. सं. ४, १, २, ५; तै. मा. ३, ६, ४, १
 परि बाजे न बाजुं ९, ६३, १९
 परि वाराण्ययवा ९, १०३, १
 परि विभानि वेतसा ९, २०, ३; साम. ९७०
 परि विभानि सुधितानिः ३, ११, ८
 परि विष्टं आहुषं विवतः १, ११६, २०
 पतिवृक्षेन पतिविष्टं १०, १०९, ११

परि वो विश्वतो दध १०, १९, ७
 परिवधं धरणस्य ७, ४, ७; नि. ३, २
 परिकृण्वन्निकृन्ति ९, ३९, २; साम. ८९९
 परिकृतास इन्द्रवो योयेव ९, ४६, २
 परि ष्य सुवानो अक्ष इन्द्रुः ९, ९८, ३; साम. १२४०
 परि ष्य सुवानो अम्यय ९, ९८, २
 परि सन्नेत्र पशुमान्ति ९, ९२, ६
 परि ससिर्न वाजसुः ९, १०३, ६
 परि सुवानास इन्द्रवो ९, १०७, ३; साम. १३१५
 परि सुवानास इन्द्रवो ९, १०, ४; साम. ४८५; ११२२
 परि सुवानो गिरिण्याः ९, १८, १; साम. ४७५; १०९३
 परि सुवानो हरिरंशुः ९, ९२, १
 परि सोम ऋतं वृद्ध ९, ५६, १
 परि सोम म धन्वा ९, ७५, ५; नि. ४, १५
 परि स्पशो वरुणस्य ७, ८७, ३
 परि हि य्मा पुरुहूतो ९, ८७, ६
 परिहृतेदना जने ८, ४७, ६
 परी घृगा चरति १, ५२, ६
 परीतो वायवे सुतं ९, ६३, १०
 परीतो विश्वता सुतं सोमो ९, १०७, १; साम. ५१२;
 १३१३; वा.य. १२, २; तै. ब्रा. २, ६, १, १
 परीमे गामनेवत १०, १५५, ५; अथर्व. ६, २८, २; वा.य.
 ३५, १८
 परेयिवांसं प्रवतो १०, १४, १; अथर्व. १८, १, ४९; तै. आ.
 ६, १, १; नि. १०, २०
 परेहि बिभ्रमस्तृतं १, ४, ४; अथर्व. २०, ६८, ४
 परो दिवा पर एना १०, ८२, ५; वा. य. १७, २९; तै. सं.
 ४, ६, २, २
 परो मात्रसृचीषमं ८, ६८, ६
 परो मात्रया तम्बा ७, ९९, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, २
 परो यरवं परम आ जमिण्याः ५, ३०, ५
 परो हि मर्त्यैरसि ६, ४८, १९
 पर्जन्यः पिता महिषस्य ९, ८२, ३; साम. १३१७
 पर्जन्यवाता वृषभा ६, ४९, ६
 पर्जन्यवृद्धं महिषं ९, ११३, ३
 पर्जन्याय म गायत ७, १०२, १; तै. ब्रा. २, ४, ५, ५;
 तै. आ. १, २९, १
 पर्जन्यावाता वृषभा १०, ६५, २
 पर्यु ब्रुम धन्व वाजसातये ९, ११०, १; साम. ४२८, १३६४;
 अथर्व. ५, ६, ४
 पर्यंतक्षिमहि वृद्धो विभाय ५, ६०, ३; तै. सं. ३, १, ११, ५;

पुष्टिर्ह नाम नानवी १०, ८६, २३; अथर्व. २०, १२६ २३
 पर्वि लोकं तनयं पर्वमिष्टं ६, ४८, १०; साम. १६२४
 पर्वि दीने वभीर आ ८, ६७, ११
 पवते हर्षतो हरिरसि ९, १०६, १३; साम. ५७६; ७७३
 पवते इयंतो हरिशृणानो ९, ६५, २५
 पवन्ते वाजसातये ९, १३, ३; साम. ११८९; तांज्य ब्रा. ४, १, १५
 पवमान ऋतः कविः ९, ६२, ३०
 पवमान ऋतं वृद्ध ९, ६६, २४
 पवमानः सुतो नृभिः ९, ६२, १६
 पवमानः सो अद्य नः ९, ६७, २२; वा. य. १९, ४२
 पवमान विषा हितो ९, २५, २; साम. ९२१
 पवमान नि तोषते ९, ६३, २३; साम. १२३६
 पवमानमवस्यवो ९, १३, २; साम. ११८८
 पवमान महि ध्रुवक्षित्रेभिः ९, १००, ८
 पवमान महि ध्रुवो गाम् २, ९, ९
 पवमान मङ्गणो ९, ८६, ३४; नि. ५, ६
 पवमान रसस्तव ९, ६१, १८; साम. ८९०
 पवमान रघाहवा ९, ६५, २; साम. १०५
 पवमान विषा रयिमस्त्र्यं सोम दुष्टरम् ९, ६३, ११
 पवमान विषा रयिमस्त्र्यं सोम सुप्रियम् ९, ४३, ४
 पवमान सुवीरो ९, ११, ९; साम. १४४९
 पवमानस्य जम्बवो ९, ६६, २५; साम. १३१०
 पवमानस्य ते कवे ९, ६६, १०; साम. ६५७
 पवमानस्य ते रसो ९, ६१, १७; साम. ८९१
 पवमानस्य ते वयं २, ६१, ४; साम. ७८७
 पवमानस्य विश्ववित् ९, ६४, ७; साम. ९५८
 पवमाना खर्विदो ९, ५९, ४
 पवमाना अधृक्षत पवित्रमति २, १०७, २५; साम. ५२१
 पवमाना अधृक्षत सोमाः ९, ६३, २५; साम. १६९९
 पवमाना दिवस्पति २, ६३, २७; साम. १७००
 पवमानास आशावः ९, ६३, २६; साम. १७०१
 पवमानास इन्द्रवः ९, ६७, ७
 पवमानो भेजीजनत् ९, ६१, १६; साम. ४८४, ८८९
 पवमानो अति लिघो ९, ६६, २२
 पवमानो अमि स्पृधो ९, ७, ५; साम. ११३९
 पवमानो अम्यर्षा सुवीर्य ९, ८५, ८
 पवमानो असिष्वद्वृक्षो ९, ४९, ५; साम. १४३९
 पवमानो रथीतमः ९, ६६, २६; साम. १३११
 पवमानो ग्यमवत् २, ६६, २७; साम. १३१२
 पवस्व गोविदधमि ९, ५९, १
 पवस्व जनवत्पि ९, ६६, ४

पवस्व दक्षसाधनो ९, २५, १; साम. ४७४; ९१९
 पवस्व देवमादनो ९, ८४, १
 पवस्व देववीतय इन्द्रो ९, १०६, ७; साम. ५७१; १३२६
 पवस्व देववीरति ९, २, १; साम. १०३७
 पवस्व देवायुषा ९, ६३, २१; साम. ४८३; १२३५
 पवस्व मधुमत्तम इन्द्राय ९, १०८, १; साम. ५७८; ६९२
 पवस्व वाचो अग्निः ९, ६२, २५; साम. ७७५
 पवस्व वाजसातमः ९, १००, ६; साम. १०१६
 पवस्व वाजसातयेऽग्निविश्वानि ९, १०७, २३; साम. ५११
 पवस्व वाजसातये विप्रस्य ९, ४३, ६
 पवस्व विश्वचर्यो ९, ६६, १
 पवस्व वृधहन्तमोक्षधेभिः ९, २४, ६; साम. ९६६
 पवस्व वृधेमा सु नो ९, ४९, १; साम. १४३५
 पवस्व सोम क्रतुविद् ९, ८६, ४८
 पवस्व सोम ऋतवे दक्षाय ९, १०२, १०; साम. ४३०; १३३२
 पवस्व सोम विश्वेषु ९, ८६, २२
 पवस्व सोम देववीतये ९, ७०, ९
 पवस्व सोम पुष्टी सुधातो ९, १०९, ७; साम. ४३६
 पवस्व सोम मधुर्नो ९, ९६, १३; साम. ५३९
 पवस्व सोम मन्त्रधन् ९, ६७, १६; साम. १८२०
 पवस्व सोम महान्तमधुः ९, १०५, ४; साम. ४२९; १२४१
 पवस्वाम्यो अदाभ्यः ९, ५९, २
 पवस्वाम्यो पवमानो ९, ९६, २१
 पवस्वाम्यो वृषा सुता ९, ६१, २८; साम. ४७९; ७७८
 पवित्रं ते विततं ९, ८३, १; साम. ५६५; ८७५; तै. आ. १, ११, १; ताण्ड्य ब्रा. १, २, ८
 पवित्रचन्तः पवि वाचं ९, ७३, ३; तै. आ. १, ११, १; नि. ११, ३२
 पवित्रेभिः पवमानो ९, ९७, २४
 पवीतारः पुनीतन ९, ४, ४; साम. १०५०
 पशुं नः सोम रक्षसि १०, २५, ६
 पशून् चित्रा सुभगा १, ९१, १२
 पश्चादगुरासाध्वरात् १०, ८७, २१; अथर्व. ८, ३, १०
 पश्वेदमभ्यवभवत् १०, १४९, ३
 पश्यन्महस्या अविधिं १०, १२४, ३
 पश्वा न तासुं गुहा १, ६५, १
 पश्वा वत्पश्वा विपुला १०, ६१, १२
 पाकः पृच्छामि मनसा १, १६४, ५; अथर्व. ९, ९, ६
 पाकत्रा खन देवा ८, १८, २५
 पातं नो रुद्रा पाशुभिः ५, ७०, ३; साम. ९८७
 पाता वृषा सुतं ८, २, २६; साम. १६५९

पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्ता ६, ४४, १५
 पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीः ६, २३, ३
 पाति मित्रं रिपो अग्ने पदं ३, ५, ५
 पातं आ वो अन्धस ८, ९२, १; साम. १५५; ७२३
 पान्ति मिश्रावल्गावकात् १, १६७, ८
 पारावत्स्य रातिषु ८, ३४, १८
 पार्यद्वाणः प्रस्कण्वं ८, ५१, २
 पावकया यश्चिन्वया ६, १५, ५; वा. य. १७, १०; तै. सं. ४, ६, १, २
 पावकचक्राः शुक्रवर्चाः १०, १४०, १; साम. १८१७; वा. य. १२, १०७; तै. सं. ४, २, ७, ३
 पावकतोचै तव हि अग्ने ३, २, ६
 पावका नः संरक्षवी १, ३, १०; साम. १८९; वा. य. १०, ८४; तै. ब्रा. १, ४, ३, १; नि. ११, २६
 पावमानोर्गो अथेति ९, ६७, ३२; साम. १२९९
 पावीरवी कन्या चित्रासुः ६, ४९, ७; तै. सं. ४, १, ११, २
 पावीरवी तन्मृतुरेकादयः १०, ६५, १३; नि. १२, ३०
 पाहि गायान्धसो मदे ८, ३३, ४; साम. २८९
 पाहि न ह्यत्र सुहुत १, १२९, ११
 पाहि नो अग एकया ८, ६०, ९; साम. ३६; १५४४; वा. य. १७, ४३
 पाहि नो अग्ने पाशुभिः १, १८९, ४
 पाहि नो अग्ने रक्षसः पाहि १, ३६, १५
 पाहि नो अग्ने रक्षसो अशुष्टात् ७, १, १३
 पाहि विश्वमाद्रक्षसो ८, ६०, १०; साम. १५४५
 पिता यज्ञानामसुरो ३, ३, ४; नि. ५, २
 पिता यत्स्वा दुहितरं १०, ६१, ७
 पितुः प्रक्षस जन्मना १, ८७, ५
 पितुं नु कोपं मही १, १८७, १; वा. य. ३४, ७; नि. ९, २५
 पितृभूतो न तन्मृमिह १०, १७२, ३
 पितुर्न पुनः सुभूतो ८, १२, २७
 पितुर्न पुनः क्रतुं १, ६८, ९
 पितृमातुरव्या ये ९, ७३, ५
 पितृभ्य गमं जनिमुभ ३, १, १०
 पितृभ्यैर्बर्जनुषा ३, १, ९
 पित्रेव पुत्रमग्निः १०, ६९, १०
 पित्रे विश्वकूः सवर्नं समयो ३, ३१, १२
 पित्र्यभ्यो मरुतः सुदान १, ६४, ६; तै. सं. ३, १, ११, ७
 पिपतुं नो अविदी राजपुत्रा २, २७, ७
 पिपतुं मा ददत्स्व १०, ३५, ८

विपीले शंशुर्मघो न ४ २२, ८
 विभीहि देवोः उरातो १०, २१; तै.सं. ४, ३, १३, ४; तै.भा.
 ३, ५, ७, ५; ६, ११, ४
 विषतं सोमं मधुमन्तं ८, ८७, ४
 विषतं वर्मं मधुमन्तम् ८, ८७, २
 विषतं च नृप्युतं च ८, ३५, १०
 विषमि मिश्रो अर्यमा ८, ९४, ५; साम. १७८६
 विषन्धस्य विश्वे देवासो ९, १०९, १५
 विष स्वर्णवानां ८, ३२, २०
 विषा धवस्य विर्वणः ८, २, २६; साम. १३९३
 विषापिवेदिन्द्र शूर सोमं मन्वन्तु २, ११, ११
 विषापिवेदिन्द्र शूर सोमं मा विषण्यो १०, २२, १५
 विषा वर्धस्व तव वा सुतासः ३, ३६, ३
 विषा सुतस्य रसिनो ८, ३, १; साम. २३९९; १४२१
 विषा सोममभि यमुप्रतः ६, १७, १
 विषा सोममिन्द्र मन्वन्तु ७, २२, १; साम. ३९८; ९२७;
 अथर्व. २०, ११७, १; तै. सं. २, ४, १४, ३
 विषा सोममिन्द्र सुवानम् १, १३०, २
 विषा सोमं मदाय कं ८, ९५, ३
 विषा सोमं महत १०, ११६, १
 विषेदिन्द्र मरुत्सला ८, ७६, ९
 विषाङ्गमृष्टिममृष्टं १, १३३, ५
 विषाङ्गरूपः सुभो १, ३, ९; तै. सं. ३, १, ११, २
 पीपाय जेतुदितिः १, १५३, ३
 पीपाय स श्रवसा मर्त्येणु ६, १०, ३-
 पीपिवांसं सरस्वत ७, ९६, ६; तै. सं. ३, १, ११, २
 पीवानं मेघमपचन्त १०, २७, १७
 पीवोअर्षा रयिबुचः ७, ९१, ३; वा. य. २७, ३३; तै. भा.
 २, ८, १, १
 पीवोअश्वाः शुचद्रया ४, ३७, ४
 पुनमेव पितरा १०, १३१, ५; अथर्व. २०, १२५, ५; वा. य.
 १०, ३४; २०, ७७; तै. भा. १, ४, ९, १
 पुत्रिणा ता कुमाणिना ८, ३१, ८
 पुत्रो न जातो रण्यो १, ६९, ५
 पुनः पत्नीमभिरवाद् १०, ८५, ३९; अथर्व. १४, २, २;
 नि. ४, २५
 पुनः पुनर्जायमाना १, ९२, १०
 पुनः समम्यद्विततं २, ३८, ४; नि. ४, ११
 पुनन्तु मां देवजनाः ९, ६७, १७; वा. य. १९, १९; तै. भा.
 १, ४, ८, १; २, ६, ३, ४
 पुनरेवा भि वर्तन्माद् १०, १९, ३

पुनरेवा भि वर्तय १०, १९, २
 पुनरेहि वृषाकपे १०, ८६, २१; अथर्व. २०, १२६, २१;
 नि. १२, २८
 पुनर्दाय मद्राजायां १०, १०९, ७; अथर्व. ५, १७, ११
 पुनर्नः पितरो मयो १०, ५७, ५; वा. य. ३, ५५; तै. सं.
 १, ८, ५, ३
 पुनर्नो अस्मं वृथिवी १०, ५९, ७
 पुनर्थे चक्षुः पितरा युवाना ४, ३३, ३
 पुनर्थे देवा वाहयुः १०, १०९, ६; अथर्व. ५, १७, १०
 पुनाता वधसाधनं ९, १०४, १; साम. ११५९
 पुनाति ते परिक्षुतं ९, १, ६; वा. य. १९, ४; तै. सं.
 १, ८, २१, १; तै. भा. २, ६, १, २
 पुनात हृष्टया भर (०) एवं वस्नि० ९, १००, २
 पुनात हृष्टया भर (०) हृष्टय० ९, ४०, ६
 पुनात हृष्टयेषां प्रकृत्य ९, ६४, २७
 पुनातः कलशेषना ९, ८, ६; साम. ११८३
 पुनातः सोम जागृतिः ९, १०७, ६; साम. ५१९
 पुनातः सोम धारयापो ९, १०७, ४; साम. ५११; ६७५
 पुनातः सोम धारयेन्दो ९, ६३, २८
 पुनातश्च जनयन् ९, १०७, १८
 पुनातासश्चमुषदो ९, ८, २; साम. ११७९
 पुनाते तग्वा मियः ४, ५६, ६; साम. १५९७
 पुनानो अङ्गमीदृभि ९, ४०, १; साम. ४८८; ९२४
 पुनानो देववीतय ९, ६४, १५; साम. ८४३
 पुनानो याति हर्यतः ९, ४३, ३
 पुनानो ह्ये अथर्वे ९, १६, ६
 पुनानो वरिधस्तृप्ति ९, ६४, १४; साम. ८४२
 पुनीये धामरक्षसं मनीषां ७, ८५, १
 पुनो पनं तनुत उक् १०, १३०, २; अथर्व. १०, ७; ४१-४४
 पुनः सद्य इत्याधिवे ९, ६१, २; साम. १२११
 पुनरेवा शिष्यतं वज्रहस्ता १, १०९, ८
 पुनं न वृणवा रुज ८, ७३, १८
 पुनाते वृषिरेभ्यः ८, ४४, ३०
 पुनाणोऽकः सत्यम् ३, ५८, ६
 पुनाणो अजुवेनन्तं १०, १२५, २
 पुनाणा वां वीर्यां १०, ३९, ५
 पुनो मिन्दुर्बुका कविः १, ११, ४; साम. ३५९; १२५०
 ताव्य मा. १४, १२, ३
 पुना वत्सूरस्तमसो अवीतेः १, १२१, १०
 पुना संवाचावम्यावकुल्य २, १६, ८

पुरीचवासो ब्रह्मचरः ३, २२, ४; वा. य. १२, ५०; तै. सं.
४. २, ४, ३
पुरुकुत्सानी हि वामदाशश्च ४, ४२, ९
पुरुषा विद्विर्वा नरा ८, ५, १६
पुरुषा हि सप्तर्षयः ८, ११, ८; ४३, २१; साम. ११६७;
तै. मा. २, ४, ४, ४
पुरुष एवा द्वाभ्यान्तोचै १, १५०, १; साम. ९७; नि. ५, ७
पुरुषस्मा अजिमन्तः ५, ५७, ५
पुरुषिषा ण कृतये ८, ५, ४
पुरुषमग्ना पुरुषस्व ८, ८, १२
पुरुष एवेदं तयं १०, १०, २; साम. ६१९, अथर्व. १९, ६, ४;
वा. य. ३१, २; तै. मा. ३, १२, १
पुरुषवत्स्य धामनिः ३, ३७, ४; अथर्व. २०, १९, ४
पुरुष हि वां पुरुषुजा ६, ६३, ८; नि. ६, २९
पुरुषूतं पुरुषुतं ८, ९२, २; साम. ७१४
पुरुषो यः पुरुषार्तः ६, ३४, २
पुरुषि द्युतो नि रिणाति १, १४८, ४
पुरुषि हि स्वा सवना १०, ८९, १६
पुरुषमग्ने पुरुषा त्वासा १, १३; तै. मा. ३, ६, १०, ५
पुरुषमं पुरुषां स्तोतृणां ६, ४५, २९
पुरुषमं पुरुषाभीष्टानं १, ५, २; साम. ७४१; अथर्व.
२०, ६८, १२
पुरुषा ह्यन्तः सत्युक्थया ५, ३३, ४
पुरुषो मा स्या १०, ९५, १५; वा. य. १२. ५, १, ९
पुरुषा विद्वयति ५, ७०, १; साम. ९८५
पुरुषा वपांस्तन्निमा दधाना १, ११७, ९
पुरोगा वपिर्वेदानां १, १८८, ११
पुरोक्षिणी वो अन्धसः ९, १०१, १; साम. ५४५, ६९७
पुरोळा अग्ने पचतः ३, २८, २; नि. ६, १६
पुरोळा इत्युर्वेशो ७, १८, ६
पुरोळांशं वो अग्ने सोमं ८, ३१, २
पुरोळांशं सन्मृत ३, ५२, ४
पुरोळांशं च नो वसो ३, ५२, ३; ४, ३२, १६
पुरोळांशं नो अन्धस ८, ७८, १
पुरोळांशं पचतः ३, ५२, २
पुरो वो अग्ने विष्यं सुहृदि ६, १०, १
इष्टिर्वा रत्ना क्षितिर्न १, ६५, ५
उष्णाक्षेमे अमियोगे ५, ३७, ५
पूर्वापरं चरतो १०, ८५, १८; अथर्व. ७, ८१, १; १३, २, ११;
१४, १, २३; तै. मा. २, ७, १२, २; ८, ९, ३
पूर्वापुत्रं सुहवं पुरुष्यं ८, २२, २

पूर्वामनु प्रदिनं याति ९, १११, ३; साम. १५९१
पूर्वामनु प्रयतिम् १, १२६, ५
पूर्वा विश्वामानुवनाद् १, १२३, २
पूर्वाभिर्हि वदासिम १, ८६, ६; तै. सं. ४, ३, २३, ५
पूर्वोरस्य निर्यधो ३, ५१, ५
पूर्वोर्हं वायुः वाज्रमाणा १, २७९, १
पूर्वोर्हस्य रात्रयो १, ११, ३; साम. ८२९
पूर्वरूपसः शरदश्च ४, १९, ८
पूर्वोर्हस्य त्वे तुविह्वलि ८, ६६, १२
पूर्वोर्ह ह्यन्तोपमातयः ८, ४०, ९
एवं अर्धं रजतो १, १२४, ५
एवं देवा भवतु १, ९४, ८
एवं होतस्य नो १, १६, ५
एवं न्यजांश्च ६, ५५, ४
एवंवते ते चक्रमा ३, ५२, ७
एवंवते मरुवते १, १४२, १२
एवंवत् ब्रते वयं ६, ५४, ९; अथर्व. ७, ९, ३; वा. य.
३४, ४१; तै. मा. २, ५, ५, ५
एवंवत् प्र गा इहि ६, ५४, ६
एवा गा अन्वत् नः ६, ५४, ५; तै. सं. ४, १, ११, २;
तै. मा. २, ४, १, ५
एवा त्वेवष्टयावयतु १०, १७, ३; अथर्व. १८, २, ५४;
तै. मा. ६, १, १, नि. ७, ९
एवा त्वेवो नयतु १०, ८५, २६; अथर्व. १४, १, २०
एवा राजानमाष्टुनिः १, २३, १४
एवा विष्णुर्हवन् मे ८, ५४, ४
एवा सुवन्तुर्वि ६, ५८, ४; तै. मा. २, ८, ५, ४
एवेमा आशा अनु वेद १०, १७, ५; अथर्व. ७, ९, २;
तै. मा. २, ४, १, ५; तै. मा. ६, १, १
एष्णाक्षं न निर्यति ६, ५४, ३
एक्षप्रयजो ब्रविणः ३, ७, १०
एक्षस्य हृष्णो अरुषस्य ६, ८, १
एक्षे वा धिया भुवना २, ३४, ४
एक्षो वयः पितृमात्रं १, १४१, २
एष्णामि स्वा परमन्त्रं १, १६४, ३४; अथर्व. ९, १०, १३;
वा. य. २३, ६१
एक्षे तदेवो वरुण ७, ८६, ३
एषीयादिवाधमानाय १०, ११७, ५
एष्यक्रावन्मयमा १०, ४४, ६; अथर्व. २०, ९४, ६; नि.
५, २५
एष्यप्राजा अमर्शो ३, २७, ५; तै. मा. ३, ६, १, ३

पृथु करखा बहुला ६, १५, ३
 पृथु रघो वक्षिणाया १, १२३, १
 पृथोक्तानुर्यजतो गवेयः ८, १७, १५
 पृथग्धा मरुतः पृथि १, ८१, ७; वा. य. १५, २०
 पृथग्ने मेव्ये मातरिभ्यः ८, ५२, २
 पृथो दिवि चाय्यमिः ७, ५, २
 पृथो दिवि पृथो अग्निः १, ९८, २; वा. य. १८, ७३, तै. सं.
 १, ५, ११, १; तै. भा. ३, ११, ६, ४
 पौरं चिह्नयुवमुतं ५, ७४, ४
 पौरो अक्षय्य पुरुहूद ८, ६१, ६; साम. १५८०; अथर्व.
 २०, ११८, २
 प्र ऋभुभ्यो वृतमिव ४, ३३, १
 प्र कविर्वैववीतये २, २०, १; साम. १६८
 प्र कारवो मनना ३, ६, १; तै. भा. २, ८, २, ५
 प्र काव्यमुखा नेव ९, ९७, ७; साम. ५२४; ११२६
 प्र कृतान्यृजीपिणः ८, ३२, १
 प्र कृष्टेव शूय एति ९, ७१, २
 प्र केतुना वृद्धता वाल्मिः १०, ८, १; साम. ७१; अथर्व.
 १८, ३, ६५; तै. भा. ६, ३, १
 प्र क्षोदसा घायसा ७, ९५, १
 प्र गायताभ्यर्चाम ९, ९७, ४; साम. ५३५
 प्र गायत्रेण गायत ९, ६०, १
 प्र वा न्वस्य महतो २, १५, १
 प्र चक्रे सहसा सहो ८, ४, ५
 प्र चर्षणिभ्यः पृथनां १, १०९, ६; तै. सं. ४, २, ११, १
 प्र चित्रमर्कं गुणते ६, ६६, ९; तै. सं. ४, १, ११, ३; तै. भा.
 २, ८, ५, ५; नि. ३, २१
 प्रचेतसं स्वा कवे ८, १०२, १८
 प्र च्यवानाञ्जुहुरुषो ५, ७४, ५
 प्रजानञ्जस वष वोहिं १०, ९१, ४
 प्रजापतिमिहमेता १०, १६९, ४; तै. सं. ७, ४, १७, २
 प्रजापते न त्वदेतानि १०, १२१, १०; अथर्व. ७, ७९, ४;
 ८०, ३; वा. य. १०, २०; २३, ६५; तै. सं.
 १, ८, १४, १; २, ५, ६; तै. भा. २, ८, १, २;
 ३, ५, ७, १; नि. १०, ४३
 प्रजाभ्यः पुष्टि विभजंत २, १३, ४
 प्रजामृतस्य पिपतः ८, ६, २; साम. १३०९; अथर्व.
 २०, १३८, २
 प्रजावता वचसा १, ७६, ४
 प्रजावतीः स्यवसं ६, २८, ७; अथर्व. ४, २१, ७; तै. भा.
 २, ८, ८, १२

प्रजा हवितो अस्यायम् ८, १०१, १४; तै. भा. २, १; अथर्व.
 १०, ८, ३
 प्र जिह्वया अरते वेपो १०, ४६, ८
 प्र ज हृदो महे वन ९, ४४, १; साम. ५०९
 प्र ज हृदो महे रण ९, ६६, १३
 प्रजातिभिरे ह्येश्व १०, १०४, ५
 प्र गु त्वं विप्रमन्त्रेषु साधुं ५, १, ७
 प्रजेतारं वस्यो अष्टा ८, १६, १०; अथर्व. २०, ४६, १
 प्र जो देवी सरस्वती ६, ६१, ४; तै. सं. १, ८, २२, १
 प्र जो घनवस्त्रिन्द्रो ९, ७९, २
 प्र त आशवः पवमान ९, ८६, १
 प्र त आग्निनीः पवमान ९, ८६, ४; साम. ८८६
 प्र त इन्द्र पुर्योणि १०, ११२, ८
 प्र त विविक्षिम् १, १६७, ७
 प्र तच्च वष शिपिर्विष्ट ७, १००, ५; साम. १६२६; तै. सं.
 २, २, १२, ५; नि. ५, १
 प्र तते अथा कारणं कृतं मूल ६, १८, १३
 प्र तवृहुःसीमे पृथवाने १०, ९३, १४
 प्र तवृष्णु स्ववते १, १५४, २; अथर्व. ७, २६, २-३;
 तै. भा. २, ४, ३, ४; नि. १, २०
 प्र तवृषेभ्यं अश्वाने १, १२९, ६; नि. १०, ४२
 प्र तमिन्द्र नवीमहि ८, ६, १
 प्र तवृषसीं नव्यसीं १, १४३, १
 प्र तवृषसो नमजर्हित सुरस्य ५, ४३, ९
 प्र तौ अतिर्वमसत् ४, ५, ४
 प्र तार्यायुः प्रतरं १०, ५९, १
 प्रति केतवः प्रथमा अरधन् ७, ७८, १
 प्रति क्षोताणामेतानाम् १, १६९, ७
 प्रति चक्षव वि चक्षे ७, १०४, २५; अथर्व. ८, ४, २५
 प्रति ते वस्येव हृक ८, ५६, १
 प्रति त्वं चारुमन्त्रं १, १९, १; साम. १६; नि. १०, १६
 प्रति स्वा दुहितर्विष्ट ७, ८१, ३
 प्रति स्वाद्य सुमनसो ७, ७८, ५
 प्रति स्वा वायसी ववत् ८, ४५, ५
 प्रति स्वा स्तोमेरीकते ७, ७६, ६
 प्रति सुवानामकवासो ७, ७५, ६
 प्रति धाना भरत ३, ५२, ८
 प्रति न स्तोमं स्वाद्य जुषेत ७, ३४, २१
 प्रति प्रवाजमसुरस्य बिहान् ५, ४९, २
 प्रति प्र वाहीन्द्र मीळुषो नृष १, १६९, ६
 प्रति प्राक्चर्वा हृता ८, ३१, ६

प्रति प्रियतमं रथं ५, ७५, १; साम. ४१८: १७४३
 प्रति प्रजाणि वर्णयते १०, ५५, १३
 प्रति भद्रा अरक्षत ४, ५२, ५
 प्रति मे स्तोममद्रितिर्जगृ ५, ४२, २
 प्रति यस्या नीया दृशि १, १०४, ५; नि. ५, १६
 प्रति यदापो अरक्षं १०, ३०, १३
 प्रति वा एना नमसाहमेमि १, १७१, १
 प्रति वां रथं नृपती जरथ्ये ७, ६७, १
 प्रति वां सूर उदिते मित्रं ७, ६६, ७; साम. १०६७
 प्रति वां सूर उदिते सुक्ते ७, ६५, १
 प्रति वो वृषदक्षये ८, २०, ९
 प्रति ध्रुताय वो धृपत् ८, ३२, ४; नि. ५, १६
 प्रति धीमग्निर्जरते यमिद्वः ७, ७८, २
 प्रति होमन्ति सिंघवः १, १६८, ८
 प्रति प्या सुनरी जनी ४, ५२, १; साम. १७२५
 प्रति स्तोमेभिरुपसं वसिष्ठाः ७, ८०, १
 प्रति स्पशो वि सृज ४, ४, ३; वा. य. १३, ११; तै. सं. १, २, १४, १
 प्रति स्मरेषां तुजयन्निरेवैः ७, १०४, ७; अथर्व. ८, ४, ७
 प्रतीचीने मामहनी १०, १८, १४
 प्र तु वृष परि कीषं ९, ८७, १; साम. ५२३; ६७७
 प्र तुविष्णुप्रत्य स्थविरस्य ६, १८, १२
 प्र ते अन्नयोऽग्निभ्यो वरं ७, १, ४
 प्र ते अग्ने हविष्मती ३, १९, २
 प्र ते अभोतु क्रुष्योः ३, ५१, १२; साम. ७३९
 प्र ते भस्या उपसः १०, २९, २; अथर्व. २०, ७६, २
 प्र ते दिवो न वृष्टयो २, ६१, २८
 प्र ते भारा अलपवानि ९, ८६, ४७
 प्र ते भारा अस्रक्तो ९, ५७, १; साम. १७६१
 प्र ते भारा मधुमतीः ९, ९७, ३१; साम. ५३४
 प्र ते नावं न समने २, १६, ७
 प्र ते पूर्वानि करणानि विप्र ४, १९, १०
 प्र ते पूर्वानि करणानि वोचं ५, ३१, ६
 प्र ते बभ्रु विचक्षण ४, ३२, २२
 प्र ते मदासो मद्रिरास ९, ८६, २
 प्र ते महे विदये शंसिर्व १०, ९६, १; अथर्व. २०, ३०, १;
 तै. भा. २, ४, ३, १०; ३, ७, ९, ६
 प्र ते यक्षि प्रत इयमि १०, ४, १; तै. सं. २, ५, १२, ४
 प्र ते रथं मिधूक्तं १०, १०२, १
 प्र तेऽरुद्ररुणो यातवे १०, ७५, २
 प्र ते वोचाम वीर्या ४, ३२, १०

प्र ते सोतार ओण्योः ९, १६, १
 प्रत्नं रथीणां युजं दं, ४५, १२
 प्रत्नं होतारमीक्षं ८, ४४, ७
 प्रत्नवज्जनवा गिरः ८, १३, ७
 प्रत्नान्मानादध्या ये ९, ७३, ६
 प्रत्नो हि कमीभ्यो अध्वरेषु ८, ६१, १०; तै. भा. १०, ६, ६
 प्रत्यग्निरुपसमग्रम् ४, १३, १
 प्रत्यग्निरुपसो जातवेदा ४, १४, १
 प्रत्यग्ने मिथुना १०, ८७, २४
 प्रत्यग्ने हरता हरः १०, ८७, २५; साम. ९५; नि. ४, १९
 प्रत्यङ् देवानां विमः १, ५०, ५; अथर्व. १३, २, २०;
 २०, ४७, १७; नि. १२, २४
 प्रत्यङ्गमकनमपन् १०, १५७, ५; अथर्व. २०, ६३, ३;
 १२४, ६
 प्रत्यर्षोऽहवादस्या १, ९२, ५
 प्रत्यर्थिवंशानां १०, २६, ५
 प्रत्यस्ते विप्रीपते ६, ४२, १; साम. ३५२; १४४०; तै. भा.
 ३, ७, १०, ६
 प्रत्यस्य शेणयो दूरध १०, १४२, ५
 प्रत्यु अद्वैतयती ७, ८१, १; साम. ३०३; ७५१; तै. भा.
 ३, १, ३, १
 प्रत्यक्षसः प्रतवस १, ८७, १
 प्र त्वा वृत्तं वृणीमहे १, ३६, ३
 प्र त्वा नमोभितिर्युव ९, १६, ५
 प्र त्वा सुष्वाभि वरुणस्य १०, ८५, २४; अथर्व. १४, १, १९, ५८
 प्रयमं जातवेदसमग्निं ८, २३, २२
 प्रयमभाजं यदासं वयोधां ६, ४९, ९
 प्रयमा हि सुवाचसा १, १८८, ७
 प्रयश्च यस्य सप्रयश्च १०, १८१, १
 प्रथिह यस्य वीरकर्म १०, ६१, ५
 प्रथिह यामनृथिवी चिदेषां ५, ५८, ७
 प्रदक्षिणिदमि गुणन्ति २, ४३, १
 प्र दालुदो दिव्यो दालु ९, ९७, २३
 प्र दीधितिर्विश्ववारा ३, ४, ३
 प्र देवत्रा ब्रह्मणे १०, ३०, १
 प्र देवं देववीरवे ६, १६, ४१; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 प्र देवं देव्या धिया १०, १७६, २; तै. सं. ३, ५, ११, १
 प्र देवमच्छा मधुमन्त ९, ६८, १; साम. ५६३
 प्र देवोरासो अग्निः ८, १०३, १; साम. ५१; १५१७
 प्र धावा यज्ञैः पृथिवी अग्राधृषा १, १५९, १

प्र वावा यज्ञैः पृथिवी नमोभिः ७, ५३, १
 प्र शुक्राय प्र श्रवसे ८, ९, २०; अथर्व. २०, १४२, ५
 प्र धन्वा सोम जागृविः ९, १०६, ४; साम. ५६७
 प्र धारा अस्य क्षुप्तिमणो ९, ३०, १
 प्र धारा मध्वो अग्निमो ९, ७, २; साम. ११२९
 प्र नः पूषा चरथं विश्वदेव्यः १०, ९२, १३
 प्र नव्यसा सहसः सुतुं ६, ६, १
 प्र निक्षेत्रेव सिन्धवो ९, १७, १
 प्र नु यदेपां महिना १, १८६, ९
 प्र नु वयं सुते वा ५, ३०, ३
 प्र नु बोवा सुतेषु वां ६, ५९, १
 प्र नूनं जातवेदसं १०, १८८, १; नि. ७, २०
 प्र नूनं जायतामयं १०, ६२, ८
 प्र नूनं धावता पृथक् ८, १००, ७
 प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिः १, ४०, ५; वा. य. ३४, ५७
 प्र नू महित्वं वृषभस्य १, ५९, ६; नि. ७, २३
 प्र नू स मर्तः शवसा १, ६४, १३
 प्र नेमस्मिन्दृष्टो १०, ४८, १०
 प्र नो यच्छवर्षमा १०, १४१, २; अथर्व. ३, २०, ३;
 वा. य. ९, २९; तै. सं. १, ७, १०, २
 प्र पथे पथामजनिष्ट १०, १७, ६; अथर्व. ७, ९, १; तै. भा.
 १, ८, ५, ३
 प्र पर्वतानामुवासी उपस्था ३, ३३, १; नि. ९, ३९
 प्र पवमान धन्वसि ९, २४, ३; साम. ९६३
 प्र पस्यामदिति सिन्धुम् ४, ५५, ३
 प्र पीपय वृषभ जिम्ब वाजानक्षे ३, १५, ६
 प्र पुनानस्य चेतसा ९, १६, ४
 प्र पुनानाय वेधसे ९, १०३, १; साम. ५७३
 प्र पुतास्त्रिमशोचिवे १, ७९, १०
 प्र पूर्वजे पितरा नव्यर्षाभिः ७, ५३, २; तै. सं. ४, १, ११, ४;
 तै. भा. २, ८, ४, ७
 प्र पूषणं वृणीमहे ८, ४, १५
 प्र प्यायस्व प्र स्पन्दस्व ९, ६७, २८
 प्र प्र क्षयाय पथसे ९, ९, २; साम. ९३७
 प्र प्र पुष्पस्तुविजातस्य १, १३८, १
 प्र प्र वज्रिभुजं ८, ६९, १; साम. ३६०
 प्र प्रायमग्निर्मरुतस्य ७, ८, ४; वा. य. १२, ३४, तै. सं.
 २, ५, १२, ४; ४, २, ३, २
 प्र प्रा वो अस्य १, १२९, ८; नि. ६, ४
 प्र यज्ञवे वृषभाय २, ३३, ८

प्र वाहया सिंखतं ७, ६२, ५; वा. य. २१, ९; तै. सं.
 १, ८, २२, ३; तै. भा. २, ७, १५, ६; ८, ६, ७
 प्र बुद्ध्या व ईरते ७, ५६, १४; तै. सं. ४, ३, १३, ६
 प्र वोषयोपो वृणतो १, १२४, १०
 प्र वोषयोपो अग्निना ८, ९, १७; अथर्व. २०, १४२, २
 प्र ब्रह्मणि नभाकवद् ८, ४०, ५
 प्र ब्रह्माणो अग्निरसो नक्षन्त ७, ४२, १
 प्र ब्रह्मेतु सद्नाहस्य ७, ३६, १
 प्र ब्रह्मं दुर्मतीनां ८, ४६, १९
 प्र ब्रह्मगी शूरो मधवा तुवीमवः ८, ६१, १८; साम. १४५९
 प्र ब्रह्मो रथं गव्यन्त ८, २, ३५
 प्र भूजयेन्तं महां १०, ४६, ५; साम. ७४
 प्र ब्राह्म्यं सुपानवो ८, ८३, ८
 प्र मंहिष्टाय गायत ८, १०३, ८; साम. १०७, ८७८
 प्र मंहिष्टाय वृहते त १, ५७, १; अथर्व. २०, १५, १
 प्र मन्दिने पितुमद्वर्त्ता १, १०१, १; साम. ३८०; नि.
 ४, २४
 प्र मन्महे शवसानाय १, ६२, १; वा. य. ३४, १६
 प्र मातुः प्रवरं युष्मं १०, ७९, ३; नि. ५, ३
 प्र मात्रासी तिरिचे ३, ४६, ३
 प्र मा सुयुजं प्रयुजो १०, ३३, १
 प्र मित्रयोर्वैरुणयो ७, ६६, १
 प्र मित्राय प्रार्वग्मो ८, १०१, ५; साम. २५५
 प्र मे नमो साप्य १०, ४८, ९
 प्र मे पंथा देवयाना अरधन् ७, ७६, २
 प्र मे विविर्धो अविदन् ३, ५७, १
 प्र य आहः शितिपृष्ठस्य ३, ७, १
 यं राये निनीवसि ८, १०३, ४; साम. ५८
 प्र यज्ञं पतु हेरवो न सतिः ७, ४३, २
 प्र यज्ञं एवावुपय ५, २६, ८
 प्र यज्जवो मरुतो भ्राजदृष्टयः ५, ५५, १
 प्र यज्ञे अग्ने सुरयो १, ९७, ४; अथर्व. ४, ३३, ४; तै. भा.
 ६, ११, १
 प्र यक्षितुः परमाय १, १४१, ४
 प्र यक्षिन्धवः प्रसवं ३, ३६, ६; तै. भा. २, ४, ३, ११
 प्र यज्ञेः सहस्वतो १, ९७, ५; अथर्व. ४, ३३, ५; तै. भा.
 ६, ११, १
 प्र यक्षिथा परावतः १, ३९, १
 प्र यक्षिथा महिना वृष्यो १, १७३, ६
 प्र यज्ञिन्द्र पृषां १, ९७, ३; अथर्व. ४, ३३, ३; तै. भा.
 ६, ११, १

प्र यद्वयेषु पृथगीरमुत्तमं १, ८५, ५
 प्र यद्वस्त्रिमुत्तमिषं ८, ७, १
 प्र यद्वस्त्रिषु मरुतः १०, ७७, ६
 प्र यद्वस्त्रिषु महिना रथस्य १, १८०, ९
 प्र यद्वस्त्रिषु मित्रावरुणा ६, ६७, ४
 प्र यन्तमिषपरि जातं १, १५२, ४
 प्र यन्ति यज्ञं विपयन्ति बर्हिः ७, २१, २
 प्र यन्तु वाजास्त्रिविषीभिः ३, २६, ४
 प्र यन्तु वृषसवांसो १०, ४२, ८१ अथर्व. २०, ८९, ८
 प्र याः सिन्धवे सूर्यस्य १०, ३५, ५
 प्र या घोषे भृगुपाणे १, १२०, ५
 प्र याज्ञान्ते अनुयाजोऽहं १०, ५१, ८१ नि. ८, १२
 प्र या जगति जगलेन ७, १०४, १७; अथर्व. ८, ४, १७
 प्र यात जीभमाशुभिः १, ३७, १४
 प्र यागिर्यासि दाश्यांसम् ७, ९२, ३; वा. य. २७, २७;
 तै. सं. २, २, १२, ७
 प्र या महिष्ठा महिनासु ६, ६१, १३
 प्र यजो वाचो अग्निर्वा ९, ७, ३; साम. ११३०
 प्र यजुर्वा दिव एति मुखाणा ५, ४७, १
 प्र ये गाधो न भूर्गयः २, ४१, १; साम. ४९१; ८९२
 प्र ये गृहादममदुस्त्रवा ७, १८, २१; नि. ६, ३०
 प्र ये जाता महिना ५, ८७, २
 प्र ये दिवः पृथिव्या न १०, ७७, ३
 प्र ये दिवो वृहतः श्रिष्टरे ५, ८७, ३
 प्र ये आमानि पृथगेऽप्यर्वा ४, ५५, २
 प्र ये मित्रं प्रार्थयन् १०, ८९, ९
 प्र ये ते वन्तये ५, ५२, १६
 प्र ये यमुदकसो रथा इव ७, ७४, ६
 प्र ये वसुध्व ईवदानमोदुः ५, ४२, ५
 प्र ये ब्रह्मन्ते जनयो १, ८१, १
 प्र यो ननश्चे आग्नेजम् ८, ५१, ८
 प्र यो वा मित्रावरुणाजितो ८, १०२, ३
 प्र याता वाचं जनयन् ९, ७८, १
 प्र यद्रेण यविना संति १०, ९१, ५
 प्र येन एत्यति वारं ९, ८६, ३१
 प्र व इन्द्राय वृहते ८, ८९, ३; साम. २५७; वा. य. ३३, ९६
 प्र व इन्द्राय मादन् ७, ३१, १; साम. १५६; ७१६
 प्र व इन्द्राय मिदुरे ८, ३२, २७
 प्र व एको मिदुरे २, २९, ५
 प्र व एते सुवृजो ५, ४४, ४
 प्र वः पार्थिवं वसुध्वर्वा १, १००, १

प्र वः पान्तमन्त्रसो १, ६५५, १
 प्र वः संताम्यदुहः ८, २७, १५
 प्र वः सार्धाय धृक्वये १, ३७, ४
 प्र वः शुक्राय भानवे ७, ४, १; तै. भा. २, ८, २, ३
 प्र वः सखायो भगवये ६, १६, २२
 प्र वः सतां ज्येष्ठतमाय २, १६, १
 प्रवता हि क्त्वां ४, ३१, ५
 प्रवत्ते अग्ने जनितां १०, १४२, २
 प्रवत्तोयं श्रियवी मरुजयः ५, ५४, ९
 प्रवद्यामना सुवृता रथेन १, ११८, ३
 प्र वर्तय दिवो अदमानमिदं ७, १०४, १२; अथर्व. ८, ४, १०
 प्र व स्पृककम्पुवि ५, ५९, १
 प्र वां रथो मनोजवा इयति ७, ६८, ३
 प्र वां शारहान्ध्रसो १, १८१, ६
 प्र वां स मित्रावरुणावृतावा ७, ६१, २
 प्र वां क्षोमाः सुवृकयो ८, ८, २२
 प्र वाचमिन्द्रुरित्यति ९, १२, ६; साम. १००९
 प्र वाच्यं वचसः ४, ५, ८
 प्र वाच्यं वाचधा वीर्यं तत् ३, ३३, ७
 प्र वाचमिन्द्रुरित्यति ९, ३५, ४
 प्र वाता इव द्रोचत १०, ११९, २
 प्र वाता वासित पतयति ५, ८३, ४; तै. भा. २, ८, २
 प्र वां वृंसांस्त्रिनादवोच १, ११६, २५
 प्र वां निचेरुः कुकुहो वसां १, १८१, ५
 प्र वामन्धांसि मघाभ्यस्तुः ७, ६८, १
 प्र वामर्चन्नुविधिनो ३, १२, ५; साम. १५७५; १७०३
 प्र वामर्चोचमधिना ४, ४५, ७
 प्र वामर्चोच सुवृतिः १, १७, ९
 प्र वां महि वावि ४, ५६, ५; साम. १५९६
 प्र वायुमन्त्रा वृहती ६, ४९, ४; वा. य. ३३, ५५; तै. भा.
 २, ८, १, १
 प्र वायुने सुमया बर्हिर्वा ७, ३९, २; वा. य. ३३, ४४;
 ति. ५, २८
 प्र विषसामन् ५, २२, १
 प्र विष्णवे श्रुपयेतु १, १५४, ३
 प्र वीर्यमुप विविधि ८, ५०, ६
 प्र वीर्या सुवयो इदिते ७, ९०, १; वा. य. ३३, ७०
 प्र वीरया प्र तवसे तुराव ६, ४९, १९
 प्रवृषवतो अमिभुजः ९, २१, २
 प्र वेष्टसे कवये वेष्टाय ५, १५, १; तै. भा. १, २, १, ९
 प्र वेष्टयति पर्यतात् १, ३२, ५; तै. भा. २, ४, ४, ३

प्र वो प्रावाणः सविता १०, १७५, १
 प्र वोऽष्टा रिरिचे देवसु १०, ३२, ५
 प्र वो देवं चित्सहस्रानमसि ७, ७, १
 प्र वो देवायामये ३, १३, १; आश्व. श्रौ. ५, ९, २१
 प्र वो धियो मन्त्रयुवो ९, ८६, १७; साम. ११५३
 प्र वो अयन्त इन्द्रवो १, १४, ४
 प्र वो मरुतस्तविषा ५, ५४, २
 प्र वो महीमरमति कृणुष्वं ७, ३६, ८
 प्र वो महे मृतयो यन्तु ५, ८७, १; साम. ४६२
 प्र वो महे मन्दमानायान्धसः १०, ५०, १; वा. य. ३३, २३;
 नि. ११, ९
 प्र वो महे महि नमो १, ६२, २; वा. य. ३४, १७
 प्र वो महे महिबृधे भरध्वं ७, ३१, १०; साम. ३२८; १७९३;
 अथर्व. २०, ७३, ३
 प्र वो महे सहसा १, १२७, १०
 प्र वो मित्राय गायत ५, ६८, १; साम. ११४३
 प्र वो यज्ञेपु देवयन्तो अर्चन् ७, ४३, १
 प्र वो यज्ञे पुरुणा १, ३६, १; साम. ५९
 प्र वो रयि युक्ताश्च भरध्वं ५, ४१, ५
 प्र वो वाजा अभिरावो ३, २७, १; तै. सं. २, ५, ७, २;
 तै. ब्रा. ३, ५, २, १
 प्र वो वायुं रथयुजं कृणुष्वं ५, ४१, ६
 प्र वो वायुं रथयुजं पुरिषम् १०, ६४, ७
 प्र संसमानो अतिथिर्न ८, १९, ८
 प्र संसा गोवध्वं १, ३७, ५
 प्र सन्तसा वरुणं ५, ४२, १
 प्र शर्धे आर्तं प्रथमं ४, १, १२
 प्र शर्धाय मारुताय ५, ५४, १
 प्र शुक्लासो वयोयुवो ९, ६५, २६
 प्र शुक्रैतु देवो मनीषा ७, ३४, १; तै. आ. ४, १७, १;
 तांश्च ब्रा. १, २, ९
 प्र शुन्ध्युवं वरुणाय ७, ८८, १
 प्र शोशुषत्या उपसो १०, ८९, १२
 प्र इयावाश्च छणुषा ५, ५२, १
 प्र इयेनो न मद्रिर्न ६, २०, ६
 प्र सक्ष्णो दिव्यः ५, ४१, ४
 प्र स क्षयं तिरते ८, २७, १६
 प्र सद्यो अग्ने अलेप्यस्यान् ५, १, ९; तै. ब्रा. २, ४, ७, १०
 प्र ससगृह्यतीति १०, ४७, ६
 प्र ससवधिरावासा ८, ७३, ९
 प्र ससहोना मनकाद्रोचध्वं ३, २९, १४

प्र स मित्र मर्तो अस्तु ३, ५९, २; तै. सं. ३, ४, ११, ५;
 नि. २, १३
 प्र सन्नजं चर्षणीनां ८, १६, १; साम. १४४; अथर्व. २०, ४४, १
 प्र सन्नजं बृहते मन्मसु ६, ६८, ९
 प्र सन्नजं बृहदर्चा गर्भारं ५, ८५, १
 प्र सन्नजो अमरस्य प्रशस्ति ७, ६, १; साम. ७८
 प्र सवे त उदीरते ९, ५०, २; साम. १२०६
 प्र ससगृह्ये पुरुहूत १०, १८०, १; तै. सं. ३, ४, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ६, ९, १; ३, ५, ७, ४
 प्र साकमुक्षे अर्चता गणाय ७, ५८, १
 प्र सा क्षितिरसुर १, १५१, ४
 प्र सा वाधि सुष्टुतिर्मघोनां ७, ५८, ६
 प्र सीमादित्यो असृजत् २, २८, ४; नि. १, ७
 प्र सु रमन्वा धियसानस्य १०, ३२, १
 प्र सु ज्येष्ठे निचिराम्भो १, १३६, १
 प्र सुन्वानस्यान्धसो ९, १०१, १३; साम. ५५३, ७७४,
 १३८६
 म सुमेधा गातुवित् २, ९२, ३
 प्र सु व भापो महिमानं १०, ७५, १
 प्र सुवान इन्द्रुरक्षाः ९, ६६, २८
 प्र सुवानो अक्षाः सहस्र ९, १०९, १६; साम. ११६०
 प्र सुवानो भारया ९, ३४, १
 प्र सु विश्वान्नक्षसो १, ७६, ३
 प्र सु भ्रुतं सुराभसं ८, ५०, १; अथर्व. २०, ५१, ३
 प्र सु ष विभ्यो मरुतो ४, २६, ४
 प्र सुष्टुतिः स्तनयन्तं रुवंतं ५, ४२, १४
 प्र सु स्तोमं भरत वाजयंत ८, १००, ३
 प्र सु त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां ३, ३०, ५; अथर्व. ३, ११, ४
 प्र सुतो भक्षमकरं १०, १६७, ४
 प्र सु न एवध्वरो ८, २७, ३
 प्र सुनव ऋभूनां १०, १७६, १
 प्र सु महे सुशरणाय ५, ४२, १३
 प्र सेनानीः शरो अग्ने ९, ९६, १; साम. ५३३
 प्र सो अग्ने तवोतिभिः ८, १९, ३०; साम. १०८, १८१२;
 तै. सं. ३, २, ११, १
 प्र सोवा जितो अश्वरेषु ७, ९२, २
 प्र सोम देववीर्ये ९, १०७, १२; साम. ५१४, ७६७
 प्र सोम मधुमसमो ९, ६३, १६
 प्र सोम याहि भारया ९, ६६, ७
 प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा ९, १०९, १८; साम. ११६९
 प्र सोमस्य पवमानयोर्मघा ९, ८१, १

प्र सोमाय व्यम्बवत् ९, ६५, ७
 प्र सोमासः स्वाध्वः ९, ३१, १
 प्र सोमासो जघन्विषुः ९, २४, १, साम. ९६१
 प्र सोमासो मद्व्युतः ९, ३२, १, साम. ४७७; ७६२
 प्र सोमासो विपञ्चितो ९, ३३, १, साम. ४७८; ७६४
 प्र सोमो अति धारया ९, ३०, ४
 प्र स्कम्भदेणा अनवन्न १, १६६, ७
 प्रस्तुतिर्वा धाम १, १५३, २
 प्रस्तोक इन्मु राधसस्त इन्द्र ६, ४७, २२
 प्र स्तोत्रपु गासिषत् ८, ८१, ५
 प्र स्वानासो रथा इवावन्तो ९, १०, १; साम. १११९
 प्र हंसासस्तुपलं मय्यं ९, ९७, ८; साम. १११७
 प्र हि ऋतुं वृहयो ९, ३०, ६
 प्र हि त्वा एषन् १, १३८, १
 प्र हिम्वानास इन्द्रयो ९, ६४, १६
 प्र हिम्वानो जनिता ९, ९०, १; साम. ५३६
 प्र हि तिरिक्ष ऋजसा ८, ८८, ५; साम. ३१२
 प्र होता जातो महात् १०, ४६, १; साम. ७७
 प्र होमे एव्यं वचो ३, १०, ५; साम. ९८; तै. सं.
 ३, १, ११, १
 प्र ऋष्या मनीषा १०, २६, १
 प्राक्नुभ्य इन्द्रः प्र १०, ८९, ११
 प्राज्ञये तवसे भरध्वं ७, ५, १
 प्राज्ञये बृहते यज्ञिषाय ५, १२, १
 प्राज्ञये वाचमीरय १०, १८७, १; अथर्व. ६, ३४, १
 प्राज्ञये विश्वमुचे भियं ७, १३, १
 प्रामुषो नमन्वो ४, १९, ७
 प्राचीनां बर्हिः प्रविहा १०, ११०, ४; अथर्व. ५, १२, ४;
 वा. व. २९, २९; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ९; नि. ८, ९
 प्राचीनं बर्हिर्जासा १, १८८, ४
 प्राचीनो यज्ञः सुचितं ७, ७, ३
 प्राचीमु देवाभिरा भियं ७, ६७, ५
 प्राण्यं यज्ञं सकृम वर्षतां गीः १, १, २
 प्रातः सुतमसिषो ४, ३५, ७
 प्रातरभिः उरुमियो ५, १८, १; साम. ८५
 प्रातरभिः प्रातरिग्यं ७, ४१, १; अथर्व. ३, १६, १; वा. व.
 ३४, ३४; तै. ब्रा. २, ८, १, ७
 प्रातर्जरेये जरणेव १०, ४०, ३
 प्रातर्जितं मगसुमं हुवेम ७, ४१, १; अथर्व. ३, १६, २;
 वा. व. ३४, ३५; तै. ब्रा. २, ८, १, ७; नि. १२, १४
 प्रातर्बर्हिर्माभिरिति जोहवीमि ५, ६९, ३

प्रातर्यजध्वमभिरा ५, ७७, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १३; नि. १२, ५
 प्रातर्वावाभिरागतं ८, ३८, ७
 प्रातर्वावाणा प्रथमा यजध्वं ५, ७७, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, १३
 प्रातर्वावाणा रथेव २, ३९, २
 प्रातर्वाग्नः सहस्रवत् १, ४५, ९
 प्रातर्धुजं नासत्याधि तिष्ठतः १०, ४१, २
 प्रातर्धुजा वि बोधय १, २२, १; तै. सं. १, ४, ७, १; तै. ब्रा.
 २, ४, ३, १३; नि. १२, ४
 प्राता रत्नं प्रातरिस्ता १, १२५, १
 प्राता रथो नवो २, १८, १
 प्रान्यश्चक्रमवृहः सूर्यस्य ५, २९, १०
 प्राव क्षोतरं मघवन्नव ८, ३६, २
 प्रावीविषद्वाच ऊर्मि ९, ९६, ३; साम. ९४५
 प्रावेपा मा वृहयो १०, ३४, १; नि. ९, ८
 प्रास्तीहर्षाजा ऋत्वेभिः १०, १०५, ६
 प्रास्ता ऊर्जं वृत्स्वतं ८, ८, १६
 प्रास्ते गायत्रमंचत ८, १, ८
 प्रास्ते हिनोत मधुमन्वं १०, ३०, ८
 प्रास्व धारा अक्षरन् ९, २९, १; साम. १७६५
 प्रास्व धारा बृहतीः ९, ९६, २२
 प्रियं अन्वे ददतः १०, १५१, २; तै. ब्रा. २, ८, ८, ६
 प्रियं दुग्धं न काम्यं ५, १९, ४
 प्रियमेघवद्विजित् १, ४५, ३; नि. ३, १७
 प्रिया तष्टानि मे रुषिः १०, ८६, ५; अथर्व. २०, १२६, ५
 प्रिया पदानि पथो १, ६७, ६
 प्रिया वो नाम हुवे तुराणां ७, ५६, १०; तै. सं. २, १, ११, १
 प्रियास्त हुते मघवन्नभिष्टो ७, १९, ८; अथर्व. २०, ३७, ८
 प्रियो नो अस्तु विद्वपतिः १, २६, ७; साम. १६१९
 प्रीणीताभानिहितं जयाय १०, १०१, ७; नि. ५, २६
 प्रेतां यज्ञस्य शम्भुवा १, ४१, १९
 प्रेता जयता नरा १०, १०३, १३; साम. १८६२; अथर्व.
 ३, १९, ७; वा. य. १७, ४६; तै. सं. ४, ६, ४; ४
 प्रेतो मुंषाभि नामुतः १०, ८५, २५; अथर्व. १४, १, १८
 प्रेदं ग्राह्यं वृत्रत्येवाविष ८, ३७, १
 प्रेदो अग्ने दीविहि पुरो ७, १, ३; साम. १३७५; वा. य.
 १७, ७६; तै. सं. ४, ६, ५, ४
 प्रेदभिर्वाहुये क्लोमेभिः ३, ५, १
 प्रेद्वत्स बोधं प्रथमा क्लता ७, ९८, ५; अथर्व. २०, ८७, ५
 प्रेद्वत्सिभ्यो सुवचस्वां १०, ११६, ९
 प्रेद्व सुतो अर्थं न १०, २९, ५; अथर्व. २०, ७६, ५
 प्रेदं वो अतिरिषिं स्तुये ८, ८४, १; साम. ५; १२४४

प्रेष्ठो बो अतिथिं गृणीषे १, १८६, ३
 प्रेष्ठसु प्रियाणां ८, १०३, १०
 प्रेहि प्रेहि पथिभिः १०, १४, ७; अथर्व. १८, १, ५४
 प्रेक्षामीहि पृथ्णुहि १, ८०, ३; साम. ४१३
 प्रेनु ब्रह्मणस्पतिः १, ४०, ३; साम. ५६; वा. य. ३३, ८९;
 ३७, ७; तै. आ. ४, २, २
 प्रेते वदन्तु प्र ष्यं १०, १४, १; नि. ९, ९
 प्रेष स्त्रोमः पृथिवीमन्तरि ५, ४२, १६
 प्रेषामग्नेषु विधुरेव १, ८७, ३; तै. सं. ४, ३, १३, ७
 प्रो भयासीदिन्नुमिन्द्रस्य ९, ८६, १६; साम. ५५७, ११५२;
 अथर्व. १८, ४, ६०
 प्रो अस्मिनाववसे १, १८६, १०
 प्रो अस्मा उपस्तुतिं ८, ६२, १
 प्रो प्रां पीतिं वृष्ण इयमिं १०, १०४, ३ अथर्व. २०, २५, ७;
 ३३, २
 प्रोतये वरुण मित्रमिन्द्रं ६, २१, ९
 प्रो खे अमयोऽग्निषु ५, ६, ६
 प्रोथदशो न यवसे ७, ३, २; साम. १२२०; वा. य.
 १५, ६२; तै. सं. ४, ४, ३, ३
 प्रो द्रोणे हरयः ६, ३७, २
 प्रोरोमिन्नावरुणा ७, ६१, ३
 प्रोष्ठशया वयोशया ७, ५५, ८; अथर्व. ४, ५, ३
 प्रो प्वर्से पुरोरथं १०, १३३, १; साम. १८०१; अथर्व.
 २०, ९५, २; तै. सं. १, ७, १३, ५; तै. आ. २, ५, ८, १
 प्रो स्य वज्रिः पथ्याभिः ९, ८९, १
 वृद्धं सूर्यं भवता ८, १०१, १२; साम. १७८९; अथर्व.
 २०, ५८, ४; वा. य. ३३, ४०
 वलस्य नीधा नि १०, ९२, ३
 वलिस्था तद्वपुषे १, १४१, १
 वलिस्था देव निष्कृतं ५, ६७, १
 वलिस्था पवतानां ५, ८४, १; तै. सं. १, २, १२, २; नि. ११, ३७
 वलिस्था महिमा वां ६, ५९, २
 वल् ऋतिवयाय धाम्ना ८, ६३, ११
 वयमहो अस्मि सूर्यं ८, १०१, ११; साम. १७६; १७८८
 अथर्व. १३, २, २२; २०, ५८, ३; तै. आ. १, ४, ५, ३
 वतो वतासि १०, १०, १३; अथर्व. १८, १, १५; नि. ६, ३८
 वम्हसे नु स्वतवसे ९, ११, ४; साम. १४४४
 वभ्राणः सुनो सहसो ३, १, ८
 वम्हरेको विपुणः ८, १९, १
 वहिः प्राचीनमोजसा ९, ५, ४

वहिवी यत्स्वपस्याय १, ८३, ६; अथर्व. २०, ६५, ६
 वहिषदः पितर ऊति १०, १५, ४; अथर्व. १८, १, ५१; वा. य.
 १९, ५५; तै. सं. २, ६, १२, २; नि. ४, २१
 वलं वेदि तनूषु नो ३, ५३, १८
 वलविज्ञाय स्वविरः १०, १०३, ५; साम. १८५३; अथर्व.
 १९, ३, ५; वा. य. १७, ३७; तै. सं. ४, ६, ४, २
 वहवः सुरचक्षसो ७, ६६, १०
 वह्नीः समा अकरमंतः १०, १२४, ४
 वह्नीनां पिता ६, ७५, ५, वा. य. २९, ४२; तै. सं. ४, ६, १, १
 नि. ९, १४
 वाचसे जनामृषयेव मम्यु ६, ४६, ४
 विभया हि रमावतः ८, ४५, ३५
 विभतिं चाविद्वस्य ९, १०९, १४
 विभ्रद्व्यापि हिरण्यं १, २५, १३
 वीभरसुनां सयुजं हंसं १०, १२४, ९
 वृषदुष्यं हवामहे ८, ३२, १०; साम. २१७; नि. ६, ४, १७
 वृहती हव सूनवे रोदसी १, ५९, ४
 वृहत्सुक्ताः प्रसवीता निवेशा ४, ५३, ६
 वृहत्सुक्ताममवध १, ५२, ९
 वृहदिन्द्राय गायत ८, ८२, १; साम. २५८; वा. य.
 २०, ३०; तै. आ. २, ५, ८, ३
 वृहु गायिषे वचो सूर्यां ७, ९६, १
 वृहज्जिरे अग्निभिः ६, ४८, ७; साम. ३७
 वृहद्वन्ति मदिरेण १०, ९४, ४
 वृहद्वयो वृहते तुभ्यमग्ने ५, ४३, १५
 वृहद्वयो मघवद्रयो ७, ५८, ३
 वृहद्वयो हि आनवे ५, १६, १; साम. ८८
 वृहद्वरूपं मरुतां ८, १८, २०
 वृहन्त हज्जानवो ३, १, १४
 वृहन्त हन्तु ये ते १, ११, १६
 वृहन्तो गम्भोषु १०, १०६, ९
 वृहत्पथावो अपकाशः १०, २७, १४
 वृहत्पिथिष्म पृथां ८, ४५, २; साम. १३३९; वा. य.
 ३३, २४
 वृहस्पत इन्द्र धर्षते ४, ५०, ११
 वृहस्पतिः प्रथमं जायमानो ४, ५०, ४; अथर्व. २०, ८८, ४
 तै. आ. २, ८, २, ७
 वृहस्पतिः समजयद्रसुनि ६, ७३, ३; अथर्व. २०, ९०, १
 तै. आ. २, ८, २, ८
 वृहस्पतिरमत हि स्वर् १०, ६८, ७; अथर्व. २०, १६, ७

मस्त्वा सुशिप्र हरिवस्त्रदीम ८, १२, २; साम. ८१४
 मधीषदीं विभृतो १, ७१, ४
 मधीषदीं विष्टो मा १, १४८, १
 मद्ध्युक्षेति सादने १, १२, ३; साम. ११९८
 मदेनेपितं मद् ८, १, २१
 मदेमहे हि नो ददिः १, ८१, ७; अथर्व. २०, ५६, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ७
 मधु नक्तुनोषतो १, ९०, ७; वा. य. १३, २८; तै. सं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.
 १४, ९, ३, १२
 मधु नो घावापृथिवी ६, ७०, ५
 मधुपृष्ठ घोरमयासं १, ८९, ४
 मधुमत्तीरोषधीघाव आपः ४, ५७, ३; अथर्व. २०, १४३, ८
 मधुमन्तं तनूनपाद् १, १३, २; साम. १३४८
 मधुमन्मे परायणं १०, २४, ६
 मधुमाषो वनस्पतिः १, ९० ८; वा. य. १३, २९; तै. सं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.
 १४, ९, ३, १३
 मधु माता ऋतायते १, ९०, ६; वा. य. १३, २७; तै. सं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.
 १४, ९, ३, ११
 मधोभोरामधु क्षर १, १७, ८
 मध्या यस्त्वमभवत् १०, ६१, ६
 मध्ये होता दुरोणे बर्हिषोम ६, १२, १
 मध्व ऊ पु मधुयुवा ५, ७३, ८
 मध्वः पिबते मधुरेभिराम ४, ४५, ३
 मध्वः सुदं पवस्व ९, १७, ४४
 मध्वः सोमस्याश्विना १, ११७, १
 मध्वो वो नाम माहन् ७, ५७, १
 मनीषिणः प्र भरध्वं १०, १११, १
 मनीषिभिः पवते पृथ्वी २, ८६, २०; साम. ८२२
 मनुष्वश्वा नि धीनहि ५, २१, १; तै. ब्रा. ३, ११, ६, ३
 मनुष्वद्वेषे अङ्गीस्वदङ्गिः १, ३१, १७
 मनुष्वदिन्द्र सवन् जुवाणः ३, ३२, ५
 मनो अस्मा भन आसीत् १०, ८५, १०; अथर्व. १४, १, १०
 मनोजवता वृषणा मद्ध्यु ८, २२, १६
 मनोजवा अयमान ८, १००, ८
 मनो न वेपु हवनेपु १०, ६१, ३; वा. य. ७, १७
 मनो न योऽध्वनः १, ७१, ९
 मनो न्वा हुवामहे १०, ५७, ३; वा. य. ३, ५३; तै. सं.
 १, ८, ५, २

मन्त्रमखर्वं सुषितं सुपेशसं ७, ३२, १३; अथर्व. २०, ५९, ४
 मयता नरः कथिमद्वयन्तं ३, २९, ५
 मन्दन्तु त्वा मयवस्त्रिन्दवः ८, ४, ४; साम. १७२२
 मन्दन्तु त्वा मन्दिनो १, १३४, २
 मन्दमान ऋतादयि १०, ७३, ५
 मन्दस्व होत्रावनु जोषमन्धसः २, ३७, १
 मन्दस्वा सु स्वर्णर ८, ६, ३९
 मन्दामहे दशातयस्य १, १२२, १३
 मन्दिष्ठ यदुत्ताने काश्ये १, ५१, ११
 मन्त्रं होतारं शुचिमद्वया २, २, १५
 मन्त्रं होतारमुशितो नमोभिः १०, ४६, ४
 मन्त्रं होतारमुशितो यथिष्ठं ७, १०, ५
 मन्त्रं होतारमृषिवं ८, ४४, ६; साम. १५४३
 मन्त्रजिह्वा जुगुर्वणिः १, १४२, ८
 मन्त्रया सोम चारया ९, ६, १; साम. ५०६
 मन्त्रस्य कवेर्दिवस्य ६, ३९, १
 मन्त्रस्य रूपं विविदुः ९, ६८, १
 मन्त्रा कृणुष्वं धिय १०, १०१, २
 मन्त्रो होता गृहपतिः १, ३६, ५
 मन्त्रुमिन्द्रो मन्त्रुवास १०, ८३, २; अथर्व. ४, ३२, २;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ११
 मन्ये त्वा यक्षिणं यक्षिणानां ८, ९६, ४
 ममश्चन ते मयवन् ४, १८, ९
 ममश्चन त्वा युवतिः ४, १८, ८
 ममत्तु त्वा दिव्यः सोमः १०, ११६, ३
 ममत्तु नः परिजमा १, १२२, ३; तै. सं. २, १, ११, १
 मम त्वा सूर उदिते ८, १, २९
 मम देवा विह्वे सन्तु १०, १२८, २; अथर्व. ५, ३, ३;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मम द्विजा रादं अत्रियस्य ४, ४१, १
 मम पुत्राः शत्रुहो १०, १५९, ३
 मम महेन्द्र यादृच्छ २, १८, ७
 ममासे बर्षो विह्वेषु १०, १२८, १; अथर्व. ५, ३, १;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मया सो अश्मसि १०, १२५, ४; अथर्व. ४, ३०, ४
 मयि देवा व्रिषिणम् १०, १२८, ३; अथर्व. ५, ३, ५;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मयो दूषे मेधिरः पृतदक्षः ३, १, ३
 मयोभूर्वावो अमि चातु १०, १६९, १; तै. सं. ७, ४, १७, १;
 नि. १, १७
 मरुतः पिबत ऋतुना १, १५, २

मरुतो मारुतस्य न ८. २०, २३
मरुतो यद्ध वो दिवः ८. ७, ११; तै. सं. १, ५, ११, ४
मरुतो यद्ध वो वल्ल १, ३७, १२
मरुतो यस्य हि क्षये १, ८६, १; अथर्व. २०, १, २; वा. य.
८, ३१; तै. सं. ४, २, ११, १
मरुतो वीक्षुपाणिभिः १, ३८, ११
मरुत्वतो अप्रतीतस्य ५, ४२, ६
मरुत्वन्तं वृषभं ३, ४७, ५; ६, १९, ११; वा. य. ७, ३६;
तै. सं. १, ४, १७, १; तै. मा. २, ८, ३, ४
मरुत्वन्तं हवामह १, १३, ७
मरुत्वन्तमुजोषिणं ८, ७६, ५
मरुत्वां हन्द्रमीदृवः ८, ७६, ७
मरुत्वां हन्द्र वृषभो ३, ४७, १; वा. य. ७, ३८; तै. सं.
१, ४, १९, १; नि. ४, ९
मरुसु वो दधीमहि ५, ५२, ४
मरुत्सोमस्य वृजनस्य १, १०१, ११
अर्तश्चिह्नो नृत्ववो रुक्मवक्ष ८, २०, २२
मतां अमर्त्यस्य ते ८, ११, ५
ममाणि ते वर्मणा ६, ७५, १८; साम. १८७०, अथर्व.
७, ११८, १; वा. य. १७, ४९; तै. सं. ४, ६, ४, ५
मर्मजानास आयधो ९, ६४, १७
मर्यो न शुभ्रस्तन्वं ९, ९६, २०
मह उग्राय तवसे सुहृन्ते ८, ९६, १०
महः स राय एवते १, १४९, १
महः सु वो अरमिषे खवाम ८, ४६, १७
महत्तारोमो महिषः ९, ९७, ४१; साम. ५४२; १२५५;
नि. १४, १७
महत्तुल्यं स्थविर् १०, ५१, १; नि. ६, ३५
महत्तुहः कवयः ३, ५४, १७
महत्तन्नाम गुणं पुरुषस्य १०, ५५, २
महदृषा महतामावृणीमहे १०, ३६, ११
महर्षकर्म्यवैतः ऋतुमाः ४, ३९, २
महश्चिरवमिन्द्र यत एतान् १, १६९, १
महश्चिद्रूप एतलो ४, १२, ५
महो अमश्रो वृजने निरप्यो ३, ३६, ४; नि. ६, २३
महो अंसि महिष ३, ४६, २
महो अंसि सोम उवह ९, ६६, १६
महो अस्वध्वारस्य ७, ११, १
महो आदिद्यो नमोप ३, ५९, ५; तै. मा. २, ८, ७, ६
महो हन्द्रः परावृत्त १, ८, ५; साम. १६६; अथर्व. २०, ७१, १

महो हन्द्रो नृत्वदा चर्षणिग्रा ६, १९, १; वा. य. ७, ३९;
तै. सं. १, ४, २१, १; तै. मा. ३, ५, ७, ४; नि. ६, १६-१७
महो हन्द्रो य ओजसा ८, ६, १; साम. १३०७; अथर्व.
२०, १३८, १; वा. य. ७, ४०; तै. सं. १, ४, २०, १;
तै. मा. ३, ५, ७, ४
महो उग्रो वावृषे वीर्याय ३, ३६, ५
महो उग्रासि यस्य ते ७, ३१, ७
महो ऋषिर्देवजा ३, ५३, ९
महान्तं कोणमुद्रा ५, ८३, ८; अथर्व. ४, १५, १६
महान्तं स्वा महीरु ९, २, ४; साम. १०४०
महान्तं महिना ध्वं ८, १२, २३
महान्ता मित्रावरुणा ८, २५, ४
महान्तो मद्वा विश्वो १, १६६, ११
महान्तस्यस्ये ध्रुव आनिष ३, ६, ४
महिकेव ऊतये १, ४५, ४
महि क्षेत्रं पुरुषं विविहान् ३, ३१, १५; तै. मा. २, ७, १३, ३
महि उद्योतिर्विहितं वक्षणा ३, ३०, १४
महि उद्योतिर्विभ्रन्त्वा १०, ३७, ८
महि त्रीणामवोऽस्तु १०, १८५, १; साम. १९२;
वा. य. ३, ३१
महि स्वाष्टमूर्जयन्तीरजुयं ३, ७, ४
महि छावापृथिवी भूतं १०, ९३, १
महि पसरः सुकृतं सोम्यं ९, ७४, ३
महि महे तवसे दीप्ये नृन् ५, ३३, १
महि महे दिवे अर्चा ३, ५४, २
महिन्न पृथो पितरः १०, ५६, ४
महि रावो विश्वजन्मं ६, ४७, २५
महि वो महतामवो वरुण मित्र दाक्षुषे ८, ४७, १
महि वो महतामवो वरुण मित्रार्थमन् ८, ६७, ४
महिपासो माविनश्चिन् १, ६४, ७
मही अन्न महिना १, १५१, ५
मही छावापृथिवी इह उपेष्ट ४, ५६, १
मही सौः पृथिवी चनः १, २२, १३; वा. य. ८, ३२; १३, ३२;
तै. सं. ३, ३, १०, २; ५, ११, ३; ४, २, ३, ३
मही मित्रस्य साधयः ४, ५६, ७; साम. १५९८
महीमे अस्व वृषनाम ९, ९७, ५४; साम. ११०६
मही वदि धियणा शिखये ३, ३१, १३
महीरस्य प्रणीतयः (०नास्व) ६, ४५, ३
महीरस्य प्रणीतयः (०विश्वा वसुनि) ८, १२, २१
मही वामूतिरभिना मयोऽस्तु १, ११७, १९

महो समैरक्ष्मा ३, ५५, २०
 महे चन स्वामद्विचः ८, १, ५; साम. २९१
 महे नो अघ बोधयोयो ५, ७९, १; साम. ४२१; १७४०
 महे नो अघ सुविठाय मोधि ७, ७५, २
 महे यत्पिच ई रत्नं १, ७१, ५
 महे शुक्काय वरुणस्य ७, ८२, ६
 महो धर्मः समिधानस्य १०, ३६, १२; वा. ब. ३३, १७
 महो अर्णः सरस्वती १, ३, १२; वा. ब. १०, ८६; नि. ११, २७
 महो देवान्यजसि यद्वानु ६, ४८, ४
 महो ब्रुहो अप विष्वायु ६, २०, ५
 महो नो अग्ने सुवितस्य ७, १, २४
 महो नो राय आ २, ६६, २६; साम. १२१४
 महो महानि पनयन्त्यस्य ३, ३४, ६; अथर्व. २०, ११, ६
 महो यस्पतिः शवसो १०, २२, ३
 महो रुजामि बन्धुता ४, ४, ११; तै. सं. १, २, १४, ४
 महो विष्वा अग्नि पतो ८, २३, २६
 मह्यं वजन्तु मम १०, १२८, ४; अथर्व. ५, ३, ४; तै. सं. ४, ७, १४, २
 मद्यां त्वष्टा यज्ञमतक्षत् १०, ४८, ३
 मद्या ते सत्यं ३, ३१, १४
 मा कस्ये धातमभ्यमित्रिणे १, १२०, ८
 मा कस्य नो अरुहो ७, ९४, ८
 मा कस्य यक्षे सद्धिमि ४, ३, १३
 मा कस्यानुतक्षत् ५, ७०, ४
 मा काकम्बीरमुवहवो ६, ४८, १७
 माकिरेना पथा गाए ८, ५, ३९
 माकिनै एना सयथा १०, २३, ७
 माकिर्नैशान्माकी ६, ५४, ७
 माकुप्रयगिन्द्र शूर वस्वीः १०, २२, १२
 मा चिद्व्यद्वि शांसत ८, १, १; साम. २४२; १३६०; अथर्व. २०, ८५, १; नि. ७, २
 मा ष्टेष्ट रश्मीरिति १, १०९, ३; तै. मा. ३, ६, ९, १
 मा जस्वने वृषभ ६, ४४, ११
 मां त्वरा आनावः ८, ७४, १४
 मातळी कश्येयमो १०, १४, ३; अथर्व. १८, १, ४७; तै. सं. २, ६, १२, ५
 माता य यत्र दुहिता ३, ५५, ११
 माता देवानामदितेः १, ११३, १९
 माता पितरस्य आ भव १, १६४, ८; अथर्व. ९, ९, ८
 माता रुद्राणां दुहिता ८, १०१, १५; तै. मा. ६, १२, १

मातुर्विधियु ६, ५५, ५; नि. ३, १६
 मातुष्यदे वरमे ५, ४३, १४
 मा ते अमासुरो यथा ८, २१, १५
 मा ते अर्वा सहसावम्परि ७, १९, ७; अथर्व. २०, ३७, ७;
 तै. सं. १, ६, १२, ५
 मा ते गोवत्र निरराम राधसः ८, २१, १६
 मा ते राधसि मा त कलतो १, ८४, २०; साम. १७२४;
 नि. १४, ३७
 मातेव वज्रस्य पमधानः ५, १५, ४
 मा ते हनि वृषपा वीतशृङ्गा ३, ३५, ५
 मातृ वृष्णावृण हरस्यः ७, ४०, ६
 माते तु ते सुमिमे १०, २९, ६; अथर्व. २०, ७६, ६
 मा रत्नाभिर्धनवीर्यमग्निः १, १६२, १५; वा. य. २५, ३७;
 तै. सं. ४, ६, ९, २
 मा त्वा तपयिष्य अरमापि १, १६२, २०; वा. य. २५, ४३;
 तै. सं. ४, ६, ९, ३
 मा त्वा मूरा अयिष्यो ८, ४५, २३; साम. ७३२; अथर्व. २०, २३, २
 मा त्वा इन्द्र कुकुषामा नमो २, ३३, ४
 मा त्वा इमेन ब्रह्मीन्द्र २, ४२, २
 मा त्वा सोमस्य गक्ववा ८, १, २०; साम. ३०७;
 नि. ६, २४
 मादवस्य सुते सत्वा १, ८१, ८; अथर्व. २०, ५६, ५
 मादवस्य हरिमिः १, १०१, १०; नि. ६, १७
 माध्यन्दिनस्य सवनस्य धाताः ३, ५२, ५
 माध्यन्दिने सवने जातवेदः ३, २८, ४
 मा न इन्द्र परा वृणक् ८, ९७, ७; साम. २६०
 मा न इन्द्र पीयलवे ८, २, १५; साम. १८०६
 मा न इन्द्राभ्यादिनाः ८, २२, ३१; साम. १२८
 मा न एकविंशतिगति ८, ४५, ३४
 मा नः शांसो अरुहो १, १८, ३; वा. य. ३, २०
 मा नः समस्य वृष्यः ८, ७५, ९; तै. सं. २, ६, ११, २;
 नि. ५, २३
 मा नः सेतुः सिधेदयं ८, ६७, ८
 मा नः सोमपतिबाधो १, ४३, ८
 मा नः सोम सं वीविजो ८, ७९, ८; तै. सं. ३, २, ५, २
 मा नः स्तेनेन्द्रो ये अग्नि २, २३, १६
 मा नस्तोके जनये १, ११४, ८; वा. य. १६, १६; तै. सं. ३, ४, ११, २; ४, ५, १०, ३
 मा निम्बत य इमां ४, ५, १
 मा नो अग्ने कुर्वतये ७, १, २२

मा नो अग्नेऽमृतये ३, १६, ५
 मा नो अग्नेऽवसृजो १, १८९, ५
 मा नो अग्नेऽवीरते परादा ७, १, १९
 मा नो अग्ने सख्या १, ७१, १०
 मा नो अज्ञाता वृजना ७ ३२, २७; साम. १४५७; अथर्व. २०, ७९, २; तांज्य मा. ४, ७, ५, ६
 मा नो अरातिरीशत २, ७, २
 मा नो अस्मिन्मवचन् १, ५४, १
 मा नो अस्मिन्महाघने ८, ७५, १२; साम. १६५०; तै.सं. २, ६, ११, ३
 मा नो गव्येभिरश्वैः ८, ७३, १५
 मा नो गुह्या रिप आयोरहन् २, ३२, २
 मा नो देवानां विशाः ८, ७५, ८; तै. सं. २, ६, ११, २
 मा नो निदे च वक्तवे ७, ३१, ५; अथर्व. २०, १८, ५
 मा नो मर्ता अभि दृहन् १, ५, १०; अथर्व. २०, ६९, ८
 मा नो मर्ताय रिपवे ८, ६०, ८
 मा नो मधोरा भरा ४, २०, १०; तै. सं. १, ७, १३, ३
 मा नो महान्तमुत १, ११४, ७; वा. य. १६, १५; तै.सं. ४, ५, १०, २
 मा नो मित्रो वरुणो अयमायुः १, १६२, १; वा. य. २५, २४; तै. सं. ४, ६, ८, १; नि. ९, ३
 मा नो मृचा रिपुणां ८, ६७, ९
 मा नो रक्ष आ वेशीदाघृणीव ८, ६०, २०
 मा नो रक्षो अभि नज्ज्मातु ७, १०४, २३; अथर्व. ८, ४, २३
 मा नो वधाय हतवे १, २५, २
 मा नो वधीरिन्द्र मा १, १०४, ८
 मा नो वधी रुद्र मा ७, ४६, ४
 मा नो वर्षेवरुण २, २८, ७
 मा नो वृकाय वृक्ये समस्ये ६, ५१, ६
 मा नो हिंसीकृतिता १०, १२१, ९; वा. य. ११, १०२; तै. सं. ४, २, ७, १
 मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिपेधाव ७, ३४, १७; नि. १०, ४५
 मा नो हृणीतामतिथिवंसु ८, १०३, १२; साम. ११०
 मा नो हेतिविंस्वत ८, ६७, २०
 मां देव दधिरे हव्यवाहं १०, ५२, ४
 मां धुविश्रं नाम देवता १०, ४९, २
 मां नराः स्वस्था वाजयन्तः ४, ४२, ५
 मा पापत्राय नो नरेन्द्राग्नी ७, ९४, ३; साम. ९१८
 मा वृणन्तो दुरितस्य १, १२५, ७
 मा प्र गाम पयो वयं १०, ५७, १; अथर्व. १३, १, ५९

मा भूम निध्या इवे ८, १, १३; अथर्व. २०, ११६, १;
 तांज्य मा. ९, १०, १
 मा भेम मा अभिमो ८, ४, ७; साम. १६०५
 मा मामिमं तव ५, ४०, ७
 मायाभिरिन्द्र मायिनं १, ११, ७
 मायाभिरुतितृप्तत ८, १४, १४; अथर्व. २०, २९, ४
 माया वां मित्रावरुणा दिवि ५, ६३, ४
 मारे अस्मद्भि सुसुचो ३, ४१, ८; अथर्व. २०, २३, ८
 मार्जाग्यो मृज्यते स्वे ५, १, ८
 मा व एनो अन्यकृतं सुजेम ६, ५१, ७
 मा वां वृको १, १८३, ४
 मा विदन्परिपंथिनो १०, ८५, ३२; अथर्व. १४, २, ११
 मा वो घ्नन्तं मा शपन्तं १, ४१, ८
 मा वो द्राशान्मस्तो ७, ५६, २१
 मा वो मृगो न यवसे १, ३८, ५
 मा वो रसानितमा ५, ५३, ९
 मा वो रिपत्सनिता १०, ९७, २०; वा. य. १२, ९५; तै. सं. ४, २, ६, ५
 मा श्वेने अग्ने नि पदाम नृणां ७, १, ११
 मा सख्युः क्षुत्तमा विदे ८, ४५, ३६
 मा सा ते अस्मत्सुमतिर्निदं १, १२१, १५
 मा सीमवथ आ मागु ८, ८०, ८
 मा क्षेपत सोमिनो दक्षता ७, ३२, ९
 माहं मघोनो वरुण २, २७, १७; २८, १११, २९, ७
 मित्रं वयं हवामहे १, २३, ४; साम. ७९३
 मित्रं हुवे पूतदर्श १, २, ७; साम. ८४७; वा. य. ३३, ५७
 मित्रं कृणुष्वं खलु १०, ३४, १४
 मित्रं न यं मिश्या गोषु १, १५१, १; तै. मा. २, ८, ७, ६
 मित्रं न यं सुधितं ६, १५, २
 मित्रश्च तुभ्यं वरुणः ३, १४, ४
 मित्रश्च नो वरुणश्च ५, ७२, ३
 मित्रस्त्यो वरुणो देवो अयं ७, ६४, ३
 मित्रस्त्यो वरुणो मामहन्त ७, ५२, २
 मित्रस्त्यो वरुणो रोदसी ७, ४०, १
 मित्रस्य चरणीधृतो ३, ५९, ६; वा. य. ११, ६२; तै. सं. ३, ४, ११, ५; ४, १, ६, ३; तै. आ. ४, ३, १
 मिश्रा सना न रप्या ८, २५, २
 मिश्राय पञ्च येमिरे ३, ५२, ८
 मिश्राय शिक्ष वरुणाय १०, ६५, ५
 मिश्रावरुणवन्ता उत ८, ३५, १३
 मित्रो अहोभिदादु ५, ६५, ४

मिश्रो अक्षिर्भवति यत् ३, ५, ४
 मिश्रो जनान्यातयति ३, ५९, १। तै. सं. ३, ४, ११, ५;
 तै. ब्रा. ३, ७, २, ३; नि. १०, २२
 मिश्रो देवेष्वायुषु ३, ५९, ९
 मिश्रो नो अल्लहति ८, ६७, २
 मिमाति वहिरेवता ९, ६४, १९
 मिमातु घोरदितिर्वीतये नः ५, ५९, ८
 मिमीहि शोकमाख्ये १, ३८, १४
 मिम्यक्ष येपु रोदसी ६, ५०, ५; नि. ६, ६
 मिम्यक्ष येपु सुधिता १, १६७, ३
 मिहः पावकाः प्रतप्ता अभूव ३, ३१, २०
 मीळुष्मसीव वृधिवी ५, ५६, ३
 मुञ्चन्तु मा सपच्याद् १०, ९७, १६; अथर्व. ६, ९६, २;
 ७, ११२, २; वा. य. १२, ९०
 मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय १०, १६१, १; अथर्व.
 ३, ११, १। २०, ९६, ६
 मुनयो वातरसानः १०, १३६, २
 मुमुक्षो मनवे १, १४०, ४
 मुमोद् गभो वृषभः १०, ८, २
 मुपाय सूर्यं कषे १, १७५, ४
 मूरा भमूरा न वयं १०, ४, ४; नि. ६, ८
 मूर्धो दिवो नाभिरभिः १, ५९, १
 मूर्धानं दिवो अरति ६, ७, १; साम. ६७; ११४०; वा. य.
 ७, २४; ३३, ८; तै. सं. १, ४, १३ १
 मूर्धो भुवो भवति नक्तं १०, ८८, ६; नि. ७, २७
 मूर्धो न शिक्षा व्यदन्ति १०, ३३, ३
 मृगो न भीमः कुचरो गिरि १०, १८०, २; साम. १८७३;
 अथर्व. ७, ८४, ३; वा. य. १८, ७१; तै. सं.
 १, ६, १२, ४
 मृजन्ति त्वा दश क्षिपो ९, ८, ४; साम. ११८१
 मृजन्ति त्वा समध्रुवो ९, ६६, ९
 मृजानो वारे पवमानो ९, १०७, २२; साम. १०८०
 मृज्यमानः सुहस्य ९, १०७, २१; साम. ५१७; १०७९
 मृळत नो मरुतो मा वधि ५, ५५, ९
 मृळा नो रुद्रोत १, ११४, २। तै. सं. ४, ५, १०, २
 मृत्योः पदं योयवन्तो १०, १८, २, अथर्व. १२, २, ३०;
 तै. आ. ६, १०, २
 मेघन्तु ते वह्नयो २, ३७, ३; नि. ८, ३
 मेधाकां विद्वस्य १०, ९१, ८; साम. ९८४; तै. आ.
 ३, ११, ६, ३
 मेहनाद्धनकरणाव १०, १६३, ५; अथर्व. २०, ९६, २१

मैनमश्रे वि दहो १०, १६, १; अथर्व. १८, २, ४; तै. आ.
 ६, १, ४
 मोवमच्चं विन्त्यते १०, ११७, ६; तै. ब्रा. २, ८, ८, ३;
 नि. ७, ३
 मो ते रिपन्ये अच्छोक्तिभिः ८, १०३, १३
 मो पु णः परापरा १, ३८, ६
 मो पु णः सोम सृत्यवे १०, ५९, ४
 मो तु त्वा वाघतच्चनारे ७, ३२, १; साम. २८४; १६७५
 मो तु देवा अदः स्वर १, १०५, ३
 मो तु ब्रह्मव ८, ९२, ३०; साम. ८२६; अथर्व. २०, ६०, ३
 मो तु वरुण मुमयं ७, ८९, १
 मो पु वो अस्मदभि तानि १, १३९, ८; अथर्व. २०, ६७, २
 मो पु ण इन्द्रात्र पूसु १, १७३, १२; वा. य. ३, ४६
 मो पु णो अत्र जुह्वन्त ३, ५५, २
 मो स्वधं दुर्हणावान् ८, २, २०
 य आरमदा बडदा यस्य १०, १२१, २; अथर्व. ४, २, १;
 १३, ३, २४; वा. य. २५, १३; तै. सं. ४, १, ८, ४;
 ७, ५, १७, १
 य आश्रय चकमालाय १०, ११७, २
 य आनयस्यरावतः ६, ४५, १; साम. १९७
 य आपिर्निखो वरुण प्रियः ७, ८८, ६
 य आयु कृतसमतिथिग्व ८, ५३, २
 य आर्जकिषु कृत्यसु ९, ६५, २३; साम. ११६४
 य आक्षेपच्च चरति ७, ५५, ६; अथर्व. ४, ५, ५
 य आस्तक आशये ८, ४१, ७
 य ह्य आविवासति ६, ६०, ११; साम. ११५०
 य इन्द्रोः पवमानस्यायु ९, ११४, १
 य इन्द्र चमसेष्वा ८, ८२, ७; साम. १६२
 य इन्द्र यतयस्त्वा ८, ६, १८
 य इन्द्र ध्रुवो मयवन्ते अस्ति ७, २७, २; तै. ब्रा. २, ८, ५, ७
 य इन्द्र सत्यम्रतो ८, ९७, ३
 य इन्द्र सोमपातमो ८, १२, १; साम. ३९४; अथर्व.
 २०, ६३, ७
 य इन्द्राग्रे चित्रतमो रये १, १०८, १
 य इन्द्राग्नी सुतेषु वां ६, ५९, ४; नि. ५, २२
 य इन्द्राय वचोयुता १, २०, २
 य इन्द्राय सुनवष सोमं ४, २४, ७
 य इमा विश्वा जालानि ५, ८२, ९
 य इमा विश्वा सुवनानि सुहृद् १०, ८१, १; वा. य. १७, १७;
 तै. सं. ४, ६, २, १

य इमे उभे अहनी ५, ८२, ८
य इमे वावापृथिवी जनित्री १०, ११०, ९; अथर्व. ५, १२, ९; वा. य. २९, ३४; तै. मा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १४
य इमे रोदसी उभे अहं ३, ५३, १२
य इमे रोदसी मही समीची ८, ६, १७
य इमे रोदसी मही सं मातरेव ९, १८, ५
य इं राजानावृत्तुषा ६, ६२, ९
य इं वहन्त आश्रुभिः ५, ६१, ११
य इंस्यन्ति पर्वतान् १, १९, ७
य इं चकार न सो अस्य १, १६४, ३९; अथर्व. ९, १०, १०; नि. २, ८
य इं चिकेत गुहा १, ६७, ७
य इंशिरे भुवनस्य १०, ६३, ८
य उक्था केवला दधे ८, ५२, ३
य उक्थेभिर्न विन्वते ८, ५१, ३
य उग्र इव गार्वाहा ६, १६, ३९; साम. १७०७; तै. सं. २, ६, ११, ४
य उग्रः सधनिवृत्तः ८, ३३, ९; साम. १६९८; अथर्व. २०, ५३, ३; ५७, १३
य उग्रो अर्कमावृणुः १, १९, ४
य उग्रैव्यक्षिदोजिषा ९, ६६, १७
य उदाजन्पितरो १०, ६२, २
य उदानह इययनं १०, १९, ५; अथर्व. ६, ७७, २
य उरवि यज्ञे अश्वेरेहा १०, ७७, ७
य उरवीन्द्र देवगोपाः १, ५३, ११; अथर्व. २०, २१, ११
य उग्रः कलिगं भिनत् ८, ३२, २५
य उशता मनसा सोमं १०, १६०, ३; अथर्व. २०, ९६, ३
य उ श्रिया हमेष्वा २, ८, ३
य उरिया अप्या अन्तः ९, १०८, ६; साम ५८५
य ऋक्षादहसो मुच्यन् ८, २४, २७
य ऋजामहं मासहे ८, १, ३२
य ऋजो वातरहसो ८, ३४, १७
य ऋते चिदभिध्रियः ८, १, १२; साम. २४४; अथर्व. १४, २, ४७; तै. आ. ४, २०, १; कात्या. श्रौ. सू. २५, ५, ३०; ताण्ड्य. भा. ९, १०, १
य ऋते चित्तास्पदेभ्यः ८, २, ३९
य ऋतेन सूर्यमारोहन् १०, ६२, ३
य ऋध्वः आवयसखा ८, ४६, १२
य ऋध्वा रिष्टिविद्युतः ५, ५२, १३
य एक इष्ट्यावयती ४, १७, ५

य एक इत्तुमु दृहि ६, ४५, १६
य एक इष्ट्यावयतीनां ६, २२, १; अथर्व. २०, ३६, १
य एक इष्टिदयते १, ८४, ७; साम. ३८९; १३४१; अथर्व. २०, ६३, ४; नि. ४, १७
य एकश्रपणीनाम् १, ७, ९; अथर्व. २०, ७०, १५
य एको अस्ति दंसना ८, १, २७
य एनमादिदेशति ६, ५६, १
य ओजिष्ठ इन्द्र तं ६, ३३, १
य ओजिष्ठस्तमा भर ९, १०१, ९; साम. ८२०
य ओहते रक्षसो देववीतो ५, ४२, १०
यं यज्ञं नयथा नरः १, ४१, ५
यं युवं दाशध्वराय देवा ६, ६८, ६
यं रक्षन्ति प्रचेतसो १, ४१, १; साम. १८५
यं वर्षयन्तीहिरः ६, ४४, ५
यं विप्रा उक्थवाहसो ८, १२, १३
यं वै सूर्य स्वर्मानुः ५, ४०, ९
यं सीमकृण्वन्तमसे ४, १३, ३
यं सीमन् प्रवतेव ब्रवन्तं ४, ३८, ३
यं सुपर्णः परावतः १०, १४४, ४
यं सोममिन्द्र पृथिवीं ३, ४६, ५
यं सा पृच्छन्ति क्रुह २, १२, ५; अथर्व. २०, ३४, ५
यः ककुभो निधायः ८, ४१, ४
यः क्रुक्षिः सोमपातमः १, ८, ७; अथर्व. २०, ७१, ३
यः कृन्तदिहि योन्यं ८, ४५, २०
यः पंचचर्यणीरभि ७, १५, २
यः परस्याः परावतः १०, १८७, २; अथर्व. ६, ३४, ३; नि. ५, ५
यः पावमानोरध्वेति २, ६७, ३१; साम. १२९८
यः पुषिणीश्च २, १३, ७
यः पुर्याय वेधसे १, १५६, २; तै. मा. २, ४, ३, ९
यः पृथिवीं व्यथमानाम् २, १२, २; अथर्व. २०, ३४, २
यः पौरुषेयेण क्रुषिवा १०, ८७, १६; अथर्व. ८, ३, १५
यः प्राणतां निमिषतो १०, १२१, ३; अथर्व. ४, २, १
वा. य. २३, ३; २५, ११; तै. सं. ४, १, ८, ४; ७, ५, १६, १
यः शक्रो मृओ अहम्यः ८, ६६, ३
यः शर्मस्तुविशर्म ते ६, ४४, २
यः शर्मन् पर्वतेषु २, १२, ११; अथर्व. २०, ३४, ११
यः शम्भो महांनो २, १२, १०; अथर्व. २०, ३४, १०
यः शुक्र इव सूर्यो १, ४३, ५
यः शूरेभिर्हन्तो १, १०१, ६

यः खेतौ अधिनिर्मितः ८, ४१, १०
 यः संख्ये चिच्छतस्तुः ८, ३२, ११
 यः सप्राहा विचर्षणिः ६, ४६, ३; साम. २८६
 यः सप्तस्मिन्धूपः १, १२, १२; अथर्व. २०, ३४, १३
 यः समिधा य आहुती ८, १९, ५
 यः सुनीषो बदाशुपे २, ८, २
 यः सुन्वते पचते १, १२, १५; अथर्व. २०, ३४, १८
 यः सुन्वतमवति यः २, १२, १४; अथर्व. २०, ३४, १५
 यः सुपथ्याः सुदक्षिणः ८, ३३, ५
 यः सुविन्दमनर्हो ८, ३२, २
 यः सोमः कलशेषौ ९, १२, ५; साम. १२००
 यः सोम सक्ये तव १, ९१, १४
 यः स्नीहितीषु पूर्यः १, ७४, २; साम. १३८०
 यः स्नारुधानो गध्यासम ४, ३८, ४
 यं कुमार नवं रथं १०, १३५, ३
 यं कुमार प्रावर्तयो १०, १३५, ४
 यं ऋन्वसी अवसा १०, १२१, ६; अथर्व. ४, २, ३; वा. य. ३२, ७; तै. सं. ४, १, ८, ५
 यं ऋन्वसी संघती १, १२, ८; अथर्व. २०, ३४, ८
 यच्च गोपु दुष्वच्यं ८, ४७, १४
 यच्चित्रमप्य उपसो वहन्वी १, ११३, २०
 यच्चिद्धि ते अपि व्यधिः ८, ४५, १९
 यच्चिद्धि ते गणा इमे ५, ७९, ५
 यच्चिद्धि ते पुरुषमा ४, १२, ४; तै. सं. ४, ७, १५, ६
 यच्चिद्धि ते विशो यथा १, २५, १; तै. सं. ३, ४, ११, ४
 यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह १, २८, ५; नि. २, २१
 यच्चिद्धि त्वा जना इमे ८, १, ३; अथर्व. २०, ८५, ३
 यच्चिद्धि वा पुर ऋषयो ८, ८, ६
 यच्चिद्धि शश्वता तना १, २६, ५; साम. १६१८
 यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र ४, ३२, १३; ८, ६५, ७
 यच्चिद्धि सत्य सोमपा १, २९, १; अथर्व. २०, ७४, १
 यच्छक्रासि परावति (०। अतस्वा) ८, ९७, ४; साम. २६४
 यच्छक्रासि परावति (०। यद्वा) ८, १३, १५
 यच्छमला भवति ७, ५०, ३
 यच्छुश्रूया इमं हवं ८, ४५, १८
 यजत्वेन श्रियमेधा ८, २, ३७
 यजन्ते अथ सकथम् ७, ३६, ५
 यजमानाय सुन्वत आमे ५, २६, ५
 यजस्व धीर प्र विहि २, २६, २
 यजस्व होतारिषितो ६, ११, १

यज्ञा नो मिश्रावरुणा १, ७५, ५; साम. १५३७; वा. य. ३२, ३; तै. भा. २, ७, १२, १
 यज्ञाम इक्षमसा दृढमिन्द्रं ३, २२, ७
 यज्ञामह इन्द्रं वज्रं १०, २३, १; साम. ३३४
 यज्ञामहे वां महः १, १५३, १
 यजिष्ठं त्वा यजमाना १, १२७, २; साम. १८१४
 यजिष्ठं त्वा ददुमहे ८, १९, ३; साम. ११२; १४१३
 यज्जातवेदो सुवनस्य १०, ८८, ५
 यज्ञायथा अपूर्यं ८, ८९, ५; साम. ६०१; १४२९
 यज्ञायथास्तदहरस्य ३, ४८, २
 यज्ञ इन्द्रमवर्षयत् ८, १४, ५; साम. १२१; १६३९; अथर्व. २०, २७, ५
 यज्ञं च नल्लव्यं च १०, १५७, २; साम. ११११; अथर्व. २०, ६३, १; १२४, ४
 यज्ञं पृच्छामि १, १०५, ४
 यज्ञस्य केतुः पचते ९, ८६, ७
 यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं हविष्मन्त १०, १२२, ४
 यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमभिन् ५, ११, १; साम. ९०९; तै. सं. ४, ४, ४, ३
 यज्ञस्य वो रथ्य विष्टपति १०, २२, १
 यज्ञस्य हि स्य नविविजा ८, ३८, १; साम. १०७३
 यज्ञानां रथ्ये वयं ८, ४४, २७
 यज्ञायज्ञा वः समना तुतर्वणिः १, १६८, १
 यज्ञायज्ञा वो अग्नये ६, ४८, १; साम. ३५; ७०३; वा. य. २७, ४२
 यज्ञसाहं दुव इपे १०, २०, ७
 यज्ञे दिवो वृषते वृथिष्या ७ २७, १
 यज्ञेन गातुमन्तुरो २, २१, ५
 यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः १, १६४, ५०; १०, ९०, १६; अथर्व. ७, ५, १; वा. य. ३१, १६; तै. सं. ३, ५, ११, ५; तै. भा. ३, २, ७; वा. भा. १०, २, २
 यज्ञेन वर्धत जातवेदसम् २, २, १
 यज्ञेन वाचः पदवीयं १०, ७१, ३
 यज्ञेनेन्द्रमवसा लक्षे अवांक् ३, ३२, १३
 यज्ञमिगन्तुतक्रुतं ८, २३, ८
 यज्ञमियेज्ञावाहं ८, १२, २०
 यज्ञेयज्ञे स मर्यां १०, ९३, २
 यज्ञैः समिष्ठाः वृषतीभिः २, ३६, १; अथर्व. २०, ६७, ४
 यज्ञैरथवां प्रथमः १, ८२, ५; अथर्व. २०, २५, ५
 यज्ञैरिष्टः संनममानः १०, ८७, ४; अथर्व. ८, ३, ६
 यज्ञैर्वा यज्ञावाहसो १, ८६, २; तै. सं. ४, २, ११, २

यज्ञो देवानां प्रवेति सुभं १, १०७, १; वा. य. ८, ४;
३३, ६८; तै. सं. १, ४, २२, १; २, १, ११, ४

यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो भूत् ३, ३९, १२

यज्ञो हि प्मेन्द्र १, १७३, ११

यज्ञो हीळो वो अन्तर ८, १८, १९

यं जनासो हविष्मन्तो ८, ७४, २; साम. १५६५

यत् इन्द्र भयामहे ८, ६१, १३; साम. २७४; १३२१;
अथर्व. १९, १५, १; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ४; तै. आ.
१०, १, १; तां. ब्रा. १५, ४, ३

यत्ता सुवर्णी रातिनी ४, ६, ३

यत्किं चेदं वरुण ७, ८९, ५; अथर्व. ६, ५२, ३; तै. सं.
३, ४, ११, ६

यत्तुवसुर पुतसं ८, १, ११

यत्तुतीयं सवनं रत्नधेयं ४, ३५, ९

यत्ते अपो यदोषधीः १०, ५८, ७

यत्ते कृष्णः शकुन १०, १६, ६; अथर्व. १८, ३, ५५; तै. आ.
६, ४, २

यत्ते गात्रादग्निना १, १६२, ११; वा. य. २५, ३४; तै. सं.
४, ६, ८, ४

यत्ते सतस्रः प्रविशो १०, ५८, ४

यत्ते विश्वा प्रराप्यं ५, ३९, ३; साम. ११७४

यत्ते दिवं यस्पृथिवी १०, ५८, २

यत्ते पराः परावतो १०, ५८, ११

यत्ते पर्वतामृहतो १०, ५८, ९

यत्ते पवित्रमसिधेय ९, ६७, २४

यत्ते पवित्रमसिधि ९, ६७, २३; वा. य. १९, ४१; तै. ब्रा.
१, ४, ८, २

यत्ते भूतं च अयं च १०, ५८, १२

यत्ते भूमिं सतुष्टिं १०, ५८, ३

यत्ते मनुष्यदनीकं १०, ६९, ३

यत्ते मरीचीः प्रवतो १०, ५८, ६

यत्ते यमं वैवस्वतं १०, ५८, १

यत्ते राजन्तुतं हविः ९, ११४, ४

यत्ते विश्वमिदं जगत् १०, ५८, १०

यत्ते समुद्रमणिवत् १०, ५८, ५

यत्ते सादे महसा १, १६२, १७; वा. य. २५, ४०; तै. सं.
४, ६, ९, २

यत्ते सूर्यं यदुपसं १०, ५८, ८

यत्ते सोम गवाक्षिरो १, १८७, ९

यत्ता तुरीयमृतनिः १, १५, १०

यत्ता देवा प्रदिवन्ति १०, ८५, ५; अथर्व. १४, १, ४; नि.
११, ५

यत्ता पृष्ठादीजानः ८, २४, ३०

यत्ता यामि दन्दि तन्नः १०, ४७, ८

यत्ता सूर्यं स्वर्मानुः ५, ४०, ५

यत्ता होतारमनजन् ३, १९, ५

यत्तेषया मा नदयन्त १, १६६, ५

यत्पजंय कनिकदत् ५, ८३, ९

यत्पाकत्रा मनसा १०, २, ५; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ५

यत्पाञ्चजन्यया विशेषेन्द्र ८, ६३, ७; नि. ३, ८

यत्पुरुषं व्यदधुः १०, ९०, ११; अथर्व. १९, ६, ५; वा. य.
३१, १०; तै. आ. ३, १२, ५

यत्पुरुषेण हविषा १०, ९०, ६; अथर्व. १९, ६, १०; वा. य.
३१, १४; तै. आ. ३, १२, ३

यत्पुरुषं सहतो यच्च नूतन ५, ५५, ८

यत्प्रायासिष्ठं पृषतीभिरथः ५, ५८, ६

यत्र कामा निकामाश्च ९, ११३, १०

यत्र क च ते मनो ६, १६, १७; साम. ७०६

यत्र प्रावा पृथुमुत्तं १, २८, १

यत्र ज्योतिरजन् ९, ११३, ७

यत्र देवाँ ऋषायतो ४, ३०, ५

यत्र द्वाविज जघना १, २८, २

यत्र नार्यपचयं १, २८, ३

यत्र बाणाः संपतन्ति ६, ७५, १७; साम. १८६६; वा. य.
१७, ४८; तै. सं. ४, ६, ४, ४

यत्र ब्रह्मा पयमान ९, ११३, ६

यत्र मेधां वि बभूते १, २८, ४

यत्र राजा वैवस्वतो ९, ११३, ८

यत्र वह्निरभिहितो ५, ५०, ४

यत्र वेद्य वनस्पते ५, ५, १०; तै. ब्रा. ३, ७, २, ५

यत्र शरासस्तन्वो वितन्वते ६, ४६, १२

यत्रा चक्रमृता गातुमस्मै ७, ६३, ५; नि. ६, ७

यत्रानन्दाश्च मोदाश्च ९, ११३, ११

यत्रा तरः समयन्ते कृतध्वजो ७, ८३, २

यत्रातुकामं चरणं ९, ११३, ९

यत्रा वदेते अवरः १०, ८८, १७; नि. ७, ३०

यत्रा समुद्रः स्कभितो १०, १४९, २

यत्रा सुवर्णा अमृतस्य १, १६४, २१; अथर्व. ९, ९, २२;
नि. ३, १२

यत्रेदानीं पश्यसि १०, ८७, ६; अथर्व. ८, ३, ५

यत्रोत बाधितेभ्यः ४, ३०, ४
 यत्रोत मर्याय कं ४, ३०, ६
 यत्रोवधीः समग्रत १०, ९७, ६; वा. य. १०, ८०; तै. सं.
 ४, २, ६, २
 यत्संयमसृभवो गामरक्षन् ४, ३३, ४
 यत्सानोः सानुमारुहत् १, १०, २; साम. १३४५
 यत्सिन्धो यदसिक्क्यां ८, २०, २५
 यत्सोम आ सुते नर ७, ९४, १०
 यत्सोम चित्रसुक्थं ९, १९, ९; साम. ९९९
 यत्सोममिन्द्र विष्णवि ८, १२, १६; साम. ३८४; अथर्व.
 २०, १११, १
 यत्सोमो वाजमपति ९, ५६, ३
 यत्सो दीर्घप्रसगनि ८, १०, १
 यथा कण्वे मघवन्प्रसवत्यवि ८, ४९, १०
 यथा कण्वे मघवन्मेघे ८, ५०, १०
 यथा कलां यथा शर्तं ८, ४७, १७; अथर्व. ६, ४६, ३;
 १९, ५७, १
 यथा गौरी भया कृतं ८, ४, ३; साम. २५१; १७११; नि.
 ३, २०
 यथा शिक्कवमावतं ८, ५, २५
 यथा शिवृद्धमतसं ८, ६०, ७
 यथा शिक्कम्यसे हृदा ५, ५६, २
 यथा देवा असुरेषु १०, १५१, ३; तै. भा. २, ८, ८, ७
 यथा नो अधितिः करत् १, ४४, २; तै. सं. ३, ४, ११, २
 यथा नो मित्रो अयमा ८, ३१, १३
 यथा नो मित्रो वरुणो १, ४३, ३
 यथापवथा मनवे ९, ९६, १२
 यथा पूर्वैभ्यः शतसा ९, ८२, ५
 यथा पूर्वैभ्यो जतिभ्यः १, १७५, ६; १७६, ६
 यथाभवन्नुदेवी १०, १३५, ६
 यथा मनौ विवस्वति ८, ५१, १
 यथा मनौ सावर्णौ ८, ५१, १
 यथाययो होत्रमग्ने पृथिव्या ३, १७, २
 यथा बुधं वरप्रया १०, ६०, ८
 यथा रुद्रस्य सूनवो ८, २०, १७
 यथा वः स्वाहा अग्रे दाशेम ७, ३, ७
 यथा वरो सुषान्ते ८, २४, २८
 यथा वशति देवास्तपेदसत् ८, २८, ४
 यथा वातः पुच्छरिणी ५, ७८, ७; श. भा. १४, ९, ४, २९
 यथा वातो यथा वनं ५, ७८, ८; वा. य. ८, १८; नि. ३, १५
 यथा वामत्रिरिजिना ८, ४२, ५

यथा विद्वौ धरं करत् २, ५, ८
 यथा विप्रस्य मनुषो १, ७६, ५
 यथा ह त्यद्वसवो ४, १२, ६; १०, १२६, ८; तै. सं.
 ४, ७, १५, ७
 यथाहान्यनुपूर्वं १०, १८, ५; अथर्व. १२, २, २५; तै. आ.
 ६, १०, १
 यथा होतमनुषो देवताता ६, ४, १; तै. सं. ४, ३, १३, २
 यथेयं पृथिवी मही १०, ६०, ९
 यथोत कृत्स्न्य धने ८, ५, २६
 यदकन्तः प्रथमं जायमानः १, १६३, १; वा. य. २९, १२;
 तै. सं. ४, ०, ८, १; ६, ७, १
 यदग्न एषा समितिः १०, ११, ८; अथर्व. १८, १, २६
 यदग्ने अथ मिथुना १०, ८७, १३; अथर्व. ८, ३, १२
 यदग्ने कानि कानि चित् ८, १०२, २०; अथर्व. १९, ६४, ३;
 वा. य. ११, ७३; तै. सं. ४, १, १०, १
 यदग्ने दिविजा असि ८, ४३, २८
 यदग्ने मर्यत्सवं ८, १९, २५
 यदग्ने स्थामहं त्वं ८, ४४, २३
 यदह्ना तविषीयवो ८, ७, २
 यदह्ना तविषीयम ८, ६, २६
 यदह्ना त्वा भरताः सं तरेषु ३, ३३, ११
 यदह्ना दाशुपे त्वं १, १, ६
 यद्वरस्त्वन्वा वाङ्मयानो १०, ५४, २; श. भा. ११, १, ६, १०
 यद्वज्रांषु वृजनेषु १०, २७, ४
 यद्व्युपजिह्मिका ८, १०२, २१; वा. य. ११, ७४; तै. सं.
 ४, १, १०, १; नि. ३, २०
 यद्वो दिवो अर्णवं ८, २६, १७
 यद्वो पितो अजगन् १, १८७, ७
 यद्वो वात ते गृहे १०, १८६, ३; साम. १८४२; तै. भा.
 २, ४, १, ८; तै. भा. २, ४२, २
 यद्वजिः परिक्वपसे ९, ६५, ६; साम. ७८५
 यद्वज कश्च वृत्रहन् ८ ९३, ४; साम. १२६; अथर्व. २०, ११२, १;
 वा. य. ३३, ३५
 यद्वज कर्हि कर्हि चित् ८, ७३, ५
 यद्वज त्वा पुच्छतु ६, ५६, ४
 यद्वज त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन् ३, २९, १६; अथर्व. ७, ९७, १;
 वा. य. ८, २०; तै. सं. १, ४, ४४, २
 यद्वज भागं विभजसि १, १२३, ३
 यद्वज नो नासलोक्त्यैः ८, ९, ७; अथर्व. २०, १४०, ६
 यद्वज सूर उक्षितेनागा ७, ६६, ४; साम. १३५१; वा. य. ३३, २०
 यद्वज सूर उक्षिते यत् ८, २७, २१

यदा समर्थं व्यचक्षुः ४. २४, ८
यदासु मर्तो अस्तुनासु १०. ९५, ९
यदा सूर्यमसुं दिवि ८, १२, ३०
यदि क्षितायुर्वधि वा १०, १६१, २; अथर्व. ३, ११, १;
२०. ९६, ७
यदिन्द्र चित्र मेघनास्ति ५, ३९, १; साम. ३४५; ११७२;
ताण्ड्य ब्रा. १४, ६, ४; नि. ४, ४
यदिन्द्र ते षतस्रो ५, ३५, २
यदिन्द्र दिवि पार्थे यष्टयश्च ६, ४०, ५
यदिन्द्र नाहुषीर्यो ६, ४६, ७; साम. १६२
यदिन्द्र पूर्वा अदराय विभक्त ७, २०, ७
यदिन्द्र वृत्ताग्रये ८, १२, २५
यदिन्द्र प्रागपागुद्व (०। भा यादि) ८, ६५, १
यदिन्द्र प्रागपागुद्व (०। मिमा) ८, ४, १; साम. २७९;
१२३१; अथर्व. २०, १२०. १
यदिन्द्र ब्रह्मणस्पते १०, १६४. ४; अथर्व. ६, ४५, ३
यदिन्द्र मन्मशाक्ष्मा ८, १५, १२
यदिन्द्र यावत्स्वं ७, ३२, १८; साम. ३१०; १७१६;
अथर्व. २०, ८२, १
यदिन्द्र राधो अस्ति ८, ५४, ५
यदिन्द्र सगे धवतः ६, ४६, १३
यदिन्द्राग्नी अवमस्यां १, १०८ ९
यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य १, १०८, १२
यदिन्द्राग्नी अना इमे ८, ४०, ७
यदिन्द्राग्नी दिवि हो १, १०८, ११
यदिन्द्राग्नी परमस्यां १, १०८, १०; नि. १२, ३१
यदिन्द्राग्नी मध्यः स्वे १, १०८, ७
यदिन्द्राग्नी यत्पु १, १०८, ८
यदिन्द्राहं यथा त्वं ८, १४, १; साम. १२२; १८३४; अथर्व.
२०, २७, १
यदिन्द्राहप्रथमजामहीनां १, ३२, ४; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३
यदिन्द्रेण सरथं याथो ८, ९, १२; अथर्व. २०, १४१, २
यदिन्द्रो अनयद्रितो ६, ५७, ४; साम. १४८
यदिन्विन्द्र पृथिवी १, ५२, ११
यदि प्रवृद्ध सारथे ८, १२, ८
यदिमा वाजयघटं १०, ९७, ११; वा.य. १२, ८५; तै. सं.
४, २, ६, २; नि. ३, १५
यदि मे शरणः सुत ८, ३२, ६
यदि मे सक्रयमावर ८, १३, ११
यदि बाहमनृतदेव ७, १०४, १४; अथर्व. ८, ४, १४
यदि स्तुतस्य मरुतो अग्नि ७, ५६, १५
यदि स्तोमं मम अवत् ८, १, १५

यदीं सुवास इत्यवोमि ८, ५०, ३
 यदीं सोमा वन्द्यता ५, ३०, ११
 यदीं घृतेभिराहुतो ८, १९, २३
 यदीं गणस्य रदानामजीगाः ५, १, ३; साम. १७४८
 यदीयर्ह युषये १०, २७, २
 यदीं ममन्ति बाहुभिः ३, २९, ६
 यदीं मानुरूप स्वसा २, ५, ६
 यदीमिन्द्र श्रवार्यं ५, ३८, २
 यदीमृतस्य पयसा १, ७९, ३
 यदीमैर्मां उनातो ७, १०३, ३
 यदीशीयामृतानां १०, ३३, ८
 यदीं सुतेमिन्धुभिः ६, ४२, ३; साम. १४४२
 यदुच्यते मरुतो ५, ६०, ६; तै. ब्रा. २, ७, १२, ४
 यदुदशो वृषाकपे १०, ८६, २२; अथर्व. २०, १२६, २२,
 जि. १३, ३
 यदुदीरत आजयो १. ८१, ३; साम. ४१४; १००४;
 अथर्व. २०, ५६, ३
 यदुदुतो निवतो यासि १०, १४२, ४
 यदुदुको वदति मोर्ध १०, १६५, ४
 यदुव औच्छः प्रथमा १०, ५५, ४
 यदुयो यासि भासुना ८, २, १८; अथर्व. २०, १४२, ३
 यदुवधुसुरस्यापनाति १, १६२, १०; वा. य. २५, ३३;
 तै. सं. ४, ६, ८, ४
 यदेवेनमधुधुर्यशियासो १०, ८८, ११; जि. ७, २९
 यदेमि प्रस्फुल्लिभ ७, ८९, २
 यदेवामन्यो अन्यस्य वाचं ७, १०३, ५
 यदेवां घृषीत रथे ८, ७, २८; अथर्व. १३, १, २१
 यद्वायवे अधि गावश्च १, १६४, २३; अथर्व. ९, १०, १
 यद्वायवददितिः ७, ६०, ८
 यद्वाधिपे प्रदिधि चावेक्षं ७, ९८, २; अथर्व. २०, ८७, २
 यद्वाधिपे मनस्वमि ८, ४५, ३१
 यद्वा अदः सल्लि १०, ७२, ६
 यद्वाः शर्मं शरणं ८, ४७, १०
 यद्वाशानां मित्रमहः पुरोहित १, ४४, १२
 यद्वाधिः शंतनवे १०, ९८, ७; जि. २, १२
 यद्वा यतयो यथा १०, ७२, ७
 यद्वायव इन्द्र ते शतम् ८, ७०, ५; साम. २७८; ८६२;
 अथर्व. २०, ८१, १; ९२, २०; तै. सं. २, ४, १४, ३;
 तै. ब्रा. १, ७, ५; जि. १३, १
 यद्वा त्वद्वां पुरुमीकहस्य १, १५१, २
 यद्वा त्वमिन्द्रावस्था १, १३९, २

यद्वा नूनं यद्वा यजे ८, ४९, ७
 यद्वा नूनं परावति ८, ५०, ७
 यद्वा प्राचीरजगन्तोरो १०, १५५, ४; अथर्व. २०, १३७, ६
 यद्वा यान्ति मरुतः १. ३७, १३
 यद्वाविष्यमृतुतो देवयानं १, १६२, ४; वा. य. २५, २७;
 तै. सं. ४, ६, ८, २
 यद्वा स्या त इन्द्र श्रुष्टिरि १, १७८, १
 यद्वाहिष्ठं नातिविधे सुदान् ५, ६२, ९; तै. ब्रा. २, ८, ६, ७
 यद्वाभते मरुतो रूपमवक्षसाः २, ३४, ८
 यद्वाभाये वृषणमन्विता १, १५७, २; साम. १७५९
 यद्वायं घृषिमातो १, ३८, ४
 यद्वाधया महतो मन्यमानः ७, ९८, ४; अथर्व. २०, ८७, ४
 यद्वादसी प्रदिधो अस्ति ६, ६२, ८
 यद्वाः धान्ताय सुन्वते ८, ६७, ६
 यद्वा उ विश्वपतिः शितः ८, २३, १३; साम. ११४
 यद्वात्वद्वन्वविचेतनानि ८, १००, १०; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११;
 जि. ११, २८
 यद्वा कक्षीर्वां उत ८, ९, १०; अथर्व. २०, १४०, ५
 यद्वाजिनो वाम १, १६२, ८; वा. य. २५, ३१; तै. सं.
 ४, ६, ८, ३
 यद्वातजूतो वना १, ६५, ८
 यद्वा नृशो मघवं हुत्वावाज ६, ४६, ८
 यद्वा विवि पायें सुष्विमिन्द्र ६, ६३, २
 यद्वा प्रवृद्ध सत्यते ८, ९३, ५; अथर्व. २०, ११२, २
 यद्वा प्रज्वणे दिवो ८, ६५, २
 यद्वाभिषिषे असुरा ८, २७, २०
 यद्वा मरुतः परमे सधस्ये १, १०१, ८
 यद्वा यज्ञ मनवे संमिक्षि ८, १०, २
 यद्वा कमे कशमे ८, ४, २; साम. १२३२; अथर्व. २०, १२०, २
 यद्वावन्ध पुरुषुत ८, ६६, ५
 यद्वावान पुरुतमं १०, ७४, ६
 यद्वा साम परावति ८, १२, १७; अथर्व. २०, १११, २
 यद्वासि रोचने दिवः ८, ९७, ५
 यद्वासि सुन्वतो वृधो ८, १२, १८; अथर्व. २०, १११, ३
 यद्वाहिष्ठ तदस्ये ५, २५, ७; साम. ८६; वा. य. २६, १२;
 तै. सं. १, १, १४, ४
 यद्वाजामन्परुषि ७, ५०, १
 यद्वास्पावरं मर्त्येषु १०, ९५, १६; वा. ब्रा. ११, ५, १, १०
 यद्वाकाविष्म यत्स्थिरे ८, ४५, ४१; साम. २०७; १०७१;
 अथर्व. २०, ४३, २
 यद्वा वृक्षं तव चात्मा १; ८०, १३

यद्वा देवाः श्रुतमपि जिह्वा १०, ३७, १२
यद्वा वयं ममिताम १०, २, ४; अथर्व. १९, ५९, २; तै. सं.
१, १, १४, ४
यं ते देवेनः पदाभारत ८, ८१, ९
यं ते देवेनश्चारुमवृकं १०, १४४, ५
यं त्रायध्व इदमिदं ७, ५९, १
यं त्वं रथमिन्द्र मेघला १, ११९, १
यं त्वं विप्र मेघलातो ८, ७१, ५
यं रथमग्ने समदहः १०, १६, १३; अथर्व. १८, ३, ६;
तै. भा. ६, ४, १
यं स्वा गोपवनो गिरा ८, ७४, ११; साम. २९
यं स्वा जनास इन्धते ८, ४३, २७
यं स्वा जनास हूकते ८, ७४, १२
यं स्वा जनासो अभि संचरन्ति १०, ४, २; नि. ५, १
यं स्वा देवा दधिरे हव्यवाहं १०, ४६, १०
यं स्वा देवापिः क्षुण्णवानो १०, ९८, ८
यं स्वा देवासो मनवे द्युतिह १, ३६, १०
यं स्वा द्यावापृथिवी यं १०, १, ७
यं स्वा पूर्वमीक्षितो १०, ६९, ४; नि. ६, १७
यं स्वा वाजिष्ठाभ्या अभि ९, ८०, २
यं देवासान्निहन् ३, ४, २
यं देवासोऽजनयन्तामि १०, ८८, ९
यं देवासोऽव्य वाजसातो यं द्युसासा १०, ६३, १४
यं देवासोऽव्य वाजसातो यं त्रायध्वे १०, ३५, १४
यद्वा इन्द्रो जुष्टे ४, २२, १
यद्वासात्या पराके अर्वाके ८, ९, १५; अथर्व. २०, १४१, ५
यद्वासात्या परावति यद्वा स्त्रो अभि गुर्वे १, ४७, ७
यद्वासात्या परावति यद्वा स्त्रो अथर्व. ८, ८, १४
यद्वासात्या भुरग्वयो ८, ९, ६; अथर्व. २०, १४०, १
यक्षिपानं न्ययनं १०, १९, ४
यक्षिणिजा रेणसा १, १६२, २; वा. य. २५, २५; तै. सं.
४, ६, ८, १
यक्षीक्षणां सा रूपन्त्या १, १६२, १३; वा. य. २५, ३६;
तै. सं. ४, ६, ९, १
यं नु नकिः पृतनासु ३, ४९, १; नि. ५, ९
यन्मृतं धीभिरक्षिना ८, ९, २११; अथर्व. २०, १४२, ६
यन्मृतमद्वयां गतिं ५, ६४, ३
यन्मन्यसे वरेण्यं ५, ३९, १; साम. १-१७३; नि. ४, १८
यन्मस्तः सरमः स्वर्गः ५, ५४, १०
यसहि मेघातिथिः १, ३६, ११

यमो पृथु मर्त्यं १, २७, ७; साम. १४१५; वा. य. ६, २९;
तै. सं. १, ३, १३, २
यमग्ने मन्यसे रथि १०, २१, ४
यमग्ने वाजसातम ५, २०, १; वा. य. १९, ६४
यमस्थमिव वाजिनं ९, ६, ५
यमक्षिना दधुः श्वेतमथं १, ११६, ६
यमक्षी नित्यमुपयाति य ७, १, १२
यमस्त मा वयं कामः १०, १०, ७; अथर्व. १८, १, ८
यमाक्षिपन्न यमसूरस्तु ३, ३९, ३
यमाहं पैषण्यता १०, ६०, १०
यमाक्षिनासो अदुहः ८, १९, ३४
यमापो अद्वयो वना ६, ४८, ५
यमाय घृतवद्विः १०, १४, १४; अथर्व. १८, २, ३; तै. भा.
६, ५, १
यमाय मधुमत्तं १०, १४, १५; अथर्व. १८, २, २; तै. भा.
६, ५, १
यमाय सोमं सुतु १०, १४, १३; अथर्व. १८, २, १; तै. भा.
६, ५, १
यमासा कृपनीकं १०, १०, ३
यमिन्द्र वधिषे त्वं ८, ९७, २; अथर्व. २०, ५५, ३
यमिमं त्वं वृषाकपिं १०, ८६, ४; अथर्व. २०, १२६, ४
यमी गर्मस्तुतावृधो ९, १०२, ६
यमी द्वा सवयसा १, १४४, ४
यसु ध्रुमद्वये तमिदं द्वये २, ३७, २; अथर्व. २०, ६७, ७
यसुस्विजो बहुधा ८, ५८, १
यमे हव्य यतमाने १०, १३, २; अथर्व. १८, ३, ३८; तै. भा.
६, ५, १
यमेन वत्तं त्रित पुनमायुन १ १६३, २; वा. य. २९, १३;
तै. सं. ४, ६, ७, १; नि. ४, १३
यमेरिरे भृगवो १, १४३, ४; नि. ४, २३
यमेच्छाम मनसा तो १०, ५३, १
यमो नो गातुं प्रथमो १०, १४, २; अथर्व. १८, १, ५०
यमो ह जातो यमो १, ६६, ८; नि. १०, २१
यं बहुतेव पिप्रती १, ४१, २
यं मर्त्यः पुरुष्टुहं ५, ७, ६
यं मे द्युतिष्ठां मस्तः ८, ३, २१; नि. ५, १५
यवा गा आकारामे १०, १५६, २; साम. १५२८
यवा रभं पायथावहो २, ३४, १५
यवोरधि म यज्ञा ८, १०, ४
यवर्चं नो गन्धसा ९, ५५, १; साम. ९७५
यवं वृकेणाश्विना यवगता १, ११७, २१; नि. ६, २६

यक्षिकेत स सुक्रतुः ५, ६५, १
 यक्षिदापो मदिना १०, १२१, ८; वा. य. २७, २६; ३२, ७;
 तै. सं. ४, १, ८, ६
 यक्षिद्धि त ह्या भगः १, २४, ४
 यक्षिद्धि स्वा बहुभ्यः १, ८४, ९; साम. १३४२; अथर्व.
 २०, ६३, ६
 यस्त हृष्यं जभरसि ४, २, ६; तै. आ. ६, २, १
 यस्त इन्द्र प्रियो जनो ७, २०, ८
 यस्त इन्द्र महीरप ८, ६, १६
 यस्त ऊरु विहरति १०, १६२, ४; अथर्व. २०, ९६, १४
 यस्तस्तम्भ सहसा विजमः ४, ५०, १; अथर्व. २०, ८८, १
 यस्ता चकार स कुह ६, २१, ४
 यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो ७, १९, १; अथर्व. २०, ३७, १
 यस्तिव्याज सचिविदं १०, ७१, ६; ऐ. आ. ३, १०; तै. आ.
 १, ३, १; २, १५, १
 यस्तुभ्यं दाशाघो १, ६८, ६
 यस्तुभ्यमग्ने अमृताय दाधाद् ४, २, ९
 यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यैः १०, ९१, ११
 यस्ते अग्ने नमसा यज्ञमीहे ५, १२, ६
 यस्ते अग्ने सुमतिं मर्तां १०, ११, ७; अथर्व. १८, १, २४
 यस्ते अथ कृणवज्रद्रशोचि १०, ४५, ९; वा. य. १२, २६;
 तै. सं. ४, २, २, ३
 यस्ते अनु स्वधामसत् ३, ५१, ११; साम. ७३८
 यस्ते गर्भममीवा १०, १६२, २; अथर्व. २०, ९६, १२;
 नि. ६, १२
 यस्ते चित्रध्रुवस्तमो ८, ९१, १७
 यस्ते द्रुप्त स्कन्धति यः १०, १७, १२; वा. य. ७, २६;
 तै. सं. ३, १, १०, १
 यस्ते द्रुप्त स्कन्धो यस्ते १०, १७, १२
 यस्ते नृणं शतक्रतव ८, ९२, १६; साम. ११६
 यस्ते भराद्विद्यते ४, २, ७
 यस्ते मदः घृतपादाद् ६, १९, ७
 यस्ते मदो युज्यन्धाः ७, २२, २; साम. ९२८; अथर्व.
 २०, ११७, २
 यस्ते मदो वरेण्यस्तेना ९, ६१, १९; साम. ४७०, ८१५
 यस्ते मदो वरेण्यो य ८, ४६, ८
 यस्ते मन्थोऽविचद्रुज १०, ८३, १; अथर्व. ४, ३२, १
 यस्ते यज्ञेन समिधा ६, ५, ५
 यस्ते रथो मनसा १०, ११२, २
 यस्ते रेवौ अवाहूनिः ८, ४५, १५

यस्ते शृङ्गवृषो नपात् ८, १७, १३; साम. ७२७; अथर्व.
 २०, ५, ७; तै. आ. २, ४, ५, १
 यस्ते साधिष्ठोऽवस इन्द्र ५, ३५, १
 यस्ते साधिष्ठोऽवसे ते स्वा ८, ५३, ७
 यस्ते सूनो सहसो गीभिः ६, १३, ४
 यस्ते स्तनः शशयो १, १६४, ४९; अथर्व. ७, १०, १;
 वा. य. ३८, ५; तै. आ. ४, ८, २; वा. आ.
 १४, ९, ४, २८
 यस्ते इन्ति पतयन्त १०, १६२, ३; अथर्व. २०, ९६, १३
 यस्त्वद्योता पूर्वो ३, १७, ५; नि. ५, ३
 यस्त्वा देवि सरस्वति ६, ६१, ५
 यस्त्वा दोषा य उषसि ४, २, ८
 यस्त्वा आता पतिर्भूत्वा १०, १६२, ५; अथर्व. २०, ९६, १५
 यस्त्वामग्न इनधेत ४, १२, १
 यस्त्वामग्ने हविष्यतिः १, १२, ८; साम. ८४५
 यस्त्वा स्वमेन तमसा १०, १६२, ६; अथर्व. २०, ९६, १६
 यस्त्वा स्वशः सुहिरण्यो ४, ४, १०; तै. सं. १, २, १४, ४
 यस्त्वा इदा क्षीरिणा मन्त्रमातः ५, ४, १०; तै. सं.
 १, ४, ४६, १
 यस्तिर्वायानामसि १०, २४, ३
 यस्मा अन्ये वृषा प्रति ८, ३, २३
 यस्मा भरासत श्रवं ८, ४७, ४
 यस्मा अर्कं सप्तशीर्षाणम् ८, ५१, ४
 यस्मा ऊमासो अमृता १, १६६, ३
 यस्मादिन्द्राद् बृहतः २, १६, २
 यस्माहेते न सिध्यति १, १८, ७
 यस्माद्वेजन्त कृष्टयः ८, १०३, ३; साम. १५१६
 यस्मात्त कृते विजयन्ते २, १२, ९; अथर्व. २०, ३४, ९
 यस्मिन्देवा मन्मनि १०, १२, ८; अथर्व. १८, १, ३६
 यस्मिन्देवा विद्ये १०, १२, ७; अथर्व. १८, १, ३५
 यस्मिन्निष्वास ऋषभासः १०, ९१, १४; वा. य. २०, ७८;
 तै. मा. १, ४, २, २
 यस्मिन्नुष्यानि रथयन्ति ८, १६, २; अथर्व. २०, ४४, २
 यस्मिन्वयं दधिमा १०, ४२, ६; अथर्व. २०, ८९, ६
 यस्मिन्निष्वा अग्नि श्रियो ८, ९२, २०; साम. ७२३; अथर्व.
 २०, ११०, २
 यस्मिन्निष्वा नि काव्या चक्रे ८, ४१, ६
 यस्मिन्निष्वा नि मुवनानि ७, १०१, ४
 यस्मिन्निष्वा श्रवणयः ८, २, ३३
 यस्मिन्नुषो मध्वदः सुपर्णा १, १६४, २२; अथर्व. ९, ९, २१
 यस्मिन्नुषो सुपर्णा १०, १३५, ३; तै. आ. ६, ५, ३

यस्यै त्वं वसो दानाय मंहसे ८, ५२, ६
यस्यै त्वं वसो दानाय विश्वसि ८, ५१, ६
यस्यै त्वं सुकृते जातवेदः ५, ४, ११; तै. सं. १, ४, ४६, १
यस्यै त्वं सुदुर्विणो १, ९४, १५; नि. ११, २४
यस्यै त्वमायजसे १, ९४, १, नि. ४, २५
यस्यै त्वं मघवन्मित्र ८, ५२, ८
यस्यै धातुरदधा मर्त्याय ३, ३०, ७
यस्यै पुत्रासो अदितेः १०, १८५, ३; वा. य. ३, ३३
यस्य गा अन्तरङ्गमनो ६, ४३, ३
यस्य गावायक्ष्मा ६, १७, ७
यस्य सीमसुतं मर्दं ६, ४३, २
यस्य ते अग्ने अग्ने अग्रय ८, १९, ३३
यस्य ते बुध्नवत्ययः ९, ६६, ३०
यस्य ते नृ विद्याविशं ८, ९३, ११
यस्य ते पीत्वा कृषणो ९, १०८, २; साम. ६९३
यस्य ते पूषस्सख्ये १, १३८, ३
यस्य ते मघं रसं ९, ६५, १
यस्य ते महिना महः ८, ६८, ३; साम. १७७३
यस्य ते विश्वामाजुषो ८, ४५, ४२; साम. १०७१, अथर्व.
१०, ४३, ३
यस्य ते विश्वा भुवनानि केतुना १०, ३७, ९
यस्य ते स्वादु सख्यं ८, ६८, ११
यस्य त्वच्छम्भरं मदे ६, ४३, १; साम. ३९२
यस्य त्वत्ते महिनां १०, ११२, ४
यस्य त्वन्महिर्यं वावाप्यम् १०, २६, २
यस्य त्रिधात्वहृतं ८, १०२, १४; साम. १५७१
यस्य त्री पूर्णो मज्जुना १, १५४, ४
यस्य त्वमग्ने अचराम् ४, २, १०
यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु ८, ५२, ४
यस्य त्वमूर्ध्वो अचराम् ८, १९, १०
यस्य दूतो असि क्षवे १, ७४, ४
यस्य धावापृथिवी पौर्यं १, १०१, ३
यस्य द्विर्हंसो हृष्टव ८, १५, २; अथर्व. २०, ६१, ५, ६२, ९
यस्य न इन्द्रः पिबाद्यस्य ९, १०८, १४; साम. १०९७
यस्य प्रयाणमन्वभ्य ५, ८१, ३; वा. य. ११, ६; तै. सं.
४, १, १, २
यस्य प्रस्थादसो गिर १०, ३३, ६
यस्य मृदाग्नो अन्वसो ६, ४३, ४
यस्य मा पक्ष्याः शतं ५, १७, ५
यस्य मा हरितो रथे १०, ३३, ५
यस्य वर्णं मज्जुम्भुतं ९, ६५, ८

यस्य वा युयं प्रति वाजिनो ८, २०, १६
यस्य वायोर्वि द्रवत् ६, ४५, ३९
यस्य विश्वानि हस्तयोः पञ्च १, १७६, ३
यस्य विश्वानि हस्तयोरुष्टुः ६, ४५, ८
यस्य व्रते दृथिवी नक्षमीति ५, ८३, ५
यस्य शर्मन्तुप विश्वे जनासः ७, ६, ६
यस्य दास्यपिवाँ इन्द्र १०, ११२, ५
यस्य व्रवो रोदसी ७, १८, २४
यस्य खेता विचक्षणा ८, ४१, ९
यस्य संख्ये न कृण्वते १, ५, ४; अथर्व. २०, ६९, २
यस्या अन्तो अहृतः ६, ६१, ८
यस्यामिर्व्यपुर्गृते ८, १९, ११
यस्याजस्रं दावसा १, १००, १४
यस्याजस्रमस्मिन्नः ८, ७५, १४; तै. सं. २, ६, ११, ३
यस्या देवा उपस्ये व्रता ८, ९४, २
यस्यानाक्षा बुधित्वा १०, २७, ११
यस्यानाक्षः सूर्यस्येव वामः १, १००, २
यस्यानूना गभीरा ८, १६, ४
यस्यामितानि वीर्या ८, २४, २२, अथर्व. २०, ६५, ३
यस्यायं विश्व आयो ८, ५१, ९; साम. १६०९; वा. य. ३३, ८९
यस्या ह्मातो अथर्वः १, ४८, १३
यस्यावधीत्यतरं ५, ३४, ४
यस्यायासः प्रदिशि २, १२, ७; अथर्व. २०, ३४, ७
यस्येक्ष्वाकुरुष व्रते १०, ६०, ४
यस्येमे हिमवन्तो १०, १११, ४; अथर्व. ४, २, ५; वा. य.
२५, १२; तै. सं. ४, १, ८, ४
यस्यैवधीः प्रसर्पया १०, ९७, १२; वा. य. १२, ८६
या आपो दिव्या उत वा ७, ४९, २
या इन्द्र प्रस्थस्वासा ८, ६, २०
या इन्द्र भुज आभरः ८, ९७, १; साम. २५४; अथर्व.
२०, ५५, २
या ओषधीः पूर्वा जाताः १०, ९७, १; वा. य. १२, ७५;
तै. सं. ४, २, ६, १; नि. ९, २८
या ओषधीः सोमराशीर्बद्धीः १०, ९७, १८; अथर्व.
६, ९६, १; वा. य. १२, ९२; तै. सं. ४, २, ६, ४
या ओषधीः सोमराशीर्विच्छिताः १०, ९७, १९; वा. य.
१२, ९३; तै. सं. ४, २, ६, ४
वाः प्रवतो निवता ७, ५०, ४
वाः ककिनीर्वा १०, ९७, १५; वा. य. १२, ८९; तै. सं.
४, २, ६, ४
वाः सख्या विख्याः १०, १६९, २; तै. सं. ७, ४, १७, १

पाः सूर्यो रश्मिभिरानन्तान् ७, ४७, ४
 वा गुरुर्गर्वा सिनीवाली १, ३२, ८
 वा गोमतीरूपसः सर्ववीरा १, १३३, १८
 वा गोवर्धनिं पर्येति १०, ६५, ६
 वा जामयो कृष्ण ह्यञ्जित ३, ५७, ३
 वा त ऊतिरमिश्रहन् ६, ४५, १४
 वा त ऊतिरवसा ६, ३५, १
 वा तं च्छर्षिषा उत नः परः ८, ९, ११; अथर्व.
 १०, १४१, १
 वासि देवः प्रवता १, ३५, ३
 वा ते अक्षे पर्वतस्येव ३, ५७, ६
 वा ते भद्रा गोभोपसा ६, ५३, ९
 वा ते कङ्कुरकुक्ता वावरि ६, ४१, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १३
 वा ते जिह्वा मधुमती ३, ५७, ५
 वा ते दिष्टुत्रस्तृष्टा ७, ४६, ३; नि. १०, ७
 वा ते धामानि द्विवि १, ९१, ४; तै. सं. २, ३, १४, १,
 तै. ब्रा. १, ८, ३, २
 वा ते धामानि परमाणि १०, ८१, ५; वा. य. १७, ११;
 तै. सं. ४, ६, २, ५
 वा ते धामानि हविषा १, ९१, १९; वा. य. ४, ३७; तै. सं.
 १, २, १०, १
 वा ते भीमाभ्यामुष्ठा १, ६१, ३०; साम. ७८०
 वा द्रव्यती समजसा ८, ३१, ५
 वा दक्षा सिन्धुमातरा १, ४६, २; साम. १७१९
 वाहनेव दक्षे तादृगुच्यते ५, ४४, ६
 वा देवेषु तन्वत्संरयन्त १०, १६९, ३; तै. सं. ७, ४, १७, १
 वाह्नाप्य वरुणो २, ३८, ८
 वा धर्तारा रजसो गोचनस्यो ५, ६९, ४
 वा धारयन्त देवाः ७, ६६, १; तै. ब्रा. २, ४, ६, ४
 वा नः पीपरवन्धिना १, ४६, ६
 वा धामजो गरुड ३, ३५, १
 वानि स्थानानि अयिना ७, ७०, ३
 वासीन्द्राप्ती चक्रुर्वीथी १, १०८, ५
 वा तु शतावधो द्विव ८, ४०, ८
 वा रवा द्विवो दुहितवर्धय ७, ७७, ६
 वाह्राये मर्तान्सुहृदो १, ७३, ८
 वाह्रवो नरो देवयन्तो ३, ८, ६
 वा हृत्तनासु दुष्टरा ५, ८६, २
 वाभिः कञ्चमभिहिभिः १, ४७, ५
 वाभिः कण्ठं मेधाभिधिं ८, ८, २०
 वाभिः कुम्भमाकुञ्चये १, ११२, २३

वाभिः कृमानुमसने १, ११२, २१
 वाभिः पञ्चमवधो ८, २७, १०
 वाभिः पट्वां जडरस्य १, ११२, ६७
 वाभिः पलोर्विमदाय १, ११२, १९
 वाभिः परिजमा तनयस्य १, ११२, ४
 वाभिः शचीमिहृपणा १, ११२, ८
 वाभिः शचीमिह्रमसो ३, ६०, २
 वाभिः शताती मवधो १, ११२, २०
 वाभिः शुचन्ति धनसां १, ११२, ७
 वाभिः सिन्धुमवध वाभिः ८, २०, २४
 वाभिः सिन्धुं सधुमन्तं १, ११२, ९
 वाभिः सुदानू श्रीशिजाय १, ११२, ६१
 वाभिः सूर्यं परिवाधः १, ११२, २३
 वाभिः सोमो मोदते १०, ३०, ५
 वाभिर्गंगो मनसा १, ११२, १८
 वाभिस्तर्कं जसमानस्य १, ११२, ६
 वाभिर्नरं गोपुत्रं १, ११२, २२
 वाभिर्नरा व्रसद्बलं ८, ८, २१
 वाभिर्नरा शयये वाभिः १, ११२, १६
 वाभिर्नरोमनिधिर्न १, ११२, १४
 वाभिर्वन्न विविपानं १, ११२, १५
 वाभिर्विष्पला धनसां १, ११२, १०
 वाभीरसां क्षोदसो १, ११२, १९
 वाभी रंभं निहृते १, ११२, ५
 वामं वेष्टाः कुमाशोभिष्टाः ७, ५६, ६
 वामथर्वा मनुष्यिता १, ८०, १६; नि. १२, ३४
 वां वृन्महाजोदनीय ६, ५३, ८
 वां मे धियं मरुत १०, ६४, १२
 वा रुषो जातवेदसो १०, १८८, ३
 वा वः शर्म १, ८५, १२; तै. सं. १, ५, ११, ५; तै. ब्रा.
 १, ८, ५, ६
 वावत्तरस्त्राणो ७, ९१, ४
 वावद्दिदु भुवनं विश्व १, १०८, २
 वावन्मानसमुचमो १०, ८८, १९; नि. ७, ३१
 वावयद्देवस्य त्वा ४, ५२, ४
 वावयद्देवा क्रतवा अमेजाः १, ११३, १७
 वावया वृक्षं वृकं १०, १२७, ६
 वा वां शते नियुनो याः ७, ९१, ६
 वा वां सन्ति पुरुष्टदः (०१ अक्षं ता) ४, ४७, ४
 वा वां सन्ति पुरुष्टदः (०१ इन्द्राग्नौ) ६, ६०, ८;
 साम ९९१

या वां कणा मधुमति १, २२, ३; वा. य. ७, ११; तै. सं. १, ४, ६, १

या वा ते सन्ति दाक्षणे ७, ३, ८
याविथा श्लोकमादिव १, ९२, १७; साम. १७३६

या विश्वावां जनितारा ६, ६९, ५

या वीर्याणि प्रथमानि १०, ११३, ७

या वृत्रहा परावति ८, ४५, २५

या धो भेषजा मरुतः २, ३३, १३

या वो माया अभिवृद्धे २, २७, १६

या गर्भाय मारुताय ६, ४८, १०

याश्चेदं उपश्रवन्ति १०, ९७, २१; वा. य. १२, ९४; तै. सं. ४, २, ६, ५

यासां राजा वरुणो याति ७, ४९, ३; अथर्व. १, ३३, २; तै. सं. ५, ६, १, १

यासां तिस्रः पंचाशतो १, १३३, ४

याभि कृत्सेन सारथं ४, १६, ११; नि. ५, १५

या सुशुर्निः श्रेणिः सुजं १०, ९५, ६

या सुनीधे शौचव्रजे ५, ७९, २; साम. १७४१

या सुवाहुः सांगुरिः २, ३२, ७; अथर्व. ७, ४६, २; तै. सं. ३, १, ११, ४

या सुरधा रथीतमोभा १, २२, २

यासु राजा वरुणो यासु ५, ४९, ७

यास्ते धारा मधुच्युतो ९, ६२, ७; साम. २७२

यास्ते पृथक्कावो ६, ५८, ३; तै. मा. २, ५, ५, ५

यास्ते प्रजा अमृतस्य १, ४३, ९

यास्ते गार्गे सुमलयः २, ३२, ५; अथर्व. ७, ४८, २; तै. सं. ३, ३, ११, ५

युक्ते अस्तु दक्षिण १, ८२, ५

युक्ता सातासीदुरि दक्षिणाया १, १६४, ९; अथर्व. ९, ९, २

युक्तो ह यद्वा तौग्याय १, १५८, ३

युक्ष्वा हि केशिना हरी १, १०, ३; साम. १३४६; वा. य. ८, ३४

युक्ष्वा हि त्वं रथामहा ८, २६, २०

युक्ष्वा हि देवहूतमौ अर्धो ८, ७५, १; वा. य. १३, ३७; ३३, ४; तै. सं. २, ६, ११, १

युक्ष्वा हि वाजिनीवती १, ९२, १५; साम. १७३३

युक्ष्वा हि वृत्रहन्तम ८, ३, १७; साम. ३०१

युक्ष्वा कुरुषी रथे १, १४, १२

युगेयुगे विदध्यं गृणन्नयः ६, ८, ५

युद्धं कुरुषी रथे ५, ५६, ६

युजं हि मामकृषा आद्रिनि ५, ३०, ८

युजा कर्माणि जनयन् १०, ५५, ८

युजानो अथा वातस्य १०, २२, ४

युजानो हस्तिता रथे ६, ४७, १९

युजे रथं गवेपणं हस्तिनां ७, २३, ३; अथर्व. २०, १२, ३; तै. मा. २, ४, १, ३

युजे वां मरुतं पूर्य १०, १३, १; अथर्व. १८, ३, ३९; वा. य. ११, ५; तै. सं. ४, १, १, २

युजते मन उत युजते धियः ५, ८१, १; वा. य. ५, १४; ११, ४; ३७, २; तै. सं. १, २, १३, १; ४, १, १, १; तै. आ. ४, २, १

युजन्ति मध्वमरुतं १, ६, १; साम. १४६८; अथर्व. २०, १६, ४; ४७, १०; ६९, ९; वा. य. २३, ५; तै. सं. ७, ४, २०, १

युजन्ति हरी हस्तिरस्य ८, ९८, ९; साम. ७१२; अथर्व. २०, १००, ३

युजन्मस्य काम्या १, ६, २; साम. १४६९; अथर्व. २०, १६, ५; ४७, ११; ६९, २०; वा. य. २३, ६; तै. सं. ७, ४, २०, १

युजायां रासभं रथे ८, ८५, ७; वा. य. ११, १३

युष्वा युधमुप वेदेवि १, ५३, ७; अथर्व. २०, ११, ७

युष्मन्मो मद्वा वरिषश्चकार ३, ३४, ७; अथर्व. २०, ११, ७

युष्म सन्तमनवाणि ८, ९२, ८; साम. १६४३

युष्मस्य ते वृषमस्य ३, ४६, १

युष्मो अनर्वा खजकृत्सम ७, १०, ३

युनक्त सीरा वि युगा १०, १०२, ३; अथर्व. ३, १७, २; वा. य. १२, ६८; तै. सं. ४, २, ५, ५; नि. ५, २८

युनक्ति ते ब्रह्मणा १, ८२, ६

युयुपतः सवयसा १, १४४, ३

युयोता शरुमस्मशं ८, १८, ११

युयोप नाभिरुपरस्यायो १, १०४, ४

युवं रथेन विमदाय १०, ३२, ७

युवं रेभं परिभूतेरुह्यथः १, ११९, ६

युवं वन्दनं निर्भ्रं जरणया १, ११९, ७

युवं वरो सुपाणे ८, २६, २

युवं वस्त्राणि पीवसा १, १५२, १; तै. मा. २, ८, ६, ६

युवं विप्रस्य जरणा १०, ३९, ८

युवं शक्रा मायाविना १०, २४, ४

युवं इयावाय रुगानीमदन् १, ११७, ८; नि. ६, ६

युवं श्रियमग्निना देवनाता ४, ४४, ५; अथर्व. २०, १४३, १

युवं श्रीमिर्दशनाभिः ६, ६३, ६

युवं श्वेनं वेद्व हन्द्रज्जुनं १, ११८, २

युवं श्वेनं वेद्वश्चिना १०, ३९, ४

युवं सुगामपिना १०, २३१, ४; अथर्व. २०, १२५, ४; वा. य. १०, ३३ २०, ७६; तै. मा. १, ४, २, १

युवं ह कृष्णं युवमग्निना १०, ४०, ८
 युवं ह गर्भं जगतीषु १, १५७, ५
 युवं ह घर्मं मधुमन्तमग्ने १, १८०, ४
 युवं ह सुत्रं युवमग्निना १०, ४०, ७
 युवं ह रेभे वृषणा १०, ३९, ९
 युवं ह स्यो भिषजा १, १५७, ६
 युवं हि ध्मा पुरुमुजमेधतुं ८, ८३, ३
 युवं हि स्थः स्वर्पती ९, १९, २; साम. १००१
 युवं ह्यप्तराजाय सीदतं १०, १३२, ७
 युवं ह्यास्तं महो रन्युवं १, १९०, ७
 युवं कण्वाय नासत्या ८, ५, २३
 युवं कवी ह्यः पर्यधिनारयं १०, ४०, ६
 युवं चित्रं द्दधुभोजनं ७, ७४, २; साम. ७५४
 युवं चयवानं सनयं १०, ३९, ४; नि. ४, १९
 युवं चयवानं जरसो मुमुक्तं ७, ७१, ५
 युवं चयवानमग्निना जरन्तं १, ११७, १३
 युवं तमिन्द्रावर्षता १, १३२, ६; वा.य. ८, ५३
 युवं तासां हिमस्य १, ११२, ३
 युवं तुम्राय पृथ्विभिरेवे १, ११७, १४
 युवं दक्षं वृत्तप्रता १, १५, ६
 युवं देवा क्रतुना ८, ५७, १
 युवं धेनुं शयवे १, ११८, ८
 युवं नरा स्तुवते कृष्णिषाय १, ११७, ७
 युवं नरा स्तुवते पञ्चिषाय १, ११६, ७
 युवं नो येषु वरुणा ५, ६४, ६
 युवमल्पस्याय नक्षथो १, १८०, २
 युवमग्रयेऽवनीताय तप्तं १, ११८, ७
 युवमेतं चक्रयुः सिंधुषु ऋवं १, १८२, ५
 युवमेतानि दिवि १, ९३, ५; तै. सं. २, ३, १४, १; तै. ब्रा.
 ३, ५, ७, ९
 युवं पय उल्लियायामभत १, १८०, ३
 युवं पेषवे पुरुवारमग्निना १, ११९, १०
 युवं प्रलस्य साप्रथो महो यत् ३, ३८, ९
 युवं सुत्रं समुद्रं आ १०, १४३, ५
 युवं सुत्रमुमविविक्तं समुद्रं ७, ६९, ७; तै. ब्रा. २, ८, ७, ८
 युवं सुत्रं सुरमाणं १, ११९, ४
 युवं मिश्रं जमं ५, ६५, ६
 युवं सृगं जागृवांसं ८, ५, २६
 युवां यज्ञैः प्रथमा १, १५१, ८
 युवां सोमेभिर्देवयन्तो १, १३९, ३
 युवां ह जोषा पर्यधिनारयनी १०, ४०, ५

युवां हवन्त उभयास ७, ८३, ६
 युवाकु हि शचीनां १, १७, ४
 युवां गीतमः पुरुमीळो १, १८३, ५
 युवां चिद्धि ध्माग्निनावनु १, १८०, ८
 युवादत्तस्य धिष्ण्या ८, २६, १२
 युवानं विश्वति कविं ८, ४४, २६
 युवाना पितरा पुनः १, २०, ४
 युवानो रुद्रा अजरा १, ६४, ३
 युवां देवास्त्रय ८, ५७, २
 युवां नरा पश्यमानास ७, ८३, १
 युवाभ्यां वाजिनीवसु ८, ५, ३
 युवाभ्यां देवी धिषणा १, १८९, ४
 युवाभ्यां मिश्रावरुणोपमां ५, ६४, ४
 युवामिन्द्रवसें पृथ्वीय ४, ४१, ७
 युवामिषुषु प्रतनासु ७, ८२, ४
 युवामिन्द्राग्नौ वसुनो १, १०९, ५
 युवां पृथेवाधिवना १, १८१, ९
 युवां सृगेव वारणा १०, ४०, ४
 युवा स मारुतो गणः ५, ६१, १३
 युवा सुवासाः परिवीत ३, ८, ४; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३
 युवो अयं परि योषावृणीत ७, ६९, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, ८;
 नि. ६, ४
 युवो राजांसि सुवमासो १, १८०, १
 युवोरात्रिकेतति ५, ७३, ६
 युवो रथस्य परि चक्रमीयते ८, २२, ४
 युवोरग्निना वपुषे युवा युजं १, ११९, ५
 युवो राहं बृहद्विन्वतिधोः ७, ८४, २
 युवोरुषा अनु अयं १, ४६, १४
 युवोरुष रथं हुवे ८, २६, १
 युवोर्कतं रोद्रती ३, ५४, ३
 युवोर्दानाय सुभरा १, ११२, २
 युवोर्यदि सखयावास्ते १०, ६१, २५
 युवोर्हि मातायितिः १०, १३२, ६
 युष्माकं समा रथो अनु ५, ५३, ५
 युष्माकं देवा अवसाहनि ७, ५९, २
 युष्माकं हुप्ते अपां १०, ७७, ४
 युष्मादत्तस्य मरुतो बिषेत ५, ५४, १३
 युष्मां उ नक्तं ८, ७, ६
 युष्मे देवा अपि ध्मासि ८, ४७, ८
 युष्मेषितो मरुतो १, ३९, ८
 युष्मोतो विप्रो मरुतः ७, ५८, ४

युव ऊचु नविष्टया ८, २०, १९
युवमह्वा उच ये १, १६२, ६; वा. य. २५, २९; तै. सं.
४, ६, ८ २
यूयं रयिं मरुत ५, ५४, १४
यूयं राजानः कश्चिद्वर्षी ८ १९, ३५
यूयं राजानमियं जनाय ५, ५८, ४
यूयं विद्यं परि पाथ १०, १२६, ४
यूयं ह रतं मघवत्सु धाय ७, ३७, २
यूयं हि वृक्षोत्पुगिमरशैः ४, ५१, ५
यूयं हि हा सुदानव (०। अथा चिद्) ८, ८३, ९
यूयं हि हा सुदानव (०। कर्ता) ६, ५१, १५
यूयं हि हा सुदानवो रुद्रा ८, ७, १२
यूयं गावो मेदयथा कृतां ६, २८, ६; अथर्व. ४, २१, ६;
तै. ब्रा. २. ८, ८, १२
यूयं तत्सप्तधावस १, ८६, ९
यूयं देवाः प्रमतिर्युयं २, २९, २
यूयं धूर्तं प्रयुजो न १०, ७७, ५
यूयं न उग्रम मरुतः १, १६६, ६; ६, ३०
यूयमहमन्वं धिष्णामन्वः ४, ३६, ८
यूयमहमाजयत वसो ५, ५५, १०
यूयं मरुतं विपन्मवः ५, ६१, १५
ये अंस्या ये अह्वयाः १, १९१, ७
ये अग्नयो न शोष्णुवाधिन्या ६, ६६, २
ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा १०, १५, १४; अथर्व.
१८, २, ३५; वा. य. १९, ६०
ये अग्नेः परि जश्निरे १०, ६२, ६
ये अग्ने चन्द्र ते गिरः ५, १०, ४
ये अग्ने नेरयन्ति ते ५, २०, २
ये अजिषु ये वासीषु ५, ५३, ४
ये अवाचस्तौ १, १६४, १९; अथर्व. ९, ९, १९
ये आश्विना ये पितरा ४, ३४, २
ये के च उमा महिनो ६, ५२, १५
ये गन्धता मनसा शत्रुमाद ६, ४६, १०; अथर्व. २०, ८३, २
ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं ४, ३४, १०
ये च पूर्वं ऋषयो ये ७, २२, ९
ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते ५, ३१, १३
ये चार्हन्ति मरुतः सुदानवः ८, २०, १८
ये चिदपूर्वं ऋतसाप १०, १५४, ४; अथर्व. १८, २, १५
ये चिदि त्वाष्टयः पूर्व १, ४८, १४
ये चिदि पूर्वं ऋतसाप १, १७९, २
ये चिदि मृत्युबन्धव ८, १८, २२

ये चेह पितरो ये च १०, १५, १३; वा. य. १९, ६७
ये तामृपुर्देवता १०, १५, ९; अथर्व. १८, ३, ४७;
तै. ब्रा. २, ६, १६, २; नि. ६, १४
ये ते शिरदम्सवितः ४, ५४, ६
ये ते रुन्वाः सवितः पूर्वसः १, ३५, ११; वा. य. ३४, २७;
तै. सं. ७, ५, २४, १
ये ते पविश्रुर्मयो ९, ६१, ५; साम. ७८८
ये ते विप्र मन्त्रकृतः १०, ५०, ७
ये ते हृद्यो ब्रुवन्ता हन्म १, १७७, २
ये ते शुक्रासः शुचयः शुचि ६, ६, ४
ये ते शुभ्रं ये तविषीमवधन् ३, ३२, ३
ये ते सन्ति द्वाविनः ८, १, ९
ये ते सारथ्यं जर्मो ७, ९६, ५; तै. सं. ३, १, ११, ३; नि. १०, २४
ये त्रिंशति प्रवश्यो ८, २८, १
ये त्वा देवोऽसिं मन्वे १, १९०, ५; नि. ४, २५
ये त्वाभिन्म न तुष्टुः ८, ६, १२; साम. १५०२; अथर्व.
२०, ११५, ३
ये त्वाहिहो मघवन् ३, ४७, ४; वा. य. ३३, ६३; तै. ब्रा.
३, २०
ये देवानां वशिषा यज्ञिया ७, ३५, १५; अथर्व. १९, ११, ५
ये देवास हृह स्थन विभे ८, ३०, ४
ये देवासो अमन्ता सुकृता ४, ३५, ८
ये देवासो दिव्येकादश १, १३९, ११; वा. य. ७, १९;
तै. सं. १, ४, १०, १
ये द्रप्ता ह्य रोदनी ८, ७, १६
ये नः पूर्वं पितरः सोम्यासो १०, १५, ८, अथर्व. १८, ३, ४६;
वा. य. १९, ५१
ये नः सपत्ना अप ते १०, १९८, ९; अथर्व. ५, ३, १०;
वा. य. ३४, ४६; तै. सं. ४, ७, १४, ४
येन चष्टे वरुणो मित्रो अयमा ८ १९, १६
येन उग्रोर्देवायवे ८ १५, ५; साम. ८८१; अथर्व. २०, ६१, ९
येन लोकाय तनयाय चान्यं ५, ५३, १३
येन हीरवं मरुतः १, १६६, १४
येन जोरुमा पृथिवी १०, १२१, ५; अथर्व. ४, १, ४।
वा. य. ३२, ६; तै. सं. ४, १, ८, ५
येन मानासञ्जितवन्त उलाः १, १७१, ५
येन वंसास पुतनासु शर्वतः ८, ६०, १२
येन वृद्धो न शवसा ६, ४४, ३
येन सिन्धुं महीरपो ८, १२, ३; अथर्व. २०, ६३, ९
येन सूर्यं उग्रोतिषा १०, ३७, ४
ये नाकस्याधि रोचने १, १९, ६

येना द्वायमयधियुं ८, १२, २; अथर्व. २०, ६३, ८
 येना नववो दध्यङ्कु ९, १०८, ४; साम. ९३९
 येना पायक चक्षसा १, ५०, ६; साम. ६३५; अथर्व.
 १३, २, २१; २०, ४७, १८; वा. य. ३३, ३२;
 नि. १२, २२-२५

येनाव तुर्षणं यदुं ८, ७, १८
 येना समुद्रमसृजो ८, ३, १०; अथर्व. २०, ९, ४; ४९, ७
 येनेन्द्रो हविषा कृत्वी (१० असपत्नः) १०, १७४, ४
 येनेन्द्रो हविषा कृत्वी (१० असपत्नः) १०, १५९, ४
 येनेमा विश्वा चयवना २, १२, ४; अथर्व. २०, ३४, ४
 ये पाकवासं विहरन्त एवैः ७, १०४, ९; अथर्व. ८, ४, ९
 ये पातपन्ते भग्ममिर्गिरी ८, ४६, १८
 ये पायवो मामलेयं १, १४७, ३; ४, ४, १३; तै. सं.
 १, २, १४, ५

ये प्रवतीभिर्कृष्टिभिः १, ३७, २
 येभिः सूर्यसुपसं भग्मसानः ६, १७, ५
 येभिस्तितः परावतो ८, ५, ८
 येभ्यो माता समुमन् १०, ६३, ३
 येभ्यो होत्रा प्रथमां १०, ६३, ७
 ये महो रजसो विष्टुः १, १९, ३
 ये सूर्योः क्षितीनां ८, ६७, १३
 ये मे पञ्चासतं ददुः ५, १८, ५; तै. भा. २, ७, ५, २
 ये भजना य ईक्ष्वाः १, १४, ८
 ये यज्ञेन दक्षिणया समकाः १०, ६२, १
 ये मुष्पन्ते प्रथनेषु १०, १५४, ३; अथर्व. १८, २, १७;
 तै. भा. ६, ३, २

ये राधांसि ददत्यद्वया ७, १६, १०
 ये वृषध्वज्ज वहतुं १०, ८५, ३१; अथर्व. १४, २, १०
 ये/वाजिनं परिपश्यन्ति १, १६२, १२; वा. य. २५, ३५,
 तै. सं. ४, ६, ९, १
 ये वा हंसारस्यधना ८, ९, ३; अथर्व. २०, १३९, ३
 ये वावव इन्द्रमावनास ७, ९९, ४
 ये वाह्वन्त पाथिवा ५, ५२, ७
 ये वृक्षान्तो अघि क्षमि ३, ८, ७
 ये शुभ्रा घोरवर्षसः १, १९, ५
 येवां जिवाधि रोदनी ५, ६१, १२
 येवाम्रजेषु पृथिवी १, ३७, ८
 येवामर्णो न समयो ८, २०, १३
 येवामाबाध क्रमिय ८, २३, ३
 येवामिका वृत्तहस्ता ७, १६, ८
 ये सन्नासो हविर्दो १०, १५, १०; अथर्व. १८, ३, ४८

ये सवितुः सत्यसवस्व १०, ३६, १३; तै. भा. २, ८, ६, ४
 ये सोमासः परावति (०) ये वादः ९, ६५, २२; साम. ११३३
 ये सोमासः परावति (०) सर्वास्तो ८, ९३, ६; अथर्व.
 २०, १६२, ३

ये स्तोत्रम्बो गोभ्राम् २, १, १६; २, १३
 ये स्या मनोर्यजिषास्ते १०, ३६, १०
 ये हव्ये ते सधमाना ४, ६, १०
 ये हरी मेघयोवथा मन्दन्तः ४, ३३, १०
 यो अग्निं हव्यदातिभिः ८, १९, १३
 यो अग्निः कस्यवाहनः १०, १६, ११; वा. य. १९, ६५
 यो अग्निः कस्याप्रविशे १०, १६, १०; अथर्व. १२, २, ७
 यो अग्निः सप्तमानुवः ८, ३९, ८
 यो अग्निं तम्बो दमे ८, ४४, १५
 यो अग्निं देववीतये १, १२, ९; साम. ८४६
 यो अग्नीषोमा हविषा १, ९३, ८; तै. भा. २, ८, ७, ९
 यो अत्य इव मृज्यते ९, ४३, १
 यो अद्विषाज्योतिषि १०, ५४, ६
 यो अग्निभिस्तथमजा क्रता ६, ७३, १; अथर्व. २०, ९०, १
 यो अथर्वेषु शान्तम १, ७७, २
 यो अनिष्मो दीदवत् १०, ३०, ४; अथर्व. १४, १, ३७;
 नि. १०, १९

यो अवाचीने तमसि ७, ६, ४
 यो अप्सु चन्द्रमा इव ८, ८९, ८
 यो अप्सा क्षुचिना देव्येन २, ३५, ८
 यो अयो मर्तमोजनं १, ८१, ६
 यो अथर्वस्य दक्षिणां ४, ३९, ३
 यो अश्वानां यो गवां गोपति १, १०१, ४; नि. ५, १५
 यो अश्वेभिर्वहते ८, ४६, २६
 यो अस्मा अक्षं तुष्टु १०, ७९, ५
 यो अरमे प्रंस उत वाव ५, ३४, ३; नि. ६, १९
 यो अरमे हविषाविधन् ६, ५४, ४
 यो अरमे हव्यदातिभिः ८, २३, २१
 यो अरमे हव्यैर्धृव २, २६, ४
 यो अरस्य पारे रजसः १०, १८७, ५; अथर्व. ६, ३४, ५
 योगक्षेमं व आवायाहं १०, १६६, ५
 यो गर्भमोषवीनां ७, १०२, २; तै. भा. २, ४, ५, ६;
 तै. भा. १, २९, १

यो गुलतामिदासियायिः ६, ४५, १७
 योगे-योगे तवक्षरं १, ३०, ७; साम. १६३; ७४३; अथर्व.
 २०, २६, १; वा. य. ११, १४; तै. सं. ४, २, १, १
 यो जनान्महिषं इवा १०, ६०, ३

यो जागार तम्वचः ५, ४४, १४; साम. १८२६
 यो जात एव प्रथमो २, १२, १; अथर्व. २०, ३४, १;
 तै. सं. १. ७, १३, २; नि. ३, २१; १०, १०
 यो जिनाति न जीयते ९, ५५, ४; साम. ९७८
 यो दध्निभिर्दध्नी यश्च १०, ३८, ४
 यो दुष्टो विश्ववारः अवाद्य ८, ४६, ९
 यो देवो देवतमो ४, २२, ३
 यो देवो अतमवद्वधैः ७, ६, ५; तै. भा. २, ४, ७, ९
 योद्धासि क्त्वा शक्तो ८, ८८, ४
 यो धर्ता भुवनानां ८, ४१, ५
 यो चारया पाकया ९, १०१, २; साम. ६९८
 यो धृतिवो योऽष्टतो ८, ३३, ६
 यो न आगो अम्येनो भराति ५, ३, ७
 यो न हृदमिदं पुरा ८, २१, ९; साम. ४००; अथर्व.
 २०, १४, ३; ६२, ३
 यो न हन्तुः पितरो हस्त्वपितः ८, ४८, १२
 यो न हन्त्राभितो जनो १०, १३३, ४
 यो न हन्त्राभिदासति १०, १३३, ५; अथर्व. ६, ६, ३
 यो नः कश्चिद्विरिषति ८, १८, १३
 यो नः पिता जनिता यो १०, ८२, ३; अथर्व. २, १, ३;
 वा. य. १७, २७; तै. सं. ४, ६, २, १; तै. भा.
 १०, १, ४
 यो नः पूयस्रवो वृकः १, ४२, २
 यो नः शश्वत्पुराविधा ८, ८०, २
 यो नः सनुष्य उत २, ३०, ९
 यो नः सनुष्यो अभिदासत् ६, ५, ४
 यो नः स्त्रो अरणो यश्च ६, ७५, १९; साम. १८७९
 यो नः स्वान्यनमन् २, २४, २
 यो नार्मेरं सहवसुं २, १३, ८
 योनिमेक आ ससात् ८, २९, २
 योनिष्ट हन्त्र निषदे १, १०४, १; नि. १, १७
 योनिष्ट हन्त्र मयने ७, २४, १; साम. ३१४
 यो नो अग्ने अररिवो १, १४७, ४
 यो नो अग्ने हुरेव आ ६, १६, ३१
 यो नो असोऽभिदासति १, ७९, ११
 यो नो दाता वसुनां ८, ५१, ५
 यो नो दाता स नः पिता ८, ५२, ५
 यो नो दास आर्यो वा १०, ३८, ३
 यो नो देवः परावतः ८, १२, ६
 यो नो मरुतो अभि दुह्मणुः ७, ५९, ८; अथर्व. ७, ७७, २;
 तै. सं. ४, ३, १३, ३

यो नो मरुतो वृकताति २, ३४, ९
 यो नो रसं दिप्सति पित्रो ७, १०४, १०; अथर्व. ८, ४, १०
 यो मग्नेषु सुमतिमायजाते ७, ६०, ११
 यो भानुभिर्विभावा १०, ६, २
 यो भूयिष्ठं नासत्याभ्यां ५, ७७, ४
 यो भोजनं च दयसे २, १३, ६
 यो म इति प्रवोचति ५, २७, ४
 यो म इमं चिदु त्मना ८, ४६, २७
 यो मय्येवमूत कृतावा ४, २, १
 यो मा पाकेन मनसा चरन्तं ७, १०४, ८; अथर्व. ८, ४, ८
 यो मायातुं यातुधानेत्याह ७, १०४, १६; अथर्व. ८, ४, १६
 यो मित्राय वरुणायामिधन् १, १३६, ५
 यो मृळयाति चक्रुवे चिदा ७, ८७, ७
 यो मे धेनूनां शतं ५, ६१, १०
 यो मे राजन्युज्यो वा २, २८, १०
 यो मे शता च विंशति च ५, २७, २
 यो मे हिरण्यसंरतो ८, ५, ३८
 यो यजाति यजात इत् ८, ३१, १
 यो यश्च प्रसाधनः १०, ५७, २; अथर्व. ६३, १, ६०
 यो यशो विश्वतस्तनुभिः १०, १३०, १
 यो रक्षांसि निज्जंति १०, १८७, ३; अथर्व. ६, ३४, २
 यो रक्षांसि विममे पार्थिवानि ६, ४९, १३
 यो रथस्य चोदिता २, १२, ६; अथर्व. २०, ३४, ६
 यो रयिवो रयिन्तमो ६, ४४, ६; साम. ३५१
 यो राजस्य ऋतनिभ्यो २, २७, ११
 यो राजा चर्षणीनां याता ८, ७०, १; साम. २७३; ९३३;
 अथर्व. २०, ९२, १६; १०५, ४
 यो राधो अवनिर्महान् (०। तमिन्द्रम्) ८, ३२, ६३
 यो राधो अवनिर्महान् (०। तस्मा हन्त्राय) १, ४, १०
 अथर्व. २०, ६८, ८०
 यो रेवाभ्यो अमीवहा १, १८, २; वा. य. ३, २९;
 नि. ३, २६
 यो रोहितो वाजिनो ५, ३६, ६
 यो वः शिवतमो रसः १०, ९, २; साम. १८३८; अथर्व.
 १, ५, २; वा. य. ११, ५१; ३६, १५; तै. सं.
 ४, १, ५, १; ७, ४, १९, ४; तै. भा. ४, ४२, ४;
 १०, १, ११
 यो वः सुनोत्यभिपित्वे ४, ३५, ६
 यो वः सेनानीर्महतो १०, ३४, ११
 योऽर्वरं वृजने विश्वथाविभु २, २४, ११
 यो वर्षेन ओषधीनां यो अपाः ७, १०१, २

यो वां यज्ञेभिरावृतो ८, २६, १३
 यो वां यज्ञैः शशमानो १, १५१, ७; नि. ६, ८
 यो वां यज्ञो नासत्या ७, ७०, ६
 यो वां राजांश्चक्षिना ८, ७३, १३
 यो वां रथो नृपती अस्ति वो ७, ७१, ४
 यो वाचते ददाति सुनुरं १, ४०, ४
 यो वां गर्तं मनसा ७, ६४, ४
 यो वाचा विवाचो १०, २३, ५; अथर्व. २०, ७३, ६
 यो वां नासत्यावृषि ८, ८, १५
 यो वामाश्विना मनसो १, ११७, २
 यो वासुहस्यचक्षसं ८, २६, १४
 यो वासुजवे क्रमणाय ६, ७०, ३
 यो वां परिज्मा सुवृद्ध १०, ३९, १
 यो विश्वतः सुप्रतीकः १, ९४, ७; नि. ३, ११
 यो विश्वस्य जगतः १, १०१, ५
 यो विश्वा दयते वसु ८, १०३, ६; साम. ४४, १५८३
 यो विश्वान्माभि घृता ८, ३२, २८
 यो विश्वाभि विपश्यति (०) स नः पथं १०, १८७, ४;
 अथर्व. ६, ३४, ४
 यो विश्वाभि विपश्यति (०) स नः पथा ३, ६२, ९
 यो नृत्राय सिनसत्रा २, ३०, २
 यो वेदिहो अययिषु ८, २, २४
 यो वो देवा घृतस्तुना ६, ५२, ८
 यो वो वृताभ्यो अहृणोद् १०, ३०, ७
 यो व्यंसं जाह्नवाणेन १, १०१, २
 यो व्यतीरकाणयत् ८, ६२, १३; अथर्व. २०, ९२, १०
 यो ह्रस्वाहिनरिणात् २, १२, ३; अथर्व. २०, ३४, ३
 यो ह वां मधुनो दत्ति ८, ५, १९
 यो ह्रस्वाभ्यैरथता मनुर्हितः ८, १९, २४
 यो ह स्य वां रथिरा ७, ६९, ५; तै. सं. २, ८, ७, ८
 यो होता सीत्यथमो १०, ८८, ४; नि. ५, ३
 यो ते श्वानी यम रक्षितारो १०, १४, ११; अथर्व. १८, २, १२,
 तै. भा. ६, ३, १
 रक्षा णो अग्ने तव ४, ३, १४
 रक्षा सु नो अरुह्यः २, २९, ५
 रक्षोहणं वाजिनमा जिघमि १०, ८७, १; अथर्व. ८, ३, १;
 तै. सं. १, २, १४, ६
 रक्षोहा विश्वचर्षणिः ९, १, २; साम. ६९०; वा. य. २६, २६
 रण्यः संदृष्टी पितृमान् १०, ६४, ११
 रथं यान्तं कुह १०, ४०, १

रथं जुज्जेते मरुतः क्षुभे ५, ६३, ५; तै. भा. २, ४, ५, ३;
 नि. ४, १९
 रथं ये चक्रुः सुवृत्तं नरेष्वां ४, ३३, ८
 रथं ये चक्रुः सुवृत्तं सुचेनमो ४, ३६, २
 रथं वामनुगायसं ८, ५, ३४
 रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्यामीशुम् ८, ५, २८
 रथं हिरण्यवन्धुरं इन्द्रवायु ४, ४६, ४
 रथं नु मास्तुं वयं ५, ५६, ८; नि. ११, ५०
 रथबाह्वं हविरस्य ६, ७५, ८; वा. य. २९, ४५; तै. सं.
 ४, ६, ६, ३
 रथानां न वेङ्गाः १०, ७८, ४
 रथाय नावसुतनो १, १४०, १२
 रथिरासो हरयो ये ते अस्ति ८, ५०, ८
 रथीतमं कपर्दिनं ६, ५५, २
 रथीव कक्षायाम् ५, ८३, ३
 रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः ६, ७५, ६; वा. य. २९, ४३; तै. सं.
 ४, ६, ६, ३; नि. ९, १६
 रथेन-पुषुपाजसा ४, ४६, ५
 रथेष्टावाध्वनेवः ८, ४, १३
 रथो न वातः शिक्कभिः १, १४१, ८
 रथो वो वां त्रिवन्धुरो ८, २२, ५
 रत्नयथो बह्णः सुवीर्य ७, ८७, १
 रत्नविनिग्राहसातो १, १७४, ७
 रत्नधर्वा रथ्या १०, ११, २; अथर्व. १८, १, १२
 रमध्वं मे वचसे सोम्याय ३, ३३, ५; नि. २, २५
 रथिं सुभ्रतं स्वपत्यं १, ११६, १९
 रथिं दिवो बुहितरो ४, ५१, १०
 रथिं नक्षित्रमथिनं ९, ४, १०; साम. १०५६
 रथिनं चित्रा सुगो १, ६६, १
 रथिनं यः पितृवित्तो १, ७३, १
 रथे इत्थं मतिभिर्विश्रियानां ७, ३९, ६
 रथमौरिव यच्छतमध्वरो ८, ३५, २१
 रसं ते मित्रो अयमा ९, ६४, २४; साम. १०७८
 रसाद्यः पयसा पिन्वमान २, ९७, १४; साम. ८०७
 राकामहं सुहवां सुहृती हुवे २, ३२, ४; अथर्व. ७, ४८, १;
 तै. सं. ३, ३, ११, ५; नि. ११, ३१
 राजन्तमध्वराणां १, १, ८; वा. य. ३, २३; तै. सं.
 १, ५, ६, २
 राजानावनभिहृहा २, ४१, ५; साम. ९११
 राजानो न प्रशस्तिभिः ९, २०, ३; साम. ११११
 राजा मेधाभिर्यते २, ६५, १६; साम. ८३३

राजा राष्ट्राणां पेशो नवीनां ७, ३४, ११
 राजा समुद्रं नलो ९, ८६, ८
 राजा सिन्धूनामवासिष्ठ ९, ८९, २
 राजा सिन्धूनां पवते पतिः ९, ८६, ३३
 राजेव हि जनिभिः ७, १८, २
 गङ्गो नु ते वरुणस्य १, ९१, ३, ९, ८८, ८
 राति यद्गामरक्षसं हयामहे ८, १०१, ८
 रात्रीभिरस्मा अहनिः १०, १०, ९; अथर्व. १८, १, १०
 रात्री वयलवदायसी १०, १२७, १; तै. ब्रा. २, ४, ६, १०
 रायः समुद्रांश्चतुरो ९, ३३, ६; साम. ८७१
 रायस्कामो वज्रहस्तं ७, ३२, ३
 रायस्पृधिं स्वधावो १, ३६, १२
 राया वयं सप्तवांमो ४, ४२, १०; वा. य. ७, १०
 राया हिरण्यया मतिः ७, ६६, ८; साम. १०६८
 राये नु यं जस्रु रोदसी मे ७, ९०, ३; वा. य. २७, २४;
 तै. ब्रा. २, ८, १, १
 रायो धारास्यादृगे ६, ५५, ३
 रायो बुभुः संगमनो वसूनां यज्ञस्य १, ९६, ६
 रायो बुभुः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभिः १०, १३९, ३;
 अथर्व. १०, ८, ४२; वा. य. १२, ६६, तै. सं. ४, २, ५, ४
 रासिञ्च सवनेषु ३, ४१, ४; अथर्व. २०, २३, ४
 रासि क्षयं रासि मित्र २, ११, १४
 रिशावसः सत्यतौरवृक्षा ६, ५१, ४
 रुता दृक्का चिद्रक्षसः ९, ९१, ४
 रुद्रस्य ये भीकृद्वयः सन्ति ६, ६६, ३
 रुद्राणामेति प्रदिशा १, १०१, ७
 रुचति भीमो वृषभः ९, ७०, ७
 रुद्राह्वाता रुतासी १, ११३, २; साम. १७५०; नि. २, २०
 रुद्ररूपं प्रतिरूपो बभूव ६, ४७, १८
 रुद्ररूपं मधवा बोभवीति ३, ५३, ८
 रैभद्वज्र जुनुषा पूर्वः १०, ९२, १५
 रैवतीनां सधमाद १, ३०, १३; साम. १५३; १०८४, अथर्व.
 २०, १२२, १; तै. सं. १, ७, १३, ५; २, २, ११, ८;
 ४, १४, ४
 रैवद्वयो वधाये १, १५१, ९
 रैवां ह्रदेवत स्तोता ८, २, १३; साम. १८०४; तै. सं.
 २, २, १२, ८
 रैवासांनजुदेयी १०, ८५, ६; अथर्व. १४, १, ७
 रोदसी आ वदता १, ६४, ९
 रोहिड्याया १, १००, १६

रोहितं मे पाकस्यामा ८, ३, २२
 र्वंसगेव पृथो १०, १०६, ५
 रंस्व विश्वा वार्याणि ७, १७, ५
 रंस्वा नो वार्यां पुरु ८, २३, २७
 रक्ष्यन्तीवेष्टा ६, ७५, ३; वा. य. २९, ४०; तै. सं. ४, ६, ६, १;
 नि. ९, १८
 रघो दीर्घप्रसन्नानीशो ८, २५, २०
 रघोविद् वाचसुदीरयन्तीं ८, १०१, १६
 रघ्यन्ते वां कङ्कहासो १, ४६, ३; साम. १७३०
 रघं यज्ञके सुडनाय १०, १०५, ७
 रघ्रमेको बिभर्ति ८, १९, ४
 रघ्रेण हि वृत्रहा वृत्रं १०, १११, ६
 रघा सुनो सहसो ६, १३, ६
 रघा हि सुनो अथ्य प्रसहा ६, ४, ४; तै. सं. १, ३, १४, ७
 रघीं वृत्रं मरुत १, १६५, ८; तै. ब्रा. २, ८, ३, ६
 रघीदिन्द्रो वरशिखस्य ६, ६७, ५
 रघीर्हि दस्युं धनिनं धनेन १, ३३, ४
 रघुसिं पतिमिच्छन्त्येति ५, ३७, ३
 रघेन दस्युं प्र हि ५, ४, ६
 रघैर्दुःशांसो अप १, ९४, ९
 रमस्पतिं पवमान ९, ५, १०
 रमस्पतिरवसृजन्नुप २, ३, १०
 रमस्पते रशनया नियूयः १०, ७०, १०; नि. ६, ७
 रमस्पतेऽवसृजोप देवान् ३, ४, १०; ७, २, १०; वा. य.
 २७, २१; तै. सं. ४, १, ८, ३
 रमस्पते वीद्वंशो हि भूयाः ६, ४७, २६; अथर्व. ६, १२५, १;
 वा. य. २९, ५२; तै. सं. ४, ६, ६, ५; नि. २, ५; ९, १२
 रमस्पते हातवशो ३, ८, ११; तै. सं. १, ३, ५, १
 रनीवानो मम वृताम १०, ४७, ७
 रने न वा यो न्यधासि १०, २९, १; अथर्व. २०, ७६, १;
 नि. ६, २८
 रनेम तक्षोत्रया १, १३९, ७
 रनेम पृथोरवो १, ७०, १
 रनेषु जातुर्मनसु १, ६७, १
 रनेषु श्वंतरिक्ष ततान ५, ८५, २; वा. य. ४, ३१; तै. सं.
 १, २, ८, १
 रनोति हि सुन्वत्र १, १३३, ७; अथर्व. २०, ६७, १
 रन्ध्रस्य मासुतं गणम १, ३८, १५
 रन्ध्रज्वातो अभि ९, ८९, ४
 रपन्ति मरुतो मिहं ८, ७, ४
 रपुर्नु तापिकितुषे ६, ६६, १

बहोमिः पुत्रममृषो ४, १९, ९: नि. ३, २०
 पयं वो वृक्षार्हयो ८, २७, ७
 पयं वृषभिरस्तुभिः १, ८, ४, अथर्व. २०, ७०, २०
 पयं सोम इने तव १०, ५७, ६: वा. य. ३, ५६: तै. ब्रा.
 १, ४, १, ७: ३, १४, ३
 यवं हि ते अमन्महि १, ३०, २१
 पयं हि स्वा वृक्षमन्तं ८, २१, ४
 यवं हि वां इवामह वृक्षमन्तो ८, २६, ९
 यवं हि वां इवामहं विपन्मवो ८, ८७, ६
 यवः सुपर्णा उप लेटुः १०, ७३, ११: साम. ३१९: तै. ब्रा.
 १, ५, ८, ३: तै. आ. ४, ४०, ३: नि. ४, ३
 यवं च स्वा सुतावन्त ८, ३०, १: साम. २६१: ८६४:
 अथर्व. २०, ५२, १: ५७, १४
 यवं चा ते अग्नि पमसि ८, ३२, ७: साम. २३०
 यवं चा ते अपृष्ठेन्द्र ८, ६६, ११
 यवं चा ते स्वे इष्ट ८, ६६, १३
 यवं विष्टिं वा जग्निनामः १, १८०, ७
 यवं यवेन स्वया सुजा वृन् १, १०२, ४: अथर्व. ७, ५०, ४
 यवं स इन्द्र लोमिभिः ८, २४, ८
 यवं स धूमिः पुष्पकत यम्यैः १, १९, १३
 यवं सवः सज्जात ८, ७७, २२
 यवं ते अक्ष उक्थेधिमेम ५, ४, ७
 यवं ते सज्जा समिधा विधेम ७, १४, २
 यवं ते अघ रमिमा ३, १४, ५: वा. य. १८, ७५
 यवं ते अस्व वृषभश्च यनो ९, ९८, ५: साम. १२३९
 यवं ते अस्व वृषभश्च विधाम ८, २४, ८
 यवं ते अस्वामिन्द्र पुन्रहृतौ ६, २६, ८
 यवं ते व इन्द्र ये च देव ७, ३०, ४
 यवं ते स इन्द्र ये च नरः ५, ३३, ५
 यवं ते वष इन्द्र विष्टि २, २०, १
 यवं नाम स प्रवामा वृषस्य ४, ५८, २: वा. य. १७, ९०:
 तै. आ. १०, १०, २
 यवमस्य अर्चता २, २, १०
 यवमस्ये वज्रवाम स्त्रोता ५, ३, ६
 यवमघेन्द्रस्य मेढ्रा १, १६७, १०
 यवमिन्द्रः सुदानवः ८, ८३, ६
 यवमिन्द्र स्वायवः सशित्वं १०, १३३, ६
 यवमिन्द्र स्वायवोऽग्नि म जोतुमां ७, ३१, ४: साम. १३२:
 अथर्व. २०, १८, ४
 यवमिन्द्र स्वायवो हविष्मन्तो ३, ४१, ७: अथर्व. २०, २३, ७
 यवमिन्द्र स्वे सचा ४, ३२, ४

यवसु स्वा गुरपते जनानां ६, १५, १९: तै. ब्रा. ३, ५, १२, १
 यवसु स्वा तदिदयां ८, २, १६: साम. १५७, ७१९:
 अथर्व. २०, १८, १
 यवसु स्वा दिवा सुते ८, ६४, ६
 यवसु स्वा यवस्येन ६, ५३, १: तै. सं. १, १, १४, २
 यवसु स्वामपूर्य ८, २१, १: साम. ४०८, ७०८: अथर्व.
 २०, १४, १: ६२, १
 यवसु स्वा शतक्रतो ८, २२, १२
 यवमेनमिद्रा ऋो ८, ६६, ७: साम. २७२: १६९१: अथर्व.
 २०, ९७, १
 यवं मित्रस्यावसि ५, ६५, ५
 यवसि तै पतयिजो १, ४९, ३: साम. ३६७
 यवा इदमे अक्षयस्ते १, ५९, १
 यथो न ये ऋणीः ५, ५९, ७
 यनो न वृक्षं सुपलासं १०, ४३, ४: अथर्व. २०, १७, ४
 यवा इवेद्वैवतासो हिरण्यैः ५, ६०, ४
 यरिषो चातमो सव १, १, ३: साम. ६९१
 यरिष्ठे न इन्द्र वन्तुरे ६, ४७, ९
 यरिष्ठो अस्व दक्षिणां ६, ३७, ४
 यरुण वो तिसादसं ५, ६४, १
 यरुणः प्राविता जुगम् १, २३, ६: साम. ७९५: वा. य.
 ३३, ४६
 यरुणो मित्रो अयंसा ८, २८, २
 यरेथे अग्निमातपो ८, ७३, ८
 यर्येगतीमापः पन्त्रा १, ६५, ४
 यर्येस्वा सु पुरुष्टुत ८, १३, २५
 यर्योऽयं यज्ञ उत ६, ३८, ४
 यर्योऽयं विश्वं मरुतः ६, १७, ११
 यर्योऽयं पूर्वाः क्षपो १, ७०, ७
 यर्यिष्ठ क्षत्रा उरुचक्षसा ८, १०१, २
 यवक्ष इन्द्रो अमितं ४, १६, ५: अथर्व. २०, ७७, ५
 यवक्षुस्य केतवो ८, १२, ७
 यमराजा सीमनदतीः ३, १, ६
 यमराजो न ये स्वजास्वतवसः १, १६८, २
 यवत् ते विष्णवासा ७, ९९, ७: १००, ७: साम. १६२७:
 तै. सं. २, २, १२, ४
 यसां राजानं वसतिं ५, २, ६
 यसिष्ठं ह यरुणो ७, ८८, ४
 यसिष्ठामः पितृवत् १०, ६६, १४
 यसिष्ठा हि मियेध्य १, २६, १
 यस्तं न भिन्नमहसं १०, १२२, १

वसुभिर्वसुधवा ५, २४, २; साम. ११०८; वा. य.
३, २५, १५, ४८; तै. सं. १, ५, ६, ३; ४, ४, ४, ८
वसुवसुपतिर्हि कं ८, ४४, २४; तै. सं. १, ४, ४६, २
वसुनां वा वक्ष्य १०, ७४, १
वसु रुद्रा पुरुमन्त १, १५८, १
वसोनिम्नं वसुपतिं १, ९, ९; अथर्व. २०, ७१, १५
वसुर्वा इन्द्रासि मे पितुः ८, १, ६; साम. २९१
वसुर्वा ते अग्ने संरुहिः ६, १६, २५
वह कुत्समिन्द्र यस्मिन् १, १७४, ५
वहन्ति सीमरुणासो ६, ६४, ३
वहन्तु एवा सनीयुको ४, ४८, ४
वहन्तु एवा रथेष्टां ८, ३३, १४
वहिष्ठेभिर्विहरन् ४, १३, ४; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
वाङ्मि यशसं विन्द्यस्य १, ६०, १
वाचं सु मित्रावरुणाविराव ५, ६३, ६; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
वाचमष्टापदीमहं ८, ७६, १२; साम. ९९०; अथर्व.
२०, ४२, १
वाचस्पतिं विश्वकर्माणं १०, ८१, ७; वा. य. ८, ४५, १७, २३;
तै. सं. ४, ६, २, ५
वाचो जन्तुः कवीनां २, ६७, १३
वाजयन्ति नू रथान् २, ८, १
वाजिनीवती सूर्यस्य यो ७, ७५, ५
वाजिन्तमाय सङ्गसे १०, ११५, ६
वाजी वाजेषु धीयते ३, २७, ८; साम. १४७८
वाजिभिर्नो वाजसातां १, ११०, ९
वाजेवाजेऽवत वाजिनो नः ७, ३८, ८; वा. य. ९, १८;
११, ११; तै. सं. १, ७, ८, २; ४, ७, १२, १
वाजेषु सासहिर्भेव ३, ३७, ६; अथर्व. २०, १९, ६
वाजो तु ते शबलस्यात्स्नवं ५, १५, ५
वाजस्य वाजिनैवा १०, ५६, ३
वात आ वातु मेघं १०, १८६, १; साम. १८४, १८४०;
तै. ब्रा. २, ४, १, ८; तै. ब्रा. ४, ४२, २; नि.
१०, ३५
वातस्विपो मरुतो बर्धन्ति ५, ५७, ४
वातस्य तु महिमानं १०, १६८, १
वातस्य परमजीविता ५, ५, ७
वातस्य युक्तान्सुषुम्नश्चिद् ५, ३१, १०
वातस्याश्वो बायोः सखा १०, १३६, ५
वातासो न वे शुनवो १०, ७८, ३
वातेवाश्वयो न वे शुनवो २, ३९, ५
वातोपधृत इषियो १०, ९१, ७; साम. ९८३

वामं वामं त आदुरे ४, ३०, २४; नि. ६, ३१
वामं नो अस्त्वयमन्त्र ८, ८३, ४
वाममघा सवितर्वामस्य ६, ७१, ६; वा. य. ८, ६; तै. सं.
१, ४, २३, १; २, २, १२, २
वामस्य हि प्रचेतसो ८, ८३, ५
वामी वामस्य भूतयः ६, ४८, २०
वाय उक्थेभिर्जगन्ते १, २, २
वायवा याहि दशतेमे १, २, १; नि. १०, २
वायवा याहि वीतये ५, ५१, ५
वायविन्द्रश्च चेतसः १, २, ५
वायविन्द्रश्च शुष्मिणा ४, ४७, ३; साम. १६३०
वायविन्द्रश्च सुन्वत १, २, ६
वायुरस्मा उपामन्थत् १०, १३६, ७
वायुर्न यो नियुर्वा १, ८८, ३
वायुर्गुरुके रोहिता १, १३४, ३
वायो तव प्रयुवती १, २, ३
वायो याहि शिवा दिवो ८, २६, २३
वायो ये ते सहज्जिणो २, ४१, १; वा. य. २७, ३२
वायो शर्वं हरीणां ४, ४८, ५; तै. सं. २, २, १२, ७
वायो शुक्रो अयामि ते ४, ४७, १; साम. १६१८; वा. य.
२७, ३०; तै. ब्रा. २, ४, ७, ६
वार्ण एवा यस्यामिः ८, ९८, ८; साम. ७११; अथर्व.
२०, १००, २
वार्गहत्याय शवसे ३, ३७, १; अथर्व. २०, १९, १; वा. य.
१८, ६८; तै. ब्रा. २, ५, ६, १
वार्त. एषां राया १०, ९३, १३
वाचसाना विवस्वती १, ४६, १३
वावृधान तप दधि ८, ६, ४०
वावृधानः शवसा भूयोजाः १०, १२०, २; तै. ब्रा. १, ११;
साम. १४८४; अथर्व. ५, २, २, २०, १०७, ५
वावृधानस्य ते वयं ८, १४, ६; अथर्व. २०, २७, ६
वावृधानाय त्वयै ९, ४२, ३
वावृधाना शुभस्पती ८, ५, ११
वावृधानो मरुतस्तेन्द्रो ८, ७६, ३
वासीमंत ऋहिमंतो ५, ५७, २
वासीमेको विभतिं ८, १९, ३
वासा अर्धेन्तीम्बो ९, ६३, ७; साम. ११९३
वाजेव विष्णुर्मिमाति १, ३८, ८; तै. सं. ३, १, ११, ५
वासवसीव वेधसस्त्वं नः ७, ३७, ६
वाकोप्यते भुवा स्थूणा ८, १७, १४; साम. २७५
वाकोप्यते प्रतरणो ७, ५४, २

वास्तोष्पते प्रति जानीहि ७, ५४, १; तै. सं. ३, ४, १०, १
 वास्तोष्पते शगमया संसरा ७, ५४, ३; तै. सं. ३, ४, १०, १
 वाहिष्ठो वां हवानां ८, २६, ६६; नि. ५, १
 वि क्रोत्तनासो १०, २७, १८
 वि ष त्वावीं ऋतजात १, १८९, ६
 विमन्तो दुरिता पुरु ९, ६२, २; साम. ८३१
 वि चक्रमे पृथिवीमेव ७, १००, ४; तै. ब्रा. २, ४, ३, ५
 वि चिद् वृत्रस्य दोषतो ८, ६, ६; साम. १६५२; अथर्व. २०, १०७, ३
 वि चेतुच्छन्त्यध्विना ७, ७२, ४
 वि जनाच्छवावाः १, ३५, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, २
 वि जयुषा रथ्या या ६, ६२, ७
 वि जानीह्यार्यान् १, ५६, ८
 वि जिह्रीश्च वनस्पते ५, ७८, ५
 विजेषकृदिन्द्र इव १०, ८४, ५; अथर्व ४, ३६, ५; नि. ६, २९
 वि उपोतिषा वृहता आति ५, २, ९; अथर्व ८, ३, २४; तै. सं. १, २, १४, ७; नि. ४, १८
 वि तद्यपुररुणयुग्मिरथैः ६, ६५, २
 वि तन्त्रते धियो अस्मा अवां ५, ४७, ६
 वि तर्धन्ते मघवन् ८, १, ४; अथर्व. २०, ८५, ४
 वि तिष्ठथं महनो ७, १०४, १८; अथर्व. ८, ४, १८
 वि ते वज्रासो अस्थिरन् १, ८०, ८
 वि ते विश्वरवातजूनासो ६, ६, ३; तै. सं. ३, ३, ११, १
 विश्वक्षणः समृत्तौ चक्रमाम ५, ३४, ६
 वि त्वापो न पर्वतस्य ६, २४, ६; साम. ६८
 वि त्वा ततस्ते मिथुना १, १३१, ३; अथर्व २०, ७२, २; ७५, १
 वि त्वा नः पुरुषा १, ७०, १०
 विद्वद्यप्यस्य नष्टं ८, ७९, ६
 विद्वद्यदी सरमा ३, ३६, ६; वा. य. ३३, ५९; तै. ब्रा. २, ५, ८, १०
 विद्वत्सीमन् नरो १, ६७, ४
 विद्वा विन्तु महान्तो ५, ४१, १३
 विद्वा दिवो विष्यन्नद्रिमुक्थे ५, ४५, १
 विद्वा देवा भवानां ८, ४७, २
 विद्वानासो जन्मनो ४, ३४, २
 विदुः पृथिव्या दिवो ७, ३४, २; ताज्य ब्रा. १, २, ९
 वि हुर्गां वि द्विपः पुरा १, ४१, ३
 विदुष्टे अस्य वीर्यस्य १, ६३६, ४; अथर्व. २०, ७५, २
 विदुष्टे विद्या भुवनाति ४, ४२, ७
 विद्वद्भानि चिद्विदो ६, ४५, ९

विद्या ते अग्ने देवा १०, ४५, २; वा. य. १२, १९; तै. सं. ४, २, १, १
 विद्या सखित्वसुर ८, २१, ८; नि. ६, १७
 विद्या हि ते पुरात्रयं ८, ७५, ६६; तै. सं. २, ६, १६, ४
 विद्या हि त्वा तुविर्भूमि ८, ८१, २; साम. ७२९
 विद्या हि त्वा धनंजयं वाजेषु ३, ४२, ६; अथर्व. २०, २४, ६
 विद्या हि त्वा धनंजयमिन्द्र ८, ४५, १३
 विद्या हि त्वा वृषन्तम ६, १०, १०
 विद्या हि यस्ते अद्विपः ८, ९२, १८
 विद्या हि रुद्रियाणां ८, २०, ३
 विद्या ह्यस्य वीरस्य ८, २, २१
 विद्यामादिद्या अवयो २, २७, ५
 वि द्यामेवि रजस्पृशु १, ५०, ७; अथर्व. १३, २, २२; २०, ४७, १९; नि. १२, २३
 विद्युतो ज्योतिः परि ७, ३३, १०
 विद्युन्वस्ता अभिधवः ८, ७, २५
 विद्युन्वथा मरुत ३, ५४, १३
 विद्युन्वथा पतन्ती १०, ९५, १०; नि. ११, ३६
 विद्युन्महसो नरो ५, ५४, ३
 विद्वो अग्ने वयमानि १, ७२, ७
 विद्वोसाविद्वदुरः पृच्छेत् १, १२०, २
 वि द्वीपानि पापतन् ८, २०, ४
 वि द्वेरांसीनुहि वर्धयेज्जं ६, १०, ७
 विष्णुं द्वापण समने १०, ५५, ५; साम. ३२५; १७८२; अथर्व. ९, १०, ९; तै. ब्रा. ४, २०, १; नि. १४, १८
 विधेम ते परमे जन्मधम २, ९, ३; वा. य. १७, ७५; तै. सं. ४, ६, ५, ४
 वि न इन्द्रमृधो जहि १०, १५२, ४; साम. १८६८; अथर्व. १, २१, २; वा. य. ८, ४४; १८, ७०; तै. सं. १, ६, १२, ४; नि. ७, २
 वि नः पथः सुविताय १, ९०, ४
 वि नः सहसं शुरुधो ७, ६२, ३
 वि नो देवासो अद्भुतो ८, २७, ९
 वि नो वाजा ऋभुक्षणः ४, ३७, ७
 वि पथो वाजसालये ६, ५३, ४
 विपाशिते पवमानाय ९, ८६, ४४; साम. १६१५; तै. ब्रा. ३, १०, ८, १
 वि पाजसा पृथुना ३, ६५, १; वा. य. ११, ४९; तै. सं. ४, १, ५, १
 वि पिशोरहिमायस्य रुड्हाः ६, २०, ७
 वि पृथक्कारया ६, ५३, ६

वि वृक्षो अग्ने मघवानो १ ७३, ५
 वि वृक्षामि पाक्वा न देवाः १. १२०, ४
 विमं विप्रासोऽवसे ८, ११, ६; नि. १४, ३२
 विमं होतारमहुहं ८, ४४, १०
 वि प्रथता देवमुहं १०, ७०, ४
 विप्रस्य वा स्तुवतः सहसो ८, १९, ११
 विप्रा यज्ञेषु मानुषेषु ७, २, ७
 विप्रासो न मग्मभिः १०, ७८, १
 विप्रेभिर्विप्र सन्य ५, ५१, ३
 विभक्तारं हवामहे १, २१, ७; वा. य. ३०, ४; तै. भा.
 १०, १०, २
 विभक्तानि चित्रभानो १, २७, ६; साम. १४९८
 विभाषा देवः सुरणः ३, ३, ९
 विभिन्ना पुरं शयया १०, ६७, ५; अथर्व. २०, ९१, ५
 विभिन्नो चरत ८, २९, ८
 विभु प्रभु प्रथमं मेहना २, १४, १०
 विभूतारतिं विप्र ८, १९, १; साम. १६८८
 विभूषणं वभयो ६, १५, ९; साम. १५६९
 विभ्राजोतिषा स्तः (०। देवास्त ८, ९८, ३; साम.
 १०२७; अथर्व. २०, ६२, ७
 विभ्राजोतिषा स्तः (०। येनेमा) १०, १७०, ४
 विभ्राजमान उपसामुपस्थाः ७, ६३, ३
 विभ्राद् वृद्धपिबन्तु सोम्यं १०, १७०, १; साम. ६२८;
 १४५३; वा. य. ३३, ३०
 विभ्राद् वृद्धमुहृतं १०, १७०, २; साम. १४५४
 वि मरुधाय रक्षनाम् २, २८, ५
 वि मृळीकाय ते मनो १, २५, ३
 वि मे कर्णा पतयतो विचक्षुः ६, ९, ६
 वि मे पुरुषा पतयन्ति ३, ५५, ३
 वि यत्तिरो धरुणमरुपुतं १, ५६, ५
 वि यदस्याद्यजतो १, १४१, ७
 वि यदहेरध विषो ८, २३, १४
 वि यद्ग्रासि पर्वतस्य ४, २१, ८
 वि यद्वावं कीक्षासो भरते ६, ६७, १०
 वि यस्य ते ज्ञयसानस्यां १०, ११५, ४
 वि यस्य ते वृषिष्वां पाजो ७, ३, ४
 वि या जानाति जसुषि ५, ६१, ७
 वि या सृजति समनं १, ४८, ६
 वि ये वृत्तम्युता सपन्त १, ६७, ८
 वि ये ते अग्ने अजिरे अनीकं ७, १, ९
 वि ये वृषः शरवं मासमाहः ७, ६६, ११

वि ये भ्राजन्ते सुमस्तास १, ८५, ४
 वि यो ममे यस्या संयती २, ६८, ३
 वि यो रजांस्वामिमीत ६, ७, ७
 वि यो रस्या ऋषिभिः ४, २०, ५
 वि यो वीर्यसु रोष १, ६७, ९
 वि रक्षो वि मृषो जहि १०, १५१, ३; साम. १८६७;
 अथर्व. १, २१, ३
 विराट् सन्नार्विभ्रीः १, १८८, ५
 विराट्मिन्नावरुणयोः १०, १३०, ५
 वि राय जीर्णोदुरः १, ६८, १०
 विरूपास हृत्पयः १० ६२, ५; नि. ११, १७
 वि वातजुतो अतसेषु तिष्ठते १, ५८, ४
 वि वृक्षाम्भ्युत हन्ति ५, ८३, २; नि. १०, ११
 वि वृत्रं पर्वतो ययुः ८, ७, २३
 विविध यन्मा विषया जज्ञान ३, ३२, १४; तै. सं.
 १, ६, १२, ३
 विवृष्य महिना हृत्पय ८, ९२, २३; साम. १६६१
 विंशतिं प्रवधा परि १०, ४३, ६; अथर्व. २०, १७, ६
 विंशतिं प्रवधानमुहृतं ८, ४३, २४
 विंशतिं कवि विष्पतिं शश्वतीनां ६, १, ८; तै. प्रा.
 ३, ६, १०, ३
 विंशतिं कवि विष्पतिं मानुषीणाम् ५, ४, ३
 विंशतिं कवि विष्पतिं मानुषीः ३, २, १०
 विंशतिं गोपा अय चरन्ति १, ९४, ५
 विंशतिमासमभयानां १०, २२, १४
 विंशतिं यद्वह्ने नृभिः १, ६९, ६
 विंशतिविंशतिं इक्ष्ममध्वरेषु ६, ४९, २
 विंशतिविंशतिं वा अतिथिं ८ ७४, १; साम. ८७; १५६४
 विंशतिं यक्ष्ममतिथिं नरः ३, ३, ८
 वि अयन्तासुर्विया २, ३, ५
 वि अयन्तामृतावृषः प्रये १, १४२, ६
 वि अयन्तामृतावृषो दारो १, १३, ६
 विंशतिं सत्यं मघवानां २, २४, १२
 विंशतिर्मन्त्रं हविषा वावृषानः १०, ८१, ६; साम. १५८९;
 वा. य. १७, २२; तै. सं. ४, ६, २, ६; नि. १०, १७
 विंशतिर्मन्त्रं विमना १०, ८२, १; वा. य. १७, २६; तै. सं.
 ४, ६, २, १; नि. १०, २६
 विंशतिं धनजित २, २१, १
 विंशतिम्युहृत १०, ८१, ३; अथर्व. १३, २, २६; वा. य.
 १७, १९, तै. सं. ४, ६, २ ४; तै. भा. १०, १, ३

विश्वदानीं सुमनसः स्थाम ६, ५२, ५
विश्वमस्या नानाम चक्षसे १, ४८, ८
विश्वमित्थवनं सुतं १, १६, ८
विश्वं पश्यतो विश्वया ८, २०, २६
विश्वं प्रतीची सप्रथा ७, ७७, २
विश्ववेदसो रविभिः १, ६४, १०
विश्वस्या अग्निं भुवनाय १०, ८८, १२
विश्वस्या ह्यस्वर्गो ९, ४८, ४; साम. ८४०
विश्वस्यासीमधमो ४, २८, ४
विश्वस्यासो अग्निः १०, ३६, ३
विश्वस्य केतुर्भुवनस्य १०, ४५, ६; वा. य. १२, २३;
तै. सं. ४, २, २, २
विश्वस्य राजा पवते ९, ७६, ४
विश्वस्य हि प्रचेतसा ५, ७१, २
विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं १, ४८, १०
विश्वस्य हि प्रेषितो १०, ३७, ५
विश्वस्य हि भ्रुष्टये देव ऊर्ध्वः २, ३८, २
विश्वो अग्नेऽप दहाराती ७, १, ७
विश्वो उत स्वया वयं २, ७, ३
विश्वोः पृतना अभिमृतरं ८, ९७, १०; साम. ३७०; ९३०;
अथर्व. २०, ५४, १
विश्वो ह्येषामि जहि ८, ५३, ४
विश्वो धामानि विश्वचक्ष ९, ८६, ५; साम. ८८८
विश्वानरस्य वस्यति ८, ६८, ४; साम. ३६४; नि. ६७, २६
विश्वो अयो विपश्चि नो ८, ६५, ९
विश्वानि देव सवितर्दुहितानि ५, ८२, ५; वा. य. ३०, ३;
तै. ब्रा. २, ४, ६, ३; तै. आ. १०, १०, २
विश्वानि देवो भुवना १, ९२, ९
विश्वानि नो दुर्गहा जानवेशा ५, ४, ९; तै. ब्रा. २, ४, १, ५;
तै. आ. १०, २, १
विश्वानि भद्रा मरुतो १, १६६, ९
विश्वानि विश्वमनसो ८, २४, ७
विश्वानि शुक्रो नर्याणि ४, १६, ६; अथर्व. २०, ७७, ६
विश्वान्देवो आ वह १, ४८, १२
विश्वान्देवान्हवामहं १, २३, १०
विश्वान्यग्नो भुवना २, ४०, ५; तै. ब्रा. २, ८, १, ६
विश्वामिषीमिभुवनैर ८, ३५, २
विश्वामित्रा अरासत ३, ५३, १३
विश्वो रूपाणि प्रति मुखेन ५, ८१, २; वा. य. १२, ३;
तै. सं. ४, १, १०, ४; नि. १२, १३
विश्वो कृपाव्यविशान् ९, २५, ४

विश्वो रोषांसि प्रवतश्च ४, २२, ४
विश्ववावसुं सोमगन्धर्वम् १०, १३९, ४; तै. आ. ४, ११, ७
विश्ववावसुरभि तन्नो १०, १३९, ५; तै. आ. ४, ११, ७
विश्वो वसुनि संजयन् ९, २९, ४
विश्ववासां गृहपतिर्विंशाम् ६, ४८, ८
विश्ववासां स्वा विशां १, १२७, ८
विश्वो सोम पवमान ९, ४०, ४
विश्वोहा स्वा सुमनसः १०, ३७, ७
विश्वो हि मर्त्यवना ८, ९२, १३
विश्वो हि नो नमस्यानि १०, ६३, २
विश्वो हि नो अभिवक्ता नो १, १००, १९; १०२, १९
विश्वे अथ मरुतो विश्वे १०, ३५, १३; वा. य. १८, ३१;
३३, ५२; तै. सं. ४, ७, १२, १
विश्वे अस्या इयुधि माहिना ५, ४५, ८
विश्वे चनेदना स्वा ४, ३०, ३
विश्वे त इन्द्र वीर्यं ८, ६२, ७
विश्वता ते सवनेषु ८, १००, ६
विश्वता विष्णुरामरत् ८, ७७, १०; नि. ५, ४
विश्वदुनु तोषना २, १३, १०
विश्वेदेने जनिमा ३, ५४, ८
विश्वे देवा अकृपन्त १०, २४, ५
विश्वे देवा अनमस्यन् ६, ९, ५
विश्वे देवा क्रतावृष ६, ५२, १०; तै. सं. २, ४, १४, ५
विश्वे देवाः शास्तन मा १०, ५२, १; शा. ब्रा. १, ५, १, २६
विश्वे देवाः शृणुनेमम् ६, ५२, १३; वा. य. ३३, ५३;
तै. सं. २, ४, १४, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ५
विश्वे देवाः मह धीभिः १०, ६५, १४
विश्वे देवाः स्वाहाकृति २, ५, ११
विश्वे देवा नो अथा स्वस्तये ५, ५१, १३
विश्वे देवा मम शृण्वन्त ६, ५२, १४
विश्वे देवास आ गत २, ४६, १३; ५, ५२, ७; वा. य. ७, ३४
विश्वे देवासो अथ वृष्ण्यानि १०, ११३, ८
विश्वे देवासो अप्युतः १, ३, ८; नि. ५, ४
विश्वे देवासो अस्त्रिध १, ३, ९
विश्वेभिः सोम्यं १, १४, १०; वा. य. ३३, १०
विश्वेभिर्गन्धे अग्निभिः १, २६, १०; साम. १६१७
विश्वेभ्यो हि स्वा भुवनेभ्यः २, २३, १७
विश्वे यजत्रा अधि १०, ६३, ११
विश्वे यदो मंहना मन्दमानाः ६, ६७, ५
विश्वे वा वः सतो उयष्टनमा ६, ६७, ६
विश्वेषां कृपावराणामनीकं १०, २, ६

विश्ववामवित्तिर्विक्रियानां ४, १, २०; वा. य. ३३, १६;
 - तै. ब्रा. २, ७, १२, ५
 विश्वेषामिरज्यन्तं वसुनां ८, ४६, १६
 विश्वेषामिरज्यवो १०, ९३, ३
 विश्वेषामिह स्तुहि ८, १०२, १०
 विश्वेषु हि त्वा सवनेषु १, १३१, २; अथर्व. २०, ७२, १
 विश्वे हि त्वा सजोपसो जनासो ५, २३, ३
 विश्वे हि त्वा सजोपसो देवासो ८, २३, १८
 विश्वे हि विश्ववेदसो ५, ६७, ३
 विश्वे हि वमा मनवे ८, २७, ४
 विश्वे ह्यस्य यजताय २, १६, ४
 विश्वेदेवोऽभिनेकादसो ८, ३५, ३
 विश्वो देवस्य नेतुः ५, ५०, १; वा. य. ४, ८; ११, ६७;
 २२, २१; तै. सं. १, २, २, १, ४, १, ९, १
 विश्वो यस्य मते जनो ९, ३५, ६
 विश्वो विहाया अरतिः १, १२८, ६; तै. ब्रा. २, ५, ४, ४
 विश्वो ह्यन्यो अरिः १०, २८, १
 विश्वं गवां यातुधानाः १०, ८७, १८; अथर्व. ८, ३, १६
 वि वा होत्रा विश्वमश्नोति १०, ६४, १५
 वि पाश्चात्ते गृणते ४, ११, २
 वि पु द्वेषो ब्रह्मर्षि ८, ६७, २१
 वि पु विश्वा अभियुजो ८, ४५, ८
 वि पु विश्वा अरातयो १०, १३३, ३; साम. १८०३; अथर्व.
 २०, २५, ४
 वि पू चर स्वभा अनु ८, ३२, १९
 विपूषो अश्वाभ्युयुजे १०, ७९, ७
 वि पू मृषो जनुषा ५, ३०, ७
 विपूषुविपूषो अभतेः १०, ४३, ३; अथर्व. २०, १७, ३
 विषेण भङ्गुरावतः १०, ८७, २३; अथर्व. ८, ३, २३
 विष्टम्भो दिवो अरुणः ९, ८९, ६
 विष्टवो शमी तरणिवेन १, ११०, ४; नि. ११, १६
 विष्णुं लोमासः पुरुवस्त्रं ३, ५४, १४
 विष्णुरित्था परममस्य १०, १, ३
 विष्णुर्गोपाः परमं ३, ५५, १०
 विष्णुर्गोमिं कल्पयतु १०, १८४, १; अथर्व. ५, २५, ५;
 वा. ब्रा. १४, ९, ४, २०
 विष्णोः कर्माणि पश्यत १, २२, १९; साम. १६७१; अथर्व.
 ७, २६, ६; वा. य. ६, ४; १३, ३३; तै. सं. १, ३, ६, २
 विष्णोर्लुं कं वीर्याणि १, १५४, १; अथर्व. ७, २६, १; वा. य.
 ५, १८; तै. सं. १, २, १३, २
 विष्पर्वसो नरां न धामैः १, १७३, १०

वि सप्तो विश्वा दंहितानि ७, १८, १३
 विसर्माणं कृणुहि वित्तमेपां ५, ४२, ९
 वि सुपर्णो अन्तरिक्षायस्य १, ३५, ७; तै. ब्रा. २, ८, ६, २
 वि सुपर्णो अमर्ति न धिक् ५, ४५, २
 वि सुपर्णो मध्ये अमुष्य १०, १३८, ३
 वि हि त्वा मिन्द्र पुरुषा १०, ११२, ७
 वि हि सोतीरसृक्षत १०, ८६, १; अथर्व. २०, १२६, १;
 नि. १, ४; १३, ४
 विहि होत्रा अधीता ४, ४८, १
 वि ह्यस्य मनसा १, १०२, १; तै. ब्रा. ३, ६, ८, १
 वीळु विदाहजलुभिः १, ६, ५; साम. ८५२; अथर्व. २०, ७०, १
 वीळु विद् ह्यङ्गा पितरो १, ७१, २
 वीळुपरमभिराङ्गुहेमभिर्वा १, ११६, २
 वीळुपविर्मर्कत ८, २०, २
 वीळो सतीरभि धीरा ३, ३१, ५
 वीतिहोत्रे त्वा कवे ५, २६, ३; साम. १५२३
 वीतिहोत्रा कृतद्वय ८, ३१, ९
 वीती जनस्य दिव्यस्य ९, २१, २
 वीती यो देवं मर्तो दुवस्येव ६, १६, ४६
 वीन्द्र यासि विष्णोः १०, ३२, २
 वीरस्य तु स्वभ्यं ३, ५५, १८
 वीरेण्यः कर्तुरिन्द्रः १०, १०४, १०
 वीरेभिर्वातावनवद् २, २५, २
 वृकभिरस्य चारण ८, ६६, ८; साम. १६९२; अथर्व.
 २०, ९७, २; नि. ५, २१
 वृकाय चिउत्तसमानाय ७, ६८, ८
 वृक्षाभिन्मे अभिपिष्वे ८, ४२, २
 वृक्षेवृक्षे नियता १०, २७, २२; नि. २, ६
 वृक्ष्याम ते परि द्विषो ८, ४५, १०
 वृक्षे ह यक्षमसा बर्हिर्गो ६, ११, ५; तै. ब्रा. २, ४, ३, २
 वृतेव यन्तं बह्विर्गस्यैः ६, १, ३; तै. ब्रा. ३, ६, १०, १
 वृषभादो वलङ्कः ३, ४५, २; साम. १७१९
 वृषस्य त्वा इवसपादीषमाणा ८, ९६, ७; साम. ३२४;
 तै. ब्रा. २, ८, ३, ५; वे. ब्रा. ३, २०
 वृषाण्यस्यः समिधेषु ७, ८३, ९
 वृषेण वदहिना विभ्रत १०, ११३, ३
 वृषा श्रीकृष्ण इन्द्रवः ९, २१, ३
 वृषणं त्वा वयं वृषन् ३, २७, १५; साम. १५४०; अथर्व.
 २०, १०२, ३; तै. ब्रा. ३, ५, २, २
 वृषणं वीभिरधुरं ९, ६३, २१
 वृषणवनेन मद्यतो ८, २०, १०

वृषणस्ते अभीशवो ८, ३३, ११

वृषणिन्द्र वृषणास १, १३९, ६

वृषभं वर्षणीनां ३, ६२, ६

वृषभो न विगमश्चो १०, ८६, १५; अथर्व. २०, १२६, १५

वृषाकपायि रेवति १०, ८६, १३; अथर्व. २०, १२६, १३;

नि. १२, ९

वृषा प्रावा वृषा मशो (०। वृषणिन्द्र) ५, ४०, ३

वृषा प्रावा वृषा मशो (०। वृषा यशो) ८, १३, ३२

वृषा अजान वृषणं रणाय ७, २०, ५

वृषाणं वृषभिर्यतं ९, ३४, ३

वृषा ते वज्र उत ते २, १६, ६

वृषा एवा वृषणं वर्धतु ५, ३६, ५

वृषा एवा वृषणं हुवे (०। वाक्म्य) ८, १३, ३३

वृषा एवा वृषणं हुवे (०। वृषणिन्द्र) ५, ४०, ३

वृषा न क्रुद्धः पतयत् १०, ४३, ८; अथर्व. २०, १७, ८

वृषा पवस्व धारया २, ६५, १०; साम. ४६९; ८०३

वृषा पुनान जायुषु ९, १९, ३; साम. १०००

वृषा मतीनां ववते ९, ८६, १९; साम. ५५९; ८२१; अथर्व.

१८, ४, ५८

वृषा मद इन्द्रे श्लोक उक्था ६, २४, १

वृषा यशो वृषणः १०, ६६, ६

वृषायमते महं अत्याय पूर्वाः ३, ७, ९

वृषायमणोऽवृणीत सोमं १, ३२, ३; अथर्व. २, ५, ७;

तै. भा. २, ५, ४, २

वृषायमिन्द्र ते रथ ८, १३, ३१

वृषा यूयेव वंसगाः १, ७, ८; साम. १६२२; अथर्व.

२०, ७०, १४

वृषा रताय वदते १०, १४६, २; तै. भा. २, ५, ५, ६

वृषा वि जज्ञे जनयन् ९, १०८, १२

वृषा वृषिध चतुरः ४, २२, २

वृषा वृष्णे हुनुहे दोहसा १०, ११, १; अथर्व. १८, १, १८

वृषा वृष्णे रोहवद् ९, ९१, ३

वृषा वो भंष्टुर्न किञ्च १०, २४, १०

वृषा शोणो अभिकनिक्रुद् ९, ९७, १३; साम. ८०६

वृषासि दिवो वृषभो ६, ४४, २१; नि. ६, १७

वृषा सोता सुनोतु ते ८, ३३, १२

वृषा सोम घुमां असि ९, ६४, १; साम. ५०४, ७८१;

तै. सं. ४, २, ११, ३; ३, १३, ३

वृषा हस्ते अजरो ६, ४८, ३

वृषा हसि भाजुना ९, ६५, ४; साम. ४८०; ७८४

वृषा हसि राधसे ५, ३५, ४

वृषेव यूथा परि कोशं ९, ७६, ५

वृषो अग्निः समिप्यते ३, २७, १४; साम. १५३९; अथर्व.

२०, १०२, २; तै. भा. ३, ५, २, २

वृष्टिघावा रोत्यापेवः ५, ६८, ५; साम. १४६७

वृष्टिं दिवः परि खव ९, ८, ८; साम. ११८६

वृष्टिं दिवः शतधारः ९, ९६, १४

वृष्टिं तो अर्षं दिश्यां ९, ९७, १७

वृष्णः कोशः पवते २, १३, ५

वृष्णस्ते वृष्णयशवो ९, ६४, २; साम. ७८९

वृष्णे यस्ते वृषणो अर्कमर्चा ५, ३१, ५; तै. सं. १, ६, १२, ६

वृष्णे शार्धाय सुमन्त्राय १, ६४, १

वृष्णो अस्तोयि भूत्यस्य ५, ४१, १०

वेत्या हि निर्जन्तीनां ८, २४, २४; साम. ३९६; अथर्व.

२०, ६६, ३

वेत्या हि वेधो अध्वनः ६, २६, ३; साम. १४७६

वेत्युमुर्जानिवाग्वा ५, ४४, ७

वेत्यध्वयुः पथिभी रजिष्ठाः ८, १०१, १०

वेद मासो यतमतो १, २५, ८

वेद वक्ष्णिगि विद्यथान्येवां ६, ५१, २

वेद वातस्य वर्तनिं १, २५, ९

वेदा यो बीनां पर्व १, २५, ७

वेदिवदे प्रियधामाय १, १४०, १

वेधा अस्तो अग्निः १, ६९, ३

वेमि एवा पूषन्तुजस्ते ८, ४, १७

वेरध्वरस्य दूत्यानि ४, ७, ८; नि. ६, १७

वेपि होत्रमुत पोत्रं जनानां १०, २, १

वेपि ह्यध्वरीयतामग्ने ६, २, १०

वेपी ह्यध्वरीयतामुपवक्ता ४, ९, ५

वेपीहृष्य दूषं ९, ६

वेयश्चरस्य श्रुतं नरोतो ८, २६, ११

वैश्वानरं विश्वहा १०, ८८, १४

वैश्वानरः परतया नाकम् ३, २, १२; तांज्य भा. १, ७, ३

वैश्वानरं कवयो यक्षिणातो १०, ८८, १३

वैश्वानर तव तत्सथमस्तु १, ९८, ३

वैश्वानर तव तानि म्रतानि ६, ७, ५

वैश्वानर तव धामाग्या ३, ३, १०

वैश्वानरं मनसाग्निं ३, २६, १

वैश्वानरस्य दंसनाग्यो ३, ३, ११; तै. सं. १, ५, ११, १

वैश्वानरस्य विमिलानि ६, ७, ६; नि. ६, ३

वैश्वानरस्य सुमतौ स्वाय १, ९८, १; वा. य. २६, ७; तै. सं.

१, ५, ११, ३; नि. ७, २२

वैश्वानराय धिषणाश्च ३, २, १
 वैश्वानराय पृथुवाजसे ३, ३, १
 वैश्वानराय मीळहुष ४, ५, १
 वैश्वानरो महिष्ठा १, ५९, ७
 वोचेमदिन्द्रं मघवानमेनं ७, १८, ५; २९, ५; ३०, ५
 वयकृणोत वमसं चतुर्धा ४, ३५, ३
 वयवत्तरुद्रा वयहानि ५, ५४, ४
 वयवद्वतितुर्विधा १०, ११०, ५; अथर्व. ५, १२, ५; वा. य.
 १९, ३० ते. मा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, १०
 वयजते दिवो अंतोवचसू ७, ७९, २
 वयंभिभिर्दिव आतास्व १, ११३, १४
 वयनिनस्य धनिनः १, १५०, २
 वयन्तश्चमतिरन् ८, १४, ७; साम. १६४०, अथर्व. १०, २८, १,
 ३९, २
 वयन्तिवन्तु येषु मन्दसानः २, ११ ६५
 वयर्ष इन्द्र तनुहि श्रवांसि १०, ११६, ६
 वयर्षमा वरुणमेति पन्थां ४, ५५, ४
 वयश्चस्वा वसुविदम् ८, २३, १६
 वयस्त्रादोदसी मित्रो ६, ८, ३
 वयस्त्रे अग्नि शर्म तत् ८, ४७, ३
 वयानक्षिन्द्रः पृतनाः १०, २२, ८; अथर्व. १०, ७६, ८
 वयुच्छन्ती हि राक्षसिभिः १, ४९, ४
 वयुच्छा दुहितृदिवो ७, ७९, ९
 वयुषा भावः पथ्या जनां ७, ७९, १
 वयुषा भावो दिविजा कृते ७, ७५, १
 वयुषर्वती दिवो जगती १, ९२, ११
 वयुषु दिव्युद्विषाम् ७, ३४, १३
 वयं कृणुष्व १०, १०१, ८
 वयता ते जसे महतो ३, ६, ५
 वयतेन स्थो सुवक्षेमा ५, ७९, २
 वयतं-वयतं गजं-गजं सुधास्ति ३, २६, ६
 वयं रोदसी सुवक्ष्ये १०, ५९, ८
 वंसा महाभिन्द्रं ३, ४९, १
 वंसा मित्रस्य वरुणस्य ७, ६१, ४
 वंसावाध्वर्यो ३, ५३, ३; नि. ४, १६
 वंसेदुष्यं सुदानव ७, ३१, १; साम. ७१७
 वारुमयं भूममाराधपथ्यं १, १६४, ४३; अथर्व. ९, १०, २५
 वारुमयं वा समिधं १, ९४, ३; साम. १०६६
 वारिष पूर्णि प्र वंसि १, ४२, ९
 वारिष वाजस्य सुभग प्रजा ३, १६, ६

वारिषी न इन्द्र यस्वा ८, ३, ११
 वारिषी नो अस्य यद्व ८, ३, १२
 वारिष्यु पु वारिषत ८, ६१, ५; साम. २५३; १५७९; अथर्व.
 २०, ११८, १
 वारिषीर्भिर्नः वारिषवस् १, १३९, ५; साम. २८७
 वारिष इन्द्र पुरुकृद् धुमत्तम १, ५३, ३; अथर्व. २०, २१, ३
 वारिष इन्द्रमवसे १०, ७४, ५
 वारिषवतस्ते पुरुशाक ६, २४, ४
 वारिषाकर्तं पितरा युवाना ४, ३५, ५
 वारं राज्ञो नाधमानस्य १, १२६, ०
 वारं वा यः क्षुचीनां १, ३०, २
 वारं वा यदसुर्यं १०, १०५, १६
 वारं वा यस्य वस साकं २, १३, ९
 वारं वेणुच्छतं ध्रुवः ८, ५५, ३
 वारं वो अग्न्य धामानि १०, ९७, २; वा. य. ११, ७६; ते. सं.
 ४, २, ६, १
 वारं वेतास उक्षणो ८, ५५, २
 वारकृणुमर्णवं शक्रिन् ३, ५१, २
 वारं जीव शरदो १०, १६१, ४; अथर्व. ३, ११, ४;
 २०, ९६, ९; नि. १४, ३६
 वारधारां वारुमर्कं १०, १०७, ४; अथर्व. १८, ४, २९
 वारधारासुस्तमक्षीयमाणं ३, २६, ९
 वारं ते राजन् मिषजः सहस्रम् १, २४, ९; ते. सं. १, ४, ४५, १
 वारं ते शिपिन्त्यः सुरासे ७, २५, ३
 वारं दासे वसुधे ८, ४६, ३२
 वारं धारा देवजाताः ९, ९७, २९
 वारं न इन्द्र कृतिभिः ९, ५२, ५
 वारपवित्राः स्वाधवा मदे ७, ४७, ३; नि. ५, ६
 वारवाम इषुस्य ८, ७७, ७
 वारमुजिभिसमभिहृते १, १६६, ८
 वारमक्षममयीनां ४, ३०, २०
 वारमहं तिरिग्दिवे ८, ६, ४६
 वारमिन्नु वारदो १, ८९, ९; वा. य. २५, २९
 वारं मे गार्धानां ८, ५६, ३
 वारं मेघान्धुव्ये चक्षदानं १, ११६, १६; नि. ५, ११
 वारं मेघान्धुव्ये मामहानं १, ११७, १७
 वारानीका हेतवो अस्य ८, ५०, १; अथर्व. २०, ५१, ४
 वारानीकेव प्र जिगाति ८, ४९, १; साम. ८११; अथर्व.
 २०, ५१, २
 वारतना नो अभिष्टिभिः ४, ४६, २
 वारैरपद्रवण्य ६, २०, ४

शत्रुयन्त्रो भवि ये नः १०, ८९, १५
 शत्रैस्त्रिपन्त्रो भद्रिवो ८, ४५, ११
 शं न हन्नाग्नी भवतामवो ७, ३५, ६; अथर्व. १९, १०, १
 या. य. ३६, ११
 शं न हन्तो वसुभिर्भवा ७, ३५, ६; अथर्व. १९, १०, १
 शं नः करत्यर्ते १, ४३, ६
 शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु ७, ३५, ६२; अथर्व. १९, ११, १
 शं नः सूर्यं उरुचक्षा ७, ३५, ८; अथर्व. १९, १०, ८
 शं नः सोमो भवन्तु ७, ३५, ७; अथर्व. १९, १०, १
 शं नो अग्निर्गोस्त्रिनीको ७, ३५, ४; अथर्व. १९, ०, ४
 शं नो भज एकपादेवो ७, ३५, १३; अथर्व. १९, १, ३
 शं नो भविर्भवंतु प्रतेभिः ७, ३५, ९; अथर्व. १९, १०, ९
 शं नो देवः सविता त्रायमाण ७, ३५, १०; अथर्व. १९, १०, १०
 शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु ७, ३५, ११; अथर्व. १९, ११, २;
 तै. ब्रा. २, ८, ६, ३
 शं नो देवीरभीष्टय १०, ९, ४; साम. ३३, अथर्व. १६, १;
 या. य. ३६, १२; तै. ब्रा. १, २, ११; २, ५, ८, ५;
 तै. आ. ४, ४२, ४
 शं नो धावाभृथिवी ७, ३५, ५; अथर्व. १९, १०, ५
 शं नो धाता शम्भु धर्मा ७, ३५, ३; अथर्व. १९, १०, ३
 शं नो भगः शम्भु नः ७, ३५, २; अथर्व. १९, १०, २
 शं नो भव चक्षसा १०, ३७, १०; तै. ब्रा. १, ८, ७, ३
 शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु ७, ३८, ७; वा. य. ९, १६;
 २१, १०; तै. सं. १, ७, ८, २; नि. १२, ४४
 शं नो भव इह ८, ४८, ४
 शं नो मित्रः शं वरुणः १, ९०, ९; अथर्व. १९, ९, ६;
 या. य. ३६, ९
 समस्त्रिभिः कर ८, १८, ९; तै. ब्रा. ३, ७, १०, ५
 शम्भु जु वां मधुधवा ५, ७४, ९
 शम्भुः परस्तादध ३, ५५, ६
 शरस्य विद्वांसकस्या १, ११६, २२
 शरासः कुमरामो १, १११, ३
 शर्धक्षर्ध व एवां ५, ५३, ११
 शर्धो माहृत्युच्छस ५, ५२, ८
 शर्धणावति सोमं हन्तः ९, ११३, १
 शवसा ह्यसि भ्रुतो ८, २४, २; अथर्व. १८, १, २८
 शविष्ठं न आ भर ६, १९, ६
 शवाः शुं प्रत्यक्षं १०, १८, ९
 शशमाभस्य वा नरः १, ८६, ८; साम. १५९४
 शश्वत्तमसीकते हृत्वाय १०, ७०, ३
 शश्वत्पुत्रोवा प्युवास देव्य १, ११३, १३

शश्वत्त्रिभ्यश्चशस्य शम्भु १०, ६९, ११
 शश्वदिन्द्रः पोमुयभिः १, ३०, १६
 शश्वि वः सुदानव ८, ६७, १६
 शश्वन्त हि प्रचेतमः ८, ६७, १७
 शश्वन्तो हि शत्रवो ७, १८, ८
 शाक्यमा शाको अरुणः १०, ५५, ६; साम. ७७८३
 शाचिगो शाचिपूजना ८, १७, १२; साम. ७२६; अथर्व.
 २०, ५, ६; नि. ३, १०
 शास इथा मर्षा भवि १०, १५२, ६; अथर्व. १, २०, ४
 शासद्वाङ्मूर्तिमुन्यव्यह्मात् ३, ३१, १; नि. ३, ४
 शिक्षा ण इन्द्र राय ८, ९२, ९; साम. १६४४
 शिक्षा विभिन्वो अस्मै ८, २, ४१
 शिक्षेयमस्मै दिस्तेयं ८, १४, २; साम. १८३५; अथर्व.
 २०, २७, २
 शिक्षेयमिन् महयते दिव्येदेवे ७, ३२, १९; साम. १७९७;
 अथर्व. २०, ८२, २
 शिभिन्वाजानां पते १, २९, ७; अथर्व. २०, ७४, २; तै. ब्रा.
 २, ४, ४, ८
 शिवः कपोत इधितो नो १०, १६५, २; अथर्व. ६, २७, ७
 शिवस्वष्टरिहा गधि ५, ५, ९; तै. सं. ३, १, ११, ७
 शिवा नः सख्या सन्तु ४, १०, ८
 शिशानो ह्यधो यथाभिः ८, ६०, १३
 शिशुं जशानं हरि ९, १०९, १२; साम. १३३४
 शिशुं जशानं हर्षतं ९, ९६, १७; साम. ११७५
 शिशुं न खा जेय्यं वर्षयन्ति १०, ४, ३
 शिशुनं जातोऽव चक्रदत् ९, ७४, १
 शिथिले शीतिकारति १०, १६, १४; अथर्व. ६, ३, ६०;
 तै. ब्रा. ६, ४, १
 शीरं पावकसोचिष्य ८, १०२, ११
 शीष्नीःशीष्नीं जगतः ७, ६६, १५
 शुक्रेषु मे हरिमाणं १, ५०, १२; अथर्व. १, २२, ४; तै. ब्रा.
 ३, ७, ६, २२
 शुक्रः पवस्व देवेभ्यः ९, १०२, ५; साम. १२४२
 शुक्रः शुशुकों उपो न १, ६९, १
 शुक्रं ते अय्यद्यजते ६, ५८, १; साम. ७५; तै. सं.
 ४, १, ११, २; तै. आ. १, २, ४; १०, १; ४, ५, ६;
 नि. १२, १७
 शुक्रस्याध गवाशिर २, ४१, ३
 शुक्रभिरन्नै रज आ ततन्वा ३, १, ५
 शुचिः पावक उच्यते ७, २४, ७; साम. ९६७
 शुचिः पावक वष्मोमं २, ७, ४; तै. सं. १, ३, ६४, ५
 शुचिः पावको अजुवो १, १४२, ३

शुचिः पुनानलम् ९, ७०, ८
 शुचिः धम यस्या अग्रित् ५, ७, ८
 शुचिं न यामक्षिणिं ३, २, १४
 शुचिं नु स्तोमं नवजातम् ७, ९३, १; तै. सं. १, १४, १;
 तै. भा. २, ४, ८, ३
 शुचिमन्त्रं वृहस्पतिं ३, ६२, ५; तै. भा. २, ४, ६, ३
 शुचिरयः स्यवसा २, २७, १३; तै. सं. २, १, ११, ४
 शुचिमि पुरुनिष्ठाः ८, २, ९
 शुचिर्देवेषु अपिता १, १४२, ९
 शुची तै चक्रं १०, ८५, १२; अधर्व. १४, १, १०
 शुची वो हव्या मरुतः ७, ५६, १२; तै. भा. २, ८, ५, ५
 शुनं बाहाः शुनं नरः ४, ५७, ४; अधर्व. ३, १७, ६; तै. भा.
 ६, ६, २
 शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं ३, ३०, २२; ३१, २२; ३२, १७;
 ३४, ११; ३५, ११; ३६, ११; ३८, १०;
 ३९, ९; ४३, ८; ४८, ५; ४९, ५; ५०, ५;
 १०, ८९, १८; १०८, ११; साम. ३२९, अधर्व.
 २०, ११, ११; तै. भा. २, ४, ४, ३
 शुनाशयो ह्यक्ष्व युमीतः १, २४, १३
 शुनं नः काका ४, ५७, ८; अधर्व. ३, १७, ५; वा. य. १२, ६९;
 तै. भा. २, ५, ६
 शुनमन्धाय भरमह्वयसा १, ११७, १८
 शुनमष्टा व्यचरत् १०, १०२, ८
 शुनमस्त्रयमृतये १०, १२६, ७
 शुनश्चिच्छेप ५, २, ७
 शुनासीराविमां वाचं शुचं ४, ५७, ५; तै. भा. ३, ६, २;
 नि. ९, ४१
 शुभं नु ते शुभं वर्धयन्तः २, ११, ४
 शुभमन्धो देववातं ९, ६२, ५; साम. १००९
 शुभो वः शुभः कुध्मी ७, ५६, ८
 शुभमान ऋतायुभिः ९, ३६, ४
 शुभमाना ऋतायुभिः ९, ६४, ५; साम. १०३५
 शुभ्रवांसादिदक्षिणा ७, ७०, ५
 शुष्णं पिष्टं कुपवं वृषमिन्द्र १, १०३, ८
 शुष्मासो ये ते अद्रिवो ५, ३८, ३
 शुष्मिन्तमं न ऊनये ३, ३७, ८; अधर्व. २०, २०, १, ५७, ४
 शुष्मिन्तमो हि ते मद्रो १, १७५, ५
 शुष्मी शर्धो न माहवतं ९, ८८, ७; साम. १४७३
 शूरग्रामः सर्ववीरः ९, ९०, २; साम. १४०९
 शूरस्यैव युध्यतो ३, ५५, ८
 शूरा इवेद्युधयो १, ८५, ८

शूरो न धत्त आयुधा ९, ७६, २; साम. १२२९
 शूरो वा शूरं वनते शरारः ६, २५, ४
 शूरोभिर्वृषो जुषाणो १०, ६, ४
 शूराणिवेच्छुङ्गिणां ३, ८, १०; तै. भा. २, ४, ७, ११
 श्वेन नः प्रथमा २, ३२, ३
 श्वेनं जरितुर्हव्यं कृष्णस्य ८, ८५, ४
 श्वेनं जरितुर्हव्यमिन्द्राग्नी ७, ९४, २; साम. २१७
 श्वेन्तु न ऊर्जा पतिगिरः ५, ४१, १२
 श्वेनवं वृषणं वयं ६, ५४, ८
 श्वेनवे नो वृषणः ३, ५४, २०
 श्वेनन्तु स्तोमं मरुतः १, ४४, १४
 श्वेने वा उग्रमुग्रं दमायन् ६, ४७, १६; नि. ६, २२
 श्वेने वृष्टेय स्वतः ९, ४१, ३; साम. ८९४
 श्वेनं यदा वसि १०, १६, २; अधर्व. १८, २, ५; तै. भा. ६, १, ४
 शेवारे वायो ८, १, २२
 शेपन्तु त इह सस्मिन्धोनां १, १७४, ४
 शेपे वनेषु मागोः ८, ६०, १५; साम. ४६
 शेचा शोचिष्ठ हीदिहि ८, ६०, ६
 श्वेनयवृषमुत स्तोति वा ६, ६०, १; तै. सं. ४, २, ११, १;
 तै. भा. ३, ५, ७, ३
 श्यावाश्वस्य रेतस्तथा ८, ३७, ७
 श्यावाश्वस्य सुन्वतस्तथा ८, ३६, ७
 श्यावाश्वस्य सुन्वतोऽग्नीणां ८, ३८, ८
 श्वेन आसामदितिः कश्यो ५, ४४, ११
 श्वेनाविव पतथो ८, ३५, ९
 श्वेनो न योनिं सदन् ९, ७१, ६
 श्वेते दधामि प्रथमाय १०, १४७, १; साम. ३७१
 श्वेताग्निः समिधये १०, १५६, १; तै. भा. २, ८, ८, ६;
 नि. ९, ३१
 श्वदा देवा यजमाना १०, १५१, ४; तै. भा. २, ८, ८, ७
 श्वदा प्रातर्हवामहे १०, १५१, ५; तै. भा. २, ८, ८, ७
 श्वः सूरियो अतं ७, ८१, ६
 श्ववक्षुर्गर्गं ह्यते वसुतां ७, ३२, ५
 श्वो वाजमिषमूर्जं वहन्ती ६, ६५, ३
 श्वानं हविरोऽपिन्द्र प्र पाहि १०, १७९, २; अधर्व. ७, ७२, २
 श्वानं मय्य ऊपति १०, १७९, ३; अधर्व. ७, ७२, ३
 श्वायन्त इव सूर्यं ८, ९९, ३; साम. २६७, १३१९;
 अधर्व. २०, ५८, १; वा. य. ३३, ४१; नि. ६, ८
 श्ववधेदस्य कर्णा ४, २९, ३
 श्विपसे कं भाजुभिः १, ८७, ६; तै. सं. २, १, ११, २;
 ४, २, ११, २; नि. ४, १६

धिये कं वो अधि तन्पु १, ८८, ३
 धिये जातः धिय आ १, ९४, ४
 धिये ते पादा दुव आ ३, २२, ३
 धिये ते पृथिरूपसेचनी १०, १०५, १०
 धिये पूषधियुक्तेव देवाः १, १८४, ३
 धिये मर्यासो धञ्जी १०, ७७, २
 धिये सुवहिरूपरस्य यास्वः ५, ४४, २
 धीणन्नुप स्वाहिवं १, ६८, १
 धीणामुदारो १०, ४५, ५; वा. य. १२, २०; तै. सं. ४, २, २, ३
 धृतं वो वृत्रहन्तमं ८, ९३, १६; साम. २०८
 धृतं गायत्रं सकवानस्याहं १, १२०, ६
 धृतं मे मित्रावरुणा १, १२२, ६
 ध्रुधि ध्रुक्कणं वह्निभिः १, ४४, १३; साम. ५०; वा. य. ३३, १५; तै. ब्रा. २, ७, १२, ५
 ध्रुधी न इन्द्र ह्वयामसि ६, २६, १
 ध्रुधी नो असे सद्ने १०, ११, २; १२, १९; अथर्व. १८, १, २५
 ध्रुधी हवं विषिपानस्याद्रः ७, २२, ४; साम. १७९८
 ध्रुधी हवं तिरश्च्या ८, १५, ४; साम. ३४६; ८८३
 ध्रुधी हवमिन्द्र मा तिरण्यः २, ११, १
 ध्रुधी हवमिन्द्र शूर १०, १४८, ५
 ध्रुष्टी वां यज्ञ उद्यतः सजोपा ६, ६८, १
 ध्रुष्टीवानो हि दाशुषे १, ४५, २
 ध्रुष्यसे नवस्य मे ८, २३, १४; साम. १०६
 ध्रुया अग्निश्चित्रभानुः २, १०, २
 ध्रुष्टं यविष्ठ भारतामे २, ७, १; तै. सं. १, ३, १४, ३
 ध्रुष्टं यविष्ठमतिथिं १, ४४, ४
 ध्रुष्टं वः पेतो अधि धायि द्वातं ४, ३६, ७
 ध्रुष्टं नो अद्य सवितः १०, ३५, ७
 ध्रुष्टो जातस्य रुद्रा धियांसि २, ३३, ३
 ध्रुणामेक वदकं गामवात १, १३१, १०
 ध्वसिलप्सु हंसो न १, ६५, १
 ध्विद्यन्तो मा दक्षिणत ७, ३३, १
 ध्वेतं रूपं कृणुने यन ९, ७४, ७
 धृष्टप्रिणाश्च चतुरः १०, ११४, ६
 धृष्टभारो एको अचरन् ३, ३६, २
 धृष्टर्षो आतिथिगव ८, ६८, १७
 धृष्टिं सहसाधस्य ८, ४६, २२
 स आगमदिन्द्रो यो वसुनां ५, ३६, १
 स आ नो योनिं मदतु मेष्टो ७, ७७, ४
 स आ वसि महि म आ च १०, ३, ७; नि. ४, १८

स आहुतो वि रोचते १०, ११८, ३
 स इजनेन म विशा २, २६, ३; तै. सं. २, ३, १४, ३;
 तै. ब्रा. २, ८, ५, ३
 स इक्षेति सुधिन् ४, ५०, ८; तै. ब्रा. २, ४, ३, ४
 स इत्तन्नुं स वि जानासोतुं ६, ९, ३
 स इत्तोमोऽवयुनं ततन्वत् ६, २१, ३; नि. ५, १५
 स इत्सुदानुः स्वर्वा ६, ६८, ५
 स इत्स्वपा सुवनेष्वास ४, ५६, ३; तै. ब्रा. २, ८, ४, ७
 स इन्द्रभिः कण्वतमः १०, ११५, ५
 स इन्द्रस्व प्रणि पाद् ६, ३, ५
 स इन्द्राण्य दम्पाय १०, ६१, २
 स इन्द्रासं तुवीरवं १०, ९२, ६
 स इन्द्रो जो यो गृहवे १०, ११७, ३
 स इन्द्राजा प्रतिजन्यानि ४, ५०, ७
 स इन्द्रे नमस्यभिवं वस्यते १, ५५, ४
 स इन्द्रान उपसो राग्या २, २, ८
 स इन्द्रान वसुकरविः १, ७९, ५; साम. १५६३; वा. य. १५, ३६; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 स इन्नु रायः सुनुवस्य १०, १४७, ४
 स इन्महाति समिधानि १, ५५, ५
 स इवृष्टैः सनिषङ्गभिः १०, १०३, ३; साम. १८५१;
 अथर्व. १९, १३, ४; वा. य. १७, ३५; तै. सं. ४, ६, ४, १
 स इं रथो न भुरिपाद् १, ८८, २; साम. १४७१
 स इं रथो न प्रति वस्त उन्नाः ६, ३, ६
 स इं वृषा जनयत्सालु गमं २, ३५, १३
 स इं वृषा न केनमस्य १०, ६१, ८
 स इं सत्येभिः सतिभिः १०, ६७, ७; अथर्व. २०, ९१, ७;
 तै. ब्रा. २, ८, ५, १; नि. ५, ४
 स इं सृष्टो वनने अप्रतीतः ६, २०, ९
 स इं पाहि य कजोपी ६, १७, २; तै. ब्रा. २, ५, ८, १
 स इं महीं धुनि २, १५, ५
 स इं मृगो अय्यो १, १४५, ५
 स यं स्तुभोऽवययो न १, १९०, ७
 स यजनात् क्रतुभि १, १३२, ५
 स यज्जनो सुधनी विश्वार्थ ५, ३४, ८
 स यत्त इन्द्र मन्यवः ४, ३१, ६
 स यद्विषो वनामहे ५, ७, ३; तै. सं. २, १, ११, ३
 स यद्वनन्त मन्धुभिर्जना ७, ५६, २२
 स यद्वयं यवसादो १०, २७, ९
 स यन्मदाय श्रुतिमण. १, ३०, ३
 स यन्मही मिथती ७, ९३, ५
 स यमिमघः पश्यभानासो १, ११३, ३

सं यस्मिन्निदं वसुनि १०, ६, ६
 सं वा दानूनि येमधुः ८, २५, ६
 सं वरस इव मातृभिः ९, १०५, १; साम. १०९९
 संवरसं राशयानाः ७, १०३, १; अथर्व. ४, १५, १३;
 नि. ९, ६
 संवरसरीणं पयःस्रिवायाः १०, ८७, १७; अथर्व. ८, ३, १७
 सं वां शतानासत्या सहस्रा ६, ६३, १०
 सं वां कर्मणा समिवा ६, ६९, १; तै. सं. ३, २, ११, १
 संवृक्षष्टुमुक्यं ९, ४८, २; साम. ८३७
 सं वो मदासो अमते १, १०, ५
 संसमिधुवसे वृषन् १०, १११, १; अथर्व. ६, ६३, ४;
 वा. य. १५, ३०; तै. सं. २, ६, ११, ४; ४, ४, ४, ४
 सं सीदस्व महो असि १, ३६, ९; वा. य. ११, ३७; तै. सं.
 ४, १, ३, ३; तै. आ. ४, ५, २
 संघटं वनमुमयं १०, ८४, ७; अथर्व. ४, ३१, ७
 संहोत्रं स्य पुरानारीः १०, ८६, १०; अथर्व. १०, १२६, १०
 सकृद्वा प्रौरजायत ६, ४८, २२
 स केतुरध्वराणां ३, १०, ४
 सकृमुमिष तितउना १०, ७१, २; नि. ४, १०
 स अपः परि वस्त्रजे ८, ४१, ३
 सखाय आ नि धीवत पुनानाय ९, १०४, १; साम. ५६८;
 ११५७
 सखाय आ नि धीवत सविता १, २२, ८
 सखाय आ शिषामहि ८, २४, १; साम. ३९०; अथर्व.
 १८, १, ३७
 सखायः ऋतुमिच्छत ८, ७०, १३
 सखायः सं वः सम्यक् ५, ७, १; वा. य. १५, २९; तै. सं.
 २, ६, ११, ४; ४, ४, ४, ३
 सखायस्य इन्द्र विश्व इवाय ७, २१, ९
 सखायस्ते विभुज ५, १२, ५
 सखायस्वा वयुमहे ३, ९, १; साम. ६३
 सखायो ब्रह्मवाहसे ६, ४५, ४
 सखा सख्ये अपचसूयमग्निः ५, १२, ७
 सखा इ वन्न सखिभिर्नवदे ३, ३९, ५
 सखीभित्तमविता वोधि ४, १७, १८
 सखे विष्णो धितरं ८, १००, १२
 सखे सखावमम्या ४, १, ३
 सख्ये त इन्द्र वारिजो १, ११, २; साम. ८९८
 स गुप्ताभो अग्निर्वैववा १०, ६१, २६
 स गुप्तो अग्निस्त्वहमिन्द्र ७, ४, २
 स गोमवा अग्निवे ६, ३५, ४

स गौरवस्य वि गजं ८, ३२, ५
 स ग्रामेभिः सविता रथे १, १००, १०
 स वा सं वृष्यं दधमधि १, ८१, ४; साम. ४२४
 स वा नः सुतुः ब्रह्मसा १, १७, २; साम. १६३५
 स वा नो देवः सविता सहा ७, ४५, ३; तै. मा. १, ८, ६, १
 स वा नो योग आ सुवत् १, ५, ३; साम. ७४२; अथर्व.
 २०, ६२, १
 स वा वस्ते वृषासि ३, २०, ३
 स वा राजा सत्यतिः १, ५४, ७
 स वा वीरो न विध्यति १, १८, ४
 स वेदुतासि वृत्रहन् ४, ३०, २२
 संकन्दनेनानिमिषेण १०, १०३, २; साम. १८५०;
 अथर्व. १९, १३, ३; वा. य. १७, ३४; तै. सं.
 ४, ६, ४, १
 सं गच्छन् सं वदन् १०, १९१, २; अथर्व. ६, ६४, १;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ४
 संगच्छमाने युवति १, १८५, ५
 सं गच्छस्य पितृभिः १०, १४, ८; अथर्व. १८, ३, ५८
 तै. धा. ६, ४, २
 सं गोभिरग्निसो १०, ६८, २; अथर्व. २०, १६, २
 सं गोमदिन्द्र वाजवद् १, ९, ७; अथर्व. २०, ७१, ११
 सं घोषः शृण्वे वमैरग्निः ३, ३०, १६
 स चक्ष्मे महतो निरुः ५, ८७, ४
 सचन्त यदुपसः सूर्येण १०, १११, ७
 स चन्द्रो विप्र मर्षो १, १५०, ३
 सचस्व नायमवसे अभीके ६, २४, १०
 सचा यवासु जहतीषु १०, ९५, ८
 सचायोनिन्द्रमर्क्य १०, १०५, ४
 सचा सोमेषु पुरुहूत ८, ६६, ६
 स चिकेत सहीयसाग्निः ८, ३९, ५
 स चित्रचित्रं चितवन्तमस्मे ६, ६, ७
 स चेतवन्मनुषो ४, १, २
 स चादुमर्मा अद्वाने १, १०३, ३
 स जातेमिहृन्वा ३, ३१, ११
 स जातो गर्भो असि १०, १, २; वा. य. ११, ४३; तै. सं.
 ४, १, ४, २
 स जामिभिर्वसमजाति १, १००, ११
 स जायत प्रथमः पस्वासु ४, १, ११
 स जायमानः परमे व्योमनि जगति ६, ८, २
 स जायमानः परमे व्योमन्वाभिः १, १४३, २
 स जायमानः परमे व्योमन् वायुर्न ७, ५, ७

स जिम्बवे जठरेषु प्रजग्नि ३, २, ११
 स जिह्वा चतुरनीक ५, ४८, ५
 सज्जुगदित्येवंसुभिः ५, ५१, १०
 सज्जुर्वेधिरपां नपातं ७, ३४, १५
 सज्जुमिश्रावहणाभ्यां ५, ५१, ९
 सज्जुर्विधेजिर्वेधभिः ५, ५१, ८
 सजोषस आदित्यैर्मादय ४, ३४, ८
 सजोपसवा दिवो नरो ६, २, ३
 सजोषा इन्द्र वरुणेन सोमं ४, ३४, ७
 सजोषा इन्द्र सगणो ३, ४७, २; वा. य. ७, ३७, तै. सं.
 १, ४, ४१, १; तै. आ. १०, १, ११
 सजोषा भीराः पवैरनु १, ६५, २
 सं च त्वे जग्मुर्गिर इन्द्र ६, ३४, १
 सं बोदय धित्रमर्वाक १, ९, ५; अथर्व. २०, ७१, ११
 सं जग्मुंराणस्तृभिः सुते ५, ४४, ५
 सं जागुवन्निर्जमाण १०, ९१, १
 संजानाना उप सीदत १, ७२, ५
 सतः सतः प्रतिमानं ३, ३१, ८
 स तत्कृषीपितस्त्वयमग्ने ६, ५, ६
 स तुर्वणिर्महो अरोणु १, ५६, ३; नि. ६, १४
 स तु वक्ष्याम्यप्येषानामि १०, १, ६
 स तु भुवि भुव्या यो ६, ३६, २
 स तु भुवीन्द्र नूतनस्य ६, २१, ८
 स तु नो अग्निर्नयतु ४, १, १०
 स तु पवस्य परि पार्यिवं राजा स्तोमे ९, ७१, ८
 स तु पवस्य परि पार्यिवं राजो दिव्या च ९, १०७, २४
 स ते जानाति सुमतिं बन्दिष्ठ ४, ४, ६; तै. सं. १.२.१४, २
 स तेजीयसा मनसा स्थातः ३, १९, ३; तै. सं. १.३.१४, ६
 सतो नूनं कवयः सं १०, ५३, १०
 सचो होता न ऋग्विषयः ३, ४१, २; अथर्व. २०, २३, २
 सचो होता मनुष्यदा ६, १०५, १४
 सत्वं तत्पुर्वसो यदौ ८, ४५, २७
 सत्वं तदिन्द्रा वरुणा ८, ५९, ३
 सत्वं त्वेषा अमवन्तो १, ३८, ७
 सत्समित्तत्र त्वावौ ६, ३०, ४; तै. आ. २, ६, ९, १
 सत्यमित्रा महेनदि ८, ७४, १५
 सत्यमित्रा हृषेदसि ८, ३३, १०; साम. २६३
 सत्यमित्रा उ अग्निना ५, ७३, १
 सत्यमित्रा उ तं ययं ८, ६२, १२
 सत्यमुग्रस्य वृद्धनः ९, ११३, ५

सत्यमृतुर्नर एवा हि चक्रुः ४, ३३, ६
 सत्यामाशिपं ह्यनुना १०, ६७, ११; अथर्व. २०, ११, ११
 सत्या सत्यमिर्महती ७, ७५, ७
 सत्येनोत्तमिता भूमिः १०, ८५, १; अथर्व. १४, १, १
 सत्रा ते अनु कृष्टयो ४, ३०, २
 सत्रा त्वं पुरुष्टुतं ८, १५, ११
 सत्रा मदासस्तव ६, ३६, १
 सत्रा यदौ भावेरस्य ४, २१, ७
 सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां ३, ३४, ८; अथर्व. २०, ११, ८
 सत्रासाहो जनमक्षो २, २१, ३
 सत्रा सोमा अभवन् ४, १७, ६
 सत्राहणं दाष्टिं ४, १७, ८; साम. ३३५
 स त्रितस्याधि सानधि ९, ३७, ४; साम. १२२५
 सत्रे ह जाताविषिता नमो ७, ३३, १३
 स त्वं विप्रम दाष्टुषे ८, ४३, २
 स त्वं वक्षस्यावृको ६, १५, ३
 स त्वं न इन्द्र धियसानो अर्धः ५, ३३, २
 स त्वं न इन्द्र बाजेभिः ८, १६, १२; अथर्व. २०, ४६, ३
 स त्वं न इन्द्र सूर्यं सो अण्डु १, १०४, ६
 स त्वं न इन्द्राकवाभिः ६, ३३, ४
 स त्वं न ऊर्जां पते ८, २३, १२
 स त्वं नश्चित्र वज्रदत्त धृष्टु ६, ४६, २; साम. ८१०; अथर्व.
 २०, ९८, १; वा. य. २७, ३८
 स त्वं नो अग्नेऽवमो ४, १, ५; वा. य. २१, ४; तै. सं.
 २, ५, १२, ३
 स त्वं नो अर्वाजिदाया ६, १२, ६
 स त्वं नो देव मनसा ८, २६, २५
 स त्वं नो रायः शिशोहि ३, १६, ३
 स त्वमग्ने प्रतीकेन १०, ११८, ८; तै. सं. २, ५, १२, ५
 स त्वमग्ने विभावसुः ८, ४३, ३२
 स त्वमग्ने सौभाग्यस्य १, ९४, १६
 स त्वमस्यदप द्विषो ८, ११, ३
 सत्वा अरिषो गविषो बुव ४, ४०, २
 स त्वामदद् बृषा मदः १, ८०, १
 स दशैतश्चीरतिभिः १०, ९१, २
 सत्सत्पतिमनुतं १, १८, ६; साम. १७१, वा. य. ३२, १३;
 तै. आ. १०, १, ४
 सदस्य मदे सदस्य ६, २७, २
 सदा कवी सुमतिमाचके १, ११७, २३
 सदाष्टुणो वजतो बिद्धिषो ५, ४४, १२
 सदाग्नि रथो यवसेव १०, ११, ५; अथर्व. १८, १, २२

सदा सुगः पितृमाँ ३, ५४, २१
 सद्विदि ते बुविजातस्य ६, १८, ४
 म वृत्तो विभेदमि वष्टि ४, १, ८
 म दृढे चिदमि तृणति ८, १०३, ५
 सरशीरघ सरशी १, १२३, ८
 स देवः कविनेषितो ९, ३७, ६; साम. ११९७
 सद्यो द्वा चक्राते उप ८, २९, ९
 सद्येव प्राचो विमिमाय २, १५, ३; तै. सं. २, ३, १४, ५
 सद्यश्चिः शवसा पञ्च १०, १७८, ३; नि. १०, २९
 सद्यश्चिष्य चर्कृतिः ६, ४८, २१
 सद्यश्चिन्तु ते मघवन्मि ७, १९, ९; अथर्व. २०, ३७, ९
 सद्यो अध्वरे रथिर जनन्त ७, ७, ४
 सद्यो जात ओषधीभिः ३, ५, ८
 सद्यो जातस्य दृष्टानं ४, ७, १०
 सद्यो जातो व्यमिमीत १०, ११०, ११; अथर्व. ५, १२, ११;
 वा. य. २९, ३६; तै. मा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, ७१
 सद्योऽनुवस्ते बाजा ८, ८१, ९
 सद्यो ह जातो वृषभः ३, ४८, १
 स दृष्टो मनुच १०, ९९, ७
 स द्विबन्धुर्वन्तरणो १०, ६१, १७
 स चारयपृथिवीं पप्रथ १, १०३, २
 सप्रोचीः सिन्धुसुगतीरिवा १०, १११, १०
 सप्रोमा यन्ति परि २, १३, २
 स न हृद्भः शिवः सखा ८, ९३, ३; साम. १४५२;
 अथर्व. २०, ७, ३
 स न हृद्भः स्वयताया ह्येषाः ७, २०, १०; २१, १०
 स न हृद्भः यज्यवे ९, ६१, ११; साम. ५९२; ६७३;
 वा. य. २६, १७
 स न हृल्लानया सह ८, १०२, २
 स न ऊर्जे व्यस्ययं ९, ४९, ४; साम. १४३८
 स नः क्षुमन्तं सन्ने १०, ३८, २
 स नः पमिः पारयाति ८, १६, ११; अथर्व. २०, ४६, २
 स नः पवस्व वाजयुः ९, ४४, ४
 स नः पवस्व दं गवे ९, १११, ३; साम. ६५३
 स नः पावक दीविनो १, १२, १०; वा. य. १७, ९;
 तै. सं. १, ३, १४, ८, ५, ५, ३; ४, ६, १, ३
 स नः पावक दीविदि ३, १०, ८
 स नः पितेव सून्वे १, १, ९; वा. य. ३, १४, तै. सं.
 १, ५, ६, २; नि. ३, २१
 स नः पुनान आ भर रथि वीरवती ९, ६१, ६; साम.
 ७८९

स नः पुनान आ भर रथि खोत्रे ९, ४०, ५
 स नः पृथु धवायं ६, १६, १२; साम. ६६२; तै. मा.
 ३, ५, २, १
 स नः शक्रश्चिदाशक ८, ३२, १२
 स नः शर्माणि वीतये ३, १३, ४
 स नः सिन्धुमिव नावयाति १, ९७, ८; अथर्व. ४, ३३, ८;
 तै. आ. ६, ११, २
 स नः सोमेष्टु सोमपाः ८, ९७, ६
 सनसाभ्यं पशुं ५, ६१, ५
 सनद्राजं विप्रवीरं १०, ४७, ४
 स नक्षिद्राभिरक्षिषो ४, ३२, ५
 स न स्रवान आ भर गायत्रेण १, १२, ११
 स न स्रवान आ भर रथि ८, २४, ३
 सना च सोम जेपि च ९, ४, १; साम. १०४७
 सना उयोतिः सना स्वः ९, ४, २; साम. १०४८
 सना ता का चिद्वुवना २, २४, ५
 सना ता त इन्द्र नव्या १, १७४, ८
 सना ता त इन्द्र भोजनानि ७, १९, ६; अथर्व. २०, ३७, ६
 सनासनीका अवनीरवा १, ६२, १०
 सना दक्षमुत ऋतुं ९, ४, ३; साम. १०४९
 सनादमि मृणसि यातुधान् १०, ८७, १९; साम. ८०
 अथर्व. ५, २९, ११; ८, ३, १८
 सनादेव तव रायो १, ६२, १२
 सनाद्विं परि भूमा १, ६२, ८
 सना पुराणमध्वेभि ३, ५४, ९
 सनामाना चिद्व पवस्यो १०, ७३, ६
 सनायेत गोतम इन्द्र १, ६२, १३
 सनायुवो नमसा नव्यो १, ६२, ११
 सनितः सुसनितरुम ८, ४६, २०
 सनिता विप्रो भवन्तिः ८, २, ३६
 सनितासि प्रवतो द्वाक्षये ७, ३७, ५
 सनिर्मित्रस्य पप्रथः ८, १२, १२
 स नीध्यामिर्जैरितारः ६, ३२, ४
 सनेम तस्सुसनिता १०, ३६, ९
 सनेम तेजसा नव्य इन्द्र ६, २०, १०
 सनेम ये त ऊतिभिः १, ११, ११
 सनेमि कृषायाद्वा ९, १०४, ६
 सनेमि चक्रमजरं १, १६४, १४; अथर्व. ९, ९, १४
 सनेमि त्वमस्मदौ अदेवं ९, १०५, ६; साम. १६१३
 सनेमि सख्यं हवपस्मानः १, ६२, ९
 सनेम्यस्मद्युतो विदुं ७, ५६, ९

स नो अथ वसुचये ९, ४४, ६
 स नो अयं पवित्र आ ९, ६४, १०
 स नो जषांभि दूयं ९, ४५, २
 स नो जषांभि पृथ्वी ९, ३६, ३
 स नो दूरावासा १, १७, ३; साम. १६३६
 स नो देव देवताते ९, ९६, ३
 स नो देवेभिः पवमान ९, ९३, ४
 स नो धीती वसिष्ठया ५, २५, ३
 स नो नव्येभिर्नृपकर्मन् १, १३०, १०
 स नो नियुजिः पुष्यत ६, २०, ११; अथर्व. २०, ३६, ६६
 स नो नियुजिरा पुण ६, ४५, २६
 स नो नृणां नृत्तमो १, ७७, ४
 स नो नैदिष्ठं वृत्तान १, १२७, ११
 स नो बोधि पुराणा सुगेयत ६, २१, १०
 स नो बोधि पुरोकाशं ६, २३, ७
 स नो बोधि धृषी हवं ५, २४, ३; वा. य. ३, २६
 स नो बोधि सहस्र २, २, ११
 स नो भगाय वायवे पूजो ९, ६१, ९; साम. १०८३
 स नो भगाय वायवे विप्रवीरः ९, ४४, ५
 स नो मदानां पत ९, ४४, ५
 स नो मन्त्राभिरध्वरे ६, १६, १; साम. १४७५
 स नो महो अनिमानो १, २७, ११; साम. १६६४
 स नो मित्रमहस्वत् ८, ४४, १४; साम. १७१३
 स नो युवेन्द्रो जोहृन्नः २, २०, ३
 स नो राधास्या भरे ७, १५, ११
 स नो रेवसमिधानः २, २, ६
 स नो वस्व उप मासि ८, ७६, ९
 स नो वाजाय अवस ह्ये च ६, १७, १४
 स नो बाजेध्वविता पुरुव ८, ४६, १३
 स नो विभावा चक्षणिनेव ६, ४, ०
 स नो विश्वा दिवो वसुतो ९, ५७, ४; साम. १७६४
 स नो विश्वान्वा भर सुवितामि ८, ९३, २९
 स नो विश्वाहा सुक्रतुः १, २५, १२
 स नो विश्वेभिर्देवेभिः ८, ७१, ३
 स नो वृषजमुं चवं १, ७, ६; साम. १६११; अथर्व.
 २०, ७०, १२; नि. ६, १६
 स नो वृषसनिष्ठया ८, ९२, १५
 स नो वृष्टिं दिवस्पति २, ६, ५
 स नो वेवो भमाव्यं ७, १५, ३; साम. ११८१
 स नो हरीणां पत ९, १०५, ५; साम. १६१२
 स नो हर्ष आशिप ८, ५४, ७

सं ते पर्यासि समु १, ९१, १८; वा. य. १२, १६३; तै. य.
 ४, २, ७, ४
 सं श्री पवित्रा विततानि ९, ९७, ५५
 सं वृक्षेण मनमा जायते ९, ६८, ५
 सं देवैः गोभने वृषा ९, २५, ३; साम. ९२०
 सं न. मिशीहि सुविजो ८, ४, १६
 सं तु वोचावहे पुनः १, २५, १७
 सं नो राया वृष्टा विश्वपेश १, ४८, १६
 स पथ्यत उभयोर्नृण्यमयोः ६, २५, ६
 स प्रथानां अभि पञ्च ७, ६९, २; तै. ब्रा. २, ८, ७, ७
 स पर्यवो भरमाणा अभिभु ७, २, ४
 स पर्येषयः स प्रियो विद्व ६, १, ६; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ३
 स पर्यतो न धरुणेष्वच्युतः १, ५२, ०
 स पवस्व धनंजय ९, ४६, ५
 स पवस्व मदाय चं २, ४५, १
 स पवस्व मन्त्रितम ९, ५०, ५; साम. १२०९
 स पवस्व य अविधेयम् ९, ६१, २०; साम. ४९४
 स पवस्व विचर्यण ९, ४१, ५; साम. ८९६
 स पवस्व सहमानः ९, ११०, १०
 स पवित्रे विचक्षणो ९, ३७, २; साम. १२९३
 स पित्र्याण्यायुधानि १०, ८, ८
 स पुनान उप स्रे न ९, ९७, ३८; साम. १३५८
 स पुनानो मन्त्रितमः २, ९९, ६
 स पूर्वया निविदा १, ९६, ०
 स पूर्व्यः पवते ९, ७७, ७
 स पूर्व्यो महानां ८, ६३, १; साम. ३५५
 स पूर्व्यो वसुविज्ञायमानो ९, २६, १०
 सप्त क्षरन्ति विशवे १०, १३, ५; अथर्व. ७, ५७, २
 सप्त त्वा हरितो रथे १, ५०, ८; अथर्व. १३, २, २३।
 २०, ४७, २०; तै. सं. २, ४, १४, ४
 सप्त दिशो नानासूयाः ९, ११४, ३; तै. आ. १, ७, ४
 सप्त धामानि पथियन् १०, १२२, ३
 सप्तभिः पुत्रैरदितिः १०, ७२, २; तै. आ. १, १३, ३
 सप्त मयादाः कवयः १०, ५, ६; अथर्व. ५, १, ६; नि. ६, २७
 सप्त मे सप्त शाकिनः ५, ५२, १७
 सप्त युजन्ति रथमेकचक्रं १, १६४, २; अथर्व. ९, ९, २;
 १३, ३, १८; तै. आ. ३, ११, ८; नि. ४, २७
 सप्त वीरासो अथराय १०, २७, १५
 सप्त स्वसागे अभि मातरः ९, ८६, ३६
 सप्त स्वस्वरूपीर्वावसानः १०, ५, ५; नि. ५, १
 सप्त होतारामिदीकते ८, ६०, १६

सप्त होत्राणि मनसा ३, ४, ५
 सप्तानां सप्त ऋषयः ८, २८, ५
 सप्तारो देवाः सुरणा १०, १०४, ८
 सप्तार्धर्मा भुवनस्य रेतः १, १६४, ३६; अथर्व. ९, १०. १७;
 नि. १४, २१
 सप्तास्यासन्परिधयः १०, ९०, १५; अथर्व. १९, ६, १५;
 वा. य. ३१, १५; तै. भा. ३, १२, ३
 सतिं सृजन्ति वेधसो ९, २९, २; साम. १७६६
 सप्तो चिद्धा मध्ययुता ८, ३३, १८
 स प्रकेत उभयस्य प्रविष्टान् ७, ३३, १०
 स प्रत्यया कविकृष ८, ६३, ४
 स प्रत्यया सहसा जायमानः १, ९६, १
 स प्रत्यववावीयसा ६, १६, २१; तै. सं. २, २, १२, १;
 तै. भा. २, ४ ८, १
 स प्रत्यववाव्यसे ९, ९१, ५
 स प्रथमे भ्योमनि ८, १३, २; साम. ७४७
 स प्रबोद्धपरिगत्या २, १५, ४
 स प्राचीनाम्पर्वतान् २, १७, ५
 स प्राचीनो यं जना ह्यमे ८, ७४, ६
 स बोधि सूरिमघवा २, ६, ४; वा. य. १२, ४३; तै. सं.
 ४, २, ३, ४
 स भन्त्वा उदियति ९, ८६, ४१; नि. ५, २
 सभामेति कितवः १०, ३४, ६
 स भिक्षमाणो अमृतस्य ९, ७०, २; साम. १४२४
 स भूत यो प्रथमाय २, १७, २
 स भ्रातरं वरुणमस ४, १, २
 स भौषमिमा अहं १०, १५९, ६
 स भवमाना जनिम मानुषाणाम् ६, १८, ७
 स भृगुषा पर्वत्या वसुभि १०, ६९, ६
 स भजन्तु विभो देवाः १०, ८५, ४७
 स भद्रा गावोऽभिती ५, ३०, १०
 स भस्तरः पृथु वन्वन् ९, ९६, ८
 स भवन्तु त्वा ह्यसतासुराणं १, १७३, ७
 स भवन्तिमनसो ८, १११, ९; साम. ११६८; तै. भा. २, ४, ४, ४
 स भवन्त्यायोपसो ७, ४१, ६; अथर्व. ३, १६, ६; वा. य.
 ३४, ३९; तै. भा. २, ८, ९, ९
 स भना द्वाणिरुप यासि १०, ७३, ४
 स भनेव वपुष्यतः ८, ६२, ९
 स भन्त्वा ह्यनु जीयम् ६, २३, ८
 स भन्त्वा ह्यनुवसो ३, ४१, ६; ६, ४५, २७; अथर्व.
 १०, २३, ६

स भन्त्वा च जिह्वा ७, १६, ९
 स भन्त्या यन्मुप यन्ति २, ३५, ३; साम. ३०७; तै. सं.
 २, ५, १२, ६
 स भन्त्युमीः समन्वनस्यक १, १००, ६
 स भन्त्यु मर्यानां ८, ७८, ६
 स भर्तो अग्ने स्वनीकरंवान् ७, १, २३
 स भर्तृजान आयुभिः प्रयस्तान् ९, ६६, २३
 स भर्तृजान आयुभिर्भिर्यो ९, ५७, ३; साम. १७६३
 स भर्तृजान हन्त्याय २, ७०, ५
 स भर्तृनोरवसा ५, ४२, १८; ४३. १७; ७६. ५; ७७, ५
 स भर्तृजान्वायमान आसत १०, ९५, ७; नि. १०, ४७
 स भर्तृस्य भन्त्येवं विदो ८, ६, ४; साम. १३७; १६५१;
 अथर्व. २०, १०७, १
 स भर्तृस्य हरिं हरयो ९, ९६, २
 स भर्ता विश्वा दुरितानि ७, १२, २; साम. १३०५
 स भर्तारं न दृष्टान् ९, ७०, ६
 स भर्तारं विचरन् वात्रयन् ९, ६८, ४
 स भर्तारं सूर्येणा ६, ३९, २
 स भर्तारिणा पुरुवार १, ९६, ४
 स भर्तारं ऊर्वे अधि संगतासः ७, ७६, ५
 स भर्तारं वसुमभि १, १४६, ३
 स भर्तारं वां सजात्ये ८, ७३, १९
 स भर्तारं नीकं वृषणो १०, ५, २
 स भर्तारं मन्त्रवेधां ८, २०, ११
 स भर्तारं मन्त्रा अदपावत् १०, ८९, ३
 स भर्तारं मु त्वं पुरुहूतं १०, ४१, १
 स भर्तारं मेतदुक्कं १, १६४, ५१; तै. भा. १, ९, ५; नि.
 ६, २२; ७, २३
 स भर्तारं पूर्वोरभि वावशाना १०, १२३, ३
 स भर्तारं योजनो हि वां १, ३०, १८
 स भर्तारो व आकृतिः १०, १९१, ४; अथर्व. ६, ६४, १;
 तै. भा. २, ४, ४, ५
 स भर्तारो यो वृद्धो ४, ९, २
 स भर्तारो वृद्धे शान्तमो १, १२८, ७
 स भर्तारो अहन्त्रिवद्योहना १, ३४, ३
 स भर्तारो अथवा स्वस्वोरनन्त १, ११३, ३; साम. १७५१
 स भर्तारो मन्त्रः सभितिः १०, १९१, ३; अथर्व. ६, ६४, २;
 तै. भा. २, ४, ४, ५
 स भर्तारो राजा विभृतः ३, ५५, ४
 स भर्तारो विभृते वृते ३, ५४, ७; नि. ४, २५
 स भर्तारो तिरौ अन्वति ९, १०७, ११; साम. १६६०

समावर्ति विहितो २, ३८, ६
 स माहिन इन्द्रो अर्णो २, १९, ३
 समित्तमघमध्वत् ८, १८, १४
 समित्तान्ध्रग्रहाखिद् ८, ७७, ३
 समित्तमित्तुमना ३, ४, १
 समित्तमग्नि समिधा गिरा ६, १५, ७; साम. १५६७
 समित्तद्विस्तमित्तप्यत् १०, १५०, १
 समित्तस्य प्रमहसो ५, २८, ४
 समित्तस्य ध्रयमाणः ३, ८, २; तै. ब्रा. ३, ६, १, १
 समित्तद्विस्तमित्तवस्तीर्णं ५, ३७, २
 समित्तो अमौ सुत इन्द्र ६, ४०, ३
 समित्तोव्वमित्तवानजाना १, १०८, ४
 समित्तो अग्न आ वह १, १४२, १
 समित्तो अग्न आहूत देवान् ५, २८, ५; तै. सं. २.५.८, ६;
 तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 समित्तो अग्निर्दिधि ५, २८, १
 समित्तो अग्निर्निहितः पृथिव्यां २, ३, १
 समित्तो अग्नमुपो दुरोगे १०, ११०, १; अथर्व. ५, १२, १;
 वा. य. २९, २५; तै. ब्रा. ३, ६, ३, १; नि. ८.५
 समित्तो अग्न राजसि १, १८८, १
 समित्तो विश्वतस्पतिः ९, ५, १
 समिधाभिः दुवस्यत् ८, ४४, १; वा. य. ३, १; १२, ३०;
 तै. सं. ४, २, ३, १; तै. ब्रा. १, २, १, ९
 समिधा जातवेदसे ७, १४, १
 समिधान उ सन्ध ८, ४४, ९
 समिधानः सहस्रजित् ५, २६, ६
 समिधा यज्ञ आहुतिं निशिते ६, २, ५
 समिधा यो निशितो दाशत् ८, १९, १४
 समिधमानः प्रथमातु ३, १७, १; तै. ब्रा. १, २, १, १०
 समिधमानो अश्वरेभिः ३, २७, ४; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 समिधमानो अमृतस्य ५, २८, २
 समिन्द्र गर्धमं १, २२, ५; अथर्व. २०, ७४, ५
 समिन्द्र गो मनसा नेविगो ५, ४२, ४; अथर्व. ७, ९७, २;
 वा. य. ८, १५; तै. सं. १, ४, ४४, १; तै. ब्रा. २, ८, ८, ६
 समिन्द्र राया समिधा १, ५३, ५; अथर्व. २०, २१, ५
 समिन्द्रेणोत् वायुना ९, ६१, ८; साम. १६७८
 समिन्द्रेण गामनह्वाहं १०, ५९, १०
 समिन्द्रो गा अजयत् ४, १७, ११
 समिन्द्रो रायो बृहती ८, ५२, १०; साम. १७३२
 समी रेभसो अस्वरत् ८, ९७, ११; साम. ९३२; अथर्व.
 २०. ५४. २

समीचीना अनुपत ९, ३९, ६; साम. ९०३
 समीचीनास आसते ९, १०, ७; साम. ११२५
 समीचीने अभि रमना यद्गो ९, १०२, ७
 समीं पणेरजति ५, ३४, ७
 समी रथं न भुरिजोः ९, ७१, ५
 समी यथं न मानुभिः ९, १०४, २; साम. ११५८
 समी सखायो अस्वरत् ९, ४५, ५
 समु ल्ये महवीरपः ८, ७, २२
 समु त्वा धीभिरस्वरत् ९, ६६, ८
 समुद्रः सिन्धु रजो १०, ६६, ११
 समुद्रजेषाः सलिलस्य ७, ४९, १
 समुद्रमासामव तस्ये अग्निः ५, ४४, ९
 समुद्रादर्णवादाधि १०, १९०, २; तै. ब्रा. १०, १, १४
 समुद्रादूर्मिसुदियति १०, १२३, २
 समुद्रादूर्मिमधूमो ४, ५८, १; वा. य. १७, ८९; तै. आ.
 १०, १०, २
 समुद्रिया अप्सरसो ९, ७८, ३
 समुद्रे अन्तः णयत् ८, १००, २
 समुद्रेण सिन्धवो ३, ३६, ७
 समुद्रे स्वा नृमणा १०, ४५, ३; वा. य. १२, २०; तै. सं.
 ४, २, २, १
 समुद्रो अप्सु माष्टये ९, २, ५; साम. १०४१
 समु पृणा गमेमहि ६, ५४, २
 समु प्र यन्ति धीतयः १०, २५, ४
 समु प्रिया अनुपत ९, १०१, ८; साम. ८१९
 समु प्रियो सृज्यते ९, ९७, ३; साम. १४०१
 समु वां यज्ञं महयज्ञमोभिः ७, ६१, ६
 समु यो यज्ञं महयज्ञमोभिः ७, ४२, ३
 स सृज्यते सुकर्मभिः ९, ९९, ७
 स सृज्यमानो दशभिः ९, ७०, ४
 समेनमहा हमा ९, ३४, ६
 स मे व पुंश्चद्वयदक्षिणोर्यः ६, ४९, ५
 समोहे वा य आशत १, ८, ६; अथर्व. २०, ७१, २
 समी चिद्धसौ १०, ११७, ९
 सं पश्यमाना अमदन्तभि ३, ३१, १०
 सं पृषन्नध्वनस्त्रि १, ४२, १
 सं पृषन्विदुषा नय ६, ५४, १
 सं प्रेरते अनु वातस्य १०, १६८, २
 सं मानुना यत्तते सूर्यस्य ५, ३७, १; नि. ५, ७
 सं भूय्या अन्ता ७, ८३, ३

सं मागे वर्चसा १, २३, २४; अयर्व. ७, ८९, २;
१, १, १५; तै. सं. १०, ५, ४७
सं मा तपस्वमितः (०१ नि बाधते) १०, ३३, २
सं मा तपस्वमितः (०१ मूयो) १, १०५, ८; नि. ४, ६
सं मात्मानिर्न सिद्धः २, ९३, २; साम. १४१९
संमिक्षो बह्वो भव २, ६१, २१; साम. ८१७
संमीह्य बभूवना १, १६१, १२
सम्पत्सम्पद्यो मदिषा १, ७३, २
सम्पत्सम्पत्ति सरितो न ४, ५८, ६; बा. व. १३, ३८;
१७, ९४; तै. सं. ४, २, ९, ६
सं यजमान्कृत्तिः १, १३२, ५
सन्नाजा उमा वृषमादिष ५, ६३, ३
सन्नाजा वा दृत्वोनी ५, ६८, १; साम. ११४४
सन्नाजावस्य भुवनस्य ५, ६३, २
सन्नाजो मे सुहृदो यज्ञं १०, ६३, ५
सन्नाजी श्रुते भव १०, ८५, ४६; अयर्व. १४, १, ४४
सन्नालम्बः स्वराळम्ब ७, ८२, २
स यन्ता विप्र एषां ३, १३, ३
स यद्धवोऽवनीर्गोष्ववो १०, ९९, ४
स युष्मः सखा सज्जहत्सम ६, १८, २
स योजते अरुषा विश्वयोज ७, १६, २; साम. ७५०; बा. व.
१५, ३३; तै. सं. ४, ४, ४, ४
स यो न मुदे न मिथू ६, १८, ८
स यो वृषा नरो न १, १४९, २
स यो वृषा वृष्ण्येभिः १, १००, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, ६
स यो व्यख्यादभि २, ४, ७
स रंहत उरुगायस्व ९, ९७, १; साम. १११८
स रत्नं मर्षो वसु १, ४१, ६
स रथेन रथीतमो ६, ४५, १५
स रथयत्सविदः २, १९, ६
सरस्वति त्वमस्यो २, ३०, ८
सरस्वति देवनिर्वो नि ६, ६१, ३
सरस्वति वा सरयं १०, १७, ८; अयर्व. १८, १, ४३
सरस्वती वा सितरो १०, १७, ९; अयर्व. १८, १, ४२
सरस्वती देवयन्तो हवन्ते १०, १७, ७; अयर्व. १८, १, ४१
सरस्वती सरयुः सिद्धः १०, ६४, ९
सरस्वती साधयन्ती २, ३, ८
सरस्वत्याभि नो मेभि ६, ६१, १४; तै. ब्रा. २, ४, ३, १
सरस्वतीभिर्बर्हणः १०, ६६, ५
स रात्रिस्तु पुष्टुर्देवको ८, १५, ३; अयर्व. २०, ६१, ६; ६२, १०
स रावस्वाम्युप यजा ६, ३६, ४

स रुदेमिरक्षस्तवार १०, २९, ५
सर्वपरा सु नो गहि ८, ३४, १२
स रेतोवा वृषभः ७, १०१, ६
स रेतो हव विश्वपतिः १, २७, १२; साम. १६६५
स रोचयज्जनुषा रोदसी ३, २, २
स रोहवदभिपुषा ९, ६८, २
स रोहवद् वृषभः १०, २८, २
सर्गा हव सृजतं सुहृतीरुप ८, ३५, २०
सर्वं परिश्रोतं जहि १, २९, ७; अयर्व. २०, ७४, ७
सर्वं नन्दन्ति यथासा १०, ७१, १०
स वज्रन्तृहस्सुहा १, १००, १२
स वर्धिता वर्धनः ९, ९७, ३९; साम. १३५९
स वह्निः पुत्रः पित्रोः १, १६०, ३
स वह्निः सोम जागृविः ९, ३६, २
स वह्निर्भिर्हवभिः ६, ३२, ३
स वह्निरप्सु दुष्टरो ९, २०, ६; साम. ९७३
स वां यज्ञेषु मानवी ९, ९८, ९
स वाजं यातापकुष्पदायन् १०, ९९, ३
स वाजं विश्ववर्षणिः १, २७, ९; साम. १४१७
स वाजी रोचना दिवः ९, ३७, ३; साम. १२९४
स वाज्यक्षाः सहस्रेताः ९, १०९, १७; साम. ११६१
स वाज्यर्वा स ऋषिर्वचस्य ४, ३६, ६
स वाहृषे नवो योषणासु ७, ९५, ३
सविता पश्मातासविता १०, ३६, १४
सविता यन्त्रैः पृथिवी १०, १४९, १; नि. १०, ३२
सवितारमुपसमन्विता १०, ६८, ८
स विद्वो अङ्गिरोम्य हन्त्रो ८, ६३, ३
स विद्वो अपगोहं २, १५, ७
स विद्वो भा च विप्रयो १, ६, ८
स विप्रवर्षणीनां ४, ८, ८
स विश्वा दाशुषे वसु ९, ३६, ५
स बीरो अमतिष्कृत ७, ३२, ६
स बीरो वृक्षसाधनो ९, १०१, १५; साम. १३८८
स वृत्रहृषे हव्यः स ४, २४, २
स वृत्रहा वृषा सुतो ९, ३७, ५; साम. १२९६
स वृत्रहेन्द्र ऋसुक्षाः ८, ९६, २१
स वृत्रहेन्द्रः कृष्णवोनीः २, २०, ७
स वृत्रहेन्द्रवर्षणीष्ट ८, ९६, २०
स वेतसुं वृषामां दशोणि ६, २०, ८
स वेद देव आनयं ४, ८, ३
स वेद सुहृतीनां १०, २६, ३

स वायुमिन्द्रमखिना ९. ७. ७; साम. ११३४
 स वावदान इह पाहि ३. ५१, ८
 सव्यामनु सिक्रवं जावसे ८, ४, ८; साम. १६०६
 स माधतः शवसानेभिः १०. ९९, ९
 स माधतो नहुयो १, १२२, १०
 स शुचमी कलशोवा ६, १८, ७
 स शेवुधमधि धः युक्तस १, ५४, ११; तै. भा. २६, ९, १
 स धुधि यः सः पृथनासु १, १२२, २
 स दितानस्तन्वत् ६, ६, २; तै. सं. १, ३, १४, ४
 सं संस्तिरो विष्टः १, १४०, ७
 स सत्वतिः शवसा इष्टि ६, १३, ३
 स सव्यसव्यम्हते ६, ३१, ५
 स सप्र परिणीयते ४, ९, ३
 ससम्पु त्या आतयो १, २९, ४; अथर्व. २०, ७४, ४
 स संनयः स विनयः १, २४, ९
 स सप्त धीतिभिर्हितो ९, ९, ४
 स समुद्रो अपीर्यः ८, ४१, ८
 स संगेण शवसा तको ६, ३२, ५
 ससर्परीरभारत् ३, ५३, १६
 ससर्परीरमति ३, ५३, १५
 स सध्वेन यमति माधतः १, १००, ९
 ससव्य यद्विपुला ४, ७, ७
 ससनाला उत्त सूर्य ससान ३, ३४, ९; अथर्व. २०, ११, ९
 स सुक्रतुः पुरोहितो १, १२८, ४
 स सुक्रतुर्नतचिश्स्तु ७, ८५, ४
 स सुक्रतुर्यो वि दुरः पणीनां ७, ९, २
 स सुक्रद् रणिना यः सुनेषु ८, ९६, १२
 स सुतः पीतये वृषा ९, ३७, १; साम. १२९२
 स सुवत इन्द्रः सूर्य २, १९, ५
 स सुव्ये यो वसुना ९, १०८, १३; साम. ५८२; १०९६
 स सुवृषा स कृष्णा गणेन ४, ५०, ५; अथर्व. २०, ८८, ५;
 तै. सं. १, ३, १४, ४
 स सुवृषा स स्तुभा १, ६२, ४
 स सुसुभिर्न हरेभिर्नृवा १, १००, ५
 स सुसुमांतरा सुभिः ९, ९, ३; साम. ९३६
 स सूर्यः पर्युक्त वरांसि १०. ८९, २
 स सूर्य प्रति पुगे न उद्राः ७, ६२, १
 स सूर्यस रदिप्रभिः परि वयत ९, ८६, ३२
 ससुवांसमिव त्रमा ३, ९, ५
 स सोम कामिष्ठतमः ६, २९, ४
 सस्तु माता सस्तु पिता ७, ५५, ५; अथर्व. ४, ५, ६

स सोम्यः स इव्यः ८, १६, ८
 सस्थावाना यवयसि ८, ३७, ४
 सस्त्रिमिन्द्रबाणे १०, १३९, ६; तै. भा. ४, ११, ८;
 नि. ५, १
 स स्मा कृणोति केतुपा ५, ७, ४
 सस्वश्चिद्धि तत्रः ७, ५९, ७
 सस्वश्चिद्धि ससृनिलदेव्ये ७, ६०, १०
 सहवानु पुरुहूत क्षियन्तं ३, ३०, ८; वा. य. १८, ६९;
 नि. ६, १
 सह वामेन न उपो १, ४८, १
 स हव्यवाकमर्थः ३, ११, २; वा. य. २२, १६; तै. सं.
 ४, १, ११, ४
 स ह धुन इन्द्रो नाम २, २०, ६
 सहस्रोमाः सहस्रच्छन्दस १०, १३०, ७; वा. य. ३४, ४९
 सहस्र ध्वनीनाम् ४, ३२, १७
 सहस्रं माकमर्चत १, ८०, ९
 सहस्रणीयः शतधानो ९, ८५, ४
 सहस्रणीयाः कवयो १०, १५४, ५; अथर्व. १८, ९, १८
 सहस्रहा ग्रामणीः १०, ६२, ११
 सहस्रबा पञ्चदशानि १०, ११४, ८; तै. भा. १, १६
 सहस्रवारं वृषवं ९, १०८, ८; साम. १३९५
 सहस्रवारः पवते समुद्रो ९, १०१, ६; साम. ८७४;
 अथर्व. २०, १३७, ६
 सहस्रवारोऽव वा असक्तः ९, ७४, ६
 सहस्रपारोऽव ते सं ९, ७३, ४; अथर्व. ५, ६, ३
 सहस्रपारे वितते पवित्र ९, ७३, ७
 सहस्रं त इन्द्रोतयो १, १६७, १
 सहस्रराजमभिमामिषहव्य १०, १०४, ७
 सहस्रशीर्षो पुरुषः १०, ९०, १; साम. ६१७; अथर्व.
 १९, ६, १; वा. य. ३१, १; तै. भा. ३, ११, १
 सहस्रश्रेष्ठो वृषयो यः ७, ५५, ७; अथर्व. ४, ५, १
 सद्वसामासिधेयि ५, ३४, ९
 सहस्राक्षेण शतधारवेन १०, १६१, ३; अथर्व. ३, ११, ३;
 २०, ९६, ८
 सहस्राक्षो विषवर्णिः १, ७९, १२
 सहस्रा ते शता वयं ४, ३२, १८
 सहस्रमेव सवते बवीयुषा ८, ४, ६
 सहस्रं वृषतीनां ८, ६५, ११
 सहस्रोतिः शतामषो ९, ६२, १४
 सहस्र मन्वो अभिमामि १०, ८४, १; अथर्व. ४, ११, ३
 सहावा पृथु तरणिः १, ४९, ३

स हि ऋतुः स मर्याः १, ७७, ३
 स हि क्षत्रस्य मनसस्य ५, ४४, १०
 स हि क्षपावो ज्यो १, ७०, ५
 स हि क्षयेण क्षमस्य ७, ४६, २
 स हि क्षेमो हविरेजः १०, २०, ६
 स हि रवं देव सशते ९, ९८, ४
 स हि पुता विपुता १०, ९९, २
 स हि सुभिर्जनानां ५, १६, २
 स हि द्रो द्रुगि १, ५२, ३
 स हि भीमिर्हव्यो अस्त्युम ६, १८, ६
 स हि पुरु चिदोजसा १, १२७, ३; साम. १८१५
 स हि यो मानुषा युगा ६, १६, २३
 स हि रत्नानि दास्युः ५, ८२, ३
 स हि विश्वाति पार्थिवा ६, १६, २०
 स हि विश्वानि पार्थिवो एको ६, ४५, २०
 स हि वेश वसुधितिं ४, ८, २
 स हि तर्षो न मारुतं १, १२७, ६
 स हि शुचिः शतपत्रः ७, ९७, ७; तै. भा. २, ५, ५, ४
 स हि श्रवस्त्युः सद्गानि १, ५५, ६
 स हि द्वा जरितुभ्य आ ९, २०, २; साम. ९६९
 स हि द्वा धन्वाक्षितं ५, ७, ७
 स हि द्वा विश्वचर्षणिः ५, २३, ४
 स हि सत्यो यं पूते ५, २५, २
 स हि स्वस्त्युपदधो १, ८७, ४
 स होता यस्य रोदसी ३, ६, १०
 स होता विश्वं परि १, २, ५
 स होता सेतु ४, ८, ४
 स होभिर्विश्वं परि चक्रम् १०, ५६, ५
 स हो पु णो वज्रहस्तेः ८, ७, ३२
 ताकं यक्षम पत १०, ९७, १३; वा. य. १२, ८७; तै. सं. ४, २, ६, ४
 साकंयुजा गङ्गुस्तेव १०, १०६, ३
 साकं वदन्ति बहवो ९, ७२, २
 साकं हि शुचिना शुचिः २, ५, ४
 साकं जातः ऋतुना १, २२, ३; साम. १४८७
 साकं जाताः सुभ्यः ५, ५५, ३
 साकंजानां सद्यमाहूः १, १६४, १५, अथर्व. ९, ९, १६;
 तै. भा. १, ३, १, नि. १४, १९
 साकमुक्तो मर्जयन् ९, ९३, १, साम. ५३८; १४१८
 सातिर्न बोडमवसी १, १६८, ७
 सा ते असे संतमा ८, ७४, ८

सा ते जीवातुरुन तस्य १०, २७, २४; नि. ५, १९
 सा युष्मैयुस्त्रिनी वृहन् ८, ७४, ९
 साधुर्न युष्तुरस्तेव १, ७०, ६२
 साध्वपांसि सनता २, ३, ३
 साध्वया अतिथिनीः १०, ६८, ३; अथर्व. २०, १६, ३
 साध्वीमकदैववीतिं १०, ५३, ३; तै. सं. १, ३, १४, २
 सा नो अद्य यस्या वयं १०, १२७, ४
 सा नो अद्या भरद्गुः ५, ७९, ३; साम. १७४९
 सा नो विश्वा अति द्विषः ६, ६१, ९
 सातपना इदं हविः ७, ५९, ९; अथर्व. ७, ७७, १, तै. सं. ४, ३, १३, ३
 साम द्विषां महि ४, ५, ३
 सामन्तु राये निधिमत् १०, ५९, २
 सा मा सत्योक्तिः परि पातु १०, ३७, २
 सा वसु दधती चतुराय १०, ९५, ४
 सा वह योक्षभिः ६, ६४, ५
 सा विट् सुवीरा मरुद्भिस्तु ७, ५६, ५
 सासा अरं प्रथमं २, १८, २
 सासा अरं बाहुभ्यां २, १७, ६
 सासाकभिरेतरी न श्रूयेः ६, १२, ४; नि. ६, १५
 साहा ये सन्ति मुष्टिदेव हव्यः ८, २०, २०
 साह्मन्निवश्वा अभियुजः ३, ११, ६; साम. १५५८
 सिक्तं नसन्त मध्वो ९, ८९, ३
 सिंहा इव नानदति १, ६४, ८
 सिन्धन्वि नमसावतं ८, ७२, १०; साम. १६०४
 सिन्ध्रा अमे धियो अस्मे १०, ७, ४
 सिनीवालि वृष्टुकं २, ३२, ६; अथर्व. ७, ४६, १; वा. य. ३४, १०; तै. सं. ३, १, ११, ३; नि. ११, ३९
 सिपुर्न श्रौदः १, ६६, २०
 सिपुर्न श्रौदः सिमीवो २, २५, ३
 सिपुर्न वा रमया ४, ४३, ६
 सिपुर्विव प्रवण आशुया ६, ४६, १४
 सिपुर्विव प्रवणे निष्प ९, ६९, ७
 सिपुर्विव प्राध्वने ४, ५८, ७; वा. य. १७, ९५
 सिपुर्विव सा वा सुमतिध्वनि ७, ७०, २
 सिपुर्विव न ऊजैवस्य पुष्टः ५, ४१, २०; नि. ११, ४९
 सिपासत् रयीणां ९, ४७, ५
 सीदन्तस्ते वयो यथा ८, ७१, २; साम. ४०७
 सीद होतः स्व उ लोके ३, २९, ८; वा. य. ११, ३५; तै. सं. ३, ५, १६, २; ४, १, ३, ३

मीरा युज्जित कवयो १०, १०१, ४; अथर्व. ३, १७, १।
वा. य. १२, ६७; तै. सं. ४२, ५, ५।

सुकर्माणः सुखो ४, २, १७; अथर्व. १८, ३, २२
सुकिंशुकं तारमलि १०, ८५, २०; अथर्व. १४, १, ८१;
नि. १२, ८

सुकुसुपाणिः स्वर्वा ३, ५४, १२
सुकेत्रिया सुगातुया १, १७, २; अथर्व. ४, ३३, २; तै. आ.
६, ११, १

सुखं रथं युयुजे सिन्धुः १०, ७५, ९
सुगः पन्था अनृक्षरः १, ४१, ४
सुगव्यं नो वाजी स्वस्व्यं सुतः १, १६२, २०; वा. य. २५, ४२;
तै. सं. ४, ६, ९, ४

सुगले अग्ने सनचितो ७, ४२, २
सुगुरसस्तुहिरण्यः १, १२५, २; नि. ५, १९
सुगोव ते सुपथा पर्वते ६, ६४, ४
सुगो हि वो अयमन् २, २७, ६

सुज्योतिषः सूर्यं दक्षपितृम् ६, ५०, ३
सुत इव न निमिस्त इन्द्र ६, २३, १
सुत इन्द्रो पवित्र आ ९, १९९, ८

सुत इन्द्राय वायवे ९, १४, २
सुत इन्द्राय विष्णवे ९, ६३, २
सुत पति पवित्र आ ९, ३९, ३; साम. ९०१

सुतः सोमो असुतादिन्द्र ६, ४१, ४
सुतपामं सुता इमे १, ५, ५; अथर्व. २०, ६९, ३
सुतंभरो यजमानस्य सप्त ५, ४४, १३

सुता अनु स्वमारजो ९, ६३, ६
सुता इन्द्राय वज्रिणे ९, ६३, १५
सुता इन्द्राय वायवे वरुणाय ९, ३३, ३; साम. ७३६

सुता इन्द्राय त्रायवे सोमामां ५, ५१, ७
सुतावन्तस्त्वा वयं ८, ६५, ६
सुतासो मधुमत्समाः ९, १०१, ४; साम. ५४७ ८७२;
अथर्व. २०, १३७, ४

सुते अश्वरे अधि वाचं १०, ९४, १४
सुतेसुते न्योक्ते १, ९, १०; अथर्व. २०, ७६, १६
सुतामानं वृषिर्वा हां १०, ६३, १०; अथर्व. ७, ६, ३; वा. य.
२१, ६; तै. सं. १, ५, १६, ५

सुवक्षो दक्षेः कतुना १०, ९१, ३
सुवासि दक्षा वसु विश्रता १, ४७, ६
सुवेवः समहासति ५, ५३, १५
सुवेवा स्य कानवायुना ८, ५५, ४

सुदेवो स्य प्रपतेद् १०, ९५, १४; ग. मा. ११, ५, १, ८;
नि. ७, ३

सुदेवो असि वरुण ८, ६९, १२; अथर्व. २०, ९०, २;
नि. ५, २७

सुनिमथा निमथितः ३, २९, १२
सुनीतिभिर्नयसि त्रायवे २, २३, ४
सुनीथो वा स मर्त्यो ८, ४६, ४; साम. २०६

सुनोता मधुमन्तमं सोमं २, ३०, ६
सुनोता सोमपामं सोमं ७, ३२, ८; साम. २८५; अथर्व.
६, २, ३

सुन्वन्ति सोमं रथिरासो १०, ७६, ७
सुपर्ण इत्या नखमासि १०, २८, १०
सुपर्णं वत्सो सुगो ६, ७५, ११; वा. य. २९, ४८; तै. सं.
४, ६, ६, ४; नि. २, ५, ९, १९

सुपर्णं विप्राः कवयो १०, ११४, ५
सुपर्णो एत आसवे १, १०५, ११
सुपर्णो वाचक्रनोप १०, ९४, ५; अथर्व. ६, ४९, ३

सुपेक्षं सुखं रथं १, ४९, २
सुपेक्षसं माव सृजन्त्यस्व ५, ३०, १३
सुप्रतीक्षे कवोवृषा ५, ५, ६

सुप्रवाचनं तव वीर २, १३, ११
सुप्रवातं सुवीर्यं ८, २२, १८
सुप्रवीरास्तु स क्षयः ७, ६६, ५; साम. १३५२

सुप्राशयः प्राशुपाठ ४, २५, ६
सुप्रेतुः सुववसो १, १९०, ६
सुप्रह्वाणं देववन्तं १०, ४७, ३; तै. मा. २, ५, ३, २

सुभगः स प्रययवो १, ८६, ७
सुभगः स व ऊतिषु ८, २०, १५
सुभगासो देवाः कृणुत १०, ७८, ८

सुमहगलीरिषं वषः १०, ८५, ३३; अथर्व. १४, २, २८
सुधुभिभरक्षः सुहता ३, ५८, ३
सुयुग्वहन्ति प्रति ३, ५८, २

सुरथो आतिथिर्गवे ८, ६८, १६
सुरुक्षं हि सुपेक्षमाप्ति १, १८८, ६
सुरुपकसुयुतवे १, ४, १; साम. १६०; १०८७; अथर्व.
२०, ५७, १; ६८, १

सुविज्ञानं चिकितुषे ७, १०४, १२; अथर्व. ८, ४, १०
सुवितस्य मनोमहोऽति ९, ४१, २; साम. ८९३
सुविहृतं सुनिरजं १, १०, ७

सुवीरं रथिमा भर ६, १६, २९
सुवीरस्ते जगिता मन्थत ४, १७, ४

सुवीरासो वयं धना ९, ६१, २३
 सुवीर्यं दृष्टव्यं सुगन्ध ८, १२, ३३
 सुवृद्धो वसन्ते यन् १, १८३, २
 सुवासो योषि गृणते १, ४४, ६
 सुसिख्ये वृहती मही ९, ५, ६
 सुसोवो नो सुळवाङ्कः ८, ७९, ७
 सुवहा सोम तानि ९, २९, ३; साम. १७६७
 सुवृक्षांसं कामवस्तद्वृष्ट १, १६१, १३
 सुवृक्षांसं न निष्कन्तेरुपस्थे १, ११७, ५
 सुवृषा यातमग्निभिः १, १३७, १
 सुपोमे शर्यणावति ८, ७, २९
 सुप्रभो वा वृषण्व ५, ७५, ४
 सुप्रामा रथः सुप्रमा १०, ४४, २; अथर्व. २०, ९४, २
 सुप्रवाणास इन्द्र स्तुमसि १०, २४८, १; साम. ३१६
 सुप्रवाणासो व्यग्निभिः ९, १०१, ११; साम. ११०३
 सुसंकाशा मातृसुखे १, १२३, ११
 सुसंरक्ते स्वनीक प्रसीकं ७, ३, ६
 सुसंरक्षां रवा वयं प्रति पश्येम १८, १५८, ५
 सुसंरक्षां रवा वयं मयवन् १, ८२, ३; वा. य. ३, ५२, तै सं.
 १, ८, ५, १
 सुसमिद्धाय शोचिषे ५, ५, १; वा. य. ३, २
 सुसमिद्धो न आ वड १, १३, १; साम. १३४७
 सुक्काकं प्रथमम् १०, ८८, ८
 सुक्तेमिषो वचोभिः ५, ४५, ४
 सुनोमानेनाश्विना गृणाना १, ११७, ११
 सुयवसाज्जगवती १, १६४, ४०; अथर्व. ७, ७३, ११;
 ९, १०, २०; नि. १२, ४४
 सुर उपाके तन्वं दधानो ४, १६, १४
 सुरभक्तं प्र वृष्ट १, १३०, २
 सुरभिद्रा हरितो अस्य १०, ९२, ८
 सुरभिद्रयं परितन्मयायानं ५, ३१, ११
 सुरो न वस्य दशतिररेवाः ६, ३, ३
 सुर्वं वधुर्गच्छतु १०, १६, ३; अथर्व. १८, २, ७, तै. आ.
 ६, १, ४, ७, ३
 सुर्वरिदमर्हतिनाः १०, १३९, १; वा. य. १७, ५८, तै. सं.
 ४, ६, ३, ३
 सुर्वस्थेय रहमयो ज्ञावयितव्यो ९, ६९, ६; साम. १३७०;
 नि. ७, २
 सुर्वस्थेय वक्षयो ज्योतिरेवो ७, ३३, ८; नि. ११, २०
 सुर्व्यावन्ममसौ धाता १०, १९०, ३; तै. आ. १०, १, १४
 सुर्व्यावा वहसुः प्रागात् १०, ८५, १३; अथर्व. १४, १, १३

सुर्व्यासं देवेभ्यो १०, ८५, १७; अथर्व. १४, २, ४६
 सुर्व्यं विषमा सज्जामि १, १९१, १०
 सुर्व्यो देवीमुपसं रोचमानां १, ११५, २; अथर्व. २०, १०७, १५;
 तै. आ. २, ८, ७, १
 सुर्व्यो नो दिवस्पातु १०, १५८, १
 सुर्व्यो रश्मि यथा सृजा ८, ३२, २३
 सृजः सिद्धिं दिना १०, १११, ९
 सृजन्ति रहिनमोजसा ८, ७, ८
 सृजो महोतिन्द्र या २, ११, २
 सृष्टेव जर्भरी १०, १०६, ६; नि. १३, ५
 सेदग्निर्ग्राह्यस्त्वया ७, १, १४; तै. आ. २, ५, ३, ३
 सेदग्निर्वो वसुधतो ७, १, १५
 सेदग्ने अस्तु सुभगः ४, ४, ७; तै. सं. १, १, १४, ३
 सेदुमो अस्तु महतः ७, ४०, ३
 सेदभवो यमवध ४, ३७, ६
 सेनेव सृष्टां दधा १, ६६, ७; नि. १०, २१
 सेमं नः काममा पृग १, १६, ९
 सेमं नः स्वोममागहि १, १६, ५
 सेमां वेतु वयद्वृत्तिम् ७, १५, ६
 सेमामविद्धि प्रमृति २, २४, १
 सेहान उग्र पुतना ८, ३७, २
 सेनानीकेन सुविद्यो १, ९, ६; तै. सं. ४, ३, १३, २
 सो अग्न इजि क्षाभे च सर्वैः ६, १, ९; तै. आ. ३, ६, १०४
 सो अग्न एना नमसा ७, ९३, ७
 सो अग्निर्वो वसुर्गृणे ५, ६, २; साम. १७३९; वा. य. १५, ४२
 सो अग्ने अह्ना हरिः ९, ८६, ४२
 सो अङ्गिरसां उचथा २, २०, ५
 सो अङ्गिरोभिः १, १००, ४
 सो अह्ना वायव्यरो ८, १९, ९
 सो अग्रतोनि मनवे २, १९, ४
 सो अग्निर्वो न यवस १०, ९९, ८
 सो अर्ग्वो न नद्याः १, ५५, २
 सो अर्घ्येन्द्राय पीतये ९, ६२, ८; साम. ९८०
 सो अस्य वज्रो हरितो १०, ९६, ३; अथर्व. २०, ३०, ३
 सो अस्य विष्टो मडि नाम् ९, ८६, १५
 सो चिन्तु भद्रा क्षुमती १०, ११, ३; अथर्व. १८, १, २०
 सो चिन्तु वृष्टिर्दया १०, २३, ४; अथर्व. २०, ७३, ५
 सो चिन्तु सख्या नयं हनः १०, ५०, २
 सोता हि सोममग्निभिः ८, १, १७
 सोदक्ष सिन्धुमणिनाम् १, १५, ६
 सोम इन्द्रः सुतो अस्तु ८, ६६, १५

सोम उ पुवाणः सोऽभिः ९, १०७, ८; साम. ५१५; ९९७
 सोम एकेभ्यः पवते १०, १५४, १; अथर्व. १८, २, १४;
 तै. बा. ६, ३, २
 सोमं राजानमवसे १०, १४१, ३; साम. ९१; अथर्व.
 ३, २०, ४; वा. य. ९, १६, १; तै. सं. १, ७, १०, ३
 सोमः पवते जनिता ९, ९६, ५; साम. ५२७; ९४३;
 नि. १४, १२
 सोमः पुनान ऊर्मिणावबो ९, १०६, १०; साम. ५७२; ९४०
 सोमः पुनानो अर्पति ९, १३, १; साम. ११८७
 सोमः पुनानो अग्र्यं ९, ११०, १०
 सोमः प्रथमो विविदे १०, ८५, ४०; अथर्व. १४, २, ३
 सोमः सुतो भारथातो ९, ९७, ४५
 सोम गीर्भिष्टा नवं १, ९१, ११; तै. मा. ३, ५, ६, १;
 तांज्य मा. १, ५, ७
 सोमं गावो येनवो ९, ९७, ३५; साम. ८६०; नि. १४, १५
 सोममन्य उपासद्व ६, ५७, २
 सोममिन्द्रा वृत्पती ४, ४९, ६
 सोमं मन्वते पयिवात् १०, ८५, ३; अथर्व. १४, १, ३;
 नि. ११, ४
 सोम यास्ते मयोभुव १, ९१, २; तै. सं. ४, १, ११, १
 सोम राजन्मुळ्या नः ८, ४८, ८
 सोम रागन्धि नो हृदि १, ९१, १३; तांज्य मा. १, ५, ६
 सोमस्य धारा पवते ९, ८०, १
 सोमस्य मा तवसे वक्ष्यमं ३, १, १
 सोमस्य मित्रावरुणादिता ८, ७२, १७
 सोमस्य रामो वरुणस्य १०, १६७, ३; नि. ११, १२
 सोमा असृग्रमाशवो ९, २३, १
 सोमा असृग्रमिन्द्रः ९, १२, १; साम. ११९६
 सोमाः पवन्त इन्द्रो ९, १०१, १०; साम. ५४८; ११०१
 सोमानं स्वरणं १, १८, १; साम. १३९; १४६३; वा. य.
 ३, २८; तै. सं. १, ५, ६, ४; तै. मा. १०, १, ११; नि. ६, १०
 सोमापुष्या जनना स्वीर्णा १, ४०, १; तै. सं. १, ८, ११, ५
 सोमापुष्या रजसो विमानं १, ४०, ३; तै. सं. १, ८, १२, ५;
 तै. मा. २, ८, १, ५
 सोमाकृद्वा भारयेधाम् ६, ७४, १
 सोमाकृद्वा युवमेतान्यसं ६, ७४, ३; अथर्व. ७, ४२, २;
 तै. सं. १, ८, १२, ५
 सोमाकृद्वा वि हृत्वं ३, ७४, २; अथर्व. ७, ४२, १; तै. सं.
 १, ८, १२, १
 सोमासो न वे सुताः १, १६८, ३
 सोमेनादिजा बलिनः १०, ८५, २; अथर्व. १४, १, २

सोमो अर्पति चर्गसि ९, २३, ५
 सोमो अस्मन्मं द्विपवे ३, ६२, १४
 सोमो जिगाति गातुवित् ३, ६२, १३; तै. सं. १, ३, ४, १
 सोमो वदद्गन्धर्वाय १०, ८५, ४१; अथर्व. १४, २, ४
 सोमो देवो न सूर्यो ९, ६३, १३
 सोमो येजुं सोमो १, ९१, २०; वा. य. ३४, ११; तै. मा.
 २, ८, ३, १
 सोमो न वेवा कृतं १, ६५, १०
 सोमो मीद्वाम्यवते ९, १०७, ७
 सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मं १०, १०९, २; अथर्व. ५, १७, २
 सोमो वधुपुरभवत् १०, ८५, ९; अथर्व. १४, १, ९
 सोदामविन्दस्व स्वः १०, ६८, ९; अथर्व. २०, १६, ९
 सङ्ग्रीह्यं वा १, १२१, २
 सरीह स्वद्ववति ७, १०१, ३
 स्तरीयं सुत १०, ३१, १०
 स्ववा जु त इन्द्र पुर्यो १, ११, ६
 स्वविन्द्यामि त्वामहं १, ४४, ५
 स्वीर्णं ते बर्हिः सुत ३, ३५, ७
 स्वीर्णं बर्हिरूप नो याहि १, १३५, १
 स्वीर्णा अस्म्यं संहतो ३, १, ७
 स्वीर्णं बर्हिषि समिधाने अग्रा ऊर्ध्वो ४, ६, ४
 स्वीर्णं बर्हिषि समिधाने अग्रा सुक्तेन ६, ५२, १७
 स्तुत इन्द्रो मघवा यद् ४, १७, १९
 स्तुतश्च यास्वा बर्धन्ति ८, २, २९
 स्तुतासो नो महतो १, १७६, ३
 स्तुष उ वो मह कृतस्य ६, ५१, ३
 स्तुषे जनं सुमनं नव्यसीभिः ६, ४९, १
 स्तुषे नरा दिवो अस्य प्रसवता ६, ६२, १
 स्तुषेयं पुरुवर्यसं १०, १२०, ६; अथर्व. ५, २, ७;
 २०, १०७, ९; नि. ११, २१
 स्तुषे सा वां वरुण मित्र १, १२२, ७
 स्तुहि भोजान्स्तुवतो अत्य ५, ५३, ६६
 स्तुहि भुवं विपश्चितं ८, १३, १०
 स्तुहि भुवं गवैस्त्वं युवानं २, ३३, १६; अथर्व. १८, १, ४०;
 तै. सं. ४, ५, १०, ३
 स्तुहि स्तुदीयेते वा ते ८, १, ३०
 स्तुहीन्द्रं स्वकृत् ८, २४, २२; अथर्व. २०, ६६, १
 स्तुजानासो वतसुवो १, १४२, ५
 स्तुणीत बर्हिराजुष १, १३, ५
 स्वंगो न आमलेति १०, ३१, ३; अथर्व. १८, १, ३९
 स्वनें राय सारमेय ७, ५५, ३

स्तोता यत्ते अनुव्रत ८, १३, १९
 स्तोता यत्ते विचर्षणिः ८, १३, ६
 स्तोत्रं राधानां पते १, ३०, ५: साम. १६००, अथर्व. २०, ४५, २
 स्तोत्रमिन्द्राय गायत ८, ४५, २१
 स्तोत्रमिन्द्रो मरुद्गणः ६, ५२, ११
 स्तोत्रे राये हरिरर्षा ९, ९७, ६
 स्तोमं वो अघ रुद्राय १०, ९२, ९
 स्तोमं जुषेयां युवशेव कन्ये ८, ३५, ५
 स्तोमं त इन्द्र विमदा १०, १३, ६
 स्तोमा आसन् प्रतिधवः १०, ८५, ८; अथर्व. १४, १, ८
 स्तोमासखा गौरीवीतेरवर्धन् ५, २९, ११
 स्तोमासखा विचारिणी ५, ८४, २; तै. सं. २, २, १२, ३
 स्तोमेन हि विवि देवानो १०, ८८, १०; नि. ७, २८
 स्त्रियः सतीस्तां १, १६४, १६; अथर्व. ९, २. १५; तै. आ. १, ११, ४; नि. ५. १. १४, २०
 स्त्रियं दृष्ट्वाय कितवं १०, ३४, ११
 स्त्रियो हि दास आयुधानि ५, ३०, ९
 स्थिरं हि जानमेवां १, ३७, ९
 स्थिरं मनश्चक्रे ५, ३०, ४
 स्थिरा वः मन्तु नेमयो १, ३८, १२
 स्थिरा वः सन्वायुधा १, ३९, २
 स्थिरमिरुहगैः पुरुष २, ३३, ९
 स्थिरा गावो भवतां ३, ५३, १७
 स्थूरां राघः गताथं ८, ४. १९; नि. ६, २२
 स्थूराय रागो बृहतो ४, २१, ४; तै. ब्रा. २, ८, ५, ८
 स्थधेन्ते वा उ वेवह्वे ७, ८५, २
 स्वाहां यस्य श्रियो दशे ७, १५, ५; तै. ब्रा. २, ४, ८, १
 स्वायुसंभिर्न आ गहि ८, ३४, ६
 स्वाधीष्ठा कषावन्ता ८, २५, २४
 स्वादेतया सुकीर्त्या ८, २६, १९
 स्वाम ते त इन्द्र ये त २, ११, १३
 स्वाम वो मनवो देववीतेर्ये १०, ६६, १२
 स्वामना बाच उदियति १, ११३, १७
 स्वोना वृथिवि भवा १, २२, १५; अथर्व. १८, २, १९; वा. व. ३५, २१; ३६, १३; तै. आ. १०, १, १०; वि. २, ३२
 स्वके वृषस्य धमतः ७, ७३, १
 सुवेव वस्य हरिणी १०, ९६, २; अथर्व. २०, ३१, ४
 स्वा आ दमे सुवुधा यस्य २, ३५, ७
 स्वा आ वस्तुभ्यं दम १, ७१, ६

स्वः स्वाय धायसे २, ५, ७
 स्वप्नयो वो अहिभिः ८, १९, ७
 स्वप्नयो हि वार्य १, २६, ८
 स्वदस्य हव्या समिपो ३, ५४, २२
 स्वधामनु श्रियं नरो ८, २०, ७
 स्वधरा करति जातवेदा ७, १७, ४
 स्वधरासो मधुमन्वो ४, ४५, ५
 स्वना न यस्य आमासः १०, ३, ५
 स्वनो न वोऽमवाजेयवृद्धा ५, ८७, ५
 स्वमेनाभ्युप्या सुसुरिं २, १५, ९
 स्वयं यजस्य द्विवि देव १०, ७, ६
 स्वयं कविर्विधर्तरि ९, ४७, ४
 स्वयं चिरस मन्वते ८, ४, १२
 स्वयं वृषिध्वे तविर्वा यथा ५, ५५, २
 स्वयुतिन्द्र स्वराजसि ३, ४५, ५
 स्वरन्ति त्वा सुते नरो ८, ३३, २; साम. ८६५; अथर्व. २०, ५२, २; ५७, १५
 स्वर्जितं महि मन्दानं १०, १६७, २
 स्वर्जेषे भर आग्रस्य १०, १३२, २
 स्वर्णरामन्तरिक्षाणि १०, ६५, ४
 स्वर्णवस्त्रोरुपसाम् ७, १०, २
 स्वर्भानोरघ यदिन्द्रमायाः ५, ४०, ६
 स्वयं द्वेदि सुरतीकं ४, १६, ४; अथर्व. २०, ७७, ४
 स्वयं हि इवामहमिन्द्र १०, ३८, ५
 स्वइवा यशसा यातमर्षा ७, ६९, ३; तै. ब्रा. २, ८, ७, ७
 स्वथा सिन्धुः सुरथा १०, ७५, ८
 स्वसा स्वखे उपायस्ये १, १२४, ८
 स्वस्ये वाजिमिध ३, ३०, १८
 स्वस्ये वायुसुप ब्रवामहे ५, ५१, १२
 स्वस्तिना विशस्पतिः १०, १५२, २; अथर्व. १, २१, १; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ४; तै. आ. १०, १, ९
 स्वस्ति न इन्द्रो बृहधवाः १, ८९, ६; साम. १८७५; वा. व. २५, १९; तै. आ. १, १, १: २१, १; १०, १, ९
 स्वस्ति नः पथ्यासु १०, ६३, १५
 स्वस्ति नो दिवो अमे १०, ७, १; तै. सं. ४, ३, १३, २
 स्वस्ति नो मिमीतामहिना ५, ५१, ११
 स्वस्ति पन्थामनु चरेम ५, ५१, १५
 स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति ५, ५१, १४
 स्वस्तिरिदि प्रपये अष्टा १०, ६३, १६; नि. ११, ४६
 स्वादवः सोमा आ याहि ८, २, २८

स्वादिष्ट्या मदिष्ट्या ९, १, १; साम. ४६८; ६८५; वा. य. २६, २५; नि. ११, ३

स्वाहुः पवस्व दिष्ट्या ९, ८५, ६

स्वाहुपसदः पितरो वयो ६, ७५, ९; वा. य. २९, ४६; तै. सं. ४, ६, ६, ३

स्वाहुमिष्ट्यायं मधुमौ ६, ४७, १; अथर्व. १८, १, ४८

स्वाहुष्टे अस्तु संसृष्टे ८, १७, ६; अथर्व. २०, ४, ३

स्वादो पितो मघो पितो १, १८७, २

स्वादोरमसि वयसः ८, ४८, १

स्वादोरिया विपूवतो १, ८४, १०; साम. ४०९; १००५; अथर्व. २०, १०९, १

स्वाध्वो दिव आ सत १, ७२, ८; तै. मा. २, ५, ८, १०

स्वाध्वो वि दुरो देवयन्तो ७, २, ५

स्वाधुयं स्ववसं सुवीथं १०, ४७, २

स्वाधुयः पवते देव हन्तुः ९, ८७, २; साम. ६७८

स्वाधुयः सोतृभिः पूयमानो ९, ९६, १६

स्वाधुयस्य ते सतो ९, ३१, ६

स्वाधुवास हविमणः ७, ५६, ११

स्वाहुरदेवस्यामृतं यदी १०, १२, ३; अथर्व. १८, १, ३२

स्वाहा कृतस्य तृप्तं ८, ३५, २४

स्वाहा कृतान्या गन्तु १, १४२, १३

स्वाहाग्रये वरुणाय ५, ५, ११

स्वाहा यज्ञं कृणोते १, १३, १२

स्विधमा यद्वनधितिः १, १२१, ७

हंसः घृचिपद्मसु ४, ४०, ५; वा. य. १०, २४, १२; १४;

तै. सं. १, ८, १५, २; ४, २, १, ५; तै. आ.

१०, १०, २

हंसा इव कृणुय शोकं ३, ५३, १०

हंसा इव तृणशो ३, ८, ९

हंसाविव पतथो ८, ३५, ८

हंसातो वे वां मधुमन्तो ४, ४५, ४

हंसैरिव सखिभिः १०, ६७, ३; अथर्व. २०, ९१, ३;

तै. सं. ३, ४, ११, ३

हतं स शत्रून्पततं च ८, ३५, १२

हत वृष्टं सुदानय १, २३, ९

हतो वृक्षावधार्या ६, ६०, ६; साम. ८५५

हरवाय देवा असुराण्यदाय १०, १५७, ४; अथर्व. २०, ६३, २

हरामेनां हतिं त्वष्टा १, १६१, ५

हस्या वृष्टं दक्षिणेनेन्द्रः ८, २, ३२

हस्ता वृष्टमिन्द्रः ७, २०, २

हस्ताहं धृषिवीमिमां १०, ११९, ९; नि. १, ४

हन्तो नु किमाससे ८, ८०, ५

हये जाये मनसा १०, ९५, १; श. मा. १६, ५, १, ६

हये देवा यूयमिदं २, २९, ४

हये नरो महतो मृकता ५, ५७, ८; ५८, ८

हयो न विद्वान् अयुजि ५, ४६, १

हयो भूमकेतवो ८, ४३, ४

हरिं हि योनिमभि १०, ९६, २; अथर्व. २०, ३०, २

हरिः सृजनः पथ्याम् ९, ९५, २

हरित्वता वचसा सुषंस् १०, ११२, ३

हरिं मृजन्त्यरुणो न ९, ७२, १

हरिश्मताहर्हि १०, ९६, ८; अथर्व. २०, ३२, ३

हरी नु कं रथ इन्द्रस्य २, १८, ३

हरी नु त इन्द्र वाजयन्ता २, ११, ७

हरी न्वस्य या वने १०, १३, २

हरी यस्य सुयुजा विमता १०, १०५, २

हर्मन्तुपसमर्चयः ३, ४४, २

हर्यं सत्पतिं ८, १६, १०; अथर्व. २०, १४, ४; ६३, ४

हव एषामसुरो १०, ७४, २

हवं त इन्द्र महिमा ७, २८, २

हवन्त उ स्वा हव्यं ७, ३०, २

हविर्हविर्दो महि ९, ८३, ५

हविषा जातो अषां १, ४६, ४; नि. ५, २४

हविर्कृणुध्वमा गमत् ८, ७२, १

हविष्पान्तमजरं १०, ८८, १; नि. ७, २५

हवीमभिर्हवते यो हविभिः २, ३३, ५

हवे स्वा सूर उदितं ८, १३, १३

हव्यवाकम्राजरः ५, ४, २; तै. सं. ३, ४, १६, १

हस्करादिपुतस्यवेतो १, २३, १२

हस्त्वयुतेभिरग्निभिः ९, ११, ५; साम. १४४५

हस्ताभ्यां दधानाभ्यां १०, १३७, ७; अथर्व. ४, २३, ७

हस्ते दधानो नृम्या १, ६७, ३

हस्तेनैव प्राज्ञा १०, १०९, २; अथर्व. ५, १७, ३

हस्तैव शक्तिमभि २, ३९, ७

हारिद्रवेव पतथो वनेवुप ८, ३५, ७

हिक्कृण्वतो वसुपत्नी १, १६४, २७; अथर्व. ७, ७३, ८;

९, १०, ५; नि. ११, ४५

हितो न सस्तिरि ९, ७०, १०

हितोना नो अथर्वं १०, ३०, ११; नि. ६, २२

हिन्वन्ति सूरमुखयः पवमान ९, ६७, ९

हिन्वन्ति सूरमुखयः स्वरातो ९, ६५, १; साम. ९०४

हिम्बानातो रथा ह्य ९, १०, १; साम. ११२०
 हिम्बानो याचमिष्यसि १, ६४, ९; साम. ९६०
 हिम्बानो हेतुभिर्यत् ९, ६४, २९; साम. ६५५
 हिमेनाग्निं प्रसमवारयेथा १, ११६, ८; नि. ६, ३६
 हिमेव पर्णा मुषिता घमानि १०, ६८, १०; अथर्व. २०, १६, १०
 हिरण्यकर्णं मणिशीघ्रं १, १२२, १४
 हिरण्यकेशो रजसो १, ७९, १; तै. सं. ३, १, ११, ४
 हिरण्यगर्भः समवर्ततामे १०, १२१, १; अथर्व. ४, २७; वा. य.
 १३, ४; २३, १; २५, १०; तै. सं. ४, १, ८, ३; २, ८, १;
 ताव्य भा. ९, ९, १२; नि. १०, २४
 हिरण्यवल्गुमधुवर्णो ५, ७७, ३
 हिरण्यवल्गुं सुचिचर्णं ५, २, ३
 हिरण्यमिणिगयो अस्व ५, ६२, ७
 हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणिः १, ३५, ९; वा. य. ३४, २५
 हिरण्यपाणिः सविता सुचिह्नः ३, ५४, ११
 हिरण्यपाणिमृतये १, २२, ५; वा. य. २२, १०; तै. सं.
 १, ४, २५, १; २, २, १२, २
 हिरण्ययी अरणी १०, १८४, ३; वा. भा. १४, २, ४, २१
 हिरण्ययी वां रभिः ८, ५, २९
 हिरण्ययेन पुरुष ४, ४४, ४; अथर्व. २०, १४३, ४
 हिरण्ययेन रथेन ब्रह्म ८, ५, ३५
 हिरण्ययेभिः पविभिः १, ६४, ११
 हिरण्यरूपः स हिरण्यसंरग २, ३५, १०; नि. ३, १६
 हिरण्यरूपमुषसो व्युष्टो ५, ६२, ८; वा. य. १०, १६; तै. सं.
 १, ८, १२, ३; नि. ३, ५
 हिरण्यश्वक्रोडयो अरय १, १६३, ९; वा. य. २९, १०; तै. सं.
 ४, ६, ७, ४

हिरण्यरूपः सवितर्यया १०, १४९, ५; नि. १०, ३३
 हिरण्यहस्तसन्धिना रराणा १, ११७, २४
 हिरण्यहस्तो अयुरः १, ३५, १०; वा. य. ३४, २६
 हुवे वः सुषोत्मानं २, ४, १
 हुवे वः सुतुं सहसो ६, ५, १
 हुवे वातस्वनं कवि ८, १०२, ५; तै. सं. ३, १, ११, ८
 हुवे वो देवीमदिति ६, ५०, १
 हृणीयमातो अप हि मद् ५, २, ८
 हृस्तु पीतालो युष्यन्ते ८, २, १२; नि. १, ४
 हृदा तष्टु मनसो १०, ७१, ८; नि. १३, १३
 हृदिर्युक्तास्त आसते १०, २५, २
 हेतिः पक्षिणी १०, १६५, ३; अथर्व. ६, २७, ३
 होताजनिष्ट चेतनः २, ५, १
 होता देवो अमर्त्यः ३, २७, ७; साम. १४७७; नि. ६, ७
 होताध्वर्युरावया १, १६२, ५; वा. य. २५, २८; तै. सं. ४, ६, ८, २
 होता निषतो मनोरपत्ये १, ६८, ७
 होतायक्षद्विनिनो १, १३९, १०
 होतांरं विश्वेदसं १, ४४, ७
 होतांरं सप्तमुहो यज्ञिष्ठं १, ५८, ७
 होतांरं विश्वरथं १०, १, ५; तै. भा. २, ४, ३, ६
 होतांरं त्वा हृणीमहे ५, २०, ३
 होतादहं वरुण विश्वदाय १०, ५१, ४
 हृदं न हि त्वाम्यृष्यन्मृत्युसंयः १, ५२, ७
 हृदा ह्य कुक्षयः सोमधानाः ३, ३६, ८
 ह्वयामसि त्वेभ्य याहि ६, ४१, ५; तै. भा. २, ४, ३, ११
 ह्वयामि देवा अयातुः ७, ३४, ८
 ह्वयामिभिं प्रथमं स्वस्तये १, २५, १

